ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM VE SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

Lokman TURAN

YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY DİVANI'NIN TAHLİLİ (TENKİTLİ METİN) ENCÜMEN-İ ŞU'ARÂ VE BATI TESİRİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATINA GEÇİŞ

I. CİLT

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. AHMET KIRKKILIÇ

ERZURUM - 1998

ÖZET

DOKTORA TEZİ

YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY DİVANI'NIN TAHLİLİ
(TENKİTLİ METİN)
ENCÜMEN-İ ŞUARÂ VE BATI TESİRİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATINA GEÇİŞ

LOKMAN TURAN
Danışman: Doç. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ
1998—SAYFA: XXIII+1103
Jüri: Doç. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ
....
....

Bu çalışma, 19. yüzyılda yaşayan ve divan şiirinin son temsilcilerinden olan Yenişehirli Avnî Beyin Divanı'nın tenkitli metni, tahlili ile Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatı'na Geçiş konuları üzerine tahsis edildi.

I. Çalışmanın ilk bölümünde, batı tesirinde gelişen Türk Edebiyatı'na geçiş sürecinde Encümen-i şu'arâ'nın oynadığı rol üzerinde duruldu. Özellikle encümenin hem bu yüzyılda hem sonraki yüzyılda daha çok ön plâna çıkan iki ismi, Leskofçalı Galib ve Hersekli Ârif Hikmet ile, encümenin fiili bir katılımcısı olmayan Yenişehirli Avnî Bey arasındaki müşterek noktalar, farklı bir biçimde değerlendirilmeye çalışıldı.

II. İkinci bölümde, Avnî Beyin hayatı, tahsili, edebî şahsiyeti (şairin şiirindeki muhteva ve şekil özelliklerini dikkate alarak, eski ve yeni şiir açısından), dil özellikleri ve divanda geçen deyimler tespit edildi.

III. Üçüncü bölümde, Edebî sanatlar tespit edilerek bu konu üzerinde bilgiler verildi.

IV. Dördüncü bölümde, Avnî Bey Divanı'nda tespit edilen; Din-tasavvuf, Cemiyet, İnsan ve Tabiat gibi unsurlar hakkında tahlilî bir çalışma bulunmaktadır.

V. Beşinci bölüm, Avnî Bey Divanı'nın transkripsiyonlu metnini ihtiva etmektedir.

Türkiye'nin muhtelif kütüphanelerinde yapılan araştırma neticesinde, Avnî Bey Divanı'nın altı nüshası tespit edildi. Bunlardan şairin kendi el yazısıyla olan nüsha ile hacimce büyük olan iki ayrı nüsha arasında tenkitli metin (edisyon kritik) çalışması yapıldı.

Avnî Beyin şiir hususiyetleri ve 19. yüzyılda eski şiirden yeni şiire geçiş sürecinde tespit edilen bazı konular, "Sonuç"ta toplu bir değerlendirmeye tabi tutuldu.

ABSTRACT

Ph.D. THESİS

'ANALYSİS OF YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY'S DİVAN

(CRİTİCAL TEXT)

ENCÜMEN-İ ŞU'ARÂ AND TRANSİTİON TO TÜRKİSH LİTERATURE DEVELOPİNG UNDER WESTERN İNFLUNCE

LOKMAN TURAN

Supervisor: Doç. Dr. Ahmet KIRKILIÇ

1998-PAGE: XXIII+1103

Jury: Doç Dr. Ahmet KIRKKILIÇ

....

....

This study consists of the critical text and analysis of Yenişehirli Avni Bey Divan who lived in 19. th. century and who is one of the representatives of divan poetry, and Encümen-i Şu'arâ and Transition to Türkish Literature Developing under western influnce

1. The role that Encümen-i Şu'arâ played in transition to Türkish literature developping under western influnces has been focused on. Especially, the common points between two names of encümen who are famous both in that and in the next century Leskofcalı Galip and Hersekli Arif Hikmet, and Yenişehirli Avnî Bey were tried to be evoluated in a different way.

In part II. the life education, literary personality (taking content and language features into account in view of old and new poetry) language characteristics and the idioms in the divan were determined.

In part III, Literary arts were found out and information was given on this subject.

Part IV contains an analytical study about Religious thinking, society, human being and nature in Yenişehirli Avnî Bey Divan

Part V. includes the trascribed text of Avnî Bey Divan.

In various libraries in Turkey, six volumes of Avnî Bey Divan were found. Among these, the hand-written text of the poet and two other ones which are larger in volume were studied for critical text (editional criticism).

Avnî Bey's characteristics in poetry as well as some matters deremined in the transition from old poetry to new poetry in 19 th. century were evaluated in "Conclusion"

ÖN SÖZ

19. yüzyıl, Türk milleti için her bakımdan farklı manalar taşır. Bu yüzyılda, batılı anlamda bir çok değişiklik yanında, eskiye ait unsurlarda da, eskinin ya tenkit edildiği veya taraftar bulduğu, hatta yeniden diriltilmeye çalışıldığı, bir takım mütereddit hareketlere şahit olunur. Encümen-i şu'arâ, esasen eski şiir taraftarlarının teşekkül ettirdiği, bununla beraber, bazı şairlerin tavırlarında yeniliğe dair bir takım işaretler olduğu anlaşılan edebî topluluk veya mahfeldir. Bu çalışma, bütün şairlerini tek tek araştırmak kaydıyla, başarılı olup olmadığı ortaya çıkacak olan "Encümen-i şu'arâ"nın, Tanzimat sonrası Türk Edebiyatı içindeki yerini tespit ve tayin etmek için atılan bir adım mahiyetindedir. Tabii ki, bu topluluğun fiili bir katılımcısı olmayan ama, bu mahfildeki bazı şairlerle içli dışlı olması, encümenin bazı şairleriyle ortak bir tavır sergilemesi bakımından Yenişehirli Avnî Bey, dikkat çekici bir karakterdir.

Edebiyat tarihleri, Avnî Beyin şiirlerindeki yeni edebiyata ait unsurlardan, genellikle, söz etmezler. Avnî'nin şiirinde, eskiye ait unsurların, yeniye dair unsurlardan daha fazla olması, bu meseleye farklı bir açıdan bakmayı, gereksiz kılmış gibidir. Ama, Avnî Beyin bazı şiirlerinin fikrî temellerine inildiğinde, onun bu asra hâkim olan bazı düşüncelerden etkilendiğini söylemek kaçınılmaz olur. Bu çalışmada, Avnî Beyin divan şiirine olan hakimiyetini -bu şiirin hemen hemen bütün tahlilî unsurlarını ihtiva etmesi bakımından- göstermekle beraber, yeni edebiyata ait unsurlar da tespit edilerek, şaire farklı bir açıdan bakmaya gayret edildi. Edebiyatın eskisi, yenisi olmaz düşüncesinden hareketle, yeni edebiyat açısından da yaklaşarak, -kesin hükümler vermeden- divan şiirinden ayrılan noktalara işaret edildi. Bu konuda, kesin konuşabilmek için, yukarıda da işaret edildiği gibi, Encümen-i şu'arâ'nın tamamını eski ve yeni şiir açısından incelemek gerekmektedir.

Avnî Beyi 19. yüzyılın duvarına asılı, geçmiş zamanları gösteren durmuş bir saat gibi telâkki etmiyoruz. Şairin yaşadığı yüzyıldan bazı zaman kırıntılarını gösterdiğine dair önemli ipuçları bulunmaktadır. Avnî Beyin de, asrın tesirlerine maruz kaldığı müşahede edilmektedir. İster divan şairi olsun, ister daha kapalı bir sisteme sahip olan başka bir edebiyatın şairi olsun, hiç kimse kendisini çevreden ve mekânın şartlarından bütün bütün soyutlayamaz. Bu mekânın, özellikleri bellidir. 19. yüzyılda, yenileşme hareketleri bütün şubeleriyle cemiyete hâkim olmaya başlamıştır. Avnî Bey, divan şiirinin son temsilcisi olarak kabul edilir. O, elliyedi veya ellisekiz yılda *eskinin, gözlerinin önünde dağılışını* bütün şairlik hassasiyetiyle seyretmiştir. Dolayısıyla, şiirlerine bakarak, Avnî Beyin, divan şiirinde fazla ısrarcı olmadığını söylemek yanlış olmaz. Şairin bu ısrarcı olmayan, hatta yenilikçi tavrını,

sadece, Ziya Paşanın Harabatı'na yazdığı *tebrikname* bile çok güzel bir şekilde göstermektedir.

Avnî Beyin şiiriyle hayatı, hayatıyla hayalleri, yazdıkları ile yaşadıkları arasında çoğu zaman bir tezat vardır. Şiirlerinde koca bir Mevlevî gibi görünen şairi, hayatı bakımından değerlendirdiğimizde, karşımıza içkiye düşkün bir insan çıkar. Sanki de, Avnî Beyin mizacına her zaman tezat, her zaman bir uyuşmazlık hakimdir. Tanpınar, bu tezadı, Avnî Beyin şiir ve şairlik hakkındaki orijinal fikirlerini, üçüncü sınıf bir şair olan İsmail Paşazade Hakkı Bey Divanı'na yazdığı takrizde söylemesiyle, izah eder.

Bütün bunlar dışında, yapılan çalışma, Avnî Beyin hayatı, tahsili, Mevlevîliği ve Alevîliği, eserleri, edebî kişiliği, şiire kattığı yenilikler, şiir ve şair hakkındaki görüşleri, şiirlerde tespit edilen edebî sanatlar ile Avnî Bey Divanı'nın incelenmesi ve bu divanın tenkitli metnini de ihtiva eder.

Çalışmada, Encümen-i şu'arâ ve batı tesirinde gelişen Türk Edebiyatı'na geçiş, Yenişehirli Avnî Beyin şiir hususiyetleriyle alâkalandırıldı. Encümen-i şu'arâ'nın her şairi üzerinde durmak, şüphesiz ki, mümkün değildir. Bununla beraber, adını bu toplulukla duyuran önemli bir kaç şair hakkında bazı mülâhazalar bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada, bir doktora tezinin sınırlarını çok aşacağı için Encümen-i şu'arâ'ya mensup ve eski şiirin klâsik tarzından ayrılmayan birtakım şairlere hiç temas edilmemiştir.

Avnî Bey Divanı üzerine yapılan tahlilî çalışma:

1. Din-Tasavvuf
2. Cemiyet
3. İnsan
4. Tabiat

gibi konulara inhisar etmiştir.

Kasideler, musammatlar, mesneviler, tarihler ve gazeller, kıt'alar, rubaîler ve müfretler ayrı ayrı numaralandırılmışlardır. Musammatlarda bentler roma rakamıyla başlatılmıştır.

Sayfa numaraları, aynen nüshalardaki gibi, S.1, S.2, S.3...vs. şeklinde verilmiştir. Bu usul, Avnî Beyin kendi el yazısı ile olan nüshadaki forma uygundur. Şair, sayfa numarasını tercih etmiş veya esere sonradan bu şekilde numara verilmiştir.

İncelemede beyitlerin altında verilen adreslerden; birincisi, nazım şeklini; ikincisi, manzume numarasını, üçüncüsü ise beyit numarasını ifade etmektedir.

Edebî sanatlara dair teferruatlı bilgi vermeden, açıklamayı gerektirecek noktalar üzerinde durularak, adı geçen sanat hakkında divanda başka örnekler varsa, adresler tayin edilmiş ve ilgili beyitlere göndermeler yapılmıştır. İncelemede, edebî sanatlar: lafzî sanatlar, mana ile ilgili sanatlar ve mecazlar olmak üzere üç bölümde ele alınmış ve bunlar kendi içlerinde alfabetik olarak sıralanmışlardır.

Tenkitli metinde önce manzume numarası, sonra manzumenin vezni verilmiştir.

Arapça ibarelerin manaları, kolaylık olsun diye, inceleme ile beraber, transkripsiyonlu metnin dipnotlarında da verilmeye çalışıldı. Ayetlerden yapılan iktibaslarda, ayetin mealinin tamamı verilerek, iktibas yapılan kelime bold yapıldı. Dipnotlarda, bir beytin veya mısraın diğer nüsha veya nüshalarda olmaması, (—) eksi işaretiyle ifade edildi.

"Külliyât-ı Avnî Bey"in Divan kısmının nüshaları karşılaştırıldığında çeşitli tutarsızlıklarla ve zorluklarla karşılaşıldı. Avnî Bey, çeşitli sebeplerden dolayı, eserini tertip etmemiş veya edememiştir. Yalnızca "İ1" nüshası olarak adlandırılan nüsha, şairin kendi el yazısıyladır. Bundan dolayı, 225 gazelde bu nüsha esas alınmış, fakat daha mantıklı nüsha farkları varsa, onları tercih etmede, tereddüt edilmemiştir. Bunun yanısıra İ1 nüshasında yer alan manzumeler diğer iki nüsha ile de karşılaştırılarak, eksik beyit varsa -ki azdır- tenkitli metne eklenmiştir. Bu nüsha, diger iki nüshada bulunmayan bazı gazelleri ihtiva etmesi bakımından da önem kazanmaktadır. Şairin kendi el yazısıyla olan nüshada 225 gazel olduğuna göre, bu nüshada zikredilen gazeller divandaki toplam gazel sayısının yarısından azdır. Karşılaştırma esnasında, İ1 nüshasında bulunup da okunmasında güçlük çekilen manzumeler için diğer iki nüshadan faydalanılmıştır. Ayrıca Konya İl Halk kütüphanesinden aldığımız ve Veled İzbudak'ın çeşitli ilâveler yaptığı matbu baskısını yardımcı olarak kullandık.

İ2. ve DT. nüshaları arasında takdim-tehir noktasından oldukça önemli farklar vardır. DT nüshası kötü yazıyla yazılmış olmasına rağmen daha düzenli bir görünüm arz eder. İ2 nüshası ise yazısı daha okunaklı olmakla beraber tertip noktasından oldukça karışıktır. Eseri transkiribize ederken karşılaştığımız en büyük zorluklar bunlarla da sınırlı değildir. İ2 nüshasında kasideler ve gazellerden sonra "İlâveler" isimli bir başlık vardır. Burada DT nüshasının "Gazeller" içinde bulunup da İ2 nüshasında bulunmayan bazı gazellerin sonradan eklendiği görüldü. Bununla beraber, DT nüshasında da özellikle Kasideler kısmında gelişigüzel bir yol seçildiği ilk bakışta görülmektedir.

Eserin tenkitli metni hazırlanırken bir karışıklılığa mahal vermemek için "Kasideler" kısmında, düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre, iki nüshada da karışık

ve dağınık olan din ve devlet büyüklerine yazılmış olan kasideleri, mürettep bir divandaki gibi sıraladık. Musammatlar ise, daha karışık bir görünüm arzetmektedir. Bu karışıklığı gidermek için, özellikle mersiyelerde, devlet büyüklerinden itibaren belli bir sıraya göre tanzim yaptık.

Ayrıca, Topkapı sarayı kütüphanesinde Avnî Beyin "Der-vaṣf-ı şehzade-i sulṭân Reşâd" manzumesi ile bu kasidenin devamında yer alan "Devletlü necâbetlü Meḥemmed Żiyâᶜü'd-dîn Efendi Ḥażretlerinüñ vilâdet-i bâ-saᶜâdetlerine Târîḫ" adlı iki manzumenin başka hiçbir nüshada olmadığı tespit edildi. Şairin, adı geçen tarih manzumesi başka bir nüshada bulunmadığından karşılaştırma imkânı olmadı.

Eserde bazı küçük mesnevilerin olduğu da görülmektedir. Her iki nüshada birbirinden farklı yerlerde bulunan bu mesneviler bir yerde ve "Mesnevîler" başlığı altında toplandı.

Dipnotlarda, nüsha farkları gösterilirken bir beytin bir mısraı, diğer nüshada tamamen farklı ise, farklı olan mısraın tamamı, esas alınan mısraın ise tasarrufa gidilerek ilk kelimesi ile son kelimesi zikredilmiş ve araya üç nokta (...) konuldu.

Önemli saydığımız bazı bölümlere konu dizini yaptık. Her bölümde parça parça olan konu dizinlerini çalışmanın sonunda birleştirdik. Dolayısıyla, inceleme kısmının dizini, sayfa numarasına göre yapılırken, konu dizinleri; nazım şekli, manzume ve beyit numarası olarak adreslendirilmiştir.

Metnin imlâsında esas alınan noktalara dair bazı notlar:

Türkçe eklerin yazımında, ilk önce Türkiye Türkçesi'ndeki yazım esasları dikkate alındı. Fakat, bu tercihin ilmî bir çalışma için uygun olmayacağı kanaati uyanınca, 16. ve 17. yüzyıldaki edebî dile göre bu ekler, yeniden gözden geçirildi ve değiştirildi.

*Çevriyazı*da, yazım birliğini sağlamak için, Prof. Dr. İsmail Ünverin "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"[1] adını taşıyan makalesi genellikle dikkate alındı.

Prof. Dr. İsmail Ünverin makalesi, tutarlılık esaslarına ilişkin ünik bir çalışma olmasından dolayı, Avnî Bey divanının transkripsiyonlu metninin imlâsı, bu makalede işaret edilen kurallar doğrultusunda yeniden gözden geçirilmiş ve ona göre tertip edilmiştir. Meselâ, âftâb, âsmân, bârgâh, hâksâr, âşnâ, bûstân, dâstân, perverdgâr, sûznâk, şâdmân, yâdgâr vs.de ne bir harf türetme, ne de ince bir çizgiyle (-) ayırma yoluna gidilmeden, bunların bitişik ve ses türemesiz hâli tercih edildi.

---

[1] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" Türkoloji Dergisi, c. XI., Sayı. 1 (Ank. 1993) s. 112-133.

Bu çalışma, edebiyatın eskisi yenisi olmaz düşüncesinden hareketle, meseleleri, her zaman iki ayrı dikkatle -eski ve yeni şiir açısından- ele almayı, samimî ve içten gelen bir sevgiyle hedeflemiştir. Doktora tezlerinin, edebiyat tarihçileri için, bir yapı malzemesi olduğunun farkındayım. Ustalar, duvar yaparken sihirli çekiçleriyle, ellerine verilen malzemenin sağını solunu yontar ve bu malzemeyi -ki bu genellikle taştır- yüzyıllarca görev yapacağı noktaya yerleştirirler. Ortaya koyduğumuz bu malzemenin edebiyat tarihi binasının yükselişinde bir görevinin olması, tek arzumuzdur. Bu arzumuzu gerçekleştirmede büyük payı olan saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Şerif AKTAŞ Beye, nüsha araştırması için, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine gittiğimde yardımlarını esirgemeyen sayın Y. Doç. Dr. Abdulkadir GÜRER'e, çalışma esnasında yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Suat UMAGAN'a, Arş. Gör. Osman MERT'e, Arş. Gör. Celal VARIŞOĞLU'na ve Arş. Gör. Tacettin ŞİMŞEK'e, Türkçe 3. sınıf öğrencileri Oğuz DÜZGÜN ve Halil ERGÜN'e, engin dikkati ve dakik ilmiyle, çalışmama, ta Malatya'dan yön veren, Malatya İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı doktoru sayın Süleyman ÇALDAK'a ve nihayet bu çalışmanın tıkandığı noktalarda bir ümit ışığı olan ve çalışmanın her safhasında emeği geçen, kıymetli vakitlerini ayırmakta hiç tereddüt geçirmeyen saygıdeğer Hocam, Doç. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ'a teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e. adı geçen eser
Ank. Ankara
ans. ansiklopedi
bkz. bakınız
blm. bölüm
c. cilt
D. doğum
Doç. Dr. Doçent Doktor
Dr. Doktor
DT Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, M. Con. A. 723
G. gazel
H. hicrî
haz. hazırlayan
İst. İstanbul
İÜ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
İ1 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 9614
İ2 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9289
İ3 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 9719
K. kaside
Kütbh. kütüphane
mad. maddesi
M.E.B Milli Eğitim Bakanlığı
M. miladî
Mfrd. müfred
Msnv. Mesnevî
Mt. Musammat
nr. numara
nşr. neşreden
Ö. ölüm
R. rubaî
S. sayı
s. sayfa
Ş. şarkı
T. tarih
Y. Doç. Dr. Yardımcı Doçent Doktor
yay. yayınları

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ء	ʾ	ش	Ş
آ	A,E	ص	Ṣ
ب	B	ض	Ż
پ	P	ط	Ṭ
ت	T	ظ	Ẓ
ث	S̱	ع	c
ج	C	غ	Ġ
چ	Ç	ف	F
ح	Ḥ	ق	Ḳ
خ	H̬	ك	K
د	D	ل	L
ذ	Ẕ	م	M
ر	R	ن	N
ز	Z	و	V,O,Ö,U,Ü,Ū
ژ	J	ه	H
س	S	ي	Y,I,İ,Î,Ī

GİRİŞ

19. ASIR DİVAN EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ

Ondokuzuncu yüzyılı, divan şiirinin bir nevi sekerat anı olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Öyle ki, bir taraftan ölüm döşeğine düşmüş olan hastayı canlandırmak için çeşitli mudaheleler yapan şairler yanında, divan şiirini temelinden sarsmaya çalışan şairler de bulunmaktaydı. Bu yüzyıla genel olarak bakıldığında, bu şiiri canlandırmak ve temelini sarsmak isteyenlerin de, divan şiirinin yıkılış sürecini hızlandırdıklarını söylemek yanlış bir teşhis olmaz. Çünkü, yıkılış sürecine girmiş olan bu şiiri, ayağa kaldıracak bütün imkânlar ortadan kalkmış, sırtını ilahî bir tarafa dayandıran yeni mürseller gelmediği için, divan şiiri, ondokuzuncu yüzyılın sonunda, Osmanlı saltanatının yıkılışından daha önce, kültür hayatımızı terk etmiştir. Bu yüzyılda divan şiirinin durumunu Avnî Beyin şu beyti, çok güzel tasvir etmektedir:

Cenāb-ı şaḥne-i sermā ayaġ basdıġı dem
Çenār sāġar-ı bezm-i çemenden el çekdi[2]

Ondukuzuncu yüzyılın başlarında Enderunlu Vasıf, Akif Paşa, Keşanlı İzzet Molla gibi bir kaç şairin devam etmeyen bazı çıkışlarını ve bazı edebiyat tarihçilerine göre, asrın ortalarında bazı görüşlere göre, "Encümen-i şuarâ" denilen topluluğun bu şiiri fakrüddem hastalığından kurtarma hamlelerini, -hakikatte encümenin öyle bir gayesi olmadığı sonradan görülecektir- ölümü mukadder olan bir hastaya, doktorların uyguladıkları ve hastanın konforunu arttırmaktan başka bir manaya gelmeyen kemoterapi tedavisi olarak değerlendirmek de yanlış olmaz.

Yukarıda adı geçen şairlerin davranışları, Tanpınar'ın ifadesiyle "Hamlesini yöneltecek, dağınık tecrübelerine düzen verecek ana fikirden mahrum olduğu için bayağılıktan öteye geçemeyen bir *sensualite* teşhiri, söyleyecek hiç bir şeyi olmayan insanların vakit geçirmek için konuşmasını andıran yarenlik edâsı, ilk göze çarpan şeylerdir. Ne halk ifadesine ve diline karşı gittikçe artan ilgi, ne nazirecilik dolayısıyla sık sık eserlerine dönülen eski şairlerin tesirleri, ne de geçen asrın sonunda, yani Galib'in musammatlarla yapmağa çalıştığı geniş nefesli ve hamleli şiir tecrübesi ve yine onun tesiriyle hızını arttıran Mevlevî ve tasavvufî ilham bu çözülmüş manzarasını değiştiremez. Sanki bütün pınarlar kurumuş ve insan çırıl çıplaktır. Ve sanki insanın yerine aruz vezninin bizzat kendisi ortada dolaşıyor, halk ağzından ve hayattan topladığı ifadeler üzerine tek başına küçük, mânâsız oyunlarını yapıyordu."[3]

---

[2] bkz. Yenişehirli Avni Bey Divan'ı, G.431/4

[3] Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi İst., 1956, s.77

Aslında geçmiş yüzyılda divan şiiri zevale meyl etmiş, şahsî gayret ve dehalarıyla bu şiirin en son ve güçlü soluğu olan iki şair sayesinde bir canlılık ve bu şiirde bir parıltı görülmüştü. Bu iki şair Nedim ve Şeyh Galib'dir. Onlar, yüzyıllardan beri devam eden birçok tekrarı bir şekilde örtmüş oldukları için mükemmeldirler. Bu iki şairde "zevk asaleti, teksif kudreti, plâstik ve müzikal kıymetler" değişen ve daima mükemmele giden söyleyiş, hiç değişmeyeni ve tekrar edeni az çok örtüyordu."[4] Tanpınar, ondukuzuncu asrın ilk neslinde böyle bir gayretin olmadığını, hatta klâsik zevkin bazı şairlerde iyiden iyiye kaybolduğunu ifade eder.

Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısını, ikinci yarısında zuhur edecek olan yenileşme hareketinin başlangıcı olarak kabul etmek yanlış olmaz. Sanki, gizli bir el yenileşme için bu hazırlığı başlatmış ve fikirler buna hazırlanmıştır. Divan şiiri, bu yüzyılda, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, sekerat anında, kendisinden beslenen, babası Osmanlı hanedanından olmayan bir çocuk dünyaya getirmiş olan talihsiz bir annedir. Yenileşme sürecini başlatan bir çok şairin, çocukluk devresinde bu anneden süt emdiklerini, ilk başta, eskiye sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını, fakat şiirde ikilem gösterdikleri ifade edilebilir. Bunlardan Namık Kemal ve Ziya Paşa şuuraltından divan şiirine cibillî bir taraftarlık gösteren iki şairdir. Fakat alt şuurdan onlara hükmeden şey, sadece, şekle ait unsurlardır. Muhteva yenidir ve daha ziyade Avrupa edebiyatının tesirindedir. Daha sonraları şekil ve muhtevanın da yenileştiği görülecektir.

Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında divan şiirinin macerasında üç başrol oyuncusu dikkat çeker. Enderunlu Vasıf, Keçecizade İzzet Molla ve Akif Paşa. Bu şahıslar, asrın ilk yarısında yenileşmeyi başlatmaları nedeniyle önemlidirler. Hayata ve ölüme bakış açılarında bir farklılaşmanın olduğu ve bu sebeple de divan şiirinin eski yapısından ayrıldıklarını söylemek mümkündür. Tanpınar, "...asıl dikkate değer tarafı her ikisinin de eski şiirin, dolayısıyla en gayrı şahsî ve aynı zamanda çeşitli geliştirmelere imkân veren mürekkep bünyesi itibariyle hayata en açık tarafı olan kasîde şekli ve ona bağlı neviler üzerinde ameliyelerini yapmaları, sonunda onun mahiyetini değiştirmeleridir. Vasıf'ta kaside, bağlı olduğu muhitten de teşvik gören bir nevi lâübali saray kroniği olmakla kalmaz, aynı zamanda bazan çok hususî çalışma ve işlerin, bazan günlük hayatın lugatı ile bir nevi hikâye malzemesini de içine alır. Akif Paşa;nın Adem Kasidesi'nde ise nevi, eskinin hiç bir hususiyetini terketmeden modern veya garplı poem mahiyetini kazanır. Akif Paşa, aynı ameliyeyi küçük mersiyesiyle, koşma şeklinde de yapacaktır. Fakat asıl mühim

---

[4] Age., s.78

olanı, onun bu iki şiirde hayat ve ölüm karşısında -edebiyatımız için yeni olan- ferdî davranışıdır. Hakikat şudur ki, bu devirde insan kendi kendisiyle eskisinden farklı bir şekilde karşılaşır."[5] İnsanın bu kendi kendisiyle karşılaşmasının örneklerini asrın ikinci yarısında varlık gösteren Avnî Beyde de görmek mümkündür. Avnî Bey, *adem* mefhumunu klâsik anlayışın dışında, modern bir yapıda ele alması bakımından, önemlidir. Avnî Beyin şiirinde, vücut çıngırağının adem adem" diye feryat etmesi, yeni düşüncenin ifadelerindendir.[6] Dolayısıyla divan şiirinde, 19. yüzyılın ilk yarısında, yenileşmeye doğru açılan bazı pencerelerden, ikinci yarısında da, bakanların olduğunu ifade etmek mümkündür.

Avrupaî Türk edebiyatında eski şiirden kalma edebî unsurların neler olduğu ve yeni Türk edebiyatının, eskinin hangi tesirlerini ve geleneklerini devam ettirdiğinin tespit edilmesinin lüzumu yanısıra, divan şiirinde yenileşmeye ait şekle ve muhtevaya ait unsurların da tespit edilmesi şarttır. Tanpınar'ın XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi bu düşünceden hareketle çeşitli konuları bir araya getirmiş ve divan şiirinde yeniye ait unsurların nerelerde yoğunlaştığının, nüve şeklinde de olsa, anahtarlarını vermiştir. Fakat, bu düşüncenin asrın ilk yarısına münhasır kaldığını ifade etmek gerekir. Asrın ikinci yarısındaki şairlerin, daha çok divan şairi perspektifinden değerlendirildiği görülüyor. Meselâ, kâinatın tiyatrohaneye benzetilmesi farklı ve bir o kadar da, divan şiiri için, yeni ve orijinal olduğu hâlde, Yenişehirli Avnî Bey;in bu yönüne hiç temas edilmemiştir.

Divan şiirinde, daha doğrusu şark kültüründe insanın aynada kendi kendisini görmesi mümkün değildir. Neşatî'nin meşhur şiirinde de ifadesini bulan bu anlayışa göre, insan o kadar yokluğu ister ve enesini ortadan kaldırır ki, aynada kendisini görmekten ziyade, kaybolur.

İttik o kadar ref'-i taayyün ki Neşâtî
Âyine-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız

Halbuki, İzzet Mollanın Mihnet-keşanı'nda, aynada kendisini görmeye çalışan bir insan vardır:

Refîkim idi bir sühan-ver kişi
Bana mahrem olsun mı ya her kişi
Müşâbih bana sûret ü sîreti
Hünerde hemen andırır İzzet'i

---

5 Age., s. 80
6 bkz. K.15/7

Uzun boylu, kösec cesimü'l-vücūd
Cihānda adīli adīmü'l-vücūd

Tanpınar, "Edebiyatımızda ilk defa olarak şair, bu kırık dökük mısralarda kendi kendisiyle başbaşa kalır."[7] der.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu'nda, dîvânlarının yazma nüshaları bulunan yüz on dört şair vardır.[8]

Ondokuzuncu yüzyılda sayıları oldukça kabarık olan divan şairlerinin baştan sona kadar, şiirde yaptıkları yenilikleri, böyle bir bakış açısıyla gözden geçirmek gerekir.

Bu yüzyılda tasavvuf şiire daha da hâkimdir. En ilgisiz şairler bile, tasavvufu bir çeşni olarak işlemişler ve onun imkânlarından faydalanmaya çalışmışlardır. Asrın bir kaç meşhur şairi dışında tasavvufu şiirinde özümseyen pek az şair vardır. Hele bir önceki asırda Şeyh Galib'in tasavvuftaki başarısına kimse ulaşamaz." Bu yüzyılda kullanılan nazım şekilleri eskiye göre farklı olmamakla birlikte, bazılarında belli bir azalma, bazı nazım şekillerinin kullanılmasında da artış görülmektedir. Bu dönemde en az kullanılan nazım şekli mesnevîdir. Daha çok kullanılan nazım şekilleri arasına bendli biçimlerin özel bir ağırlığı vardır. Terkîp ve terciibentler, şarkılar ve tarih kıt'aları bu cümledendir. Birkaç şairin birlikte ortak şiir söylemeleri yine bu dönemde daha sık karşılaşılan bir durumdur."[9]

19. yüzyılda divan şiirinin bir önemli hareketi şüphesiz ki, Encümen-i şu'arâ'nın taşıdığı misyondur. Bu konu, "Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatı" bölümünde inceleneceği için burada ele alınmayacaktır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: 19. yüzyıl edebiyatında divan şiirinin yeri, eskisi kadar olmasa bile, ağırlığını bir süre devam ettiren bir yapıdadır. Bu yüzyıl divan şairleri için, geçmiş yüzyıllardaki geniş soluklu şairlerin, özellikle de Sebk-i hindî'nin ünlü şairlerinin ilham kaynağı olduğu görülür. Özellikle Nedim'in açtığı yolu iyice genişlendirerek, şiiri, Tanpınar'ın ifadesiyle, -şehevî duyguları ön plâna çıkarma anlamına gelen- sensüalite'ye kadar götüren şairler vardır. Dolayısıyla, bu yüzyılın başlarından itibaren divan şiirinin katı kurallarını bir kılıç gibi kullanan geleneğin muhafızlarının da ortadan kalkması sebebiyle, şairlerde gelenek dışına taşmalar başlamış, alelâdelikler yanında, bir bakıma, yenileşmenin tohumları da atılmıştır. İptizale düşen bir kısım şairler bir tarafa bırakılırsa, asrın ilk yarısına damgasını vuran bazı şairlerde hayata ve ölüme karşı bakış açısı değişmiş, bu

7 Age. s. 80
8 İsmail Ünver, XIX, Yüzyılda Divân Şiiri" mad., Büyük Türk Klasikleri, c. 8, s. 101
9 Age., s. 101.

değişiklikler, kırıntılar şeklinde su yüzüne çıkmıştır. Bu asırda, yeni edebiyatın bütün şubeleriyle edebiyata hâkim olan rüzgârına, divan şiiri meşalesinin fazla dayanamadığı ve asrın sonunda küllerini bırakarak sürecini tamamladığı müşahede edilir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

ENCÜMEN-İ ŞUARÂ VE BATI TESİRİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATINA GEÇİŞ

ENCÜMEN-İ ŞUARÂ VE BATI TESİRİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATINA GEÇİŞ

Bir medeniyet dairesinden başka bir medeniyet dairesine geçişin yaşandığı 19. yüzyılda Osmanlı cemiyeti, eskiden tam kopmayan ve yeniye ağır ağır ilgi duymaya başlayan bir özellik gösterir. Osmanlı toplumunda yeniliğin baş mimarı olarak tarih kitaplarına geçen Üçüncü Selim'den sonra düşünce hayatında da biraz geç olmakla beraber değişmeler yaşanmaktaydı. Toplum hayatının bir aynası olan divan şiirinde de, bazı değişimler kendiliğinden ortaya çıkmaktaydı.

Divan şiirinin gelişimi ve bu gelişimdeki bazı engelleyici unsurlara dikkat çeken Hilmi Ziya Ülken, Türk düşünce tarihini, şiirden takip ederek şöyle bir hükme varmaktadır:

"Fatih ve Sadrazam Mahmud Paşa bilginlere, şairlere maaş bağladılar. Böylece Ulemâ-yı Rüsûm denen bir fikir adamı ve edib zümresi yetişti. Bu usul, edebiyat ve düşüncenin hürlük ve yaratıcılığını kaybederek sıradan eserler vermesine yol açmakla birlikte, bu sanat ve düşünce adamları elinde dil gittikçe inceliyordu. İki kuşak sonra Kanunî zamanında, bu dilin büyük üstatları yetişti. Bu üstat şairlerin yapma dilde gösterdikleri ustalıklar, bu ifade arasında yine de bazen konuşulan Türkçe'yle öz şiiri yazmalarına engel olamamıştır."[10]

"Bilindiği üzere sanatın gayesi yenilik ve güzelliktir. Her sanatkâr gibi şair de eserinde yeniye ve güzele ulaşmak arzusundadır. O, sanatında göstereceği bir orijinalite yani bir başkalık, bir yenilikle güzeli elde etmek ister.

Eski edebiyatımızda da şairlerin güzele ulaşmak için daima yenilik peşinde koştuklarını görürüz. Sanatta bir orijinalite göstermek isteyen şairlerin taze mazmûn, bikr-i ma'nâ peşinde koşmaları bu yüzdendir."[11]

Yüzyıllar içinde divan şiirinde yer yer bazı hareketler görülmektedir. Sebk-i Hindî, 17. yüzyıl divan şiirine bir dinamizm kazandırmıştır. Yine bu yüzyılda bir hikemî tarzdan söz etmek de mümkündür. "Kuruluş devirlerinde Anadolu'da kalplere ve fikirlere bir feyz ve kuvvet kaynağı olan tasavvufun vecdini, fütuhatın zafer ve menkıbelerini, XVI. asırda imparatorluğun haşmet ve azametini o devirlerin sanatkârlarının eserlerinde gördüğümüz gibi, XVII. asırda şairlerimizin sebkihindîyi cazip bulmalarında veya şiirde kanaat ve tevekküle yer veren hakîmane tarzı seçmelerinde İranlı üstatların tesiri bulunmakla beraber bunda bilhassa Osmanlı cemiyetinin siyasî ve içtimaî durumunun rolü olmuştur."[12] Dolayısıyla edebî

---

10 Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken yay. İst., 1994, s. 44

11 Hasibe Mazıoğlu, Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik, Akçağ, Ank., 1992, s.1

12 Age., s.2

hareketlerin cemiyetin durumundan bîgâne kalamadığı ve buna anında uyum sağlamaya çalıştığı görülür. Bu uyum, bir aksiyon şeklinde olabileceği gibi, bir tavır da olabilmektedir. Nitekim 17. yüzyıl sonunda Nabi'nin şiirinde devrin sosyal durumuna ait pek çok ipucu bulunmaktadır.

Bu iki tarzın güçlü şairleri yanında onları taklid ve takip eden bir takım tilmizlerin de yetiştiği edebiyat tarihlerinde yazılıdır.

18. yüzyılda divan şiirinde yoğun bir şekilde görülen mahallîleşmenin, 15. yüzyılda Türkî-i basit hareketine kadar uzanan bir süreci olduğu fakat, bu hareketin cılız mümessilleri olması sebebiyle pek fazla ses getirmediği bilinmektedir.

Bu yüzyılda, "...edebiyatın umumî tekâmülünde bir değişiklik yoktur. Şairlerin sanat anlayışı eskilerin bir devamıdır. Divan şiiri estetiğin lûzum gösterdiği bütün teferruata dikkat edilerek geleneğe bağlı kalınmıştır. Bu asırda edebiyatımızda İran tesiri pek zayıflamış, artık geçen asırların büyük Türk üstadlarının eserleri örnek olarak alınmıştır. Çünkü bu üstadlar yetiştikleri bu edebiyatın sanat anlayışı içinde kendilerine örnek olarak aldıkları İran modelleriyle aynı mükemmeliyette eserler meydana getirmişlerdir. İşte edebiyatın XVIII. asırdaki bu durumu şairleri sıkmış, onlara şiirde bir yenilik göstermek zaruretini değiştirecek bir dış tesir mevcuttur. Ancak asrın başında Nedim ve asrın sonunda Şeyh Galib şahsî dehaları sayesinde edebiyatın iç tekâmülünde bir yükseliş gösterebilmişlerdir."[13]

18. yüzyılda şiirdeki yeknesaklıktan sıkılan bir çok şairde, yenilik gayretleri içinde eskinin tekrar edildiğine şahit olunur. Sabit'in atasözlerine ve deyimlere yönelişi bu kabildendir.[14] Fakat, Sabit'i -Ahmed Paşanın 15. yüzyılda yaptığını tekrarlamış gibi görünse de- değişim taraftarı olarak kabullenmek yanlış olmaz. Her değişim arzusu bir yenilik getirmez, ama bu arzuyu, şiirin sıçrama taşı gibi değerlendirmekte de bir sakınca olmadığını düşünüyoruz.

18. yüzyılın ilk yarısında şiirin mizacını kendi şahsî dehasıyla değiştiren ve farklı bir felsefe ortaya koyan Nedim, şiirde bir çok yenilik yapmıştır. Onun yenilikleri, bir kitaba konu olacak kadar çoktur ve bu konu da zaten Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Nedim'in hayat felsefesini çok güzel bir şekilde ifade eden:

Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan

mısraı, bir bakıma, günümüz insanının da, hayat felsefesini vermez mi?

18. yüzyılın ikinci yarısında Şeyh Galib'in, divan şiirinin son gür sesi olarak değerlendirmesi, onun da Nedim'de olduğu gibi, şahsî dehasıyla alâkalandırılır. Şeyh Galib'in şahsî dehasını kullanabilme imkânı veren zemin, şüphesiz ki,

---

13 Age., s.3

14 Age., s.3

tasavvuftu. Tasavvuf, yüzyıllardan beri şairlerin dilinde söylenegelen ince remiz ve nüktelerle şiirde varlık gösteren bir meseledir. Hilmi Ziya Ülken, divan şiirinin İslâm fikir dünyası ile bağlarını sakladığını ifade eder.[15] Galiba, şiirde tasavvuf bunu yapmıştır. Fakat, tasavvufu şiir bazında nasıl değerlendirmek gerekir. Ülken, bunu da şöyle değerlendirmektedir: "Kelâm, felsefe ve mantık kavramları yer yer şiirin içinde, semboller arasına girdiği gibi, tasavvuf ve vahdet-i vücut geniş ölçüde şiirin hâkim sesi hâline gelir. Ruhî-i Bağdadî'de, Fuzulî'de ve divan şiirinin son büyük şairi Gâlib'de bu hâkim ses gittikçe artmak üzere yer alıyor. Tasavvuf hakkında bazı edebiyat tarihçilerinin menfi ve sert hükümlerine rağmen[16], biz orada yalnız, kendinden geçme (vecd ve istiğrak) hâlini değil, genişlemiş bir hayat çerçevesini ve evrimci bir dünya görüşünü buluyoruz." der. Dolayısıyla bu görüşe göre, Şeyh Galib'in tasavvuf ile, farklı bir dünya kurduğunu veya dünyasını genişlettiğini söylemek mümkündür. Zaten 19. yüzyılda tasavvufun oldukça yoğun bir şekilde şiirde yer alması ve şairlerin geriye dönerek onu yeniden keşfetmeye çalışmaları aslında, hayat çerçevesini genişletme, gayretleri olarak değerlendirmek mümkündür.

19. yüzyıl, tanzimatla beraber fikir ve hayat sahasında çeşitli ikiliklerin görülmeye başlandığı bir devirdir. Bu ikilikler, tek tek şahıslara da sirayet eder ve onlarda da teori ve uygulamada bazı tezatlar dikkat çeker. Bu yüzyılda bir değişim ve batı medeniyetine bir geçiş söz konusu idi. "Vakıa bu değişmenin tam ve devrimci bir mahiyette olduğu söylenemez. Çünkü Osmanlı saltanatının bünyesi, esas bakımından, değişmiş değildi. Tanzimat, hemen yarım asırdan beri teknik üstünlüğü kuvvetle duyulmakta olan Batı medeniyetinin yalnız teknik değil, düşünüş ve ruhu ile kabulü için yapılan bir hamleden başka birşey değildi. Fakat batı sermayesinin baskısı önünde çözülmekte olan saltanantın feodal-korporatif sistemi kendi içine kapanıyor; bir yanda Ohannes Paşa, Namık Kemal iktisadi liberalizmi savunurlarken, öte yanda Ali Suavi, Gazalî'den ilham aldığı bir iktisat görüşünü canlandırmaya çalışıyordu. Fakat, her iki görüş de memleket için isabetli değildi. Birincisi, çözülmekte olan kapitalizm öncesi bir sistem içinde vakitsiz ve yersiz bir hürriyet savunması yaparken bilmeden onu bozguna uğratan faktörü

---

15 Ülken, a.g.e, s.45

16 Müellifin dipnotu: Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (Cilt I Tanpınar bu noktaya giriş kısmında, tasavvuftan söz ederken dokunuyor ve bu tarzda sert ve menfi hüküm veriyor. Kanaatımıza göre, burada, panteizm teorisi ile halk tarikatları arasında yayılmış hurufilik, noktavilik gibi akımların klişe haline gelen ifadelerini karıştırıyor. Ayrıca hiçbir felsefi teoriye bağlanmaksızın yalnız cezbe haline dayanan sufilerin vecdini bu teoriden ayırmak gerekir. Çünki panteizm ifadesinde rasyonel'dir ve vahdet-i vücud yani İmam Rabbanî doktrini gibi, dünyaya Tanpınar'ın iddiasına aykırı olarak gölge varlık (vücud-ı zıllî) gözüyle bakmaz. Dünyanın, bütün evrimleriyle birlikte hakiki varlığın görünüşü olduğunu kabul ettiği için hayat çerçevesini genişletir.

savunuyordu. İkincisi ise, İslâm-Osmanlı medeniyetine dört elle sarılarak geleneği bırakmamak ve kişiliği kaybetmemek için çırpınırken, aslında, döğüşme gücü kalmamış bir iktisat sistemini savunduğu için, iktisadî bakımdan geri bir kareketten başka birşey olmuyordu. Tanzimat'tan hemen sonra gelen devredeki fikir hayatımızda görülen bu iki karşıt çığırın uzun bir süre verimsiz kalmasının sebebini burada aramalıdır."[17]

Toplum hayatında görülen bu ikilik daha sonra şiirde de kendisini gösterecektir. Bu ikilik sosyal hayatta alafrangalık ve alaturkalık olarak barizleşirken, şiirde eski-yeni tartışması olarak karşımıza çıkar. Fakat, 19. yüzyıl Osmanlı cemiyetinde fikir ve hayatta yeniliğin en hararetli savunucuları şüphesiz ki, şairler idi. Şinasî, yeniliği ilk önce şiirde başlatır ve divan şiirinin geleneksel kurallarını alt üst eder. Şinasi, sanatkârlığı ile değil, divan şiirinin geleneklerini gevşetmesi ile dikkat çekmektedir.[18]

Diğer taraftan divan şiirini devam ettirenler, yukarıda ifade edilen birçok içtimaî ve edebî değişikliklerin farkına vardılar. Fakat, divan şiiriyle olan bağlarını devam ettirmekte de hiçbir sakınca görmediler. İşte bu yeniliklerin bütün bir yoğunlukla devam ettiği bir zaman ki, 1860, 1861 tarihleri özellikle Şinasî'nin bazı yenilikleri denediği zamana tekabül eder. Encümen-i şu'arâ isminde bir edebî mahfil meydana getirilir. Şairler encümeni, divan şiiriyle uğraşanların ve ona ilgi duyanların bir araya gelerek çeşitli sohbetler yaptıkları, şiir okudukları, nazire söyledikleri bir meclisti. Bu meclisin toplanma sebebi ilk başta, geçmiş asırlarda görülen ve şairlerin bir araya gelip sohbet ettikleri bir itiyattan daha başka bir şeydi. O da, değişen ve gelişen toplum ve edebiyat karşısında bir tavır almak veya bir durum değerlendirmesi yapmaktır. Bu insanların batıda görüldüğü şekliyle bir ekol olmak iddiaları yoktu. Zaten olamazdı. Çünkü, böyle bir iddianın sonu, yukarıda Hilmi Ziya Ülken'in de ifade ettiği gibi, Tanzimat sonrasında, Ali Suavi'nin Gazali'den ilham alarak bir iktisat sistemi oluşturmaya çalışmasındaki isabetsizliğe benzeyecekti. Bu sistemin başarısız olması, döğüşme gücünün artık kalmaması sebebiyledir. Dolayısıyla, divan şairlerinin bu dönemde bazı yanlış uygulamalardan hoşlanmamaları bu mahfili oluşturmaları neticisini doğurmuş olabilir. Ama, bu kendini müdafa tarzında değil, ortaya bir şeyler koyarak kendini isbat etmek anlamında tezahür eder. İlk başta bu niyetle, Mayıs 1861'de Lâleli'de Çukurçeşme'deki evinde Hersekli Arif Hikmet ve arkadaşları, her salı günü toplanmaya başlarlar. Leskofçalı Galip, bu encümenin reisidir. Encümen-i şu'arâ'nın diğer şairleri ise şunlardır:

---

[17] Age., s.42

[18] Ömer Faruk Aktün, Şinasi mad., İslam Ans. c. 25

"Nakşbendî Şeyhi Seyyid (Bâzü'l-enver) Osman Şems (Nûri) Efendi (1229-1311) Emtia Gümrüğü Tahrîrat Kalemi Başkâtip Muâvini Mehmed Kemâl (Nâmık) Bey (1256-1306) Mâbeyn-i Hümayün Beşinci Kâtibi Abdülhamid Ziyâ Bey (1245-1297) Alay emini Koniçeli Mûsâ Kâzım Bey (1237- 1307), Takvim-i Vekayi, Ve Matbaa-i Amire Nazırı Ruznamecizade Mehmed Lebîb Efendi (1199-1284) Manastırlı Hoca Sâlih Nâili (-i Cedid) Efendi (1239-1295) Hariciyye Nezareti Mektûbî Kalemi'nden Recaizade Mehmed Celal Bey (1254-1300) Deli Hikmet Bey (?- 1306'dan sonra) Rûmiyyü'l-asl Osman Nevres Efendi (1239-1293) Mâbeyn Kitâbetinden Mazlûm Paşazade Mehmed Memduh (Faik) Bey (1255-1343) Mezahib Odası Hulefasından (Miratçı) Mustafa Refik Bey (1259- 1282) Boğaz Nazırı İsmail Paşazade Üsküdarlı (Yek-çeşm) İbrahim Hakkı Bey (1238-1313) İstanbul Emtia Gümrüğü Manifatura Memuru Manastırlı Sâlih Fâik Bey (1241-1317)[19] Metin Kayahan Özgül, bu topluluğun bir araya gelme sebeplerini beş sebepte toplamaktadır.

Burada Özgül'ün Encümen-i şu'arâ hakkında kaleme aldığı bir kaç meseleye dikkat çekmek istiyoruz:

"Encümen-i Şu'arâ tâbiri bir has isim değildir. Bu sonuca varmamıza sebep olan deliller şunlardır:

a. Encümen'in müdavimlerinden birçoğu ile tanışmak imkânını bulan İbnülemin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri'nde encümenin adını sık sık küçük harflerle yazar.

b. *Sayı sıfatı* ve *herhangi bir* karşılığına olarak kullanılmasında *bir* encümen-i şuarâ teşkil etmek *bir* encümen-i şuarâ teşkil olunması gibi söyleyişlerde *encümen-i şuarâ* terkibini cins isim saymak yanlış olmaz.

c. İbnülemin, encümen-i şuarâ yerine sık sık encümen-i edebî, meclis-i şuarâ, encümen-i hikmet, encümen-i şiir gibi tamlamalar da kullanılır.

ç. Zaten, bir gelenek hâlinde asırlardır yaşayan şair meclislerine encümen-i şuarâ adının da verilmesi, bu terkibin -zannedildiği gibi- özel bir cemiyetin namı olmadığını gösterir."[20]

Encümen-i şu'arâyı bir ekol gibi değerlendirmenin mümkün olmadığı aşikârdır. Onu resmî bir cemiyet veya teşekkül olarak ele almak da imkânsız görünmektedir. Zaten, kendilerini, Tanzimat sonrası hızlanan yeniliklerin ortasında bulan eski şiir taraftarlarının resmî bir cemiyet meydana getirmelerini beklemek safdillik olur. Eskinin bütün kurum ve kuruluşlarıyla, bir bir yeninin karşısında tükenmesi, şairler encümeninin cüret ve cesaretini her hâlde kırmıştır. Bununla beraber, onların daha

---

19 Metin Kayahan Özgül, Hersekli Arif Hikmet, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ank., 1987, s.14

20 Özgül, a.g.e, s.19-20

sonra üzerinde de durulacağı gibi, yeniliğe, içten içe ayak uydurmaya çalışmaları da dikkatlerden kaçmamaktadır. Meselâ, Hersekli Arif Hikmet'te görülen şiire isim verme adeti, ilk önce Şinasî'de görülen ve batı tandanslı bir tavırdır. Bu tavrın yeniliğin iki müthiş hatibi olan Namık Kemal ve Ziya Paşanın mizacını besleyecek karakterde olduğu hemen tespit edilmelidir. Zaten encümen-i şuarânın bir nevi yöneticisi konumunda olan Leskofcalı Galib, Namık Kemal'in hocasıdır.

Tanpınar'ın aşağıdaki ifadeleri hem encümen-i şuarâ, hem de Namık Kemal'in *muhtelif simaları* hakkında bilgi vermesi açısından önemli buluyoruz: "Onu ilk önce Hersekli Ârif Hikmet'in evinde, Abdülaziz devrinin henüz müşevveş, fakat eski Osmanlı efendiliğini tamamiyle bırakmamış zevk ve hayat telâkkisinin yetiştirdiği genç bir şair olarak, tasavvufî lügati o kadar mükemmel surette kullandığı derin manalı ve asil jestli gazellerini etrafındakilere okurken görüyorum. Çoğu kemal yaşına gelmiş, müesses bir şöhret sahibi olan etrafındakiler, dikkatlerini gazelden ziyade onun sıcak bir mâyi gibi içlerine akan gür sesine toplamışlar, dinliyorlar; vakıa hiç biri bu sesin bir gün kütle câmiasını ayaklandıracağını, ona yeni bir hayatın yolunu açacak feyizli ve mesut kelimeleri öğreteceğini düşünmüyorlar. Bununla beraber, kaşlarına doğru mail bir ışık çizgisi yapan gözlerindeki acaip manadan, onlarda çok başka türlü bir istikbalin ve başka türlü bir talihin akislerini görerek ürküyorlar."[21]

Tanpınar'ın bu edebî ifadeleri kanaatimizce bu topluluk hakkında bazı ipuçları verecek niteliktedir. Bu topluluk, Namık Kemal gibi bir cevheri keşfetmiş ve her salı akşamı gür sesine istinaden, yazılan yeni şiirleri, onun sesinden dinlemektedir. Tanpınar, Namık Kemal'in Hersekli Arif Hikmet'in evinde toplanan şairler encümenindeki seçkin kimselerle de tanıştığını[22] ifade eder ki, burada toplanan isimlerin devrin önemli simaları olduğuna işaret etmektedir. Buradaki şairlerden Hersekli Arif Hikmet ve Leskofcalı Galib en önemli isimler oldukları için onlar üzerinde durmakta fayda vardır:

---

21 Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergah yay. İst. Eylül 1977, s. 218
22 Age., s. 221

1. Hersekli Arif Hikmet (D. 25 Kasım 1839, Ö. 20 Nisan 1903)

Mostar'da doğmuş olan Arif Hikmet'in Hersekli olduğu babasının ölümünden sonra Bosna'ya taşındıkları daha sonra İstanbul'a yerleştiği Ahmed Cevdet Paşa sayesinde Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye, Muhakemat-ı Cezaiyye Kitabetine beş yüz kuruşluk maaşla atandığı[23] ve bunun gibi bir çok görevde bulunduğu bilinmektedir. Şairin Levâyihü'l-hikem, Levâmiü'l-efkâr, Sevânihü'l-beyan, Misbahü'l-izah, Âsâr-ı Hikmet isimli dört eseri bulunmaktadır. Metin Kayahan Özgül, "gazellerle başlayan ve divan tertibine hiç uymayan bir sıralanış görülür. Beyitlerden bir kısmının üzerileri kırmızı mürekkeple çizilerek seçmeler yapıldığı"[24]nı ifade eder. Hersekli Arif Hikmet'in divanı "Âsâr-ı Hikmet" adını taşımaktadır. Hersekli'nin siyaset görüşleri önemlidir. O tanzimat hakkında çeşitli fikirler yürütür, tanzimatın getirdikleri ve götürdüklerini ölçüp tartar ve Osmanlı'nın hakikî bir nizam ve tanzim görmediğini ifade eder.[25] Şüphesiz ki, bir divan şairinin siyasetteki tavrı klişe bir tavır olmasa gerektir. Hersekli'nin şiire dair oldukça yeni fikirleri de vardır." a. Şiir için *vezn ü kafiye* şart değildir. Dolayısıyla, şiir mensur da olabilir; ama, bunun için *edebiyyatın bir kısm-ı küllîsini ihlâl* etmek gerekir.

b. Şiir nazmın fevkindedir. Bu sebepten şair ile nâzımı da birbirine karıştırmamak gerekir. <<Vezn ü kafiye derecesinde kalan müptedilere nâzım ve edebiyyatta mütâlaât-ı amîka ile hüsn-i selîkaya mâlik olan müntehîlere şair denmelidir.

c. Şi'rin mâhiyyet-i mutlakası tahayyülattan ibarettir. Eskiler sadece <<mevzun ve mukaffa vü muhayyel kelâmdan ibaret>>se bu adı almalıdır. <<Şiir ma'kulat ve mâneviyattan ma'dûd bir hayâldir.

ç. Şiir sadece estetik sebeplerle yazılır. Umûr-ı maddiyye vü siyasiyye ve mesâlih-i düveliyyeye kat'a taallük eder ciheti yoktur.

d. Şiir ve umumi olarak edebiyatta yapılacak <<tanzîmat ü tashihatı kavâid-i milliyenin haricine çıkarmamak>> gereklidir. Zira, <<milliyet, adet ü itikad ü lisanın ihtisas ü imtiyazından ibaret olmakla ... taklid tarafına gidilecek olursa, neş'e-i milliyeye hâlel gelir."[26]

Bu görüşlere sahip bir insanı yeni edebiyatı hazırlayan bir yenilikçi olarak görmemek ve bu cümleden hareketle, encümen-i şuarânın divan şiirini yeniden ayağa kaldırmak amaç ve gayesiyle teşekkül ettirildiğini söylemek yanlış olacaktır.

---

23 Özgül, a.g.e., Ank. 1987, s. 2
24 Age., s. 7
25 Age., s.28
26 Age., s. 34

İbnülemin'in "Edebiyatımızı en iyi bilen o idi. Edebiyyata dair serd ettiği mülahazat, hakikaten ders-i edeb idi. Talîm-i edebiyyât nokta-i nazarında millî bir edîb idi"[27] cümleleri de bir divan şairi için söylenmesi oldukça güç bir nitelik taşır. Öyleyse Hersekli Arif Hikmet divan şairi değil miydi? Şüphesiz ki, o, divan şiirinin şekil ve muhteva özelliklerini şiirinde sergileyen bir şairdir. Daha önce de, ifade ettiğimiz gibi, bu asrın genel karakteristiğini tezatlarda aramak gerekir. Eski ile yeniyi, siyah ile beyaz arasındaki zıtlığa benzetmek yanlış olur. Çünkü eski, kendisini yeniye kalbedecek kudretli bir ses beklemekte ve yeniyi bir kaç ağır sancıdan sonra doğuracağını bilmektedir. Geçmiş asırlarda böyle bir tezattan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü, geçmişte uyanışı pekiştirecek ne malzeme ve ne de neşir vasıtaları vardı. İşte, Arif Hikmet'i hatta çağdaşı olan şairleri bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla, bu şairlerde hem eski hem de yeni bir aradadır. Onlarda, aslî unsur divan şiiridir. Ama, bu şiirin bir yerlerinde ortaya çıkacağı günü bekleyen yeni edebiyat nüveleri bulunmaktadır. Meselâ, "Klâsik şiirlerde hitap daima, âşıktan yârine doğru iken, Hikmet, <<Ez-dehãn-ı Dil-ber>> başlığı altında

Zülfümün her tārına vābeste bir tīr-i belā
Katl-i uşşāka müheyya ebruvānımdır benim

gibi mısralarla sevgiliyi konuşturur."[28]

Hersekli Ârif Hikmet'in Divanı'ndaki şiirlerden bazıları başlık noktasından farklı denebilecek mahiyettedir:

"1291'de Ġalebe-i Cezbât ile Söylenmiştir; 1292'de Ṭarîḳ-i Ḳâdirî'ye İbtidâ-yı Sülûkumda Sünûh Eylemişdir; 1293'de Ḳaraaġaç'da Ḥaşîb Baba Dergâhında Esnâ-yı Ṣoḥbetde Bi'l-irticâl Ẓuhûra Gelmişdir; 1296'da Üsküdâr'da Bedevî Dergâhında Bi'l-bedâhe Söylenmişdir, Neşîde, Dâmâd Ḥalîl Paşazade Maḥmûd Paşaya Meḥabbet-nâme"[29]

Hersekli Arif Hikmet'in "Hasbıhâl" başlığı altında işlediği konunun benzeri Yenişehirli Avnî Beyde Münâcât başlığı altında ele alınmıştır. Meselâ, Hikmet'in şu beyti:

Ene'l-Ḥaḳḳla edip Manṣūrı güyān
Varur ṣoñra anı ber-dār idersin[30]

---

27 Age., s. 34
28 Age., s. 44
29 Tevfik Sütçü, Hersekli Ârif Hikmet Divanı'nın Tema Bakımından İncelenmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, AÜKKEF, (1994), s. 102-106, 120, 131
30 Age., s.108

ile Yenişehirli Avnî Beyin:

Hem ene'l-Ḥaḳ söyledüñ zīr-i leb-i Manṣūrdan
Hem cezā-yı töhmet-i Manṣūrı icrā eyledüñ K.1/22

hemen hemen aynı temayı işleyen bu beyit arasında fark yok gibidir.

Hersekli Arif Hikmet'i bir divan şairi olarak yeni şiirin şekil ve muhtevasında bilahere görülecek olan değişikliklere bir alıştırma ameliyesi olarak saymak galiba yanlış olmaz.

Leskofçalı Galib'i, Hikmet'ten daha farklı ve yenileşme yolunda -Namık Kemal'den dolayı- kendisinden daha çok söz ettirir gibidir. Galib'in Namık Kemal'in hocası olarak değerlendirilmesi, mizaç noktasından bir uyum söz konusu olduğu içindir. "Kemal'in Şinasi'den hemen sonra, ikinci isim olarak Galib'i zikretmesi, ona verdiği ehemmiyeti gösterir. 1278 yılı Ramazanı (Mart 1862)'nda Şinâsi'nin münâcatını okuduktan sonra edebî kimliğinin değiştiği kabûl edilen Kemâl'in, bu olaydan onsekiz sene sonra kimlik değişikliği tespitinin pek de doğru olmadığını gösterir."[31]

Zaten, Tanpınar, eğer daha çok yaşasaydı değişir ve hayata kapılarını açardı diyerek, Galib'in şu beyitlerini kendisini tamamen haklı çıkaracak deliller olarak takdim eder:

"Hudâ me'yûs kılma gönlümü ikbâl-i milletten
Haberdâr eyle Rahman ismini ahvâl-i milletten
Olup mecrûh peykân-ı kazâdan tâir-i devlet
Demâdem hûn akar çeşmin gibi şehbâl-i milletten

kıt'ası ve:

Adalettir medâr-ı intizâm-ı âlem-i tevfīk
Mezâlimden olur lerzende arş-ı âzâm-ı tevfik

matlaı ile başlayan gazeli, bu eserin bütünlüğünün kırılmağa ve şairin hayat karşısında bir tavır almağa başladığını gösterir."[32]

Tanpınar'ın eski şiirin son ocağı olarak değerlendirdiği Encümen-i şu'arâ'yı, tarz ve bazı yeni telâkkilerle yeşermeye başlayan bir zemin olarak değerlendirmek kanaatimizce yanlış olmaz. Çünkü, eski şiirle uğraşan şairlerin, geçmiş yüzyıllardakinden farklı olarak, şiirde yeni çıkış yolları aradıklarını ifade etmek gerekir. "Galib, klâsik şiirin tür ve şekil bakımından gevşeyip başka imkânlar aramasına yol açacak bir formalizmin peşindedir. Dîvânı, klâsik divan formuna uymaz. Eseri bir yenilik olarak, "kıt'a-i kebîre" ile başlar. Bu manzûmeye şairin

31 Özgül, Leskofçalı Galib, s. 20
32 Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, s. 261

"kıt'a" adını vermesine rağmen, bir edebî tür olarak bilinen "kıt'a"ya hiç benzemez."[33]

Metin Kayahan Özgül'ün Galib ile Şinasî'yi mukayese ettiği "Leskofçalı Galib" isimli kitabında bir başka noktaya daha dikkat çeker ki, bu son derece önemlidir:

"Galib'in şiirlerindeki muhtevâ, kabataslak çizgileriyle klâsik şiirin devamı gibi görünür; hâlbuki, gerçek tamâmen tersinedir. Şairin asırların şiirdeki birikimi olan tasavvuf, tefekkür, aşk gibi konuların dışına pek nâdir çıktığı iddiası doğrudur; ama, onda yeni olan, bu eski muhtevayı veriş şeklidir. Eski şairler tebliğ ederken Galib telkin eder. Şinasî ile Galib'in farklı muhtevaları ele almalarına rağmen, birleştikleri ve "ilk"liğini paylaştıkları hususlardan birisi budur. Belki de bu telkin gayretiyle Galib ve Şinasî bir başka hususta daha birleşirler ki, o da telkinin en etkili yolu olan vecize ve atalar sözünü hatırlatacak mısralar söylemeleridir."[34]

Burada, eski şiirin şekil ve muhteva özelliklerinde Galib'in nasıl bir çizgi takip ettiği dile getirilmektedir. Aslında eski şiirin şeklî hüviyetinde bir çözülme veya yumuşama ortaya çıkarken, muhtevanın da telkine dayalı bir usulle ele alındığına dikkat çekilmektedir. Bizim de izaha çalışmak istediğimiz budur. Yenişehirli Avnî Beyde de, şekle ve muhtevaya dair, eski şiirden tamamen ayrılan hususları gösterirken taşıdığımız tek gaye, bu yüzyıl divan şiiri temsilcilerinin yeni şiire geçişteki fonksiyonlarını tespit etmekten başka bir şey değildir.

Burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Yenişehirli Avnî Bey, her ne kadar Encümen-i şu'arâ'ya fiilen katılmamışsa da, onu zihnen bu topluluğun bir temsilcisi olarak saymak yanlış olmaz. Zihin, kelimesini kasten kullanıyoruz. Çünkü, Encümen-i şu'arâ, genel hatlarıyla bir geçiş noktasıdır. Bu geçişin zihnî bazı temayüllerle hızlandığını ifade etmek yanlış olmaz. Encümen-i şu'arâ olmasaydı, yeni şiire geçilmeyecek miydi? Elbette, bu süreç bütün kurum ve kuruluşlarıyla yeninin lehine işliyordu. Encümen-i şu'arânın buradaki üstlendiği rol, bir katalizör güç olmaktan başka bir şey değildir. Zira, 19. yüzyılın ikinci yarısında boy gösteren Hersekli Arif Hikmet ve Leskofçalı Galib'in mutaassıbane bir tavır sergilememeleri ve yeniye, içten içe bir benimseme tavrı ortaya koymaları gösteriyor ki, onlar bu yüzyılda ortaya çıkan aksiyoner gücün karşısına, bir hayır edatı (!) olarak çıkmazlar. Bu ılımlı tavrı hatta -yeninin lehine- daha ilerisini de göstermekten çekinmeyen Yenişehirli Avnî Beyi, diğer iki şairle telif etmekte bir yanlışlık yoktur. Bu yüzyılın şiir manzarasını, bir haliçeye benzetirsek, yukarıda saydığımız şairlerin eserlerinden uzanan her bir atkı ipiyle bu halının dokunduğunu

---

33 Özgül, a.g.e, s.21-22

34 Age., s.24

ve 19. yüzyıl divan şiiri manzarasının ortaya çıktığını ifade edebiliriz. Bu örnekle, adı geçen şairlerin şuurlu veya şuursuz aynı hedefe çalıştıkları ve birbirlerinden habersiz -ki bu biraz zor görünüyor- aynı şeyi düşündükleri anlatılmaya çalışılmaktadır. Hilmi Ziya Ülken "Ayrı ayrı medeniyetler açar gibi görünen büyük uyanışlar, hakikatte, gittikçe genişleyen sürekli tefekkürle birbirine bağlıdır." cümlesi, her ne kadar *tercüme* için ifade edilmiş olsa da, üzerinde durduğumuz mesele için de geçerlidir.

Bu topluluğun diğer şairlerinden "Osman Şems Efendi (1813-1893); Lebib Efendi (1785-1867); Kâzım Paşa (1821-1889); Manastırlı Hoca Naili Efendi (1823-1876); Hâlet Bey (1837-1878), Recâizade Celâl Bey 1838-1882) gibi tamamiyle eskide kalmış şairler bulunduğu gibi, Ziya Paşa ve Nâmık Kemal gibi biraz sonra yeninin kavgasını yapacak şairler de vardı." diyen Tanpınar ünlü edebiyat tarihinde, Yenişehirli Avnî Bey, Leskofçalı Galib ve Hersekli Arif Hikmet -ki bu sonuncusunun üzerinde fazla durmaz- gibi şairlere yer vermekle, adı geçen şairlerin yeni edebiyatla, daha hususî anlamda, yeni şiirle alakâlandırıldığını düşünmekteyiz.

2. İKİNCİ BÖLÜM
YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY HAKKINDA

YENİŞEHİRLİ HÜSEYİN AVNÎ BEY (BEKİRPAŞAZADE) (D. H. 1242/43, M. 1826/27; Ö. 15 Zilhicce 1301, M. 1883)*

2.1. Hayatı

Avnî Beyin hayatı hakkında bilgi veren eserlerin beslendikleri üç kaynak vardır. Bunlardan biri, Muallim Naci'nin *"Yâdigâr-ı ᶜAvnî"* başlıklı makalesi ile Esâmî'de verdiği belge niteliğindeki bilgiler ile Bursalı Mehmed Tâhir'in *"Osmanlı Müellifleri"* isimli kitabının şairlere ayrılan ikinci cildinde verdiği bilgiler ve nihayet, *"Son Asır Türk Şairleri"* adlı eserin müellifi olan ve bir kaç yerde de, Nacî'nin adı geçen makalesine müracaat ederek şairin hayatında karanlık bir nokta bırakmamaya özen gösteren İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın verdiği bilgilerdir. Bu kaynaklara göre, Avnî, bugün *Yunanistan* sınırları içinde kalmış olan Yenişehir[35]'de *(Larisse)* dünyaya gelmiştir. Avnî'nin doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi vermeyen Muallim Naci'den, şairin ölüm tarihi ile ilgili kesin bilgiyi elde etmekteyiz. Avnî Beyin, doğum tarihi hakkında elimizde otantik bir vesika yoktur. İbnülemin, Avnî'nin hayatını anlatırken -doğum tarihiyle ilgili olarak- bir dipnot düşer. Bu dipnotta müellif, tahmine dayalı şöyle bir bilgi vermektedir: "*Şeyh Nazif Efendiye damat olduğu esnada herhalde otuş yaşında bulunmasına nazaran 1242-1243 senelerinde doğduğu tahmin olunabileceğini, izdivaçtan dokuz sene sonra zevcesi vefat ettiğini, on altı sene bekâr kalıp tekrar teehhül eylediğini kayın biraderi Bahariye Mevlevîhanesi şeyhi Hüseyin Fahrüddin Dede söyledi*"[36] Demek ki, İbnülemin Bey, Avnî'nin kayınbiraderi Hüseyn Fahreddin Dede'nin kendisine verdiği bilgilerden hareketle, şairin 1242 veya 1243'te doğduğunu iddia eder. Fakat yine İbnülemin'in de belirttiği gibi, "Resimli gazetenin 29 numaralı nüshasına yazdığı makale-i edîbânesinde Samih Rıfat Bey" isimli muharririn verdiği bilgilerle Hüseyn Fahrüddin Dede'nin verdiği bilgiler arasında bir uyuşmazlık söz konusudur. Samih Rıfat Bey, Avnî'nin İstanbul'da ikamet ettiğinde Beşiktaş Mevlevîhanesine sık sık devam ettiğini ve Bağdat'tan dönüşünde "Şeyh Nazif Efendi'ye cildi ve hattı acemkârî bir dîvân-ı kebîr-i Mevlâna getirip Şeyh Efendi, bu hediyeden pek ziyade mahzuz olarak - oğlum biz dervişiz. Senin bu hediyene

---

* Avni Bey'in asıl adı Hüseyin'dir. Bunu şairin çeşitli beyitlerinden de anlamak mümkündür. Çünkü, şair, bir beyitte Avnü'l-Hüseyn diyerek iki ismini birlikte kullanmaktadır.

ᶜÂlemüñ müstaġnî-i tekrîmiyüz ᶜAvnü'l-Ḥüseyn

Kâr-gâh-ı dehre biz ẕâten mükerrem gelmişüz G.168/5

Ayrıca bkz. 110/6

35 bkz. "Ülkeler ve Şehirler" blm. "Yenişehir" mad.

36 İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, c.1, s. 129

mukabil şâyân-ı takdir birşey bulamayız. Dünyada bir kerimem var. Eger kabul edersen ben de anı sana veririm- demesiyle Avnî Beyin, hemen Hz. Şeyh'in dizini öpüp mazhar-ı sıhriyet olduğunu" belirtir. İbnülemin bu bilginin yanlış ve Hüseyin Fahreddin Dedenin verdiği bilgilerin daha doğru olduğunu ifade ederek Avnî Beyin, Mustafa Nurî Paşa ile beraber 1276'da Bağdat'a gittiğini ifade etmektedir.[37] Sicill-i Osmanî'nin müellifi, Mustafa Nuri Paşa;nın 1276 yılında Bağdat'a gittiğini yazar.[38] Bu bilgiden hareketle, Avnî Beyin doğum tarihini, 1242 veya 1243 olarak tespit edebiliriz.

Tahsili

Avnî Beyin şiir merkezli bir çevrede yetiştiğini göstermesi bakımından, Yenişehir şehrengizi önemlidir. Bu şiirde, Avnî'nin şiir ve kültür adamı olmasında emeği geçen isimler yeralmaktadır:

Şu^{c}arāsı tamām kāmil idi
Her yeri bir ẓahīr ü bī-dīl idi

Ferd-i ^{c}asrı Celāl Efendi idi
Şehrüñ üstād-ı ercümendi idi

Olmış idi o Mevlevī sulṭān
Mülk-i ma^{c}nāda ṣāḥib-i dīvān

Çihresi lāle-reng rīşi sefīd
Cāmesi pāk i^{c}tibārı mezīd

Meşrebi lā-übālī-i devrān

---

37 Age., s.129-130

38 Kengırı'da Arası köyünden Göksu bostancıbaşısı olup Kandilli'de otururken 1217'de vebadan vefat eden Hasan Ağa'nın oğludur. Anne ve babası küçük yaşta vefat ettiğinden büyük annesi Hadice Hanım ile zevci Göksu Kasrı bekçisi Ca'fer Ağa terbiyesinde büyümüştür. Padişah kasra gelince yetim olması üzerine merhamet buyurulup 1228'de Enderûn'a çerağ olunup sonra hazine-i hümâyûn dairesine alınarak terbiye edilip Muharrem 1236'da (Ekim 1820) tırnakçı olarak mâbeyn-i hümâyûna alınmış ve Zilhicce 1238'de (Ağustos 1823) sırkâtibi olmuştur. Muharrem 1248'de vezir rütbesiyle Tırhala, Safer 1250'de (Haziran 1837) Yanya, Tırhala, Selânik valisi, Rebiülevvel 1256'da (Mayıs 1840) serasker olup Şevvâl 1257'de (Kasım-Aralık 1841) Beriyyetü'ş-Şam'a memur olmuştur. Zilhicce 1258'de (Ocak 1843) oradan dönüşte seraskerlikten ayrılıp makamı altı ay kadar lağvedilmiş ve Muharrem 1259'da (Şubat 1843) Rumeli, Safer'de (Mart) Vidin, Ramazan'da (Ekim) Hüdâvendiğâr valisi olup Şevvâl 1265'te (Ağustos-Eylül 1849) ayrılmış ve Şa'ban 1266'da (Haziran-Temmuz 1850) Mecâlis-i Āliye'ye memur olmuştur. Zilka'de 1268'de (Ağustos-Eylül 1852) Trablusgarb'a vali oldu. Safer 1272'de (Ekim-Kasım 1855) Selânik valisi olup Ramazan 1272'de (Mayıs 1856) istifa eyledi. Ramazan 1274 (Nisan-Mayıs 1858) Mecâlis-i Āliye'ye memur olup 1276 başlarında (1859 ortaları) Bağdat valisi ve Irak müşiri oldu. 1277 başlarında (1860 ortaları) azledildi. 1294'te (1877) a'yâna dahil oldu. 1296 (1879) başlarında vefat eyledi." Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt yay., c. 4, s.1274-75

Ṭabᶜı reşk-i mecānī-i devrān

Şiᶜr ü inşāda üstādumdur
Mürşid-i ṭabᶜ-ı ber-murādumdur   Msnv.1/1, 2, 3, 4, 5, 6

Celâl Efendi adında bir zatın Avnî Beyin şiir ve inşada üstadı olduğu anlaşılıyor. Fakat şairin hangi eğitim müesseselerinde yetiştiği konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

İbnülemin, Avnî Beyin tahsilinden bahsederken "Fâdıl-ı meşhûr Abdurrahman Sami Paşa, Tırhala mutasarrıfı iken Bekir Paşa, kethüdalık hidmetinde bulunduğundan Avnî Bey, fâdıl-ı müşârünileyhten tahsil-i ma'rifet etti" der. Tespitlerimize göre, Abdurrahman Sami, Muharrem 1267'de (Kasım 1850) mîrimîranlıkla Tırhala mutasarrıfı, o ay vezir rütbesiyle Rumeli müfettişi olmuş[39] bir daha da, Tırhala'ya gelmemiştir. İbnülemin Bey, Avnî'nin bu zattan ilim ve irfan tahsil ettiğini söylerken bu bilgiye referans olarak, Avnî Beyin kasidesini gösterir. Avnî Beyin söz konusu kasidesinden alınan beyitler, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'in verdiği bilgileri doğrulamaktadır:

Naṣıl inkār olınur tā o ḳadar niᶜmet-i pāk
O saᶜādetle geçen nice şühūr u aᶜvām

Kāfirem münkir isem niᶜmet-i iṡnā ᶜaşeri
Ḫānedānuñda bulındum on iki sāl tamām

O zamāndan beri kim olmış idi dīdāruñ
Ufḳ-efrūz-ı şuhūd olmaġa mihr-i ilzām

Seni lālā gibi ey lüᵓlü-i dürc-i iclāl
Dūş-ı taᶜẓīmde gezdirmiş idüm çoḳ hengām   K.30/33-36

Avnî Bey, Sami Paşadan *Mesnevî dersleri* aldığını ve onun hocası olduğunu ifade eder:

Terbiyet-gerde-i luṭf-ı peder-i efḫamuñam
Beñzemem sāᵓire ey reşk-i vezīrān-fiḫām

39 Age., c. 5, s.1478

Nice faḫr eylemeyüm olmış iken üstādum
Sāmi Paşa gibi ᶜallāme-i Cāmī-fercām

Neş'e-mend itdi beni meşreb-i Mevlānādan
Mes̱nevīnüñ reşeḥātiyle virüp feyż-i müdām

Feyż-i mihr-i naẓarı ᶜāṭıfet-i Sāmīden
Oldı seng-i hünerüm gevher-i silk-i eyyām K.30/37-40

Beyitlerden de anlaşıldığı gibi, Avnî Beyin hayatında Abdurrahman Sami Paşa;nın oldukça önemli bir yeri vardır. Burada şairin, Sami Paşazade Necip Paşa;dan yardım istediğini ve bu yardımı görmek için ona ne kadar yakın olduğunu izah etmeye çalıştığını unutmamak gerekir. Çünkü, bir büyük devlet adamına yakın olduğunu iddia eden insan, iltimas geçilmesini istemek gibi bir niyet taşır. "Ben başkalarına benzemem ben senin babanın terbiyesinden geçtim" diyen şairin de niyeti açıktır:

Terbiyet-gerde-i luṭf-ı peder-i efḫamuñam
Beñzemem sā'ire ey reşk-i vezīrān-ı fiḫām K.30/37

Dolayısıyla bu ifadelere de, ihtiyatla yaklaşmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

Avnî'nin iyi derecede Farsça, Rumca, Arapça ve biraz da Fransızca bildiği özellikle İran edebiyatına derin bir vukufu olduğu kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Her ne kadar şair:

ᶜArabī bilmedigümden beni ḍarb itmeseler
Mevkib-i ṣurrede her sāl olurdum ᶜakkām K.30/89

Arapça bilmediğini ifade etse de, Divan'ı onun bu sözünü doğrulamaz. Şair, öyleyse niçin "ᶜArabî bilmedigümden beni ḍarb itmeseler" demiştir? Kanaatimizce, bunun ilk akla gelebilecek sebebi her dönemde Arapça'nın çok fazla önem kazanmasıdır. Öyle ki, bazı görevler sadece Arapça bilenlere tahsis edilmiş ve bu görevlere müracaat edenlerden ilk sorulan şey, Arapça bilip bilmediği olmuştur. Halk arasında yoğun bir batılılaşmanın yaşanması, Fransızca'yı ön plâna çıkarmışsa da devlet dairelerinde, hâlâ Arapça'nın hüküm sürdüğünü söylemek mümkündür.

Avnî Bey, yukarıda da bahsi geçtiği gibi 1276'da sır kâtibi, Mustafa Nurî Paşa ile beraber onun divan kâtibi olarak Bağdat'a gitmiştir. İbnülemin şairin, "İstanbul'a döndükten sonra, hangi memuriyetlerde bulunduğunu öğrenmek için resmî terceme-i hâlini arattım bulduramadım" der. Samih Bey;in makalesinde,

Avnî'nin evlilik öncesi bir memuriyetle Gelibolu'ya gidip birkaç sene orada kaldığı ifade edilmiştir. Bu münasebetle, Avnî'nin *Gelibolu'da Eryetiş Hazretlerine*[40] başlıklı beytini, tarihi belli olmasa da şairin Gelibolu'ya gittiğini gösteren küçük bir delil olarak kabul edebiliriz.

Edirne vâlisi Hurşîd Paşa;ya yazdığı bir kasidede "tahrîr-i emlâka tenezzül eylemezdim" demektedir. Mehmed Süreyyâ, Hurşîd Paşa;nın Edirne vâliliğine Şa'ban 1282'de (Ocak-Şubat 1866) atandığını belirtir.[41] Hurşîd Paşa bu görevde üç yıl kalır. Bu görevden 1869'da azledilmiş fakat daha sonra 7 Safer 1291'de (26 Mart 1874) yeniden bu göreve atanır. Bu görevde bir yıl kalmış sonra İzmir vâlisi olmuştur. Dolayısıyla Avnî Bey;in tahrir-i emlâk'ta çalıştığı yıllar acaba Huşrid Paşa;nın birinci Edirne vâliliğine mi ikincisine mi rastlar bunu tayin ve tespit etmek güçtür. Fakat, biz Avnî Beyin, Şa'ban 1282 (Ocak-Şubat 1866) ile 1285 (1869) yılları arasında böyle bir görevde çalıştığını zannediyoruz.

Tenezzül eylemezdüm meslek-i taḥrīr-i emlāka
Baña künc-i ferāġ oldı gelürken mülk-i Dārādan K.33/8

Şairin bu görevde kalmasını istemeyenler onu rahatsız etmektedirler. Kanaatimizce, Hurşid Paşa;ya müracaatı bu sebepledir. Aslında böyle bir göreve tenezzül bile etmediğini fakat mecburen bu görevde kaldığını ifade ederken, ölüyü diriden ayırt etmesi mümkün olmayan bir şahsın, bu görevi kendisine çok gördüğünü ifade eder:

Belā bu kim baña anı da çoḳ görmekde bir düşmen
Ki tefrīḳ itmesi mümkin degüldür ḥayyı mevtādan

ᶜAnūd ol rütbe kim daᶜvāmı taṣdīḳ eylemez aṣlā
Eger Cibrīli işhād eylesem ᶜarş-ı muᶜallādan

Perend-i nāzik-i zer-tārı balṭayla keser ekser
Dikiş ṭutdurmadı bir kāra bu evżāᶜ-ı bī-ᶜādan

Baña cevr-i felek kār eylemez ben baḥr-i maᶜnāyum
Ne ġam seng-i cefādan pençe-i ḫāşāk-i īẕādan

---

40 T.23

41 İst.'a gelişinde 14 Zilhicce 1280'de (21 Mayıs 1864) mâliye nâzırı, Şa'ban 1282'de (Ocak-Şubat 1866) Edirne valisi olmuştur. 17 Muharrem 1286'da (29 Nisan 1869) evkaf nâzırı, 16 Cemaziyelevvel 1287'de (14 Ağustos 1870)Hicaz valisi olup bunlardan başka, 7 Safer 1291'de (26 Mart 1874) Edirne vâlisi olup Ramazan 1292'de (Ekim 1875) azledildi. Mehmed Süreyya, a.g.e, c.2, s. 680

Ḳanāᶜat-āşnā merd-i belā-yı kūy-ı ᶜirfānam
Ümīd-i himmet itmem yaᶜni gerdūn gibi ednādan K.33/9-13

Bütün bunlarla beraber Avnî Bey, bedbin bir ruh hâleti ile, mutlu olamayacağına kanaat getirir. Hatta mutluluğu, kavuşulması mümkün olmayan bir şey olarak addeder:

Baña āsyāb-ı devletle maḳām-ı ᶜāfiyet virmek
Hümāya āşyān yapmaḳ gibidür bāl-i ᶜAnḳādan K.33/14

Her ne kadar, görevini sona erdirmek isteyenler olsa da şair, mukavemetini kaybetmediğini, hiçbir avcının kendisini avlayamayacağını ifade eder:

Hümā-yı ṭabᶜumı ṣayd idemez ᶜālemde bir ṣayyād
Kemend-endāz-ı tesvīl olsa da gerdūn-ı vālādan

Ġazāl-i ḫāṭıram ol rütbe vaḥşīdür ki rām olmaz
Zemīn ġırbāla dönse ḫalḳa-i çeşmān-ı ḥūrādan K.33/17-18

İbnülemin, Avnî Beyin "son zamanlarda Üsküdar bidayet mahkemesi âzasından olduğunun mesmu olduğunu" kaydeder. Sadrazam Said Paşa;ya sunduğu kasidede söz konusu göreviyle ilgili ifadeler yer alır:

Maḥkeme-i ᶜadlde ḳılduñ beni
Ḥākim-i āsūde-ser-i rūzgār

Ḥükmüme rām oldı benüm baḫt-ı dūn
Ḳalmadı cānda ḫaẕer-i rūzgār

Şükrini īfā idemem luṭfunuñ
Olsa da naẓmum güher-i rūzgār K.36/62-63-64

Adliye mahkemesinde görev aldığını ifade eden şairin bu göreve hangi tarihte geldiği de belli değildir.

Ayrıca Avnî Beyin Edirne valisi Hurşid Paşa;ya yazdığı kasidede şöyle bir beyit geçer:

Degüldür bu ḳaṣīde bir teşekkür-nāmedür ancaḳ
Ki īcāb eylemişdür gördigüm ālāy-ı ᶜuẓmādan K.33/39

Şair, yazdıklarının kaside değil, bir teşekkürname olduğunu söyleyerek, bu teşekkürnameyi bir göreve getirilişi sebebiyle yazdığını ima etmektedir.

Avnî Bey, kıt'alar bölümünde geçen ve genel olarak dünyanın fenalıklarını işleyen bir *nazmında*, otuş beş yıldır dünya için ömrünü sarf ettiğini ve artık uzlet köşesine çekilmek, yani emekli olmak isteğini ifade eder: Bu ifadelerden, şairin otuz beş yıllık bir vazife hayatı olduğunu anlamak mümkündür. Bir başka açıdan bakıldığında ise şairin, bu şiiri otuş beş yaşında yazdığı ve dünyanın yükünün artık taşıyamayacağı kadar ağır geldiği, bu sebeple de tekaüdü murat ettiği düşünülebilir.

Otuz beş sāldur ḫidmetinde ṣarf-ı ᶜömr itdüm
Zamān min-baᶜd iḫtiyār-i künc-i ᶜuzletdür

Teḳāᶜüddür murādum ḳayd ü nām ü kāmdan geçdüm
Çerāġ itmek kühen-pīrānı zīrā eski ᶜādetdür Kıt'a 28/6,7

Avnî Beyin ölüm tarihi hakkındaki bilgilerde herhangi bir tereddüt yoktur. Muallim Naci, Avnî'nin ölüm haberini nasıl aldığını şöyle anlatır: "Bir gün Tercümân-ı Hakikat matbaasında bulunuyordum. Âciz adına bir mektup geldi. Açtım, içinde şu tarihi yazılı buldum:

"Hayf bir günde iki şāir-i hoş-gū gitti
Birisi Hazret-i Hilmī biri mīr Avnī
Yazılır cümleye tārīh gelir bir gün olur
Kodular āh iki şāir-i māhir kevnī "1301/1883)
قودیلر اه ایکی شاعر ماهر کونی

Üsküdarlı Talât

Ertesi gün çıkan Tercümân-ı Hakikat nüshasında basılan bu tarihin zeylinde aşağıdaki düşünceler görüldü:

Üzüntümüzün büyüklüğü bakımından Talât Beyefendi'ye katılmamak elimizden gelmez. Tesiri iki dâğ-ı derûn besler bir hüzne mukariniz"[42] Avnî Bey, 1301'de vefat etmiş, vasiyeti gereğince kayınpederi Hasan Nazif Dedenin yanına Bahariyye Mevlevîhanesi'nin bahçesine gömülmüştür. Abdulkadir Gölpınarlı, Avnî Beyin kabrinin ne hâle geldiğini şöyle anlatır: "Divan edebiyatının son mümessili ve Şeyh Nazif'in damadı şair Yenişehirli Avnî'nin (Ö. 1884) kabirleri, birer tuğla yığını hâlinde. Mescit ve hücreler tamamiyle yıkılmış, civarındaki fabrikalar, dergâh sahasını kısmen zabtetmiş."[43]

Şairin ölüm tarihine İranlı Feyzi Efendi de tarih düşürmüştür:

---

42 Muallim Naci, Osmanlı Şairleri, Haz. Cemal KURNAZ, M.E.B. yay. , İst. 1995, s. 146

43 Abdulkadir Gölpınarlı, "Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik", İnkılap Kitabevi, İst. 1953, s. 341) diyerek Avnî Bey'in mezarının durumu hakkında bilgi verir.

Ey dirīġā ki ser-efrāzī-i gürūh-i şu^{c}arā
Avnī ol şā^{c}ir-i hoş-lehçe vü ferḫunde-kelām

Oldı dem-beste-i fermānı gelū-gīr-i ecel
Ḳaldı hep gevher-i endīşesi maḫrūmī-i niẓām

Tarlaşup kafiye-i ^{c}ömri azîzü'l-ḳadri
Ḳıldı ol vech ile beytü'ş-şerefi ^{c}adne hirām

Fevtine yazdı bir iḫlāṣ ile Feyżī tārīḫ
^{c}Avnīye dār-ı diyār-ı melekūt oldı maḳām[44]
(عوني يه دار ديار ملكوت اولدي مقام)
(H.1301/ M. 1883)

Avnî Beyin Nazif Dedenin kızı ve ilk eşi olan Emine Hanımdan iki çocuğu vardır. Bu çocuklardan ilki, Hüsameddin şairin sağlığında ve hanımının vefatından elli gün sonra ölmüştür. Muhsine ise bir ara Ankara defterdarlığı görevinde bulunmuş olan Şevkî Bey ile evlenmiş, ondan Hüseyin Avnî (Aktuç), Nizamettin (Aktuç) ve Fahrünnisâ adında üç çocuğu olmuştur.

Avnî Beyin hayatı, oldukça sıkıntı ve üzüntüyle geçmiştir. Yaşadığı geçim sıkıntısı yanında ilk eşi Emine Hanımı hemen ardından oğlu Hüsameddin'i kaybetmesi Avnî Beyi derinden etkilemiş hatta yıkmıştır. Emine Hanım verem hastalığından ölmüştür. Avnî Bey, bir tarih şiirinde, bu üzücü hâdiseyi uzun uzadıya ve eşi Emine Hanımın ağzından anlatmıştır. Kanaatimizce, divan edebiyatında, bu yönüyle, tek olan şiiri, aynen alıyoruz:

---

44 İbnülemin, a.g.e, s.130

Tāzelikde lāle-zār-ı Kerbelā itdi beni
Tīġ-i cellād-ı verem āteş bıraḳdı cānuma

Zaḫm-ı ḫūn-rīz-i ciger-fersāya merhemdür diyü
Dāġlar yaḳdı ṭabībān sīne-i sūzānuma

Günde üç nevbet beni dil-ḫūn idüp dāġ-ı ciger
Bir devā kār itmemişdür derd-i bī-dermānuma

ᶜĀḳıbet bir demde ḳan boġdı şehīd itdi beni
Ey dirīġā kendi ḳanum girdi āḫir ḳanuma

Ḫāk-i der-gāh-ı Çırāġāndan ḳıyāmet-ḫīz olup
Vālidüm devletle geldi külbe-i āḫzānuma

Çıḳdum istiḳbāline tābūt-ı ḫūn-ālūd ile
Cān fedā ḳıldum ḳudūm-i vālid-i ẕī-şānuma

Ol hümā-yı himmetüñ girdüm ḳanadı altına
Lāne ṭutdum peçҫe-i mürġ-i dil-i nālānuma

Ḥacle-gāh-ı beyt-i ᶜilliyyīne itdüm intiḳāl
Bu yalan dünyā evi lāyıḳ degüldi şānuma

Rıḥletümden elli gün geçdükde bā-emr-i Ḫudā
Özleyüp oğlum Ḥüsāmüddīni aldum yanuma

Gülsitān-ı āl-i Zehrādan ciger-pārem gibi
Nāzenīn bir ġonce taḳdīm eyledüm Yezdānuma

Yā İlāhī ehl-i beyt-i Muṣṭafānuñ ᶜaşḳına
Merḥamet ḳıl ḥālüme baḳma benüm noḳṣānuma T.9/1-11

Kaynaklar üst üste gelen bu iki üzücü ölüm hâdisesinin Avnî Beyin kendisini tamamen içkiye vermesine sebep olduğunu ifade ederler. İbnülemin bu konuda şunları söyler:

"Cenâb-ı Hak garîk-ı rahmet buyursun, Avnî Bey merhumun -ekser-i şuᶜarâ-yı benâm gibi- esîr-i bâde olduğu ve esarete, refikası Emine Hanımın müteverrimen vefatından ve elli gün sonra da oğlu Hüsamüddin'in zıyaından mütevellid yes ü kederin sebep olduğu mervîdir. Şâribü'l-leyl ve'n-nehâr, olduğunu kendi de rübaide ve bir beyitte şöyle takrir ediyor:

Ser-mest-i müdām olduġuma ṣubḥ u mesā
Ṭaᶜn eyleme Allāh içün ey ehl-i vefā
Birbirümüzüñ ḳanını nūş itmedeyüz
Ben cāma ḳadīm düşmenem cām baña R.1

Müşarünileyh bir gazelinin maktaında:

Avnī baña da ḫᵛāb-ı ṣafā ḳısmet olurdı
Bī-dārlıġum baḫt-ı siyāhında bulınsa G.371/5

diyor. Filhakika merhumun, sabaha kadar bî-dâr bulunduğu ailesinden menkuldür. Fakat, bî-dârlık, sermestlikten mi yahut illet-i seherden mi[45] yoksa -uşşak-ı İlahî gibi- hab-ı gafletten bi'l-ihtiyâr ibâ ve vazîfe-i ubûdiyeti ifa etmekten mi münbais olduğu bittabi meçhulümüzdür."[46] demektedir.

Avnî Beyin yoksulluktan ne derece muztarip olduğunu anlamak için kanaatimizce, onun "Gedâ-yı zamân" nâm-ı diğer, "Memûr" isimli müseddesine bakmak yeterlidir. Şair, memurluğun her şeyden aşağı bir meslek olduğu, ticaret adına ne yapılırsa yapılsın, memurluktan daha hayırlı olacağı kanaatindedir. Buradaki görüşlerine göre, memuriyetin en yüksek makamının bile ticarete tercih edilmemesi gerektiğini, ilerlemenin de ancak ticaretle mümkün olacağını ifade etmiştir. Bunun dışında, nasıl bir hayat sürdüğünü anlamak için, "Ḳaṣîde Der-Medḥ-i Sâmî Paşazade Necîb Paşa" adlı şiirin altmışıncı beytinden yüz onikinci beytine kadar okumak gerekir. Çarpıcı bir örnek gibi görünen ve bir çığlık sesini andıran:

"Et yemez tekkesi dervişi gibi açum aç"[47] ifadesi kulaklarda çınlar gibidir.

Avnî Beyin hayatıyla ilgili en canlı bilgileri, Muallim Naci'den öğrenmekteyiz. Çünkü, Avnî Bey ile bizzat konuşan ve hayranlığını gizleyemeyecek kadar Avnî'yi mükemmel bulan odur. Mecmûa-i Muallim'de yayınladığı *Yâdigâr-ı Avnî* başlıklı yazısında, Naci Avnî'nin Farsça'yı çok iyi bildiğini ve bu dile hâkim olduğunu

45 Müellifin dipnotu: fethateynle seher, gece uyumayıp uyanık durmak manasınadır. Mütercim der ki beyne'l-etibbâ seher, illet-i ma'rûfdur. Mübtelâsı be-her gece uyuyamaz. Sebebi safradan ya sevdadan ve malihulya ve sair bu makule hadiseden ariz olur.

46 İbnülemin, a,g,e, s.135

47 bkz. K.30/85a)

ifade ederek Avnî'nin konuşma esnasında sık sık Fars edebiyatından bahsettiğini söyler. Muallim Naci, Avnî Beyle tanışmasını şöyle anlatır:

"Onunla birinci defa olarak 'Yenişehir Feneri'nde görüşmüş idim. Az bulunur bir irfan sahibi idi. Sohbetlerinden pek çok istifade ettim. Farsça ile olan aşırı meşguliyeti dolayısiyle ekseriya İran edebiyatının en seçilmişlerini söz konusu ederdi. Mevlevî tarikati mensuplarından olduğundan Mesnevî'nin en güzel, en yüce beyitleri zaman zaman dilinden işitilirdi. Hazret-i Mevlâna hakkında kalbinin pek kuvvetli bir kudsî his muhafaza etmekte olduğunu, mesela, Sünbülzade Vehbî'nin:

Nāya tazyi'-i nefes eylemeli
Üfleyüp ya'nî anı neylemeli
Çalma öyle düdügi mevlānā
Ki dene adına neyzen mollā

demekle affolunmaz bir terbiyesizlik ettiğine kail olmasından anlaşılırdı."[48] Muallim Naci, bu makalesinde Avnî'nin mutasavvıfane söylenmiş şiirlerden bambaşka bir zevk aldığını ve Avnî'nin Yenişehir'den İstanbul'a döneceği vakit kendisine "vedâiyye" olsun diye,

"Nācī çü yāftī eser-i kurb-i ma'nevī
Gamgīn me-şov zi-dūrī-i sūrī hū el-mu^{c}īn

kıt'asını yazıp huzuruna arz eyledigimde ise, daha ziyade memnuniyet göstererek Bunu Fâtihâ makamında bizim Divan'ın başına yazmak suretiyle iftiharımı ilân edeceğim, demiştir.

Muallim Naci, Avnî Beyin alafranga denilen yolda şiir tanziminin aleyhinde olduğunun fakat, eskilerin dilinin asrın tabiatine göre ıslah edilmesini arzu ettiğini ifade eder. "Kendisine, Garp edebiyyatının bazı güzellikleri inkâr olunamıyor. Bunlardan niçin iktibas etmemeli? Böyle şeylerde taassup etmek 'terakkî etmeyelim demek değil midir?' denildikçe, terakkî edelim, fakat gençlerimizin bazı eserlerinde görüldüğü üzere, iktibas nâmıyla mânâsız söz söylemeğe alışmayalım, cevabını verirdi"[49] demektedir.

İbnülemin, Avnî'nin yaşadığı devirde büyük bir şair olduğunu ifade ederken, Namık Kemal'in ona bîgâne kalmasını hazmedemez görünmektedir:

"Namık Kemal Bey merhum gibi şiir ve şairin ne demek olduğunu bittabi herkesten iyi bilen bir şiir-i müşahhasın, 'Gerçek unuttum, zamanımızda Avnî Bey de şairdir'[50] demesine ne demek icap edeceğini tayinden âcizim. Asrın şairleri zikr

---

48 Muallim Naci, Osmanlı Şairleri, s. 146

49 A.g.e, s.149

50 Müellifin dipnotu: Nümune-i edebiyyatın şiir kısmına dair Ebuzziya Tevfik Beye yazdığı 24 cümadeelahire 1296 tarihli mektuptan

edilirken Avnî Bey unutulur mu? Her şairden evvel Avnî Beyi tahattur etmek lâzım gelmez mi...

Yine müşarünileyhin Avnî Bey oldukça güzel şiir söyler bir adamdır. buyurması da câlib-i hayrettir. Avnî Bey "oldukça" güzel şiir söylerse diğer şairler acaba nasıl söyler- Avnî Beyin eş'âr-ı dilrübâsı <<oldukça güzel>> ad olunursa başkalarının sözleri ne ad edilir?"[51]

İbnülemin bütün bu mülahazalardan sonra şöyle devam eder:

"Hazret-i Kemâl'in -her ne sebebe müstenid ise- Avnî'yi istihfaf ve ihmal ettiği anlaşılıyor. Fakat tarih-i edebiyatın o büyük şairi ve kıymetli asarını istihfaf ve ihmal etmeyeceği muhakkaktır. Çünki, güneş balçıkla sıvanmaz."[52] demektedir.

Avnî Beyin Mevlevîliği ve Alevîlik Meselesi

Hayatı hakkında verilen bilgilerde, Avnî Beyin Mevlevî bir kimliği olduğunu ifade etmiştik. Hakikatte, 19. yüzyıl Divan şairleri içinde Mevlevî kimliği olmayan şair yok gibidir. Tanpınar'ın ifadesiyle: "Vak'a-i Hayriyye'den beri devlette, saray ve yüksek zümre hayatında başlayan Avrupa modalarının, yahut Avrupalılığın bir tepkisi olarak cemiyette koyu bir dindarlığın başladığını ve devletin belki de efkârı umumiyeye bir nevi gizli tavizat olarak, bunu beslediğini biliyoruz.[53]

Ayrıca Bektaşîliğin ilgasından sonra Mevlevîliğe karşı Selim III devrinden beri sırf mesnevî okutulmak üzere bir Darülmesnevî açılmış ve bizzat padişah, imtihanlarda bile bulunmuştur. Cevdet Paşa, hayatını anlatırken bu merasimden bahseder. Şiirde Şeyh Galib ve etrafındaki şairlerle ve hemen arkasından gelen İzzet Molla ile tazelenen bu ilham, musikide ise bu sanatın bütün bir tarafını vücuda getiriyordu."[54] Bu yüzyılda Mevlevîliğin yaygın olmasını bir devlet politikası olarak değerlendiren Tanpınar, aynı dönemde bu değerlendirmeyi haklı kılacak olan ve devletin eliyle açılan darülmesnevî'leri gösterir. Fakat, Avnî Bey için böyle bir şey söz konusu mudur? Bu mesele kanaatimizce, diğerlerinden biraz farklıdır. Dolayısıyla, Avnî Beyin Mevlevîliği, Yenişehir'de daha önce de belirttiğimiz gibi aldığı terbiye neticesinde ortaya çıkmış ve belki devrin modası

---

51 İbnülemin, a.g,e, s.132

52 Age., s.132

53 Avnî Bey'in aşağıda zikrettiğimiz beyti, Tanpınar'ın tespitini doğrulayacak mahiyettedir. Sultan Reşad'a yazılan yazılan bir kasidede şair, padişahın dervişler sınıfının gönlünü şad eylediğini ifade etmektedir:

Āferîn kim ṣınf-ı dervîşânı dil-şâd eyleyüp
Eyledüñ Sulṭân Mecîdüñ rûḥuñı Cennetde şâd G.25/40

54 Ahmet Hamdi Tanpınar, a.g.e, s.254

olarak da vasıflandırılabileceğimiz Mevlevîliğe dışardan yamanmış bir özellik göstermemektedir. Tasavvuf lügatine olan hakimiyetine bakılırsa, onun iyi bir mutasavvıf olduğu kanaati hasıl olur. Fakat bu hükmümüzü kısmen cerhedecek mahiyette bir takım şiir unsurları tespit ettik ki, bu da şairin hayatındaki inişli çıkışlı zemini göstermesi bakımından önemlidir. Divan'ın tahlili okunduğunda görüleceği gibi, şairin özellikle Allah'a ait bazı düşüncelerinde aşırıya kaçtığını ve hatta devrin pozitivist fikirlerinden az da olsa etkilendiğini söylemek mübalağa olmaz. Divan şiirinde bir şairin:

"İᶜtimâd eyleme her kârda Allâha bile" (G.370b) ifadesini kullanması imkânsızdır. Bu tek başına bir örnek olarak kalsa bile, her hâlde mutasavvıf şair olduğunu gösteren deliller kadar önemli bir özelliği haizdir.

Hayat hikâyesinde de temas edildiği gibi, Avnî Beyin özellikle eşi Emine Hanım;ın vefatı ve elli gün geçtikten sonra oğlu Hüsameddin'in de ölümüyle aşırı bir sıkıntıya girdiği, gece gündüz kendisini içkiye verdiği düşünülünce Mevlevîliği sadece fikir sahasında, bir düşünce tarzı olarak benimsediğini ve fakat yaşayamadığını söylemek mümkündür. Bütün bunları bir tarafa bırakırsak Avnî Beyin "Mevlevî'yim"[55] sözü bile, Mevlevî olduğunu kabul etmek için yeterlidir. Kaldı ki, Avnî Beyin Hz. Mevlâna'ya aşırı bağlılığı sebebiyle, Mesnevînin önemli bir kısmını ezbere bildiği de kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Ayrıca Mesnevî'yi dördüncü cildin sonuna kadar tercüme ettiğine dair[56] ifadeler de yine bu tarikata olan sadakatini gösterecek mahiyettedir. Şairin Mevlevîliği üzerine ileride ayrıntılı biçimde durulacaktır.[57] Avnî Beyin Alevî olduğu görüşü üzerinde ısrarla duran Abdulkadir GÖLPINARLI en büyük delil olarak, şairin kayınpederi olan Şeyh Nazif-i Mevlevî'nin müfrit bir Alevî taraftarı olmasını kaydeder. Buradaki değerlendirmelerimiz Gölpınarlı'yı bütün bütün haksız çıkaracak nitelikte değildir. Avnî Beyin ehl-i beyte karşı duyduğu aşırı muhabbet incelememizin çeşitli yerlerinde dile getirilecektir.[58] **"Muaviye ve Yezid" bir diğer adıyla " İbn-i Hind"**[59] manzumesi, şairin Alevîliğe bakış açısını gösterecek niteliktedir. Ehl-i beyte

---

55

Bende-i âl-i ᶜabâyum Mevlevîyem Mevlevî
İḳtiżâ itmez baña luṭf ü ᶜaṭâ-yı kâʾinât K.4/50

56 "Yenişehirli Avnî'nin dördüncü cildin sonuna kadar manzum bir tercemesi olduğunu söylerler. Rahmetli Suud Yavsî (Ö. 1948) birinci ciltle ikinci ciltin dörtte birini terceme ettiğini, birinci cildin, birkaç sahifesi noksan bir nüshanın kendisinde bulunduğunu söylemişti" Abdulkadir GÖLPINARLI, a.g.e, s. 146

57 bkz. Tasavvuf blm.

58 bkz. "Dört Halife" meselesi

59 bkz. Kasideler Kısmı, K.46 (23 beyit)

duyduğu aşırı muhabbet, kişinin Alevî olduğunu göstermeye yetmez. Fakat, Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında Hz. Ali'ye aşırı tarafgirlik gösterirken, Hz. Muaviye'yi tekfir ile suçlayacak kadar ileri gitmesi, Avnî'nin Şia veya Aleviliğe olan mensubiyet duygusunu açığa çıkaracak niteliktedir.

Avnî'nin Eserleri

Velût bir müellif olan Avnî Bey, derviş yaratılışlı ve biraz da rintmeşreb bir yapıda olduğundan, eserlerini yayınlamamıştır. Bu parça parça ve dağınık şekildeki eserler, şairin torunu, Hüseyin Avnî Aktuç sayesinde günümüze kadar gelebilmişlerdir.

1. Divan[60]

"Külliyât-ı Divân-ı Avnî"[61] Divan + Mesneviler + Farsça Şiirler olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

Avnî Bey divanında bulunan manzumeler:

Divanda; 50 kaside, 5 mesnevî, 17 musammat, 19 tarih, 462 gazel, 48 kıt^{c}a, 22 rübaî, 178 müfred, 3 mısra^c, 1 beyt, 1 müstezad, 1 şarkı bulunmaktadır. Divandaki irili ufaklı 800 manzumede 6101 beyit bulunmaktadır.

2.4.2. Âteş-kede[62]

İkiyüz otuz sekiz beyitlik tamamlanmamış bir mesnevîdir. Aruzun Hezec bahrinin Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün kalıbıyla yazılan bu mesnevî şöyle başlar:

Ey fāṭır-ı ṭūr-ı āferīniş
V'ey ḫāliḳ-ı nār u nūr-ı bīniş

---

60 Divan hakkındaki teferruatlı bilgiler "Avni'ye Dair" blm'nde verildiği için burada tekrarlanmamıştır.

61 DT nüshası; DTCF Ktbh., M. Con, A.723

62 A.g.nüsha, Mesnevîler kısmı.

Sekizinci beyte kadar Farsça olarak giden mesnevî:

Çeşm-i keremüñ ki naẓra ṣaldı
A[c]yān-ı ḫalāyıḳ āteş aldı

A[c]yān ṭutuşup vücūda geldi
Āteş-kede-i şuhūda geldi

gibi akıcı bir dille devam eden mesnevî Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk'ı tarzında kaleme alınmak istenmiş fakat bitirilememiştir.

Avnî Beyin bu eseri hakkında Beşir Ayvazoğlu şunları söyler: "Galib'in 'bir başka lisân tekellüm', etmeye çalıştığı ve bunu başardığı Hüsn ü Aşk'taki imaj dünyası, kendisinden sonra gelen çok sayıda şairi cezbetmiştir. Keçecizade İzzet Mollâ, Gülşen-i Aşk'la Hüsn ü Aşk'ın bir benzerini vücuda getirmeyi denerse de pek başarılı olamaz. Yalnız XIX. asrın en güçlü şairlerinden Yenişehirli Avnî Beyin Ateş-kede adlı tamamlanmamış mesnevîsinde Galib'in hayal zenginliğine az çok ulaştığı kabul edilir"[63]

2.4.3. Mir[c]ât-i Cünûn

Altıyüz yetmiş sekiz (678) beyitten oluşan bir mesnevîdir[64]. Eser şu başlıklardan oluşur:, 1. Hayal, 2. İcmâl-i ifâde, 3. Niẓâm-ı [c]âlem delisi, 4. Ne lâzım delisi, 5. Naṣîḥat delisi, 6. Bedevî, 7. Medenî, 8. Ḳurevî (Köylü), 9. Zen-dost, 10. Şecî[c], 11. Süvâri, 12. Sebeb-i imtidâd-ı da[c]vâ, 13. Ġulâm-pâre, 14. Ṭabîb, 15. Müneccim, 16. Kerâmet delisi, 17. Vaṣf-ı Mecnûn şedîdü'l-cenne, 18. Ṣıfat-ı şâ[c]ir-âşüfte, 19. [c]İşret delisi, 20. Keyfiyyet-i ser-mest-i şarâb, 21. Ekûl, 22. Vaṣf-ı [c]arż-ı ṭama[c]-ı ehl-i ġınâ, 23. Ḥavâdiṡ delisi, 24. Ṭama[c], 25. [c]Anîd, 26. Vehhâm, 27. Zevce teḳâżâsı, 28. Geveze, 29. Ḥaṣûd, 30. [c]Acûl, 31. Tenbel 32. Ġażûb

Bu mesnevî, yukarıda isimlerini sıraladığımız ve otuz iki bölümden oluşan belli başlı insan tiplerini tahlil etmektedir.

İlk beyit:

Ḥabbeẕā nāme-i [c]ibret-baḫşā
Görmedi miṡli çeşm-i [c]uḳalā

2.4.4. Âbname[65]

"Zamāndur münşe[ɔ]āt-ı kilki itsem sū-be-sū icrā
Muvāfıḳ rūzgār el virdi بسم الله مجريها"

---

63 Beşir Ayvazoğlu, Geleneğin Direnişi, Ötüken neşriyat, İst., 1996 s. 168

64 DT nüshası, Mesnevîler kısmı.

65 DT nüshası, Mesnevîler kısmı.

diye başlayan ve "Fermân-ı ḳażâ cereyân-ı şehryâr-ı esbaḳla Beşikṭaş Mevlevîḫânesi sâḥil-i deryâdan Maçḳaya ve oradan âb-ı revân gibi Bahâriyye mevḳi^{c}ine revân olup ḫazine-i beytü'l-mâldan iki def^{c}ada şu gibi ṣarf olunan yigirmi biñ mecîdî dînâr pür-âb ü tâb ile (Aḳan sular durur bu ḫân-ḳâh-ı âlem-ârâya) vaḳfınca nümûne-nümây-ı ḫuld-i berîn olmuş ise de..." cümlesiyle devam eden bu mesnevî adı geçen mevlevîhane'deki susuzluğu İkinci Abdulhamîd'e şikâyet için yazılmış bir dilekçedir.

Külliyât-ı Avnî'nin yukarıda saydığımız bölümlerinden başka sırasıyla; s.300'de "Ḳısm-ı Fârisî" ser-levhalı Farsça şiirler başlamaktadır: "Ḳaṣîde-i Fârisî der-vaṣf-ı Na^{c}t-ı Nebî ^{c}Aleyhisselâm, Der-vaṣf-ı cenâb-ı Şemsü'd-dîn-i Tebrîzi[66], Na^{c}t, sayfa: 309'da isimsiz bir şiir, Na^{c}t, Berây-ı şehâdet, Merṡiye (Naẓîre-i Kâşânî), Merṡiye-i Ebûbekir Pâşâ vâlid-i Nâẓım, Muhammes (iki adet) ve sonra Gazeliyât bölümü başlamaktadır. Bu bölümde şairin 67 Farsça gazeli bulunmaktadır. Sonra 1 adet Müstezat ile daha sonra Ḳıṭa^{c}ât bölümü başlar. Bu bölümde 17 Kıt^{c}a vardır. Sayfa: 244'te "Berây-ı ġulâm-ı ^{c}anîd-nâm" isimli bir şiir, "Der-ḥaḳḳ-ı Şeyḫülislâm Sa^{c}deddîn Efendi"ye iki şiir, "Der-ḥaḳḳ-ı Ṣadr-ı a^{c}ẓâm Sa^{c}îd Pâşâ" hakkında bir kaside, "Kasîde" başlığıyla bir başka şiirden sonra "Müfredât" bölümü başlar. Bu bölümde, 28 müfred vardır. Daha sonra "Laṭîfe" başlığıyla iki şiir, iki "Ḥikâye" ile "Bir ḳaç nâ-tamâm Fârisî Meṡnevî" başlığı ile " در مذمت متعصبان "isimli bir şiir, " Vaṣiyet", "Der-beyân-ı ^{c}İbâdet", "Ez-meṡnevî-âteş" başlığı ile bir mesnevî ve ayrıca "Ez-muḳaddeme-i Tercüme-i Meṡnevî" ve yanında bir not bulunur: "Üç cild ḳadarının neṡren Türkçe'ye tercümesi bulunabilmiştir. Anuñ müsveddesinüñ de bir ḳısmı żâyi^{c} olmuşdur" Bu mukaddemenin ilk beyti şudur:

Meṡnevī ammā ki her beytidür ān
Ṣad-cihān ma^{c}nā vü ṣad kişver beyān

Mukaddimeden sonra "İstimdâd ez-Ḥażret-i Pîr-i kerem ..."[67]

Bütün bunlardan başka Avnî Beyin Rumca'dan tercüme ettiği söylenen "İntak" adlı romanı hakkında bilgimiz yoktur. Bir de, "Nihân-ı Kazâ" isimli bir hiciv kitabından söz edilir ki, şairin, damadı Şevkî Bey;in ikazı üzerine bu kitabı yaktığı rivayet edilmektedir.[68]

---

66 Bu iki Farsça şiiri Divân'a dahil ettik.
67 Okunamayan kısım.
68 Mehmet Çavuşoğlu, Avnî Bey maddesi, İslâm Ansiklopedisi, c.4, s.123-124

Edebî Kişiliği

Avnî Beyin edebî kişiliği, şüphesiz ki, divanı bir bütün olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Mizacından kaynaklanan bazı sebeplerden dolayı, -ki buna tevazu diyebiliriz- hayattayken şiirlerini bir araya getirip onları sağlam bir tanzime tabi tutmamıştır. Dolayısıyla, bazı şiirleri, yarım kalmış olmakla beraber, divanda oldukça karışık bir şekilde görünürler. Bundandır ki, Avnî Beyin edebî kişiliğinden bahsedenler, onun bazı konulardaki tavrını görmek imkânını bulamamışlardır. Avnî Bey hakkında bir şeyler söyleyenlerin onu, daima divan şiiri sınırları içinde mütalâa etmek istemeleri sebebiyle de şairin edebî şahsiyeti tam olarak değerlendirilememiştir, demek yanlış olmaz. Tanpınar, "bulduğu şiir cevherini çok çabuk kaybeden ve çok şahane edalı bir dil zevkinden lâubaliye veya alelâdenin tekrarına düşen şairlerdendir. Bununla beraber, eskinin bütün söyleyiş tarzlarına sahiptir ve birkaç mısra ve beyti ile olsa dahi, kendisine kadar az erişilmiş zevk noktalarına varmıştır."[69] diyerek, Avnî Beyin şiiri hakkında mülâhazalarını ifade eder. Bizim iddia ettiğimiz şey, onun divan şairi olmadığı değil, bir divan şairinin de, çevresinden ve yaşadığı asrın çeşitli değişimlerinden etkilenebileceğidir. Öyleyse, 19. yüzyılda, divan şiirinin değişmesi mi, bozulması mı söz konusudur? Avnî Bey açısından bakıldığında, meselenin bozulma olarak değerlendirilemeyeceği görülür. Avnî Beyin şiirinde bazı değişimlerin şuurlu bir seyir takip ettiğinden söz edilebilir. Bu durumda, değişimin nasıl bir seyir takip ettiği önemlidir. Avnî Bey, bir divan şairi olarak, yeni edebiyata, fazla olmamakla birlikte kaydedilmesi gereken bazı önemli katkılarda bulunmuştur. Onun, divan şiirinin ekseninden çıktığını söylemek, elbette ki, yanlış olur. Avnî Beyin bu konudaki tavrı, kendisine " Garp edebiyatının bazı güzellikleri inkâr olunamıyor. Bunlardan niçin iktibas etmemeli?" denilince, "terakki edelim, fakat gençlerimizin bazı eserlerinde görüldüğü üzere, iktibas nâmıyla mânâsız söz söylemeye alışmayalım"[70] sözündeki tavrından pek farklı değildir.[71]

Avnî Beyin şiirdeki durumunu, Dellâlzade İsmail Dede Efendinin yaşadığı yüzyılda, musikideki durumuna benzetiyoruz. Dede Efendi, sarayda batı musikisinin revaç bulması sebebiyle, biraz kırgın bir şekilde, eski musikinin değerini bilemeyenlerle istihza edercesine, batı musikisinin "vals" makamına tekabül eden,

---

69 Tanpınar, a.g.e, s.255

70 Muallim Naci, a.g.e, s.149

71 Manasız söz söyleyenleri, aşağıdaki beyit, ince bir şekilde zemmetmektedir:

Kimse idrâk itmedi ma^{c}nâsını da^{c}vâmuzuñ
Biz dahî ḥayrânıyuz da^{c}vâ-yı bî-ma^{c}nâmuzuñ

G.215/1

"Yine bir gül-nihal aldı bu gönlümü" diye başlayan meşhur şarkısını yazar ve herkes tarafından oldukça beğenilir. Haddizatında, Dede Efendi'nin bu şarkıyı yazmaktaki tavrı, müstehzîdir. Divan şiirini yerden yere vuran, onu çeşitli tekellüflerin ve tasannuların sanatı sayanların yaşadığı bir devirde, bu şiirin son şairi olan Avnî Beyin, yeni edebiyata ait bazı unsurları şiire sokması, aynı müstehzî tavrı çağrıştırmaktadır. Şairin, "zamanın zariflerinin ağzından" yazdığı aşağıdaki şiir de aynı tavırla söylenmiş küçük bir manzumedir. Bu küçük manzumeyi, Avnî Beyin Tanzimat Sonrası şairlerinin tartıştıkları problemlerden, *kafiye meselesine,* bir tenkidi olarak değerlendirmek kanaatimizce yanlış olmaz:

ẒUREFĀ-YI ZAMĀN AĞZINDAN*

Ere varmaḳ yere varmaḳ gibidür
Çünki ölmek ere varmaḳ gibidür

Ḳanda bir boḳ bulınsa murdāruñ
Es̱er-i enf-i a^cḳarı görinür

Kāh̲-ı nāmūsı kūh ü ṣaḥrāda
Çār-ṭāḳ üzre minneti görinür K.48/1,2,3

Şairin edebî kişiliğini ortaya çıkarmak için, aklımıza gelen her alternatif yaklaşım üzerinde durmamız ve meseleye geniş bir perspektiften bakmamız gerekmektedir. Bunun için Avnî Beyin şiirini şekil ve muhteva bakımından değerlendirmeyi uygun bulduk.

2.6. Şekil ve Muhteva Yenilikleri

Edebî eserde, hareket noktası edebî eserin kendisi olduğuna göre, Avnî Beyin şiirlerini, *şekil ve muhteva* bakımından ele aldığımızda, yeniye ait birtakım unsurların, bu şiirlere yer yer sindiğini görmekteyiz.

Şekil

Bir örnekle sınırlı kalsa da, Avnî Beyin *mesnevi* kafiyesine göre *kaside* yazması önemle vurgulanacak bir husustur. Prof. Dr. Haluk İpekten, "Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz" isimli eserinde, beyitlerden oluşan nazım şekilleri kategorisinde ele aldığı "Kaside" ve "Mesnevî"den, kasideyi, "Tek kafiyeli olanlar" içinde, mesneviyi ise, "Ayrı kafiyeli olanlar" içinde zikretmektedir. Buna

---

* Bu şiirin vezin ve kafiyesi 1. beyitte farklıdır. 1. beytin vezni: Fe^cilâtün Fe^cilâtün Fe^cilün 2. ve 3. beyitlerin vezni: Fe^cilâtün Mefâ^cilün Fe^cilün

göre kasidede şu önemli özellikleri görüyoruz: " 9 beyitten 100 beyte kadar, aynı aruz kalıbıyla yazılmış ve gazel gibi aa ba ca da... şeklinde kafiyelenen bir nazım şeklidir." ayrıca, "Kasidelerin başına memduhun adının ve unvanının yazılması usuldendir. Bu başlıklar çoğunlukla, Farsça yazılır: Kasîde der-na^{c}t-ı Hazret-i Fahr-ı Kâinat, Der-menkıbe-i Şîr-i Hudâ Aliyyü'l-Murtaza, Der Medh-i Hazret-i Sultân Muhammed Hân, Der-sitâyiş-i Sadrazam Şehid Ali Paşa gibi."[72] Bu bilgilerden hareketle, Avnî Beyin "Ḳaṣîde der-medh-i Sâmî Paşa" isimli kasidesini ele aldığımızda, yukarıda belirtilen kaside nazım şeklinin kafiye örgüsüne göre -aa ba ca da...- bu şiir, -aa bb cc dd ...- şeklinde bir kafiye örgüsüne sahip olduğu için bir kaside sayılamaz. Fakat, başlığının "Ḳaṣîde der-medh-i Sâmî Paşa" olmasına bakılırsa, Prof. Haluk İpekten'in "Kasidelerin başına memduhun adının ve unvanının yazılması usuldendir." ifadesine göre de, bu şiir, mesnevî değil, kasidedir. Prof. Dr. Haluk İpekten mesneviyi ise şöyle tanımlar: "Edebiyatta aynı vezinde ve her beyti kendi arasında kafiyeli nazım şekillerine Mesnevî adı verilmiştir. İki beyitten başlayarak 20-30 beyte kadar olan kısa mesnevîler yazıldığı gibi, mesnevî şekliyle binlerce beyit süren uzun hikâyeler, kitaplarda yazılmıştır." Dolayısıyla, Avnî Beyin yukarıda zikrettiğimiz şiiri başlık olarak, Kaside; kafiyeleniş noktasından mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Bir şiir, "Kaside der-medh" diye başlarsa, şüphesiz ki, onun kaside olduğuna hükmedilir. Şimdi, buradaki gelenekten ayrılan hususu nasıl izah edeceğimiz önem kazanmaktadır. Bunda da iki alternatif söz konusudur. Denilebilir ki, Avnî Bey, ya nazım şekillerini ihtilât etmiştir veya kasten birbirinin yerine ikame etmiştir. Avnî Beyin divanını okuyanlar, onun nazım şekillerini, bilmeden kullandığını iddia edemezler. Fakat, yukarıda temas edildiği gibi, şairin müstehzi tavrını bu konuya da şümullendirmek mümkün müdür? "Zurefâ-yı zamân ağzından" isimli manzumede de görüldüğü gibi, sebebi konusunda kesin bir hüküm vermek mümkün olmasa da, adı geçen manzumeden hareketle Avnî Beyin farklı şekil arayışlarına girdiği söylenebilir:

---

[72] Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah yay.,Eylül 1997, İst., s.38, 40

KAṢĪDE DER-MEDḤ-İ SĀMĪ PAŞA

Ḫallāḳ-ı ḫalāyıḳ-ı meᶜānī
Rezzāḳ-ı nüfūs-ı kārvānī

Kāşāne-fürūz-ı fażl ü irşād
Ecrām-güdāz-ı küfr ü ilḥād

Pīrāye-i farḳ-ı dīn ü devlet
Ser-māye-i faḫr-ı mülk ü millet

Seccāde-nişīn-i cāh-ı irfān
ᶜAllāme-i ẕü-fünūn-ı devrān

Faḫrü'l-vüzerā vezīr-i yektā
Ẕünnūn-ı zamāne Sāmi Paşa

Ṣūretde vezīr-i kār-dāndur
Maᶜnāda veliyy-i bī-gümāndur

Ẓāhirde müşīr-i āṣaf-ᶜunvān
Bāṭında serīr-i faḳra sulṭān

Dünyāya vücūdı rūḥdur rūḥ
Gūyā ki bu fülk-i Nūḥdur Nūḥ

Cibrīl-i żamīri maḥrem-i küll
ᶜArş-ı dil-i pāki ᶜālem-i küll

Şākird-i kemāl ᶜaḳl-ı faᶜāl
Ḫāk-i ḳademi sipihr-i cevvāl

Dervīş-nihād ü pādşeh-fer
Ḥaydar-dil ü āftāb-peyker

Şekl-i beşerîde bir melekdür
Kim ᶜāşıḳ-ı feyż-i nüh-felekdür

Güftārı ḥayāt-ı sermedîdür
Gūyā nefes-i Muḥammedîdür

Ẓulmāt-ı cihān içinde pinhāndur
Endîşesi baḥr-ı āb-ı ḥayvāndur K.32/1-14

Şekle ait olarak, yukarıda zikredildiği için burada tekrar edilmeyen "Ẓurefâ-yı Zamân Ağzından" isimli manzumeyi de gelenekten ayrılması bakımından zikretmek mümkündür. Bu manzumede şair, kafiye ve vezin konusunda oldukça rahat davranmıştır.[73]

Muhteva

Avnî Beyin şiirlerinde muhteva bakımından da bazı yenilikler dikkat çeker. Avnî, iman meselesinde, diğerlerinden farklı sayılabilecek iki beyitte sorgulayıcı bir tavır içindedir. Bu sorgulayıcı tavır, bir Müslüman Osmanlı'nın, hele divan şiiriyle uğraşan Avnî'nin tavrı değildir. Avnî Bey, Tanzimat'tan sonra gelişen ve ilim adamlarınca "Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı" olarak adlandırılan edebiyatı meydana getiren nesille, aynı dönemde yaşamış ve aynı havayı teneffüs etmiştir.

19. yüzyıl Osmanlı sahasında, özellikle İstanbul'da eğitim müesseselerinde bir yenileşme ve batı tarzında bir değişme sözkonusudur. "Avrupaî manada Mekteb-i Tıbbiye açılır. (1826) 1834'te Mekteb-i Harbiye açılır. Mühendishaneye muallim ve fabrikalara mütehassıs yetiştirilmek üzere Mühendishane hocalarından iki zabit ile on talebe İngiltere'ye gönderilir. 1834'te Mızıka-i Hümayun (Bando Okulu) öğretime başlar. İlk öğretimin mecburi olması kabul edilir. Yüksek öğretime öğrenci yetiştirmek için Rüştiye (İlkokul) (1838) ve Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye (1839) gibi orta dereceli okullar açılır. Devlet memuru yetiştirmek için Mekteb-i Maarif-i Adliye kurulur. Bu batılı anlamdaki okullar yanında Mekteb-i Tıbbiye açılmıştır. Bu okulda anatomi dersleri kadavra üzerinde yapılmaya başlanır ki, bu pozitivizmin artık Osmanlı toplumunda bir varlık gösterdiği anlamına gelebilirdi."

Eğitim ve öğretimin, nesillerin hayata ve dine bakış açısında değişiklikler yapması kaçınılmazdır. Verilen eğitim, nasıl bir dünya öngörüyor ve nasıl bir insan yetiştirmek istiyorsa bu istikamette hedefe ulaşmak için adım adım gayretler

[73] b.kz. K.48/1,2,3

kendisini gösterecektir. Osmanlının geri kalma sebeplerini dinde arayanlar için eğitim bir dinsizlik aracı olmuştur, denilebilir. " 1847'de Mekteb-i Tıbbiyeyi ziyaret eden Mac Farlane'in belirttiğine göre burada tamamen materyalist bir eğitim yapılmaktaydı. Mac Farlane Fransız devrimini hazırlayan materyalist filozofların hemen tüm kitaplarının burada okunduğunu görmekle hayrette kalır. Bu fakültenin kitaplığı hakkında, 'Çoktan beri bu kadar düpedüz materyalizm kitaplarını toplayan bir koleksiyon görmemiştim', der. 'Genç bir Türk oturmuş dinsizliğin el kitabı olan Systeme de la Nature'u okuyordu. Baron d'Holbech'in ünlü eseri, bir başka öğrenci Diderot'un Jaques le Fataliteinden, Le Compere Mathieu'den parçalar okuyarak marifetini gösteriyordu', diyerek devam eder." [74]

"19. yüzyılın Türk toplumunda pozitivizmin tohumlarının bu insanların genç beyinlerini nasıl etkilediği, yine eğitim müesseselerindeki felsefî akımların yaygınlaşmasıyla ortaya çıkar. Gerçi pozitivizmin memleketimize girişi doğrudan doğruya felsefî bir kanal ile olmayıp edebiyat akımları, o devirdeki okullarımıza konan müspet dersler, doğrudan doğruya Fransızca tedrisat yapan okullar, Avrupa'ya gönderilen bazı talebeler, eğitim müesseselerimize gelen yabancı uzmanlar, bazı dernekler v.s ile olmuştur."[75]

"Pozitif düşüncenin memleketimizde gelişmesinde, kendileri pozitivizme karşı olmalarına rağmen, yaptıkları tercümelerle Namık Kemal ve Ziya Paşa az da olsa bir katkıda bulunurlar. Bu zatların Fransız 1789 devrimini hazırlayan aydınlanma devri filozoflarından yaptıkları tercümeler pozitivist düşünürlerimiz üzerinde etki yapmıştır."[76]

Nesiller arasındaki farklılıklar giyim kuşamdan eğitime kadar her hususta kendisini gösterir. Sosyal hayattaki bu değişimler, 16., 17. ve 18. yüzyılda yaşayan insanlarla 19. yüzyılda yaşayan insanlar arasında bir farkı kendiliğinden getirir. Dolayısıyla, 18. yüzyılda yaşayan bir divan şairiyle 19. yüzyılda yaşayan Yenişehirli Avnî Bey, farklıdır. Çünkü, 19. yüzyılda hava biraz daha bulanık ve sislidir.

19. yüzyıl, aydınların, dini ve tarihi sorguladıkları bir dönemdir. Bu dönemde, eskiye ait unsurların hakimiyeti hâlâ devam etmekteydi. Fakat, asliyet ve zılliyet bakımından ele alındığında yeninin çoğu zaman temayüz ettiği, eskiye ait unsurların ise, 19.yüzyıl Osmanlı toplumunda, gölgede kaldığı görülür. Dolayısıyla, "Encümen-i şu'arâ"yı, divan şiirini ayağa kaldırmak için teşekkül ettirilmiş bir topluluk olarak değerlendirilse de -daha sonra ele alındığında bu hükmün pek de

---

74 Murtaza Korlaelçi, Potizivizmin Türkiye'ye Girişi, İnsan yay.,1986, s. 196-200

75 Age., s. 201

76 Age.,s. 202

doğru olmayacağı görülecektir.- bu topluluğa mensup bazı şairleri, yenileşme hareketinden bütün bütün soyutlamak mümkün değildir.

Avnî'nin şiirinde, fazla büyük bir iddia gibi görünse de, yer yer sorgulayıcı bir tavrın varlığından söz etmek mümkündür. Meselâ, şairin meşhur bir şiiri olan Münacat'ta, "Hem Mansura *Enelhak* söylettin hem de onun cezasını icra ettin." (K.1/21) cümlesi, Türkçe'nin sentaksına göre, bir istifhamı, kendiliğinden getirir. Kabul edilmelidir ki, İslâm inancı noktasından değerlendirildiğinde, bu beyit, geleneksel standartlara uygun değildir.

Bütün bunlarla beraber, şairin kelime oyunlarına müracat etmesi, kullandığı dil vs. hep divan şiirinin özellikleridir. Dolayısıyla, Avnî Beyin, bu tür farklı kanaat uyandıran şiirlerine dikkat çeksek de, onun, bir divan şairi olduğunun farkındayız. Burada bizim üzerinde durmak istediğimiz şey, Avnî'nin bu yüzyılda revaç bulan bazı temayüllere az da olsa bulaşmış olduğunu göstermektir. "Muhteva" bölümünün başından beri maksadımız, bu asrın sosyolojik çehresini vererek, özellikle din noktasından insanların ne tür fikrî değişimlere uğradıklarını tespit etmektir. Bu tespitler ışığında, Avnî Beyin şiirindeki fikrî temelleri ve gelenekten bir veya iki beyitle de olsa ayrılan noktaları göstererek, onun yeni edebiyata ister kerhen, ister -terakki yanlısı olduğu için- gönülden verdiği desteği ortaya çıkarmak, en büyük arzumuzdur. Bunun için hiçbir zorlamaya girmeden meselelerin derunundaki aslî unsurlara yönelerek, onlara göre hedef tayin etmeye dikkat ettik. Şiiri, şairin yaptığı bir bina olarak telâkki edersek, Abdülhak Şinasi Hisar'ın " Her bina, içinde yetiştiği tarihin bir parçasıdır. Tıpkı durmuş bir saat gibi hep içinde kaldığı zamanı gösterir." cümlesi ile telif etmek kolaylaşır. Bununla beraber, Avnî Beyin şiirini çoğu noktadan geçmiş asırlardan kalma ve pili henüz bitmemiş olan bir saat gibi değerlendirebiliriz. Onun şiiri, hep o zamanları gösterir ve o zamanların sırlarıyla doludur. Ama, saniyeyi gösteren mili, iki hat arasında ileri geri gidip geldiği için belki de, zamanında fazla dikkate lâyık görülmedi. Demek istediğimiz şey, Avnî Beyin bazı önemli çıkışlarının devamının gelmemesi sebebiyle, asrında ve daha sonra kimsenin yeni edebiyat noktasından dikkatini çekmemiş olmasıdır.

Ziya Paşa, meşhur terciibendinde:

Gerdūn bir āsiyāb-ı felāket-medārdır
Gūyā içinde ādem-i āvāre dānedir

diyerek dünyayı, bir değirmene benzetir. İnsanlar bu değirmende mütemadiyen öğütülürler. Şair, o anda bir isyan veya "madem öğütecektin niye yarattın" gibi, bir soru akla getirmektedir.

"Ziya Paşa;nın Harabâtı'na Tebrik-nâme" isimli manzumede Avnî Bey, Ziya Beyin yukarıda zikrettiğimiz şiirine -ondan da, etkilenerek- benzer bir beyit söyler. Ziya Beyin bu beyti, kâinatı fert olarak anlamaya ve dolayısıyla da eski şiirin sınırlarını zorlamaya çalışan bir özellik gösterir. Bir divan şairi olan Avnî Beyin, Ziya Paşa gibi bir tavır sergilemesi, üç şekilde değerlendirilebilir: Biri, onun divan şiiri geleneğini bozduğunu iddia etmek; Diğeri, bu şiire yeni bir hamle katarak ayağa kaldırmak istemesi şeklinde daha iyimser bir görüş ortaya koymak, üçüncüsü de, bu şairin gizli saklı da olsa bir yenilik taraftarı olduğunu ve bunu, Ziya Paşa;nın eserine duyduğu hayranlıkla, ifade ettiğini söylemek mümkündür:

Ḳomaz bu ḫirmen-i īcād içinde bir dāne
Ḫarāb olıncaya dek bu serāb-gūn-ṭāḥūn Mt.15/21

"Bu serap renkli su değirmeni, icat harmanında, harap edilmemiş bir dane bırakmaz." İster Ziya Paşa;nın:

Gerdūn bir āsiyāb-ı felāket-medārdır
Gūyā içinde ādem-i āvāre dānedir

beyti olsun, ister Avnî Beyin:

Biz ki bu çarḫ-ı hezārān-inḳılāb altındayuz
Dāneyüz gūyā ki seng-i āsyāb altındayuz G.167/1

beyti olsun, bu beyitlerdeki düşüncenin temellerine inildiğinde modern insanın, ölüm veya yoklukla ilgili korkularını görmek mümkündür. Modern insan, 19. yüzyıldan sonra yavaş yavaş Allah'a inancını kaybetmiş ve hemen her güzellikten "adem adem" diye feryatların geldiğini vehmetmiştir. Eskiler de ölümden bahsederler. Fakat, ölümü bir başka hayatın başlangıcı görürler. Yeni düşünce ise, ölüm sonrasına inanmadığı için, bütün güzelliklerin gözünün önünde eridiğini ve yok olduğunu zanneder. Bu vehim içinde bedbinlik kendisini gösterir. Ayrılıklar ve yok oluşlar insanı can damarından vurur. Avnî Bey,

Ġumūm-ı dehr ile me'lūfdur dilüm ammā
Firāḳa dā'ir olan ġam ṭabī'atümce degül G.255/4

ayrılığa dair olan gam benim tabiatimce değil, derken bu gerçeği ifade eder. Çünkü, bütün firaklardan gelen feryatlar, insanın beka arzusundan gelen ağlamalarının tercümanlarıdır.

Bu kārvān-ı fenā tā olınca menzil-res
ᶜAdem ᶜadem diyü feryād ider derā-yı vücūd K.15/7

Hemen hemen bütün Servet-i Fünun camiasının "adem"e dair ortak temaları vardır. Fakat biz bu meseleyi daha somut olarak göstermesi bakımından, belki bir çok örnek bulabileceğimiz hâlde, sadece Abdülhak Şinasî Hisar'ın, "Boğaziçi Mehtapları" ve "Boğaziçi Yalıları" adlı kitaplarından bazı paragraflar almayı uygun bulduk. Bu cümleler okunduğunda görülecektir ki, yokluk korkusu, eskiye değil, daha çok yeni düşünceyi temsil eden modern insana ait bir meseledir. "Eyvah! Ümit, aşk, emel ve şefkat gibi bütün aydınlıkların karardığı bir ufka doğru yürüyoruz. Ufukta dökülerek zeval bulan ışıklar! Böylece kaç yüz kere size doğru yüzer gibi dönerek karanlıklar içinde kendime benzeyen evime geldim. Ruhuma sizden ve güzelliklerden harikulade kıymetlerden başka bir dersin sızmış olduğunu ümit edemiyorum. Duyuyorum ki, bütün serap yolları bir guruba, bir ölüme ve bir ademe çıkıyordu."[77] "Toprakta gitgide çürüyen kökler gibi, daha derinliklere inmiş olsa bile, her türlü temellerin de esasından ve aslından fani olduğunu, yeryüzünde kutsî bildiğimiz tekmil mabetlerin de, ancak cüce asırların boylarına göre, daha uzun bir yaşları ve mühletleri olan, fakat böyle gitgide çürüyen temeller üstünde yükseldiğini ve asırların rüzgârlariyle bunların önce sallanarak, sonra diz çökerek, daha sonra yerlere düşerek ve nihayet topraklara geçerek ömürlerini bitiren faniliklerden ibaret olduklarını öğrenince, eyvah! insan artık bu ilmini kendisine acı gelen bir elem tarzında duymaktan kurtulamıyor!"[78] Ademi, dem ve damarlarına kadar hissetmiş olan Abdülhak Şinasi Hisar'ın bu ifadeleri, bizatihî modern insanın feryatlarıdır. İşte Avnî Beyin bu konudaki bir beyti, adeta, Hisar'ın yukarıda ifade ettiğimiz fikirlerinin bir komprimesidir:

Nedür vücūd içün āyā bu saᶜy-i bī-ḥāṣıl
ᶜAdem degül midür ey ḫᵛāce mā-verā-yı vücūd K.15/5

Önce yaratıp sonra öldürür? diyen şair, ölümü azap gösteren bir rahmet (raḥmet-i ᶜiḳâb-nümâ) tezadı içerisinde değerlendirir:

İḥyā idüp fütādelerin ṣoñra öldürür

77 Abdulhak Şinasi Hisar, Boğaziçi Yalıları, Ötüken neşriyat, İst. 1978, s.90
78 Agm., Boğaziçi Mehtapları, s.186-187

Bu raḥmet-i ᶜiḳāb-nümā kim bilür nedür G.63/6

beytinde acaba, yeniye ait bir düşünce yok mudur? Dikkat edilirse, düşünceden söz ediyoruz. Çünkü, düşünceyi ifade ediş şekli, yine eskidir. Şair, bu beyitte hâdiseyi teşhis eder, fakat sebeplerini anlamaya çalışmadan, kendisini teslimiyetin kucağına atar.

Şair, yukarıda söylenenler dışında, açık bir şekilde ve belki, ilk defa, "Mevlâ'ya bile, her işte itimad etme" diyerek, sınırları oldukça zorlamıştır. Bu, divan şiiri için, muhtevaya ait, bir yeniliktir.

Ḳaṣdın āzāde-i mekr olmaḳ ise dünyāda
İᶜtimād eyleme her kārda Mevlāya bile G.370/3

Yukarıda çeşitli şekillerde üzerinde durduğumuz şiirleri, Tanpınar'ın, Akif Paşanın *Adem Kasidesi* için ifade ettiği "ferdin kendi kendisini keşfi" olarak değerlendirmek, acaba yanlış olur mu?

Bütün bunlarla beraber, şairin yokluğu özlediği zamanlar da olur.

ᶜAceb mi özler isem kār-ḫāne-i ᶜademi
Bu heft-kāḫ-ı muᶜaẓẓam ṭabīᶜatümce degül G.255/6

Şüphesiz bu, insan psikolojisinin çeşitli şekillerde tezahürlerinden birini aksettirir. İnsan sıkıntıya düştüğü zaman başka memleketlere, başka ve daha güzel yerlere doğru kanatlanarak, yer değiştirmek ister. Kanaatimizce bu, Servet-i Fünun edebiyatçılarının Yeni Zelanda'ya gitmek istemeleriyle benzerlik gösterir. Fakat, mekân anlayışı farklıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Avnî'nin, "Naili'nin *dökülsek* redifli gazeline söylediği naziredeki:

Sahbâ-yi hurûşan gibi mînâ-yı felekten
Tâ hâric-i humhâne-i imkâna dökülsek

beytini, yukarda zaman zaman eriştiğini söylediğimiz zevk noktalarının en yükseği olarak alalım. Ayrıca, bu beyit bize şairin eserinin belli başlı anahtarı gibi görünen mekân komplesini verir. Filhakika bazı kasidelerindeki evsiz olma şikâyetinden sarfı nazar, Avnî Beyin şiirine daima bir başka mekân ve genişlik hâkimdir." diyerek, Avnî Beyin yukarıda bizim de temas ettiğimiz gibi, mekân anlayışının farklı olduğunu vurgular. Meselâ, aşağıdaki beyit, Avnî Beyin hem mekân anlayışını, hem de mizacını ortaya koyar:

Murādum perde-i gerdūnı yırtup ḫāric olmaḳdur
Baña maḫṣūsdur fikr-i muḥāl-i ḫāriḳu'lᶜāde G.388/4

Şair, feleğin bütün perdelerini yırtmak ve onun dışına çıkmak isteyen bir yaratılışa sahip olduğunu, âdetleri yırtan imkânsız ötesi fikirlerin kendisine mahsus olduğunu ifade eder.

2.6.2.1. Avnî Beyin Şiirinde Esaret ve Hürriyet Meseleleri

Divan şiirinde esirlik ve hürriyet meseleleri hiçbir zaman gerçek anlamları içerisinde düşünülmemiştir. Çünkü, Osmanlı'nın son dönemine kadar bu toplum esirlik diye bir şey bilmiyordu. Şiirlerde esirlik, aşka, sevgilinin gerdenine, boyuna veya diğer güzellik unsurlarına yöneliktir. Bunun dışında bir de Hz. Yusuf'un esirliği söz konusu edilir. Bu şiirin tek esiri vardır: Âşık. Avnî Beyin şiiri de, aynı doğrultuda hareket eder. Avnî Bey, aşağıdaki beyitlerde gerçek esaret ve hürriyet kavramları üzerinde durur:

Ṭaᶜn itme ıżṭırābuma ben ᶜaşḳ esīriyem
Tedbīr-i ᶜāfiyet mi umarsuñ ġarīḳden G.300/4

Ḫaṭṭ-ı ruḫuñuñ esīr-i ḫāṣṣı
Bir ᶜAvnî-i āḫirü'z-zamāndur G.113/5

Fakat, Avnî'nin bir kaç şiirde, Namık Kemal'in:

Ne efsūn-kār imişsin āh ey dīdār-ı hürriyet
Esīr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esāretten

beyti ile aynı şairin

Kemend-i can-güdāzı ejder-i kahr olsa cellādın
Müreccahtır yine bin kerre zencir-i esaretten

"Zencir-i esaret" ile esaretin zencire benzetilmesi Namık Kemal ile paralellik gösterir. Namık Kemal'in hürriyete hitaben "aşkının esiri olduk, ama esaretten kurtulduk" sözlerini, Avnî Bey bir divan şairi edasıyla Beşinci Murad için söyler:

Ḫalāṣ itdüñ riḳāb-ı ḫalḳı zencīr-i esāretden
Saña min-baᶜd dünyālar esīr olmaḳ muḳarrerdür K.24

Hürriyet yerine esareti tercih edenlerin maksatları farklıdır:

Elbet bir iḫtiṣāṣ-ı ḫafīnüñ esīridür
Tercīḥ iden esāreti ḥürriyet üstine G.407/1

Avnî Bey, yaşadığı devirde gizli saklı bir şeyleri tenkit etmektedir. Fakat, bu esaret ve hürriyetle ilgilidir. Demekki, esareti hürriyet gibi gösterenler vardır:

Virüp esārete reng-i tamām-ı ḥürriyet
Efendi nāmına bir ḳaç ġulām gelmez mi G.429/7

Avnî Beyden naklettiğimiz bu beyitlerden de anlaşıldığı gibi, divan şiirine bir sosyal mesele olan ve yeni bir muhteva olarak adlandırabileceğimiz, esaret ve hürriyet konuları girmiştir. Bu konuda tam hüküm verebilmek için devrin diğer divan şairlerinin de bu bakımdan araştırılması gerekir. Ayrıca, naklettiğimiz şiirlerin telif tarihi elimizde olsa, Namık Kemal ile esaret ve hürriyet konularında bir mukayese imkânı bulabilirdik.

Diğer Meseleler

Şairin sosyal meselelerdeki tavrını en güzel veren şiiri "Gedâ-yı zamân" veya bir diğer isimle, "Me^c^mûr"dur. Bu şiirde, memurluğun sıkıntıları anlatılarak, "pendname"lerden gelen bir alışkanlıkla çeşitli nasihatler yapılır. Fakat bunlar içinde bir beyit dikkat çeker ki, bu Mehmet Akif Ersoy'un habercisi gibidir. Akif'in Avrupa'yı taklit etmek yerine, onların fen ve teknolojideki ilerlemelerine dair görüşleri vardır. Akif'in bu tavrı memleketin gelişmesini sağlayacak çıkış yolları aramaktan başka bir şey değildir. Avnî Bey de, yabancıların meydana getirdiği eserlere bakarak, onların ticaretteki başarılarının sırrını anlamak gerektiğini ifade eder.

Āṡār-ı intiẓāmına baḳ ecnebīlerüñ
Fehm it ticāretindeki nef^c^i bu kişverüñ   Mt.12-XIV/1

Avnî Beyin bir divan şairi olarak, bu şiirin bazı nizamlarından sıkıldığını, bu sıkıntıdan kurtulmak için çeşitli çıkış yolları aradığını söylemek yanlış olmaz. Divan şiirinin katı kuralları zaten, 18. yüzyılda, Nedim'den itibaren yıkılmaya başlamıştı. Hatta bazı şiirler, divan şiirin bozulduğu intibaını veren ve "perde-bîrûn" tabirinde ifadesini bulan unsurlarla dolmuştu. Biz, Nedim ve onun yolunda gidip de, bu şiirin yıkılışını hızlandırmayan şairler bir tarafa, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, şiire, şiiriyyeti olmayan çeşitli dış unsurları sokarak, şiir yazdıklarını zannedenleri dikkate almadan, Avnî Beyin yaptığı yenilikleri buraya kadar çeşitli şekillerde sıralamaya çalıştık. Şimdi, onun bir divan şairi mi, yoksa Tanzimat sonrası yetişen bir yeni Türk edebiyatçısı mı olduğunda şüpheye düşürecek kadar modern bir çizgideki beytini nakletmek istiyoruz. Şair, âlemi bir tiyatrohaneye benzeterek hâlini hayreti gerektiren bir drama benzetir:

Şāhum tiyātro-ḫāne-i ᶜālemde ḥālümüz
Īrāṣ-ı ḥayret eyleyecek bir dırāmdur K.42/29

Tārīḫ-i naᶜb-ı nā-be-devāmuñ oḳunmasun
Teşhīr-nāmelerde dırāmın oḳunmasun Mt.12-III/2

Şiire yakışsın veya yakışmasın, şairin kral kelimesini kullandığı bir beyti vardır:

Bir gün gelür ki ḳāᶜidetü'l-mülk-i naḫvetüñ
Cumhūr-ı aġniyāda ḳrālı bulınmaya G.401/17

Avnî Beyin, âşığın en yakın dostu olan "âh"a karşı tavrı da, bir yerde oldukça değişmektedir. Şair, âh narının, yanından cehennem olmasını ister:

Çıḳdı gözümden eşk-i ḫurūşān bī-eṣer
Ey nār-ı āh sen de yanumdan cehennem ol G.250/7

Ve nihayet Avnî Beyin Servet-i Fünun şairlerini hatırlatacak kadar onların ağzından söylenmiş intibaı veren bir kaç beytini zikrederek bu kısmı bitirmek istiyoruz. Bu şiirlerdeki ana tema, insan psikolojisinin kâinattaki tabii hâdiseleri kendi ruh hâline göre yorumlamasıdır:

Belki bir gözyaşıdur bārān-ı pür-cūş-ı bahār
Belki bir feryād teʾṣīriyledür bād-ı vezān K.35/26

Belki bir bī-çārenüñ dūd-ı fiġānıdur seḥāb
Belki bir ber-geşte-ḥālüñ āhıdur berḳ-ı cihān K.35/27

Belki bir mecrūḥ-ı ẓulmüñ ḳanıdur renk-i şafaḳ
Belki bir āvārenüñ ḫāk-i rehidür kehkeşān K.35/28

Belki āsīb-i dil-i maẓlūmedendür zelzele
Belki sūz-ı nāledendür iḥtirāḳ-ı aḫterān K.35/29

Avnî Beyin Şiir ve Şair Hakkındaki Görüşleri

Avnî Beyin şiir ve şair hakkındaki görüşleri orijinaldir. Avnî'nin şiir ve şair hakkındaki düşüncelerini İsmail Paşazade Hakkı Bey;in divanına yazdığı takrizde ortaya koyması enteresandır. Hatta, Tanpınar "Avnî Bey, Üsküdarlı Hakkı Bey;in

divanına yazdığı takrizde bizi, birkaç mısra ile olsa dahi çok halis bir şiir telâkkisinin başına götürür." diyerek,

Şā^c^ir o hümādur ki iki ^c^āleme pinhān
Bir cevv-i muḳaddeste ḫafīyü'ṭ-ṭayerāndur

Ḳadr-i şeref-i şā^c^iri şā^c^ir bilür ancaḳ
Rūḥü'l-ḳudüsüñ sırrı Sirāfīle ^c^ayāndur Mt.14/12,13

mısralarını nakleder ve "Bu güzel mısraların Hakkı Bey için söylenmiş olması, Avnî Beyin eserindeki tezadın en iyi numunesidir." der. Gerçekten de, bütün şiirleri arasında, şair hakkındaki en orijinal beyitlerini şiir sahasında pek fazla tanınmayan ve hatta kaynakların kendisinden deli diye bahsettikleri[79] Hakkı Bey;in divanına takrizinde yazması gariptir.

Şairin dili başka bir dildir:

Söz yoḳ güher-i elsine-i ^c^āleme ammā
Ey ḫ^v^āce lisān-ı şu^c^arā başḳa lisāndur Mt.14/8

Şairler zümresi, Allah'ın ilhamına ayinedir:

Zīrā şu^c^arā zümresinüñ ṭab^c^-ı selīmi
Āyīne-i ilhām-ı Ḫudāvend-i cihāndur Mt.14/9

Bin safsata, bir "Mısra-ı ber-ceste"ye değmez:

Biñ safsaṭa bir mıṣra^c^-ı ber-cesteye degmez
^c^İndümde esāṭīr-i Felāṭūn hezeyāndur Mt.14/10

Şairi, kalbin otlak yerinde temennaya duran soyut bir insan olarak düşünmemelidir:

Sen şā^c^iri ẓann itme o ādem ki mücerred
Mevḳūf-ı temennā-yı ^c^alef-zār-ı cināndur Mt.14/11

Şairlerin kalemi, gizli bir hazinedir:

Bir kenz-i ḫafīdür ḳalem-i ehl-i süḫan kim
Pīrāye-dih-i debdebe-i ḳayṣer ü ḫāndur Mt.14/15

79 bkz. İsmail Paşazâde Hakkı Bey maddesi

Yukarıda tarif edilen maharetli şair, (ne yazık ki!) az bulunmaktadır:

Ammā ki bu ta^{c}rīf olınan şā^{c}ir-i māhir
Nādir bulınur cevher-i nā-yāb-ı zamāndur Mt.14/18

Şairler, tabiatiyle, dokuz feleğin ciğerini yakan zor şeyler taşırlar:

Ṭabī^{c}atiyle olur şā^{c}irān zūr-āver
Ciger-ḫırāş-ı nüh eflāk u ṭāli^{c}-i vārūn Mt.15/46

Kelâm-ı nâ-mevzun tercih edilse de, nazmın yerini tutamaz:

Yine ḳabūlde ḳā^{c}im-maḳām-ı naẓm olamaz
Kibāra olsa da rāci^{c} kelām-ı nā-mevzūn Mt.15/52

Şiirde keramet vardır:

Baḳuñ kerāmet-i eş^{c}āra kim Ḥicāzda hem
Teşehhür itmedi ^{c}Āşıḳ ^{c}Ömer ḳadar maṭ^{c}ūn Mt.15/53

Şaire teveccüh ve iltifat lâzımdır:

Bezm-i ^{c}irfānumuza bī-edeb olma dāḫil
Şā^{c}ire ḥüsn-i naẓar bādeye ḫürmet lāzum G.292/4

Şairler sınıfına hürmet edenler, kıyamete kadar itibar görürler:

Bu ṣınfa ḥürmet iden maḳbulān-ı ṣāḥib-i nām
Bulur ḳıyāmete dek i^{c}tibār-ı ḳadr-i efrūn Mt.14/57

Avnî Beyin şiir hırsızlığı yapanlara da sözü vardır:

Baḥr-ı ṭavīl-i ẕemme sezā-vār-ı ġarḳ olur
Eş^{c}ār-ı ġayrı sirḳat idenler sefīneden Mfrd.117

Avnî Beyin Kendi Şiirine Bakışı:

Şair, Anadolu'nun Enverîsi olduğunu iddia eder:

^{c}Avnī benem ol Enverī-i Rūm ki ḥālā
Bir beytümi biñ kişver-i Īrāna degişmem G.294/5

Avnî söz icadına önem verir:

Ṭab^{c}-ı sālim gerek īcād-ı süḫanda ^{c}Avnī
Kimse icbār-ı ṭabi^{c}atla süḫan-gū olmaz G.152/7

Avnî, kendisini mana çarşısının cevher satıcısı olarak tarif eder:

^{c}Avnī biz cevher-fürūş-ı çār-sū-yı ma^{c}nayız
Ḥaḳḳı-i mu^{c}ciz-beyāndur pīrimüz üstādımuz G.160/6

Şair, şiirlerinin yakıcı olduğunu ifade eder:

Nola sūzişli olsa ^{c}Avnîyā tims̱āl-i eş^{c}ārum
Benüm āyīne-i endīşemüñ tims̱āli āteşdür G.125/7

Ahmet Hamdi Tanpınar, Avnî'nin "bulduğu şiir cevherini çok çabuk kaybeden ve çok şahane edalı bir dil zevkinden lâubâliye veya alelâdenin tekrarına düşen şairlerden" olduğunu ifade eder. Hakikaten, Avnî Beyin, divan şiiri zevki bakımından bir zirve olan:

Ṣahbā-yı ḫurūşān gibi mīnā-yı felekde
Tā ḫāric-i ḫum-ḫāne-i imkāne dökülsek G.209/4

beyti ile, alelâde hatta, Tanpınar'ın ifadesiyle, lâübaliye kadar varan:

Mes̱elā cennet-i ıṣṭabl-ı şehenşāhīde
Benden a^{c}lā geçinür Mısr eşegi ester-i Şām K.30/81

beyti arasında bir uçurum vardır.

Avnî Beyin şiirinde, yeni bir benzetme de, dikkat çeker. Şair sevgiliyi tüfeng-endâz ṭıfl-ı nev-ẓuhûr, olarak tavsif eder. Bunlar yenidir:

Bir yalın yüzlü tüfeng-endāz ṭıfl-ı nev-ẓuhūr
^{c}Āşıḳuñ ḳundaḳ bıraḳdı ḫānmān-ı cānına

Avnî Beyin Şiir Yazma Tarzı

Avnî Beyin kendi el yazısıyla olan nüshasına bakıldığında kafiye çalışması yaptığı, önce redif ve kafiyeyi tespit ettiği, ona göre şiir yazmağa başladığı görülür.[80] Bu çalışmadan bazı örnekler:

Sefîd-pelîd; ḳaṣîd-sa^{c}îd; mürîd-taḥmîd; temcîd-tehdîd; sa^{c}îd-kilîd; tevlîd-teʾkîd; tefrîd-tevḥîd; mecîd-ferîd; teʾbîd-teʾyîd; sedîd-^{c}abîd

---

80 İ1, s. 23

Avnî Beyin bir mısraı nasıl vücuda getirdiğini göstermesi bakımından aşağıdaki çalışma da dikkate değer:

Birinci aşama: Âyineye itdikce nigâh

İkinci aşama: İn^c^ikâs iderse âyineye vech-i pâki

Üçüncü aşama: Vechi âyineye ^c^aks itse o mihr-i ezelüñ[81]

AVNÎ'NİN DİLİ

Bursalı Mehmed Tahir, "Geniş bir hayal gücüne sahip Osmanlı şairlerinin başta gelenlerinden olduğuna Farsça ve Türkçe şiirleri âdil şâhittir. Muallim Nâcî Efendi merhum bu zatın Türkçe şiirlerini fevkalâde takdir ettiği gibi Farsça şiirlerini de <<Nef'î'den sonra Osmanlılar'da en güzel Farsça şiir söyleyen Avnî Bey merhumdur>> diye övmüştür"[82] demektedir.

Avnî Bey, Fuzulî, Fehîm, Nedim, Nef'î, Şeyh Gâlib'ten oldukça etkilenmiş bir şairdir. Şiirlerinde adı geçen şairlerin birçok tesirini görmek mümkündür. Mehmet Çavuşoğlu, "Kaside vadisinde birçok şair gibi Nef'î'nin yolundan gitmiştir. Naatlerinde ve Hz. Ali ile Mevlâna'yı övdüğü kasidelerinde o büyük kaside üstadına yetişen tek şair olduğunu, hatta zaman zaman onu aştığını söylemek mübalağa sayılmaz. Gazellerinin birçoğu fikrî derinlik bakımından Galib'i, hikmetli sözler söylemesi yönünden Nâbî'yi, lirik oluşuyla Fuzûlî'yi andırır. Buna rağmen orijinal bir şair olduğunu söylemek gerekir. Avnî Bey, doğuştan şair idi"[83] der.

Avnî Bey, birçok yerde şiirinden ve şairliğinden övünerek bahseder. "Sözüm" redifli kasidesi bu konu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tavrı ile Nef'î yolunda olan şair, şiirindeki güzelliğin hakikaten farkındadır.

Şā^c^ir-i āteş-zebānum kim tef-i taḥḳīḳ ile
Cān-güdāz-ı ḳālıb-ı sehv-i āmālidür sözüm K.9/28

Şiir dili akıcı olan Avnî Bey, özellikle bazı şiirlerinde yüksek perdeden konuşur. Şiirini mükemmel kılan da budur. Avnî Bey, kendisini kolay kolay taklide teslim etmeyen ve onun dayanılmaz ağırlığı altında ezilmeyen bir bünyeye sahiptir. Divan şiirinin en son şairi olması, onu ikinci dereceden bir şair olmaya hiç de zorlamamıştır. Üstelik, bazı şiirlerinde, divan şiirinin olgunluk devrelerindeki neşvesini gösterir.

Meselâ,

81 İ1, s. 41
82 Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Meral yay. İst., c. 2, s.36
83 Çavuşoğlu, Avni Bey mad. c.4, s.123-124

Mey-ḫāneye biz mest-i şarāb olmaġa geldük
Evvel yıḳılup soñra türāb olmaġa geldük G.210/1

Ta^cmīrine sa^cy eylemeyüz deyr-i fenānuñ
Zīrā bu ḫarābata ḫarāb olmaġa geldük G.210/2

ile,

Rind-meşreb ṣāf-dil bir pāk hem-dem ḳalmadı
Āh kim mey-ḫāne-i ^cālemde ^cālem ḳalmadı G.424/1

beyitlerindeki hâkim söyleyiş tarzı, bir başka beyitte tasavvuf neşvesi olarak estetik bir yapı içinde kendisini gösterir. Bu beyit aynı zamanda Yunus'un sesiyle de benzerlik gösterir.

Yunus:

Ben gelmedim da^cvī içün
Benim işim sevi içün

beytini, Avnî Bey tefsir eder gibidir:

Dehre gelmekden ne ġavġādur ne da^cvādur ġaraż
Ḥüsn-i rūy-i yāri her yüzden temāşādur ġaraż G.191/1

Avnî Bey;in şiirindeki akıcı dilden söz etmiştik. Meselâ, aşağıdaki beyitte bu kanaatimizi doğrulayacak bir görünüm söz konusudur. Şair, günlük konuşmayı Akif'ten önce şiire sokmuştur.

Āḫiret ḥaḳḳı ḥelāl olsun ben itdüm ^caẓm-i rāh
Şād oluñ şād ey kilāb-ı kūy-ı cānān elvedā^c G.195/4

Avnî Beyin yer yer sehl-i mümteni örnekleri gösterdiğini söylemek de mümkündür:

Gerçek gibi çoḳ yalan var amma
Gerçek gerçek yalan yalandır K.21/39

veya

Yāra kendin görmege āyīne icāb eylemiş
Ṣūret-i īcād-ı ^cālemden bu ma^cnādur ġaraż G.191/6

beyitlerinde kanaatimizi doğrulayan bir mahiyet vardır.

Şairin aşağıda zikrettiğimiz gazeli de zaten onun sehl-i mümteni^cden bîgâne olmadığını gösterir: Şaire göre hem kolay hem de zor olan şeyler şunlardır:

1. Utanma perdesinin yırtılması,
2. Zamanın ıslâh edilmesi,

3. Makyaj, o günkü tabirle düzgün veya rastıkla sevgilinin kaşlarına benzemek, Zülfikar'ın taklidi.

4. Sevgiliye kavuşmak,

5. Sevgilinin dudağını öpmek gibi hususlar hem kolay, hem de zordur.

Aḫyāra var mı kār gibi sehl-i mümteni^{c}
Çāk-ı ḥicāb-ı ^{c}ār gibi sehl-i mümteni^{c}

Terk-i hevā bu kārgeh-i āb ü ḫākde
Işlāḥ-ı rūzgār gibi sehl-i mümteni^{c}

Vesmeyle ebruvān-ı nigāra müşābehet
Taḳlīd-i Ẕü'l-feḳār gibi sehl-i mümteni^{c}

İcbār-i ḥādis̱āt ile cānāndan iftirāḳ
Olmış viṣāl-i yār gibi sehl-i mümteni^{c}

^{c}Avnī degül mi bu ġazel-i ābdārumuz
Būs-ı leb-i nigār gibi sehl-i mümteni^{c} G.194/1,2,3,4,5

Ayrıca, hiçbir Farsça terkibin kullanılmadığı ve Türkçe söyleyiş olarak kabul edebileceğimiz aşağıdaki beyitte de hikmet ve sadelik bir aradadır:

Miḥrāba geçmez idi imām ücret olmasa
Zāhid imāma uymaz idi Cennet olmasa G.392/1

Ere varmaḳ yere varmaḳ gibidür
Çünki ölmek ere varmaḳ gibidür K.48/1,2,3

Ayrıca, şu beyti Türkî-i basit cerayanının bir devamı olarak kabul etmek, Avnî Beyi de, safi Türkçe şiir söyleyen şairler arasında saymak mümkündür:

Gerçek gibi çoḳ yalan var amma
Gerçek gerçek yalan yalandır K.21/39

Yine Farsça ve Arapça terkiplerin kullanılmadığı bir başka beyit ile, Avnî Beyin terkipsiz de şiir yazılabileceğini göstermek istediğini zannediyoruz:

Her bir kemāle lāḥiḳ olur gerçi bir zevāl
Sen bir kemāle ir ki zevāli bulınmaya G.401/14

Avnî Bey: kelime tekrarlarını da Türkçe'nin tadına varırcasına kullanır:

Seng-diller maḥẓarında ehl-i ḥācet derdüni
Gūyiyā dīvār-ı nā-āgāha söyler söylese G.404/4

Avnî Beyin Neşâtî'nin "dökülsek" redifli gazelinden ilhamen söylediği meşhur gazelini, burada zikretmek gerekir:

Ḫūn-ı ciger olsaḳ da kef-i cāne dökülsek
Ṣoñra ḳadem-i ḥażret-i cānāne dökülsek

Seyl-ābe-i ṭūfān-ı ḳażā vü ḳader olsaḳ
Āteş-kede-i pür tef-i hicrāna dökülsek

Āteş kesilür dürr-i s̱emīn cīb-i ṣadefde
Bu tāb-ı ciger-sūzla ᶜummāna dökülsek

Ṣahbā-yı ḫurūşān gibi mīnā-yı felekde
Tā ḫāric-i ḫum-ḫāne-i imkāna dökülsek

ᶜAvnī bizüz ol şuᶜle-i seyyāle-i dil kim
Volḳāna döner ravża-i Rıḍvāna dökülsek G.209/1,2,3,4,5

Avnî Beyin Nef'î'den çok etkilendiği ifade edilmişti. "mıdur" redifli kaside, istisnaî örneklerden biri olmanın yanında, bu kasideden aldığımız aşağıdaki beyit, Namık Kemal'deki müstağni yaratılışını çağrıştıran bir tonalite ile söylenmiş gibidir.

Başına çalsun felek ḫar-gāh-ı ᶜizz ü devleti
Sikke-pūşānuñ gedā-yı sāye-i dünyā mıdur K.18/66

Ayrıca Fuzûlî'nin

Öyle ser-mestem ki bilmem dünyā vü ᶜuḳbā nedür
Ben kimem sāḳī olan kimdür mey ü ṣahbā nedür

meşhur beytini, Avnî Beyin aşağıdaki beyitte örnek aldığı anlaşılıyor:

Öyle Mecnūnam ki bilmem düşdigüm sevdā nedür
Ben kimem Leylā olan kimdür dil-i şeydā nedür G.64/1

Avnî Beyin divanda birkaç yerde tekrara düştüğü de görülmektedir. Bunlardan ikisi çok az farklarla birbirinden ayrılır:

Ḳulle-i ḳāf-ı şükūhı o ḳadar bālā kim
İremez südde-i bālāsına farḳ-ı Behrām K.30/16

Ḳule-i Ḳāf-ı celāli o ḳadar ᶜālī kim
İremez südde-i vālāsına farḳ-ı Behrām K.22/33

K.22/25-K.30/15; K.38/48-K.22/47; Mfrd.72-G.156/4; G.295/3-Mfrd.110; K.22/26-K.30/17

Avnî Beyin şiirleri sadelik bakımından ele alındığında 3'lü, 4'lü, 5'li tamlamalardan üçlü ve dörtlü tamlamaların çok, beşli tamlamaların ise nadiren görüldüğüne şahit olunur. Avnî Beyin şiiri, çeşitli terkip ve tamlamalara rağmen özellikle gazellerde sadedir, denilebilir. Divandaki bazı gazelleri anlamak için tasavvufi bilgi şarttır. Kasidelerde de durum gazellerdekinden pek farklı değildir.

Avnî Beyde bazı beyitlerde hiç tamlama kullanılmazken, bazen de, üçlü, dörtlü ve beşli tamlamalara rastlanmaktadır. Fakat, beşli tamlama örneği azdır:

Üçlü tamlamalar:

Dest-i ehl-i dil	K.19/4
ḳurbān-ı reh-i yek-direm	K.7/13
Ḳandīl-i āftāb-ı cihān-tāb	G. 26/3
Ḫande-rūyān-ı ḳadeḥ-nūş-ı beşūşü'l-vech	G.180/3

Dörtlü tamlamalar:

muḳteżā-yı meşreb-i rindān-ı ᶜaşḳ	G.206/2
Germī-i şevḳ-i laᶜl-i leb	G.26/4
Çeşm-i maᶜnā-bīn-i ᶜaḳl-ı evvel	K.4/8
Ṣūret-i āyīne-i ᶜüyūn-nümā-yı kāᵓināt	K.4/8
Perde-dār-ı ḫalvet-i devlet-sarāy-ı Cebraᵓīl	K.6/20
Vaṣf-ı pāk-i ẕāt-ı müsteṣnā	K.6/38
naḳş-bend-i ḥubb-ı lāt-ı devlet	G.29/5
Nīl-i ḫurūşān-mevc-i gül-şen-zār-i ᶜaşḳ	G.174/4
Ġarīb-i ḳāfile-i reh-güẕār-i kevn ü fesād	G.179/2
Keyfiyyet-i germiyyet-i taḥvīl-i nigāh	G.276/1
bār-gāh-ı zer-nigār-i çarḫ-i nīlī-fām	K. 33/27

Beşli tamlamalar:

teᵓsīr-i ḥükm-i ḥażret-i sulṭān-ı ᶜaşḳ	G.206/1
ḫūy-ı yeᵓs-i tāb-ı mihr-i miḥnet	G.176/4
Be-ḥaḳḳ-i Ḥażret-i ṣūret-nigār-i reng-i hestī	K.33/7

Avnî Beyin kendi el yazısında, sadece bir örneğe mahsus olmak üzere (ḳ) yerine (ḥ)'nın tercih edildiği görülmektedir: lāyıḳ—> lāyıḥ

Süḫan nā-güfte maᶜnā lāyıḥ-ı ḳalb-i münīrüñdür

Bilürsüñ ġāyet-i maᶜnāyı istihlāl-i sīmādan K.33/35

2.11. Avnî Bey Divanı'nda Tespit Edilen Deyimler

Avnî Bey Divanı'nda deyimlerin oldukça fazla kullanıldığı müşahede edildi. 19. yüzyıl dilinin karmaşık olan yapısı içerisinde şairin Türkçe'ye ve halkın diline olan aşinalığını göstermesi bakımından, deyimlerin kullanımı ve bundaki başarı şüphesiz önemlidir. Şairin halk kültürüyle olan bağının ne ölçüde kurulduğunu anlamak için eseri tararken bu konu üzerinde, hassasiyetle duruldu. Görüldü ki, hakikaten Avnî Bey, gerek deyim gerek atasözü olsun, halk içinden çıkan unsurlara oldukça içli dışlı bir şairdir. Dolayısıyla, bazı kasideler hariç, divanın hemen her tarafına dağılmış olan deyimlerin Avnî Bey divanında yoğunluk bakımından azımsanamayacak bir nicelik gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

Bazı deyimler ve içinde bulundukları beyitler:

Akla vedâ^{c} itmek:

Sevdā-yı zülf-i yār ile ^{c}aḳla vedā^{c} idüp
^{c}Avnī düçār-ı dām-ı cünūn olmaḳ istiyor G.135/6

Arpalık olmak:

Arpalıḳ olmaġa rehnim idi bir esb-i dile
Ḳuru bir sünbüledir ḥāṣıl-ı tīmār-ı felek K.19/13

Atbaşı gitmek:

Ḥākim-i şehr-i şitā ile gidip māh-ı ṣıyām
Geldi nev-rūz ile atbaşı berāber bayrām K.28/48

Câna âteş bırakmak:

Tāzelikde lāle-zār-ı Kerbelā itdi beni
Tīġ-i cellād-ı verem āteş bıraḳdı cānıma T.9/1

Âteş kesilmek:

Āteş kesilür dürr-i ṣemīn ceyb-i ṣadefde
Bu tāb-ı ciger-sūzla ^{c}ummāne dökülsek G.209/3

Avnî Beyin kullandığı deyimler ve bulundukları şiir ve beyit numaraları:

âfâkı tutmak K.22/63
âfâkı tutmak Mt.7/6
afv olmak K.46/9
afv-ı taksīr eylemek K.18/59

agzına almamak Msnv.3/25
agzıña gelmemek Msnv.3/5
âh çekmek Mt.6-IV/3
ahbâbdan geçmek G.277/2
ahdinde durmak G.130/4
ahiret hakkı helâl olmak G.195/4, G.310/3
akla vedâ etmek G.135/6
alış veriş yapmak Mt.11-XXI/1
Allâh zevâl virmesün G.405/5
allar giymek G.289/2
amân gitdim G.436/1
âr çekmek G.233/4
arpalık olmak K.19/13
arż-ı hâl etmek K.8/50
aşk olsun G.132/5
aşkı başından geçenden sormak Mfrd.48
at sürmek G.156/5
atbaşı berâber K.28/1, *G.329*/1
âteş kesilmek G.209/3/3, G.318/5
atıp tutmak G.427/3
ayyūka çıkmak Mt.8-II/6, K.38/19
azm-i meydân eylemek Ş./7
bâb-ı lutf-ı Ḥażret-i mollâya düşmek G.1/5
bâd-ı hevâya vermek K.36/59
bâde-i gül-fâmdan geçdim Mt.4-Ms.4-II/4
bahse düşmek K.7/9
bana düşer K.34/5
bana ulu gelür G.19/5
baş açık yalın ayak düşmek G.376/5, T.22/2
baş egmek G.158/2, Mt.8-XII/2, Mt.10-VII/1
baş kesmek K.19/20
baş üstüne G.422/1
başa dar gelmek K.19/25
başına çalsun felek K.18/66
başına teller takınmak G.83/4
baştan aşmak G.451/2
bayrâm etmek G.287/6

benden beter olsun G.324/4
benden selâm söyle Mfrd.138
bir âlây âşık G.171/2
bir içim su *G.331*/4, G.10/2, G.152/5, T.20/2
bir iki câm çekmek Mt.15/85
bir nefes dür etmemek K.29/63
bir nefes kalmak K.29/12
bir pula degmemek G.33/1
bir yere gelmemek K.6/37
bizi yoklamak G.390/3
boynuzlar asmak G.401/12
böyle kalmamak K.39/7
bu kadar ancak olur K.38/28
cân almak G.33/4
cân bulmak K.40/10
cân çıkmak G.341/2
cân fedâ etmek K.42/26, T.9/6
cân gelmek G.361/1
cân koymak G.215/5
cân kurtarmak G.436/2
cân sıkılmak G.300/1, G.135/3
cân vermek Mt.8-III/6, G.104/6, K.26/20
câna âteş bırakmak T.9/1/1
cânı var olmak G.31/3
cânını kurbân etmek G.11/2
cehennem ol G.250/7
cesâret eylemek K.33/43
cevâz vermek Mt.7/23
çekilür bâr degil Ş/7
çeşm etmek K.42/21
çeşm-i şüm K.6/5
çok görmek Mt.8-VIII/3, K.33/9
çul tutmaz K.30/71
dâglar yakmak T.9/2
dâmânıñı tutmak G.91/3
dem sürmek G.313/10
dem urmak G.433/4, T.13/2

der-kenâr etmek G.429/2
ders almamak K.37/6
dest ü pâyı baglu olmak G.338/3
devlet el vermemek G.164/1
devlet sürmek G.283/4
dikiş tutdurmamak K.33/11
dikkatle bakmak K.42/12
dolu dizgin K.30/75
dumup almak Mfrd.135
durdukca durmak K.29/66
dünya evi K.44/1
dûş olmak Mt.10-II/3
dînden geçirmek G.287/5
eflâke çıkmak Mt.8-XI/11
el benim etek senindir G.449/4
el çekmek G.15/3, G.431/5
el sunmak G.238/7, G.141/2
el uzatmak K.30/86
el vermemek Mt.8-IV/4, G.380/2
elden ele düşmek G.244/4
elden gitmek G.253/1, Mt.8-VI/9
elim tut kurtar Mt.2-Ms.2-II/5
elinden gadr görmek Kıtᶜa 23/2
elini kane boyamak G.391/3
ellere vermemek G.329/3
elleri gözleri baglu olmak G.279/2
emrine cān vermek K.8/37
eski âdet K.46/19, Msnv.1/42
etekleri tutuşmak G.437/2
ezber okumak G.434/11
farż-ı mümkün olarak kabul etmek K.28/16
fermân buyurmak Mt.8-X/5
fitne-i âhir zamânın kopması G.59/2
fulân aldı fulân virmedi fulân virdi K.27/8
gamz eylemek Msnv.3/31
garîb ellerde olmak G.272/1
gökte ararken yerde bulmak K.38/10

gömgök olmak G.98/1
göz göre rüsvâ etmek Msnv.3/3
göz ucu ile bakmak G.83/2
göz yaşı tutmak Mt.5/7
göz yumup açmak K.29/66
gözden geçirmek G.326/6
gözleri hep akmak Mt.7/9
gözleri kana boyanmak G.253/5
gözlerin nūr u feri olmak Msnv.3/37
gözlerine h^{v}âbı harâm etmek K.28/37
gözü ardında kalmak G.326/2
gözün kalması G.88/6
gurbet elinde olmak G.210/5
gül gibi açılmak K.45/13
güm güm etmek K.40/6
gün gibi rūşen olmak G.268/2
gün yüzi görmemek Mt.6-V/2
günâh etmek G.227/4
günâh-ı halk-ı âlem boynuma olsun G.460/4
habbeyi kubbe etmek Mfrd.1
hâk ile yeksân olmak G.82/3
hâne-ber-dūş eylemek G.166/5
hasb-ı hâl etmek K.29/20
hayâl-i pīr-i deyre degmek K.33/6
hey hey demek G.234/5
helâk olmak K.29/47
hep yanına kalmak G.88/1
hidmette kusūr etmemek K.34 /11
hoşca hâlde olmak Mt.11-XIX/2
hîçe satmak Mt.8-I/9, Mt.10-V/1, G.144/3, K.26/19, K.21/41
h^{v}âbı harâm etmek K.28/37
ibret almak Mt.11-XXIII/2
ihsan-ı felekden geçmek G.225/1
iki şak olmak K.38/39
ilâcdan geçmek Mt.3-Ms.3-II/5
ilm ile âmil olmak G.282/6
imdâd istemek G.2/5

imtihân vermek K.27/1
intikâm almak Mt.8-VIII/9
irtihâl eylemek K.30/94
ismini mermere kazmak K.27/7
kâfdan kâfa duyulmak K.33/32
kaht-ı ricâl olması G.134/9
kaltabān olmak K.21/48
kâmdan geçmek Mt.Ms.4 Mtkr-II/5
kan aglamak Mt.8-V/1,Mt.8-I/1, G.175/3, G.88/3, Mt.6-IV/4, G.175/4
kan etmek G.58/3
kan içre yüzmek Mt.8-II/7
kan tutma K.50/5, G.176/1, G.440/2
kan yalaşmak Mt.7/38
kanâdı altına girmek T.9/7
kanca atmak G.413/2
kane kane öpmek Mt.7/41
kanına girmek Mt.8-IV/4
kanlar aglamak Mt.8-II/3
kanlarda yüzmek Mt.8-II/2
kara haber gelmek Mt.6-III/1
kara toprakda yatmak T.4/5
kârbân-ı gamıñ çıngıragına ot tıkmak Mfrd.128
kârım saña kalmışdur Mt.1/6
kaş çatmak G.420/5, G.144 /1
kendüden geçmek G.456/3
kesip atmak G.55/6
kırmadıgı desti kalmamak Mfrd.3
köstegi kırdırmak K.30 /69
kundâk bırakmak G.405/3, G.413/1
kurbân olmak G.127/2
kurı bir söz K.45/34
kuru gavgâ etmek G.128/4
kusûra bakmamak G.117/9
kuş uçmaz G.336/5
kuyruk sallamak Msnv.3/18
mantar gibi bitmek G.47/8
mâtem tutmak Mt.5/1

mevc urmak K.43/11
mûm gibi erimek G.319/1
nâz etmemek G.211/1
nazardan düşmek G.385/2
ne işleyem n'ideyim *lâ ilâhe illa'llâh* Mfrd.129
ne yalan söyleyim G.428/3
nigâr çekmek G.233/7
nisâr-ı âbrü itmek G.400/2
nutka getirmek K.27/6
nūh diyip bir kerre peygamber dememek Mfrd.69
o yoldan döndürmek K.23/41
ögmüş yaratmış olmak G.144/4
piyâle çekmek G.250/5
rahmet okutmak K.37/8
râm olmak Mt.8-III/8
râzıñı kimseye ifşâ etmemek Msnv.3/3
sadre şifâ virmemek K.36/33
sen bir yaña dünyâ vü ukbâ bir yaña G.4/1
sen sen ol Mt.11-XI/1
sevdâlara salmak Mt.1/6
seyr eylemek K.24/65
sımâh-ı âsmâna ermek K.33/5
sır eylemek K.33/47
tâ câna geçmek K.19/59
tagı taşı söyletmek G.65/2
tâkat komamak G.27/3
taşa çalmak G.319/3, G.446/3
taşlarla dögünmek G.95/3
tecrübe eylemek Mt.11-XII/2
teklīfin hâm gelmesi G.429/2
teşbīhe yol olmak Mt.14/34
tokmakla tıkmamak K.43/7
tokuz tolaşmak G.437/1
tövbe kırdırmak G.165/2
tugrâyı çekmek Mt.5/10
yagma etmek Mt.8-VII/1
yahşi yahşi bakmak G.113/3

yakıp kül etmek Mfrd.56
yakıp yıkma Mt.6-VI/2
yan yatmak G.86/5
yanında bir olmak K.43/2
yanıp yakılmak Mt.6-VII/3
yerde kalmamak G.112/1
yerlere geçmek K.4/38
yevm-i beter olmak K.36/6
yıkılıp yerlere geçmek K.38/57
yüz biñ dil ü cânın bir pula olması G.384/7
zukâka atmak (sokağa atmak) G.425/2
zîr ü zeber eylemek K.36/34

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVNÎ BEY DİVANI'NDA TESPİT EDİLEN EDEBÎ SANATLAR

YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY DİVANI'NDA SANATLAR

3.1. LAFZÎ SANATLAR

3.1.1. AKS

Avnî Bey Divanı'nda aks sanatının güzel örnekleri vardır:

Ḫalḳa hem-seng-i terāzū-yı ġam oldum gūyā
Ben bütün ^{c}āleme düşmen baña ^{c}ālem düşmen K.5/5

Māhiyyet-i ḫalāyıḳı taġyīre başlasa
Şīr-i jiyānı seg segi şīr-i jiyān ider K.41/8

Zehri tiryāḳ eyleyüp tiryāḳı zehr eylerdi ḫalḳ
Olmasa taġyīr-i māhiyyāt-ı eşyā mümteni^{c} G.193/3

Kef-i muḳayyed-i bāḳī-nümā-yı fānīde
Fenā beḳā-yı ^{c}ademdür ^{c}adem beḳā-yı vücūd K.15/11

Āşnā-yı ḳadīme bīgāne
Şūḫ-ı bīgāne-āşnādür bu G.357/5

Temāşā ḥayret ü ḥayret temāşā oldu gitdikçe
Heyūlā ṣūret ü ṣūret heyūlā oldu gitdikçe G.378/1

Olma āsūde-ḥāl-i kühne-ḥaṣīr
Bu riyādur (veya būriyā) babam riyādur bu *G.357*

Diğer örnekler şunlardır:

G.378/1, G.461-2/2, G.462-3/3, Kıt^{c}a 12/1, K.35/3, K.15-11/11, R.1/2, K.24/15

3.1.2 CİNAS

Ādem ki bu gām-ḫāneye vaż-ı ḳadem eyler
Her bir ḳademi müjde-i ḳurb-ı ^{c}adem eyler K.7/1

3.1.3. İŞTİKAK

Şairin sık sık başvurduğu sanatlardan biridir:

ᶜayb-maᶜyûb

Āf-tāb olsa da vāreste degildür lekeden
Hep birer ᶜaybile maᶜyūbdur aṣḥāb-ı ġurūr G.55/4

cehl-câhil

Cehlimi bilmeyecek mertebe cāhil degilem
Bilirem rütbe-i noḳṣānımı kāmil degilem G.282/1

mültecâ-iltica

Mültecādur diyecek sūy-ı ṣıyānet maᶜdūm
İlticā eyleyecek kūy-i ᶜināyet mefḳūd K.16/6

recm-rücûm

Ḳaṭre ḳaṭre şerer-i eşk-i nedem olduḳça
Recm-i esnāf-ı şeyāṭīn-i maᶜāṣīye rücūm K.8/52

Diğer bazı örnekler: K.10/56, K.6/14, K.6/28, K.10/24, K.18/23, K.33/20, Mt.8-X/4/04, Mt.8-XII//03, Mt.11-I/1, T.1/8, G.15/1, G.62/3, G.73/3, G.98/4, G.117/3, G.131/5, G.133/1, G.136/1, G.155/1, G.210/2, G.228/2, G.262/5, G.236/6, Mt.14/37

Şibh-i iştikak

nokta-nükte

Bir noḳta ile ᶜarbede-engīz-i ḳıyāmet
Bir nükte-i taḥẕīr ile āşūb-nişāndur Mt.14/17

felek-felâket

Kimi gördükse giriftār-ı felāket gördük
Eşheb-i yeᵓsle meydān-ı felekden geçdik G.225/3

belâ-bâlâ

Dirīġ o serv-i dil-ārāyı böyle bilmezdim
Belā-yı ᶜālem-i bālāyı böyle bilmezdim G.285/1

3.1.4. SECİᶜ

Gideyim yalvarayım cānımı alsun bārī
Gözde ḳan dilde fiġan serde kefen elde resen K.5/11

3.2. MANA İLE İLGİLİ SANATLAR

3.2.1. CEM

Bu sanatı da şair başarıyla kullanmıştır:

Sende bu ᶜadl ü insāf ü bu tedbīr ki var
Olur elbette ser-ā-pā-yı cihān emrüñe rām K.22/51

Bu ᶜadl ü dād ü niyyāt-ı bülend-āyāt ile bī-şek
Mübeşşerdür muvaffaḳdur müᵓeyyeddür muẓafferdür K.24/19

Ḥaḳḳā dilīr-i ᶜaṣr idi ṣāḥib-ḳırān idi
Bir mis̱li yoḳ şecāᶜati çoḳ ḳahramān idi Mt.8-III/1

Āferīn ey dāver-i dād-āver-i ᶜālī-cenāb
Ṣāneka'llāh ey mükerrem Ḥaydar-ı devlet-meᵓāb K.29/1

Ey melek-rūy-ı melek-ḫūy-ı melek-zāde melek
V'ey ḫudāvend-i felek ḳadr-i melāᵓik-ḫuddām K.30/26

Ḳalmadı ḥāṣılı memlūk-i duᶜā-gūyuñda
Ne mebānī ne mevāşī ne civārī ne ġulām K.30/104

E's-selām ey esedu'llāh-ı ᶜaẓīmü'l-aḫlāḳ
E's-selām ey yed-i ᶜulyā-yı Cenāb-ı Ḫallāḳ K.17/1

Gideyim yalvarayım cānımı alsun bārī
Gözde ḳan dilde fiġan serde kefen elde resen K.5/11

Bihterīn pādşehā ᶜarş-ı berīn bārgāha
Ey naẓar-gāh-ı muᶜallā-yı Ḫudāvend ü dūd K.16/29

Ḫüsrevā pādşehā dāver-i encüm sipehā
Ey şehen-şāh-ı ġazā-maṭlub u Ḥayder-fercām K.22/38

Ḫudāvendā rü'yet-i perverā şāhā cihān-dārā
Eyā dehrüñ muḳaddes rūḥ-ı cismi nūr-ı çeşmānī K.23/44

Dāverā dād-ger-i ṣadr-ı muḳaddes güherā
Ey suhūlet-res-i aḥvāl-i avīṣāt-merām K.28/44

Āṣef-i ḥātem-kefā deryā-dilā ḥātem-kefā
Ey mükerrem muḥderem-destūr-ı İskender-cenāb K.29/42

Faḫru'l-vüzerā vezīr-i yektā
Ẕünnūn-ı zamāne Sāmi Paşa K.32/5

3.2.2. HÜSN-İ TALİL

Gülbahçesinin kırmızı renkte olmasının güzel bir sebebe bağlandığı görülmektedir:

Lāle-zāra şerer-i dāġ-ı taḥassür düşdi
Şuᶜle-i āteş-i ġayretle ṭutuşdı gül-şen K.45/14

Feleğin güneş sistemlerinin dönmesini şair şu şekilde açıklar:

Sen semāᶜ eyler iken cāẕibe-i ḥüsnüñle
Kürre-i şems-i felek raḳṣa gelür ẕerre-ṣıfat G.30/2

ᶜAvnîyā bir mācerāsı olsa idi sū-be-sū
Ser-fürūlar eyleyip aşmazdı dağlar cūybār G.126/5

Pervânenin âteşte yanması güzel bir sebebe dayandırılır:

ᶜAceb terkīb-i nār-ı ᶜaşḳa şekkerler mi ḳoymuşlar
Ne ṭatlı ṭatlı cānlar virmede yandıḳca pervāne G.413/3

3.2.3. İCAZ

Avnî Bey iyi bir şairdir. Onun icazlı söyleyişleri, kanaatimizce bu hükmümüzü doğrular mahiyettedir. Bu sebeple onun şiiri hakkında daha önce ve daha sonra verdiğimiz bilgilerden başka hiçbir yoruma ihtiyaç hissetmeden şairin beyitlerini burada sıralamayı uygun bulduk. Bu şiirlerinde Türkçe'nin gerçek tadını bulmak mümkündür:

Gerçek gibi çoḳ yalan var ammā
Gerçek gerçek yalan yalandur K.21/39

Dest-i ehl-i dile bir dāne isābet itmez
Dürr-i nāb olsa da her ḳaṭre-i emṭār-ı felek K.19/4

Olmasa silsile-i nesline müştāḳ-ı duḫūl
Ādem itmezdi temāşā-geh-i dünyāya vürūd K.16/26

Taḫt-ı ^{c}irfānda Süleymān-ı mu^{c}aẓẓam geçinür
Ādemī nāmına çoḳ ṣūret-i seg-sār-ı felek K.19/6

Böyledür ḳā^{c}ide-i devlet-i dünyā gerçi
Ḫayfdur nevʾ-i beşer birbirin itmek i^{c}dām K.22/13

Levḥ-i fenāda noḳṭa-i nāçīz iken dilüm
Biñ nāvek-i belāya nişān itdi rūzgār K.26/8

Kaside arz edecek ikram sahibi olmadığı gibi gazel beğenecek bir güzel de yoktur:

Ḳaṣīde ^{c}arż idecek bir kerīm-i dil göster
Ġazel-pesend olıcaḳ bir güzel mi var ^{c}acabā K.34/39

Sāde bir devr-i teselsülden ^{c}ibārettir ^{c}umūr
Rūz u şeb bir reft ü āmedden kināyetdür zamān K.35/2

Fehm ü idrāk eksilir noḳṣān-pezīr olduḳça ^{c}ömr
Kār yoḳ bu sūḳda illā ziyān-ender ziyān K.35/13

Vaḳt-i Ādemde bir İblīs idi ancaḳ reh-zen
Şimdi şeş-cānını żabt itdi şeyāṭīn-i racīm K.39/2

Böyle ḳalmaz es̱er ü ṣun^{c} u çep-endāz-ı felek
Rām ider ehline bir gün anı Allāh Kerīm K.39/7

Bu kār-gāh içinde cünūndur kemāl-i ^{c}aḳl
Dīvāneler bütün ^{c}uḳelā-yı kirāmdur K.42/15

Ṭaᶜn etme ᶜāşıḳāna ki teʾs̱īr-i ḥükm-i ᶜaşḳ
Eczā-yı kāʾināta medār-ı ḳıvāmdur K.42/35

Dünyā odur ki melᶜabe-i şeyḫ u şābdur
Yoḳ bir mekīn içinde anuñçün ḫarābdur K.44/3

Ṣınf-ı gedā-yı bī-ser ü pādan mülūke dek
Muṭlaḳ birer belā ile herkes muṣābdur K.44/16

Bu cīfe-i cihān içün ālūde-rūy olup
Dendān-nümā-yı ġayret olanlar kilābdur K.44/21

Āyīne-i felekde temās̱īl-i yeʾs ile
Her rūz bir musībet-i dīgerdür āşikār Mt.8-I/7

Faḳaṭ bir neşʾe ḳaldı görmedik ᶜAvnī Żiyā-āsā
Bu ᶜişret-gehde ben çoḳ ṭurmadım ammā neler gördüm Mt.13/21

Maḳṣūd meᶜānī ise güftār ü ṣadādan
Bi'l-cümle lisānlar sebeb-i fażl ü fulāndur Mt.14/7

Söz yoḳ güher-i elsine-i ᶜāleme ammā
Ey ḫᵛāce lisān-ı şuᶜarā başḳa lisāndur Mt.14/8

Biñ safsaṭa bir mıṣraᶜ-ı bercesteye degmez
ᶜİndimde esāṭīr-i Felāṭūn hezeyāndur Mt.14/10

Şāᶜir o hümādur ki iki ᶜāleme pinhān
Bir cevv-i muḳaddeste ḫafīyü'ṭ-ṭayerāndur Mt.14/12

Ḳomaz bu ḫırmen-i īcād içinde bir dāne
Ḫarāb oluncaya dek bu serāb-gūn ṭāḥūn Mt.15/21

Bu tāb-ḫānede insān odur ḥaḳīḳatde
Ne ġam ḳalırsa daḫī pençe-i felekde zebūn Mt.15/44

Herkesüñ bāṭın-ı ḥālinde birer Şeyṭān var
ᶜAvnîyā ḳalmadı āfāḳda insāniyyet G.30/7

Senüñ ey ḫᵛāce bu büt-ḫāne kāfir olduġuñ yerse
Benüm bir başḳa ṣūretle Müselmān olduġum yerdür G.82/5

Küfr ü īmāndan geçen ᶜāşıḳ demiş ki ᶜAvnîyā
Biz muᵓeḫḫir Müselmān idik muḳaddem büt-perest G.31/5

İḥyā mı iderler seni dünyāda ekābir
Emvāt gibi kāffesi raḥmete muḥtāc G.35/2

Bir ehl-i ticāret göremem ḫāmeden özge
Ehl-i şikemüñ kāffesi devlete muḥtāc G.35/5

İnsān yine insān iledür muntaẓamü'l-ḥāl
Ḥayvān bile insān ile ünsiyyete muḥtāc G.35/8

Var söyleyecek bir süḫan-ı nādire ammā
Müşkil bu ki taḥrīk-i leb cürᵓete muḥtāc G.35/9

Ġam yemek cāᵓiz degil bir gün gelir kim ġam biter
Hem ġam-ı ᶜālem biter ᶜālemde hem ᶜālem biter G.47/1

Feżā-yı rūḥda ᶜAvnī hezār ᶜālem var
Bu kār-gāh-ı muᶜallā nüh-ḳıbāb ḳadar G.48/5

Biz ḫarāb olduḳsa da enḳāżımızdan kār idüp
Kār-gāh-ı kühne-i dünyāyı taᶜmīr itdiler G.60/2

Maᶜrifetle ḫāki iksīr eylemek ṣanᶜat degil
Maᶜrifet eczā-yı iksīri türāb itmekdedür G.66/2

Gerçi kim pūlāddan āyīne mümkündür velīk
Ḳābiliyet olmayınca n'eylesün üstādlar G.83/5

Ser-te-ser dünyā şehādet-gāh-ı tīġ-i ^{c}aşḳdur
Ḳande baḳsañ ḳıpḳızıl ḳan içre bir ḳurbān yatur G.86/1

Dīde-i ^{c}ibretle bir kez ḫ^{v}āb-gāh-ı ḫāke baḳ
Her gedānıñ cānib-i pāyında bir sulṭān yatur G.86/3

^{c}Aceb mi bende çeksem dem-be-dem bintü'l-^{c}ineb derdin
Cihānda her bir Ādem çünki bir Ḥavvāya tābi^{c}dür G.104/5

Raġbet-i vāḥidledür efzāyiş-i fażl u hüner
Müşterī bir olsa da herkes ḳumāşın gösterir G.111/2

Böyledür tā-be-ebed āmed ü reft-i ekvān
Biri dünyāya gelirse biri ^{c}uḳbāya gider G.122/2

Şimdi dehre devlet-i cām-ı ^{c}araḳdur ḥükm iden
^{c}Avnîyā her devletüñ bir devr-i istilāsı var G.128/7

^{c}Avnī o cevheriz ki bu sevḳü'l-ġurūrda
Tā żāyi^{c} olmayınca bilinmez ^{c}ayārımız G.147/7

Biri giderse biri dıḳ-ı bāb-ı ḫilḳat ider
Bu kār-ḫāne-i ḥayretde mīhmān bitmez G.169/3

Kimse idrāk itmedi ma^{c}nāsını da^{c}vāmızıñ
Biz daḫī ḥayrānıyız da^{c}vā-yı bī-ma^{c}nāmızıñ G.215/1

Dehr bir şaḫṣ-ı mu^{c}ayyen gibidür kim anda
Merdüm-i dīde-i lāhūtdur insān dedigüñ G.218/3

Bir fikr-i ḥaḳ-şināsdur insān ḥaḳīḳaten
Yoḫsa ^{c}urūḳ u cild ü ten ü üstüḫ^{v}ān degil G.254/6

Cihān tamām ṣıġarken ḫayāl-i insāna
Feżā-yı ^{c}āleme sıġmaz ḫayāli insānıñ G.219/6

Eger ben bildigim iḳbāl ise maᶜnāsı yoḳ ᶜAvnī
Lisān-ı ḫalḳa düşmüş söylenür bir nāmdur iḳbāl G.244/5

Bir sūr var mı kim ṣoñu mātem bulunmasun
Bir naġme bul ki ġam aña müdġam bulunmasun G.347/1

Nitekim mihr-i felek ẕerreleri cāẕibdür
Aġnıyānıñ gözü dāᵓim fuḳarā mālında G.385/3

Rūz-i maḥşerde ṣorarlarsa nemüz var deyicek
Biz bu dünyāda günāh itmedik insāncasına G.387/3

Herkes birer ḫayāl ile cenk ü cedeldedür
Esbāb-ı iḫtilāf u cidāl añlaşılmadı G.423/4

Ẓarf-ı ḥarfa ṣıġmadı ḥālā yem-i maᶜnā-yı ᶜaşḳ
Māceră-yı bezm-i dil hīç bir zamān söylenmedi G.433/3

Bu āmed ü şüdde iḫtiyārım yoḳdur
Mecbūr gelüp cihāne muẓṭar gitdim R.7/2

Yā Rabbi nigāh itme günāh ittigime
Baḳ her gice āh her gün āh ittigime R.19/1

Ol rütbede meşġūl idi Leylī ile kim
Mevlā diyecek maḥalde Leylā dir idi R.20/2

Dünyā-yı denīyi kim yalandur dirler
Va'llāh bi'llāh yalan degildür sāḳī R.21/2

ᶜAvnī nice ibrāz-ı kemāl eylesün ādem
Bir yerde ki ḥaḳ söyleyeni dāre çekerler Mfrd.32

Baḥr-ı ṭavīl-i ẕemme sezā-vār-ı ġarḳ olur
Eşᶜār-ı ġayrı sirḳat idenler sefīneden Mfrd.117

Tiġ-i ġamzeñ nāgehān itdikde ḥükm-i iftirāḳ
Düşdi Mecnūn bir yaña bī-çāre Leylā bir yaña G.4/2

Dimiş Manṣūr ene'l-ḥaḳ-gūy olup bālā-yı dār üzre
Kişi nā-ḥaḳ yere ᶜālemde ber-dār olmasun yā Rab G.24/7

Benim geşt itdigim deşt ü *bīsütūn*-ı ġam
Ne Ḳaysuñ ᶜaḳlına ne ḫāṭır-ı Ferhāda gelmişdür G.67/5

Maḥşerde baḳıp bir baña bir ṣūret-i yāre
ᶜAvnī ola Mecnūn ile Leylā müteḥayyir G.78/7

Birbirimizüñ ḳanını nūş itmedeyiz
Ben cāma ḳadīm düşmenem cām baña R.1/2

Ḳadr-i şeref-i şāᶜiri şāᶜir bilir ancaḳ
Rūḥü'l-ḳudüsüñ sırrı Sirāfīle ᶜayāndur Mt.14/13

Cehlimi bilmeyecek mertebe cāhil degilem
Bilirem rütbe-i noḳṣānımı kāmil degilem G.282/1

Dil midür zülfüñ midür bāᶜiṣ bu ḳīl u ḳāle hep
Mūcib-i ġavġā olan Mecnūn mudur Leylā mıdur K.18/50

3.2.4. İFRAT

İfrat, bir sıfatı haddi aşacak ölçüde şiddetlendirmektir.[84]

Teᵓṡīr-i füyūż-ı naẓar-ı terbiyet ile
Şeyṭān bile tebdīl-i nijād ü şiyem eyler K.7/44

3.2.5. İHAM

Rüzgâr, zaman ve yel anlamına gelecek şekilde kullanılır:

Gülşen-ḫarāb-ı naḫvet olup āh u zārumuz
Bir gün bizüm de yād olınur rūzgārumuz G.147/1

---

[84] M. Kaya, Bilgegil, Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Enderun Kitb., İst. 1989. s.219

Keştī-nişīn-i himmet olup rūzgār içün
Mersā-yı żaᶜf-ı ḥālde eyyām beklerüz G.148/2

Ayak: ayak ve kadeh anlamlarında ele alınır:
Ayaġum çekdüm artıḳ meclis-i mey-ḫāneden zāhid
Beni nā-pāk ẓannitme şarāb-ı nābdan geçdüm G.277/3

Kim būs iderdi pīr-i muġānuñ ayaġını
Olsaydı destimizde eger iḫtiyārumuz G.147/6

Bâr: yük, mevye; Sevgiliden gelen azarlama bir meyve olarak değerlendirilirken aynı zamanda şair, iki büklüm olması ve düşkünlüğü sebebiyle itabın ağır yükünü kaldıramayacak durumdadır:
Ḫamīde-ḳad ile bu reh-güẕār-ı miḥnetde
Zebūn isek daḫī bār-ı ᶜitāba ḳatlanurız G.170/3

Aynı şekilde, bâr kelimesine iki anlam yüklenmiştir. Biri, mevye anlamında ki, bağdan meyve toplandığı zaman etekler açılır ve meyveler eteğe dökülür, bu sebeple meyve; sevgilinin eline eteğine düşmek sözünde de ifadesini bulan yalvarıp yakarma fiilinin sevgili tarafından yük olarak değerlendirilmesi söz konusudur:
Ey serv-i revānum ne bu ser-keşlige bāᶜiṡ
Dāmānuña düşmekle saña bār mı olduḳ G.208/3

3.2.6. İKTİBAS

Ayet ve Hadis'lerden yapılan iktibaslar, bu isimle anılan bölümde zikredildiği için tekrara düşmek endişesiyle onları burada zikretmiyoruz.
Ne ḫoş dimişdi çekip cāmı *sāḳī-i kāfir*
Şarāba tövbe idersem eger Müselmānım G.280/8

Cenāb-ı şeyḫe taᶜrīż eyleyüp rindān ne ḫoş dirler
"Bize kāfir diyen bī-dīn bārī Müslimān olsa" G.367/4

Ferş-i dergāhı bi-ḳavl-i Nefᶜī-i muᶜciz-beyān
ᶜArşdan aᶜlā degilse çarḫdan ednā mıdur K.18/6

3.2.7. İLTİFAT

Süleymān-ı zamān Sulṭān Murād-ı ᶜālem-ārā kim
Unutdurdı cülūs-ı şevket-i Sulṭān Süleymānı K.23/23

Feyż-i rūḥ-ı iltifātıñdur beni intaḳ iden
Yoḳsa deng ü lāl idim mānend-i taṣvīr-i cemād K.25/57

Didüm bu zaḥmete ḳurbān hezār-ı ᶜAvnī-i zār
Bu iltifāta fedā nām ü kām her dü-serā K.34/8

Bu fevḳālᶜāde ehliyyetle ammā ᶜacizem ᶜaciz
Edā etmekde Ḥaḳ vaṣfını ey nūr-ı Ḥaḳḳānī K.23/59

Ḫalāṣ itdüñ riḳāb-ı ḫalḳı zencīr-i esāretden
Saña min-baᶜd dünyālar esīr olmaḳ muḳarrerdür K.24/36

O ḥāl-i dil daḫī ümmīd-i iltifātıñdur
Ki oldu nefḫ-i Mesīḥā-miṡāl derde devā K.34/63

3.2.8. İRSAD

Genellikle iştikak sanatının imkânlarından faydalanılarak yapılan bu sanat, yola gözcü koymak manasına gelir:

İnāyet vaḳtidür Allāh içün şāyeste-i ᶜavn et
Saña muḥtāçdur ᶜAvnī-i rüsvā yā Rasūla'llāh K.11/7

ᶜAvnī gibi ḥażīż-i meẕelletde ḳalmışam
Dest-i keremle destimi ṭut Elṭutan baba Kıt'a 46/3

İdrāk ile baḫt ider mi ülfet
Mecnūn ile yār olur mu ᶜāḳıl K.31/2

Bu ṭurfe manẓara dārü'ş-şifā-yı ḥayretde
Cünūn degil mi ümīd-i devā-yı derd-i derūn Mt.15/34

3.2.9. İSTİFHAM

Bu ṭurfe manẓara dārü'ş-şifā-yı ḥayretde
Cünūn degil mi ümīd-i devā-yı derd-i derūn Mt.15/34

Yā Rab ne ġarīb ders-ḫāne
Şākird ᶜalīm ü ḫᵛāce cāhil K.31/4/4

Kime ifşā ideyim ḥālimi yā Rab bilmem
Kimden ümmīd-i ᶜināyet ideyim sen var iken K.5/25

K.10/1, K.10/4, K.7/8, K.27/6, K.34/5, K.34/14, K.34/36, K.38/22, K.42/27, K.43/13, Msnv.2/9, Mt.3-I/2, Mt.5/11, Mt.8-V/08, Mt.9-III/05, Mt.15/8, G.5/5, G.27/5, G.58/1, G.63/1, G.130/3, G.148/04, G.247/1, G.429/9, Kıtᶜa 42/8, K.34/15, K.18/4, K.18/1, K.6/1, K.10/2, Mt.11-XII/1, K.27/7, K.8/2, Msnv.2/1, K.28/26, K.34/37

3.2.10. İSTİHDAM

Bir sözün delâlet ettiği iki manayı birlikte kast ile herbirini uygun olan yöne sarfetmek, istihdam sanatıdır.[85]

Ayağım çekdim artıḳ *meclis-i mey-ḫāne*den zāhid
Beni nā-pāk ẓannitme şarāb-ı nābdan geçdim G.277/3

ᶜĀḳıbet bir demde ḳan boġdı şehīd itdi beni
Ey dirīġā kendi ḳanım girdi āḫir ḳanıma T.9/4

Ben n'eyleyim bahārı o nāzik-i nihālsiz
Gelmezse gelmesün gelecek nev-bahārlar Mt.9-II/3

Derd-i elīm nāz-ı eṭibbāyı çekmededür
Bir derd içün ki çāresi nā-çārlıḳdadur G.57/7

Hemān elden ele düşmekdedür bezm-i ġurūr içre
Nice mīrāṣa girmiş bir vefāsız cāmdur iḳbāl G.244/4

[85] Age., s. 191

Kendi beytinde kişi beytini naḳş itmekdür
Daᶜvī-i nükteyi is̱bāt içün *İrsāl-i mesel* G.262/3

Aġla ey dīde-i ḫūn-girye dem-i mātemdür
Ki bu demlerde ġamm-ı dīde-i gerdūn-demdür Mt.6-I/1

ᶜAḳl-ı kāfirden ḫalāṣ itdi beni dīvānelik
ᶜAvnîyā feyż-i cünūn ᶜavnü't-tehīdür baña G.7/5

Her kim işitse ḫande ṣanır āh-ı serdümi
Derdim budur ki añlamıyor kimse derdimi Mt.3-I/3

3.2.11. LEFF Ü NEŞR

Kef-dırāz itdüñ Züleyḫāyı viṣāl-i Yūsufa
Yūsufu sīlī-zen-i dest-i Züleyḫā eyledüñ K.1/13

Şerāb-ı eşk-i ṭūfān-ḫīz *rīzān-ı ebr-i giryedür*
Şehāb-ı āh-ı berḳ-engīz *ḫīzān-ı ḫāk-i sīnemden* G.333/2

Başladı sīnede cūş itmege deryā-yı fiġān
Başladı serde fürūş itmege sevdā-yı kühen K.5/3

Menzil-i vāsiᶜ-i fażlıñda müzeyyen İdris
Maḥfil-i cāmiᶜ-i ḳadrinde müʾeẕẕin Dāvūd K.16/25

Refᶜ iderler beni hem medrese hem mey-kededen
Ehl-i küfr ile ᶜadūdur baña ehl-i İslām K.30/103

Pādişāh-ı ḥüsnüne *Yūsuf* ġulām-ı müşterā
Bār-gāh-ı ᶜaşḳına *Yaᶜḳūb* ᶜabd-i kühne-sāl K.6/23

Dil-i ḫabīri *maḥall-i tecellīyāt ü derd*
Ruḫ-ı münīri *naẓar-gāh-ı Kirdigār-ı şekūr* K.10/23

Mündemic ᶜizzet-i ẕātıñda *teḳāżā-yı ḫuṣūṣ*
Münderic şefḳat-i ḫalḳıñda *mezāyā-yı ᶜumūm* K.8/39

Feyż-i eşkimle gül-istān-ı taḥassür sīr-āb
Şuʾle-i āhım ile meclis-i ḥasret rūşen K.5/15

Kaʾbe-i miḥnete her şerḥa-i sīnem bir rāh
Ḥarem-i ḥasrete her dāġ-ı dilim bir revzen K.5/16

Muḫtefī fikrinde yüz biñ ārzū-yı lā-yecūz
Ḫāṭırıñda ṣad hezārān cüst-cūy-ı lā-yeḳāl K.6/10

Geldi feryāda yine *bülbül-i şūrīde-mizāc*
Başladı dāda yine *ᶜāşıḳ-ı nādīde-merām* K.28/3

Nükhet-i müşg-i saᶜādetle zemīn-ᶜanber-sā
Nevbet-i ḳand-i meserretle zamān şīrīn-kām K.28/8

Vech-i insānīde esrār-ı Kemālu'llāhı gör
Aḥsen-i ṣūretde envār-ı Cemālu'llāhı gör G.90/1

İlgili beyitler şunlardır:

G.362/3, K.7/33, K.16/4, G.279/3, K.45/7, K.17/19, Mt.8-V/05, Mt.15/31, K.18/26, K.1/16, K3/8

3.2.12. MÜBALAĞA

ᶜAvnī baḳalım kim yanacaḳ kim yaḳacaḳdur
Āteşler ile āh-ı şerer-nāk ṭutuşsun G.311/5

Sende bu sūziş ki ey ejdehā-yı nār-ı ᶜaşḳ
Baḥr-ı oḳyānūs-ı maḥşer bir içim ṣudur saña G.10/2

Sūziş-i ḥālümi vaṣf itmege āġāz itsem
Ḳorḳarım āteş olur zīr ü zebānımda süḫan K.5/7

Añdıḳça geçen demlerimi merdüm-i çeşmim
Dāmānımı ṭūfān-geh-i eşk-i nedem eyler K.7/52

O şems-i enver-i burc-ı velāyet kim fürūġiyle
Cihān āyīne-i Ṭūr oldu ᶜaks-i nūr-ı beyżādan K.33/21

Süleymān Ḫān zamānın añdırdı ᶜahd-ı hümāyūnuñ
Ki var bendeñ gibi Bāḳīden aᶜlā bir süḫān-dānı K.23/53

Āteşe ᶜaks itse tāb-ı āf-tāb-ı himmeti
Cevher-i iksīr ile hem-ḳadr olur gerd-i remād K.25/28

K.5/9, K.29/36, K.30/31, K.30/43, K.30/49, K.30/100, K.33/24, K.38/6, K.41/14, Mt.8-III/08, G.4/1, G.5/3, G.36/3, G.227/3, G.287/2, G.297/4, G.327/5, G.336/4, G.337/3, G.385/5, G.396/3, G.410/6, G.456/1, Mfrd.84/, K.23/23, G.4/4, K.24/61, G.67/5, G.78/7, K.30/52, K.33/26, K.23/59, K.28/26, K.24/05, G.86/5, G.351/2, K.24/21, K.39/4, K.24/35, G.10/4

3.2.13. NİDA

ᶜAvnîyā ḫāmūş kim bu meclis-i tezvīrde
Mümkinü'l-fayṣal degüldür müddeᶜā-yı kā'ināt K.4/51

Ḫudāvendā ne lāzım nūr ile taᶜrīf Ḫurşīdi
Uli'l-ebṣāra bu rūşen-meseldür ṣubḥ-ı iclādan K.33/31

Dād-gerā baḥr-ı kefā Āṣafā
Ey meh ü ḫurşīd-i fer-i rūzgār K.36/43

Āṣaf-i ḥātem-kefā deryā-dilā ḥātem-kefā
Ey mükerrem muḥterem düstūr-i İskender-cenāb K.29/42

Gel ser-i ḳabrimde ṭur bir laḥẓe ey sīmīn-beden
Nūrdan bir serv dikmişler ḳıyās itsün gören G.304/1

Nedür vücūd içün āyā bu saᶜy-i bī-ḥāṣıl
ᶜAdem degil midür ey ḫᵛāce māverā-yı vücūd K.15/5

Meyl idersem ḥarem-i Cennete ādem degilem
Gözlerim dāne-i ḥālikdedür ey gül-şen-kām K.30/56

Senüñ ey göñül pīç ü tābıñ nedür
ᶜAceb bāᶜis-i ıżṭırābıñ nedür Msnv.2/1

Eş-ṣalā ey ḳıble-cūyān-ı meᶜānī eş-ṣalā
Ġūş idüñ kim Kaᶜbe-i naẓmıñ Bilālidür sözüm K.9/26

Ey şāh-ı rüsül kim naẓar-ı aḳdes-i luṭfuñ
Mücrimleri Cibrīl ḳadar muḥterem eyler K.7/50

Bāreka'llāh ey bihīn şehzāde-i ḳudsī-nijād
Ṣāneka'llāh necl-i kerrūbī-ṣıfāt rūḥ-ı zād K.25/1

Ey dāver-i zamān ki vücūd-ı kerīmüñi
Revnāḳ-fezā-yı kevn ü mekān itdi rūzgār K.26/31

Dolu dizgin der-i iḥsāna şitāb eyleyerek
ᶜArż-ı ḥāl itmedim ey dāver-i dārāb-ı ġulām K.30/75

Bu konuyla ilgili diğer örnekler:
K.42/18, K.43/6, K.44/12, Msnv.2/7, Msnv.2/24, Mt.1/1, Mt.7/43, Mt.8-V/09, Mt.8-XII/01, Mt.11-I/2, Mt.11-XXIII/1, Mt.15/85, T.16/1, G.5/1, G.9/8, G.37/6, G.195/5, G.205/5, G.208/3, G.223/6, G.224/3, G.232/6, G.253/6, G.425/4, K.29/1, K.17/39, K.30/26, G.55/7, K.34/4, K.39/13, K.33/49, G.53/1, Mt.14/3, G.22/2, G.233/6, K.17/1, G.214/3, K.5/4, K.10/30, K.28/46, K.19/63, K.22/40, K.30/36, K.30/59, Mt.8-XI/07, K.29/59, K.6/1, K.37/5, Mt.4-V/14, K.36/43, K.19/44, G.34/2, K.8/47, K.18/53, K.5/32

3.2.14. RÜCUᶜ

Bāġ-ı cennet didigim ẕāt-ı hümāyūnuñdur
Neyleyim Cenneti sensüñ ġaraż ey mihr-i ḳasīm K.39/5

Bu felāketleri iẓhāra felek muẓṭar idi
Aña da itmeyelim nāfile tevbīḥ-i elīm K.39/8

Teşbīh ḫaṭādur sözünü cevher-i cāna
Teşbīh ḫaṭādur didigim sehv-i lisāndur Mt.14/27

3.2.15. TARİZ

ᶜArabī bilmedigimden beni ḍarb itmeseler
Mevkib-i ṣurrede her sāl olurdum ᶜakkām K.30/89

3.2.16. TECAHÜL-İ ARİF

Hezārān müslümānıñ māye-i īmānıñ almışken
Müselmānlar ᶜacebdür kim yine kāfirde īmān yoḳ G.203/2

3.2.17. TECRİD

ᶜAvnîyā vaḳt-i duᶜā geldi ḳo lāfı ġayrı
Mūcib-i sıḳlet olur ṣūret-i taṭvīl-i kelām K.28/46

İnāyet vaḳtidür Allāh içün şāyeste-i ᶜavn it
Saña muḥtācdur ᶜAvnī-i rüsvā yā Rasūla'llāh K.11/7

Duᶜā hengāmıdur şimdi ḳo faḫr u lāfı ey ᶜAvnī
Budur daᶜvātımız ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳ Teᶜālādan K.33/49

Merām-ı yārı istilzām edince başḳa devletdür
Anıñ çün verdim ey ᶜAvnī bu maṭlaᶜdan ᶜibāretdür Mt.4-V/14

İlgili beyitler:

K.18/52, K.7/53, K.23/63, K.24/66, K.25/59, Mt.11-XXIII/2, Kıt'a.45/1, G.10/5, G.226/8, G.314/5, K.29/64, K.38/53.

3.2.18. TEKRİR

Nedür bu dağdağa-i bī-meᵓāl-i germ-ā-germ
Nedür bu şūriş-i fikr-i muḥāl-i dūr-ā-dūr K.10/2

Bu tef ü tāb-ı muḥabbetle ölürsem yoḳsa
Bu ḥarāretle gidersem ḥarem-i maḥşere ben K.5/8

Ol dem ki şihāb-ı gażabı şuᶜle-fikendür
Ol dem ki seḥāb-ı keremi reşḥ-i nem eyler K.7/47

İçmesin bāde güzel sevmesin āh eylemesin
N'işlesin ᶜAvnī-i nā-çār *ne yapsın n'itsin* *G.329/6*

Bu sanatın icra edildiği beyitler:

Mt.14/44, K.24/07, K.24/05, G.53/1, Mt.14/27, G.49/4, K.18/35, K.16/8, K.16/10, K.19/10, K.6/3, K.21/44, K.28/10, K.28/32, K.29/23, K.34/17, K.39/18, Msnv.2/8, Mt.13/19, Mt.11-XI/2, Mt.14/48, Mt.15/3, Mt.15/11, Mt.15/12,

Mt.15/23, Mt.15/83, G.19/4, G.51/4, G.83/1, G.88/6, G.94/3, G.122/4, G.134/6, G.146/7, G.150/1, G.173/1, G.183/1, G.214/6, G.236/5, G.256/2, G.258/1, G.258/4, G.275/5, G.298/3, G.366/3, Kıtᶜa 25/1, R.9/1, G.279/3, K.21/63, K.17/1, /11, G.156/3, G.66/5, G.378/4, Mt.8-I/05, K.21/39, K.30/104, G.236/6, K.30/47, K.24/35, G.55/1, G.218/1

3.2.19. TELMİH

Hz. Musa'nın denizi yarıp geçmesi mucizesine telmih:

Firᶜavn-ı rūzgār ki baḥr itdi bir peri
Gelsün miyāne baḥrı bir itsün ḳadīr ise G.394

Rūḥ-baḫş oldukça *ejderhā*-yı kilki ᶜāleme
Kimse temyīz idemez ᶜĪsā mıdur *Mūsā* mıdur K.18/26

Yūnus-ı baḫtım ḳalırsa böyle bī-berk-i nevā
Yerlere geçmez mi bilmem Nīnovā-yı kāᵓināt K.4/38

Levlâke sırrına bir telmih söz konusudur:

Nā-ümīd itme beni ᶜizzet-i Peyġamber içün
Ki anıñ ḫāṭırıdur cevher-i ḫalḳa maᶜden K.5/27

Kainatın, Kâf u Nûn (Kün) "Biz bir şeye ol dedik mi olur" ayetine telmih:

Bir yere gelmezdi eczā-yı ḥurūf-ı kāᵓināt
Nüsḫa-i terkīb-i Kāf u Nūnda olmazdı meᵓāl K.6/37

Ṭutardı ḫūn-ı ḥasret dāmen-i ferzend-i Yaᶜḳūbu
Geçeydi sāye-i verd-i ruḫuñ fikr-i Züleyḫādan K.131/4

Leylâ vü Mecnûn hikâyesine telmih:

Dil midür zülfüñ midür bāᶜiṣ bu ḳīl u ḳāle hep
Mūcib-i ġavġā olan Mecnūn mudur Leylā mıdur K.18/50

Külbe-i ahzân ifadesiyle Hz. Yaᶜkûb'un Hz. Yûsuf'u kaybettikten sonra kapandığı ve gözleri kör olana kadar ağladığı yere telmih ve benzetme yapılır:

Ḫāk-i dergāh-ı Çırāġāndan ḳıyāmet-ḫīz olup
Vālidim devletle geldi külbe-i āḫzānıma T.9/7

Avnî Beyin Divanı'nda en çok kullanılan sanat, telmihtir. Divan şiirinin hemen bütün materyallerinin ele alındığı ve bir çok bakımdan münasebetler içinde yer alan telmih unsurlarının büyük bir titizlikle ve oldukça mebzul bir şekilde ele alındığı görülmektedir. En az diğer edebî sanatlar kadar şairin kültürünün bir ayinesi olan bu sanatı, gözümüzden kaçanlar dışında divanda bulundukları yerleri tam olarak vermeyi uygun bulduk. Teslim edilmelidir ki, bu sanatın icra edildiği beyitlerin üstünde tek tek durmak imkânsızdır.

Bu sanatın icrâ edildiği beyitler:

G.70/2, G.404/2, Kıtᶜa 26/3, K.30/56, K.34/63, K.6/23, K.34/15, K.19/20, G.325/4, Mfrd.33/, K.6/21, G.10/4, K.9/26, G.53/1, G.250/5, K.6/22, K.8/35, K.10/36, K.7/26, K.8/42, K.9/5, K.9/29, K.10/31 , K.17/3, K.1/26, K.1 /13, K.4-2/, K.4/20, K.6/29, K.6/30, K.24/13, K.24/52, K.24/59, K.24/63, K.25/45, K.25/56, K.26/4, K.27/4, K.5/6, K.1/5, K.30/46, K.30/53, K.30/92, K.30/106, K.31/3, K.31/15, K.31/21, K.32/8, K.32/14, K.33/2, K.33/7, K.33/29, K.33/47, K.34/9, K.34/27, K.34/28, K.34/29, K.34/30, K.35/18, K.36/6, K.36/16, K.36/22, K.36/23, K.36/24, K.36/68, K.36/69, K.37/8, K.37/9, K.37/25, K.37/30, K.38/21, K.38 /39, K.38/44, K.38/51, K.39/17, K.40/01, K.41/16, K.42/16, /18, K.45/31, K.46/16, K.46/17, Msnv.2/38, Msnv.2/40, Mt.3-III/7, Mt.4-III/8, Mt.5/11, Mt.5/12, Mt.5/13, Mt.5/14, Mt.5/15, Mt.5/21, Mt.6-I/05, Mt.6-II/02, Mt.7/22, Mt.7/24, Mt.7/31, Mt.8-I /03, Mt.8-II/05, Mt.8-II/08, Mt.8-III/01, Mt.8-IV/05, Mt.8-V/06, Mt.8-VI/05, Mt.8-VI/06, Mt.8-VIII/08, Mt.8-IX/01, Mt.8-IX/02, Mt.8-IX/05, Mt.8-X/06, Mt.8-X/07, Mt.8-I/06, Mt.8-III/02, Mt.8-III/07, Mt.8-V/05, Mt.10-I/1, Mt.10-I/2, Mt.10-III/2, Mt.11-XXI/2, Mt.13/9, Mt.13/10, Mt.13/18, Mt.14/19, Mt.14/33, Mt.14/36, Mt.14/45, Mt.14/49, Mt.15/1, Mt.15/6, Mt.15/7, Mt.15/13, Mt.15/38, Mt.15/49, Mt.15/51, Mt.15/73, Mt.15/74, Mt.15/75, Mt.15/80, Mt.15/82, Mt.16/2, T.1/25, T.8/1, T.10/3, T.13/6, G.1/1, G.2/5, G.4/3, G.5/6, G.7/4, G.8/4, G.14/3, G.16/3, G.21/2, G.21/5, G.22/5, G.29/5, G.33/2, G.33/3, G.34/6, G.37/1, G.38/5, G.43/4, G.46/1, G.46/4, G.47/2, G.47/5, G.52/3, G.59/1, G.60/6, G.65/2, G.65/3, G.67/7, G.69/1, G.74/1, G.74/3, G.82/6, G.83/8, G.85/2, G.88/2, G.88/3, G.89/1, G.89/3, G.91/4, G.93/1, G.96/5, G.102/3, G.106/2, G.106/5, G.106/6, G.112/5, G.116/2, G.121/3, G.123/3, G.123 /3, G.140/3, G.140/7, G.140/10, G.143/4, G.146/8, G.146/10, G.151/2, G.153/6, G.161/2, G.162/3, G.164/5, G.166/3, G.168/5, G.173/9, G.178/5, G.182/3, G.185/2, G.185/4, G.187/3, G.187/5, G.187/6, G.190/1, G.194/3, G.196/2, G.201/2, G.201/5, G.205/1, G.206/4, G.207/5, G.217/2, G.224/7, G.228/5, G.228/6, G.228/7, G.228/8, G.228/9, G.235/4, G.241/6, G.247/2, G.248/6, G.265/3, G.265/5, G.266/5, G.269/2, G.270/1, G.274/8, G.276/1, G.276/3, G.277/5, G.284/5, G.288/2, G.294/1,

G.294/4, G.297/2, G.300/5, G.301/4, G.304/3, G.309/2, G.318/6, G.318/7, G.321/2, G.321/6, G.323/4, G.326/3, G.339/6, G.343/1, G.343/3, G.351/3, G.360/1, G.363/2, G.367/2, G.369/2, G.370/4, G.372/2, G.373/5, G.374/2, G.375/6, G.376/3, G.380/4, G.381/2, G.381/8, G.384/1, G.394/4, G.398/2, G.398/5, G.399/3, G.400/1, G.401/3, G.402/5, G.404/3, G.411/2, G.411/5, G.414/3, G.416/3, G.431/3, G.432/2, G.432/3, G.432/4, G.435/6, G.438/7, G.439/2, G.450/11, G.455/2, G.459/3, G.459/4, G.462/1, Kıtᶜa 19/2, Kıtᶜa 24/1, Kıtᶜa 40/4, R.11/2, Mfrd.5/, Mfrd.48/, Mfrd.92/, Mfrd.112/, Mfrd.132/, Mfrd.167/, K.10/67, K.7/37, G.30/4, G.67/5, G.460/3, K.26/5, K.33 /1, K.33/28, K.33/30, G.275/3, G.186/4, G.144/5, Mt.8-XI/01, G.378/4, G.303/3, G.1/2, G.8/3, G.117/7, G.203/6, G.230/1, G.249/5, G.322/5, G.343/6, K.24/60, G.6/1, G.274/3, G.384/3, G.182/5, K.16/20, G.84/4, G.4/2, G.24/7, G.84/3, G.156/3, K.21/12, *K.30*/3, Mt.11-XII/1, G.1/4, G.225/5, G.322/6, G.78/7, G.106/4, G.96/1, G.444/7, G.50/3, G.396/2, G.66/5, Mfrd.37/, K.25/38, G.20/2, G.406/1, K.30/52, K.30/47, G.235/3

3.2.20. TENASÜB

Saña cehennem olur müntehā-yı aᶜmālüñ
Ḳalırsın āteş-i ḥasretle tā-ebed maḥrūr K.10/72

Eṣ-ṣalā ey ḳıble-cūyān-ı meᶜānī eṣ-ṣalā
Ġūş idüñ kim Kaᶜbe-i naẓmıñ Bilālidür sözüm K.9/26

Deşt-i cünūnı Ḳaysa mekān eylemiş ḳażā
Dārü'ş-şifā-yı ᶜaḳla o dīvāne ṣıġmamış G.186/4

Gül-geşt-i gülistān gibi cullāb-ı meserret
Nūş-ı mey-i gül-fām gibi dāfiᶜ-i ġamdur Mt.16/10

Zevci Ṣubḥī Bege Allāh ᶜömürler virsün
Şeb-i ᶜömrü Seḥerüñ irdi ṣabāḥ-ı ecele T.14/1

Mücerred ḳabż u basṭ ḳuvve-i ḥükm-i ḳażādandur
Yem-i imkān ki eyler gāhī cezr ü gāh med peydā G.15/4

Tenasüb sanatının icrā edildiği beyitler:

Envar, barika, şems, duha: K3/8; ḥacle-gāh-ı fenā sūg-vārī-i mātem, şādī-i sūr: K.10/58; K.9/26/26; G.186/4/4; mıṣbāḥ, māh, kevkeb, şems: K.6/16; Bezm-i devrān, rind-i cihān-peymāne-i ser-şār: K.19/16; āb, pūlād: G.83/6; erjeng-i

īcād, naḳş, naḳḳāş: G.175/6; ġazel-i āb-dār, sehl-i mümteni^c: G.194/5; bāde, ayaḳ: G.457/2; gevher, sarrāf-ı sipihr: K.25/19; göz, kan, dil, figan, ser, kefen, el, resen: K.5/11; dest-i ḳudret, yedu'llāh mı yed-i beyżā: K.18/24.

3.2.21. TENSİK

Ḫallāḳ-ı ḫalāyıḳ-ı me^cānī
Rezzāḳ-ı nüfūs-ı kārvānī K.32/1

^cAḳl u fütüvvetde ^cAliyyü'z-zamān
^cAdl u keremde ^cÖmer-i rūzgār K.36/20

Dervīş-nihād ü pādişeh-fer
Ḥaydar-dil ü āf-tāb-peyker K.32/11

Nijādı cevher-i ḳudsī gibi luṭf-ı mücerreddür
Fu^ɔādı ṣāf-terdür āf-tāb-ı ^cālem-i ārādan K.33/23

Bī-kes ü bī-ṭāli^c ü bī-ḫān-mān
Ġam-ḫ^vur-ı āsīme ser-i rūzgār K.36/56

Erenlerdür kerem-verlerdür anlar mültecālardur
O himmetler ki eylerler ^cacā^ɔib kīmyālardur Mt.10-V/2

Dāverā pādişehā Ḫusrev-encüm-i süphā
Ey Ḫudāvend-i ^cAlī-sīret ü Ṣıddīḳ-şiyem K.38/42

Āferīn ey dāver-i dād-āver-i ^cālī-cenāb
Ṣāneka'llāh ey mükerrem Ḥaydar-ı devlet-me^ɔāb K.29/1

3.2.22. TERDİD

Biz rāżıyız cehenneme ey Rabb-i Müsteġaṣ
Ammā anıñ içinde Yehūdī bulunmaya G.397/9

Seni vaṣf eyleme mümkün degil ancaḳ ġarażım
İştikā eylemedür Ḥażretüñe kendimden K.5/34

Ben ṭırnaḳlarımı kesdiririm bayrāmlıḳ
Kesdirir her kişi eṣvāb gelince bayrām K.30/88

Ne ḫoş dimişdi çekip cāmı *sāḳī-i kāfir*
Şarāba tövbe idersem eger Müselmānum G.280/8

3.2.23. TEŞḪİS

Ās-mān miṣlini īḳāᶜ idemez bu ẓulmüñ
Baḫt-ı ẓālim ne ḳadar itse de ibrām-ı ekīd Mt.7/4

Her mū tenimde manṭıḳ-ı Ḳays-nizār olur
Rāz-ı cünūn-ı ᶜaşḳı nihān itdigüm zamān G.351/2

Sipihr-i şuᶜbede bāz eylemekdedür ḫalḳa
Bir āb-gīneden işrāb-ı rāḥ-ı gūn-ā-gūn Mt.15/30

Bilmedi miḳdār-ı ṭabᶜım bilmesi mefrūż iken
Var ise ancaḳ budur sehv ü ḫaṭā-yı kā᾿ināt K.4/40

Ṭarīḳatüñde senüñ gül-şen midür pīrüñ
Mürīd-i zārı mısıñ Gül Babanıñ ey bülbül K.50/11

Ḳadd-bālā-yı felek bār-ı belādan ḫamdur
Şafaḳıñ çeşm-i ḫurūşānı yine pür-nemdür Mt.6-I/2

Ey māh uyan ki ḳanlar içinde yatur şafaḳ
Sensiz siyāh giydi felek tā-be-key bu ḫᵛāb Mt.9-III /2

Daġ acır çeşm-i te᾿essüfle nigāh eyler baña
Āh ḳan aġlar ḫurūş-ı girye āh eyler baña G.2/1

Ḳażā yaġma içün elmās u dürr-i naẓmımı ᶜAvnī
Sipihrüñ aṭlas-ı nüh-tüyi dāmen dāmen olmuşdur G.49/7

Hey ᶜacāyib mācerā kim meclis-i mey-ḫānede
Zevraḳ-ı ṣahbā yürür ḫumlar ṭurur yārān yatur G.86/2

ᶜAvnîyā benden su'āl it meşrebi ṭabᶜ-ı ġamı
Eski yār u yāverimdür rūz u şeb yānımdadur G.91/5

Ṣaḥrāya çıḳdı mevkib-i sulṭān-ı nev-bahār
Geldi ḳuruldu bāġda çādır çiçekleri G.437/3

3.2.24. TEVRÎYE

Eşk ü āhım virse feyż-i āb u hevā-yı ḥasrete
Bīd-i mecnūn-ı dil eyler ḫāk-i Leylādan ẓuhūr G.106/4

Nükhetinden çīn-i maᶜnī oldu ṣaḥrā-yı ḫayāl
Gūyiyā kim būy-ı enfās-ı ġazālīdür sözüm K.9/31

Bir iki cām çeküp ṣāḥib-i Ḫarābāta
Duᶜā zamānıdur ey ᶜAvnī-i şikeste-derūn Mt.15/85

ᶜAvnī o māhı bir gice alsam kenārıma
Gerdūn-ı bī-mürüvvete dāġ-ı derūn olur G.43/5

Emüp laᶜlüñ ḫayāl-i ḫaṭṭ-ı şeb-fām itmeden geçdüm
Sebīl-i çeşme-i ḥayvānda aḫşam itmeden geçdüm G.287/1

3.2.25. TEZAT

Sevgilinin, yolunun toprağının cevheri o kadar kıymetlidir ki, ona canını kurban eden düşmandır. Çünkü kurban olunca kan toprağa karışacaktır. O kıymetli cevhere kanın bulaşması cevheri kıymetten düşüreceği ve cevheri kirleteceği için canını kurban edenler düşman olmuş olur. Bu anlamda düşman, rakiptir. Şair kendisinden başkalarının kurban olmasını hazmedemez. Halbuki, bir başka açıdan bakıldığında, kurban olanın kurban olunana düşman olması imkânsızdır. Tezat unsuru da zaten buradadır. Şair, böyle bir tasavvurla gerçek bir tezat örneği vermiştir

Ol ḳadar ᶜāli-bahādur cevher-i ḫāk-i rehüñ
Cānını ḳurbān iden Bi'l-lāh düşmendür saña G.1/2

Yā Rab ne ġarīb ders-ḫāne
Şākird ᶜalīm ü ḫᵛāce cāhil K.31/4

Hz. Hızır'a âb-ı hayatın zehir olması:

Emīn-i ḥükm-i Ḫudādur ki virmeyince rıżā
Mezāḳ-ı Ḥızra daḫī zehr olur şarāb-ı ṭahūr K.10/28

ᶜAḳl-ı kāfirden ḫalāṣ itdi beni dīvānelik
ᶜAvnîyā feyż-i cünūn ᶜavnü'‘t-tehīdür baña G.7/5

Şair tarafından, Yûsuf kıssasında geçen unsurların çarplazlama şeklinde ve hâdisenin özüne tezat teşkil edecek mahiyette kullanılması:

Cīb-i gül-pīrāhenüñ her dem ki cānā çāk olur
Dest-i Yūsuf çāk dāmān-ı Züleyḫā çāk olur G.96/1

Ḫıżr elinden yārsız Cennetde nūş itsem eger
ᶜAvnîyā Āb-ı ḥayāt elbet helāk eyler beni G.444/7

Varıp ünsiyyet etmişdür vuḫūş-i deşt-i cennetle
Baña nisbetle ᶜāḳilmiş meger Mecnūn ḳarındaşım G.274/3

Gurbet vatandan uzak kalmak anlamındayken sevgiliden uzak kalmak anlamında ele alınınca zahirî bir tezat örneği verilmiştir:

Yārsız ᶜAvnī baña mey-ḫāne dūzaḫ-zār olur
Yārdan mehcūr olan ᶜuşşāḳa ġurbetdür vaṭan G.304/6

Bār olur cismime ᶜaks eylese enfās-ı Mesīḥ
O ḳadar zār u zebūn itdi beni bār-ı miḥen K.5/13

Hz. İsa'nının nefesi ölüleri bile dirilttiği hâlde şair bu nefesin kendisine yük olacağını söylüyor

Teᵓs̱īr-i füyūż-ı naẓar-ı terbiyetile
Şeyṭān bile tebdīl-i nijād u şiyem eyler K.7/44

Mecnūn gibi yā ᶜāḳıl-ı ferzāne-mizāc ol
Yā ẕāt-ı Felāṭūn gibi dīvāne-mizāc ol G.261/1

Ey fürūġ-ı nār-ı ᶜaşḳ ister misin ḫāṣiyyetüñ
Dāġ dāġ derd idüp ᶜĪsāyı Eyyūb eylesün G.322/3

V'eger tedbīr-i luṭfu raġbet itse cem^c-i eżdāda
Hevā üstünde nāra ḥabs-gāh īcād ider mādan K.33/26

Ḫalāṣ itdüñ riḳāb-ı ḫalḳı zencīr-i esāretden
Saña min-ba^cd dünyālar esīr olmaḳ muḳarrerdür K.24/36

Adı geçen edebî sanatın icrâ edildiği beyitler::

K3/9, K.7/12, K.7/25, K.7/28, K.21/33, K.26/35, K.7/29, K.18/34, K.30/58, K.35/23, K.38/1, K.42/2, K.43/9, Msnv.2/20, Msnv.2/33, Msnv.2/42, Mt.4-II/5, Mt.4-V/13, Mt.9-I/04, Mt.13/5, Mt.13/12, Mt.13/13, Mt.13/17, Mt.15/59, Mt.15/78, G.8/1, G.13/3, G.13/5, G.27/1/1, G.31/2, G.31/3, G.57/1, G.63/6, G.92/7, G.128/5, G.142/1, G.142/5, G.175/5, G.213/1, G.232/7, G.254/1

3.3. MECAZLAR

3.3.1. İRSAL-İ MESEL

Bu sanat genellikle atasözü niteliği taşıyan konuları ihtiva eder. Genel olarak da "bu rûşen meseldür" şeklinde bir ifade ile hâdise örneklendirilir:

Reşk o dīvāneye kim ḫāne-i vīrānesine
Çekmiye pāyını dāmānına sulṭān gelse G.361/3

Ma^clūm-ı faḳīrdür bu söz kim
Dünyā evi dār-ı imtiḥāndur K.21/54

Dermānı var bulunsa da emrāż
^cİlletlerüñ eşeddi ḥaseddür kibārda G.360/2

Mir^ɔāt-ı ^cāriżıñla bir gün olur mu^cāriż
Ey māh yerde ḳalmaz bi'llāh āhdur bu G.358/2

^cAḳl terk itdi bizi ^caşḳ musallaṭ olalı
Çünkü bir kişver içinde iki sulṭān olmaz G.*153/3*

^cAdem-i miḥnet-i ^caşḳıñla olur sīne ḫarāb
Bir binā tā ki tehī ḳalmaya vīrān olmaz G.153/2

Bir nümāyişden ^cibāretdür ta^cẓīmden ġarāż
Yoḳsa vicdānında herkes kendi miḳdārın bilir G.115/2

Saña bu ṣūreti ibrāza māh āyinedür
Zevāli s̱ābit olur her şeyᵓüñ kemāli ḳadar G.105/4

Maḳādīr-i refāhıñ iḫtilāf-ı ḥāli ey ᶜAvnī
Terāzū-yı sipihrüñ eski dirhemsizligindendir G.101/5

Biraz da eşk lāzım gözde müs̱mir olmaġa tezvīr
Zemīnüñ toḫmı nā-būd itmesi nemsizligindendür G.101/4

Zemīn ḫandān olur mı girye-perdāz olmadan eflāk
Ġam-ı ᶜālem kibār-ı ᶜālemüñ ġamsızlıgındandur G.101/3

Birbirinden ġāfil olmaz ᶜAvnîyā dīvāneler
Lā-cerem erbāb-ı himmet erbābın bilir G.100/5

Meᶜānī-i muḳaddes ṣūret-i güftāre bend olmaz
Ne yapsın ᶜAvnī-i ber-güşte-sāmān yā Rasūla'llāh K.120/12

Ṭāliᶜi yār olanuñ ḫaṣmı ṣarar yarasını
Böyledür ḳuvve-i teᵓyīd-i Ḫudāvend-i Ḥakīm K.39/11

Ḳayd-ı zülfüñdür dil-i ferzānenüñ eglencesi
Lā-cerem zencīrdür dīvānenüñ eglencesi G.447/1

Çeşmimden eşk-i ḥasret aḳar bir ḳarārda
Deryāda çünki āb ne artar ne eksilir G.71/2

ᶜAvnī ne muṣībet ne belā minnet-i ᶜālem
Ḥaḳ düşmenimi eylemesün niᶜmete muḫtāc G.35/10

Ḳadr-i şeref-i şāᶜiri şāᶜir bilir ancaḳ
Rūḥü'l-ḳudüsüñ sırrı Sirāfīle ᶜayāndur Mt.14/13

Baña āsyāb-ı devletle maḳām-ı ᶜāfiyet virmek
Hümāya āşiyān yapmaḳ gibidür bāl-i ᶜAnḳādan K.33/14

3.3.2. İSTİARE

Senden ayrılmak muḥāl ey şeh-vār-ı kūy-ı nāz
Beste-i fitrāk-i esb-i vaḥşetüñdür başımız G.175/2

Ser-ā-pā fitnesin āşūbsun bī-dādsın kāfir
Freng-istān-ı naḫvetsin ġurūr-ābādsın kāfir G.99/1

Allāh Allāh bir büt-i zībā-yı şehr-āşūb içün
Müselmānlar oldu hep ebnā-yı ādem büt-perest G.31/4

Baḫş-ı ümmīd-i vaṣl ile çoḳ şeyḫī ᶜAvnîyā
Aldatdı gitdi ol ṣanem-i *pārsā*-firīb G.25/5

İşitdüm bir perī aġyāre yār olmuş baña raġmen
Beni maḥrūm-ı bezm-i vaṣl iden yār olmasun yā Rab G.24/6

Āftāb-ı maḥşer-i eṭvār-ı şehd-āşūbsuñ
Maṭlaᶜu'l-fecr-i ḳıyāmet çāk-ı revzendür saña G.11/5

Yed-i beyżā-yı Kelīm-i dilem itdikçe ẓuhūr
Baş keser ejder-i iᶜcāzuma seḥḥār-ı felek K.19/20

Ḳaṭre-rīz olsa bu mevsimde seḥāb-ı nīsyān
Derc-i aṣdāfda ḫūn-ı dil olur mürvārīd Mt.7/11

ᶜAceb mi ismini mermerde ḳazsa dest-i felek
Kelāmı ḫātem-i iḥsāna nām u şān virdi K.27/7

3.3.3. KİNAYE

Dehr-i denīye yūf ki taḳrīr-i ḥāl içün
Cemᶜiyyet-i beşerde bir ādem bulunmasun G.347/2

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. NAZIM ŞEKİLLERİ

İbnülemin, Muallim Naci'den nakille "Avnî'nin gaybûbeti gibi bizce nâ-kâbil-i izâle bir elem ancak asarının tab ve neşriyle tâdil olunabilir. Bu hizmetin hüsn-i îfâsını ise akribasının, hususiyle bunlardan en ziyade Mehmed Ali Efendi biraderimizin himmet-i kıymet-şinâsesinden bekleriz" der. Fakat, Naci'nin bu isteğini, Avnî Beyin damadı Şevkî Bey gerçekleştirmiştir. 1306'da (1888) Avnî Beyin ölümünden beş sene sonra Divan'ı bastıran Şevkî Bey, bu konuda fazla titizlik göstermemiş, eserin aslında bulunan birçok şiiri matbu nüshaya almamıştır. Matbu nüshanın ilk sayfasında, "Üstâd-ı aẓîm Yeñişehrî Bekir Paşazade Avnî Beg Efendi merḥûmuñ maṭbûᶜ dîvânıdur ki, âṣâr-ı celîlesinüñ ancaḳ rubᶜ miḳdârını ihtivâ itmektedür." yazar (Dîvân-ı Avnî,.Dersaadet, 1306, Mahmut Bey Matbaası, 175 s.)

Avnî Beyin kendi el yazısıyla bir adet *(İÜ, TY. 9614, 118 s. -rik'a, muhtelif satırda-)* yazma nüsha vardır. Bir diğer nüsha "*Yeñişehirli Avnî Beg Merḥûmuñ Ġayr-i Maṭbûᶜ Dîvânı*" adını taşır. Bu nüshanın ilk sahifesinde, alt tarafta: "*Ḫaṭṭ-ı destiyle olan aṣlından istinsaḫ edilmişdür.*" *(TY 9719, 136 s.)* notunu kimin yazdığı belli değildir. Sahife numaralarından da anlaşıldığı gibi, eksik olan bu nüshalara iki nüsha daha eklenebilir. Bunlar, antolojidir. Biri, Müntehabât-ı Dîvân-ı Avnî, 06 Mil. Yz. A. 1272, 76 s. (hazırlayan: Suud Kemal); diğeri, Eşᶜâr-ı Müntehabe-i Avnî, (İÜ Ktbh., TY. 9285, 140) s.'dır. Bu dört eksik nüshadan, antoloji mahiyetindeki iki nüsha, farklı bir manzume olmadığı için, dikkate alınmadı. Fakat, şairin kendi el yazısıyla olan TY. 9614 numaralı nüsha (İ1) 220 gazelde esas alınmıştır. Bu nüsha dışında hem okunaklı olması, hem de içindeki şiirlerin diğerlerine oranla en fazla olması bakımından Külliyât-ı Yenişehirli Avnî Bey *(İÜ Ktbh., TY. 9289, 368 s.)* ve nihayet TY. 9289 numaralı nüshadan daha çok tertipli ve ihtiva ettiği şiirler bakımından zengin, fakat yazı bakımından diğerine göre iyi olmayan, bir diğer nüsha Külliyât-ı Avnî (DTCF Ktbh., M. Con, A. 723, 365 s.)'dir. Dolayısıyla Avnî Bey divanının biri şairin kendi el yazısıyla, diğeri bu nüshanın aynen kopyası olan TY. 9719 ile iki müntehabat mahiyetindeki nüsha dışında, tam altı nüshası vardır. Divan'da şairin bütün şiirlerinin bir araya getirilmesi için adı geçen nüshalardan iki müntehabat kontrol edilmiş farklı bir şiire rastlanmamıştır. Bununla beraber, diğer nüshaların hepsi bu çalışmada dikkate değer bulunmuş ve şairin dağınık mahiyetteki şiirleri bu nüshalardan faydalanılarak bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Bütün bunlar dışında Avnî Beyin, Konya İl Halk Kütüphanesi Dokümantasyon Merkezi'nde bulunan Prof. Dr. Feridun Uzluk kitapları arasında

Veled İzbudak'ın çeşitli ilavelerle tamamlamaya çalıştığı bir matbu nüsha[86] vardır. Tenkitli metin oluşturulurken Veled İzbudak'ın hazırladığı, bu nüshadan da, faydalanılmıştır.

4.1.1. Kasideler

Avnî Bey Divanında kaside nazım türüne ait toplam elli örnek yer alır. Divanda 1 Münacat, 1 Mülemma; (2 Farsça, 12 Türkçe) 14 Naat; Hz. Ali hakkında 1; Hz. Mevlâna hakkında 2; Şemseddin-i Tebrizî hakkında 1 (Farsça); Abdülhamid hakkında 2; Beşinci Murad'a 2; Sultan Reşad'a 3; Şeyhülislam Sadüddin Efendi'ye 1; Midhat Paşa;ya 1; Sami Paşazade Necib Paşaya 2; Cevdet Paşa;ya 1; Sami Paşa;ya 1; Hurşid Paşa;ya 1; Münir Paşa;ya 1; Said Paşa;ya 1; Mahmud Nedim Paşa;ya 1; Darülesliha vasfında 1; Nayî Ahmed Dede'ye 1 kaside ile *Naẓm-ı perîşân, Güft-gûy-ı rindâne; Güft-gû; İbn-i hind* başlıklarında da dört kaside bulunmaktadır. Ayrıca divanda, bir Hicviye ile, *Ẓurefâ-yı zamân ağzından Hezliyât, Bülbül-nâme* başlıklarında dört (4) kaside daha vardır.

Kasidelerde Nef'î'yi örnek alan, hatta bazılarına göre Nef'î'yi geçtiği iddia edilen şairin elli kasidesi vardır. Çeşitli din ve devlet büyüklerine yazdığı medhiyyelerde kullandığı dilin yer yer ağırlaştığı görülmektedir. Bununla beraber, özellikle Sami Paşazade Necip Paşa;ya yazdığı kasidenin özellikle altmış beşinci mısraından sonra şairin dilinde bir sadeleşme görülür. Çünkü bu beyitten sonra şair, arz-ı hâl etmekte ve yardım istemektedir[87]. Şair bir kaside içerisinde gazel söyleyerek gazel şekline yatkınlığını göstermek ister. Meselâ, şair Midhat Paşa medhiyyesi[88]nde, bir gazel söylemiştir:

Bir ġazel ṭarḥ eyleyem ber-ṭarz-ı āyīn-i selef
ᶜArıż-ı ḫūy-gerde-i dil-ber gibi pür-āb ü tāb

Tā-be-key ey mihr-i ᶜālem-sūz-ı istiġnā ḥicāb
Tābiş-i berḳ-i cemālüñden niçün yanmaz niḳāb

Ben helāk olsam da sūz-i ḥasretüm bulmaz sükūn
Cevher-i ḫāk-i fīrūzānumdan eyler iltihāb

86 Nr. 9646
87 bkz. K.30/65. beyit ve sonrası
88 bkz. K.29

Nāz u āzāruñ beni āzāde ḳılmaz ᶜaşḳdan
ᶜĀşıḳā māniᶜ degüldür sevdigüm nāz ü ᶜitāb

Bir tecellī eyle ḫāk-i rāh olan ᶜāşıḳlara
Cevher-i ḳudsī disün يا ليتني كنت تراب[89]

Bir nefes dūr itme Firdevs-i ḥużūruñdan beni
Olmasun mıṣdāḳ-i ḥālüm nükte-i من غاب خاب[90]

ᶜAvnîyā vaḳt-i duᶜādur kim ṭavīl olduḳca söz
Pīle-veş taḳdīr olınmaz olsa da der ḫūş-āb K.29/59,60,61,62,63, 64

4.1.2. Musammatlar

Hz. Mevlâna hakkında iki müseddes[91]; Biri 3[92], diğeri 5 bentlik iki müseddes[93]; Hz. Hasan ve Hüseyin için iki mersiye[94], 7 bentlik mersiye konulu bir terciibent[95] bulunmaktadır. Sultan Abdulâziz'e 12 bentlik mersiye konulu bir terkibibent[96]; Gazi Osman Paşaya 6 bentlik bir terkibibent[97]; Şairin yeğeni Ahmed Hayrettin Bey için, 3 bentlik mersiye konulu bir terkibibent[98]; Mevlevîler hakkında 8 bentlik bir mütekerrir müseddes; 29 bentlik Memûr adlı bir müseddes-mütekerrir; Ziya Beyin bir mısraını tazmin (21 beyit), İsmail Paşazade Hakkı Bey divanına takriz, Ziya Beyin Harabatı'na tebrikname; Takriz-i Mül-sitân ve Terceme-i Gül-sitân isimli bir manzume ve divanda en son, 5 bentlik bir muhammes-i müzdevic[99] bulunmaktadır.

---

89 62b 78/Nebe, 39-40: "Ah ne olurdu ben bir toprak olaydım"

90 63b " Gözden ırak olan gönülden ırak olur" yerine kullanılır veya من غاب غاب نصيبه "hazır olmayan hakkını yitirir" (atasözü)

91 bkz. Mt.1,2

92 bkz. Mt.3

93 bkz. Mt.4

94 bkz. Mt.5, Mt.7

95 bkz. Mt.6

96 bkz. Mt.8

97 bkz. Mt.9

98 bkz. Mt.10

99 bkz. Mt.17

4.1.3. Mesnevîler

Divanda, Yenişehir (Fenâr) vasfında bir şehrengiz (57) beyit, Nazm-ı Dîl (42) beyit ve nasihatname şeklinde (44) beyitlik bir mesnevîden başka, iki mesnevî daha vardır ki, bunlar kısadır (Biri, 9; diğeri 16 beyittir.). Yenişehir şehrengizinin son onbeş beyti, İ2 nüshasında diğer 42 beyitten ayrı yazılmıştır. Bu beyitler birleştirilmiş ve şehrengizin çatısı altında toplanmışlardır. Bazı beyitlerin ikinci mısraları nokta nokta (...) şeklinde boş bırakılmıştır. Bunları şairin mi, müstensihin mi boş bıraktığı belli değildir.

4.1.4. Tarihler

Divanda on dokuz tarih düşürülümüştür.

Muhammed Ziyaeddin'in doğum tarihine; Beşiktaş Mevlevîhanesi postnişini Hasan Nazif Dede'nin vefatına; Bekir Paşa;nın vefatına; Avnî Paşanın vefat tarihine; Tepedelenli'nin torunlarından Fatma Hanımefendi'ye; Yusuf Kamil Paşa;nın sadrazam olmasına; (Şairin kızkardeşi) Fatma Muhsine'nin doğumuna; Mekke-i mükerreme şerifi olan Hüseyin Paşa;nın şehid edilmesine; (Şairin eşi) Emine hanımın vefatına; Mısırlı Şevki Dede'nin çileyi terk etmesine; Şaban dedenin vefatına; Kaygısız Mehmed Dede'nin vefatına; Kaygısız Dedenin mezarı açıldığında vücudundan bir iz bulunmamasına; Suphî Paşa;nın hanımı olan Seher Hanım;ın vefatına; Bir Mevlevî dostu olan Mir Ali bin Muhammed'in doğum tarihine; Taşlıburun dergâhı postnişini olan Süleyman Efendinin hanımının vefatına ve en son olarak, Muammer Paşa;nın vefatına, tarih düşülmüştür. Şair, biri lafzî, on sekizi tam tarih olmak üzere, on dokuz tarih düşürmüştür.

Avnî Beyin yazdığı tarihlerin Hicrî ve Milâdî karşılıkları şöyledir:

1. 1290/1873 Şehzade Ziyaeddin'in doğum tarihi T.1
2. 1278/1861 Şeyh Nazif'in ölüm tarihi T.2
3. 1278/1861 Avnî Beyin babası Bekir Paşa;nın ölüm tarihi T.3
4. 1278/1861 Avnî Paşanın ölüm tarihi T.4
5. 1288/1871 Tepedelenli ahfadından Fatma hanımın ölüm tarihi T.5
6. 1279/1862 Yusuf Kâmil Paşa;nın sadrazam olduğu tarih T.6
7. 1279/1862 Şairin kızkardeşi Fatma Muhsine'nin doğum tarihi T.7
8. 1297/1879 Mekke-i mükerreme şerifi olan Hüseyin paşa'nın şehid edilme tarihi T.8
9. ? Şairin eşi Emine Hanımın ölüm tarihi[100] T.9
10. 1283/1866 Mısırlı Şevki dedenin çilehaneyi terk ettiği tarih T.10

[100] Bu manzumede tarih beytine rastlanmamıştır.

11. 1289/1872 Şaban dedenin ölüm tarihi T.11

12. 1284/1867 Kaygısız Mehemmed dedenin ölüm tarihi T.12

13. 1289/1872 Kaygısız Mehemmed dedenin cesedinden bir iz bulunmaması T.13

14. 1275/1858 Suphi Paşanın eşi Seher hanımın ölüm tarihi T.14

15. 1280/1863 Mîr Ali Nihad b. Mehemmed'in doğum tarihi T.15

16. 1296/1878 Taşlıburun dergâhı post-nişini Süleyman Efendinin eşi Rüveyda Hanımın ölüm tarihi T.16

17. 1257/1841 Kim için olduğu belli değil.[101] T.17

18. 1269/1852 Kim için olduğu belli değil.[102] T.18

19. 1292/1875 Muammer Paşanın vefat tarihi. T.19

Avnî Beyin tarihlerde kullandığı dil, sadedir.

4.1.5. Gazeller

Divanda, dört beyitten yirmi beyte kadar artan toplam 462 gazel mevcuttur. Avnî Bey divanında bazı gazellerin üç veya dört beyit olarak yazıldığı görülür. Bunların sonradan tamamlanmak üzere yarım bırakıldığını zannediyoruz. Bazen matla bazen de makta beytinin yazılmadığı da vakidir. Şairin bir mutavvel gazeli vardır.[103] Şairin gazellerinde genellikle bir lirizm hakim olmakla beraber, tasavvufî ve hikemî konuları işlediği de görülmektedir. Gazellerde Fuzulî ve Nedim tarzını benimsediğini gösteren örnekler vardır.[104] Şairin, ayrıca, iki (2) de mülemmâ gazeli bulunmaktadır.[105]

Divanda, ط، ص، ذ، خ، ح، ث kafiyesinde gazel yoktur. Diğerlenin ise sayıca dağılımı şöyledir:

Arapça Harfler	Adedi
ا	23
ب/ پ	6
ت	4
ج	2
د	3
ر	107
ز	38
س	1

101 (Târîḫ-i fevt) ibaresinden başka bir bilgi yok.

102 (Târîḫ-i sâl) ibaresinden başka bir bilgi yok.

103 bkz. G.401

104 bkz. G.80; G. 374

105 bkz. G.146, 242

ش	7
ض	1
ط	1
ع	4
غ	2
ف	4
ق	6
ك	34
ل	22
م	33
ن	55
و	5
ه	64
ي	40
Toplam:	462

4.1.6. Kıta[c]at

"Kıt'a, özellikle iki beyitli kıt'alar, edebiyatımızda çok kullanılmış, kıt'a sözüyle de daha çok bunlar anlatılmıştır. İki beyitli kıt'aların öteki kıt'alar gibi xa xa şeklinde kafiyeli olanları yanında ab ab şeklinde kafiyeli olanları da vardır. Bu arada aslında nazm olan ve aa xa şeklinde kafiyelenen nazım şekillerine de yanlış olarak kıt'a denmiştir.

....

İki beyitli kıt'alar, ilk beyitlerinin kafiyelerine, hatta vezinlerine bakılmaksızın nazım ve rubâî ile karıştırılmıştır. Tezkireler ve şiir mecmu'alarında kıt'a veya nazm yerine, rubâî ve nazım yerine kıt'a denildiği gibi, mürettep divanların çoğunda da bu üç şekil rubâiyyat ve mukattaat başlıkları altında bir arada toplanmışlar, özellikle kıt'a ile nazım çoğunlukla bir arada sıralanmıştır."[106] Avnî Bey divanında kıtaat ile nazım adı verilen şekiller birbirine karıştırıldığı için yukarıdaki bilgileri vermeyi uygun bulduk. Mürettep divanların çoğunda da rubaî, kıt'a ve nazmın karıştırılmış olması, bu konuda dikkat gösterilmediği sonucunu ortaya koyar. Avnî Beyde de, aşağıda numarası verilen manzumeler nazım olduğu hâlde kıta'at başlığı altında verilmiştir: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 18, 20, 22, 23, 25, 26, 28, 30, 31, 34, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 44. Ayrıca 22. nazımda şair ismini belirtmiştir. Nazımların 2 beyitten 7 beyte kadar olanları da vardır. Bunun yanısıra biri 8,

106 Haluk İpekten, a.g.e s.52-53

diğeri 10 beyit olan iki manzumenin kafiye bakımından nazma benzediğini fakat, son beytlerin kendi arasında kafiyeli olduğu tespit edildi. Bu durumda bunların terci-i bendin bir bendi olduğu diğer bentlerin yazılmadığı ihtimali üzerinde kuvvetle muhtemeldir. Kıtaat bölümüne alınan 42 ve 43. manzumelerin birinin 8, diğerinin 10 beyit olduğu da ayrıca dikkat çeker. Burada şairin nazm türünde bir değişiklik yapmış olabileceği, çok zayıf olmakla beraber ihtimal dahilindedir. Kafiye örgüsü 42. manzumede: aa ba ca da ea fa ga hh; 43.'te: aa ba ca da ea fa ga ha ıa ii'dir.

Kıt'alarda 2'den 6 beyte kadar uzanan örnekler vardır. 35 nu.'lı kıtada şair ismini zikretmiştir.

Kıta ve nazımlarda şair çeşitli konuları dile getirmiştir. Bunlardan dinî, içtimaî ve ahlâkî konulu olanlar vardır. Meselâ, 1 nu.lı kıt'ada, şair, yaşadığı dönemin devlet durumuna ait ipuçları vermektedir. Eğer kendi evinizde oturmak istiyorsanız zamanın devlet büyüklerinin hâllerine itiraz etmemek gerektiğini, itiraz edilirse şeytanın bile dürbün ile baktığında sizi göremeyeceği bir yere sürüleceğinizi ifade eder.

İ^{c}tirāż eyleme aḥvāl-i ricāl-i ^{c}aṣra
Olmaḳ isterseñ eger kūşe-i beytüñde muḳīm

Seni bir semte sürerler ki görinmez eşerüñ
Dūr-bīn ile nigāh itse de Şeyṭān-ı racīm Kıt'a 1/1-2

4.1.7. **Rubaiyyât**

Divanda 22 rubaî vardır. Şair, rubaî vadisinde Hayyam'la boy ölçüşmektedir. Bu nazım şeklinde şairin çoğu zaman hikmete ve tasavvufî konulara ait bir çizgi takip ettiği görülür. Şairin bazı rubaîleri dillerde dolaşmaktadır. Meselâ,

Hikmetli söyleyişe örnek:

Bir sā^{ɔ}ile söylemişdi Sulṭān Sencer
Reşk eyleme ehl-i ^{c}izz ü cāh oldığuma
Ben ağlayum senüñ gedā oldığına
Sen ağla benüm de pādşāh oldığuma R.22

Ayrıca tasavvufî bir hakikati işlediği şu rubaîde ayrıca dikkate değer özelliktedir ve Leylâ vü Mecnûn hikâyesinin bir hulâsası gibidir:

Mecnūn ki lāilāhe illā dir idi
Teklīf-i şu^{c}ūr eyleseler lā dir idi
Ol rütbede meşgūl idi Leylā ile kim
Mevlā diyecek maḥalde Leylā dir idi R.20

4.1.8. Müfredât

Divandaki müfret sayısı 178'dir. Bazı müfretlerin gazellerdeki beyitlerin tekrarı olduğuna dair yer yer dipnotlar düşülmüştür.

4.1.9. Mısra^c ve Beyt

Divanda üç müstakil mısra, 1 de beyit vardır.

4.1.10. Müstezat

Divanda 1 müstezat bulunmaktadır.

4.1.11. Şarkı

Avnî Bey divanında 1 de şarkı vardır. Şarkı Belgrad Şarkısı adını taşımaktadır. Bu şarkıda, Belgrad'ı kaybeden askerlerin burayı elde etmek isteyen askerlerin cihadı arzu ettikleri ve Belgrad'ın Osmanlı'nın olduğu vurgulanır.

4.1.12. Avnî Bey Divanı'nda kullanılan vezinlerin nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir:

Nazım şekilleri	Kaside	Mesnevî	Musammat	Tarih	Gazel	Kıt'a	Müfred
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	10	-	-	11	143	6	46
Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün	4	-	-	-	42	5	18
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün	7	-	5	5	81	6	25
Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün	7	-	5	2	65	10	35
Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefâʿīlü Feʿūlün	2	-	1	-	49	7	19
Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün	11	-	3	3	62	6	26
Mefʿūlü Mefāʿilün Feʿūlün	3	-	-	-	1	-	-
Fāʿilātün Mefāʿilün Fāʿilün	-	-	-	-	1	-	-

Mefᶜūlü Fāᶜilātün Mefᶜūlü Fāᶜilātün	-	-	-	-	7	-	1
Mefᶜūlü Faᶜilātü Mefāᶜīlü Faᶜilün	-	-	-	-	3	-	-
Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün	-	-	-	-	-	1	
Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün	-	-		1	1	-	1
Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜilü Fāᶜilātün	-	-	-	-	1	-	
Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜīlün Fāᶜīlün	-	-	-	-	1	-	
Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜīlün	-	-	-	-	1	-	
Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilātün	-	-	-	-	1	-	1
Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilātün Feᶜilün	1	-	-	-	-	-	

Müfte^{c}ilün Müfte^{c}ilün Fā^{c}ilün	-	-	-	-	-	-	
Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün	1	1	-	-	-	-	1
Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün	2	1	-	-	-	-	2
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlün Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlün	-		5	-	-	-	-
Müfte^{c}ilün Fā^{c}ilün Müfte^{c}ilün Fā^{c}ilün	-	-	-	1	-	-	-
Fa^{c}ūlün Fa^{c}ūlün Fa^{c}ūlün Fa^{c}ūl	-	1	-	-	-	-	2
Müstef^{c}ilün Müstef^{c}ilün Müstef^{c}ilün Müstef^{c}ilün	-	-	-	-	-	-	-
Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün	2	-	-	-	3	-	1
TOPLAM	50	3	19	23	462	42	178

DİN VE TASAVVUF

DİN - TASAVVUF

4.2.1 DİN

4.2.1.1. Allah

Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nda[107] -farklı iki beyit dışında- Allah hakkında, geleneksel İslâm inancı istikametinde fikirler vardır.

Bu, geleneksel İslâm inancından belki küçük ayrıntılarla ayrılan şiirler, daha çok devrin mizacıyla ilgilidir.

Yenişehirli Avnî Beyin, Allah hakkında yazılmış iki müstakil şiiri vardır ve bütün divanda yer yer isim, sıfat ve tecellilerinin bahsi edilir.

Bu şiirlerde şair, merci ve melce'in Allah olduğunu; ne vezire ne yardımcıya muhtaç olmadığını; halkın batıl itikatlarına nisbetle her halk edeni Allah'ın yarattığını ifade eder.[108] Avnî Bey, ilah olarak kabul edilen şeyleri de Allah'ın yarattığını ifade ederek Allah'ı takdis ve tesbih eder:

İ^{c}tiķādāt-ı ḫalķa nisbetle
Ḫalıķ-ı her ilāhdır Allah G.379/2

Konuyla ilgili bir diğer şiirde: Maşukları gül gibi güldüren, âşıkları bülbül gibi inleten; Leyla'yı güzellik çadırını süsleyen, Mecnun'u çölde seyahat ettiren; bir kulunun hürmetine kâinatı yaratan, bir kulu için âlemi viran eden; İsterse Süleyman'ı karınca ile bir eden, bir karıncayı da Süleyman ile eşit tutan; âlemi bir anda yok eden, yoktan bu dünyayı tekrar ihsan eden; çaresizlerin derdine derman eden Allah'tır. Bu şiirlerde, Avnî Bey, bilinen şekliyle, Allah'ın sonsuz kudretini ve iradesini dile getirir. Şair, âşık-maşuk, Leyla-Mecnun, pervane-ateş, zulmet-nur gibi birbirinin tedai ettiren imajlarla konuşur.

Avnî Beyin kullandığı, ilgili isim ve sıfatlar ise şöyledir[109]. Allah, basir, celal, dâver-i muhtar, fa^{c}âl-i lâ-yüs^{c}el, habîr, hâdî-i tevfîķ, Hak, Hallâk, hamîd,

---

107 bkz. K.1, G.379, 411,

108 bkz. G.379

109 K.7/22,.11/7,.12/3,.22/49, .29/16,.38/50,52,.39/7; G.161/2,.236/1,.237/3, 238/1, 276/4, 379/1, 379/2, 379/3, 379/4, 379/5, 411/1, 411/2, 411/3, 411/4, 411/5, 411/6, 411/7, 411/8, 416/1; Mt.15/6; T.16/7; 13/11; G.394/1; K.6/26; G.136/5; G. 136/5; 401/7; K.7/23; G.435/4; G. 394/2; Mfrd.124; K.6/19; 8/20; 10/79; 12/6; 18/19; 21/16; 21/65; 24/53; 25/61; 33/49; 38/54; G.189/7; 331/1; 354/3; 354/5; K.8/47; 17/1; Kıt^{c}a.2/2; T.16/8; K.9/16; G.195/3; K.6/19; K.6/20; 10/4; 10/28; 21/20; 27/9; 28/40; 30/4; 36/52; 42/43; G.213/3; 231/4; Kıt^{c}a.30/2 T.5/6; K.39/3; Mt.7/23; G.176/5; G.291/1; Mt.8-IV/11; K.8/16; G.296/2; K.8/16; K.6/18; 8/16; 18/27; G.234/1; G.157/4; 179/5; K.8/16; Msnv.1/29; 3/33; G. 236/2; K.21/20; K.8/47; Mt.8-XII/11; G.394/1; G.394/7; K.4/12; 5/25; 6/15; 7, K.5/12,17; Rabbânî: K.23/4,17; 29/68; G.432/1; ...Gayûr: G.97/6; ...Hakîm: G. 440/5; ...Hamîd: Mt.7/52;...Müste^{c}ân: Mt.8-XI/1; ...Müsteġas: G.397/9; ...Rahîm: G.28/41; ...Zülcelâl: K.6/15,18; 18/9; 43/14; Rabbü'l-enâm: K.29/18; K.23/22; G.139/2; K.15/10; K.18/16; ...Hak: Mfrd.53; K.12/3, 23/1,50; Mt.7/25; Mt.8-III/3; Mt.13/46; K.33/42; K.10/53; ; K.23/4; G.403/7 T.9/10; Kıt^{c}a.2/1; K.8/24

hidîv-i lâ-mekân, Hû, Hudâ (Hudâ-yı lâ-yezâl, Hudâ-yı Zülcelâl), Hudâvend-i rahîm (... kaza), hümâ-yı lâ-mekân, kadîm, kahhâr-ı zülcelâl, kayyûm, kâdiül-hâcât, kerîm, kibriyâ, kirdigâr, kuddüs, mevlâ; müstağni-i imkân u mekân, müsteᶜân, nasîr, pâdişâh, Rab (Rabbânî, Rabb-i gayûr, Rabb-i ḥakîm, Rabb-i hamîd, Rabb-i müsteᶜân, Rabb-i müsteġas, Rabb-i rahîm, Rabb-i zülcelâl, Rabbü'l-enâm), Rahmân, samed, sermed, sunᶜ-ı ezel (...Ḥaḳ), sübhân, şehîd (Şehida'llâh), Teala'llâh; üstad-ı inkılâb, yedu'llâh, yezdan, zât-ı mutlak.

4.2.1.1.1. Allah ve İlgili Unsurlar:

K.12-/3, G.236/1, G.379/1, G.379/2, G.379/3, G.379/4, G.379/5, G.411/1, G.411/6, G.411/7, G.411/8, G.416/1, K.7/22, K.11/7, Mt.15-Tkrz.2/6, K.22/49, K.29/16, G.237/3, G.238/1; ... Kerîm: K.39/7; ... Kerîm: T.16/7; G.161/2; G.276/4; 50; K.38/52; K.28/35;

Basîr: G.394/1;

Celâl: K.6/26; -i Hak: G.136/5;

Cenâb-ı Hak Teâlâ: K.33/49; -ı Hallâk: K.17/1; -ı lâ-mekân: K.12-/8;

Dâd-ı Hudâ: K.36/52;

Dâver-i Muhtâr: K.7/23; K.2-Mül-1/7;

faâl-i lâ-yüsᵓel: G.435/4;

Ferdiyet-i Hallâk: Kıtᶜa 2/2;

Feyz-i Hak: G.354/5; K.18/19;

Habīr: G.394/2;

Hâdī-i tevfīk: Mfrd.124/;

Hak: K.8/20; K.21/16; K.21/65; K.12-/6; G.331/1; K.38/54; K.25/61; G.354/3; K.24/53;

Hallâk-ı Nasīr: K.8/47;

Hamīd: Mt.7-/17;

Hay: T.16/8;

Hazret-i Allâh: T.13/11, Hak; : K.15/9, Rabbu'l-enâm: K.29/18;

Hıdīv-i lâ-mekân; : K.9/16;

Hû: G.195/3;

Hudâ: K.42/43; K.10/4; K.27/9; G.231/4; K.30/4; G.213/3; Kıtᶜa 30/2; K.6/19; K.10/28; K.28/40; -yı lâ-yezâl: T.5/6; -yı Ẕü'l-celâl: K.6/20; -yı Müsteᶜān: K.21/20

Hudâvend-i kazâ: Mt.7;

Hümâ-yı lâ-mekân: G.176/5;

Rabb-i Ġayûr: G.97/6;

Celâl: G.401/7;

4.2.1.2. Melekler: Melek, Firişteh, Sürûş, Kudsîyân, Kâtibü's-sır, Kirâmen Kâtibin; Kerrûbiyân, Azrail, Cebrail (Rûhu'l-emîn, Rûhu'l-kudüs), İsrafil, Hârût:

Melekler, diğer divan şairlerinde olduğu gibi umumiyetle gökyüzünde telâkki edilirken[110], -Avnî, bir de, rûy-i zemînin meleklerinden bahseder.

Cevlān idince rūy-i zeminüñ melekleri
Kerrūbiyān ṭoḳuz ṭolaşurlar felekleri G.437/1

Onların kanatları vardır. Sevgilinin sureti, mecaz kilisesinin duvarına asılsa idi arşın melekleri ona perestiş ederlerdi. Bu hayal, daha sonra da ele alınacağı gibi resme ait unsurlar ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Hakikatte bu hayal, bir Hristiyan'ın imaj dünyasını ifade etmektedir. Çünkü kilise duvarlarındaki İsa, Meryem ve kanatlı meleklerin resimleri asılıdır. Şairin bu ilhamı, kanaatimizce bahsedilen resme dayanır.

Meleklerin köpeğin bulunduğu bir eve girmeyeceği şeklindeki inanç, Avnî'de de vardır. Şair, "Köpeğin olduğu yere melek girer mi? Biz binlerce kelb-i mülevvesle, samandan yapılmış, aynı yatakta yatıyoruz", der:

Nola sürūş-ı ḥużūr uġramazsa yanumuza
Hezār kelb-i mülevveṣle bir ḫarārdayız G.157/3

Necati Bey Divanı'nı Tahlil'de Mehmet Çavuşoğlu, "Onlarda beşerî his yoktur. Binaenaleyh acıma gibi bir duygu meleklerden sadır olmaz" der. Necati Beyin şiirlerinden hareketle, böyle bir hükme varmak tabiîdir. Bu hüküm, eğer genel bir düşünceyi aksettiriyorsa, burada, Avnî'nin farklı bir görüş içinde olduğunu söylemek icap eder. Meleklerin hakikatte de acıma ve hele ağlama gibi bir duyguya sahip olup olmadıkları konusunda kesin bilgilere sahip değiliz. Bu sebeple, biz, Yenişehirli Avnî Beyin, bir beyitte hâdiseyi daha da dramatize etmek için,

Güşte-i ḥicrānıñ olan maẓlūmạ
Cebreʾīl ağladı ervāḥ-ı şehīdān acıdı G. 443/2

demesini farklı, fakat şairane buluyoruz.

---

110 Bu telakkinin bir örneği:

Şâd oldu yerde mâtemiyân-ı şikeste-dil
Tebrîk ḳıldı birbirini gökde ḳudsiyân Mt.8-XII/5

Divanda "Kâtibü's-sır" denilen bir melekten ve "Kirâmen Kâtibîn"den bahsedilir. Sır kâtipleri denen bu melekler, Allah'ın insanlar hakkındaki hükümlerini, kader levhalarına yazarlar. "Kiramen Kâtibîn", insanların, günah ve sevaplarını kaydeden melekler oldukları için, şair, günah-sevap, amel defteri gibi bazı dinî mefhumlarla beraber "Kirâmen Kâtibîn"i zikreder.

Melekler, soyut varlıklardır. Dolayısıyla, onların ne gözlerine, ne de vücut aksamına dair bir tasvir sözkonusu değildir. Fakat, Avnî Bey:

Nā-būd-ı küşte-i der-i yārız bu feyż ile
Kehlü'l-ᶜuyūn-ı ḫayl-i melekdir ġubārumuz G.147/7

mısraᶜında, tozumuz, melek güruhunun gözlerinin sürmesidir, der. Konuyla ilgili bir diğer beyitte şair, meleklerin gözbebeğinin siyahlığından bahseder:

Zihī ḫaṭṭ kim beyāż-ı ḫāṭır-ı rūḥu'l-emīr üzre
Sevād-ı merdüm-i çeşm-i melāᵓikle muḫammerdir. K.24/34

Avnî Bey, meleklerin kanatlarına dair bir inanış olmasına rağmen onların gözlerinin sürmesinden ve meleklerin gözbebeğinin siyahlığından bahseder. Semboller ve mazmunlar edebiyatı olan divan şiirinde sevgilinin meleğe benzetilebileceğini ve şairin alt şuurunda var olan, insanın meleklerden üstün olduğu, fikrine işaret eden hususları da unutmamak gerektir. Dolayısıyla, "tozumuz melek güruhunun gözlerinin sürmesidir", cümlesini yukarıda ifade ettiğimiz şekliyle şairin şuur altı reaksiyonu olarak değerlendirmek mümkün olabilir.

Kerrûbî olarak adlandırılan meleklerden:

4.2.1.2.1. Azrail

Büyük meleklerden olan Azrail, sadece bir beyitte geçer.

Dāyen verā-yı perdeden olduḳca āşkār
Gūyā ki ᶜAzraᵓīl ider īmā-yı iḥtiḳār Mt.11-XVII/1

Gedâ-yı zamân nam-ı diğer Meᵓmûr adlı şiirde geçen bu beyitte şair, perdenin arkasından süt annen göründükçe, sanki, Azrail seni küçümsediğini ima eder. Azrail'in şairin ruh dünyasındaki psikolojisine olan tesiri ölümle eş değer bir anlam taşır. Azrailin böyle bir psikoloji uyandırması ölümü sembolize etmesindendir. Melekü'l-mevt adı verilen Azrail, ruhları kabzetmekle görevli olan bir melektir. Azrail'in îmâ-yı iḥtiḳar etmesi, şairin psikolojisindeki ölümün küçümseyici bakışlarıdır ki, şair böyle bir tasviri, hâdiseye şiiriyyet kazandırmak için yapmıştır, denilebilir.

4.2.1.2.2. Cebrail (Cibril, Cibrîl-i sebük-rûḥ, Rûḥü'l-emîn, Rûhü'l-ḳudüs)

Cebrail'le ilgili unsurları şu şekilde tasnif etmek mümkündür: Aklın Cebrail'e benzetilmesi; Cebrail'in gökyüzünden nazil olması; Cebrail'in kanatları; Cebrail'in hemdem olması; Cebrail'in natıkayla veya kelâmla beraber zikredilmesi; Cebrail'in nefhası (genellikle Hz. İsa ve Meryem'le birlikte geçer); Kalıbın "Cibril-i sebük-ruh olması"; Cebrail ve hakikat-mecaz meselesindeki yeri.

Daha ziyade tasavvufî bir nitelik arzeden beyitlerde şair, Cebrail'den, çeşitli unsurları açıklamak için Cebrail'in yüklendiği vazifelerden ve onun diğer özelliklerinden söz eder.

Aklın Cebrail'e benzetilmesi: Sevgili öyle bir sihir yapmıştır ki, onun cadıya benzeyen gözleri Cibril-i aklı, Harut etmiştir. Akıl ve Cebrail ilişkisi; Cebrail'in, Miraç'ta, Hz. Peygamberi Sidretül-münteha'ya getirdiğinde, "bir adım daha atarsam kül olurum" diyerek kendisinin belli bir sınırla tahdit edildiğini ifade etmesine dayanır. Akıl da, sınırlı ve mahdut bir yapıya sahiptir. Bu sebeple her şeyi anlayamaz ve kendi istiab haddinden fazlasını kaldıramaz. Dolayısıyla, bazı şeylerin anlaşılması, Allahın ilhamına ve desteğine bağlıdır. Burada şairin sihirle, ilhamı veya sihirden insanüstü bir manayı kastettiğini söylemek kanaatimizce yanlış olmaz. Çünkü, sevgili öyle bir sihir etmiştir ki, âşığın aklı Harut, yani büyücü olmuştur. Büyü, akılla izah edilemeyen olağanüstü bir hâdisedir. Sevgilinin bakışlarıyla, akıl, artık gaipten haber veren bir büyücüdür.

Bir başka benzetme:

Ḫıred çü Ḥażret-i Cibrīl-emīn olursa daḫī
Ḥarīm-i ḳurb-ı tecellāya maḥrem olmaz imiş G.184/6

Yine:

Ziḥām-ı ᶜaşḳla gāhī olur kim ᶜaḳl olup nā-būd
Sarāy-ı sīnede Cibrīli istiḫdāma yer ḳalmaz G.163/5

Meleklerin gökyüzünde yaşadığı şeklinde bir inanç vardır. Bu inancı, Avnî Beyin de paylaştığını görmekteyiz:

Ġam-ı çeşm-i kebūduñ kim nigeh-dār-ı dil olmuşdur
Meger Cibrīldir kim āsmāndan nāzil olmuşdur G.140/6

Meleklerin kanatları olduğuna dair inanış, Cebrail için de, geçerlidir.

Bu konuda iki beyit var:

Per-i Cebraᵓīl olsa da bisterüñ
Mesīḥā devā-sāz-ı müşfik-terüñ Msnv.2/39

Ġamzesinden yine bulmazdı amān ṭāᵓīr-i dil
Sāye-i şeh-per-i Cibrīlde ṭutsa mesken K.45/8

Cebrail'in arkadaş (hemdem) olması: Şair, işlediği günahların altında o kadar ezilir ki, Cebrail bile kendisine arkadaşlık etse, bu günahların ağırlığından kurtulamayacağına inanır. Bu beytin temelindeki tavır, İnsanların meleklerden üstün olduğu inancına dayanır. Şair, bu inanışını ima etmek için beyte, 'Cebrail olsa bile' diye başlar ve onun aciz kaldığı konuyu sıralar:

Beni bīrūn idemez dāᵓire-i ḥayretden
Cebreᵓīl olsa meded-kār-ı dil-i mebhūtum G.265/4

Cebreᵓīl olsa da dārū-ṭaleb-i mecrūḥu
Zaḫm-ı şemşīrine billāh bulunmaz tiryāḳ K.17/30

Yukarıda bahsi geçen beyitte (K.45-8), gönül kuşu, Cebrail'in kanadının gölgesini mesken tutsa, yine sevgilinin gamzesinden (oklarından) kurtulamazdı. Bu beyitte de, diğer iki beyitteki gibi melek insan karşılaştırmasında, insanın üstünlüğü fikrinin hâkim olduğu görülmektedir.

Bu üstünlüğü şair kendisinde de görmektedir:

ᶜAvnîyā mertebe-i ḥaḳḳımı Cibrīl dime
İrmedi ᶜālem-i maᶜnāda bir üstād henüz G.162/7

Benim ol şāᶜir-i ḳudsī-żamīr ᶜaḳl-ı küll-meşreb
Ki bikr-i fikrime Rūḥu'l-emīn müştāḳ-ı mücbirdir K.24/58

Cebrail'in natıkayla ve kelamla birlikte zikredilmesi:

Cebrail, Allahın kelamını insanlara getiren bir melektir. Bu özelliğiyle, söz ve konuşma konu edildiğinde şairler, Cebrail'e bir telmihte ve teşbihte bulunurlar:

Ḫayli demdir Cebreᵓīl-i nāṭıḳam ḫamūş idi
Neyleyim ᶜālem degildi ḳābil-i feyż-i ḫiṭāb K.29/48

Hengām-ı du^cā-yı aḳdesinde
Cibrīl senüñle hem-zebāndır K.21/28

Reşk-āver-i belāġat-ı Rūḥu'l-emīn ider
Feyż-i ḫiṭābı nāṭıḳa-i şaḫṣ-ı ebkemi K.37/21

Cebrail'in nefhası: Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya gebe kalması, elçilik yönüyle değerlendirildiğinde, Cebrail'in nefhası ile olmuştur. Dolayısıyla, şiirlerde genellikle Cebrail, Meryem ve İsa bu konuyu telmih için birarada zikredilirler.

Nefḫa-rīz olmasa Rūḥu'l-ḳudüs-i endīşem
Meryem-i siḥr-i ḥelāl olmaz idi ābisten G.11/1

Bir beyitte de şair, ismi zikredilmese de Hz. İsaya bir telmihte bulunur. Hz. Meryem, Cebrail'in nefhasıyla gebe kalır. Bir başka beyitte ise, "la[c]l-i cânân", Hz. Meryem'e; "sırr-ı nihân", Hz. İsa'ya benzetilir. Cibril'in nefhasıyla Hz. İsa vücuda gelirken, Cebrail'in nefhasından dem vuranların, sevgilinin dudağındaki "sırr-ı nihan"ı ortaya çıkaramadıkları belirtilir. Gizli sırrın ortaya çıkması, Hz. İsa'nın vücuda gelmesinden daha zordur. Şair, zihinde, başlangıç itibariyle aynı, sonuçta farklı olan iki ayrı olay arasında fikrî, bir mukayeseyi harekete geçirir:

Sırr-ı feyż-i nefḫa-yı Cibrīlden dem urdular
La[c]l-i cānānımdaki sırr-ı nihān söylenmedi G.433/4

Cebrail'in sebük-ruh (çabuk hızlı hareket eden ruh) oluşu, çeşitli kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır. Hz. Peygamber'in Taif'te dişi kırıldığı için kan akmaya başlar. Cebrail, Hz. Peygamberin kanının yere düşmemesi için arş-ı aladan öyle çabuk nazil olur ki; eğer kavuşmasaydı ve Hz. Muhammed'in kanı yere düşseydi, Allah bu kâinatı helâk ederdi. Cebrail'in hızlılığını ve çabukluğunu ifade etmek için şair Cebrail'e, Cibrîl-i sebük-ruh, der. Şair, yukarıda izah edilen şekliyle, hem bu meseleye bir telmihte bulunur, hem de, Cibrîl-i sebük-ruh'un kendi kalıbı olduğunu söyler. Kalıp, mülk ve meleküt (melekler âlemi) arasında gidip gelen Cebrail gibi hızlı ve çabuk bir mahiyete erişmişse, ruh, daha bir letafet kazanmış demektir:

[c]Avnī biziz ol rūḥ-ı diger-gūne-i kem-nām
Cibrīl-i sebük-rūḥ bizim ḳālıbımızdır G.56/6

Cebrail'in hakikat ve mecaz meselesindeki yeri: Şair, Miraç hâdisesine, kapalı bir telmihte bulunur. Cebrail'in, "Sidretü'l-müntehâ"ya kadarki seyahatinden sonra,

Hz. Peygambere, "eğer bir adım daha atarsam kül olurum", dediğini daha önce ifade etmiştik. Şairin, bundan hareketle, Cebrail'in, "Sidretü'l-müntehâ"ya kadar olan seyahatını mecaz olarak ondan sonrasını hakikat olarak değerlendirdiğini söylemek kanaatimizce yanlış olmaz. Dolayısıyla sevgili, hakikatte bir ateştir ki, Cebrail, sevgilinin ancak mecazdaki sıcaklığına muhatap olabilir:

Billāh ḥaḳīḳatde sen ol nā᾿iresin kim
Cibrīli tef-āşām-ı mecāz itmege geldik G.211/2

4.2.1.2.3. İsrafil:

İsrafil olarak bilinen melek sur, kıyamet ve mahşerle birlikte anılır. İsrafil, Sur'a üfler ve kıyamet kopar. Divanda dört yerde geçer:

Nāy-ı kilkim maḥşer-engīz-i beyāndır bī-su᾿āl
Nefḫ-i İsrāfīle vācib mi riḍā-yı kā᾿ināt K. 4/47

Ḫ^vābdan bīdār idermiş ey ḳıyāmet-ḳadd seni
Āh-ı āşıḳ farḳ olunmaz ṣūr-ı İsrāfīlden G.316/3

Ḫabbeẕā ḥayṣ-ı dil-āvīz-i Sirāfīl-peyām
Ki ẓuhūriyle ḳopar velvele-i yevm-i ḳıyām K.40/1

Ḳadr-i şeref-i şā^ciri şā^cir bilir ancaḳ
Rūḥü'l-ḳudüsüñ sırrı Sirāfīle ^cayāndır Mt.14/13

4.2.1.2.4. Harut:

Harut, büyü, büyücülük, sihir gibi mefhumların sembolüdür. Babil kuyusuna asılı olduğu şeklinde bir inanış vardır. Avnî Bey divanında, bu melek sadece bir beyitte geçer:

Hey ^caceb bilmem ne siḥr itdüñ ki bir neẓẓārede
Cebre᾿īl-i ^caḳlı Hārūt itdi cādū gözlerüñ G.230/4

4.2.1.3. Kitaplar: Tevrat, Zebûr, İncil, Kur'an (Mushaf)

Avnî Bey, semavî dinlere ait "dört kitap"tan bahseder. Bunların bir kısmı, sevgiliye ait benzetmelerde de görüleceği gibi, yüzdeki ayva tüyleri, ayete; yüz, Mushaf'a benzetilir. Bir beyitte şair, yüzdeki "hat"ın her harfi bir İncil olur, der. Kâfir, "hat" ve ruhsarını tıraş üstüne tıraş ettiği için, Mushaf'ta kıyamet ayetlerinden alamet bırakmaz:

^cAlāmet ḳoymuyor muṣḥafda āyāt-ı ḳıyāmetden

Ḫaṯṯ u rūḫsārını trāş eyler trāş üzre G.406/3

Bir elinde Kur'an bir elinde şarap kadehi olan bir Müslüman'ın şahsiyetinde, tezat teşkil edecek iki unsur, birlikte görünmektedir:

Bir elinde cild-i muṣḥaf bir elinde cām-ı mey
Müslümānlar seyr idüñ bir mü'min-i kāfir-fi'āl K.6/11

Divanda, Tevrat, Zebûr, İncil gibi kutsal kitapların kendi zamanlarındaki insanlara, Hz. Muhammed'i haber vermelerine telmihler vardır.

Güvāh-ı bi'ṣeti Tevrāt şāhidi İncil
Delīl-i mu'cizi Ḳur'ān medīhe-senci Zebūr

Kur'an, üç yerde geçer. Şair, Hz. Peygamber'i överken, "kemâl-i zâtını Kur'an vasfeder, bu sebeple, benim seni övmem muhaldir", der. Şair, bir başka beyitte ise, bazılarının, "şeyhül-harem" bile olsa , öyle imanları vardır ki, Kur'an'ı yakarlar, Kâbe'yi de beytüssanem ederler, demektedir.

4.2.1.4. Âyetler:

Avnî Bey Divanı'nda bazı ayetlerden iktibaslar yapılmış, bazı sureler ismen zikredilmiştir:

Bu ayetler:

a'teynâk (اعطيناك)[111] ,azabü'l-ḥarik (عذاب الحريق), berd ü selâm (برد و سلام), bismillah (بسم الله), Erini[112] (ارنى), erselnâk[113] (ارسلناك), ev-ednâ (او ادني), eyyidekü'llâh (ايدك الله), fastakîm[114] (فاستقم), fî-sebîli'llâh[115] (في سبيل الله), fi'l ḳurbâ (في لقربا), habl-i verid[116] (حبل وريد), Hel etâ[117] (هل اتي), Hûr-ı maḳsûrât[118] (حور مقصورات), innâ fetahnâ[119] (انا فطحنا), innehu şey'un ucâb (انه شيءعجاب), ircii[120] (ارجعي), Kasiretü't-tarf[121] (قصرة الطرف), kurb-ı ev-ednâ[122] (قرب او ادني), kurretü'l

---

111 108/Kevser, 1: "(Resûlüm!) Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik" Kevser, çok nimet demektir, ayrıca cennette bir havuzun da adıdır

112 7/A'râf, 143: " (Rabbim), bana (kendini) göster."

113 21/El-Enbiya, 107 " Seni gönderdik",

114 11/Hud,112: "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Sen ve beraberinde tevbe edenler de böyle olsun ve aşırı gitmeyin! Çünkü O, bütün yapıtklarınızı görür"

115 "Allah yolunda, Allah için" Bu konuda bir çok ayet var.

116 50/Kâf, 16: " Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz. (Çünkü), biz ona şah damamarından daha yakınız"

117 76/İnsan, 1: "Hakikatde (kesin, şüphesiz geldi) "

118 55/Rahman, 72: " Çadırlara kapanmış (gün yüzü görmemiş) hûriler"

119 48/Feth, 1: " Biz fethettik"

120 89/El-fecr, 27-28: " Dön Rabbine , sen ondan o senden razı olarak"

121 55/Rahman, 56: " Oralarda gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş güzeller var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur."

122 59/Necm, 9: " (Yahut) yakınlık (iki yay aralığından) daha az (kaldı)"

ᶜayn[123] (قرت العين), Kün fe-kân[124] (كن فكان), Kün fe-yekün[125] (كن فيكون), Lâ-havle velâ kuvvete illâ billâh[126] (لا حول ولا قوة الا با للها بلله) Lâ ilâhe İllallah[127] (لااله الاالله), Lâ-yefnâ (لا يفني), lâ-rayb[128] (لاريب), lenterâni[129] (لن تراني), leyletü'l esrâ[130] (ليلة اسري), mâ-halak[131] (ما خلاق), nahnü kasemnâ[132] (نحن قسمنا), nefs-i alak[133] (نفس علاق), niᶜme'n-nasîr[134] (نعم النصير), Şehida'llah[135] (شهيد الله), şerrü'd devâb (شر الدواب), turfetü'l-ayn (طرفة العين), uli'l-ebsâr (elbâb-ı uli'l-ebsâr)[136] (الباب اولي الابصار), Urcûn-i kadîm[137] (عرجون القديم), urvetü'l-vüskâ[138] (عروة الوثقي), Yâ leytenî küntü türâb[139] (يا ليتني كنت تراب), Yed-i beyza[140] (يد بيضا), yemneü'l-maᶜûn[141] (يمن الماعون), yevm-i kamtarîr (يوم قمطرير)

Ayrıca, Mt.15/41'de geçen Tîn ü ve'z-zeytûn[142], (تين و والزيتون) G.410-2'de geçen sûre-i Nûr[143] سوره نور G.15-7'de geçen Mesed (Tebbet) (تبت)[144] ve K.7/22'de geçen El-leyl (

---

[123] 25/Furkan, 74: " Onlar ki, Rabb'iniz, bize gözler sevinci (gönüller açan) eşler ve çocuklar lutfeyle ve bizi (azabından) korunalara önder yap, derler.

[124] 2/Bakara, 117; 3/Al-i İmran, 47,59; 6/Enᶜâm, 73; 16/Nahl, 64; 19/Meryem, 35; 36/Yasin, 82; 40/Mü'min, 68: "Bir şeyi yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı << Ol>> demekten ibarettir. Hemen oluverir."

[125] bkz.135

[126] Aclûni, Keşfü'l-Hafâ, c.2 s. 487 "(Her türlü) kuvvet ve kudret ancak Allah'tandır." veya "Lâ ḥavle velâ ḳuvvete illâ bi'llâh cennet hazinelerinden bir hazinedir."

[127] "Allahtan başka tapacak yoktur."

[128] "Bu o kitap (Kurᵓân)'tır ki kendisinde hiç şüphe yoktur, müttakiler için yol gösterendir." Bakara, 2/2

[129] 7/Aᶜrâf, 143: " Beni asla göremezsin"

[130] 17/El-isrâ, 1: " Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.

[131] 113/El-felak, 1,2,3,4,5: " Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığın çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım."

[132] 43/Ez-zuhruf. 32: " Rabbinin nimetlerini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünyâ hayatında onların maişetlerini bile aralarında (onlar değil) biz taksim ettik."

[133] 96/Alak, 2: " O, insanı bir aşılanmış yumurtadan yarattı."

[134] "O ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır!"

[135] 3/Al-i İmran, 18: " Allah şahitlik etti"

[136] 3/Al-i İmran, 13, 24/Nûr, 44, 59/Haşr 2: " Kalb gözü açıklar, bakınız"

[137] 36/Yasin, 39: " Aya da konaklar tayin ettik. Nihayet o, eski hurma salkımının eğri çöpü gibi bir hâle döndü(döner)

[138] 2/Bakara, 256: "Kopmayan sağlam bir kulp"

[139] 78/Nebe, 39-40: " Ah, ne olurdu ben bir toprak olsaydım"

[140] 7/Aᶜraf, 108; 20/Tâhâ, 22; 26/Şuara, 33; 27/Neml, 12; 28/Kasas, 32 " Elini sıyırıp çıkardı, ne baksın; o seyredenlere ışık saçan bembeyaz bir el"

[141] 107/Maun, 6-7: " Onlar gösteriş yapanlardır; hayra da mani olurlar"

[142] bkz. Kur'ân 95.

[143] bkz. Kur'ân 24.

[144] bkz. Kur'ân 111.

الليل }[145]'den başka herhangi bir sureden bahsedilmemektedir. Bununla beraber ayetin mealini telmih eden şöyle bir beyit de mevcuttur:

ᶜAvnîyā üstād-ı himmet kārgāh-ı ᶜālemi
Bir ṭarafdan yapsa biñ yerden ḫarāb itmekdedür G.66/6

İkinci beyit: كل يوم هو في شان ayetine telmihtir. Bu ayet "O her gün ayrı bir şe'niyettedir." mealindedir.

4.2.1.5. Hadisler:

Hâdimü'l-lezzât[146] (هدم الذات), Kenz-i lâ-yefnâ[147] (كنز لا يفني), Lâ-fetâ illâ Alî lâ-seyfe illâ Zü'l-fekâr[148] (لا فتا الا علي لا سيف الاذوالفقار), Levlâk[149] (لولاك)

4.2.1.6. Peygamberler:

4.2.1.6.1. Hz. Âdem[150]:

Avnî Bey Divanı'nda, Hz. Adem'le ilgili çeşitli unsurlar yer alır: Hz. Âdem'e Allah'ın esmasını öğretmesi, Âdem-cennet ilişkisi, İnsanların Âdem ve Havva neslinden geldiği, Âdem'in Serendib adasına indirilmesi, Şeytanın Âdem'e secde etmemesi ve Hz. Âdem ve Havva'nın yaratılma sebeplerinin Hz. Muhammed olduğu şeklinde çeşitli konular işlenmiştir.

4.2.1.6.2. İdris:

Hz. İdrîs'e dair, Divan'da iki beyit var:

Ser-i simākda minhāc-ı sīret-i İdrīs
Bün-i biḥārda mevāc-ı Ḥażret-i Ẕü'n-nūn Mt.15/6

Menzil-i vāsiᶜ-i fażlıñda müzeyyen İdrīs
Maḥfel-i cāmiᶜ-i ḳadrüñde müʾeẕẕin Dāvūd K.16/25

4.2.1.6.3. Yunus (Ẕü'n-nûn)

Yunus peygamberden üç yerde bahsedilmektedir. Şair, bahtını Yunus'un bahtına; kâinatı, Ninova'ya benzetir. Hz. Yunus, Ninova halkına Allah'ın dinini

---

145 bkz. Kur'ân 92.

146 "Lezzetleri acılaştıran ölümü sık sık zikrediniz"

147 Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, 2/102: " (Kanaat) tükenmez bir hazinedir."

148 Acluni, a.g.e, c.2, s.488 " Ali'den başka genç, *Zülfikar'dan başka kılıç yoktur*"

149 "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım." Bu sözün hadis olduğunda şüphe vardır. Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler, Enderun yay. İst.1992, s.113

150 bkz. K.10/3; 16/31; 16/26; 1/2; 37/1; K.17/28; K.35/17;25/64; 34/9; 39/2; R.5/2; G.186/8; G.461/1; G.121/3; G.345/3; Mt.6-III/4

tebliğ eder. Fakat, ona itibar etmezler. Yunus peygamber kızar ve Allah'ın izni olmadan Ninova'yı terk eder. Bir gemiye bindiğinde fırtına başlar. Gemidekiler içimizde bir suçlu var, derler. Kim suçluysa, kura çekerek, tespit etmek isterler. Her defasından kura Hz. Yunus'a çıkınca onu denize atarlar. Yunus peygamberi bir balık yutar. Balığın karnında kırk gün kalır ve Allah'a tevbe eder. Balık, onu bir kıyıya bırakır. O zaman Ninovalılar da zaten tevbe etmişlerdir ve Yunus peygamberi aramaya çıkmışlardır. Yunus'u bulurlar ve ona itaat ederler. Kendisini balık yuttuğu için Hz. Yunus için balık sahibi anlamına gelen Ẕünnûn tabiri kullanılır. Hz.Yunus, bir beyitte, bu sıfatı ile anılır.

Ser-i simākda minhāc-ı sīret-i İdrīs
Bün-i biḥārda mevāc-ı Ḥażret-i Ẕü'n-nūn Mt.15/6

Şair, Yunus peygamberin başından geçen bu musibetleri hatırlatır ve bahtını ona benzetir:

Yūnus-ı baḫtım ḳalursa böyle bī-berk ü nevā
Yerlere geçmez mi bilmem Nīnovā-yı kā'ināt K.4/38

Hz. Yunus, balık karnından çıktığında vücudunda bir tüy bile kalmamıştır ve uryandır. Şair, bu meseleye bir telmih yapar:

Şaḫṣ-ı ḳudsī fıṭrat-ı ḳadr ü kemālimdür benüm
Yūnus-ı ᶜuryān bi-berk ü nevā-yı kā'ināt K.4/37

4.2.1.6.4. Nûh[151]:

Divan'da, Hz. Nuh'la ilgili dört beyit var. Bu beyitlerde, Nuh tufanı hâdisesine telmihler vardır. Hz Nuh'un gemisinin belâ ve musibetlerden insanları muhafaza eden emin bir yer olduğundan bahsedilerek çeşitli teşbihlerden - ki genellikle devlet Nuh'un gemisine benzetilir, devlet adamı veya padişah "Nûh-nebî-âsâ" bu gemiyi tehlikelerden kurtarır- yararlanılır.

4.2.1.6.5. İbrahim (Halîl)[152]

Hz. İbrahim ile ilgili sadece iki beyit var. Kur'an'da geçen şekliyle Hz. İbrahim Kıssası'ndaki unsurlar yer alır. Hz. İbrahim'in mancınıkla ateşe atılması, ateşin gülşene dönüşmesi gibi konular ele alınır. Şair, bir beyitte, Allah'ın, "nerede bir halîl (dost) varsa, onu aşk mancınığıyla ateşe attığını" ifade eder.

4.2.1.6.6. İshak:

İshak peygamber sadece bir beyitte geçer:

Ṣāḥib-i seyf ü ḳalem ṣihr-i Nebī-i Ekrem
Sürūr-ı cümle-ümem mefḫar-i āl-i İsḥāḳ K.17/15

4.2.1.6.7. Yakub:

Bütün divan edebiyatında olduğu gibi, Avnî Beyde de, Yakub Peygamber, çektiği sıkıntı ve üzüntüler sebebiyle ele alınır.[153] Dolayısıyla, Beyt-i hazan, çah, pîrehen gibi arkasında belli bir imajlar silsilesi ihtiva eden unsurlar, şiirlerde, müşterek olarak kullanılan unsurlardır.

4.2.1.6.8. Yusuf[154]:

Hz. Yusuf güzelliği, kuyuya atılması, köle olarak satılması, esareti, Züleyha ile olan macerası (gömleğin yırtılması), Mısır'a aziz olması gibi unsurlarla ele alınır. Avnî Bey, Hz. Yusuf'u genellikle beşerî plânda ele alırken, meselenin yer yer tasavvufî bir zemine kaydığı da görülmektedir:

Kef-dırāz itdüñ Züleyḫāyı visāl-i Yūsufa
Yūsufu sīlī-zen-i dest-i Züleyḫā eyledüñ K.1/13

---

151 K.17/7; K.23/48,49; G.369/2

152 K.1,/10; 16/21

153 Buna bağlı olarak, aşığın yaşadığı hasreti anlatmak için şairler, Yakûb peygamberin oğlu Hz. Yûsuf'un kuyuya atılmasıyla gelişen olaylar silsilesine bir gönderme yaparak, Hz Yakûb'un oğluna olan muhabbetini ve çektiği ıztırapları çeşitli şekillerde, tabi halk hikayelerinden eklenen unsurlarla besleyerek, bazen semboller ve çağrışımlarla ifade ederler. Bk. K.5/1; K.6/23; 30/58; G.393/3

154 K.1,Mnct.1/13; 4/39; 5/1; 6/23; 13/3; 24/25; 28/4; 30/58; G.393/3

Hz. Peygamber için yazdığı bir şiirde:

Naẓīr olmaz saña ey şāhid-i ḫalvet-i geh-i ḳudsī
Eger Yūsuf tevellüd eylese ṣülb-i Mesīḥādan K.13/3

İnsan, kaderin attığı belâ oklarından kurtulamaz. Nereye giderse gitsin kurtuluş yoktur:

Mesīḥ-āsā sipihre çıḳsa farżan Yūsūf-maṭlab
Yine iḫvān elinden mesleginde çāh olur peydā G.14/3

4.2.1.6.9. Eyyub[155]:

Hz. Eyyub'un hastalığı, kurtların vücudunu kemirmesi ve sabrı gibi konular, Avnî Beyin işlediği unsurlar arasındadır. Şair, genellikle sevgilinin aşığa çektirdiği acıların Hz. Eyyub'un çektiği dertlerden daha şiddetli olduğunu belirtir. Mübalağa ve tezatlar sanatlarının da imkânlarından faydalanarak şiire çeşniler katar:

Nice ṣabr eyleyem Allah içün dāġ-ı dil-i zāre
Ten-i Eyyūbu maḥv eyler benim gönlümdeki yāre G.396/2

Hz. İsa'nın ölüleri dirilten, hastaları iyi eden sıfatı, gözardı edilerek, aşk ateşinin ışığının onu Eyyub gibi hasta edeceği ifade edilir:

Ey fürūġ-ı nār-ı ᶜaşḳ ister misin ḫaṣiyyetüñ
Dāġ dāġ derd idüp ᶜĪsāyı Eyyūb eylesün G.322/3

4.2.1.6.10. Hızr[156]:

Hızır, halk hikâyelerinde zorda kalanlara yardım eden, abıhayat iksirini bulduğu için ölümsüzlüğe kavuşan bir peygamber olarak bilinir. Avnî Beyde de, halk arasında yaygın olarak devam eden bu inancı görmek mümkündür. Hızır, uzun ömrün sembolü ve uğurluluk işareti olarak değerlendirilir; o, "Ḫıżr-ı ferruh-pey, Ḫıżr-ı muḳaddes-pey"dir. Hızır'ın İskender zamanında yaşadığı ve ölümsüzlük suyuna nail olduğu görüşü vardır. Hızır'ın ölümsüzlük suyunu bulduğu ve bu suyu elde etmek için oldukça gayret göstermesine rağmen, abıhayat İskender'e nasib olmaz.

---

155 K.30/58; 10/29; G.46/4; 248/6; 322/3; 396/2

156 K.3/9; 4,2/26; 17/17; 18/32; 29/14; 36/14; 42/16; G. 6/1; 8/4; 96/5; 106/5; 223/1; 246/2; 276/3; 339/6; 375/6; 444/7; Mt.16/9 Msnv.2/38; Mfrd./167;

Avnî Bey bu konuya bir telmihte bulunur:

Baḫt bir Āb-ı ḥayāt içün ne nāz eyler baña
Ḫıżr-ı āteş-nūşam İskender niyāz eyler baña

Ḫāk-i pāyüñdir senüñ İskender ü Ḫıżr nebī
Dehr taḫrīb itmeden āsīb-i ḥükm-i inḳılāb K.29/26

Divan'da, Hızır etrafında gelişen imajlardan zulümat, İskender ve abıhayat gibi, mazmanlar yer alır. Sevgilinin ayva tüylerinin Hızır'a benzetilmesi de, Avnî Beyin yararlandığı teşbihler arasındadır. Hızır'ın denizde yaşadığı inancından farklı olarak şair:

Ḳāmetüñ seyr eyleyince gökde ᶜĪsā yerde Ḫıżr
Ġulġul-i Ṭūbalik eyler zīr ü bālādan ẓuhūr G.106/5

4.2.1.6.11. Musa[157], (Kelîm, Kelîmu'llâh)

Hz. Musa, Allah ile konuştuğu için *"kelîm"* sıfatıyla anılır. Divan'da on bir yerde, Hz. Musa'dan "kelîm" olarak bahsedilir. Avnî Bey, Hz. Musa'nın sihirleri yutan âsâ'sı, yed-i beyzâ, dilindeki rekaketi, Tûr, tecellâ ve kundaktayken Firavun'un sarayına alınması gibi hususlara işaret eder. Hz. Musa ile ilgili unsurlar daha ziyade tasavvufî konular arasına girdiği için, bu konular, *"Tasavvuf"* bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

4.2.1.6.12. Harun:

Harun peygamber hakkında, onun -fasih dilli olması sebebiyle- Hz. Musa'nın dili peltek olduğu için Allah tarafından kendisine yardımcı olarak verilmesi meselesine, bir telmih yapılmıştır:

Ḳasīm-i ṭabᶜıña imdād-ı Muṣṭafā Ḥaydār
Kelīm-i fikrüñe irşād-ı murtażā Hārūn Mt.15/74

4.2.1.6.13. İlyas[158]:

İlyas, Divan'da iki yerde geçer. Hızır ile İlyas beraber zikredilir. Mevlevî'lerin ümitsizlik denizinde İlyas'a iltifat etmeyeceklerini söyleyen şair, Hızır'ın denizde, İlyas'ın karada yaşadığı inancına atıfta bulunur:

---

157 K.1/24; K.1/5; K.4/48; K.6/22; K.6/36; K.9/6; K.10/27; K.13/2; 17/2; 18/26; 19/20; 24/52; 34/29; 33/2; 39/15; 45/29; Mt.6-VI/3; Mt.13/34; G.78/1; 187/6; 190/4; 230/5; G.306/3; 307/1; 370/6; 398/2; 450/11; 452/4; 166/3; Mt.14/74; Mfrd.52; 17/4; Mfrd.16; Mt.16/45; Mfrd/177
158 G.238/4; Msnv.2/38

Eyler mi baḥr-ı yeʾsde İlyāsa iltifāt
Derd-āşinā ġarīḳleri Mevlevîlerüñ G.238/4

4.2.1.6.14. Davud:

Hz. Davud, Divan'da; ses, nağme, çeşitli makamlar (uşşâk, hicâz) gibi musikî unsurları ifade eden kavramlarla birlikte zikredilir

4.2.1.6.15. Süleyman:

Hz. Süleyman, cinlere ve insanlara hükm eden bir padişah olması, saltanatı, mührü, kuş dilini anlaması, hükmünün rüzgâra ve cinlere şamil olması ve daha çok karınca ile olan konuşması ile şiirde zikredilir. Şair, dünyanın faniliğinden söz ederken, "bu ketûm sahra, bir dile gelse, nice Süleyman'lara yatak olduğunu anlardın", der. Bu ifade, "Süleyman'a kalmayan dünya sana mı kalacak" atasözünün farklı bir söylenişidir:

Ḳaç Süleymāna firāş olduġunu añlar idüñ
Āh bir kerre dile gelse bu ṣaḥrā-yı ketūm K.8/6

Avnî Bey, Hz. Süleyman'la ilgili unsurları yer yer tasavvufî bir zeminde ele almıştır. Nefsi "dîv"e benzeten şair, nefsin, Hz. Süleyman'ın bütün mülküne sahip olsa, yine de, memnun olmayacağını ifade eder.

4.2.1.6.16. Zekeriya

Hz. Zekeriya, sadece bir beyitte geçer:

Burc-i iᶜzāzda māh-ı Zekeriyyā-ṭalᶜat
Evc-i iᶜcāzda ḫurşīd-i Mesīḥā-tecrīd Mt.3/31

4.2.1.6.17. Yahya

Hz. Yahya hakkında Divan'da iki beyit vardır. Yahya peygamberin şehid edilmesi hâdisesine bir beyitte telmih yapılmıştır:

Bu demde çaġlayan ḳanlar gibi göz yaşları görsün
Temāşā itmiye cūş u ḫurūş-ı ḫūn-ı Yaḥyāyı Mt.5/16

Diğer beyit:

İderim Ḥażret-i Yaḥyā gibi ben ekl-i cerād
Bulmadım Ḥażret-i ᶜĪsā gibi cāy-ı ārām K.30/92

4.2.1.6.18. İsa (Mesih)

Avnî Bey, çeşitli dinî kaynaklarda ifade edildiği gibi, Hz. Muhammed'in hadislerinde haber verdiği Deccal ve Mehdi ile ilgili hususlara ve Hz. İsa'nın ahir

zamanda yeryüzüne ineceği, Mehdi'nin arkasından namaz kılacağı inancına işaret eder. Dolayısıyle, şiirde, Hz. İsa'nın Deccal'la birlikte zikredilmesi bu sebebe dayanır.

Niçün ol dem ḳıyāmet ḳopmadı ᶜarş u semā içre
ᶜAceb gerdūn daḫī ne günlere ṣaḳlar Mesīḥāyı Mt.5/11

Ḳıyāmet ḳopdu maḥşer buldı ġāyet
Felekden indi ᶜĪsā Allah Allah G.416/3

Yetişmeseydi o Mehdī-liḳā Mesīḥādan
Cihān-ı naẓmda Deccāl olurdu çehre-nümūn Mt.14/75

Divan'da, İsa peygamber göğe çekilmesi, eşeği, tecridi ve hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi gibi unsurlarla işlenir. Avnî Bey, Hz. İsa ile ilgili unsurları tasavvufî zeminde daha farklı bir boyutta ele almıştır. Bununla beraber beşerî aşkın işlendiği konularda, sevgilinin dudağı Hz. İsa'nın hayat bahşeden nefesi ile ilişkilendirilmiştir. (bkz. Sevgilide Güzellik Unsurları) Ayrıca, bir beyitte, Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi sebebiyle Yahudî'lerin Hz. Meryem'e iftira atmaları hâdisesine de, bir telmih vardır.

Mesīḥe tā bu ḳadar taᶜne eylemezdi Yehūd
Ḫalīli ḳor muydu āġūş-ı nāra ḫaṣm-ı kefūr K.10/6

Hz. İsa'nın Hıristiyanlık dinindeki yeri de, Avnî Bey tarafından irdelenmiştir. Şair, Hıristiyanlar'ın batıl inançlarını tenkit eden bir tavır içindedir:

Kāfir bileydi maᶜnī-i levḥ-i żamīrini
Taġyīr iderdi vaṣf-ı Mesīḥ ibn-i Meryem'i K.37/30

ᶜĪsevī Allaha üç söylerse itme iştibāh
Kāfir-i dūzaḫ-maḳardır söyleyen birdir İlāh Mfrd/100

Mehmet Çavuşoğlu'nun "...şiirimizdeki resim unusurunun kaynaklarını inceleme bakımından dikkate değer"[159] bulduğu, Necati Bey Divanı'ndaki şu beyit:

Ehl-i diller göricek āyīnede tasvīrüni
Bağrına başmışdurur ᶜĪsāyı Meryem ṣandılar

çizgisinde, Avnî Bey de, şiirler söyler:

---

159 Mehmet Çavuşoğlu, Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili, M.E. Basımevi, İst. 1971 s. 37

Görse ᶜÎsā o büti ṣūret-i ḫāmūşunda
Nakş-ı dîvāre döner Meryemüñ āġūşunda G.376/1

Yine böyle bir tablodan ilhamen:

Seyr iderken ṣūret-i cān-baḫşıñı Meryem eger
Çalsalar ᶜÎsāyı āġūşundan almazdı ḫaber

Ayrıca, kiliselerdeki İsa-Meryem tablosuna yapılan telmihler:

Kāfir bileydi maᶜnî-i levḥ-i żamîrini
Taġyîr iderdi vaṣf-ı Mesîḥ ibn-i Meryem'i K.37/30

Senüñ ᶜaks-i şuʾūn-ı nakş-ı ḥüsnüñdür ki olmuşdur
Hezārān ṣūret-i ᶜÎsî nümāyān bir kilîsāda G.388/5

Görse ᶜÎsā beni evvel ṣanem-i ḫamūşuñ
Büt-i bî-rūḥa döner Meryem'in āġūşında Mfrd.147

Görse o büti deyr-i şuhūd içre olurdu
Taṣvîr-i kilîsā gibi ᶜÎsā müteḥayyir G.78/2

4.2.1.6.19. Hz. Muhammed, Âftâb-ı maṭlaᶜ-ı Levlâk, Aḥmed, Aḥmed-i Maḥmûd, Aḥmed-i Muḫtâr, Bedr-i bi-hemâl, Emîn-i kenz-i aᶜteynâk, Enbiyâ-yı kâinat, Evliyâ-yı mümkinât, Faḫr-i ᶜâlem, Faḫr-i ulu'l-aẓm-i kirâm, Ḥabîb-i ḥarem-i ḳurb, Ḥabibu'llâh, Ḫudâvend-i Ḫudâ-ḫûy, Ḫusrev-i kişver-i Levlâk, Ḫidîv-i mülk-i risâlet, ᶜİllet-i Âdem ü Ḥavvâ, Kefîl-i millet ü ümmet, Maḳâm-ı risâletde ṣâḥibü'l-menşûr, Mefḫar-i âl-i İshâk, Muṣṭafâ, Nebiyy-i seyf ü ḳalem, Nebiyy-i ᶜArâbî, Nebî-i ekmel, Nebî-i maᶜṣûm, Nebî-i ins ü cân, Nûr-ı ᶜayn-ı Kibriyâ, Pâdişeh-i mülk-i risâlet, Penâh-ı cümle-ümem, Peyġamber-i âḫirü'z-zamân, Resûl, Resûl-i ᶜâlem, Ṣadr-ı dîvân-ı risâletde muᶜallâ maḫdûm, Ṣâḥib-i seyf ü ḳalem, Serîr-ârâ-yı Erselnâk, Seyyid-i maḥşer-i aḥrâr, Sulṭân-ı ḫayl-i enbiyâ, Sürûr-ı cümle-ümem, Şâh-ı risâlet, Şâh-ı Kibriyâ, Şâhen-şeh-i ümmî, Şefîᶜi rûz-ı ḳıyâmet, Şeh-i ebrâr, Şeh-i mülk-i beḳâ, Ṭabîb-i mâ-ḫalâḳ, Żamân-ı yevm-i ḥaşûr:

Avnî Bey, Divan'ın muhtelif kısımlarında, Hz. Peygamber için çeşitli isim ve sıfatlar kullanmıştır. Tasavvufî kavramlarla Hz. Muhammed'i tavsif etmiş ve siyer kitaplarında geçen birçok imaj ve sembollerle zikretmiştir. Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce onun peygamberliğine delalet eden birçok mesele, Divan'da geçen hususlar arasındadır. Bu hususlara, İslâmî bir terim olarak "irhasat" adı verilir. Peygamber'in nasıl yaşadığına ve nasıl bir insan olduğuna dair meseleler

zikredilirken, gösterdiği mucizelere de yer yer temas edilir. İslâm inancının gereği olarak Hz. Muhammed, kendisinden önce gelen bütün peygamberlerden üstündür ve onların hepsi Hz. Muhammed'den bahsederler:

Güvāh-ı bi^c^şeti Tevrāt şāhidi İncīl
Delīl-i mu^c^cizi Ḳur^ɔ^an medīḥe-senci Zebūr K.10/21

Bununla beraber, Hz. Muhammed, kâinatın yaratılmasına bir sebep; "illet-i gaiyye"dir. Hz. Muhammed'e dair ayetleri kaynak olarak kabul ettiği anlaşılan, şair, Hz. Âdem ve Havva'nın, dolayısıyla bütün insanların, yaratılmasına Hz. Muhammed'i illet gösterir:

Be-ḥaḳḳ-ı nūr-ı Muḥammed ki ẕāt-ı aḳdesidir
Bihīne ^c^illet-i īcād-ı Ādem ü Ḥavvā K.34/9

Yaratılış felsefesi ile tasavvufî bir eğilimi göstermesi ve Avnî'nin bakış açısını vermesi bakımından aşağıdaki beyitler, önemlidir. Varlık dağı içerisinde henüz Musa (hiç kimse) yok iken, Hz. Peygamber'in yüzünün ışığı tecelli etmişti. İşte bu tecelli kâinatın varlık sebebidir:

Fürūġ-ı rūyuñ etmişdi tecellā yā Rasūla'llāh
Yoġidi Ṭūr-ı hestī içre Mūsī yā Rasūla'llāh K.11/1

O, kâinat ağacının hem tohumu hem meyvesidir:

Sensüñ ancaḳ s̱emer ü toḫmu diraḫt-i kevnüñ
Berg u a^c^żā gibidir mā-ḫalaḳ-ı mevcūdāt K.3/4

Hz. Peygamber'in hayatına bir telmihte bulunarak -tarihte pekçok örneği olan- insanların savaş yapmadan İslâm dinine girmelerine işaret ettiği aşağıdaki beyti de gösteriyor ki, şair birçok hadis ve siyer kitabından elde ettiği bilgilerle, Hz. Muhammed'i tavsif ve tarif eder.

^c^Abd-i memlūk idi dergāhına ervāḥ-ı beşer
Cereyān eylemeden ḳā^c^ide-i istirḳāḳ K.17/33

Avnî Bey, Hz. Muhammed'in güzelliğinden, merhamet ve şefkatinden, ahlâkından, ümmetinden birinin ölüm sırasında "Yâ Muhammed" demesiyle Cebrail'in cennet toprağından mezar yapacağından, ümmetine şefaatinden, Miraç mucizesi'nden, seyf ü kalem sahibi olmasından ve ümmîliğinden bahseder. Bütün fikrini Hz. Muhammed'in medhine hasreden şaire de, imrendiğini ifade eder. Şairin, çok derin bir peygamber sevgisi olduğunu burada belirtelim.

Reşk o pākīze-şiyem şāᶜire kim olmuştur
Fikreti münḥaṣır-ı medḥ-i Nebī-i maᶜṣūm K.8/14

VII - Dört Halife, Çâryâr: Ebubekr (Şıddîḳ), Ömer (Fârûḳ), Osman, ᶜAlî (Bâb-ı firdevs-i nübüvvet, Bâ-i Bismillah, Câ-nişîn-i Muṣṭafâ, Dâmâd-ı müsteṣnâ, Emîr-i Yesrîb ü Baṭḥâ, Fâtiḥ-i Ḫayber, Ḥaydar-i Kerrâr, Hel-etâ-mesned, Ḫidîv-i min-enâ mevlâhû-tâc, İmâmü'l-müᵓmînîn, Ṣafder-i Düldül, Sâḳî-i kevṣer, Şâhenşâh-ı ṣâḥib-Ẕü'l-feḳâr, Şâh-ı Merdân, Şîr-i Yezdân

Hz. Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali, genellikle devrin padişahlarını ve devlet erkânını methetmek münasebetiyle ele alınırlar. Hz. Ebubekir, sıddık olmasıyla yani, Hz. Peygamber'in Miraç mucizesinde gösterdiği kayıtsız şartsız bağlılığından dolayı aldığı bu sıfatla ve aklının kemaliyle; Hz. Ömer, adaletiyle; Hz. Osman, iffetiyle ve Hz. Ali, cesareti ve ilmiyle şiirlerde zikredilirler. Hz. Ali dışında, diğer halifeler için müstakil şiir yoktur. Hz. Ali, yukarıda da zikredildiği gibi çeşitli isim ve sıfatlarla en çok anılan halifedir. Cesaret ve ilmin en yüksek zirvesini sembolize etmesi sebebiyle hemen bütün şairler, Hz. Ali'yi ilk başta zikrederler.

Avnî Bey Divanı'nda Hz. Ali için on iki beyitlik bir gazel vardır. Bu gazel, Hz. Ali hakkında, çeşitli isim ve sıfatların kullanılması ve ona bağlılığın gösterilmesi bakımından önemlidir. Bu isim ve sıfatlar yukarıda zikredilmiştir. Şairin Hz. Ali'ye olan bağlılığını göstermesi bakımından aşağıdaki beyit dikkate değer:

Merḥamet ḳıl pençe-i āl-i ᶜabānıñ ᶜaşḳına
ᶜAvnī-i şeydā daḫīlüñdir senüñdir yā ᶜAlī G.450/12

Avnî Beyin Hz. Ali'ye aşırı derecede duyduğu muhabbetin ne tür dayanakları olduğuna dair esas teşkil edebilecek mahiyette elimizde sadece bir şiir vardır. Şia'ya gösterdiği aşırı taraftarlığını ve Muaviye'ye beslediği müfrit düşmanlığı açığa vuran bu şiirde Avnî Bey tam bir Şia veya Alevî tavrı içindedir. Bu istisna dışında Divan'a bütün olarak bakıldığında Ehl-i sünnet ölçülerine ters düşebilecek -mesela Hz. Ömer ve Ebubekir'e duyulan öfke veya düşmanlık gibi- herhangi bir şeye rastlanmamaktadır.

Bununla beraber, şairin müfrit bir Muaviye düşmanı olması onu *İbn-i Hind*, nam-ı diğer *Muaviye ve Yezid* adlı şiirde yerden yere vurması, kanaatimizce Şia'nın veya Alevîliğin tesirleri arasındadır. Yirmi üç beyitlik bu şiirde, Muaviye, sahabe olduğu için onu küfürle itham etmenin günah olacağını iddia edenlere şair, pek sıcak bakmaz ve onları tenkit eder:

İddiᶜā itdi baᶜżı ehl-i ġaraż

O da ᶜuḳbāda ehl-i Cennetdir K.46/3

Dediler kim ṣaḥābi olmaḳla
Aña sebb eylemek ḳabāḥatdır K.46/4

Halbuki, Muaviye ve taraftarlarının Hz. Ali'nin hakkını elinden aldıklarından bahisle, şair, onların lânete müstehak olacaklarından vs. bahseder. Bu şiirde, Şia'ya olan taraftarlık açıkça kendisini gösterir ve Hz. Ali'nin karşısındakilere ağır ve galiz tabirler kullanılır

Ciger-i ᶜamm-i Ḥażreti yediler
Bu köpekler mi ehl-i Cennetdür K.46/17

İtdigi irtikābdan nāşiᶜ
Şiᶜa ᶜindinde şerr-i ümmetdür K.46/2

Bu meseleyle alâkalı olarak Kerbelâ vak'ası ile Hz. Hasan'ın zehirlenmesi ve Hz. Hüseyin de sık sık zikredilirler. Divan'da özellikle mersiyelerde tarihteki bu acı hâdiseye bir takım göndermeler yapılır ve şiirin mizacı daha bir acıklı mahiyet kazanır.

4.2.1.8.Sahabeler (Aṣḥâb)

Divan'da sadece Hz. Bilâl, güzel sesi ve ezan okuması münasebetiyle zikredilir. Ayrıca padişah Hz. Ali'ye vekiller de ashab-ı kirâm'a benzetilir.

Pādişeh Ḥażret-i Ḥaydar gibi maġbūṭ-ı mülūk
Vükelā muḳtedī-i meslek-i Aṣḥāb-ı Kirām K.28/14

Şair, sahabeler ile ilgili dinî bir esası da kaydeder:

Çünki aṣḥāba ṭaᶜn-gūy olmaḳ
Mūcib-i küfr olur feżāḥatdır K.46/5

4.2.1.9.Kaza ve Kader

İmanın şartlarından biri olan "Kaza ve Kader"e iman, Avnî Beyin üzerinde hassasiyetle durduğu konulardandır. Şair, "Kaza ve Kadere" inanır ve insan, hiçbir şekilde kazanın ve kaderin pergarından, dışarı çıkamaz.

Bununla beraber, Avnî Beyin şiirinde bazen, bir şeylere gizli bir başkaldırısı olduğu sezinlenir. O, itirazını üslubuyla hissettiren bir şairdir. Meselâ:

Mādām kim ḳażā vü ḳaderdür yapan bozan
Ümmīd ü bīm-i kār u żarārdan çi fāᵓide G.369/3

Buradaki itirazın yönünü iyi tespit etmek gerekir. Aslında, bu baş kaldırı veya hazımsızlık duygusu kaza ve kadere değil, cüz'î iradeyi ortadan kaldırıp "tevekkül"ü yanlış yorumlayanlaradır. Şair, bütün âlemi baştan ayağa, kader kadehinin sarhoşu olarak gördüğünü ifade eder:

Bulunmaz iḫtiyār-ı ṣaḥve bir ḳādir bu meclisde
Ser-ā-pā ᶜālemi ser-mest-i ṣahbā-yı ḳader gördüm Mt.13/16

Avnî Bey, bütün insanların Allah indinde eşit olduğunu işaret ettiği şu beyitte kaza ve kaderin hükmüne boyun eğmede, derviş ile şahın bir olduğunu ifade eder.

Esīr-i pençe-i ḥükm-i ḳaderdür herkes ey ᶜAvnī
Gerek dervīş-i bī-sāmān gerek şāh-ı cihān olsun G.306/5

4.2.1.10. Ahiret ve İlgili Mefhumlar

4.2.1.10.1. Ahiret

Ahirete iman, Allah'ın farz kıldığı konulardan biridir. Kur'an bu konuya aklî ve naklî delillerle açıklık getirmekle beraber, yüzyıllardan beri insanlar ahiretin varlığına naklî delillerle, imân etmişlerdir. Belki geçmiş asırlarda yaşayan insanların aklî delillere ihtiyaç duyması için herhangi bir sebep yoktu. Çünkü, Müslüman âleminde felsefe denilen ilim henüz 19. yüzyıldaki kadar, hiçbir zaman, Osmanlı'da su yüzüne çıkmamıştı. Aklen ahirete iman etmek tahkikî bir imana götürür. Bazı İslâm alimleri, ahirete iman etmek Allah'ın emridir, dolayısıyla akıl bu konuda fazla bir söz sahibi değildir şeklinde, daima naklî delilleri ön plâna alan, bir tutum sergilemişlerdir. Pozitivizmin Türkiye'ye girmeğe başladığı dönemlerde naklî delilleri hesaba katmayan, her şeyi akılla izah etme iddiasını ortaya atan insanlar türemiştir. Bunlar, Avrupa'da eğitim görmüş kültürlü insanlardır. Bu okumuş gençlerin yüzyıllardan beri hiçbir şüpheye düşmemiş olan anne ve babalarını Allah'a iman konusunda şüpheye düşürme gayretleri kanaatimizce Avnî Beyin de dikkatini çekmiştir. Şair, ahireti aklen anlamaya ve kendisini ikna etmeye çalışır:

Olmazsa bir neticesi ᶜömr-i beḳā gibi
Avnī vücūd-ı nevᶜ-i beşerden çi fāᵓide G.369/5

Bu hayatın, beka hayatı gibi bir neticesi olmalıdır. Haddizatında böyle bir netice olmazsa insanın vücudundan hiçbir fayda yoktur. Bu düşünce, insanın yaratılış felsefesine kadar giden ve meseleyi kökünden halletmeye çalışan bir nitelik taşır. Çünkü, kâinatın insana bir nevi hizmetçi olması; bütün güzelliklerin ona hitap

etmesi, kâinatın merkezi olan insanın galiba, altmış yetmiş yıl yaşayıp daha sonra ölmesi ve vücudunu kurtların yemesi için değildir.

Divan'da ahiret için kullanılan tabirler şunlardır: Ukbâ, dâr-ı bekâ ve dâr-ı cezâ.

Şaire göre bu dünya, fânidir:

Cihān ki nehr-i fenā içre cisr-i fānīdür
Gelen o pūldan eder ālem-i cezāya mürūr   K.10/8

Ahiret, bu dünyada iyi işler yapanlar için bir mükâfat, kötü işler yapanlar için, bir mücâzât yeridir. Orası adaletin mutlak olarak gerçekleştirildiği ve kimsenin haksızlık yapamayacağı bir mahkemedir:

Seni o maḥkemeye celb ider ki anda degül
Sezā-yı sem^{c}-i ḳabūl iddi^{c}ā-yı şāhid-i zūr   K.10/65

4.2.1.10.2. Ahiret ve İlgili Mefhumlar:

âlem-i cezâ: K.10/8
beka hayatı : G.369/5
cezâ: K.10/15
dâru'l-azâb: K.29/13
defter: G.251/5
dīvânhane-i bâkī: G.131/6
dīvân-ı rest-â-hīz : G.251/5
ehl-i mahşer: G.146/9
haşr: K.28/15, K.38/41, T.1/5, G.175/4
huldiyân-ı bekâ: Mt.8-I/03
kıyamet: K.6/29, G.226/6, K.10/56, K.19/57, G.38/2
kıyâmet kopar: K.30/54
mahkeme: K.10/65
mahşer güni: G.5G.56/1, G.38/2, G.226/6, K.18/36, Mt.8-XII/10, K.4/33, K.4K.4/42, K.5/9, G.238/6, K.5/8, G.390/6, K.42/20, G.57/6, G.121/1
rûz-ı cezâ: K.7/9, -ı hisâb: G.293/4; -ı kıyâm: K.28/39; -ı kıyâmet: G.114/5; -ı rest-â-hīz: Mt.8-XI/10
sâat-ı mev'ûd: G.237/8
sırāt: K.10/77
tâbût: G.265/3
ukbâ: Mt.8-I/03
yevm-i su^{c}âl: G.53/5

yevmü'l-kıyâm-: K.42/20
yevmü'n-nüşür: Kıt^{c}a 43/7
yevmü't-tenâd: K.25/24

4.2.1.10.3. Kıyamet (Haşr, Mahşer)

Divan'da, rûz-ı ḳıyâm, rûz-ı haşr, nişân-ı haşr, dîvân-ı rest-â-ḫîz, rûz-ı maḥşer, rûz-ı ḥisâb, şûr-ı maḥşer, ḳıyâm-ı sûr, yevmü'l-ḥisâb, yevmü't-tenâd, yevmü'n-nüşûr gibi adlarla zikredilen kıyamet, bazı alametlerden sonra vuku bulacak olan, bir başlangıç olarak değerlendirilir.

Şair, kıyametin kopmasını bazı yerlerde tarif eder. Bu tarife göre, cevahir ve araz, öz ve kışırla beraber yokluğu tadacaktır:

Düşüp ḳıyām-ı ṣūrdan cevāhir ü a^{c}rāz
^{c}Adem-pezīr-i ḳıyāmet olur lübāb u ḳuşūr K.10/56

Şiirlerde kıyamet günü, büyük bir kargaşa olması yönüyle ele alınır. Ayrıca "kıyamet" ve "boy" anlamına gelen kamet, genellikle birlikte zikredilirler. Şair, mübalağa unsuru olarak da, uzun bir süreci ifade ettiği için, "haşre dek, tâ ḳıyâmet" gibi tabirler kullanır:

Müftī-i devrinüñ evṣāfına āġāz itsem
Ḥaşre dek bir ṣıfat-ı midḥati bulmaz encām K.28/15

Sevgili, beyitlerde "mihr-i ḳıyamet"e benzetilir. Kıyâmet günü, karanlık bir gün olduğu için, sevgili, güzelliğiyle etrafını aydınlatan bir güneş olarak bu karışık ve karanlık günü aydınlatacaktır.. Sevgilinin boyu her saat kıyâmet gününü hatırlatır ve ondan bir numunedir:

Baḳduḳça ḳadd-i dil-keş-i maḥşer-pesendüñe
Her sā^{c}atum nümūne-i yevmü'l-ḳıyāmdur K.42/20

İnsanın dünyevî amelleri mahşer günü karşısına çıkar. O, büyük bir hesap günüdür. Dolayısıyla, beyitlerde mahşer, haşir ve kıyâmet hemen hemen hisâb'la birlikte anılırlar. Mahşer gününe "yevmü'l- ḥisâb" da denir.

Şairin, sevgilinin kıyâmet koparan selvi boyunu görünce, gerçek kıyametin kopacağından artık hiç şüphesi kalmaz. Sevgilinin "Mahşer-engîz-i belâ bir serv-ḳad" olması, âşıkların sevgilinin boyunu görmesi sebebiyle kargaşa yaşamaları anlamına gelir:

Maḥşer-engīz-i belā bir serv-ḳad gördüm bu gün
Rāst bir şeymiş ḳıyāmet hīç şübhem ḳalmadı G.424/2

Kıyâmetle, ilgili olmaları sebebiyle, "Sûr" ve "İsrafil" de zikredilirler. İsrâfil'in sûruyla kıyâmet kopar ve ikinci bir sur ile ölüler dirilir:

Çalındı ᶜāleme sūr-ı Sirāfīl
Dirildi cümle mevtā Allah Allah G.416/4

Şair, bir beyitte de kıyametin karanlık yolunu, ancak iman meşalesinin aydınlatacağını ifade eder:

Ẓulmet-ābād-ı ḳıyāmetde nümūd-ı rāha
ᶜAvnîyā meşᶜāle-i cevher-i īmān kāfī G.428/5

c. 4.2.1.10.4.Ahirzaman:

Beş beyitte ahirzamanın geçtiği, genellikle sevgilinin ayva tüyleri ile ahirzaman fitnesi arasında bir ilgi kurulmaya çalışıldığı görülür. Dolayısıyla, ahirzaman, hadislerden gelen çeşitli rivayetlere dayanılarak, fitnenin bol olduğu bir zaman olarak ele alınır:

H̱aṭṭ-ı rūyuñ maḥşer-engīz oldu ey mest-i ġurūr
Fitne-i āḫir zamān ḳopdı sen ammā bī-ḫaber G.59/2

Ṣafḥa-i ruḫsāruña reng-i sevād-ı āh ile
Fitne-i āḫir zamān ḥüsni taṣvīr itdi ḫaṭṭ G.192/2

4.2.1.10.5. Deccal:

Deccal, Hz. Peygamber'in ahirzamanda fitne çıkaracağını belirtterek, onu tarif ve tavsif ettiği bir şahıstır. Hz. Peygamber'in asrından sonra her asır, ahirzaman olarak değerlendirilmiş ve Deccal vasfına uygun gelen çeşitli şahısların ve bazı kavimlerin Deccal olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla, bu isim fitne ile beraber zikredilir olmuş ve şairler bu meseleyi şiirin malzemesi yapmışlardır. Şiirlerde, Mehdi-Deccal kavramları iyiyi ve kötüyü sembolize etmeleri sebebiyle ahirzamanın mukadderatıyla doğrudan ilişkili oldukları için şiirlere ayrı bir çeşni katmışlardır. Ayrıca, Hz. İsa'nın ahirzamanda yeryüzüne ineceği, Mehdi'nin arkasından namaz kılacağı ve Deccal'ı öldüreceği de, bazı hadislerin ve çeşitli dinî kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Bu sebeple şiirlerde Hz. İsa ile Deccal birlikte geçer ve yukarıda belirttiğimiz sebepten dolayı ilişkilendirilirler:

H̱ar-ı Deccāldan ᶜĪsālıḳ ümmīd eylemem zīrā
Ki ben ᶜÎsâ-yı devrān umduġum eşḫāṣı ḫar gördüm Mt.13/6

Avnî, nazm ve mana meselelerinde de bu motifi kullanır. Şair, Mana cihanının Mehdi'si olduğunu ve sözünün Deccal'ı kahredeceğini ifade eder. Deccal fitnesinin uyandığı zaman, onun en büyük kılıcının belağat olduğu hadislerin rivayetleri arasındadır. Yaşadığı dönemde savaşların kılıç ve silâhla değil, sözle olacağına inanılır. Şair bunu dikkate alan bir anlayışla:

Mehdī-i āḫir zamāniyem cihān-ı maᶜnānuñ
Ol cihānuñ ḳāhir-i Deccāl-i żālīdür sözüm K.9/32

Yetişmeseydi o Mehdī-liḳā Mesīḥādan
Cihān-ı naẓmda Deccāl olurdı çehre-nümūn Mt.15/75

Bir beyitte de, Deccal'in eşeğine işaret edilir:

Laḥẓaca ḳalmışdı ẓuhūr itmege
Fitne-i Deccāl-i ḫar-ı rūzgār K.36/4

Yine çeşitli hadis kitaplarında belirtildiği gibi, Deccal'ın bir gözünün şaşı veya büyüleyici bir özelliğe sahip olduğu hadislerde rivayet edilen, diğer özelliklerinden biridir. Bu sebeple "Deccal-i aḥvel" diye anılır:

Ḥażret-i Mehdī gibi dünyāya imdād eyledüñ
Ḳılmadan Deccāl-i aḥvel ᶜālemi hedm ü yebāb K.29/15

4.2.1.10.6. Mehdi:

Yukarıda izah ettiğimiz gibi, Mehdi, Deccal'ın fitnesinin yeryüzünü kapladığı zaman Müslümanlara imdad edeceği bildirilen ve Hz. Peygamber'in neslinden gelen bir zattır. Her felâket devrinde Mehdi'nin geleceği ve fitneyi ortadan kaldıracağı görüşü hakim olmuştur. Avnî Beyin şiirlerinde bu kabil fikirleri görmek mümkündür. Aslında bu o devrin insanlarının çaresizliğini ve inkırazını gösteren en önemli göstergelerden biridir. Çünkü, insanlar çaresiz kaldıklarında ya tarihteki muhteşem zamanları hasretle yad ederler veya mukaddes varlıklardan yardım isterler. İnsanların tükendiği ve hiçbir şey ellerinden gelmediği zamanlar mukaddes zatlara ve insanüstü varlıklara doğru bir eğilim kendisini gösterir. Tarihte Moğol istilâsı sonucu, Anadolu'da tasavvufun yayılması ve Ahmed Yesevî tarikatinin revaç bulması bu sebebe dayanır.

19.yüzyıl Osmanlı imparatorluğunun tarihteki şatafatlı devirlerinin artık son bulmaya yüz tuttuğu bir devirdir. Osmanlı toplumunda, çaresizliğin, geleceğe ümitsizlikle bakmanın ve karamsarlığın en çok yaşandığı devir, 19. yüzyıldır. Avnî Beyin yaşadığı devir, bütün bu konuları alabildiğine yaşayan ve onu idrak ederek

çarelerin peşine düşen bir nesli meydana getirdi. Namık Kemal'in Avnî Beyden farkı sadece geçmiş asırlardaki Türk'ün muhteşem devirlerini kaleme alarak çaresizliğine bir çıkış yolu araması ve bu devirleri işleyerek yeni bir atılım elde edebileceğini sanmasıdır. Avnî Bey isim vermediği aşağıdaki şiirinde, ferdî ve cemiyete ait sıkıntılara çareyi nerede aradığını ortaya koyar. Biz bu isimsiz şiirin Hz. Mehdî'ye yazıldığı kanaatini taşıyoruz. Bu kanaatimiz şiirin genel temasından ve son beyitteki yâ ṣâḥibü'z-zamân ifadesine dayanmaktadır.

Vaḳt ü zamānı geldi efendüm ẓuhūr ḳıl
Ey āftāb-ı burc-ı ḫafā ṣudūr ḳıl

Dehri tamām ḳapladı şūr u şerāreti
Dünyāyı nūr-ı vechüñ ile ġarḳ-ı nūr ḳıl[160]

Cām-ı cünūn-ı ᶜaşḳla bir neşᵓe baḫş idüp
ᶜAḳl-ı fehīm-i hīle-geri bī-şuᶜūr ḳıl

Berḳ-ı tecelliyāt-ı cemālüñle gāh gāh
Ẓulmet-sarāy-ı cān u dili reşk-i Ṭūr ḳıl

ᶜAbd-i şekūr-ı niᶜmet-i derd eyleyüp beni
Vāreste-i ᶜalāyıḳ-ı nefs-i kefūr ḳıl

Deyr-i firāḳdan beni taḫlīṣ vaḳtidür
Beytü'l-ḥarām-ı dilde sezā-yı ḥużūr ḳıl

Gūyā-yı vaṣfuñ ile lisān-ı fuᵓādumı
Ḥāżır-cevāb-ı meclis-i yevmü'n-nüşūr ḳıl

Kehfü'l-emān luṭfuña al kelb-i kūyımı
Müstaġnī-i behişt ü riyāż u ḳuṣūr ḳıl

Bir cām ṣuñ ki cān u dil-i bī-nişānumı
Keyfiyyetile bī-ḫaber-i nefḫ-i ṣūr ḳıl

160 2a vezin bozuk

Göster cemāl-i pāküñi yā ṣāḥibü'z-zamān
Ṭolsun fürūġ-ı vechüñ ile bezm-i Kün fe-kān   Kıtᶜa 43/1-10

4.2.1.10.7. Cennet

Beyitlerde, Huld, Ravza-i Rıdvân, Cinân, Cennetü'l-meᶜvâ, Gül-zâr-ı naᶜîm, Cennetü'l-alâ, Cennet-i visâl, Cennet-i dîdâr, Firdevs, Firdevs-i berîn, Firdevs-i muᶜallâ, Dârü's-selâm, Adn-i muḫalled, Naᶜîm, Huld-i berîn gibi terkipler yer almaktadır. Cennet ve onunla ilgili olarak da, Kevser, Selsebîl, Ṭûbâ, ḥûr, Rıdvân, ḫulle, vildân, şarâb, ġılmân vs.den söz edilir.

Var mıdur ben tek ᶜaceb bir rind-i ᶜālī-meşrebi
Bāġ-ı ḫuldüñ kim şarāb u ḥūrı vü ġılmānı var   G.80/3

Cennet, sevgilinin mahallesinin ve yüzünün benzetilenidir. Sevgil, hûri; sevgilinin boyu, tûbâ'dır. Ayrıca, sevgilinin "ben"i Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasına sebep olan "dâne"ye benzetilir. Hz. Âdem'in, cennetin bütün nimetlerini değil de, bu dâneyi tercih etmesini, enteresan bir şekilde yorumlayan şair, "O öyle bir hâletdir ki sekiz cennette yok bir dânede vardır." Aslında bu biraz da insanın yasaklı olan şeye olan temayülünü ifade eder:

Ḫāl-i rūy-ı dil-bere müştaḳ olan ādem bilür
Yoḳ sekiz Cennetde ol ḥālet ki var bir dānede   G.382/2

Şair, Hz. Âdem'in cennette fazla kalmamasını kendisine örnek alır ve "pederim cennetde iki gün kalmadı eğer ben de bir an karar eylersem hâlefi değilim", der:

Ṭurmadı gülşen-i Cennetde iki gün pederim
Bende bir laḥẓe ḳarār eyler isem nā-ḫalefim   G.266/5

Avnî Bey, Allah'ın rızasını kazanmaktansa cennete meyl edenlere pek iyi bir nazarla bakmaz:

Miḥrāba geçmez idi imām ücret olmasa
Zāhid imāma uymaz idi Cennet olmasa   G.392/1

Şair, Kerbelâ hâdisesinin ne kadar üzücü bir muhteva taşıdığını anlatmak için, hayalin sınırlarını oldukça zorlar ve cennetle ilgili hususları çok farklı bir üslûpla yorumlar:

Kerbelā günlerini yād ile Rıḍvān aġlar

Ḫuld olur cāy-ı bükā ḥūri vü ġılmān ağlar Mt.6-IV/1

Rakip, düşman ve de şeytan olarak düşünüldüğü için onun cennette işi yoktur. Dolayısıyla, cennete benzetilen sevgilinin kûyına onun girmesi haramdır:

Çıḳsun raḳīb Cennet-i bezm-i nigārdan
Firdevs içinde ehl-i Cehennem bulunmasun G.347/6

4.2.1.10.8. Cehennem (Dûzâh, Hâviye, Saḳar)

Cehennem çeşitli şekillerde ele alınan dinî unsurlardandır. Genel olarak ayrılık, cehenneme benzetilir. "Hâviye-i firḳat" bu anlamda kullanılır. Gerçek anlamda amelleri kötü olanların yeri, cehennemdir.

Sevgili'nin bulunduğu yer, cehennem zindanı da olsa, içinde cennet vardır.

Bazı rivayetlere göre, "cehennem azabı", "şerm ve hicab azabı"nın yanında çok az bir sıkıntı verirmiş. Şair bunu şöyle, izah eder:

Bir mücrimem ki āb olur eczāsı dūzaḫıñ
Āteş-nişīn-i şerm ü ḥicāb olduğum zamān G.350/11

Şair, bir başka yerde de, cehenneme bir şartla razı olacağını ifade eder:

Biz rāzıyuz cehenneme ey Rabb-i Müsteġāṡ
Ammā anuñ içinde Yehūdī bulınmasun

Bir yerde de yanımdan defol anlamına gelen, yanımdan cehennem ol deyimini kullanır:

Çıḳdı gözümden eşk-i ḫurūşān bī-eṡer
Ey nār-ı āh sen de yanımdan cehennem ol

4.2.1.11. Diğer İtikadî Mefhumlar

4.2.1.11.1. Ölüm, Ecel

Hayat ve ölümün, Allah'ın sebebi tam olarak anlaşılamayan iki rahmeti olduğunu ifade eden şair ölümü ve eceli genellikle kılıca benzetir:

İḥyā idüp fütādelerin ṣoñra öldürür
Bu raḥmet-i ᶜiḳāb-nümā kim bilür nedür G.63/6

"Tîğ-i merg", "tîğ-i memât" şekillerinde, kılıca benzetilen ölümü, aşk hastası, arzu eder, ondan korkmaz ve ölüme meydan okur. Şair, yaratılışına sebep olarak sevgilinin yolunda ölmeyi gösterir:

Öldür ey tiġ-i nigāh-ı cān-sitān maᶜẕūrsın

Çünki ölmekdür yoluñda bā'is̱-i īcādımuz G.160/2

Ḫasta-i ᶜaşḳuñ ki tīġ-i mergi istiᶜcāl ider
Gelse istifsāra rūḥ-ı ilâhî istis̱ḳāl ider G.65/1

Sevgilinin mahallesine dahil olan aşık, ölmek nedir bilmez. Çünkü, onun mahallesi, cennettir. Cennette ise ölüm yoktur:

Olmaz daḫīl-i kūyuñ olan ḳābil-i memāt
Kāşāne-i naᶜīmde yoḳdur cevāz-ı merg G.216/4

"Ecel", şemşîr-i ecel, tîġ-i ecel kullanımlarında görüldüğü gibi, kılıca benzetilir. Şair, "eğer ecel kılıcından korkarsam kâfir olayım. Fakat yeter ki benim defnedildiğim yer sevgilinin güzergâhı olsun", der:

Kāfir olayum ḳorḳar isem tīġ-i ecelden
Ey reh-güẕer-i yār benüm medfenüm olsañ G.226/4

4.2.1.11.2. Ruh

Ruh, Allah'ın bir emridir. Onun mahiyeti hakkında insana fazla bir bilgi verilmemiştir. Beden ve ruh iki unsur olarak ele alınır. Beden, ruhun elbisesidir. Bir beyitte şair, Allah'ın mevhum bir kalıba ruh vermesiyle Hz. İsa'nın yaratıldığı konusuna işaret etmiştir.

Bir nefesle Meryemi dem-sāz-ı Cibrīl eyleyüp
Rūḥ virdüñ ḳālıb-ı mevhūma ᶜĪsā eyledüñ K1/8

Hz. Peygamber'in ruh-ı akdesinin tecellisiyle bütün kâinât yaratılmıştır:

O şehenşeh ki tecellā-yı rūḥ-ı aḳdesidür
Ḫilḳat-i āyine-i kevn ü mekāndan maḳṣūd K.16/20

Şair, Kasîde-i Hamriyye'de şarabın feyzinden bahsederek onun öyle bir neşesi vardır ki vaizin ağır cismini bile akıp giden bir ruh (ruh-i revân) hâline getirir, demektedir. Dolayısıyla, şair, cisim-ruh münasebetinde ruhun hafifliği ve vüs'atine işaret eder:

Bir feyżi var ki neş'e-i ḥālet-fezāsınuñ
Cism-i s̱aḳīl-i vāᶜizi rūḥ-i revān ider K.41/2

4.2.1.11.3. Perî ve Cin

Şair, bir beyitte, melek ve cin gibi mahluklara, insana ait bazı sıfatlar cephesinden bakar. İnsan herhangi üzücü bir durum karşısında ağlayabilir. Perilerde, böyle bir duygu var mıdır? Bu, insanoğlunun meçhulüdür.

Ḳan içre yüzdi taḫt-ı Süleymān-ı rūzgār
İns ü perī vü leşker ü engüşter aġlasun Mt.8-II/7

Aşağıdaki beyitte ise, sevgili istiaresi olarak kullanılan "perî", "ağyar" ile birlikte anılmıştır. Periye benzeyen sevgili, âşığa rağmen, rakibi dost edinmiştir. Aslında, rakip olarak değerlendirilen her ne ise, onun işi âşığı kıskandırmak ve ona rağmen sevgiliye yakınlığını göstermektedir. Divan şiirinde rakip bazı durumlarda, şeytan olarak düşünüldüğü için onun bulunduğu meclise girilmez veya "sevgilinin kûy"u cennetten bir köşe olduğu için Şeytan, ehl-i cehennem olması sebebiyle, sevgilinin mahallesine yaklaşamaz. Şair, bu beyitte, perilerin ve şeytanın cin taifesinden olması sebebiyle bir ilgi düşünmüş olabilir.

İşitdüm bir perī aġyāre yār olmış baña raġmen
Beni maḥrūm-ı bezm-i vaṣl iden yār olmasun yā Rab G.24/6

Mektebe gelen ve güzellikte perîye benzeyen kızları görüp de medrese hocasının aklının başından gitmemesi mümkün değildir:

Envāᶜ-ı perī żapṭ ider eṭrāfını her gün
Dīvāne-ser olmaz da n'olur ḫᵛāce-i mekteb G.28/7

Şair, içinde bulunduğu psikolojiyi anlatmak için; hayal, kuş uçmaz, cin ve perî gibi kelimeleri ve kelime grubunu yalnızlığın etrafında birleşen imajlar hâline getirmiştir.

Ḫayālāt-ı dil-i zār u raḳīb u yārdan ġayrı
Ḳuş uçmaz ᶜAvnîyā cin ü perī geçmez civārından G.336/5

4.2.1.11.4. Şeytan (İblis)

Şeytan, daha önce de bahsettiğimiz gibi rakibin, benzetileni olur. Bir başka beyitte, şair Hz. Âdem zamanında bir şeytan vardı; şimdi her yeri recmedilmiş şeytanların kapladığını belirtir. Ayrıca Allah'ın gaybî bazı sırlarını işlediği ve bir nevi manevi karakol noktaları olarak semavatta bulunan bazı merkezlere şeytanların akın edip bir şeyler öğrenmeye çalıştıkları bazı ayetlerin tefsirlerinden anlaşılmaktadır. Şair de bu manaya bir telmihte bulunur. Bu şiirdeki hayale göre, gece sabaha kadar yıldızlarla taşlanan şeytanlardan akan kanlar şafağın rengini oluştururlar. Şeytan, *kuds-i kazâ* ve *tîr-i şihâb* bu hayalin sac ayağını oluşturur:

Ḫūn-ı Şeyṭāndan alur ṣubḥ-ı ecel reng-i şafaḳ
Olmadan ḳuds-i ḳażādan ser-nümā tīr-i şihāb K.39/2

Rakibin şeytana benzetilmesine dair iki beyit:

Dār-ı iḥsānuña Şeyṭān gibi derbānlar alup
Kimseler ġayre penāh eylemesünler dirsin G.302/3

Eyleme maḥrem raḳībi cennet-i dīdāruña
Yüz virüp raḥm eyleme Şeyṭāna Allah ᶜaşḳına G.409/3

Abdest alırken binlerce "vesvese" ile boğuşan bir sofu hayali, şu beyitle canlanmaya başlar:

Hezār vesvese-i şeyṭānetle ṣūfī-i ḫar
Esīr-i daġdaġa-i āb-dest olup kalmış G.188/4

4.2.1.12. Çeşitli Dinler ile İlgili Mefhumlar

4.2.1.12.1. Din, İman, Şeriat, Mümin, Müslüman

Divan'da dine ve ilgili unsurlara ait bir çok unsur vardır. Bunlardan en çok üzerinde durulan konu, sevgilinin dinsiz oluşudur. Sevgili dinsiz olmakla beraber, aşığı da dininden etmek istemektedir. Bunun yanısıra, aşık, sevgili karşısında dinini hemen terk edecek bir tavır sergilemektedir:

Bilmem ey kāfir-i bī-dīn ne ḳaçarsın benden
Ben senüñ añladıġuñ gibi Müselmān degülem G.273/3

Beni dīnden geçirmek fikr-i beycāsından el çeksün
O kāfir-gīşe ben teklīf-i İslām itmeden geçdüm G.287/5

Şair, bir beyitte, Osmanlı'nın son dönemindeki din hakkındaki umumî kanaati ifade eder: Hristiyan ülkelerinin kalkınma hamleleri o kadar hızlı olmuş ve çeşitli buluşlar birbirini izlemiştir ki, Avnî Beyin yaşadığı dönem bütün bu teknolojik gelişmelerin geçmiş yüzyıllara nisbetle daha çok müşahede edildiği bir yüzyıl olmuştur. Bu manzara Osmanlı aydınlarında farklı ve oldukça ilginç bir kanaat uyandırmıştır. "Acaba bizim geri kalma sebebimiz Müslümanlığımız mıdır?" Bu soru çokça sorulmuş ve İslâmiyet'ten yavaş yavaş uzaklaşmalar başlamıştır. Ziya Paşa, meşhur şiirinde İslâmiyet'in pâ-dest-i terakkî olduğunu söyleyenleri tenkit etmişti. Aslında Avnî Beyin divan şiiri geleneğinden ayrıldığı ve daha çok bir Tanzimat şairi olduğu düşüncesini uyandıran aşağıdaki beyit burada kaydedilmeğe

değer bir anlam taşımaktadır. Bu beyitte şair, "dinim imanım diyen kimse nedense hiçbir lutfa nail olmuyor. Sanki Müslüman'ım diyen kâfirin dindarıdır." demektedir.

Olmuyor bir luṭfa nāʾil dīnüm īmānum diyen
Gūyıyā dīndār-ı kāfirdür Müselmānum diyen G.341/1

Şair, aşk pazarında akla ve dine mağrur olunmaması gerektiğini, ifade eder. Çünkü bu pazarda kâfirin aklı bir pula Müslüman'ın dini bir pula satılmaktadır:

ᶜAşḳ bāzārında mağrūr olma ᶜaḳl ü dīne kim
ᶜAḳl-ı kāfir bir pula dīn-i Müselmān bir pula G.384/4

Sevgilinin zülfü hem siyahlığı, hem de yüzü örtmesi yönüyle küfür timsalidir. Dolayısıyla yüz imanı sembolize ederken, saç veya zülf yüzü örttüğü için küfür olarak sembolize edilir.

Ey büt īmān-şiken-i zülfüñ ki küfr-āmūz olur
Bāyezīdi der-miyān eyler o zünnār ibtidā G.22/2

4.2.1.12.1.1. Abdest, Namaz

Şair, abdesti tasavvufî manada ele almaktadır. Abdest, bedenî kirleri temizler, ama ruhî kirlerden insanı arındırmaz. Dolayısıyla, ruhu manevî kirlerle kirlenmiş olan insan günde beş kere abdest alsa bile, temizlenmiş olmaz:

Ḥayẓ-ı aᶜrāż ile endīşesi murdār olan
Günde beş kerre vużūᶜ ile ṭahāret gelmez Mfrd.79

Avnî Bey, bazı sofuların şeytanın vesvesesiyle abdest alırken, "Acaba kollarımı yıkadım mı? başımı mesh ettim mi?" şeklinde birtakım vesveselere düştüklerini ifade ederek, onlarla alay eder:

Hezār vesvese-i şeyṭānetle ṣūfī-i ḫar
Esīr-i dağdağa-i āb-dest olup kalmış G.188/4

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, şair, abdesti genelde tasavvufî anlamda ele alır. Gönül ehlinin seccadesi, âh şimşeğinin karanlığından dokunmuştur, abdesti ise, ciger kanının aktığı çeşmedendir:

Tār-ı berḳ-ı āhdan mensūcdur seccādesi
Çeşme-i ḫūn-ı cigerdendür vużū-yı ehl-i dil G.263/3

Şair, namaz konusunda, iki yerde, "kıyâm u kuᶜûd"dan, bir başka yerde de, namazın erkânlarından olan rükû, sücûd ve kıyâmdan bahseder. Namaz da tasavvufî anlamda ele alınan konulardandır:

Namāz-ı ᶜaşḳa ki niyyet-i vużū ideriz
Libās-ı tevbeye bādeyle şüst-şū ideriz G.158/1

İnsan namaz kıldığı için gururlanamaz. Çünkü, Allah, insanın ne namazına, ne de orucuna ihtiyaç duymaz:

Olma maġrūr-ı salāt ey ṣā'im-i her rūz kim
Ẕāt-ı Ḥaḳ müstaġnī-i ṣavm u ṣalātuñdur senüñ G.235/4

4.2.1.12.1.2. Cami, Mescid

Beyitlerde cami ve camiyle ilgili olarak minber, mihrap ve kürsüden bahsedilir. Şair, mihnet çeken gönlün siyah renkli bir zülfün esiri olmasını, küfür diyarında garip ve tek başına kalmış bir mescide benzetir:

Dil-i miḥnet-zede kim zülf-i siyeh-kārdadur
Beñzer ol mescide kim kişver-i küffārdadur G.54/1

Şair, sevgilinin aşkından dolayı harab olduğunu, fakat ebrû sevdasından bir türlü kurtulamadığını belirtirken, güzel bir benzetme yaparak, ameller camiinin yıkıldığını, fakat bu camiden geriye sadece mihrabın kaldığını ifade eder:

Ḫarāb oldumsa da ḳurtulmadum sevdā-yı ebrūdan
Yıḳılmış cāmiᶜ-i āmāl bir miḥrābı ḳalmışdur. G.68/10

4.2.1.12.1.3. Kıble, Kıblegah

Sevgilinin ebrusu ile mihrap ve kıble arasında kurulan bir imaj sözkonusudur. Mihrabın kıble yönünde bulunması, sevgilinin kaşlarının da mihraba benzetilmesi ile kurulan bu hayalde, sevgilinin kaş işaretiyle bilinmez bir yola girdiğini söyleyen şair, bu gizli kıbleyi mihrabın da bilemeyeceğini ifade eder:

Ebrū-yı işaretle bilinmez bir yola girdik
Bu ḳıble-i mestūreyi miḥrāb da bilmez G.172/2

Başka bir beyitte de, kıblegahın yönünün hakikatini bilmeden namaza duran, fakat, huzuru hiç nazara almayanları tenkit eder:

Ḥaḳīḳat-ı cihet-i ḳıble-gāhı bilmezler
Namāza ḥāżır olurlar ḥużūra baḳmazlar G.117/3

Şair iki yerde "kıble-nümâ" ifadesini kullanır. Bu kullanımlarda yön bildirme manasıyla pusula kastedilmektedir. Eskiden yönler yıldızlara göre tespit edilirmiş:

Bir gün gelür ki ḳıble-nümā-yı nücūm ile
Bu kürrenüñ cenūb u şimāli bulınmaya G.401/13

Aşkı inkâr eden kâfir, eğer sevgilinin ebrûsunun hangi kıbleyi gösterdiğini bir bilse, haşir sabahına kadar namazdan uzaklaşmazdı:

Görürse ḳıble-i ebrū-yı yārı kāfir-i ᶜaşḳ
Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek olmaz namāzdan fārig G.198/2

4.2.1.12.1.4. Mihrap, Kürsü, Minber

Şair, bir yerde mihrap ve minberi imam münasebetiyle zikreder. İmam Hz. Ali'dir. Onun şehid edilmesi münasebetiyle, şair, mihrabın çak olmasını minberin ağlamasını arzu eder. Bir başka yerde de, mihraba geçmek tabiri kullanılır ki, bu, "namaz kılmak" veya kıldırmak anlamına gelir. Şair imamın ücret olmasa, mihraba geçip namaz kıldırmayacağını, zahidin de cennet olmasa imama uymayacağını söyler:

Miḥrāba geçmez idi imām ücret olmasa
Zāhid imāma uymaz idi Cennet olmasa G.392/1

Ebrû-mihrap benzetmesinde, sevgilinin kaşının benzetileni olan mihrab, kıbleyi göstermesi açısından da ele alınır. Bu münasebetle beyitler genellikle tasavvufî açıdan ele alınır:

Miḥrāb-ı ebruvānuñadur hep teveccühüm
Vaḳf-ı ṭavāf-ı beyt-i ḥırām oldıġum zamān G.352/3

Minber, üç beyitte ve bilinen anlamıyla ele alınır:

Minber-i mescid-i iclāli bülend ol rütbe
Ki ṣuᶜūd itse aña çāb-kiyān-ı evhām K.22/29

4.2.1.12.1.5. İmam

Beyitlerde Avnî Beyin o devrin dine ve dinî unsurlara bakış açısını tespit ve tayin edecek önemli ipuçları vardır. Bu ipuçlarında yatan temel düşünce, gerçek ve hakikî olan dini, hiçbir zaman tenkit ve tezyif etmemek, fakat sahte, taklitçi bir anlayışla meseleye yaklaşan din adamlarını tahkir etmektir. Bu sebeple şair, sahte din adamlarını yer yer ağır bir ithama maruz bırakır. Avnî Beyin yaşadığı döneme ve özellikle dini, bir menfaat unsuru hâline getiren bazı din adamlarına yaptığı tenkit, son derece önemlidir. Çünkü, yozlaşmananın boyutları sadece burada kalmaz. Aslında, bu meseleye, divan şiirinin tavrı bellidir. Dolayısıyla, divan şiirinin geleneğinde yüzyıllardan beri süregelen medrese-tekke anlaşmazlığı olarak vasıflandırılan tartışmalara bir de, 19. yüzyılda "imam ve şeyh" tipleri katılmıştır. Şairin "*mihraba geçmezdi*" diye başlayan beytine dikkat edilirse, iki insan tipinin (imam-zahit) yozlaşmanın ve taklide dayanan bir imanın ortaya çıkardığı sembolik unsurlar olduğu görülür:

Miḥrāba geçmez idi imām ücret olmasa
Zahid imāma uymaz idi Cennet olmasa G.392/1

Şair, delilerin namaz kılmama ve imama uyma mecburiyetlerinin olmamasını, şu şekilde dile getirir:

Uymaḳ ne revādur bize eṭvār-ı imāma
Biz secde-i bir küşe-i miḥrāb-ı cünūnuz Kıtᶜa.31/2

Âşıkların en akıllı imamı Mecnûn'dur. Bütün âşıklar onun yolundan giderler ve bu yoldan başka bir yol açmazlar:

Hep tābiᶜiz ẕehābına yoḳ bizde ictihād
Mecnūn bizüm cemāᶜata āḳıl imāmdur K.42/2

Cemaatle namaz kılınabilmesi için, imam şarttır. Şair, bu meseleyi, şiir ve şair üzerinde yoğunlaştırır. Kendisini mananın hak mezhebinde imam olarak ilan eden şair, diğer şairlerin hak mezheb imamına iktida etmeye, uymaya mecbur olduklarını ifade eder.

İḳtidā itmege mecbūr baña ehl-i süḫan
Mezheb-i ḥaḳḳ-ı meᶜānīde benüm şimdi imām K.30/48

4.2.1.12.1.6. Şeyh

Şair, şeyh konusunda gelenekten ayrılır. Avnî Beyin, şeyh karşısındaki tutumu, divan şairinin, zahide olan tutumuyla aynıdır. İlk birkaç beyitte şeyh ile ilgili farklı tavrına rastladığımızda, bunun sadece bu beyitlerle sınırlı olacağını zannetmiş ve pek fazla dikkate almamıştık. Fakat, daha sonra şairin bu tutumunda ısrarlı olduğunu fark ettik. Öyle ki, şeyh hakkında kullandığı sıfatlar, belki diğer şairlerin zahit tipi için bile utana sıkıla söyledikleri ağır ve itham edici bir nitelikteydi. Kendisinin iyi bir tasavvuf bilgisine sahip olması, "şeyh" kelimesini bilinçsizce kullanma ihtimalini ortadan kaldırır. Üstelik, kendisini Mevlevî olarak kabul etmesi, Mevlevî şeyhleri hakkında şiirler yazması, onun nasıl olup da böyle bir tavır içine girdiğini anlamamızı güçleştirmektedir. Bu hareketi bir tutarsızlık olarak mı değerlendirecektik yoksa şairin yaşadığı dönemde tasavvuf ve tarikat adına ortaya çıkan bazı menfaatçi tiplerin farkına varan ve onları kıyasıya eleştiren bir dikkat ile mi karşı karşıyaydık, bunu, tam olarak tespit etmek, güçtür. Burada daha fazla yorum yapmadan şairin şeyh hakkında kullandığı bazı sıfatları sıralamak istiyoruz. Şair, yaklaşık otuz beyitte şeyhten bahseder. Bu bahisler, genellikle yukarıda bahsettiğimiz çizgidedir.

Şairin şeyhe bakış açısını gösteren sıfatlar şunlardır: şeyḫ-i mu^ctekif, şeyḫ-i bâde-nefes, şeyḫ-i dîv-ḫûy, şeyḫ-i keẕûb, bir ḳuru ḳâlıb, iki yerde Şeyḫ-i ter-dâmân, şeyḫ-i ġanî-meşreb, şeyḫ: vâridât-ı feyżi tüketen, şeyḫ-i mücâvir, şeyh: "Bize kâfir diyen bî-dîn bârî Müslimân olsa", Ḫar-ı bî-terbiyet, ṣûm^ca-i şeyḫ, şeyḫ-i bed-ḫıṣâl, şeyḫ-i sum^ca-fürûş, Cenâb-ı şeyḫ.

İtikâfa giren şeyh (Şeyḫ-i mu^ctekif):

Ḫurūşa geldi ṭūfānlar gibi nev^c-i beşer yer yer
Ne şeyḫ-i mu^ctekif ḳaldı ne ṣahbā-ḫ^vār-ı rindānī K.23/6

Nefesi şarap kokan şeyh (Şeyḫ-i bâde-nefes):

Ne sāḥirem ne müneccim ne şeyḫ-i bāde-nefes
Ne tācirem ne mühendis ne mürşid-i yektā K.34/18

Şeytan tabiatlı şeyh (Şeyḫ-i dîv-ḫûy):

Başmaz ayağını oraya şeyḫ-i dīv-ḫūy
Mey-ḫāne bāde-keşlere dārü's-selāmdur K.42/10

Yalancı şeyh (Şeyḫ-i kežûb):

Ferrāce-i riyā gibi şeyḫ-i kežūbda
Ruḫsāre-i ᶜuyūba münāṣib niḳābdur K.44/17

Çevresine Allah'a kavuşma ümidi bahşeden şeyhi, bir güzelin aldatması:

Baḫş-ı ümmīd-i vaṣl ile çoḳ şeyḫī ᶜAvnîyā
Aldatdı gitdi ol ṣanem-i pārsā-firīb G.25/5

Şeyh, bir kuru kalıptan ibaret olan varlıktır:

Yoḳ pīr-i muġān gibi ṣafā-yı dil ü rūḥı
Şeyḫüñ ten-i bī-tābına baḳ bir ḳuru ḳālıb G.27/2

Herkes günah işlemeye iktidarlı olsaydı, şeyhin Allah'a sığınmaya kudreti bile olmazdı. Çünkü bütün kuvvetini günah yoluna harcayacaktı:

Herkes eger olsaydı günāh itmege ḳādir
Şeyḫ olmaz idi Ḥaḳḳa penāh itmege ḳādir G.108/1

Eteği ıslak, (nâmussuz) şeyh (Şeyḫ-i ter-dâmân):

Menᶜ-i ālāyiş ider kendi ṣaḳınmaz lāfdan
Şeyḫ-i ter-dāmānuñ ancaḳ bir ḳuru ġavġāsı var G.128/4

Ruṭūbet oldıġundan maḳṣadı dôlāb-ı ᶜirfāndan
Mürīdānı ḳuru boş bulsa ıṣlar şeyḫ-i ter-dāmen G.326/1

Şeyh, aşkı inkar ettiği için, şairin konuşmak, bir tarafa, tanışmak bile istemediği şahıstır:

Bizüm yoḳ lāfumuz pīrān-ı deyr ü şeyḫ ile ᶜAvnī
Meʾāl-i güft ü gū-yı ᶜaşḳı kāfir Müslimān bilmez G.150/5

Bir meclise sâki gelince zorlamaya bile gerek kalmadan şeyh ve Brehmen birbirlerine şarap ikram ederler:

Olur şeyḫ ü berehmen cürᶜa-baḫş-ı yek-diger der-ḥāl
Gelince bezme sāḳī şīve-i ibrāma yer ḳalmaz G.163

Sadece bir beyitte şeyhin, şeyḫ-i ġanî-meşreb olarak değerlendirildiğini görüyoruz:

Zihī feyż-i ḳanaᶜat ḥabbeẕā şeyḫ-i ġanī-meşreb
Hezārān pādşāh eylerse birden beyᶜat el virmez G.164/2

Şeyh, bolluk gelirlerini tüketen, müritlerine icazet verip kendisini irşat etmekten uzak kalandır:

Tüketmiş vāridāt-ı feyżi şeyḫ evrāddān ḳalmış
Mürīdāna icāzetler virüp irşāddan ḳalmış G.185/1

Bir insanın maksadı eğer irşat olmaksa ne şeyh olmalı ne de mürit:

Maḳṣūduñ eger ḥālet-i irşād ise ᶜAvnī
Bu tekke-i ᶜālemde ne şeyḫ ol ne mürīd ol G.243/5

Aşık, mabede çekilip ibadet eden şeyhin namahremidir:

Nā-maḥrem-i berehmen ü şeyḫ-i mücāvirüm
Ṣānkim cihānda ben ne Müselmān ne kāfirüm G.195/1

Şeyhi kiliseye kâfiri mihraba intisab ettiren şey:

Küfr-i zülfüñ ebruvānuñ ᶜarż-ı āşūb eylesün
Şeyḫi deyre kāfiri miḥrāba mensūb eylesün G.322/2

Şeyhin tenkit edilmediği tek husus şarap içmesidir:

Ṭaᶜn itme şeyḫ efendiye nūş-ı mey itse de
Ey ḫurdegīr kimdür o cānı bilür misin G.342/4

Şeyh, riyakârdır:

Ṭutmasaydı dāmen-i dünyāyı ṭūfān-ı riyā
Kāᵓināt olsaydı ᶜārī şeyḫden ḳıssīsden G.346/3

Şeyh, riyâkâr ve ilimde hüsrana uğrayıp hasırla kurbiyete kazanacağını zanneder:

Ḫalvet-nişīn-i ḳurb olamaz bu riyā ile
ᶜĪlminde şeyḫ efendi imām ḥaṣīr ise G.394/5

Harabat ehlinden korkulmaz fakat şeyhten korkulur:

Ben ḫarābāt ehliyem ḫavf itme benden dostum
Şeyḫ isem seccāde-i vird ü külāhumdan ṣaḳın G.348/5

Şeyh, yapmayacağı şeyleri söyleyendir:

Tā çend vaṣf-ı mevkib-i ḥuccāc-ı ṣurre-ḫᵛār
Ey şeyḫ bārī sen de bulınsañ ḳaṭārda G.360/4

Şeyh, herkese kâfir diyen "bî-dîn"dir:

Cenāb-ı şeyḫe taᶜrīż eyleyüp rindān ne ḫoş dirler
"Bize kāfir diyen bī-dīn bārī Müslimān olsa" G.367/4

Şeyh, müjdelemekten ziyade korkutması sebebiyle sıkıcı bir insan olması:

Meclis-i vaᶜẓına girdükçe cenāb-ı şeyḫüñ
Miḥnet-i mezlaḳa-i gūr gelür ḫāṭıruma G.372/4

Şeyh, şarap sunulduğunda onu ayağıyla tepen ve her işi hayvan gibi olan terbiyesiz bir eşektir:

Şeyḫe peymāne ṣunulduḳca ayağıyla teper
Ḫar-ı bī-terbiyetüñ her işi ḥayvāncasına G.387/4

Avnî Bey, şeyhe çok ağır ithamlarından birini daha yapar. Şeyh, kendisine talib olanlar, tâze ve zengin ise gelebilir; eğer fakir ve ihtiyar ise gelemezler, diyerek çok farklı çağrışımlar yapacak şekilde konuşan şair, şeyhin her şeyi gösteriş için yaptığını söyler:

Gelsün mürīd tāze ise māldār ise
Girmez faḳīr ṣūmᶜa-i şeyḫe pīr ise G.394/6

Şeyh, tesbih, keşf ve kefenle uğraşandır:

Ne şeyḫ sübḥa vü keşf ü kefenden el çekdi
Ne rind sāğar u sebeb-i ẕaḳandan el çekdi G.432/1

Şeyh, ahlâkının aynada nasıl göründüğüne bir baksa, iradesiz olarak, nefretinden sebebiyle, aynayı parçalar. (Şeyh, bed-ḥısâldir)

Ṣūret-i aḫlāḳını seyr itse şeyḫ-i bed-ḫıṣāl
Nefretinden çāk ider bī-iḫtiyār āyīneyi G.454/1

Şeyh, gösterişten başka birşey bilmeyen ve geceleri müritler başına toplandığında kerâmeti kendinden menkul olan kimsedir:

Gece ṣatardı kerāmātı şeyẖ-i sumᶜa-fürūş
Mürīdi maẓhar-ı īmān olaydı müşkil idi G.458/4

Şairin şeyh ile alay ettiğini gösteren ifadelerden biri de cenâb-ı şeyh terkibidir. Bu ifadeyi şair, bilerek ve küçümsemek maksadıyla kullanır:

Ḥużūr-ı ḳalb ile rind iftitāḥ ider ẕevḳe
Cenāb-ı şeyẖ edā-yı ṣalāt idinceye dek Kıtᶜa.34/4

Tarikatin en alt mertebesi, kabirdeki insanın ne hâlde olduğunu görmektir. Aşağıdaki beyitte, "el almak" tabiri de kullanılmıştır ki bu, "icazet almak" anlamına gelir. Şair, bu konuda da alaycı tavrını sürdürür. Bir iki kefen hırsızı şeyhten icazet alıp kabir keşfine başlasalar, Allah buna razı olur mu?" Şair, bu meselede oldukça, tahkir edici bir tutum sergiler:

Olur mı Ḥaḳ buña rāżı ki şeyẖden el alup
Bir iki düẕd-i kefen eylesün mi keşf-i ḳubūr Mfrd.45

4.2.1.12.1.7. Ezan, Hutbe, Dua

Divanda sadece bir yerde geçen ezanın Allah'ın emrine bir davet olduğu ihsas edilerek halife olarak kabul edilen hükümdarın emrinin benzetileni olarak ele alınır:

Müᵓminlere intişār-ı emrüñ
Mānende-i daᶜvet-i ezāndur K.21/34

Divanda hutbe de, sadece bir yerde ve hükümdarlık nişanesi olarak geçer:

O şāhenşāhsın kim ẖuṭbe-i nām-ı humāyūnuñ
Zebān-zīb-i ẖaṭīb secdegāh-ı heft-minberdür K.24/41

Şiirlerde, padişahın ömrünün uzun olması için "dua" edilir:

4.2.1.12.1.8. Oruç

Savm ve rûze olarak geçen oruç, çeşitli şekillerde ele alınır. Şair, "iftar sofrasında şarabı bulunmayan fakire oruçlu deriz" diyerek, rindane bir yaklaşım sergiler:

Şarṭınca rūze-dār derūz ol faḳīre kim
İfṭār ṣofrasında şarābı bulınmaya G.389/2

Şair, bir kasidede maddî bakımdan ne kadar kötü bir durumda olduğunu izah etmek için, "her ne kadar ramazan yılda bir defa gelirse de, senin kölenin evinde ramazanın hükmü tam on iki aydır," der:

Bende-ḫāneñde tamām on iki aydur ḥükmi
Gerçi kim sālda bir kere gelür şehr-i ṣıyām K.30/100

4.2.1.12.1.9. Zekât

Zekât, beyitlerde sadece iki yerde geçer. Hz. Peygamber için yapılan övgüde, "dünyanın bütün padişahları senin dergâhında kimi sadakaya, kimi de zekâta muhtaçtır." denilir.

Pādşāhān-ı cihān dergeh-i iḥsānuñda
Kimi cerrār-ı taṣadduḳ kimi muḥtāc-ı zekāt K.3/6

4.2.1.12.1.10.Hac, Hacı, İhram, Tavaf

Birçok divan şairi gibi, Avnî Bey de, hac ve haccın gerekli şartlarına şiirinde yer verir. Daha çok tasavvufî anlamda kullanılan bu kavramlardan bazılarıyla ilgili âdetler de ifade edilmektedir. Meselâ, surre-ḫᵛâr, Osmanlı dönemindeki bir adeti ifade etmektedir. Surre, para kesesi demektir. Bunun kavram olarak anlamı: Hac zamanlarında padişah tarafından Mekke ve Medine'ye her yıl gönderilen para vs.dir:

Tā çend vaṣf-ı mevkib-i ḥuccāc-ı ṣurre-ḫᵛār
Ey şeyḫ bārī sen de bulunsañ ḳaṭārda G.360/4

Şair, tavaf sırasında süslü ve put gibi güzel bir sevgili gördüğünü, Kâbe'nin derununda gönlün bir put-perest olup kaldığını söyler:

Görüp ṭavāfda bir nāzenīn büt-i zībā
Derūn-ı Kaᶜbede dil büt-perest olup ḳalmış G.188/4

Başka bir beyitte şair, gönlün, Kâbe'nin derununda putperest olup kalmasını, "Hak bilir kastedilen senin zatındır" diyerek tashih eder:

Cüst-cūy-ı Kaᶜbe vü büt-ḫāneden ᶜāşıḳlaruñ
Ḥaḳ bilür maḳṣūdı ẕātuñdur senüñ ey bī-bedel G.249/4

4.2.1.12.1.11. **Kâbe ile İlgili Mefhumlar**

4.2.1.12.1.11.1. **Kâbe (Beytullâh, Beytü'l-harem, Beyt-i Ma^{c}mûr)**

Yer yer, tasavvufî anlamda ele alınan Kâbe, Müslümanların kıblesi ve hac farizasının yapıldığı yerdir. Şair, "kurb makamı"nın taifesi Kâbe, zemzem ve ihramın ne olduğunu bilmezler der:

Ṭā$^{\supset}$ifān-ı ḥarem-i muḥterem-i ḳurb-ı Celāl
Ka^{c}be vü Zemzem ü İḥrām nedür bilmezler G.119/2

Tasavvufta gönül, Kâbe'ye eş veya daha üstün tutulur:

Ka^{c}be ḥaḳḳı içün esbāb-ı ṣafādur ^{c}ömre
Dil-i şeydāyı ziyāret buyuruñ Ḥacca bedel G.262/2

Ka^{c}be-i dil öyle maḫfīdür ki rāzuñdan degül
Ḳudsiyān ġāfil sürūş-ı ^{c}arş-ı a^{c}lā bī-ḫaber G.59/5

Şair, İsmail Paşazade Hakkı Beg'i överken her beytinin "hakikat Kâbe"si ve her mısra'ının bir "zemzem" olduğunu ifade eder:

Her beyt-i felek-rif^{c}ati bir Ka$^{\supset}$be-i taḥḳīḳ
Her mıṣra^{c}ı bir zemzeme cāy-ı cereyāndur Mt.10/44

Tasavvufî anlamda ele alınan bir beyitte şair, zülüf ve rûy'un küfür ve imanı sembolize eden iki ayrı şey olduğunun farkındadır. Herşey zıddıyla bilindiğine göre iman, ancak küfür sayesinde anlaşılabilecek bir kavramdır: Şair, "Sevgilinin yüzünün ve zülfünün hayaliyle bir aşık, kiliseye girse her zünnar ipliğinden bir Kâbe ortaya çıkar:" der:

Ḫayāl-i zülf ü rūyuñla girerse deyre bir ^{c}āşıḳ
Olur bir Ka^{c}be her bir rişte-i zünnārdan peydā G.13/3

Şair, tasavvufî anlamda harabat-Kâbe benzetmesini kullanmayı ihmal etmez:

Celāl-i Ḥaḳ ḳudūmiyle bütün meyler ^{c}asel oldı
Ḫarābātı görenler Ka^{c}betü'l-^{c}uşşāḳdur dirler G.136/5

Beyt-i ma^{c}mûr, yedinci kat gökte, Cennet-i Firdevs'te bir köşk olup Hz. Adem'le yeryüzüne indirilmiş -Kâbe mevkiine- tufan'dan sonra yine cennetteki yerine alınmıştır.

Şair sevgilinin boyunu Beyt-i ma^c^mur'a, saçını Tuba ağacının gölgesine benzeterek, cennette tûbâ ağacının gölgesinin, Beyt-i ma^c^mur üstüne düşmesi gibi, güzel bir hayal kurar:

Zülf-i serv-i ḳāmeti şi^c^rümde ol meh-pārenüñ
Ẓıll-ı Ṭūbādur ki düşmiş Beyt-i ma^c^mūr üstine G.410/5

Şair, Hz. Mevlâna'yı ve Kubbe-i Hadrâ'yı tarif ederken,

Beyt-i ma^c^mûr içre var mı böyle bir şîr-i Ḫudâ
Çâr-ı erkânı muhâṭ-ı Cennetü'l-Me^ɔ^vâ mıdur K.18/8

diyerek, Beyt-i ma'mûr içinde, Hz. Mevlâna gibi bir Allah arslanı olmadığını, belirtir.

4.2.1.12.1.11.2. Zemzem

Şair, hazineyi kirletip talan eden bir paşa için, "zemzem" kuyusuna işeyen adamı örnek gösterir:

Telvīs̱ idüp ḫazīneyi bir ḥāle ḳoydı kim
Añdurdı fażl u ḫayr ile bevvāl-i zemzemi K.37/7

4.2.1.12.1.11.3. Kurban

Âşık için sevgilinin iltifatına nail olmak esastır. Dolayısıyla her zahmeti çekmeye hazır olan âşık, sevgilinin tekâsülünün (ilgisizlik) kendisini öldüreceği için, sevgilinin verdiği her zahmete ve sıkıntıya kurban olacağını ifade eder:

Didüm bu zaḥmete ḳurbān hezār ^c^Avnī-i zār
Bu iltifāta fedā nām ü kām-ı her dü-serā K.34/8

Dünya aşk kılıcıyla şehid olanlarla doludur. Nereye bakılsa, kurbanların olduğu görülebilir:

Ser-te-ser dünyā şehādet-gāh-ı tīġ-i ^c^aşḳdur
Ḳande baḳsañ ḳıpḳızıl ḳan içre bir ḳurbān yatur G.86/1

4.2.1.12.1.12. Günah, Tevbe

İnsan kendisine arız olan üzüntü ve sıkıntının sebeplerini hep dışarda arar. Halbuki, insanı rahatsız edici olan gam ve keder, ruhîdir ve günah işlenmesi sebebiyle Allah'ın bir cezası olarak ortaya çıkarlar. Dolayısıyla üzüntüyü ne kadere, ne de kötü bahta bağlamak gerekir:

Ne rūzgār ne baḫt-ı siyāhdan bilirüz
Ḥavādis̱-i ġamı dest-i günāhdan bilirüz Mfrd.76

Bir başka beyitte, Allah'ın affedicilik sıfatının bütün beşerin günahlarını içine alacak kadar geniş olduğu ifade edilir:

Diḳḳat olunsa mertebe-i ḫāliḳiyyete
ᶜAfv-ı Ḫudā günāh-ı beşerden füzūn gelür G.52/3

Şair, günah karşısında hem korku, hem de rindâne bir tavır içindedir. Âşığın bütün arzusu, didâra nail olmaktır. Fakat, hocalar, "yüze bakmak günahtır", derler. Yaratılan diğer varlıklar içinde günah işlemeye istidadı olan tek varlık, insandır. Onun yüceliği de zaten buradadır. İnsan, bu dünyaya günah işlemeye gelmiştir:

Ey ḫᵛāce günāh ise naẓar rūy-i bütāna
Biz ᶜālem-i īcāda günāh itmege geldik G.227/4

Âşık, aşk namazı için abdest almaya niyet ederken, tevbe giysisini şarapla yıkar:

Namāz-ı ᶜaşḳa ki biz niyyet-i vużūᶜ iderüz
Libās-ı tevbeye bādeyle şüst-şū iderüz G.158/1

Sevgilinin bir hilesiyle ne tevbe, ne istiğfar ve ne de tesbihler kalır; hepsi yok olup gider. Kul, eğer ibadeti, istiğfarı ve tesbihi gösteriş için yapıyorsa, o zaman Allah'ın kurduğu bir tuzağa düşmüş sayılır:

Hey ne kāfirsin ki bir mekrüñle nā-būd oldı hep
Tevbeler tesbīḥler ṭāᶜatlar istiġfārlar G.98/2

4.2.1.12.1.13. Nûr

Işık anlamına gelen nurun "nûr-ı basar" şeklinde bir deyim olarak kullanıldığı görülür:

Olmazsa eger būs-i leb-i pāküñe ruḫṣat
Hep ḳāᵓilüz ey nūr-ı baṣar bir naẓar olsun G.324/3

"Nûr-i mihr, nûr-i hüner" terkiblerinde de görüldüğü gibi nur, güneşin ışığı ve hüner ışığı anlamlarında kullanıldığı gibi Allah'ın esma ve sıfatı için de kullanılmaktadır:

İstitār eyler perend-i nūr-ı mihre Ṭūr ile
Tā ḥarīm-i ḥüsnüne çeşm-i temāşā degmesün G.323/3

Bizi ḫākister-i idbār iden nūr-i hünerdür hep
Beden sūz-ı semendür cünbüş-i şehbāl u perdür hep G.23/1

Bütün bunlarla beraber güneş sevgilinin yanağının nuru yanında pek fazla bir şey ifade etmez. Şair, güneşin sevgilinin yanağından nur alarak onu mehtaba (aya) eklesin, der:

Nūr-ı rūy-ı yārdan bir ẕerre alsun āftāb
Vām-ı çendīn sāle-i mehtāba maḥsūb eylesün G.322/2

Şair, meyhaneyi neşenin gökyüzü olarak benzetme yaptığı hayal içinde mah istiaresiyle sevgililerin bade güneşinden nur iktibas ettiklerini ifade eder:

Āsmān-ı neşʾedür mey-ḫāne anda māhlar
İḳtibās-ı nūr iderler āftāb-ı bādeden G.310/4

4.2.1.12.1.14. Küfr, Kâfir, Ateşperest

Küfür ve iman iki zıt unsur olarak ele alınırlar. Fakat şair, bu kavramlar karşısında da, çoğu zaman rindane bir tavır içindedir. Meselâ, fena harabatının rindleri küfür ve imandan anlamazlar. Ey saki bir kadeh doldur ki küfür ve iman bertaraf olsun:

Küfr ü īmān añlamaz rind-i ḫarābāt-ı fenā
Sāḳiyā bir cām ṭoldur küfr ü īmān ber-ṭarāf G.201/3

Küfr ü īmāndan geçen ʿāşıḳ demiş ki ʿAvnîyā
Biz müʾaḫḫar Müselmān idük muḳaddem büt-perest G.31/5

Şair, sevgilinin zünnara benzeyen zülfüne bağlanmanın küfre sebep olduğunu söyleyenlere karşı rint-meşreb bir tutum içindedir:

Medār-ı küfr ise zünnār-bend-i zülf-i yār olmaḳ
Muḥammed dīni ḥaḳḳı-çün cihānda bir Müselmān yoḳ G.203/3

Kâfir, hem dinsiz hem de başka bir dine intisabı olan anlamlarına gelecek şekilde, kullanılır:

Sende ey kāfir nedür bu pīrehen-ber-pīrehen
Yoḳ mı īmānuñ senüñ ʿĪsāya Allah ʿaşḳına G.383/2

Şair, semender adı verilen efsanevî hayvanın ateşte yaşaması münasebetiyle, Kays'ı ateş üzerinde oturan bir semendere benzetir:

Semendersüñ ey Ḳays-ı āteş-perest
Ki nīrān-ı ḥasretde bulduñ nişest   Msnv.2/29

4.2.1.12.1.14.1. Deyr, Kilise

Kilise, "cilve-gâh-ı tersâ"dır. Hristiyanların çocuk yüzlü güzellerinin boy gösterdiği yerdir. Şair, cilveyi, güzellerin cilveli yürüyüşlerini anlatmak için kullanmıştır:

Orada bir küçük kilīsā var
Ya^cni bir cilve-gāh-ı tersā var   Msnv.1-33

Kilise duvarlarındaki levhalarda Hz. İsâ'nın mütehayyir bir görünüm içinde olduğuna dikkat çeken şair, Hz. İsâ eğer o put gibi güzel sevgiliyi görse hayretler içinde kalırdı der:

Görse o büti deyr-i şuhūd içre olurdı
Taṣvīr-i kilīsā gibi ᶜĪsā müteḥayyir   G.78/2

4.2.1.12.1.14.2. Büt

Şair, çoğu zaman bu dünyayı bir kiliseye veya deyre, sevgiliyi ise büte benzetir. Bu arada şair, din hocalarına bilinen tavrıyla: "Ey hoca, bu büthane senin kâfir olduğun yerse, benim bir başka suretle Müslüman olduğum yerdir", der (G.82/5)

Sevgili, puttur; bütün dünya ise putperesttir:

Ḥüsnüñe mecbūrdur hem Müselmān hem büt-perest
Ey ṣanem sen pāk bir büt ḫalḳ-ı ᶜālem büt-perest   G.31/1

Sevgilinin bir özelliği de bulunduğu yerde kargaşa meydana getirmesidir. O, bir kiliseye girse, cansız putlar arasında bile kargaşa meydana getirecek güzelliğe sahiptir.

Öyle dehr-āşūbsın kim deyre girseñ ey ṣanem
Ġulġul-i eṣnāmdan bām-ı kilīsā çāk olur   G.96/3

4.2.1.12.1.14.3. Çan (Derâ)

Sadece bir beyitte geçer. Vücutun benzetileni olur. Vücut ve yokluk arasında kurulan bir münasebet vardır. Aslında "ᶜadem", ölümün karşılığı olarak kullanılır. İnsan doğduğu andan ölümüne kadar vücudunda "ölüm ölüm" diye bağıran bir çan taşır. Dolayısıyla insanın bir tarafı daima ölümü hatırlar mahiyettedir:

Bu kārvān-ı fenā tā olınca menzil-res

ᶜAdem ᶜadem diyü feryād ider derā-yı vücūd K.15/7

4.2.1.12.1.14.4. Ruhban

Bu kavram da divanda sadece bir beyitte geçer. Sevgili, kiliseye güzelliğini göstermek için girse kilisenin ruhbanları bir anda dehşete kapılırlar. Buradaki münasebet, ruhbanların hiçbir zaman böyle bir güzellik görmemiş olmaları ile kilise duvarlarındaki İsa, Meryem ve melekleri canlandıran resimlere bir gönderme yapılarak kurulur.

O ṣanem deyre bir iẓhār-ı cemāl itsün kim
Ola ṣūret gibi ruhbān-ı kilisā medhūş G.190/3

4.2.1.12.1.14.5. Zünnar

Zünnar, İslâm'da küfür alâmeti olarak kabul edilen ve papazların bellerine bağladıkları bir nevi kuşaktır. Sevgilinin saçı genellikle zünnara benzetilir. Saç, küfrü veya kesreti sembolize ettiği için böyle bir hayalde, zülüflerin zünnara benzetilmesi tabiîdir. Zünnar, küfrü; seccade, imanı temsil eder. Aslında ikisi de iplikten dokunur. Öyleyse iman ile küfrün ucu da bir yerde buluşur:

Ucu bir yerde eyler ictimāᶜ īmān ile küfrüñ
Meger bir riştеden mensūc imiş zünnār u seccāde G.388/3

Medār-ı küfr ise zünnār-bend-i zülf-i yār olmaḳ
Muḥammed dīni ḥaḳḳı çün cihānda bir Müselmān yoḳ G.203/3

4.2.1.12.1.15. Çeşitli Dinlere Ait Konu Dizini

abdest: Mfrd.79, G.188/3, G.180/2, G.263/3
bûse-zen-i istigfâr: K.8/26
câmi-i âmâl mihrâb: G.68/10
cenâbet: Msnv.3/13
dua: K.4/45, K.23/63, K.19/63, K.22/57, K.24/66, K.23/19, -yı müstecâb: K.21/29
ezân: K.21/34
fetvâ: K.28/27, -yı harem: K.28/28
gazâ: K.22/18, Mt.8-IV/03, Mt.8--XI/03
gâzī-i nâm: Mt.8-V/02
günah: K.11/9, G.237/4, G.371/3, Mfrd.76, K.8/13, G.237/4, G.371/3, Mfrd.76, K.8/13, K.10/68, K.8/52, K.16/41, G.136/4, G.297/5: Mt.1/5:

G.103/1: G.297/5: Mt.1/5: G.103/1: G.108/1: K.44/5: G.138/1: G.92/3: G.2/4, G.48/1, G.48/1, G.227/4, G.52/3, G.350/8, G.350/8, G.156/4, G.387/3, G.387/3

Hâmi-i şer-i mübīn: K.28/19
hâmī-i şer-i peyem-ber: K.24/16
haram: G.384/6, G.245/3, G.462/4, Mt.11-XXIX/2
harem: K.5/16
hased: G.47/3
hatâ-yı azīm: K.44/18
hayır-şer: K.6/9
hayr u sevbât-sevâb: G.390/2
helal: K.43/9
hilâfet: K.24/27, K.21/14, K.21/19, K.22/21, Mt.8-XII/09
huccâc-ı surre-h^{v}âr-şeyh: G.360/4
içtihâd: K.25/51, K.42/2
İftâr sofrası: G.389/2
imam: G.245/4, K.30/48, G.392/1, Mt.8-II/02, Kıt^{c}a 31/2
iman-küfr: G.388/3, G.413/1
istigfâr: G.98/2
isyân: Mt.1/4
işrâkıyûn u Meşşâiʾyûn: Mt.13/26
itikâdıñ yogimiş magfiret-i tevvâba: G.297/3
itizâl: G.345/1
kabe: K.25/52, Mt.13/86, G.84/6, G.119/2, G.262/2
kâfir: G.180/1
kıble: K.38/55, G.198/2, K.18/13, G.172/2
afâf-ı melekût-sücûd : K.16/22
kıyâm u kuûd: G.397/3
kürsī: K.31/21
maasī: K.11/3
magrûr-ı salât: G.235/4
mâh-ı Ramazân: K.28/47
mâh-ı sıyâm-Secde: Msnv.1/9
sehv ü hata: K.4/40
mesâcide beytü'l-harâm: G.189/2
mescid: G.54/1, G.378/2, G.272/6
meşâʾiyyûn-İşrâkıyân: K.35/24
meşreb-i ebrar: K.29/21

4.3. TASAVVUF

Avnî Beyin Divan'ı incelendiğinde onun tasavvuf konusunda oldukça hazmedilmiş bilgilere sahip olduğunu görmek mümkündür. Tasavvufî umdelere sıkça yer verdiğini bunları büyük bir başarıyla şiirin potasında erittiğini söyleyebiliriz. Mevlevî bir şair olduğu kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Zaten bu konuda son derece açık bazı beyitler vardır. Fakat biz, tasavvuf konusunda Avnî'nin diğer Mevlevî şairlerinden biraz farklı olduğunu düşünüyoruz. Bu farklılık onun kendi ruh ve fikir dünyasında tam olarak hazmettiği tasavvufî unsurları, fiiliyata, aynen dökememekteki sıkıntısından kaynaklanmaktadır.

Avnî Bey, bütün divanında tasavvufun hemen her meselesinde kalem oynatmış ve bunda büyük bir başarı göstermiştir. Hz. Ali'ye olan aşırı muhabbeti yer yer onun Alevî olduğu fikrini uyandırmaktadır.

Şair, Mevlevîler'le ilgili üç şiir yazmıştır. Bu şiirlerde Mevlevîlik tarikatine olan aşırı muhabbetini görmek mümkündür. (G.237, 238, 239) Bu gazellerden sırasıyla biri 12, diğeri 8, öteki 7 beyittir.

Avnî Beyin kendisini de Mevlevî olarak değerlendirdiği bir beyitte, hiç kimse bize şefkat etmesin. Çünkü, Mevlevîler'in asıl şefkat edicisi Allah'tır, der:

Hīç kimse şefḳat eylemesün ᶜAvnîyā bize
Allahdur şefīḳleri Mevlevîlerüñ G.238/8

Şair, Hz. Peygamber için yazdığı naatta açıkça Mevlevî olduğunu ifade eder:

Bende-i āl-i ᶜabāyum Mevlevîyem Mevlevî
İḳtiżā itmez baña luṭf u ᶜaṭā-yı kāᵓināt K.4/50

Ayrıca Mevlevîliğe açıkça intisab ettiğini gösteren aşağıdaki beyit, Hz. Mevlâna'ya olan bağlılığının da bir ifadesidir:

İntisābum var o dergāh-ı celīlü'ş-şāna
Ki türāb-ı deridür s̱ābit ü seyyār-ı felek K.19/26

Avnî Bey, tasavvufun yüksek hakikatlarıyla meşgul olan bir 19. yüzyıl şairidir. Hiçbir zaman dünyadan çekilmek arzusunda değildir. O samimilik peşindedir ve gösterişten nefret eder. Zahidi, sofuyu, hocayı ve şeyhi, giyim kuşamındaki gösterişten dolayı tenkit eder. Dünya hırsı nam ve nişan arzusunu pek hoş karşılamaz.

4.3.1. Âşık (ehl-i ᶜaşk, ehl-i dil, ehl-i kerâmet, ehl-i tecrîd, ehl-i ᶜirfân, ehl-i kemâl, ehl-i fażl, ehl-i baṣîret, ehl-i naẓar, ehl-i hâl)

Hak âşığı, her zaman Allah'tan gelen belâ ve musibete teslimiyet ve inkıyat içindedir. Bu musibetler, âşık için bir nevi ihsan ve lütuftur:

Ḳoymıyor ġam oḳlarından sīnemi bir dem tehī
Her zamān yārüñ baña bir luṭfı bir iḥsānı var G.80/6

Âşık, her tarikatin adap ve erkânını bilir ve ona göre hareket eder:

Beste-i ḳayd-i rüsūm-ı i^c^tiḳād olmazsa da
Ehl-i dil her bir ṭarīḳuñ resm ü ādābın bilür G.100/2

^c^Avnîyā saḳlayamaz āyine-i mihri seḥāb
İḫtifā eylese de ehl-i kerāmet görinür G.118/5

Âşığın seccadesi, ah şimşeğinin karanlığından; abdesti, ciğer kanının aktığı çeşmedendir:

Tār-ı berḳ-ı āhdan mensūcdur seccādesi
Çeşme-i ḫūn-ı cigerdendür vużū-yı ehl-i dil G.263/3

Âşık, aynı zamanda, tecrit ehlidir. Ona ne etek, ne gömlek lâzımdır:

Seyf-i ṣārem gibi bir ḳālıb-ı ^c^uryān lāzum
Ehl-i tecrīde ne dāmen ne girībān lāzum G.275/2

Gafil olan insan bugünün ve yarının hesabını yapar. Fakat irfan ehlinin gözünde ne dünya ve ne de ukba vardır:

Ġāfil oldur kim bilür imrūz u ferdā n'idügin
Ehl-i ^c^irfān añlamaz dünyā vü ^c^uḳbā n'idügin G.344/1

Âşık, alçak bir sıfatı olan dünyanın "kemal ehline bir lezzet verse bin tokat vuracağını bilir":

Dünyā-yı denī ṭā^ɔ^ife-i ehl-i kemāle
Bir laḥẓa vefā eylese biñ yıl sitem eyler K.7/3

4.3.2. Tarikat ve Bazı ilgili Mefhumlar

4.3.2.1. Mevlevî, Semâ-zen

Mevlevî, Hz. Mevlâna'nın yolundan gidenlerin adıdır. Şair, Mevlevî olduğu için, bu tarikatle ilgili unsurları sık sık yinelemektedir.

Avnî Bey, "Mevlevîlik" hakkında üç gazel yazmış ve bu tarikata olan bağlılık ve sevgisini göstermiştir. Bu şiirlerde, Mevlevîlerin pîrlerinin Hz. Mollâ (Mevlâna) olduğunu, hiçbir şeye arz-ı ihtiyaç etmediklerini hatta hiçbir padişaha baş eğmediklerini ve bütün günahlarının da bu olduğunu, Hüsrev'in tacına bir silik para bile vermediklerini onların övünç kaynaklarının sadece fakirlik olduğunu, kapılarının her zaman herkese açık olduğunu, yardımcılarının Cebrail ve şefkat edenlerinin yalnızca Allah olduğunu ve hiç kimsenin onlara şefkat etmemeleri gerektiğini ifade eder. Bu şiirleri, lüzum üzerine aynen buraya alıyoruz (G.237, 238, 239):

Onların askerleri ruhlardır:

Ervāḥdur sipāhları Mevlevîlerüñ
Mollā-yı Rūm şāhları Mevlevîlerüñ

Mevlevîlerin süpürgeleri, melek kanadı bile olsa azdır:

Perr-i melek olursa da azdur Ḫudā bilür
Çārūb-ı ḫānḳāhları Mevlevîlerüñ

Onlar, ikbal peşinde olmadıkları için kimseye ihtiyaçlarını arz etmezler,

İḳbāl-i dehre itmediler ᶜarż-ı iḥtiyāc
Allahdur penāhları Mevlevîlerüñ

Onların tek günahları kimsenin önünde eğilmeye meyl etmemeleridir:

Bir pādşāha itmediler meyl-i ser-fürū
Ancaḳ budur günāhları Mevlevîlerüñ

Mevlevîlerin güneş, ay ve yıldızları daima vahdet semahanesinde dönmektedir. Burada tabiata ait olarak sayılan güneş, ay ve yıldızların; kalp, ruh ve aklı sembolize ettiklerini düşünebiliriz:

Her dem semāᶜ-ḫāne-i vaḥdetde devr ider
Nāhid ü mihr ü māhları Mevlevîlerüñ

Onlar, Hüsrev'in tacına, bir silik para bile vermezler. Mevlevîlerin övündükleri tek şöhret fakirliktir:

Bir kühne sikke virmediler tāc-ı Ḫusreve
Faḳr oldı faḫr u cāhları Mevlevîlerüñ

Onların kahırları düşmanın, va'dedilen saatteki hâllerini andırmaktadır.

Aᶜdāya ḥāl-i ṣāᶜat-ı mevᶜūdı añdırur
Bir ḳahr-ı nā-be-gāhları Mevlevîlerüñ

Mevlevîlerin âh seslerinden çıkan rüzgâr, tecelli denizinin içinde coşkulu bir şekilde eser:

Deryā-yı nūr-ı mihr-i tecellī ḫurūş ider
Esdükce bād-ı āhları Mevlevîlerüñ

Mevlevîler, külâhlarıyla bilinirler. Külâh, Hz. Mevlâna'ya yakınlığın bir işareti ve bir nevi sembolü olduğu için baş üzerinde taşınır:

Gerdūnda faḫr-ı nisbet-i Mollā-yı Rūm ile
Baş üzredür külāhları Mevlevîlerüñ

Onların bakışları kömürü elmasa çevirecek bir iksir gibidir:

İksīr imiş nigāhları ben de olsam āh
Şāyeste-i nigāhları Mevlevîlerüñ

ᶜAvnī bu āstānede iksīr-i cān bulur
Olduḳca ḫāk-i rāhları Mevlevîlerüñ

Mevlevîlerin yolu Allah yoludur:

Allahdur ṭarīḳleri Mevlevîlerüñ
Cibrīl olur refīḳleri Mevlevîlerüñ

Onların tevhidi yudumladıkları kadehleri, güneşin altın renkli kâsesi olur:

Bezm-i felekde kāse-i zerrīn-i mihr olur
Peymāne-i raḥīḳleri Mevlevîlerüñ

Mevlevîliğe ait bir diğer unsur da, onların tennure giymeleridir. Mevlevîler, beyaz renkli elbiseyi (tennûre) giyerek dönmeye başlarlar. Güneşin elbisesi ışığıdır. Işık, Mevlevî'nin tennuresinden yapılmış bir kumaşa benzetilir. Dolayısıyla, güneşin ışığı ile tennûre arasında ilgi kurulurken derviş de güneşe benzetilmektedir:

Ser-māye-i rüfū-yı libās-ı şümūsdur
Tennūre-i ᶜatīḳleri Mevlevîlerüñ

Derdin bildik yüzüne aşina olan Mevlevîlerin ümitsizliğe düşmeleri ve İlyas peygambere iltifat etmeleri mümkün değildir:

Eyler mi baḥr-ı yeˀsde İlyāsa iltifāt
Derd-āşnā ġarīḳleri Mevlevîlerüñ

Mevlevîlerin cübbeleri, aşk semasında şaşaalı bir yıldızı andırır:

Gerdūn-ı ᶜaşḳa şaᶜşaᶜa-pīrā süheyl olur
Bir cübbe-i ᶜaḳīḳleri Mevlevîlerüñ

Onların gönüllerindeki ateş, kıyamete kadar sönmeyecektir:

Olmaz ṣabāḥ-ı maḥşere dek inṭıfā-pezīr
Dillerdeki ḥarīḳleri Mevlevîlerüñ

Ḫᵛān-ı Mesīḥe el mi şunar āsmānda
Hem-kāse-i ṣadīḳleri Mevlevîlerüñ

Şair, kendisini de bu güruhun içinde değerlendirerek Mevlevîlere şefkat eden Allah'tır, bu sebeple hiç kimse onlara acımasın ve şefkat elini uzatmasın, der:

Hīç kimse şefḳat eylemesün ᶜAvnîyā bize
Allahdur şefīḳleri Mevlevîlerüñ

Bu konudaki üçüncü şiir:

Onların kapısı her zaman açıktır:

Dāˀim güşāde bābları Mevlevîlerüñ
Mebẕūl ḳan u ābları Mevlevîlerüñ

Mevlevî ile ney ve rebap bir bütünlük arzeder. Bu sebeple, bu unsurlar birlikte zikredilirler:

Ervāḥ-ı ḳudsı raḳṣa getirdi keşān keşān
Bāng-i ney ü rebābları Mevlevîlerüñ

Mevlevîlerin, tevhid şaraplarında öyle bir bolluk ve bereket vardır ki, bu büyük bir mutasavvıf olan Bayezid'i bile kendisinden geçirmektedir:

Bir feyż var ki itmededür Bāyezīdi mest
Keyfiyyet-i şarābları Mevlevîlerüñ

Tāc-ı Kiyānı itmez idi öyle pāymāl
Olsaydı irtikābları Mevlevîlerüñ

Onlar döndükçe, aşk seması güzelliğin nuru içine gark olurdu:

Gerdūn-ı ᶜaşḳı ġarḳa be-nūr-ı cemāl ider
Döndükce āftābları Mevlevîlerüñ

Mevlevîlikte, edep ve saygı, eşik öpmek şeklinde ifade edilir. Felek sembolize ettiği bütün şatafat, ihtişam ve büyüklüğü ile, Mevlevîlerin eşiğini öpse, onlar gururlanmazlar.

Faḫr eylemezler öpse felek āstānların
ᶜĀlī olur cenābları Mevlevîlerüñ

Ve nihayet şair, Mevlevîlerin kendisine olan hesapsız ihsanlarından bahsederek onlara minnettarlığını ifade eder:

ᶜAvnî beni ġarîḳ-ı yem-i minnet eyledi
İḥsân-ı bî-ḥisâbları Mevlevîlerüñ

Semâ yapan, törenle dönen (Mevlevî) anlamına gelen "Semâ-zen" için de, şair bir gazel yazmıştır (G.349).

Semâ-zenin, ışıltılı bir imajı vardır. Işık ve ilgili unsurlarla arasında ilgi kurulması bundandır:

Döndükce şuᶜle-pūş-ı żiyādur semāᶜ-zen
Pervāne-i çerāġ-ı ṣafādur semāᶜ-zen G.349/1

Hem āsmān-ı ḳurbete şems-i münīrdür
Hem ᶜālem-i viṣāle semādur semāᶜ-zen G.349/6

Semazen'in uçan kuşlara benzetilmesi, onun maneviyatta uçtuğu inancına dayanır

Sırr-ı ᶜalā olur cevelānında āşkār
Evc-i muḥabbet üzre hümādur semāᶜ-zen G.349/5

Semazen, giydiği elbise itibariyle, şaire, bir "şeh-baz-ı kuds" gibi görünür. Bu mukaddes kuş, aşk miracına doğru kanat açmıştır.

Şehbāz-ı ḳudsdür ki açup bāzuvānını
Miᶜrāc-ı ᶜaşḳa bāl-güşādur semāᶜzen G.349/8

Semazenin dönmesi, şaire, çeşitli hayaller ilham eder. O, ilâhî feyzlerin coştuğu denizdeki girdabı andırmaktadır. Girdaba, düşen yok olur. Yok olmak veya bu ilâhî denizin sırlarına ermek için girdaba girmek gerekir. Girdap, mülk ve melekûtun kesiştiği noktadır.

^{c}Avnī nişār-ı gevher ider sāhil-i dile
Girdāb-ı baḥr-ı feyż-i Ḫudādur semā^{c}zen   G.349/9

4.3.2.2. Kızılbaş

Divan'da iki yerde geçen "Kızılbaş" sözcüğünün Alevî'nin karşılığı olup olmadığı, tam belli değildir.

Bu beyitleri hiçbir yoruma girmeden aynen aktarıyoruz:

Bir ḳızılbaşdur ki dūçār olsa da boḳdan boḳa
Ser-fürū itmez ṣanursın şāh-ı İrāndur ...s...m   Hezeliyat/3

Ḳızılbaşlar gibi alur boşar duḫt-ı rezi her dem
^{c}Acāʾib mā-cerādur añlaşılmaz meẕheb-i mīnā   G.23/3

4.3.2.3. Haricî

Haricî, Hz. Ali'ye Hz. Osman'ın katillerini bulmasını söyleyip sonra isyan çıkaran ve dinden huruc edenler olarak bilinen bir zümrenin adıdır. Şair, İbn-i Hind adıyla yazdığı ve kanaatimizce bu zümreyi kasteden şiirinde (K.46) bol bol onları lânetler ve onların cehennem ehli olduklarını ifade eder.

La^{c}net olsun o ḳavm-i ẓālime kim
Her yeri bir eẕāya āletdür   K.46/23

Şair, onların minberde Hz. Ali'ye la^{c}net ettiğinin ispatlı delilli bir hâdise olduğunu ve ehl-i beyt-i Resûl'a la^{c}net edenlerin la^{c}netlik olduğunu ifade ederek müfrit bir Hz. Ali taraftarı olduğunu gösterir:

Ḥaydara la^{c}net itdi minberde
Müttefiḳdür bu emr-i müşbitdür   K.46/7

Ehl-i beyt-i Resūle la^{c}net iden
Lāyıḳ-ı ṣad hezār la^{c}netdür   K.46/8

4.3.2.4. Tecellî

Avnî Bey Divanı'nda en çok kullanılan tasavvufî terimlerden biri "tecelli"dir. İlâhî ve gaybî hakîkatlerin ortaya çıkması[161] anlamına gelen tecelli, berk-i tecellâ, nûr-ı tecellâ, şuᶜle-i tecellâ, mirᵓât-i tecellâ, mihr-i tecellâ, bâğ-ı tecellî maṭlaᶜ-ı tecellâ, daᶜvî-i tecellâ, şarâb-ı bezm-i tecellâ, ḳandîl-i tecellâ, aks-i tecellâ, tecellâ-yı cemâl gibi ifadelerden de anlaşıldığı gibi, daha çok ışık ve nur olarak düşünülür. Genellikle Hz. Musa'nın Tûr'da Allah'a "Ya Rab bana kendini göster" demesi ve Allah'ın "buna dayanamazsın" diyerek, Tûr dağına tecelli etmesine telmih yapılır. Ayrıca, Allah'ın her an tecelli etmesiyle, kâinatın ayakta durduğu düşüncesi hâkimdir. Kainatı ayakta tutan tecellidir. Tecelli bir an dursa, kâinat helâk olur. Hakikatte, tecellilere anlayış ve idrak noktasından muhatap olan tek varlık insandır. Allah, kulunun gözüyle kâinatı seyretmektedir. Her cemal ve kemal sahibi kendi güzelliğini ve kemal derecedeki sanatını görmek ve göstermek ister. Bir ressamın resmini yaptıktan sonra ona hayran hayran bakması ve sonra sergi açarak onu başka insanların gözüyle seyretmek istemesi hep, Allah'ın sıfat ve isimlerine ayine olan insanın sanatkarından izler taşımasındandır. Allah'ın kâinat aynasına tecelli ederek, kendi güzelliğine müştak olan seyircilerle, sanatını seyr etmekten gelen ona mahsus hâller söz konusudur. Tecellinin hikmet ve mahiyeti Avnî Beyin Divan'daki ilk beytiyle izah edilmiştir:

Çünki sen āyīne-i kevne tecellā eyledüñ
Öz cemālüñ çeşm-i ᶜāşıḳdan temāşā eyledüñ K1/1

Kainat, topyekün Allah'ın sanatına müştak seyircilerle doludur. Allah'ın sanatını en mükemmel manada takdir edenler şüphesiz ki, peygamberlerdir. Peygamberler içinde, birinci muhatap, kâinatın yaratılmasının hikmetli sebebi olan Hz. Muhammed'dir. Şiirlerde, Hz. Muhammed yerine Hz. Musa'nın daha çok örnek gösterilmesi, şüphesiz ki, bir insanın güneşe muhatap olmasıyla güneşin ışığına mukabil gelmesi arasında dağlar kadar fark vardır. Hz. Musa, Allah'ın tecellisine mazhar olurken, Hz. Muhammed, Miraç'ta bizzat Allah'a muhatap olmuştur. Biri tecellidir. Diğeri, bütün esma ve sıfatlarıyla beraber Allah'a muhatap olmaktır:

Eyleyüp her ẕerreyi bir ᶜāşık-ı Mūsā-ṭalep
Kāᵓinātı ġarḳ-ı envār-ı tecellā eyledüñ K.1/5

---

[161] Ahmet Kırkkılıç, "Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf", Timaş yay., İst. 1996, s.246

Nūr-ı vechüñden cihān Ṭūr-ı tecellādur baña
Her bün-i mūy-ı tenüm çeşm-i temāşādur baña G.1/1

Ḳapladı nūr-ı tecellā-yı cemālüñ ᶜālemi
Ṭūr-ı vuṣlatda Kelīm-i rūḥ ḥālā bī-ḫaber G.59/4

Ẕerresinden ṣad ḥicāb-ı لن ترانی çāk olur
Ṭūr-ı dilde tābiş-i berḳ-i tecellā başḳadur G.79/2

4.3.2.5. Ezel, Kıdem

Ezel, başı olmayan anlamına gelir. Şair, ezel mefhumunu izah edecek tarzda bir gazel yazmıştır. Ezel, şöyle tarif edilir: "Âlem o âlem idi ki âlemin gamı yoktu. Meclis o meclisti ki hem âlem yoktu, hem gam yoktu. Kanaatimizce ezel mefhumunu en harika bir şekilde anlatan beyit şudur:

ᶜAdem-i ṣırf idi ser-māye-i hengām-ı ezel
Bir zamān var idi kim vaḳt u zamān hem yoġidi G.434/3

Allah'ın sıfatlarından biri olan "kıdem" hakkında, sadece iki beyit mevcuttur:

Tā ezelden ebede ᶜarż-ı kemāl itmekdür
Muḳteżā-yı ḥikem-i ḥādiṣe-fermāy-ı ḳıdem Kıtᶜ36/3

Ḥādiṣ olmaḳla bu nev-dāᶜire fayṣal buldu
Cevher-i hestī-i gerdūndaki daᶜvā-yı ḳıdem K.38/9

4.3.2.6. Bezm-i Elest:

Bezm-i Elest, Cenâb-ı Hakk'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorup ruhlardan" Evet sen bizim Rabbimizsin" diye cevap aldığı ruhlar meclisi[162]dir. Gönül, elest meclisinin mahremidir. Çünkü, Elest'te, kıyamete kadar yaratılacak olan bütün ruhlar bir araya toplanmış ve yaratıcının yalnız ve yalnız Allah olduğunu kabul etmişlerdir. Dolayısıyla gönül, bu bezme yabancı değildir:

Göñül ki maḥrem-i Bezm-i Elest olup ḳalmış
Müdām sāġar-ı rindi be-dest olup ḳalmış G.188/1

---

162 A.g.e, s.216

Gönül, "Elest meclisi"nin sırlarını ifşa etmektedir:

Ḥücub-ı ḫalvet-i lāhūtı idüp ber-çīde
Rāz-ı mestūr-ı Elesti iden ifşā sen idüñ G.228/3

4.3.2.7. Belâ

Âşık, daima belâya taliptir. O, belâ ve dertle beslenir. Aslında o belâdan hoşnuttur. Allah, sevdiği kullarına belâ ve musibet verdiği için belâ, Allah'ın bir lutfu bir ihsanı olarak kabul edilir. Bununla beraber, asıl belâ, idrak belâsıdır, yani akıldır. Bu sebeple şair, hiç kimsenin akıl elemine müptela olmaması temennisinde bulunur:

Hīç kimse olmasun elem-i ᶜaḳla müptelā
Derd ü belā belā degül idrākdür belā Mfrd.6

Bir yerde kim revān alınur anda cān-fürūş
Bir yerde kim belā virilir anda ḥāżırum G.295/2

Nār-ı muḥabbetüñle yanan müptelā-yı ġam
Ḫoşnūd olur belā-yı ᶜaẕābu'l-ḥarīḳden G.300/3

4.3.2.8. Vahdet, Kesret:

Kesret çokluk, vahdet tekliktir. Bu kâinatta herşey Allah'ın esma ve sıfatlarının tecellisinden ibarettir. Dolayısıyla eşya dediğimiz şey, bu tecellilerin farklı şekillerde tezahür etmesidir. Tasavvuf ehli, Allah'ın varlığını idrak etmek için çalışır. Vahdet-i vücut nazariyesi, tasavvufun en zor ve en tehlikeli meselelerindendir. Vücudun tekliğini ifade eden bu kavram, bir bakıma, Allah hesabına kâinatı inkâr anlamına gelir. Avnî Beyin Vahdet-i vücut felsefesinden oldukça etkilendiğini söyleyebiliriz:

Nereye baḳsa gözüm ṣūret-i cānān görinür
Yaᶜni her ẕerrede ol mihr-i dıraḫşān görinür G.84/1

Vücudun tekliğinden hareketle, kâinatın bütün harfleri bir söz olarak değerlendirilir. Bu sözün bildirdiği tek mana vardır: Allah.

Yalñız bir söz imiş cümle ḥurūf-ı ekvān
O sözüñ ᶜAvnīye bildürdigi maᶜnā sen idüñ G.228/13

Vahdet-i vücût meselesini izah eden bir başka beyitte şair, mümkinatın nakışlarındaki farklılığın aynen vahdet olduğunu ifade eder. Çünkü, muhtelif harfler yazı yazarken bir manaya tabi olarak sıralanırlar:

Nuḳūş-ı mümkinātuñ iḫtilāfı ᶜayn-ı vaḥdetdür
Ḥurūf-ı muḫtelif inşāda bir maᶜnāya ṭabiᶜdür G.104/3

Kâinat, Ene'l-ḥak diyen ayetlerdir. O kadar Ene'l-hak ayeti yüzünü gösterdiği hâlde, Mansur gizlenmiştir:

Olur bu dār-ı vaḥdet-sāz u keṡret-sūzda dā'im
Ṣad āyāt-ı Ene'l-ḥaḳ rū-nümā Manṣūr nā-peydā G.16/3

Şair, Vahdet-i vücut meselesini, âşıkların diliyle de anlatmaktadır. Mecnun başka, Leylâ başka değildir. Âşık başka maşuk, başka değildir. Mecnûn'un kalbini yarsanız, orada Leylâ'nın gizli olduğunu görürsünüz:

Ḳalb-i Mecnūnı yararsañ Ḥażret-i Leylā çıḳar
ᶜAvnîyā ṣanma Mecnūn başḳa Leylā başḳadur G.79/7

4.3.2.9. Hakikat

Hakikat, Allah'ın gizli sırlarını temaşa etme mertebesidir ki; şeriat, tarikat ve hakikat olarak adlandırılan üç yoldan biridir. Hakikat miᶜracına çıkmak için başa ayağa ve kanata ihtiyaç yoktur. Hakikat rindlerinin meşrebinde "tekâpû" yani, telaş ile araştırma olmaz. Onlar, hakikati hemen yanlarında bulurlar:

Miᶜrāc-ı ḥaḳīḳat ne ser ü pā ne per ister
ᶜĪsā-yı reh-i ᶜaşḳ ne üştür ne ḫar ister G.93/1

Lāle-veş ḳısmetini kendi ayağında bulur
Meşreb-i rind-i ḥaḳīḳatde tekāpū olmaz G.152/2

Vaizin bu dünyayı yalan olarak değerlendirmesini tenkit eden şair, hakikatı taleb edenlere bu âlemin yalan olmadığını belirtir:

Dünyā içün yalān dir ise vāᶜiẓ-i keẕūb
Ey ṭālib-i ḥaḳīḳat ᶜālem yalan degül G.254/8

Bu kâinatta Cenab-ı Hak, o kadar şiddetli bir şekilde esma ve sıfatıyla zuhur eder ki, bu şiddetten dolayı, aşırı bir gizlilik kendisini gösterir. Bu sebeple, kâinatın yüzü; hakikat yüzünün perdesidir:

Şiddet-i iẓhārdandur şīve-i farṭ-ı ḫafā
Perde-i vech-i ḥaḳīḳatdür liḳā-yı kā᾿ināt K.4/7

4.3.2.10. Masiva

Divanda sadece bir yerde geçen mâsivâ, elbiseye benzetilir. Âşık, masiva libasından vazgeçer, fakat sevgilinin zülfünün teli için âşığın gözü arkada kalmıştır:

Libās-ı mā-sivādan geçdi ammā tār-ı zülfüñ-çün
Gözi ardında ḳaldı ᶜāşıḳuñ mānende-i sūzen G.326/2

4.3.2.11. Tekebbür, Riya

Kibir, Şeytandandır. Beyitlerde, tekebbür yerine kulluk teklif edilirken, kulluğun sultanlık olduğu ifade edilir:

İnsānlar ile leccāc ḥayvānlıḳdur
Terk eyle tekebbüri ki Şeyṭānlıḳdur
Ḫāk-i ḳadem ol cümle ᶜibādu'llāha
Ḳulluḳ bu ḫarābātda sulṭānlıḳdur R.4

Salihler! (salih gibi gürenenler kastedilmektedir) arasında riyakârlar olduğu hâlde, riyakârlar arasında salihler bulunmaz:

Bulınur ḫayli mürāyī ṣuleḥā beyninde
Merd-i ṣāliḥ göremem ehl-i riyā beyninde G.390/1

4.3.2.12. Dünya

Avnî Bey "dünya" redifli gazelinde (G.21) tamamen tasavvufî bir çizgidedir. Dünya, "cevher-i nâ-yâbdır, mücerred bir gösteriş ve bir ḫayâl-i ḫᵛâbdır, bir girdâbdır, esası suya bağlanmış acayib bir dolabdır, garib bir ayinedir, manevi bir kasap ve nihayet ariflere zehr-âb"dır. Bir başka beyitte dünya, "mihenzâr-ı fenâ"dır. Fenanın mihnet yeri olan dünyada hazineye ve ondan bundan gelecek kereme meyledenler delidir:

İksīr-i vefā yoḳ bu miḥen-zār-ı fenāda
Mecnūndur o kim ḫᵛāhiş-i genc ü kerem eyler K.7/2

Bu dünya âlem-i kevn ü fesâttır:

ᶜĀlem-i reyb-i benūndur ᶜālem-i kevn ü fesād
Ḥayret-ābād-ı fenādur kārgāh-ı Kün fe-kān K.35/4

Dünya, fenanın tehlikeleri tertiplediği âlemdir:

^{c}Ālem-i tehlike-perdāz-ı fenādur dünyā
Kimseye şarṭ-ı selāmetle nişān virmezler G.44/2

Genel olarak dünya alçak ve yalandır. "Dünyâ-yı denî, dünyâ-yı cefâkâr, yalan dünya" gibi tarif ve tavsif edilen dünya, arif için bir imtihan yeridir:

Ma^{c}lūm-ı faḳīrdür bu söz kim
Dünyā evi dār-ı imtiḥāndur K.21/54

Bu dünyada bahtiyar bir insan varsa o da, dünyaya hiç alâka ve ilgi göstermeyendir:

Dünyā-yı dūnı hīçe ṣatan hūşyārdur
Bu kār-gehde var ise bir merd-i baḫtiyār Mt.8/9

Dünya uyku yeridir (ḫ^{v}âbgâh). İnsanlar uykudadır. Kıyamet kopunca uyanacaklar ve gerçeği göreceklerdir:

Görür ṣabāḥ-ı ḳıyāmetde ḥaḳḳı dīde-i dil
Bu ḫ^{v}ābgāhda fenā içre intibāhı ḳadar G.103/5

4.3.2.13. Tarîk (Yol)

Gönül ehli her bir aşk yolunun adabını bilir. Gönül tarikleri o kadar çoktur ki, insanın terakkisine engel olan bütün hâllerden geçmek gerektir. Bununla beraber, eğer gayb erenleri yardım etmezse vahdet yolunu bulmak pek kolay değildir:

^{c}Avnī ṭarīḳ-ı vaḥdeti bulmaḳ muḥāldür
Bir himmet eylemezse eger ġayb erenleri G.451/7

Geç cem^{c} ü farḳ-ı ^{c}ārıżadan bir maḳama ir
Bu ḳadar ṭarīḳ-ı dilde bu ḥālāta i^{c}tibār G.75/5

Beste-i ḳayd-i rüsūm-ı i^{c}tiḳād olmazsa da
Ehl-i dil her bir ṭarīḳuñ resm ü ādābın bilür G.100/2

4.3.2.14. Derviş, Kalender

Beyitlerde dervîş-i bî-sâmân ve dervîş-i abâ-pûş gibi ifadelerle anılmaya çalışılan derviş; perişanlığı, malının mülkünün olmaması yönüyle konu edilir. Bir

beyitte dervişler sınıfından bahseden şair, padişahın "sınf-ı dervîşân"ı hoşnud ettiğini belirtir"

Āferīn kim ṣınf-ı dervīşānı dil-şād eyleyüp
Eyledüñ Sulṭān Mecīdüñ rūḥuñı Cennetde şād G.25/40

Aşağıdaki beyitte, dolaylı da olsa dervişlerin aç olduğunu ifade edilir:

Et yemez tekkesi dervīşi gibi açum aç
Bu riyāżetle uçarsam yeridür misl-i ḥamām K.30/85

İster padişah, ister "dervîş-i bî-sâmân" olsun herkes kaderin hükmüne esirdir:

Esīr-i pençe-i ḥükm-i ḳaderdür herkes ey ᶜAvnī
Gerek dervīş-i bī-sāmān gerek şāh-ı cihān olsun G.306/5

Hz. Mevlâna, bütün dervişlerin sultanı olarak kabul edilir:

Sen ḫüsrev-i dervīşān ben ḫāk-i dārīşān
Luṭf eyle ḳoma giryān yā ḥażret-i Mevlānā Mt.1/2

Dünya geçicidir. Bu sebeple, şah ile geda arasında hiçbir fark yoktur. Şah ile gedanın, derviş ile padişahın geçtiği beyitlerde, işte bu farksızlığı ortaya koymak maksadı görülür.

Ḫāh dervīş olmış insān ḫᵛāh şāh-ı kām-rān
Kimseye bāḳī degül bu kārgāh-ı ḫākdān T.10/1

Fakr iklimine sultan olmadıktan sonra, bu dünyadaki hiçbir makamın insana baki kalması söz konusu değildir:

Şeh-i iḳlīm-i faḳr ol kim bu devlet-ḫāne-i zībā
Ne dervīş-i ᶜabā-pūşa ne şāhenşāha ḳalmışdur G.42/2

Avnî "kalender"i, "zemin ve feleğin bütün sarayları yanlarında eşit olan" diye tarif eder. Böyle olunca muhabbet kalenderleri hiçbir zaman kusura bakmazlar:

Zemīn u ḳaṣr-ı felek yanlarında siyyāndur
Ḳalenderān-ı muḥabbet ḳuṣūra baḳmazlar G.117/9

Şaire göre, gönlü kalender olanların bakışlarındaki iksir kadar hiçbir şey tesirli değildir.

Müᵓessir olmaya ᶜAvnī hezār ehliyyet
Ḳalender-i dilüñ iksīr-i yek-nigāhı ḳadar G.103/7

Avnî Bey, kendisinin ne kadar çok kalender olduğunu ve dünyaya hiçbir şekilde kıymet vermediğini anlatmak için: "Bana sohbet arkadaşı olacak kalender-meşreb bir rint vücut âlemine henüz gelmedi", der:

Baña hem-bezm olacaḳ rind-i ḳalender-meşreb
Olmadı vāṣıl-ı mey-ḫāne-i īcād henüz G.162/6

4.3.2.15. Salik, Mürşid

Gönül yolunda, arkadaş, güvenilir olmaz. Ama salik, sırrını söylese söylese ancak yol arkadaşına söyler:

Rāh-ı dilde ᶜAvnîyā hem-reh de olmaz müᵓtemen
Gerçi sālik rāzını hem-rāha söyler söylese G.404/5

Tecrit ve yokluk yolunda sülük eden salikin yol güzergahında kâinat, bertaraf edilmiştir:

Reh-güẕār-ı sālik-i tenhāyī vü tecrīdde
Ber-ṭarāfdur ᶜālem-i bī-müntehā-yı kāᵓināt K.4/16

Bir insan gerçekten Allah'ı bulmak istiyorsa, Allah kendisini bulması için kuluna yol gösterir. Fakat, delil ile ancak irşat olacağını söyleyen salik Allah'ı bulmak hususunda pek fazla ısrarlı değildir:

Sālik-i ṣādıḳ degül muḥtāc-ı irşād-ı delīl
Kaᶜbe-cūyān-ı viṣāle rāh kendin gösterür G.112/2

İnsan, eğer irşat edilmeye kabil ise, kâinatın her zerresi onu doğru yola getirmek için bir mürşit olur:

Eger sen ḳābil-i irşād iseñ ey ṭalib-i maᶜnī
Saña ẕerrāt-ı ᶜālem mürşid-i ṣāḥib-keremdir hep G.29/2

Avnî Bey, vahdet yolunun ancak uyanık bir mürşitten öğrenilebileceği kanaatindedir:

Sülūk-ı rāh-ı ᶜaşḳı şemm-i vechu'llahdan ögren
Ṭarīḳ-ı vaḥdeti bir mürşid-i āgāhdan ögren Kıtᶜa.9/1

4.3.2.16. Dergah, Tekke, Hanikâh

Dergah, tasavvufta şeyhin ve müridin beraber oturup Allah'ı tefekkür ettikleri ve tasavvufun gereklerini yerine getirdikleri yerdir. Büyüklük ifadesi olarak ele

alınır. Övülenin bulunduğu yer dergâha benzetilirken bu dergâhın kapısının toprağı olmak büyük bir şeref olarak addedilmektedir. Avnî Bey, bir kasidesinde, Hz. Mevlâna'nın dergâhına intisabı olduğunu ifade eder:

İntisābum var o dergāh-ı celīlü'ş-şāna
Ki türāb-ı deridür s̱ābit ü seyyār-ı felek K.19/26

Beyitlerde iki yerde geçen tekke, birinci beyitte "Et yemez tekkesi" olarak geçerken, diğerinde âlemin veya bu dünyanın benzetileni olarak ele alınır:

Maḳṣūduñ eger ḥālet-i irşād ise ᶜAvnī
Bu tekke-i ᶜālemde ne şeyḫ ol ne mürīd ol G.243/4

Hânkâh, divanda dört yerde geçer. Hânkâh-ı ġam terkibindeki gibi gamın benzetileni olarak ele alınır. (G.237/2, 441/4, Mt.10-I/1, T.13/2)

4.3.2.17. Tecrit, Uzlet, Zikir, Halvet

Vahdete ulaşmak için tecrit gereklidir. Tecrit, şöhreti terk edip dünyanın her türlü pisliğinden arınmaktır. Tecrit vadisinde vücudunu ispat etmek, kısaca, benliği ve enaniyeti ortadan kaldırmaktır.

Şair, yokluk yoluna girmeyip bedene ait arzulara meyledenlerin can âlemine vasıl olamayacaklarını ifade eder:

Olur mı māᵓil-i ten vāṣılān-ı ᶜālem-i cān
Lübāb-ı feyż bulanlar ḳuşūra baḳmazlar G.117/4

Tecrit âleminin postu omuzlarında olan dervişleri "dârü'l-gurûr"a tenezzül etmezler:

Gürūh-ı pôst be-dūşān-ı ᶜālem-i tecrīd
Ḥiṭām-ı devlet-i dāru'l-ġurūra baḳmazlar G.117/6

Uzlet, tasavvufta ruhun kâmilleşmesini sağlayan önemli unsurlardan biridir. Uzlet bir dergâhtır ve Hak âşığı burada, istiğna içindedir.

Müstaġniyüm o rütbe ki ṣad Yūsuf-ı zamān
Dergāh-ı ᶜuzletümde ġulām olsa istemem G.286/3

Uzlet, bir köşeye çekilerek yalnız kalmak anlamına geldiği için "künc-i uzlet" terkibi içinde yer alır:

Otuz beş sāldur ḫıdmetinde ṣarf-ı ᶜömr itdüm
Zamān min-baᶜd iḫtiyār-ı künc-i ᶜuzletdür Kıtᶜa 28/6

Nefis terbiyesinde Allah'ın zikriyle meşgul olmak şarttır. Kalbin, put olarak değerlendirilen mahbublardan kurtulması için zikre devam edilmelidir. Bu devamlılık olmazsa, bir iki zikir darbesiyle nefs-i emmare helâk edilmez. Çünkü, o öyle bir ejderhadır ki, nice celladın elinden kurtulmuştur:

Helāk itmez bir iki ḍarb-ı ẕikr emmāre-i nefsi
O bir tünd ejdehādur kim nice cellāddan ḳalmış G.185/3

"Ḫalvet-sarây-ı ġayb, ḫalvet-sarây-ı vaḥdet" olarak şiirlerde geçen halvet; yalnızlık, tenha yerde kalarak, Allah'ı tefekkür etmek demektir. Bu âlem sırlarla doludur. Halvetin sırlarına herkes nail olamaz:

Cümle mektūmātını ḫalvet-sarāy-ı ġaybınuñ
Zīver-i levḥ-i şuhūd itdüñ hüveydā eyledüñ K.1/3

4.3.2.18. Fena, Beka

"Dâr-ı fenâ, nehr-i fenâ, leyl-i tîre-fâm-ı fenâ, ḥaclegâh-ı fenâ, kârvân-ı fenâ, çâr-sûy-ı fenâ, bâzârgâh-ı fenâ" gibi terkiblerle de ifade edildiği gibi her şeyin yokluğu tadacağı ve Allah'tan başka hiçbir şeyin bâkî olmadığı vurgulanır. Kainatın ve özellikle de dünyanın yok olacağı hususunda çeşitli beyitler yazan Avnî Bey, ölümle içli dışlı olan insanın yeme içmeyi düşünmesine hayret eder:

Ammā yine bu ḫᵛān-ı pür-elvān-ı fenāda
ᶜĀḳıl nice bir fikr-i taᶜām u şikem eyler K.7/15

Cihan, yokluk nehri üzerinde kurulmuş geçici bir köprüdür. Yaratılan her insan, o köprüden ceza âlemine geçer:

Cihān ki nehr-i fenā üzre cisr-i fānīdür
Gelen o pūldan ider ᶜālem-i cezāya mürūr K.10/8

Avnî Beyin tasavvufî ve daha çok felsefî beyitleri arasında, fena-beka; varlık-yokluk meselelerini irdelediği beyitleri de vardır. Ölüm, vücudun bekası demektir. Çünkü, insan ölmeden sonsuzluğu tadamaz. Tasavvufta insan, fakr u fenasını kabul ettiği zaman varlık bulur. Varlık, insanın kendi benliğini kibrini gururunu terk etmesi ile elde edilebilir:

Kef-i muḳayyed-i bāḳī-nümā-yı fānīde
Fenā beḳā-yı ᶜademdür ᶜadem beḳā-yı vücūd K.16/11

Şair, insandaki ebediyyet duygusunu o kadar güzel bir şekilde ifade etmiştir ki, insanın vicdanı yokluğu kabul etmeyen bir fıtratta yaratılmıştır. Eski zamanlarda, kervanlar bir yerden bir yere giderken kervandaki koyunların boynunda çıngıraklar olurmuş. Şair, böyle bir düşünceden hareketle bütün mahlukatı bir kervana, yokluğun zıddı olan vücutu da çıngırağa benzetir. Tasavvufta menzil, ölümü sembolize eder. İnsan, fena kervanının bir ferdidir. Fena kervanı, hızla ölüme doğru ilerlerken vücut çıngırağı "ölüm ölüm" diye feryat etmektedir:

Bu kārvān-ı fenā tā olınca menzil-res
ᶜAdem ᶜadem diyü feryād ider derā-yı vücūd K.15/7

İnsan dünyayı ve içindekileri terk ettiği zaman kâinatın sultanı olur. Çünkü, Allah kendi rızasını kazanmak için masivayı terk eden kuluna herşeyi hizmetkâr yapar. Emel ve arzularının peşinde koşmak yerine, dünyayı terk ederse, insan, dünyanın sultanı olur. O dünyaya koşacakken, dünya ona koşar:

Ser-fürū itmeyelüm Ḫusrev-i çarḫa ᶜAvnī
Ḳoyalum dehri fenā mülküne sulṭān olalum G.279/8

Şan ve şöhretten uzak duranlar, fena ve fakr tahtına padişah olurlar:

Aldum serīr-i faḳr u fenā pādşehligin
ᶜAvnī fedā-yı manṣıb u cāh itdigüm zamān G.353/4

Tam yok olmak suretiyle ancak bekâ elde edilebilir. İnsanda desinler ve gösteriş için daima bir arzu vardır. Bu arzu terk edilerek vücut bulmak söz konusudur. Vücudu ve bütün arzuları terk ederek yok olup, Allah'ın rızasına nail olmak söz konusudur. İnsana vücut nurlarının gelmesi benlik zulümatından kurtulmasıyla mümkündür:

Fenā-yı maḥż ᶜadem-i ṣırf olup beḳā-yāb ol
Ne ārzū-yı nümūd it ne iddiᶜā-yı vücūd K.15/8

4.3.2.19. Akıl

Akıl, genel olarak belli sınırlar dışına çıkamayan bir varlık olarak telâkki edilir. Bu sebeple divanda, "Cibrîl-i ᶜaḳl" ve "Mûsî-i ᶜaḳl" gibi kullanımlar göze çarpar. Cebrail'in, Hz. Peygamberi Miᶜraca götürürken "Sidre"de, "bir adım daha atarsam kül olurum" sözünden hareketle, akıl, sınırlı bir mahiyeti olan Cebrail'e benzetilir. Aklın Hz. Musa'ya benzetilmesi de, Hz. Peygamber'e nazaran mahiyetinin dar bir yapıya sahip olması sebebiyledir:

Ser-ā-pā nūr olurdı Mūsī-i ᶜaḳl

Alaydı pīr-i rüşdünden eger yed T.1/31

Hey ᶜaceb bilmem ne siḥr itdüñ ki bir neẓẓārede
Cebreᵓīl-i ᶜaḳlı Hārūt itdi cādū gözlerüñ G.230/4

4.3.2.20. Aşina

" Önceden himmet sahilinde aşinalar vardı. Acaba gam deryasının dalgalarından kurtaracak bir kimse yok mu?" diyen Şair, aşinayı mürşit manasında kullanır:

Lücce-i deryā-yı ġamdan ḳurtarur yoḳ mı bizi
Sāḥil-i himmetde evvel āşnālar var idi

4.3.2.21. Esrar, Gayb, Sır

Sır, âşığın gönlündekidir. Gönül ise Allah'ın bir sırrıdır:

Ey göñül sırr-ı taḳaddes u teᶜālā sen idüñ
Şāhid-i vaḥdete mirᵓāt-i mücellā sen idüñ G.228/1

Gönül, Rahman'a ait müphem bir sır olarak değerlendirilir.

Naḳd-i ᶜömr Kün fe-kāndur rūḥ-ı ᶜālemdür göñül
Nefḫ-i Raḥmānī gibi bir sırr-ı müphemdür göñül G.252/1

Sır, daha çok sevgilinin ağzı ve âşığın gönlü ile anılır olmuştur.

Ṣorulsa sırr-ı dehānı o sükkerīn-lebden
ᶜAceb suᵓāle muvāfıḳ cevāb alınmaz mı G.430/3

Cebrail'in üfürüğünün sırrını söyleyebilirler ama sevgilinin dudağındaki sırrı, hiç kimse söyleyemez ve söylenmemiştir:

Sırr-ı feyż-i nefḫa-i Cibrīlden dem urdular
Laᶜl-i cānānumdaki sırr-ı nihān söylenmedi G.434/4

Şair, gaybı bilmenin insana bir hayır getirmeyeceğini ifade eder. İnsan, istikbalde başına gelecek şeyleri önceden bilse, hiç rahat edemez:

Ġam-ı müstaḳbele āgāh olup rāḥat mı eylerdi
Meᶜānī-i kitāb-ı ġaybe ādem maḥrem olsaydı G.448/4

Gönül, sırların mahzeni olarak kabul edilir:

Beñzimüz derd ile ṣolsun işimüz zār olsun
Dilimüz nāy-ṣıfat maḫzen-i esrār olsun Msnv.4/4

Şair, "bilgisiz ve cahil gördüğün her mecnun suretli, sükûnet sahibini hor görme. Belki o, Hz. Cebrail'in sırlarına aşinadır", diyerek cemiyetteki deli olarak bilinen insanların veli olabileceğine dikkat çeker:

Ṣanma nā-dān gördügün ḫāmūş-ı mecnūn-ṣūreti
Belki Cibrī̄l-i emī̄nüñ künh-i esrārın bilür G.115/3

4.3.2.22. **Kanaat, Tevekkül, Gına**

Şair, eldeki nimete kanaat etmenin gerekliliğini ifade eder:

Menn ü selvāya faḳīrāne ḳanāᶜat lāzum
Olma muḥtāc-ı piyāz u ᶜades-i ḥınta vü ṣūm K.8/11

Zenginlik, bütün ihtiyaçların bitmesi anlamına gelmez. Bir insan zengin de olsa köleye muhtaç değil midir?:

Muḥtāc-ı gedā olduġı erbāb-ı ġınānuñ
İdrāk olınur līk biraz diḳḳate muḥtāc G.35/4

İnsanı mükerrem eden ne şöhreti, ne malı, ne zenginliği ve ne de altınla süslenmiş kasırlarıdır:

Kemāl ü nām-ı nigüdür seni mükerrem iden
Ne cāh u māl u ġınādur ne zer-nigār-ı ḳuṣūr K.10/13

Dünya süslü bezekli bir gelin gibidir. Fakat şimdiye kadar hiç kimseyle evlenmemiştir. Onun işvesine kapılmak yerine fakr mülkünde sultan olmak yeğlenir:

Şeh-i ıḳlīm-i faḳr ol kim bu devlet-ḫāne-i zībā
Ne dervīş-i ᶜabā-pūşa ne şāhenşāha ḳalmışdur G.42/2

Şair, tevekkülü izah ettiği bir beytinde, "kaderin hükümleri aslâ değiştirilemez. Takdir edilen şeye tevekkül gibi de tedbir olmaz", diyerek tevekkül anlayışını ifade eder. Bu anlayışa göre, insan kader tarafından kendisine taksim edilmiş olan her türlü takdire razı olmalıdır:

Çünki aḥkām-ı ḳader ḳābil-i taġyīr olmaz
Ḥükm-i taḳdīre tevekkül gibi tedbīr olmaz G.155/1

4.3.2.23. Sa'y ve Himmet

İnsan, ruh gibi saflaşmaya çalışmalıdır. Ruh derecesine yükseldiği zaman insanda ruha ait bir takım özellikler görülebilir. Bu ruhun cesede hâkim olması demektir. Dolayısıyla zaman ve mekân gibi kayıtlar bu sayede ortadan kalkmış olurlar. Şair, ruhun cesede hakim olması için çalışmak gerektiğini ifade eder:

Bir ṣafvet iktisābına sa^cy et ki rūḥveş
Cism-i cihān içinde mekānuñ görinmesün G.313/3

Bu dünyaya harap olmaya gelenler (dünyayı içindekilerle beraber terk etmek anlamında), fenâ mülkünü tamir etmek için çalışmazlar:

Ta^cmīrine sa^cy eylemeyüz deyr-i fenānuñ
Zīrā bu ḫarābāta ḫarāb olmaġa geldük G.210/2

Dolayısıyla, Allah bu dünyanın tamiri işini kâfirlere vermiştir:

Kāfiri meşġūl-i dünyā zāhidi ^cuḳbā-pesend
^cĀşıḳı berhem-zen-i dünyā vü ^cuḳbā eyledüñ K.1/21

Vücudun sonu ölüm olduğu hâlde insan, neticesiz olarak çalışıp çabalamaktadır:

Nedür vücūd içün āyā bu sa^cy-i bī-ḥāṣal
^cAdem degül midür ey ḫ^vāce mā-verā-yı vücūd K.15/5

Çalışmakla kömür elmasa dönüşebilir. Fakat, bu iş için sadece çalışmak yetmez. Bir de, mürşit ve mürşitin de iksir gibi bir nazarı olmalıdır:

^cAvnī zer olur seng-i siyeh sa^cyile ammā
İksīr gibi bir naẓar-ı kārger ister G.93/7

Aşk davasına bir vesika veya delil lâzım değil, himmet lâzımdır:

Da^cvī-i ^caşḳa ne i^clām u ne ḥüccet lāzum
Yalıñuz beẕl-i vücūd itmege himmet lāzum G.292

Vahdet yolunun bulunması için gayb erenlerinin himmeti gerekmektedir:

^cAvnī ṭarīḳ-ı vaḥdeti bulmaḳ muḥāldür
Bir himmet eylemezse eger ġayb erenleri G.451/7

4.3.2.24. Keramet

Keramet, Allah tarafından sevdiği kullarına ihsan edilen ve genellikle kulun farkında olmadan kendisinden sadır olan harikulade hâllerdir.

Mevlâna'nın müridi olanlardan kerametler görülür,

Bende-gān-ı Ḥażret-i Mollā Ricālu'llāh olur
Hep kerāmetdür gelen bu zümre-i mestūrdan T.13/8

diyen şair yaşadığı döneme ait bir kerametten söz ederek; "Maçḳa Mevlevî-ḫânesinden bahâriyye Mevlevî-ḫânesi ḳabristânına naḳl olunan ḳubûruñ ḥîn-i keşfinde merḥûm Ḳayġusuz dedenüñ merḳadi daḫı açılduḳda vücûdundan bir es̱er "[163] bulunmadığını nakleder.

Hīç şek yoḳ kim kerāmetdür bu sırr-ı bü'l-ᶜaceb
Hem baᶜīd olmaz kerāmet böyle dil-meksūrdan T.13/7

Şair, şiirin kerameti olduğunu belirtir:

Baḳuñ kerāmet-i eşᶜāra kim Ḥicāzda hem
Teşehhür itmedi ᶜĀşıḳ ᶜÖmer ḳadar maṭᶜūn Mt.11/53

Kerâmet ehli, kendisini saklasa dahi mutlaka görünür:

ᶜAvnîyā saḳlayamaz āyine-i mihri seḥāb
İḫtifā eylese de ehl-i kerāmet görinür G.118

4.3.2.25. Ârif

Arif, her zaman hayret makamında olan kimsedir. Düşüncenin meziyeti zaten şaşırmış kalmış olmasıyla ortaya çıkar.

Ḥayretdedür nicesi idrāk-i ᶜārifüñ
Endīşenüñ meẕiyyeti medhūşlıḳdadur Kıtᶜa 4/2

Bu dünyada arife rahat yoktur:

Meᶜvāsı gāh meykededür gāh ḫumkede
Dehr-i denīde ᶜārife rāḥat ḥarāmdur K.42/39

---

163 T.13

Arifin kalbi öyle bir ayindedir ki ezelî meziyyetler ve ebedî sırlar onda zahir olmuştur:

Fuᵓād-ı ᶜārif ol āyīnedür kim anda olmışdur
Mezāyā-yı ezel ẓāhir ḫafāyā-yı ebed peydā G.15/6

4.3.2.26. Zahit, Sofu, Vaiz

Zahit bütün divanda, samimiyetin karşısındaki yapmacıklığı, "olmak" yerine "görünmeği", bir şeyin derinliğine nisbetle yüzeyini tercih ve cehaleti temsil eden bir tiptir. O, zâhid-i nâ-dân'dır. İbadetin en çok gösteriş tarafı onu ilgilendirir. Onun işi gücü ahkâm kesmektir. Bu işi yapanlar Müslüman bu işi yapanlar kâfirdir; şu haram bu helaldir der, dolaşır.

Zahit, delilere namaz teklifi yapılmayacağını bilmemektedir. Âşıklar gam delisidir. Dolayısıyla onlar teklifin sınırları içine girmezler:

Ben ki mecnūn-ı ġam miḥrāb-ı ebrūyum henüz
Zāhid-i nā-dān ne teklīf-i namāz eyler baña G.6/6

Zahit, o kadar ibadet etmiştir ki, vücudu, çok çalıştırılıp zayıf düşürülmüş olan merkebe benzetilir:

Ṭāḳat ḳomamış meşy-i vücūdunda liyāḳat
Zāhid reh-i ṭaᶜatda āster gibi merkeb G.27

Zahit, kıyâm ve kuud fikrinin ne olduğunu bilmediği gibi, her gün beş vakit namazın tekrar edilmesindeki sırrı da bilmez:

Zāhid nedür bu fikr-i ḳıyām u ḳuᶜūd ile
Keyfiyyet-i tekerrür-i evḳāta iᶜtibār G.75/3

Zahidin imanı dedikodusu kadar olsaydı kurbiyyete nail olurdu:

Olaydı zāhidüñ īmānı ḳīl u ḳāli ḳadar
Olurdı nāᵓil-i ḳurbiyyet iştiġāli ḳadar G.105

Zahit tipinin giyim kuşamına dikkat çeken şair, onu, "destar-ı şerîfinde! misvak" taşıyan bir gösteriş düşkünü olarak tasvir eder:

Bir mey içirüñ zāhide kim tāb u tefinden
Destār-ı şerīfindeki misvāk ṭutuşsun G.311/3

Zahid, şaraba "hürmet eden"lere hemen kâfir damgasını vurur. Lügat anlamıyla hürmet; bir şeyi yasaklamak, haram kılmak anlamına gelir.

Cāma ḥürmet eyleyenler Müslimān olmaz dimiş
Zāhidüñ bu ḳavline kāfirdür īmān eyleyen G.325/3

Sofu ve vaizin durumu da zâhidden farklı değildir. Bu iki insan tipi, devamlı nasihat eden, herşeye ait hükümler ihdas etmeye çalışan, görüntü Müslüman'lığını sembolize ederler:

Vā'iẓ-i ḥayvān-nijād-ı şehre baḳ kim ᶜAvnîyā
Ṣūret-i Raḥmānı görmek ister insān olmadan G.343/7

Bir feyżi var ki neş'e-i ḥālet-fezāsınuñ
Cism-i s̱aḳīl-i vāᶜiẓi rūḥ-ı revān ider K.41/2

Bu ṭabiᶜatle bu ḫāṣiyyetle ṣofī-i ḫar
Dehre biñ kere vürūd itse insān olmaz G.153/5

Bitirdi kiẕb ile dünyāyı vāᶜiẓ ey ᶜAvnī
Ne ḥāldür bu ki dünyā biter yalan bitmez G.169/6

4.3.2.27. Nefs

Allah, insana zulmetmez. Dolayısıyla, insan Allah'tan değil, nefsinden şikâyetçi olmalıdır. İnsan, asıl nefsinin şerrinden korkmalıdır:

Sen vücūduñdan ṣaḳın Allah ẓulm itmez saña
Var iken nefsüñ ne lāzumdur Ḫudādan iḥtirāz G.161/2

Nefis öyle bir ejderhadır ki, Allah'ı bir veya iki defa zikretmekle onu, öldürmek mümkün değildir:

Helāk itmez bir iki ḍarb-ı ẕikr emmāre-i nefsi
O bir tünd ejdehādur kim nice cellāddan ḳalmış G.185/3

"Hz. Süleyman'ın mührünün sahibi de olsaydık, nefsi hoşnud edemezdik" diyen şair, nefsi hiçbir şeyin tatmin edemeyeceğini ifade eder:

Dīv-i nefsi yine ḫoşnūd idemizdük ᶜAvnī
Mālik-i kevkebe-i mühr-i Süleymān olsaḳ G.207

İslâm âlimleri nefsi, Şeytanın kızkardeşi olarak değerlendirirler. Dolayısıyla, Şeytanın ara sıra kızkardeşini ziyaret edip ona kendince nasihatler vermesi mümkündür. Bu sebeple herkesin içinde bir şeytan vardır. Şair zahide çatarak "İçinde gizlenmiş bir şeytan olmasa, asıl şeytan senin yanına bile uğramazdı" diyerek, her insanın içinde de nefis gibi bir şeytanın olduğunu vurgulanmak ister:

Zāhidā yanına gelmez idi Şeyṭān-ı racīm
Kendi nefsüñde nihān olmasa Şeyṭān didigüñ G.218/4

İbadetler, insanın nefsini terbiye etmesi için, ona farz kılınmıştır:

Avnîyā terbiyet-i nefsüñ içündür ṭāᶜat
Yoḳsa Allaha ne ṭāᶜat ne ᶜibādet lāzum G.292/5

İnsan âlemin sultanı olsa da eğer nefsinin heva ve hevesine esir ise, hür değildir:

Sulṭān-ı ᶜālem olsa da aḥrārdan degül
ᶜAvnī hevā-yı nefsine insān esīr ise G.394/8

Dert nimetine şükredenler nefsin bütün alâkalarından kurtulmuş olurlar:

ᶜAbd-i şekūr-ı niᶜmet-i derd eyleyüp beni
Vāreste-i ᶜalāyıḳ-ı nefs-i kefūr ḳıl Kıtᶜa 43/5

Zahid, perde altında kimse yokken, nefsini alt etmek için, neler neler çekmektedir:

Verā-yı perdede zāhid neler çeker görseñ
Hevā-yı ejder-i nefsi yatışdurıncaya dek Mfrd.87

4.3.2.29. Lâ, İllâ

Lâ ve illâ nefy ve ispat için kullanılır. Kelime-i tevhitteki "Lâ" lafzı " yok", "illâ" lafzı ise " (Allah'tan) başka " anlamına gelir.[164] Biraz vahdet-i vücut nazariyesini hatırlatan bir rubaide şair, "Allah'tan başka İlâh yoktur, diyen Mecnun'a akıl teklif etseler, hayır, derdi. Mevlâ yerine Leylâ diyecek kadar, Leylâ ile meşguldü":

Mecnūn ki Lāilāhe illā der idi
Teklīf-i şuᶜūr eyleseler lā der idi

---

164 A.g.e., s.208

Ol rütbede meşġūl idi Leylā ile kim
Mevlā diyecek maḥalde Leylā der idi R.20

4.3.2.30. Zühd, Takva

Züht, "şeriat çerçevesinde dinî hükümleri yerine getirme. Ham sofuluk: dinin zâhirine göre hareket etme. Dünyaya ait fuzulî işlerden yüz çevirme".[165] demektir. Gönül meclisinde züht ve aşk tek renk olana kadar yoğrulmalıdır:

Zühd ü ᶜaşḳı öyle yek-renk eyle bezm-i dilde kim
Gerdiş-i tesbīḥden bang-i rebāb itsün ẓuhūr G.76/3

Züht, ham sofuluk anlamına gelmektedir. Elde tesbih ile insanın kendini takva sahibi, molla olarak göstermesi mümkün değildir:

Ṣūretā kendüñi mollā göster
Elde tesbīḥ ile taḳvā göster Msnv.3/19

Züht ve takva, bazen de sevgilinin güzelliği karşısında terk edilen iki unsur olarak ele alınırlar.

4.3.2.30. Yâ Hû

Bir işin artık sona erdiğini ifade etmek maksadıyla "Yâ Hû" denir. "Ey Allah" anlamına gelir ve bir çeşit zikir edatı olarak kullanılır. Hû, Allah'ın bir ismidir.

Şair, bir beyitte, delilik sahrasına artık tamamen sefer ettiğini ve herşeye elveda ettiğini ifade eder.

Ben cünūn ṣaḥrāsına Yā Hū diyüp itdüm sefer
Ey künişt ü ḫānḳāh ey küfr ü īmān elvedāᶜ G.195/3

4.3.3. Mutasavvıflar

4.3.3.1. Şairin Devrinde Yaşayan Bazı Tasavvuf Ehli:

4.3.3.1.1. Hasan Nazif Dede

1794-1861 yılları arasında yaşamış olan Nazif Dede, bir zaman Beşiktaş Mevlevîhanesi post-nişîni olmuş olup Avnî Beyin kayınpederidir. "Devrin tanınmış mutasavvıf şairlerindendir. Yenişehir ve Beşiktaş Mevlevîhanelerine şeyh olmuştur. *Ta'rifü's-sülûk* adlı küçük eseri, müritlerinden Edirneli Hayrî Efendi tarafından şerh edilerek yayımlanmıştır. (İstanbul 1276) Divançesi basılmamıştır."[166] *Osmanlı Müellif*lerinde ise bu, mutasavvıf-şair hakkında, "Mevlevî tarikatinin ariflerinden

165 A.g.e, s.252
166 İsmail Ünver, a.g.mad., s.101

Nazif Dede'nin meşreb itibariyle lâubalî bir zat olup", Yenişehirli olduğu ifade edilir. Mevlevî tarikatı silsilesini beyan eden matbu ve *Bahr-ı Hakikat* isminde matbu olmayan levhaları olduğu ve Mevlâna hazretlerinin menkıbelerini açıklayan Farsça (Sipehsalar)'dan seçme suretiyle tercemesi ve divançe teşkil edecek kadar ârifâne şiirleri vardır. Avnî Bey, Hasan Nazif Dede'nin ölümüne bir tarih düşer:

Hū diyüp aḥbābına göçdi Naẓīf-i Mevlevî

هو دييوب احبابينه كوچدي نظيف مولوي

(Şevvāl 1278/ M.1861)

4.3.3.1.2. Mısırlı Şevki Dede

Beşiktaş Mevlevîhanesi dedegânındandır. H. 1283'te (1866) vefat etmiştir. Hakkında bilgi yoktur.

4.3.3.1.3. Şa^cban Dede

Hakkında bilgi bulunamadı. Ölümüne dair, divanda bir tarih beyti vardır. Şa'ban Dede, H. 1289'da (1872) vefat etmiştir.

4.3.3.1.4. Kaygusuz Mehemmed Dede

H.1284'te (1867) vefat etmiş olan Kaygusuz Dede'ye bir tarih bir de onun vefatından sonra bir başka mekana nakledileceğinde mezarı açılınca vücudundan hiçbir eser bulunmadığına dair bir tarih düşülmüştür: 1289/ M. 1872. Hakkında bilgi yoktur.

4.3.3.1.5. Süleyman Efendi

Şairin ifadesine göre Taşlıburun dergâhının postnişînidir. Avnî Bey, Süleyman Efendi'nin hanımı, Rüveyda Hanım;ın vefatına tarih düşürmüştür. (1296/ M.1878)

Bunlar dışında Avnî Bey, Kilîdü^cl-bahrda Sakkâ baba isimli zat hakkında bir, Eceabad'da Eltutan Baba isimli tarikat büyüğüne bir, yine aynı yerde Akbaş Baba adlı bir başka tarikat erbabına bir ve nihayet Gelibolu'da Eryetiş isimli bir başka tarikat erbabına da bir tane şiir yazmıştır. Bu zatlar hakkında kaynaklarda bir açıklama yoktur.

4.3.3.1.6. Ahmed Dede

Şair, Ahmed Dedeyi zamanın kutbu olarak değerlendirir.

4.3.3.2. Diğer Mutasavvıflar:

4.3.3.2.1. Bâyezid-i Bistamî: Şair bu tasavvuf ehlini, bâtın âleminin piri olarak değerlendirir. Asıl adı Ebû Yezîd Tayfur b. İsâ b. Sürûşân'dır. Velilerin büyüklerindendir. O kadar ibadet edermiş ki, namaz kılarken Allah korkusundan göğüs kemikleri gıcırdarmış.[167]

---

167 İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Bâyezidibistami md., Akçağ yay. 1989

4.3.3.2.2. **Cürcânî:** Eş^c^ariyye mezhebinin büyük isimlerindendir. Şair, Cürcânî'nin kendisinin yaratılış mektubunun beyazlığını görseydi kaleminin siyahlığından (mürekkebinden) utanırdı, der

4.3.3.2.3. **Gavs-ı Geylanî:** Şair, Gavs-i Geylanî olarak bilinen Abdulkadir Geylânî'yi sadece bir beyitte zikreder ve övülen kişiye "Gavs-ı Geylanî senin bekçin olsun" şeklinde bir temennide bulunur.

4.3.3.2.4. **Şems-i Tebrizî:** Beyitlerde güneşi hatırlatacak şekilde ve Mevlâna'yı irşat etmesi sebebiyle ele alınır.

Āftāb-ı ^c^ārıżuñ bi'llāh Mevlānā senüñ
Şemsdür ^c^aks eylese Tebrīz ider āyineyi G.455/2

4.3.3.2.5. **Mevlâna:** Mevlevilik tarikatine mensup olan Avnî Beyin, Hz. Mevlâna'ya aşırı bir muhabbeti vardır. Bu muhabbetin tezahürleri Divan'ın bir çok yerinde görülebilir. Fakat, hususî anlamda, "Der-vaṣf-ı Ḥażret-i Mevlâna ve Ta^c^rîf-i Ḳubbe-i Ḥaḍrâ" altmış üç beyitlik bir kasideden ve iki müseddesten söz etmek mümkündür: "Müseddes Der-istimdâd ez-ḥazret-i Pîr"; "Müseddes Der-istimdâd ez-ḥazret-i Pîr-i Destgîr" Bu şiirlerde, Hz. Mevlâna'ya iltica ederek, nazar-ı himmetini eksik etmemesi için dua eder.

Bir rübaî'sinde de şair, Hz. Mevlâna'nın dergâhına adap ile gelinmesini söyler:

Ey ṭālib olan mā^ɔ^ide-i ma^c^nāya
Ādāb ile gel maṭbaḫ-ı Mevlānāya
^c^Avnī gibi ḫām olsa daḫī puḫte olur
Nā-puḫte gelen bu dergeh-i ^c^ulyāya R. 18

4.3.3.2.6. Sultan Veled: Sadece bir beyitte anılır. Hz. Mevlâna'nın oğlu olması sebebiyle bir kasidede övülen devlet büyüğünün Hz. Mevlâna'nın nazarının cilvegâhı olduğu ve kalb-i seliminde Sultan Veled'in sırrının yerleştiği ifade edilir:

Cilve-gāh-ı naẓar-ı Ḥażret-i Mevlānāsın
Sırr-ı Sulṭān Veled ḳalb-i selīmüñde muḳīm K.39/16

4.3.3.2.7. Hallâc-ı Mansûr: Ben Hakk'ım (ene'l-Hak) dediği için derisi yüzülen bir tasavvuf ehlidir.

Hem ene'l-Ḥaḳ söyledüñ zīr-i leb-i Manṣūrdan
Hem cezā-yı töhmet-i Manṣūrı icrā eyledüñ K.1/22

4.3.3.2.8. Galib: İsmi sadece bir beyitte zikredilmekle beraber, Mevlevî edebiyatının olduğu kadar Türk edebiyatının da övüncü olan bu mutasavvıf şairden etkilenmemesi zaten mümkün değildir. Galib'in ismen zikredildiği bir beyit:

Ḥicāb-endāz olup mir'āt-i sırr-ı Ḥażret-i Ġālib
Bu maṭla^{c} oldı oldum naẓre-i idrākümi cālib Mt.10-VIII/2

4.3.3.3. Tasavvuf ve İlgili Mefhumlar

âb-ı hayvân: K.19/8, K.31/13, G.316/2
abd-i şekûr: Kıt^{c}a 43/5
âbid: G.125/3
âciz: G.408/5
adem-i sırf: K.15/8
afak-ı melekût: K.40/07
ahsen-i sûret: G.90/1
akl-ı evvel: K.16/39, K.5/33
akl-ı faâl: G.395/7, ...-ı küll: G.59/3, K.35/22, K.18/43, -ı evvel: K.4/8
aktâb: G.103/3
âl-i âbâ: K.4/50
alem-i hestî: K.4/3, -i ervâh: G.97/1, -i imkân: G.134/7, -i kuds: K.9/19, -i surî: K.18/38, -i fânî, K.23/33, -i hayret, G.178/1, -i kübrâ, G.174/3, -i mânâ, K.18/3, -i mânâ, G.89/5, -i visâl, G.349/6
alâyık: Kıt^{c}a 43/5
âmâl: G.35/1

fazl: K.32/2

fedâ-yı câzibe-i aşk-ı şems-i tebrîzem : G.270/7

fena-beka: K.1/11

fenâ-yı mahz: K.15/8

ferş-i dergâh: K.18/6

fetvâ: K.18/43

feyz: K.6/19, K.18/29, K.18/20, -i dîdâr : G.266/3, -i rûhu'l-kuds: G.252/4, -i hudâ: G.349/9, -i ricâlu'llâh: G.90/5

fürûg-ı tûr: G.13/1

gafil: G.142/3

gaflet: K.4/6, G.375/3, G.392/2, -i çil-sâle: K.18/57

gâm-hâne: K.7/1

gamze: G.93/4

gayb erenleri: G.451/7

gayb u şuhûd: K.6/34, K.11/5, G.110/3, K.16/30, G.229/5

gayr: G.432/7, Kıt^{c}a 3/1

gayru'llâh: G.17/5

geçmek gerek libâs-ı vücûduñdan ibtidâ: G.307/8

gencîne-i gayb: G.168/4

gevher: K.12/9

girdâb-ı gurûr: G.55/3

göñül: G.257/1

gurûr : G.55/2, K.10/1

gül-bâgçe-i tûr: G.438/5

gül-çîn-i ümîd: K.6/21

gül-şen-i dîdâr: Kıt^{c}a 24/2

gül-şen-i feyz: K.6/21

gül-zâr-ı tûr: G.97/3

günâh-kâr: G.72/3, G.177/5

gürûh-ı pôst be-dûş-ân-ı âlem-i tecrîd: G.117/6

hacle-gâh-ı beyt-i illiyyîn: T.9/8

hacle-gâh-ı anâsır-çâr-ı hâtûn: G.269/3

hafa: K.4/7

hafâyâ-yı ebed: G.15/6

hâhiş-i ikbâl: K.6/2

hâk-i der-i hazret-i mevlânâ: G.278/5, G.369/7

hâlet-i irşâd: G.243/4

me^câl-i işârât-ı hayret-ebkemân-ı fenâ, G.63/5

merdüm-i çeşm-i cihân itdi hudâ insânı, G.432/8

merdüm-i dīde, G.73/3

merdümek-i çeşm-i âlem-nizâre-gâh-ı hudâ, G.219/2

mesîhâ, G.74/6

meslek-i âbâ, G.104/2

mesnevi-i akdes, K.18/41

mest-i sırr-ı şûrîde-i vahdet, G.59/7

mesti-i hayret-, K.10/1

meşâ^ciyyûn-âsâ, G.19/2

meşhūd, G.171/3

meşreb-i rind-i hakîkat, G.152/2

meşreb-i rind-i hakîkat-, G.152/2

meşreb-i mevlana, K.30/39

mevlâ, K.18/18

mevlânâ, K.18/18

mevlevî, Msnv.1/3

mevlevi, G.237/1, K.4/50

mevleviyyet yolu, K.30/72

mey: K.9/2, -gede-i vahdete: G.370/2, -hâne-i dünyâ ile ukbâ: G.187/4, hâne-i vahdet: G.321/3, -hâne-i îcâd: G.59/7

mezâk-ı ârifân, G.21/7

mezâyâ-yı ezel: G.15/6

mesnevî, K.30/39, -i ma^cnevī-i mevlevī: K.18/42

mihen-zâr-ı fenâ, K.7/2

mihr, K.18/20

mihr-i tecellâ , K.6/35

mihr-i tecellâ: G.96, 2

mihrâb-ı ebrû, G.444/2

mirâc-ı aşk: G.349/8, G.59/3, -ı hakîkat: G.9G.93/1

mirât-ı deryâ: K.1-mncT.1/4, -ı pinhân: G.15/2, -ı vücûd: G.171/3, -i kibriyâ: G.217/8, -i nahl-i tûr: G.257/1, -i mücellâ: G.228/1

muhabbet: K.4-12: G.53/2

muhlisîn-i âstân: K.1-mncT.1/11

mûsî-i akl: K.9

mutekif: G.199/1

mültecâ: K.4/30

hesâb-ı bâde: G.310/3
pôstîn: T.10/8
râh-ı aşk: G.340/4, -ı vahdet: G.18/2
rakkâs-ı sâat-ı dü-serâ: G.349/4
ravza-i muhterem-kabe-i deşt-i meleküt: K.19/49
raz: K.4/13, K.10/69, -ı bezm-i sîne-: G.252/2, -ı mestûr : K.16/30, -ı el-halk-ı ıyâlu'llâh: G.90/3, -ı mevlânâ sırr-ı hazret-i sultân veled: G.15/10
râz-ı nefh-i sûr: G.97/1
remz-i hurûf-ı kâᶜinât: G.193/5
resm ü âdâb: G.100/2
reşk-i gül-şen-zâr-ı bâkî : K.23/33
rızâ: G.6G.63/1
ricâlu'llâh: T.13/8, -ı gayb: K.9/2
rind-i hakk: Mfrd.95, -i tarab-hâne-i vahdet: K.19/24
rindan: K.42/5, G.387/1, -ı aşk : G.404/1, -ı ᶜaşḳ: K.42/5
riya: G.1G.186/2, G.339/7, Mfrd.16, G.394/5, K.44/17, G.346/3, K.17/25
riyâzet: K.30/85
rûh-ı kuds: G.74/6
rûhu'l-enâm: G.139/1
rûhu'l-kudüs: K.13/1
rumûz-ı aşk cibrîl-i hıred-kelîm-i tûr-i manî: G.69/5
rüsvâ: K.1-mncT.1/7
rüyet: G.235/2
sabâh-ı rûz-i kıyâmet: G.221/5
sadâkat: G.127/4
sâhib-külâh: MT.10-VI/2
sahv: G.300/2, G.19/1
sâlik: G.112/4, G.404/5, -i tenhayi : K.4/16
sanem-i mey-fürûş-sücûd: G.188/6
secde: K.19/27
sefer etmek: G.193/4
semâ: T.2: 7, G.30/2, G.432/9, -hâne-i vahdet: G.237/6
semâg-ı dil: G.242/1
semâzen: G.349/1
sırr-ı alâ: G.349/5, -ı hudâ: G.139/3, -ı takaddes u teâlâ: G.228/1
senâ-berk-ı celâl: G.412/6

tarîkat: K.50/11

taşlıburûn dergâh-ı şerîfi : T.16/

tecella: Kıt^{c}a 26/2, G.370/2, G.257/2, Kıt^{c}a 7/2, G.370/6, G.398/7, Msnv.1/32, G.228/12, K.17/8, K.33/2, K.1-mncT.1/5, K.24/02, G.48/4, G.285/6, G.303/4, G.321/5, G.344/4, G.323/2, G.205/6, K.23/2, -yı cemâl: K.17/36, -yı tûr: G.1G.117/1, K.13/1, G.106/2, G.6/2, G.321/7, K.6/19, G.266/3, G.388/6, G.367/2, G.174/1, G.69/4, G.32/4, G.76/4, G.190/4, G.317/2, G.328/6, G.237/9, K.29/62, G.85/3, -gâh: G.14/1, -i şems-i hakîkat: G.217/7, -zâr-ı dîdâr-, G.28/2, Kıt^{c}a 43/4

tecelliyât: G.349/4

tecrîd: G.117/6, G.253/7, K.4/16, G.365/3

tekâpû: G.152/2

tekbir: G.330/3

tekebbür: R.4 /1

tekke-i âlem: G.243/4

temâşâ: G.79/3

tennûre-bend-i hâle-i envâr-ı aşk: G.349/3

tennûre-i atîk: G.238/3

terk-i çile-hâne, -i hevâ: G.194/2, -i gurbet, K.5/20, -i zehâb-: G.371/2

tesbîh: G.98/2

teselsül: K.4/4

tevbe: G.98/2, G.24/9

tevbe: Mfrd.125, G.357/6

tevhîd: Kıt^{c}a 6/2

tokuz kat perde çek: K.33: 28

tûl-i emel: K.42/30

tûr: K.6/19, G.321/7, G.205/6, G.191/5, -ı sûz-ı vahdet: G.412/4, -ı tecellâ: MT.6-III/02, -ı vuslat: G.59/4

türâb-ı der: K.19/26

tûr-ı dil: G.344/4, G.323/2

tâat: G.98/2

ukbâ: G.122/2, G.388/1

unsur-ı kâmil: K.19/8

uşşak: G.236/3

vahdet: K.9/27, G.201/2, G.450/5, G.53/3, G.104/3, G.335/3, G.72/5, T.2/7, K.29/57, K.18/4, G.292/2, G.237/5, G.16/3, G.23/2, Mfrd.54, -i lâhut: K.16/24, -i vücut: G.84/1, G.228/13

CEMİYET

CEMİYET

4.4.1. ŞAHISLAR:

4.4.1.1. Tarihî Şahsiyetler

4.4.1.1.1. Hükümdarlar, Şehzadeler, Devlet Adamları

Divanda, Selçuklu hükümdarlarından Sultan Sencer[168]; Osmanlı padişahlarından Sultan Süleyman, Abdulazîz, Abdulmecîd, Abdülhamîd Hân, Murâd-ı evvel, Murâd-ı hâmis ve Sultan Reşâd için kasideler ile Sultan Reşad'ın oğlu Şehzade Mehemmed Ziyaeddin için yazılmış bir kaside vardır. Bunlardan bir poem niteliğindeki "mersiye" önemlidir. Bu mersiyede, Sultan Abdulâziz'e yapılan suikastı çok geniş bir şekilde dile getiren şair, onun ölümüne duyduğu üzüntüsünü ifade eder.

4.4.1.1.1.1. Sultan Murâd-ı evvel (1326, 1389)

Orhan Gazî'nin oğludur. Otuz sene saltanat sürmüştür. Orhan Gazi'nin vefatında 95.000 km kare olan toprakların genişliğini 500.000 km. kareye çıkaran I. Murad'dır. Divanda, Beşinci (5.) Murad, 19.yüzyılın I. Murad'ı olarak değerlendirilir. (K.24/12)

4.4.1.1.1.2. Sultan Süleyman (1520-1566): Sadece bir beyitte geçen Kanunî Sultan Süleyman büyüklüğü, kahramanlığı ve adaleti ile meşhur bir padişah olarak ele alınır. Şair, Sultan Murad'ı överken onun "cülûsunun Sultan Süleyman'ın cülusunu unutturduğunu" ifade etmekle Sultan Murad'ın ne kadar cömert bir padişah olduğunu göstermek istemiştir.

Süleymān-ı zamān Sulṭān Murād-ı ᶜālem-ārā kim
Unutdurdı cülūs-ı şevket-i Sulṭān Süleymānı K.23/23

4.4.1.1.1.3. Sultan Abdulmecîd (1823, 1861): İkinci Mahmud'un oğludur. Saltanatı 21 sene sürmüştür. Şair, Sultan Reşad'ın "sınf-ı dervîşân"ı hoşnut ettiği için, babası Sultan Mecîd'in ruhunun cennette şad olduğunu belirtir:

Āferīn kim ṣınf-ı dervīşānı dil-şād eyleyüp
Eyledüñ Sulṭān Mecīdüñ rūḥuñı Cennetde şād K.25/40

Ayrıca, Abdülmecid Han, adaletiyle de şiirde sözkonusu edilir:

---

168 "İranda hükumet süren Selçuklular'in altıncı hükümdarıdır. Sencar'da doğduğu için Sencer denmiştir. Zamanı, Selçük sülalesinin ikbal ve azamet devridir. İran şairlerinden meşhur Enveri, muasırıdır. Kendisini çok methetmiştir" Agah Sırrı Levent, Divan Edebiyatı, s.149

ᶜAdil-terīñ-i ᶜıtret-i ᶜAbdü'l-mecīd Ḫān
Şemsü'l-ḫilāfe Ḥażret-i ᶜAbdülḥamīd Ḫān Mt.8/11

4.4.1.1.1.4. Sultan Abdulâziz (1830, 1876): Babası İkinci Mahmud'dur. 1861'den 1876'ya kadar onbeş sene (15) saltanatta kalmıştır. Devrinde olan önemli olaylardan bazıları: 1863'te Mısır ve 1867'de Avrupa seyahatlerine çıktı. 1868'de Şurâ-yı Devlet kuruldu. 1869'da Süveyş Kanalı açıldı. 1871'de Mithat Paşa sadrazam oldu. Fakat iki ay sonra, bütçede açık olduğu hâlde açık olmadığını söylediği ve yalanı ortaya çıktığı için, sadrazamlıktan azledildi. 1874'te Hüseyin Avnî Paşa sadrazam oldu. Bir yıl sonra azledilince, bu kindar adamın kini padişaha karşı son haddine vardı. Abdülaziz çok büyük bir adam kıtlığı ile karşı karşıya bulunuyordu. Kime vazife vereceğini bilemiyordu. Hiçbir işe yaramadıkları alenen ortaya çıkmış olan Mithat Paşa, Mahmud Nedim Paşa ve Hüseyin Avnî Paşaların teşvikleriyle başlayan gösteriler bir anda ihtilale döner. Bu ihtilalle Abdülaziz tahttan indirilir. Tahttan indirilmekle de kalmayarak intihar süsü verip zorla öldürüldü. 5 Haziran 1876 senesinde şehit edildiği zaman 46 yaşındaydı. Cenazesi Divanyolu'ndaki Sultan Mahmud Türbesi'ne defnedilmiştir.[169] Oldukça hacimli olan Mersiye'de Avnî Bey, bu padişahın kendisini zehirlemediğini, onun adı geçen üç paşa tarafından öldürüldüğünü iddia eder. 12 bentten oluşan bu Mersiye 132 beyittir. Şair, bu konuyu enine boyuna işlediği mersiyyesinde yukarıda adı geçen devrin devlet adamlarına ve fetvayı veren müftüye lanetler yağdırır:

Yā Rab o ḳavm-i şūma naṣıl ḳıldı iltiḥāḳ
Nūrī-i bī-ḥayā ile Maḥmūd-ı bī-ḥicāb

İtmek gerek midür iki dāmād-ı muḥterem
Rüşdī-i dūna Midḥat-i melᶜūna intisāb

Yā Müftī-i laᶜīn ki yine itmez iktifā
Teʾlif olınsa şerḥ-i feṣāduñda biñ kitāb

Bir bī-nevā müʾeẕẕin iken olmış idi ḫayf
Seccāde-i maḳām-ı Meşīhatda behre-yāb

---

169 Abdulkadir Dedeoğlu, Osmanlılar Albümü Birinci kitap, Osmanlı yay. 1976

Fetvāya iḫtiyāc yoḳ Allah ᶜAlīmdür
Ḳatl itmedür o zümreyi tedbīr-i bi'ṣ-ṣevāb Mt.8/6-10

4.4.1.1.1.5. **Sultan Murâd-ı hâmis (1840-1904):** Sultan Abdülmecid'in oğludur. 1876'da (93) gün saltanatta kaldı. Sultan Abdülaziz'i tahttan indirenler onu padişah yaptılar. Tahta çıktığı zaman aklî muvazenesi tamamen bozuldu. Zamanında Osmanlı Tarihinin en büyük cinayeti işlenmiştir. Hüseyin Avnî Paşa ve kafadarları, bir başka ihtilal olur da tekrar tahta çıkarırlar korkusu ile Sultan Abdülaziz'i hapsettikleri Feriye Sarayında hunharca şehid ettiler. Şair, Sultan Beşinci Murad için, 68 beyitlik bir kaside yazmıştır: "Ḳaṣîde-i Cülûsiyye Sulṭân Murâd-ı ḫâmis" adlı bu kaside tahta geçen Beşinci Murâd'ın cülûs dağıtması münasebetiyle yazılmıştır:

Bu gün irdi Murāda tāc u taḫt-ı āl-i ᶜOṣmānī
Bu gün ᶜīd-i saᶜīd-i sākinān-ı heft-kişverdür K.24/7

4.4.1.1.1.6. **Sultan Abdülhamid (21 Eylül 1842 - 10 Şubat 1918):** Babası Sultan Abdülmecid'dir. Annesi Tirimüjgan Kadın Efendi. 1876'dan 1909'a kadar 33 sene Osmanlı saltanatında kaldı. Prens Bismark'a göre 100 gram aklın 90 gramı Abdülhamid Han'da 5 gramı kendisinde 5 gramı da diğer siyasilerdedir. Tahta çıktığında, amcası Sultan Abdülaziz'in intihar edip etmediğini tespit etmek için bir mahkeme kurdurmuş ve kurulan bu mahkemede; Hüseyin Avnî, Mithat Paşa ve daha bazılarının bu işe karıştıklarını tespit ettirmiştir. Mithat Paşanın idam cezasını müebbet hapse çevirmiştir.[170] Şair, Abdülaziz Han için yazdığı mersiyede kendisinden bahseder. Öyle anlaşılıyor ki bu mersiye, Abdülhamid döneminde yazılmıştır. Dolayısıyla, mersiyenin yazılış tarihi 1876'dan sonradır.

ᶜAdil-teriñ-i ᶜıtret-i ᶜAbdü'l-mecīd Ḫān
Şemsü'l-ḫilāfe Ḥażret-i ᶜAbdü'l-ḥamīd Ḫān Mt.8-VIII/11

ᶜAbdü'l-ḥamīd Ḫānı Ḫudā dā'im eylesin
Taḫtuñda tā-be-rūz-ı cezā ḳā'im eylesin Mt.8-X/11

4.4.1.1.1.7. **Sultan Reşad (1844-1918):** Babası Sultan Abdülmecid'dir. Annesi Gülcemal Kadın Efendi'dir. 1909'dan 1918'e kadar dokuz sene saltanatta kalmıştır. Avnî Beyin kendisine kaside yazması onun şehzadeliği zamanındadır. Şehzade

---

170 A.g.e, s.83-84

Sultan Reşad için üç kaside yazmıştır. Şair, Sultan Reşad'ı ehl-i imanın mültecası olarak değerlendirir:

Mültecā-yı ehl-i īmān tesliyet-baḫş-ı cihān
Āb-ı rūy-i āl-i ᶜOs̱mān Ḥażret-i Sulṭān Reşād K.25/14

4.4.1.1.1.8. Şehzade Mehemmed Ziyaeddin: Sultân Reşâd'ın oğludur. Avnî Bey, uzun bir övgüden sonra, Şehzade Ziyaeddin'in doğumuna tarih düşürmüştür. Şehzade Mehmed Ziyaeddin 1873'te dünyaya gelmiştir.

Yazılsun ᶜAvnîyā tārīḫi ᶜarşa
Żiyā'ü'd-dīn Nūru'llāh Meḥemmed (Sene1290-M. 1873) T.1/39

Devlet Erkânı:

4.4.1.1.2.1. Aşkar Paşa: Hakkında bilgi bulunamamıştır.

ᶜArṣa-i devlet ü cāh içre iderken cevlān
Çāh-ı medfende ḳarār eyledi ᶜAşḳar Paşa T.19/7

4.4.1.1.2.2. Avnî Paşa: Enderun'da yetişip kuruluşunda Nizamiye Ordusuna dahil olmuştur. İlk defa askerî elbiseyi bu zat giymiştir. Bu sebepten biraz Bursa'da ikamet etmesi emrolunup ahali bu elbiseye alışmaya başlayınca 1827/28'de mükâfâten miralay yapılmıştır. Sonra mîrlivâ oldu. Sonra Dâr-ı Şûrâ'ya aza oldu. 1845'te ferik oldu. Ordularda bulunup Temmuz 1861'de vefat etti. Karacaahmet'te medfundur.[171] Şair, Avnî Paşa;nın zahirde, Osmanlı askeri; batında ise, Hz. Mevlâna'nın müridi olduğunu söyleyerek ölümüne tarih düşürmüştür.

4.4.1.1.2.3. Bekir Paşa: Avnî Beyin babasıdır. Bekir Paşa hakkında fazla detaylı bilgilerimiz yoktur. Bazı kaynaklarda sadece, Tırhala ve diğer bazı şehirlerde kethudalık yaptığı belirtilir.

4.4.1.1.2.4. Cafer Paşa: Hakkında bilgi bulunamadı. Şair, Cafer Paşa;nın dünya gemisinde seyahat ederken ecel denizine düştüğünü ifade eder:

Sū-be-sū keşti-i ᶜālemde ḫırām üzre iken
Düşdi deryā-yı ecel ḳaᶜrına Caᶜfer Paşa T.19/6

4.4.1.1.2.5. Cevdet Paşa: "Lofcalıdır. Hacı İsmailzade denmekle meşhurdu. Temmuz 1861'de Meclis-i Tanzimat, Meclis-i Vâlâ ile birleşerek kavânin dairesine aza oldu. Heyet-i vükelâ yenilenince adliye nazırı olup Mayıs-Haziran 1882'de bu makamdan ayrılmış ve Server Paşa;nın vefatında Haziran 1886 dördüncü defa

---

171 Mehmed Süreyya, a.g.e, c. 2, s.341

adliye nazırı olup 30 Mayıs 1895'te vefat etmiştir. Yaşı 80'e yakın olup âlim, fâzıl, nesre ve nazma muktedir, musannif ve müellifdi. 12 ciltlik "Tarih-i Türkçe Kavaidleri" ve başka eserleri herkesçe makbuldur. Mecelle Komisyonu riyasetinde bulunduğundan fıkıhta dahi hizmetleri olmuştur."[172] Hakkında bir kaside var. Ünlü tarihçidir ve Mecelle'yi kaleme alan müelliftir. Şair Cevdet Paşa hakkında, "vekillerin övüncü" ve "devrin edibi", "adliye makamı onun gibi âdil bir insanı hiçbir zaman görmemiştir." gibi övgü dolu ifadeler kullanır. Mecelle'yi tertib eden de Cevdet Paşadır:

Faḫru'l-vükelā edīb-i devrān
Cevdet Paşa-yı murtażā-dil K.23/7

ᶜAdliyye maḳāmı görmemişdür
Ẕātı gibi bir vücūd-ı ᶜādil K.23/9

Biñlerce ecille bir Mecelle
Tertībine olmamışdı nāʾil K.23/10

4.4.1.1.2.6. Dilâver Paşa: Avnî Bey zamanında yaşamış olan iki Dilâver Paşa vardır. Bunlardan biri Çerkes diğeri Hafız Dilaver Paşa;dır. Çerkez olan 15 Şubat 1899'da vefat etmiştir. Hafız Dilaver Paşa, hadım'dır. Esma Sultan'ın "baş ağa"sı olmuş daha sonra "nâibülharem" ve Ramazan 1271'de (Mayıs-Haziran 1855) vezirlikle "şeyhülharem" olduktan sonra Mayıs 1856'da vefat etmiştir.[173]

İktifā görmiyecek ḳuvve-i bāzūsunda
Merge teslīm-i vücūd itdi Dilāver Paşa T.19/3

4.4.1.1.2.7. Gazanfer Paşa: Bu şahıs hakkında, bilgi bulunamamıştır. Şair, Gazanfer Paşanın arslan gibi olduğunu fakat, ecel ejderhasının ağzına düşmekten kendini kurtaramadığını ifade eder:

Ejdehā-yı ecelüñ ağzına düşdi der-ḥāl
Gerçi kim şīr-i jiyān idi Ġażanfer Paşa T.19/4

4.4.1.1.2.8. Hamza Paşa: Hangi Hamza Paşa olduğu hakkında kesin bir delil yoktur. Şairin yaşadığı döneme en yakını olan Hamza Paşa, 1727'de doğup 1769'da vefat eden ilim sahibi, cömert, idareci ve münşîdir.[174]

---

172 Age., c. 2, s.395-396
173 Age., c. 2, s. 420-421
174 A. g.e , c.2, s. 605

Nerede ḳaldı o dārāt u celādet ü ḫaşem
Ḥamza Paşaya ne oldı ḳanı Ḥayder Paşa T.19/2

4.4.1.1.2.9. Haydar Paşa: Haydar Paşa, Askerlikten yetişip 1831'de mîrlivâ ve sonra Çanakkkale Boğazı muhafızı olup 1841'de ferik olmuştur. Sonra Varna muhafızı olup 1844'te vefat etmiştir.[175]

Nerede ḳaldı o dārāt u celādet ü ḫaşem
Ḥamza Paşaya ne oldı ḳanı Ḥaydar Paşa T.19/2

4.4.1.1.2.10. Hurşîd Paşa: "Musullu Abdülcelilzade Yahya Paşa;nın kölesidir. Mektûbî-i hariciyeye girip Fuad Paşa ile memuren Suriye'ye gitti. Şubat-Mart 1863'te Rumeli pâyesiyle Kudüs mutasarrıfı, Şubat 1864'te Erzurum valisi ve İstanbul'a gelişinde 14 Zilhicce 1280'de (21 Mayıs 1864) mâliye nâzırı, Şa'ban 1282'de (Ocak-Şubat 1866) Edirne valisi olmuştur. 17 Muharrem 1286'da (29 Nisan 1869) evkaf nâzırı, 16 Cemaziyelevvel 1287'de (14 Ağustos 1870)Hicaz valisi olup bunlardan başka, 7 Safer 1291'de (26 Mart 1874) Edirne valisi olup Ramazan 1292'de (Ekim 1875) azledildi. Daha pekçok vazifede bulunmuştur. Ankara valisiyken 1879'da vefat etmiştir."[176] Şair, Edirne valisi olan Hurşid Paşa hakkında 53 beyitlik bir kaside yazar. (K.33) Bu kasidenin bir kaside değil bir "teşekkür-nâme" olduğunu ifade eder.

Degüldür bu ḳaṣīde bir teşekkür-nāmedür ancaḳ
Ki īcāb eylemişdür gördigüm ālāy-ı ᶜuẓmādan K.33/39

Şairin bu değerlendirmesi, Bağdat'tan döndükten sonra Hurşid Paşa tarafından adliyede bir görevle görevlendirilmesine dayanmaktadır.

4.4.1.1.2.11. Hüseyin Paşa: "Şerif Muhammed b. Avn Efendi'nin üçüncü oğludur. Kardeşi Abdullah Paşanın emirliğinde Mekke'de bulundu. İkinci kardeşi Ali Paşanın vefatında o ailenin halifesi olmakla İstanbul'a çağrılarak 17 Şaᶜban 1291'de (29 Eylül 1874) vezir payesiyle Şûrâ-yı Devlet azası oldu ve 18 Zilhicce'de (26 Ocak 1875) Mecâlis-i Aliyeye memur oldu. Rebiyülevvel 1294'te (Mart-Nisan 1877) Şûrâ-yı Devlet azası Rebiyülahir'de (Nisan-Mayıs) mülkiye dairesi reisi ve 28 Cemaziyelahir'de (10 Temmuz 1877) Mekke emîri oldu. 1297'de (1880) Cidde'ye girişi sırasında bir fedai tarafından şehid edildi. Katil asıldı. İffetli, zarif, zeki, ince, temiz soyluydu. emirliğinde yolların güvenliğini sağlamak

[175] Age., c. 2, s. 659
[176] Age., c.2, s.680

maksadıyla koruma mevzileri yapmayı murat buyurmuştu."[177] Şair Mekke-i Mükerreme şeriflerinden olan bu şahıs için şehid edilmesine dair bir tarih düşürmüştür.

4.4.1.1.2.12. İskender Paşa: Hakkında bilgi bulunamamıştır. Avnî Bey, İskender Paşanın Aksu'da nüfuzu olan bir zat olduğunu fakat şimdi kara toprakta yattığını ifade eder.

Bir zamān Aḳṣuda icrā-yı nüfūẕ eyler idi
Ḳara ṭopraḳda yatur şimdi Sikender Paşa T.19/5

4.4.1.1.2.13. Mazhar Paşa: Bu dönemde aynı isimde üç paşa olduğu için şairin hangisini kastettiğini tespit edemedik.

Sāz-ı Fārābī-i mevt ile hem-āhenk oldı
Dest-i ġamda dökülüp def gibi Maẓhar Paşa T.19/8

4.4.1.1.2.14. Mahmûd-ı bî-hicâb: Sultan Abdülaziz dönemi sadrazamlarındandır. Sadrazamlığı sırasında bütçenin kâfi miktarda olduğu gerçekdışı haberi yayıp sonra da yalanı ortaya çıkınca Abdülaziz tarafından görevinden alındı. Bunu hazmedemeyince, Hüseyin Avnî ve Midhat paşalarla birlikte ihtilal çıkartıp Abdülaziz'i tahttan indirmiş. Yerine Sultan 5. Murad'ı getirmişlerdir. Avnî Bey, onu "utanmaz" diye vasıflandırmıştır. Divanda, Sultan Abdülaziz'i öldürerek intihar süsü verenlerden biri olması sebebiyle zikredilir.

4.4.1.1.2.15. Midhat-i melûn: Midhat Paşa da aynı sebepten Abdülaziz'in katili olarak görüldüğü için "Sultan Abdülaziz'e Mersiye"de ele alınır. Şair kendisinden Midhat-i melᶜûn diye bahseder.

4.4.1.1.2.16. Muammer Paşa: "Erzurumlu kaymakam Rüşdî Mehmed Paşa;nın oğlu olup 1227'de (1812) doğdu. Çeşitli görevlerde bulunmuştur. En son 24 Nisan 1873'te Muhacirin Komisyonuna reis olup 29 Muharrem 1292'de (7 Mart 1875) vefat etmiştir. Nefis yemeklere düşkün, yumuşak huylu, ılımlı, dindardı."[178]

ᶜİbret al ḥāl-i cihāndan oḳuyup tārīḫin
Ḳaldı mı dehrde bir pāk Muᶜammer Paşa T.19/10

4.4.1.1.2.17. Muzaffer Paşa: Bu dönemde birden fazla aynı isimde paşa olduğundan bunlardan hangisi olduğu tespit edilememiştir.

ᶜĀḳıbet ḳalmıyacaḳ dāᵓire-i dünyāda
Ne cihāngīr ne manṣūr u Muẓaffer Paşa T.19/9

---

177 Age., c. 3, s.726
178 Age., c. 4, s. 1095

4.4.1.1.2.18. **Münîr Paşa:** "Yeniçeri zâbiti Hacı Ahmed Ağa'nın oğludur. 1244'te (1828-297) doğup 1249'da maliye kalemine girmiştir. 1271'de cizye başkâtibi, 1284'te Meclis-i Rüsumat azası, 1285'te emtia-i dahiliye gümrüğü nazırı, 1288'de İzmir rüsumat nazırı ve o sene Cemiyet-i Rüsumiye reisi olup yükselerek 1290'da ûlâ evveli olmuştur. 1293'te Orman ve Maadin Meclisi reisi ve ardından a'şâr nâzırı ve 1295'te ek olarak orman ve maadin müdür olmuştur. Az müddette orman ve maadinden ayrılmış, o aralık ağnam ilavesiyle a'şâr emâneti uhdesinde kalmıştır. 27 Şa'bân 1298'de (25 Temmuz 1881) maliye nazırı olup 3 Zilhicce 1299'da (16 Ekim 1882) vezir rütbesi ihsan buyuruldu. 15 Zilka'de 1302'de (26 Ağustos 1885) vezirlikten azledilmiş tam bir ay sonra Dahiliye Nazırı olmuştur. Bu görevden 1891'de ayrıldı. 7 Muharrem 1315'te (8 Haziran 1897) birden vefat etti. Arapça, Farsça ve Fransızca bilir, kitabet ve dirayet ve ehliyeti yerinde, servet sahibi, cömert bir zat idi."[179]

Zamanın Maliye Bakanı olan Münir Paşa hakkında şairin 65 beyitlik bir kasidesi vardır. (K.34)

4.4.1.1.2.19. **Necîb Paşa:** "Moralı Şeyh Necibzade Şâmî Paşanın oğullarındandır. Şevval 1294'te (Ekim 1877) kalemde iken terbiyesi beğenilince Mediha Sultan'a nişanlanıp ûlâ ile Şûrâ-yı Devlet'e aza olmuştur. 1296'da (1879) düğünü yapılmıştır. 1299'da (1882) vezir rütbesi ihsan buyuruldu. 1302'de (1884-1885) vefat eylemiştir. Edip, bilgiye hevesli, yumuşak huylu ve yakışıklı olup yaşı 30'a varmıştı."[180] Necip Paşa;ya 112 beyitlik bir kaside yazan Avnî Bey, kendisinin kâtipler zümresinden olduğunu ve fakirlikten neredeyse aç kaldığını ifade ederek Necip paşa'dan yardım ister.

Bir piyāde ḳuluñam zümre-i küttāb içre
Çignedi geçdi beni rāʾīż-i baḫt-ı ḫod-kām K.30/67

Şair, Necib Paşaya babasından da çok ikram ve izzet gördüğünü ifade etmek suretiyle yardım ister:

Terbiyet-gerde-i luṭf-ı peder-i efḫamuñum
Beñzemem sāʾire ey reşk-i vezīrān-fiḫām K.30/37

4.4.1.1.2.20. **Yûsuf Kâmil Paşa:** "Gümrükçü Osman Paşa;nın oğludur. 1220'de doğup İstanbul'da biraz amcasının yanında kaldıktan sonra Mısır'a gitmiştir. Orada hazine-i Mısriyye kâtipliğinde bulunup bilgisi Mehmed Ali Paşa tarafından

---

179 Age., c. 4, s. 1216-17
180 Age., c. 4, s.1247

takdir edilerek maiyet kâtibi olmuş ve askere kaydedilerek 5 senede mîrlivâ olmuştur. Pek çok görevde bulunduktan sonra 15 Receb 1279'da (5 Ocak 1863) sadrazam oldu. O sene 15 Zilhiccesinde (3 Haziran 1863) azlolunup bir hafta sonra dördüncü defa reis oldu. Daha sonra da pekçok görevde bulundu. Fakat 22 Ramazan 1293'te (11 Ekim 1876) vefat etmiştir. Fâzıl, şair, kâtib, tedbirli, cömert, kerim, zevk ehli idi. Üsküdar'da karısı Zeynep Hanım;la birlikte bir hastane yaptırdılar. Telemak'ı tercüme eden odur."[181]

Şair Yusuf Kâmil Paşa;nın 1862'de sadrazamlık makamına gelişine tarih düşürmüştür. (T.6)

4.4.1.1.2.21. **Subhî Paşa:** Bu dönemde aynı adda üç paşa olduğu için şairin hangisini kastettiğini tespit edemedik.

4.4.1.1.2.22. **Sâmi Paşa:** "Mora'da Trapoliçe'de doğdu. Mora'dan ailesiyle Mısır'a gidip İbrahim Paşa;ya mektupçu oldu. Sonra orada birkaç sene takvim müdür olup 1247'de mîrimîrânlıkla başmuavin oldu. 1259'da ferik oldu. 1265'de göçerek İstanbul'da yerleşti. Muharrem 1267'de mirimiranlıkla Tırhala mutasarrıfı olup o ay vezir rütbesiyle Rumeli müfettişi oldu. Zilka'de 1267'de Bosna ve Zilhicce'de Trabzon valisi oldu. Cemaziyelahir 1268'de azledildi. Ramazan 1268'de Vidin valisi, Zilka'de 1271'de Meclis-i Tanzimat azası, Şa'ban 1273'te ilk maarif-i umumiye nâzırı, 1274'te ilaveten Girit vâlisi olup döndü. Cemaziyelahir 1278'de nezaretten azledildi. 1279'da Mısır'a giderek Zilka'de 1279'da dönüp Meclis-i Vâlâ'ya aza oldu. Muharrem 1280'de Mecâlis-i Âliye'ye memur olup bir müddet sonra affedilerek hanesinde kaldı. Muharrem 1294'te Meclis-i Â^{c}yân azası oldu. 1298'de vefat eylemiştir. Yaşı 88'e varmıştı. Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir. Orta boylu, nahif, nurânî bir zat idi. Âlim, fazıl, şair, tedbirli, fasih, cömert ve zengindi. İlmî, dinî ve ledünnî zenginliği nefsinde toplamış olup evlâdından Subhi Paşa, Necib Paşa, Hasan Bey, Bâkî Bey ve Halim Bey de seçkin kişiler oldular."[182]

Şair, Said Paşadan, "vezirlerin övüncü" olarak bahseder. Avnî, Sami Paşanın kendisine üstad olması sebebiyle övündüğünü ve onun Câmî kadar menfaatli bir alleme olduğunu ifade eder. (K.32/5)

4.4.1.1.2.23. Plevne Kahramanı Gâzi Osman Paşa

"Plevne Kahramanı" olarak vasıflandırılan Gâzi Osman Paşanın Plevne'de gösterdiği üstün başarıya hayranlığını ifade eden şair, onun şecaatini, büyüklüğünü ve kahramanlığını ifade ettiği altı bentlik bir musammat yazmıştır.

Gâzi Osman Paşa:

---

181 Age., c. 3, s. 863-864

182 Age., c.5, s.1478-79

Ḥaḳḳā dilīr-i ᶜaṣr idi ṣāḥib-ḳırān idi
Bir mis̱li yoḳ şecāᶜati çoḳ ḳahramān idi Mt.6/1

Avnî Bey, Osman Paşanın harpte esir düştüğünü, esaretinin Yusuf esareti olduğunu ve bir gün İstanbul'a gelip Müslümanların gönüllerini şad edeceğini ifade eder:

Kendi esīr-i ḥarb ise de seyf-i saṭveti
Ṭāḳ-ı felekde zühre-güdāz-ı bağātdur Mt.9-VI/4

Mānende-i esāret-i Yūsuf esāreti
İḫvān-ı dīn bāᶜis̱-i fevz ü necātdur

Bir gün gelür Sitānbula ol Ḥayder-i zamān
Her Müslimānı şād iden ancaḳ o ẕātdur Mt.9-VI/4,5,6

4.4.1.1.2.24. Şeyhülislâm Sadeddin Efendi (1798-1866)

"Müderris Abdülhamid Efendi'nin oğludur. Eğitim ve öğrenimini bitirdikten sonra, kadılık mesleğine girdi. Bu görevi sırasında çeşitli yerlerde kusursuz denecek şekilde, şer'î hükümlerin tatbikine çalıştı. Aydın ilinde kadı olarak bulunduğu sırada, Karaosmanoğulları yüzünden bir süre Kütahya'ya sürgün gönderildi.

Şeyhülislâm, Meşrebzade Mehmed Arif Efendi'nin ölümü üzerine 1858 tarihinde Meşihat Makamı'na yükseldi 4 yıl 10 ay 27 gün fetva görevini yaptıktan sonra 1863'te Padişah Sultan Azîz tarafından azledildi. Azline sebep olarak ilmi fazileti ve doğruluğu ile toksözlü oluşunun Bâb-ı Âlî'de hoşa gitmemesi ve Fuad Paşanın bu nedenlerle Sultan Aziz'den azlini istemesi gösterilmektedir."[183] Avnî Bey, bu zat hakkında elli beyitlik bir kaside yazmıştır. Şair, onun "zâhir ve bâtın ilimlerini câmi" bir insan olduğunu ve şerᶜ-i mübinin hâmisi olduğunu ifade eder.

Cāmiᶜ-i ẓāhir ü bāṭın ᶜilim-efrāz-ı yaḳīn
Ḥāmi-i şerᶜ-i mübīn Ḥażret-i Şeyḫu'l-islām K.28/19

4.4.1.1.2.25. Münif Paşa (1828-1910)

"Gerçek ilmin ve batı kültürünün Avrupa'da hayran hayran dolaşmak veya birtakım siyâsî faaliyetlerde bulunmakla değil, ciddî bir müessesede elde edileceğine inanmış olması, Münif Paşayı bir kısım Tanzimat ediplerinden mühip farklarla

183 Abdülkadir Altunsu, Osmanlı Şeyhülislamları, Ayyıldız Matbaası, Ank. 1972, s.192

ayırır. Nitekim, Münif Paşa, ayni ciddi ilim anlayışıyla İstanbul'da Cem'iyyet-i ilmiyye-i Osmâniyye adında bir ilim cemiyeti kurmuş, bu cemiyete, devrin doğu, batı külütürüyle mücehhez, bâzı kuvvetli simâlarını toplamış, Mecmûa-yı Fünûn isimli, Avrupaî bir ilim anlayışının gelişmesine esaslı hizmette bulunmuştur. (1863-1865) Bu mecmua ciddî mahiyette ve geniş ölçüde yeni ve ansiklopedik bilgiler veren ve ilme de fenne de paysiyet kazandıran bir müessese olmuş, fakat önce bir kolera salgını yüzünden (1865) kapanmış, tekrar çıktığı zaman ise bir sansür hatasıyla kapanmıştır. Bir memleketin ancak Maarif vasıtasıyla kalkınacağına inanan ve bu inancı, esasen ayni fikirde olan Sultan ikinci Abdülhamid'e de duyuran Münif Paşa, bu bakımdan İmparatorluk devrinin sayılı maarif nazırlarındandır. Münif Paşanın Destân-ı âl-i Osman adlı eserinden başka, kitap hâline gelmemiş ilmî, edebî, te'lif ve tercümeleri vardır.(1877)"[184]

Münīf-i nādire-gū gülşen-i ma^cārifde
Ger olmasaydı senüñ ḳadr-dānuñ ey bülbül K.50/15

4.4.1.1.3. Osmanlı Sahası Dışındaki Padişah ve Devlet Adamları

4.4.1.1.3.1. Mahmud ve Ayaz

Bütün divan şiiri içinde de görüldüğü gibi Gazneli Mahmud ve kölesi Ayvaz, âşık ile maşuk ilişkisi içinde ele alınır.

Ne ṣanem ṣad ... efser ü taḫt-ı Maḥmūd[185]
Ne ṣanemdür şiken-i revnaḳ-ı dīdār-ı Ayāz G.146/8

4.4.1.1.3.2. Sultan Sencer

Selçuklu padişahlarından olan Sultan Sencer'in Divan'da hikmetli bir sözü nakledilir.

Bir sā'ile söylemişdi Sulṭān Sencer
Reşk eyleme ehl-i ^cizz ü cāh olduğuma

Ben ağlayum senüñ gedā olduğına
Sen ağla benüm de pādşāh olduğuma R.20

4.4.1.1.4. Şairler ve İlim Adamları

4.4.1.1.4.1. Baki

Baki'nin bir mısraını iktibas eden şair, onun şiirlerinin, irfan ve fazilet baharı olduğunu ifade eder.

184 Banarlı, a.g.e, c.2, s.956

185 Noktalı yer metinde boş bırakılmıştır.

Bahār-ı fażl u ᶜirfāndur bi-ḳavl-i Bāḳī-i merḥūm
Zer-efşān eylesün nergisler evrāḳ-ı gülistānı K.23/52

4.4.1.1.4.2. Nefî

Nefî, Avnî Beyin önemli ölçüde etkilendiği şairlerdendir. Şair, şiir vadisinde sık sık onu örnek göstererek bu etkiyi açığa vurur. Avnî Bey, Nefî'nin "rûzgâr" ve "sözüm" redifli şiirlerine nazireler yazmıştır. Kubbe-i Hadrâ vasfında söylediği "mıdır" redifli şiiri de Nefî'nin etkisini açıkça gösteren bir niteliktedir.

Şair, Nefî'den "Nefî-i maẓlûm" olarak bahseder ve onun haksız yere öldürülmesine bir telmihte bulunur. Nefî, Türk Edebiyatı'nda, Farsça'yı en mükemmel anlamda bilen ve İran şairleriyle boy ölçüşecek derecede bu dile hâkim olan bir şairdir. Avnî Bey, Nefî'nin bu yönüyle de alâkadardır. Bu alâkadarlık onun şöhretini kıskanmak şeklinde tezahür ederek ondan üstün olduğunu iddia etmeye kadar gider. Şair, "eğer Nefî benim Farsça şiirlerimi görseydi Farsça şiir söylemeye tevbe ederdi", diyor. Şairin bu iddiasını, Muallim Naci de desteklemektedir. Avnî'nin Nefî için kullandığı sıfatlar şunlardır: "Nefî-i maẓlûm, Nefî-i şemşîr-zebân, Nefî-i muᶜciz-maḳâlât, Nefî-i muᶜciz-beyân, Nefî-i Cibrîl-per"

Çoḳ mı bu daᶜvī ki benem ḫāliyā
Nefᶜī-i Cibrīl-per-i rūzgār K.36/53

Yoḳ ḳuvvet-i maᶜnāda o ᶜĪsī-deme hem-tā
Var ise yine Nefᶜī-i şemşīr-zebāndur Mt.14/36

Ferş-i dergāhı bi-ḳavl-i Nefᶜī-i muᶜciz-beyān
ᶜArşdan aᶜlā degülse çarḫdan ednā mıdur K.18/6

Şehīd olmışdı gerçi Nefᶜī-i maẓlūm āmmā kim
Ḥayāt-ı tāze virdüñ bendeñe luṭfuñ mükerrerdür K.24/63

Fārisī söylemege tevbe iderdi Nefᶜī
Fārisīyān-ı bülendümden alaydı peyġām K.30/44

4.4.1.1.4.3. Şeyh Galib

Avnî Beyin üzerinde tesiri olan şairlerden biri de, belki Mevlevî olması sebebiyle, diğer şairlerden daha çok etki etmiş olan Galib'dir. Galib'in Mevleviler için yazdığı:

Bu şeb pertev ṣalup nāgāh āh-ı subḥ-gāhīler

Açıldı nūr-ı çeşmüm rūşen oldı hep siyāhīler
Hilāl-i bedr olup deryā-yı istiġrāḳa māhīler
Tecellī ḳıldı birden itizār-ı gāh gāhīler

Gözüm dūş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
ᶜAceb şevket ᶜaceb heybet ᶜaceb ṭarz-ı ilâhîler

şiirine, mütekerrir-müseddes yazmıştır. Avnî Beyin Müseddes-mütekerrir'den sunduğumuz aşağıdaki bentte de görüleceği gibi Şeyh Galib Avnî'yi ileri bir derecede etkilemiştir:

Telāṭum-ḫīz olup envāra āh-ı ṣubḥgāhīler
Fürūġistān-ı nūr-ı Ṭūra döndi ḫānḳāhīler
Biᶜaynih Ḫıżr olup baḥr-i tecellā içre māhīler
Ġarīḳ-ı Āb-ı ḥayvān-ı şuhūd oldı siyāhīler

Gözüm dūş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
ᶜAceb şevket ᶜaceb heybet ᶜaceb ṭarz-ı ilâhîler   Mt.10-I/1,2,3

4.4.1.1.4.4. Nevres

"XVIII. yüzyılın gerek nesir gerek şiir sahasında sonraki yüzyıllara iyi hatıra bırakmış bir sîmâsı da şair Nevres'tir (?, 1762). Nevres, Kerkük'te doğmuştur. İmparatorluğun Şark serdarı Hekim Oğlu Ali Paşa;nın sadârete getirilmesi üzerine onun hâfız-ı kütübü olarak İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da müderrislik, Bosna'da, Tokat'ta kadılık yapmıştır. Kaside kadar hiciv söylemekten de geri kalmadığı için, vazifelerinden uzaklaştırılmaları, sürgünleri ve sıkıntıları olmuştur. Son defa sürgüne gönderildiği Bursa'da ölmüştür. Bu şair, XVIII. yüzyıl ortalarında şiir sahasının en muktedir imzalarından biriydi. Şöhreti, Tanzimat'tan sonraki Türk Edebiyatı devrinde, bilhassa divan tarzını sevenler ve yaşatanlar arasında devam etmiştir. Namık Kemal ve Muallim Naci, Nevres'in şiir kudretini takdir edenler arasındadır."[186] Avnî Bey, Nevres gibi bir üstadın ancak bin yılda çıkabileceğini ifade ederken, onun bir mısraını da tazmin eder:

Cehlümi bilmeyecek mertebe cāhil degülem
Bilürem rütbe-i noḳṣānumı kāmil degülem   G.282/1

Ḥażret-i Nevres gibi üstād-ı kāmil-maᶜrifet
ᶜAvnîyā biñ yılda bir ṣāḥib-i kemāl eyler ẓuhūr   G.134/10

---

186 Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.II, s. 752

4.4.1.1.4.5. Nedim

Şair, Nedim'in "var içinde" redifli gazeline bir nazire yazmıştır. Bu gazelin makta beytinde şair, "bu şiir Nedim'in kaleminden çıkan esere benzemezse de şiirlerimizin içinde hakikatın ruhu var" der:

Uymazsa da ᶜAvnī eser-i kilk-i Nedīme
Eşᶜārumuzuñ rūḥ-ı ḥaḳīḳat var içinde G.374/5

4.4.1.1.4.6. Fehim (1627-1648)

"Daha on yedi, on sekiz yaşlarında iken bir divan tertipleyen Fehim, yirmi bir, yirmi iki yaşlarında vefat etmiştir. Fehim'in gazelleri de, daha kendi asrından başlayarak birçok nazîrelere kaynak olmuştur. Bu şairin Tanzimat devrinde, Leskofçalı Galib Bey;in takdiri ve tanıtmasıyla, başta Namık Kemal olmak üzere Hersekli Arif Hikmet gibi, Kâzım Paşa ve Avnî Bey gibi şairler tarafından da çok beğenildiği ve şiirlerine nazireler söylendiği görülür."[187]

Şair, "Fehim'in tarzının arkasından gitmek yaratılışın zorlamasıyla değil belki Allah'ın bir vergisi olduğu için söz konusudur", der. Avnî Bey bu beyitle şiirde kimi takip ettiğinin ipucunu vermektedir:

ᶜAvnīyā cebr-i ṭabiᶜatden degüldür Ḥaḳ bilür
Dād-ı Ḥaḳdur peyrev-ı ṭabᶜ-ı Fehīm olmaḳ baña G.5/7

4.4.1.1.4.7. Hakkı (Yekçeşm)

"Misori muhafızı İsmail Paşa;nın oğludur. 1238'de (1822/23) doğmuştur. 1259'da (1843) evkaf muhasebe kalemine çerağ olunmuştur. 1267'de (1851) evkaf mektûbî kalemine nakledilmiştir. Ancak kalemi terk edip az bir maaşla geçinmiş ve Asir fethindeki kasidesine karşılık maaşı artırılmıştır. Sonraları gözleri körlük derecesinde hasta olduğu hâlde 20 Safer 1312'de (23 Ağustos 1894) vefat eyledi. Çamlıca'da Selami Efendi merkadi civarında defnedilmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe nazma ve nesre ve şiirde Nef'î'yi taklide muktedirdi. Divan'ı ve bazı eserleri vardır."[188] Yekçeşm Hakkı'ya dair, Türk Klasikleri'nde ise şu bilgiler verilmektedir: "Boğaz nazırı İsmail Paşanın oğludur. İstanbul'a geldikten sonra çeşitli dairelerde kâtip olarak çalışan Hakkı, 1853/54 yılında aklını oynattı. Yıllarca süren bu rahatsızlığı geçtikten sonra, kendisine bir görev verilmedi. En çok kaside türünde başarılı olan Hakkı, hayatını hastalık ve yoksulluk içinde geçirdi. Hakkı Bey, kasidelerinde ve hicviyelerinde Nef'î mukallidi olarak suçlanmıştır. Farsça

187 Age., s. 668
188 Agm., Sicill-i Osmânî, c. 2, s. 561

şiirleri Türkçe şiirleri kadar başarılıdır. Encümen-i şu'arâ'ya katılmıştır. Devrin şairlerince takdirle karşılanan Hakkı Beyin Dîvân'ı ölümünden yirmi yıl kadar önce basılmıştır. (Bursa 1292) Bu küçük Dîvân'ın basılışından sonra yazdığı şiirlerin nerede olduğu bilinmemektedir."[189]

Şu hâlde, Avnî Beyin "İsmail-paşazade Hakkı Beyin Divanı'na Takriz"'i yazdığı tarih: H. 1292 yani 1875'tir.

Avnî Beyin şiir ve şair hakkındaki bazı beyitleri, "Hakkı Bey Divanı'na Takriz"de bulunmaktadır.

Cenāb-ı Ḥaḳḳınuñ ās̱ārını gördükce ey ᶜAvnī
Helāk-ı neng olur çoḳ şāᶜir-i meşhūr şerminden G.303/6

Baña düşmezdi fer-i sırr-ı meᶜānī var iken
Ḥażret-i Ḥaḳḳı-i üstād gibi mīr-kelām K.30/27

4.4.1.1.4.8. Hamid

"Avrupaî Türk Edebiyatı'nın, Tanzimat'ın ikinci devresinde yetiştirdiği şahsiyetler içinde, batı edebiyatını daha iyi anlayan ve şiirde o devir için başdöndürücü yenilikler yapan, velûd ve kudretli şair Abdülhak Hamid'dir."[190] Avnî Bey, bir beyitte dahi olsa bu Tanzimat dönemi şairinden övgü ile bahsetmektedir:

Kemāl-i manṭıḳ-ı ṭabᶜ-ı Ḥamīde nisbetle
Senüñ bedīᶜ degüldür beyānuñ ey bülbül K.50/19

---

189 İsmail Ünver, a.g.mad. s. 102
190 Nihad Sami Banarlı, a.g.e, s.925

4.4.1.1.4.9. Ziya Paşa

Ziya Paşa, şairin değer verdiği şairlerin başındadır. 21 beyitlik Ziya Paşanın mısra'ını tazmin ettiği manzume ile, Ziya Beyin Harabat adlı eserine yazdığı "Tebrikname" (87 beyit) Avnî Beyin Ziya Paşaya olan kuvvetli alâkasını göstermektedir. Bu iki şiire bakarak Avnî Beyin Ziyâ Paşadan etkilendiğini söylemek mümkündür.

Bir iki cām çeküp ṣāḥib-i Ḫarābāta
Du^{c}ā zamānıdur ey ^{c}Avnī-i şikeste-derūn Mt.15/85

Cihān nāmında bir dārü'ş-şifā-yı muḫtaṣar gördüm
Ne mecnūnlar ne şeydālar nice dīvāneler gördüm Mt.9/1

4.4.1.1.4.10. Namık Kemal

Namık Kemal, 1861'de kurulan "Encümen-i şu'arâ"nın müdavimlerindendir. Avnî Bey kendisinden ondört yaş küçük olan Namık Kemal için yazdığı bir beyitte ondan övgü ile bahseder:

Şākirdiyüz ol mürşid-i āgāh-ı Kemālin
Da^{c}vātı bize vācibe-i rūz u şebāndur Mt.14/51

4.4.1.1.4.11. Âşık Ömer

"Yalnız XVII. asırda değil bütün saz şairleri arasında en velûd ve en tanınmış isim de Âşık Ömer'dir. Hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Âşık Ömer savaşlara katılmış, hudud kalelerinde bulunmuş bir ordu şairidir. Divanında, Sultan VI. Mehmed, II. Ahmed ve II. Mustafa zamanlarındaki Rus, Avusturya ve Venedik harblerine dair manzumeleri vardır. Bu şöhretli şairin 1707'de 75-80 yaşları arasında vefat ettiğine dair tarih kayıdları ve vefatı hakkında söylenmiş bir tarih vardır:

"Ola Âşık Ömer'in cilvegehi adn-i celīl"[191]

Avnî Bey, Âşık Ömer'i sadece bir beyitte zikreder:

Baḳuñ kerāmet-i eş^{c}āra kim Ḥicāzda hem
Teşehhür itmedi ^{c}Āşıḳ ^{c}Ömer ḳadar maṭ^{c}ūn Mt.15/53

---

191 Banarlı, a.g.e, c.2, s. 719

4.4.1.1.4.12. Hayyam

Hayyam, rübaileriyle meşhur bir İran şairidir. Avnî Bey, rübaî sahasında Hayyam'la boy ölçüşür ve kendisinin ondan daha üstün olduğunu iddia eder:

Bir rübā^cimi işitse be-ḥaḳ-ı çār-kitāb
Çār-pāreyle gelür cünbüşe rūḥ-ı Ḫayyām K.30/43

4.4.1.1.4.13. Ebü'd-Derdâ

"Asıl adı Uveymir b. Zeyd b. Kays olmakla beraber, daha çok Ebü'd-Derdâ künyesi ile şöhret bulmuştur. Ensar'dan olup Hazrec oğullarındandır.

Kur'an-ı Kerim'i Rasûlu'llah (s.a.v)'dan öğrenip, ezberledi. Uhut harbinde nasıl bir yiğit olduğunu isbat etti. Bu sebeple, Rasûl-i Ekrem: "Uveymir her zaman bir yiğittir?" buyurmuştur. Hz. Peygamber, onunla Selman-ı Farisî'yi kardeş yapmıştır.

Ebu'd-Derdâ, Hz. Osman'ın hilafeti zamanında Şam kadısı olup Şamlıların müftüsü, Filistinlilerin de kadısı idi.

Ebü'd-Derdâ, Hz. Aişe'den ve Zeyd b. Sabit'ten hadis rivayet etmiştir. Ondan da oğlu Bilal ve hanımı Ümmü'd-Derdâ rivayet etmişlerdir. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 179'u bulur. Onun hakkında Mesrûk şöyle demektedir. "Rasulullah (s.a.v)'ın ilminin altı kişide bulunduğunu gördüm; Ebü'd-Derdâ da bunlardan biridir.

Ebü'd-Derdâ Dimişk'de H.32 tarihinde vefat etmiştir."[192]

Görse farḳ itmez felek bir bende-i nā-çāruñı
Derd-mend-i derd-i aşḳuñ mı Ebu'd-Derdā mıdur K.18/51

4.4.1.1.4.14. Enverî, Hâkânî, Sâdî, Örfî-i meşhûr, Selmân, Şebüsterî

Şair, İran'ın meşhur şairlerinden olan Enverî'nin büyüklüğünü kabul eder, fakat "Anadolu'nun Enverî'si benim" diyerek "bir beytini bin İran ülkesine değişmeyeceğini" ifade eder:

^cAvnī benüm ol Enverī-i Rūm ki ḥālā
Bir beytümi biñ kişver-i Īrāna degişmem G.294/5

Şair, Enverî'den üç yerde söz eder. Enverî'nin şiirini "nazm-ı pâk-ı Enverî" diye tavsif eden şair, onun şiirindeki sihre tercüman olup iki beyit tazmin ettiğini söyler:

Naẓm-ı pāk-ı Enverīden tercemān-ı siḥr olup
Eyledüm vaṣfuñda taẓmīn iki beyt-i müsteṭāb K.29/44

---

192 Suhi es-Salih, Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları, (Terc: M. Yaşar Kandemir), Gaye matb., Ank., 1988, s. 322

Avnî Bey, Sadî'ye ve eseri "Gül-istân"a hayrandır.

Ez-cümle biri işte Sa^c^īd-i hüner-āver
Sa^c^dī gibi bir fāżıl-ı pākīze-şiyemdür

Baḳ tercüme-i metn-i Gül-istānına ^c^Avnī
El-ḥaḳ ne güzel gülşen-i ādāb u ḥikemdür Mt.16/7-8

Örfî ve Selman'ın isimleri sadece bir beyitte geçer:

Revā mıdur ki evṣāf-ı celīlüñde ḫamūş olsun
Bu ahdüñ Enverīsi ^c^Örfī-i meşhūrı Selmānı K.23/62

Ayrıca, Avnî bir beyitte Şebüsterî'nin meşhur eseri Gülşen-i Râz'ı hatırlatarak bülbül-gül mazmunu oluşturur:

Tamām-ı Gülşen-i Rāz-ı kemāl iken bu ḳadar
Şebüsterī gibi bir tercemānuñ ey bülbül K.50/12

Şair, kendisini yüceltirken Hâkânî'nin ruhunun kendisine can teslim ederek bağlılığını göstereceğini ifade eder:

Bendeñüz ol şā^c^irüm kim şehryār-ı ṭab^c^uma
Rūḥ-ı Ḫāḳānī ider teslīm-i cān inḳiyād K.25/48

4.4.1.1.4.15. Farâbî

Musikî ilminin kurucusu olarak kabul edilen Farâbî divanda üç yerde geçmektedir. Bu beyitlerde musıkî münasebetiyle ele alınır:

Sāz-ı Fārābi-i mevt ile hem-āhenk oldu
Dest-i ġamda dökülüp def gibi Maẓhar Paşa T.4/8

4.4.1.1.4.16. İbn-i Sinâ: "Büyük Türk filozofu ve tabibidir. Şöhreti yalnız İslâm âlemine münhasır kalmamış, garpta da Avicenne adı ile şöhret kazanmıştır. Eserleri Latinceye tercüme edilmiştir."[193]

Sihām-ı ġamze-i şāhīn-i fikrim ursa bir ^c^aḳlı
Devā-yāb-ı şu^c^ūr olmaz şifā-yı ibn-i Sīnādan K.33/3

4.4.1.1.5. Sanatkârlar

193 Levent, Age., s.151

4.4.1.1.5.1. Bihzâd

Beyitlerde bir yerde 15. yüzyıl İran minyatür sanatçısı olan Bihzâd geçmektedir. Bu beyitte Bihzâd kaza'nın benzetilenidir:

Ṣūret-i iḥsānda bir āşūb taṣvīr eyleyüp
Rūḥ virdi ḳālıb-ı i^ccāze Bihzād-ı ḳażā G.21/2

4.4.1.1.5.2. Mânî

İran inançlarına göre meşhur ressam "Mânî"nin yaptığı resimleri ihtiva eden mecmuaya erteng, erjeng veya engelyûn adı verilir.

Cihān kim bü'l-ᶜaceb Erjeng-i pür-neng-i ḥayretdür
Nuḳūş-ı nev-buḳūla reng-i perdāẕ-ı ġarābetdür Kıtᶜa.28/1

Açılsa deyr-i muġān içre ger münācātı
Gelür sücūda teṣāvīr-ṣuhuf-ı Engelyūn Mt.15/71

Şair, "eğer bizi nakşeden sanatkâr bizden hoşnud olmasaydı icad erjenginden (mecmuasından) zuhur etmezdik", der:

ᶜAvnîyā erjeng-i īcād içre itmezdik ẓuhūr
Naḳşımızdan olmasa ḫoşnūd eger naḳḳāşımız G.175/6

4.4.1.1.5.3. Bû Ali Sinâ

Türk Edebiyatı'nın mensur hikâye yazarlarındandır. Şair, Bû Ali Sinâ'nın eserlerini, *kil ü kal* olarak değerlendirir:

Ne terlellāda miṣāl-i imām-ı Fārābī
Ne ḳīl ü ḳālda mānend-i Bū ᶜAlī Sīnā K.34/20

4.4.1.1.6. Eserler

Gülistân Tercümesi, Gülşen-i Râz, Harâbat, Mecelle, Sâl-nâme, Şeh-nâme, Şair İsmail Paşazade Hakkı Bey;in Divan'ı. Gülistân, Sâdî'nin; Gülşen-i Râz, Şebüsterî'nin, Harâbat, Ziya Paşa;nın, Mecelle o devrin kanun kitabıdır ve Cevdet Paşa tarafından tanzim edilmiştir, Sâl-nâme, yıllık, Belli bazı konulara ait yıldan yıla çıkarılan dergi veya kitap; Şeh-nâme, Osmanlı taihine ait muharebelerin evvela manzum, sonra manzum ve mensur olarak karışık yazılmışıdır. Şair, yukarıda sayılan eserler içinde Gülistan ve Harâbat'a özel bir ilgi gösterir ve bunu da açıkça ifade eder. Ziya Paşanın Harâbatı'na "Tebrik-nâme" yazan şair, Sâdî'nin Gülistânı'nı da çok beğendiğini şu beyitlerde, ifade eder:

Efrādını tekṡīr ide Allah o gürūhūn
Kim ẕātları cāmiᶜ-i envāᶜ-ı himemdür

Ez-cümle biri işte saᶜīd-i hüner-āver
Saᶜdī gibi bir fāżıl-ı pākīze-şiyemdür

Baḳ tercüme-i metn-i Gülistānına ᶜAvnī
El-ḥaḳ ne güzel gülşen-i ādāb u ḥikemdür

Her lafẓı pesendīde-i suḥbān-ı ᶜArabdur
Her nüktesi reşk--āver-i vaṣṣāf-ı ᶜAcemdür

Gül-geşt-i Gülistān gibi cüllāb-ı meserret
Nūş-ı mey-i gülfām gibi dāfiᶜ-i ġamdur

Her ḥarf-i dil-ārāsı bir eşküfe-i taḥḳīḳ
Her ṣafḥa-i cān-perveri bir bāġ-ı İremdür

Ḥaḳ saᶜyini meşkūr ide ol fāżıl-ı dehrin
Zīrā eṡeri maḥkeme-i ᶜaḳla ḥikemdür Mt.16,7,8,9,10,11,12

4.4.1.2. Tarihî ve Efsânevî Şahsiyetler

4.4.1.2.1. Cemşîd

Pişdâdiyân sülalesinden olup, bir rivayete göre yediyüz, diğer bir rivayete göre bin yıl yaşadığı söylenen efsanevî bir şahıstır. Cem'in, Cemşîd olarak anılması, onun Azerbaycan taraflarında yüksek bir yere mücevher işlemeli tahtını

koydurarak güneşin doğuşuna az bir zaman kala bu tahtın parlamaya başlamasından ve mücevher ışıltılarının çevreyi kaplamasındandır. Bu sebeple etrafındakiler ona ışık şahı anlamına gelen Cemşîd adını vermişler.[194] Şair bir beyitte Cem'in uzun ömürlülüğünü nazara vererek bu dünyanın ölümlü olmasına dikkat çeker:

Bu bezme ḳalmadı bāḳi ne tīr-i dādına Cem[c]
Ne Keyḳubād ne Ḫüsrev ne Rüstem ü Şāpūr K.10/11

Cem şarabın mucidi olarak görüldüğü ve içki meclisleri oluşturduğu için şiirlerde ele alınır: Ayrıca tacı tahtı, mülkü ve yukarıda saydığımız özellikleriyle de şiirlerde anılmaktadır:

Bu [c]işretgāh-ı istiğnāda her bir rind bir Cemdür
Sifālīn-pāreler revnaḳ-şikest-i Cām-ı Cemdür hep G.29/3

4.4.1.2.2. Keykubad, Keyhüsrev

Acem padişahlarından ikinci tabakada bulunan hükümdarların isimlerinin başına Key diye bir isim takılırdı. İşte Keykubad ve Keyhüsrev bu ikinci tabakaya mensup iki padişahtır. Avnî Bey genellikle tac taht ve mülk münasebetiyle ve diğer efsanevî kahramanlarla birlikte anar:

Bu bezme ḳalmadı bāḳi ne tīr-dādına Cem[c]
Ne Keyḳubād ne Ḫüsrev ne Rüstem ü Şāpūr K.10/11

4.4.1.2.3. Feridun

Dahhak isimli bir zalimin iki omuzundan çıkan iki yılanın hergün iki insanı yemek istemesi ve sıra Gâve adlı bir demircinin çocuklarına gelince bu adam Dahhak'a isyan başlatır.. Dahhak'ın yerine Feridun padişah olur. Adaletiyle ve Dahhak gibi bir zalimi öldürmesiyle ele alınır.

Pençe-i ḳahr-ı Ferīdūn-ı mücāzāta virüp
Nice Ḍaḥḥāke ḳan ağlatdı bu zehr-āb-ı ġurūr G.55/5

4.4.1.2.4. Dârâ, Darab, Nûşirevân

İran'ın Keyaniyan sülalesinin dokuzuncu hükümdarı olan adaletiyle, ihtişamıyla şiirlerde bir sembol olarak kullanılır: Ayrıca hükümdar anlamı da vardır.[195]

[c]Adl ü tedbīr-i mühimmātda Fārūḳ-ı [c]Arāb
Devlet ü ḥaşmet ü dārātda Dārā-yı [c]Acem K.38/32

---

194 İskender Pala, a. g. e, s. 99-100
195 Pala, a.g.e, s.120-121

Darab, Dârâ'nın babasıdır. Övülen padişah için Dârâ veya Darab senin kapının kapıcısıdır, şeklinde bir ifade kullanılır. Dolayısıyla bu iki İran hükümdarı, övülenin "derbân"ı olarak değerlendirilir:

İmāmu'l-müslimīndür Ḫusrev-i Dārāb derbāndur
Şehenşāh-ı ḳavī-dildür Ḫudāvend-i dil-āverdür K.24/17

Nuşirevan, İran'ın Sasâniyân ailesinden adaletiyle meşhur bir hükümdardır. Şair, sadece bir beyitte zikreder ve övülen padişahın adaletinin Nuşirevan'ın adaletinden daha mükemmel olduğu vurgulanır:

Ancaḳ olursa böyle olur ḥükm-i ᶜadl ü dād
Nūşirevān geleydi göreydi ᶜadāleti Mt.8-X/6

4.4.1.2.5. İskender

Tarihte iki İskender vardır. Biri peygamberdir ki Zülkarneyn olarak bilinir. Diğeri ise Makedonyalı İskenderdir. İranlı meşhur hükümdar Dârâ'yı mağlup ettiği için Makedonya'lı İskender ile birlikte şiirlerde adı geçer. Âyine-i İskender ise Aristo'nun yaptığı varsayılan ve uzağı yakın gösteren bir aynadır. Dolayısıyla, Âyine-i İskender de şiirlerde geçen diğer kültürel unsurlar arasındadır:

Dārā-yı rūzgārı şehīd itdiler dirīġ
Dār-ı beḳāda güş idüp İskender aġlasun Mt.8-II/4

Neşāṭ-engīz-i dildür ruḫ-nümā-yı şāhid-i cāndur
Sözüm gerçi ne Cām-ı Cem ne Mirᵓāt-ı Sikenderdür K.24/59

Sedd-i İskender, Zülkarneyn'in kendisine tabi olanları, Yeᵓcüc ve Meᵓcüc'ün zulmünden korumak için yaptırdığı, settir.

Saᶜy-i Ẕülḳarneyn-i ḫulyāya ḳurūn kāfi degil
Sedd-i Yeᵓcūc-i ġama gerdūn-ı dūn kāfi degil G.249/1

Yeᵓcūc öñünde sedd-i Sikender-nişān olup
Sedd-i metīn dāhīye-i nā-gehān idi Mt.8 III/7

Sedd-i İskenderi bir ṭaşına almaz insān
Ṭāḳ-ı Kisrāya ġubār-ı derin olsun virmem K.38/21

4.4.1.2.6. Efrâsiyâb, Peşeng, Siyâvuş

"Efrîsiyâb, Alp Er-Tunga'nın Şehnâmedeki adıdır. Mâveraünnehir'de hüküm sürmüş olup Turan'ın en büyük hakanlarındandır. Kahramanlığı sembolize eder."[196] Şair, diğer hükümdarlarda olduğu gibi Efrâsiyâb'ı da bir mukayese unsuru olarak ele almaktadır:

Ol vezīr-i āsmān-temkīn ki lāyıkdur eger
Ol sa^cīd-i dergehi Keyḫusrev u Āfrāsiyāb K.29

Efrasiyab'ın babasının adı Peşeng'dir. Bu beyitte şair, "Huşenk ü Peşenk" efsanesinden bahseder:

Cemşīd gibi cām ile mīnā ile dem sür
Güş eyleme efsāne-i Hūşenk ü Peşengi G.446/4

Keykavus'un oğlu ve Efrâsiyâb'ın kızı ile evlenen[197] Siyâvuş, bir beyitte Behrâm ile birlikte anılır. Behram, ava ve işrete düşkün bir padişahtır. Beyitte bade ve taşt arasında kurulan bir münasebet söz konusudur:

Bāde-i pür-ḫūn-ı Behrâm olsa da nūş eylerüz
Sāġarı ḥayretde ṭaşt-ı Siyāvuş eylerüz G.166/1

4.4.1.2.7. Dahhâk

Eski İran tarihine göre, aslen Arap asıllı olan Dahhâk, Pişdâdiyan sülalesinden olup, mitolojik bir kahramandır. Kendisi hakkında öne sürülen hikâyenin Hind kaynaklı olduğunu ileri sürenler vardır. Hind mitolojisinde Azıdahake isminde bir ejderha ve bunu Seritun isminde bir meleğin helâk ettiğinden bahsedilir. Dahhak-ı Tâzî ismiyle Azıdahhake isminin bir olduğu; Feridun'un Seritun'dan bozulmuş olduğu söylenir. "Dahhâk-ı Mârî" denilmesi de omuzunda yılan bulunmasından değil belki mevhum bir ejderhadan ibaret olmasından ileri geliyor. Dahhak, güya, Şeytanın tükrüğüyle iki omuzuna bitişik olarak yılan başı şeklinde ur meydana gelmiş acısına dayanamadığı için, Şeytanın telkiniyle bu acıların ancak insan beyni sürülerek giderilebileceği düşüncesiyle halkından her gün iki insanı öldürterek beyinlerini yarasına sürermiş. Demirci Gâve isminde bir adamın çocuğuna sıra geldiğinde oğlunun ölümüne dayanamayan Gave, belindeki cilalanmış deriyi bayrak yaparak isyan etmiş ve halkı toplayarak Dahhak'ı öldürmüştür. Gâve, Dahhak'ın yerine Feridun'u tahta çıkarmış. Feridun da Gave'nin cilalanmış deriden olan önlüğünü (sahtiyan) kendisine bayrak yapmıştır. Bayrağın adı "Direfş-i Gavyanî"dir. Divan şiirinde, Dahhak, Gave ve Feridun bir mazmun silsilesi içinde yer alırlar. Dahhak, zalim olması sebebiyle, şiirlerde, gaddar ve

---

196 Pala, a.g.e, s.150
197 Cemal Kurnaz, Hayali Bey Divan'ının Tahlili, M.E.B yy, İst, 1996,s. 135

hunhar olan Firavun, Nemrud gibi şahıslarla birlikte çoğu zaman sevgilinin benzetildiği ve zulmün sembolü olan şahıstır.[198] Avnî Bey, bir beyitte, bu meseleye bir telmihte bulunmuştur

Ne şīr-i dergeh-i Ḫüsrev ne mār-ı Daḥḥākam
Ne mūr-i bezm-i Süleymān ne ᶜaḳreb-i mīnā K.34/27

4.4.1.2.8. Behrâm

Bu hükümdar 420'de tahta çıkıp 20 yıl saltanat sürmüştür. Gûr yani yaban eşeği avına merakından dolayı kendisine Behram-ı Gûr denilmiştir. Rivayete göre Behram, bir av esnasında yaban eşeği kovalarken bir çukura düşüp ölmüştür. Gûr, "mezar, çukur" demektir.[199] Şair, Behrâm ile Gûr'u, iki farklı yerde ve "Behrâm-ı Gûr"u hatırlatacak şekilde kullanır:

Kişi bu rāhda Behrām-ı rūzgār olsa
Firāş-ı gūrda ser der-liḥāf olur giderek G.241/6

4.4.1.2.9. Âsaf, Karun, Hâtem

Âsaf, Hz. Süleyman'ın veziridir. Bu sebeple Âsaf; Hüdhüd, Belkıs, Hızır ve Dev ile birlikte zikredilir. Âsaf, genel anlamda da vezir demektir. Divan'da daha çok bu anlamıyla geçer:

Ne Hüdhüdem ne serāᶜir-şinās-ı Belḳısam
Ne Āṣafam ne Ḫıżır ne de Dīv-i efsūn-ẕā K.34/30

Kârun, Hz. Musa döneminde yaşamış, servet ve zenginliği kendi kendine kazandığını iddia eden bir şahıstır. "Bütün herşeyi ben kazandım, Allah bana vermedi" dediği için hazinelerinin yerin dibine geçtiği rivayet edilir. Âşık, hazine ve definedir. Mücerret bir kavram olan hasret ise bu hazineye sahip olan Karun'dur. Gurur ve kibrinden dolayı, Karun'un hazinelerinin yerle bir olması gibi, hasret Karun'u öyle insafsız bir sarraftır ki, bütün defineleri yer altında zayi etmiştir:

ᶜAceb ṣarrāf-ı bī-insāf imiş Ḳārūn-ı ḥasret kim
Hezārān genc ü defnü żāyīᶜ itmişdür yer altında G.368/4

Hâtem-i Ta'î, cömertliğiyle meşhur, tarihî ve efsanevî bir şahsiyettir. "Hâtem-i Tay lakabile meşhur Arap şair ve reislerindendir. Cömertliği darbımesel hükmüne

198 Yararlanılan kaynaklar, Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ank. 1992; Şemseddin Sami, Kamusu'l-a'lâm.
199 Pala, a.g.e, s.76

geçmiştir. Muhammet Peygamber zamanında yetişmişse de peygamberliğine yetişememiştir."[200] Divan'da iki yerde geçer:

Şimdi Ṭay Ḥātemleri sirḳatle olmuş nāmdār
Ṭay o Ṭay Ḥātem o Ḥātem himmet ol himmet degil G.258/4

Żamīri nīr-i a^cẓāmdan enver
Fu'ād-ı ekremi Ḫātemden ecved T.1/11

4.4.1.2.10. Lokman

Halk geleneğinde değişik kişiliklerle karşımıza çıkan tarihî bir şahsiyettir. Hikmet ve hekimliğin piri ve sembolü olarak bilinir.[201] Şair, bir yerde, Lokman'dan hekimliği münasebetiyle bahseder:

Ḫaste-i cān bir leb-i hicrāna cānān n'eylesün
Müsta^cid-i merg olan bīmāre Loḳmān n'eylesün G.338/1

4.4.1.2.11. Nemrud, Şeddâd, Firavun

Bu isimler divanda muhtelif yerlerde geçmektedirler. Zulmün sembolü olarak ele alınırlar:

Nedir temerrüd-i Nemrūd u şiddet-i Şeddād
Nedir taḥakküm-i Fir^cavn u s̱ervet-i Ḳārūn Mt.15/13

4.4.1.2.12. Oklidis, Aristalis, Batlemyus

Oklid, "oklid bağıntısı"nı bulan, eski Yunan'lı, ünlü matematikçidir. Aristâtâlis (Aristo) de eski Yunan filozoflarındandır. Divanda sadece bir beyitte zikredilirler:

Dil ne uṣṭurlābdan añlar ne Oḳlīdīsden
Meste baḥs̱ itmek ^cabes̱ ḳavl-i Arisṭālīsden G.346/1

200 Levent, a.g.e, s. 153
201 Pala, a.g.e, s.316-317

Milâdî ikinci asır başında İskenderiye'de doğmuştur. Hey'et, coğrafya ve riyazî ilimlerde şöhret kazanmıştır[202] Divanda sadece bir yerde geçmektedir.

Bu yolda eylemedi terk-i tāz-ı Baṭlemyūs
Bu rāza olmadı āgāh ᶜaḳl-ı Eflātūn Mt.11/24

4.4.1.2.13. Sâm, Rüstem (Tehemten), Sührâb, Herkül-i Rûmî, Huşenk, Güstehem, Erdevân

Sâm, Rüstem'in dedesi, Zâl'in babasıdır.

Ṣavlet-i seyfine aᶜdā olamaz tāb-āver
Olsa da her biri bir Güstehem ü Rüstem ü Sām K.22/24

Rüstem, eski İran kahramanlarından biridir. Divan şiirinde, kahramanlık timsali olarak görülür ve çoğu zaman mukayese unsuru olarak ele alınır. Genellikle övülen kimse bu tür kahramanlardan daha üstün ve kuvvetlidir. Tehemten, Eski İran kahramânı Zal oğlu Rüstem'in lâkabıdır.

Ne Rüstem-i ᶜAcemīyem ne Herkül-i Rūmī
Ne Ḥamza-i ᶜArabīyem ne Türk-i bī-pervā K.34/22

Sührâb, Rüstem'in bir Türk kızıyla evlenmesinden dünyaya gelen erkek çocuğudur. Sührab'ın annesi Türk'tür. Sührab, annesiyle yaşamaktadır. Bir gün Rüstem'le karşılaşırlar. Kıyasıya bir mücadelede Sührab, Rüstem'i yenmek üzeredir. Fakat, Rüstem bir hileyle Sührab'ı yere yıkar ve öldürür. Şair, "mâtem-i Sührâb" ifadesiyle bu hikâyeyi telmih etmektedir:

Ḫayāl-i maḥż imiş şādī vü ḥüzni bezm-i devrānuñ
Ne sūr-i Rüstemi ne mātem-i Sührābı ḳalmışdur G.68/3

Ḳabūl-i merhem ider zaḫm-ı sīne-i Sührāb
Cerīḥa-i dil-i zār olmaz iltiyām-pezīr G.114/2

Bijen, Rüstem'in kızkardeşinin oğludur. Divanda bir yerde geçer

Mestim ol mertebe ki bir görünür gözlerime
Ṭārem-i Ḳāf-ı felekler bün-i çāh-ı Bījen K.5/21

202 Levent, a.g.e, s. 170

Huşenk, Siyam bin Kiyumerzin oğlu ve Câvidân Hurdün müellifidir. Divan'da bir yerde geçmektedir:

Cemşīd gibi cām ile mīnā ile dem sür
Gūş eyleme efsāne-i Hūşeng ü Peşengi G.446/4

Güstehem, eski İran pehlivanlarında iki meşhur zatın oğullarının adıdır. Divanda, kahramanlık sembolü olarak geçer. Sâm ise Hz. Nuh'un oğludur ki semitik kavimler bunun neslindendir:

Ṣavlet-i seyfine aᶜdā olamaz tāb-āver
Olsa da her biri bir Güstehem ü Rüstem ü Sām K.22/24

Erdevân, Eşkânilerin son padişahıdır. Bir yerde adı geçmektedir. O da Dârâ gibi övülenin kapısında "derbân" olarak değerlendirilir.

Āstānuñda sürādıḳ-bend-i kemter Erdevān
Dergehinde tīr-keşdār muḥaḳḳar tīr-dād K.25/17

4.4.1.2.14. Kefeştâṭayûş, Yemlihâ

Ashab-ı Kehf olarak tarihe geçen ve "Yedi uyuyanlar veya Yedi Alimler" olarak bilinen yedi kişiden ikisi olan Kefeştatayuş ile Yemliha sadece bir beyitte geçer:

Ne girye-i peder-i Bū Herīre-i merḥūm
Ne kelb-i kehf-i Kefeştāṭayüş u Yemlīhā K.34/28

4.4.1.2.15. Diyojen

Bizans hükümdarlarından Diyojen'in, kuru boş bir küpte ikamet ettiği ifade edilir:

Bulmasaydı ḥükemā sende ᶜacāyib ḥālāt
Ḳuru boş küpde iḳāmet mi iderdi Diyojen K.45/25

Şâpûr da kahramanlığıyla ün yapmış bir hükümdardır. Divan'da sadece bir yerde geçmektedir

Bu bezme ḳalmadı bāḳi ne tīr-i dādına Cemᶜ
Ne Keyḳubād ne Ḫüsrev ne Rüstem ü Şāpūr K.10/11

4.4.1.2.16. Eflâtun

Divan şiirinde aklın sembolü olarak kabul edilir. Âşıklar, genellikle mecnuna tabidir, onlar Mecnun'un açtığı yoldan hekimler ise, Eflâtun'un açtığı yoldan giderler:

Ḥekīmān rāh-ı Eflāṭūna pūyān oldular ᶜAvnī
Bizim efrādımız Mecnūn-ı bī-pervāya tābiᶜdir G.104/7

4.4.1.2.17. Yezîd

Emevî devletinin kurucusu olan Muaviye'nin oğludur. Şair, Yezid'e aşırı bir şekilde düşmandır. Avnî Beyin Yezid'e olan düşmanlığı, ehl-i beyte olan aşırı muhabbeti sebebiyledir. Ona göre, Yezid'in ehl-i beyte yaptığı zulmü Yahudî Müslüman'a yapmamıştır:

Yehūdī Müslümana itmemişdür hem ḳabūl itmez
Yezīdüñ ehl-i beyte itdügi taḥḳīr ü īzāyı Mt.5/18

Yezid, bahtın benzetilenidir. Böyle bir bahta, asla boyun eğilmemelidir:

Ser fidā eyler Yezīd-i baḫta itmem ser-fürū
Ben Ḥüseyn-i bī-niyāzım āsmān ibn-i Ziyād K.25/56

4.4.1.2.18. Battal Gâzi

Sadece ismen zikredilir:

Ne Köroğlı ne Ayvaz ne Ġazī-i Baṭṭāl
Ne pehlevān-ı ḳavī-ten ne ḳahramān-ı veġā G.34/24

4.4.1.3. Masal Kahramanları, Onlarla İlgili Unsurlar

4.4.1.3.1. Leylâ, Mecnûn

Avnî Bey Divanı'nda, -yaşayıp yaşamadıkları konusunda çeşitli görüşler olan- Leylâ ile Mecnûn hakkında, oldukça fazla unsur vardır. Bu unsurlar genellikle tasavvufî bir bakış açısıyla değerlendirilirken, âşık-maşuk tasavvurlarında da çeşitli şekillerde ele alınmaktadırlar. Beyitlerde mecnun kelimesinin genellikle tevriyeli olarak kullanıldığını görüyoruz. Akıl ile delilik; gece anlamına gelen leylâ ile gündüz tezatı etrafında da çeşitli tasavvurlar meydana gelir. Dolayısıyla, leylâ kelimesi de "mecnûn" gibi her iki anlama gelecek şekilde (gece ve Leylâ) tevriyeli olarak kullanılır.

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinde, acaba "kavga"ya sebep olan Mecnûn mu Leylâ mıdır?

Dil midür zülfüñ midür bā^{c}iṣ bu ḳīl u ḳāle hep
Mūcib-i ġavġā olan Mecnūn mıdur Leylā mıdur K.18/50

Şair, Leylâ ve Mecnûn'u daha çok, felsefî bir platformda ele almıştır, diyebiliriz. Şairin bakış açısını şöyle izah etmek mümkündür: Onlar, bir tiyatro sahnesinde rollerinin icaplarını yerine getiren oyuncular gibidir. Bu sahneyi yapan da, oyunu yazıp oyuncuları gerektiği gibi oynattıran da başkasıdır. Bir tiyatro eserinde oyuncuların oyuna ne kadar müdahele etme hakları varsa Leylâ ve Mecnûn'un da o kadar vardır. Dolayısıyla kavgaya sebep olan ne Mecnûn'dur, ne de Leylâdır. Çünkü, her şey kader tarafından taksim edilmiştir:

^{c}Aḳlı mecnūn eyleyüp dārü'ş-şifā-yı ^{c}aşḳda
Ḳaysı zencīr-ülfet-i gīsū-yı Leylā eyledüñ K.1/16

Leylâ ile Mecnûn, rollerini güzel oynamışlar ve bu yüzden yüzyıllardan beri hemen herkes, bu, eskimeyen tiyatroyu seyretmiş ve Leylâ ile Mecnûn hikâyesi dilden dile yayılarak, yeni yeni motiflerle zenginleşmiştir.

Mecnûn'un gönlü, kuşa; Leylâ'nın saçı, tuzağa benzetilir. Gönül kuşu, Leylâ'nın zülfünün tuzağına düşmüştür. Onu bu tuzaktan kurtaracak olan şey, "övülen"in kaleminin mürekkebinden dökülen manalardır (burada, kalemin yazmaya başladığı zaman dökülen mürekkebin daneye benzetildiği bir tasavvur söz konusudur. Kuşlar, dane ile cezbedilirler.) Yukarıda ki senaryo benzetmesini bu beyte tatbik etmek de mümkündür. Mecnûn'un Leylâ'nın tuzağından kurtulması şairlerin insiyatiflerindedir. Böyle bir hikâyede, şairin Mecnûn'u başka taraflara çekecek yeni fikirleri varsa Mecnûn'un buna itiraz etmesi mümkün değildir. Mecnûn, ipleri şairin elinde olan bir kuştur:

Sevād-ı ḫāmesi ol rütbe cāẕib kim me^{c}ānīsi
Alur murġ-ı dil-i Mecnūnı dām-ı zülf-i Leylādan K.34/30

Sevgilinin gamze okları, ansızın, ayrılığın hükmünü icra ettiğinde Mecnûn bir yana, Leylâ bir yana düşer. Bu beyitte, şair, okun bir elmayı ikiye bölmesi hayalinden hareket ederek, bir imaj meydana getirir. Bu imajda sevgilinin gamze okları hâkim unsur, Leylâ ve Mecnûn'un ayrılmaları yardımcı unsurlardır:

Tiġ-i ġamzeñ nā-gehān itdükde ḥükm-i iftirāḳ
Düşdi Mecnūn bir yaña bī-çāre Leylā bir yaña G.4/2

Avnî Beyde Leylâ ve Mecnûn ile ilgili beyitler birbirini tamamlar niteliktedir. Bunlar, sanki, herhangi bir "Leylâ vü Mecnûn" hikâyesinden alınmış kesitler gibi

görünürler. Yukarıda bir elma bütünlüğü içinde değerlendirilen Leylâ ve Mecnûn'un ayrılık oklarıyla iki yana düştüklerini söyleyen şair, bu beyitte "Leylâ başka Mecnûn başka değildir. Mecnûn'un kalbini yardığınızda içinden Leylâ çıkacaktır" der. Tasavvufî yoğunluğun yer yer arttığı bu gibi beyitlerde şair, meseleyi "Vahdet-i vücut" ekseninde dolaştırır. Aslında Mecnûn da Leylâ da birdir. Kesret itibariyle Mecnûn ve Leylâ "iki kelime"dir. Fakat bu "iki kelime", sadece bir "mana"ya işaret etmektedir:

Ḳalb-i Mecnūnı yararsañ Ḥażret-i Leylā çıḳar
ᶜAvnîyā ṣanma Mecnūn başḳa Leylā başḳadur G.79/7

Leylâ muhabbeti, Mecnûn hayreti temsil eder. Hayret, çöle; muhabbet bu çölden geçen kervana benzetilir:

Yetiş ey kārbān-sālār-ı Leylā-yı muḥabbet kim
Göñül Mecnûn gibi ḥayret beyābānında ḳalmışdur G.88/2

Tīşe vü zencīr ile yoḳdur bizüm bir kārumuz
Biz ne Şīrīnindeyüz dehrüñ ne Leylāsındayız G.182/3

"Vahdet-i vücut" meselesini başka bir şekilde izah eden şair, Leylâ'nın siyah zülfündeki halka"yı ihdas ederek Mecnûn'u bu halka ile yakalayan "Fâil-i mutlak"ı bulmuştur.

Sen idüñ Ḳaysı çeken silsile-i sevdāya
Ḫalḳa-i zülf-i siyehkāre-i Leylā sen idüñ G.228/8

Âşıklar birbirlerinin sırlarını ve aşk haberlerini herkese söylemezler. "Leylâ vü Mecnûn" hikâyelerinin bir başka motifi ile karşı karşıya olduğumuz bu beyitte de şair, "Leylâ'nın aşk haberlerini yıldıza, aya, güneşe, muma söylediğini" ifade eder:

Āferīn Leylāya kim Ḳaysuñ peyām-ı ᶜaşḳını
Şemᶜ ü ebrū necm ü mihr ü māha söyler söylese G.404/2

Leylâ ile Mecnûn ellerindeki rolleri okumaya devam ederler. Bu rolde, Leylâ'ya, "güzellik çadırını süsleme" görevi verilirken "Mecnûn'a çöllerde seyahat etme", düşmektedir.

Leylāyı idüp bārgeh-ārā-yı melāḥat
Mecnūnı sefer-gerd-i beyābān iden Allah G.411/2

Hüsün ve aşkın birleşmesi, güzelliği verenin de o güzelliği sevdirenin de aynı kudret olduğu fikrini pekiştirir. Güzellik Leylâ, aşk Mecnûn'dur. Hüsn ü aşkın birleşmesiyle Leylâ'nın yanağında, Mecnûn'un sırrı parlar. Yanak, İlahî güzelliklerin tecelli yeri olarak kabul edilir:

Müttehiddür ol ḳadar ās̱ār-ı ḥüsn ü ᶜaşḳ kim
ᶜĀrıż-ı Leylāda sırr-ı Ḳays-ı şeydā berḳ urur K.26/3

Bütün divanda "Vahdet-i vücut" nazariyesini en açık bir dille ve en estetik bir biçimde izah eden, şairane delillerin açıkça kendisini gösterdiği bir rübaide ise şair, Leylâ ile Mecnûn arasında ikiliğin olmadığını belirtir Mecnûn o kadar Leylâ ile meşguldür ki, Mevlâ diyecek yerde Leylâ demektedir. Bu, bir istiğrak hâlini ve vücudun tekliği prensibini de ifade eder:

Mecnūn ki Lāilāhe illā der idi
Teklīf-i şuᶜūr eyleseler lā der idi
Ol rütbede meşġūl idi Leylā ile kim
Mevlā diyecek maḥalde Leylā der idi R.20

4.4.1.3.2. Ferhad, Şirin

Aşk yolu oldukça zor bir yoldur. Bu yolda insan çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Bu sıkıntılara göğüs gerenler, gerçek âşıklardır. Ferhad, aşkı için dağı deldiği için, aşk yolunda sıkıntı çekenlerin öncüsüdür. O, aşkı için "Bî-sütûn" dağını delmiştir. Şair, onun bu yönünü zengin bir imajla genişletir: "Şirin yüzlü sevgiliyi taştan traş ederse ne olur ki. Zaten, katı kalbi tasvir etmek için bundan başka yol yoktur":

N'ola ṭaşdan tırāş eylerse Şīrīn-peykerin Ferhād
Dil-i sengīnini taṣvīre bundan başḳa ṣūret yoḳ Mfrd.92

Ferhad, gam savaşında tek başınadır. O kimseden yardım istemez. Dolayısıyla, şair tecrid sanatını kullanarak bu vadide Ferhad gibi olduğunu vurgular:

ᶜAvnîyā ben rezm-i ġamda ḫod-serem Ferhādveş
Ḫusrev-i gerdūndan imdād istemem ẕüldür baña G.3/5

Bir beyitte Ferhad aşkın benzetilenidir. Ferhad'ın aşkın benzetileni, "dağ" kelimesininde tevriyeli olarak kullanıldığı bir beyitte şair, gönlünde taraf taraf dağlar bulunduğunu, bu dağların aşk Ferhadına bir Bî-sütûn dağı olduğunu ifade eder.

Göñlümde dağlar bulınur kim ṭaraf ṭaraf
Ferhād-ı ᶜaşḳa her biri bir Bīsütūn olur G.43/4

Şair, "dolaştığım gam Bî-sütûn'u ne Mecnun'un aklına gelmiştir ne de Ferhad'ın hatırından geçmiştir", diyerek bu konuda kendisini, klâsik bir üslupla, bu iki aşk kahramanından daha üstün tutar:

Benüm geşt itdigüm deşt ü bīsütūn-ı ġam
Ne Ḳaysuñ ᶜaḳlına ne ḫāṭır-ı Ferhāda gelmişdür G.67/5

Ferhad ile Şirin yukarıda saydığım gibi aşkın kolay bir iş olmadığını, fedakârlık istediğini sembolize eden iki âşıktır:

Bī-sütūn-ı ġamda ᶜAvnī tīşe-kūb olmaḳ gerek
Ol leb-i Şīrīnden kām isteyen Ferhādlar G.83/8

Âşığı baş derdine düşüren hep gönüldür. "Ferhad'a senin celladın kimdir diye sorsalar kendisini görterirdi":

ᶜĀşıḳı dildür giriftār eyleyen derd-i sere
Ṣorsalar cellādını Ferhād kendin gösterür G.102/3

Avnî, âlem dağına Ferhâd gibi erken gelseydim Şirin'in sinesinden arslan sütü çıkarırdım, diyor:

İderdüm cūy-ı şīri sīne-i Şīrīnden icrā
Geleydüm bīsütūn-ı ᶜāleme Ferhādveş irken G.326/3

4.4.1.3.3. Husrev, Şâpûr

Husrev, Ferhâd'ın rakibidir. Şâpûr, Şirin'e Hüsrev'in resimlerini yaparak onun Hüsrev'e âşık olmasını sağlayan bir ressamdır. Husrev, genellikle lügat anlamı itibariyle kullanılmış ve "övülen"le arasında bir mukayese zemini oluşturulmuştur.

Reh-i Şīrīni ḫūn-ı telḫ-i Ferhād öyle ġarḳ itmiş
Ki pāy-ı tevsen-i gül-gūn-ı Ḫusrev der-gil olmışdur G.140/10

ᶜAvnîyā ben rezm-i ġamda ḫod-serem Ferhādveş
Ḫusrev-i gerdūndan imdād istemem ẕüldür baña G.3/5

Bu bezme ḳalmadı bāḳi ne tīr-dādına Cemᶜ
Ne Keyḳubād ne Ḫüsrev ne Rüstem ü Şāpūr K.10/11

4.4.1.3.3.1. Şebdîz

Hüsrev'in atı olan Şebdîz, sadece bir beyitte geçmektedir:

Ḫarāb-ı tīşe-i nīreng-i ġayret-āmīzem
Ġarīb-i kūh-kenem ḫāk-i rāh-ı Şebdīzem G.270/1

4.4.1.3.3.2. Bî-sütûn

Şirin'e kavuşmak için Ferhad'ın delip geçtiği dağdır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, bu dağ, aşk yolunun önündeki bütün engelleri sembolize eder. Bu beyitte âlemin benzetileni olmuştur:

İderdüm cūy-ı şīri sīne-i Şīrīnden icrā
Geleydüm Bī-sütūn-ı ᶜāleme Ferhādveş irken G.326/3

4.4.1.3.4. Vâmık ve Azrâ

Bir başka aşk hikâyesinin kahramanları olan Vâmık ile Azrâ, Divan'da sadece bir beyitte yer almışlardır:

Bī-sütūn-ı kārda Ferhādlar Şīrīn-mīzāc
Şīve vü eṭvārda Vāmıḳlar ᶜAzrā-dāstān K.35/18

4.4.1.3.5.. Züleyha

Hz. Yusuf'un güzelliğine dayanamayıp onu yoldan çıkarmaya çalışan Mısır azizinin karısıdır. Edebiyatımızda "Yusuf u Züleyha" kıssasının çok değişik motiflerle ele alındığını biliyoruz. Avnî'de de bu tip motifleri görmek mümkündür. Şair ben, gam Mısrı'nın Yusufu'yum, dünya ise bana Züleyhadır, diyor:

Çāk çāk dest-i āzār-ı sitemdür dāmenüm
Yūsuf-ı Mıṣr-ı ġamam dünyā Züleyḫādur baña G.2/4

Şair, Hz. Yusuf kıssasındaki motifleri değiştirir.

Cīb-i gül-pīrāhenüñ her dem ki cānā çāk olur
Dest-i Yūsuf çāk dāmān-ı Züleyḫā çāk olur G.96/1

Züleyha, dünyayı sembolize eder. Kemal ehlinin arkasından koşarak, iftira atmak için fırsat kollayan Züleyha, dünyanın benzetilenidir. Şair, dünyanın, -Züleyha'nın Yusuf'a yaptığı gibi- kendisini yoldan çıkarmaya çalıştığını, fakat ona yüz vermemesi sebebiyle, muradına eremediğini ifade eder::

Züleyḫā-yı cihān āşüftedür eṭvāruma ammā
Ne yapsun mānīᶜiyyet bendedür kim bende dāmān yoḳ G.203/6

4.4.1.3.6. Abıhayat, Zulümat

Ölümsüzlük suyu olan abıhayat, Hızır ve İlyas'ın içip ölümsüzlüğe erdikleri, İskender'in arayıp bulamadığı bir sudur. Bundan dolayı, şiirlerde Hızır, abıhayat ve İskender birlikte zikredilirler. Şair, "baht bir abıhayat için bana neden naz eder ki? Ben ateş içen Hızır'ım İskender bana yalvarır", diyerek, kendisini Hz. Hızır'dan daha üstün görür:

Baḫt bir Āb-ı ḥayāt içün ne nāz eyler baña
Ḫıżr-ı āteş-nūşam İskender niyāz eyler baña G.6/1

Bu suyun karanlıklar ülkesinden (zulümat) çıkması da şiirin konusu ve benzetme unsurları arasındadır. Mevzun bir mısraın siyahlığı (mürekkep), zulümat ülkesine; bu mısraın siyahlığındaki mana, abıhayata benzetilir:

Siyeh pūş olduğınca ey tenüñ āb-ı ḥayāt-ı ḥüsn
Sevād-ı mıṣra^{c}-ı mevzūndaki ma^{c}nāya beñzersin G.314/4

4.4.1.3.7. Köroğlu ve Ayvaz

Bir halk kahramanı olan Köroğlu'nun yaşayıp yaşamadığı konusunda farklı görüşler olsa da, onun efsanevî şahsiyeti dillerde dolaşagelmiştir. Avnî Bey, Köroğlu ve Ayvaz'ı sadece bir beyitte anmaktadır. (K.34/24)

4.4.2. Kavimler ve Sülaleler

4.4.2.1. Kavimler.

4.4.2.1.1. Acem, Arab

Şair, Acem milleti şairlerinden söz ederken, "şu^{c}arâ-yı Acem" ibaresini kullanır. Rüstem'in Acem kavmine ait olduğunu ifade etmek için de, "Rüstem-i Acemî" ibaresini tercih eder. Avnî, Arab kavmini de ihsas edecek şekilde, Osmanlı devletinin ekrâd, etrâk ve Arab'dan meydana geldiğini ifade eder:

Ḥesābuñ Ḥaḳ bilür ekrād ile etrāk u A^{c}rābuñ
Sezādur elli beş milyon didümse belki eks̱erdür K.24/49

Yine tam olarak Arab kavmini kasteden bir başka beyit:

Bozdı aḫlāḳuñı bütün ^{c}Arābuñ
Ne ^{c}Arāb belki cümle ümmetdür K.46/12

4.4.2.1.2. Türk, Kürt, Tatar

Kanaatimizce, şair, "milliyetçilik hareketi"nin Osmanlı'yı da tehdit eder bir hâle gelmesiyle, birlik beraberlik konusunu işleme ihtiyacı hissetmiş ve Osmanlı'nın ekrad, etrâk ve Arab'dan meydana geldiğini ifade etmiştir:

Ḥesābuñ Ḥaḳ bilür ekrād ile etrāk u Aᶜrābuñ
Sezādur elli beş milyon didümse belki eks̱erdür K.24/49

Bir başka beyitte ise Türklerden "Türk-i bî-pervâ" diye sözeder:

Ne Rüstem-i ᶜAcemīyem ne Herkül-i Rūmī
Ne Ḥamza-i ᶜArabīyem ne Türk-i bī-pervā K.34/22

İki beyitte geçen "Tâtâr" kelimesi, yer, bölge ve memleket anlamında ele alınır:

Şemīm-i zülfüñi ᶜaṭṭār kim iderdi ḫayāl
Dönerdi nāfe-i Tātāra ḫāk-i Nişābūr K.10/26

4.4.2.1.3. Frenk, Ermeni, Rum, Yahudî

Avnî Beyin lügatinde Frenk, başka dinden olan sevgili için kullanılmaktadır. Bunun dışında, kavme istinat eden herhangi bi ibare ve cümle yoktur.

Şiirlerden hareketle bele zünnar; başa, şapka takmanın küfür alameti olduğunu söylemek mümkündür. Şair, "Ey Frenk güzeli, aşk savaşında mağlup olan âşığı kırma (öldürme), kastın eğer şapka giydirmekse baş göz üstüne kabul ederim" diyor. Beyitte Müslümanlarla kâfirler arasında yapılan bir savaş sözkonusu edilir. Sevgili Frenk askerlerini, âşık Müslümanları temsil eder. Fakat bu savaşta Müslümanlar yenilmiştir. Dolayısıyla kâfirler, esir aldıkları Müslümanlara "şapka giymeleri"ni emr etmişlerdir. "Kırma", yok etmek anlamına gelir. Şair, yok edilmektense başa şapka takmayı daha ehven görür:

Ḳırma mağlūbān-ı rezm-i ᶜaşḳı ey şūḫ-ı Frenk
Şapḳa giydürmekse maḳṣūduñ eger baş üstine G.422/2

Ermeni, Rum ve Yahudî gibi isimleri tam olarak kavme istinaden kullanan şair, onların 19. yüzyıldaki ağırlıklarına da dikkat çeker:

Ermen ü Rūm u yehūdīye baḳar āh iderüm
Belki çingāneye de reşk iderüm her aḫşām K.30/78

Biz rāżıyuz cehenneme ey Rabb-i Müsteġaṣ
Ammā anuñ içinde Yehūdī bulınmaya G.397/9

4.4.2.1.4. Yecüc

Kur'an'da, fitne ve fesat çıkaran bir millet olarak ele alınan Yecüc kavmi, sadece bir beyitte, fitnenin benzetileni olarak, geçer.

Anuñ tedbīrine vā-beste ancaḳ
Reh-i Ye'cūc-ı fısḳı iylemek sed T.1/25

4.4.2.2. Sülaleler

4.4.2.1.5. Bermekiler

"Emeviye devletinin düşmesile Abbasiye devletinin kurulmasında âmil olmuş ve Hârunurreşid'in zamanına kadar sırasile vezirlik etmiş bir ailedir. Bunlar, Halit, Yahya, Fazıl ve Cafer isimlerinde dört zattır. Hârunurreşid'in veziri olan Cafer, hepsinden fazla şöhret kazanmış, gerek nüfuz ve iktidarı, gerek zenginliği dillere destan olmuştur. Nihayet Hârunurreşit tarafından öldürülmüştür."[203]

Levḥ-i sipihre naḳş içün āṣār-i luṭfını
İmhā-yı nām-ı Bermekiyān itdi rūzgār K.26/27

4.5. ÜLKELER VE ŞEHİRLER

4.5.1.

4.5.1.1. Hind

Hind kelimesi, ülke olarak değil de, renk bakımından ele alınmıştır:

Der-i dendānını kesr itdiler Sulṭān-ı kevneynüñ
Baña ṣor dāstān-ı meşher-i Hind-i ciger-ḫāyı Mt.5/21

4.5.1.2. Çin, Huten

Bu kelimenin tevriye iham-ı tenasüb ve cinas gibi edebî sanatlara uygun bir yapıda olması, divanda çok geçen unsurlardan biri olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla, bu kelime, kıvrım ve büklüm anlamına gelmekle beraber, ülke anlamında da ele alınmaktadır. Ülke olarak ele alınma münasebeti, misk kokusunun çıktığı yer olması sebebiyledir. Bu sayılan özellikler dışında, Çin ülkesi övülen kimsenin hâkim olduğu memleketlerin genişliğine işaret etmek amacıyla zikredilir. Şair övdüğü kimsenin penceresinden "Kaşgar, Çin ve Huten ülkelerinin hatta sadece Çin değil İrem bağları bile görünür" demektedir:

---

203 Levent, a.g.e, s. 152

Revzeninden görinür Kāşġar u Çīn ü Ḫuten
Yalñuz Çīn degül belki çemenzār-ı İrem K.38/15

Bir beyitte Çin, misk kokusunun menşei olmasından dolayı zikredilir:
Zülf-i mişk-āgīn-i ṭarrāruñ ki çīn-der-çīn olur
Her şikenc-i ᶜanberīn bir sevād-ı Çīn olur G.51/1

Sevgilinin saçından gelen misk kokusunun "Çin" miski değil "Hıta" miski olduğu ifade edilirken, -başka bir açıdan- sevgilinin saçının kokması, saçın zatî özelliği olarak değerlendirilir ve bu kokuya Çin miski demenin yanlış olduğu belirtilir:
ᶜAnberīn-gīsüvān-ı ḫoş-būya
Müşg-i Çīndür dime ḫaṭādur bu G.357/2

4.5.1.3. Mısır, Babil, İrem

Mısır; Hz. Yusuf, Züleyha, sultanlık, zindan gibi, "Hz. Yusuf Kıssası" ve Mısır sihirbazları münasebetiyle anılan unsurlarla birlikte geçer. Mısır, "Mıṣr-ı maᶜrifet, sâhirân-ı Mıṣrî, Mıṣr-ı ġam, Mıṣr-ı ḥüsn, Mıṣr-ı istiġnâ, Mıṣr-ı dil, Mıṣr-ı ᶜaşḳ" gibi değişik terkipler içinde yer alır:
Ḫayālümdür o Mıṣr-ı maᶜrifet kim anda her gerçi
Hezārān Yūsuf-ı maᶜnāya bir dīvān-ı maḥşerdür K.24/60

Māhir-ter-i sāhirān-ı Mıṣrī
Sāhir-ter-i cāvidān-ı Bābil K.31/15

Bâbil, yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi, sihir münasebetiyle ele alınır. Şair, -sözünün tesirini anlatmak için- şiirin sihir olduğunu ifade eder. Bâbil, bu münasebet içinde yer alır:
Ben ol seḥḥār-ı Bābil sūz-ı maᶜnāyum ki siḥrümle
Doġar mihr-i tecellā çeşm-i ejderhā-yı Mūsādan G.33/2

İrem ülkesi, bağları münasebetiyle ele alınır. Bir beyitte övülenin ülkelere hakimiyeti söz konusu edilirken onun penceresinin Hind'i, Çin'i hatta ta İrem bağlarını bile gördüğü, ifade edilir.

Revzeninden görinür Kāşġar u Çīn ü Ḫuten
Yalñuz Çīn degül belki çemenzār-ı İrem K.38/15

4.5.1.4. İran, Irak, Rum

Bu ülkeler genellikle, övülenin hâkim olduğu beldeler olarak sayılırken (K.17/9, K.7/33 beyitler bu anlamda ele alınan beyitlerdir.), İstanbul'a, İran'dan, Avrupa'dan ve Siyâm'dan çeşitli karanlıklar geldiği ifade edilir:

İrān zemīninden Avrupādan tā Siyāmdan
İstānbula gelen müteᵓaddid ẓalāmdan Mt.11-XVI/1

Rum, bir beyitte Hz. Mevlâna münasebetiyle konu edilirken, bir diğer beyitte, Hz. Peygamber'in bir kölesini Arap ve Rum memleketlerine padişah yaptığı ifade edilir:

Dönse de ḳaddüm kemāna çille-i āzārdan
Dönmezem Mollā-yı Rūma didigüm iḳrārdan Mfrd.119

4.5.2. Şehirler

4.5.2.1. Kerbelâ, Necef

Kerbelâ, Hz. Ali'nin çocuklarının şehid edilmesi münasebetiyle, sözü edilen bir mekân ve aynı zamanda bir semboldür:

Melek insün zemīn-i Kerbelāya sūgvār olsun
Felek bağrında yaḳsun ṣad hezārān dāġ-ı ḫūn-zāyı Mt.5/8

Kerbelâ vakᶜasının ele alındığı bir beyitte,

Kerbelā vaḳᶜası şehādet ider
Ki bu ḳavm ehl-i nār u laᶜnetdür K.46/22

Hz. Hasan ve Hüseyin'i katledenlerin cehennemlik olduğu ifade edilir:

Necef, sadece bir beyitte ve Hz. Ali'nin mezarının orada bulunmasından dolayı ele alınır:

Kehl-i çeşm-i dil-i Cibrīl-i emīnem zīrā
ᶜAvnîyā ḫāk-i der-i Ḥażret-i şāh-ı Necefüm G.266/6

4.5.2.6. Ninova

Hz. Yunus'un gönderildiği kavmin yaşadığı yer olan Ninova, bir beyitte kâinatın benzetileni olur. Şair, bahtını Hz. Yunus'un bahtına benzetirken, kâinatı, Ninova'ya benzetir.

Yūnus-ı baḫtum ḳalursa böyle bī-berk-i nevā
Yerlere geçmez mi Ninovā-yı kāᵓināt K.4/38

4.5.2.7. Zâbulistan

"Afganistan'ın kısm-ı cenubisiyle Belucistanın kısm-ı şimalisine verilip Kâbulistan, Horasan, Sistan, Mekrân ve Sindan ile muhat idi. Dağlık ve miyah-ı câriyesi çok bir yer olup ahalisi şecaatleriyle meşhur idi. Gazne, meymend ve Külat bu hıttanın mamurelerindendir. Şahnamede Kâbulistan ile birlikte pek çok zikr olunan bu isim elyevm gayr-ı müsta^cmel olup hıtta-i mezkûre Afganistan ile Belucistan arasında münkasımdır."[204] Zabulistan, divanda -ahalisinin şecaatiyle meşhur olması bakımından- sadece bir yerde zikredilmektedir.

Ḫayāl-i seyfi ᶜaks-endāz olursa bezm-i ervāḥa
Ṭutar teb-lerze rūḥ-ı nere şīr-i Zābul-istānı K.23/37

4.5.2.8. Şam, Bağdad, Belgrad, Buhara, Musul, Tebriz, Nişapur, Plevne

Şair, Bağdad, Mısır, Şam ve Şehba gibi şehirleri, bu şehirlerin şairlerine meydan okuması münasebetiyle zikreder:

Buyursun işte raḫş-ı ḫāme işte vādī-i maᶜnā
Süvārān-ı süḫan Baġdād u Mıṣr u Şām u Şehbādan K.33/48

Şair, Belgrad'ın, Osmanlı'nın elinden gitmesi münasebetiyle bir şarkı yazar. Bu şarkıda şair, Belgrad'ın Osmanlı'nın malı, mülkü olduğunu ifade eden ve burayı almak için cihad edilmesini isteyen bir asker lisanıyla konuşur:

ᶜAskeriz cānlar fedā eyler cihādı isteriz
Kendi mülk ü mālımızdır Belġırādı isteriz Ş./1

Buhara şehri uzaklığı münasebetiyle konu edilir:

Kiminüñ rızḳı gelir semt-i Buḫārādan tā
Kimisi ḫᵛāhiş-i ḳısmetle Buḫārāya gider G.122/4

Musul, sadece bir beyitte geçmektedir:

Cenāb-ı bāḳī-i Fārūḳ meşreb-i semt-i Mūṣuldan
Maᶜārif Diclesidir cūş idüp Baġdāda gelmişdir G.67/7

Plevne, Gazî Osman Paşanın kahramanlık destanı yazdığı savaş münasebetiyle zikredilmektedir.

204 Şemseddin Sami, Kamusu'l-a'lâm, c.4, s.2403-2404

4.5.2.9. **Badehşan, Yemen, Beyruh, Câbilikâ, Şehbâ, Şirvân, Zevrâ**

Yemen taşı ile Bedehşan yakutu birlikte ve sadece bir beyitte zikredilir. Bedehşan'ın toprağı badenin güzellik ve tazeliğiyle yakut olurken, Yemen'in taşı badenin feyzinden dolayı cana gelir:

La^c^l olur ḫāk-i Bedeḫşān āb u tāb-ı bādeden
Cān bulur seng-i Yemen feyż-i niṣāb-ı bādeden G.310/1

Câbilikâ, en uzak doğuda bin kapısı olan efsanevî bir şehirdir. Bir beyitte emel ve arzunun benzetileni olarak geçer:

Çoḳ ^c^acāyib yazdı seyyāḥīn-i aḳṭār-ı ḫıred
Cābülīḳā-yı emelden bir nişān söylenmedi G.433/2

4.5.2.10. **İstanbul, Hisar, Taşlıburun, Eceabad, Kilidü'l-bahr**

İstanbul, Sultan Beşinci Murad'ın tahta çıktığı zaman, İstanbul halkının sokaklara dökülmesi münasebetiyle zikredilmektedir:

Ẕükūrundan ünāşından kibārından ṣıġārından
Sitānbuluñ bir insān ḳalmadı beytinde pinhānī K.23/7

İstanbul'un bir semti olan "Hisar", ince bedenli, nazik güzelleriyle konu edilir:

Yā kim esīr iderdi bizi ceyş-i miḥnete
Semt-i Ḥiṣārıñ olmasa nāzik-bedenleri G.451/3

4.5.2.11. **Yenişehir (Fenâr)**

Köstem nehrinin sağ kenarında vaktiyle bütün Tesalya kıtasının ve şimdi bu kıtanın münkasım olduğu iki eyaletten birinin merkezi bir kasaba olup, 13170 ahalisi, müteaddid cevami^c^-i şerîfesiyle medâris ve tekâyâsı nehr-i mezkur üzerinde güzel bir köprüsü etrafında pek çok bağ ve bağçeleriyle münbit yerleri vardır.[205] Avnî Beyin bu belde hakkında bir şehrengizi vardır. Bu şiirde Yenişehir'in pek çok güzelliği, adet ve gelenekleri anlatılmıştır.

---

205 Age., c. 6, s.4805

4.6. NEHİRLER, DAĞLAR VE DENİZLER

4.6.1. Nehirler

Ceyhun, Dicle, Fırat ve Nil, genellikle, âşığın gözyaşının benzetileni olurlar. Köstem, Yenişehr-i Fenâr'da (Larisse) bir nehirdir. Şair, Fırat nehrini zikrettiği bir beyitte, ciğer kanından bir damla Fırat nehrine damlasaydı, onun tesiriyle, gönül denizindeki inciler anında yakut olurdu, demektedir:

Dil-i ᶜummānda mervārīdi laᶜl eylerdi teʾṡīri
Eger ḫūn-ı cigerden düşse bir ḳaṭre Fırāt üzre G.385/5

4.6.2. Dağlar ve Denizler

Şair, "Tûr, Bî-sütûn ve Kâf" dağlarından bahseder. Tûr, Allah'ın tecelli ettiği dağdır:

ᶜAvnī yine ṭoğsun o ḳamer-rūy-ı tecellī
Nūruyla cihān āyine-i Ṭūr görinsün G.321/7

Tûr dağı, tûr-ı dil, tûr-ı viṣâl, mihr-i tûr, âyine-i tûr gibi bir takım terkipler içinde ele alınır.

Şair, sevgilinin mahallesine bakarım aklıma Tûr gelir, gönül alan sevgilinin yüzünü gördüğümde hatırıma nûr gelir, diyerek, Allah'ın tecelli ettiği Tûr dağıyla, gönül arasında mahiyet bakımından bir ilişki kurmaktadır:

Kūy-ı yāre baḳaram Ṭūr gelür ḫāṭıruma
Rūy-ı dildārı görüp nūr gelür ḫāṭıruma G.372/1

Sevgili -ki meşhur bir afettir- güneş gibi doğsa, semanın yıldızları Tûr gibi sarsılmaya başlardı:

Ṭoğsa mihr-i felek ol āfet-i meşhūr gibi
Mütezelzil olur ecrām-ı semā Ṭūr gibi G.445/1

Çemen-zār-ı feżā-yı Ṭūrda verd-i tecellādur
Göñül kim berḳ urur ḫākister-i ḫāşāk-ı sīnemden G.333/3

Bî-sütûn dağı, Ferhad'ın Şîrîn'e kavuşmak için kazdığı dağın ismidir. Ferhâd, Şîrîn hikâyesi münasebetiyle beyitlerde geçer:

Göñlümde dāğlar bulınur kim ṭaraf ṭaraf
Ferhād-ı ᶜaşḳa her biri bir Bī-sütūn olur G.44/4

Kaf dağı, Anka kuşu münasebetiyle şiirde söz konusu edilir:

Saḳf-ı gerdūndan birūndur Ḳāf-ı ᶜAnḳā-yı dilüm
İrtiḳā-yı çarḫ-ı nüh ṭārem tenezzüldür baña G.4/3

Ben ki ᶜAnḳā-yı semender-meşreb-i Ḳāf-ı dilem
Gāh u nā-gāh āşyānumdan ᶜalev peydā olur G.61/2

Kaf dağı, Ḳâf-ı sipihr, Ḳâf-ı kibriyâ, ḳâf-ı ḳadr u câh, ḳâf-ı ᶜizzet, Ḳâf-ı ᶜillîyyîn, Ḳâf-ı dil gibi bir takım benzetmelerde söz konusu edilir.

Denizlerden; bahr, bihar, derya, ummân ve kulzüm diye bahsidilmesinin yanında, özel olarak, bahr-i Okyânûs'tan da söz edilmektedir:

Sende bu sūziş ki ey ejdehā-yı nār-ı ᶜaşḳ
Baḥr-ı Oḳyānūs-ı maḥşer bir içim ṣudur saña G.10/2

4.6.3. Cemiyete ait Konu dizini:

Padişah ve Şehzadeler:

Abdulazîz: Mt.8-I/11, Mt.13/63, Mt.8-V/02
Abdulmecîd: Mt.8-VIII/11, K.25/40
Abdülhamîd: Mt.8-VIII/11, Mt.8-X/11, K.21/11, K.22/22
Muhammed Ziyâᵓeddîn Efendi: T.1/2
Murad: K.24/11, K.24/07, Ş./2, K.23/23
Murâd-ı evvel: K.24/12
Murâd-ı hâmis: K.24/12
Reşâd: K.27/1, K.26/25
Sencer: R.22/1
Süleymân: K.23/23

Av:
dâm: G.20/3
nahcîr: G.155/3
sayd: G.43/3
sayyâd: G.20/3
ser-menzil-i hedef-kemân: K.26/14
şâh-bâz: G.43/3, G.20/3, -ı hüsn: G.360/3,
şikâr: G.360/3, G.10/3
dām-perdāz: G.83/3

Devlet Erkānı:
Aşkar Pâşâ: T.4/7
Avnî Pâşâ: T.4/1
Bekir Pâşâ: T.3/7
Cafer Pâşâ: T.4/6
Cevdet Pâşâ: K.31/7
Dilâver Pâşâ: T.4/3
Emîr Dehlevî: T.2/2
Gazanfer Pâşâ: T.4/4
Hayder Pâşâ: T.4/2
Hurşîd Pâşâ: K.33/19
Hüseyn Pâşâ: T.4/2
Mahmûd-ı bî-hicâb: Mt.8-VII/06
Midhat: Mt.8-VIII/01
Midhat: K.29/26
Midhat-i melûn: Mt.8-VII/07
Muammer Pâşâ: T.4/10
Mu^{c}ammer Paşa: T.4/
Muzaffer Pâşâ: T.4/9
Münîr Pâşâ: K.34/47
Necîb Pâşâ: K.35/32
Safder Pâşâ: T.4/1
Sami: K.30/40
Sami: K.30/13
Sâmi Pâşâ: K.30/38
Sâmi Pâşâ: K.32/5
Subhî Pâşâ : T.14/2
Yûsuf Kâmil Pâşâ:

Kavimler:
acâm: K.30/42, K.38/32, Mt.15-Tkrz.2/9, K.34/22
arab: K.34/22, K.46/12, Mt.15-Tkrz.2/9, K.30/64, K.38/32, K.24/49
çingane: K.30/78
ekrâd: K.24/49
ermen: Mt.11-XI/1, K.30/78
etrak: K.30/42, K.24/49

Fars: G.123/2
kavm-i Nasârâ: K.30/77
mervâniyân: Mt.8-VII/11

Milletler:
Osmânî: Mt.14-Tebrik-nâme/60, K.23/24, K.24/07, K.24/68, T.4/2, Mt.8-III/04, Ş./5
Rûm: K.34/22, Mt.11-XI/1, K.30/78
Sâmiriyân: K.34/29
Sedûm: K.8/12
Türk: K.34/22
Türk-i bî-pervâ: K.34/22
Yecûc : Mt.8-III/07, T.1/25
Yehûdî: G.397/9, K.30/78

Masal Kahramanları:

Ayvaz: K.34/24
Gazî-i Battâl: K.34/24
Köroglu: K.34/24

Nehirler
Ceyhûn: G.119/3
Dicle: G.67/7
Fırat: Mt.6-VII/01, G.385/5
Köstem: Msnv.1/30
Nil: G.151/2, G.174/4, G.126/3

Oyunlar
bâzî-i şatranc-dü-mât: G.385/1, G.77/4

Semtler:
Aksu: T.4/5
Bahâriyye: T.13/
Beşiktaş: T.2/6
Çırâgân: T.9/5
Mâçka: T.13/

Sihir, Büyü:
câdû: G.152/1, yı endîşe: G.23/4
Bâbil-i fitne-: G.1G.152/1
Sâhir-i hûn-hᵛâr: G.50/1
sihr: G.44/1, G.23/4

Süs Eşyası:
Fassı hâtem: Mfrd.93/
Hınâ: G.164/3, G.385/4
lal: K.22/32, -i ateş-gūn: Mt.14-Tebrik-nāme/55, -i bedehşan: K.38/40
semmûr: ferve-i rūbāh: K.10/14

Şairler:
Âşık Ömer: Mt.14-Tebrik-nāme/53
Bakî: K.23/52
Ebu'd-derda: Ebu'd-derdāK.18/51
Enverî: *G.294/5*, K.29/44
Feyzi meşhûr-ı be-nâm: K.40/03
Gâlib: Mt.10-VIII/2
Hâkânî: K.25/48
Hakkı: G.303/6, -i üstad: K.30/27
Hamîd: 19
Hayyam: K.30/43, K.22/26, K.30/17
Mîr Żiyâ: Mt.14-Tebrik-nāme/66
Nefî: K.30/44, K.24/63, -i şemşîr-i zebân: Mt.13-Tkrz.1/36, -i muciz-makâlât: K.24/62
Nevres: G.134/10
Örfî-i meşhûru: 62
Sadî: Mt.15-Tkrz.2/7
Selman: 62
şâir-vüsat-i hayâl: *G.105/5*

Şehirler:
Bagdâd: G.67/7, K.33/48/48
Bedehşân: G.310/1/1
Belgırâd: Ş./1

Beyrûh: Mfrd.147/
Buhârâ: G.122/4/4
Câbilîkâ: G.433/2/2
Eceâbâdda : T.21/
Gelibolu: T.2/
Göksu: Mfrd.109/
Hicâz: Mt.14-Tebrik-nāme/53
Hisâr: G.451/3/3
İrem: Mt.15-Tkrz.2/11, K.7/36
İstânbul: Mt.11-XVI/1, Mt.8-V/06, K.23/7/7
Kerbelâ: Mt.5/13, Mt.5/20, Mt.7/12, T.9/1
Kilîdü'l-bahr: T.20/
Mısr: K.33/48
Mûsul: G.67/7/7
Necef: G.266/6
Nîşâbûr: G.69/3, G.438/5
Plevne: Mt.8-II/01
Şâm: K.33/48, K.17/9
Şehbâ: K.33/48/48
Şirvān u Zevrā: K.33/5
Taşlıburûn : T.16
Tebrîz: G.26/7
Yemen: G.310/1, K.5/30
Yenişehr: Msnv.1/10, Msnv.1/13, -i fenâr: T.2/4, -i fenâr: T.2/5

Tababet
cüzâm: K.42/24
dârû-hâne: K.25/29
hekîm: K.42/28
hükemâ: K.42/24
ilâc: G.122/3
kâbil-i ıslâh: K.25/29
mecrûh: K.42/36
merhem-fürûş: K.42/24
nâsûr: G.410/4
tabîb: G.122/3
tesellâ: G.122/3

verem: K.7/12
zahm-ı mihmîz-i cefa: K.30 /69
zahm-ı âlem: K.42/24

Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

Afrâsiyâb: K.29/28, K.44/8, Mt.14-Tebrik-nāme/51
Ahmed: T.16/4
Ahmed Efendi: Msnv.1/7
Arîstâlîs: G.346/1
Aristo: K.36/45, K.30/9
Asaf: K.34 /30
Batlemyûs: Mt.14-Tebrik-nāme/24
Behram : K.30/16/16, G.166/1/1, K.22/33/33
Behzâd: G.20/2/2
Belkıs: K.34/30/30
Bîjen: K.5/21/21
Bû Alî Sînâ: K.34/20/20
Bû Herîre-i merhûm: K.34/28/28
Câm-ı Cem ne mir'ât-ı : K.2K.24/59
Celâl: Msnv.1/8
Celâl Efendi: Msnv.1/2
Cem: K.10/11, G.234/2, K.25/50, K.38/37
Dahhâk: K.34/27, Mfrd.65, Mfrd.99/
Dahk: K.35/14
Dârâ: G.55/6, Mt.8-II/04
Diyojen: K.45/25/25
Ebû Maşer: G.68/4
Ebû Yezîd: K.46/6
Eflâtun: Msnv.2/30, Mt.14-Tebrik-nāme/24, K.33/24, G.104/7/7, -ı Yûnânî: K.2K.23/32
Efridûn: Mt.14-Tebrik-nāme/51
Ehrimen: G.317/2
Fârâbî: K.34/20, -i meşhûr: K.40/11/11, T.4/8/8
Felâtûn: T.1/15, K.30/9, G.261/1, G.269/4, Kıt'a 28/2, K.36/3, K.36/19, Mt.8-I/06, Mt.8-VI/05, Mt.12-Tzmn.1/5, K.38/30
Ferhâd: G.140/10, G.102/3

Sührâb: G.68/3
Sām: K.22/24/24
Şâpûr : K.10/11/11
Şeddâd: Mt.14-Tebrik-nāme/13
Şîrîn: G.140/10
Tay Hâtem: G.258/4/4
Tehemten : K.44/8
Yemlîhâ: K.34/28
Yezîd: K.25/56, Mt.5/18, Mt.6-II/1, Mt.8-X/7/07, Mt.7/44, K.46/21
Yezîdân-ı nigü-hîde: Mt.6-VII/04
Züleyhâ: Msnv.2/37
Zülkarneyn: G.249/1/1

4.7. İÇTİMAİ HAYAT

Divan edebiyatının hitab ettiği muhit düşünüldüğünde bu edebiyatın dünyasının, ruhunun, yapı ve malzemesinin daha çok nerede yoğunlaştığını anlamak, güç olmaz. Bu edebiyatın daha çok saray çevresinde gelişmesi sarayı oluşturan unsurların edebiyata da girmesini kaçınılmaz kılmıştır. Avnî Bey Divanı'nı incelediğimizde saltanatın zevalini yer yer görmek mümkün olsa da, asrın mizacını aksettirmeyen manzaralar ile karşı karşıya kaldığımızı itiraf etmemiz gerekir. Büyük bir gayret eseri olan gerek Nev^{c}î Divanı'nın Tahlili'nde, gerekse Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili'nde çok kıymetli hocalarımızın içtimaî hayat konusunda tespit ettikleri unsurlara, Avnî Bey Divanı'nda da rastlamamız bir tesadüf değildir. Bu durum, divan şiirinin aynı motifler etrafında teşekkül eden bir şiir olduğu fikrini vermektedir.

Önce bu konuyla ilgili bir konu dizini vermeyi uygun bulduk.

4.7.1. Bazı Sosyal Meselelere ait Konu Dizini:

adliyye makâmı: K.31/9
ağniya-yı zaman: Kıt^{c}a 1/2
beyat: G.164/2
bir tâkım kahbe: G.202/3
cülûs: 46, K.24/67
çevre: K.17/23
davâ-yı ins ü cân: G.179/5
ders-dârü'l-fünûn: G.43/1

Avnî Beyin şiirlerinde karşılaştığımız İçtimaî hayat unsurları şunlardır:

Sultan ve Çevresi

Sultan, Divan'da şah, padişah, han, hakan isimleriyle anılır. Sosyal tabakanın en zirve şahsiyeti padişahtır. Padişah veya sultan kelimesi kasidelerde, devrin hükümdarı için; tasavvufi nitelik taşıyan şiirlerde şeyh, din büyüğü ve manevî lider için; gazellerde ise sevgili için kullanılır. Şair, saltanatın rakip kabul etmeyeceğini ifade ettiği bir beyitte, bir memlekette iki sultan olmayacağı için bize aşk musallat olunca akıl bizi terk etti, demektedir. Bu beyit hem Türk devlet geleneğini, hem de tasavvufi bir bakış açısını aksettirir:

ᶜAḳl terk itdi bizi ᶜaşḳ musallaṭ olalı
Çünki bir kişver içinde iki sulṭān olmaz G.153/3

Sultanın maiyetinde köleler, yaverler vs. vardır. Sultanlar, cülus dağıtır, ülkeler fetheder, gayr-i müslimlerden vergi alırlar. Onların mührü, tacı, kılıcı, otağı, hazinesi, emirleri ve fermanları vardır.

Devlet, asilerin cezasını veren, bekası için çalışanları mükâfatlandıran bir kurumdur. Devletin olduğu yerde anarşi olmaz. Bir insan bir başkasını öldürmüşse onun cezasını düşman değil, bizzat devlet vermelidir. Şair bunu şu beyitte ifade eder:

Ġamze gelsün tīġ-i ḫūn-pālāya ḥācet ḳalmasun
Devlet öldürsün bizi aᶜdāya ḥācet ḳalmasun G.309/1

Şair, bir beyitte padişah çocuklarının kafeslere hapsedildiğine işaret eder:

Ḳafesde ḥabs olınan pādşāh-zāde gibi
Sarāy-ı ᶜālemi ṣarṣar figānuñ ey bülbül K.50/10

Şair, padişahın çevresinde asker ve sipahînin bulunduğunu dolaylı bir dille ifade eder:

Küşe-i mey-ḫāne mülk-i pādşāhīdür baña
Cāmlar peymāneler cünd ü sipāhīdür baña G.7/1

Padişahlara biat edilir:

Zihī feyż-i ḳanaᶜat ḥabbeẕā şeyḫ-i ġanī-meşreb
Hezārān pādşāh eylerse birden beyᶜat el virmez G.164/2

Şair, tasavvufî bir anlayışla ele aldığı beyitte, bir insanın adalet divanında düşmanı vezir ise o zaman öyle bir padişaha intisab etmelidir ki, bu padişahın veziri olmasın. Burada, şair, padişah sözüyle Allah'ı kastetmektedir:

Bir pādşāha müntesib ol kim vezīri yoḳ
Dīvān-ı ᶜadl u dādda ḫaṣmın vezīr ise G.394/7

Padişahın av köpekleri vardır:

ᶜAvnī raḳībler bize taᶜrīże başladı
Pek azdı pādşāhumuzuñ av köpekleri G.437/8

Üstte zikredilen beyitte padişahla sevgili, av köpekleri ile de rakip kastedilir. Şair, padişahtan memnuniyetini "Yaşasın padişahımız" ifadesiyle belirtir:

Yaḳduḳca ḫāk içinde o ġufrān-penāhumuz
Manṣūr u kāmrān yaşasun pādşāhumuz Mt.6/5

Şair, padişah ve geda tezatını çok yerde nazara verir. Aslında kul ile padişah arasında -ölüm noktasından-, bir fark yoktur. Mezarlığa baktığınızda her kölenin ayak tarafında, bir padişahın yattığını görürsünüz:

Dīde-i ᶜibretle bir kez ḫᵛābgāh-ı ḫāke baḳ
Her gedānuñ cānib-i pāyında bir sulṭān yatur G.86/3

4.7.3. Rezm (hîcâ, kârzâr, neberd, cenk ü cidâl, kerr ü fer)

Savaş, Osmanlı'nın vazgeçilmez hayat nizamlarındandır. Türklerin asker millet olması bu milletin kültürel ve edebî zenginliklerinde de kendisini gösterir. Dolayısıyla, Osmanlı milletinin vücuda getirdiği Divan edebiyatının, savaş hayatını aksettirmemesi mümkün değildir.

Plevne Kahramanı Osman Gazi için yazılan bir şiirde şair, yer yer savaş tasvirlerine girer. Plevne savaşı "rezm-i bî-bedel"dir. Bütün savaş malzemeleri tükendiği hâlde, Osman Gazi'nin, sonuna kadar savaşması takdir edilir:

Ammā dükendi eldeki esbāb-ı kārzār
Bu rezm-i bī-bedelde o şīr oldı zaḫmdār Mt.6-II/8

Âşık, gamla ve rakiple savaşır. Bu sebeple "rezm-i aşk" terkibi kullanılır:

ᶜAvnîyâ ben rezm-i ġamda ḫod-serem Ferhādveş
Ḫusrev-i gerdūndan imdād istemem ẕüldür baña G.3/5

Farḳ-ı kāma dest-i reddümdür çeleng-i iftiḫār

Rezm-i ᶜaşḳuñ zūr-i bāzū-yı Nerīmānuñ görüñ G.224/6

Ḳırma maġlūbān-ı rezm-i ᶜaşḳı ey şūḫ-ı Frenk
Şapḳa giydürmekse maḳṣūduñ eger baş üstine G.422/2

4.7.3.1. Kan

Kan, savaşın en önemli unsurudur. "Kan ağlamak, kan içre yüzmek, kan itmek, kan dökmek, kan yalaşmak, kan boğmak, kan yağdırmak, kan tutma" gibi bir takım deyimler, bu minval üzere şiirde yer yer zikredilirler. Dem, kan manasına da geldiği için, çoğu zaman kanla birlikte zikredilir ve tevriyeli kullanılır:

Ḥasretüñ kim dīdeden ḫūn-āb-ı hicrān yaġdırur
Sāḫir-i ḫūn-ḫᵛārdur kim dem-be-dem ḳan yaġdırur G.50/1

Leb-i ālüñde o teb-ḫāle niçin oldu bedīd
Laᶜl ile ḳan mı yalaşdı ᶜacabā mürvārīd Mt.7/38

Sevgilinin gözleri, kan dökücü bir katildir. Âşığın gözlerinden daima ciğer kanı dökülmektedir. Bakış okları âşığı yaralar ve kan akıtır. Sevgili, bin defa kan etse bile kendisini, kan tutmamaktadır:

Cigerlerden geçer tīġ-i nigeh dilde mekān ṭutmaz
Hezārān ḳan ider ol ḳātil-i çālākı ḳan ṭutmaz G.176/1

Kan rengi itibariyle de ele alınır. Şafak, şarap, lâle ve gül kırmızı olmalarından dolayı, kana benzetilirler. Şafağın ateş gibi kıpkırmızı olması şairin muhayyilesini harekete geçirir:

Ey māh uyan ki ḳanlar içinde yatur şafaḳ
Sensiz siyāh giydi felek tābe-key bu ḫᵛāb Mt.7-III/2

4.7.3.2. Savaş Aleti ve Eşyası

4.7.3.2.1. Ok (Tîr, Nâvek, hadeng)

Savaş aletlerinden olan ok, kesiciliği ve deliciliği ile önplândadır. Beyitlerde gerçek anlamdan çok, mecazî anlamlarda ele alındığı göze çarpar. Dolayısıyla, sevgilinin nigahı, bakışı oka benzetilir. Nigah, keskinliğinden dolayı, "nâvek-i tîz" olarak değerlendirilir. Okun yay ile atılması gerekir. Bu münasebetle kemân, hedef, menzil, siper gibi kelimeler birlikte zikredilirler.

"Gönlüm, Fena levhasında hiç hükmünde bir nokta iken, felek beni bin belâ okuna nişan yaptı" diyen şair levha, nokta, hedef ve oku mütenasip kullanır:

Levḥ-i fenāda noḳṭa-i nā-çīz iken dilüm
Biñ nāvek-i belāya nişān itdi rūzgār K.26/8

Şair, "isterse baştan başa dünya ve ahiret nişan olsun, tedbir oku Allah lütfetmeden hedefe ulaşamaz", demektedir:

Ḫudā luṭf itmeden olmaz hedef-res nāvek-i tedbīr
Dilerse ser-te-ser dünyā vü mā-fīhā nişān olsun G.306/4

Şair, övülenin fermanını oka benzeterek, onun nüfuzunu anlatmak ister:

Tīr-i fermānı ḳażā gibi żarūriyyu'n-nüfūẕ
Seyf-i ḥükmi tīġ-i ḳudret gibi ḳaṭᶜiyyü'l-mefād K.25/22

Şair, hayalin ne kadar keskin olduğunu ifade etmek için de "tîr-i hayâl" ifadesini kullanır:

Ṣayd ider murġān-ı maᶜnāyı ḳıṭār-ender-ḳıṭār
Virmeden tīr-i ḫayāle Rüstem-i ṭabᶜum güşād K.25/53

Şair, oku ve diğer bütün savaş aletlerini -birkaç istisnayı saymazsak- genellikle gerçek anlamın dışında kullanmaktadır.

Meselâ, arzuyu oka benzeten şair, her arzu okunu uçurdum bu yüzden felek, hedefin atış sınırları içinde, beni yay etti, der:

Her tīr-i ārzūyı ki itdüm perīde ben
Ser-menzil-i hedefde kemān itdi rūzgār K.26/14

Hedef taşı, ok ve yayın birlikte zikredildiği bir beyitte şair, içkinin ışığı, hedef taşına aksedince hedef taşı, kaza okunu yay eder, diyor:

Seng-i hedefde ᶜaks-nümā olsa pertevi
Seng-i hedef ḫadeng-i ḳażāyı kemān ider K.41/15

4.7.3.2.2. Kılıç (Şemşîr, Seyf-i Bürrân, Hüsâm)

Kılıç kaş, kirpik, gamze, ışık gibi unsurların benzetileni olurken övülenin hükmü de, kesinlik ve kat'iliği ifade etmesi açısından kılıca benzetilir.

Tīr-i fermānı ḳażā gibi żarūriyyu'n-nüfūẕ
Seyf-i ḥükmi tīġ-i ḳudret gibi ḳatiyyü'l-mefād K.25/19

Kılıç çekmek deyimi, "sell-i seyf" veya "sell-i şemşîr etmek" şeklinde karşımıza çıkar:

Ḳadr-i vālāsını ᶜaskerligin iᶜlān iderek
Sell-i seyf itmedi mi faḫr-i ᶜuli'l-ᶜaẓm-i kirām K.22/3

"Barışı isteyen her zaman savaşa hazır olmalıdır" diye, namlı bir adamın kılıcını çektiği ifade edilmektedir:

"Ḥāżır ol cenge eger ṣulḥ u ṣalāḥ istersen"
Diyü sell itmişidi seyfini bir merd-i be-nām K.22/11

Ayrıca bir beyitte kılıç, savaş meydanının süsleyeni olarak değerlendirilmektedir. (seyf-i maᶜreke-ârâ)

Direng ider mi göñül teng-nā-yı ḳālıbda
O seyf-i maᶜreke-ārā niyāma sığmaz imiş G.189/5

4.7.3.2.3. Yay (Kemân, Kavs)

Sevgilinin kaşı, şekil bakımından yaya benzetilirken, dert ve ıztıraptan iki büklüm olan âşığın bedeni de, yaya benzetilir:

Nār-ı eşḳi bağlayup bir bir kemān-ḳaddine
Ḫaste-i tīr-i nigeh mirḳāt-i ᶜilliyyīn olur G.51/6

Diler hezār cigergāhı tīr-i müjgānuñ
Tehevvür ile kemān ḳaşlaruñ çatılmasa da G.420/5

4.7.3.2.4. Mızrak (sinân), Gürz, Mancınîk

Şair, övülenin gücünü anlatmak için, mızrağını dağın üstüne vurmasıyla zeminin, içindekileri feleğe kadar çıkaracağını ifade eder:

Fevḳ-i gerdūna çıḳar mağz-ı ser-kāv-ı zemīn
Eyleseñ Ḳāf-ı sipihr üstine ḍarb-ı mızrāḳ K.17/12

Askerin göğsü, düşmanın kılıcına ve gürzüne siper olmazsa, devlet dairesinde emniyet olamaz:

Olamaz emn ü emān dāᶜire-i devletde
Sīnesin ḳılmasa ᶜasker siper-i gürz ü ḥüsām K.22/5

Savaş aleti olan mancınîk sadece bir beyitte zikredilmektedir. (G.55/1)

4.7.3.2.5. Tüfenk

Bir beyitte, tüfeğin varlığının bile insanları korkutmaya yettiği ifade edilir:

Nümāyişi yeter esbāb-ı rezm ü peykāruñ
Tüfenk mūcib-i terhīb olur atılmasa da G.420/3

Bir beyitte de sevgili için, "tüfeng-endâz" tabiri kullanılır:
Bir yalın yüzlü tüfeng-endāz ṭıfl-ı nev-ẓuhūr
ᶜĀşıḳuñ ḳundaḳ bıraḳdı ḫānmān-ı cānına Mfrd 146

4.7.4. Av (Sayd, Şikâr)

Beyitlerde av meselesi, genellikle mecazî anlamlar üzerinde yoğunlaşır. Sevgilinin zülfü, âşığın gönlünü avlayan bir sayyâd olarak tasavvur edilir:

Zülfünde ḳaldı göñli sürūş-ı muᶜaẓẓamın
ᶜAnḳā şikār-ı dildür o dām-ı hümā-firīb G.25/3

Hümâ, dâm, sayyâd, murg, kemend, şah-bâz, şikâr gibi, ava ait mefhumlar genellikle birlikte geçer.

Mürġ-i āsāyişümi ṣayd u helāk itmek içün
ᶜArṣa-i fitnede ṣayyād-ı ḳażā kām-be-kām K.30/110

Hümā-yı ṭabᶜumı ṣayd idemez ᶜālemde bir ṣayyād
Kemend-endāz-ı tesvīl olsa da gerdūn-ı vālādan K.33

Bir beyitte şair, "arslanlar ne yazık ki, hep ceylanlar gibi avlanıyorlar. Ya Rab, dil fezası ne acayib bir köşedir."[206] demektedir:

Hep āhu-vāne ṣayd oluyor şīr-i nerleri
Yā Rab feżā-yı dil ne ᶜacāᵓib künāmdur K.42/41

Şair, bir beyitte de, "Bizim avımız, yokluk dağının Ankası olduğundan, bu zayıf cisim ile biz bir başka avcıyız", der.

Şeh-bāz-ı dīgerüz ki bu cism-i nizār ile
ᶜAnḳā-yı kūh-ı Ḳāf-ı ᶜademdür şikārumuz G.147/5

4.7.5. Bezm

Bezm, sohbet ve işret meclisi demektir. Bezm; Bezm-i vahdet, bezm-i tecelli, bezm-i elest, bezm-i âlem, bezm-i gurûr, bezm-i ḳurb-ı Kibriyâ, Bezm-i devrân,

206 Künâm vahşi hayvan yuvası anlamına gelir. Fakat gönülle bu anlamı uyuşturmak pek kolay görünmemektedir.

bezm-i ervâḥ, bezm-i devlet, bezm-i emel, bezm-i ünsiyyet, bezm-i bî-ḳarâr, bezm-i ḥasret, bezm-i fânî, bezm-i ᶜilliyyîn, bezm-i vaṣl vs. gibi terkibler tasavvufî niteliktedir. Bu meclisler sevgili, sâkî, mutrib, içki mezesi ile insanların özellikle de, şairlerin en çok ilgi duydukları bir maddî veya manevî mekândır.

Avnî Bey yukarıda zikredilenler dışında, Yenişehir'deki bir adetten bahseder ki bu, "bezm-i helvâ"dır. Helva meclisi adı verilen bu toplantılar, insanların sohbet etmeleri için sadece bir vesile olarak telâkki edilirdi:

Bezm-i ḥelvā medār-ı ṣoḥbet idi
Yeñişehr içre eski ᶜādet idi Msnv-1/42

Şair, irfan meclisine edebsiz olarak dahil olunamayacağını, şaire hüsn-i nazar ve şaraba hürmet etmek lâzım geldiğini ifade ederek, meclisin bazı kaide ve kurallarına işaret eder:

Bezm-i ᶜirfānumuza bī-edeb olma dāḫil
Şāᶜire ḥüsn-i naẓar bādeye ḥürmet lāzum G.292/4

Mutluluk meclisinin sebepleri, keyfimce, hazır olmadı diyen şair, bunun sebeplerini araştıran bir tavır içindedir. Bu sebeb, ya sakinin vefasız çıkmasıdır veya derde dert katan kadehtir:

Ya sāḳī bī-vefā çıḳdı ya ṣahbā derd-i ser-efzā
Müheyyā olmadı esbāb-ı bezm-i kām keyfümce G.367/3

Tercüman, anlaşılmayan bir şeyi anlaşılır hâle getiren, o şeyin dilini çözendir. Şarap bir nevi tercümandır, insanın duygularına tercüman olur. Ayak, kadehtir. Şarabın kadehi basması ona dökülmesidir. Dolayısıyla, şarap tercümanı bu gece kadehe dökülene kadar muhabbet meclisi içinde lisan anlaşılamaz.

Tā tercemān-ı bāde ayaḳ baṣmadan bu şeb
Bezm-i muḥabbet içre lisān añlaşılmadı G.457/2

Şair, bu dünyada şaraba ve sevgiliye bir türlü doyamadığını ifade eder:

Ṭoymadum gitdi mey ü maḥbūba bu mey-ḫānede
Bir gözüm sāḳīde ḳaldı bir gözüm peymānede G.382/1

4.7.5.1. Meyhane (Harabât, Meykede, Humhane, Hâne-i Hammâr, Humkede, İşretgâh)

Meyhane, şarap içenlere cennet; aşkın rintlerine ise Beytü'l-haram'dır. Meyhaneye, şaraptan mest olmak isteyenler gelir. Nedim tarzında yazılan bir gazelde, meyhane, içinde yetmiş iki millet olan bir yer olarak tarif edilir. Meyhane kimin, şarap kimindir diye sorulmaz. Bir cür'a ile şaraptan mest olunmaya çalışılmalıdır. Şair, o kadar şaraba düşkündür ki, fırsat olsa mahşerde bile meyhanenin sakinlerinden olurduk, diyor. Tasavvufi anlamda ele alındığında aynı beyit, tekke mensubu olarak ahirete gitmek isteyen bir insanın terennümüne ve niyazına dönüşür. Bununla beraber, âşık veya şair, dünyaya kendi isteği ile gelmediği için meyhaneye de kendi isteği ile gitmediğini iddia eder.

Şarap pîri, şeyhtir. Aşkın rintlerine meyhane, Beytülharam'dır.

Pīr-i şarāba ḥürmet iderlerse çok mıdur
Rindān-ı ᶜaşḳa meykede Beytü'l-ḥarāmdur K.42/5

4.7.5.2. Şarap (Mey, Bâde, Cür'a, Sahbâ, Mül, Bintü'l-ineb, Dürd)

Şarap rengi bakımından ateş, kanlı gözyaşı, laᶜl, sevgilinin dudağı, gül, erguvan vs. ile benzerlik gösterir. Bunun yanısıra "şarap", tasavvufi şiirin de, oldukça önemli bir unsuru olarak dikkat çekmektedir. Bu münasebetle ilgili terkipleri şöylece sıralayabiliriz: Şarâb-ı tevḥîd, şarâb-ı ḥayret, şarâb-ı ġaflet, şarâb-ı ᶜaşk, şarâb-ı âb-ı beḳâ, bâde-i bezm-i emel, bâde-i pür-ḫûn

Bir beyitte şair, "bu meyhanenin şarabı ateş olduğundan mestlerinin bakışlarından kıvılcımlar saçılır" diyerek, şarabın insan psikolojisindeki tezahür şeklini ortaya koyar:

Şererler ṣaçılur ser-mestinüñ mevc-i nigāhından
Bu ᶜişretḫānenüñ zīrā şarāb-ı nābı āteşdür G.125/6

Gözyaşlarının şaraba benzetilmesi:

ᶜAvnī nevāl-i sofra-i erbāb-ı cāh içün
Göz yaşları şarāb cigerler kebābdur K.44/25

Âşıkların yemini, şarap üzerinedir:

Ḳasem be-ḥaḳḳ-ı şarāb aṣdiḳā-yı pīr-i muġān
Nüfūẕ-ı emre baḳarlar umūra baḳmazlar G.117/11

Beyitlerde geçen şarap çeşitleri şunlardır: Şarâb-ı ṭahûr, şarâb-ı aḥmer, şarâb-ı nâb, bâde-i ḫamrâ, bâde-i gülfâm, bâde-i nâb u ᶜaraḳ, bâde-i gül-gûn, bâde-i pür-ḫûn, duhter-i rez, gül-arak, mül, mey-i berrâk, mey-i gülfâm cür'a-i cân-bahş, sahbâ.[207]

Şarap, kâinatın bütün rintlerini mest ettiği hâlde ne artar ne eksilir.

Rint, şarap zevkinden öyle bir hâle gelir ki, onda artık "kıyam u kuᶜûd" endişesi bulunmaz.

Aḥsent o rind-i ᶜaşḳa ki ẕevḳ-i şarābdan
Endīşe-i ḳıyām u ḳuᶜūdı bulınmaya G.397/3

Avnî Bey, aşk meyhanesinin şarabının kadehe sığmayacağını ifade eder:

Ḫurūşu ᶜālemi ṭūfān-ı sekre ġarḳ itdi
Şarāb-ı meykede-i ᶜaşḳ cāma ṣığmaz imiş G.189/6

Eğer, dostlar aynı meşrepten olmazsa, işret âşığın zevkine göre olmaz:

Ḥarām olur baña ẕevḳümce olmayan ᶜişret
Şarābı neyleyem aḥbāb meşrebümce degül G.245/3

Rindâne bir tavırla söylenen şu beyitte:

Ne ḫoş dimişdi çeküp cāmı sāḳī-i kāfir
Şarāba tövbe idersem eger Müselmānum G.280/8

içki dağıtan güzelin, "eğer şaraba tövbe edersem Müslüman olayım" dediği ifade edilir.

Şarap ile sevgilinin dudağı arasında renge dayanan bir münasebet kurulur. Bu münasebette, âşığın sevgiliyi öptüğünü görmesi sebebiyle, şarabın, utancından kıpkırmızı kesilmesi söz konusu edilir:

Bu şeb ben būs iderken sāḳī-i gül-çehrenüñ laᶜlin
Ḳızardı āl āl oldı şarāb-ı nāb reşküñden G.330/4

---

207 Mey-i nâb, bâde-i nâb, şarâb-ı nab: su katılmamış halis şarap; şarâb-ı tahûr: insanın içindeki bütün sıkıntıyı kederi götüren temizleyen şarap, şarâb-ı ahmer, bâde-i hamrâ: kırmızı şarap, gülarak: gül rakısı cür'a-i cân-bahş: can bahşeden şarap vs. gibi bazı anlamlara gelmektedirler.

Aşk şarabında öyle bir neşe vardır ki, kim içse arslanı tilki gibi görür:

Şarāb-ı ᶜaşḳda bir neşᵓe mündericdür kim
Kimine ḳaṭresini içse şīr olur rūbāh

Pîr-i mugan, meyhanenin sahibidir. Şarabın hesabını pîr-i mugan alır. Şair, -belki bir gerçeği de ifade ederek- meyhaneye şarap borcunu veremediği için mahşer günü, "badenin parasını niçin vermedin" diye, bir soruya muhatap olmamak için, meyhanenin sahibinden ahiret hakkını helal etmesini istemektedir:

Āḫiret ḥaḳḳın ḥelāl itsün bize pīr-i muġan
Ṣormasunlar rūz-ı maḥşerde ḥisāb-ı bādeden G.310/3

4.7.5.3. Kadeh (Ayak, Dolu, Sâgar, Câm, peymâne, sifâl, kâse, piyâle, ke's, kedû-yı bâde, ratl-ı girân), Mînâ, Testi

Kadeh, içki kabı olmakla beraber, bazen şarap yerine de kullanılabilmektedir. Ayak kelimesi hem kadeh anlamında, hem de ayak anlamında tevriyeli olarak kullanılır. (Ayak basmak, ayağa düşmek vs.)

Âşığın mest olması iki kadehle mümkün olur:

Ḳalmaz ḫıredden özge naḳīṣem be-ḥaḳḳ-ı mey
Sāḳī iki ḳadeḥle tamām olduġum zamān G.352/2

Kadehin neşesinde kısa ömrü ahir zamana kadar uzatan bir mucizelik söz konusudur:

Bir rūḥ var ḳadeḥde ki iᶜcāz-ı neşᵓesi
ᶜÖmr-i ḳaṣīri vāṣıl-ı āḫir zamān ider K.41/7

Rindâne bir eda ile şair, bir beyitte, "birbirimizin kanını içmekteyiz: ben kadehe eski düşmanım, kadeh bana düşman" der:

Birbirimizin ḳanını nūş itmekdeyiz
Ben cāma ḳadīm düşmenem cām baña R.1/2

Rintler arasında yaygın bir anlayışa işaret eden şair, ağzına kadar dolmazsa kadehe, şeytanın tüküreceğini belirtir:

Ṭoldur ḳadeḥ-i vāᵓiẓi sāḳī bu ne meşreb
Şeyṭān tükürür üstine olmazsa leb-ā-leb G.27/1

Kadeh şekli yönünden aya, laleye, kılıca, gemiye, gökyüzüne benzetilirken, rengi bakımından da güle benzetilir. Kadehle ilgili bazı terkipler şunlardır: câm-ı

neş'e-rîz, câm-ı nigûn-sâr, câm-ı revân-bahş-ı bâde, câm-ı şireng vs.dir. Şair, lâle ile kadeh anlamına gelen ayak kelimesini birlikte kullanır:

Lāle-veş ḳısmetini kendi ayağında bulur
Meşreb-i rind-i ḥaḳīḳatde tekāpū olmaz   G.152/2

Şarap şişesinden dökülen şarabın sesi, gönül ehlinin, "hay u hû"suna benzetilir:

Ḳīl u ḳāl-i kāẕib-i kürsī-nişīndür ḫūbdur
Ḳulḳul-i mīnā-yı ṣahbā hāy hūy-ı ehl-i dil   G.263/6

Gam hırsızdır. Âşığın gönül evine her gelişinde birşeyler alıp götürür. Gam hırsızı, şarabın hücum etmesi sebebiyle korkup kaçmaz. Çünkü bu sesin, şişeden "lakır lakır" diye dökülen şaraba ait olduğunu bilir:

Hücūm-ı bādeden ḳorḳar gider mi düẕd-i ġam ᶜAvnī
Ayaḳ patırdısıdur ḳulḳul-ı mīnā-yı şūr-efken   G.326/9

4.7.5.4. Mum (Şem'), Çerâğ, Kandil

Bezmin hele gece yapılan toplantıların en vazgeçilmez unsurları geceyi aydınlatan mum, çerağ ve kandildir. Fitil, yağ alev ve ışık kaynağı olmaları bakımından bu unsurlar şiirlerde ele alınırlar.

Sevgilinin yanağının hayal edilmesi ile hayalde bir mum yanması; yanağın parlaklığına işaret eder. Naz meclisinin mumu pervaneye sır söylemediği için, şairin aferinine mazhar olur:

Āferīn ol şemᶜ-i bezm-i nāza kim pervāneye
Bāᶜis̱-i germiyyet-i sūz u güdāzın söylemez   G.178/4

Şair, tasavvufî nitelikteki bir beyitte ise, vücudunu yok etmekte yanıp yakılan mumu, örnek almak gerektiğini ifade eder. Mum bir taraftan kendisini yok ederken, diğer taraftan etrafı aydınlatmaktadır:

Şemᶜ-i sūzān gibi ifnā-yı vücūd it ᶜAvnī
Dile ser-māye-i taḥṣīl-i kemāl ancaḳ bu   G.357/5

Güneş ve ay, âşığın mezar taşının kandili olsa da, kaza, mezardaki âşığı göremez. Çünkü, âşık şehitlik makamına yükselmiştir. Şehidler ise kendilerini hayatta bilirler. Dolayısıyla, âşıkları mezarlarında olmamaları söz konusudur:

Ben şehīd-i nābe-dīdem ẕerremi görmez ḳażā
Olsa da ḳandīl-i seng-i medfenüm ḫurşīd u māh   G.412/3

Şem ve kandilin yer yer mücerret mefhumları ifade etmek maksadıyla da kullanıldığını görmekteyiz: Şem^c-i tecellâ, Fürûğ-ı şem^c-i ḫayâl-i ruḫ vs. gibi terkiblerde tasavvufî bir tercih söz konusudur.

Divan şiirinde mum ile pervane birbirinden ayrılmaz unsurlardır. Avnî Beyde de, bu anlamda beyitlere rastlamak mümkündür. Şair, sevgilinin sırrını pervaneye söylemediği için mumu tebrik eder.

Bir başka beyitte de, mumun pervanenin hatırından geçmemesi gerektiğini belirtilir:

Anı ḳat ḳat yaḳar berḳ-ı celāl-i ḫānmān-sūzuñ
Gel ey şem^c-i fürūzān ḫāṭır-ı pervāneden geçme G.421/4

Âşık, vahdet bezminin çerağıdır. Güneş ve ay pervane gibi âşığın etrafında dönmektedirler. Şairin bu bakış açısı, insan merkezlidir:

Ben çerāğ-ı bezm-i ḫāṣ-ı vaḥdetüm pervāneveş
Devr iderler rūz u şeb pīrāmenüm ḫurşīd u māh G.412/7

Pervane, aşk ateşinin terkibinde şeker varmış gibi, kendisini tatlı tatlı ateşe atmaktadır:

^cAceb terkīb-i nār-ı ^caşḳa şekkerler mi ḳoymışlar
Ne ṭatlı ṭatlı cānlar virmede yanduḳca pervāne G.413/3

Şair, pervanenin bir ışık için can vermesini, örnek gösterir:

Bülbül gibi her ġoncaya dīvāne-ser olma
Bir şu^cleye cān virmede pervāne-mizāc ol G.261/2

4.7.5.5. Musiki

Bezmin tamamlayıcı unsurlarından biri de, musikidir. Beyitlerde ney, rebab, tanbur, sentûr, saz, def gibi çalgılardan, bu mefhumlarla ilgili olarak mızrap ve mutripten, çeşitli makamlardan ve usullerden de bahseden şair, bu makamlardan Uşşâk, Suz-nâk ve Hüseynî'den söz eder. Müzik tabiri olarak "terlellâ" gibi bir geçiş ifadesine de yer verilmektedir. Bezmde, musikinin çok önemli bir yeri vardır:

Bir ṭarafdan ṣadā-yı nāy u rebāb
Bir ṭarafdan ḳalenderān-ı şarāb Msnv.1/19

Ayrıca şair perde, söylemek, muṭrib, uṣûl, dem-sâz ve ney-zen gibi musiki kültürünü aksettiren ifadelere yer verir:

Sizüñ mā-beynüñüzde perde yoḳdur söyle ey muṭrib
Uṣūl ile yine Manṣūrı dem-sāz eylesün ney-zen G.326/8

4.7.5.6. Bezm ile İlgili Unsurların Konu Dizini

arak: G.222/1; G.128/7;

ayag: G.277/3; K.42/10; G.152/2; G.326/9; G.457/2;

ayyâş: G.319/5;

bâde: G.166/1; Mfrd.50/; G.357/6; G.234/2; Kıtᶜa 34/1; Mfrd.120/; G.339/4; G.326/9; G.310/1; G.49/5; G.457/2; G.339/3; G.310/3; G.77/5; G.92/4; G.134/7; G.339/1; ... sebûsu: G.138/1; -hᵛâr: G.358/6; -keş: G.151/5; -i gül-gûn: G.41/5; -i gül-gûn: G.27/8; -i hamra: G.232/5; -i nâb: G.18/3; -keş: K.42/10; -keş: G.39/7;

bezm-i harâbât: G.387/1; -i mey: G.3/2;

bintü'l-ineb: G.27/4; G.267/5; G.104/5;

bûy-ı şarâb: G.76/5;

câm: G.7/1; G.2/5; G.243/1; R.1/2; G.462/6; G.163/1; G.119/5; Msnv.1/9; G.54/4; G.84/5; G.77/5; G.201/3; G.232/5; G.134/7; -ı mey: G.399; -ı pür-katrân: G.415/5; -ı hayât-efzâ: G.155/6; -ı mey: G.234/4; -ı mey: G.47/5; -ı neşᵓe-rîz: G.28/4; -ı nigün-sâr: K.19/51; -ı revân-bahş-ı K.41/16; -ı şarâb: G.111/5; -ı şarâb: K.44/11; -ı şarâb: G.97/5; -ı şireng: G.446/6;

cemşîd: G.18/1;

cüra: G.206/2; G.94/3; K.41/3; Mt.13/88; G.274/5; G.155/6; G.97/5; ... şarâb: G.53/4; -i cân-bahş: G.18/5;

çeşm-i kadeh-kâr: G.54/4; -i rûh-ı Cem: G.350/4;

dîvân-ı harâbât: G.94/4;

duht-i rez ü : G.298/3; G.356/3; G.153/4; G.319/4; K.42/3;

hâne-i hammâr: G.421/6; G.426/5; G.149/2;

harâbât: G.136/5; G.348/5; G.107/1;

harâbâtiyân: Mt.14-Tebrik-nâme/79;

hum: G.298/6; -hâne-i humâr-ı mükâfât: G.56/3; -bâde: Msnv.1/9; Mt.14-Tebrik-nâme/88; hum-kede: K.42/39;

humâr: G.233/1;

işret: G.444/4; G.258/1; G.39/7; G.245/3; -hane: G.447/4; -hâne: G.125/6; -gâh: G.29/3; -gâh: G.163/1; -geh: K.24/61;

kadeh: K.41/7; G.166/6; -i hoş-güvâr: G.233/1; -i vâiz: G.27/1;

kedû-yı bâde: G.339/2;

keˀs-i dihâk: K.17/17;

keyf: G.19/4;

kûşe-i mey-gede: G.218/2;

meclis: Msnv.2/13; -i işret: G.68/9; -i mey-hâne: G.86/2;

mest: G.119/5; -i harâb: G.94/3; -i şarâb: G.210/1;

meşreb-i Cem: G.339/5; -i rind-i hakîkat: G.152/2; -i rindân-ı aşk: G.206/2;

mey: K.41/4; G.34/3; G.26/1; G.18/4; G.258/1; G.144/2; G.136/5; G.452/2; G.452/1; G.328/5; R.6/1; G.181/1; R.21/1; Kıtᶜa 12/2; G.205/3; G.291/5; G.45/4; G.452 /5; G.234/3; K.41/11; -hâne: K.42/10; -hâne: G.375/7; G.53/4; G.210/1; G.374 /1; Kıtᶜa 12/1; G.71/3; G.222/1; G.310 /4; G.277/3; G.94/3; G.251/3; G.339/2; G.205/3; G.157/6; G.246/5; G.7/1; -fürûş: G.12/1; -hᵛâr: G.166/2; -kede: G.221/4; -i berrak: G.19/4; -i gül-fâm: G.163/1; -i nâb: G.70/3; G.108/6;

mînâ: G.130/1; -yı şûr-efken: G.326 /9; G.128/6;

mûg-peçe-gân : G.234/1;

mugân: G.119/5;

musiki: Mt.10-II/3; Mt.10-III/2; G.76/3; Msnv.1/19; Msnv.1/19; G.39/4; G.39/4; K.7/46; G.135/3; G.106/7; G.172/3; G.172/3; G.172/3; G.239/2; G.239/2; G.69/1; K.34/20; G.311/4; G.311/4; G.311/4; G.125/4; G.125/4; G.326/8; G.326/8; G.326/8; G.326/8; G.276/2; G.276/2; G.276/2; G.399 K.42/6; K.42/6; K.42/6;

ḫunyā-ger:şarkıcı/1; T.4/8;

neşât-ı bezm: Mt.14-Tebrik-nāme/88;

neşˀe: K.41/7; K.41/5; G.76/5; -i humâr: K.44/11;

peymâne: G.238/2; G.205/2; G.7/1; G.261/4; G.166/2; G.387/4; G.234/5; G.409/1; G.382/1;

pîr-i mugân: G.107/1; G.350/6, G.310/3; K.41/17; G.127/3; Mt.13/83; G.56/4; G.27/2; G.138/3;; -i şarâb; : K.42/5; -i câm: G.364/1; -i harâbât: G.75/1; -i mey-: G.462/6; -i sahbâ: G.23/1;

rıtl-ı girân-: G.138/3;

rind: K.30/50; G.397/3; G.77/5; G.365/1; G.431/1; G.163/7; G.389/5; G.424/1; G.71/3; G.367/1; G.406/2; G.64/6; G.267/5; G.201/3; -i ayyâşım: G.274/1; -i kalender-meşreb: G.162/6; -i kadeh-nûş: G.347/3; -i sâgar-keş: G.419/2;

rindân: G.75/1; G.339/4; G.387/1; -ı aşk: K.42/5; -ı harâbât: G.27/4;

rindâne: G.64/6;

sâgar: G.232/5; K.24/61; G.166/1; G.387/1; G.234/5; -şikest-i rind-i kadeh-nûş: G.347/3; -fürûş: G.307/5; -ı mey: G.281/1; -ı billûr-ı pür-sahbâ: G.176/2; -ı pür-mey: G.132/5; -ı G.188/1;

sahba: G.3/2; K.24/61; G.32/4; G.54/4; G.130/1; G.366/3;

sâki: G.319/4; G.92/4; G.155/6; G.134/7; G.409/1; G.97/5; G.358/6; K.43/8; G.53/4; G.19/3; G.153/4; G.27/1; G.462/6; G.18/4; Mt.13/83; G.221/4; G.298/3; G.382/1; G.274/1; G.366/3; G.293/1; -i felek: G.144/2; -i kâfir: G.280/8; G.1G.159/3; G.128/6;

sarhoş: K.43/10;

sebû-yı bâde: G.339/1;

ser-mest-i câm-ı meskenet: G.51/2;

ser-hoş-ı sahbâ-yı devlet: G.51/2;

şarâb: G.245/3; G.397/3; G.71/3; G.293/1; G.1G.159/3; G.277/3; G.283/1; Msnv.2/13; -ı erguvânî zagferân: G.298/6; -ı ahmer: G.419 /1; -ı nâb: G.421/1; -ı nâb: G.125/6;

şişe: G.176/2;

zevrak-ı sâgar: G.339/3; -ı sahbâ: G.94/2

6. Adet ve Gelenekler

Avnî Bey Divanı'nda özellikle, Yenişehir Şehrengizi'nde bir takım adet ve geleneklerden bahsedildiğini görürüz. Bezm-i helva bunlardandır. Helva meclisi, insanların bir araya gelip sohbet etmelerine ve helva yemelerine dayanan bir adettir.

Adet ve gelenek olarak eski kültürün insanlara verdiği terbiye de göze çarpar. Şair, bir beyitte, "yazıklar olsun o deliye ki, viran evine sultan gelse ayağını eteğinin yanına çekmez" diyerek, bir meclise bir büyük geldiğinde edeb gereği ayakları toplama adetine işaret eder. Adetlerden, hediyeleşmenin dini tamamlayıcı bir özelliğe sahip olduğu vurgulanır:

Tuḥfe virmek ᶜilāve-i dīndir
Yeñişehr içre resm-i dīrīnidir Msnv.1/17

Düğün ve düğün çeşitleri de bu meyanda zikredilen konulardandır. Şair sûr-i hitân[208]'dan bahsederek sünnet düğününün gençliğin başlangıcı olduğunu ifade eder.

208 bkz. M.1/11

Bayram gelince elbise almak, süslenip bezenmek de adettir. Şair, çok kötü bir durumda olduğunu ifade ederek, ben bayramlık olsun diye tırnaklarımı keserken, herkes bayramlık elbise kestirir, diyerek sipiritüel bir yaklaşım gösterir.

4.7.7. Çeşitli Tipler ve Meslek Erbabı

Şairin, memurluk yapmış ve memurluğun, maddî sıkıntılarını görmüş bir insan olması sebebiyle, maddî sıkıntılardan kurtulmak için bazı çıkış yolları aramıştır. "Memûr" veya "Gedâ-yı Zamân" olarak isimlendirilen bir şiirde, avukat, bakkal, berber, biberci, bozacı, bumbar ve şirdan satıcısı, cellad, cerrar, ciğerci, dellâk, dellâl, dilenci, dondurma satıcısı, esnaf, etibba, fatîr (mayasız saç ekmeği, bir çeşit pasta) satıcısı, haffâf, hammâl, hazin, hekîm, hûşâb satıcısı, kabak enginar satıcısı, kadayıfcı, lokantacı, mimar, molla, musannif, müderris, mühendis, müneccim, müsteşar, müşir, paçacı, peynirci, rakkâsân, ressam, sihirbaz, sakkacı, sarraf, semerci, şarih, şekerci, tabib, tacir, terzi, ticaretci, turşucu, türbedâr, veznedar, züccâc gibi bir çok meslek ismi sıralanır. Bu mesleklerin memurluğa tercih edilmesi, şüphesiz ki, memurluğun içaçıcı bir renginin olmaması sebebiyledir.

Çeşitli Meslekler ile ilgili Konu Dizin

haffâf: Mt.11-XVIII/1
hammâl: Mt.11-XIX/2, Mt.11-XXVII/1
hâzin: G.434/2
hekîm: K.37/3
hûşâb sat: Mt.11-XXV/1
kabak enginâr sat: Mt.11-XXV/1
katayıfcı: Mt.11-XXVI/2
kâtib-i nizâr: Mt.11-IX/2
küttab: K.30/67
lala: K.30/36
lokantacı: Mt.11-XXVII/2
me'mûr-gedâ-yı zamân: Mt.11-I/3
me'mûr-ı muhteşem-: Mt.11-X/2
mimâr: G.98/5
mollâ: K.34/17
musannif : K.34/17
müderrisân-ı debistân-ı marifet: G.117/12
mühendis: Mt.11-XIX/1, K.34/18
müneccim: K.34/18
münşî: K.34/17
mü'ellif : K.34/17
mürşid-i yektâ: K.34/18
müsteşâr: Mt.11-XIX/1, Mt.11-XVI/1, Mt.11-XVII/2, -ı vakûr: K.34/19
müşîr: Mt.11-XIX/1
nâzır: Mt.11-XVII/2
paçacı: Mt.11-XXVI/1
peynirci: Mt.11-XXVI/2
rakkâsân: Msnv.1/18
re'is: K.18/45
ressâm: K.31
sâhir: K.34/18
sahleb sat-: Mt.11-XXV/2
sakkâcı: K.18/48
sanââtçılık: Mt.11-XXIII/1
sanat: Mt.11-XV/1, ... ganîsi: Mt.11-XIX/1, ... iktisâbı: Mt.11-XXIX/2

4.8. İNSAN

İNSAN

4.8.1. İnsan

İnsan kâinatın gözbebeğidir:

Dehr bir şaḫṣ-ı muᶜayyen gibidür kim anda
Merdüm-i dīde-i lāhūtdur insān didigüñ G.218/3

İnsana, genellikle, tasavvufun bakış açısıyla yaklaşan şair, onu kadın erkek olarak sadece bir beyitte ele almıştır. Şair, devrin ne kadınında ne de erkeğinde bir vefa kokusunun bile olmadığını ifade ettiği beyitte, kadın ile erkeği tefrik eder:

ᶜAvnîyā mihr-i vefā şemmesi yoḳdur ᶜasruñ
Degil efrād-ı nisāsında ricālinde bile Mfrd.137

Avnî Bey, bazı şiirlerinde, insana dair çok geniş bir perspektif çizer. Onun vücudu "merdümek-i çeşm-i ᶜâlem"dir, insanın cemali, Allah'ın cemaline ayine olduğu için, onun benzeri yoktur; insan öyle enteresan bir varlıktır ki, onun Allah'a, "akıl", "kıyas" ve "hulul" gibi çok çeşitli alâkalarından başka izah edilemeyen bir bağı vardır. Bu sebeple insan tam anlaşılamaz ve izah edilemez. İnsanın gerçek kemalinin sırrı ortaya çıksaydı, şeytan secde ederdi. Bütün dünya insanın hayaline tamamen sığarken, insanın hayali kâinatın fezasına sığmaz ve ahiret âlemlerine kadar uzanır. İnsan gerçekte hakkı tanıyan ve bilen bir fikirdir; yoksa sadece damar, cild, ten ve kemikten ibaret değildir. (G.220/1, 2, 3, 4, 5, 6)

Bütün bu görüşler dışında, insanın iç ve dış dünyası hakkında da fikirler vaz eden şair, nefsinin hevesine esir olan insan, âlemin sultanı da olsa hür değildir, der:

Sulṭān-ı ᶜālem olsa da aḥrārdan degül
ᶜAvnī hevā-yı nefsine insān esīr ise G.394/8

Şair insanın, çocukluk (bebeklik), gençlik, ihtiyarlık ve ölüm gibi hayat safhalarına da işaret eder. İnsanın gençliği ilkbahara, ihtiyarlık dönemi sonbahara benzetilir.

Mehd içinde bebegi ḳābil-i her ṣūret gör
Merdüm-i çeşm-i cihān itdi Ḫudā insānı G.432/8

Avnî Bey, bir aileyi oluşturan öğerlerden de bahseder:

Pederi māderi özi oğlı
Ḫaṣm-ı dīrīn-i cāhiliyyetdür K.46/15

4.8.2. GÜZELLİK

4.8.2.1. Umumî Olarak Güzellik

Güzellik, Avnî Bey Divanı'nda bazen bir ülke, bir bağ, bir güneş ve ay, bazen de tarif edilemeyen bir unsur olarak ele alınır. Güzellik, beşerî ve fakat daha çok, ilâhî bir özellik gösterir. Aslında bütün güzellikler, Allah'ın "Cemal" isminin, önce insanda sonra kâinattaki yansımalarıdır. Maddî güzellikler için göz fakat manevî güzellikler için gönül gerekir. Güzelliği tartacak yegane terazi gözdür. Hz. Yusuf'un gözleri bu bakımdan sevgilinin güzelliğini tartacak olan teraziye benzetilir:

Bir gühersin ey ḫayāl-i ḥüsn-i Yūsuf-sūz kim
Māh-ı Kenᶜānuñ iki çeşmi terāzūdur saña G.10/4

Güzelliğin mahiyetinde bir çekicilik vardır. Bu çekicilik karşısında kimse duramaz. Fakat gurur ve kibin mahiyetinde uzaklaştırıcı bir özellik vardır. Âşığın, sevgiliden uzaklaşmasına sebep olan şey, onun gururudur. Dolayısıyla, bu beyitte gurur, âşığı sevgilinin yanına yaklaştırmayan rakiptir:

Gitmesem ḥüsnüñ çeker gitsem ġurūruñ defᶜ ider
Der-gehüñde hem teberrā hem tevellā mümteniᶜ G.193/2

4.8.2.2. Güzellik ile İlgili Tasavvurlar

4.8.2.2.1. Bağ, Gülşen

Güzelliğin bağa benzetilmesi, bağın ihtiva ettiği unsurlar sebebiyledir. Bağ, gül, bülbül, çiçekler ve çemenden mürekkeptir. Güzellik de, çeşitli unsurların birleşiminden meydana gelir. Göz, kaş, kirpik, dudak gibi bir çok unsur, bir araya gelerek güzellik adı verilen bağı meydana getirirler. Bu sebeple, güzellik ile bağ arasında bir münasebet kurulur:

Bāġ-ı ḥüsnüñden bu gün ᶜAvnīye vir bir berg-i sebz
Ṣad-hezārān gülşen-i ferdāya ḥācet ḳalmasun G.309/5

Sevgilinin kendisi gül-i rânâ, dudağı gonca, benleri dâne olunca; güzellik, bütün bu unsurları içinde bulunduran gül bahçesi (gülşen) olur. Gül bahçesinde gül ve şimşir ağacı vardır. Kırık gönüllülerin kılıçlarının suyu ile gül ağacını sulamaları, gülleri budamaları veya kesmeleri anlamına gelir ki bu, güzelliği meydana getiren unsurların ortadan kalkması anlamına gelir:

Gül ü şimşādına ol gülşen-i ḥüsnüñ heyhāt
Āb-ı şemşīr-i dil-āzār ile ṣu virdi ᶜuṣāt Mt.6/2

4.8.2.2.2. Mısr, Milk, Taht, Memleket, Şehir, Şehriyar

Mısır ülkesi güzelliğin benzetileni olur. Hz. Yusuf'un güzelliğinden ilhamen yapılmış olan bu benzetmede sevgilinin güzelliği ile Yusuf'un güzelliği birbirine eş olarak gösterilir. Hatta bu benzerlik o kadar fazladır ki ehl-i tenasüh kendilerine bir delil daha bulmuş olma keyfiyetiyle güzellik Mısrı'nda Yusuf bu sevgili suretinde zuhur etmiş derler, diyor şair:

Cemālüñ seyr iden ehl-i tenāsüḫ Mıṣr-ı ḥüsn içre
Ẓuhūr-ı Yūsufı Allah tekrār itdi ṣansunlar G.74/3

Güzelliğin mülke benzetildiği ve bu mülkün padişahının da sevgili olduğuna işaret edilir:

Pādşāh-ı ḥüsnüne Yūsuf ġulām-ı müşterā
Bārgāh-ı ᶜaşḳına Yaᶜḳūb ᶜabd-i kühne-sāl K.6/23

Güzellik bir taht ise sevgili o tahta oturan sultandır:

Şāhdan dervīşe dek ḫalḳı esīr itdi saña
Taḫt-ı ḥüsne sen şeh-i ḫūbānı sulṭān eyleyen G.325/6

Güzellik öyle bir memlekettir ki bu memleket, baştan başa puthaneler ile doludur:

Ḫāl u ḫaṭṭuñ ṣūret-i Lāt u Menāt-ı fitnedür
Ser-te-ser ıḳlīm-i ḥüsnüñ sūmnāt-ı fitnedür G.41/1

Bir şehirde Müslüman da, kâfir de vardır. Güzellik, Müslüman'ı ve kâfiri olan bir şehirdir ki, şair, "siz bu şehrin Müslümanı'nı görün" der. Güzelliği yüz şeklinde tasavvur ederken, zülfün bilinen anlamıyla küfrü, la'lin tevhidi, yani Müslüman'lığı sembolize etmesi; şairin bu kavramlar etrafında bir hayal oluşturmasını mümkün kılar:

Zülfüñi açmañ füsūn-ı laᶜl-i ḫandānuñ görüñ
Şehr-i ḥüsnüñ kāfirüñ ṣormañ Müselmānuñ görüñ G.224/1

Güzellik bir şehriyardır. Bu şehriyarın köleleri, hizmetçileri vardır.

Gūyā ki pādşāh olurum mülk-i ᶜāleme
Bir şehryār-ı ḥüsne ġulām olduġum zamān G.352/1

4.8.2.2.3. Güneş, Işık, Câzibe

Güneş bütün dünyayı aydınlatırken kimse parlaklığından dolayı güneşi, tam olarak göremez. Güzellik de dünyayı aydınlatan öyle bir ışıktır ki, bu güzelliği kendisinde haml eden sevgili görünmez:

Fürūġ-ı ḥüsni ᶜālem-sūz iken ol māh nā-peydā
Cihān āteş-perest-i ᶜişve āteşgāh nā-peydā G.17/1

Güneş, güzelliğin benzetilenidir. Şair, güneşe dikkat edilse nasıl parlaklığından dolayı bir şey görünmezse güzellik güneşi olan sevgilinin de parlak yüzünden dar ağzını görmek mümkün değildir, der:

Göremezsin dehen-i tengin o mihr-i ḥüsnüñ
Şemᶜ-i ḫürşīd-i cihān-tāba itseñ diḳḳat G.30/6

Hz. Yusuf'un güzelliği, sevgilinin yanında sadece bir mecazdır. Çünkü, hakikî güzellik sevgilinindir:

Fıṭratuñda pertev-i ḥüsn-i ḥaḳīḳī başḳadur
Ḥüsn-i Yūsuf ṣūret-i ḥüsn-i mecāzuñdur senüñ G.223/3

Güzellik hakkındaki tasavvurlardan biri de, onun bir cazibesi olduğudur. Güzellik kendi mayasında bir cazibeyi taşır. Bu cazibenin dafiası ise, gururdur. Sevgilinin gururu, itici bir mahiyettedir. Sevgilinin güzellik cazibesi, feleğin kürelerini, zerre gibi raks ettirir:

Sen semāᶜ eyler iken cāẕibe-i ḥüsnüñle
Kürre-i şems-i felek raḳṣa gelür ẕerre-ṣıfat G.30/2

4.8.2.2.4. Kitap, Mushaf, Ayet

Sevgilinin yüzü, üzerindeki çizgilerin satırlara, benin noktalara ve iki yanağın da sayfalara veya bölümlere benzetilmesinden dolayı, kitaba benzetilir:

Ḫaṭṭ-ı ruḫuñla muṣḥaf-ı ḥüsnüñ ẓuhūr ider
Gāhī naẓar-güdāz-ı kitāb olduġum zamān G.350/13

Sevgilinin yüzünü, sûre-i Nûr'a; kaşını bu surenin başına yazılmış olan Bismillah'a benzeten şair, yüzü topyekün Kur'an'a benzetirken, güzelliğin mucize kalemini fail olarak gösterir. Dolayısıyla, güzelliğin öyle mucizeler yaratan bir kalemi vardır ki, sevgilinin yüzünde muhteşem bir sanat icra etmiştir:

Nāṣiyeñde ḳaş degüldür ḫāme-i i^cāz-ı ḥüsn
Medd-i Bismi'llāh çekmiş sūre-i Nūr üstine G.410/2

4.8.2.2.5. Puthane, Babilistan

Daha önce sevgilinin güzelliğini, puthanelerle dolu bir memlekete benzeten şair, bu beyitte de güzelliği sanemhaneye benzetirken, sevgili bu puthanenin en güzel bütü olarak değerlendirilir.

Tebdīl-i ḳıyāfetle ṣanem-ḫāne-i ḥüsne
Taḥḳīḳ-i mezāyā-yı mecāz itmege geldük G.211/4

Şair, "biz bu dünyaya bir güzellik sanemine secde etmeye geldik" der:

Ma^clūm ola tā ^cizzet-i lāhūt-ı muḥabbet
Biz bir ṣanem-i ḥüsne sücūd itmege geldük G.229/3

Babil, Harut adlı meleğin sihir ilmini başkalarına öğretmesine ceza olarak bir kuyuya asılı olarak bırakıldığı şehirdir. Güzellikte, bir sihir vardır. Bu sihir, insanları kendisine çeker. Sevgilinin güzelliği öyle bir Bâbilistandır ki, onun her bir zülfünün telinden bin tane Harut asılmıştır:

^cĀlem-i nāz içre ḥüsnüñ Bābilistāndur senüñ
Her ḫam-ı ẓülfüñde biñ Hārūt pinhāndur senüñ G.232/1

Güzellik herkesi teshir edici bir güç ise, bu gücün sırrı mühüre benzeyen dudaklardadır.

Dehri ṭutduñ ḫātem-i la^clüñ nümāyān olmadan
Ḫalḳı tesḫīr eyledi ḥüsnüñ Süleymān olmadan G.343/1

4.8.2.2.6. Şahbaz

Güzellik bir avcıdır. Âşık bu avcının kucağına düşmekten kendisini kurtaramaz. Bu münasebetle güzellik, eski kültürümüzde, avcı, şahbaza benzetilir.

Taḥcīr-cūy-ı bādiye-i iştiyāḳ iken
Bir şāh-bāz-ı ḥüsne uruldum şikārda G.360/3

4.8.2.2.7. Temaşazar

Güzellik, göz ve ruhla ilgili bir kavramdır. Güzelliği, bir tabiat manzarasına benzetirsek, onu çepeçevre kuşatacak öyle bir mevkide durulmalıdır ki, temaşası

güzel olsun. Şair, -biraz istihcan kaçacak şekilde- güzelliğin temaşa yerini belirtmektedir:

Temāşā-zār-ı ḥüsnüñ pister olsun gülşen olmazsa
Baña ey gül-beden ruḫsāruñ öpdür dāmen olmazsa G.363/1

4.8.3. SEVGİLİ

4.8.3.1. Umumî Olarak Sevgili

Sevgilinin âşığa cevr ve cefa eden tavrı, hiçbir zaman değişmez. Divan şiirinin bu genel özelliğini Avnî Beyin beyitleri arasında da görmek mümkündür. Bütün şiirlerde, sevgilinin âşığa eziyeti nazara verilirken sevgili ile rakip arasındaki sıkı-fıkılığı gören âşığın rakiple çatışması işlenir. Sevgili, rakibi yanında dolaştırırken, aşığı yanından def eder. Güzelliği bir cazibe unsuru iken, sevgilinin âşığa gösterdiği gurur ve kibir, âşığı yanından uzaklaştırmaya yetmektedir. Dolayısıyla, sevgilinin gururunu da, "rakip" olarak telâkki etmek mümkündür. Sevgili için canını vermekten çekinmeyen âşığa, sevgilinin tek lütfu, ona -azarlamak suretiyle de olsa- ilgisini esirgememektir.

Sevgili için şair, kendi ruh haline göre, bir takım benzetmeler ve istiareler yapar. Bunlar, ay, güneş, yıldız, gül, gonca, sultan, padişah, hünkâr, şehriyâr, melek, perî; hûnî, gaddar, hunhar, cellad vs.dir.

Âşık, kanaatkârdır. Sevgiliyi öpmeye karar veren âşık, boynu olmasa bile, -bıyık altından gülen bir eda ile- dudağıyla kanaat edebileceğini ifade eder:

Tek öpdürsün baña bir yanını ol şūḫ-ı sīmīn-ten
Ḳanaᶜat eylerem laᶜl-i lebiyle gerden olmazsa G.363/4

Sevgiliye kavuşmak, kolay değildir. Sevgili, vuslatı kıyamet gününe bıraktığı için, dünya, âşığa cennet iken cehennem olur:

Yār rūz-i ḥaşre taᶜlīḳ itdiginden vaṣlını
Cennetü'l-aᶜlā iken dünyā cehennemdür baña G.8/2

Şair, bu dünyaya mutluluk ve şöhreti talep etmeye gelmediğini, yalnızca bir sevgili için, ah etmeye geldiğini ifade eder:

Sanmañ ṭaleb-i devlet ü cāh itmege geldik
Biz ᶜāleme bir yār içün āh itmege geldik G.227/9

Sevgilinin hasreti âşığın gözünden, ağlaya ağlaya kan akıtmıştır. Sevgili, öyle bir kan dökücü sihirbazdır ki, her an kan yağdırmaktadır:

Ḥasretüñ kim dīdeden ḫūn-āb-ı hicrān yaġdırur
Sāḥir-i ḫūn-ḫᵛārdur kim dem-be-dem ḳan yaġdırur G.50/1

"Hasretimi haber vermek için, sevgiliye yazı yazdığımda kalemimden siyah kan aktı", diyen şair, âşığın hasretle ne hâle girdiğini ifade etmek ister. Burada dikkat edilmesi gereken bir mesele de, mürekkebin siyah kana benzetilmesidir. Bu benzerlik renge dayalı olmakla beraber, sevgilinin ıztırap çekmesi neticesinde kanının siyah akmaya başladığı söz konusu edilir. Âşığın kanının siyah akması onun hastalıklara düştüğünü haber verir. Dolayısıyla, âşık hasret sebebiyle hastalığa düşmüştür:

Gün-be-gün inhā içün dildāre ḥāl-i ḥasreti
Ḫāmeden ḫūn-ı siyāh aḳdı dem-i taḥrīrde G.395/8

Sevgilinin vücudu o kadar naziktir ki, Cebrail'in kanadının ipinden kaftan dokunsa onun bedenine kaba düşer:

Ḳaftān doḳunsa tār-i per-i Cebraᵓīlden
Yārüñ vücūd-ı nāzına nisbet ḳabā gelür Mfrd.59

4.8.3.2. Sevgili ile İlgili Tasavvurlar

4.8.3.2.1. Yusuf, Süleyman, Hızır

Sevgili güzelliğinden dolayı, Yusuf'a benzetilir. Güzellik, Mısır'a, sevgili Yusuf'a benzetilmektedir. Sevgili öyle bir cevherdir ki, bu cevherin kıymetini tartacak terazinin Hz. Yusuf'un iki gözü olduğu ifade edilir:

Bir gühersin ey ḫayāl-i ḥüsn-i Yūsuf-süz kim
Māh-ı Kenᶜānuñ iki çeşmi terāzūdur saña G.10/4

Sevgili, "Yûsuf", "Yûsuf-ı s̱ânî", "Yûsuf-ı gül-pîrehen" gibi bir takım istiareler ile anılır:

Ḳoyup ümīdi Ẕüleyḫā-yı ḫāṭır-ı nā-şād
Tamām o Yūsuf-ı gül-pīrehenden el çekdi G.431/3

Vaṣf idüp ḫūbları Yūsuf-ı s̱ānī derler
Saña ammā ki melāḥatda bulınmaz s̱ānī G.432/4

Hz. İsa'nın nefesi ile ölüleri diriltmesi ve lal olanları konuşturması sevgili ile ilgili bir takım tasavvurların oluşturulmasına zemin hazırlar:

Lebüñ yādıyla bir dāru'ş-şifāda ḫasteyem k'anda
Mesīḥā ṭālib-i feyż-i dem-i ᶜĪsā-yı dīgerdür G.123/3

Sevgilinin şen şakrak bakışı can almakta Azrail'den, dudağı can vermekte İsâ'dan geri kalmaz:

Nigāh-ı şūḫı cān almaḳda ᶜAzrāᵓīlden ḳalmaz
Lebi cān virmede ᶜĪsā-yı pür-tebcīlden ḳalmaz G.151/1

Sevgilinin dudağının mühüre benzetilmesi ile de, Hz. Süleyman'ın hâteminden söz edilir:

Dehri ṭutduñ ḫātem-i laᶜlüñ nümāyān olmadan
Ḫalḳı tesḫīr eyledi ḥüsnüñ Süleymān olmadan G.343/1

Sevgilinin periye benzetilmesi ve kırmızı dudağının mühür şeklinde tasavvur edilmesiyle insanın, Süleyman olsa da, çarpılacağını ifade eder:

Ey perī seyr eyle nice ḫātem-i laᶜl-i lebiñ
Ḥayretüñden çarpılur ādem Süleymān olsa da G.381/8

4.8.3.2.2. Perî

Perîlerin hem güzellik, hem de insanlara görünmemeleri münasebetleriyle, daha çok viranelerde yaşadıkları inanışından hareket eden şair, sevgiliyi periye benzetir:

Yıḳılsın göñlümi bir ḳat ḫarāb itmek mi istersüñ
Perī-zādum ṣaḳın luṭf eyle ol vīrāneden geçme G.421/2

Sevgili perî, perî-rû, perî-zâd, perî-çihre, perî-suret gibi bir takım benzetmelerle ele alınır:

Bir perī-rūnuñ musaḫḫar oldı ḥükm-i ᶜaşḳına
Meclis-i ᶜālemde yā Rabbüm bir ādem ḳalmadı G.424/4

Perîlerin insan gözü tarafından görülemeyeceği gerçeğini hatırlatan şair, perilerin bu vasfını sevgiliye kaydırarak farklı bir tasavvur elde eder:

Ḥüsn iderken dīde-i Cibrīlden pinhān seni
Ey perī mümkin mi görmek dīde-i insān seni G.440/1

Öyle vaḥşi o perī-çihre ki imkān olsa
ᶜĀşıḳ-ı zāre görinmezdi ḫayālinde bile Mfrd.136

Aynaya fazla bakılmasıyla cin ve perîlerin göze görünmesi şeklinde, halk arasında bir inanış vardır. Kanaatimizce, sevgilinin perîye benzetildiği beyitlerde aynanın geçmesi böyle bir inanışa dayanır:

Rūy-ı mirʾāte baḳar çāk-i girībān eyler
O perī kendi tecellāsına mecbūr gibi G.445/4

Vüsᶜat-ābād-ı ḫayāl iken perī-peykerlere
Ey melek tāb-ı celālüñ teng ider āyīneyi G.453/4

4.8.3.2.3. Melek, Hurî

Divan'da sevgili; melek, melek-rû, melek-çihre, melek-peyker gibi benzetmelerle de ele alınır. Sevgilinin meleğe benzetilmesi, meleklerin güzel olarak telâkki edilmelerinden ve görünmezliklerinden dolayıdır. Melek yüzlü sevgilinin âşığa meyl etmesi mümkün değildir, çünkü şeytan bile âşığın arkadaşlığından ürkmüştür diyen şair, ürkme (rem-gerde) kelimesini, ceylanı ihsas edercesine kullanmıştır. (Ceylanın ürkekliği ve yabanîliği ile de, sevgili arasında bir münasebet vardır.)

Ādem o melek-rū bize hīç māʾil olur mu
Şeyṭān bile rem-gerde-i ünsiyyetimizdür G.121/3

Şair, sevgilinin görünmezin de görünmezi olduğunu anlatmak için melek-peyker peri tabirini kullanır. Melek yüzlü peri o kadar soyutlaşmıştır ki, ruhun şeklini göremeyenler, bu melek yüzlü perînin çıplak cismini seyretmelidirler:

Şekl-i rūḥu ey temāşā itmeyen nevᶜ-i beşer
Ol melek-peyker perīnüñ cism-i ᶜuryānuñ görüñ G.224/3

Şair, şibh-i mübalağanın imkânlarından faydalanarak sevgilinin melek çehreli ve perî huylu olduğunu söyledikten sonra seni insan sandım diyerek, onun ne kadar soyutlaştığını ve güzellikte ona kavuşmanın imkânsızlaştığını anlatmak ister:

Vech-i dīdāruñı ṣūret-dih-i imkān ṣandum
Ey melek-çihre perī-ḫū seni insān ṣandum G.298/1

Bir beyitte sevgili, hûrî yüzlü olarak değerlendirir. Hûri, cennet kızlarıdır. Onların güzelliği ne hayal edilebilir, ne de o ana kadar böyle bir güzellik görülmüştür. Şair, güzelliği münasebetiyle sevgiliyi hûriye benzetir:

ᶜAksüñi gördükce ey ḫūrī-liḳā yād it beni
Kim bu ümmīd ile ḳıldum yādgār āyīneyi G.454/4

Sevgilinin boynu ile hurilerin gözünün akı arasında renge dayanan bir münasebet kurulur.:

Nūr-ı ṣubḥ-ı gülşen-i Cennet beyāż-ı çeşm-i ḥūr
Şīr u şekkerle ḳarışmış gerden olmışdur saña G.9/7

4.8.3.2.4. Padişah, Şehriyar, Hakan, Şâh, Şeh, Şehsüvar, Beg, Sultan

Sevgili, güzellik padişahı olarak tahayyül edilir. Bu tasavvur, şüphesiz ki, güzelliğin bir ülkeye benzetilmesine ve bu ülkenin de bir padişahı olmasına dayanır. İşte, bu ülkedeki padişah, sevgilidir:

Ey pādşāh-ı ḥüsn ü bahā sen ṣafāda ol
ᶜĀlem ḫarāb olursa ser-ā-ser ziyān degül G.254/7

Sevgili, kendisini şahların şahı olarak ilan edince; âşık da, istiğna ülkesinde padişahlığını ilan eder:

Ey şehenşāh-ı felek ᶜarż-ı celāl itme baña
Ben de bir pādşeh-i kişver-i istiġnāyum G.278/4

Hz. Yusuf'un hayat hikâyesi gibi, âşık için sultanlık, kölelikten geçer.

Gūyā ki pādşāh olurum mülk-i ᶜāleme
Bir şehryār-ı ḥüsne ġulām olduġum zamān G.352/1

4.8.3.2.5. Ay, Güneş

Sevgilinin aya ve güneşe benzetilmesi onun güzelliği, parlaklığı ve ışıl ışıl oluşundan ve gündüz kaybolup gece ortaya çıkmasından dolayıdır. Gündüz sevgilinin yanına yaklaşamayan âşık, geceyi ve ay ışığını bekler:

ᶜAvnī o māhı bir gice alsam kenāruma
Gerdūn-ı bī-mürüvvete dāġ-ı derūn olur G.43/5

Yā Rab bu gice māh-ı dil-ārām kimüñdür
Gül-zār-ı viṣālinde gül-i kām kimüñdür G.94/1

Parlaklığı ve etrafı aydınlatmasından dolayı da sevgili, güneşe benzetilir. Şair, sevgilinin bir benzerinin olmadığını bu dünyayı ışıklandıran güneşin tek olması gerçeği ile ilişkilendirir:

Naẓīrüñ yoḳ vücūduñ ey şeh-i mülk-i bahā birdür
Felekde āftāb-ı ᶜālem ammā muṭlaḳā birdür G.131/1

Güneş ışığına birden fazla unsurun (ay ve yıldızlar kastedilmektedir.) talip olması, sevgiliyi ve ondan nur iktibas etmeye çalışan âşık ve rakiplerin durumunu hatırlatmaktadır.

Her ẕerre mihr ü māh gibi müşterī çıḳar
Bir āftāb-ı ḥüsne ḳırān itdigüm zamān G.351/6

4.8.3.2.6. Gonca, Gül, Serv, Nihal

Sevgilinin goncaya benzetilmesi, goncanın tazeliği ve gençliği sembolize etmesinden dolayıdır:

Yeşil ferrāce giyseñ ġoncasın ey lāle-rū ammā
Gülüp açıldığın demler gül-i zībāya beñzersin G.314/2

Sevgili gonca dudaklı bir güzeldir. Sevgilinin ağzı şekil bakımından goncaya benzetilir. Sevgili gülünce ağzı açılır ve yine "gül" ile arasında şekle dayalı bir münasebet kurulur:

ᶜAceb mi dāʾimā bülbül gibi nālān isem ᶜAvnī
Yanumda gül gibi ḫandān olur bir ġonca-fem yoḳdur Mfrd.66

Sevgilinin güzelliğini ifade etmek için gül, güzelliği ve taravetiyle ön plâna çıkar. Sevgili, âşığın hayalinde nurdan meydana gelmiş bir gül olduğu için şair, hayalini bu gülün yetiştiği gül bahçesi olarak tahayyül eder:

Nūrdan bir gülsün ey ser-mest-i āteş-rūy kim
ᶜAvnī-i zāruñ ḫayāli gülşen olmışdur saña G.9/8

Sevgilinin nezaketiyle gül dikeni arasında da bir ilişki düşünülür. Sevgili o kadar naziktir ki, yürüyüşe niyet etse, gül dikeninin gölgesi bile, -ki kastedilen rakip ve rakibin uzantılarıdır- sevgiliyi rahatsız eder:

Öyle nāziksüñ ki ḳaṣd itseñ ḫırām u ᶜişveye
Sāye-i ḫār-ı gül-i firdevs reh-zendür saña G.12/3

Selvi ağacına benzetilen sevgilinin genellikle pürüzsüz ve ince bir boyu olduğuna işaret edilmek istenir. Ayrıca sevgilinin salına salına yürümesiyle selvinin sallanması arasında şekle dayanan bir benzerlik kurulur:

Ey serv-i revānum ne bu ser-keşlige bā^{c}iṣ
Dāmānuña düşmekle saña bār mı olduḳ G.208/3

4.8.3.2.7. Tıfl, civan

Sevgili, hareketleriyle bir çocuktaki safiyeti andırmaktadır. Bundan dolayı, şair bir çocuktaki nazlanmayla, sevgilinin nazlanması arasında alâka kurar. Bunun yanısıra sevgilinin taze olması da, çocuğa benzetilmesine esas teşkil eden unsurlardandır:

Ne lāzum pīç-tāb iẓhār içün rāz-ı dil-i zārı
O ṭıfl-ı nāz-perver tāzedür ^{c}āşıḳ filān bilmez G.150/4

Sevgilinin tazelik ve güzelliği ifade edilmek istendiğinde onu bir genç olarak hayal etmek kaçınılmaz olur. Çünkü, gençlikte bir tazelik ve bir heyecan vardır. Bu tazelik ve heyacanı anlatmak için şair, sevgiliyi civan olarak değerlendirir. Bu beyitte şair, gönül lisanından anlayacak rint-meşreb bir genç arar.

Zebān-ı bī-zebānı fehm ider bir hem-zebān olsa
Lisān-ı dilden añlar rint-meşreb bir civān olsa G.367/1

4.8.3.2.8. Sîmîn-beden, Sîmîn-ten

Sevgilinin teninin beyazlığı ile gümüşün beyazlığı arasında kurulan bir benzerlik vardır. Bu sebeple sevgili, sîmîn-beden veya sîmîn-ten olarak adlandırılır. Âşığın kabrinin başında duran gümüş bedenli sevgiliyi görenler, onu nurdan dikilmiş bir selvi olarak tahayyül ederler:

Gel ser-i ḳabrümde ṭur bir laḥẓe ey sīmīn-beden
Nūrdan bir serv dikmişler ḳıyās itsün gören G.304/1

Sevgilinin teninin, gümüş rengine; dudağının, şaraba benzetilmesi, renk ilgisine dayanır:

Tek öpdürsün baña bir yanını ol şūḫ-ı sīmīn-ten
Ḳana^{c}at eylerem la^{c}l-i lebiyle gerden olmazsa G.363/4

Bir beyitte de, denize girmek üzere olan, beyaz tenli bir sevgiliden bahsedilir:

Āteş-i seyyāl olup deryā ḫalāyıḳ-sūz olur
Girmesün ol sīm-ten deryāya Allah ^{c}aşḳına G.383/4

4.8.3.2.9. Âhû, Hümâ

Sevgili, zarafeti, güzelliği ve nazlı bir görünüm arz etmesinden dolayı ahuya benzetilir.

Derd-i çeşmüñle girersem ḳabre ey āhū-yı nāz
Ṭūde-i ḫāk-i siyāhumdan ġazāl eyler ẓuhūr G.134/3

Hümâ, yükseklerden uçan efsanevî bir kuştur. Büyük meleklerin gönlü sevgilinin zülfünde kalmıştır. Zülfü tuzağa benzeten şair, bu tuzağın yükseklerden uçan hümayı bile aldattığını ifade eder:

Zülfünde ḳaldı göñli sürūş-ı muᶜaẓẓamın
ᶜAnḳā şikār-ı dildür o dām-ı hümā-firīb G.25/3

4.8.3.2.10. Kâfir, Büt, Tersâ-beçe

Sevgilinin kâfire benzetilmesi, onun gaddar ve zalim olması, sebebiyledir. Sevgilinin âşığına görünmemek için, bin türlü hile yapması onun "kâfir" olarak tasavvur edilmesine sebep olur. O öyle bir hile yapmıştır ki, Müslüman âşıkta ne tevbe, ne tesbih, ne ibadet ve ne de istiğfar bırakmıştır:

Hey ne kāfirsin ki bir mekrüñle nā-būd oldı hep
Tevbeler tesbīḥler ṭāᶜatlar istiġfārlar G.98/2

Sevgili, bir Hristiyan çocuğu olarak sıfatlandırılır. Onun, her bir saç telinde bin imanı olduğu için, sevgiliye Müslüman değildir, demek yanlış olur:

Nā-Müselmāndur dimeñ b'illāh o tersā-beççeye
Kāfirüñ her tār-ı gīsūsunda biñ īmānı var G.80/2

Sevgilinin fitneci, gururlu, nazlı, iman, gönül ve can almada usta olması gibi sebepler, onun kâfir sıfatıyla anılmasını kaçınılmaz kılar.

Ser-ā-pā fitnesin āşūbsun bī-dādsın kāfir
Frengistān-ı naḫvetsin ġurūr-ābādsın kāfir G.99/1

Elüñde mūydan bārīk-terdür gerden-i ᶜuşşāḳ
Bu keyfiyyetle sen berber degül cellādsın kāfir G.99/3

Degilsin bildigüm şākird-i fenn-i nāz u istiġnā
Sen īmān u dil ü cān almada üstādsın kāfir G.99/4

Sevgilinin büte benzetilmesi, onun güzelliği ve âşıklara karşı sessiz ve hareketsiz oluşu, sebebiyledir:

Ey büt īmān-şiken-i zülfüñ ki küfr-āmūz olur
Bāyezīdi der-miyān eyler o zünnār ibtidā G.22/2

Hz. İsa, sevgiliyi "naz kilisesinde" görse, putperest olurdu:

Ol büt-i cān-perveri gördükde deyr-i nāzda
Cānı var olsun ferzend-i Meryem büt-perest G.32/3

Putun sessiz ve hareketsiz oluşu ile, Hz. İsa'nın, kiliselerde çizilmiş olan resimlerdeki mütehayyir hali arasında resme dayalı bir ilgi kurulur. İsa, güzellik kilisesi içinde, put gibi güzel olan sevgiliyi görse, kilisedeki tasvirleri gibi, hayretler içinde kalırdı. Tasavvufî açıdan bakıldığında, Allah'ın kâinattaki güzelliklerini seyreden bir âşığın hayretler içinde kalarak, kendisinden geçeceği ifade edilmek istenir. Dolayısıyla, Hak âşığının her bir şeyde Allah'ı görmesi, onun bir nevi rü'yete nail olması anlamına gelir ki, bu da onun, hayret makamına çıktığını gösterir. Hayret makamı ise, tasavvufta en büyük makamlardan biridir:

Görse o büti deyr-i şuhūd içre olurdı
Taṣvīr-i kilīsā gibi ᶜĪsā müteḥayyir G.78/2

4.8.3.3. SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI

4.8.3.3.1. Saç (Gîsû, Zülf)

Sevgili ile ilgili güzellik unsurlarından saç, üzerinde en çok durulan unsurlar arasındadır. Saç, çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Bunları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

4.8.3.3.1.1 Tar, Resen, Rişte, İbrişîm

Saçın bu unsurlarla birlikte düşünülmesi inceliği ve uzunluğu sebebiyledir. Şair, -işte ip, işte dar ağacı diyerek kararlılığını göstermek suretiyle- ne olursa olsun sevgilinin saçına gönlünü bağladığını ve bundan kurtulmanın imkânı olmadığını belirtir. Bu münasebetle saç teli ile dar ağacı ve ip (resen) arasında şekle dayanan bir ilgi kurulur:

Ben ḳayd-ı ṭurradan geçemem Ḥaḳ güvāhdur
Ey ḳahramānum işte resen işte dār çek G.233/6

Sevgilinin zülfünün hayaliyle eğer bir âşık kiliseye girerse her bir zünnarın ipinden bir Kâbe peyda olur.

Ḫayāl-i zülf ü rūyuñla girerse deyre bir ᶜāşıḳ
Olur bir Kaᶜbe her bir rişte-i zünnārdan peydā G.13/3

4.8.3.3.1.2. Zencir, Ejderha

Saçın zincire benzetilmesinin en önemli sebebi, delileri bağlamak için zincirin kullanılmasıdır. Saçların halka halka olması, zincirin halkalarına benzetilen diğer bir husustur. Şair, saçın sevgiliyle âşık arasında kopmaz bir ip olduğunu ifade ederek, boğazına takılı olan zincir halkasını kimsenin çıkarmasını istemez:

Zülf-i cānān hem-reg-i ḥabl-i verīdimdür benüm
Çekmesünler gerdenümden ḫalḳa-i zencīrini G.435/2

Deliler, ayaklarına takılı olan zincirle eğlenmekten zevk alırlar. Aşktan dolayı, delilik hastalığına düşen âşığın oyuncağı da sevgilinin zülfüdür:

Ḳayd-ı zülfüñdür dil-i ferzānenüñ eglencesi
Lā-cerem zencīrdür dīvānenüñ eglencesi G.447/1

Saç ile ejderha arasında kurulan münasebet, saçın ince yapısı ve kıvrıldığı zaman bir yılanı hatırlatmasına dayanır. Bu münasebette saç, Hz. Musa'nın ejderhasından daha muhteşem görünür:

Eger bir mū görünse şekl-i pīç-ā-pīç-i zülfüñde
Olur endām-ı ejderhā-yı Mūsā ḫalḳa-ber-ḫalḳa G.398/2

4.8.3.3.1.3. Küfr, Zünnâr, Kişver-i Küffâr

Zünnâr, İslâmî inanışa göre bir küfür alametidir. Saç da, çokluğu ve siyah rengi sebebiyle divan şiirinin tasavvuf terminolojisine göre küfrü temsil eder. Âşığın sevgilinin saçına gönlünü bağlaması bir bakıma bu sevdanın kalbî bir secde olması, Allah'a olan secdeyi engellemesi -ki zünnar da bu sebeple küfr alameti olarak sayılır- bakımından şair, saçı zünnara ve dolayısıyla da küfre benzetir. Çünkü, sevgilinin gam veren zülfünün zünnarına bağlı olan çok zahit, mezhebe ve imana elveda etmiştir:

Zünnār-bendī-i ġam-ı zülfiyle ol mihrüñ
Çoḳ zāhid itdi meẕheb ü īmāna elvedāᶜ G.196/3

İslâmî bir inanışı ifade eden bir beyitte de, sevgilinin zünnara benzeyen saçına bağlanmanın küfre sebep olduğu ifade edilir:

Medār-ı küfr ise zünnār-bendī-i zülf-i yār olmaḳ
Muḥammed dīni ḥaḳḳi çün cihānda bir Müselmān yoḳ G.203/3

Zülfün küfre benzetilmesi, saçın kesreti sembolize etmesi sebebiyledir:

Küfr-i zülfüñ ebruvānuñ ᶜarż-ı āşūb eylesün
Şeyḫi deyre kāfiri miḥrāba mensūb eylesün G.322/1

Şair, sevgilinin zülfüne bağlanmış olan gönlünü, küffar ülkesindeki garib kalmış bir mescide benzetir:

Dil-i mihnet-zede kim zülf-i siyeh-kārdadur
Beñzer ol mescide kim kişver-i küffārdadur G.54/1

4.8.3.3.1.4. Şâm-ı deycûr, Şeb-i yeldâ

Saç, rengi ve uzunluğu itibariyle karanlık ve uzun geceye teşbih olunur. Nurun karanlık bir geceyi aydınlatması ile sevgilinin bir nur gibi olan yüzü ve rengi bakımından siyah olan saç arasında bir münasebet kurulur:

Tāb-ı rūyuñ ᶜaks idince zülf-i semmūr üstine
Nūrdur gūyā ki düşmüş şām-ı deycūr üstine G.410/1

Sevgilinin zülfünün gamı karanlık, dolayısıyla sıkıcı bir mana ifade eder. Rengi itibariyle karanlığa benzeyen zülf, uzun olması ile de şeb-i yeldâya benzetilir. Gamlı geçen zamanlar karanlık ve uzundur. İnsan en çok geceleri bu tür dertlere giriftar olur:

Ġam-ı zülfüñle bir ᶜālemdeyüm ey mihr-i ṭalᶜat kim
Şeb-i yeldāları ābisten-i yeldā-yı dīgerdür G.123/2

4.8.3.3.1.5. Dâm, Tûl-i emel, Dâr, Râh, Perde

Gözler kuyuya saç da bu kuyuyu örten çalı çırpıya benzetilir. Bu av yakalamak isteyen avcıların düşündüğü bir yoldur. Sevgili de, böyle bir avcıdır. Bu avcının işi ise gönül avlamaktır:

Dām-ı zülfüñ ġālibā bir dil şikār itmiş yine
Bilseñ ey cellād-ı ḫūnī kimdür efgān eyleyen G.325/2

Saç, uzunluğu ve çokluğu sebebiyle çeşitli tasavvurlara sebep olur. Bunlardan biri de, saçın tasavvufî bir anlayış içinde "tûl-i emel"e benzetilmesidir. Tûl-i emel,

istikbale ait uzun uzun hesaplar yapmak, ölümü düşünmeyi daima ertelemek demektir. Padişah fermanı çıksa bile, sevgilinin zülfüne kayıtlı olmaktan aşığı kimse azad edemez. Bu öyle bir uzun emeldir ki, kıyamet kopsa bile, neticelenmez:

Ḳayd-ı zülfüñden ḫalāṣ itmez beni menşūr-ı ḫaṭṭ
Müntehī olmaz ḳıyāmet ḳopsa bu ṭūl-i emel G.248/3

Saçın *dâr* ile olan münasebeti, asılma ve can almaya dayanır. Sevgilinin zülfüne gönül vermek kesrete, dolayısıyla küfre gönül vermek olduğundan âşık, dâra çekilir:

Ḥaḳ bilür kim küfr ise dil-beste olmaḳ zülfüñe
Ben olurdum da^{c}vī-i ^{c}aşḳuñla ber-dār ibtidā G.22/4

Saçın perde ile olan münasebeti onun, sevgilinin başını örtmesi sebebiyledir. Sevgilinin zülfünün perde olarak ele alınmasının bir sebebi de, el çabukluğu gösteren bir sihirbaza benzetilmesi sebebiyledir. Sihirbaz bu perdenin altında el çabukluğuyla öyle hileler yapar ki, gönüller, -ister istemez- sevdanın zünnara benzeyen bağıyla bağlanırlar:

Perde-i zülf-i bütāndan gösterüp biñ şu^{c}bede
Dilleri zünnār-bend-i ḳayd-ı sevdā eyledüñ K.1/19

Saçın yola benzetilmesi uzunluğu sebebiyledir:

Ey Muḥammed ümmeti söyleñ dil-i dīvānenüñ
Küfr-i zülf-i yārdan rāh-ı necātın kim bilür G.87/3

4.8.3.3.1.5. Koku, Duman

Saç güzel koktuğu için miske veya anbere benzetilir. Bir şair, sevgilinin saçından bahsetse, nefesinden anber kokusu gelir:

Nükhet-i zülfüñi yād itse eger bir şā^{c}ir
Nefesinden ṣaçılur rāyiḥa-i ^{c}anber ü ^{c}ūd K.16/38

Saç ile duman arasındaki benzerlik şekil ve renk noktasındandır. Zülf-i siyeh ile dûd-ı siyeh beyitlerde birbiri peşisıra zikredilmiştir:

Degül zülf-i siyeh boynında ol şūḫ-ı dil-āzāruñ
Birikmiş āhlardı kim girībānında ḳalmışdur G.88/5

4.8.3.3.1.6. Mahşer, Kıyamet

Saçın mahşere benzetilmesi dağınıklılığı sebebiyledir. Saçların karmakarışık olması ile mahşerde insanların sağa sola kaçışmaları arasında, şekle dayanan bir münasebet düşünülür. Sevgilinin zülfüne hem kâfirler, hem de Müslümanlar bağlanmıştır. Sevgilinin saçında, fitnenin aşırı bir kalabalıklığı söz konusudur. Bu izdihamda ne kâfir görünür, ne de Müslüman:

Maḥşer-i zülfüñde farṭ-ı izdiḥām-ı fitneden
Kāfir-i gümrāh nā-peydā Müselmān nābe-dīd G.37/2

2. Kaş (Ebrû)

Sevgilide güzellik unsurlarından ikinci ve hemen hemen saç kadar önemli bir yere sahip olan kaşların da etrafında çeşitli tasavvurlar meydana gelmiştir. Kaşlar yaya, mihraba ve kıbleye benzetilmektedir:

Bir kemān-ebrū cevāna bağlanup pīrānesi
Çilleden çıḳdı cenāb-ı şeyḫ baᶜde'l-erbaᶜīn Mfrd.122

Aşkı inkâr eden ve aşkın kâfiri olanlar, sevgilinin kaş kıblesini görseler, haşir sabahına kadar namazdan uzaklaşmazlar:

Görürse ḳıble-i ebrū-yı yārı kāfir-i ᶜaşḳ
Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek olmaz namāzdan fāriġ G.198/2

Fitneci göze kaşlar sırdaş olmamalıdır. İmansız mestin eline kılıç verilmez:

Ebruvānuñ çeşm-i fettānuñla hem-rāz olmasun
Tīġ virme mest-i bī-īmāna Allah ᶜaşḳına G.409/2

Kaşlar şekil itibariyle hançere benzetilmektedir. Şair, sevgilinin kaşlarını kazanın hançeri olarak tasavvur eder:

Ḳadd degül ᶜālem-i belādur bu
Ḳaş degül ḫançer-i ḳażādur bu G.357/1

Kaşlar öyle bir kahredici güce sahiptir ki, bu güç iki kılıç darbesiyle yedi memleketi fetheder:

Āferīn ḳaşlarınuñ ḳuvve-i ḳahhāresine
İki şemşīr ile fetḥ eyledi heft iḳlīmi G.459/2

Kaşın mihraba benzetilmesi şekil yönündendir. Müslümanların namaz kıldıkları yön, mihrabın bulunduğu yöndür. Bu sebeple, bütün teveccühler mihrabadır. Kaş da, mihraba benzetildiğine göre, şair, teveccühünün kaş mihrabına olduğunu söyler:

Miḥrāb-ı ebruvānınadur hep teveccühüm
Vaḳf-ı ṭavāf-ı beyt-i Ḥarām oldıġum zamān G.352/3

4.8.3.3.3. Göz

Göz, en çok ele alınan güzellik unsurlarından biridir. Göz, âşıkla sevgilinin münasebetlerini belirleyen bir organdır. Gözün fitneci ve şuh bir yapıda olması, âşıkları yanıltıcı ve birbirlerine düşürücü özelliği sebebiyledir. Gözün mest ve kadehkâr olarak vasıflandırıldığı da olur. Bu vasıflandırma, gözün baygın bakışlı olmasından ve insanları sarhoş etmesinden dolayıdır.

Ebruvānuñ çeşm-i fettānuñla hem-rāz olmasun
Tīġ virme mest-i bī-īmāna Allah ᶜaşḳına G.409/2

Göz, mübtelalarını aldatan, cilveli ve mest olarak dikkate çarpan bir özelliğe sahiptir:

Ey çeşm-i mest-i ᶜişveger-i mübtelā-firīb
Bī-gāne āşnā-nigehüñ āşnā-firīb G.25/1

Sevgilisiz içilen şarabın tadı tuzu, yoktur. Çünkü, neşeyi veren şarap değil, içki dağıtanın gözleridir. Bu beyitte göz ile kadeh arasındaki ilgiye işaret edilir. Göz şekil bakımından kadehe benzetilmektedir:

Yārsiz nūş olınan cāmda ḥālet yoḳdur
Neşᵓe ṣahbāda degül çeşm-i ḳadeḥ-kārdadur G.54/4

Gözün câdû olarak değerlendirilmesi, onun âşığı cezbedici olmasındandır. Bilindiği gibi Babil, Harut adlı meleğin kendisine verilen sihir ilmini başkalarına öğretmesiyle asıldığı kuyunun bulunduğu şehirdir. Beyitte, fitne Babili'nde sevgilinin gözü gibi bir câdûnun olamayacağı ifade edilirken, bu sihirbazın sihriyle şaşkınlaşan aşığa da, bir ilacın bulunamayacağı belirtilir:

Bābil-i fitnede çeşmüñ gibi cādū olmaz
Ki taḥayyür-zede-i siḥrine dārū olmaz G.152/1

Bir başka beyitte, göz ve gökyüzü arasında renge dayanan bir ilgi kurulur:

Ġam-ı çeşm-i kebūduñ kim nigeh-dār-ı dil olmışdur
Meger Cibrīldir kim āsmāndan nāzil olmışdur G.140/1

4.8.3.3.4. Gamze

Gamze sevgilinin konuşmasında âşığa naz etmesini veya nazlı nazlı gülmesini ifade eder ki, âşığın yaralanması sevgilinin can yakıcı gülüşü sebebiyledir. Mavi gözlerin gamzesinin attığı oklar, (Yine göz-gökyüzü arasında renge dayanan bir münasebetten hareket edilerek) aynen gökyüzünden yağan belâlara benzetilir:

Her ġamze-i dīde-i kebūduñ
ᶜAyniyle belā-yı āsmāndur G.113/4

Gamze, fitneci ve gammazdır. Âşık, ne kaza okuna, ne de padişaha baş eğmez. Onun tek katlandığı şey, "gamze-i gammâz"dır:

Ne şehryāra ne tīġ-i ḳażāya baş egerüz
Görünce ġamze-i ġammāzı ser-fürū iderüz G.158/2

Sine, sevgilinin hasretiyle yanmış ve ateşle dolmuştur. Şair, bu sebeple sineyi ateşperestlerin ibadet yerine benzetir. Sevgilinin gamze oklarını ise, bu kiliseye akın eden mecusiler gibi algılar. Çünkü, gamze okları mütemadiyen âşığın ateşli sinesine hücum etmektedir. Bu da, şairde kiliseye giren bir mecusî hayali uyandırır:

Kāfir ḫadeng-i ġamzelerüñ deyr-i sīnede
Āteş-perest-i şuᶜle-i ḫūn olmak istiyor G.135/4

Yine savaş tabiri olarak esirliğin de konuyla ilgili bir beyitte zikredildiğini ve bunun "esîr-i gamze" şeklinde telaffuz edildiğini görüyoruz. Şüphesiz ki, gamzenin esiri, aşığın gönlüdür. Esirlerin, cellat tarafından başlarının kesilerek öldürülmelerine de, bir telmih yapılmıştır:

Esīr-i ġamzeyem feryāduma ṭaᶜn itme pek zīrā
Ḳażā cellādınuñ ġaddāresi altındadur başum G.274/2

Gamze bir başka savaş aleti olan kılıca benzetilir. Kılıç öldürücü bir silahtır. Âşık, gamze kılıcıyla öldürülünce şehitlik makamına erer:

Tīġ-i ġamzeñ ṣad hezārān-cānlar itmişdi şehīd
Teşne-i ḫūn olmadan şemşīr-i cellād-ı ḳażā G.20/4

Gamzenin aslî hüviyeti, onun kan alıcı olmasıdır:

Dil maḥv-ı ᶜişve ġamzelerüñ ḳana münhemik
Ḳātil el urdu ḫançere maġzūb bī-ḫaber G.46/2

Bazı beyitlerde biraz kaderci gibi görünen şair, bir gamze için uğradığı derd ve belâyı, kaza ve kaderin istediğini ifade eder:

Bir ġamze içün uġradıġum derd ü belāyı
Ben istemem ey ḫᵛāce ḳażā vü ḳader ister G.93/4

Aşık her zaman gamze oklarının hücumu altındadır. Âşığın vücudundaki her kıl, bir can olsa da, gamze okları âşığın vücudundaki canları tek tek alacaktır:

Mümteniᶜdür ölmemek gördükçe tīġ-i ġamzeñi
ᶜĀşıḳuñ her bir ser-i müyuñda biñ cān olsa da G.381/7

4.8.3.3.5. Kirpik

Güzellik unsurlarından biri olan kirpik (müje, müjgân), ok ve kılıç gibi savaş aletlerine benzetilir. Sevgilinin oka benzeyen kirpiklerinin hayali bile şairin tüylerini ürpertir:

Ḫayāl-i tīr-i müjgānuñla her dem tüylerüm ürper
Ḫıyāṭ-ı pīrehen cismümde sūzen sūzen olmışdur G.49/6

Bu beyitte de kirpikler, hastaları ameliyat etmeye yarayan neştere benzetilir:

Ḫayālüñ olmasun nabż-āşnā-yı ḫaste-gān ammā
Dilerseñ neşter-i müjgān-ı ḫūn-rīzüñle faṣṣād ol G.264/3

Sevgilinin kaşları ve kirpiklerinin hasretiyle göğüste okların, kılıçların ve büyük bıçakların izleri vardır:

Ḥasret-i müjgān u ebrū-yı nigāh-ı yārla
Tīrler şemşīrler ġaddāreler var sīnede G.362/3

Sevgilinin kaşları öfkeyle çatılmasa da; kirpik okları, yaralamak için bin tane ciğer istemektedir:

Diler hezār cigergāhı tīr-i müjgānuñ
Tehevvür ile kemān ḳaşlaruñ çatılmasa da G.420/5

Sevgilinin gamzesi ve kirpiği, savaş aletlerinden olan kılıç ve oktan daha da keskindir. Kılıç ve okun sevgilinin gamze ve kirpiğini görünce kendilerinden geçmeleri, bu telâkkiye dayanır:

Görince ġamzeñi şemşīr kendüden geçdi
Müjeñden aldı ḫaber tīr kendüden geçdi G.456/1

4.8.3.3.6. Yüz ve yanak (Çihre, Dîdâr, Rûy, Vech; Hadd, Ruh, Ruhsâr, Arız)

Yüz ve yanak, üzerinde en çok durulan bir unsurlardandır. Yüz ve yanak hakkında oldukça fazla hayaller kurulmuştur. Öyleyse sevgilinin yüzü ne gibi tasavvurlar içinde yer almaktadır? Tasavvufî anlamları dışında, yüzün bir çok özelliği ile çeşitli benzetmeler içinde yer alması, şairlere bulunmaz ifade imkânları sağlar. Sevgilinin yüzü, parlak ve şeffaftır. Bu bakımdan güneşe, aya ve aynaya benzetilir. Güzellik, yüz ve yüzün sınırları içinde yardımcı güzellik unsurları dediğimiz diğer ögelerle bir bütünlük içinde ele alınır. Bu sebeple, sevgilinin güzelliğinden kastedilen, sevgilinin, topyekün yüz güzelliğidir. "Hüsn-i rûy-i yâr" ifadesiyle bu anlatılmak istenir. Dünyaya gelmekten maksat ne kavga etmektir, ne de bir şeylerin iddiasında bulunmaktır. Maksat sevgilinin yüz güzelliğini her yönden temaşa etmektir. Tasavvufî bir mana arzeden bu beyitte şair, vahdet meselesini işlerken yüzün "Cemâl" ayinesi olduğunu da, ifade etmektedir:

Dehre gelmekden ne ġavġādur ne daᶜvādur ġarāż
Ḥüsn-i rūy-ı yārı her yüzden temāşādur ġarāż G.191/1

Yanak, ışıl ışıl yanan bir çerağa benzetilir. Bu benzerlik yanağın aydınlık ve parlak olmasındandır:

Ey çerāġ-ı ᶜārıżuñ pervāne-cūy-ı iştiyāḳ
Bu niḳāb-ı لن ترانی reng-i istiġnā nedür G.64/4

Sevgilinin yanağı o kadar parlak bir nurdur ki, bir günahkâr cehennemde sevgilinin yanağını hatırlasa, her bir kıvılcım cenneti gösteren bir güle dönüşür:

Dūzaḫda ansa ᶜārıżuñı bir günāhkār
Her bir şerāre bir gül-i Cennet-nümūn olur G.72/3

Mecnûn tıynetli âşıklar, Allah'ı, Leylâ'nın yanağında ve kalpteki siyah noktanın berrak ayinesinde görürler:

Seni Mecnūn-ṣıfatān ᶜārıż-ı Leylāda görür
ᶜĀşıḳ āyīne-i berrāḳ-ı süveydāda görür G.89/1

Yukarıda da bahsedildiği gibi, yanak parlaklığı sebebiyle güneşe benzetilirdi:

Gün gibi tenvīr ider bu nükteyi şems-i ruḫuñ
Maṭlaᶜ-ı mihr-i ḳıyāmet revzen olmışdur saña G.9/2

İnsan, güneşe bakmaya her ne kadar kadir değilse de, güneş parlaklığında olan sevgilinin yanağına bakmaktan kendisini alamaz:

Ḳādir degülem baḳmamaġa ᶜārıż-ı yāra
Göz gerçi degül şemse nigāh itmege ḳādir G.108/5

Yanağın ışıkla alâkasını ifade eden bir başka beyitte şair, sevgilinin yanağındaki ışığın "kevn ü mekân"ın ruhu olduğunu ifade etmektedir:

Fürūġ-ı ᶜārıżuñ kevn ü mekāna rūḥdur dirsem
Ṣüḫan-sencān-ı maᶜnā ḥikmetü'l-işrāḳdur dirler G.136/3

Yüz ve yanak, güzelliğinden ve renginden dolayı güle benzetilir:

Gül-ᶜārıżına perde fürūġ-ı başarumdur
Ārzūda iden ol güli ḫār-ı naẓarumdur G.145/1

Bir başka beyitte de yanak, -aynı şekilde- gül renginde tasavvur edilirken, lale ile de şekil bakımından bir benzerlik gösterir. Gül yanaklı sevgili, şarabın sıcaklığından mest oldukça, tecelli bağının lâlesi, kan ile lebaleb dolar.

Lāle-i bāġ-ı tecellī ḫūn ile lebrīz olur
Germī-i ṣahbādan olduḳça o gül-ruḫsār mest G.32/4

Yanağın aynaya benzetilmesi, parlaklığı ve temizliği sebebiyledir.

Mirᵓāt-ı ᶜārıżuñıla bir gün olur muᶜārıż
Ey māh yerde ḳalmaz b'illāh āhdur bu G.358/2

Yanağın âşık tarafından öpülebilmesi için ya karanlık veya gece olmalıdır:

Ruḫsāruñ öpmege ḫaṭ-ı şebfām beklerüz
Bāb-rūze-dār-ı ḥasretüz aḫşām beklerüz G.148/1

Yüz, iki bölümden oluşan bir kitaba benzetilir. İki bölüm, iki yanaktır. Yüz, devr-i kamer olarak değerlendirildiği için, yüz üzerinde beliren ayva tüyleri, "fitne-i âhir zaman" olarak tasavvur edilir. Dolayısıyla, âhir zaman fitnesi, sevgilinin yanağına, güzelliği ayva tüyleri olarak tasvir etmiş ve fitneyi uyandırmıştır:

Ṣafḫa-i ruḫsāruña reng-i sevād-ı āh ile
Fitne-i āḫir zamān ḥüsni taṣvīr itdi ḫaṭ G.192/2

Yüz gökyüzüne, yanaklar güneşe, saçlar buluta benzetilir. Sevgili zülfünün altından iki yanağını çıkarınca artık gündüz güneşe gece de, aydınlanmak için aya ihtiyaç kalmaz:

Zīr-i zülfüñden çıḳar göster iki ruḫsāruñı
Rūz u şeb mihr ü meh-i ġarrāya ḥācet ḳalmasun G.309/4

Allah'ın iki türlü kitabı vardır. Biri, kudret sıfatından gelen kâinat kitabı, diğeri, Allah'ın kelam sıfatından gelen Kur'an'dır. İnsan, Allah'ın esma ve sıfatlarının tecellisine en çok mazhar olan bir varlıktır. Özellikle, Allah'ın "Cemal" isminin en mükemmel manada tecelli ettiği yer insanın yüzüdür. Dolayısıyla, yüz Kur'an'a benzetilirken yüzdeki ayrıntılar da bu kitabın diğer hususları olarak tasavvur edilirler. Satır, yazı veya ayva tüyleri gibi bir kaç anlama gelen "hat", ayete de benzetilmektedir. Yüz Mushaf'a iki yanakta açık olan Kur'an'ın iki sayfası veya bölümü olarak düşünülür. Yüz ve yanağın Mushaf'a benzetilmesi onun ilâhî bir kitap olarak değerlendirildiği anlamına gelmekteydi. Kur'an'a abdestsiz el vurulamayacağı inancının da yer aldığı bir beyitte şair, ciğer kanının çeşmesinden abdest alsa bile, sevgilinin Mushaf'a benzeyen yanağına hurilerin gözü değmesin, ifadesiyle; sevgilinin, hurilerin gözlerinin bile değecek kadar (göz değmesi, nazar anlamında) güzel olduğuna işaret edilmektedir:

Çeşme-i ḫūn-ı cigerden āb-dest alsa bile
Muṣḥaf-ı ruḫsār-ı yāra ᶜayn-ı ḥūra degmesün G.323/6

Yanağını ve ayva tüylerini traş eden bir sevgilinin, Kur'an'a benzeyen yüz kitabında kıyamet ayetlerinden iz bırakmaması bir beyitte kınanmaktadır:

ᶜAlāmet ḳoymuyor muṣḥafda āyāt-ı ḳıyāmetden
Ḫaṭ u ruḫsārını kāfir tırāş eyler tırāş üzre G.406/3

4.8.3.3.7. Ben (Ḫâl)

Sevgilide güzellik unsurlarından ben (hâl); şekli ve rengi bakımından çeşitli tasavvurlarda ele alınmaktadır. Güzellik bir tuzak olunca, "ben" âşıkları kandırmak için bir "dâne" olur. Gönül, toprağa veya zemine benzetilince, sevgilinin yanağındaki "ben", tohum olarak değerlendirilir:

Zihī feyż-i nümā kim toḫm-ı yek ḫāl-i ᶜıẕāruñla
Zemīn-i dilde dāġ-ı ᶜaşḳ ḫirmen ḫirmen olmışdur G.49/2

Ben, renk bakımından siyah olduğu için, "hâl-i siyâh" olarak adlandırılır. Bir tasavvurda da, ben ile gözbebeği arasında renk ve şekil bakımından bir benzerlik kurulmaktadır:

Sen ey ḫāl-i siyeh dūr olduñ ammā pīş-i ᶜāşıḳdan
Ḫayālüñ merdümekveş çeşm-i giryānında ḳalmışdur G.88/4

Ben ile kalpteki süveyda arasında da renk ve şekil bakımından bir ilgi kurulur. Şair, gönlü tarif ederken Hz. Yusuf'un yanağındaki siyah ben sendin, Züleyha'nın siyah yarasının büyük acısı da sendin diyerek, gönlün farklı farklı tezahürlerini nazara verir:

Sen idüñ ᶜārıż-ı Yūsufda olan ḫāl-i siyāh
Sūziş-i dāġ-ı süveydā-yı Züleyḫā sen idüñ G.228/7

Yüz bir kitap, yanaklar bu kitabın bölümleri, hat satırları olunca ben de "hâl", rengi ve şekli bakımından nokta olarak düşünülür. Kudret kalemi, sevgilinin yüzüne bir nokta düşürmüştür:

Degildür ḫāl-i rūyuñ naḳş iderken lerze-i ḥayret
Düşürdi rūyuña bir noḳṭa reng-i kilk-i ḳudretden G.327/4

Kulağın ucunda dâneye benzeyen ben, cennet sabahındaki parlak yıldıza benzemektedir:

Ṣubḥ-ı firdevse bir kevkeb-i dürrī gibidür
Dāne-i ḫāl-i siyeh ṭarf-ı bināgūşunda G.376/4

Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasına telmihte bulunan şair, "ben"i onun cennetten çıkarılmasına sebep olan "dâne"ye benzetir. Rıdvan, gönlü alıp götüren sevgilinin yanağının üzerindeki dâneye benzeyen ben'i görse ve kendisi de, Hz. Âdem gibi olsaydı cenneti terk edip çıkardı:

Görüp Rıḍvān ᶜiẕār-ı dil-ber üzre dāne-i ḫāli
Ḥarīm-i bāġ-ı ḫuldı terk iderdi Ādem olsaydı G.448/5

4.8.3.3.8. Hat (Ayva Tüyleri)

Divan'da en çok ele alınan unsurlardan biri ve geçtiği beyit oranı bene (hâl) göre daha fazla olan hat, çizgi, satır, fermân, yol, sıra, saf ve gençlerde yeni terleyen bıyık veya sakal anlamlarına gelmekle beraber, bu anlamlar etrafında gelişen çok farklı tasavvurlara da malzeme teşkil eder.

Hatın geçtiği mısralardaki çeşitli tasavvurları tasnif etmek mümkündür. Buna göre, hatın tahrib ediciliği ve fitneci olması, mahşeri andırması, kesreti sembolize etmesi, âşıkları öldürmesi ve onları şehadet makamına çıkarması, ayete benzetilmesi, Hızır ve abıhayat ile olan alâkası, hatın yeşil olması, nev-bahâra benzetilmesi, fitne-i âhir zamân olması, kokularla ve geceyle olan münasebetleri ile perde (hicâb) olarrak tasavvuru ele alınmaktadır.

Hatt, sayıca fazla olması sebebiyle mahşere benzetilir:

Ḫaṭṭ-ı rūyuñ maḥşer-engīz oldı ey mest-i ġurūr
Fitne-i āḫir zamān ḳopdı sen ammā bī-ḫaber

Tahrib ediciliği ile âşıkları öldürmesi sebebiyle, ayva tüyleri asker olarak düşünülür:

Kefen-i sebz ile peydā olıcaḳ maḥşerde
Küşte-i ḫaṭṭ-ı ᶜiẕāruñ şühedā beyninde G.390

Hattın ayete benzetilmesi, yüzün Mushaf olarak düşünülmesine dayanır. Yüz, Mushaf olunca yüzdeki ayva tüyleri veya satırlar Allah'ın âyetleri olarak tasavvur edilir. Cebrail, Kur'an'daki "Fetih Suresini" okumadan önce, yüz Mushaf'ındaki bu ayetler âşıkların vird-i zebânıdır. Bu münasebetle "hat"ın yüzü örttüğüne de, bir işaret yapılmıştır. Örtünün açılması ile güzellik ortaya çıkacaktır. Güzellik ortaya çıkıncaya dek, "hat" ayetleri âşıkların dillerinden düşürmedikleri virtleridir:

Āyet-i ḫaṭṭ-ı ruḫuñ vird-i zebān-ı ᶜaşḳ idi
Cebreʾīl innā fetaḥnā-ḫᵛān-ı Ḳurʾān olmadan G.343/4

Hattın yeşillik olarak düşünülmesi, onun yeni çıkmaya başladığı zaman açık yeşil bir renkte olmasındandır. Âbıhayat olarak düşünülen dudağın etrafında, (bu tüyler ilk çıkmaya başladıklarında yeşil renkte olurlar) tüylerin oluşması, hayat suyunun etrafındaki çimenliğe ve yeşilliğe benzetilir:

ᶜİtāb-ı telḫ-i cān-baḫşuñla şīrīn-kām olan diller
Ḫaṭṭ-ı sebz-i lebiñ zehr olsa da tiryāḳdur dirler G.136/2

Rehn itdi mevt-i aḫżara Ḫıżrı o ḫaṭṭ-ı sebz
Āb-ı ḥayāta ᶜuḳde-i rūḥ oldı lüknetüñ G.217/2

Hat ile fitne-i âhir zamân arasındaki ilişki, hatın devr-i kamer olarak düşünülmesine dayanır:

Ḫaṭṭ-ı rūyuñ maḥşer-engīz oldı ey mest-i ġurūr

Fitne-i āḫir zamān ḳopdı sen ammā bī-ḫaber G.59/2

Şair, hat ile Hızır arasında da münasebet kurmaktadır. Bu münasebet yukarıda bahsedildiği gibi dudağın Âb-ı hayat olarak tasavvur edilmesiyle ortaya çıkar:

Ḫıżr-ı ḫaṭṭ kim müptelā-yı nev-niyāzuñdur senüñ
Fitne-i āḫir zamān āġāz-ı nāzuñdur senüñ G.222/1

Hat, güzel kokması sebebiyle abîr ve miskle alâkalandırılır. Saçın sünbül olarak değerlendirildiği beyitte hat, "dâġ-zen-i nâf-ı ġazâl" olarak değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi misk, ceylanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit maddeden yapılmaktadır:

Mū degül sünbül-i gül-zār-ı cemāl ancaḳ bu
Ḫaṭṭ degül dāġ-zen-i nāf-ı ġazāl ancaḳ bu G.355/1

Sevgilinin ayva tüylerinin ilk çıkmaya başladığında güzel koktuğu düşüncesini şair, bir şiirin matla beyti olarak da değerlendirir:

Şemm-i gül-būse-i la^{c}lüñmiş işitdük añı
Maṭla^{c}-ı ḫaṭṭ-ı ^{c}abīrüñde me$^{\supset}$āl ancaḳ bu G.355/5

Hatın geceyle olan münasebeti renge dayanmaktadır. Ayva tüylerinin ilk çıktığında yeşil daha sonra siyahlaşmaya başlaması, geceyle ilgili bazı tasavvurlar oluşturur.

Şeb-i ḫaṭṭ-ı ruḫuñ gelmekle yārān gitdi kūyuñdan
O meydān-ı ġamuñ bir ^{c}Avnī-i bī-tābı ḳalmışdur G.68/12

Sevgilinin yanağını öpmek için akşam olmalıdır. Gündüz, sevgilinin yanağını öpmek mümkün değildir. Bu bir oruçlunun iftar etmek için akşamı beklemesine benzemekle beraber, akşam ile hat arasındaki renk benzerliği de bu münasebetle zikredilmiş olunur:

Ruḫsāruñ öpmege ḫaṭ-ı şebfām beklerüz
Bāb-rūzedār-ı ḥasretüz aḫşam beklerüz G.148/1

Ayva tüyleri ile nev-bahâr arasında da, bir ilgi kurulmaktadır. Bu ilgi de, yeşillik ve tazelik üzerine kurulur. İlk baharda her tarafın yemyeşil olması ile sevgilinin yüzünde yeni çıkmaya başlayan bu tüylerin yeşilliği arasında renk bakımından bir ilişki kurulur:

Nev-bahār-ı ḫaṭınuñ ṭālib-i yek-nefḫasıdur
Bāğdan ḳaṣdumuz ey tāze nihāl ancaḳ bu G.355/2

Bütün bu unsurlar dışında bir de, ayva tüylerinin perde (hicab) olarak düşünüldüğünü tespit ettik. Hat, sevgilinin yüzünü kapladığı için hicab olarak düşünülür:

Ḥicāb-ı ḫaṭṭ gelüp setr itdi ᶜAvnī ᶜārıż-ı yārı
Hüveydā maḫfī vü maḫfī hüveydā oldı gitdikçe G.378/5

4.8.3.3.9. Ağız

Güzellik unsurlarından biri olan ağız, Avnî Beyin şiirinde de, geleneksel divan şiirinin özelliklerini göstermektedir. Ağız darlığı, küçüklüğü hatta yokluğu ile ele alınmaktadır. Sevgilide ağızdan nişan bulmak zordur:

ᶜAvnîyā yārüñ dehānuñdan nişān bulmaz yine
Cevher-i ferdi dü-nīm eylerse üstād-ı ḳażā G.20/5

Sevgilinin ağzı o kadar dardır ki, kimse göremez. Bütün dünyayı aydınlatan güneşe baksanız nasıl şiddetli ışığından hiçbir şey göremezseniz, güzellik güneşi olan sevgilinin dar ağzını da, aynı şekilde görmek mümkün değildir:

Göremezsin dehen-i tengin o mihr-i ḥüsnüñ
Şemᶜ-i ḫurşid-i cihān-tāba itseñ diḳḳat G.30/6

Ağız, konuşma ve gizli sırları söyleme yeridir. Dolayısıyla, sevgilinin sır tutma gibi bir özelliği olmalıdır. Ağzın görünmeyecek derecede küçük veya gizli olması sırrın ifşasını engelleyeceği için güzel bir özellik olarak değerlendirilir. Şair, "sevgilinin ağzı gibi öyle gizli ol ki sırrın değil, vücudun bile görünmesin", der:

Öyle nühüfte ol ki miṡāl-i dehen-i yār
Rāzuñ degül vücūd-ı ᶜıyānuñ görünmesün G.313/4

Ağız, şekil itibariyle de goncaya benzetilir. Allah, mucizenin adına ağız diyerek, sevgilinin ağzını gonca şeklinde yaratmıştır:

İᶜcāzı ġonca şeklinde ḳoymış dehen diyüp
Āb-ı ḥayāta şīve-i güftār ḳoymış ad G.38/4

Sevgilinin ağzı gonca gibidir, fakat gülünce gül gibi açılır:

ᶜAceb mi dāʾimā bülbül gibi nālān isem ᶜAvnī
Yanumda gül gibi ḫandān olur bir ġonca-fem yoḳdur Mfrd.66

4.8.3.3.10. Dudak (Leb)

Dudak, söz ve dişle dolayısıyla ağzın başlangıcı olması itibariyle en önemli unsurlardan biridir. Dudak etrafında gelişen tasavvurlar oldukça fazladır: Dudak, rengi ve sevgiliyi çok güzel tarif etmesinden dolayı, yakuta benzetilmesi, can alması, hayat vermesi noktasından Hz. İsa'ya benzetilmesi, şekli itibariyle hateme benzetilmesi; bu münasebetle Hz. Süleyman ile ilgi kurulması, âşıkların şifa buldukları yer olması sebebiyle hastahaneye benzetilmesi, abıhayata ve kevsere benzetilmesi, tadı ve lezzeti bakımından tevriyeli olarak, "Şirin"i hatırlatacak şekilde kullanılması, vs.

Sevgilinin yakut renkli dudağı, âşığa bir sıcaklık vermektedir. Âşık dudağın, ışık renkli yakut olup olmadığı konusunda tereddüde düşer:

Germī-i şevḳ-i la^{c}l-i lebiñle gelür müdām
Yāḳut-ı şu^{c}le-reng mi nābe-āb u tāb G.26/4

Kevser ile dudak arasında kurulan bir münasebette; sevgilinin dudağının aksi ile, mecaz ayinelerinin hakikati göstermeye başladığı ifade edilir:

^{c}Aks-i lebiñle Kevs̱er-i bāġ-ı cinān gibi
Āyīne-i mecāz ḥaḳīḳat-nümūn olur G.72/4

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi dudak, tatlılığından dolayı şeker olarak düşünülürdü. Bu sebeple, Ferhad ü Şirin hikâyesi ile de bir ilgi kurulmakla birlikte "şirin" kelimesinin sevgilinin dudağının tadını ihsas ettirecek tarzda, tevriyeli olarak kullanıldığını görüyoruz. Sevgilinin dudağından kâm almak isteyen Ferhadların, gam dağını balta ile delmeye çalışmaları gerekmektedir:

Bī-sütūn-ı ġamda ^{c}Avnī tīşe-kūb olmaḳ gerek
Ol leb-i Şīrīnden kām isteyen Ferhādlar G.83/8

Dudak ile hastahane arasında kurulan bir hayalde de, Hz. Mesîh'in kendisinden başka bir İsâ olduğunu görerek -ki bu sevgilinin dudağıdır- ondan tabiblik ilmini talep etmektedir:

Lebiñ yādıyla bir dāru'ş-şifāda ḫasteyem k'anda
Mesīḥā ṭālib-i feyż-i dem-i ^{c}Īsā-yı dīgerdür G.124/3

Âşıklar, abıhayat gözesinden su içmek isterler. Fakat gözenin etrafında "hat" adı verilen çemenliğin içindeki bazı otların zehirli olabileceği hayale gelir. Âşıklar bu ihtimali bildikleri hâlde, bu suyu tiryaktır, diyerek içmektedirler. Dolayısıyla,

sevgilinin canlar bahşeden itabıyla mutlu olan gönüller böyle bir fedakârlıktan kaçınmamaktadırlar:

ᶜİtāb-ı telḫ-i cān-baḫşuñla şīrīn-kām olan diller
Ḫaṭ-ı sebz-i lebiñ zehr olsa da tiryāḳdur dirler G.136/2

Dudağın tasavvuftaki sembolize ettiği anlam, kelâmdır. Cennette insanların sonsuz bir hayatı vardır. İnsanlar bu hayattan belki bıkabilirler. Fakat, Allah'ın kelam sıfatıyla müşerref olanlar ona doymazlar:

Bī-zār olur ervāḥ ḥayāt-ı ebedīden
Ammā dem-i cān-baḫş-ı leb-i yāra ṭoyulmaz G.129/4

Sevgilinin şuh bakışı can almakta Azrail'den geri kalmamakla birlikte, dudağı da yüceliklerle dolu olan Hz. İsa'dan geri kalmamaktadır. Dudak, hayat vermekte, Hz. İsa'ya benzetilir:

Nigāh-ı şūḫı cān almaḳda ᶜAzrāʾīlden ḳalmaz
Lebi cān virmede ᶜĪsā-yı pür-tebcīlden ḳalmaz G.151/1

Sevgilinin dudağının lezzeti o kadar fazladır ki, bu lezzeti dünyada alan âşıkların cennet hurîlerine talip olmaları ve kullara kölelere meyletmeleri artık mümkün olmaz:

Duḫter-i rezle leb-i sāḳīden alanlar behre
Ṭālib-i ḥūr-i cinān māʾil-i vildān olmaz G.153/4

Dudağın bir başka özelliği de, onun meyhanedeki yeri meselesinde ortaya çıkmaktadır. Âşıklar için sevgilinin dudağı, gül renkli şarabın feyzinden daha fazladır. Dolayısıyla, sevgilinin dudağı varken, meyhane içindeki diğer unsurlara gerek yoktur:

O ᶜişretgāhı kim teşrīf idersin cāma yer ḳalmaz
Lebiñ der-kār iken feyż-i mey-i gülfāma yer ḳalmaz G.163/1

Sevgilinin dudağı söz konusu olunca, âşıkta, "bûs-i leb" hayali doğar. Fakat, dudak öpmek kolay görünmekle birlikte zordur:

ᶜAvnī degül mi bu ġazel-i āb-dārumuz
Būs-ı leb-i nigār gibi sehl-i mümteniᶜ G.194/5

Şair, sevgilinin dudağından yarım ağızla söylenmiş bir vefâ sözünü alsa, rakiplerin diline düşüp hakkında lâf söyleneceğini, ifade etmektedir:

Lebiñden alsam eger nīm-ḫurūf-ı mihr-i vefā
Düşer lisān-ı raḳībāna lāf olur giderek G.241/5

Dudağın can verme özelliğinin yanında can alma gibi bir özelliği de vardır. Âşığın derdi sevgilinin dudağının derdiyle ölmektir. Onun tabiati Hz. İsa'nın vereceği ilaca uygun gelmemektedir:

Benüm ġam-ı leb-i dil-berle derdüm ölmekdür
ᶜİlāc-ı ᶜĪsī-i Meryem ṭabīᶜatümce degül G.255/2

Âşıklar, sevgilinin dudağının hayat veren suyunun susuzudur. Âşık, hayvanî duygularla sevgilinin dudağına talip olmadığı gibi, abıhayatı da istemez. Çünkü âşık, sevgilinin dudağına taliptir. Dolayısıyla, o, sevgilinin dudağını sonsuz bir hayat bahşetmekte, abıhayattan daha üstün görmektedir:

Ben senüñ Āb-ı ḥayāt-ı lebiñüñ teşnesiyem
Ṭālib-i çeşme-i ḥayvān isem insān degülem G.273/2

Hekimlikte ün salmış olan Lokman Hekim ile dudak arasında bir münasebet kurulur. Hayat verici olan dudaktan ayrı kalan can hastasına sevgili ne yapsın. Çünkü, ölüme yatkın bir hâle gelen hastaya, Lokman Hekim de bir şey yapamaz.

Ḫaste-i cān ber-leb-i hicrāna cānān neylesün
Müstaᶜid-i merg olan bīmāra Loḳmān neylesün G.338/1

Dudağın şekil itibariyle mühüre benzetilmesinin bir örneğini veren Avnî Bey, yakut rengindeki dudak mührünü görse, -kim olursa olsun- Hz. Süleyman bile olsa, çarpılırdı:

Ey perī seyr eyle nice ḫātem-i laᶜl-i lebiñ
Ḥayretüñden çarpılur ādem Süleymān olsa da G.381/8

4.8.3.3.11. Çene (Zekân, Zenehdân)

Çene ile kuyu arasında da bir münasebet kurulur. Bu münasebet, şekil yönünden olmaktadır. Âşığın gönlünün sevgilinin çene çukuruna düşmesi ile Hz. Yusuf'un kuyuya düşmesi arasında bir tasavvur söz konusudur. Hz. Yusuf, bütün sırlarını kuyuya söymiştir. Aşık da sırrını söylese söylese, kuyuya söyler:

Fikret-i çāh-ı zenehdānuñadur āh itse de
Yūsuf-ı dil rāz-ı ᶜaşḳı çāha söyler söylese G.404/3

4.8.3.3.12. Gerdan

Sevgilinin boynu hakkında fazla beyit yoktur. Şair, bir beyitte, sevgilinin gerdenini güzelleştiren unsurları tek tek sıralamaktadır:

Nūr-ı şubḥ-ı gülşen-i Cennet beyāż-ı çeşm-i ḥūr
Şīr ü şekkerle ḳarışmış gerden olmışdur saña G.9/7

diyerek gerdanın şeker gibi tatlı hurîlerin gözünün akı gibi beyaz ve cennet sabahının nûru gibi parlak olduğunu ifade etmektedir. Gerdanın bir başka özelliği de onun billûra benzetilmesidir:

Sen daḫı bir gerden-i billūra mı olduñ esīr
Söyle ey perçem niçün ḥālüñ perīşāndur senüñ G.232/2

4.8.3.3.13. Boy (Kad, Kâmet, Endâm)

Kamet, sevgilide diğer önemli güzellik unsurlarından biridir. Sevgilinin boyu inceliği, düzgünlüğü ve uzunluğu sebebiyle çeşitli tasavvurlar içinde yer alır. Boy ile; serv, tûbâ, fidan, kıyamet ve fitne gibi unsurlar arasında münasebet kurulur. Sevgilinin uzun olarak ifade edilmesi âşıkla arasındaki tezatı ve ulaşılmazlığı göstermesi bakımından önemlidir. Sevgilinin bazen de, serv, sevr-i âzâd, serv-i revân, serv-i dil-ârâ, serv-i reşîḳ, serv-i nâz, serv-i ḳâmet; nahl, naḫl-i ḳâmet, naḫl-i bâğ-ı hayâ, naḫl-i ḫırâmân-ı cefâ, naḫl-i nâz gibi, çeşitli istiareler yapılarak ifade edildiği görülür.

Şair, sevgiliyi "sevr-i âzâd" olarak göstermek suretiyle, vuslatın imkânsızlığını ifade etmek ister. Her ne kadar sevgili vuslata niyet etmişse de vicdana bakılmaz, onun bu niyetini ikrar etmesi gerekmektedir:

Ṭutalum māʾil-i vuṣlatmış o serv-i āzād
Ḥükm-i vicdāne baḳılmaz ṣaded iḳrārdadur G.54/3

Sevgili o kadar uzundur ki, âşık ancak onun eteğine kadar uzanabilmektedir. Bu hâliyle sevgili aynı zamanda dikbaşlıdır. Zaten onun selvi ağacına veya fidana

benzetmesindeki en önemli sebep, dikbaşlı olması umursamazlığı ve âşıklara üstten bakmasıdır:

Ey serv-i revānum ne bu ser-keşlige bā^ciş
Dāmānuña düşmekle saña bār mı olduḳ G.208/3

Sevgilinin bir özelliği de, onun belâ olmasıdır. Belâ ile bâlâ arasında şekle dayanan bir ilginin kurulduğu beyitte âşık, sevgilinin uzun boylu bir belâ olduğunu, belânın artık kendi boyunu aştığını anlatmak ister:

Dirīġ o serv-i dil-ārāyı böyle bilmezdüm
Belā-yı ᶜālem-i bālāyı böyle bilmezdüm G.285/1

Kâmet-kıyâmet kelimeleri arasında da aynı kökten türetilmeleri bakımından bir münasebet kurulur. Sevgilinin âşıkların arasına girmesiyle, herkeste rekabet ve kargaşa oluşacağı için şair, -geleneğe de uyarak- kâmet ile kıyâmet kelimesini birlikte zikreder:

Yārüñ ki naḫl-i ḳāmeti ṣūret-nümūn olur
Mir'āt-i nūr Ṭūr-ı ḳıyāmet-nümūn olur G.72/1

Dimdik olması sebebiyle sütunla, sevgilinin boyu arasında da, bir münasebet kurulmaktadır. Sevgili, kıyamet sabahının ışığından çıkan nurlu bir sütun olarak düşünülür:

Diraḫt-i Ṭūr-ı sūz-ı ḳāmetüñ ey maḥşer-i ᶜişve
Münevver bir sütūndur pertev-i ṣubḥ-ı ḳıyāmetden G.327/2

Sevgilinin mahallesinin cennet, kendisinin bu cenneti süsleyen bir güzel olmasından dolayı, -boy ile ilgili olarak- Tuba ağacı ile arasında bir münasebet kurulur. Beyt-i maᶜmûr, bilindiği gibi, Kâbe yapılmadan önce Müslümanların Kâbe'si durumunda olan, Nuh Tufanı koptuğu zaman, cennete kaldırılan, köşktür. Zülfün -renk bakımından- gölgeye; selvi ağacının (ki sevgilinin boyu kastedilir), -nitelik bakımından- Tuba'ya benzetildiği bir beyitte, resme dayalı olarak, Tuba ağacının gölgesinin Beyt-i mamur'a düşmesi şeklinde bir hayal meydana gelir:

Zülf-i serv-i ḳāmeti şiᶜrümde ol meh-pārenüñ
Ẓıll-ı Ṭūbādur ki düşmiş Beyt-i maᶜmūr üstine G.410/5

Sevgilinin boyu ile İsrafil adlı melek arasında da, bir ilgi kurulur. İsrafil, sevgilinin salına salına yürüyüşünü gördüğünde mest bir şekilde kendisinden geçer.

Dolayısıyla, kıyametin koptuğunu ilan etmek vazifesi, sevgilinin kıyamete benzeyen boyuna kalır:

Mest itdi Sirāfīli temāşā-yı ḫırāmuñ
Ey ḳāmet-i dil-dār ḳıyāmet saña ḳaldı G.427/2

4.8.3.3.14. Kulak (Benâgûş)

Sadece bir beyitte sevgilinin kulağı söz konusu edilir. Bu beyitte de, sevgilinin kulağının ucundaki benin yıldızlar gibi parladığından söz edilir:

Ṣubḥ-ı firdevse bir kevkeb-i dürrī gibidür
Dāne-i ḫāl-i siyeh ṭarf-ı benāgūşunda G.376/4

4.8.3.3.15. Göğüs

Parlaklığı ile gümüşe, aya ve aynaya benzetilir. Sine letafeti ve aydınlığı ile ele alınır:

Sīneñdeki leṭāfet-i nev-rūz-ı Cenneti
Mānend-i ṣubḥ-ı ṣādıḳ ider fāş gerdenüñ G.222/2

Sevgilinin göğsü, renk bakımından da yasemine benzetilir:

Öpsem semen-i sīneñi pīrāhenüñ olsam
Ey serv-i revān ḳoynuña girsem senüñ olsam G.271/1

4.8.3.3.16. Bel (Miyân)

Sevgilinin beli inceliği bakımından çeşitli tasavvurlarla ele alınır. Sevgilinin nazikliğinden dolayı belinin inceliği ile şöhret salmıştır.

Öyle nāzik kim niṭāḳ-ı mū-miyān-ı yārveş
ᶜUḳde-bend-i rişte-i rūḥ-ı ḫayālīdür sözüm K.9/25

4.8.3.3.17. Beden, Ten, Endâm

Sevgilinin bedeni gül renginin, yasemin kokusunun, akıp giden ruhun ve göz nurunun birbiriyle uyumundan meydana gelir:

Reng-i gül būy-ı semen rūḥ-ı revān nūr-ı baṣar
Birbiriyle itmiş āmīzeş ten olmışdur saña G.9/5

Sevgilinin bedeni, beyazlığı sebebiyle de, gümüşe benzetilir. Beden ile ilgili yapılan benzetmeler, -sevgili için- istiareli olarak da kullanılır: **sîmîn-beden, gül beden, nâzik beden** gibi.

Nâzik bedenli sevgilide öyle bir fitne kuvveti vardır ki, bu kuvvet, Kazâ'nın, âlemleri mahveden hükmünde bile yoktur:

Bāzū-yı ᶜālem-efken-i ḥükm-i ḳażāda yoḳ
Ol ḳuvvet-i fiten ki o nāzik bedende var G.133/3

Sevgilinin gümüş tenli olması:

Āteş-i seyyāl olup deryā ḫalāyıḳ-süz olur
Girmesün ol sīm-ten deryāya Allah ᶜaşḳına G.383/4

Gel ser-i ḳabrümde ṭur bir laḥẓa ey sīmīn-beden
Nūrdan bir serv dikmişler ḳıyās itsün gören G.304/1

Temāşā-zār-ı ḥüsnüñ pister olsun gülşen olmazsa
Baña ey gül-beden ruḫsāruñ öpdür dāmen olmazsa G.363/1

"Hisar semtinin nazik bedenleri olmasa mihnet askerlerine bizi kim esir ederdi" diyen şair, bu beyitte de nâzik bedeni istiareli kullanmıştır:

Yā kim esīr iderdi bizi ceyş-i miḥnete
Semt-i Ḥiṣāruñ olmasa nāzik-bedenleri G.451/3

4.8.3.3.18. El (Dest), Parmak (Engüşt)

Sevgilinin elinin nâzikliği dışında el hakkında pek fazla örnek yoktur:

Ḥınā-bendī-i dest-i nāzı müşkildür o ḫūn-rīzüñ
Kef-i gerdūnı gül-gūn itse ḫūn-ı ḥasret el virmez G.164/3

Sadece bir beyitte de sevgilinin başparmağından bahsedilmektedir. Baş parmağa kına yakılması, (aslında) abıhayat fıskiyesi üzerine gül nakşetmek şeklinde değerlendirilir:

Ser-engüştünde ḥınnā ṣanma ṣunᶜ-ı çīre-dest-i ḥüsn
Gül iẓhār eylemiş fevvāre-i Āb-ı ḥayāt üzre G.386/4

4.8.3.3.19. Ayak (Pâ, Pây)

Sevgilinin ayağını öpmek âşık için gerçekleştirilmesi zor olan bir ümittir. Dolayısıyla âşık, yüzünü sevgilinin geçtiği yerlere toprak gibi sermektedir:

Añılsun reh-güẕāruñ kim ümīd-i pāy-būsuñla
Yüzüm ferş eyleyüp ḫāk ile yeksān olduġum yerdür G.82/3

Sevgili ile ilgili unsurların konu dizini:

ayak: G.32/2;

çeşm: G.1G.152/1; G.134/3; G.219/1; K.4/8; G.409/2; G.116/6; G.54/4; G.140/1; G.159/4; G.446/5; G.383/3; G.54/4; G.303/1;

çāh-ı zekan: K.30/58; -ı zenehdān: G.404/3; G.322/5;

dehan: G.20/5; dehān-ı yār: G.313/4

dehen: G.38/4; -i teng;

dīde: G.453/6; -i *bīmār*: G.331/2; -i gammāz: G.323/1; -i mahmūr: G.319/2;

ebruvān: G.383/3; G.409/2; G.322/1; G.352/3; -ı nigār: G.194/3; -ı yār: G.90/2; K.31/16;

ebrū; : G.10/1; G.68/10; G.24/4; G.6/6; G.1/2; G.192/1; G.330/3; G.331/3; G.453/6; G.1G.144/1; Mfrd.122/; G.65/4; G.66/3; -yı işāret : G.172/2; yı każā: G.435/1; -yı nigāh: G.362/3; -yı yār: G.198/2; G.10/1;

gamze: G.42/5; G.46/2; G.63/4; G.20/4; G.26/5; G.25/2; G.93/4; G.102/4; G.113/4; G.135/4; G.210/3; G.267/6; G.274/2; G.293/2; G.309/1; G.319/2; G.381/7; G.456/1; G.461/3; G.32/5; -i bī-bāk: G.81/3; G.32/5; G.162/4; G.345/7; G.232/3; G.261/3; G.249/3; G.158/2; -i hun-rīz-i nigār: G.180/6; -i hūn-rīz: G.58/3; -i hūn-rīz: G.2/4; i hūn-rīz-: G.200/3; -i hūni: G.213/4; -i şūh: G.356/1; -i şūh: G.230/2; -i īmān-rübā: G.161/1;

gerden: G.9/7; G.222/1; G.222/5; G.348/3; G.232/2;

göz: G.230/1; G.230/5; G.230/6; G.343/2; G.230/3; G.44/1; G.230/4;

gīsüvān: G.357/2;

gīsū: G.10/1; G.398/3; G.446/2; G.222/5; G.398/1;

hal-i bend-i zülf-i kasd: G.182/5;

hat: G.355/1; G.406/3; G.192/1; G.198/1; G.299/1; G.355/2; G.446/5; G.378/5; -ı mensūh : G.151/3; -ı sebz-i leb: G.136/2; -ı rūy: G.219/2; G.442/5; G.41/1; G.41/2; G.24/4; G.248/3; G.335/2; G.453/6; K.4/17; G.222/1; -ı ruh: G.113/5; -ı ruh-mushaf-ı hüsn: G.350/13; -ı ruh-ı cānān: G.108/4; -ı rūy: G.85/5; -ı rūy-: G.85/4; -ı rūy-mahşer-engīz: G.59/2; -ı rūy-ı dil-ber-tefsīr itme: G.128/2; -ı tersā: K.19/1; -ı abīr: G.355/5; -ı izār: G.390/6; -ı ruh: G.68/12; -ı ruh: G.343/4; -ı sebz: G.217/2; -ı sebz-i leb: G.196/2; -ı şeb-fām: G.148/01; -ı şeb-fām: G.287/1; -ı yār: Mfrd.128/; G.241/4; hatt: G.117/2; hatt: G.150/3; -āyet: G.87/6;

hırām: G.427/2;

hāl: G.382/2; G.453/6; G.41/1; K.4/17; G.442/5; -i fülfül: G.415/3; -i ruh: G.43/2; -i rūy: G.327/4; -i rūy-ı āl: K.31/19; -i siyeh: G.88/4; -i siyeh: G.376/4;

kadd: G.357/1; G.51/6; G.51/6; G.199/3; G.327/3; Mfrd.112/; -i yār: G.272/5;

kaş: G.44/1; G.20/1; G.357/1; G.410/2; G.459/2; kaşı kemān: G.446/7; G.214/5; G.230/3; kaşlarıñ çatılma: G.420/5;

kâmet: G.126/4; G.7G.72/1; G.327/2;

müjgān: G.159/4; G.264/3; G.362/3; G.318/7;

mū: G.355/1; G.398/2; G.97/2; G.97/3;

nigah: G.80/6; G.410/7; G.443/3; G.460/1; G.50/2; G.51/6; G.34/4; G.60/1; G.65/5; G.149/6; G.176/1; G.273/4; G.321/4; G.162/1; G.162/5; -i cān-sitān: G.217/11; -i sāḳī-i ranā: G.187/1; -i yār: G.356/4; K.10/12; nigāh: G.76/6; G.93/5; G.159/2; G.159/4; G.165/2; G.207/4; G.214/5; G.216/5; G.219/1; G.219/2; G.219/4; G.270/3; G.371/1; G.143/3; G.159/1; -ı şūhı cān almakda Azrāīl: G.151/1; -ı ahvel: K.31/18; -ı cān-sitān: G.160/2; -ı itāb: G.216/3; -ı mest: G.293/2; -ı nāz: G.58/5; -ı nāz: G.200/3; -ı tehdīd: Mt.7/34; -ı yār: G.41/3; -ı yār: G.201/4; G.248/6;

perçem: G.232/2; G.333/5; G.395/2; G.398/4; G.426/3; G.191/4;

perī-sūret-i dīdār: G.89/5;

peyker: G.40/5; G.410/3;

rīşe: G.410/4;

simīn: G.137/2;

sā^c^id-i billūr: G.34/6;

sīne: G.222/2; G.271/1; -i billūr: G.319/3;

ten; G.11/1; -i nāzik-ter: G.99/2;

turra: G.74/2; G.233/6; G.387/2; -i dil-dār: G.382/3; -i cānān: G.391/1; -i *şeb-fām*-ı dilber: G.320/5; G.20/3; G.41/4; G.317/3; G.330/2; G.415/2;

tār-ı miyān: G.313/7;

tīr-i müjgān: G.49/6; -i nigeh: G.324/2;

zenehdān: G.2/3;

zülf: G.52/4; G.25/3; G.267/1; G.51/1; K.31/20; G.215/3; K.10/26; G.123/2; G.38/3; G.40/2; G.37/2; G.22/4; K.18/50; G.147/2; G.196/3; G.216/2; G.224/1; G.232/1; G.267/7; G.276/2; G.302/4; G.306/1; G.325/2; zülf: G.360/1; zülf: G.372/2; zülf: G.382/5; zülf: G.398/2; zülf: G.410/1; zülf: G.410/5; zülf: G.435/2; zülf: G.447/1; zülf: G.451/4; zülf: G.453/6; zülf: Mfrd.127/; zülf: K.1/19; zülf: K.16/38; zülf: G.22/2; zülf: G.331/3; zülf: G.13/3; zülf: G.248/3; zülf:

G.309/4; zülf: G.395/1; zülf: G.69/3; zülf: 4; zülf: G.88/5; zülf: G.214/3; zülf: G.54/1; zülf: G.262/1; zülf: G.87/3; zülf: G.135/6; zülf: G.141/2; zülf: G.157/1; zülf: G.203/3; zülf: G.256/2; zülf-: G.322/1

4.8.3.5. SEVGİLİ İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR

4.8.3.5.1. Bûse

Sadece, birkaç beyitte zikredilen bûse, leb ile doğrudan alâkalı bir unsur olarak ele alınır. Dolayısıyla leb için söylenenler dudak için de, geçerlidir. Bununla beraber, "öpmesi gül hissini veren" anlamında sevgilinin öpüşünün "gül-bûse" olarak değerlendirildiğini görüyoruz:

Şemm-i gül-būse-i la^clüñmiş işitdük añı
Maṭla^c-ı ḫaṭṭ-ı ^cabīrinde me^ɔāl ancaḳ bū G.355/5

Şair, bir başka beyitte ise, sevgiliyi öpmenin hem kolay, hem de zor; kısaca bir sehl-i mümteni olduğunu ifade eder:

^cAvnī degül mi bu ġazel-i ābdārumuz
Būs-ı leb-i nigār gibi sehl-i mümteni^c G.194/5

4.8.3.5.2. Söz

Sevgilinin bundan önce saydığımız güzellik unsurlarının hemen her biri, bir lisandır. Fakat, her bir uzvun dilinde, kan dökmek, kana bulaşmış kılıçtan bahsetmek vardır. Bu azalar dile gelselar kılıçtan, satırdan başka bir şey söylemezler:

Kesilmez mi lisānı dil-berānuñ ḥarf-i naḫvetden
Nigāh-ı cānistānuñ tīġden sāṭūrdan söyler G.69/2

Müselmānlar yine bir kāfir-i bed-meste düşdüm kim
Lisān-ı tīġ-i ḫūn-ālūddan ġayrı lisān bilmez G.150/2

Aslında sevgilinin ağzı ve lebiyle çok yakından alâkalı olan söz, âşık için bambaşka bir anlam taşımaktadır. Hatta sevgilinin sözlerini vasfeden âşığın dudağından, ruh açığa çıkmaktadır:

Lebümden vaṣf-ı güftāruñla rūḥ olur peydā
Dilümden yād-ı rūyuñla tecellīgāh olur peydā G.14/1

Ağız ile söz arasındaki kuvvetli bağı gösteren bir başka beyitte de, sevgilinin konuşma tarzı, abıhayat olarak değerlendirilir:

İᶜcāzı ġonca şeklinde ḳoymış dehen diyüp
Āb-ı ḥayāta şīve-i güftār ḳoymış ād G.38/4

Güftār-ı şeker-bār-ı kerem ber-ṭaraf ey dil
Zehrābe-i cān-perver-i āzāra ṭoyulmaz G.149/5

Sevgilinin sözünde sihir vardır:

Siḥr-i güftār ü dehān-ı yārla ey ḥayret āh
Ġāfil-i endīşe-i būd u nebūd itdüñ beni G.442/6

4.8.3.5.3. Reftâr

Sevgilinin yürüyüşü, nazlı nazlıdır. Bununla beraber onun yürümesiyle ilgili unsurlar genellikle boyu ile de alâkalıdır. Sevgilinin yürümesiyle kıyametin kopması arasında kurulan bir çok tasavvur vardır. Sevgili, yürümeye başladığında, âşıklar arasında kargaşa başlayacağı için, onun yürüyüşü ile kıyamet arasında -kargaşa ve kalabalıklık noktasından- bir ilgi kurulmuştur. Zaten, kâmet ve kıyâmet aynı kökten türemiş iki kelimedir:

Ḳad ṣūretinde ẓāhir idüp şūr-ı maḥşeri
Enmūẕec-i ḳıyāmete bir reftār ḳoymış ād G.38/2

4.8.3.5.4. Kûy (Mahalle)

Sevgilinin mahallesi, üzerinde en çok durulan unsurlardandır. Mahalle, içinde sevgili bulunduğu için önem kazanır. Çünkü, âşığın sevgiliyi görmek için geldiği yer burasıdır. Bazen, bu konu, tasavvufî bir anlayış içinde ele alınmaktadır. Bu bakış açısında sevgili, Allah ve sevgilinin mahallesi Kâᶜbe'dir.

Sevgilinin yaşadığı yer, genellikle cennet olarak değerlendirilir. Fakat, âşığın cennete meyl etmesi, sadece dîdârı (sevgilinin güzelliğini) görmek içindir:

Kūy-ı yāre gitmeden maḳṣūd bir dīdārdur
Cüst-cūy-ı Ṭūrdan nūr-ı tecellādur ġarāż G.191/5

Daha önce, sevgilinin yaşadığı yerin cennete benzetildiğini ifade etmiştik. Cennet, ölüm mefhumunun olmadığı uhrevî bir mekândır. Dolayısıyla, sevgilinin mahallesine girenler, ölüme kâbil olmazlar:

Olmaz daḫīl-i kūyuñ olan ḳābil-i memāt
Kāşāne-i naᶜīmde yoḳdur cevāz-ı merg G.216/4

Cennetin kapısını bekleyen Rıdvan, sevgilinin yaşadığı yerin keyfiyetini bilse, cenneti Hz. Âdem gibi terk ederdi:

Bilse Rıḍvān ḥālet-i bāġ-ı Bihişt-i kūyuñı
Terk iderdi bir nigāh-ı Cenneti Ādem gibi G.460/1

Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, gece ile "hat" arasında sırf renge dayalı bir benzerlik konu edilmektedir. Gündüz akşama kadar sevgilinin kapısını bekleyen diğer âşıklar, geceleyin, sevgilinin mahallesini yavaş yavaş terkederler. Şair, gam meydanı olarak değerlendirdiği bu mahallede artık sadece "Avnî"nin kaldığını ifade ederek, tecrid sanatının imkânlarından faydalanmış ve sevgiliyi seven tek sadık dostun kendisi olduğunu söylemiştir:

Şeb-i ḫaṭṭ-ı ruḫuñ gelmekle yārān gitdi kūyuñdan
O meydān-ı ġamuñ bir ᶜAvnī-i bī-tābı ḳalmışdur G.68/12

Âşık, sevgiliden beklediği ilgiyi göremeyince, sevgilinin mahallesinden uzaklaşmaya niyet etmiştir. Onun bu niyetinden rakipler, oldukça memnundur:

Aḫiret ḥaḳḳı ḥelāl olsun ben itdüm ᶜaẓm-i rāh
Şād olın şād ey kilāb-ı kūy-ı cānān elvedāᶜ G.195/4

Sevgilinin mahallesine şehit olma emri ve düşüncesiyle gelen âşık, sevgilinin ilgisiz bırakacaksa öldürmesini yeğlediğini ifade eder. Çünkü öldürmek fiilini yapan sevgili, âşıkla ilgilenmek durumundadır:

Ben kūyuña emīr-i şehādetle gelmişem
Öldür tekāsül eyleme ḳurbānuñ olduġum G.268/3

Bu konudaki tasavvurlardan biri de, Hz. Musa'nın Allah'ı görmek için çıktığı Tûr dağı ile âşığın *didara* nail olmak için azm ettiği sevgilinin mahallesi arasında bir münasebet kurulur:

Kūy-ı yāre baḳaram Ṭūr gelür ḫāṭıruma
Rūy-ı dildārı görüp nūr gelür ḫāṭıruma G.372/1

4.8.4. ÂŞIK

4.8.4.1. Umumî olarak Âşık

Avnî Bey Divanı'nda âşıkla ilgili çok çeşitli tasavvur ve düşüncenin ele alındığını görüyoruz. Bu şiirin, hemen hemen iki aslî unsur arasında cereyan eden macerasında, âşığın da maşuk kadar yer alması kaçınılmazdır. Sevgilide güzellik unsurlarını işlerken ister kaş, ister göz, ister saç, ister kirpik, ister "hat" olsun bu unsurların kesici ve delici aletlerle veya diğer bir deyişle savaş araç ve gereçleriyle ilişkilendirilmesinin yegane bir sebebi vardır. O da, âşığın, hemen her zeminde düşman olarak telakkî edilmesidir. Bunlar, sevgilinin âşıkla münasebetini sağlayan önemli unsurlar olarak ele alınmaktadırlar.

Âşık, **ᶜâşıḳ-ı nâ-çâr, ᶜâşıḳ-ı bî-tâb, bülbül-i âteş-nevâ-yı ġam, âşık-ı bî-çâre** vs. gibi terkiblerde de görüldüğü gibi, aşk savaşında (kâr-zâr-ı aşk) mağlup olan taraftır.

Allah'ın -aşk meselesinde- bir kanunu vardır; Bu kanunda, maşuklar gül gibi güldürülürken, âşıklar her zaman bülbül gibi inletilmektedir:

Maᶜşūḳları gül gibi ḫandān iden Allah
ᶜĀşıḳları bülbül gibi nālān iden Allah G.411/1

Avnî Beyin âşık meselesini, çoğu zaman, tasavvufa göre ele aldığı görülmektedir. Şair, âşık ve maşuk arasında, ikiliğin olmadığını ifade etmektedir:

İkilik yoḳdur miyān-ı ᶜāşıḳ u maᶜşūḳda
Ben bu daᶜvādan teberrā eylemem Allah bir Mfrd.46

Kâinatın yaratılış felsefesini ortaya koyan bir beyitte şair, âşığı tamamen tasavvufî bir anlam içinde ele alır. Allah'ın kevn âyinesine tecelli etmesindeki sebeplerden biri ve en önemlisi, kendi cemâl ve kemâlini bir de insanın gözüyle müşahede etmektir. Bu anlayışta âşık, kendisini yaratan Allah'ın sanatını ve büyüklüğünü, hayran hayran seyredip kendisinden geçen bir insandır:

Çünki sen āyīne-i kevne tecellā eyledüñ
Öz cemālüñ çeşm-i ᶜāşıḳdan temāşā eyledüñ K.1/1

Güzelliğin gül bahçesi, âşıkların kanıyla sulanmaktadır. Güllerin kırmızı olması bu sebebe dayanır:

Gülsitān-ı ḥüsni feyż-ābād-ı āşūb itmege
Sū-be-sū ḫūn-ı dil-i ᶜāşıḳla isḳā eyledüñ K.1/15

Üzüntülü insanlar iki sözü bir araya getirip söylemekte güçlük çekerler. Âşık, sevgilinin verdiği eza ve cefa ile o kadar kendisini harap etmiştir ki, düşüncelerinde bir insicamsızlık meydana gelmiştir. Şair, yazdığı şiirin insicamsızlığını ifade etmek için, âşıkların bu durumunu örnek vermektedir:

ᶜAvnī bu tāze naẓm-ı perīşān-meᵓālimüz
Efkār-ı ᶜāşıḳān gibi bī-insicāmdur K.42/49

Sevgili her türlü eziyeti cefayı çektirir, fakat âşığın kâr-zâr-ı aşkta kılıç kullanması yasaktır. Bu düşünceden hareketle şair, kendisini daima sevgilinin karşısında zebun düşüren çarhı hedef alarak, "çarha, -eğer söz kılıcını çekmek yasak olmasaydı- âşıklarla kavganın ne demek olduğunu gösterirdim" diyor:

Āh memnūᶜ olmasaydı sell-i şemşīr-i zebān
Gösterürdüm çarḫa ᶜāşıḳlarla ġavġā n'idügin G.345/5

Âşıkların genel özelliği, onların felek tarafından incitilmiş bir gönle sahip olmalarıdır:

Çarḫdan rencīde-ḫāṭır bir ālāy ᶜāşıḳlarız
Cān virür bir laḥẓelıḳ ārāma eñ ḫoşnūdumuz G.171/2

Âşık saatlerin gelip gidişinden habersizdir. Çünkü, onun bütün zamanı sevgilinin yüzünü ve zülfünü düşünmekle geçmektedir:

Bī-ḫaberdür ᶜāşıḳuñ āmed-şüd-i evḳātdan
Zülf ü rūyuñla geçer leyl ü nehār endīşesi G.439/4

Âşığın bir hususiyeti de, deli olmasıdır. Fakat gerçek âşık, deliliğin zincirlerle yapılan bir işkence olduğunu kabul etmez. Cünûnluk tımarhanede âşık için bir eğlencedir:

Zincīrlerle ṣanma ki işkencedür cünūn
Dāru'ş-şifāda ᶜāşıḳa eglencedür cünūn Mfrd.123

Bu münasebetle sevgilinin aşkı binlerce deliliği bahşeden bir ders olduğu için tımarhane âşığa bir üniversite olmaktadır:

ᶜAşḳuñ ki ders-baḫş-ı hezārān cünūn olur
Tīmār-ḫāne ᶜāşıḳa dārü'l-fünūn olur G.43/1

Âşık, divan şiirinde, hiçbir zaman vuslatı istemez. Çünkü, vuslat herşeyin bitmesi demektir. Dolayısıyla, âşığın derdine vuslat ilacı da şifa vermemektedir.

Âşık bu sebeple öyle bir derde giriftar olmuştur ki, akıl sahipleri buna hayran olmakla beraber doktorlar bu dertten habersizdirler:

Dārū-yı vuṣlatla da kesb-i ifāḳat itmiyor
Derd-i ᶜāşıḳdan ḫıred ḥayrān eṭibbā bī-ḫaber G.59/6

Âşığı perişan eden şey ölüm korkusu değildir. Âşık, en çok ihmal edilmekten ve ilgisizlikten korkmaktadır. Her an sevgilinin bakış celladının kılıcıyla ölmek istemektedir. Aslında sevgilinin yaşadığı yer cennettir ve orada ölüm yoktur. Âşık bunun gafili gibi görünmektedir:

ᶜAvnîyā bī-çāre ᶜāşıḳ-ı teşne-i zehrāb-ı merg
Tīġ-i cellād-ı nigeh bilmem niçün ihmāl ider G.65/5

Âşık sevgiliden uzak kaldığı için daima ağlamaktadır. Öyle ki, "siyah ben istiaresiyle ifade edilen sevgilinin hayali, âşığın ağlayan gözünde gözbebeği gibi kalmıştır." Bu hayalin gerçeklik payı yok değildir. Birbirine bakan iki insanın görüntüsü -aynadaki gibi-, gözbebeğinde belirir. Şair, kanaatimizce böyle bir görüntüden çarpıcı bir hayale doğru adım atmıştır:

Sen ey ḫāl-i siyeh dūr olduñ ammā pīş-i ᶜāşıḳdan
Ḫayālüñ merdümek-veş çeşm-i giryānında ḳalmışdur G.88/4

Âşıklar bazen büthaneden, bazen Kâᶜbeden söz ederler. Bunlar sevgilinin bulunduğu yer olmaları bakımından söz konusu edilirler. Fakat, âşıkların asıl kastetmek istedikleri şey sevgilinin kendisidir:

Cüst-cūy-ı Kaᶜbe vü büt-ḫāneden ᶜāşıḳlaruñ
Ḥaḳ bilür maḳṣūdı ẕātuñdur senüñ ey bī-bedel G.248/4

Sevgili kâfir, âşık fakirdir. Sevgili, âşığın fakirliğinden değil, Müslüman'lığından kaçar. Şair bu sebeple sevgiliye, "ben senin anladığın Müslüman değilim" der:

Bilmem niçün ḳaçarsuñ ā kāfir faḳīrden
Bī-çāre ᶜāşıḳ añladıġuñ Müslimān degül G.254/4

Âşığın âhı o kadar dehşet vericidir ki, İsrafil'in sûru ile âşığın sesi birbiriyle karıştırılır. Dolayısıyla insanlar âşık âh çektiği zaman acaba kıyamet mi kopuyor diye kaçışmaya başlarlar:

Ḫᵛābdan bīdār idermiş ey ḳıyāmet-ḳadd seni
Āh-ı ᶜāşıḳ farḳ olınmaz ṣūr-ı İsrāfīlden G.316/3

Âşığı, kahreden tek bir şey vardır. O da, sevgilinin rakibi ihya edici davranışlarıdır:

Görüp ağyārı iḥyā itdigin ḫūbān-ı mağrūruñ
Helāk olmaz mı ᶜAvnī ᶜāşıḳ-ı bī-tāb reşküñden G.330/6

Sevgili, zayıf ve harap düşmüş olan âşığın kafasının cildini soyup köpeğe benzeyen rakibe kaftan yapar. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, âşığa sevgili tarafından verilen eza ve cefanın, özellikle rakip aracılığıyla daha da arttığı görülür:

Raḳīb-i kelbe ḳaftān giydirür ol şīr-i ṭannāzum
Ṣoyup cild-i ḳafayı ᶜāşıḳ-ı bī-tāb ṣırtından G.332/3

Divan şiirinin âşık tipolojisini meydana getiren en önemli özelliklerden biri de, onun gamla olan münasebetidir. Şair gamı, gamla izah etmeye çalışır. Çünkü bu dilin lügatinde sadece bir kelime bulunmaktadır: O da, "gam"dır. Âşığa gam isabet etmezse, âşık, gamsızlıktan ölür. Gam, sevgilinin âşıkla ilgilendiğini gösteren bir işaret sayılmaktadır:

Ġamdur ḥayāt-baḫş-ı dil-i derdmend-i ġam
Ġam öldürürdi ᶜāşıḳ-ı zārı ġam olmasa G.375/5

Âşık için sevgilinin ayrılık acısını çekmeğe sadece bir can kâfi olmadığı gibi, bin can da kâfi değildir. Çünkü âşık, bu hicranı çekmekten zaten zevk almaktadır:

Yār hicrānuñı çekdürmek ise maḳṣūduñ
Olamaz ᶜāşıḳ-ı biçāreye biñ cān kāfi G.428/2

Bahtının karası, gönlünün kan kırmızısı ve çehresinin sarı rengiyle âşık veya şair, nasıl bir hâle giriftar olduğunu anlatmak için, üç türlü mürekkep kullandığını ifade eder:

Baḫt-ı siyehüm ḫūn-ı dilüm çihre-i zerdüm
Keyfiyetümi yazmağa üç dürli mürekkeb G.27/6

Âşıkla İlgili Konu Dizini:

G.226/8; G.91/1; G.125/1; G.17/2; G.91/2; G.76/4; K.10/34; G.26/2; G.151/2; G.177/4; G.132/3; G.298/4; G.9/8; G.13/3; G.33/3; K.1t.1/15; G.1/2; G.62/7; G.206/4; G.152/4; G.274/6; G.6/6; G.60/6; G.32/3; G.361/2; G.32/1; G.298/7; G.97/7; G.312/4; G.80/7; G.199/5; G.11/6; K.10/34; G.79/1; G.103/4; G.203/5; G.290/5; G.24/1; G.145/2; G.43/1; G.288/3; G.63/3.

3. Gönül (Dil, Hatır)

Gönül, Avnî Beyin şiirinde oldukça önemli bir yere sahip olan unsurdur. Gönül, aşkın menşe ve merkezidir. Sevgilinin bütün eza ve cefasının akis bulduğu yer gönüldür. Tasavvufi anlamda bakıldığında gönül, ilâhî sırların tecelli ettiği bir levhadır. Gönül bir ülke olarak kabul edilince ona giden bir yol ve bu yolun da bazı bazı adap ve esasları olmalıdır. Âşıklar buna riayet etmek zorundadırlar. Hz. Mevlâna'nın sırrına gönül yolundan mahrem olanların kalbinde, Sultan Veled'in sırrı görünür:

Olursañ rāz-ı Mevlānāya maḫrem minhac-ı dilden
Olur ḳalbinde sırr-ı Ḥażret-i Sulṭān Veled peydā G.15/10

Gönül, erişilmezi ve istiğnayı sembolize eden Anka'ya benzetilir:

Saḳf-ı gerdūndan birūndur Ḳāf-ı ᶜAnḳā-yı dilüm
İrtiḳā-yı çarḫ-ı nüh ṭārem tenezzüldür baña G.3/3

Gönlün levhasında Allah'tan başkasının nakşı görünmez:

Ḥased ol reng-i bend-i ᶜaşḳa kim nā-būd olup ᶜAvnī
Olur levḥ-i dilinde naḳş-ı ġayru'llāh nā-peydā G.17/5

Eski kültürümüzde av için kullanılan ve yırtıcı kuşlardan olan doğan, gönlün benzetileni olur. Kaza avcısı, âlemde daha tuzak hazırlamadan, gönül kuşu sevgilinin saçının tuzağına düşmüştür:

Ṭurre-i ṭarrāruña dūçār idi şehbāz-ı dil
Dām-perdāz olmadan ᶜālemde ṣayyād-ı ḳażā G.21/3

Gönül, çocuksu davranışları sebebiyle tıfl (çocuk) ile arasında bir benzerlik kurulur. Çocukların büyüklerinden izin almaları adettir. Şair, gönlünü çocuğa benzeterek, daha şarab mektebinin söz kapısında insanlar toplanmamışken, gönlünün, şarap hocasından izin almış olduğunu, belirtir:

Benüm ṭıfl-ı dilüm iẕn almış idi pīr-i ṣahbādan
Daha cemᶜ olmamışken der-i süḫān-ı mekteb-i mīnā G.23/1

Aşkın merkezi ve akis bulduğu yer, gönüldür. Âşık, sevgilinin eliyle, gönlündeki dikeni çıkarmak ister. Fakat, sözü edilen diken, aşk dikenidir. Şair, birden eski fikrinden vazgeçerek, aşk dikeninin yerine canının çıkmasını istemektedir:

Dilümden yār eliyle ḫār-ı ᶜaşḳı çekmek isterem
Çıḳan cān olsun ammā ḫār-ı āzār olmasun yā Rab G.24/8

Tövbeyi bozmak İslâm inancına göre günah olarak telakkî edilir. Âşık tövbesini bozmak için, sevgiliden hafif bir ibram veya bir işaret beklemektedir. Dolayısıyla, tövbenin bozulmasında en büyük saik, sevgilinin zorlamasıdır. Şair, kendisinden başka kimsenin tövbeyi bozarak günahkâr olmasını istemez. Çünkü âşık, sevgiliyi kimseyle paylaşmak arzusunda değildir. Sevgili eğer başkalarına da zorlamayla tövbeyi bozdurursa, bu sevgilinin başkalarıyla da ilgilendiğini gösterir. Dolayısıyla, bu beyitten hareketle, divan şiirinde kıskançlık temasının çok muazzam bir şekilde işlendiğini söylemek, yanlış olmaz.

Şikest-i tevbeye āmādedür yār itse bir ibrām
Dil-i ᶜAvnī gibi kimse güneh-kār olmasun yā Rab G.24/9

Gönül sevgilinin naz ve edasından mahv olmak ister.

Dil maḥv-ı ᶜişve ġamzelerüñ ḳana münhemik
Ḳātil el urdı ḫançere maġżūb bī-ḫaber G.46/2

Zülfün kâfir olarak nitelendirildiğini daha önce ifade etmiştik. Kâfirler, kendi dinlerinin hakim olduğu bir ülkede yaşarlar. Azınlık olarak yaşayan Müslümanların bu diyarlarda mescitleri vardır. Bu mescitler onca kâfir arasında kalmış, garip ve boynu bükük bir Müslüman intibaını verir. Bu düşünceden hareketle şair, sevgilinin zülfünde kalan gönlünü yukarıda bahsedilen garip ve melul kalmış mescide benzetir:

Dil-i miḥnet-zede kim zülf-i siyeh-kārdadur
Beñzer ol mescide kim kişver-i küffārdadur G.54/1

Çocukların mektebe gitmelerine dayanan bir tasavvur meydana getirilmiştir. Bu tasavvurda, çocuğun deli dolu hareketleri göz önünde bulundurularak, gönül ile bir ilgi kurulur. Çocuğa benzeyen gönlün mektebi, tımarhanedir:

Ḳānūn-ı muḥabbet oḳıruz pīr-i muġāndan
Eṭfāl-i dilüz dār-ı şifā mektebimizdür G.56/4

Tasavvufî anlamda gönül, "arş" olarak kabul edilmektedir. Gönlün arş olarak kabul edilmesi, Allah'ın tecellisine mazhar olması ile açıklanabilir:

Mu^{c}cizāt-ı ^{c}aşķile ey Cebre$^{\circ}$īl-i ^{c}arş-ı dil
Maķṣad ol kāfir-nijādı Müslimān itmek midür G.58/2

Gönlün benzetildiği bir başka unsur da Kâbe'dir. Kâbe, Allah'ın evidir. Gönül de, Allah'ın evi olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple gönlün kırılması Allah'ın Kâbesi'ni yıkmakla aynıdır. Gönlün Kâbe'ye benzetilmesinden maksat bu olmakla beraber, gönül Kâbesi'nin sırrı o kadar gizlidir ki, ondan değil kudsiyan, arş-ı a'lânın melekleri bile habersizdir. Dolayısıyla bu sır, gönül ile Allah arasındaki bir sırdır:

Ka^{c}be-i dil öyle maḫfīdür ki rāzuñdan degül
Ķudsiyān ġāfil sürūş-ı ^{c}arş-ı a^{c}lā bī-ḫaber G.59/5

Semender, ateşte yaşadığı varsayılan efsanevî bir mahluktur. Onun ateşe dayanıklı mizacı ile gönül arasında da bir ilgi kurulmaktadır. Bu ilgiye göre şair veya âşık, gönül Kâf'ının semender meşrebli Anka'sıdır:

Ben ki ^{c}Anķā-yı semender-meşreb-i Ķāf-ı dilem
Gāh u nā-gāh āşyānumdan ^{c}alev peydā olur G.61/2

Gönül, ihtiva ettiği unsurlar bakımından meclise benzetilir. Bu meclis, züht ve aşkı terkip eder. Öyle ki, bu mecliste, tesbih seslerinden rebabın inleyen sesi çıkmaktadır:

Zühd ü ^{c}aşķı öyle yek-renk eyle bezm-i dilde kim
Gerdiş-i tesbīḥden bang-i rebāb itsün ẓuhūr G.76/3

Bir beyitte de gönlün içyüzünün sâde bir levha olduğu ifade edilir:

Ḥużūr-ı Ḥażret-i Vaḥdetde naķş-ı vuṣlat içün
Żamīr-i dil gibi bir levḥ-i sāde isterler G.77/2

Gönlün, maddî iletişim vasıtaları olan göze, ağza ve kulağa ihtiyacı yoktur. Çünkü, vahdet köşkü ne pencere, ne kapı ister:

Gūş u dehen u dīdeye muḫtāc degül dil
Kāşāne-i tevḥīd ne revzen ne der ister G.93/6

Gönül ehli olanlar itikadın usulüne tam bağlı olmasalar da, onlar, gönlün her usulünü ve adabını bilirler:

Beste-i ḳayd-i rüsūm-ı i^c^tiḳād olmazsa da
Ehl-i dil her bir ṭarīḳuñ resm ü ādābın bilür G.100/2

Âşığı akıl derdine esir eden, gönüldür. Şu veya bu sebep değildir. Ferhad'a senin celladın kimdir diye sorsalar, o kendini gösterirdi:

^c^Āşıḳı dildür giriftār eyleyen derd-i sere
Ṣorsalar cellādını Ferhād kendin gösterür G.102/3

Gönül, yaratma ayinesidir. O yaratma ayetlerinin levhasıdır:

Dil ki mir^ɔ^āt-ı āferīnişdür
Levḥ-i āyāt-ı āferīnişdür G.110/1

Gönül ile Hz. Peygamberi Miraç'ta taşıyan binek olan ve hızlı yürümesi ile bilinen Burak ve bir çırpıda kâinatı baştan başa dolaşan Cebrail arasında bir ilişki kurulur. Bu ilişki, Cebrail'in vasıtasız olarak Allah'la olan görüşmesine dayanır:

Dil o çāpük-rev-Burāḳ-ı Cebre^ɔ^īl-üslūbdur
K'evvelīn seyrinde ^c^Arşu'llāh kendin gösterür G.112/3

Ḥażīż-i bī-ḫodīden ṭā^ɔ^ir-i dil pür-feşān olsa
^c^Urūc itmekde evc-i ḳurba Cebrā^c^īlden ḳalmaz G.151/4

Gönül, yedinci feleğe tenezzül etmeyerek mekânsızlık zirvesinde uçandır:

Heftüm-felege tenezzül itmez
Dil ṭā^ɔ^ir-i evc-i lā-mekāndur G.113/2

Gönlün bir virane olarak kabul edilmesi hazinelerin, viranelerde olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Sevgili bir hazine olduğu için, bu hazinenin vatanı harabe olmasından dolayı, âşığın gönlüdür:

Genc-i ^c^ömr-i cāvidānsuñ naḳd-i cānsuñ rūḥsuñ
Sīne-i vīrāne-i ^c^Avnī nişīmendür saña G.11/6

. ÂŞIĞIN VÜCUT AKSAMI İLE İLGİLİ HUSUSLAR

1. Beden (Gövde, Cism, Ten, Vücut)

Âşığın bedeni zayıflığı ve inceliği ile ön plâna çıkarken, onun hamîde-kadd (iki büklüm) olduğu ifade edilir. Öyle ki böyle bir bedenle dahi âşık, itab yüküne katlanır:

Ḫamīde-ḳad ile bu reh-güẕār-ı miḥnetde
Zebūn isek daḫī bār-ı ᶜitāba ḳatlanurız G.170/3

Avnî Beyin şiirinde, çoğu zaman hâkim unsur olarak karşımıza çıkan tasavvufî bakış açısını, âşığın vücut aksamıyla ilgili beyitlerde de görmek mümkündür. Âşığın cism ü teni tamamen bir âh'a inkılap ettiği için âşık kendisini dîdâr gülbahçesinde rüzgâr olmaya hak kazanmış olarak görür. Tasavvufî açıdan âha inkılap etmek, fenâfillâha ermek demektir ki bu önemli bir makamdır:

Cism ü cānım cümleten bir āha ḳıldı inḳılāb
Gül-şen-i dīdāra lāyıḳdur nesīm olmaḳ baña G.5/3

4.8.4.4.2. Can

Can âşığın en büyük sermayesidir. Çünkü onun sevgiliye canından başka vereceği bir şey yoktur. Âşık sevgilinin ayrılık ateşiyle kendisini hazır yakmışken canını da alması istemektedir. Çünkü böyle bir ayrılıkta, hayattansa ölüm tercih edilir:

Āteş-i ḥicrüñle yaḳtınsa bārī cānum al
Sensüz ey ᶜömrüm baña yegdür ḥayātumdan memāt G.33/4

Âşığın canı, eşya gibidir. Aşığın can metaı, gam pazarında kıymetlenir:

Metāᶜ-ı cān yine sevḳ-i ġamuñda buldı revāc
Hezār rūḥ-ı revān bir pūla ḫarāc ḫarāc G.34/1

Âşığın canı ile Hz. Yakub arasında da irtibat kurulmaktadır. Bu münasebetle Hz. Yakub'un kan ağlaması kalp Yusuf'unun bir sevgilinin kuyuya benzeyen çene çukurunda haps edilmesi ele alınır:

Nola ḳan aġlasa Yaᶜḳūb-ı cān kim Yūsuf-ı ḳalbüm
Zamāndur bir mehüñ çāh-ı zeneḫdānında ḳalmışdur G.88/3

4.8.4.4.3. Yüz, Çihre

Âşığın yüzü, çektiği gam sebebiyle sararmıştır. Âşık, bahtının karasıyla, gönlünün kan kırmızısıyla ve çehresinin sarı rengiyle, ne duruma düştüğünü anlatmak için, üç türlü mürekkeb kullandığını ifade eder:

Baht-ı siyehüm hūn-ı dilüm çihre-i zerdüm
Keyfiyetümi yazmağa üç dürli mürekkeb G.27/6

Ġam-ı çeşm-i kebūd u ḥasret-i zülf-i siyāhuñla
Sirişk-i al aḳar ᶜAvnī-i zāruñ rūy-ı zerdünden G.298/7

Âşık sevgiliye olan alâkasını veya sevgili iddiasını anlamayanlara sararmış yüzü ile gözünden dökülen kanın kâfi olduğunu söyleyerek ispat etmeye çalışır:

Müddeᶜā-yı dil-i şeydāya güvāh istersen
Rūy-ı zerdümle gözümden dökülen ḳan kāfi G.428/4

4.8.4.4.5. Göz

Âşığın en önemli vücut aksamından biri de gözdür. Göz, sevgilinin güzelliğini temâşâ etmesi bakımından önemli olmakla beraber, onun özellikle gözyaşının aktığı yer olması önemini daha da artırmaktadır. Çünkü, sevgiliye olan aşkın ispatı gözyaşı iledir. Gözyaşı meselesi, daha sonra ele alınacağı için teferruata girilmemiştir. Âşık, sevgiliyi seyretmek için iki gözün kâfi gelmediğini, her bir saçında bin göz olması gerektiğini ve zaten yare kavuşma meclisinde de temâşâ şartının bu olduğunu ifade eder:

ᶜĀşıḳuñ her bir ser-i müyuñda yüz biñ göz gerek
Bezm-i vaṣl-ı yārda şarṭ-ı temāşā başḳadur G.78/3

Tasavvufî olarak âşığın gözü daha önce de belirttiğimiz gibi Allah'ın sanatını seyretmek ve onu takdir etmek için vardır. Yaratılış felsefesini izah ettiği bir beyitte Avnî Bey, Allah'ın kevn ayinesine tecelli ederek sanatını bir de âşığın gözünden seyr etmek istediğini ifade eder:

Çünki sen āyine-i kevne tecellā eyledüñ
Öz cemālüñ çeşm-i ᶜāşıḳdan temāşā eyledüñ K.1/1

Şair, sevgilinin kucağında mest bir şekilde uyuduğu günleri hatırlarken eseflenmekte ve şimdi iki gözünde sevgilinin sadece rüyasının hayalinin kaldığını ifade etmektedir:

Ḳanı ol dem ki āġūşumda mest-i ḫᵛāb idi sāḳī
İki çeşmümde şimdi bir ḫayāl-i ḫᵛābı ḳalmışdur G.68/5

Âşığın gözünde her zaman kan olmalıdır. Eğer âşığın gözünde kan yoksa o âşık âşık değildir, o göz de kör olmalıdır:

Ṭutuşsun ol beden kim sīnesinde dāġ-ı hicrān yoḳ
ᶜAlīl olsun o göz kim giryesinde dem-be-dem ḳan yok G.203/1

4.8.4.4.4.1. Gözyaşı

Gözün önemli özelliklerinden olan kanlı olması sıcak olması, kesici ve değerli olması sebebiyle elmasa benzetilmesi gibi çok çeşitli tasavvurlar söz konusudur. Tasavvufî anlamda da insanın meyveli olması için gözünde biraz da gözyaşı olmalıdır. Toprağın tohumu yok etmesi, onun nemsizliğinden değil midir?:

Biraz da eşk lāzum gözde müs̱mir olmaġa tezvīr
Zemīnüñ toḫmı nā-būd itmesi nemsizligindendür G.101/4

Şairin ifadesiyle, gözyaşının âşığın bünyesinden çıkmasını bir mucize olarak kabul etmek gerekir. Biraz şairâne olmakla birlikte gözyaşının hikâyesini nârdan su çıkarmak olarak özetlemek mümkündür. Bu, sanatın kemal noktasında olan Allah'ın işidir. Bu münasebetle âşığın gönlü ateşli ve son derece sıcak olduğu için gözyaşının yakıcılığı üzerinde de durulur. Gözyaşı, ciğerleri yakıcı bir özelliğe sahiptir. Bu durum ağlayan bir insanı gören başka birilerinin ağlamaya yatkın bir hâle girmeleri ve ağlayan insana acımaları ile ciğeri yakan gözyaşı ifadesiyle de gözyaşına kan karışması anlamının kastedildiğini söyleyebiliriz:

Āha başlarsam dehānumdan ᶜalev peydā olur
Aġlasam eşk-i revānumdan ᶜalev peydā olur G.61/1

Naẓar ḳıl ᶜAvnīyā çeşmümde ki eşk-i ciger-sūza
Kemāl-i ṣunᶜ-ı ḥasret āb idermiş nārdan peydā G.13/5

Gözyaşı çokluğu itibariyle de nehire göle ve özellikle de denize benzetilmektedir. Bir beyitte şair, hasret gözyaşının bir karar üzere aktığını ifade ederek deryada suyun ne artıp ne de eksildiğini söyler. Bu da âşığın gözyaşının ölene dek aynı şekilde akacağı ve eksilmeyeceği anlamına gelmektedir:

Çeşmümden eşk-i ḥasret aḳar bir ḳarārda
Deryāda çünki āb ne artar ne eksilir G.71/2

4.8.4.4.5. Âşığın Vücut Aksamına Dair Konu Dizini:

agūş: G.68/5

akl: Kıt^{c}a 4/1

beden: G.28/1

bün-i müy-ı ten-çeşm-i temāşā: G.1/1

ciger: G.361/4; G.49/5

cild: G.254/6

cism ü cān: G.5/3

cāme-çāk-ı hasret: G.130/3

cān: G.34/1

çeşm: G.12/3; G.68/5; G.85/4, G.71/2

çeşm-sār-ı dīde: G.312/2

çāk-ı dāmān: G.130/3, -ı giribān: G.130/3

dehen: G.93/6, G.240/4, G.6G.61/1

derd-i pinhān: G.224/4

dāg: G.3/1

dīde: G.440/1; G.50/1, G.52/5, G.93/6, -i giryān-: G.85/4, -i hūn: K.18/48, -i dīger: G.295/4, -i giryān: G.318/9, -i giryān: G.196/5, -i hūn-pāş: G.381/6, -i ter: Mfrd.73/

dūd-ı figān: G.61/5

eczā-yı kīmyā-yı vefā: G.63/2

eşk: G.61/5, G.3/1, G.45/5, -i hasret: G.71/2, -i revān: G.61/1

fem: K.7/49

firāk: G.42/1

gelū: G.183/2, G.221/3, -gīr: G.176/4, -yı gam-āşnā: G.425/1

girye: G.203/1, -i hasret: K.18/48

göz: G.45/1, G.203/1, G.113/1

gūş: G.93/6, G.12/3

hasret: G.50/2

haste-i tīr-i nigeh: G.51/6

kafā: G.221/3

kan: G.318/3

lisan: K.7/49, G.221/3, G.1G.113/1

marīż-i gam: G.34/5

mest ü medhūş-pür-hicāb: G.6/5

müje: G.85/4

mū: G.351/2

nigāh: G.295/4
nutk: Kıtᶜa 4/1
nār-ı eşk: G.51/6
rūy-ı zerd: G.428/4
sahrā-yı gam: G.38/5
sarāy-ı sīne: G.49/3
seng-i husrān: G.50/4, -i sitem: G.48/3
simā: G.172/4
sindān: G.165/4
sine: G.80/6, G.203/1, G.313/6, G.343/5, G.362/2, G.68/8, K.16/5, G.257/3
sirişk: G.337/1, G.36/3, G.364/3, -i çeşm-i giryān: G.224/7
süveydā: G.79/1, -yı kalb: G.186/3
sīne: G.165/4
şikāyet eylemek: G.36/5
ten: G.254/6, G.351/2, G.337/1
urūk: G.254/6
üstühān: G.61/3, G.254/6, G.221/3, G.173/5
vehm ü hayāl: G.40/4
zeban: G.61/4

4.8.5. MADDÎ VE MANEVÎ HALLER

4.8.5.1. Hastalık ve Delilik

Divan şiirinde hasta, daima âşıktır. Doktor ise sevgilidir. Âşığın yüzünün sapsarı kesilmesi onun hastalığına işarettir. Bu da onun gerçek bir âşık olduğunun en bariz örneği olarak verilir. Âşık hasta olunca onda iştahsızlık, zayıflık, "hamîde-kâmet" (iki büklüm) olmak gibi çok çeşitli bağlı unsurlar oluşur.

Delilik, aşk hastası olan âşığın varacağı son merhaledir. Bu durumda onun arkadaşı zincirdir. Sevgilinin zülfünün sevdası ile âşık akla veda ederek delilik tuzağına düşmek istemektedir:

Sevdā-yı zülf-i yār ile ᶜaḳla vedāᶜ idüp
ᶜAvnī düçār-ı dām-ı cünūn olmaḳ istiyor G.135/6

4.8.5.2. Ah, Feryat, Figan, Nâle

Âşığın çektiği üzüntü, sıkıntı, hastalık ve deliliğinin bir özeti olarak bu ifadelere yer verilir. "Ah", Allah lafzının baş harfi olan (ا) ile son harfi olan (ه)' den meydana gelir. Bu kelimenin manası, Allah'tır[209]

Âşığın cisim ve canının bir âha inkılap etmesi onun bir Allah'ta fâni olması anlamına gelmektedir:

Cism ü cānım cümleten bir āha ḳıldı inḳılāb
Gül-şen-i dīdāra lāyıḳdur nesīm olmaḳ baña G.5/3

Âşıklar dünyaya devlet ve şöhret talep etmeye gelmezler. Onlar bu dünyaya bir yâr için âh etmeye gelmişlerdir:

Ṣanmañ ṭaleb-i devlet ü cāh itmege geldük
Biz ᶜāleme bir yār içün āh itmege geldük G.227/1

Âşık, ağzından duman çıkıncaya kadar âh etmeyi, kan çıkıncaya kadar da gözünden gözyaşının akmasına engel olmaz:

Bıraḳma āhı lebiñden duḫān çıḳıncaya dek
Gözüñden eşki sükūn virme ḳan çıḳıncaya dek G.221/1

4.8.5.3. Aşk (Muhabbet, Mihr, Sevdâ)

Avnî Beyin şiirinin de diğer bütün divan şairlerinde olduğu gibi teması aşktır. İster mecazî ister hakikî olsun bütün aşkların sevgiliden ziyade sevene (âşık) bakan tarafı daha fazladır. Âşık, aşk yolundadır. Önüne gelen her türlü belâ ve musibete karşı son derece sabırlı olmak durumundadır. Sevgili, sultan olduğu için âşık köledir. Böyle bir tezat içerisinde aşk yolunun zorlukları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Aşk gam nârları, belâlar yağdıran bir gökyüzüdür. Bu gökten yağan, bu insanı yakan, üzüntü narlarının kıvılcımları ilk olarak âşığın kalbine isabet eder:

Nār-ı ġam kim āsmān-ı ᶜaşḳdan ḳıldı nüzūl
Ḳalb-i sūzānumda olmışdı şerer-bār ibtidā G.22/3

Aşk sahasında âşığın kendisini görmesi mümkün değildir. Burası öyle bir vadidir ki burada, Hz. Süleyman nişansız, karınca da görünmez bir durumdadır:

209 Kırkkılıç, a.g.e, s.215

Feżā-yı ᶜaşḳda ᶜAvnī ne mümkin ḫod-nümā olmaḳ
O vādīde Süleymān bī-nişāndur mūr nā-peydā G.16/5

Âşık, aşkın her türlü eza ve cefasına maruz kalsa bile, bu öyle bir belâdır ki, âşığın canı ondan kurtulmak istemez:

ᶜAvnīnüñ ḫaṭṭ-ı dili miḥnetle āh itmekdedür
Bir belādur ᶜaşḳ kim cān istemez andan necāt G.33/5

Âşığın yaratılış sebebi, kılıç ve baltayla beraber muhabbet kavgası yapmasıdır. Onun bütün işi, arzusu hedefi budur.

Biz ᶜāleme tīġ u teber ᶜaşḳile geldük
Ġavġā-yı muḥabbet sebeb-i ḫilḳatimizdür G.39/2

Aşkın özellikle sevene yaptığı zulüm neticesinde âşık aşk hastalığına giriftar olur. Fakat bu hastalığa hiçbir kitapta şifa yazmamaktadır. Bu canlar yakan derdin çaresi kimbilir nedir?

Yazmaz marīż-i ᶜaşḳa şifā bir kitābda
Bu derd-i cān-ḫırāşā devā kim bilür nedür G.63/3

Dünya, baştan başa aşk kılıcının şehitleriyle doludur. Nereye bakılırsa bakılsın, mutlaka, kıpkızıl kan içinde yatan bir aşk kurbanı (âşık) görülür:

Ser-te-ser dünyā şehādetgāh-ı tīġ-i ᶜaşḳdur
Ḳande baḳsañ ḳıpḳızıl ḳan içre bir ḳurbān yatur G.86/1

Aşkın sırrı herkese söylenmez. Onu bir âşık bir de sevgili bilir.

Ḥaḳ bilür fāş itmedüm esrār-ı ᶜaşḳı kimseye
Anı bir ᶜabd-i ḥaḳīrüñ bir de sulṭānum bilür G.128/2

Aşk derdinin hastasına çare bulunamaz:

Marīż-i derd-i ᶜaşḳa çāre ḳābil olmadı gerçi
Ṭabībān meşveret-gāhında ᶜĪsī ḥāżır olmışdur G.141/3

Akıl ile aşk bir arada bulunamaz. Biri geldiği vakit diğeri gider. Bir memlekete iki sultan hükmedemediği gibi, bir insana da iki sultan (akıl ve aşk) aynı anda hükmedemez. Öyleyse, ya akıl hükümdardır, ya da aşk:

ᶜAḳl terk itdi bizi ᶜaşḳ musallaṭ olalı
Çünki bir kişver içinde iki sulṭān olmaz G.153/3

Avnî Beyin rint söyleyişlerinden birinde aşkı namaza benzeterek, "aşk namazı için abdeste niyet ederiz. Tevbe elbisesini bütün necasetlerinden temizlemek için şarapla yıkarız", der:

Namāz-ı ᶜaşḳa ki biz niyyet-i vużū iderüz
Libās-ı tevbeye bādeyle şüst-şū iderüz G.158/1

Aşk öyle bir şaraptır ki o gönül ve can kadehine sığmaz:

Seccāde-i riyāyı hep ālūde eylemiş
Ṣahbā-yı ᶜaşḳ cām-ı dil ü cāna ṣığmamış G.186/2

4.8.5.3.1. Aşk ve İlgili Unsurlar:

adem-i mihnet-i aşk: G.153/2;
akl-ı hayret-zede-i aşk: G.462/2;
alem-i aşk: G.295/5;
asman-ı aşk; : G.22/3;
aşk: G.37/5, G.153/3; G.305/1; G.414/4; G.43/1; Kıtᶜa 26/3; G.251/1; ... esiri: G.300/4; ... yolunun askerlerine: G.400/4; -ı rūz-efzūn: G.7/3; -ı māder-zād: G.301 /2;
ateş-i aşk: G.45/2;
bad-ı nesim-i aşk: G.52/2;
bar-ı aşk: G.410/6;
beyaban-zar-ı aşk: G.14/4;
bir belādır aşk kim cān istemez andan necāt: G.33/5;
cilve-i aşk: K.5/14;
cünun-ı aşk: G.189/3;
cünun-ı aşk: G.351/2; G.250/4; -ı aşk: G.22/5;
cām-ı aşk: G.200/1;
çarsu-yı aşk: G.1G.171/1;
davi-i aşk: G.292/1;
derd-i aşk: G.143/1; G.232/7;
derya-yı aşk: G.405/4;
deyr-i aşk: G.195/2;
esrar-ı aşk: G.129/2;

ferhad-ı aşk: G.43/4;
feza-yı aşk: G.16/5;
fülk-nişīnān-ı yem-azām-ı aşk: G.138/2;
geşte-i aşk: G.308/4;
gurur-ı aşk: G.280/4;
gülşen-i aşk: G.47/2; G.250/2; -zar-ı aşk: G.174/4;
har-ı aşk: G.24/8;
hasta-i aşk: G.65/1;
haste-gan-ı aşk: G.264/1;
haydar-ı aşk: G.279/7;
hazret-i sultan-ı aşk: G.206/1;
hıżr-ı aşk: G.7/4;
huruş-ı aşk: G.18/1;
ictisar-ı aşk: G.439/2;
iksir-i aşk: G.12/3; -i sevdā: G.79/6;
kadi'ül-kuzat-ı aşk: G.1G.148/03;
kafir-i aşk: G.384/6; G.436/1;
kanun-ı muhabbet: G.56/4;
kuy-ı aşk: G.195/1;
macera-yı aşk: G.185/2;
mariz-i derd-i aşk: G.141/3;
meal-i güft ü gū-yı aşk: G.150/5;
meclis-i aşk: G.275/1;
mescid-i viran-ı aşk: G.272/6;
mest-i aşk; : G.5/6;
meşgul-i aşk: Mfrd.49/
meyhane-i aşk: G.81/2; G.85/2; G.321/6;
muhabbet: G.16/2; G.16/4; G.37/7; G.68/11; G.298/2;
müptela-yı aşk: G.79/5; G.64/5;
mürde-i aşk: G.329/2;
namaz-ı aşk: G.1G.158/1;
nar-ı aşk: G.312/1;
nar-ı muhabbet: G.46/3;
nedim-i bezm-i aşk: G.323/7;
nuh-ı aşk: G.318/6;
peyam-ı aşk: G.404/2;
rah-ı aşk: G.197/1;

raz-ı aşk: G.404/3;
reh-rev-i aşk: G.412/1;
rezm-i aşk: G.224/6;
rindan-ı aşk: G.404/1;
ruhu'l-emin-i aşk: G.250/1;
sahba-yı aşk: G.1G.186/2; G.274/1;
sahil-i umman-ı aşk: G.206/5;
sahra-yı aşk: G.348/4;
saki-i aşk: G.187/4;
semender-tıynetan-ı aşk: G.125/5;
suret-perest-i aşk: G.213/3
suziş-i aşk: Kıt^{c}a 15/2;
sūret-i aşk: G.1/3;
şarab-ı aşk: G.417/4;
şarāb-ı meykede-i aşk: G.189/6;
terkib-i nar-ı aşk: G.413/3;
tig-i aşk: G.86/1;
tişe-i aşk: G.274/8;
tomār-name-i aşk: G.1G.170/4;
vadi-i aşk: G.56/2;
visāl-i Yūsuf: K.1t.1/13;
yakūb-ı tahayyür-zede-i aşk: G.432/3;
yem-i mana-yı aşk: G.433/3;
ziham-ı aşk: G.163/5;
zuhur-ı aşk: Kıt^{c}a 34/2.

4.8.6. RAKİP (Ağyâr, Lâlâ, Şeytan, Hasm)

"Klasik Osmanlı edebiyatındaki diğer tipler gibi *rakip,* idealize edilmiş bir tip olup özellikleri belirlenmiş, vasıfları klişeleşmiş, *âşık-şair*'lerin öfke, küfür ve lânetlerine boy hedefi olmuş, aşkı inkâr eden ***kötü insan***'ı temsil eder. Âşık, sevgilide vefa görmediğinde gerçek hayatta olsun olmasın derhal ***rakîb*** yahut ***ağyâr***'a küfür ve lanetler ederek sebebini adeta onlarda arar. Sûfî ve zâhide sataştığı gibi rakîbe de her fırsatta sataşıp onunla alay etmekten, çoğu zaman da dert yanmaktan geri kalmaz."[210]

---

210 Ahmet Atillâ Şentürk, Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair, Enderun yay., İst., 1995, s.25

"Rakîb-i dûn, rakîb-i kelb, ağyâr-ı bed-meniş, ağyâr-ı siyeh-kâr, siyeh-rû kâfir, kilâb-ı kûy-i yâr, lâlâ, ejderha, ağyâr-ı rû-siyâhî, rakîb-i kâfir, şeytân, ehl-i Cehennem, av köpekleri, rakîb-i dûn, rakîb-i güm-râh" gibi sıfatlarla ele alınan rakîb çeşitli sebeplerle horlanan aşağılanan bir tiptir. *Rakip*, kanaatimize göre sevgilinin çevresinde ve sevgiliye giden bütün yollarda engel teşkil eden herşeye ad olma özelliği taşır. Muayyen bir şahıs olmadığı hatta bazen dostların bile rakîb olduğu beyitlerden anladığımız teferruatlar arasındadır. Genellikle onun yüzünün siyahlığından söz edilmesi, eski kültürde özellikle lâlâların Arab olduğu düşüncesinden hareketle rû-siyâh tabirinin rakibi ifade etmek için oldukça elverişli bir yapısı olduğu görülür. Rakibin yüzünün siyah olarak vasıflandırılmasında başka bir önemli husus da onun âşığı sevgilinin yanına yaklaştırmamasıdır. Rakib, "ehl-i Cehennem"dir. Bazı beyitlerde de şeytân olarak değerlendirilir. Dolayısıyla, sevgilinin mahallesi, cennet olarak değerlendirildiğinden rakibin cennet ehli içinde yer almaması gerektiği ifade edilir:

Çıḳsun raḳīb Cennet-i bezm-i nigārdan
Firdevs içinde ehl-i Cehennem bulınmasun G.347/6

Âşığın hayalinde iki önemli unsur vardır. Bunlardan biri sevgili, diğeri rakiptir. Bunlardan başka âşığın hayali kuş uçmaz kervan geçmez bir yer olarak karşımıza çıkar.

Ḫayālāt-ı dil-i zār u raḳīb ü yārdan ġayrı
Ḳuş uçmaz ᶜAvnîyā cin ü perī geçmez civārından G.336/5

Sevgilinin âşığa olan eza ve cefasını artıran unsurlardan biri de onun rakîbe görünüp âşığa görünmemesidir. Rakibin kâfir olarak değerlendirilmesi de bir örtü gibi sevgiliyi örmesi ve onu kollamasıdır. Ayrıca rakibin kâfir oluşu ve sevgilinin de ona meyl etmesi âşık için bir istifhama yol açacaktır. Bu durumda âşığın ikbali galiba İslâm düşmanıdır:

Görünce bir siyeh-rū kāfiri ᶜarż-ı cemāl eyler
Bu maṭlab-gāhda güyā düşmen-i İslāmdır iḳbāl G.244/3

Rakibin kelbe benzetilmesi, köpeğin sahibine olan sadakati sebebiyledir. Bu da âşığı mahv eden meselelerden biridir. Sevgili, harap düşmüş âşığın sırtından kafasının cildini soyup rakîbe kaftan giydirmektedir. Âşığı işte bu farklı muamele öldürmekle birlikte sevgili için buna katlanmak zorundadır:

Raḳīb-i kelbe ḳaftān giydirir ol şīr-i ṭannāzım
Ṣoyup cild-i ḳafayı ᶜāşıḳ-ı bī-tāb ṣırtından G.332/3

Sevgilinin padişah istiaresiyle verildiği bir beyitte de nasıl padişahların av köpekleri varsa sevgilinin de "rakip" adı verilen av köpekleri vardır. Bunlar tabii ki vahşilikleriyle de ele alınmaktadırlar:

ᶜAvnī raḳībler bize taᶜrīże başladı
Pek azdı pādşāhumuzuñ av köpekleri G.437/8

Ahbab olarak değerlendirilen tipin rakib statüsünde ele alınması da, bu konuda söylenebilecek farklı bir anlayıştır:

Baña raḥm it ki senden başḳa yār-ı dôst-dārım yoḳ
Raḳīb-āsā baña pür-kīnedir aḥbāb reşküñden G.330/5

Sevgilinin her hâli ve hareketi âşığı doğrudan ilgilendirmektedir. Çünkü, sevgili daima âşığın göz merceği altındadır. Sevgilinin yolda rakibe rastlayıp ona merhaba demesi, fakîre (âşığa) Allah seni kahr eylesin demektir:

Faḳīre Ḥaḳ seni ḳahr eylesün demekdir hep
Raḳībe rāst gelüp yolda merḥabā dedigüñ G.213/2

Sevgilinin yaşadığı mahallede köpekler vardır. Bunlar mahalleye herhangi birinin gelmesine engel olurlar. Şair, sevgilinin mahallesindeki köpeklerin, günde yüz bin âşık kurban olsa da bir türlü kana kanmadıklarını belirtir:

Ḳanmıyor ḫūn-ı dile bir dem kilāb-ı kūy-i yār
Günde yüz biñ ᶜāşıḳ-ı bī-çāre ḳurbān olsa da G.381/5

Her hazinenin bir ejderhası olduğu inancı veya efsanesi vardır. Sevgili, çok kıymetli bir varlık olduğu için böyle bir inançla ilgi kurulur. Bu ilgide, sevgili henüz çocuk olduğu veya çocuk davranışları sergilediği için onun bir lâlâsı olduğu ifade edilerek bunun normalliği her hazinenin bir ejderhası var şeklinde kabul edilir. Fakat, bu ejderhanın hazineye kimseyi yaklaştırmadığı muhakkaktır:

Ṭıfldır ol şūḫuñ ejderhā gibi lālāsı var
Gencdür maḥbūblar her gencüñ ejderhāsı var G.128/1

Tasavvufî açıdan rakîb veya ağyâr, Allah dışında her şeydir. Bütün kâinat, "masiva"dır. Masiva, insanın Allah'a gitmesini engelleyen perdelerdir. Şiirde de, bu perdelere rakip adı verilir. Bu bakımdan rakip, şeytanın görevini üstlendiği için şairler ona, şeytan da derler:

Eyleme maḥrem raḳībi cennet-i dīdāruña
Yüz virüp raḥm eyleme Şeyṭāna Allah ^{c}aşḳına G.409/3

4.8.6.1. Rakip ile ilgili Konu Dizini:

adâ: G.227/5

adû: G.153/6, G.289/3

agyar: G.330/6, G.177/1, G.177/2, G.177/3, G.177/4, G.177/5, G.207/1, -ı bed-meniş: Kıt^{c}a 29/5, -ı siyeh-kâr: G.208/4, -ı rû-siyâh: G.103/1

av köpekleri: G.437/8

derd-mend-i gamze-i düşmen: G.223/7

düşmen rekâbeti: Kıt^{c}a 29/2

ehl-i cehennem: G.347/6

ehl-i dil: G.320/2

ejderhâ gibi lâlâ: G.128/1/1

harîs: G.233/5

hâr: G.444/6

kilâb-ı kûy-ı cânân: G.195/4

kilâb-ı kûy-i yâr: G.381/5

lisân-ı rakîbân: G.241/5

merhem-i lutf-ı adû: G.400/5

piyâle-nûş-i rakîbân: G.245/2

rakîb: G.213/2, G.334/3, G.287/6, G.350/1, G.378/3, G.420/4, G.330/5, G.107/3, -i kelb: G.332/3, -i kâfir: G.233/2

-i gümrah: R.17/1, -i dun: G.441/3, -i dun: Kıt^{c}a 11/2, -i dun: Mfrd.71

siyeh-kârân-ı bed-fercâm: G.244/1

siyeh-rû kâfir: G.244/3

şeytan: G.409/3

şeytân gibi kâfir çıka geldi: R.17/2

ta'n-i adû: G.278/2

4.9. TABİAT

TABİAT

4.9.1. KOZMİK ÂLEM

4.9.1.1. Felek

Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre dünya kâinatın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bu dokuz felek şunlardır:

1. Kamer (Ay)
2. Utarit (Merkür)
3. Zühre (Venüs)
4. Şems (Güneş)
5. Mirrih (Mars)
6. Zuhal (Satürn)
7. Müşterî (Jüpiter)
8. Burûc (Burçlar)
9. Atlas

Bunlar, içiçe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems (Güneş), Mirrih (Merih), Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük; en yüksek felektir ki felek-i atlas (atlas feleği), felek-i a^{c}zâm (en büyük felek) felekü'l-eflâk (felekler feleği) adıyla anılır. Hükemâ felsefesine göre "sekizinci feleğe Kürsî" dokuzuncuya da Arş denir.[211]

Gökyüzü anlamına gelen "felek"in, felekler şeklinde çoğul olarak kullanılması, nücûm ilmine göre, iç içe dönen dokuz gökkubbesi olması sebebiyledir. Bu hususla ilgili olarak Avnî Bey Divanı'nda çarh-ı nüh-târem, çarh-ı nüh-kıbâb gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Saḳf-ı gerdūndan birūndur Ḳāf-ı ^{c}Anḳā-yı dilim
İrtiḳā-yı çarḫ-ı nüh-ṭārem tenezzüldür baña G.3/3

Şair, gönül Anka'sının Kâf'ının gökyüzünün kubbesinden uzak olduğunu ve dokuz kubbeli gökyüzünün en yükseğine çıkmanın kendisi için tenezzzül etmek olduğunu ifade eder.

Dünya, kâinatın merkezidir. Dünyayı çepeçevre kuşatan gökkubbelerinin ilk yedisi üzerinde yedi gezegen vardır, Bunlara "seb'a-i seyyâre" denir. Sekizinci felekteki sabit yıldızlar burçlar hâlinde toplanmışlardır. Dokuzuncu felek boştur.

---

211 İskender Pala, a.g.e, s. 164-165

Gezegen ve burçlar, dünya işleri ve insanlar üzerinde etkilidirler. Her gezegenin yaratılışı ve etkisi ayrıdır; kimi uğurlu kimi uğursuzdur. Her biri haftanın belli gün ve saatlerinde etki ederler. Müneccimler, insanın doğduğu gün ve saatteki gezegen ve burçların durumlarına bakarak yaratılışını ve talihini bulmağa çalışırlar. Ayrıca güneşin sultan ve öteki gezegenlerin onun emri altında çalıştıkları düşünülür. Her gezegenin devri bin yıldır. Öteki devirler geçmiş, şimdi son devir, âhir zaman olan ayın devri yaşanmaktadır.[212]

Dokuzuncu felek kendi etrafında dönmekte ve doğu istikametine doğru gitmektedir. Bu sebeple, aşağıdaki örnekte görüldüğü üzere heftüm çarh-ı devvâre bu hususu anlatmak için kullanılır:

Nişān-ı ḳaddini resm eyleyünce yār dīvāre
Ser-i dīvār çıḳdı farḳ-ı heftüm çarḫ-ı devvāre G.396/1

Felek (gökyüzü) rengi, yuvarlak oluşu, dönmesi (bu sebeple dönekliği söz konusu edilir) ve yüksekliği ile söz konusu edilirken şiirlerde bazen kendisine benzetilen bazen de benzeyen konumundadır. Şairin gökyüzü ile ilgili kullandığı bazı sıfat ve terkipler şunlardır:

Sipihr-i rifᶜat, sipihr-i feyz-i Hak, sarrâf-ı sipihr, sipihr-i kîne-cû, sipihr-i cevvâl, sipihr-i kîne-ver-i kec-reviş, sipihr-i matbak, âb-gûn kabâ, sipihr-i sitîze-kâr; felek-i bârgâh, felek-i kadr, kasr-ı ser-efrâz-ı felek, nüh felek âveng-i çerâğ, çep-endâz-ı felek, felek-i şuᶜbede-bâz gibi

Şair, âh u zârların gökyüzüne çıktığına dair bir görüşe işaret eder:

Çıḳsun sipihre ṣāᵓiḳalar āh u zārlar
Yansun şu nüh felek didigüñ yādgārlar Mt.7/1

Dokuzuncu feleğe, hiç bir yıldız olmaması sebebiyle düz bir kumaş anlamına gelen atlas adı verilir. Bu münasebetle atlâs-ı nüh-tûy, atlâs-ı gerdûn ifadeleri kullanılır. Düz bir kumaş görünümünde olması sebebiyle gökyüzü ile atlas arasında alâka kurulur. Sevgili parlaklığı ile gökyüzü atlasının güneşidir:

Āftāb-ı şuᶜle-ver mi aṭlas-ı gerdūnda
Yā güçim-i raḫş-ı iḳbālindeki ṭamğa mıdur K.18/31

Şair, kazânın nazmındaki elmas ve incileri yağma etmek için feleğin dokuz katlı atlas kumaşını etek yaptığını ifade eder. Bir yağmalama manzarası veren bu tasvirde, eskiden etek giyildiği için bazı şeylerin eteklerde taşındığı bir vakıa idi.

---

212 Haluk İpekten, Fuzuli (Hayatı, Sanatı, Eserleri), Ank., 1991, s. 197

Şair kazânın, gökyüzünün dokuz katlı atlas kumaşından yapılmış elbisesini etek yaparak kendi şiirindeki elmas ve incileri eteğine doldurduğunu ve şiirini yağmaladığını ifade eder:

Ḳażā yağma içün elmās u dürr-i naẓmımı ᶜAvnī
Sipihrüñ aṭlas-ı nüh-tüyi dāmen dāmen olmuşdur G.49/7

Felek, çoğu zaman kendisinden yakınılan ve bu sebeple kendisine bir takım kötü sıfatlar verilen, daha çok dönmesi ve zamanla ilgili olması sebebiyle dönekliğinden ve hilelerinden söz edilen bir mefhumdur. Feleğin hokkabaz olarak tasavvuru, ayın güneşin ve yıldızların değişik zamanlardaki farklı farklı görüntülerinden dolayıdır. Feleğin bu derece hokkabaz oluşu, onun kazâ üstadından ders aldığını göstermektedir:

Felek-i şuᶜbede-bāz oynayamazdı bu ḳadar
Eger üstād-ı ḳażā eylemeseydi taᶜlīm K.39/9

Âşıklar, çoğu zaman felekten şikâyetçi olmaktadırlar. Şair, kendisinin böyle bir işe yaramayan felekten şikâyetçi olmaması gerektiğini ifade eder:

Dedi senüñ gibi ᶜālī-cenāba lāzum mı
Felek didükleri bir nābe-kārdan şekvā K.34/14

Feleğin dönmesi ve zamanla olan münasebeti onun değirmenle arasında bir ilgi kurulmasını sağlar:

Cūş-ı feyż-ā-feyż-i cūdı cūş-ber-cūş olmasa
Böyle devr itmezdi çarḫ-ı āsiyā-yı kā'ināt K.4/21

Gökyüzü rengi bakımından bir akarsuya benzetilmektedir:

Felek bir cūybār-ı lācüverdīdür ki üstünde
Çekilmiş cisre beñzer şekl-i ᶜaks-i tīġ-i bürrānı K.23/39

İstikametleri farklı olmak kaydıyla kuyu ile gökyüzü arasında şekil bakımından bir ilgi kurulur. Bilindiği gibi Bijen, İran mitolojisindeki kahraman Rüstem'in kızkardeşinin oğludur. Efresyâb'ın kızına gönlü düştüğü için Efresyâb tarafından bir kuyuya hapsedilir.

Mestem ol mertebe ki bir görinür gözlerüme
Ṭārem-i Ḳāf-ı felekler bün-i çāh-ı Bījen K.5/21

Şair, övülenin gönlünden bir nurun kara toprağa aksetmesiyle toprağın her zerresini dönen bir felek hâline getirirdi, der:

ᶜAks eylese envār-ı dili ḫāk-i siyāha
Her ẕerresini bir felek-i müntecem eyler K.7/41

Felek ile ayna arasında da bir ilgi kurulmuştur. Bu ilgi şekil ve parlaklık esasına dayanır. Felek aynasını süsleyen elbetteki güneştir. Burada övülenin yaratılış cevherinin felek ayinesini süsleyen güneşe benzetilmesi söz konusudur:

Cevher-i fıṭratıdur ᶜāyine-pīrāy-ı felek
Nūr-ı şems-i ruḫudur encümen-ārā-yı nücūm K.8/21

Gökyüzü yüksek revaklı fakat sütunsuz bir kubbedir. Şair şiirinin bu yüksek kubbeden daha yüce olduğunu ifade eder:

Ḳubbe-i vālā-revāḳ-ı çarḫa taᶜlīḳ eylemem
ᶜAḳd-i pervīn-i felekden çünki ᶜālīdür sözüm K.9/30

Gökyüzü, mavi renkte olduğu için "çarh-ı kebûd ve "çarh-ı nîlî-fâm" şeklinde ifade edilir:

ᶜAḳl-ı evvel fevḳ-i heftüm çarḫ-ı nīlī-fāmda
Vaṣf-ı iclālüñde bu ṣūretle itmekde ḫiṭāb K.29/25

Berḳ urup hīz her ẕerrede bir mihr-i dīger
Olamaz perde-keş āyine-i gerdūna ẓalām K.22/37

Gökyüzünün yüksekliği de övülenle bir ilgi kurulmak kaydıyla zikredilir. Övülenin çarhtan yükseklikçe daha aşağıda olmadığı belirtilmek istenir:

Ferş-i dergāhı be-ḳavl-i Nefᶜī-i muᶜciz-beyān
ᶜArşdan aᶜlā degilse çarḫdan ednā mıdur K.18/6

Gökyüzünün daima dönmesi ile değirmen arasında da bir ilgi kurulur:

Cūş-ı feyż-ā-feyż-i cūdı cūş-ber-cūş olmasa
Böyle devr itmezdi çarḫ-ı āsiyā-yı kāʾināt K.4/21

Çarhın seyyâreleri anlamına gelen âbâ-yı çarh terkibini şair, babalar anlamına gelecek şekilde de kullanır. Analar, kudsî nefesin gebesi olsalar, gökyüzü babasına gül intikal etse diyen şair bu ifadesiyle ancak günümüzde anlayabileceğimiz bir hâdiseye de yüz yıl öncesinden ışık tutmuştur. Günümüzde, modern teknolojinin

ışığı ile yıldızların bir ana yıldızdan doğumu görüntülenmiş ve şairin bu ifadesini haklı çıkaracak bir şekilde hâdisenin fotoğrafı çekilmiştir. Bununla beraber çarh babasına gül cevherinin intikal etmesi, Hz. Peygamber'in gül istiaresiyle verilerek onun cevherinin nuruyla kâinatın yaratılması hâdisesine de işaret edilmiştir:

Ābisten-i nefāyiḥ-i ḳuds olsa ümmehāt
Ābā-yı çarḫa cevher-i gül ḳılsa intiķāl K.43/4

Gökyüzü şekil olarak bir gemiye benzetilmektedir. Bu geminin hareket edebilmesi için müsait bir günün olması gerekir:

Ḫendek-i ḳalᶜa-i temkīnini biñ yılda geçer
Keştī-i çarḫa eger olsa müsāᶜid eyyām K.30/23

Ġarḳ-ı mevc-i ḥayretem ol rütbe kim farḳ eylemem
Keştī-i gerdūn nedür sāḥil nedür deryā nedür G.64/2

Gökyüzü, minâ şeklinde de değerlendirilir ki bu onun şeffaflığı sebebiyledir:

Başar emvāc-ı ṭūfān fevḳ-i heftüm çarḫ-ı mīnāyı
Hubūb-ı ṣarṣar-ı ḳahrı ḫurūşān itse ᶜummānı K.23/35

Gökyüzü, şekil itibariyle bir çadıra benzetilir:

Gerdūn taḫt-ı menzil-i rāh-ı viṣālde
Yek-dīgeri içinde ḳurulmış ḫıyāmdur K.42/11

Gökyüzü, etrafındaki dokuz tabakayı şair, dokuz sadefe benzetmektedir:

Görmedi çār-ümmehāt-ı ḫākdan eşküm gibi
Genc-i nüh-eṣdāf-ı gerdūn içre bir dürr-i yetīm G.291/3

Gökyüzü ile ilgili unsurlar arasında onun tomâra benzetildiğini de müşahede ediyoruz. Gökyüzünün tomâra benzetilmesi kanaatimizce kıyamet koptuğunda bir defterin dürülmesi gibi onun da dürüleceği inancı sebebiyledir:

Edvār-ı kīne-küster-i ṭūmār-ı āsmān
Ol gün rehīn-i ḥadd-i ḫitām olsa kāşki Mt.8-III/4

4.9.1.2. Yıldızlar

Bu tabiat unsuru beyitlerde yıldız, necm, ahter, sitâre ve akan yıldız anlamına gelen şihâb adlarıyla anılırlar.

Firāḳ-ı mihr-i dīdāruñla sīnem dāġ dāġ oldı

Ġurūb itmiş güneş yıldız ḳadar iᶜḳābı ḳalmışdur G.68/8

Dāğdan ġırbāle dönseñ mihribān olmaz yine
Ol mehe yıldız ḳadar dāġ-ı derūn kāfī degül G.249/2

Yıldızların yakınlık veya uzaklık durumları ve burçlardaki birleşmeleri gibi durumların insan bahtına ve çeşitli olaylara etki ettiğine inanılır. Bu sebeple yıldızım parladı, yıldızı sönük gibi bir takım deyimler de ortaya çıkmıştır. Beyitlerde de talih ile yıldız arasında böyle bir sebebe dayandırılan bir ilgi kurulur:

Sitāde-i keremi necm-i baḫt-ı esᶜadıdur
Dü-çeşm şāhid-i iḳbāl-i lā-yenām ammā K.34/55

Felekde kevkeb-i iḳbāl ile ünsiyyetüm yoḳdur
O bī-gāne ile çeşm-āşnā-yı ülfetüm yoḳdur Mt.4/10

Arif olan insanların baht yıldızının vücudunu ispat etmek için henüz böyle bir gözetleme âleti ispat edilmemiştir. Astronomi ilmine ait bir saptama yapan şair, bu ilmin maneviyatta pek fazla söz sahibi olmadığını ifade eder. Şair necm, hurdiyet ve rasad kelimelerini rasathane mazmununu verecek şekilde kullanır:

Vücūd-ı necm-i baḫt-ı ᶜārifi iṡbāt içün ᶜAvnī
Daha hurdiyetde īcād olmamışdur bir raṣad peydā G.15/9

Yıldızların geceleyin görünmeleri ve geceyi aydınlatmaları sebebiyle ümitsizliği geceye benzeten şair kenidisini de yıldıza benzetecektir. Ümitsizlik ve mahrumiyet gecesinin ışığı olanlar kendilerini hüner yıldızı olarak görürler:

Gözüm çerāġ-ı şebistān-ı yeʾs ü ḥırmāndur
Sitāre-i hünerem dāġ-ı sūz-ı gerdūnam G.269/6

Yıldızların birbirleriyle olan münasebetlerini inceleyen ilim, ilm-i nücûm'dur. Şair bir yıldız ilmiyle uğraşan âlim gibi konuşur: Cisim ve can arasında bitişme ve ayrışma kaçınılmaz olduğu gibi yıldızlar için de ayrılma ve bitişme zorunludur:

Cism ü cān beyninde mübrem ittiṣāl ü infiṣāl
Aḫterān içre żarūrī iftirāḳ u iḳtirān K.35/9

Tıp ilminin eksik bilinmesi sebebiyle, doktorlar dertli olduğu gibi, kötü talihi değiştirmekte yıldız ilmine âşina olan âlimler de, kuvvetsizdir:

ᶜİllet-i noḳṣān-ı ḥikmetle eṭibbā derd-mend

Ṭāli^{c}-i menḥūsla aḫter-şināsān nā-tüvān   K.35/23

Şair, içten dışa doğru enfüsten âfaka doğru bir bakış açısıyla kâinatı kendi aynasından seyr eder. Zulüm görmüş olan gönlün musibetinden dolayı zelzeleler ortaya çıkmaktadır. Belki, yıldızların yanması âşıkların inleme ateşindendir.

Belki āsīb-i dil-i maẓlūmedendür zelzele
Belki sūz-ı nāledendür iḥtirāḳ-ı aḫterān   K.35/29

4.9.1.2.1. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

4.9.1.2.1.1. Süreyyâ (Pervin, Peren, Ülker)

Kuzey yarım kürede bulunan ve Peren, Ülker ve Pervin diye bilinen bir yıldız kümesidir. Şiirlerde, bu yıldız kümesinin iki sıra meydana getirmesi sebebiyle diş ve gerdanlık ile münasebet kurulur. Şair, övülenin kırık dişlerini inciye benzeterek, onunla ıkd-i pervîn arasında ilgi kurmuş ve bin tane sıralanmış inci ipinin kıymetçe, kırık dişlere eşit olamayacağını ifade etmiştir:

Dürr-i işkeste-i dendānuña hem-ḳadr olamaz
^{c}Iḳd-i pervīn gibi biñ silk-i le^{ɔ}āl-i manẓūm   K.8/35

Sevgili o kadar naziktir ki, ülker yıldızının gül nakışlı yaprağının dudağı sevgilinin ayağını öpse diken gibi incitir:

Nāzik ol mertebe kim ḫār gibi renciş ider
Pāyını öpse leb-i berg-i gül-naḳş-ı peren   K.45/9

4.9.1.2.1.2. Kehkeşân

Sadece bir yerde geçen samanyolu ile övülenin büyüklüğünü ve hâkimiyeti altında olan yerlerin genişliğini onun hükmünün nerelere kadar nâfiz olduğunu ifade etmek için bir münasebet kurulmuştur. Kehkeşan, övülenin ticaret yaptığı yerlerin içinde sadece ve ancak dar bir sokak mesabesinde olabilir:

Ṣad-cihān kişver-i iclāline bir küçe-i tenk
Kehkeşān bender-i iḳbāline bir teng züḳāḳ   K.17/23

4.9.1.2.1.3. Süheyl

Semanın güney yarım küresinde bulunan sefîne-i Nûh burcundaki parlak ve büyük bir yıldızın adı olan süheyl Yemen'den daha iyi görünmesi münasebetiyle zikredilirken övülenin ihsanının da benzetileni olur:

Nūr-baḫş olsa eger feyż-i süheylī-keremüñ
Āftāb üstine tercīḥ olınur ḫāk-i Yemen K.5/30

4.9.1.2.1.4. Ferkadân

Sadece bir beyitte zikredilen Ferkadân, Dübb-i asgar (Küçükayı) denilen yıldız kümesinin en parlak yıldızları, "Dübb" ve "Merak"ın meşterek adıdır. Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan padişahın ayağının toprağı, bu yıldız kümesinin süsü olarak kabul edilir:

Ol ẓıll-ı Ḫudā ki ḫāk-i pāyi
Pīrāye-i farḳ-ı ferḳadāndur K.21/12

4.9.1.2.1.5. Simâk

Kuzey yarımküresindeki en parlak yıldızdır. Övülenin yolunun Hz. İdris'in manevî yolu gibi yüksek olduğunu anlatmak için zikredilmiştir.

Ser-i simākda minhāc-ı sīret-i İdrīs
Bün-i biḥārda mevāc-ı Ḥażret-i Ẕü'n-nūn Mt.11/6

4.9.1.2.1.7. Şihâb

Yıldızların kayan çeşitlerine verilen bir isimdir. Şair, sevgiliden gelen sıkıntıları bu yıldıza bu yıldızı da oka benzetir. Dolayısıyla gelen elem ve üzüntüler bu yıldız büyüklüğünde ve ok kadar delici bir özellik arzetmektedir. Gönlün en üst köşesine ebemkuşağına benzeyen sevgili, yıldıza benzeyen oklar yağdırdığı için âşığın âhının karışık renkli dumanından kıvılcım çıkmaktadır:

Yağdırup tīr-i şihāb evc-i dile ḳavs-i ḳūzeḥ
Dūd-ı reng-āmīz-i āhumdan şerer peydā olur G.92/6

4.9.1.2..1.8. Burçlar

Güneşin dünya etrafında döndüğü inancıyla eski astronomi alimleri, güneşin bu seyri sırasında on iki eşit dilimden geçtiğine kanaat getirmişler ve her dilime

bir isim takmışlardır. Bu adlar o dilim içindeki takım yıldızlara dayanılarak konulmuştur.[213] Divanda velayet burcu, hafâ burcu şeklinde söz konusu edilir:

Vaḳt ü zamānı geldi efendüm ẓuhūr ḳıl
Ey āftāb-ı burc-ı ḫafā ṣudūr ḳıl K.43/1

4.9.1.3. Gezegenler

4.9.1.3.1. Zuhal

Gezegenlerin en üstünde bulunması sebebiyle övülen için bir kıyaslama unsuru olur:

Görmedi iclālde mānendini
Dīde-i Keyvān-ı seher-i rūzgār K.36/29

4.9.1.3.2. Müşteri (Jüpiter)

Müşteri adı verilen Jüpiter'in bir adı da Bircîs'tir. Jüpiter gözle görülebilen en büyük gezegen; Zuhal, gezegenlerin en üstünde bulunan gezegendir. Bu gezegenler, uzaklık yakınlık meselesi sebebiyle şiirde söz konusu edilirler:

Kendi fiᶜl-i nā-sezāmuzdan bilüp fāl-i bedi
ᶜAvnîyā Keyvānı temyīz itmeyüz Bircīsden G.346/5

İki uğurlular anlamına gelen "sa'deyn" ifadesi, Venüs (Zühre) ile Jüpiter (Müşteri) gezegenlerini kast etmek için kullanılır. Övülenin uğurluluğu anlatılmak için bu gezegenler sözkonusu edilirler.

Ẕātı ile cevher-i ḫilāfet
Saᶜdeyn ile müʾebbed aḳterāndur K.21/19

4.9.1.3.3. Zühre

Dünyadan daha küçüktür. Güneşe yakın olması sebebiyle parlaktır. Asilerin yıldız gibi parlak bir talihe sahip olmaları ve övülenin onların yıldızlarını söndüreceği imâ edilir:

Kendi esīr-i ḥarb ise de seyf-i saṭveti
Ṭāḳ-ı felekde zühre-güdāz-ı buġātdır Mt.9-VI/4

---

213 İskender Pala, a.g.e, s.90

4.9.1.3.4. Mirrih

Dünyadan sonra güneşe en yakın gezegendir. Bir beyitte kıymetli bir taş olan la^{c}le benzetilir. Övülenin hurma danelerinin her birinin böyle kıymetli bir taş gibi olması istenilir:

Ḳılsa feyż-i naẓarı nāmiye-i bāġa meded
La^{c}l-i Mirrīḫ ola her dāne-i ^{c}urcun-ı kerūm K.8/32

4.9.1.3.5. Güneş (Âftâb, Hurşîd, Şems)

Güneş, ısı ve ışık kaynağı olması şekli gölge ve zerre ile olan yakın alâkası dünyayı aydınlatma vazifesi gibi özellikler sayesinde ele alındığı gibi tek olması sebebiyle ele alınır. Sevgilinin yüzü ve yanağı şekil ve parlaklık sebebiyle güneşe benzetilir. Şarapla olan ilgisi hararet vermesi sebebiyle olmakla beraber kıymetli süs eşyalarından olan altın ile de hem şekil hem renk noktasından alâka kurulmuştur.

Güneşin, şiddetli ışığı sebebiyle gözleri kamaştıran bir özelliği vardır. Dolayısıyla insan güneşe bakmağa kâdir değildir:

Ḳādir degilem baḳmamaġa ^{c}ārıż-ı yāra
Göz gerçi degil şemse nigāh etmege ḳādir G.108/5

Güneşe bakan insan, hiçbir şey göremez. Şair, bu meseleyi sevgili için şu şekilde kaydeder:

Sen var iken güzellere biz virmeyiz vücūd
Olmaz ḥużūr-ı şemsle zerrāta i^{c}tibār G.75/4

Güneşin çehresinde siyah bir lekenin varlığından söz eden astronomi alimlerinin bu bilgileri kanaatimizce önce nakil sonra tahkiktir. Çünkü, eskiler böyle bir şeyin farkındaydılar ve bu bilgi de şiire kadar girmiştir. Güneş de olsa, hiçkimse lekeden uzak değildir, sözüyle şair, herkesin hatalı, kusurlu olabileceğini ifade ederken, yukarıda belirttiğimiz meseleyi de gündeme getirmiş olabilir diye düşünüyoruz:

Āftāb olsa da vāreste degildür lekeden
Hep birer ^{c}aybile ma^{c}yūbdur aṣḥāb-ı ġurūr G.55/4

Güneşin yerinde durmadığı onun da gezindiği, daha doğrusu belli bir istikamete doğru ilerlediği, bugünün modern ilimlerinin verdiği bilgiler arasındadır. Bir beyitte güneşin övülenin etrafında gezindiği ifade edilir:

Güneş gezinmededir ḥāle-kāḫ-ı ḳadrinde

Hezār tār-ı şu^cā içre ^cankebūt-āsā K.34/54

Hz. Peygamber övülürken, diğer peygamberlerin güneş karşısındaki zerreye benzediklerini ve onların kendisine benzetilmesinin kabil bile olmayacağı ifade edilir:

Enbiyā ķābil-i teşbīh degil ḥażretüñe
Olamaz mihr-i cihān-gīre mümās̱il ẕerrāt K.3/5

Güzellik, güneşe benzetilir:

Şīve-i ġayb u şuhūd-ı şems-i ḥüsni olmasa
Kārgāh-ı ṣūret ü ma^cnāda göstermek muḥāl K.6/34

Yanakla güneş arasındaki alâkadan başka sevgilinin tecelli eden herşeyden daha kuvvetli ve şiddetli görünmesi sebebiyle de güneşle arasında bir alâka düşünülür:

^cĀriżuñ bir bezmi kim tenvīr ider der-ḥāl olur
Mihr-i maḥşer bī-żiyā şems-i tecellā ber-ṭaraf G.200/4

4.9.1.3.6. Ay (Mâh, Kamer)

Birinci felekte yer alır. Ay, şiirlerde çokca geçen bir unsurdur. Şekil ve parlaklık noktasından daha çok ele alınmaktadır. Geceyi aydınlatması bakımından ve hilalin çeşitli görünüşleri ile dikkat çekici bulunduğu için ele alınır.

Ay, umut ve ışık vericilik özelliği ile sevgilinin benzetileni olur:

Nā-gāh açıldı bāb-ı ḫazān-ḫāne-i faķīr
Mānend-i māh ^carş-ı cemāl itdi bir beşīr Mt.8-V/8

4.9.1.3.6.1. Hilâl (Mâh-ı nev)

Hilâl, ışığı ve inceliği sebebiyle bir fitile benzetilir:

Māh-ı nev müş^cil-i ķadrinde fīrūzende fitil
Āftāb-ı encümen ^cizzetine şem^c ü s̱āķ K.17/35

Övülenin vücudunun Şemseddin'in aşkı ile hilâle benzediği ifade edilir:

^cAşķ-ı Şemsü'd-dīn ile cismi olup mis̱l-i hilāl
Feyż-i Mevlānāya maẓhar olmışıdı bī-gümān T.10/3

Ramazan'ın sonunda bayram'ın olabilmesi için hilâlin gökyüzünde görünmesi gerekir. Bu sebeple "mâh-ı nev-îd" terkibi yapılır:

Hezār māh-ı nev-ᶜīd pāye-bend olsa
Firāz-ı küngüre-i kāma süllem olmaz imiş G.184/3

4.10. ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ UNSURLAR

4.10.1. Zaman (Rüzgâr, Devr, Eyyâm, Ay, Yıl, Asır, Dehr)

Zaman genellikle kendisinden şikâyet edilen bir mefhumdur. Bazen de zamandan kastedilen, kötü talih ve kötü devlet adamlarıdır:

Ahir zaman -ki şairin yaşadığı asır kastedilmektedir- garib bir asır olarak değerlendirilir:

Devlet o bī-kesüñ ki bu ᶜaṣr-ı ġarībde
Dünyā evinde ehl ü ᶜıyāli bulunmaya G.401/3

Bilinen anlamıyla zamanın ele alınması söz konusudur. Şair, önce hanımını sonra oğlunu kaybeder. Şair, oğlunun hanımından elli gün sonra öldüğünü dile getirir:

Rıḥletimden elli gün geçdikde bā-emr-i Ḫudā
Özleyüp oğlum Ḥüsāmeddīni aldum yanıma T.9/9

Eyyâm ve yıl:

Ḫendek-i ḳalᶜa-i temkīnini biñ yılda geçer
Keştī-i çarḫa eger olsa müsāᶜid eyyām K.30/23

4.10.1.1. Mevsimler (Fasl)

4.10.1.1.1. Bahar

Baharleyin her tarafın renk renk, hayattar ve cıvıl cıvıl oluşu ile sevgilinin âşıkta bıraktığı his arasında bir benzerlik kurulur. Gülün ve sünbülün, baharın müjdecisi olmaları sebebiyle, sevgili ile ilgili tasavvurlar içinde yer alırlar:

Bahār reng reng ṣūret-i gül-būseden yer yer
Semen-zār-ı ten-sīmīn gül-şen gül-şen olmuşdur G.49/4

Şair, bülbülün sonbahar ve ilkbaharı vasfeden edasının, yaşadığı asrın edebiyatını özetlediğini ifade eder. Bu, o dönemin edebiyatının her zaman feryâd u figan içinde olduğu anlamına gelmektedir. Şair bu münasebetle baharı zikreder:

Ḫulāṣa-i edebiyyāt-ı ᶜaṣr-ı ḥāżırdur
Edā-yı vaṣf-ı bahār ü ḫażānıñ ey bülbül K.50/20

Bahar, can veren, canı artıran bir mevsim olduğu gibi, baharda açılan çiçekler gibi insanların da açıldığı ifade edilir:

Gelicek faṣl-ı cān-fezā-yı bahār
Açılurduḳ riyāża çün ezhār Msnv.1/31

İlk baharı sünbüllerin müjdelediği ve gülbahçesinde güllerin açıldığı söz konusu yapılır:

Müjdeler nev-bahārı sünbüller
Açılur semt-i gülşene güller

Sevgili olmazsa baharın tadı yoktur. Sevgili yoksa âşığın hâlet-i ruhiyesi kış mevsiminin hâletiyle aynıdır. Şair, sevgili olmadan baharı ben ne yapayım dediği için, baharın nazlandığını düşünerek "gelmezsen gelme" gibi bir ifade içine girer:

Ben neyleyem bahārı o nāzik-nihālsiz
Gelmezse gelmesün gelecek nev-bahārlar K.10/3

4.10.1.1.2. Sonbahar (Hazan)

İlkbahar hayat ve canlılık anlamına gelirken sonbahar ölümü hatırlatmaktadır. Hazan mevsimi ölümü hatırlattığı için gurur ve kibir elbisesi de yaprak gibi yere düşer:

Ey nihāl-i çemenistān-ı ta^caẓẓum zīnhār
H̬āk olur berg-i h̬azānda es̱vāb-ı ġurūr G.55/7

Sonbaharda yapraklar dökülür, perişan olur:

Ṣarṣār-ı ḳahrına dūş olsa nihāl-i Ṭūbā
Olur eşcār-ı h̬azān gibi perīşān evrāḳ K.17/31

Şair, ticaretin memuriyete tercih edilmesi gerektiğini ifade ettiği *Me^cmûr* adlı şiirinde, ticarî olarak hiçbir şey yapamıyorsan, sonbaharda taze yetişmiş hıyar sat diyor:

Güz mevsiminde tāze yetişmiş h̬ıyār ṣat
Ḳış vaḳti var faṭīr boza sah̬leb bahār ṣat Mt.11-XXV/2

İlk baharda insana gelen güzel duyguların sonbaharda kaybolduğu ifade edilir:

Maḥbūb-ı nev-tırāş uyamaz sāde-rūlara
Evvel bahār ḥāleti yoḳ ṣon bahārda G.360/6

4.10.1.1.3. Kış (Şitâ)

Avnî Bey, kışa fazla itibar etmemektedir. Yalnız kış mevsimine ait bir âdetten bahsetmektedir. Kış vakti boza sahlep gibi içecekler ortaya çıkar.

Bunun dışında yazdığı bir kasidede ramazan ayının kışla beraber gittiğini ve bayramın nevruz ile yani baharla birlikte geldiğini ifade ederken orucu kışa bayramı ilk bahara benzetecek şekilde kullanmıştır:

Ḥākim-i şehr-i şitā ile gidüp māh-ı ṣıyām
Geldi nev-rūz ile atbaşı ber-ā-ber bayrām K.28/1

Kışın soğuğuyla insanın titremesi:

Dehenim destere-fersā-yı dü-vaṣf-ı dendān
Bedenim berd-i şitādan müteharrik-endām K.30/90

Kış mevsimi gösterdiği özellik sebebiyle şahne (bekçi) olarak da değerlendirilmektedir. Yasak olduğu hâlde içki içenleri bekçinin korkutmasından hareket edilerek yapılan bir tasavvurda, kış bekçisi çemen meclisine geldiğinde çınar kadehten elini çeker. Bu münasebetle, kış gelince çınar ağacının yapraklarının döküleceği ifade edilir:

Cenāb-ı şaḥne-i sermā ayaġ basdığı dem
Çenār sāġar-ı bezm-i çemenden el çekdi G.431/4

4.10.1.1.3. Gün

Güneşin doğuşuyla batışını içine alan aydınlığın hakim olduğu zaman sürecine denir. Şiirlerde, gündüz gece, rûz u şeb, leyl ü nehâr vs. gibi şekillerde geçmektedir.

Leyl ü nehar, âşığın manevî durumuyla alâkalı olarak ele alınmaktadır. Âşığı, zamanın geçmesi pek fazla ilgilendirmez. Onun düşüncesi ve daha çok onu ilgilendiren şey sevgilinin zülfü ve yüzünü hayal etmektir:

Bī-ḫaberdür ᶜāşıḳuñ āmed-şüd-i evḳātdan
Zülf ü rūyuñla geçer leyl ü nehār endīşesi G.439/4

Buna bağlı olarak sabah, şafak gibi ilgili unsurlar ortaya çıkar. Şair, sevgiliye bu gece, eğer senin etrafında dönen hâlen olsaydım sabah gömleğinin yırtılmasını hiç hatırıma getirmezdim, diyor. Âşığın geceleri daima üzüntü ve sıkıntıyla geçtiği için uzundur, âşık gecenin kasvetinden sıkılır ve bir an evvel gecenin bitmesini ister. Sevgilinin yanında olan âşık için böyle bir şey söz konusu değildir:

Yād itmez idüm çāk-i girībān-ı ṣabāḥı
Ey māh bu şeb hāle-i tāb-efkenüñ olsam G.270/2

Şafak sökerken kırmızı bir renktedir. Âşığın gözlerinin şafak gibi kana boyanması, sabaha kadar uyumaması ve sevgiliyi düşünmesi sebebiyledir:

Mānend-i şafaḳ gözlerimüz ḳana boyandı
Ey mihr-i dil-efrūz ṣabāḥ oldı uyan gel G.253/5

4.10.1.1.5. **Akşam ve Gece (Şâm; Şeb, Leyl)**

Akşam, genellikle gurbetle özdeşleştirilir. Bir garib kimsenin eğer arkadaşı sevgili ise, gurbet akşamı o garibe vatanın ilkbaharı ve sabahı gibi olur:

Bir ġarībiñ ki refīḳi sen olursuñ ey māh
Ṣubḥ u nev-rūz-ı vaṭandur aña şām-ı ġurbet Kıtᶜa.21/1

Sabah ve akşam o kadar çabuk geçmektedir ki, hangi sebepten böyle olduğu belli değildir. Şair, bunun gafletten mi ileri geldiğini yoksa bir uzun geceyi mi yaşıyoruz, diyerek istifham içindedir. Esasen günlerin kısa gecelerin uzun olması kış mevsiminin özelliğidir. Şairin hâlet-i ruhîyesi kış mevsiminin kasvetini ve sıkıntısını aksettirecek mahiyettedir:

Ṣubḥ u şāmum tīz-rev ol rütbe kim olmaz ᶜayān
Ġaflet-i çil-säle mi yā bir şeb-i yeldā mıdur K.18/57

Şair, övülenin ömrünün her bir akşamının Şâm kadar büyük ve uzun olması için dua eder:

Eyyām-ı ᶜömrün eylesün Allah pür-mezīd
Her şāmı Şām ḳadar ola her rūzı rūz-ı ᶜīd Mt.9/7

Gece ile ilgili olan unsurlar daha evvel gerek sevgilide güzellik unsurlarında yeri geldiği zaman ifade edilmiştir. Bu sebeple fazla teferruata girmeden bazı örnekler vererek geçmek istiyoruz.

Gece, ümitsizliği netice verecek duyguların yaşandığı bir zaman dilimidir:

Gözüm çerāġ-ı şebistān-ı ye'ˀs ü ḥırmāndur
Sitāre-i hünerem dāġ-ı sūz-ı gerdūnam G.269/6

Hatt, saç, ben gibi güzellik unsurları renk bakımından geceye benzetilirken, anber, müşg gibi güzel kokuların yine renkleri bakımından geceyle ilişkilendirildiğini görüyoruz:

Emüp laᶜlüñ ḫayāl-i ḫaṭṭ-ı şeb-fām itmeden geçdüm
Sebīl-i çeşme-i ḥayvānda aḫşam itmeden geçdüm G.287/1

ᶜAvnī görince ṭurra-i şeb-fām-ı dil-beri
Ḳābil midür ki mihr-i ḫıred zāˀil olmasun G.320/5

Gam, keder kasvet verici özelliği ile geceyle birlikte anılırlar.

Şeb-i ġamda görinür şuᶜle dil-i sīnemde
Ḫāk-i ḳabr-i şühedā üzre düşen nūr gibi G.445/6

Şair, şeyhin gece nasıl kerâmetler gösterdiğini söyleyerek müridini kandırmak istediğini belirterek, müridin böyle sahtekarlık neticesinde imana mazhar olması güçtü, diyor:

Gece ṣatardı kerāmātı şeyḫ-i sumᶜa-fürūş
Mürīdi maẓhar-ı īmān olaydı müşkil idi G.458/4

4.11. DÖRT UNSUR (Anâsır-ı erbaa)

Anâsır-ı erbaa veya çâr unsur da denilen dört unsur su, ateş, toprak ve havadan oluşan ögelerdir. Varlık, bu unsurlardan mürekkeptir. Bu dört unsurun insanların karakter ve mizaçlarına hükmettiğine inanılırdı. Buna göre ateşin tabiatı sıcaklık, suyun yaşlık, havanın soğukluk ve toprağın da kuruluktur. Eskilere göre dokuz gök, insana nazaran baba; dört unsur ise ana değerindedir. Bu ikisinin çocuğu olarak da mevâlîd-i selâse gösterilir.[214] Şair, dört unsuru ana olarak ele alarak toprak, su, ateş ve havadan şimdiye kadar böyle bir yüksek soyun vücut âlemine gelmediğini ifade eder:

Gelmedi mihr-i vücūda böyle bir necl-i celīl
Ḫalḳ olaldan ümmehāt-ı ḫāk ü āb u nār u bād K.25/6

---

214 İskender Pala, a.g.e, s.35

4.11.1. Su (Ab)

Su canlıların hayat kaynağı olması sebebiyle çeşitli sebeplerle anılır. Su ile ilgili deyimler de beyitlerde geçmektedir. Su gibi akmak, bir içim su olmak, yüz suyu vs. gibi bir takım deyimlerde su ile alâkalı unsurlar yer almaktadır.

Bir avuç ṭopraġa teşbīh olınur kürre-i ḫāk
Bir içim ṣu gibidür ḳulzüm-i çarḫ-ı aᶜẓam K.38/18

Gönül susuzları için dünyada bir damla su bulunmaz. Esasen devletin dalgalarla dolu denizi seraptan başka bir şey değildir:

Bir ḳaṭre ṣu bulınmadı dil-teşne-gān içün
Deryā-yı pür-telāṭum-ı devlet serābdur K.44/15

Âşığın, sevgilinin ok ve hançerini arzulaması silahların çeliğinde su bulunmasındandır. Asilerin güzellik bahçesinin gül ve şimşir ağacını, kılıçlarının çeliğindeki suyla sularlar. Dolayısıyla, rakip olarak da adlandırabileceğimiz "usat"ın, güzelliğin gülbahçesindeki sevgiliye kılıçlarının çeliği ile su vermeleri onu budamaları veya yok etmeleri anlamına gelmektedir:

Gül ü şimşādına ol gülşen-i ḥüsnüñ heyhāt
Āb-ı şemşīr-i dil-āzār ile ṣu virdi ᶜuṣāt Mt.6-VII/2

Bir beyitte suyun temizleyicilik özelliği ele alınmaktadır:

Seyf-i cihān-güşāsına ṣu vir memālikin
Levs̱-i vücūd-ı ehl-i fitenden muṭahhar it Mt.8-XI/7

Suyun ateşi söndürme özelliği bir beyitte ifade edilir. Sucu anlamına gelen sakkanın tevriyeli olarak kullanıldığını görmekteyiz:

Merḥamet ḳıl bir içim ṣu vir söyündür āteşüm
Teşne-gān-ı Kerbelānuñ ᶜaşḳına Saḳḳā Baba Kıt'a 45/2

Gönüldeki hararet ve sıcaklığa kıyametin dalgalı denizi bir içim su bile değildir:

Ten-i ḫūy-gerdeñ içün dilde olan tāb u tefe
Baḥr-i mevvāc-i ḳıyāmet bir içim ṣu olmaz G.152/5

Suyun akıcılığı ile ruhun akıp gitmesi arasında ilgi kurulur:

Cevher-i rūḥ-ı revānum ṣu gibi olsa revān

Ben şikāf-ı sīne-i zārum rūfū itmem yine G.400/3

Āb-veş çārı olurdı ḳulle-i sengīn-i ḳāf
Lücce-i ṭūfān-ı mevc-engīz iderdi incimād K.25/34

Gül bahçesinin havası toprağı suyu ateş olduğu için, gözyaşından çıkan ahın rüzgârı ile yaralardan gül saçılırsa ne olur ki:

N'ola āh-ı sirişk-i dīdemiz gül-ḫīz-i dāġ olsa
Bu gül-zārıñ ḥavāsı ḫāki āteş ābı āteşdir G.125/2

Bir değirmen tasavvuru içinde şair, niçin cuş u huruş ettiğini suyun bile bilmediğini ve garip garip dönmesi sebebinden dolabın da bîgâne olduğunu ifade eder:

Bu cūş u ḫurūş nereden āb da bilmez
Bu devr-i ġarībāneyi dôlāb da bilmez G.172/1

Şair, Münacat'ta Allah'ın ateşten gül, taştan saf su çıkardığını ifade ederek su ile taş arasındaki tezatı öne sürerek bunun mucize olduğunu söyler:

Nārdan güller bitirdüñ sengden mā^c-ı ma^cīn
Çūpdan iẓhār-ı ejderhā-yı Mūsā eyledüñ K.1/24

Şiirlerde bahr ve yem isimleriyle de adlandırılan deniz, aşkın ve hayretin benzetilileni olması ile düzlüğü ve büyüklüğü sebebiyle ele alınır. Denizdeki dalgalar ve girdaplar da tasavvufî anlamda insanın geçirdiği merhaleleri, imtihanları sembolize eder:

Ġarḳ idüp Fir^cavnı baḥr-ı pür-ḫurūş-ı ḥayrete
Feylesūf-ı ^caḳl-ı ḥikmet-dānı rüsvā eyledüñ K.1./7

Bir beyitte gönlün benzetileni olan akarsu, servi ağacının dibinden kıvrıla kıvrıla akması ile gönlün sevgilinin etrafında dolaşması arasında kurulan bir tasavvur söz konusudur:

Yanar dāġ gibi āteş-efşān göñül
Aḳar ṣu gibi hey ḫurūşān göñül Msnv.2/7

Ayrıca gözyaşı ile Ceyhun, Dicle ve Fırat ırmakları arasında bir ilgi kurulur:

Gözümüñ yaşları cūyā-yı yem-i vaṣluñdır
Cūy-ı Ceyhūn gibi ārām nedir bilmezler G.119/3

Övülenin ihsanı ve keremi buluta benzetilirken bu buluttan su veya nem sızdığı ifade edilir:

Ol dem ki şihāb-ı gażabı şu^{c}le-fikendür
Ol dem ki seḥāb-ı keremi reşḥ-i nem eyler K.7/47

Bulutla duman arasında da bir ilgi düşünülür. Âşığın âhının duman şeklinde düşünülmesi ve bu dumanın göğe yükselmesi ile renk ve şekil bakımından da bir münasebet kurulur:

Belki bir bī-çārenüñ dūd-ı fiġānıdur seḥāb
Belki bir ber-geşte-ḥālüñ āhıdur berḳ-ı cihān K.35/27

4.11.2. Toprak (Türâb)

Bütün bitkilerin topraktan çıkması ve ayaklar altında kalmasından dolayı ele alınan toprak, tevazuyu sembolize eder. Mütevazı insanlar toprak gibidir. Kendisi dolu ve meyvedar olduğu hâlde hiçbir kibir ve gurur olmayan insanlar toprağa benzetilirler. Bu münasebetle kendisi ilmin kapısı olduğu hâlde zerrece benlik taşımayan Hz. Ali ebû türâb olarak ifade edilir. Toprak bütün gizli hazineleri ihtiva etmesi bakımından da ele alınır. Şair, bu sebeple kendisinin gizli bir hazine olduğunu ve toprak altında bulunduğunu ifade ederek, dünya sarrafının kendi kıymetini anlayamayacağını ifade eder.

Añlamaz ṣarrāf-ı ^{c}ālem ḳadr-i müsteṣnāmızı
^{c}Avnîyā biz kenz-i mektūmuz türāb altındayız G.167/5

Mutluluk iksirinin toprak olduğunu söyleyen şair, övülenin ayağının toprağı olanın yüce hazinelere sahip olacağını ifade eder:

Genc-i ^{c}alāya mālik olur ḫāk-i pāy olan
Ey ḫ^{v}āce kīmyā-yı sa^{c}ādet türābdur K.44/12

Ölümün dolaylı anlatımı, toprağın altına girmektir. Toprak, bu sebeple ölümü de sembolize eder. Tasavvufî açıdan da, *toprak olmak* sözü, nefsin bütün arzu ve emellerinden sıyrılmak anlamını ifade eder:

Toprağın altına istisnasız herkes girecektir:

Her biri olsa da Rüstem gibi ṣaf-der Paşa
^{c}Āḳıbet zīr-i türāba girecek her Paşa T.19/1

Toprakla ilgili unsurlardan olan toz, rengi ve inceliği ile ele alınmaktadır. Buna göre rüzgârın girdabı dönerken bizim tozumuzdan bir parça alması ile delilik çölünde âteşli bir nur oluşur, diyen şair, azını örnek göstererek çoğunun tasavvur edilmesini ister:

Olur deşt-i cünūnda bir menār-ı āteşīn peydā
Dönerken gird-bād aḫẕ itse bir pāre ġubārumdan G.336/2

Dağ, büyüklüğü aşılamazlığı yönleriyle ele alınırken Ferhâd'ın büyük bir gayret göstererek aşkı için Bî-sütûn dağını delmesinden bahsedilir. Büyüklüğü ve ağırlığı sebebiyle de dağ, gamın benzetileni olur. Bu örnekle, aşkın kolay bir iş olmadığı ima edilirken âşığın gönlünde taraf taraf dağlar bulunduğu ve aşk Ferhadı'na herbirinin bir Bî-sütûn olduğu ifade edilir:

Göñlümde dāġlar bulınur kim ṭaraf ṭaraf
Ferhād-ı ᶜaşḳa her biri bir Bī-sütūn olur G.43/4

Diğer bir ilgili unsur olan taş, âşığın çeşitli dertlerinin ve sevgilinin verdiği sitemin benzetileni olurken değirmen taşı ile alâka kurulur:

Vücūd-ı bī-es̱erüm dāne-i daḳīḳ gibi
Başumda seng-i sitem seng-i āsyāb ḳadar G.48/3

Çöl ile sine arasında bir münasebet kurulur. Bu münasebette âşığın gözyaşının sinesini yarık yarık etmesi ile çöl toprağının yarık yarık olması arasında ilişki kurulur. Şair, çölü de dağ gibi aşılması güç bir unsur olarak ele aldığı için gama benzetir. Fakat kendisinin gezip dolaştığı çölü ve Bî-sütûn dağını dolaşmak ne Mecnûn'un ne de Ferhad'ın aklına gelmiştir, diyerek kendisini onlardan üstün tutar:

Benüm geşt itdigüm deşt ü Bī-sütūn-ı ġam
Ne Ḳaysuñ ᶜaḳlına ne ḫāṭır-ı Ferhāda gelmişdür G.67/5

4.11.3. Ateş (Azer, Nâr, Od, Şerer, Şuᶜle)

Ateş, yakıcılığı sebebiyle ele alınırken hasretin gamın benzetileni olur. Bunun yanı sıra divanda cehennemin ateşinden de bahsedilir.

Şair, gözünden coşarak çıkan göz yaşının iz bırakmadan çıkması sebebiyle canının acısıyla ey âh ateşi yanımdan cehennem ol diyerek âh ateşini def eder. Bu şairin gelenekten ayrılan tutumlarından biridir:

Çıḳdı gözümden eşk-i ḫurūşān bī-es̱er
Ey nār-ı āh sen de yanumdan cehennem ol G.251/7

Şair bulunduğu yerin çöl olduğu şeklinde bir imaj uyandırmak istemektedir. Bu çölün toprağından hasret ateşi yükselmektedir:

Ey seḥāb-ı merḥamet Allah içün bir ḳaṭre ṣu
Ṭoprağından nār-ı ḥasret berḳ urur bir yerdeyem G.272/2

Şair, gözyaşının cehenneme, ahının cennete aks etmesiyle cennetin nar çiçeğinin, ateş cehenneminin ateşinin su olacağını ifade eder:

Düşse eşküm dūẕaḫa ᶜaks itse āhum Cennete
Nār olur gül-nār-ı firdevs āb olur nār-ı Cehīm G.291/2

Şule, ateş alevi; şerer, kıvılcım anlamlamına gelir. Feryat alevi öyle bir parlamalıdır ki, felek fanusunun çevresi kıvılcımlarla dolsun.

Öyle lemeᶜān eyle ki ey şuᶜle-i feryād
Pīrāmen-i fānūs-ı felek pür-şerer olsun G.325/6

Nar yakıcılığı ile aşkın benzetileni olurken, aşk ateşinin saklı bir ışığı olduğu ifade edilir:

Berḳ-ı pinhān-dilem teᵓs̱īr-i nārumdan ṣaḳın
Nār-ı ᶜaşḳam şuᶜle-i nā-āşkārumdan ṣaḳın G.312/1

Sine, sevgilinin ateşiyle o kadar yanar ki şairler, âşığın sinesinin narından bahseder olmuşlardır. Zaten bu sebeple âşığın âhından ateş çıkmaktadır. Sine narlı olunca âşığın feryad ve figanı duman olur. Şair, sinenin ateşinden çıkan feryad dumanının gökyüzü aynasını kaplamasını, görünmemesini ister.

Āyīne-i sipihri siyāh eylesün tamām
Ey nār-ı sīne dūd-ı fiğānuñ görinmesün G.313/6

4.11.4 Hava (Bad, Nesim, Yel)

Rüzgârla ilgili olarak divanda geçen diğer unsurlar şunlardır: Bâd-ı semûm-ı ġażab, bâd-ı kerem, bâd-ı vezân, bâd-ı şimâl, bâd-ı hevâ, bâd-ı ṣabâ, bâd-ı nesîm-i aşḳ, bâd-ı âh, bâd-ı burût (bıyık rüzgârı) vs.

Redhouse, "*Turkish and English Lexıcon*"da burût"un, bıyık anlamına geldiğini ifade ederek açıklamasına şöyle devam eder: Bâd ile birlikte (bâd-i burût) bıyık rüzgârıdır. Bu da, kibirlilik, gururluluk, şaşaa, debdebe anlamlarına

gelmektedir.[215] Bu münasebetle şair, sevgiliye mahşer ışığı, senin yücelik kapına kandil olsa, debdeben onu söndürür, der:

Şem^c-i maḥşer der-i iclālüñe ḳandīl olsa
İnṭıfā-yāfte-i bād-ı burūt eylersin G.317/4

Şiddetli gürültülü rüzgâra, sarsar adı verilir. Ümitsizlik bu bakımdan önünde bir şey bırakmayan şiddetli bir rüzgâra benzetilmektedir:

Virmiş idi bād-ı hevāya beni
Ṣarṣar-ı ye^ʾs-i ḳeder-i rūzgār K.36/59

Âşıklar öyle şiddetli bir şekilde âh çekerler ki, bu âh tonalite ve hız bakımından sarsara benzer. Şair, Hz. Süleyman'ın, rüzgârı teshir eden bir peygamber olduğu için yürüyen taht adı verilen taht-ı revânı rüzgâr taşımaktaydı. Rüzgârın Hz. Süleyman'ın tahtını bir yerden bir yere taşıması anlık bir meseleydi. Şair, bu hâdiseyle bir münasebet kurar. Bu münasebet, rüzgârın şiddeti ve hızlılığı üzerine kurulmuştur:

Cism-i nā-būdumı ber-bād idicek ṣarṣar-ı āh
Kendümi taḫt-ı revān üzre Süleymān ṣandum G.297/2

Gam, âşığın gönlünde öyle bir hararet meydana getirir ki, Gam ışığı, yakıcı gönülden parlayınca, saba rüzgârı kendisini yakmasın diye, âşığın yanından euzu besmele çekerek geçer:

Berḳ urur şu^cle-i ġam sīne-i sūzānumdan
İsti^cāẕeyle geçer bād-ı ṣabā yanumdan G.318/1

Şair, gözyaşının ve âhının, hasret havasına ve suyuna bolluk vermesiyle gönlün Mecnûn ağacının, Leylâ'nın toprağından zuhur edeceğini ifade eder. Bîd-i mecnûn söğüt ağacı anlamına da gelmektedir. Beyitte gözyaşı-su ile âh-hava arasında münasebet kurulur. Hava, hasretin benzetileni olur.

Eşk ü āhum virse feyż āb u ḥevā-yı ḥasrete
Bīd-i Mecnūn-ı dil eyler ḫāk-i Leylādan ẓuhūr G.106/4

Rüzgârın, postacılık vazifesi de vardır. Sevgilinin kâkülünün hevesiyle saba rüzgârı mecnun olmuştur. Mecnun olunca âşığın âhı gibi sahralarda esmeye

---

215 "A mustache, باد s. Wind of the mushacle; i.e., pride, conceit."

dolaşmaya başlamıştır. Şair, heves kelimesini havayı hatırlatacak şekilde kullanır. Bâd-ı sabâ, teşhis edilmiştir:

Mis̱āl-i āh-ı ᶜāşıḳ böyle ṣaḥrālarda esmezdi
Hevā-yı kākülüñle olmasa bād-ı ṣabā mecnūn G.337/4

Aşkın rüzgâra benzetilmesi, rüzgârın havayı temizlemesi, pislikleri uzaklaştırması ile herşeyin sâkinleşmesi, böyle olunca da ağaçların bitkilerin döllenmesinin durması söz konusu olur. Aşk da işte böyle bir anlam ifade etmektedir. Aşk rüzgârı da esmezse gönüllerin sükünete ermesi, verimsiz bir hâle girmeleri ile âşık-maşuk arasındaki alâkanın kesilmesi ve biraz daha ileri giderek söylersek insanların çoğalması duracak ve Allah'ın kendi öz cemâlini âşıkların gözüyle seyretmesi hikmeti son bulacaktır. Ayrıca aşkın bir an durması herşeyin çift yaratıldığı kâinatta dengenin bozulmasına sebep olacaktır. Allah'ın Halik isminin tecelli etmesi de aşk iledir. Aşk rüzgârı esmezse, Allah'ın yaratma sıfatına sükûnet gelir ki bu mümkün değildir:

Bir dem vezīde olmasa bād-ı nesīm-i aşḳ
Ṭūfān-ı āferīnişe ḥāl-i sükūn gelür G.52/2

Âh ile rüzgâr arasında kurulan münasebet, âhın duman olarak düşünülmesi ve rüzgârla bu dumanın yükselmesi sebebine dayanır. Bâd-ı âh'ın söz konusu edildiği bir beyitte , âhı tasavvufî anlamda kullanan şair, âh rüzgârının esmesiyle tecelli güneşinin ışık deryası coşku ile akacaktır, der:

Deryā-yı nūr-ı mihr-i tecellī ḫurūş ider
Esdükce bād-ı āhları Mevlevîlerüñ G.237/9

Âşığın âh etmesi sebebiyle meydana gelen rüzgârın şiddetli titreme meydana getirmesi, rüzgâr başladığında nesnelerin titremesi sebebine dayanır. Eğer rüzgâr şiddetli ise bir kargaşa meydana gelir. Bu kargaşada hây u hû seslerinin gelmesi rüzgârın uğultusunu ifade etmek için oluşturulan bir tasavvurdur. Kıyametin karışıklık ve kargaşalık yerinde duyulan hây u hûlar, âh rüzgârının titremesinin gereğidir:

Ey nesīm-i āh şūrişgāh-ı rest-ā-ḫīzde
Hāy u hūlar muḳteżā-yı ihtizāzuñdur senüñ G.223/6

Rüzgârın, habercilik fonksiyonundan da söz edilmektedir. Rüzgâr, sevgiliye kavuşma müjdesi getiren bir postacı olarak değerlendirilir:

Peyk-i nesīm-i müjde-i vaṣl-ı nigār-veş
ᶜĀlemde ṣūret-i cevelānuñ görinmesün G.313/5

Şair, rüzgâra hitaben, yaralının kalbinden çıkan yanık âhına dokunma diyerek, bu bağın güllerinin hep ciğer kanıyla beslendiğini ifade eder:

Ṭoḳunma ey nesīm āh-ı dāġ-ı ḳalb-i mecrūḥa
Bu bāġuñ gülleri perverde-i ḫūn-ı cigerdür hep Mfrd.21

Rüzgârın ihya edici bir nefes olarak değerlendirilmesi, Hz. İsa'nın ölüleri diriltme özelliğini hatırlatmaktadır. Rüzgâr nefesiyle çemeni ihya etmiş ve gül bahçesinin fezası baharın bolluğu ile mahşer gibi canlı bir hâle gelmiştir:

Yine enfās-ı nesīm eyleyüp iḥyā-yı çemen
Maḥşer-i feyż-i bahār oldı feżā-yı gülşen K.45/1

Şair, saba rüzgârını şahıslandırarak, onun hiçbir bostanda durmadığını söyler. Saba rüzgârının araştırıp sormasının sebebinin ne olduğunu merak eden şair, âdeta adres arayan bir postacı portresi çizmektedir:

ᶜAvnī tevaḳḳuf itmedi bir būstānda
Esbāb-ı cüst ü cūy-ı ṣabā kim bilür nedür G.63/7

Uyuyan fitneyi, uyuyan bir canavarı uyandırmamak gerekir. Saç inceliği sebebiyle ejdere, yılana benzetilir. Onun işi kan almaktır. Saba rüzgârı, sevgilinin alnına düşen saç kıvrımına değdiğinde alın üzerine düşen saç hafif olduğu için hemen hareket etmeye başlar. Bu da yılanın kıvrılmasını andırdığı için saç ile yılan arasında bir ilişki kurulur. Böyle bir tasavvur ile şair saba rüzgârını uyarmak zorunda kalır. Çünkü, bu ejderha hareket ettiği zaman âşıkların kanını almaya devam edecek, sevgilinin yanına kimseyi yaklaştırmayacaktır:

Ey bād-ı ṣabā ṭurra-i cānāne ṭoḳunma
Ḫᵛābīdedür ol ejder-i pīçāna ṭoḳunma G.391/1

4.12. HAYVANLAR

4.12.1. Kuşlar

Divanda, kuşlardan bir yerde "mürgân" diye, sekiz yerde "mürg"; bir yerde "tayr", bir yerde de "tuyûr" olarak bahsedilmektedir. Mürġân-ı maᶜnâ, mürġ-i

ḫıred, mürġ-i âzâr, mürġ-i dil-i Mecnûn, mürġ-i hevâ-ḫ᷾âh-ı çemenzâr-ı viṣâl, mürġ-i nâlân, mürġ-i dil, mürġ-i dil-i nâlân vs. şeklinde çeşitli benzetmeler içinde yer alan kuşların mânâ, akıl, gönül; uçup gitmesi bakımından heva, sevgilinin eziyetinin âşığın gönlünü lâne tutmasıyla âzâr ile münasebet kurulmuştur. Âşığın sinesi canı için bir kafes olarak düşünülür. Sevgiliden gelen oklar, can kuşu için dâne olarak düşünülür. Rüstem, ava meraklı İran'ın efsânevî bir hükümdârıdır. Şair, ava meraklı olan tabiatini, böyle bir avcıya benzetir. Kendisinin üstünlüğü mânâ kuşunu yakalamakta yatar. Şair, mânâ kuşunu hayal okuyla yakalar. Tabiat avcısı Rüstem'i hayal okunu açmadan bölük bölük mânâ kuşunu avlamaktadır:

Ṣayd ider mürġān-ı ma^{c}nāyı ḳıṭār-ender-ḳıṭār
Virmeden tīr-i ḫayāle Rüstem-i ṭab^{c}um güşād K.26/53

Mürg-i âzâr, incinmiş kuş demektir. Şair incinmiş, kanatsız ve titreyen bir bedenle, uçmak için gayret eden, fakat uçamayan bir kuşu örnek göstererek, bacanağının açlıktan zayıf düşmüş bedeni ile neredeyse uçacağını fakat kuvvetsizliği sebebiyle aciz kaldığını ifade eder:

Bā-canāḫum ṭayerān eyledi ^{c}āciz ḳaldı
Mürġ-i āzār gibi bī-perr ü lerzān-endām K.30/107

Mecnûn'un gönül kuşu, Leylâ'nın zülfünün tuzağına düşmüştür. Saç ile sevâd-ı hâme arasında renge dayanan bir ilgi kurulur. Bu tuzak, Leylânın zülfünün tuzağından daha cezbedici olduğu için Mecnûn'un gönül kuşu Leylâ'nın zülüf tuzağından kurtulur:

Sevād-ı ḫāmesi ol rütbe cāẕib kim me^{c}ānīsi
Alur mürġ-i dil-i Mecnūnı dām-ı zülf-i Leylādan K.33/30

Gönül yaralı bir kuştur. Kendisine bir yuva aramaktadır. Şair, övüleni hümaya benzeterek onun kanatları altına sığındığını ifade eder:

Ol hümā-yı himmetüñ girdüm ḳanādı altına
Lāne ṭutdum beççe-i mürġ-i dil-i nālānuma T.9/7

Şairin tasavvufa olan hakimiyeti, çok sağlamdır. Her ne kadar yer yer bu tür önemli beyitlere rastlıyorsak da bunlar Avnî Beyin şair olduğuna dair en önemli delillerdir. Âşık, kavuşma çemenzarında uçmak isteyen bir kuştur. Fakat imkân âleminin sıkıntı yeri, onun kafesi olmuştur. İmkân âlemi, varlık ile yokluğun birbirine eşit olduğu ve var olmak için bir tercih ediciye muhtaç olunan âlemdir.

Şair, böyle bir âlemin kafes olduğunu ifade ederek, uluhiyyetin sınırlarını zorlayan bir kuş olmak istediğini söyler:

Ben mürġ-i hevā-ḫ^v āh-ı çemenzār-ı viṣālüm
Miḥnet-kede-i ᶜālem-i imkān ḳafesümdür G.143/2

Şair, kuş yuvasına tahrip elini uzatmak kendi evine kanca atmaktır diyerek, mecazî veya gayr-i mecazî anlamda yuva yıkmanın uygun bir şey olmadığını ifade eder:

Efendi ḫānmān-ı nefsüñe hep ḳanca atmaḳdur
Yed-i taḫrīb uzatmaḳ āşyān-ı mürġ-i nālāna G.413/2

Aklı deve kuşuna benzeten şair, kanatları olduğu hâlde uçmaya kabil olmadığını ifade ederek, Cebrail'in bile uçamadığı bir yerde deve kuşuna benzeyen akıl nasıl uçabilir, demektedir:

Olsun mı şütür-mürġ-i ḫıred ḳābil-i pervāz
Bir yerde ki Cibrīl ᶜadīmü'ṭ-ṭayerāndur Mfrd.57

Şair, sevgiliye zülfünün ucundaki tuzakta gönül kuşu kalabilir mi dediğini onun da, ey deli âşık, senin gönlün kalmasın, bu isteğini yerine getireceğim, gönlün bu tuzakta kalabilir dediğini ifade eder:

Didüm dām-ı ser-i zülfüñde ḳalsun mürġ-i dil cānā
Didi ey ᶜāşıḳ-ı dīvāne göñlüñ ḳalmasun ḳalsun Mfrd.114

Kuş çeşitlerinden güncişk, güvercin, hüdhüd, hüma, anka, karga, kırlangıç, andelib, şahbaz ve Nevî Divanı'nın Tahlili kitabının tasnifine göre tavuk (mâkiyân) da kuş çeşitleri arasında sayılmış olduğu için pek uygun olmasa da onu da burada zikrediyoruz.

Serçe (güncişk, usfûr), zayıflığı ve naifliği ile konu edilir:

Şehbāz-ı nigeh evc-i ḳażādan süzülünce
ᶜAnḳā daḫī hem-ḥālet-i ᶜuṣfūr görinsün G.321/4

Güvercin (hamâm), zikredilirken her hangi bir özelliği üzerinde durulmaz. Burada önemli olan uçmak fiilidir:

Et yemez tekkesi dervīşi gibi açım aç
Bu riyāżetle uçarsam yeridir miṡl-i ḥamām K.30/85

Hüdhüd, çavuşkuşu, ibibiktir. Hz. Süleyman ile Sebâ melikesi Belkis arasında haber getirip götüren, çok uzakta ve derindeki suyu havadan keşfetme kabiliyetine sahip bir kuştur:

Ne Hüdhüdem ne serā^c^ir-şinās-ı Belḳısam
Ne Āṣafam ne Ḥıżır ne de dīv-i efsūn-ẕā K.34/30

4.12.1.1. **Hümâ, Ankâ (Sîmurg)**

Hümâ, talih kuşudur. Anka, Kafdağında yaşadığı farz edilen tüyleri renkli yüzü insana benzeyen, kendisinde her kuştan bir alamet bulunduran ve yükseklerde uçan bir kuştur. Şair, talihin kendisine gülmeyeceğini anlatmak için böyle bir örnek kullanmıştır: Devlet kuşuna Anka'nın tüylerinden ev yapmak ne kadar imkânsızsa, kendisinin afiyete ermesinin de o kadar güç olduğunu ifade eder:

Baña āsyāb-ı devletle maḳām-ı ^c^āfiyet virmek
Hümāya āşiyān yapmaḳ gibidir bāl-i ^c^Anḳādan K.33/14

Ankâ, rivayetlere göre dişi bir kuştur. Çoğalması için Allah ona bir erkek ankayı eş olarak yaratmıştır. Necid ve Hicaz yöresine yerleşen bu kuşlar çoğalmaya başlamışlar, fakat yöredeki ne kadar kuş varsa hepsini tek tek alıp götürürmüş sıra çocuklara gelince zamanın peygamberi Hanzale b. Safvan dua etmiş ve yıldırım çarpmasıyla bu kuş nesli ile birlikte yok olmuştur. Şair, sevgiliyi merhamet ankasına benzetir. Elbette benzetme unsuru onun merhametsizliği üzerinde yoğunlaşır. Dolayısıyla ondan şefkat nişanı görmek imkânsızdır:

Sīmurġ-ı merḥametden ben görmedüm nişāne
Ey ḫ^v^āce sen görürsen benden selām söyle Mfrd.138

Herkesin yüceliğe çıkması icap etmez çünkü bazı şeyler kabiliyete bağlıdır. Kol ve kanat taşıdığı için deve kuşu kırlangıç olmaz:

Herkese mūcib-i rif^c^at degül esbāb-ı ^c^ulüvv
Per ü bāl ile şütür-mürġ piristū olmaz G.152/3

4.12.1.2. **Karga**, kötü sesiyle anılır:

Gül gitdi pāy-ı gül-büni żabṭ itdi zāġlar
Bülbül ^c^aceb mi itse gül-istāna elvedā^c^ G.196/4

4.12.1.3. **Kırlangıç**, sadece bir beyitte geçer. (G.152/3)

4.12.1.4. **Bülbül (Andelib)**, bütün divan şiirinde bülbülün nasıl bir yeri varsa Avnî Beyin şiirinde de aynı şekildedir. Bülbül, âşığı sembolize eder. Çoğu zaman

âşık istiaresi olur. Avnî Beyin bülbül için yazdığı tamamlanmamış ve yirmi beyitlik "Bülbül-nâme" adlı bir kasidesi vardır. Bu kasidede bülbül ile gül arasında geçtiği düşünülen bir çok hâdise yer almaktadır. Bülbülün sesinin güzelliği, gül için nelere katlandığı, feryat ve figanı, bülbül ve bu mazmunu oluşturan diğer halkalar bir aradadır. Bülbül ile gül arasındaki aşkın bir çok unsurunu taşıyan bu şiirde, bülbül artık mahlukatın bittiği ve uluhiyyetin başladığı yer olan sidrede ağzını açıp ezân okusa bile gülün kulağına gitmeyeceğini söyleyen şair,

Firāz-ı sidreden açsañ dehānuñ ey bülbül
Gülüñ ḳulağına girmez eẕānuñ ey bülbül K.50/1

bülbülün evinin gül fidanında olduğunu fakat, nedense vücudunun dikenlerle delik deşik edildiğini söyler. Bilindiği gibi gül fidanı, "gülü seven dikenine katlanır" atasözünde de işaret edildiği gibi dikenlidir. Bundan dolayı gül fidanına konan bülbül yaralanmıştır. Gülün kırmızı renginin, bülbülün kanının üzerine damlaması sonucu oluştuğuna inanılır:

Ne ḥāldür bu ki ḫār-efgen vücūduñ olur
Nihāl-i gülde iken āşyānuñ ey bülbül K.50/3

Fakat rüzgâr, bülbülün arkadaşıdır. Elbette ki, gül bülbülü yaraladığı için cezasını bulacaktır. Kan tutma deyiminin de kullanıldığı bu beyitte, rüzgârın bülbülün intikamını almak için gülün yanına gittiğinde gülün üzerindeki kanı görünce eğer bülbülü kan tutmazsa gül mutlaka cezasını çeker. Güle rüzgârın cezası elbette onu koparıp atmaktır:

Bulur cezāsını gül rüzgār ᶜafv itmez
O ḳanlı ḳātili ṭutmazsa ḳanuñ ey bülbül K.50/5

Fakat, bu rüzgârdır gelir geçer, onda devamlılık yoktur. Rüzgâr durduğu an, gül yine bülbülün kanını almaya devam edecektir. Sabah rüzgârının bülbülle arkadaşlığı fazla sürmez. Çünkü, saba rüzgârı sabahleyin esip sonra duran bir rüzgârdır. "Rüzgâr gibi gelip geçti" tabiri bu sebeple söylenmiş bir sözdür. Bu söz, rüzgârın hem çabuk geçtiğini hem de devamlılığı olmayan bir özelliğe sahip olduğunu ifade eder. Şair, "Bu rüzgârdur elbette pâydâr olmaz" sözü ile ifade ettiğimiz anlamı kastetmiştir:

Bu rüzgārdur elbette pāydār olmaz
Senüñle ülfeti bād-ı ṣabānuñ ey bülbül K.50/9

Goncanın açılması, gülbahçesinin bütün sırlarını faş etmesi demektir. Gonca kapalı bir ağıza benzetilir. Açıldığı zaman (ki buna gül denir) "ağzımı açtırma"

deyiminde de olduğu gibi, gülbahçesinin bütün sırlarını bir çırpıda söyleyeceği düşüncesinden hareketle şair, gül bahçesinin bütün sırları ortaya dökülmüşken bülbülün gizli sırlarının hâlâ bilinmediğini ifade eder:

Açıldı ġonca bilindi serā'ir-i gül-zār
Senüñ bilinmedi rāz-ı nihānuñ ey bülbül   K.50/4

Şair, bülbülü, kafese haps edilen padişah çocuklarına benzetir. Bu ikisi arasındaki kurulan münasebet her ikisinin de asil olmalarına ve figanlarının bütün âlemi sarsmasına dayanır:

Ḳafesde ḥabs olınan pādşāh-zāde gibi
Sarāy-ı ᶜālemi ṣarṣar fiġānuñ ey bülbül   K.50/10

Şair, bu meseleye tasavvufî açıdan da bakmaktadır. Şair, bu beyitle Gülşenî tarikati mazmununu vermektedir. Bu tarikatin piri gül babadır. Dolayısıyla gülşen, bir tekke ise, gül pîr, bülbül mürittir:

Ṭarīḳatüñde senüñ Gül-şen midür pīrüñ
Mürīd-i zārı mısuñ Gül Babanuñ ey bülbül   K.50/11

Gülşen-i râzı tevriyeli olarak kullanan şair, beyitte, bir Gülşen-i Râz mazmunu yaparak şiiri güzelleştirir:

Tamām-ı Gülşen-i Rāz-ı kemāl iken bu ḳadar
Şebüsterī gibi bir tercemānuñ ey bülbül   K.50/12

Gül meclisinin nedimi, dikendir. Gülün dikeni ise bülbülün rakibidir. Şair, dikenin mezesi olma derken gülün şarap olarak tasavvuru bülbülün de mezeye lezzet katan bir çeşni olduğu düşünülür. Çünkü diken bülbülün kanını emmektedir. Bülbülün bu mecliste hanende de olduğu söylenebilir. Şair, eğer dikenin mezesi olursan dilini keserler diyerek gitgide dikene yaklaşan bülbülün diline de dikenin batacağı ifade edilmek istenir:

Nedīm-i bezm-i gülüñ olma ṭāᶜim-i mezesi
Be-ḥaḳḳ-ı ġonca keserler lisānuñ ey bülbül   K.50/13

Şair bu kasidenin sonlarına doğru şairlerin bülbülle olan münasebetlerine temas etmektedir. Aslında bülbülü bu tasavvurlara mal edenlerin ve onu bu makama çıkaranların şairler olduğunu ifade eden şair,

Uçurdılar şuᶜarā tā maḳām-ı evce seni
Ḥafīẓ-i ẕillet iken ḫānmānuñ ey bülbül   K.50/17

bülbülün hakkında yazılan destanların sayfaları süslemesiyle arşivlerin cennetin uçsuz bucaksız göklerine döndü, der.

Feżā-yı cennete döndi ḫazīnetü'l-evrāḳ
Varaḳ-ṭırāz olalı dāstānuñ ey bülbül K.50/18

Avnî Bey sondan ikinci beyitte bülbül sözüyle hem kendini hem de bülbülü kasteder ve Hamîd'in bedî beyanı ile mukayese yaparak onun sözlerinin daha bedi olduğunu ifade eder:

Kemāl-i manṭıḳ-ı ṭab^c-ı Ḥamīde nisbetle
Senüñ bedī^c degüldür beyānuñ ey bülbül K.50/19

Şair, asr-ı hâzırın edebiyatını bir mısra ile özetlemektedir. Bu edebiyat, bülbülün sonbaharını ve ilk baharını vasf etme tarzından başka bir şey değildir:

Ḫulāṣa-i edebiyyāt-ı ^{c}aṣr-ı ḥāżırdur
Edā-yı vaṣf-ı bahār u ḫażānuñ ey bülbül
K.50/20

4.12.1.5. Şahbaz, eski kültürümüzde av için eğitilen bir çeşit av hayvanı olan doğandır. Şahbaz, pâdişahın, âşığın, sevgilinin, gönlün, gözün, gamzenin ve nihayet şairin kendi tabiatinin benzetileni olur:

Eyleseñ de ṣad şikār ey bāz-ı maġrūr-ı nigāh
Şāh-bāz-ı gülşen-i dergāh pertevdür saña G.10/3

4.12.1.6. Akbaba (Nesr)

Sadece bir beyitte geçmektedir. Ma'nanın benzetileni olarak ele alınmıştır:

Nesr-i ma^{c}nā beytden tā arşa eylerdi ^{c}urūc
Neylesün kim rişte-bend-i per ü bālidür sözüm K.9/11

Tavuk (Mâkiyân), sadece bir beyitte geçmektedir:

Olur bu mezbelede ḫayl-i mākiyān üzre
Ḫurūş-ı tīr-i nigeh pādişāh-ı la^{c}lin-tāc G.34/4

. Dört Ayaklı Hayvanlar

4.12.2.1. Ahû (Gazal)

Güzelliği, ürkekliği, gözleri ve yabanî olması sebebiyle divanda sık sık zikredilmektedir. Ahû ile avcı münasebetleri de ele alınan konular arasındadır. Âşık, avcı sevgili ipe sapa gelmez ahûdur. Şair, bir beyitte hâtırasını vahşiliği ve hiç kimseye itaat etmeyişi sebebiyle ahûya benzetmektedir. Yeryüzü, güzel gözlü

kızların gözlerinin halkasından iri delikli eleklere dönse düşünce ahûsu o kadar vaşhidir ki hiç bir halkaya, tuzağa düşmez:

Ġazāl-i ḫāṭıram ol rütbe vaḥşīdür ki rām olmaz
Zemīn ġırbāle dönse ḫalḳa-i çeşmān-ı ḥavrādan K.33/18

Şair, vahşîlikte ve kimseye ram olmamakta bu sıfatlarla bilinen ahûyu geçtiğini ifade eder. Ahûların gözünün vahşet sürmesi odur:

ᶜAceb mi çeşm-i ġazālāna keḥl-i vaḥşet isem
Ḳażā-yı deşt-i muḥabbetde ḫāk-i Mecnūnam G.269/2

4.12.2.1.2. Arslan (Şîr)

Şîr-i jiyân ve şîr-i ner terkibleriyle beyitlerde zikredilen arslan cesareti, haşmeti, büyüklüğü ve yüceliği sembolize etmektedir. Övülen genellikle şecaat noktasında arslana benzetilmektedir. Övülenin sofrasından beslenen, kemter bir karınca olsa da o bir süre sonra bir arslan şevketinde görünmektedir:

Perverde-i cenābuñ olan mūr-ı kemteri
Şevket-nümūn-ı şīr-i jiyān itdi rūzgār K.26/35

Fakat, gönlün uçsuz bucaksız olan boşluğu öyle bir yerdir ki erkek arslanlar hep ahû gibi avlanmaktadır:

Hep āhu-vāne ṣayd oluyor şīr-i nerleri
Yā Rab feżā-yı dil ne ᶜacāyib künāmdır K.42/41

4.12.2.1.3. At (Esb, Eşheb, Feres, Hayl, Kümeyt, Tevsen, Gülgûn-ı bâd-pâ)

Şiirlerde at ve at ile ilgili olarak bir çok unsur geçmektedir. At, sert ve haşin yürüyüşü (fers-i tünd-ḫırâm), zabt edilmezliği ve rengi ile ele alınmaktadır. Bu münasebetle atın dizgininden; terkisi, terki kayışı, eğerin arkasında bulunan ve eşyâ bağlamaya yarayan kayışlar anlamına gelen fitrâktan ve gemden bahsedilmektedir. Bunun dışında at, hüner, baht, ikbal ve kalem gibi mefhumların benzetileni olmanın yanında, "atbaşı gitmek" deyimine de yer verilir:

Ḫink-i iḳbāline olmazdı yine cāy-ı ḫırām
İtseler dehre çırā-zār-ı beḳāyı ilhāḳ K.17/26

Aşağıdaki beyitte şair, atı nefse benzeterek onun dizgininin insanda olduğunu, eğer dizginleyemiyorsa kusur insandadır, der:

Bendedir bendedir Allah bilür taḳṣīrāt
Yoḳsa dizginini gördi fers-i tünd-ḫırām K.30/74

Atın eğitimsiz hâli vahşîdir. Âşığın, sevgiliden ayrılması imkânsız hatta muhaldir. Çünkü âşığın başı sevgilinin vahşi atının eğerine bağlıdır:

Senden ayrılmaḳ muḥāl ey şehvār-ı kūy-ı nāz
Beste-i fitrāk-i esb-i vaḥşetüñdür başumuz G.176/2

Methetme yollarına, nihayet yoktur, bu yollar sınırsızdır. (Dolayısıyla dilin sınırsız ifade imkânları olduğu da, şair tarafından bu şekilde ifade edilmiş olur.) Yol ve at arasında kurulan ilgi, at ile kalem arasında da kurulmuştur. Fakat, söyleyici olan kalem atının zaptedilmesi zordur. İnsiyatifin karışmadığını, kalemin ilham nasıl geliyorsa o tarafa meylettiği şeklinde bir ifade söz konusudur:

Nihāyet yoḳ ṭarīḳ-ı medḥüñe bī-ḥadd ü pāyāndur
Velīkin ᶜācizüm żabṭ-ı kümeyt-i kilk-i gūyādan K.33/46

Kara bahtın ata benzetildiği bir beyitte, atın gemlenmezse, kendisini belâ çukuruna düşüreceği ifade edilir. Atın gemlenmemesi, kontrolsüz kalması demektir. At kontrolsüz kalınca, üstündeki biniciyi çukura düşürebilir:

Bu gidişle beni bir çāh-ı belāya düşürür
Tevsen-i baḫt-ı siyāhum eger almazsa licām K.30/70

Ümit yolunun üzerinden geçmek için hüner gibi bir at olmalıdır:

Şimdi rācülden füzūnterdür kelāmı Fārsuñ
Gerçi kim ṭayy-ı reh-i ümmīde tevsendür hüner G.124/2

Şirin'in yolunu Ferhad'ın kanı öyle bir kaplamıştır ki, Hüsrev'in gül renkli atının ayagı dizine kadar çamura batmıştır

Reh-i Şīrīni ḫūn-ı telḫ-i Ferhād öyle ġarḳ itmiş
Ki pāy-ı tevsen-i gül-gūn-ı Ḫusrev der-gil olmışdur G.140/10

At bir beyitte "gülgûn-ı bâd-pâ", çabuk ve hızlı giden gül renkli olarak ifade edilir:

Çil içre bir nice gül-gūn-ı bād-pā bulınur
Efendi ᶜālemi ıṣṭabl-i gāv u ḫar ṣanma G.402/3

Aşağıdaki beyitlerde, atlarla ilgili birçok unsuru bir arada bulmak mümkündür:

Yügrük at kendi yemin artırur elbet diyerek

Eyledüm nice zamān ᶜarṣa-i ḫidmetde ḫıram

Ḳusḳunum doġrulacaḳken reh-i ḫidmetde baña
Zaḫm-ı mihmīz-i cefā köstegi ḳırdurdı tamām

Bu gidişle beni bir çāh-ı belāya düşürür
Tevsen-i baḫt-ı siyāhum eger almazsa licām

Görmedüm eşheb-i baḫtum gibi bir çul ṭutmaz
Olmasun mı semerüm ḳahḳaha-fermāy-ı enām

Belki bir arpalıġa nāᵓil olurdum ben de
Mevleviyyet yolına itse idüm ᶜaṭf-ı zimām

Baña da baḫt mübāhāt ile at ṭut dirdi
Olsa ḫar-bende ḳadar bende de saᶜd-i eyyām

Bendedür bendedür Allāh bilür taḳṣīrāt
Yoḳsa dizgin mi görürdi feres-i tünd-ḫırām

Dolu dizgin der-i iḥsāna şitāb eyleyerek
ᶜArż-ı ḥāl itmedüm ey Dāver-i Dārāb-ġulām K.30/68,69,70,71,72, 73,74,75

4.12.2.1.4. Köpek (Kelb)

Divan şiirinde rakip, köpeğe benzetilir. Bu özellikle rakibin sevgilinin yanından ayrılmaması sebebiyledir. Bununla beraber, köpek sahibinin evine kimseyi koymamakta gizlice girmeye çalışanları bile hırpalamaktadır. Köpeğin burnu iyi koku almaktadır. Rakib de öyledir. Onun burnu âşığın kokusunu alacak şekilde eğitilmiş gibidir. Padişahlar ava giderken av köpeklerini de yanlarında götürürlermiş. Şair, rakiplerin kendisine taş atmalarını pâdişahımızın av köpekleri azdı bir de bu köpekler türedi şeklinde değerlendirir:

ᶜAvnī raḳībler bize taᶜrīże başladı
Pek azdı pādişāhımızuñ av köpekleri G.437/8

Nimet sahiplerinin her birinin saadet kapısında mutlaka bir köpek vardır:
Mümkün degil cihāndaki erbāb-ı niᶜmetüñ
Bāb-ı saᶜādetinde kilābı bulunmaya G.389/3

Köpeğin sadık oluşu örnek ve bir ölçü olarak gösterilirken, övülenin ekmeğinden beslenenlerin ona köpek kadar bir vefa göstermedikleri ifade edilir:
Göstermedi kilāb ḳadar ṣūret-i vefā
Perverdigān-ı niᶜmet ü nān-ı der-i ᶜAzīz Mt.8-V/7

Köpek, genellikle sahibinin evinin kapısında durur. Âşık, sevgiliye sadakatini göstermek için ve ona yakın olmak için kapıda bekleyen köpeklere katılmak istemektedir:
Ṣafā-yı bāl ile devlet sürer bir ādem olurdum
Derūñde dāḫil-i cemᶜiyyet-i kilābuñ olaydım G.283/4

İslâm inancına göre köpeğin pis olarak kabul edilmesi ve köpeğin bulunduğu yeri meleklerin teşrif etmemesi:
N'ola sürūş-ı ḥużūr uğramazsa yanımıza
Hezār-ı kelb-i mülevveṡle bir ḫarārdayız G.157/3

Dünya bir cîfedir. Ona yüzünü bulaştırıp gayret dişini gösterenler köpeklerden başkası değildir:
Bu cīfe-i cihān içün ālūde-rūy olup
Dendān-nümā-yı ġayret olanlar kilābdur K.44/21

4.12.2.1.5. Deve (Şütür), Katır (Ester), Eşek (Har), Öküz (Gâv)

Deve yük taşıyıcılık sıfatıyla zikredilir:
Piyāde-pūy-i sebük-bār-ı rāh-ı ümmīdüz
Ne bār-i üştür-i dehrüz ne zīr-i bārdayız G.158/2

Şair, ne hallere düştüğünü anlatmak için, padişahın ahır adlı cennetindeki Mısır eşeği ile Şam katırının kendisinden daha iyi geçindiğini ifade eder. Bu beyit

divanın en kötü söylenmiş beytidir. Şairin böyle bir müptezele düşmesi ve ahırı cennete benzetmesi, kabul edilebilir gibi değildir:

Meselā cennet-i ıṣṭabl-ı şehen-şāhīde
Benden aᶜlā geçinür Mısr eşegi ester-i Şām K.30/81

Kırk yılda bir hızlı giden gül renkli bir at bulunur. Ey efendi sen âlemi eşek ve öküzün ahırı mı zannedersin:

Çil içre bir nice gül-gūn-ı bād-pā bulınur
Efendi ᶜālemi ıṣṭabl-i gāv u ḫar ṣanma G.402/3

4.12.2.1.6. Fil (Pil)

Şair bir beyitle "Fil vakası"na, bir telmihte bulunmuştur. Hem-pâ kötü bir işte arkadaşlık etmek demektir. Bilindiği gibi "Fil vakası" adı verilen hâdisede Ebrehe, fillerle Kâbe'ye hücum etmiş, fakat gökte beliren ve adına Ebâbil denen, dağ kırlangıçlarının ayaklarıyla küçük küçük taş atmaları sebebiyle bütün ordunun dağıldığı rivayet olunur:

Maġz-ı serüñ ġıdā-yı ebābīl-i cevr olur
Rūḥ-ı edā-yı mūrda hem-pā-yı pīl iseñ G.212/1

4.12.2.1.7. Sincâb

Âşık, aşk sultanından istiğna elbisesi almıştır. Bu elbise, âşığa göre, sincâbî kürklere tercih edilir:

Bize sulṭān-ı ᶜaşḳıñ virdigi kālā-yı istiġnā
Müreccaḥdır yanımda ᶜAvnîyā sincāb ṣırtından G.332/5

4.12.2.1.8. Kedi (Gürbe)

Şarabın nasıl bir özelliği haiz olduğu ifade edilirken, onun öyle bir müessiriyeti vardır ki, pireyi arslan kediyi fare eder:

Ḳahr-ı luṭfuñda o teʾşīr-i mükemmel var kim
Pireyi şīr-figen gürbeyi mūş eyler mey G.452/5

4.12.2.1.9. Koyun (Kûsfend)

Sadece bir beyitte zikredilen koyun, övülenin adaleti söz konusu olduğunda bu adaletin bütün dünyaya sirayet etmesi neticesinde koyuna kurtun ve ya başka bir canavarın mutluluğu koyuna azap gagalı keklik olur. Dolayısıyla kurt ile kuzunun bir arada yaşayacağı ifade edilmek istenir:

Ḥıfẓı sāri olsa dehre cāy-gāh-ı emn olur
Küsfende-kām-ı ejder kebk-i minḳār-ı ᶜiḳāb K.29/34

3. Balıklar, Böcekler, Sürüngenler

4.12.3.1. Balık (Mâhî)

Sadece bir beyitte zikredilen balık, Mevlevî'lerin tecelli denizinde Hızır olarak şuhûd âleminin sonsuzluk veren suyunun içine gark olmaları sebebiyle Mevlevî'lerin benzetileni olur:

Biᶜaynih Ḥıżr olup baḥr-i tecellā içre māhīler
Ġarīḳ-ı Āb-ı ḥayvān-ı şuhūd oldı siyāhīler Mt.11/2

4.12.3.2. Pervâne

Pervâne, geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebektir. Pervane muma veya çerağa âşık olarak değerlendirilir. Dolayısıyla pervâne âşığı, mum da sevgiliyi karakterize eder. Avnî Bey Divanı'nda en çok ismi geçen hayvanlardan biridir. Tasavvufî anlamda da pervanenin ele alındığını görmek mümkündür. Allah'ın hikmeti nerede bir ateş yakmışsa, oraya her yönden ve yerden sayısız pervanenin geldiği görülür. Yani Allah, önce hikmeti yaratır sonra ihtiyacı olanları bu hikmet etrafında toplar.

Ḥikmetüñ her ḳanda işᶜāl eylemişse bir çerāġ
Şeş-cihetden lā-yuᶜād pervāne peydā eyledüñ K.1/25

Fikir ışığına, ilham hümasının pervâne olduğu ifade edilmektedir. Bu son derece önemlidir. Bu beyitte şiirin önemli problemlerinden olan fikir-ilhâm meselesine şairin bakış açısı hakkında ipuçları elde etmek mümkündür. Aslında ilham, düşünmeye yeterince yer ayırdıktan sonra ortaya çıkan ve bir gayrete bağlı olarak gelişen hâdisedir. Bu tek beyitten şairin şiir poetikasına dair ipuçları elde edilebilir. Buna göre şiir, önce fikir daha sonra ilhamdır. İlham hümasının, fikir ışığına pervane olması, onda yanması anlamına gelmekle beraber, fikrin ilhama fazla değer vermediği ve onu etrafında dolaştırdığı hatta yaktığı, ifade edilmek istenir. Dolayısıyla fikir, sevgiliyi; ilhâm, âşığı sembolize eder. Bundan şu sonuç da çıkarılabilir: Şiir, fikrin ışığında, ilhamın kuşunun pervâne gibi yanmasıyla oluşan bir terkiptir. Bununla beraber ilhâmın hümaya benzetilmesi alelade ve tesadüfî değildir. İlhamın hüma kuşuna benzetilme sebebi, hümânın bir talih kuşu olması ve herkesin başına konmayacağı düşüncesinde yatar. İpe sapa gelmez olan

hümanın fikir şulesinin etrafında yanmayı arzulaması, bu fikrin yüceliğine ve kutsiyetine delâlet eder.

Yūsuf-ı ṭab^cuma dil-dāde Züleyḫā-yı ḫod
Şu^cle-i fikrüme pervāne hümā-yı ilhām K.30/45

Şair, "geldik" redifli gazelinde bir *didar*ın ışığının parıltısında boğulup pervâne gibi, vücutu mahv etmeye geldik, der:

Bir şu^cle-i dīdāruñ olup ġarḳ-ı fürūġu
Pervāne gibi maḥv-ı vücūd itmege geldük G.229/2

Şairin, Bülbül ve Gül hikâyesindense, Şem ve Pervâne hikâyesine daha bir ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Çünkü şairin mizacı, her gonca için divane olmaya müsait değildir. O, sevgili yolunda pervane gibi ölmeyi, daha bir erdemlilik olarak görmektedir:

Bülbül gibi her ġoncaya dīvāne-ser olma
Bir şu^cleye cān virmede pervāne-mizāc ol G.261/2

4.12.3..3. Sinek (Zebâb)

Sinek, divanda üç yerde geçmektedir. Bunlardan birinde, kara sineğin kanadına bir himmet eli uzatılırsa çok kuvvetli ve demirden bir sed olacağı ifade edilmekte ve övülenin himmetinin zayıflara kuvvet bahşedeceği söylenmektedir:

Taḳviyet-baḫş-ı ża^cīfān olsa ^cavn-i himmeti
Sedd-i rāh-ı tīr-i āhen-dūz olur perr-i ẕebāb K.29/35

İstihcana kaçan bir diğer beyitte ise yapılan işte sebat etmek gerektiğine, yoksa pislikten pisliğe konmakla malum olan sineğe benzemenin kaçınılmaz olduğuna işaret edilir:

Boḳdan boḳa ḳonup ne geçersüñ sinek gibi
^cİndümde devr-i bāb gelür boḳ yemek gibi Mt.11-XXIV/1

Dünya sofrasındaki fakirlerin hâli, bir şişenin içindeki ve dışındaki sineklerin hâline benzer:

Fehm eyle seyr ü gürsine-i ḫ^vān-ı ^cālemi
Ẓarf u birūn-ı şīşede seyr it sinekleri G.437/6

4.12.3.4. Akreb, Ankebût, Bukalemûn

Ölüm sonrasında insanın kabirdeki durumunu anlatan şair, eziyet için haşerelerin ve zehirli böceklerin hücum edeceğini, bedenindeki et ve yağın karınca ve akrebin gıdası olacağını söyler

Hücūm ider saña āẕār içün hevām u sevām
Olur lüḥūm u şüḥūmuñ ġıdā-yı ᶜaḳreb ü mūr K.10/52

Şair, güneşin övülenin etrafında dolaşmasını, ışık telleri üzerinde dolaşan örümceğe benzetir:

Güneş gezinmededür ḥāle-kāḫ-ı ḳadrinde
Hezār tār-ı şuᶜā içre ᶜankebūt-āsā K.34/54

Bukalemûn, sık sık renk değiştirmesi sebebiyle bazen sevgilinin, bazen de aşağıdaki beyitte de görüldüğü gibi feleğin kararsızlığını ifade etmek için zikredilir:

Biñ dürlü ḥāl-i buḳlemūn-reng ider ẓuhūr
Devr eyledikçe āyine-i çerḫ-i bī-ḳarār Mt.8-I/2

4.12.3.5. Çekirge (Cerâd), Karınca (Mûr), Köstebek, Semender

Şair, düşmanın küffâr taifelerinden yardım alıp çekirge sürüsü gibi, Plevne Kahramanı Gazi Osmân Paşanın üzerine geldiğini ifade etmek için, çekirgelerin toplu hâlde bir yeri işgal etmeleri hâdisesini nazara verir. Zikrediliş sebebi budur:

İmdād alup ṭavāʾif-i küffārdan ᶜadū
Ḳıldı hücūm o Ḥażrete mānende-i cerād Mt.8-II/3

Karınca, Hz. Süleyman ile birlikte ve çoğu zaman tasavvufî anlamda ele alınmaktadır. Ayrıca zayıflığı, düşkünlüğü ve acizliği sembolize ettiği gibi çeşitli tezat unsurlarını izah etmekde materyal teşkil eder. Bu işret yerinde eğer bir âşık karınca gibi görünüyorsa, bir şarap içip âlemin Süleymanı olması kolaydır:

Ey ḫᵛāce mūr isek de bu ᶜişret-sarāyda
Gel bir piyāle çek de Süleymān-ı ālem ol G.250/5

Karınca, tevazuyu da sembolize eder. Şair, dostun yolunda küçük bir karınca gibi olduğunu, kinli düşmanın gözüne ejderha gibi göründüğünü söyler:

Dostuñ rāh-güẕārında maḥaḳḳar mūrum
Düşmen-i kīne-verüñ çeşmine ejderhāyum G.278/3

Övülenin öyle bir saf bakışı vardır ki, zayıf bir karıncayı savaş meydanının Güstehem'i eyler. Güstehem, cesaretiyle meşhur olan, İran kahramanlarındandır:

Feyż-i naẓar-ı saṭveti bir mūr-ı żaᶜīfi
Revnaḳ-şiken-i maᶜreke-i Güstehem eyler K.7/28

Köstebek, toprağın karanlığında rızkını bulması sebebiyle anılır:

Rezzāḳ rāh-ı rızḳını gösterdi herkese
Zīr-i mużīḳ-ı ḫākde gör köstebekleri G.437/5

Semender, âşık devamlı bu böceğe benzetilir. Bu böceğin özelliği, ateşte yaşamasıdır. Aşka giren insan semender yaratılışlı olmalıdır. Sevgilinin verdiği her eza ve cefâya razı olacak bir mahiyette olmayanlar âşık olamazlar:

Hezārān dāġ-ı āteş-fāmdır zaḫm-ı taḥassürden
Semender-ṭıynetān-ı ᶜaşḳıñıñ esvābı āteşdir G.125/5

Hasret nârına oturabilen âşıklar semendere benzetilir:

Semendersüñ ey Ḳays-ı āteş-perest
Ki nīrān-ı ḥasretde bulduñ nişest Msnv.2/29

4.13. NEBATLAR

4.13.1. Ağaçlar

4.13.1.1. Genel Olarak Ağaç

Ağaç, şekli ve maddî durumu bakımından bazı tasavvurlarda yer almakta bazen şecer bazen de diraht isimleriyle anılmaktadır. Kâinat bir ağaca benzetilince bu ağacın tohumu ve meyvesinin Hz. Peygamber olduğu ifade edilir. Bunun sebebi, kâinatın yaratılması, Hz. Peygamber'in yüzü suyu hürmetinedir. Bu ağacın meyvesi de odur. Çünkü, ahir zaman peygamberi olarak gönderilmiştir.

Sensüñ ancaḳ s̱emer ü toḫmı diraḫt-i kevnüñ
Berg u aᶜżā gibidür mā-ḫalaḳ-ı mevcūdāt K.3/4

Fitne, dallanıp budaklanması ve yayılması itibariyle ağaca benzetilir:

Aṣl-ı diraḫt-i fitne ᶜadīm oldı ortadan
Elbette var fürūᶜı da ey şāh-ı nükte-dān K.8-XI/7

Aşk iksirinin sirayet etmesiyle ağaçta ve taşta, dil, göz ve kulak peyda olur

Bütün sirāyet-i iksīr-i ᶜaşḳdandur kim
Ḥacer şecerde dil ü çeşm ü gūş olur peydā G.13/3

4.13.1.1.1. Çınar

Çınar, yapraklarını dökme özelliği sebebiyle kış mevsimi ile birlikte zikredilmiştir. Ayrıca aşağıdaki beyitte çimenlikte şarap içen bir insan hayaliyle verilmiştir:

Cenāb-ı şaḥne-i sermā ayaġ basdıġı dem
Çenār sāġar-ı bezm-i çemenden el çekdi G.431/4

4.13.1.1.2. Serv

Sevgilinin boyunun düzgünlüğü, inceliği anlatılmak istendiğinde servi ağacı ile bir ilgi kurulur. Servi ağacı, su kenarlarında yetişmesi, rüzgâr estiğinde nazlı nazlı sallanması sebebiyle de çeşitli tasavvurlar içinde yer alır:

Gel ser-i ḳabrümde ṭur bir laḥẓe ey sīmīn-beden
Nūrdan bir serv dikmişler ḳıyās itsün gören G.304/1

Servin nazlı nazlı sallanışı şairde farklı bir hayal meydana getirir. Sevgili yürürken ayağının toprağı etrafa serpilecektir. Sevgili nazlı olunca onun ayağından saçılan toprak da nazlı olacağı için şair, sevgiliye benim mezar taşımın gölgesinden sakın, diyerek, mezar taşının gölgesinin sevgilinin ayağından serpilen toprağa ağır geleceğini ifade eder. Dolayısıyla şair, sevgilinin nazını ayağının toprağına ikame ederken taşın ağırlığını da gölgesindeymiş gibi gösterir. Bu müthiş belağat, Avnî Beyin şair olduğunu göstermek için kâfidir:

Bār olur şāyed türāb-ı pāy-ı maḥşer-ḫīzüñe
Serv-i nāzum sāye-i seng-i mezārumdan ṣaḳın G.312/4

4.13.1.1.3. Şimşâd

Şimşad, şimşir ağacıdır. Boyunun uzunluğu sebebiyle anılır. Gül bahçesinde gül ile birlikte bulunur. Asiler, gül ve şimşir ağacına kılıclarının çeliğinin suyu ile su vermişlerdir. Tabii ki bu da, onların kesildikleri anlamına gelmektedir. Usat olarak sembolize edilen tip, bağcıdır. Onun kılıcı elindeki makastır ve yaptığı iş budamadır. Şair, bu durumu farklı bir şekilde yorumlamaktadır:

Gül ü şimşādına ol gül-şen-i ḥüsnüñ heyhāt

Āb-ı şemşīr-i dil-āzār ile ṣu virdi ᶜuṣāt Mt.6-VII/2

4.13.1.1.4. Bîd-i mecnûn (Söğüt)

Söğüt ağacıdır. "Mecnûn", tevriyeli kullanılır. Mecnûn, Leylâ'nın toprağı üzerinde yetişen bir söğüt ağacına benzetilir:

Eşk ü āhum virse feyż āb u ḥevā-yı ḥasrete
Bīd-i Mecnūn-ı dil eyler ḫāk-i Leylādan ẓuhūr G.106

4.13.1.1.5. Zakkum

Cehennemde yetişen bir ağaçtır. Cehennemliklerin yemeğidir. Sevgilinin zülfünün kokusu, cehenneme yayılsa, zakkum ağacının her yaprağı bir cennetin bir katı olan *Adn* gülbahçesi olur:

Sereyān eylese nīrāne şemīm-i zülfü
Gülşen-i ᶜAdn ola her berg-i diraḫt-i zaḳḳūm K.8/29

4.13.1.1.6. Tûbâ

Tûbâ, kökü yukarıya doğru dalları aşağıda olan bütün cenneti gölgeleyen bir ağaçtır. Bu ağaç, gölgesi ve boyu nedeniyle anılır:

Ḳāmetüñ seyr eyleyünce gökde ᶜĪsā yerde Ḫıżr
Ġulġul-i Ṭūbālik eyler zīr u bālādan ẓuhūr G.106/5

4.13.1.1.7. Kavak

Kavak, meyvesiz bir ağaçtır. Övülenin kerem ve merhamet rüzgârı esince ağaç meyveleri ve kavak ağacı şuur sahibi bir insan olur:

Olsa bād-ı keremi kūh-ı Serendībe vezān
Zī-şuᶜūr ādem olur bār-ı dıraḫt u ḳavāḳ K.17/28

4.13.2. Çiçekler

4.13.2.1. Genel Olarak Çiçek

Çiçekler, renkleriyle, kokularıyla ve şekilleriyle çeşitli tasavvurlar içinde yer almaktadırlar. Çiçekler baharın müjdecisi olarak kabul edilmektedirler. Bu sebeple, ilkbahar ile çiçekler arasında çeşitli hayaller gelişmiştir.

"Yenişehir Şehrengizi"nde, şair, bahar mevsimi gelince çiçekler gibi bahçeye açılırdık, diyerek açılmayı; hem kapalı bir şeyin açılması şeklinde -ki bundan çiçeğin açılması kastedilir, hem de tenezzühe çıkmak anlamında ele almaktadır:

Gelicek faṣl-ı cān-fezā-yı bahār
Açılurduḳ riyāża çün ezhār Msnv.1/31

İlkbahar sultanı kafilesiyle sahraya çıkınca çiçeklerin sultanın çadırının en üst köşesine gelip kurulduğu ifade edilir. Dolayısıyla, çiçekler ilkbaharın habercisidirler. Bir diğer ifadeyle, çiçek ile ilkbaharın birbiriyle özdeşleştiği sanki de birinin zikredilmesiyle diğerinin zikredilmesine ihtiyaç olmadığı bir durum söz konusudur:

Ṣaḥrāya çıḳdı mevkib-i sulṭān-ı nev-bahār
Geldi ḳuruldı bāġda çādır çiçekleri G.437/3

4.13.2. Gül, Gonca

4.13.2.1. Gül:

Gül, dikeniyle birlikte bir bütünlük arzeder. Gülü dikensiz olarak düşünmek imkânsızdır. Gül meclisinde gülün sohbet arkadaşı dikendir. Diken gülün yanına kimseyi yaklaştırmamakta ustadır. Yaklaşanın kanını emmekte ve bu bezmde âşığın kanını mezesine katmaktadır. Bu sebeple diken âşığın rakibidir:

Ḫārlarla hem-firāş-ı bezm-i ülfet olma kim
Ey gül-i bāġ-ı cefā ġayret helāk eyler beni G.444/6

Gülün renk itibariyle ele alındığı bir beyitte onun kırmızı rengiyle ciğer kanı arasında bir ilgi düşünülür. Aşk bağında yetişen güller, ciğer kanıyla beslenirler:

Ṭoḳunma ey nesīm āh-ı dāġ-ı ḳalb-i mecrūḥa
Bu bāġuñ gülleri perverde-i ḫūn-ı cigerdür hep Mfrd.20

Güzellik bir kitaptır. Bu kitabın gül bölümünün nakışları gönül tarafından seyr edilmeden gönül süsleyen sevgilinin mühüre benzeyen dudağından sevgilinin adı hemen bilinmektedir. Hatem, mühür anlamına gelir. Bir şeyin kime ait olduğu mühürle bellidir. Âşık, sevgilinin dudağından hemen adının ne olduğunu bilmektedir:

Naḳşını seyr itmemiş gül-ṣafḥa-i ḥüsnünde dil
Ḫātem-i laᶜl-i dil-ārānuñ hemān adın bilür Mfrd.28

Gül, goncanın açılmış şeklidir. Goncanın açılması sevgilinin ağzının açılması demektir. Bu da sevgilinin gülüşü şeklinde tasavvur edilir:

ᶜAceb mi dāʾimā bülbül gibi nālān isem ᶜAvnī

Yanumda gül gibi ḫandān olur bir ġonca-fem yoḳdur   Mfrd.66

Cevher-i gülden maksat, Hz. Peygamber'in nurudur. Bu nûrun çarh babasına intikal etmesiyle anaların kudsî bir kokuya gebe kaldıkları ifade edilmektedir:

Ābisten-i nefāyiḥ-i ḳuds olsa ümmehāt
Ābā-yı çarḫa cevher-i gül ḳılsa intiḳāl   K.43/4

Gül, şekli ve rengi bakımından ele alındığı gibi, kokusu bakımından da ele alınmaktadır. Gül bahçesine güzel koku yayan, güldür. Sevgili de, bir meclise girdiğinde, meclisi baştan başa güzel bir rayiha kaplamaktadır:

Açılup gül gibi bir kūşede ārām itdi
Gül-şene neşr-i şemīm eyledi dāmen dāmen   K.45/13

Gül ile bülbül arasındaki macera bülbül bahsinde uzun uzadıya anlatıldığı için, burada tekrara düşme endişesiyle yeniden dile getirilmedi:

Bulur cezāsını gül rūzgār ᶜafv itmez
O ḳanlı ḳātili ṭutmazsa ḳanuñ ey bülbül   K.50/5

Yara ile renk itibariyle bir ilgi düşünülmüştür. Hasret meclisinde yara, gül; gözyaşı şarap gibidir:

Dāġ u eşküm bezm-i ḥasretde gül ü müldür baña
Ṣavt-ı zencīr-i cünūn feryād-ı bülbüldür baña   G.3/1

Gül şekil itibariyle kulağa benzetilmiştir:

Peyām-ı cāme-i gül-naḳş-ı yār içün ᶜAvnī
Diraḫt-i gül gibi Ṭūbāda gūş olur peydā   G.12/5

Sevgilinin yoluna gül dökülmesine dair bir beyit vardır:

Gül gibi kāffeten çāk-i giribān olalım
Rāh-ı yāre dökülüp ḫākile yeksān olalım   G.279/1

4.13.2.2.2. Gonca

Gonca, bikr-i güldür. Bikr-i gül, dokunulmamış, el sürülmemiş sevgili demektir. Goncanın dudağa benzetildiği düşünülürse, bikr-i gül-gonca, öpülmemiş dudak anlamına gelir. Şair, nerede bir gül gömlekli sevgili varsa, gül goncasının kızlığı gibi, açık saçık (perde-bîrûn) olmuştur, der:

Bikr-i gül-ġonce gibi perde-bīrūn oldı bütün

Nerede var ise bir dil-ber-i gül-pīrāhen K.45/5

4.13.2.3. Nergis

Avnî Bey Divanı'nda iki yerde nergis çiçeğinden bahsedilmektedir. Bunlardan birinde göz ile nergisin efsunlu bakışları arasında bir ilgi kurulur. Nergis gözlü ifadesi, baygın bakan sevgili için kullanılır:

Ṣarı dībā giyüp ḳızduḳça rūyuñ tāb-ı ṣahbādan
Gözüm nergislik içre lāle-i ḥamrāya beñzersin G.314/3

Diğeri ki bu, Bâkî'den alıntıdır. Şair, nergislerin gülistanın sayfalarını altınla süslemesini ister:

Bahār-ı fażl u ᶜirfāndur bi-ḳavl-i Bāḳī-i merḥūm
Zer-efşān eylesün nergisler evrāḳ-ı gül-istānı K.23/52

4.13.2.4. Yasemin

Sadece bir beyitte zikredilir. Yasemin, gülle birlikte açıldığı için zikredilir:

Seyr it o sīm-tenler o püskürmeyenleri
Bu gül-şenüñ de bir mi açar yāsemenleri G.451/1

4.13.2.5. Nester

Yaban gülüdür. Divan'da bir yerde geçmektedir. Yaban gülü ile şekil bakımından gökyüzünün dokuz çadırı olarak değerlendirilen unsurları arasında bir münasebet kurulur:

Meger ki nester-i vech-i ᶜarūs-ı ḥikmet imiş
Şu nüh-sürādıḳ-ı çarḫ-ı kebūddan maḳṣad Kıtᶜa 22/3

4.13.2.6. Lâle

Şekil ve renk itibariyle yaraya benzetilirken şekil noktasından kadehe benzetilir:

Gül-zār ṭomruġunda bir işkence var yine
Baḳ āteş oldu lālelerüñ pīrehenleri G.451/6

Lale şekil itibariyle ve içinin siyahlığı sebebiyle yaraya benzetilir:

Ḳıldı beni ḫāl-i rūy-ı āli
Mānende-i lāle dāġ-ber-dil K.31/19

Lale soğanından bahsedilir:

Dilinde dāġ-ı ṭama^c var o sürḫ-i rūyuñ kim
Miṣāl-i lāle degil bir piyāzdan fāriġ G.198/3

Lale-i hamrâ ile, kırmızı lalelerden söz edilir:

Ṣarı dībā giyüp ḳızdıḳça rūyuñ tāb-ı ṣahbādan
Gözüm nergislik içre lāle-i ḥamrāya beñzersin G.314/3

4.13.2.7. Sünbül

Sünbül, bir beyitte, gül gibi baharın müjdecisi olarak kabul edilirken,

Müjdeler nev-bahārı sünbüller
Açılur semt-i gülşene güller Msnv.1/36

Bir bir başka beyitte, sünbülün güzel kokusu ve koyu kırmızı rengi ile, sevgilinin saçı ile arasında ilgi kurulur.

Mū degül sünbül-i gülzār-ı cemāl ancaḳ bu
Ḫaṭ degül dāġ-zen-i nāf-ı ġazāl ancaḳ bu G.355/1

4.13.3. Meyveler

4.13.3.1. Genel Olarak Meyve

Meyve, tadı ve zevki noktasından çeşitli tasavvurlara sebep olurken, bir şeyin neticesi olarak da ele alınmıştır. Bilindiği gibi meyve, bir şeyin hem sonu hem de başlangıcıdır. Yani, koskoca bir incir ağacının programı, şekli, rengi ve hemen bütün özellikleri, kısaca genetik hususiyetleri incir tohumunda veya çekirdeğinde vardır. İşte bütün bu özellikleri taşıması bakımından bir meyvede bir ağaç saklıdır demek yanlış olmaz. Hz. Peygamber'in nuru mükevvenat ağacının tohumudur. Hz. Peygamber dışında yaratılmış olan diğer mahluklar ise bu kevn ağacının dal ve yaprakları gibidir. Hz. Peygamber'in meyve olması ise, onun kâinatın yaratılma sebeplerinin tamamını vücudunda toplaması, bir bakıma Allah'ın uluhiyet ve rububiyet dairesindeki bütün isimlerine en mükemmel anlamda mazhar ve âyine olması sebebiyledir. Dolayısıyla şu kâinat ağacının sadece Hz. Peygamber gibi bir meyvesinin olması bu ağacı yaratanın ondan gerekli sonucu aldığını gösteren yeterli bir sebeptir. Ağaç meyvesi için dikilir:

Sensüñ ancaḳ ṣemer ü toḫmu diraḫt-i kevnüñ
Berg u a^{c}żā gibidür mā-ḥalaḳ-ı mevcūdāt K3/4

Meyve yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ümit ve mutluluğun da benzetileni olur. Bunlar insan hayalini tatlandıran mefhumlar olduğu için şair, meyve ile ümit, meyve ile kâm arasında bir münasebet kurar.

Ümit meyvesi kolay kolay yenmeyen sert bir cisme benzetilir. Bu meyveyi yemek için destere gibi ve çelikten bir diş gerektir:

Meyve-i ümmīdi hażm içün miŝāl-i destere
Zāhidā sindān ḳadar dendān gerek pūlāddan Mfrd.126

4.13.3.2. Çeşitli Meyveler

4.13.3.2.1. İncir

Kabiliyetin iki tarafı ağaçlı olan yolunda, incir tohumu gibi kimse handan bitmez. İncir tohumu, çok çabuk büyüdüğü ve dökülür dökülmez yerine yenisi geldiği için bolluğu münasebetiyle anılır. Bu sebeple kabiliyetler kolay kolay yetişmiyor şeklinde bir yaklaşımın olduğunu düşünüyoruz:

Ṣaḳın ṣaḳın ki ḫıyābān-ı ḳābiliyyetde
Miŝāl-i toḫme-i incīr ḫāndān bitmez G.179/3

4.13.3.2.2. Şeftali

Ḥaset, kıskançlık demektir. Kötü hasletlerdendir. Haset öyle bir bağdır ki içine cennet şeftalisinin tohumunu ekseniz onun yerine şalgam bittiğini görürsünüz:

Ḫāṣiyet-sūz ol ḳadar bāġ-ı ḥased kim ḫākine
Toḫm-ı şeftālū-yı firdevs ekseler şalġam biter G.47/3

4.13.3.2.3. Nâr, gül-nâr (nâr çiçeği)

Düşse eşküm dūzaḫa ᶜaks itse āhum Cennete
Nār olur gül-nār-ı firdevs āb olur nār-ı Cehīm G.291/2

4.13.4. Diğer Nebatlar

Divanda yukarıda zikredilenler dışında mercimek (ades) (K.8/11), has u hâşâk (K.33/12), afyûn (Mt.15/27), mantar (G.47/8)[216], soğan (piyâz) (K.30/77), şalgam (G.47/3) gibi diğer bazı unsurlar, sadece ismen zikredilmektedirler.

4.13.5. BAĞ BOSTAN, ÇEMEN, ÇEMENZAR, SEBZ, SEBZEZAR, GÜLİSTAN, GÜLŞEN, GÜLZAR

4.13.5.1. Bağ

216 mantar, mantar gibi bitmek deyiminde zikredilmiştir.

Bağ, tabiattaki bazı güzellikleri içinde bulunduran yerdir. Bağı bir sergi ve teşhir yeri olarak değerlendirmek de mümkündür. Çünkü, sergilenen şeyler değişir veya değiştirilir, eskilerin yerini yenileri alır. Dolayısıyla bağı gelip geçmek anlamında fâniliğin gösterildiği bir yer olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Bağ, gerçek anlamda içinde gülün, sünbülün, dikenin, yaseminin, bülbülün, bağcının olduğu yerdir. Bu unsurlar ile dünya arasında kurulan münasebetler vardır. Dünya, içinde iyisiyle kötüsüyle birçok şeyi barındıran bir bağdır: Bâġ-ı cihân, bâġ-ı dehr gibi terkibler bu anlamı ifade ederler. Dünyanın bâġ-ı fenâ olarak değişmesi ise onun geçiciliği ile açıklanabilir. Bağın gülünün, sünbülünün ilkbaharda açıp sonbaharda kuruması sebebiyle böyle bir alâka kurulur. Hayal bağından âh rüzgârının geçmesi sözünde, hayalin bağa benzetilmesindeki temel sâik, bağda esen rüzgârdır. Sevgilinin hayali bağa, âşığın âh sesi ise rüzgâra benzetilir. Sevgilinin hayaline bile olsa âşığın âh sesinin bir rüzgâr gibi gelip geçmesi âşığın uluhiyetle halvet olması anlamına gelmektedir. Allah'ın nazar-ı uluhiyetine bir an bir zerre ile de olsa mazhar olmak insan için her şeye bedeldir:

Bir nesīm-i āh kim bāġ-ı ḫayālüñden geçer
Perde-i ḫalvet-geh-i lāhūtī bāz eyler baña G.7/3

Bağ bir şeylerin ekip toplandığı yerdir. Kıskançlık öyle bir bağdır ki, buraya şeftali tohumu atılsa şalgam biter. Dolayısıyla, kıskanç insanın mizacında bir problem vardır. Bu bozuk mizaç her şeyin tabiatini değiştirir ve onu algılamak istediği şekilde düşünmeye başlar:

Ḫāṣiyet-sūz ol ḳadar bāġ-ı ḥased kim ḫākine
Toḫm-ı şeftālū-yı firdevs ekseler şalġam biter G.47/3

Cennet de bir bağdır. Bu bağın kendisine ait bir takım unsurları vardır. Bunlar, şarap, hûri ve gılmandır:

Var mıdur ben tek ᶜaceb bir rind-i ᶜālī-meşrebi
Bāġ-ı ḫuldüñ kim şarāb u ḥūrı vü ġılmānı var G.80/3

4.13.5.2. Bustan

Bustan, *bûstân-ı tecellî* ve *bûstân-ı merâm* terkibleriyle ele alınan bustan, divan'da üç yerde sözü edilen bir unsurdur. Şair, isteği, kastı ve niyeti bostana benzetir. Onun niyeti bu bostanda gül toplamaktır. Fakat o böyle bir şeye niyet ettiğinde her yeşil yaprağın sinesine bir soğuk el gibi yapıştığını ifade eder:

Her berg-i sebze sīneme bir dest-i berd olur
Gül-çīn-i būstān-ı merām olduġum zamān G.352/7

Bir başka beyitte ise saba rüzgârının hiçbir bustânda durmadığını ve acaba onun böyle durmadan neyi araştırdığını merak eder:

ᶜAvnī tevaḳḳuf itmedi bir būstānda
Esbāb-ı cüst ü cūy-ı ṣabā kim bilür nedür G.63/7

4.13.5.3. Çemen, Çemenzâr

Çemen, ağaçların çiçeklerin ve yeşilliklerin bulunduğu yerdir. Divanda çeşitli yerlerde zikredilen bu unsur, daha çok rengi ve kokusu ile içinde bulundurduğu ögeler sebebiyle çeşitli tasavvurlar içinde yer alır. Yeşilliği ve düzlüğü sebebiyle halıya benzetilir. Güneş ışığının çemene düşmesi, yeşil bir halının üstüne elmas tanesi düşmüş gibi bir tasavvur meydana gelir. Bu tasavvur, güneş ışığının çimenlikte parlaması sebebiyledir:

Rīg-i elmās gibi ᶜaks-i żiyā-yı ḫurşīd
Oldı ḳālīçe-i sebz-i çemene naḳş-efken K.45/3

Âl-i ᶜabâ, çimenliğe benzetilmiş ve övülen bu çimenliğin kırmızı elbiseli gülüdür:

Ey gül-i sürḫ-ḳabā-yı çemen-i āl-i ᶜabā
Ki senüñ reng-i ruḫuñdur şafaḳ-ı ṣubh-ı ümīd Mt.7/36

Sinedeki çer-çöpün yanmasıyla kıvılcımlanan gönül, Tur fezasının çimenliğine tecelli eden bir güldür. Sinedeki çer çöp lüzumsuz şeylerdir. Onlar, kesreti sembolize ederler. Âşığın sinesindeki kesretin yanmasıyla gönül kıvılcım şeklinde bir gül gibi tecelli eder:

Çemen-zār-ı feżā-yı Ṭūrda verd-i tecellādur
Göñül kim berḳ urur ḫākister-i ḫāşāk-ı sīnemden G.333/3

4.13.5.4. Sebz, Sebze, Sebzezâr

Sebz, yeşillik demektir. Sebzezâr denince, çimenlerle kaplı olan yer anlamına gelir. Rengi ve içinde bulundurduğu unsurlar sebebiyle bir çok tasavvura ilham kaynağı olur. Sevgilinin dudağı etrafında büyüyen tüyler ilk çıktıklarında yeşildirler. Ayrıca bu tasavvuru, dudağın hayat bahşeden bir pınara benzetilmesi besler:

Cāʾiz ki ḫaṭṭ-ı sebz-i lebiñ āşkār olup
İtdürse Ḫıżra çeşme-i ḥayvāna elvedāᶜ G.196/2

Şair, (ahzar ve Hızr gibi) yeşilliği çağrıştıracak kelimeleri birlikte kullanır:

Rehn itdi mevt-i aḫżere Ḫıżrı o ḫaṭṭ-ı sebz
Āb-ı ḥayāta ᶜuḳde-i rūḥ oldı lüknetüñ G.217/2

Sevgilinin "hat"ı (dudak etrafında görülen tüyler) yeni oluşmaya başladığı için yeşil renktedir. Bu tasavvur dudağın abıhayat olması sebebiyle de gelişir. Suların etrafında yeşilliğin olması kaçınılmazdır. Dudak ebedîlik suyu ve pınarıdır. Hat ise bu pınar etrafında büyüyen yeşilliklerdir. İki tasavvuru da düşünen şair, "hat"ın âşığı öldürücü bir silah olarak tasavvurunu da unutmaz. Âşık, "hat"ın öldürücü aletiyle şehid olmuştur. Şehidler de mahşerde yeşil kefenle haşrolacaklardır.

Kefen-i sebz ile peydā olacaḳ maḥşerde
Küşte-i ḫaṭṭ-ı ᶜiẕāruñ şühedā beyninde G.390/6

4.13.5.5. Gülistân, Gülşen, Gülzâr

Bu üç isimle anılan gül bahçesi divanda çokça zikredilen unsurlar arasındadır. Özellikle gülü barındırması sebebiyle kırmızı rengin hâkim olması çeşitli tasavvurların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gül bahçesi ile nâz, ömür, hayal, safâ, aşk, vuslat ve can gibi mefhumlar arasında alâka kurulur. Ayrıca, gül bahçesinin Gülistân ile olan alâkası isim benzerliğine ve özellikle Sâdî'nin "Gülistân" adlı eserine verilen değerle kurulur:

Baḳ tercüme-i metn-i Gülistānına ᶜAvnī
El-ḥaḳ ne güzel gülşen-i ādāb u ḥikemdür Mt.16/8

Sevgilinin, kırmızı güllü elbiseler giyip yanağı renk renk olunca, Avnî'nin hayalindeki gül bahçesine benzemesi renge dayalı bir tasavvurdur:

Giyüp al gülli dībā reng reng olduḳça ruḫsāruñ
Gülistān-ı ḫayāl-i ᶜAvnī-i şeydāya beñzersin G.314/5

Ömür ve mutluluk geçici olmaları sebebiyle gül bahçesine benzetilirler:

Esbāb-ı intiẓām-ı gülistān-ı ᶜömrümi
Tārāc-ı dest-i cevr-i ḫazān itdi rūzgār K.26/2

Ne bir berg-i teri ne bir gül-i şād-ābı ḳalmışdur
Gülistān-ı ṣafānuñ bir ḳuru dūlābı ḳalmışdur G.68/1

Muhabbet denizi olmaya herkesin kabiliyeti yetmez. Fakat aşkın gül bahçesinde bir şebnem olmak zor değildir:

Baḥr-ı muḥabbet olmaġa nā-müstaᶜid iseñ

Bārī feżā-yı gülşen-i ᶜaşḳ içre şeb-nem ol G.250/2

Şair hemen bir başka beyitte vuslatın gülbahçesinde şebnem olduğu için deniz gibi coşkun ve dalgalı olduğunu ifade eder:

Şimdi deryā gibi pür-cūş u ḫurūşam ᶜAvnī
Bir zamān gülşen-i vuṣlatda yatur şeb-nem idüm G.281/6

İffet, namusluluk ve manen temizlik anlamına gelir. Şair, iffeti gülbahçesine benzetmiştir. İffetin gül bahçesi hayalde lâle saçarken, kavuşma gülü âşığın temasının sıcaklığından solabilir. Kısaca, sevgili o kadar iffetli olarak düşünülür ki, âşığın hayalen bile olsa bir teması onu solduracaktır. Çünkü, o, şairin bir başka yerde de ifade ettiği gibi, bikr-i gül-ġoncadır:

Ḫayālümden olurken lāle-ḫīz ol gülşen-i ᶜiffet
Gül-i vaṣlı ᶜaceb ṣolmaz mı germī-i temāsumdan G.315/4

Gül bahçesi, insanların dinlendiği teneffüs ettiği bir yerdir. Âşık, kavuşma gül bahçesinin kenarında yatıp uzanmak istemese de biraz nefes almaya izin istemektedir. Bir başka bakış açısıyla âşık, sevgilinin yanında yatmaya izin verilmese de en azından onu bir defa kucaklamaya izin istemektedir:

Kenār-ı gülşen-i vuṣlatda ey semenberler
Biraz teneffüse ruḫṣat virüñ yatılmasa da G.420/2

4.13.5.6. Tarla (Kişt, Mezrâᶜ)

Herhangi bir şey tarlaya ekilebilmesi için zemîn ve zamanın iyi tayin edilmesi gerekir. Oysa Allah'tan bir şey istemek için ne zemîne ne zamânın uyumuna gerek vardır. Bu sebeple şair, Allah'ın lütfunun tarlasında istek, arzu ve duanın zemîn ve zamânın itidaline ihtiyacı yoktur:

Kişt-i murād mezraᶜ-ı luṭf-ı İlāhda
Muḥtāc-ı iᶜtidāl-i zemīn u zamān degül G.254/5

4.13.5.7. Tabiat ile ilgili Konu Dizini:

ab: K.25/34, G.125/2, G.1G.172/1, K.25/6, K.35/3, K.8-N.6/4, -ı Fırat: Mt.6-Mrs.2-VII/1

afyun: Mt.13/27

ahkām-ı zamān: G.109/4

ahşam: G.148/1, G.197/2, G.287/1, K.30/78

akan sular: Mt.5-Mrs.1/7, Msnv.2/7/7

akreb: K.10/52

alem: K.9/1, K.16/14, K.35/4, K.21/15, K.16/1

anber: G.51/1, K.16/38

ankebut: K.34/54

asuman: K.17/21, K.18/30, K.38/30, K.28/7, K.21/7, K.24/22, Mt.8-Mrs.4-III/4, K.50/2, G.70/3

ateş: G.311/5, K.22/32, G.125/2, G.125/2, G.313/1, K.1/24, K.25/6

atlas-ı gerdûn: K.18/31/31

atlas-ı nüh-tüy: G.49/7/7

ayine-i meksûr: G.445/2

ayine-i rüya: G.370/5

bad: K.25/6, u peş: K.29/41, -ı serd: G.323/1, -ı cibal: K.34/21, -ı saba: K.50/9, G.337/4, G.391/1, -ı semûm: K.7/37, -ı şimal: K.28/4

bag: G.98/1, K.5-N.3/17

bagat: Mt.8-Mrs.5-V/4

bağ: K.5-N.3/17, G.98/, Mt.8-Mrs.5-V/4

bahar-istan-ı feyz-a-feyz-i dünya: G.203/8

bahr: K.21/16, K.2-Mül-1/8, K.26/12, G.92/7, G.15/1, -ı okyanûs: G.10/2, -ı udvan: K.29/30, -i Aden: K.45/36

bid: Mrs.3/49, -i mecnûn: G.106/4

bihar: T.1/24

buhar: G.287/2

bukalemun: Mt.8-Mrs.4-I/2, G.453/2, Mt.13/1

bûstan: G.352/7

cuybar: K.1/18

cûy: K.28/7, G.269/1, -bar : G.126/5, -ı Ceyhûn: G.119/3

çadır çiçekleri: G.437/3

çar-ı tak: 3, -ı asman: K.18/17

çarh: K.19/39, K.9-N.7/15, K.8-N.6/30, K.9-N.7/30, G.344/5, K.18/6, K.43/4, K.30/23, K.24/64, -ı asiya: K.4-N.2/21, -ı berin: K.15/14, -ı devvar: G.396/1, -ı gaddar: Mt.14-Tebrik-nâme/20, -ı gerdanı: 3, -ı kebûd : K.16/1, -ı mina: 35, -ı nili-fam: K.29/25, -ı nili-fam: K.33/27, -ı nili-fam: Mt.5-Mrs.1/2, -ı nüh-kıbab: K.29/52, -ı nüh-kıbab: Mt.9-Mrs.6-III/01, -ı nüh-tarem: G.3/3

çayır: G.385/2

çekirge: Mt.8-II/3/3

çemen: K.5-N.3/17, K.45/1, K.45/3

çemen: K.5-N.3/17, K.45/1, K.45/3

derya: G.344/2, K.18/30, K.35/6, K.25/46, K.16/32, G.64/2, Mt.2-Ms.2-IV/11, K.29/51, G.108/3

diraht: K.17/28, -i gül: G.12

dôlab: Mfrd.14/

emvac: G.15/1, -ı umman: K.6-N.4/27

eşcar: K.25/46, -ı hazan: K.17/31

evrak: K.17/31

felek: K.10-N.8/41, K.34/12, K.23/39, K.24/26, K.24/20, K.22/48, K.19/14, K.19/4, G.351/8, K.19/40, K.34/14, K.16/2, G.45/4, K.9-N.7/30, K.31/3, G.225/4, K.30/22, G.173/3, K.39/9, K.7-N.5/41, G.2G.214/1, K.30/86, G.60/3, G.37/6, Mt.5-Mrs.1/4, G.243/1, K.38/5, K.32/12, Mt.9-Mrs.6-II/01, K.38/36, G.13/4, Mt.6-Mrs.2-I/04, K.36/47, Kıt[c]a 22/3, K.33/37, Mt.8-Mrs.5-I/02, Mt.8-Mrs.5-V/02, G.289/4, G.310/6, K.38/6, /33, K.33/50, K.1/20, K.4-N.2/45

fevk-ı heftüm: K.29/25

fevk-i gerdūn:K.17/12

feza-yı çıra-gah-ı kâinat: G.299/2

feza-yı şeş-cihat: K.23/1

fezā-yı ācām: K.30/18

gerdun: K.42/11, K.38/9, G.291/3, K.9-N.7/33, K.24/26, G.64/2, K.22/37

gird-bad: G.336/2

gonca: K.50/4, G.261/2, K.45/5

gök: K.17/3, K.10-N.8/27, G.85/2, K.18/28, K.17/3, K.10-N.8/27, G.85/2, K.18/28

gül-çin : G.352/7

Gül-çin: G.352/7

gül-i şad-ab: G.68/1

gül-i şad-ab:G.68/1

gül-istan: G.68/1, G.229/5, K.26/2, K.33/16

gül-istan: G.68/1, G.229/5, K.26/2, K.33/16, G.281/6,

gül-şen: G.281/6; -i icād: K.1/18

gül-şen: K.1/18

gül-zar tomrugu: G.451/6

gül-zar: G.98/1, G.125/2

gül-zār: G.451/6, G.98/1, G.125/2,

gül: G.318/4, K.45/5/5, Mt.6-VII/02, G.196/4, K.1/24, K.43/4, G.227/5, G.279/1, K.50/7, G.208/1, K.45 /9, Msnv.1/36

güncişk: K.30/18
güvercin (hamām): K.30/85/85
hazan: Mt.8-Mrs.5-V/8, K.29/13, K.50/20, G.55/7, K.50/18
heft ecram: K.22/30, -aba: K.4-N.2/35, -ahter: Mt.8-Mrs.4-II/10
heftüm-feleg: G.113/2
hıyar: Mt.11-XXV/2
huffaş: G.438/2, G.274/4, G.175/5
kavak: K.17
kıbab-ı çarh: K.18/10
kıbab-ı lacüverdi: T.1/28
kulzüm: K.29/9, K.2-Mül-1/7, K.24/02, -i bi-kar-ı aşūb: G.312/3, -i himmet: K.19/38, -i çarh-ı azam: 18, -i zehhar: K.19/21
kuru agac: K.28/6
leyl ü nehar: G.439/4
ma'-ı ma'in: K.1/24
naḫl-i tāz: G.140/6
nesim: G.287/2, K.45/1
nester: Kıt^{c}a 22/3
nihal-i gül: K.50
rag, reg: Mt.8-Mrs.5-IV/3, K.1/18
rutūbet: G.326
rūzgar: K.9-N.7/9, K.18/56, K.24/28, G.25/4, K.10-N.8/46
saba: Msnv.2/36, G.63/7
sabah-ı rūz-ı diger: K.24/03
sebze-i ter: K.24/25
sebze-zar-Yemyeşil bahr: Msnv.1/39
semen-zar: G.49/4
semen-zar: G.49/4
sümbül-zar: G.98/1, Msnv.1/36
şecer: G.67/2
şimşad: Mt.6-VII/2
tak: K.17/20, K.17/21, -ı sipihr: Mt.8-Mrs.4-VIII/10, -ı felekde : Mt.8-Mrs.5-V/04
umman: G.209/3
yasemen: G.451/1
yem: G.15/1, G.15/4, K.38/31
zelzele: K.8-N.6/30, K.35/29, K.38/14

TENKİTLİ METNİN OLUŞTURULMASINDA UYGULANAN YÖNTEM

Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın yazma nüshalarını elde etmek gayesiyle İstanbul, Ankara ve Konya'daki kütüphanelerde araştırma yaptık. Bu araştırma neticesinde, biri matbu, beşi el yazması olan toplam altı nüsha tespit edildi.

Tespit edilen nüshalardan İstanbul Üniversitesi Kütübhanesi Nadir Eserler Bölümü TY. 9614 numarada şairin elyazısı ile olan nüsha kayıtlıdır. Fakat, özellikle 225 gazel ihtiva etmesi bakımından ve ilk elden çıkmış olması bakımından bu nüsha önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, 462 gazelden 225'inde bu nüsha daha çok dikkate alınmıştır. Şairin bu nüshadaki şiirleri ne zaman yazdığı konusunda bilgi yoktur. Fakat, üzerindeki notlardan ve bazı kafiye çalışmalarından anlaşıldığı kadarıyla bu şiirler Avnî'nindir.

Bir diğer nüsha ki, yine, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü TY. 9719 numarada kayıtlı olan *Yenişehirli Avnî Bey Merḥûmuñ Ġayr-i Maṭbû^c Dîvânı*'dır ki, bu nüshanın ilk sahifesinde, "Ḥaṭṭ-ı destiyle olan aṣlından istinsâḥ edilmişdir" şeklinde bir cümle vardır. Bu ikinci nüshada, şairin elyazması nüshasındaki şiirlerin aynısı bulunmaktadır.

Bir de, İstanbul Üniversitesi Kütübhanesi Nadir Eserler Bölümü TY. 9285 Eş'âr-ı müntehabât-ı ᶜAvnî ile 1927'de kaleme alınmış olan ve 76 sahifelik Ankara Milli Kütüphanede Yz. A. 1272 numaraya kayıtlı olan Müntehabât-ı Dîvân-ı ᶜAvnî isimli nüshalardır ki, bunlar antoloji niteliğindedir ve şairin meşhur olmuş şiirlerini ihtiva etmektedirler.

Bunlardan başka şairin hacimce en çok şiirini ihtiva eden iki nüsha bulunmaktadır. Bu nüshalar, 1949'da, şairin torunu Hüseyin Avnî Aktuç tarafından tanzim edilmiştir. Gördüğümüz kadarıyla, Hüseyin Avnî, Avnî Beyin kendi el yazısıyla olan nüshadaki yaklaşık elli (50) şiiri bu nüshalara almamıştır. Biz, bu şiirleri de esere eklemek suretiyle eksiksiz nüshayı elde etmeye çalıştık. Avnî Beyin bütün külliyatını ihtiva eden Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütübhanesi, M.Con, A.723 numaraya kayıtlı olan nüsha ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü TY.9289 numaraya kayıtlı olan nüshada tanzim noktasından bir yığın eksiklik ve dikkatsizlik olmakla beraber farklı gazeller, kasideler ve beyitler bulunmakta idi. Metnin kurulmasında bu son ifade ettiğimiz nüshalar, şairin elyazması nüshasındaki şiirlerden sonra, en çok dikkate alınan nüshalardır.

Avnî Beyin şiirlerinin ancak üçte birini ihtiva eden Matbu nüshayı İstanbul ve Ankara kütüphanelerinin her birinde bulmak mümkündür. Fakat, bunların hiçbiri Konya İl Halk Kütüphanesi Mevlâna Dokümantasyon Merkezi 6946 numarada kayıtlı olan ve Veled İzbudak'ın ilavelerle tamamlamaya gayret ettiği matbu nüsha kadar orijinal değildir.

Vezinler her manzumenin başına yazılmış, her nazım şekli için manzumeler yeniden numaralandırılmış ve nüsha farkları dipnotta kaydedilmiştir. Sayfa numaraları esas alınan DT nüshasına göre ve beyitlerin kenarında verilmiştir. İÜ2 nüshasının sayfa numarası ise dipnotta belirtilmiştir. Hadis ve ayetlerin anlamları ve kaynaklar, dipnotta gösterilmiştir.

NÜSHA TAVSİFLERİ

YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY DİVANI'NIN TESPİT EDİLEN NÜSHALARI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ KÜTB. NADİR ESERLER BLM. TY.9614
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ KÜTB. NADİR ESERLER BLM. TY.9289
DİL VE TARİH COĞRAFYA FAKÜLTESİ KÜTB. M.CON, A.723

1.
MÜELLİF İSMİ: Yenişehirli Avnî Bey
KİTABIN İSMİ: Dîvân-ı Avnî Bey
KÜTÜBHANE ADI: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü
KÜTÜPHANE KAYIT NUMARASI: TY. 9614
CİLDİ: Açık kahverengi mukavva, şemseli ve ebrulu
CİLDİN SAĞLAM OLUP OLMADIĞI: Sağlam
KAĞIT (İncelik-kalınlık): Kalın
 Kağıdın Rengi: Beyaz
 Durumu: Sağlam
 Filigran: —
SAYFA SAYISI: 118 s.
EBAD: 130X210 mm. (110X170)
HAT: Siyah mürekkeb, talik
SATIR VE BEYİT ADEDİ: Muhtelif
TEZHİB VEYA MİNYATÜR: —
MÜSTENSİH İSMİ: Müellif hatlı
İSTİNSAH YERİ VE TARİHİ: —
FERAĞ KAYDI: 118 s.
HAMİŞLER: Var.
BAŞ:

Çünki sen āyīne-i kevne tecellā eyledüñ
Öz cemālüñ çeşm-i ᶜāşıḳdan temāşā eyledüñ

SON:

Ḥarf-i elemüm zīr-i zebānumda nihānum
Maᶜnā-yı dilüm ṣūret-i cānumda nihānum

İÇİNDEKİLER

25 KASİDE, 12 MUSAMMAT, 13 TARİH, 220 GAZEL, 5 KITA, 12 RUBAİ, 48 MÜFRED

2.

MÜELLİF İSMİ: Yenişehirli Avnî Bey

KİTABIN İSMİ: Külliyāt-ı Yenişehirli Avnî Bey

KÜTÜBHANE ADI: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü

KÜTÜPHANE KAYIT NUMARASI: TY. 9289

CİLDİ: Meşin kaplı mukavva kağıttan

CİLDİN SAĞLAM OLUP OLMADIĞI: Sağlam

KAĞIT (İncelik-kalınlık): Kalın

Kağıdın Rengi: Beyaz

Durumu: Sağlam

Filigran: —

SAYFA SAYISI: 368 s.

EBAD: 140X230 mm. (155X95)

HAT: Siyah mürekkeb, rik'a

SATIR VE BEYİT ADEDİ: Muhtelif

TEZHİB VEYA MİNYATÜR: -

MÜSTENSİH İSMİ: Hüseyin Avnî Aktuç

İSTİNSAH YERİ VE TARİHİ: 1949, -

FERAĞ KAYDI: 368 s.

HAMİŞLER:

"Merḥûmuñ el yazısı mecmuaᶜları ile perâkende evrâḳı arasından toplanmışdır. Bütün şiirlerini câmiᶜdir. Tertib eden Hafîdi Ḥüseyin Avnî Aḳtuç"

BAŞ:

Çünki sen āyīne-i kevne tecellā eyledüñ
Öz cemālüñ çeşm-i ᶜāşıḳdan temāşā eyledüñ

SON:

بحق نار جهنم كه براه سعيد
رها مباد زاشكنجه عزاب الهون

İÇİNDEKİLER

50 KASİDE, 17 MUSAMMAT, 3 MESNEVİ, 19 TARİH, 435 GAZEL, 30 KIT'A, 28 RUBAİ, 150 MÜFRED

3.

MÜELLİF İSMİ: Yenişehirli Avnî Bey

KİTABIN İSMİ: Külliyāt-ı Avnî

KÜTÜBHANE ADI: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.

KÜTÜPHANE KAYIT NUMARASI: M. Con, A.723

CİLDİ: Mukavva üstü parlak penbe kağıt

CİLDİN SAĞLAM OLUP OLMADIĞI: Kenarında güve yeniği var. Sağlam değil.

KAĞIT (İncelik-kalınlık): Kalın

Kağıdın Rengi: Beyaz

Durumu: Hasarlı

Filigran: —

SAYFA SAYISI: 365 s.

EBAD: 280X210 mm. (210X170)

HAT: Siyah mürekkeb, bozuk talik

SATIR VE BEYİT ADEDİ: Muhtelif

TEZHİB VEYA MİNYATÜR: —

MÜSTENSİH İSMİ: Hüseyin Avnî

İSTİNSAH YERİ VE TARİHİ: 1949, —

FERAĞ KAYDI: 224 s.

HAMİŞLER:

Yeñişehirli ᶜAvnī Beg merḥūmuñ bütün ās̱ārını muhtevīdir. İki ayrı defterle birliktedir.

BAŞ:

Çünki sen āyīne-i kevne tecellā eyledüñ
Öz cemālüñ çeşm-i ᶜāşıḳdan temāşā eyledüñ

SON:

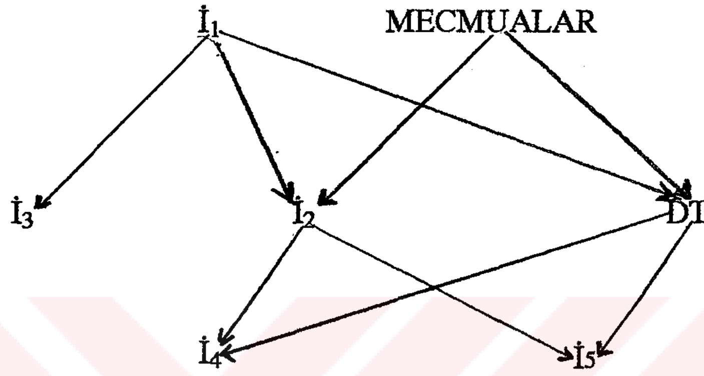
İstemem dāmeni pāk olmayanı
Farżā Yūsuf-ı devrān ise de

İÇİNDEKİLER:

50 KASİDE, 17 MUSAMMAT, 3 MESNEVİ, 19 TARİH, 440 GAZEL, 40 KIT'A, 28 RUBAİ, 165 MÜFRED

ŞECERE

İ$_1$: TY. 9614 (Müellif Nüshası)
İ$_2$: TY.9289
DT: M.CON, A.723
İ$_3$: İÜ. TY 9285
İ$_4$: İÜ TY. 9289
İ$_5$: M.KÜTP. Yz. A. 1272

SONUÇ

Avnî Beyin eski ve yeni şiirdeki yerini tespit etmek, onun his, hayal ve fikir dünyasını ortaya koyabilmek için, divanını, daha önce çeşitli araştırmacıların yaptığı gibi dört ana bölümde inceledik. Şiirlerini, *din-tasavvuf, cemiyet, insan ve tabiat* ana bölümlerine ayırarak incelediğimiz şairin geniş ve zengin bir hayal dünyası vardır. Avnî Beyin, bir divan şairinin bütün özelliklerini kendisinde bulundurduğunu, tanzimat sonrası batı tesirinde gelişen Türk şiirine yabancı olmadığını, hatta bu şiire ve bu şiirin etkilendiği fikirlere de bîgâne kalmadığını gördük.

19. yüzyılda bir edebî mahfel olan *Encümen-i şu'arâ*'nın şiirimiz açısından önemli olduğu muhakkaktır. Bu bakımdan, Encümen-i şu'arâ'nın fiili bir katılımcısı olmayan Avnî Bey ile, bu encümenin özellikle iki önemli şairi olan Hersekli Arif Hikmet ve Leskofçalı Galip üzerinde çeşitli karşılaştırmalar yaparak, önemli bazı müştereklikler üzerinde durduk. Araştırmalar, Encümen-i şu'arâ'nın -iddia edildiği gibi- 19. yüzyılda divan şiirini yeniden canlandırmak maksadı taşımadığı sonucunda birleşmektedir. Buradaki şairlerin de, zaten yenileşmenin çoktan başladığı bir süreci geriye doğru işletmek iddiasında olmadıklarını, divan şiirinin yüzyıllardan beri tekrar edilegelen hayal ve mazmunlarının dışına çıkamadıklarını ve hatta bu mazmunları kullanmada da fazla başarılı olamadıklarını tespit ettik. Zaten, Hersekli Arif Hikmet ile Leskofçalı Galib'in divanlarının tertibinden, manzumelere isim vermelerine kadar, yeniliği benimseyen tavırlar sergilemeleri de, bu konudaki kanaatimizi doğrular mahiyettedir. Dolayısıyla, bu şairlerin batı tesirinde gelişen Türk edebiyatına geçişte önemli bir rol oynadıklarını kabul etmek zorundayız. Onların tavrı, taassuptan uzak ve yeniliğe açık olan, eski şiiri ön plâna çıkarmaya çalışarak insanların hücumuna maruz kalmayı göze alabilecek bir özellikte değildir.

Avnî Beyin şiirinde tespit ettiğimiz şekil ve muhtevaya ait yenilikler önemlidir. Bu bakımdan şairin gelenekten ayrılan yönlerini görmeye ve yeni şiir karşısındaki tavrını da anlamaya gayret ettik. Şekilde, bir iki örneğe mahsus olmak üzere, kaside nazım şeklinin kafiyelenişinin mesnevî nazım şekli kafiyesine göre tayin edildiğini, "Zurefâ-yı zamân ağzından" isimli manzumede de, hem vezin, hem kafiye bakımından gelenekten ayrılan bir yaklaşım olduğunu tespit ettik. Muhtevada ise, şairin geleneksel tevekkül anlayışını tenkit manası taşıyan manzumeleri olduğunu, ölüm karşısında sergilediği tavrın, bir divan şairinin tavrından -genel olmamak kaydıyla- farklı bir mahiyet taşıdığını ifade etmek mümkündür.

Avnî Beyin *din konusunda*, bir kaç noktada ayrılsa bile, geleneksel özellikler taşıyan bir divan şairinden farksız olduğunu ifade etmek mümkündür. Şüphesiz ki, yukarıda işaret edilen ve geleneksellikle bağdaşmayan noktalar azınlıktadır. Bu bakımdan şairin din konusundaki tavrının, genellik arzettiğini vurgulamak gerekir. Fakat, bazı farklılıklar vardır ki, içinde bulunulan zaman, onlara, sıradışı anlamlar yükler ve belki de alışılmışın dışında olduğu için bu aykırılıklar, bize önemli ipuçları verir. Bu noktadan bakılınca, şairin farklılık arzeden yönleri az bile olsa, üzerinde önemle durmayı gerekli kılar.

19. yüzyılda birçok şair gibi, Avnî Beyin de *tasavvufa* önemle eğildiğini ifade etmek mümkündür. Fikrî bakımdan tam bir Mevlevî sayabileceğimiz Avnî Beyin bu kültürü iyi bildiğini ve şiirlerinde bu konuyu başarıyla işlediğini görüyoruz. Bununla beraber Avnî Beyi, tasavvufu didaktik bakımdan ele almaya çalışan bir mutasavvıf şair olarak değerlendirmek yanlış olur. O, daha çok tasavvufu his dünyasında yoğunlaştıran bir şairdir. Dolayısıyla, Avnî Beyde tasavvuf, dışa değil içe aittir. Bir bakıma da tasavvuf, şairin hâdiseleri izah etmeye çalışırken işini kolaylaştıran ve bakış açısını tayin eden bir unsurdur. Hz. Mevlâna bu noktadan Avnî Bey için önemlilik arz eder. Şairin Hz. Mevlâna'ya aşırı bir sevgisi vardır. Avnî Bey bu sevgiyi, beyit sayısı hiç de azımsanmayacak kadar çok olan ve adedi birkaçı bulan manzumelerde ifade eder. Bunun yanısıra, şairin müfrit bir Hz. Ali taraftarı olduğunu da ifade etmek mümkündür. Hatta bazen, ehl-i sünnet görüşlerine ters düşen tutumlar da sergilemektedir. Muaviye için aşırı bir düşmanlık göstermesi, şairin Alevî olabileceği konusunda bir fikir verir kanaatindeyiz.

Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nda *Cemiyet* konusu da oldukça zengin bir mahiyet arzeder. Osmanlı sahası içindeki ve dışındaki devlet ricali ile şairler, sanatkârlar ve efsaneleşmiş olan şahsiyetlerin yer aldığı kadroda renklilik ve zenginlik göze çarpar. Şahıslar bakımından oldukça kalabalık bir kadroya sahip olan divanda, dönemin sosyal manzarasının bir divan şairi dikkatinden farklı olarak ele alındığı görülür. Padişah ve çevresi, buna bağlı unsurlardan savaş, av ve bezmin yoğunluk arz ettiği dikkat çeker. Divanda asıl unsurun sevgili, âşık ve rakip olduğu muhakkaktır. Dolayısıyla, cemiyet ve ilgili unsurların, isimleri zikredilen bu üç unsur etrafında gelişen hayallere, teşbih ve temsillere imkân sağladıkları görülmektedir. Divan şiirinin içtimaî hayata kapalı gibi görünen dünyasını işte bu hayallerde bulmak mümkündür. Bununla beraber, Avnî Beyin bu ölçüyü aşarak, çoğu zaman içtimaî hayat unsurlarını bütün çıplaklığıyla ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan meslek hayatı ve çeşitli tipler önemlilik arz eder.

Sevgili-âşık ve rakip olarak ele alınan ve daha ziyade sevgilinin üzerinde yoğunlaşan *insan mefhumu*, Avnî Beyin şiirinde en önemli konudur. Sevgili, divan şiirinin geleneksel bakış açısını aksettirir ve âşığa eziyet ettirmekten hoşlanır. Nazlı ve vefasızdır. En önemli özelliği, rakibe dost görünüp âşığı ezmek istemesidir. Âşık, ıztırabtan hoşnut olan, sevgili için her türlü dert ve sıkıntıya rıza gösteren bir yapıdadır. Rakip ise âşığı sevgiliden uzaklaştıran her şeydir. Bu, muayyen bir şahıs olabileceği gibi, sembolik bir mefhum da olabilmektedir.

Şiirlerde *tabiat*, olduğu gibi değil göründüğü gibi ele alınan, yani, sevgilinin âşığın his dünyasında bıraktığı akislere göre şekillenen bir mefhumdur. Bu bakımdan kozmik unsurlar, anasır-ı erbaa ve bitkiler ile hayvanlar yardımcı unsurlardır. Gökyüzü, güneş ve ay, âşığın hayal dünyasının değişmez unsurları olarak göze çarparken, su, deniz, toprak ile, selvi, gül ve bülbülün en fazla barizleşen unsurlar olduğunu ifade etmek mümkündür.

Çalışmalarımız sırasında, edebiyat tarihçilerinin, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında varlık gösteren divan şairleri üzerinde fikir verirken, onları tek yönlü ve sadece divan şiiri ölçüleri perspektifinden ele aldıkları görülür. Bu şairlerin içinde bulundukları zamanın tesirlerine tamamen kapalı oldukları şeklinde bir anlayışa sahip olmak insana ait gerçekleri göz ardı etmek demektir. Avnî Bey veya diğer divan şairleri için olsun, şairleri içinde bulunduğu zamana göre değerlendirmek -ki biz bunu yapmaya gayret ettik- en doğrusudur. Aksi halde, bir şair hakkında verdiğimiz hükümler, onu durmuş bir saat gibi göstermek gayretlerinden başka bir mana ifade etmezler.

Bütün bu unsurların yer aldığı Divanı'ndan hareketle şairin his, hayal ve fikir dünyasının zengin bir hüviyet gösterdiğini söyleyebiliriz. Şairin kıymeti, içinde bulunduğu yüzyılın bütün divan şairlerini, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz unsurlar bakımından inceleyip karşılaştırma yaptıktan sonra tam olarak ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan, inceleme yaparken mukayese ile ortaya çıkacak olan bazı hususlarda hüküm vermemeye ve kesinlik arz eden cümleler kurmamaya dikkat ettik. Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatı için, Avnî Beyin şiirinin önemli bir gösterge olabileceği kanaatini taşıyoruz. Bu dönem edebiyatı için, Avnî Beyi görmezlikten gelmek, aynı dönemde yaşayan Leskofçalı Galib'i, Hersekli Arif Hikmet'i unutmak gibidir. Avnî Beyin özellikle bazı manzumelerinden tespit ettiğimiz, Ziya Paşa ile olan fikrî yakınlıkları, yeni şiir açısından önemlidir. Dolayısıyla, yeni şiirin başlangıcında rol oynayan şahsiyetlerden bahsederken, Avnî Beyi ihmal etmenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM VE SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

Lokman TURAN

YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY DİVANI'NIN TAHLİLİ (TENKİTLİ METİN) ENCÜMEN-İ ŞU'ARÂ VE BATI TESİRİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATINA GEÇİŞ

II. CİLT

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. AHMET KIRKKILIÇ

ERZURUM - 1998

AVNÎ BEY DİVÂNI

5. BEŞİNCİ BÖLÜM

DİVÂN

KASİDELER

1

S.1; (İ2 S.1)

MÜNĀCĀT

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Çünki sen āyīne-i kevne tecellā eyledüñ
Öz cemālüñ çeşm-i ^{c}āşıḳdan temāşā eyledüñ

2 Ma^{c}nī-i lāhūtuñı nāsūtda ıẓhār içün
Ādeme ṣūret virüp Ta^{c}līm-i Esmā eyledüñ

3 Cümle mektūmātını ḫalvet-sarāy-ı ġaybınuñ
Zīver-i levḥ-i şuhūd itdüñ hüveydā eyledüñ

4 Küll-i muṭlaḳ eyleyüp cüz^{ʾ}-i muḳayyetden ẓuhūr
Ṣūret-i her ḳaṭreyi mir^{ʾ}āt-ı deryā eyledüñ

5 Eyleyüp her ẕerreyi bir ^{c}āşık-ı Mūsā-ṭalep
Kā^{ʾ} inātı ġarḳ-ı envār-i tecellā eyledüñ

6 Gösterüp levḥ-i ^{c}ademde bī-^{c}aded naḳş-ı bedī^{c}
Sırrını a^{c}yāna bu ṣūretle ifşā eyledüñ

7 Ġarḳ idüp Fir^{c}avnı baḥr-i pür-ḫurūş-ı ḥayrete
Feylesūf-ı ^{c}aḳl-ı ḥikmet-dānı rüsvā eyledüñ

8 Bir nefesle Meryemi dem-sāz-ı Cibrīl eyleyüp
Rūḥ virdüñ ḳālıb-ı mevhūma ^{c}Īsā eyledüñ

9 Cennet-i dīdārdan ṣaḥrāya ṣalduñ nā-gehān
Ādemi şūrīde-i hicrān-ı Ḥavvā eyledüñ

---

1 2a lāhūtuñı: lāhūt ki DT

10 Ḳanda varsa bir Ḫalīl-i aḳdesüñ der-ḥāl anı
Mancınīḳ-i ^{c}aşḳla nirāne ilḳā eyledüñ

11 Muḫlişīn-i āstānuñ ḳurbuñı teşrīf için
Her maḥālde biñ belā ḥāżır müheyyā eyledüñ

12 Nārī-i ^{c}ulvī-nijādı yerde ednā'l-ḫalḳ idüp
Ḫākī-i üftādeyi göklerde i^{c}lā eyledüñ

13 Kef-dirāz itdüñ Züleyḫāyı viṣāl-i Yūsufa
Yūsufı sīlī-zen-i dest-i Züleyḫā eyledüñ

14 Perde-i dīdāruñ oldı şiddet-i farṭ-ı ẓuhūr
Kendüñi çeşm-i dil ü cān içre iḫfā eyledüñ

15 Gül-sitān-ı ḥüsni feyż-ābād-ı āşūb itmege
Sū-be-sū ḫūn-ı dil-i ^{c}āşıḳla isḳā eyledüñ

16 ^{c}Aḳlı mecnūn eyleyüp dārü'ş-şifā-yı ^{c}aşḳda
Ḳaysı zencīr-ülfet-i gīsū-yı Leylā eyledüñ

S.2

17 Pertev-i mihr-i cemālüñ berḳ urup büt-ḫānede
^{c}Āşıḳı zīnet-perest-i Lāt ü ^{c}Uzzā eyledüñ

18 Her reg-i berg-i teri bu gül-şen-i īcādda
Cūybār-i feyż-i istic lāya mecrā eyledüñ

19 Perde-i zülf-i bütāndan gösterüp biñ şu^{c}bede
Dilleri zünnār-bend-i ḳayd-ı sevdā eyledüñ

S.2 (İ2)

20 Mehd-i īcāda vürūd içün mevālīd-i s̱elās̱
Ümmehāt-ı çārı dem-sāz-ı nüh-ābā eyledüñ

21 Kāfiri meşġūl-i dünyā zāhidi ^{c}uḳbā-pesend
^{c}Āşıḳı berhem-zen-i dünyā vü ^{c}uḳbā eyledüñ

22 Hem ene'l-Ḥaḳ söyledüñ zīr-i leb-i Manṣūrdan
Hem cezā-yı töhmet-i Manṣūrı icrā eyledüñ

23 Dil-fedā-yı ṣūret-i mekr eyleyüp bī-dilleri
Mübtelā-yı naḳş-ı dīvār-i kilisā eyledüñ

24 Nārdan güller bitirdüñ sengden mā^c-i ma^cīn
Çūpdan iẓhār-i ejderhā-yı Mūsā eyledüñ

25 Ḥikmetüñ her ḳanda iş^cāl eylemişse bir çerāġ
Şeş-cihetden lā-yu^cād pervāne peydā eyledüñ

26 Eyleyüp feyż-i vücūduñ nefḫ-i ^cĪsādan ẓuhūr
Mürde-i ṣad sāle-i nā-būdı iḥyā eyledüñ

2

MÜLEMMA^c (ملمع)

Mef^cūlü Fā^cilātü Mefā^cīlü Fā^cilün

1 يا من بفضل جو دك قامت مكونات
بي كاف و نون امر تو كي بود كأنات

2 كر در منات ولات نبو دست نقشها
مقصود بت پرست چه بود ازمنات ولات

3 جان وجود عالمي وغاءب از نظر
آرايش جهاتي وآراده از جهات

4 قنديل دل به شوق تجلاي نور تو
كاهي بكعبهسوزن و كاهي به سومنات

5 اي خاك آستان تو اكسيرروبخش
در آستان تو حسنانست سيأت

6 Gül-zār-i ḫilḳat içre kemāl-i vücūduña
Her berg bir ṣahīfe-i i^{c}lā-yı beyyināt

7 Enfās-ı aḳdesüñ sereyān itmese eger
^{c}Ālemde cūşa gelmez idi ḳulzüm-i ḥayāt

8 هر ذره شعله پاش بديدار افتاب
هر قطره در خروش بسوداي بحرذات

S.3

9 كروبيان ز فيض تو جوياي جرعهء
شاهان ز كنج فضل تو جوبندهء زكات

10 Ma^{c}nā-yı mihr-i ẕātuña ẕerrātdur ṣuver
Baḥr-i ^{c}amīḳ-i feyżüñe emvācdur ṣıfāt

11 كر عاشقي فداي رهش باش عونيا
بكذار شطح و دعوايو طامات و ترهات

S.3 (İ2)

3

NA^{c}T

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Es-selām ey şeh-i ebrār عليك ا لصلوات
Eṣ-ṣalāt ey meh-i nevvār لديك ا لايات

2 Ḥaḳ bilinmezdi eger eylemeseñ ^{c}arż-ı cemāl
Cilve-i ẕāt-ı İlāhīye ruḫuñdur mirʾāt

3 Evvelü'l-fikri aḫīrü'l-^{c}amel-i ḫilḳātsin
Ẕāt-ı pāküñle tamām oldı bu bāzār-i ṣıfāt

4 Sensüñ ancaḳ ṡemer ü toḫmı diraḫt-ı kevnüñ
Berg ü a^{c}żā gibidür mā-ḫalaḳ-i mevcūdāt

5 Enbiyā ḳābil-i teşbīh degül ḥażretüñe
Olamaz mihr-i cihān-gīre mümās̱il ẕerrāt

6 Pādşāhān-ı cihān der-geh-i iḥsānuñda
Kimi cerrār-i tasadduḳ kimi muḥtāc-ı zekāt

7 İrtiḳā eyleyemez küngür-i iclālüñe ʿaḳl
Ḳılsa da nüh-ṭıbaḳ-ı çarḫ-i bülendi mirḳāt

8 Ḳalmaz envār-i cemālüñle göñüllerde żılāl
Nitekim bāriḳa-i şems-i ḍuḥādan ẓulümāt

9 Leb-i cān-perverinüñ ʿaşḳına içmezse eger
Zehr olur ẕāʾiḳa-ı Ḫıżra daḫı āb-ı ḥayāt

10 Ẓulmet-ābād-ı cihān içre bulınmaz ʿaḳla
Meslek-i şerʿ-i şerīfüñ gibi minhāc-ı necāt

11 Şān-ı iclālüñi iʿlāna sebebdür yoḳsa
İḳtiżā itmez idi āmed ü reft-i evḳāt

S.4

4

(İ2 S.15)

NAʿT

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Birbirin maḥv eylemekdür iḳtiżā-yı kāʾināt
İltiḳām-ı yek-digerdendür ġıdā-yı kāʾināt

2 Hey ʿacāʾib mā-cerā kim kişt-zār-i dehrde
Ḫūn-ı yek-dīgerledür neşv ü nemā-yı kāʾināt

3 Kāʾinātı mübtelā-yı derd ider nefs-i kefūr
ʿĀlem-i hestīde insāndur belā-yı kāʾināt

4 Ān-be-ān gerdişdedür hengāme-i kevn ü mekān
Bir teselsüldür medār-i mā-cerā-yı kā°ināt

5 İntiḳāl itmekdedür dīvāneden dīvāneye
Bir cacīb meşrūṭadur dārü'ş-şifā-yı kā°ināt

6 Ṣadme-i idrāk-ı ġayb ancaḳ ḫarāb eyler anı
Ḳuvve-i ġafletle ḳā°imdür binā-yı kā°ināt

7 Şiddet-i iẓhārdandur şīve-i farṭ-ı ḫafā
Perde-i vech-i ḥaḳīḳatdür liḳā-yı kā°ināt

8 Çeşm-i macnā-bīn-i caḳl-ı evveli ḥayvān ider
Ṣūret-i āyīne-i cüyūn-nümā-yı kā°ināt

9 Ḳābil-i feyż-i vücūd olmaḳdadur ḥükm-i cadem
Kāfil-i īcād-ı dīgerdür fenā-yı kā°ināt

10 cAḳl ü irfāndan müberrādur cünūndur ey ḥekīm
Feyleṣūf-ı kārdān müşkil-güşāy-ı kā°ināt

11 cAḳla īżāḥ-ı rumūz itmezse de dīvānedür
Maḥrem-i esrār-i bī-çūn u çirā-yı kā°ināt

12 Olmuyor yā Rab maḥabbet tārı dūçār-i ḫalel
Beste-i tār-i maḥabbetdür ḳuvā-yı kā°ināt

13 Mürtesem zīr-i leb-i ḫāmūş-ı ḥayret-pīşede
Rāz-ı māhiyyāt-ı bī-ṣavt u ṣadā-yı kā°ināt

14 Kesr-i dilden cālem-i rayb-i menūn vīrān olur
Sāḳ-i carşu'llāh-ı dildür müttekā-yı kā°ināt

(İ2 S.16)

15 Bir ḥarīmüñ mey-güsārıdur dil-i medhūş kim
Ḫāric-i bābındadur carş ü semā-yı kā°ināt

16 Reh-güz̲ār-i sālik-i tenhāyī vü tecrīdde
Ber-ṭarāfdur ᶜālem-i bī-müntehā-yı kāᵓināt

17 Bir siyeh-çerde mehüñ h̲āl ü h̲aṭ u ruh̲ṣārıdur
Mūcib-i sūdā vü naḳd-i h̲ulyā-yı kāᵓināt

18 Başla evṣāf-ı Resūlu'llāha ey kilk-i bediᶜ
Tā-be-key güft ü şinīd-i nā-sezā-yı kāᵓināt

19 Ol şeh-i bī-mis̲li tavṣīf it ki z̲āt-ı pākidür
Müstaḳil metbūᶜ-ı manṣūrü'l-livā-yı kāᵓināt

S.5

20 Āftāb-ı ṣubḥ-ı Ev-ednā ki nūr-i vechidür
Nūr-i çeşm-i āferīniş ġam-zidāy-ı kāᵓināt

21 Cūş-ı feyż-ā-feyż-i cūdı cūş-ber-cūş olmasa
Böyle devr itmezdi çarh̲-i āsiyā-yı kāᵓināt

22 Z̲erre tāb-ı nūr-i luṭfı düşse ekvān üstine
Cennet-i cāvid olur dārü'ş-şifā-yı kāᵓināt

23 Rīzesinüñ reh-güz̲ārı ḳıymet-i kevn ü mekān
Z̲erre-i h̲āk-i cevādı h̲ūn-bahā-yı kāᵓināt

24 Kevkeb-i iᶜcāzı miṣbāḥü'n-necāt-ı gümrehān
Şāh-rāh-ı şerᶜi minhācü'l-hüdā-yı kāᵓināt

25 Yā Ḥabība'llāh ṭabīb-i mā-h̲alaḳsın tā-ebed
Derd-i ᶜaşḳ-ı rūḥ-bah̲şuñdur devā-yı kāᵓināt

26 H̲āk-i pāyüñdür senüñ İskender ü H̲ıżr-nebī
Āb-ı rūyuñdur senüñ māᵓü'l-beḳā-yı kāᵓināt

27 Evvel-i deyr-i celālüñ müntehā-yı mümkināt
Maṭlaᶜ-ı mihr-i cemālüñ mübtedā-yı kāᵓināt

28 Olmasaydı maẓhar-i imdād-ı feyż-i aḳdesüñ
Ḥayyiz-i imkān-ı ḫalḳ olmazdı cāy-ı kāʾināt

29 Yā Resūla'llāh biraz şekvāya ruḫṣat isterem
Gerçi kim cāʾiz degüldür iştikā-yı kāʾināt

30 İnḳılāb-ı kāʾināt yek-dīger-i āzārdan
İlticā itdüm saña yā mültecā-yı kāʾināt

31 Nā-tüvānum ol ḳadar gūyā ki sīnemdür benüm
Būs-gāh-ı nāvek-i cevr ü cefā-yı kāʾināt

32 Ḫāṭır-i zārumda menzil-sāz-ı endūh olmaġa
İttihād itmiş gibi derd ü ʿanā-yı kāʾināt

33 Kāʾināta düşse berḳ-i ḥasretümden bir şerer
Maḥşer-i nīrān olur tā mā-verā-yı kāʾināt

34 Öyle bī-ārām u bī-zār ü nizārum kim baña
Ḫāk-i āteş-ḫīzdür āb-ı hevā-yı kāʾināt

(İ2 S.17)

35 Ṭıfl-ı baḫtum ṭālib-i ʿaḳām-ı heft ābā idi
Ṭoġmadan çār ümmehāt-ı fitne-zā-yı kāʾināt

36 Pādşāh olsam daḫı baḫt-ı siyāhumdan baña
Ẓulmet-ābād-ı melāmetdür sarāy-ı kāʾināt

37 Şaḫṣ-ı ḳudsī fıṭrat-ı ḳadr ü kemālümdür benüm
Yūnus-ı ʿuryān bī-berk ü nevā-yı kāʾināt

38 Yūnus-ı baḫtum ḳalursa böyle bī-berk-i nevā
Yerlere geçmez mi bilmem Nīnovā-yı kāʾināt

---

2 33:—İ2

S.6

39 Yūsuf-ı ümmīdümi gördükce pīrāhen cüdā
Çāk çāk-ı ġayret olmaz mı ḳabā-yı kāʾināt

40 Bilmedi miḳdār-i ṭabᶜum bilmesi mefrūż iken
Var ise ancaḳ budur sehv ü ḫaṭā-yı kāʾināt

41 Kāʾināt iclālümi bilmezse de ḥālā benüm
Şāᶜir-i cādū-fen-i siḥr-āzmāy-ı kāʾināt

42 Hem benüm hengāme-i maḥşer-ḫarāb-ı müşkilāt
Hem benüm ᶜallāme-i rāz-āşnā-yı kāʾināt

43 Ṭārem-i endīşeme reh-cū olurdı āsmān
İktifā itseydi ᶜömr-i bī-vefā-yı kāʾināt

44 Tābiş-i elmās-ı berḳ-i fikretümden āb olur
Cevher-i ser-māye-i bī-iktifā-yı kāʾināt

45 Dāmen-i endīşeme bulmaz mecāl ü dest-res
Geçse de eflākden dest-i duᶜā-yı kāʾināt

46 Feyż-i ebr-i fikretüm gül-şen-ṭırāz-ı rūzgār
Gevher-i naẓm-ı terüm revnaḳ-fezā-yı kāʾināt

47 Nāy-ı kilküm maḥşer-engīz-i beyāndur bī-suʾāl
Nefḫ-i İsrāfīle vācib mi riḍā-yı kāʾināt

48 Ben kelīm-i maᶜnāyum görse ᶜasā-yı ḫāmemi
Tevbe-i iᶜcāz iderdi ejdehā-yı kāʾināt

49 Ḫāzin-i gencīne-i ḥubb-i Resūl-i Ḥaydaram
Ẕerre-gerd-i dāmenümdür kīmyā-yı kāʾināt

50 Bende-i āl-i ᶜabāyum Mevlevīyem Mevlevī
İḳtiżā itmez baña luṭf ü ᶜaṭā-yı kāʾināt

51 ʿAvniyā ḫāmūş kim bu meclis-i tezvīrde
Mümkinü'l-fayṣal degüldür müddeʿā-yı kāʾināt

52 Çihre-perdāz nev-nüḳūş-ı ḥādis̱āt olduḳça tā
Gerdiş-i āyīne-i ṣubḥ u mesā-yı kāʾināt

53 Micmer-efrūz-ı selām olsun Resūl-i āleme
Evliyā-yı mümkināt u enbiyā-yı kāʾināt

5

(İ2 S.18)

NAʿT

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Eyledüñ ʿālemi Yaʿḳūb-ı dile beyt-i ḫazen
Ḳandesin ḳandesin ey Yūsuf-ı gül-pīrāhen

2 Ṣubḥ-ı dīdāruñı b'illāh ḫayāl itdükçe
Dem-be-dem ḫūn-ı cigerdür dökülen dīdemden

3 Başladı sīnede cūş itmege deryā-yı fiġān
Başladı serde fürūş itmege sevdā-yı kühen

4 Sāḳiyā dökme iç Allāh içün isrāf itme
Mey-i peymāne degül ḫūn-ı cigerdür dökülen

5 Ḫalḳa hem-seng-i terāzū-yı ġam oldum gūyā
Ben bütün ʿāleme düşmen baña ʿālem düşmen

6 Cebraʾīl olsa daḫı hem-dem-i ġayretkārum
S̱ıḳlet-i bār-i fesādet yine gitmez benden

S.7

7 Sūziş-i ḥālümi vaṣf itmege āġāz itsem
Ḳorḳarum āteş olur zīr ü zebānumda süḫan

8 Bu tef ü tāb-ı maḥabbetle ölürsem yoḳsa
Bu ḥarāretle gidersem ḥarem-i maḥşere ben

9 H̱āk-i ḳabrümde ider şuᶜle-i cevvāla ẓuhūr
Dāmen-i maḥşer olur sūẖte feryādumdan

10 Müslimānlar niçün ol ẓālime riḳḳat gelmez
Kāfirān ḥāl-i perīşānuma raḥm eyler iken

11 Gideyüm yalvarayum cānumı alsun bārī
Gözde ḳan dilde fiġān serde kefen elde resen

12 Derd-i hicrān ile her laḥẓada ölmekden ise
Reh-güẕārında vücūdum ᶜadem olmaḳ ehven

13 Bār olur cismüme ᶜaks eylese enfās-ı Mesīḥ
O ḳadar zār ü zebūn itdi beni bār-i miḥen

14 Beni bir āteşe vaḳf eyledi kim cilve-i ᶜaşḳ
Āb olur ẕerresine degse cibāl-i Āhen

15 Feyż-i eşkümle gül-istān-ı taḥassür sīr-āb
Şuᵓle-i āhum ile meclis-i ḥasret rūşen

16 Kaᵓbe-i miḥnete her şerḥa-i s̱īnem bir rāh
Ḥarem-i ḥasrete her dāġ-ı dilüm bir revzen

17 Bāġ-ı Firdevse açılsam daẖı ẕevḳ itmek içün
Baña ẖākister-i dūzaẖ görinür mevc-i çemen

18 Lāleler lāle olur ṭabᶜuma işkence içün
Cūylar gerden-i endīşeme zencīr-i mihen

19 Aẖker-i sūẖtedür gülleri gül-nārları
Çeşm-i giryānuma külẖan görinür hep gül-şen

(İ2 S.19)

20 Gelse efkār-i perīşānuma terk-i ġurbet
Āteş-i dūzaḫ olur ḫāk-i gül-istān-ı vaṭan

21 Mestem ol mertebe ki bir görinür gözlerüme
Ṭārem-i Ḳāf-ı felekler bün-i çāh-ı Bījen

22 Bī-ḳarāram o ḳadar kim yine rāhat idemem
Beyt-i ma^{c}mūrı baña eyleseler de mesken

23 Her ṭarafdan atılur üstüme ṣad seng-i belā
Bedenümdür var ise ḳal^{c}a-i miḥnetde beden

24 Nā-ümīdem o ḳadar kim idemem emniyyet
İnse de üstüme menşūr-i murādum gökden

25 Kime ifşā ideyüm ḥālümi yā Rab bilmem
Kimden ümmīd-i ^{c}ināyet ideyüm sen var iken

26 Saña da ḥālümi iẓhāra ne ḥācet var kim
^{c}Ālemüñ bilmedigi sırlara a^{c}lemsin sen

S.8

27 Nā-ümīd itme beni ^{c}izzet-i Peyġamber içün
Ki anuñ ḫāṭırıdur cevher-i ḫalḳa ma^{c}den

28 Sebeb-i maġfiretümdür iki ^{c}ālemde benüm
Vaṣfına başlayayum ey ḳalem-i cādū-fen

29 Pertev-i nūr-i cemālüñ olalı berḳ-efken
Dāmen-i maḥşere dek olmadadur āteş-zen

30 Nūr-baḫş olsa eger feyż-i süheylī-keremüñ
Āftāb üstine tercīḥ olınur ḫāk-i Yemen

---

[3] 22: 24 İ2
[4] 24: 22 İ2

31 Sensüñ ol bādī-i ḫilḳat ki dinürse erzān
Bāġ-ı ḳadrüñde bütün mülk-i cihān bir erzen

32 Yā Muḥammed dise bir kere vefātında kişi
Aña Cibrīl yapar ḫāk-i cināndan medfen

33 Seni vaṣf itmege ḳādir mi ^{c}aceb sulṭānum
^{c}Aḳl-ı evvel gibi bir kūdek-i nā-şüste-dehen

34 Seni vaṣf eyleme mümkin degül ancaḳ ġaražum
İştikā eylemedür ḥažretüñe kendümden

6

(İ2 S.19)

NA^{c}T

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ey göñül tā key hevā-yı nefs ile ẕüll ü bāl
Gelmemiş mi ṭab^{c}uña ḥālā o kāfirden vebāl

2 Ḥırṣ-ı dünyā mālī-ḫulyā ārzū-yı nām u şān
Ḫ^{v}āhiş-i iḳbāl ü da^{c}vā-yı teferrüd ḥubb-ı māl

3 Her biri bir vādī-i ḫiẕlāna bir mühlik delil
Her biri bir dūzaḫ-i ḫusrāna naḳd-i işti^{c}āl

4 Ḥırṣı ġālib ol ḳadar kim ^{c}ālem-i mülki tamām
İltiḳām eylerse ejderhā-yı nefs-i bed-sigāl

5 Düşmez aġzından yine āvāze-i hel-mīn mezīd
Çeşm-i şūmundan ḫurūc itmez yine naḳş-ı nevāl

---

[5] 5a 50/Kāf, 30 "Daha var mı"

6 Şīve-i kirdārına nisbetle maḫż-ı ḫayr olur
Şerr ü şūr diyü melᶜūn fitne-i Deccāl-i ḍāl

7 Gāh olur her pīşesi ḥayvān gibi ekl ü menām
Rūz ü şeb endīşesi Şeyṭān gibi fısḳ ü ḍalāl

8 Ḫānmān-ı zühd ü taḳvā saṭvetinden münhedim
Kār-gāh-ı dil hücūm-ı şūrişinden pāymāl

9 Ḫayra geldükce bulur Şeyṭān ḳadar biñ ᶜöżr-i lenk
Şerre gitdükce ider çün tīr-i perrān iᶜticāl

10 Muḫtefī fikrinde yüz biñ ārzū-yı lā-yecūz
Ḫāṭıruñda ṣad-hezārān cüst-cūy-ı lā-yüḳāl

S.9

11 Bir elinde cild-i muṣḥaf bir elinde cām-ı mey
Müslimānlar seyr idüñ bir müʾmin-i kāfir-fiᶜāl

12 Ṣadr-i ᶜişret-ḫāne-i Firdevsi itmez de ḳabūl
Cāyı olsa meclis-i mey-ḫānede ṣaff-niᶜāl

13 Kimse ıṣlāḥ eylemek mümkin degül ol kāfiri
Ḳābil-i ıṭfā degül ol āteş-i dūzaḫ-mis̱āl

14 İtmeyince merḥamet sulṭān-ı ḫayl-i enbiyā
Ḳılmayınca ebr-i raḥm ü şefḳati reşş-i zülāl

15 Ol Ḫudāvend-i ḫudāvendān-ı gerdūn-taḫt-gāh
Kim kef-i ḥükmindedür maḫlūḳ-i Rabb-i Ẕü'l-celāl

16 Nūr-i mıṣbāḥ-ı ezel māh-ı diraḫşān-ı ebed
Kevkeb-i ṣubḥ-ḳadem şemsü'l-kemāl-i bī-zevāl

17 Nūr-baḫş-ı cevher-i sırr-i ḳulūb-ı mürselīn
Āftāb-ı maṭla^{c}-i Levlāk bedr-i bī-hemāl

18 Nūr-i ^{c}ayn-ı Kibriyā ya^{c}ni Muḥammed Muṣṭafa
Kim vücūd-ı pākidür maḥbūb-ı Rabb-i ẕü'l-celāl

19 Maṭla^{c}-ı feyż-i Ḫudāda hem ḳamer hem āftāb
Ṭūr-i ḳurb-ı Ḥaḳda hem nūr-i tecellī hem cemāl

20 Perde-dār-ı ḫalvet-i devlet-sarāy-ı Cebraʾīl
Maḥrem-i dīdārı ancaḳ bir Ḫudā-yı ẕü'l-celāl

21 Gül-şen-i feyżinde İbrāhīm-i gül-çīn-i ümīd
Der-geh-i luṭfunda İsmā^{c}īl-i ḳurbān-ı viṣāl

(İ2 S.21)

22 Nefḫ-i ^{c}Īsā iḳtirān-ı ḥażretinden rūḥ-baḫş
Ebr-i Mūsā dūd-mān-ı raḥmetinden pertev al

23 Pādşāh-ı ḥüsnüne Yūsuf ġulām-ı müşterā
Bār-gāh-ı ^{c}aşḳına Ya^{c}ḳūb ^{c}abd-i kühne-sāl

24 Küngür-i iḳbāline irmez Hümā-yı vāhime
Her mesāmından ẓuhūr eylerse yüz biñ per ü bāl

25 İntisāb-ı der-gehindendür ki olmış tā-ebed
Būs-gāh-ı pādşāhān-ı cihān pāy-ı Bilāl

26 Emrine ol rütbe fermān-ber ḫalāyıḳ kim eger
Eylese ^{c}arş ü semāda ḥükm iẓhār-i celāl

27 Cism-i ecrām-ı s̱evābıt-veş ṭurur emvāc-ı yemm
Leşker-i emvāc-ı ^{c}ummān gibi seyr eyler cibāl

---

6 17a mürselīn: müslimīn DT

28 İtse ger fermān-ı nehy-i inḳılāb-ı ḥādis̱āt
Eylemezdi ḥaşre dek mirʾāta tims̱āl imtis̱āl

29 Tā ḳıyāmet meʾkel-i kirmān olurdı ḳālıbı
İtmeseydi cūy-ı iḥsānında Eyyūb iġtisāl

S.10

30 Āstān-ı ḳadrine İblīs itseydi sücūd
Ḫāk-i der-gāhında Cibrīl olmasaydı rūy-māl

31 O bulurdı dāmen-i ḫar-gāh-ı ᶜarşa ittiṣāl
Bu iderdi bezm-i ḳurb-ı kibriyādan infiṣāl

32 Rāz-ı mektūm-ı dil-i ġaybı görürdi āşkār
Çeşm-i aᶜmā itse ḫāk-i der-gehinden iktiḥāl

33 Tā ezelden eylemiş ecrām-ı evc-i rifᶜati
Dāmen-i ṣaḥrā-yı rest-ā-ḫīze dek medd-i ẓilāl

34 Şīve-i ġayb ü şuhūd-ı şems-i ḥüsni olmasa
Kār-gāh-ı ṣūret ü maᶜnāda göstermek muḥāl

35 Peyker-i mihr-i tecellā inkişāf ü istitār
Kişver-i īcād ü ifnā intiẓām ü iḫtilāl

36 Mātem-i āl ü tebār ile yed-i beyżā siyāh
Ḫūn-ı aᶜdāsıyla ḳuṭr-enẓār-i dūzaḫ al al

37 Bir yere gelmezdi eczā-yı ḥurūf-ı kāʾināt
Nüsḫa-i terkīb-i Kāf u Nūnda olmazdı meʾāl

38 Tārik-i evṣāf-ı rūḥ-efzāsıdur şerrü'd-devābb
Vaṣf-ı pāk-i ẕāt-ı müstes̱nāsıdur ḫayrü'l-maḳāl

7

(İ2 S.3)

NAᶜT*

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Ādem ki bu ġām-ḫāneye vaż-ı ḳadem eyler
Her bir ḳademi müjde-i ḳurb-ı ᶜadem eyler

2 İksīr-i vefā yoḳ bu miḥen-zār-i fenāda
Mecnūndur o kim ḫᵛāhiş-i genc ü kerem eyler

3 Dünyā-yı denī ṭāᵓife-i ehl-i kemāle
Bir laḥẓa vefā eylese biñ yıl sitem eyler

4 Dünyā didigüm nevᶜ-i beşerdür ki ḥasedden
Yek-dīgerine remy-i ser-sām-elem eyler

5 Dünyā evi ıṣṭabl-ı ḫazān-ı ᶜaẓīmetdür
İnsān burada ṭayy-ı lisān ü ḳalem eyler

6 Ammā sebeb-i ḥayret olur bir nice nā-dān
İḳdām ile teksīr-i sevād-ı raḳam eyler

7 Zuᶜmınca Felātun geçinüp fażl u hünerde
Tedḳīḳ-i esāṭīr-i ḥudūs̱ u ḳıdem eyler

---

* Naᶜt; Naᶜt-ı Şerīf İÜ1

[7] 1b Her...eyler: Cān u dilini sūḫte-i nār-ı ġam eyler İ1

[8] 2a: İksīr-i kerem ᶜunṣur-ı ᶜālemde bulunmaz İ1

[9] 2b genc; luṭf İ1

[10] 4 —DT, —İ2

[11] 5: —İ1

[12] 6a Ammā...nā-dān; Bir nevᶜi ḍar-ı medrese-i cehl-i mürekkeb İ1

8 Bir ᶜaḳl ile kim kendü ḳuṣūruñ daḫı bilmez
ᶜĀrif diyü ehl-i hüneri müttehem eyler

9 Geh baḥs̱e düşüp dağdağa-i rūz-ı cezādan
Ser-māye-i idrāḳini vaḳf-ı selem eyler

10 Nā-dān-ı muḳırda ḳabāḥat göremem hīç
Ehl-i hüneri maᶜrifeti müttehem eyler

11 Īmānı ise öyle ki şeyḫü'l-ḥarem olsa
Ḳurʾānı yaḳar Kaᶜbeyi beytü'ṣ-ṣanem eyler

12 Bu ḳavm ile yā Rab nice ülfet olınur kim
Ṣoḥbetleri ᶜĪsāyı dū-çār-ı verem eyler

13 İnsān mıdur ol kimse ki şemşīr-i ṭamaᶜla
Hem-cinsini ḳurbān-ı reh-i yek-direm eyler

14 Dünyā-yı cefā-kārda bir loḳma içündür
Kim nev-i beşer birbirini medḥ ü ẕem eyler

15 Ammā yine bu ḫᵛān-ı pür-elvān-ı fenāda
ᶜĀḳıl nice bir fikr-i taᶜām ü şikem eyler

16 Nūş eyledigin āb-ı ḥayāt olsa da farżā
Āmīzeş-i āzār-i felek anı sem eyler

S.11

17 Yā Rab bu ne ḥikmet ki müdāvāt-ı eṭibbā
Rūḥ olsa da īrās̱-ı hezārān saḳam eyler

18 Niᶜmet mi o kim kesbine dil-dāde olanlar
İcrā-yı mühim itmege terk-i ehem eyler

---

13 8: —İ2; 8b: Cāhil nice taḥḳīḳ-i nükāt u ḥikem eyler İ1
14 9a Bir nevᶜi daḫī kār idinüp cehl-i basīṭi İ1
15 9: 10 İ1
16 13: 11 İ1

19 Taḥḳīḳde ni^{c}met aña dirler ki faḳīri
Āzāde-ser-i dağdağa-i bīş ü kem eyler

20 Āzāde odur keş-me-keş-i ḫār-i cefādan
Kim ġonca gibi ülfet-i ḫār-i elem eyler

21 Āzāde odur ḳayd-ı belādan ki vücūduñ
Ḫāk-i reh-i peyġāmber-i ^{c}ālī-himem eyler

22 Ol şāhid-i ḫalvetgeh-i ḳurb-ı Ṣamedī kim
Ve'l-leyl diyüp zülfüñe Allāh ḳasem eyler

23 Ol dāver-i muḫtār ki bi'l-cümle ḫalāyıḳ
Ḳānūn-ı semāvīsini naṣb-ı ḥikem eyler

24 Ol pādşeh-i mülk-i risālet ki melā$^{\circ}$ik
Bābında temennā-yı ḳabūl-i ḫadem eyler

25 Şāhenşeh-i ümmī ki reh-i fetḥ ü ẓaferde
Etbā^{c}ını müstaġnī-i seyf ü ḳalem eyler

26 Bir ḳabża türāb atsa eger mülk-i ^{c}adūyı
Kūhsār-i felek olsa daḫı çāh-ı ġam eyler

27 Yoḳ remy-i ḥaṣā itmege ḥācet ki celāli
Ṣaḥrā-yı vücūdı ^{c}adem-ender-^{c}adem eyler

28 Feyż-i naẓar-i saṭveti bir mūr-i ża^{c}īfi
Revnaḳ-şiken-i ma^{c}reke-i Güstehem eyler

29 Ḳuvvet-dih-i ḫayl-i żü^{c}efā olsa nüfūẕı
Āhū-bereyi ḥāmi-i şīr-i ecem eyler

---

[17] 19a: Āsūde odur kim serini cān virerekden İ1

[18] 22b: 92/Leyl, 1 " Andolsun bürürken o geceye"

30 Bir ceyş ki imdādına mazhār ola der-ḥāl
Gerdūn-ı bülend üstine rekz-i ᶜalem eyler

31 Bir ḳuvveti var kim yed-i beyżā-yı celāli
Mānend-i kemān tīr-i ḳażā-yı dūḫem eyler

32 Bir ḳudrete mālik ki eger itse irāde
Ḫāk-i siyehi pādşeh-i muḥteşem eyler

33 Bir ᶜabdini şāhenşeh-i Rūm u ᶜArab eyler
Bir bende-i nā-çīzini şāh-ı ᶜAcem eyler

34 İksīr-i ḳadem-būsī-i ḫuddāmı gedāyı
İskender-i devrān Ferīdūn-ḥaşem eyler

35 İsterse eger ḫāṣiyet-i luṭf-ı nigāhı
Bir müflisi dünyāya veliyyü'n-niᶜam eyler

S.12

36 Bir nefḫa vezān olsa riyāż-ı kereminden
Mātem-kede-i dūzaḫı bāġ-ı İrem eyler

37 Ger bād-ı semūm-ı ġażabı olsa şerer-ḫīz
Firdevsi muṣībet-kede-i ġam ü hem eyler

38 Aḫlāḳına maḫṣūṣ o mürüvvet o seḫā kim
Aᶜdāsını perverde-i nāz ü naᶜam eyler

39 Feyż-i nefesi eylese emvāta sirāyet
Her mürdeyi bir ᶜĪsā-yı ferḫunde-dem eyler

40 Baḥr-i keremi eylese bir laḥẓa temevvüc
Dünyā gibi biñ memleketi muġtenem eyler

41 ᶜAks eylese envār-i dili ḫāk-i siyāha
Her ẕerresini bir felek-i müntecem eyler

42 Bir ẕerrecik aḫẕ itse ḳamer nūr-i ruḫuñdan
Ḫurşīd-i cihān-tāba edā-yı ẕimem eyler

43 Ẕātında şefāᶜat o ḳadardur ki dilerse
Bir naẓra ile maḥv-ı ẕünūb-ı ümem eyler

44 Teᵓs̱īr-i füyūż-ı naẓar-i terbiyet ile
Şeyṭān bile tebdīl-i nijād u şiyem eyler

45 Mişvār-i leᵓīm olsa eger maẓhar-i feyżi
Resm-i keremi ḳāᶜide-i mültezem eyler

46 Cennette añup Ḳaᶜbe-i dīdārını Dāvūd
Āheng-i Ḥicāz ile dem-ā-dem naġam eyler

47 Ol dem ki şihāb-ı gażabı şuᶜle-fikendür
Ol dem ki seḥāb-ı keremi reşḥ-i nem eyler

48 O germī-i dūzeḫ-pey ile baḥrı ider ber
Bu feyż-i revān-perver ile berri yem eyler

49 Evṣāfına āġāz idicek manṭıḳ-i taḥḳīḳ
Ekvānı lisān dāᶜire-i dehri fem eyler

50 Ey şāh-ı rüsül kim naẓar-i aḳdes-i luṭfuñ
Mücrimleri Cibrīl ḳadar muḥterem eyler

51 Ümmīdüm odur kim kerem-i emniye-sāzın
Aḥvāl-i ḫalel-yāftemi muntaẓam eyler

52 Añduḳça geçen demlerümi merdüm-i çeşmüm
Dāmānumı ṭūfāngeh-i eşk-i nedem eyler

---

19 42a, zerrecik: ẕerre ger İ1

20 47a şihāb: riyāḥ İ1

21 48b berri: baḥrı İ1

53 ᶜAvnī nice bir ġāʾile-i yeʾs ü teʾessüf
Elbet saña da şāh-ı risālet kerem eyler

54 Tā kim bu naẓar-gāh-ı muᶜallā-yı fenāda
Ecrām-ı felek ᶜarż-ı ẓılāl ü ẓulem eyler

55 Der-gāhına taḳdīm-i selām it ki melāʾik
Neşr-i dürer-i ṣalvele-i dem-be-dem eyler

S.13

8

NAᶜT*

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ne ḳadar cevr ü cefā eyler ise ṭāliᶜ-i şūm
Rind-i ᶜişret-kede-i maᶜrifet olmaz maġmūm

2 Ẕerre-i raġbete çüsbān mı bu dehr-i lā-rayb
Naẓar-i himmete şāyān mı bu dehr-i mevhūm

3 Maḥv u nā-būd olagelmiş burada sākin olan
Cāy-ı ārām degüldür bu sarāy-ı meşʾūm

4 Nār-i vaḳḳādı ber-hem-sūz ü ter-i ḫuşk-i vücūd
Ḫākı ḫūn ile ᶜacīn āb u hevāsı mesmūm

5 Devlet-i dār-i fenādan olamaz kimse be-kām
Ne belā feyż-i beḳādan daḫı olmaḳ maḥrūm

6 Ḳaç Süleymāna firāş oldıġuñı añlar idüñ
Āh bir kerre dile gelse bu ṣaḥrā-yı ketūm

---

[22] 53a teʾessüf: telehhüf İ1

* Münācāt İ2

[23] 2a " Onda hiç şüphe yoktur" Bakara 2/2; 2b dehr: zehr M

[24] 4b mesmūm: maḥrūm İ2

7 Mürde-i kāfire ser-māye-i ġufrān mı olur
Levḥ-i zerrīn-i mezārındaki lafẓ-ı merḥūm

8 Sırr-i minḳār-i ebābīl mükāfattadur
Olsa da fīl-i ḫuṣūmette hezārān ḫortūm

9 Ḫaṣmuñ ey ḫ^{v}āce veliyyü'n-ni^{c}amuñ olsa bile
Olamaz māni^c āmed-şüd-i rızḳ-i maḳsūm

10 Aña degmez bu cihān kim bir iki pāre içün
Seni taḥḳīr ide bir masḫara şaḫṣ-ı meczūm

11 Menn ü selvāya faḳīrāne ḳanā^{c}at lāzum
Olma muḥtāc-ı piyāz ü ^{c}ades ü ḥınta vü s̱ūm

12 Olma maḥkūmı o ḥükmüñ ki aña nisbetle
Mu^{c}tedildür ḥucec-i maḥkeme-i āl-i Sedūm

13 Medḥ-i eşrār ile lāyıḳ mı süḫan-sīḫ olana
Töhmet-i def^c-i medāyiḥ güneh-i celb-i ẕümūm

14 Reşk o pākīze-şiyem şā^{c}ire kim olmışdur
Fikreti münḥaṣır-i medḥ-i Nebī-i ma^{c}ṣūm

15 O Ḫudāvend-i Ḫudā-ḫūy ki vaṣf-ı ẕātı
Levḥ-i ta^{c}ẓīme bu ṣūretle olınmış mersūm

16 Kibriyā-mertebe maṭlūb-ı ^{c}aẓīm-i ḳuddūs
Lā-mekān-kevkebe maḥbūb-ı kerīm-i ḳayyūm

17 Ḥażret-i Aḥmed-i Maḥmūd ü Muḥammed ki odur
Merḥamet ma^{c}deni peyġamber-i ferḫunde-ḳudūm

18 O Nebiyy-i ^{c}Arabī kim ḥasen ü ḫāk deridür
Taḫt ü tāc-ı ḥaşem ü kevkebe-i Ḳayṣer-i Rūm

[25] 12b mu^{c}tedil; mu^{c}tedir DT

19 Ḫusrev-i kişver-i levlāk ki vechinde ʿıyān
Ḥücüb-i nūr-i tecellādaki rāz-ı mektūm

S.14

20 Ḥaḳ bilür olmasa dīdār-i celīli lāzum
Ḫilḳat-ı ʿāyine-i ʿāleme olmazdı lüzūm

21 Cevher-i fıṭratıdur ʿāyine-pīrāy-ı felek
Nūr-i şems-i ruḫudur encümen-ārā-yı nücūm

22 Lebinüñ yādı ile içse eger bir ʿatşān
Āb-ı kevs̱er gibi cān-perver olur mā-i seḥūm

23 Ẕāt-ı bī-mis̱lini teşbīhe mecāl olmazdı
İttiḥād itse de eczā-yı s̱elās̱-ı uḳnūm

24 Āyet-i Ḥaḳ gibi her yerde kemāli mevcūd
Ẕāt-ı muṭlaḳ gibi ʿālemde mis̱āli maʿdūm

25 Dād-resdür o ḳadar merḥamet ü şefḳati kim
Yā Muḥammed dise bir kerre eger bir maẓlūm

26 Pāy-ı maẓlūma olur būse-zen-i istiġfār
Mālik-i mülk-i cihān olsa bile şaḫṣ-ı ẓalūm

27 O ḳadar ḳuvveti var kim eger emr eyler ise
Ḳavs-i taḳdīre döner tīr-i ḳażā-yı maḥkūm

28 Taḳviyet-baḫş-ı żaʿīf olsa nigāh-ı keremi
Āhenīn kūhı perākende ider ẕerre-i mūm

29 Sereyān eylese nīrāna şemīm-i zülfi
Gül-şen-i ʿAdn ola her berg-i diraḫt-i zaḳḳūm

30 Ḳahrı ol rütbe ki yek-naẓra-i āzārından
Çarḫı lerzīde ider zelzele-i يوم تقوم

31 Eger āyīne-i ʿirfānına ʿaks eyler ise
Ḳaṭre-i lā-yetecezzā görinür baḥr-i ʿulūm

32 Ḳılsa feyż-i naẓarı nāmiye-i bāġa meded
Laʿl-i Mirrīḫ ola her dāne-i ʿurcun-ı kerūm

33 Dāver-i kişver-i isrā ki reh-i ḳadrinde
ʿAcz ü noḳsāna çıḳar ġāyet-i idrāḳ-i fühūm

34 Ḫāᵛce-i feyżine nisbetle sipihr-i dīrīn
Ṭıfl-ı nev-zāde-i ālūde-leb-i nā-mefhūm

35 Dürr-i işkeste-i dendānuña hem-ḳadr olamaz
ʿIḳd-i pervīn gibi biñ silk-i leʾāl-i manẓūm

36 Ey ḥabīb-i ḥarem-i ḳurb ki ancaḳ saña ḫās
Nesḫ-i edyān ile ilġā-yı ḫurāfāt-ı rüsūm

37 Enbiyā emrüñe cān virse sezā kim sensüñ
Ṣadr-i dīvān-ı risāletde muʿallā maḫdūm

38 ʿĀlemeyn olmasa şāyeste-i luṭf u keremüñ
Lafẓ-ı raḥmetde bulınmazdı meʾāl ü mefhūm

39 Mündemic ʿizzet-i ẕātuñda teḳāżā-yı ḫuṣūṣ
Münderic şefḳat-i ḫalḳuñda mezāyā-yı ʿumūm

---

26 30b 30/E'r-rūm, 14 " (Kıyamet) koptuğu gün"

27 32: —İ2

28 33a 17/İsra, 1 " Uzaktır bütün noksanlıklardan O ki, kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksā'ya götürdü; ona āyetlerimizden gösterelim diye. Gerçek şu ki, O'dur işiten gören"

40 Būs ider nāme-i aʿmāl-i es̱īmi Cibrīl
Ḫātem-i yād-ı kerīmüñle olınca maḫtūm

41 Cünd-i mahzūmı döner çarḫa ider rekz-i ʿalem
Añsa iḥsānuñı bir ḳāʿid-i cünd-i mehzūm

S.15

42 Seni ʿĪsā bile añmazsa dem-i āḫirde
Teng olur ḳādeme-i rūḥuña rāh-ı ḥulḳūm

43 Ümmetüñde yalıñuz ʿabd ü günehkāruñdur
ʿĀṣī vü cānī vü güm-rāh-ı ẕelīl ü meẕmūm

44 ʿĀlemüñ tā o ḳadar nefreti var benden kim
Başuma medd-i cenāh itmege ʿār eyler būm

45 Nisbetümdür der-i iclālüñe olmışşa eger
Levḥ-i aʿmālüme bir ḥarf-i saʿādet merḳūm

46 Ben ne ḫāḳem ki siper-gīr-i taḥammül olayum
Mevc-i ṭūfān-ı belā üstüme itmekde hücūm

47 Dest-gīr olmaz iseñ ey yed-i Ḫallāḳ-i naṣīr
Ḳaluram tā-be-ebed ġarḳa-i deryā-yı ġumūm

48 Gice gündüz beni miḥnetde esīr itmek içün
Bir yere geldi leyāl-i ġam ü eyyām-ı ḥusūm

49 Virmeseydi baña ümmīd-i ṭabīb-i luṭfuñ
Öldürürdi beni bu çekdigüm esḳām-ı hümūm

50 ʿArż-ı ḥāl itmege ḥācet mi der-i raḥmetüñe
İḥtiyācum naẓar-i cūduña elbet maʿlūm

---

29 46: —İ2

51 Tā-be-key cürʾet-i taṭvīl-i taẓallum ʿAvnī
Ehl-i iṣyāna teḳāżā-yı şefāʿat meczūm

S.9 (İ2)

52 Ḳaṭre ḳaṭre şerer-i eşk-i nedem olduḳça
Recm-i esnāf-ı şeyāṭīn-i maʿāṣīye rücūm

53 Ola Cibrīl-i emīn ravża-i ʿulyāsında
Micmer-efrūz-ı taḥiyyāt ü selām-ı ḳayyūm

9

(İ2 S.9)

NAʿT

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ʿĀleme luṭf-ı ʿamīm-i ẕü'l-celālīdür sözüm
Evc-i feyżüñ āftāb-ı bī-zevālīdür sözüm

2 Öyle bir mey kim ricālu'llāh-ı ġayb itdükçe nūş
Bāʿis̠-i cūş u ḫurūş-ı vecd u ḥālīdür sözüm

3 Ol ḳadar ṣāf u revān-perver ki lāyıḳdur disem
selsebīl-i fikretüñ āb-ı zülālīdür sözüm

4 Ḳāṣırātu't-ṭarf-ı ilhāmuñ tutuḳ-bendi dilüm
Ḥūr-i maḳṣūrāt-ı taḥḳīḳuñ cemālīdür sözüm

5 Kimse idrāḳ eylemez ancaḳ Süleymān fehm ider
Manṭıḳu'ṭ-ṭayr-i dilüñ ḫayrü'l-maḳālıdur sözüm

6 Ṭūr-i maʿnāda kelīm-i bī-muḥābādur dilüm
Bezm-i vaḥdetde nedīm-i lā-übālīdür sözüm

---

30 2a bir mey; meydür İ2

31 3a u ; —İ1

7 Teşnegānuñ vaṣf-ı āb-ı çeşme-i ḥayvān gibi
Dem-be-dem vird-i zebān-ı iştiġālīdür sözüm

8 Dehr-i vīrān-ḫāne-i ḫilḳatte bir gencīnedür
Kim o gencüñ cevher-i ṣaᶜbü'l-menālīdür sözüm

9 Rütbe-i iᶜcāzı iḥrāz itse ṭabᶜum çoḳ mıdur
Rūzgāruñ nāsiḫ-i siḫr-i ḥelālīdür sözüm

10 Maḥrem-i bezm-i tecellā itmeden endīşeyi
Mūsā-i aḳluñ cevāb-ı her suᵓālidür sözüm

11 Nesr-i maᶜnā beytden tā arşa eylerdi ᶜurūc
N'eylesün kim rişte-bend-i per ü bālidür sözüm

12 Bir bihişt-i cāvidāndur gül-şen-i iᶜcāz kim
Ol bihiştüñ selsebīl-i bī-mis̱ālidür sözüm

13 Şuᶜle-i berḳ-i tecellā-veş ḫayāl erbābınuñ
Perde-sūz-ı ṣūret-i fażl u kemālidür sözüm

14 Ṣafvet-i āyīne-i lāhūta beñzer bī-ḫilāf
İḫtilāt-ı ġıl u ġışdan ṣāf ü ḫālīdür sözüm

15 Çarḫa nāz itsem sezādur kim Ḫudā-yı ekremüñ
Mādiḥ-i maḥbūb-ı memdūḥü'l-ḫıṣālīdür sözüm

16 Ol ḫıdīv-i lā-mekān-mesned ki vaṣfiyle anuñ
Tā-be-maḥşer ḳudsiyānuñ ḥasb-i ḥālīdür sözüm

---

32 7a vaṣf.: yād İ1
33 7: —İ2
34 20a vīrān-ḫāne: dūn-ḫāne İ1
35 14a bī-ḫilāf; bī'l-mes̱el İ1
36 16:—İ2

17 Ḫamse-i āl-i ᶜabānuñ başlasam taᶜrīżine
Pençe-i ḥükm-i ḳażā-yı lā-yezālīdür sözüm

18 Midḥat-i sıbṭeyn ile virdükçe ben maᶜnāya renk
Bāġ-ı hüznüñ gül-nihāl-i sebz ü ālīdür sözüm

19 Vaṣf idince kemterin ḫuddām-ı bāb-ı rifᶜatin
ᶜĀlem-i ḳudsüñ bihīn ḳutbü'r-ricālīdür sözüm

20 Vaṣf-ı rūy-ı pāk ü zülfiyle kitāb-ı ḫilḳatüñ
Zīver-i evrāḳ-i eyyām u leyālīdür sözüm

S.16

21 Cevher-i naẓmumladur ḥayṡiyyet-i ṣarrāf-ı dehr
Heft genc-i ᶜālemüñ māl ü menālīdür sözüm

22 Bir heyūlādur vücūd-ı cevher-i maᶜnā k'anuñ
Māye-baḫş-ı ittiṣāl ü infiṣālīdür sözüm

23 Öyle sehl-i mümteniᶜ kim ᶜālem-i endīşenüñ
Ṣūret-i imkān-ı her emr-i muḥālıdür sözüm

24 Rīze-i elmāsa beñzetsem revā kim herkesüñ
Şebnem-i gül-berg-i dāġ-ı infiᶜālīdür sözüm

25 Öyle nāzik kim niṭāḳ-i mū-miyān-ı yār-veş
ᶜUḳde-bend-i rişte-i rūḥ-ı ḫayālīdür sözüm

26 Eṣ-ṣalā ey ḳıble-cūyān-ı meᶜānī eṣ-ṣalā
Ġūş idüñ kim Kaᶜbe-i naẓmuñ Bilālidür sözüm

---

37 17a ᶜābānıñ: ᶜābāyı İ1; başlasam taᶜrīżine: başlasam vaṣf itmege İ1

38 17:—İ2

39 18:—İ2

40 19:—İ2

41 20:—İ2

42 24a revā: sezā İ1; herkesüñ: .ᶜālemüñ İ1

27 Maḫrem-i ^{c}irfānıyum ḫalvet-sarāy-ı vaḥdetüñ
Tercemān-ı bezm-i rāz-ı lā-yüḳālidür sözüm

28 Şā^{c}ir-i āteş-zebānum kim tef-i taḥḳīḳ ile
Cān-güdāz-ı ḳālıb-ı sehv-i āmālıdur sözüm

29 Sīne-sūz ol rütbe kim ṭūr-i ḥaḳīḳat mihrinüñ
Şu^{c}le-i berḳ-i tecellā-yı cemālidür sözüm

30 Ḳubbe-i vālā-revāḳ-i çarḫa ta^{c}līḳ eylemem
^{c}Iḳd-i Pervīn-i felekden çünki ^{c}ālīdür sözüm

31 Nükhetinden Çīn-i ma^{c}nā oldı ṣaḥrā-yı ḫayāl
Gūyiyā kim būy-ı enfās-ı Ġazālīdür sözüm

32 Mehdī-i āḫir-zamānīyüm cihān-ı ma^{c}nānuñ
Ol cihānuñ ḳāhir-i Deccāl-i zālıdur sözüm

33 Müşterī olmaz aña gerdūn gibi ṣarrāf-ı dūn
Cevher-i taḥḳīḳdür ḳıymetde ġālīdür sözüm

10

DER-NA^{c}T-I CENĀB-I RİSĀLET-PENĀH

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Nedür bu mestī-i ḥayret-fezā-yı cām-ı ġurūr
Bu neşʾeden ^{c}aceb olmaz mı mestler maḫmūr

---

43 27 —İ2
44 29: —İ2
45 30: —İ2
46 31: —İ2
47 32: —İ2
48 33: —İ2

2 Nedür bu dağdağa-i bī-meʾāl-i germ-ā-germ
Nedür bu şūriş-i fikr-i muḥāl-i dūr-ā-dūr

3 Ḫalīfe-zāde-i pākize-i ibn-i Ādemsin
Nedür ṭabiʿat-i revnekde ḫırs-ı kelb-i ʿaḳūr

4 Cihānda olsa idi iʿtibār-i ḳadr-i ṣaḥīḥ
Ḫudā ider miydi anı müsellemger-i vükūr

5 Yezīd ider miydi evlād-ı murtażāyı şehīd
Felek ḳılur muydı taʿẓīm-i murtażāda ḳuṣūr

6 Mesīḥe tā bu ḳadar taʿne eylemezdi Yehūd
Ḫalīli ḳor muydı āğūş-ı nāra ḫaṣm-ı kefūr

7 Ḳader virür miydi Firʿavna tīġ-ı bī-dādı
Ḳażā ider midi Nemrūdı ġadr içün meʿmūr

8 Cihān ki nehr-i fenā üzre cisr-i fānīdür
Gelen o pūldan ider ʿālem-i cezāya mürūr

9 Bu taḫt-gāhda yā ḳanḳı pādşeh gördüñ
Ki āhir olmadı āzār-i mergden maḳhūr

10 Cihāna geldi hezārān hezār İskender
Henüz degül bir eṣer ol gürūhdan manẓūr

11 Bu bezme ḳalmadı bāḳi ne tīr-dādına Cemʿ
Ne Keyḳubād ne Ḫüsrev ne Rüstem ü Şāpūr

12 Nigāh idersen eger çeşm-i pāk-i ʿibretle
Sifāl-i seg-beçedür kāse-i sırr-i faġfūr

---

49 3/a pākīze: Cibrīl İ1
50 5/b ider: ḳılur İ1; murtażāyı: Muṣṭafāyı DT
51 11b Rüstem: Behmen İ1

13 Kemāl ü nām-ı nikūdur seni mükerrem iden
Ne cāh ü māl ü ġınādur ne zer-nigār-i ḳuṣūr

14 Medār-ı faḫr ise insāna ferve-i rūbāh
Taḳaddüm eylemek īcāb ider saña semmūr

15 O teng-nā-yı cezādan ḫalāş müşkildür
Ger eylemezse şefāʿat ḥabīb-i Rabb-i Ġafūr

16 Şefīʿ-i rūz-ı ḳıyāmet penāh-ı cümle-ümem
Kefīl-i millet ü ümmet żamān-ı yevm-i ḫaşūr

17 Nebiyy-i seyf ü ḳalem Ḥażret-i Muḥammed kim
Odur dü-ʿāleme hem pādşāh hem vaḫşūr

18 Ḫıdīv-i mülk-i risālet ki ẕāt-ı aḳdesidür
Ḥarīm-i encümen-i enbiyāda ṣadr-i ṣudūr

19 Maḳāmı ḫalvet-i ḳurb-ı Ḫudāda cemʿü'l-cemʿ
Cemāli āyine-i Kibriyāda nūrü'n-nūr

20 Bürūc-ı raḥmete eczā-yı gerd-i rāhı şümūs
Sipihr-i rifʿate zerrāt-ı ḫāk-i pāy-ı bedūr

21 Güvāh-ı biʿs̱eti Tevrāt şāhidi İncīl
Delīl-i muʿcizi Ḳurʾān medīḥe-senci Zebūr

22 Derūn-ı ḫayr-i ömründe şeş-cihet maḥdūd
Kef-i kifāyet-i ḥükminde nüh-felek mecbūr

23 Dil-i ḫabīri maḥall-i tecelliyāt ü derd
Ruḫ-i münīri naẓar-gāh-ı Kirdgār-i şekūr

---

[52] 17a Nebiyy...kim: Nebiyy-i seyf-i cenāb-ı Muḥammed Maḥmūd DT; Odur: K'odur DT

[53] 18b muḫterem: encümen DT

[54] 19a ḫalvet; ālem İ1

[55] 21b senci: gūyı İ1

24 Żaʿīfe ḳuvvet-i fermānı taḳviyyet virse
Şikeste-bāl ide şeh-bāzı pençe-i ʿuṣfūr

25 Ḥesāb olınsa eger müfredāt-ı muʿcizesi
Nücūm-ı çarḫ olamaz ḳāʾil-i ʿadād-ı küsūr

26 Şemīm-i zülfüñi ʿaṭṭār kim iderdi ḫayāl
Dönerdi nāfe-i Tātāra ḫāk-i Nişābūr

27 Taḫayyül itse idi rūyunı Kelīmu'llāh
Çıḳardı göklere eczā-yı pāre pāre-i Ṭūr

28 Emīn-i ḥükm-i Ḫudādur ki virmeyince rıżā
Mezāḳ-i Ḥıżra daḫı zehr olur şarāb-ı ṭahūr

29 Ḳażā daʿāvī-i devrānı eylemez rüʿyet
Kitāb-ı ḥükm-i celīlinden almadan destūr

30 Resūl-i muḥteremā Şāh-ı Kibriyā ḥurremā
Eyā maḳām-ı risālette ṣāḥibü'l-menşūr

S.19; (İ2 S.12)

31* Edā-yı vaṣf-ı celīlüñ muḥāldür b'illāh
Muḥīṭ-i baḥr-i kemāl olsa da hezār süṭūr

32 Marīż-i derd-i dilem ḳīl ü ḳālüme baḳma
Olur her āyine hezeyān-ı ḫastegān maʿẕūr

33 Ümīd odur beni sāḥil-res şefāʿat ide
Miyān-ı baḥr-i cezādan bu fevc-i mevc-i süṭūr

34 Benem o nāme siyeh-rū-siyeh esīr-i hevā
Ki yoḳ kitāb-ı maḳālümde noḳta-i meşkūr

---

[56] 28a ḥükm-i Ḫudādır: Cennet-i ḳurbet DT

* 31. beytin üstünde başlık: Naʿt İ2

[57] 31a Edā-yı ...bi'llāh: Edā ne mümkün olur Ḥaḳ naʿt-i aḳdesüñi İ1

[58] 34b maḳāl: faʿāl İ1

35 Dilümde ṣad girih-i nā-güşāde mużmerdür
Beni dūçār-i ġumūm itti müşkilāt-ı ᶜumūr

36 Baña haşīşe-i idrāḳ ḫaṣm-ı cān oldı
Başumda āteş-i Nemrūda döndi nūr-i şuᶜūr

37 Serümde daġdaġa-i ārzū-yı nā-maḳbūl
Dilümde vesvese-i cüst-cūy-ı nā-maḳdūr

38 Bu tāb-ḫānede bir loḳma nān içün ḫayfā
Bütün belā ile geçmekdedür sinīn ü şuhūr

39 Cihān ṭutuşsa ser-ā-pā yine münīr olmaz
Sevād-ı ġamda dū-çār oldıġum şeb-i deycūr

40 Teneffürüm o ḳadar kāmdan ki ᶜar iderem
İderse nām-ı emel ḫāṭır-i ḫayāle ḫuṭūr

41 Felek yıḳılsa veyā mülküm olsa itmem ben
Ne irtikāb-ı teᵓessüf ne iḫtiyār-i sürūr

42 Hezār felsefeyi füls-i aḫmere almam
Riyāż-ı fikrüme muzdārı eylemem müzdūr

43 Maᶜīşetüñ saña kāfī gelür mükāfāta
Vücūduñ olsa da naẓẓām-ı kişver-i cumhūr

44 Saña ne sūd-ı libās ü taᶜāmdan ġayrı
Ḳırılsa ẓulmüñ ile cümleten ināş ü ẕükūr

45 Begenmeyüp ne ḳırarsın ḳulūb-ı maḫlūḳı
Buña raḫāṣ virür āferīd-gār-i ġayūr

---

59 35/b: ġumūm: ḳuyūd İ2, DT
60 36b Serimde; Başumda DT
61 38b belā ile: elemle İ1; geçmekdedür: mürūr eyledi İ1
62 41a veyā: yaḫud İ1
63 43-72:—DT, —İ2

46 Ṣaḳın firifte-i mekr-i rūzgār olma
Seni dū-çār-ı ġam itmezse ḥādis̱āt-ı dühūr

47 Ṣaḳın ġurūrla naġzīde-pāy-ı kiber olma
Bu reh-güẕārda hezārān hezārdur maḥẕūr

48 Añ ol zamānı ki ^{c}ömrüñ olup ḫitām-pezīr
Gelür ḥużūruña cellād-ı dest ber-sāṭūr

49 Alup revānuñı ḳullāb-ı hādimü'l-leẕẕāt
Hemān ider seni dārü'l-ġurūrdan mehcūr

50 İdüp vücūduñı mevżū^c-ı taḫta-i tābūt
Seni müşāya^{c}a eyler zamāne ṭālib-i kūr

51 Mażīḳ-i ḳabre ḳoyınca ḳomaz yanuñda ecel
Ne bir enīs-i muvāfıḳ ne bir celīs-i cesūr

52 Hücūm ider saña āzār içün hevām ü sevām
Olur lüḥūm u şüḥūmuñ ġıdā-yı ^{c}aḳreb ü mūr

53 İder vücūduñı üstād-ı inḳılāb medīd
Türāb-ı arṣa-i ḫüsrān tā-be-nefḫā-i ṣūr

54 Bu çār-sū-yı nedāmette pāydār olmaz
Ne sā^{c}ilān-ı muḥaḳḳār ne aġniyā-yı vaḳūr

55 Olup bu kār-geh-i bī-ḳarār zīr ü zeber
Cevv-i hevāda hem-āġūş olur vuḥūş u ṭuyūr

56 Düşüp ḳıyām-ı ṣūrdan cevāhir ü a^{c}rāż
^{c}Adem-pezīr-i ḳıyāmet olur lübāb ü ḳuşūr

---

64 54b ne aġniyā: ḳalur ġunyā İ1

57 Ne pādşeh ne raᶜyet ne taḫt ü tāc ḳalup
Olur niẓām-ı memālik ḫalel-peẕīr-i fütūr

58 Bu ḥacle-gāh-ı fenā içre ᶜāḳıbet bir gün
Ne sūgvārī-i mātem ḳalur ne şādī-i sūr

59 ᶜAle'l-ḫuṣūṣ geçüp leyl-i tīre-fām-ı fenā
Eşiᶜa-güster olur āftāb-ı ṣubh-ı nüşūr

60 Kefen be-dūş-ı taḥayyür ḳıyām iderler hep
Bisāṭ-ı ḫāk-i siyehden gürūh-ı ehl-i ḳubūr

61 Feżā-yı ḥaşri ṭutar ġulġul-i ṣıġār ü kibār
Eder mehābet ile yevm-i ḳamṭarīr ẓuhūr

62 O gün ki olmaya dem-bestegān-ı ᶜiṣyāna
Ne ilticā mutaṣavver ne bir maḳarr meysūr

63 O gün ki bulmayaraḳ çāre-i şifā öleler
Ekābir-i ḥükemā derd-i ye's ile rencūr

64 O gün ḥücūm ideler intiḳām içün der-ḥāl
Hezār ḳavm-i sitem-dīdegān dil-i meksūr

65 Seni o maḥkemeye celb ider ki anda degül
Sezā-yı semᶜ-i ḳabūl iddiᶜā-yı şāhid-i zūr

66 O meclis içre senüñ kimse dāmenüñ öpmez
Saña o yerde dimezler efendi ṣadra buyur

67 Ne bendegānuñ olur dād-res ne evlāduñ
Ne mertebeñ meded eyler ne māl-i nā-maḥṣūr

---

65 58a fenā içre: muḥabbetde İ1

66 60a ḳıyām: ḫurūc İ2; b siyehden gürūh-ı: siyāh ᶜademden İ1

67 61a ṣıġār: şehīḳ İ1

68 Gelüp şehādete aʿżā-yı heyʾet-i bedenüñ
Ḳomaz ḥicāb-ı tecebbürde bir güneh mestūr

69 Gelür ẓuhūra bütūnuñ ʿıyān olur rāzuñ
Ṣuver-peẕīr-i taʿayyün olur şūrūr ü buḫūr

70 Ṭabiʿatüñ ki sibāʿ ü vuḥūşa māʾildür
O ṣūret üzre olursun ḥaḳīḳat-i maḥşūr

71 Ḥarām olur saña iclāl-i şekl-i insānī
Seni mübeddel ider muḳteżā-yı nefs-i kefūr

72 Saña cehennem olur müntehā-yı aʿmālüñ
Ḳalursın āteş-i ḥasretle tā-ebed maḥrūr

73 Be-ḥaḳḳ-i Ḥażret-i Ḥaydār be-ḥaḳḳ-i faḫr-i Betūl
Be-hażret-i Ḥasan-ı müctebā-yı pāk ü ṣabūr

74 Be-ḥaḳḳ-i şāh-ı şehīdān-ı Kerbelā ki anuñ
Dem-i şehādetidür baḥr-i ḥaşre bāʿis̱-i şūr

75 İki cihānda budur ārzū-yı cān ü dilüm
Ne ārzū-keş-i sīm ü zerem ne ṭālib-i ḥūr

76 İżāfe eyleme imdād-ı ġayra ḥācet mi
Elümde olmaya dāmān-ı imtinān mecrūr

77 Ḥarīm-i cennet-i dīdāre vāṣıl eyle beni
Virüp ṣırāṭ-ı taḥayyürden iḳtidār-i ʿubūr

68 72a aʿmāl: efʿāl İ2
69 73: 13 İ2
70 76a imdād: iḥsān DT, İ2

78 Zemīn-i pāk-niyāz üzre yüz sürüp Avnī

79 Kelām-ı Ḥaḳ ᶜadedince revān-ı aḳdesine
Ola hediyye selām ü taḥiyyet-i mevfūr

S.20

11

(İ2 S.13)

NAᶜT

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Fürūġ-ı rūyuñ etmişdi tecellā yā Resūla'llāh
Yoġ idi Ṭūr-i hestī içre Mūsā yā Resūla'llāh

2 Senüñdür ṣūret ü maᶜnāda feyż-i bāṭın ü ẓāhir
Senüñ ḥükmüñdedür dünyā vü ᶜuḳbā yā Resūla'llāh

3 Giriftār oldıġum derd-i maᶜaṣīden ḫalāṣ olmam
Eger iḥsānuñ itmezse müdāvā yā Resūla'llāh

4 Eger kāfir temāşā itmek isterlerse dūzaḫda
Beni dünyāda itsünler temāşā yā Resūla'llāh

5 Ne ḥācet ᶜarż-ı ḥāle mihnet-i ġayb ü şühūdumdan
Bilirsin ḥālümi pinhān ü peydā yā Resūla'llāh

6 Kemāl-i yeᵓsle tā cān evinden itdigüm feryād
Eser itmez mi ḥāşā s̱ümme ḥāşā yā Resūla'llāh

7 İnāyet vaḳtidür Allāh içün şāyeste-i ᶜavn et
Saña muḥtāçdur ᶜAvnī-i rüsvā yā Resūla'llāh

---

71 78a: —İ2, —DT; 78b: —İ1, —İ2, —i3, —DT

72 79b selām u taḥiyyet-i mevfūr: ṣalāt u selām-ı nā-maḥṣūr DT, İ2

73 5a Ne: —İ2

8 Elümde bir biżāʿem yoḳ dil-i maḫzūnumdan ġayrı
O da pā-beste-i zencīr-i sevdā yā Resūla'llāh

9 Eger ben itmeseydüm irtikāb-ı maʿṣīyetkārı
Ḳalurdı bī-müsemmā ism-i rüsvā yā Resūla'llāh

12

(İ2 S.14)

NAʿT

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Kemāl-i ẕātuñı vaṣf itdi Ḳurʾān yā Resūla'llāh
Ne ḥaddümdür benüm olmaḳ s̱enā-ḫvān yā Resūla'llāh

2 Risāletden nübüvvetden muʿallādur senüñ pāyeñ
Degül şān-ı celālüñ cāy-ı izʿān yā Resūla'llāh

3 Seni bir kez görenler şüphesiz Allāhı görmişdür
Yüzüñdür cilvegāh-ı sırr-i Sübhān yā Resūla'llāh

4 Tebāşīr-i ṣabāḥü'l-ḫayr-i teşrīf-i şerīfüñde
Göründi cevher-i vaḥdet nümāyān yā Resūla'llāh

5 Ḥaḳīḳatde ṣudūr-i cevher-i ẕāt-ı celīlüñdür
Müʾeddī-i ẓuhūr-i kān-ı imkān yā Resūla'llāh

6 Sen ol maḥbūbsun kim Ḥaḳ Ṭeʿalā reh-güẕāruñda
İder dünyā vü mā-fihāyı ḳurbān yā Resūla'llāh

7 Kemāl-i raḥmetüñ ol rütbe ḫalḳa rāyegāndur
İder Şeyṭān bile ümīd-i ġufrān yā Resūla'llāh

74 8: —İ2
75 9: —İ2

8 Senüñ nāmuñla istinzāl-i rūḥāniyyet eyler
Cenāb-ı lā-mekāndan Ḥaḳ-perestān yā Resūla'llāh

9 Vücūduñ baḥr-i ferdiyetde bir pākīze gevherdi
K'anuñ a^{c}rāżıdur eczā-yı ekvān yā Resūla'llāh

10 Sen ol lāhūt-ı ma^{c}nā-ḫūysın kim ṣūret-i hüsnüñ
İder āyīne-i lāhūtı ḥayrān yā Resūla'llāh

11 Heyūlā-yı heyūlā olmasaydı cevher-i ḥüsnüñ
Ṣuver-bend-i vücūd olmazdı imkān yā Resūla'llāh

12 Me^{c}ānī-i muḳaddes ṣūret-i güftāre bend olmaz
Ne yapsın ^{c}Avnī-i ber-geşte-sāmān yā Resūla'llāh

13

S.21; (İ2 S.14)

NA^{c}T

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Ḫayālüñle tecellī berḳ urur çeşm-i temāşādan
Ṭoġar Rūḥü'l-ḳudüs yāduñla āh-ı ^{c}arş-ı peymādan

2 Eger nūr-i ruḫuñ pertev-dih-i çeşm-i kelīm olsa
Ḥicāb-ı Len-terānī çāk olur berḳ-i tecellādan

3 Naẓīr olmaz saña ey şāhid-i ḫalvetgeh-i ḳudsī
Eger Yūsuf tevellüd eylese ṣülb-i Mesīḥādan

4 Ṭutardı ḫūn-ı ḥasret dāmen-i ferzend-i Ya^{c}ḳūbı
Geçeydi sāye-i verd-i ruḫuñ fikr-i Züleyḫādan

---

[76] 13/2: 7/A'rāf, 143 "Beni (asla) göremezsin"

5 Ṣalat-āmūz olur ervāha pīr-i mekteb-i ḳudsī
Ṣudūr itdükçe naᶜtuñ ḫāme-i ᶜAvnī-i şeydādan

14

قصيده فارسي در نعت نبي عليه السلام*

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 اخم كه زحيرت نتوان كفت كه اينم
يك حرف بخواني مكر از لوح جبينم

2 مردم هم داندكه وقفم صنمي را
تاچندسوال وحيرت از ملت و دينم

3 اي و اعظكان من سر و دم رانشنا سم
ني همچوشماسر بهوا دم بز مينم

4 اتش بهوا منقلب ايد زلهيبم
اب اتش سوزان شو دازجوحرطينم

5 افاق پر از پرتومهر دل من شد
در مغر بم و شعشعه كشور چبينم

6 از چنبر افلاك كذشتم بحقيقت
در كشور ادراك نه محتاج نكينم

7 ان نغمه داوودي، عشقم كه بماند
در كنبد كردون ابدي الدهر طنينم

8 در كوشه،دلهاي خراباب مكانم
حاجي مه توپندار كه بماند

9 رايات ظفر بر سر افلاك نشانم
هر چند كه درمرلقه، خاك نشينم

10 در صاعقه، قهر قضا نار حريقم
در ذا،قه، زهربلا ماء معينم

---

* Farsça kasīde. Külliyāt-ı Avnī Bey, Ḳısm-ı Fārisī blm.de var.

11 ز شیوهٔ تبدیل چو تنزیل مصوئم
وز عشوهٔ تسویل چو جبریل امینم

12 گر معتقد لات بخوانندچنانم
ور موءمن ایات بدانءد چنینم

13 جبریل پرد از قفس جسم خرامم
تهلیل دمد از نفس باز پسینم

14 صحاف نخواند اثرم نامهءعشقم
صراف نداند گهرم گنج دفینم

15 سرداده شمشیر تصارف جنوئم
ازادهٔ زنجیر یکالیف سینینم

16 خرسند شود شام ملامت زفغانم
سوگند خورد نام قیامت بانینم

17 در رزم خرافات سواتوشه ندارم
در بزم خرابات هوا گوشه گزینم

18 فاسد هو ساءرا ظلم لیلهءریبنم
صادق نفساءرا علم صبح یقینم

19 در نعبر یأجوج خردسد سدیدم
بر معشر مأجوج حسدحصن حصینم

20 بر ساهرهء کون و مکان بعد بعیدم
در دأرهء عالم جان رکن رکینم

21 در برج شرفهاي ملك مهر منیرم
در درج صدفهاي فلك درثمینم

22 مأوي چه بود گردر او کار بجویم
طوبي که بود کر بر او یار بچینم

23 دني حذفي هست محقر به یسارن
عقبي صدفي هست مکدر به یمینم

24 وارسته الم از هر دو جهان وین عجبي نیست
تا حضرت پیغمبر حقست معینم

25 ان معجزه پرداز كه دروصف حدیثش
موسیست خریدار در سحر مبینم

26 آن پادشه یثرب و بطحاكه بو صفش
چون كعبه سرافرازبود بیت مثینم

27 ن شاه نبوت كه بمیدان تولاشا
در خاك شوم تاج سر چرخ برینم

28 از بام فلك دم رندش عیسي و مریم
كاي شاه رسل دره تو عبد كمینم

29 یعقوب خطابش كنداز خلد كه اي ماه
یعقوب نیم گر بجز انوار تو بینم

30 اي مفخر عالن منم آن خاك كه در دهر
یا جوهر خون جگر خویش عجینم

31 وقتست كه لطفي بنمایي كه زمانهاست
در جند ره نفس تبهكار رهینم

32 دور از سر ترسا وجهود و دل كافر
حالي كه بدیداست ازین سوءقرینم

33 ابلیس تعجب كند از وسوسهء من
در فن گنه مخترع طرزنوینم

34 علمم نه بشر طست و فعالم نه بآیین
بر علم و عمل فنده رند دیو لعینم

35 زین عقل و فطانت بسر من چه هلاهاست
خاكم بخرد باد و بادراك فطینم

36 كاري بیكفم ني كه سزاوار قبولست
جزدرد المي كه پشیمان و حزینم

37 فرماي كه خاك در احسان توباشم
ورمي نكني از فرق متكءم

38 ره ده كه روم در حرم كعبهء تحقيق
مگذار درايم پتكدهء تنك و عفينم

39 عوني بسجود آي بدرگاه رفيعش
تا چند چنا نستم و تا چند چبينم

(İ2 S.21)

15

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Olınca levḥ-i ᶜadem ḳābil-i cilā-yı vücūd
Nuḳūş-ı ḥādiṣ ile oldı ṣūr-nümā-yı vücūd

2 Sürādiḳāt-ı ᶜademden ẓuhūr-yāb oldı
Hezār ṣūret-i zībā-yı dil-güşāy-ı vücūd

3 Gelir ḳonar ᶜadem-ābāda irtiḥāl eyler
Bu kārgehde iden ferş-i būriyā-yı vücūd

4 ᶜAdem-peẕīr idigin diḳḳat ile añlarsuñ
Hevā-yı ᶜaşḳla döndükce āsiyā-yı vücūd

5 Nedür vücūd içün āyā bu saᶜy-i bī-ḥāṣal
ᶜAdem degül midür ey ḫᵛāce mā-verā-yı vücūd

6 Cebīre-bend olamaz zaḥm-ı dest-bürd-i ᶜadem
Ki inḳısām ü teşettütdür iḳtiżā-yı vücūd

7 Bu kār-vān-ı fenā tā olınca menzil-res
ᶜAdem ᶜadem diyü feryād ider derā-yı vücūd

77 Başlık: —DT, —İ2, —İ1

8 Fenā-yı maḫż ^{c}adem-i ṣırf olup beḳā-yāb ol
Ne ārzū-yı nümūd it ne iddi^{c}ā-yı vücūd

9 Ḥużūr-i Ḥażret-i Ḥaḳda vücūd varlıḳdur
^{c}Adīmsüñ saña lāyıḳ mı müdde^{c}ā-yı vücūd

10 Olınca rāh-ı maḥabbetde tīġ-i ḫūrd-i ^{c}adem
Beḳā-yı sermed olur naḳd-i ḫūn-bahā-yı vücūd

11 Kef-i muḳayyed-i bāḳī-nümā-yı fānīde
Fenā beḳā-yı ^{c}ademdür ^{c}adem beḳā-yı vücūd

12 Cihān mutlaḳa fānī-nümā-yı fānīdür
Beḳā fenā-yı ^{c}ademdür beḳā fenā-yı vücūd

13 Secencel-i ruḫ-i maṭlūbdur liḳā-yı ^{c}adem
Ḥicāb-ı çihre-i maḳṣūddur ^{c}aṭā-yı vücūd

14 Olur ^{c}ademle tezelzül-pezīr-i iżmiḥlāl
Muḥīṭ-i çarḫ-i berīn olsa da sarāy-ı vücūd

NA^{c}T-İ NEBEVĪ*

(İ2 S.10)

16

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Çihre-perdāz olalı āyine-i çarḫ-i kebūd
Olmadı ṣūret-i āsāyiş-i ^{c}ālem meşhūd

2 Cüst-cū eylese ādem küre-i arżı tamām
Ḥükm-i ḳānūn-ı felekden bulamaz bir ḫoşnūd

* Başlık: —DT

3 Pençe-i ḥükm-i zamāndan olamaz kimse ḫalāṣ
Herkesi zār ü zebūn itmededür dehr-i ᶜanūd

4 Ferş-i ḫāk üzre revān ġulġule-i yā ḳahhār
ᶜArş-ı pāk üzre revān velvele-i yā maᶜbūd

5 Sīne mānend-i ḳafes cendere-i dil-fersā
Āmed ü reft-i nefes destere-i cān-fersūd

6 Mültecādur diyecek sūy-ı ṣıyānet maᶜdūm
İlticā eyleyecek kūy-i ᶜināyet mefḳūd

7 ᶜAḳl ḥayret-zede efvāh-ı melāmet meftūḥ
Dehr ẓulmet-kede şeh-rāh-ı selāmet mesdūd

8 Ne belā olmıya mecrūḥ-ı ciger-suhteye
Ne tesellā-yı helāk ü ne ümīd-i bih-būd

9 Çāh-ı dehrüñ kef-i delvīn-i şeb ü rūzuñda
Kimi ser-sām-ı tenezzül kimi ser-germ-i ṣuᶜūd

10 Kimi pervāne gibi āteşe cān virmekde
Kimisi ser be-liḥāf olmada mānende-i dūd

11 Ḳavl-i mestān gibi beyne'l-küberā bāṭıldur
Bu ḫurāfāt-ı mevāṣīk ü esāṭīr-i ᶜuhūd

12 Bir ḥayāt-ı elem-ālūde-i müstaᶜcel içün
Çekilür mi bu ḳadar dağdağa-i būd ü ne-būd

13 Ne revā dil gibi bir cevher-i lāhūt-ı ṣadef
Ola ednās-ı tesāvīlde çirkāb-ālūd

14 ᶜĀlemin ġāyeti mādām fenādur encām
Kişi sulṭān-ı ser-ā-pāy-ı cihān olsa çi sūd

15 Nice ādem diyem ol şaḫṣa ki bir nefs içün
Ola Şeyṭān gibi dehlīz-i rıżādan merdūd

16 ᶜĀdem ıṭlāḳına şāyān mıdur ol bī-dīn kim
Māl içün eyleye taḳbīl-i kef ü pāy-ı cehūd

17 Belki insān-ı mükemmel aña ıṭlāḳ olınur
Ki olur mādih-i evṣāf-ı nebī-mevdūd

18 Ḥażret-i Āḥmed-i Muḫtār ki teşrīfüñden
ᶜArş-ı aᶜlā gibidür ferş-i maḳām-ı Maḥmūd

S.18

19 Şāh-ı ḳudsī ḥarem-i mülk-i Nübüvvet ki olur
Ḫāk-i der-gāhına Cibrīl-i emīn nāṣiyye-sūd

20 O şehenşeh ki tecellā-yı rūḥ-ı aḳdesidür
Ḫilḳat-i āyine-i kevn ü mekāndan maḳṣūd

21 Nūr-i dīdārı refīḳ olmadan İbrāhīme
Gül-şen-i *berd ü selām* olmadı nār-i Nemrūd

22 Ḳıbletü'l-ḫalḳ ᶜafāf-ı melekūt olmış idi
Olmadan ḳālıb-ı ṣalṣāl-i sezā-vār-ı sücūd

23 Çıḳsa pergār-i ḳażā dāᶜire-i imkāndan
Bulamaz kişver-i iḥsān-ı ᶜamīminde ḥudūd

24 Noḳṭa-i vaḥdet-i lāhut ile ẕātı bir idi
Olmadan dāᶜire-i ᶜālem-i kes̱ret mevcūd

25 Menzil-i vāsiᶜ-i fażluñda müzeyyen İdris
Maḥfel-i cāmiᶜ-i ḳadrinde müʾeẕẕin Dāvūd

26 Olmasa silsile-i nesline müştāḳ-i duḫūl
Ādem itmezdi temāşāgeh-i dünyāya vürūd

39 Vaṣf-ı yek-zerre-i iḥsānuña imkān bulamaz
ᶜAḳl-ı evvel ne ḳadar itse de bez̲l-i mechūd

40 Yā Muḥammed ḫacilem kes̲ret-i ᶜisyānumdan
Kāşki olsa idi naḳş-ı vücūdum nā-būd

S.19

41 ᶜĀdetüm cümle menāhī ṣıfatum cürm ü ḳuṣūr
Töhmetüm nā-mütenāhī günehüm nā-maᶜdūd

42 Bir ṭarafdan ġam-ı pey-der-pey-i baḫt-ı vārūn
Bir ṭarafdan sitem-i dem-be-dem-i ḫaṣm-ı ḥasūd

43 Bī-girān daġdaġa-i ejder-i nefs-i nā-dān
Ṣad-cihān vesvese-i maᶜşer-i dīv-i maṭrūd

17

(İ2 S.22)

DER-VAṢF-I CENĀB-I ŞĀH-I VELĀYET

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Es-selām ey esede'llāh-ı ᶜaẓīmü'l-aḫlāḳ
Es-selām ey yed-i ᶜulyā-yı Cenāb-ı Ḫallāḳ

2 Eyledüñ māᶜide-i feyż-i cihān-gīrüñle
Ebr-i Mūsā gibi bi'l-cümle cihānı infāḳ

3 Senüñ ebr-i keremüñ tā-be-ebed münᶜimdür
Gökden indirmiş idi gerçi Mesīḥā erzāḳ

4 Feyż-i çil-ṣāleye maḫṣuṣ idi ebr-i Mūsā
Mütemādī senüñ inᶜāmuñ ilā-yevm-i telāḳ

5 Pertev-i cevher-i cūduñ es̲er itse māha
İdemez mihr-i ḳıyāmet daḫı īrās̲-ı muḥāḳ

---

78 43: —İ1, —DT

6 Saña ḫaṣ oldı kemmiyyet-i ḳalem-i ḥükm-i ḳażā
Nitekim Ḥażret-i Peyġamber-i zī-şāna Burāḳ

7 Keştī-i Nūh gibi cāy-ı emāndur beytüñ
Ġarḳ-i ṭūfān-ı şiḳāḳ olsa da bu mülk-i nifāḳ

8 Ḥākim-i maḥkeme-i mülk-i velāyet sensüñ
Ḥaḳḳ-i dā^{c}vī-i tecellāyı sen itdüñ iḥḳāḳ

9 Rīze-i seng-i reh-i a^{c}lāsıdur ednā ḳuluñuñ
Cevher-i efser-i ṣad memleket-i Şām u ^{c}Irāḳ

10 ^{c}Ālemü's-sırr-i ḳażāsın ki idersin idrāḳ
Rāz-ı peyk-i ḥarem ü vahy-i bilā-istinṭaḳ

11 Ḫaste-i tep-zede-i ḳahruña dermān bulamaz
Olsa ^{c}Īsā gibi bi'l-cümle eṭibbā-ḥuẕẕāḳ

12 Fevḳ-i gerdūna çıḳar maġz-ı ser-i gāv-ı zemīn
Eyleseñ Ḳāf-ı sipihr üstine ḍarb-ı mızrāḳ

13 Böyle sebt eyledi evṣāfuñı levḥ-i ḳadere
Kātibü's-sırr şeh-i taḫtına ^{c}arş-ı revāḳ

14 Kibriyā mertebe şāhenşeh-i mülk-i raḥmet
Hila^{c}āt-kevkebe sulṭān-ı serīr-i eşfāḳ

S.22

15 Ṣāhib-i seyf ü ḳalem ṣihr-i Nebī-i Ekrem
Sürūr-i cümle-ümem mefḫār-i āl-i İsḥāḳ

16 Seyyid-i ma^{c}şer-i aḥrār-i ^{c}aliyyü'l-a^{c}lā
Ki odur ṣāhib iki ^{c}āleme bi'l-istiḥḳāḳ

17 Sāḳī-i Kevs̱er-i ma^{c}nā ki rıżā virmez ise
Ḫıżra cām-ı ecel ^{c}ācil olur keʾs-i dihāḳ

18 Matla^{c}-ı ṣubḥ-ı ezel kim ḥücub-i vaḥdetden
İtse bir laḥẓa eger şems-i kemāli işrāḳ

19 Berḳ urur feyż-i tevellā ile bir bir enfes
Ġarḳ olur nūr-i tecellā ile yek-ser āfāḳ

20 Cüft-i ḳuds-i güher-i Fāṭıma dürr olsa n'ola
Cevher-i ferd gibi gevher-i ḥāṣiyyeti ṭāḳ

21 H̱āk-dān kāḫ-i kemālinde muṭabbaḳ ber-ferş
Āsmān ḳaṣr-i celālinde mu^{c}allāḳ ber-ṭāḳ

22 Bāb-ı luṭfuñda melek secde ber-istimdād
Baḥr-i cūduñda felek lücce-ḫūr-i istiġrāḳ

23 Ṣad-cihān kişver-i iclāline bir kūçe-i teng
Kehkeşān bender-i iḳbāline bir teng züḳāḳ

24 Ferş-i aḳṣā-yı kemāle ^{c}alem-i devleti ebr
^{c}Arş-ı a^{c}lā-yı celāle ḳalem-i rif^{c}ati sāḳ

25 Hep ḫulūṣ üzre döner dā^{c}ire-i ḥikmetde
İdemez ^{c}arż-ı riyā pīr-i sipihr-i zerrāḳ

26 H̱unk-i iḳbāline olmazdı yine cāy-ı ḫırām
İtseler dehre çerāzār-i beḳāyı ilhāḳ

27 O velī-ni^{c}met-i ^{c}ālem ki kef-i himmetdür
^{c}Ālem-i ^{c}ilm-i ledünnīde ḥaḳīḳī rezzāḳ

28 Olsa bād-ı keremi kūh-ı Serendībe vezān
Zī-şu^{c}ūr Ādem olur bār-i dıraḫt ü ḳavaḳ

29 Ṭavḳ-i fermānı ile silsile-bend olmazsa
Ādemi ḥabl-i verīd ile iderler iḫnāḳ

---

[79] 22 a, b: vezin bozuk

30 Cebra$^{\circ}$īl olsa da dārū-ṭaleb-i mecrūḥu
Zaḫm-ı şemşīrine b'illāh bulınmaz tiryāḳ

31 Ṣarṣār-i ḳahrına düş olsa nihāl-i Ṭūbā
Olur eşcār-i ḫazān gibi perīşān evrāḳ

32 Bozılur ebter olur silsile-i heft ābād
Virse ger çār zen-i ḥacle ki dehre ṭalāḳ

33 ^{c}Abd-i memlūk idi der-gāhına ervāḥ-ı beşer
Cereyān eylemeden ḳā^{c}ide-i istirḳāḳ

34 Ḳuvve-i cāzibe-i himmeti żabṭ eylemez
Merkez-i ḫāke düşer dā^{c}ire-i seb^{c}a ṭıbāḳ

35 Māh-ı nev müş^{c}il-i ḳadrinde fürūzende fitil
Āftāb-ı encümen ^{c}izzetine şem^{c} ü ṣāḳ

36 Berḳ urur ^{c}ārıż-ı dil-berde tecellā-yı cemāl
Olsa ḫāk-i ḳademi sürme-i çeşm-i ^{c}uşşāḳ

37 Ṣafha-i ḫāṭırı ol rütbe muṣāffādur kim
Bir siyeh noḳṭasıdur cevher-i mihr-i Burāḳ

38 Zemzem-i luṭfına eşrāf-ı memālik ^{c}aṭşān
Ka^{c}be-i kūyına eṣnāf-ı melā$^{\circ}$ik müştāḳ

39 Merḥamet merḥamet ey dād-res-i ḫaste-dilān
Beni dūçār-i ḳuyūd eyledi nefs-i ^{c}alāḳ

S.23

40 Cem^{c} olup bir yere zincīr-i belā oldı baña
Ḫalḳa-i mevc-i sevād-ı şeb-i yeldā-yı firāḳ

41 Sen eger ḳuvve-i ḳudsiyye-i irşāduñla
Eylemezseñ beni bu ḳayd-ı hevādan ıṭlāḳ

42 Bend-i müşkil-ter-i endīşemi ḥal eyleyemez
Dest-i cebbār-i ḳażā itse daḫı şedd-i niṭāḳ

43 Beni şehd-ābe-i ümmīd ile şīrīn-kām et
Nūş-ı zehr-ābe-i ye'᾽s ile ḳoma telḫ-meẕāḳ

44 Yā ᶜAlī Ḥażret-i Peyġamberüñ evlādı içün
Baḳma ᶜiṣyānuma aḥvāl-i perīşānuma baḳ

45 Şādmān eyle beni Cennet-i dīdāruñda
Ḳılma hicrān ile melhūf-ı ᶜaẕāb-ı iḥrāḳ

46 ᶜAvnī-i pür-günehi lāyıḳ-i ġufrān eyle
Etme rüsvā şüde-i ᶜarṣa-i yevmü'l-mīs̱āḳ

S.23; (İ2 S.25)

18

DER-VAṢF-I ḤAŻRET-İ MEVLĀNĀ VE TAᶜRĪF-İ ḲUBBE-İ ḤAḌRĀ

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Bār-gāh-ı āsmān mı Ḳubbe-i Ḥaḍrā mıdur
Yā feżā-yı lā-mekānda çetr-i ev-ednā mıdur

2 Şeş cihetden rūz u şeb kerrūbiyān eyler ṭavāf
Mescid-i aḳṣā mıdur yā Kaᶜbe-i ᶜulyā mıdur

3 Sāḥasında rūşenā ḳandiller mi berḳ uran
Yā nücūm-ı āsmān-ı ᶜālem-i maᶜnā mıdur

4 Gül-şen-i vaḥdet mi eṭrāfında yā ḫuld-i berīn
Anda her bir naḫl-ı rūḥ-efrūz bir Ṭūbā mıdur

5 Türbet-i vālāsı üzre sebz-i kevn pūşīdesi
Kaᶜbe-i ᶜulyāya ḳonmış perde-i Ḥaḍrā mıdur

6 Ferş-i der-gāhı be-ḳavl-i Nef^{c}ī-i mu^{c}ciz-beyān
^{c}Arşdan a^{c}lā degülse çarḫdan ednā mıdur

7 Beyt-i ma^{c}mūr-i felek dinmek daḫı ta^{c}ẓīm için
Şānuña nisbetle bir ta^{c}rif-i ḳadr-efzā mıdur

8 Beyt-i ma^{c}mūr içre var mı böyle bir şīr-i Ḫudā
Çār erkānı muḥāṭ-ı Cennetü'l-Me$^{\supset}$vā mıdur

9 Her yanuñdan berḳ urur mı nūr-i Rabb-i ẕü'l-celāl
Her çerāġı yoḫsa bir mihr-i cihān-bahā mıdur

10 Āstānı būs-gāh-ı ḳudsiyān mı dā$^{\supset}$imā
Saḳfı anuñ da ḳıbāb-ı çarḫdan balā mıdur

11 Var mı eflākūñde böyle irtifā^{c} rütbesi
Der-gehinde şāhlar böyle cebīn-fersā mıdur

12 Anı seyr et görmedüñse on sekiz biñ ^{c}ālemi
Yoḫsa ^{c}ālem gördigüñ dünyā vü mā-fihā mıdur

13 Secde-gāh-ı ins ü cāndur söylesem māni^{c} midür
Ḳıble-i ervāḥ-ı ^{c}ulvīdür disem bī-cā mıdur

14 Türbe-i aḳdes midür ṣahnuñda yā ^{c}arş-ı ^{c}aẓīm
Türbedārı Cebra$^{\supset}$īl-i gerzmān-peymā mıdur

S.24

15 Revzeninden berḳ uran nūr-i Celālü'd-dīn midür
Yā tecellā-yı cemāl-i Ḥażret-i Mevlā mıdur

16 Başḳa bir ^{c}ālem mi īcād eylemiş ṣun^{c}-ı ezel
Yā mu^{c}allā ḫ^{v}āb-gāh-ı Ḥażret-i Mollā mıdur

---

80 9b Her...mıdur; Saḳfı anıñ da ḳabā-yı çarḫdan İ2

81 10: —DT, —İ2; 9b: 10b İ1

82 14b türbedārı: türbedād İ2

17 Ḥażret-i Mollā mıdur bu der-geh-i ʿulyā da yā
Çār ṭāḳ-i āsmānda Ḥażret-i ʿĪsā mıdur

18 Ol H̱udāvend-i ḳadr-i ḳudret ki ẕāt-ı pākini
Āsmān farḳ eylemez Mevlā mı Mevlānā mıdur

19 Ol sipihr-i feyż-i Ḥaḳ kim kevkeb-i iclālini
Mihre tenbīh eylemek şāyeste bir daʿvā mıdur

20 Mihr ider mi ʿālemi her gāh ġarḳ-i nūr-i feyż
Kendi yāẖud bī-zevāl ü lā-mekān-pīrā mıdur

21 Ol ki nūr-i ḳalbidür āṣār-i dehri bildiren
Vaḥdet-i Mevlā mıdur yā keṣret-i eşyā mıdur

22 Merkez-i pergār-i devrān mı vücūd-ı aḳdesi
Ḥāṣıl-ı vālā-terīn devre-i kübrā mıdur

23 Görse devrānın felek bilmezdi devr-i bāṭını
Devre-i kübrā mıdur ya devre-i suġrā mıdur

24 Mā-ẖalaḳ destinde ammā kimse bilmez destini
Dest-i ḳudret mi yedu'llāh mı yed-i beyżā mıdur

25 Görse iʿcāzātını bilmezdi Hārūt-ı ḳażā
Kilk-i muʿciz-dem midür destinde ejderhā mıdur

26 Rūḥ-baẖş oldukça ejderhā-yı kilki ʿāleme
Kimse temyīz idemez ʿĪsā mıdur Mūsā mıdur

27 Şāhid-i ẖilḳat mıdur yā nāzenīn-i Kibriyā
Ṭurrası tār-i sevād-ı ليلةالاسري mıdur

83 27b: 17/İsra, 1: " Uzaktır bütün noksanlıklardan O ki, kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksā'ya götürdü; ona âyetlerimizden gösterelim diye. Gerçek şu ki, O'dur işiten gören"

28 Ḳubbe-i iclāli üzre aṭlas-ı gerdūn mıdur
Yā zemīn gök merz-keş-i tār ber-dībā mıdur

29 Bāġ-ı feyżinden zemīn bir sebze-i hurrem midür
Baḥr-i cūdundan felek bir mevce-i zerḳā mıdur

30 Āsmān mı zevraḳ-i zerrīn-i māh-ı nevle yā
Sāhil-i deryā-yı iḥsānında bir mersā mıdur

31 Āftāb-ı şuᶜle-ver mi aṭlas-ı gerdūnda
Yā kicim-i raḫş-i iḳbālindeki ṭamġa mıdur

32 Ḳapladı arż u semāyı feyżi amma Ḥaḳ bilür
Hıżr-i ferruḥ-pey mi Rūḥu'llāh-ı cān-baḫşā mıdur

33 Ebr-i luṭfuñdan eger bir ḳaṭre düşeydi yere
Añlaşılmazdı cinān mı sāha-i ġabrā mıdur

34 İnᶜikās itseydi mihr āyīne-i idrākine
Farḳ olınmazdı güneş mi habbetü's-sevdā mıdur

35 Ḥükmi cāri mā-verā-yı ᶜālem-i imkāna dek
Dehri żabṭ itdiyse istīlāsı istīlā mıdur

36 Herc ü merc eyler cihānı istese bir naẓrası
Farḳ olınmazdı ᶜarṣa-i maḥşer midür dünyā mıdur

37 Olmasun mı lā-mekān-peymā kemiyyet ḥimmeti
Sāḥa-i miżmār-i ᶜālem ol ḳadar tenhā mıdur

38 ᶜĀlem-i ṣurīyi tenvīr itse nūr-i vaḥdeti
Kimse idrāk eylemez ṣūret midür maᶜnā mıdur

39 Her zamān dünyāda bir ḳāᵓim-makām-ı feyżi var
Evliyādan kār-gāh ḫāk-dān tenhā mıdur

---

84 31b iḳbālindeki: .iḳbālinde bir il

40 Gerçī peyġamber degül ammā ki rayb eyler ^{c}uḳūl
Rūḥ-ı mürsel mi veliyyu'llāh-ı bī-pervā mıdur

S.25

41 İtmesün mi şübhe zīrā Mes̱nevī-i aḳdesi
Mes̱nevī midür kitābu'llāh-ı müstes̱nā mıdur

42 Mes̱nevī-i ma^{c}nevī-i Mevlevī midür yaḫud
^{c}Ālem-i i^{c}cāzdan bir āyet-i uzmā mıdur

43 Yā ḳużāt-ı ^{c}ālem-i irşāda düstūr olmaġa
^{c}Aḳl-ı küll cemm eylemiş mecmū^{c}a-i fetvā mıdur

44 Dehri pür-gevher itmege noḳṣān-pezīr olmaz yine
Baḥr-i zahhār-i kerem mi kenz-i lā-yefnā mıdur

45 Ḫāme kim fülk-i yem-i vaṣfında olmışdur re$^{\circ}$is
^{c}Āşıḳāne bir ġazel ṭarḥ eylese eyyāmıdur

46 Āstānuñ Ka^{c}betü'l-^{c}uşşāḳ-i ^{c}arş-āsā mıdur
Hāy u hūlar anda bāng-i Rabbiye'l-a^{c}lā mıdur

47 Herkesüñ çeşminde ancaḳ ḫāk-i pāyuñdur senüñ
Kimyā mı yoḫsa küḥl-i dīde-i ḥavrā mıdur

48 Reh-güẕār-i intiẓārında gören farḳ eylemez
Dīde-i ḫūn-girye-i ḥasret midür saḳḳā mıdur

49 Şu^{c}le-hīz-i ḥüsn ü ān oldukca eylerken semā^{c}
Ḳametüñ maḥşer-güdāz-ı ^{c}ālem-i bālā mıdur

50 Dil midür zülfüñ midür bā^{c}is̱ bu ḳīl ü ḳāle hep
Mūcib-i ġavġā olan Mecnūn mıdur Leylā mıdur

---

[85] 47: —DT, —İ2

51 Görse farḳ itmez felek bir bende-i nā-çāruñı
Derd-mend-i derd-i aşḳuñ mı Ebu'd-Derdā mıdur

52 Hem melāʾik bendedür hem evliyā müştāḳıdur
Çāker-i ḫāk-derün bir ʿAvnī-i şeydā mıdur

53 Yā veliya'llāh o ser-mestem ki idrāk itmezem
Evc-i gerdūn mı ḥaẓīẓ-i küre-i süflā mıdur

54 Bī-ḥużūrum ol ḳadar kim turduġum ārām-gāh
Ḥayretümden añlamam dünyā mıdur uḳbā mıdur

55 Bī-şuʿūram öyle kim farḳ eylemem Allāh bilür
İçdigüm ḫūn-ı ciger mi bāde-i ḫamrā mıdur

56 Rūzgārum öyle ʿāṭıl geçdigüm bilmem henüz
Rūz-ı nūrānī midür ya leyle-i ẓalmā mıdur

57 Ṣubḥ u şāmum tīz-rev ol rütbe kim olmaz ʿıyān
Ġaflet-i çil-sāle mi yā bir şeb-i yeldā mıdur

58 El-amān ey şāh-ı ıḳlīm-i velāyet el-amān
Bende-i nevmīde luṭf u merḥamet hengāmıdur

59 Pādşāhān eylemez mi ʿafv-ı cürm-i bī-kesān
ʿAfv-ı taḳṣīr eylemek bir resm-i nev-peydā mıdur

60 Bir de nev-peydā imiş āyīn-i ʿafv-ı seyyiʾe
Emrüñe īcād-āyīn ḥālet-i üsrā mıdur

---

86 53b küre: (vezin gereği) kürre
87 53a Bī-şuʿūram: Bī-dimāġam 55 İ1
88 54b: 56b İ1
89 55b: 57b İ1

61 Bir naẓarla ᶜālemi ḫoşnūd-ı ġufrān eylemek
Luṭfuña nisbetle bir iḥsān-ı müsteṡnā mıdur

62 ᶜArż-ı ḥāl ister mi elṭāfuñ ḳabūl-i hācete
Muḳteżā-yı himmetüñ muḥtāc-ı istidᶜā mıdur

63 Ḥāl-i nā-çārum ḥużūruñda degül mi āşkār
Yoḳsa ḫāmuş oldıġum daᶜvā-yı istiġnā mıdur

64 Der-geh-i iclālinüñ ben kemterīn memlūkiyem
Çerhe istiġnāda itsem nāz-ı nā-ber-cā mıdur

S.26

65 Cān mı baḫş eyler felek bī-çāreye luṭfuñ gibi
Kemterīn iḥsānı ehl-i ḥāceti ihyā mıdur

66 Başına çalsun felek ḫar-gāh-ı ᶜizz ü devleti
Sikke-pūşānuñ gedā-yı sāye-i dünyā mıdur

19

S.26; (İ2 S.29)

DER-VAṢF-I ḤAŻRET-İ MEVLĀNĀ ḲADDESA'LLĀHU SIRREHÜ'L-AᶜLĀ*

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Gireli dāᶜire-i ḫilḳate pergār-i felek
Ḥaṭṭ-ı tersā gibi hep tersine der-kār-i felek

2 Ḳande bir ehl-i hüner var ise ruḫsārında
Rū-nümādur eṡer-i laṭme-i āzār-i felek

3 ᶜĀrife cevr ü cefā cāhile iḥsān eyler
Böyledür ḳāᶜide-i kühne-i girdār-i felek

---

90 61: —İ2, —İ1, —M

* Der-vaṣf....aᶜlā: Der-vaṣf-ı Ḥażret-i Pīr İ1

4 Dest-i ehl-i dile bir dāne isābet itmez
Dürr-i nāb olsa da her ḳaṭre-i emṭār-i felek

5 Dehr içinde bir iki nāʾil-i devlet var ise
Kimi ^{c}ayyār-i zamāndur kimi ṭarrār-i felek

6 Taḫt-ı ^{c}irfānda Süleymān-ı mu^{c}aẓẓam geçinür
Ādemī nāmına çoḳ ṣūret-i seg-sār-i felek

7 Kūh-ı Ḳāf olsa da ḳuvvetde vücūd-ı insān
Çekilür bār degül vaż^{c}-ı girān-bār-i felek

8 Āb-ı ḥayvān mı arar ^{c}unṣur-i kāmilde ^{c}aceb
Vaż^{c}-ı bī-cā-yı gelū-bend-i dil-efşār-i felek

9 Biri ez-cümle benem ġam-kede-i ^{c}ālemde
Bī-dil-i devr-i zamān ḫaste-i bī-zār-i felek

10 Ne çeker cevher-i irfānumı mīzān-ı zemīn
Ne bilür ḳadr-i zīr-i ṭab^{c}umı mi^{c}yār-i felek

11 Ḥall-i müşkil diyü bir emre şürū^{c} itdümse
İzdiḥām eyledi biñ ^{c}uḳde-i düşvār-i felek

12 Bu ḳadar yeʾs u felāketle ben ammā herkiz
Olmadum mürtekib-i ni^{c}met-i murdār-i felek

13 Arpalıḳ olmaġa rehnüm idi bir esb-i dile
Ḳuru bir sünbüledür ḥāṣıl-ı tīmār-i felek

14 Felegin cevr-i çep-endāzına eyler mi nigāh
Mest-i sahbā-yı ḥikem-i ^{c}ārif-i hūşyār-i felek

---

91 4a Dest...itmez: Cīb-i ehl-i dili aḫkerle pür eyler devrān İ1
92 13 —DT, —İ2, —M

15 ^{c}Aḳıbet-bīn olan el-bāb-ı ulī'l-ebṣāra da
Cāy-ı rāhat mı olur sāye-i dīvār-i felek

16 Bezm-i devrānda alur mı eline rind-i cihān
Āftāb olsa da peymāne-i ser-şār-i felek

17 Çāre yoḳ nāḳıd-ı ^{c}ālī-himem-i istiġnā
Olamaz müşterī-i şāhid-i bāzār-i felek

18 Geleli ^{c}āleme şemşīr-i zebān çekmedeyüm
Bana maḫṣūṣ gibi ^{c}arṣa-i peykār-i felek

19 Benem ol rāyiz-i ma^{c}nā ki süvār olduḳça
Teng olur eşheb-i endīşeme mizmār-i felek

20 Yed-i beyżā-yı kelīm-i dilem itdükçe ẓuhūr
Baş keser ejder-i i^{c}cāzuma seḥḥār-i felek

21 Gelmedi sāhil-i ma^{c}nāya sözüm gibi güher
Mevce-endāz olalı ḳulzüm-i zehhār-i felek

22 Açamaz ḳufl-ı der-i daḫme-i keyfiyyetümi
Ḳuvve-i ḳāhire-i pençe-i cebbār-i felek

23 Ben dil-efgār-i eẕā vü sitem olmam ki baña
Bir gelür ^{c}izzet ü iḳbāl ile idbār-i felek

24 Benem ol rind-i ṭarab-ḫāne-i vaḥdet ki baña
Bir gelür ^{c}izzet ü iḳbāl ile idbār-i felek

S.27

---

93 15a da: —İ1 15a "akıl ve göz sahipleri"
94 17a Çünki: Çāre İ1
95 20: —DT, —İ2
96 23: —DT, —İ2
97 24 —İ1

25 Yeridür olsa eger arṣa-i istiġnāda
Pāy-māl-i ḳalemüm aṭlas-ı zer-tār-i felek

26 İntisābum var o der-gāh-ı celīlü'ş-şāna
Ki türāb-ı deridür s̱ābit ü seyyār-i felek

27 Nice der-geh ki anuñ ḫāk-i ^{c}ıṭr-nākinde
Rūz ü şeb secde ider ma^{c}şer-i züvvār-i felek

28 Nice der-gāh ki anuñ āyine-i ṭāḳında
Görinür dāne-i ḫardal gibi miḳdār-i felek

29 Nice der-geh ki ṣalmış aña ẓıll-ı iclāl
Bir hümā-sāye şehenşāh-ı keremkār-i felek

30 Secde itmez mi felek kim orada sākindür
Çekemez s̱ıḳlet-i ^{c}irfānumı ḳanṭār-i felek

31 O şehenşāh ki evṣāfını levḥ-i mihre
Böyle taḥrīr ider aḳlām-ı güher-bār-i felek

32 ^{c}Ālem-i ṣıdḳ u ṣafā ^{c}arş-ı ^{c}aẓīm-i ma^{c}nā
Vāṣıl-ı ḳurb-ı Ḫudā ḫāriḳ-i astār-i felek

33 Gerzmān-sāye şehenşāh-ı ṣanādīd-i melek
Lā-mekān-pāye Ḫudāvend-i perestār-i felek

34 Ḳuṭb-ı devrān-ı beḳā Ḥażret-i Mevlānā kim
Ẕāt-ı ^{c}ulyāsınadur tā-ezel iḳrār-i felek

35 O şehenşāh ki ḫāk-i ḳadem-i ^{c}izzetidür
Nūr-baḫş-ı naẓar-i dīde-i bī-dār-i felek

---

[98] 30 —İ2

36 O şehenşāh ki ṭuġrā-yı ḳabūlüñdendür
İʿtibār-i direm ü sikke-i dīnār-i felek

37 Ḳılsa yek-rūze-i irfānı tecellī dehre
Görinür şems-i münevver gibi esrār-i felek

38 Ḳulzüm-i himmeti yek laḥẓa güher-bār olsa
Pür olur gevher ü yāḳūt ile anbār-i felek

39 İtse ger tāb-ı temmūz ġażabı çarḫa es̱er
Maʿden-i cevher-i sīm-āb ola kūhsār-i felek

40 Nehy-i ecrām-ı semāvāta olursa şāmil
Kūh-veş s̱ābit olur ḳubbe-i devvār-i felek

41 Tāc ü taḫt ü sipehi yoḳsa da maʿnāda odur
Ḫüsrev-i rūy-ı zemīn dāver-i dādār-i felek

42 Cebraʾil ism-i hümāyūnına Mevlānā der
Başḳadur ḳadr ü meziyyetde o hünkār-i felek

43 Ẕerre-i pertev-i dīdārına olmazdı mis̱āl
Āftāb olsa bütün encüm ü aḳmār-i felek

44 Ḫüsrevā dād elinden felek-i kīne-verin
Geçti tā cānuma dek nāvek-i ḫūnhār-i felek

45 Nefḫa-i raḥmeti pīrāye-i gül-zār-i cihān
Naẓar-i himmeti ser-māye-i aʿmār-i felek

46 Ṭabʿ-ı ḳudsīsinüñ ezkārıdur evrād-ı sürūş
Ḫalḳ ü aʿlāsınuñ evṣāfıdur eẕkār-i felek

---

99 37a Ḳılsa: İtse..İ1; dehre: derḥāl İ1

100 40a Nehy-i...şāmil: Menʿ-i devrān-ı semāvāta iderse fermān İ1; 40b ḳubbe-i: künbed-i İ1

101 46a ḳudsī: vālā İ1

47 Himmeti sāʾiḳ-i cemmāze-i gerdūn-vücūd
Ḳuvve-i ḥākimesi ḳāfile-sālār-i felek

S.28

48 Nūr-i feyżi ile tābendedür envār-i nücūm
Feyż-i luṭfı ile pāyendedür āṡār-i felek

49 Ravża-i muḫteremi Kaʿbe-i deşt-i melekūt
ʿAhd-i luṭf u keremi eşref-i aʿsār-i felek

50 Cebhe-sāydur yed-i ḫayl-i selāṭīn-i zemīn
Ser-fedā-yı rehidür Ḥaydar-i Kerrār-i felek

51 Emri ol mertebe nāfiẕ ki merām eylerse
Çevrilüp ser-ber olur cām-ı nigūn-sār-i felek

52 Gelmedi ʿālem-i īcāda naẓīri aṣlā
Āşkār oldıġu günden beri dīdār-i felek

53 Rāyiż-i ḥükm-i celīlüñ anı elbet yola ḳor
Ne ḳadar tünd ü ḫurūn olsa da rehvār-i felek

54 Münkir-i ṭāʾife-i ehl-i süḫandur ammā
Ẕāt-ı bī-miṡlüñi mümkin degül inkār-i felek

55 Merḥamet eyle o ḫūn-hāreyi teʾdib eyle
Pençe-i ḥükmüñe vā-bestedür icbār-i felek

56 Sen o sulṭān-ı ḳażā-ḥükm-i serīr-i dilsin
Ki olur ḳudretini anlamamaḳ ʿār-i felek

---

102 47a Himmeti...vücūd: Naẓarı sāʾiḳ-i cümmāze-i mülk-i imkān İ1
103 48a Nūr-ı feyżi ile: Tāb-ı ʿadli ile İ1; b Feyż-i luṭfı: Ḥükm-i ḫıfẓı DT
104 50: —DT, —İ2
105 51a Emri...eylerse: Ḥükmü ol rütbede nāfiz ki eger emr itse İ1
106 53a ḥükm: emr..İ1; Ayrıca (ر ا يض) Rāyiż kelimesi özellikle hemze ile değil de, y ile yazıldığı için tercih edilmiştir.
107 55a ḫūn-hāre: bed-māye İ1
108 56a serīr: cihān.İ1

57 Sen ki dest-i keremüñden anı bīrūn idesin
İnṭivā-yāb-ı ḳıyāmet ola ṭūmār-i felek

58 Bir nigāh eyle ki mir^{c}āt-ı dil-i zārumı āh
Tīre-fām itmededür kes̱ret-i ekdār-i felek

59 Hep tebāh eyledi aḥvālümi der-i dünyā
Geçdi tā cānuma dek nāvek-i ḫūn-hār-i felek

60 Öyle doldum ġam-ı endūh-ı dem-efzūnla kim
S̱ıḳletümden başuma dar gelür dār-i felek

61 Böyle ḳalursa eger pençe-i feryādumda
Çāk çāk olsa gerek cübbe vü destār-i felek

62 ^{c}Avnī-i bī-emelem bende-i Mevlānāyam
Ne ṭaraf-gīr-i fulānam ne ḳafādār-i felek

63 Yeter ey ḫāme yeter vaḳt-i du^{c}ādur şimdi
Ne bu ġavġā-yı felāket ne bu peygār-i felek

64 Tā ki ḥayret-dih-i erbāb-ı ^{c}uḳūl olduḳça
İḫtilāfāt-ı esālīb ile edvār-i felek

65 Düşmenānı bula mevti gibi ḫāk içre fenā
Bendegānı ola ^{c}Īsā gibi muḫtār-i felek

---

109 58a nigāh: naẓar DT
110 59:—İ2, —DT
111 60:—İ2, —DT
112 61:—İ2, —DT
113 62: —İ2, —DT
114 63: —İ2, —DT; 63b peygār: tezkār İ1
115 64 —İ1
116 65 —İ1

20

در وصف جناب شمس الدين تبريزي

1 زقيد قالب صلصل بيرون شو كه جان باشي
زجان خويش هم بگذر كه تا جان جهان باشي

2 سليماني طلب كن تا سليمان زمان باشي
خذر زان نفس ديوي كز خيالش عين باشي

3 چو فرزند خليل اللهگردن نه بشمشيري
اگر خواهي كه در گلذار عمر جودان باشي

4 هماي لامكاني را غدا ازخون دل بايد
نمي زبيدكه درقيدهواي استخوان باشي

5 تو عين گلشن كام خودي تا چنداي غافيل
پي اشكوفهءوقف عتاب با غبان باشي

6 مجو شان بر امان ديگرام سيلابهءغمرا
اگر خواهي كي تاج آسمان باشي

7 اگر چشم جهان خواهي شدن درپرده هابنشين
كه فرض العين شد ازديدهءخودهم نهان بشي

8 تواضع بايدت بر هره در كون و مكان باشيد
اگر خواهي كه مطلق بر تاز كون و مكان باشي

9 غلام در كه آزادگان ميباش كين منصب
ازان ممدوختر گردكه شاه كامران باشي

10 خروس عرش معنايي بلال كعبهءدل شد
درين چركاب زار دهر تاكي ماكپان باشي

11 چراخذلان خري و ديدهء رغبت نميداري
بران دولت كه مستغتينش از فكر ضمان باشي

12 رفيق حضرت معني ميشو و حضري مكن دعوي
ترا اين منزلت كافيست كاندر كاربان باشي

13 خریدار متاع و ایه‌ءان مفلسي میباش
که ازیك سود او سرمایه‌ءدریا و کان باشي

14 اگر زهر غم یاري فتد بر جان شیرینت
پیك اقبال کمتر خسرو گیتي ستان باشي

15 سپاس نعمت داغ محبت کي تواني بگرد
مگر مانند موسیقار سرتاپا دهان باشي

16 بدین سنگین دلي نتوان خوري یکقطره‌ءزابش
اگر صد سال خاك مجري‌ءجویروان باشي

17 تومرغ باغ قدسي ناله دربالاي طوبي زن
نه شاید بلبل گلزارنقش پرنیان باشي

18 زهفتاد دوملت بکذرت و حدت تمني کن
اگر خواهي بشرط از ملت اسلامیان باشي

19 کذار این نار جسم و همچو عیسي سوي گردون رو
تو مرد آسماني چند بندر یسمان باشي

20 بسوي مهر معني منجذب کن آب جانت را
که تا در عالم تحقیق بحر بیکران باشي

21 پریشان کن بخبر دل هرچه در هستي خودداري
اگر خواهي که از جمعیت صاحب دلان باشي

22 شود اجزاي جسمت توتیاي دیده‌ءجبریل
اگر ازبهرشمس الحق تراب آستان باشي

23 شهنشاهي که در کهف امانش گر شبي خسبي
و گر ادني الکلابي بهتراز شیر زیان باشي

24 خداوندي که گر رومال در کاهش شوي روزي
وگر شر الدوابي خیر خلث انس و جان باشي

25 خداوندي که از فیض سجودي بردر لطفش
چو عرش ا لله اعظم قبله‌ء روحانیان باشي

26 كريمي كز نوال رحمتش كر بهرهءيابي
ضيافتخانهء كون و مكان را ميزبان باشي

27 غلام آستانش باش چون خورشيد اكر خواهي
جهانرا كيري و مستغنيء تير و كمان باشي

28 سكوك كلب كويشرا موافق شو كه دركونين
مطاع كيقباد و تيرداد و اردوان باشي

S.48; (İ2 S.34)

21

DER-VAṢF-I ŞEHRİYĀR-I CİHĀN ḤAŻRET-İ ᶜABDÜ'L-ḤAMĪD ḪĀN*

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Feᶜūlün

1 Bu nüsḫa ki muᶜcizü'l-beyāndur
Mezkūr-i lisān-ı ḳudsiyāndur

2 Maᶜnāda bu selsebīl-i taḥḳīḳ
Kevser gibi Zemzem-i revāndur

3 Ṣıdḳ ile oḳınsa bir marīża
Enfās-ı Mesīḥden nişāndur

4 Her derde şifā-yı rūḥ-perver
Her ḫasteye naḳd-ı tāze cāndur

5 Zīrā bu ḳaṣīde-i muᶜallā
Vaṣṣāf-ı Nebī-i ins ü cāndur

6 Vaṣfuñdadur ol mehüñ ḥüsnü
Āyīne-ṭırāz-ı kün fe-kāndur

* İ2'de başlıktan önce "Ḳaṣāid" adlı bir başlık daha var.

7 Vaṣfındadur ol şehüñ ki mülki
Fevḳa'd-derecāt-ı āsmāndur

8 Naʿtıdur o dāverin ki ḫaṣmı
Taḫte'd-derekāt-ı ḫāk-dāndur

9 Vaṣfıdur o mürselīn ki vechi
Mirʾāt-ı ḥarīm-i lā-mekāndur

10 Bu fażl ü ʿulüvv-i mertebetle
Şāyeste-i Ḫusrev-i cihāndur

11 Sulṭān Ḥamīd Ḫān ki ḥālā
Evreng-nişīn-i ʿizz ü şāndur

12 Ol ẓıll-i Ḫudā ki ḫāk-i pāyi
Pīrāye-i farḳ-i ferḳadāndur

13 Ol ẓıll-i Ḫudā ki ẕeyl-i cūdu
Bi'l-cümle enāma sāye-bāndur

14 Hem zīver-i mesned-i ḫilāfet
Hem pādşehe ḳadar tüvāndur

15 Aḳsām-ı cevāhir-i meʿālī
Der-gāhına ḫāk-i āstāndur

16 İḥsān ü keremde Ḥaḳ yolında
Dest ü dili reşk-i baḥr ü kāndur

17 Niʿmet-ver-i maṭbāḫ-i nevālı
Vāreste-i ḳayd-ı ümmetāndur

18 Ṣūretde beşer-nümādur ammā
Sīretde firişte-dāstāndur

19 Ẕātı ile cevher-i ḫilāfet
Saᶜdeynle müʾebbed-iḳtirāndur

20 Her dem cevelān iden dilinde
İlhām-ı Ḫudā-yı müsteᶜāndur

21 Bir semte idince ᶜazm-ı teşrīf
Hem-rāhları kerrūbiyāndur

22 Teʾyīd öñinde peyk-i pūyān
Tevfīḳ yanında hem-ᶜinändur

23 Şemşīr-i lisān-ı muᶜcize ile
Esrār-i ḳażāya tercemāndur

24 Yoḳ yoḳ ġalaṭ eyledüm ki ẕātı
Müstaġnī-i tīġ-ı ḫūn-feşāndur

25 Zīrā ki celāli tīz-terdür
Her ḳıṭᶜadan ki bī-emāndur

26 Ey şāh-ı cihān ki nīk-ḫᵛāhın
Peyġamber-i āhirü'z-zamāndur

27 Sen çünki ḫalīfe-i Ḫudāsın
Taḳdīr-i sözüñle tev-emāndur

28 Hengām-ı duᶜā-yı aḳdesinde
Cībrīl senüñle hem-zebāndur

29 Ḳandīl-i duᶜā-yı müstecābuñ
Āvīze-i ṭāḳ-i gerzmāndur

---

[117] 19 —İ2; —DT
[118] 23 —İ2, —DT
[119] 25 —İ2

30 Hükm ile ne ^{c}arzū iderseñ
Aḥkām-ı ḫilāfetüñ revāndur

31 Elbette saña iṭā^{c}at eyler
Her ehl-i naẓar ki müslimāndur

32 ^{c}Āṣī olımaḳ ne^{c}ūzü'b'illāh
Müstelzim-i küfr-i nā-gehāndur

33 Cān virme senüñ irādetüñle
Müstevcib-i ^{c}ömr-i cāvidāndur

34 Müʾminlere intişār-i emrüñ
Mānende-i da^{c}vet-i eẕāndur

S.49

35 Fermānuña imtis̱āl vācib
Farzīyyeti emr-i bī-gümāndur

36 Mübrem gibidür nüfūẕ-ı ḥükmüñ
Teʾs̱īrine ^{c}avn-ı Ḥaḳ żamāndur

37 ^{c}Avnī ḳuluñuz be-ḥaḳḳ-i īmān
Bir çāker-i ṣādıḳü'l-cenāndur

38 Ol zümreye mülteḥaḳ degül kim
Ser-māyeleri yalan ṭolandur

39 Gerçek gibi çoḳ yalan var ammā
Gerçek gerçek yalan yalandur

40 Bir gevher-i pākdur ki ṭab^{c}ı
Sīlī-zen-i genc-i şāyegāndur

41 Ol gevher-i pāki hīçe ṣatmaḳ
Ṣarrāf-ı sipihre çoḳ ziyāndur

---

120 32 a olmaḳ: (vezin gereği) olımaḳ

42 Ser-māye-i ḳīl ü ḳāl-ı kilki
Ne ġonca-dehen ne mūmīyāndur

43 Ās̱ār-i ṭabīᶜatinde varsa
Bir söz ki mübāyin-i beyāndur

44 Yā lehv-i tehāzül-i ḳalemdür
Yā sehv-i teġāfül-i lisāndur

45 Bīmār-i żaᶜīfdür velīkin
Meydān-ı süḫānda ḳahramāndur

46 Bir mūrçe-i zebūndur ammā
Hīcā-yı beyānda arslāndur

47 Ol ṣınf ile iḳtiżā iderse
Eñ güçli vü zorlı pehlevāndur

48 Hayfā ki ṭarīḳ-i irtiḳāda
Cemmāze-i baḫtı ḳalṭabāndur

49 Ser-menzile irdi hem-rehānı
Yollarda anuñ işi fiġāndur

50 Altında şu ḳubbe-i ᶜaẓīmüñ
Ḥasret-keş-i vüsᶜat-ı mekāndur

51 Bir evde ḥazīn yatar ki ṣaḥnı
Mānend-i caḥīm-i pür-duḫāndur

52 Ol rütbe mażīḳ ü teng ü tārīk
Gūyā ki mezār-i kāfirāndur

---

121 47: —İl; ile: —DT

53 Ancaḳ o ḳadar ṣafāsı var kim
Āẕāde-i bār-i mīhmāndur

54 Maᶜlūm-ı faḳīrdür bu söz kim
Dünyā evi dār-i imtiḥāndur

55 Ammā naẓar-i şehenşāhīden
Maġbūṭ-ı ḥadīḳatü'l-cināndur

56 Çün zār ü ḥazīn olan göñüller
Şimdi keremiyle şādmāndur

57 Çoḳ bī-kes ü nā-ümīd ü nā-kām
Luṭfi ile şimdi kāmrāndur

58 Bir loḳmaya iḥtiyācı varken
Devletle veliyy-i ḫᵛān ü nāndur

59 Iṭnāb yeter ki sırr-i dil-ḫᵛāh
Meczūm-ı şeh-i cihān--sitāndur

60 Elbette ider seni de sīr-āb
Ol baḥr-i seḫā ki bī-kerāndur

61 Sen dār-i iddiᶜāya ḥāżır ol kim
Āmīn-guyānı ᶜarşiyāndur

62 Tā vaṣf-ı cenāb-ı faḫr-i ᶜālem
Mezkūr-i lisān-ı ḳudsiyāndur

63 Tā kim ḥarekāt-ı sermedīden
Devrān devrān cihān cihāndur

---

[122] 56: Çün: Çoḳ İ2
[123] 61b vezin bozuk

64 Devrān-ı beḳāyı şāmil olsun
^{c}Ahdı ki muḥāfıẓ-ı emāndur

65 Dāʾim ide Ḥaḳ anı cihānda
Zīrā ki cihāna maḥż-ı cāndur

S.50; (İ2 S.37)

22

ḲAṢĪDE-İ DĪGER*

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Ḳuvve-i ḳāhıra-i seyfledür emn-i enām
Seyfdür dā^{c}ire-i dehre viren ḥüsn-i niẓām

2 Pertev-i kevkebe-i seyf ile tābende olur
Cevher-i efser-i iḳbāl-i selāṭīn-i ^{c}iẓām

3 Ḳadr-i vālāsını ^{c}askerligin i^{c}lān iderek
Sell-i seyf itmedi mi faḫr-i ^{c}uli'l-^{c}azm-i kirām

4 Seyf-i bürrān ile ẓabṭ eylediler dünyāyı
Erba^{c}īn ḥaddine irdükde ^{c}ıdād-ı İslām

5 Olamaz emn ü emān dā^{c}ire-i devletde
Sīnesin ḳılmasa ^{c}asker siper-i gürz ü ḥüsām

6 Devletüñ ḳuvve-i ḳahhāre-i ḥarbiyyesidür
Milletüñ küngüre-i ḳadrine üstün-ı ḳıyām

7 Ḫaṣmı ilzām idecek nāʾire-i heycādur
Olamaz pertev-i Dārāt medār-i ilzām

8 Bir musalliḥ nefere bende-i fermān-ber olur
Biñ alay ma^{c}şer-i ten-perver-i mevzūn-endām

* Ḳaṣīde-i dīger: Dīger İ2

9 Ne revādur ki ola şāmme-i ādemde
Būy-ı bārūta bedel būy-ı ḫaṭṭ-ı ᶜanber-fām

10 ᶜİllet-i żaᶜf-ı ḳuvā-yı ᶜaṣabiyyetdendür
Ḳālıb-ı heyᵓet ü devletde ẓuhūr-i esḳām

11 Ḥāżır ol cenge eger ṣulḥ ü ṣalāḫ istersen
Diyü sell itmiş idi seyfini bir merd-i be-nām

12 Olamaz bağçe-i devleti ḥıfẓ itmek içün
Ṣaf-ı leşker gibi bünyān-ı ḳuvā-yı istiḥkām

13 Böyledür ḳāᶜide-i devlet-i dünyā gerçi
Ḫayfdur nevᵓ-i beşer birbirin itmek iᶜdām

14 Sana ḳābil mi olur pister-i ġafletde ḥużūr
Seni ḳahr itmege ber-pāy iken aᶜdā-yı liᵓām

15 İşte bu ḥikmete bu niyyete mebnīdür hep
ᶜAsker olmaḳ ṣıfat-ı millet-i ehl-i İslām

16 Devlet-i dāᶜire-i dehri iderler tesḫīr
İttifāḳ ile iderlerse cihānda iḳdām

17 Müslimān ᶜarṣa-i heycāda o ejderdür kim
Esedu'llāh gibi öyle ider ḥarbe devām

18 Yā alur rütbe-i bālā-yı ġazāyı yāḫud
Şerbet-i cām-ı şehādetle olur şīrīn-kām

19 Bā-ḫuṣūṣ ola emīr-i ᶜalem-efrāzları
Şāh-ı devrān gibi bir dāver-i Fārūḳ ḫıṣām

20 O şehenşāh-ı ᶜālī-kevkebe kim evṣāfın
Nükte-sencān-ı beyān böyle iderler iᶜlām

21 Şems-i gerdūn-ı ḫilāfet şeh-i Ḥaydar-i ᶜaẓīmet
Ḫüsrev-i pāk-ṣıfāt faḫr-i selāṭīn-fiḫām

22 Ṣāhib-i seyf ü ḳalem Ḥażret-i Sulṭān Hamīd
Ki nüfūẕuyla yürür ḥükm-i süyūf u aḳlām

23 Dāver-i maᶜreke-ārā ki ider bendeleri
Şāhiḳ-i ḳulle-i çarḫ üstine naṣb-ı aᶜlām

24 Ṣavlet-i seyfine aᶜdā olamaz tāb-āver
Olsa da her biri bir Güstehem ü Rüstem ü Sām

25 Deyre ᶜaks eylese tāb-ı naẓar-i feyżi olur
Ser-fürū perde-i seccāde-i īmān-ı eṣnām

26 Düşse āyīne-i iḳbāline ᶜaks-i eflāk
Görinür sāḥa-i Firdevsde mānend-i ḫıyām

27 Degse feyż-i naẓarı āyine-i maᶜnāya
Ḳābil-i rūḥ olur eşkāl-i tesāvīr-i menām

28 Ḫandaḳ-i ḳalᶜa-i temkinini biñ yılda geçer
Keştī-i çarḫa eger olsa müsāᶜid eyyām

29 Minber-i mescid-i iclāli bülend ol rütbe
Ki ṣuᶜūd itse aña çābükiyān-ı evhām

S.51

30 Evvelīn pāyesine irmeden encām bulur
Mā-verā-yı hücub-i dāᶜire-i heft ecrām

31 Nefes-i himmeti bir nefḫa-i kemterle ider
Nār-i Nemrūd-ı ġamı bağçe-i berd ü selām

32 Berḳ-i elmās-zamīrinde uçar tīr-i şihāb
Siper-i mihri ider laᶜl gibi āteş-fām

33 Ḳulle-i ḳāf-ı celāli o ḳadar ᶜālī kim
İremez südde-i vālāsına farḳ-i Behrām

34 Şuᶜle-ḫīz olmaz idi dereke-i süflā-yı caḥīm
İḳtizā itmese aᶜdāsına cāy-ı ārām

35 ᶜAraż-ı devlete şemşīri müᵓebbed cevher
Ṣūret-i ᶜāleme tedbīr-i heyūlā-yı ḳıvām

36 Gevher-i kevkeb-i baḫtı o ḳadar rūşen kim
Virse ḫūrşīd-i cihān-tāba eger ẕerrece vām

37 Berḳ urup hayyiz-i her ẕerrede bir mihr-i dīger
Olamaz perde-keş-i āyīne-i gerdūna ẓalām

38 Ḫüsrevā pād-şehā dāver-i encüm-sipehā
Ey şehenşāh-ı ġazā-maṭlūb u Ḥaydar-fercām

39 İhtimām eylese cedd-i ᶜaẓīmü'ş-şānuñ
Şimdi devletde bulınmazdı bu ᶜasker bu niẓām

40 Meslek-i cedd-i humāyūnuñı iḥyā itdüñ
Āferīn himmet ü tedbīrine ey rūḥ-ı enām

41 Sürᶜat-i feyż-i cihān-perver-i tedbīrinle
Vāṣıl-ı ġāyet-i aḳṣā-yı niẓām oldı mehām

42 Memleketden çıḳarup ẓālim-i istibdādı
Eyledüñ meşveret-i ᶜādile taᶜyīn-i maḳām

43 Şüphe yoḳ Ḥażret-i Peyġamberi ḫoşnūd ettüñ
Raḍıya'llāh zi-tü ey şāh-ı melāᵓik-ḫuddām

44 Kām-yāb oldı cihān ᶜahd-i hümāyūnuñda
Ḫaṣm-ı ḫiẕlān-zededür varsa eger bir nā-kām

45 Öyle bir ᶜaskere bir millete māliksin kim
Vaḳt-ı heycāda olur her biri bir şīr-i günām

46 Tīġ-i der-dest-i veġā cünd-i cihān-gīrüñdür
Şarḳdan ġarba ḳadar millet-i İslām tamām

47 Ebr-i ḳahruñ yalıñuz ḳıbleden eylerse ẓuhūr
Yaġdırur ḳuṭb-ı şimāl üstine berḳ-i ṣamṣām

48 ᶜAks-i şemşīr-i S̱üreyyā-güherüñ çekmişdür
Rūd-ı Nīl-i felege ḳanṭara-i āyine-fām

49 Yüri fetḥ eyle bu ᶜaskerle sevād-ı dehri
Sana yardımcıdur Allāh be-ḥaḳḳ-i İslām

50 Çünki sen peyrevisin şerᶜ-i Resūlu'llāhuñ
Sedd-i reh yoḳ saña tevfīḳ senüñdür encām

51 Sende bu ᶜadl ü inṣāf ü bu tedbīr ki var
Olur elbette ser-ā-pāy-ı cihān emrüñe rām

52 Gelmedi sencileyin rūḥ-ı mücessem dehre
Olalı ḳābil-i āmīzeş-i ervāḥ ecsām

53 Vaṣfuñ ikmāl idemez ḫāme-i vaṣṣāf-ı ḳażā
Müddet-i ᶜömr-i ebed olsa peẕīrāy-ḫitām

54 Bulamaz vasfuña şāyeste güher ᶜaḳl-ı beşer
Rūḥ-ı ḳudsī meger imdād ide yāḫud ilhām

55 Mümteniᶜdür ṣıfat-ı vaṣf-ı celīlüñ ammā
Żabṭ olınmaz burada eşheb-i ser-tīz-i kelām

56 Sendeki luṭf ü kerem sendeki envāᶜı himem
Ḳomuyor ṭabᶜ-ı süḫan-gūyda ṣabr ü ārām

57 Ola hem ^{c}abd-i kemīnüñ gibi māhir şā^{c}ir
Ki degül sözde du^{c}ā-ḫ^{v}ānı der-i istilhām

S.52

58 Benem ol ^{c}ārif-i mu^{c}ciz-süḫan-ı ma^{c}nā kim
Degül iẓhār-i ḥaḳīḳatle hakīmāne peyām

59 Hezeyān eyler isem maḥkeme-i vicdānda
Sözümi ḥükm-i semāvī gibi diñler ḥükkām

60 Pīr-i deyrin ḫıred-i rāz-ı dil-i gerdūnı
Rind-i ^{c}allāme-i ṭab^{c}umdan ider isti^{c}lām

61 Söz tamām oldı du^{c}ā mevsimidür ey ^{c}Avnī
Tā-be-key faḫr ü güẕāf ile bu ṣarf-ı hengām

62 Tā ki ^{c}ālemde leb-i seyf-i ḳażā-fayṣaldur
Ḥāsim-i müşkil-i her mes$^{\supset}$ele beyne'l-iḳdām

63 Ṭutsun āfāḳı tef-i ṣā^{c}iḳa-i şemşīri
Yutsun a^{c}dāsını ol ejder-i āşūb-āşām

64 ^{c}Ömr ü şevketle ola ẕāt-ı cihān-ārāsı
Zīver-i taḫtuña devlet-i ilā-yevm-i ḳıyām

S.52; (İ2 S.37)

---

124 62: —DT, —İ1

23

ḲAṢĪDE-İ MEVKĪBİYYE DER-SİTĀYİŞ-İ SULṬĀN MURĀD-I ḪĀMİS*

(Cüzᵓi bir ḳısmı başılmış olan dīvānında bu ḳaṣīde Sulṭān Ḥamīd-i S̱ānīye iżāfe edilmiş ve bu şekilde taḥrīf edilmişdir. O zamān ki Meclis-i Maᶜārifüñ bu hoḳḳabazlığı şāyān-ı ḥayretdir. İlāve edilen ebyāṭ ḫaṭṭ-ı destiyle yedümde mevcūd mecmūᶜadan naḳl edilmişdir. Ḫafīdi ᶜAvnī Aḳtunç)

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Tebāşīr-i ṣabāḥü'l-ḫayr-i tevfīḳāt-ı sübhānī
Seḥergeh kim fezā-yı şeş cihātı ḳıldı nūrānī

2 Cihān öyle münevver oldı kim farṭ-ı tecellādan
Göründi Cebraᵓīlin sīnesinde rāz-ı pinhānī

3 Cihān-ı kühne gūyā tāzeden ḫilḳat-peẕīr oldı
ᶜAceb lebsü'l-cedīd-i ᶜömre irdi çarḫ-i gerdānī

4 Sipihr-i kīne-cū devr eyledi vefḳ-i murād üzre
Zihī tevfīḳ-i Rabbānī ᶜaceb teᵓyīd-i Yezdānī

5 Bugün tertīb olındı ṣad cihān yümn-i saᶜadetle
Muṭanṭan mevkib-i taḳlīd-i şemşīr-i cihān-bānī

6 Ḫurūşa geldi ṭūfānlar gibi nevᶜ-i beşer yer yer
Ne şeyḫ-i muᶜtekif ḳaldı ne ṣahbā-ḫᵛār-i rindānī

7 Ẕükūrundan ünāṣından kibārından ṣığārından
Sitānbuluñ bir insān ḳalmadı beytinde pinhānī

---

* Başlık: ᶜAbdulhamīd Ḫān-ı S̱ānī M, İ2

125 2b ; Be-dīdār oldı ḳudsīyān-ı ḫalvet-gāh-ı rūḥānī: Be-dīdār oldı ḳudsiyān-ı ḫalvet-gāh-ı rūḥānī M

126 4a murād.; merām İ2, M

8 Bulınmaz z̲erre-i üftādeye ārām içün yer yer
O rütbe müzdehem efrād-ı rūḥānī vü cismānī

9 Bisāṭ-ı ḫāk-dān āyīne-i ṣad maḥşer-i şādī
Melāʾik bām-ı gerdūnda nigāh-endāz-ı ḫayrānī

10 Ziḥām-ı ḳudsiyān ol rütbe kim gerdūnda bulsaydı
Ḳażā bir kūşeye terhīn iderdi bāġ-ı Rıḍvānı

11 Ne çeşminde ṣıġār-i nā-be-kāmın eşk-i nā-şādı
Ne vechinde kibār-i kāmrānuñ çīn-i pīşānı

12 Ser-ā-pā mā-ḫalaḳ yek-renk ü yek-ḫāṣiyyet ü yek-dil
Ümīdi herkesüñ birdür ḫilāfuñ yoḳdur imkānı

13 Gözi yollarda ammā ins ü cānın iştiyāḳ üzre
Ṭulūʿ itsün diyü ṣubḥ-ı ümīdüñ mihr-i raḫşānı

14 Kemāl-i şevket ü iclāl ile fevc-i melāʾik-veş
Göründi pādşāhuñ mevkib-i vālā-yı zī-şānı

15 Merātib üzre yek yek geçdiler ʿizzetle devletle
Vezīrān ü ricāl-i devleti erkān-ı dīvānı

16 Ḳafā-yı mevkib-i vālāda ḫūrşīd-i münīr-āsā
Tecellī ḳıldı dīdār-i cihān-efrūz-ı sulṭānī

17 Yemīninden şitābān cünd-i ervāḥ-ı İlāhiyyūn
Yesārından ḫırāmān ceyş-i teʾyīdāt-ı Rabbānī

18 Süvār-i Düldül olmış Ḥaydar-i Kerrārdur ṣandı
Gören esb-i dil-ārām üzre ol Fārūḳ-i devrānı

19 Duʿā-yı izdiyād-ı ʿömr-i ḫāḳānī ile der-ḥāl
Ṣadā-yı bāreka'llāh ġulġul-engīz itdi ekvānı

20 O ḫāḳān-ı melek-manẓar ki evṣāf-ı humāyūnun
Bu gūnā yād iderler ᶜarş-ı aᶜlānuñ sürūşānı

21 Teceddüd-baḫş-ı devlet tāze-sāz-ı ᶜömr-i milliyyet
Nigehbān-ı şeriᶜat maḥz-ı maᶜnā-yı Müselmānī

22 Veliyyu'llāh-ı aᶜẓām ḳuṭb-ı ᶜālem dāver-i efḫām
Zahīr-i ᶜiddet-i ādem vekil-i feyż-i Raḥmānī

23 Süleymān-ı zamān Sulṭān Murād-ı ᶜālem-ārā kim
Unutdurdı cülūs-ı şevket-i Sulṭān Süleymānı

S.53

24 O şeh kim nisbet-i ẕāt-ı humāyūnıyla faḫr eyler
Serīr-i çarḫa tāc-ı mihre taḫt u tāc-ı O s̱mānī

25 O Ḥaydar-dil ki taḥsīn itdiler niyātını yek-ser
Degül tenhā muḥibbān belki ḫaṣm-ı nā-be-sāmānı

26 O şeh kim ṣad nefer cünd ile olmaz cenge tāb-āver
Diyār-i ḫaṣmınuñ yek-ser Nerīmān olsa sükkānı

27 Serīr-ārā-yı ḳuṭbiyyet ki tedbīr-i metīninden
Zamān-ı Ahmed-i muḫtārı tekrār etdi devrānı

28 Mesīḥ-i himmeti ihyā-kün-i maḳtūle-i şūrā
Berāhim-i kemāli Kaᶜbe-i hürriyyete bānī

29 Fiᶜāl-i ḥaḳ-pesendi muḥyi-i aḥkām-ı şerᶜu'llāh
Kemāli nāsiḫ-i ḳānūn-ı istibdād-ı nefsānī

30 Fežā-yı ᶜizzinüñ aḳṣā-yı imkān ḫaṭṭ-ı vusṭāsı
Sarāy-ı ḳadrinüñ buᶜd-ı mücerred ferş-i eyvānı

---

127 23; 1 Şehen-şāh-ı cihān ᶜAbdulḥamīd-i s̱āni-i ᶜādil
Ki añdırdı cülūsu şevket-i sulṭān Süleymānı İ2: aynı M

128 28a maḳtūle-i şūrā; şūrā-yı müstehlik İ2, M

31 Vücūdı müstaḥaḳ ṣad hezārān taḫt-ı İskender
Ser-i ehliyyeti şevḳ-āver-i ṣad tāc-ı Ḫāḳānī

32 Mürīd-i müsteşīr-i ḳalbi rūḥ-ı pīr-i Bisṭāmī
Muᶜīd-i pīr-i fikri ᶜaḳl-ı Eflāṭūn-ı Yūnānī

33 Şemīm-i şāhid-i ḫalḳı eger degseydi ḫāk üzre
Olurdı reşk-i gül-şen-zār-i bāḳī ᶜālem-i fānī

34 Olaydı terbiyet-perdāz-ı ᶜālem mürşid-i luṭfı
Olurdı ḳābil-i teşrīf-i ḳudsī ṭabᶜ-ı Şeyṭānī

35 Başar emvāc-ı ṭūfān fevḳ-i heftüm çarḫ-i mīnāyı
Hubūb-ı ṣarṣar-i ḳahrı ḫurūşān itse ᶜummānı

36 Olaydı maẓharuñ ẕerre-i rüşdi ᶜunṣur-i ᶜālem
Kemāl-āmūz-ı ᶜaḳl-ı küll olurdı ḥiss-i ḥayvānī

37 Ḫayāl-i seyfi ᶜaks-endāz olursa bezm-i ervāḥa
Ṭutar teb-lerze rūḥ-ı nerre-şīr-i Zābul-istānı

38 Ne mümkindür taᶜalluḳ vüsᶜat-i eflāk-i iḳbālin
Buña kāfi degül miḳyās-ı ᶜaḳl-ı vehm-i insānī

39 Felek bir cūybār-i lācüverdīdür ki üstünde
Çekilmiş cisre beñzer şekl-i ᶜaks-i tīġ-i bürrānı

40 Müʾes̱s̱ir ol ḳadar redd ü ḳabūli ḫalḳ-i ekvāna
Ki emr ü nehye dāʾir bir ṣudūr eylerse fermānı

41 Bu reh-peymā ider Ḳāf-ı bülend-i pāy-ı bercāyı
O yoldan döndürür seyyāre-i ᶜömr-i şitābānı

42 Müfīż ol rütbe bārān-ı seḥāb-ı reʾy ü tedbīri
Ki ger perverde ḳılsa ḫāk-i ḥāmūn-ı beyābānı

43 Bulur ḳadr-i dür ü yāḳūt u mercān rīg-i nā-çīzi
Olur reşk per-niyān ü perīşān ḫār-muġaylānı

44 Ḫudāvendā rüʾyet-i perverā şāhā cihān-dārā
Eyā dehrüñ muḳaddes rūḥ-ı cismi nūr-i çeşmānī

45 Ḫarāb-ābād-ı dehri sen binā itdüñ yeñi başdan
Sezā ıṭlāḳ olınsa ẕāt-ı pāküñ bāni-i s̱ānī

46 Cülūsuñ olmasaydı ḥākim-i fayṣalda ġavġā
Keş-ā-keşden ḫalāṣ olmazdı dünyānuñ girībānı

47 Ḳudümüñ ḫalḳa tebşīr eyledi āsāyiş-i dehri
ʿUmūma ʿālemüñ lebrīz-i teʾmin oldı vicdānı

48 Ger imdād itmeseydi himmetüñ Nūḥ-ı nebī-āsā
Bu fülk-i devleti ġarḳ-āb iderdi fitne ṭūfānı

49 Ḫalāṣ-ı keşti-i devletde şekk der-kār idi gerçi
Eger Nūh olsa da mellāḥ-ı ṭūfān-gāh-ı ḫiẕlānı

S.54

50 Bi-ḥamdi'llāh o dehşetler baʿīd oldı ḫavāṭırdan
Göründi zirve-i Cūdī-i cūd u fażl-ı Sübḥānī

51 Zamān-ı şevḳ ü şādı mevsim-i zevḳ ü mes̱erretdür
Dem-i emn ü emāndur geçdi yeʾs ü ḥayret āvānı

52 Bahār-i fażl u ʿirfāndur be-ḳavl-i Bāḳī-i merḥūm
Zer-efşān eylesün nergisler evrāḳ-i gül-istānı

53 Süleymān Ḫān zamānın añdurur ʿahd-i humāyūnuñ
Ki var bendeñ gibi Bāḳīden aʿlā bir süḫān-dānı

129 43b vezin bozuk.

130 53a añdurur: añdurdı İ2

54 Benem ol şā^{c}ir-i pür-zūr kim ednā ḥücūmumdan
Ḥaẓīẓ-i ^{c}acze sergerdān olur maġrūr şirvānı

55 Beyāż-ı nāme-i ṭab^{c}umdan olsaydı eger āgāh
Sevād-ı ḫāmesinden ^{c}ār iderdi Faḫr-i Cürcānī

56 Ḥarīm-i ḳurb-ı ma^{c}nāda dil-i mu^{c}ciz-i beyāndur
Mesīḥüñ tercemān-ı rūḥı Cibrīlüñ zebān-dānı

57 Baña ḫāṣ oldı ḫallāḳ-i ma^{c}ānī rütbesi zīrā
Berāyā-yı beyānuñ ḳabza-i ḥükmümdedür cānı

58 Benem şimdi imāmü'l-muḳtedā-yı ^{c}ālem-i ma^{c}nī
Ne lāzum ṭab^{c}umı ta^{c}rīfde aḳvāl-i ṭūlānī

59 Bu fevḳāl^{c}āde ehliyyetle ammā ^{c}acizem ^{c}aciz
Edā itmekde ḥaḳḳ-i vaṣfını ey nūr-i Ḥaḳānī

60 Bulınmaz efser evṣāfuña şāyeste bir cevher
Eger ġırbāl ile tedḳīḳ idersem kān-ı imkānı

61 Seni vaṣf eylemek mümkin degül ammā sükūt itsem
Kemāl-i ṭab^{c}umuñ īcāb ider taṣdīḳ-i buṭlānı

62 Revā mıdur ki evṣāf-ı celīlüñde ḫamūş olsun
Bu ahdüñ Enverīsi ^{c}Örfī-i meşhūrı Selmānı

63 Du^{c}ā hengāmıdur tā çend-ıṭnāb-ı süḫan Avnī
Ki yoḳ vaṣf-ı cenāb-ı şehryāruñ ḥadd ü pāyānı

64 Nisār itdükçe her gün ṭabla ṭabla pertev-i ekvān
Şeh-i ḫāver-zemīnüñ mevkib-i seyyāre-efşānı

65 Ḫudā ol Ḫusrev-i ṣāḥib-ḳırānı kāmrān ḳılsun
Zamān-ı devletinde ḫurrem itsün ehl-i īmānı

66 Cünūdı żabṭ-ı tesḫīr eylesün maᶜmūre-i dehri
Kemiyyet baḫtı ṭutsun şeş cihātı heft meydānı

67 Naṣīri Ḥaḳ ẓahīri faḫr-i ᶜālem yāveri Ḥaydar
Muᶜīni ḳuṭb-ı Rūmī pāsbānı ġavs-i Geylānī

S.56; (İ2 s.73)

24

ḲAṢĪDE-İ CÜLŪSİYYE-İ SULṬĀN MURĀD-I ḪĀMİS

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Bu gün ol rūzdur kim reşk-i rūz-ı ᶜīd-i ekberdür
Bu gün ol rūzdur kim ṣubḥ-ı Cennetden münevverdür

2 Bu gün ol rūzdur kim her reg-i mevc-i fürūġında
Hezārān ḳulzüm-i nūr-i tecellā mevc-güsterdür

3 Bu gün ol rūzdur kim kes̱ret-i nūr-i beşāretden
Nümūd-ı her beyāżı bir ṣabāḥ-ı rūz-ı dīgerdür

4 Bu gün ol rūz-ı fīrūz-ı saᶜādetdür ki her anı
Hezārān āftāb-ı maḥşer-i iḳbāle ḫāverdür

5 Bu gün tecdīd olınmışdur esās-ı ḫilḳat-i ᶜālem
Bu gün ebnā-yı Ādem maẓhar-i ᶜömr-i mükerrerdür

6 Cihān vāreste oldı inṭizār-i dād-ı Mehdīden
Bu gün Deccāl-i aḥvel dīde-i ᶜudvān müdemmerdür

7 Bu gün irdi Murāda tāc ü taḫt-ı āl-i ᶜOs̱mānī
Bu gün ᶜīd-i saᶜīd-i sākinān-ı heft kişverdür

8 Bu gündür mebdeʾ-i tārīḫ-i ābādānī-i dünyā
Bu gün rūz-ı cülūs-ı Ḫusrev-i ḫurşīd-peykerdür

9 Bu gün beyᶜat olındı bir cihān-ārā şehenşāha
Ki taḫt-ı ᶜizz ü cāhı tāc-ı farḳ-i çarḫ-i aḫżardur

10 Ne şāhenşeh serīr-ārā-yı iḳbāl-i cihān-bānı
Ki teşrīf-i ḳudūmünden cihān yek-ser mübeşşerdür

S.57

11 Murād-ı dīn ü devlet maḳṣad-ı aḳṣā-yı her millet
Mu^{c}āllā Ḥażret-i Sulṭān Murād-ı dād-perverdür

12 Murād-ı ḫāmis-i devlet Murād-ı evvel-i millet
Ki ẕātı cevher-i evvel gibi her feyże maẓhardur

13 O sulṭān-ı celīlü'ş-şān-ı ẓıllu'llāh-^{c}unvān kim
Zemīn-i devleti heftüm felekle pes ber-ā-berdür

14 O sulṭān kim ṣanā^{c}at-gāh-ı aḥkām-ı ṭabī^{c}atda
Nüfūẕ-ı ṣatvetinden ^{c}aḳl-ı küll fa^{c}āl-i muẓṭardur

15 O şeh kim muḳteżā-yı şīve-i redd ü ḳabūlünden
Müyesserler mü^{c}assirdür mü^{c}assirler müyesserdür

16 Vaṭan-perver ra^{c}iyyet-dôst ḥürriyyet-dih-i ^{c}ālem
Muḥibb-i dīn ü devlet ḥāmī-i şer^c-i Peyem-berdür

17 İmāmü'l-müslimīndür Ḫusrev-i Dārāb-derbāndur
Şehenşāh-ı ḳavī-dildür Ḫudāvend-i dil-āverdür

18 Kemāl-i ^{c}aḳl ile Bū Bekrdür ^{c}iffetde ^{c}Oẕmāndur
^{c}Adāletde ^{c}Ömerdür ḳudret ü ḳuvvetde Ḥaydardur

19 Bu ^{c}adl u dād u niyyāt-ı bülend-āyāt ile bī-şek
Mübeşşerdür muvaffaḳdur mü^{ɔ}eyyeddür muẓafferdür

---

[131] 13. —DT

20 Mişālin görmedi Allāh bilür ol şāh-ı nev-cāhuñ
Kühen-pīr-i felek kim nice yıllardur muᶜammerdür

21 ᶜAẓīm ol rütbe Ḳāf-ı kibriyā eṭrāf-ı iḳbāli
Ki nisbetle aña ecrām-ı küllī cüzᵓ ü aṣġardur

22 Celāl-i şevketi ber-āsmāndur kim taṣavvurda
Şeb-i ḳadrinde ḫurşīd-i felek nā-çīz-i āḫterdür

23 Muḥīṭ-i himmetinde ḫāk-dān ber-teng-nā-yı ḍīḳ
Baṣīṭ-i devletinde āsmān bir kühne çādırdur

24 Ḫıyām iderdi iclāline kerrūbiyān-ı leşker
Cenāb-ı aḳdes-i iḳbāline Cibrīl yāverdür

25 Ṣalāḥ-ı dīnine nisbetle ḥüsn-i Yūsuf-ı Mısrī
Ḥużūr-i mihr-i ᶜālem-gīrde bir sebze-i terdür

26 Degüldür kehkeşān gerdūnda ancaḳ bāb-ı ᶜadlinde
Felek gerden-dih-i zencīr-i gerden-gīr-i keyferdür

27 Cihān bir ṣūret-i güldür k'anın maᶜnāsıdur ẕātı
Ḫilāfet bir aᶜrażdur kim vücūdı anda cevherdür

28 Şehenşāhā ᶜadālet-dest-gāhā ḳuṭb-ı āgāha
Cülūsuñ rūzgāra mübtedā-yı ᶜömr-i āḫerdür

29 Bi-ḥamdi'llāh tecellī ḳıldı dīvār-i hümāyūnuñ
Murādın gördi ᶜālem Allāh Allāh bu ne manẓardur

30 Müselmān Yehūd u Gebr ü Tersā şādmān oldı
ᶜAdū-yı rū-siyāh kühne-cū ammā mükedderdür

---

132 20a Mişālin: Nişānın DT

31 Oḳundı āyet-i himmet gibi ḫaṭṭ-ı hümāyūnuñ
Ki tesnīm-i beyānından cihān sīr-āb-ı Kevs̱erdür

32 Zihī ḫaṭṭ-ı hümāyūn ḫabbeẕā yarlıġ-ı aḳdes kim
Dil-i insānı almaḳda mis̱āl-i ḫaṭṭ-ı dil-berdür

33 Sezā taᶜrīz-i bāzū-yı sipihrī ber-ḳarār olsa
Muḳaddes ḥırz-ı cān-ı nüsḫa-i kübrā-yı dīgerdür

34 Zihī ḫaṭṭ kim beyāż-ı ḫāṭır-i rūḥü'l-emīr üzre
Sevād-ı merdüm-i çeşm-i melāʾikle muḥammerdür

35 Bu bir ḫaṭṭdur ki her maᶜnāsı bir ḳānūn-ı ḥikmetdür
Bu bir ḫaṭṭdur ki her ḥarfinde ṣad tebşīr mużmerdür

36 Ḫalāṣ itdüñ riḳāb-ı ḫalḳı zencīr-i esāretden
Saña min-baᶜd dünyālar esīr olmaḳ muḳarrerdür

37 Dü-destüñ kim tesellüm-gerde-i dünyā vü devletde
Biri ᶜadl-i mücessemdür biri cūd-ı muṣavverdür

38 ᶜİbādu'llāha sen medd-i cenāḥ-ı şefḳat itdükçe
Saña bī-çāregānuñ intisābı ġayr-ı münkerdür

39 Şuᶜā-ı mihr-i irḫāṣāt-veş ās̱ār-i niyyātuñ
Tebāşīr-i ṣabāḥü'l-ḫayr-i tevfīḳ müyesserdür

40 O sulṭānsuñ ki vaḳt-i vaṣf-ı ẕāt-ı bī-mis̱ālüñde
Felek ġulġul-i kün-i āvāze-i Allāhu Ekberdür

S.58

41 O şāhenşāhsın kim ḫuṭbe-i nām-ı humāyūnuñ
Zebān-zīb-i ḫaṭīb secde-gāh-ı heft minberdür

42 Ḳażā taᶜcīl ider infāẕ içün ḥükm-i humāyūnuñ
Degüldür ḳābil-i taġyīr-i fermānuñ muḳadderdür

43 Fuʾāduñ pākdur mirʾāt-i ḳalb-i ḳudsiyān-āsā
Nijāduñ ḫāndan-ı maḫẓ-ı ʿālem-veş muṭahhardur

44 Emīri'l-müslimīnsüñ ẓıll-ı Ḥaḳsuñ ḳuṭb-ı ʿālemsin
Saña ʿarş-ı iṭāʿat itmeyen b'illāh kāfirdür

45 Ḫudāvendā saña bir mülk iḥsān eyledi Allāh
Kibārı rūḥ-perver ābı Kevs̱er ḫāki gevherdür

46 Zihī mülk-i muḳaddes kim her ednā ẕerre-i ḫāki
Ḥükümdārān-ı dehrüñ başı üzre zīb-efserdür

47 Bu ḫāke ṣaḫra-i ṣammā ekilse rūḥ olur peydā
ʿAceb iksīr-i ḳudsīdür zihī pākīze cevherdür

48 Ḫuṣūṣen cümleten evlādı bu mülk-i dil-ārānuñ
Ki yek-mişvar yek-dil elli beş milyon birāderdür

49 Ḥisābuñ Ḥaḳ bilür Ekrād ile Etrāk ü Aʿrābuñ
Sezādur elli beş milyon didümse belki eks̱erdür

50 Muṭīʿ ol rütbe kim fermāngeh-i bu maʿşer-i ʿālī
Fidā-yı rūḥ ḳılmaḳ yañlarında kār-i kemterdür

51 Ṣafā-yı bezmine āheng itseler ṣaff-ı melāʾikler
Veġā-yı ḫaṣma per-tāb itseler bi'l-cümle ejderdür

52 Daha ḳundaḳda eyler cümle ejderhā-yı Mūsāya
Bu ḳavmüñ zümre-i eṭfāli kim yek-ser ġazanferdür

53 Bu milletle yüri fetḥ eyle çār erkān-ı dünyāyı
Muʿīnüñ Ḥaḳ Teʿālā reh-berüñ rūḥ-ı Peyem-berdür

54 Be-ḥaḳḳ-i ʿizzet-i mülk-āferīn her dü-ʿālem kim
Ḫudāvend-i zemīn ü āsmān ü efser ü serdür

55 Ne mülküñ gibi bir kişver müyesser oldı bir şāha
Ne ẕātuñ gibi bir dāver naṣīb-i mülk-i āḫerdür

56 Seni ḥaḳ üzre tavṣīf eylemek mümkin degül zīrā
Vücūd-ı bī-naẓīrüñ başḳa ^{c}unṣurla muḫammerdür

57 Eger ruḫṣat virürseñ ṭab^{c}umı vaṣf eyleyem bārī
Ki ma^{c}nāda tefāḫur resm-i rindān-ı süḫan-verdür

58 Benem ol şā^{c}ir-i ḳudsī-żamīr ^{c}aḳl-ı küll-meşreb
Ki bikr-i fikrüme Rūḥü'l-emīn müştāḳ-i mücberdür

59 Neşāṭ-engīz-i dildür ruḫ-nümā-yı şāhid-i cāndur
Sözüm gerçi ne Cām-ı Cem ne Mir$^{\supset}$āt-ı Sikenderdür

60 Ḫayālümdür o Mıṣr-i ma^{c}rifet kim anda her gerçi
Hezārān Yūsuf-ı ma^{c}nāya bir dīvān-ı maḥşerdür

61 Gelür ervāḫ-ı ma^{c}nā vecde ṣaḫbā-yı beyānumdan
Muḳaddes meşrebüm ^{c}işretgeh-i tevḥīde sāġardur

62 Bu ^{c}ahdüñ Nef^{c}ī-i mu^{c}ciz-maḳālātı benem şimdi
Benem Sulṭān Murādumsun da^{c}vā-yı ġayr-ı münkerdür

63 Şehīd olmışdı gerçi Nef^{c}ī-i maẓlūm āmmā kim
Ḥayāt-ı tāze virdüñ bendeñe luṭfuñ mükerrerdür

64 Bu istiḳlāl-i ma^{c}nā ile ammā çarḫ-i dūn-perver
Beni ḫāmūş-ı vaḳt-i ḥayret itmişdi zamān irdür

65 Felek seyr eylesün mi bu^{c}d-ı ṭab^c-ı mu^{c}ciz-āẟārum
Ne seḥḥār-i süḫan subḥ u ne cādū-yı mü$^{\supset}$eẟẟirdür

---

133 63b luṭfuñ mükerrerdür: —İ2

66 Sühan tā çend ᶜAvnī vakt-i īfā-yı duᶜā geldi
Duᶜā-yı şāh-ı devrān ṭā'ir-i makṣūda şeh-perdür

67 Cülūs itdükçe her gün taht-ı nīlī-fām-ı gerdūna
Şeh-i zerrīn-libās-ı mihr kim yek-pāre zīverdür

68 İlāhī taht-ı ᶜOsmānīde tā mahşer mukīm eyle
Ki zīrā ẕāt-ı pāki devlet ü dünyāya mefhardur

S.59; (İ2 s.77)

25

DER-VAṢF-I ŞEHZĀDE-İ SULṬĀN REŞĀD*

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Bāreka'llāh ey bihīn şehzāde-i kudsī-nijād
Ṣāneka'llāh necl-i kerrūbī-ṣıfāt rūḥ-ı zād

2 Makdemüñden vecde geldi kār-gāh-ı inkılāb
Ṭalᶜatuñdan rūḥ buldı kālıb-ı rüşd ü sedād

3 Böyle tenvīr eylemek mümkin degüldi ᶜālemi
Ṭoġsa birden ṣad hezārān āftāb-ı bām-dād

4 Kün fe-kān envār-i dīdār ile rūşen çeşm ü cān
İns ü cān tebşīr-i teşrīf ile mesrūrü'l-fu'ād

5 Nāẓım-ı Şeh-nāme-i devlet-niẓām-ı dehr içün
İtdi şeh mıṣraᶜ ü dīvān-ı celāli müstezād

6 Gelmedi mihr-i vücūda böyle bir necl-i celīl
Halk olaldan ümmehāt-ı hāk ü āb ü nār ü bād

---

* Kaṣīde-i Medhiyye Şehzāde Sulṭān Reşād DT

134 2a vecde: cūşa DT

135 4 —İ2

7 دیده پیر فلك ماهي چنین روشن ندید
مادر صبح و كرم مهر چنین دیكر نزاد

8 از قدومش شادمند افلاكیان و خاكیان
غلغل تبریك تا در ملك علین فتاد

9 ان چینین روح مجسم هیچ نا مدور وجود
تا فضا ي كن فكان اجسام را تر كیب داد

10 ور بكویي میسزد كر بهراخیاي فلك
Rūḥ-ı ḳudsīyā Ḫudādur ṣūret-i insān-nihād

11 Mehd-i burc-ı salṭanat gehvāre çesbānı melek
Vāyesi ḥūr-i cinān lālāsı Pervīz ü Ḳubād

12 Cebhesinde seyr idüp nūr-i cemāl-i Aḥmedi
Vālid-i pāki Żiyāʾü'd-dīn Meḥemmed ḳoydı ad

13 Ol kerīmü'ş-şān ki vaṣf-ı ẕātını kerrūbiyān
Levḥ-i taḥḳīḳ üzre bu ṣūretle eylerler sevād

14 Müftī-i ḫayrü'l-ḫalef dürr-i vaḥīd-i nüh ṣadef
Mihr-i gerdūn-ı şeref şehzāde-i ᶜālī-nijād

15 Ḳurretü'l-ᶜayn-ı zamān nūr-i zemīn ü āsmān
Ḥaydar-i pākīze-ᶜunvān dāver-i cūd-iᶜtiyād

16 Mültecā-yı ehl-i īmān tesliyet-baḫş-ı cihān
Āb-ı rūy-i āl-i ᶜOṡmān Ḥażret-i Sulṭān Reşād

17 Ol Ḫudāvend-i ᶜAlī-sīret ki ẕāt-ı pākidür
ᶜĀleme luṭf-ı ᶜamīm-i Ḥażret-i Rabbü'l-ᶜibād

---

136 7b مهر : پیر T.

137 9 sadece T'de var.

138 10 sadece T'de var

18 Ḥaydar-i ṣaf-der ki bīm-i saṭvetüñden ḫaṣmına
Teng olur bu lācüverdī bār-gāh-ı bī-ᶜimād

19 Āstānuñda sürādıḳ-bend-i kemter Erdevān
Bāb-ı iclālinde tīr-keşdār-ı aḥḳar tīr-dād

20 Peykerinden müstenīd ecrām-ı çarḫ-i müstetār
Fikretinden müstefīd üstād-ı ᶜaḳl-ı müstefād

21 Tīr-i fermānı ḳażā gibi żarūriyyü'n-nüfūẕ
Seyf-i ḥükmi tīġ-i ḳudret gibi ḳaṭᶜiyyü'l-mefād

22 Cevher-i cūd ile ẓāhir naḳş-ı aᶜrāż-ı mehām
ᶜUnṣur-i luṭfıla ḳāʾim kār-gāh-ı ᶜadl ü dād

23 Süllemi bürhān yetişmez ḳāf-ı ḳadr ü cāhına
Mā-verā-yı ᶜālem-i imkāna itse imtidād

24 Münhedim ecrām olurdı gelmeden yevm-i ḳıyām
İtmeseydi bābına gerdūn-ı gerdān iᶜtimād

25 Ẕerre-i gerd vādī-i temkīni ḳalḳarsa olur
Rāh-ı esb-i çābük-i imkāna kūh-ı insidād

26 Mis̱lini bulmazdı nev-kālā-yı ᶜizz ü cāhınuñ
Olsa dilān-ı ḳażā nārı ilā-yevmi't-tenād

27 Ḥükmi menᶜ-i iḫtilāfı iḳtiżā itse eger
Birbiriyle eyler eżdād u ᶜanāṣır ittiḥād

28 Feyż-i tedbīrinden itseydi ḳabūl-i terbiyet
Maẓhar-i yek-māl olurdı ᶜālem-i bī-ıṭṭırād

---

139 17a Bāb-ı iclālinde: Der-gehinde DT

140 21a ḳāf-ı ḳadr u cāhına: küngür-i iclāline DT; b itse: ḳılsa DT

141 22b bābına: pāyına DT

142 25b Birbiriyle: Bir yedu'llāh DT

S.60

29 Düşse ger cemmāze-i dehr üzre ẓıll-i saṭveti
Ehl-i nīrāna bisāṭ-ı ᶜadn olur biᶜse'l-mihād

30 Āteşe ᶜaks itse tāb-ı āftāb-ı himmeti
Cevher-i iksīr ile hem-ḳadr olur gerd-i remād

31 Olsa dārū-ḫāne-i luṭfunda bir laḥẓa muḳīm
Ḳābil-i ıṣlāḥ olurdı ᶜālem-i kevn ü fesād

32 Bār-gāh-ı nīlī-fām-ı çarḫa olurdı sütūn
ᶜArṣa-i temkīnine düşseydi rāh-ı gird-bād

33 Sūmnāta uġrasa evṣāf-ı ḫulḳ ile ṣabā
Ḳābil-i güftār-i pür-ᶜicāz olur naḳş-ı cemād

34 Ān-be-ān noḳṣān-pezīr olmaḳdadur ᶜömr-i ᶜadū
Dem-be-dem bulmaḳdadur māh-ı kemāli izdiyād

35 Ol ḫudāvend-i ḫıred kim ḥall ü ᶜaḳd-i kār içün
Emr ü nehy itse baḥr ü berde tertīb-i mevād

36 Āb-veş cārī olurdı ḳulle-i sengīn-i ḳāf
Lücce-i ṭūfān-ı mevc-engīz iderdi incimād

37 Cevher-i sırr-i beḳāya ṭālib olsaydı eger
Çār-sū-yı kişver-i īcāda irmezdi kesād

38 Ṭabᶜı tekdīr eylemezdi ẓulmet-i ᶜaḳl-ı meᶜāş
Meşrebinden pertev alsa cevher-i ᶜaḳl-ı meᶜād

39 Dāverā dād-āverā dādār-i ḳudsī-gevherā
Ey vücūduñ ᶜāleme ser-māye-baḫş-ı intiḳād

---

143 33a ḫıred kim: ḳadr-i ḳudret ki DT; 33b itse: ḳılsa DT; baḥr u berde: berr ü yemm DT

40 Çāk çāk-ı derd olur her ān Züleyḫā-yı zamān
Yūsuf-ı iḳbālüñe itmezse iẓhār-i vidād

41 Baḫt-ı şarḳ u ġarb-ı dehri gezdi ammā bulmadı
Āstān-ı devletüñden başḳa cāy-ı istinād

42 Āferīn kim ṣınf-ı dervīşānı dil-şād eyleyüp
Eyledüñ Sulṭān Mecīdüñ rūḥuñı Cennetde şād

43 Ḥażret-i Mollā Celālü'd-dīni ḫoşnūd eyledüñ
Belki Allāhı bile v'allāhu aʿlem bi'r-reşād

44 Şübhe yoḳ müstelzem-i tevfīḳ olur her kārda
Sendeki pākīze-ḫilḳat sendeki pāk-iʿtiḳād

45 Öyle ʿahd itdüm ki ʿabd-i kemterüñde eylesem
Cevher-i evṣāfuñı āvīze-i kūş-ı bilād

46 Važʿ idüp ʿıḳdü'l-leʾāl vaṣfuñı bālāsına
İktisāb-ı ḳadr-i ʿālī eylesün sebʿü'ş-şidād

47 Naẓm-ı vaṣf-ārā degül mūrāne taḳdīm eyledüm
Ḫāk-i der-gāh-ı Süleymānīye bir yāy-ı çerād

48 Gerçi kim evṣāfuñı taḥrīre olmazdı mecāl
Olsa eşcār-i cihān aḳlām ü deryālar midād

49 Ruḫṣatuñla ṭabʿumı vaṣf eyleyem bārī biraz
Çāk çāk olsun yine ḳalb-i ʿadüvv-i pür-ʿinād

50 Bendeñüz ol şāʿirem kim şehryār-i ṭabʿuma
Rūḥ-ı Ḫāḳānī ider teslīm-i cān inḳiyād

---

144 46b cihān: behişt DT, -İ1, -İ2; deryālar: enhārı DT

145 47b ʿadüvv: ʿadūya DT

51 Āftāb-ı bī-mis̱āl-i ^{c}ālem-i endīşeyüm
Çarḫ taṣdīḳ eyler itsem iddi^{c}ā-yı infirād

52 Pāymāl-i raḫş-ı istiġnā ider mülk-i Cemi
Ṭab^{c}-ı feyż-engīzümi bir rind-i müflis ḳılsa yād

53 Ben imām-ı ḥaḳḳ-i naẓmum kim baña taḳlīd idüp
Ḥaşre dek mesdūddur ġayre ṭarīḳ-i içtihād

54 Ka^{c}be ḥaḳḳı'çün nuḫustīn ṭālibi Rıḍvān olur
Olmadan beyt-i metīnüm dāḫil-i sūḳ-i mezād

55 Ṣayd ider mürġān-ı ma^{c}nāyı ḳaṭār-ender-ḳaṭār
Virmeden tīr-i ḫayāle Rüstem-i ṭab^{c}um güşād

56 Böyle mi tavṣīf iderdüm ẕāt-ı ^{c}ālī-şānuñı
İtmeseydi baḫt ile ceng ü cidālüm iştidād

57 Gelmedi bir Müslimān te$^{\supset}$līf-i mābeyn itmege
Kāfir-i hırmān ile çil-säldür kārum cihād

58 Ser fedā eyler Yezīd-i baḫta itmem ser-fürū
Ben Ḥüseyn-i bī-niyāzam āsmān ibn-i Ziyād

59 Feyż-i rūḥ-ı iltifātuñdur beni intaḳ iden
Yoḳsa deng ü lāl idüm mānend-i taṣvīr-i cemād

S.61

60 Lā-cerem yek-naẓra-i ḥüsn-i ḳabūlüñdür baña
Rütbe-i cāh ü celāl ü ni^{c}met ü zād ü zevād

61 Tā-be-key faḫr ü şikāyet ^{c}Avniyā hengāmıdur
Bir du^{c}ā ḳıl kim disün Rūḥü'l-emīn maḳbūl-bād

---

146 53b ṭab^{c}um: fikrim T
147 56b āsmān: ṭāli^{c}im DT

62 Tā ki mehd-i kevne geldükçe mevālid-i s̱elās̱
Çār māder beytine düşdükçe ās̱ār-i teżād

63 Ḥaḳ Teᶜālā eylesün devlet-serāy-ı dehrde
ᶜİzz ü cāhuñ ber-mezīd ᶜasrın ziyād-ender-ziyād

64 Hem Muḥammed ᶜaşḳına itsün Żiyāʾü'd-dīn'üñi
Maẓhar-i ᶜömr-i firāvān ü suᶜūd-ı bī-ᶜidād

65 Ḫaṣmınuñ ᶜālemde olsun māder-i baḫtı ᶜaḳīm
Kīne-ḫᵛāhı ebter ü cān-dāde-i ḫiẕlān-sitād

66 Zāde-i iḳbāline ābā-yı ᶜulvī bendegān
Sāyesinde maᶜşer-i ebnā-yı Ādem ber-murād

S.61; (İ2 s. 81)

26

KAṢĪDE-İ MEDHİYYE-İ ŞEHZĀDE SULṬĀN REŞĀD*

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Her āhumı ki şuᶜle-feşān itdi rūzgār
Ṣad maḥşer-i ḳażaya żamān itdi rūzgār

2 Esbāb-ı intiẓām-ı gül-istān-ı ᶜömrümi
Tārāc-ı dest-i cevr-i ḫazān itdi rūzgār

3 Ḫandān-terīn-i gül-şen-i iḳbāl iken beni
Giryān-terīn-i ᶜālemiyān itdi rūzgār

4 Berbād idüp serīr-i Süleymān-ṭabᶜumı
Ṣūret-nümā-yı mūr-i perān itdi rūzgār

---

* Der-medḥ-i Şehzāde-i Sulṭān Reşād İ2

5 Enfās-ı hūş-perver-i ^{c}Īsā-yı rūḥumı
Deşt-i cünūna bād-ı vezān itdi rūzgār

6 Gencīne-i kemālümi ṣa^{c}bü'l-menāl iken
Ḫāk-i siyāh içinde nihān itdi rūzgār

7 Ḫākis-ter-i ḳażā güher-i seyf-i Ḫātemi
Tīġ-i ^{c}ināye seng-i fesān itdi rūzgār

8 Levḥ-i fenāda noḳṭa-i nā-çīz iken dilüm
Biñ nāvek-i belāya nişān itdi rūzgār

9 Evvel helāk ḳıldı beni ṣoñra ḥālümi
Cellād-ı yeʾsi merṡīye-ḫ^{v}ān itdi rūzgār

10 Çil-sāldur ki ḥāṣıl-ı bāġ-ı ḥayātumı
Vaḳf-ı taḳallübāt-ı zamān itdi rūzgār

11 Her cānib-i murāda ki oldum sefer-güzīn
Ḳaṭ^{c}-ı ṭarīḳ-i emn ü emān itdi rūzgār

12 Keştī-nişīn-i baḥr-i ümīd oldıġum nefes
Ṭūfān-ı ḥādiṡātı ^{c}ıyān itdi rūzgār

13 Cem^{c}iyyet-i merāmda yaḳdumsa bir çerāġ
Merdūd-ı dest-i vaż^{c}-ı girān itdi rūzgār

14 Her tīr-i ārzūyı ki itdüm perīde ben
Ser-menzil-i hedefde kemān itdi rūzgār

15 Sāḳī-i bezm-i devleti bir cām ṣunmada
İlzām idince pīr-i muġān itdi rūzgār

16 Āẕān-ı dār-i küfr-i fenā içre nālemi
Hem-ḥālet-i ṣadā-yı eẕān itdi rūzgār

17 Laḫt-ı dilüm düşince leb-i tīġ-i māteme
ᶜĪd-i mübārek-i Ramażān itdi rūzgār

18 Eczā-yı ᶜunṣur-i ser ü sāmān-ı ḥālümi
Hem-ṭarz-ı mevc-i rīg-i revān itdi rūzgār

S.62

19 Yüz biñ belā-yı dehre degerken vücūdumı
Sehv ile hīçe ṣatdı ziyān itdi rūzgār

20 Derk itdi cān virinceye dek cenk-cūluġum
ᶜArż-ı meveddete meyelān itdi rūzgār

21 Feryāda geldi ᶜaks-i enīnümle şeş-cihāt
Ben aġladuḳca āh ü fiġān itdi rūzgār

22 Meydān-ı ġamda gördi s̱ebāt-ı neberdümi
Semt-i vefāya ᶜaṭf-ı ᶜinān itdi rūzgār

23 Gūş itdi intisābumı bir bāb-ı aḳdese
Tebdīl-i ḥükm-i devr-i zamān itdi rūzgār

24 Yümn-i teveccühāt-ı Ḫudāvend-i vaḳt ile
Taᶜdīl-i meslek-i deverān itdi rūzgār

25 Teᵓs̱īr-i ḥükm-i Ḥażret-i Sulṭān Reşād ile
Terk-i ᶜaẕāb-ı ehl-i dilān itdi rūzgār

26 Ol pādşāh-zāde ki ẕāt-ı celīlini
Ārāyiş-i vücūd-ı cihān itdi rūzgār

27 Levḥ-i sipihre naḳş içün ās̱ār-i luṭfını
İmḥā-yı nām-ı Bermekiyān itdi rūzgār

28 Ẕātı olınca mebdeᵓ-i tecdīde ᶜizz ü cāh
Nesḫ-i şükūh-ı ḳayṣer ü ḫᵛān itdi rūzgār

[148] 20: 22 İ2

29 Esbāb-ı ḳahr-i düşmeni itdükçe iḳtiżā
ᶜArż-ı hezār ḫūn u hevān itdi rūzgār

30 Ḥablü'l-verīd-i ḫaşmını ṣad pīç ü tāb ile
Merbūṭ-ı ᶜuḳde-i ḫafeḳān itdi rūzgār

31 Ey dāver-i zamān ki vücūd-ı kerīmüñi
Revnāḳ-fezā-yı kevn ü mekān itdi rūzgār

32 Nūr-i necābetinden alup bir kemīne tāb
Terkīb-i aṣl-ı cevher-i cān itdi rūzgār

33 ᶜAhd-i şebāb geldi vücūduñla ᶜāleme
Tekrār-i pīr-i dehri civān itdi rūzgār

34 Ol semte kim görindi rıżā-yı muḳaddesin
Āb-ı revān gibi cereyān itdi rūzgār

35 Perverde-i cenābuñ olan mūr-i kemteri
Şevket-nümūn-ı şīr-i jeyān itdi rūzgār

36 İlbās idince ḳadd-i bülend-i kemālümi
Ṣarf-ı metāᶜ-ı çār dükān itdi rūzgār

37 Tenhā-nişīn-i ᶜuzlet idüm zorla beni de
Mecbūr-i sell-i seyf-i zebān itdi rūzgār

38 Tedrīc-i beyyināt ile fehm itdi ḳadrümi
Ben söyledikce ṭayy-ı lisān itdi rūrgār

---

149 37: —DT, —İ1, —M
150 38: —DT, —İ1, —M

27

DER-MEDḤ-İ Ḫ^{v}ĀCE-İ SULṬĀN REŞĀD (YA^{c}Nİ SA^{c}ĪD)

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Cenāb-ı ḫ^{v}āce-i Sulṭān Reşād ya^{c}ni Sa^{c}īd
Ki fenn-i mihr ü maḥabbetde imtiḥān virdi

2 Gelince ^{c}ālem-i i^{c}cāza ẕāt-ı maḫremi
Vücūd-ı güm-şüde-i cūddan nişān virdi

3 Bu ^{c}abd-i kemtere mecmū^{c}a-i nefīse degül
İki cihāna deger genc-i şāyegān virdi

4 Zihī hediyyeñe bir mūr-i bī-ser ü pāya
Tamām-ı mülk-i Süleymānı armaġan virdi

5 Mesīḥ-i ^{c}ālem-i i^{c}cāz ki be-ḥaḳḳ-i kelām
Sözi cemād-ı mażīḳ-i kelāle cān virdi

6 Beni ki nuṭḳa getirdi kerāmet-i keremi
Yalan mı dirsem aña ṣūret-i lisān virdi

7 ^{c}Aceb mi ismini mermerde ḳazsa dest-i felek
Kelāmı ḫātem-i iḥsāna nām u şān virdi

8 Bu çār-sū-yı mükāfātda deñildükçe
Fulān aldı fulān virmedi fulān virdi

9 Ḫudā murādını virsün be-ḥaḳḳ-i çār kitāb
Benüm murādumı zīrā oña revān virdi

S.65; (İ2 s.90)

28

DER-ḤAḲḲ-I ŞEYḪU'L-İSLĀM SAʿDÜ'D-DĪN EFENDİ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Ḥākim-i şehr-i şitā ile gidüp māh-ı ṣıyām
Geldi nev-rūz ile atbaşı ber-ā-ber bayrām

2 Ramażānı ṭutalum māh-ı mübārek-peydür
Ḳadr-i suʾāl-i mükerremde sezā-yı ikrām

3 Geldi feryāda yine bülbül-i şūrīde-mizāc
Başladı dāda yine ʿāşıḳ-i nā-dīde-merām

4 Bir ṭarafdan eṡer-i bād-ı şimāl itmededür
Būy-ı pīrāhen-i Yūsuf gibi taʿṭīr-i meşām

5 Bir ṭarafdan daḫı şādī-i pey-ender-pey-i ʿīd
Feraḥ-ı ḫalḳı mezīd itmege eyler iḳdām

6 Kişi elbet açılur ḳurı aġac olsa bile
Bu havālarda bu mevsimde ne mümkin ārām

7 Cūylar cūy-ı kilāb oldı hevā müşk-āmiz
Āsumān ṭabla-i ʿaṭṭār ü zemīn ʿanber-fām

8 Nükhet-i müşg-i saʿādetle zemīn ʿanber-sā
Nevbet-i ḳand-i meserretle zamān şīrīn-kām

9 Dāḫil-i sāhil-i emn olmaġ içün fülk-i cihān
Söyle düşmiş mi ʿaceb böyle muvāfıḳ eyyām

---

151 9a dāḫil: vāṣıl İ2, DT; fülk: mülk İ1; 9b böyle muvāfıḳ eyyām: —İ2, DT

10 Ne zamān böyle ḳarīr oldı ᶜuyūn-ı ᶜālem
Ne zamān böyle ṭulūᶜ eyledi ḫurşīd-i merām

11 Böyle dönmiş mi felek vefḳ-i temennā üzre
Bu güni uyḳuda görmiş mi ᶜaceb çeşm-i enām

12 Dest-i feryāddan āzāde olup dāmen-i baḫt
Mürġ-ı ümmīdi şikār olmada bī-minnet-i dām

13 Bir zamān görmedi bu ṣafvet-i ervāḥ ḫayāl
Cilve-gāh olmadı bu ṣūrete mirᵓāt-i menām

14 Pādşeh Ḥażret-i Ḥaydar gibi maġbūṭ-ı mülūk
Vükelā muḳtedā-i meslek-i Aṣḥāb-ı Kirām

15 Müftī-i devr-i nīk evṣāfına āġāz itsem
Ḥaşre dek bir ṣıfat-ı midḥati bulmaz encām

16 Farż-ı mümkin olaraḳ medḥi iderse īcāb
ᶜAḳl-ı evvel bu ṭarīḳ üzre ider basṭ-ı kelām

17 Maẓhar-i ᶜilm-i ezel bedr-i mehālik-pīrā
Mefḫar-i ṣadr-i düvel ṣadr-i melāᵓik-ḫuddām

18 Maᶜden-i cūd ḫudāvend-i efāżıl-perver
Luṭf-ı maᶜbūd velīyü'n-niᶜam-ı nīkū-nām

19 Cāmiᶜ-i ẓāhir ü bāṭın ᶜalem-efrāz-ı yaḳīn
Ḥāmi-i şerᶜ-i mübīn Ḥażret-i Şeyḫü'l-islām

20 O cihān-dār-ı şeriᶜat ki ḳażāu'llāhı
Muḳtežā-yı ḳaderi ḥükmine ḳılmış idġām

21 İẕn-i Ḥaḳ ile virür eylese farżā tedbīr
Ḫuṭbe-i ḫāke degül kişver-i eflāke tamām

S.66

22 Ahd-i ᶜadl-āver ü devr-i şefeḳat-rīzende
Öyle dil-şād-ı merām oldı ḫavāṣṣ ile ᶜavām

23 Ki felek dürr-i yetim üzre iderdi tercīḥ
Bulsa imkānda bir ḳaṭre-i eşk-i eytām

24 Yere bārān yerine cevher-i tābende yaġar
Olsa feyż-i keremi terbiye-perdāz-ı ġumām

25 Ketm-i eşrāra eger māniᶜ olursa emri
İḫtifā eyleyecek yer bulamaz şīr-i künām

26 Cemᶜ-i eżdāda ṣudūr itse eger tedbīri
Kimse farḳ eylemez ervāḥ mı yāḫud ecsām

27 Cāh-ı fetvāda neseb-ber-neseb iᶜlā-yı ricāl
Ced-be-ced devlet ile eşref-i ensāb-ı kirām

28 ᶜAdl-i vālāsı ile mesned-i fetvā-yı ḫarem
Reᵓy-i ᶜulyāsı ile kār-i cihān ḫoş-fercām

29 Feyż-i ebr-i keremi şuᶜle-i berḳ-i ġaḍabı
Ki biri māye-i cāndur biri cānsuz liᵓām

30 Bu ider heyᵓet-i gül-zār-i cihānı āteş
O ider āteş-i Nemrūd-ı ġamı berd ü selām

31 Pīr-i Bisṭām gibi mefḫār-i erbāb-ı büṭūn
Maḥz-ı Rāzī gibi maḥzü'l-ᶜulemā-yı aᶜlām

32 Her ne emr eylese tevfīḳini ider istiḥḳāl
Her ne ḥükm eylese teᵓyīdi ḳılar istilzām

33 Dāverā dādger-i ṣadr-i muḳaddes-güherā
Ey suhūlet-res-i aḥvāl-i avīṣāt-ı merām

34 Ṣadr-i fetvāyı mükerrem ideli teşrīfüñ
^{c}Ālem iḳbāl ile bār oldı emel ^{c}āleme rām

35 Dīn-i İslāma vücūd-ı ḥükm-i ...
Āyet-i luṭf-ı ḫudāvend-i ^{c}Alīm ü ^{c}Allām

36 Ḫāṭıra yol bulamaz ^{c}ahd-i şerīfüñde senüñ
Mekr-i Şeyṭāna rıżıḳ olsa da düzd-i evhām

37 Düşmen-i devlet ü dīn olsa da mednūs ile yār
Saṭvet-i ḳahruñ ider gözlerine ḫ^{v}ābı ḥarām

38 Şems-i reʾyüñdür o müftī-i cihān-ı taḥḳīḳ
Ki anuñ nūrına nisbetle ḳamer nāʾib-i Şām

39 İntisāb eyledigüm bāb-ı şeref-güster ki
Bāʾis̱-i faḫr olur aḫlāfuma tā-rūz-ı ḳıyām

40 ^{c}Abd-i dīrīneye ḥālā bu şeref kāfīdür
Ki Ḫudā vaṣfını endīşeye ḳıldı ilhām

41 Seni vaṣf itmege ḫalḳ itdi beni Rabb-i Raḥīm
Ẕimmet oldı baña da ḫidmet-i medḥüñde devām

42 Gerçi ḥaḳ üzre ne mümkindür edā-yı vaṣfuñ
Menşeʾ-i siḥr-i helāl olsa ser-ā-ser aḳlām

43 Belki ol şa^{c}ir edā itmege ḳādirdür kim
Māye-i nāṭıḳası vaḥy ola yāḫūd ilhām

44 Ḫāk-i pāye ġarażum ^{c}arż-ı ^{c}ubūdiyyetdür
Yoḳsa bāzār-i kemāl içre nedür ^{c}arż-ı ḫiṭām

45 Bī-hünerler daḫı müstaġraḳ-i iḥsānuñdur
Fażla vā-beste degül sendeki luṭf u in^{c}ām

---

[152] Okunamayan kelime: الوده ندن

46 ^{c}Avniyā vaḳt-i du^{c}ā geldi ḳo lāfı ġayrı
Mūcib-i s̱ıḳlet olur ṣūret-i taṭvīl-i kelām

47 Tā ki māh-ı Ramażānuñ ṣoñı ^{c}īd oldıġı
Baġa itdükce ṣabā ^{c}ahd-i bahārı i^{c}lām

48 Ḳala tā rūz-ı ebed mesned-i fetvāda muḳīm
Baḫt-ı mes^{c}ūd ola bābında kemer-beste ġulām

49 ^{c}Īd-i nev-rūz ber-ā-ber gelerek bi'd-defa^{c}āt
Ḫāk-i der-gāhına yüzler süre bir ḫ^{v}āhiş-kām

50 Bendeñüz de oṭurup sāye-i maḫdūdında
Vaṣf u tebrīki ile eyleyeyüm faḫr müdām

S.62; (İ2. s. 73)

29

ḲAṢİDE DER-MEDḤ-İ MİDḤAT PAŞA*

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Āferīn ey dāver-i dād-āver-i ^{c}ālī-cenāb
Ṣāneka'llāh ey mükerrem Ḥaydar-i devlet-meʾāb

2 "Bir s̱evāb itdüñ ki ḫoşnūd eyledüñ peyġamberi"
Belki Allāhı bile v'allāhu a^{c}lem bi'ṣ-ṣevāb

3 Tā gelelden cünbişe kilk-i kirāmen kātibīn
Geçmemişdür defter ü a^{c}māle bir böyle s̱evāb

4 Böyle temhīd itmese mi^{c}mār-i ḥüsn-i himmetüñ
Ber-ḳarār olmazdı bu ḥayret-sarāy-ı inḳılāb

---

* Der medḥ-i Midḥat Pāşā İ2

5 Luṭf u imdād itmese b'illāh olurdı nā-gehān
Ḳaṣr-i devlet münhedim kāşāne-i dünyā ḫarāb

6 Ḥaydar-āne böyle iẓhār itmeseydi ṣavletüñ
İltiḳām itmişdi cism-i devleti bir ḳaç kilāb

7 Çünki vaṣfü'l-ḥāl şerrü'l-ḫalḳ idi ḫayrü'l-kelām
Çünki żayfü'l-māl ḫayrü'l-ḫalḳ idi şerrü'd-devāb

8 Çün iẕā kānü'l-ġurāb aḥkāmı ᶜālem-gīr idi
Ṭālib-i icrā idi ḥükm-i iẕā ṣāḥü'l-ġurāb

9 Fülk-i devlet varṭa-dūş-ı lücce-i dīvāne-cūş
Ḳulzüm-i maḥşer-ḫurūş fitne-i ṭūfān-ıżṭırāb

10 ᶜĀḳilān ser-mest-i ḥayret ġāfilān mest-i ġurūr
Dest-i himmet beste şemşīr-i ḥamiyyet der-ḳırāb

S.63

11 معشر بعض اشنايان دست واويلا زنان
خسته جان بر لب عالم گرفتار و مصاب

12 Bir nefes ḳalmışdı pāyān bulmaġa derd-i felek
Bir ramaḳ ḳalmışdı peydā olmaġa yevmü'l-ᶜiḳāb

13 Diller olmışdı muṣavver ḥālet-i beytü'l-ḥazān
ᶜĀlem olmışdı mücessem ṣūret-i dārü'l-ᶜazāb

14 Ḫıżr-i ferruḫ-pey gibi geldüñ yetişdüñ millete
Dehri taḫrīb itmeden āsīb-i ḥükm-i inḳılāb

15 Ḥażret-i Mehdī gibi dünyāya imdād eyledüñ
Ḳılmadan Deccāl-i aḥvel ᶜālemi hedm ü yebāb

16 Ḥabbezā taḳdīr-i aḥsen kim niẓām-ı dehr içün
Nev^{c}-i insāndan seni ḳılmışdur Allāh intihāb

17 İntiẓām-ı kār-gāh-ı ^{c}ālemüñ isyānını
Eyledüñ bir günde ikmāl innehu şey'un ^{c}ucāb

18 Çünki gösterdüñ murād-ı ^{c}ālemüñ dīdārını
Ḥażret-i Rabbü'l-enām itsün seni de kām-yāb

19 Böyle bir hengām-ı emn-encām-ı çeşm-i rūzgār
İntiẓār eylerdi ammā ber-ṭarīḳ-i irtiyāb

20 Geçdi ol dūn-ı hüner-düşmen ki erbāb-ı kemāl
Ḥasb-ı ḥāl itdükce dirlerdi idüp ketm-i ẕehāb

21 Meẕheb-i aḥrārdan الاعتزال الاعتزال
Meşreb-i ebrārdan الاجتناب الاجتناب

22 Himmetüñle ^{c}āleme bir feyż-i dīger geldi kim
Rūzgār-i pīre reşk itmekdedür ^{c}ahd-i şebāb

23 Hem ġulām-ı şevket-i İslāmiyān oldı ^{c}ibād
Hem rehā-yāb oldı zencīr-i esāretden riḳāb

24 Ḥükm-i āsāyişle te^{3}min eyledüñ bir ^{c}ālemi
Sū-be-sū emniyyet olmışken rehīn-i istilāb

25 ^{c}Aḳl-ı evvel fevḳ-i heftüm-çarḫ-i nīlī-fāmda
Vaṣf-ı iclālüñde bu ṣūretle itmekde ḫiṭāb

26 Rūḥ-ı ^{c}ālem Ḥażret-i Paşa-yı Midhat-nām kim
Ẕātınuñ meddāḥıdur hep zīr ü ^{c}ömr ü şeyḫ u şāb

---

153 17bArapça ibare

154 21a "Uzak dur, ayrıl"; 21b "Sakın sakın! "

27 Dāver-i dāniş-ver-i ᶜādil ki miṡli var ise
Ḥażret-i الله اعلم عنده ام الكتاب

28 Ol vezīr-i āsmān-temkīn ki lāyıkdur eger
Olsa idi der-gehi Keyḫusrev ü Āfrāsyāb

29 Maᶜrifetde Ḥażret-i Peyġamber-i ḳāᵓim-maḳām
Maᶜdeletde ẕāt-ı pāk-ı Ḥaydara nāᵓib-menāb

30 Bir iḥsān-ı feyż-i luṭf ile bahār-ender-bahār
Baḥr-i ᶜudvān tāb-ı ḳahriyle serāb-ender-serāb

31 Kār-gāh-ı ᶜazmine saḳf-ı semā ferş-i ḥaṣīr
Bār-gāh-ı ḳadrine çeşm-i Züḥal mīḫ-i ṭınāb

32 Himmetinden taḫt-ı pāy-ı dôstān fevḳa'l-felek
Saṭvetinden fevḳ-i reᵓs-i düşmenān taḫte't-türāb

33 Fikri ger olsa idi tāmiş baḫş-i Erjeng-i menām
Müstaᶜid-i rūḥ olurdı ṣūret-i mirᵓāt-ı ḫᵛāb

34 Ḥıfẓı sāri olsa dehre cāy-gāh-ı emn olur
Küsfende kām-ı ejder-i kebge minḳār-i ᶜuḳāb

35 Taḳviyet-baḫş-ı żaᶜīfān olsa ᶜavn-i himmeti
Sedd-i rāh-ı tīr-i āhen-dūz olur perr-i ẕübāb

36 İtse bir lemᶜa ẓuhūr elmās-ı ṭabᶜından eger
Yoḳ olur her ẕerre-i nā-çīzden bir āftāb

37 Cūybār-i luṭfuñı biñ yılda eylerdi ᶜubūr
Keştī-i gerdūnda yek-ṭarẓ olsa da ṣayf ü şitāb

---

[155] 27b "Daha (doğrusunu) yanında (Levh-i mahfuz veya Fatiha suresi denen) ümmü'l-kitāb bulunun Allah bilir.

38 Kār-ger ol rütbede berḳ-i nigāh-ı ḳahra kim
Virse tāb-ı saṭveti bāzū-yı çarḫ-i pīre tāb

S.64

39 Ḫūn-ı Şeyṭāndan alur ṣubḥ-ı ecel reng-i şafaḳ
Olmadan ḳuds-ı ḳażādan ser-nümā tīr-i şihāb

40 İttiḥād u iftirāḳa eylese emri ṣudūr
Maḥv olur bu ᶜālem-i eczāda ber-vech-i ġıyāb

41 Tünd-bād u peşşden ās̱ār-i defᶜ ü indifāᶜ
Āhen ü āhen-rübādan ḥükm-i ceẕb ü inciẕāb

42 Āṣaf-i ḫātem-kefā deryā-dilā ḥātem-kefā
Ey mükerrem muḥterem düstūr-i İskender-cenāb

43 Sensüñ ol Fārūḳ-i Ṣıddīḳ-iḳtidār-i rūzgār
Kim senüñ ḥazmınla ḳāʾimdür bu dehr-i pā be-āb

44 Naẓm-ı pāk-ı Enverīden tercemān-ı siḥr olup
Eyledüm vaṣfuñda tażmīn iki beyt-i müsteṭāb

45 Ḫaṣmuñı Fārūḳ gibi ḫāk içre eylermiş nihān
Çıḳsa da gerdūna mānend-i duᶜā-yı müstecāb

46 Küşte-i şemşīrüñe taḳdīr göstermez nüşūr
Teşne-i tedbīrüñe eyyām göstermez serāb

47 Ey hüner-perver helāk olmaḳ muḳadderdi baña
Olmasaydum vaṣf-ı ẕāt-ı aḳdesüñle behre-yāb

48 Ḫayli demdür Cebraʾīl-i nāṭıḳam ḫāmūş idi
Neyleyüm ᶜālem degüldi ḳābil-i feyż-i ḫiṭāb

49 Şimdi ammā ṭabᶜumı żabṭ idemem kim bī-gümān
Küfr-i niᶜmetdür be-ḥaḳḳ-i niᶜmet-i çārüm kitāb

50 Bir senüñ gibi vezīr-i ekmeli vaṣf itmemek
Bir benüm gibi mükemmel şā^{c}ir-i deryā-mażāb

51 Şā^{c}ir-i deryā-mażābum ebr-i nīsāndur dilüm
Fikretüm baḥr-i beyāndur sözlerüm lüʾlü-yi nāb

52 Kevkeb-i ṭab^{c}um gibi bir neyyir itmez āşkār
Gerçi kim çoḳ devr ider min-ba^{c}d çarḫ-i nüh ḳıbāb

53 Ḥūr-i maḳṣūrāt olur Firdevs-i fikrümden ḫacīl
Ḳāṣırātu'ṭ-ṭarf ider bikr-i ḫayālümden ḥicāb

54 Şu^{c}le-i endīşeme pervānedür şem^c-i ḫūr
Neşʾe-i cām-ı dilümden mest-i ḥayretdür şarāb

55 Fetḥ ider mülk-i beyānı ḳayravān-tā-ḳayravān
Olmadan şāhenşeh-i endīşem ilhāmü'l-kitāb

56 Feyż-i rūḥ-efşānını kilk-i güher-bārum görüp
Ġayretinden çāk-ber-çāk olsa lāyıḳdur seḥāb

57 Pertev-i ḫūrşīd-i ^{c}aşḳum sedd-i rāh olmaz baña
Dāḫil-i ḫalvet-sarāy-ı vaḥdetüm min-külli bāb

58 Bir ġazel ṭarḥ eyleyem ber-ṭarz-ı āyīn-i selef
^{c}Arıż-ı ḫūy-gerde-i dil-ber gibi pür-āb ü tāb

59 Tā-be-key ey mihr-i ^{c}ālem-sūz-ı istiġnā ḥicāb
Tābiş-i berḳ-i cemālüñden niçün yanmaz niḳāb

60 Ben helāk olsam da sūz-i ḥasretüm bulmaz sükūn
Cevher-i ḫāk-i fürūzānumdan eyler iltihāb

61 Nāz u āzāruñ beni āzāde ḳılmaz ^{c}aşḳdan
^{c}Āşıḳā māni^c degüldür sevdigüm nāz ü ^{c}itāb

62 Bir tecellī eyle ḫāk-i rāh olan ^{c}āşıḳlara
Cevher-i ḳudsī disün يا ليتني كنت تراب

63 Bir nefes dūr itme Firdevs-i ḥużūruñdan beni
Olmasun mıṣdāḳ-i ḥālüm nükte-i من غاب خاب

S.65

64 ^{c}Avniyā vaḳt-i du^{c}ādur kim ṭavīl olduḳca söz
Pīle-veş taḳdīr olınmaz olsa da der-ḫūş-āb

65 Tā bu ḥayret-ḫāne-i kevn ü fesād içre olur
Gāh emn ü gāh şūriş geh ṣafā geh şekker-āb

66 Āsmān durduḳca dursun bār-gāh-ı rif^{c}ati
Göz yumup açınca maḥv olsun ^{c}adūsı çün ḥabāb

67 Vüs^{c}at-i ṣaḥrā-yı imkān gibi ḳadri bī-girān
Devr-i bī-pāyān-ı gerdūn gibi ^{c}ömri bī-ḥisāb

68 Her ne yerde dursa te^{ɔ}yidāt-ı Rabbānī celīs
Her ne semte gitse tevfīḳ-i ilāhī hem-rikāb

S.67; (İ2 S. 93)

30

ḲAṢĪDE DER-MEDḤ-İ SĀMĪ PAŞA-ZĀDE NECĪB PAŞA

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Ḥabbeẕā müjde-i pākīze-i ferḫunde-peyām
Ki meserretle pür itdi dil-i dünyāyı tamām

2 Ḥabbeẕā müjde ki mānend-i ṭulū^{c}-ı ḫurşīd
Ḳıldı bir laḥẓada ekvānı żiyā-pūş-ı merām

---

156 62b "Ah ne olurdu ben bir toprak olaydım" Nebe, 78/39-40
157 63b "Gözden ırak olan gönülden ırak olur" yerine kullanılır veya من غاب غاب نصيبه "hazır olmayan hakkını yitirir" (atasözü)
158 Vüs^{c}at: Vaṣf DT

3 Ḥabbeẕā müjde ki virdi dil-i Cibrīl gibi
Nār-i Nemrūd-ı ġama ḫāṣiyyet-i berd ü selām

4 Ḥabbeẕā ᶜāṭıfet-i ᶜāliye-i sulṭānī
Naṣṣ-Ḫudā himmet-i ᶜulyā-yı şehenşāh-ı be-nām

5 O şehenşāh ki fermān-ı ḥakīmānesidür
Ḥüccetü'l-ḳāṭıᶜatü'l-ḥükm-i ḳażā-istiḥkām

6 Faḫr-i emhār-i hümāyūnunı iḥsānından
İtdi ᶜunvān-ı vezāretle sezā-yı ikrām

7 Nev-civān itdi dil-i pīri bu tebşīr-i cedīd
İhtizāz eyledi ṭabᶜumda yine şevḳ ü ġarām

8 Yazayum vaṣfını maḫdūm-ı celīlü'ş-şānuñ
ᶜIḳd-i pervīn-i beyāna vireyüm ḥüsn-i niẓām

9 Āsmān-kevkebe düstūr-i Felāṭūn-ferheng
ᶜAḳl-ı küll-māye ḫudāvend-i Arisṭo-fercām

10 Ḳurretü'l-ᶜayn-ı felek merdümek-i çeşm-i melek
Yaᶜni Paşa-yı Necībü'n-neseb-i nīkū-nām

11 O velī-zāde-i Sāmī-güher-i ẕī-şān kim
Ẕātıdur ġurre-i pīşāni-i dīn-i İslām

12 Nev-civān-ı esed-endāẕ ki vechinde ᶜıyān
Pertev-i mihr-i dil-i Ḥażret-i Pīr Bisṭām

13 Sāḥa-i buᶜd-ı mücerred pür olur gevher ile
Ḳulzüm-i ᶜāṭıfetinden güẕerān olsa ġumām

---

159 Saḥa: Sāmiḥa İ1

14 Degse feyż-i naẓarı āyine-i ma^{c}nāya
Ḳābil-i rūḥ olur eşkāl-i temāṣīl-i menām

15 Deyre ^{c}aks itse ṣafā-yı dil-i āgāhı olur
Ser-fürū perde-i seccāde-i īmān-ı eṣnām

16 Ḳulle-i ḳāf-ı şükūhı o ḳadar bālā kim
İremez südde-i bālāsına farḳ-i Behrām

17 Düşse āyīne-i iḳbāline ^{c}aks-i eflāk
Görinür sāḥa-i Firdevsde mānend-i Ḥayyām

18 Geçse tehdīdi ile bādīyeden bir güncişk
Teng olur nerre hizebrāna feżā-yı ācām

19 Gelmedi ẕātı gibi rūḥ-ı muṣavver dehre
Olalı ḳābil-i āmīzeş-i ervāḥ ecsām

20 Cevher-i kevkeb-i baḫtı o ḳadar rūşen kim
Virse ḫurşīd-i mücellāya eger ẕerrece vām

21 Berḳ urur ḫayyiz-i her ẕerrede bir mihr-i diger
Olamaz perde-keş-i çihre-i eyyām-ı ẓalām

22 Sāye-i seyf-i S̱üreyyā-güheri çekmişdür
Cūybār-i felege ḳanṭara-i āyine-fām

23 Ḫendek-i ḳal^{c}a-i temkīnini biñ yılda geçer
Keştī-i çarḫa eger olsa müsā^{c}id eyyām

24 Süllem-i ḳasr-i celāli o ḳadar ^{c}ālīdür
Ki ṣu^{c}ūd itse aña çābükiyān-ı evhām

S.68

---

160 21a urur: urub İ2

25 Evvelīn pāyesine irmeden encām bulur
Mā-verā-yı ḥücüb-i dāʾire-i heft ecrām

26 Ey melek-rūy-ı melek-ḫūy-ı melek-zāde melek
V'ey ḫudāvend-i felek-ḳadr-i melāʾik-ḫuddām

27 Baña düşmezdi fer-i sırr-i meᶜānī var iken
Ḥażret-i Ḥaḳḳī-i üstād gibi mīr-kelām

28 Neyleyüm dāʾiye-i lāzıme-i ᶜabdiyyet
Ḳomadı bende-i dīrīnede ṣabr ü ārām

29 Sen vezīr oldığın anda beni de farṭ-ı sürūr
Gūyiyā eyledi dünyāya şehenşāh-ı enām

30 Şādmān olmaz idüm tā bu ḳadar ᶜālemde
Felek olsaydı eger ḥükm-i faḳīr-āneme rām

31 Gerçi kim ḫidmet-i maḫdūmda taḳṣīr itdüm
Ben günāhum bilürem ġayrı ne lāzum ithām

32 Benüm ᶜindümde ki vācib gibidür nān-kürān
Tīġ-i ser-tīz-i siyāsetle olınsa iᶜdām

33 Naṣıl inkār olınur tā o ḳadar niᶜmet-i pāk
O saᶜādetle geçen nice şühūr ü aᶜvām

34 Kāfirem münkir isem niᶜmet-i is̱nā ᶜaşeri
Ḫānedānuñda bulındum on iki sāl tamām

---

161 34 a: is̱nā ᶜaşer 5/Maide, 12 "Andolsun ki, Allah, İsrail oğullarından söz almıştı, içlerinden on iki kefil göndermiştik ve Allah 'Haberiniz olsun Ben sizinle beraberim..." Not: Bu ayetteki is̱nā ᶜaşerā, naqī ile kimlerin kastedildiği tartışmalıdır. Buna bağlı olarak, söz konusu ifade "oniki önder", "oniki müfettiş", "oniki kumandan" gibi anlamlarla çevirilmiş ve yorumlanmıştır. *(Konularına Göre Kur'an, "Sistematik Kuran Fihristi" haz. Ömer Özsoy, İlhami Güler, Fecr y. Ankara 1997, s. 811)*

35 O zamāndan beri kim olmış idi dīdāruñ
Ufḳ-efrūz-ı şuhūd olmaġa mihr-i ilzām

36 Seni lālā gibi ey lüʾlü-i dürc-i iclāl
Dūş-ı taʿẓīmde gezdirmişidüm çoḳ hengām

37 Terbiyet-gerde-i luṭf-ı peder-i efḫamuñam
Beñzemem sāʾire ey reşk-i vezīrān-ı fiḫām

38 Nice faḫr eylemeyüm olmış iken üstādum
Sāmi Paşa gibi ʿallāme-i Cāmī-fercām

39 Neşʾe-mend itdi beni meşreb-i Mevlānādan
Mes̱nevīnüñ reşeḥātiyle virüp feyż-i müdām

40 Feyż-i mihr-i naẓarı ʿāṭıfet-i Sāmīden
Oldı seng-i hünerüm gevher-i silk-i eyyām

41 Mādiḥ-i kemterüñi böyle iderler tavṣīf
Ḫuṭbe-ḫᵛānān nühüm-i minber-i gerdūn-ı kelām

42 Mülk-i nāza beyān-ı büleġā-yı etrāk
Ḫusrev-i tīġ-i zebān-ı şuʿarā-yı Aʿcām

43 Bir rübāʿīmi işitse be-ḥaḳ-i çār kitāb
Çār pāreyle gelür cünbişe rūḥ-ı Ḫayyām

44 Fārisī söylemege tevbe iderdi Nefʿī
Fārisīyān-ı bülendümden alaydı peyġām

45 Yūsuf-ı ṭabʿuma dil-dāde Züleyḫā-yı ḫod
Şuʿle-i fikrüme pervāne hümā-yı ilhām

46 Benem ol Mūsā-i Īsī-nefes-i Ṭūr-i kelām
Ki ẓuhūr itmede bā-feyż-i Ḫudā-yı ʿallām

47 Hem edā-yı süḫanum tāze-kün-i ... kelīm
Hem ᶜaṣā-yı ḳalemüm ejder-i Firᶜavn-āşām

48 İḳtidā itmege mecbūr baña ehl-i süḫan
Mezheb-i ḥaḳḳ-i meᶜānīde benem şimdi imām

49 Eylerüm ṣafvet-i ḳahhāre-i endīşemle
Pādşāhān-ı cihān-ı ḥikemi istiḫdām

50 Pīr-i dīrīn-i ḫıred rāz-ı dil-i Cibrīli
Rind-i ᶜallāme-i ṭabᶜumdan ider istiḳlām

51 Yazayum ḫātime-i naẓm-ı güher-bārumdan
Bir muḳaddes ġazel-i pāk-i İlāhī-peyġām

S.69

52 Ey senā-berḳ-i ruḫuñ ṭavr-güdāz-ı evhām
Lāl olur vaṣf-ı kemālüñde kelīm-i nā-kām

53 Ṭālib-i ᶜarş-ı muᶜallā-yı viṣālüñ virmez
Rāh-ı Miᶜrāc-ı tekā-pūyda Cibrīle selām

54 Dursa ārām ider edvār-i sipihr-i ceberūt
Melekūt içre ḳıyāmet ḳopar eylerse ḫırām

55 Bulur ᶜuşşāḳınuñ āhı o cemāzī māhuñ
Ṣīt-i Dāvūd gibi evc-i ᶜalā üzre maḳām

56 Meyl idersem ḥarem-i Cennete ādem degülem
Gözlerüm dāne-i ḫālüñdedür ey gül-şen-i kām

57 Ḫātem-i laᶜlüñe münḳād ü esīr ins ü perī
Ey Süleymān-ı zamān şimdi senüñdür aḥkām

---

162 47a eksik: DT, İ2, İ1, İ3

163 Eylerüm: Eyledüm İ1

164 52a (senā berḳ-i ruḫ); يكاد سنا برقه يذهب بالابصار "Şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alır" en-Nūr, 24/43

58 Derd-i çāh-ı ẕeḳanuñ Yūsufı Yaᶜḳūb eyler
Zaḫm-ı ᶜaşḳuñ ile Eyyūb olur ᶜĪsā-yı be-nām

59 Ey siyeh-çerde senüñ ḳand-i leb-i ālūñdür
Ṭūṭī-i rūḥ-ı Mesīḥāyı iden şīrīn-kām

60 Āṣafā medḥinüñ encāmı yoḳ iẕnüñ var ise
ᶜArż-ı ḥāl itmege meyl itdi dil-i pür-ālām

61 Vaṣfuñı böyle mi naẓm eyler idi kilk-i terüm
Olmasam laṭme-i āzār-i felekden ser-sām

62 Ṭarḥ-ı beyt itmege ḳādir mi olur ol şāᶜir
Ki cihān içre aña olmaya cāy-ı ārām

63 Sāye-i ᶜāṭıfet-i vālid-i maġfūruñda
Kāmrān olmış idi şimdiki ᶜabd-i nā-kām

64 Müteᶜaddid ᶜArabī esb-i girān-ḳıymet ile
Tek ü tāz eyler idüm faḫr ile beyne'l-aḳvām

65 Berḳ-i āvān-ı cevānī gibi geldi geçdi
O zamān feraḥ-āġāz u küdūret-encām

66 Şimdi bir gürbeye mālik degülem ölsem de
İdemem ṣūret-i infāḳına ifrāz-ı ṭaᶜām

67 Bir piyāde ḳuluñam zümre-i küttāb içre
Çignedi geçdi beni rāʾiż-i baḫt-ı ḫod-kām

68 Yügrük at kendi yemin artırur elbet diyerek
Eyledüm nice zamān ᶜarṣa-i ḫidmetde ḫırām

69 Ḳusḳunum doġrulacaḳken reh-i ḫidmetde baña
Zaḫm-ı mihmīz-i cefā köstegi ḳırdurdı tamām

70 Bu gidişle beni bir çāh-ı belāya düşürür
Tevsen-i baḫt-ı siyāhum eger almazsa licām

71 Görmedüm eşheb-i baḫtum gibi bir çul ṭutmaz
Olmasun mı semerüm ḳahḳaha-fermāy-ı enām

72 Belki bir arpalıġa nāʾil olurdum ben de
Mevleviyyet yolına itse idüm ᶜaṭf-ı zimām

73 Baña da baḫt mübāhāt ile at ṭut dirdi
Olsa ḫar-bende ḳadar bende de saᶜd-i eyyām

74 Bendedür bendedür Allāh bilür taḳṣīrāt
Yoḳsa dizgin mi geçerdi feres-i tünd-ḫırām

75 Dolu dizgin der-i iḥsāna şitāb eyleyerek
ᶜArż-ı ḥāl itmedüm ey Dāver-i Dārāb-ġulām

76 Neyleyüm ḳābil-i taᶜrīf degüldür ḥālüm
Āh devletlü ᶜaṭūfetlü efendüm paşam

77 Bir piyāz ile ḳanaᶜat iderem lāle gibi
Eylerüm ḳavm-i Naṣārā gibi perhīze devām

78 Ermen ü Rūm u Yehūdīye baḳar āh iderüm
Belki çingāneye de reşk iderüm her aḫşām

79 Cins-i çīngānede insān bulınur kim yaraşur
Baḫt-ı meymūnına reşk itse benüm gibi ẓalām

80 Yalñuz maᶜşer-i insāna degüldür ġıbṭam
Baᶜż-ı ḥayvāna daḫı itmedeyüm reşk-i tamām

S.70

81 Meṡelā cennet-i ıṣṭabl-ı şehenşāhīde
Benden aᶜlā geçinür Mısr eşegi ester-i Şām

82 Ṣatarum nān içün üstümdeki eski ṣaḳoyı
Raġbet itseydi eger eskici kūr Kel Avrām

83 Sīnemi dāġlayup ġam yimeyüm de ne yiyem
Bende-ḫāneñde efendüm ne kömür var ne ṭa^{c}ām

84 Ḥaḳ bilür rāyiḥa-i et^{c}imeyi sulṭānum
Sūḳ u bāzārda gāhī iderem istişmām

85 Et yemez tekyesi dervīşi gibi açum aç
Bu riyāżetle uçarsam yeridür mis̱l-i ḥamām

86 Vardı bir rütbeye faḳrum ki köle-zādelerüñ
Ḳurṣ-ı bedr-i felege el uzadur her aḳşām

87 Çıldırurdum baña baḫş itmese ümmīd-i mesār
Māl-i ḫulyā ile rü$^{\supset}$yā-yı mübārek-fercām

88 Ben ṭırnaḳlarumı kesdirürüm bayrāmlıḳ
Kesdirür her kişi es̱vāb gelince bayrām

89 ^{c}Arabī bilmedigümden beni ḍarb itmeseler
Mevkib-i ṣurrede her sāl olurdum ^{c}akkām

90 Dehenüm destere-fersāy-ı dü-vaṣf-ı dendān
Bedenüm berd-i şitādan müteharrik-endām

91 Sille-i fikr-i ṭa^{c}ām ile şu^{c}ūrum muḫtel
Ṣadme-i miḫnet-i gerdūnla ^{c}aḳlum ser-sām

92 İderüm Ḥażret-i Yaḥyā gibi ben ekl-i cerād
Bulmadum Ḥażret-i ^{c}Īsā gibi cāy-ı ārām

93 Şikemüm gerçi nī-enbān gibi boşdur ammā
Dehenüm zemzeme-pīrāy-ı maḳāmāt-ı kirām

94 Baña mīrāṣ bıraḳmışdı düyūnın ancaḳ
İrtiḥāl eyledigi rūzda merḥūm babam

95 Benüm ol efḳar-i ṣaff-ı fuḳarā-yı ^{c}ālem
Ki benüm vaṣfumı hep böyle iderler i^{c}lām

96 ^{c}Abd-i bī-ṭāli^c ü bed-baḫt u melūl u bī-kes
Dāġ-ber-dāġ sihām-ı ġam-ı çarḫ-i ḫod-kām

97 Vāṣıl-ı menzile-i ṣān-ı mecāẕib-i ṭarīḳ
Dāḫil-i silsile-i ḫayl-i mecānīn-i kirām

98 Fikr-i īcād ile her ay başı mecnūn olurum
Başlarum itmege dīvāne gibi ḫalṭ-ı kelām

99 Ḳavl-i ṣābitdür idersem yaraşur istiḳmāl
Sevdigüm ḳāfiyedür lafẓ-ı şerīf-i in^{c}ām

100 Bende-ḫānende tamām on iki aydur ḥükmi
Gerçi kim sālda bir kere gelür şehr-i ṣıyām

101 Hafta başı giderek bir yere baş egmez isem
Nā-ṭırāşān-ı zamān içre ḳalurdum kem-nām

102 Nefes-i bāz-ı pesīnümle ber-ā-ber çıḳacaḳ
Öldigüm laḥẓada āvāz-ı "aman ṣun bir cām"

103 Ref^c iderler beni hem medrese hem mey-kededen
Ehl-i küfr ile ^{c}adūdur baña ehl-i İslām

104 Ḳalmadı ḥāṣılı memlūk-i du^{c}ā-gūyuñda
Ne mebānī ne mevāşī ne civārī ne ġulām

105 Ḳaldı el-minnetü li'llāh elümde tenhā
Kilk-i mu^{c}ciz-raḳam-ı kedd-i yemīn-i iḳdām

---

165 105b kedd-i yemīn-i iḳdām: (devamlı çalışmanın el emeği, karşılığı, ücreti)

106 Ṭoldı efrād-ı muhācir ile beytü'l-ḫazenüm
Ġālibā böyle idi ḫāne-i aṣḥāb-ı kirām

107 Bā-cenāḥum ṭayerān eyledi ᶜāciz ḳaldı
Mürġ-ı āzār gibi bī-perr ü lerzān-endām

108 Geldi evlādı ile bulmaḳ içün rızḳ-i helāl
Ḳıldı ammā ḳuluña loḳma-i nā-çīzi ḥarām

109 Ḳayır Allāhı severseñ anı bir ḫidmetle
Yoḳsa işler ḳayırur bendeki baḫt-ı ḫod-gām

S.71

110 Mürġ-i āsāyişümi ṣayd ü helāk itmek içün
ᶜArṣa-i fitnede ṣayyād-ı ḳażā kām-be-kām

111 Eyledi silsile-i ḥādiṡe-i müşkileyi
Zülf-i pür-pīç-i dil-ārā gibi dām-ender-dām

112 ᶜAvniyā cerr-i kelām ile yetişdi taᶜcīz
Ḥażret-i Ḥaḳḳa duᶜā itmege geldi hengām

S.71

31

ḲAṢĪDE-İ MEDḤİYYE ᶜADLİYE NĀẒIRI CEVDET PAŞA*

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Feᶜūlün

1 ᶜĀrif olamaz merāma nāᵓil
Ġāyāt-ı ᶜuḳūla olsa vāṣıl

2 İdrāk ile baḫt ider mi ülfet
Mecnūn ile yār olur mı ᶜāḳıl

---

* s. 100; Der Ḥaḳḳ-ı Cevdet Pāşā DT
166 1: —DT
167 2: —DT

3 Pīr-i felegüñ yanında birdür
Ṣad ᶜĪsā vü yek ḫumār-i bāḳıl

4 Yā Rab ne ġarīb ders-ḫāne
Şākird ᶜalīm ü ḫᵛāce cāhil

5 Taḥrīr-i sünnetü'l-mekārim
Üstād-ı behiyyetü'ş-şemāᵓil

6 Düstūr-i Ebū Ḥanīfe-dāniş
Gencūr-i ḫazāᵓin-i feżāᵓil

7 Faḫrü'l-vükelā edīb-i devrān
Cevdet Paşa-yı murtażā-dil

8 Ol cevher-i gül ki ẕātı olmış
Gerdūn-ı kemāle bedr-i kāmil

9 ᶜAdliyye maḳāmı görmemişdür
Ẕātı gibi bir vücūd-ı ᶜādil

10 Biñlerce ecille bir Mecelle
Tertībine olmamışdı nāᵓil

11 Ammā ki muvaffaḳ itdi Allāh
Ol ẕātı ki yoḳ ana mümās̱il

12 Ben ṣāniᶜ-i āftāb-ı maᶜnī
Ressām-ı hilāldür mühelhil

13 Yārāna gelemem āb-ı ḥayvān
Aᶜdāya ᶜuṣāre-i helāhil

---

168 3: —DT
169 4: —DT
170 5: —DT
171 6: —DT
172 7: —DT

14 Rebbāt-ı cemāl-i ḫuld-i fikrüm
Vāreste-i zīverüm ḥamāʾil

15 Māhir-ter-i sāhirān-ı Mıṣrī
Sāhir-ter-i cāvidān-ı Bābil

16 Vaṣf-ı ġam-ı ebruvān-ı yāre
Gāhī ki olur ḫayāl māʾil

17 Destümde şeᶜāşiᶜ-i ḳalemden
Bir deste ehilledür enāmil

18 İtdi beni ol nigāh-ı aḥvel
Dü-nīme velīk nīm-bismil

19 Ḳıldı beni ḫāl-i rūy-ı ālī
Mānende-i lāle dāġ-ber-dil

20 Ruḫsāresi ḳātil-i dil-i zār
Zülf-i siyehi muᶜīn-i ḳātil

21 Miᶜrāc-ı rev-i viṣāl-i yāre
Kürsī olur evvel-i menāzil

22 Biz berḳ-i süvārān-ı şevḳ-i ᶜaşḳuz
İtdükce teveccüh-i merāḥil

23 Çüsbān-ı piyādemüz degüldür
Gerdūn gibi bir kühīl-i kāhil

(nā-tamām)

32

S.71; (İ2 s.105)

ḲAṢĪDE DER-MEDḤ-Ī SĀMĪ PAŞA

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Feᶜūlün

1 Ḫallāḳ-i ḫalāyıḳ-i meᶜānī
Rezzāḳ-i nüfūs-ı kārvānī

2 Kāşāne-fürūz-ı fażl ü irşād
Ecrām-güdāz-ı küfr ü ilḥād

3 Pīrāye-i farḳ-i dīn ü devlet
Ser-māye-i faḫr-i mülk ü millet

4 Seccāde-nişīn-i cāh-ı irfān
ᶜAllāme-i ẕū-fünūn-ı devrān

5 Faḫrü'l-vüzerā vezīr-i yektā
Ẕü'n-nūn-ı zamāne Sāmi Paşa

6 Ṣūretde vezīr-i kār-dāndur
Maᶜnāda veliyy-i bī-gümāndur

S.72

7 Ẓāhirde müşīr-i āṣaf-ᶜunvān
Bāṭında serīr-i faḳra sulṭān

8 Dünyāya vücūdı rūḥdur rūḥ
Gūyā ki bu fülk-i Nūḥdur Nūḥ

9 Cibrīl-i żamīri maḥrem-i küll
ᶜArş-ı dil-i pāki ᶜālem-i küll

10 Şākird-i kemāl ᶜaḳl-ı feᶜāl
Ḫāk-i ḳademi sipihr-i cevvāl

11 Dervīş-nihād ü pādşeh-fer
Ḥaydar-dil ü āftāb-peyker

12 Şekl-i beşerīde bir melekdür
Kim ʿāşıḳ-i feyż-i nüh-felekdür

13 Güftārı ḥayāt-ı sermedīdür
Gūyā nefes-i Muḥammedīdür

14 Ẓulmāṭ-ı cihān içinde pinhāndur
Endīşesi baḥr-i āb-ı ḥayvāndur

33

S.72; (İ2 S.101)

DER-ḤAKḲ-I VĀLĪ-İ EDİRNE ḪURŞĪD PAŞA*

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 O varḳā-yı süḫan kim nāzil oldı ʿarş-ı maʿnādan
Dilümde lāne yapdı tār-i envār-i tecellādan

2 Ben ol seḥḥār-i Bābil-sūz-ı maʿnāyum ki siḥrümle
Doġar mihr-i tecellā çeşm-i ejderhā-yı Mūsādan

3 Sihām-ı ġamze-i şāhīn-i fikrüm ursa bir ʿaḳlı
Devā-yāb-ı şuʿūr olmaz şifā-yı İbn-i Sīnādan

4 Sözüm ol rütbe muʿciz kim ṡenā-ḫvān-ı Resūl olsam
Gelir āvāz-ı āmennā dehān-ı Lāt ü ʿUzzādan

5 Ne Ḫāḳānī ne Rūmīyüm velākin vaṣf-ı endīşem
Şımāḫ-i āsmāna irdi tā Şirvān ü Zevrādan

---

* Der ḥaḳḳ-ı Ḫurşīd Pāşā (Vālī-i Edirne) İ2

6 Ḫayāl-i pīr-i deyre degse tāb-ı ṣūret-i ṭab^{c}um
Şihāb-ı rūḥ ḳalḳar reng-i taṣvīr-i kilīsādan

7 Be-ḥaḳḳ-i Ḥażret-i ṣūret-nigār-i reng-i hestī kim
Münezzehdür vücūdı şekl ü levn ü mis̱l ü hem-tādan

8 Tenezzül eylemezdüm meslek-i taḥrīr-i emlāka
Baña künc-i ferāġ oldı gelürken mülk-i Dārādan

9 Belā bu kim baña anı da çoḳ görmekde bir düşmen
Ki tefrīḳ itmesi mümkin degüldür ḥayyı mevtādan

10 ^{c}Anūd ol rütbe kim da^{c}vāmı taṣdīḳ eylemez aṣlā
Eger Cibrīli işhād eylesem ^{c}arş-ı mu^{c}allādan

11 Perend-i nāzik-i zer-tārı balṭayla keser eks̱er
Dikiş ṭutdurmadı bir kāre bu evżā^c-ı bī-cādan

12 Baña cevr-i felek kār eylemez ben baḥr-i ma^{c}nāyum
Ne ġam seng-i cefādan pençe-i ḫāşāk-i īẕādan

13 Ḳanā^{c}at-āşnā merd-i belā-yı kūy-ı ^{c}irfānum
Ümīd-i himmet itmem ya^{c}ni gerdūn gibi ednādan

14 Baña āsyāb-ı devletle maḳām-ı ^{c}āfiyet virmek
Hümāya āşyān yapmaḳ gibidür bāl-i ^{c}Anḳādan

15 Ne yārā-yı dırāzı virmişem dest-i temennāya
Ne ḫod bir pāre aldum naḳd-i beytü'l-māl-i ḫülyādan

16 Dilüm bir gül-sitānuñ bülbül-i muhriḳ-demidür kim
Gül-i ḫurşīdinüñ rengi uçar enfās-ı ^{c}Īsādan

17 Hümā-yı ṭab^{c}umı ṣayd idemez ^{c}ālemde bir ṣayyād
Ke-mend-endāz-ı tesvīl olsa da gerdūn-ı vālādan

18 Ġazāl-i ḫāṭıram ol rütbe vaḥşīdür ki rām olmaz
Zemīn ġırbāle dönse ḫalḳa-i çeşmān-ı ḥavrādan

19 Velākin ẕerre-āsā bī-ḳarār inciẕāb oldum
Şu^{c}āü'l-iltifāt-ı Ḥażret-i Ḫurşīd Paşadan

20 O vālī-i velāyet-iḥtivā kim evliyāʾu'llāh
Muḥāfıẓdur vücūd-ı pākini āfāt-ı dünyādan

21 O şems-i enver-i burc-ı velāyet kim fürūġıyla
Cihān āyīne-i Ṭūr oldı ^{c}aks-i nūr-i beyżādan

S.73

22 O düstūr-i niẓām-ārā-yı āsāyiş ki devrinde
Girībān-ı felek vārestedür ^{c}ālemle ġavġādan

23 Nijādı cevher-i ḳudsī gibi luṭf-ı mücerreddür
Fuʾādı ṣāf-terdür āftāb-ı ^{c}ālem-ārādan

24 Debīstān-ı kemāl-i fikrini görseydi Eflāṭūn
Kitāb-ı ḥikmete āġāz iderdi tā elif bādan

25 Eger teʾs̱īr-i ḳahrı tefrīḳa-baḫş olsa ekvāna
Olur bir günde a^{c}rāż-ı ṣuver ẕāt-ı heyūlādan

26 V'eger tedbīr-i luṭfı raġbet itse cem^{c}-i eżdāda
Hevā üstünde nāra ḥabs-gāh īcād ider mādan

27 Degüldür bār-gāh-ı zer-nigār-i çarḫ-i nīlī-fām
Ẓılāl-endāz olan kāşāne-i ġabrāya bālādan

28 Ṭoḳuz ḳat perde çekmiş Ka^{c}be-i iclāline devrān
Zemīni gök bir altūn pūllı dībā-yı muṭallādan

29 Cemāl-i dil-rübā-yı reʾyi dil-keş öyle kim seyri
Ḫayāl-i Yūsufı mehcūr ider fikr-i Züleyḫādan

30 Sevād-ı ḫāmesi ol rütbe cāẕib kim meᶜānīsi
Alur mürġ-i dil-i Mecnūnı dām-ı zülf-i Leylādan

31 Ḫudāvendā ne lāzum nūr ile taᶜrīf Ḫurşīdi
Ulī'l-ebṣāra bu rūşen-mes̱eldür ṣubḥ-ı eclādan

32 İrişdi ġulġul-i kūs-i celālüñ ḳāfdan ḳāfa
Duyuldı güft-gū-yı vaṣf-ı medḥüñ pīr ü bernādan

33 S̱enā-yı devletüñdür semᶜ-i gerdūna iren şimdi
Maḳālāt-ı Müselmān ü Yehūd u Gebr ü Tersādan

34 Żamīr-i ḥaḳ-şināsuñ mehbiṭ-ı nūr-i ḥaḳīḳatdür
Degül muḥtāc-ı istidlāl-i tertīb-i ḳażāyādan

35 Süḫan nā-güfte maᶜnā lāyıḥ-ı ḳalb-i münīrüñdür
Bilürsüñ ġāyet-i maᶜnāyı istihlāl-i sīmādan

36 Beni enẓār-i cān-baḫşuñla iḥyā eyledüñ ammā
Helāk oldı ḥasūd-āzār-i reşk-i sīne-fersādan

37 Ḥażīż-i meskenetde ḫᵛor iken imdād iden luṭfuñ
Geçirdüñ pāy-ı istiḳrārumı nüh-ṭāḳ-i mīnādan

38 Görüp evc-i mübāhāt üzre faḫrum ḫaṣm-ı cevr-endīş
Geçe taḫte's̱-s̱erāya ḫaclet-i inhā-yı şekvādan

39 Degüldür bu ḳaṣīde bir teşekkür-nāmedür ancaḳ
Ki īcāb eylemişdür gördigüm ālāy-ı ᶜuẓmādan

40 Degüldüm medḥ ü ẕemm ḫayr ü şerre güft-gūy-perdāz
Süḫan-sīḫ olmamışdum vaṣf-ı aḫyār ü eşrādan

41 ᶜAceb siḥr eyledi ḫulḳ-i kerīmüñ kim şikār etti
Benüm ṭabᶜum gibi bir şāh-bāzı evc-i daᶜvādan

42 Teʿāla'llāh zihī feyż-i nihād-ı rūḥ-perver kim
Alur pāy-ı ḳarār ṭāʾir-i ḳudsīyi Ṭūbādan

43 Cesāret eyledüm evṣāfuña ammā ki lāl oldum
Sözüm bālā-ter iken cevher-i ʿIḳd-i S̱üreyyādan

44 Nice lāl olmayum kim vāṣıl olmaz ḥadd-i īfāya
Güẕār eylerse de naẓm-ı bülendüm farḳ-i şiʿrādan

45 Yine mümkin degül ḥaḳḳ-i edā-yı vaṣf-ı mümtāzuñ
Ger istimdād-ı maʿnā eylesem de çarẖ-i aʿlādan

46 Nihāyet yoḳ ṭarīḳ-i medḥüñe bī-ḥadd ü pāyāndur
Velīkin ʿācizüm żabṭ-ı kümeyt-i kilk-i gūyādan

47 Ḳażā şimden girü sır eylesün āyīn-i Hārūtı
Felek hem baʿde-zīn baẖs̱ itmesün siḥr-i dil-ārādan

48 Buyursun işte raẖş-ı ẖāme işte vādī-i maʿnā
Süvārān-ı süẖan Baġdād u Mıṣr ü Şām ü Şehbādan

49 Duʿā hengāmıdur şimdi ḳo faẖr ü lāfı ey ʿAvnī
Budur daʿvātumuz ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳ Teʿālādan

S.74

50 Cemāl-i şāhid-i zerrīn-libās-ı ʿālem-i envār
Tecellī eyledükce perde-i nüh tūy-ı ḥaḍrādan

51 Zemīn döndükce dursun merkez-i aʿlā-yı devletde
Muẖāṭ olsun vücūdı himmet-i aḳṭāb-ı ʿulyādan

52 Yüzünden iḳtibās-ı pertev itsün devlet ü millet
Mefārıḳ olmasun envār-i farḳ-i dīn ü dünyādan

53 Nihāl-i aḳdes-i gül-şen-sarāy-ı ʿömrini Mevlā
İde maẖfūẓ ekdār-i nihān ü āşkārādan

S.74; (İ2. s.64)

34

DER-VAṢF-I CENĀB-I MÜNĪR PAŞA NĀẒIR-I ^{c}UMŪR-I MĀLĪYE*

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Zihī laṭīfe-i ḳudsiyye-i sürūr-efzā
Ḫoşā cemīle-i insiyye-i ḥubūr-nümā

2 Ki çille-ḫānemi reşk-i sarāy-ı ḫuld itdi
Hezār luṭf ile bir şehryār-i ḥüsn-i bahā

3 Nefā$^{\supset}$yiḥ-i kelimāt-ı ḥayāt-perver ile
Bu kevne rūḥ-resān oldı Cebra$^{\supset}$īl-āsā

4 Ki ey ḫulāṣa-i ^{c}uşşāḳ es-selāmü ^{c}aleyk
Nedür bu ḥāl-i perīşān bu ḥayret-i bī-cā

5 Ziyāretümde nedendür bu rütbelerde ḳuṣūr
Baña düşerdi bu vaḥşet bu nāz ü istiġnā

6 Saña be-ḥaḳḳ-i meṣāfāt-ı bī-vefā dir idüm
Vücūd-ı muḥteremüñ olmasaydı maḫz-ı vefā

7 Zemāne gerçi vefāsız ḫulūṣ-i düş-mendür
O bī-vefā ile düşmezdi iştirāk saña

8 Didüm bu zaḥmete ḳurbān hezār ^{c}Avnī-i zār
Bu iltifāta fedā nām ü kām-ı her dü-serā

9 Be-ḥaḳḳ-i nūr-i Muḥammed ki ẕāt-ı aḳdesidür
Bihīne ^{c}illet-i īcād-ı Ādem ü Ḥavvā

---

* Dāḫiliye M; (Der-kenār: Münīr Paşa'nın Dāḫiliye Neẓāretine intisabı, ^{c}Avnī Begüñ vefātından ṣoñradır.)

10 Be-ḥaḳḳ-i Fāṭıma kim ḥāmulāt-ı maḥmilidür
Maḫadderāt-ı serā-perde-i ḥarīm-i ḳażā

11 Taᶜammüdī degül itdümse ḫidmetüñde ḳuṣūr
Sipihr-i kīne-ver-i kec-revişdedür bu ḫaṭā

12 Felekle baḫt-ı siyāhum idüp taᶜahhüd-i ẓulm
Benüm'çün iylediler iltizām-ı cevr ü cefā

13 Felek diler ki benüm gibi bir ḫıred-mendüñ
Ola ṭaᶜām-ı şeb-ān-rūzī baḳlatü'l-ḥumaḳā

14 Dedi senüñ gibi ᶜālī-cenāba lāzum mı
Felek didükleri bir nā-be-kārdan şekvā

15 Senüñ vücūd-ı şerīfüñ felekden aᶜẓam iken
Nedür bu meskenet ey ḫᵛāce nüsḫa-i kübrā

16 Didüm ki ben bilürem kendi ḥadd-i kemterümi
Ḥarāmdur baña nāz gelse kirişme vü tībā

17 Ne şārihem ne muṣannif ne ṣāḥibü't-tefsīr
Ne münşīyem ne müᵓellif ne ẕü-fünūn mollā

18 Ne sāḥirem ne müneccim ne şeyḫ-i bāde-nefes
Ne tācirem ne mühendis ne mürşid-i yektā

19 Ne müsteşār-i vaḳūram ne veznedār-i cezūr
Ne kāse-līs-i ṣudūram ne mādih-i vüzerā

20 Ne terelellada miṣāl-i imām-ı Fārābī
Ne ḳīl ü ḳālda mānend-i Bū ᶜAlī Sīnā

---

173 20a terlellā (تره لل لا ده) DT; (تر للا ده) İ2; 20a vezin bozuk.

21 Ne sind-bād-ı baḥāram ne tünd-bād-ı cibāl
Ne Keyḳubād-ı zemīnem ne tīr-dād-ı semā

22 Ne Rüstem-i ^{c}Acemīyem ne Herkül-i Rūmī
Ne Ḥamza-i ^{c}Arabīyem ne Türk-i bī-pervā

23 Ne der-be-der mütecessis ne rāzdān ġammāz
Ne bezle-gūy muḳallid ne söz bilür bebgā

24 Ne Köroġlı ne Ayvaz ne Ġazī-i Baṭṭāl
Ne pehlevān-ı ḳavī-ten ne ḳahramān-ı veġā

25 Ne pīş-i ceyş-i ^{c}aremremde ḳā^{c}id-i cündem
Ne ṣaff-ı ḥarb-i ^{c}iḳāb içre Kahramān heycā

26 Ne fıḳhda avuḳāt Ḥabṭeyān ḳadar māhir
Ne fenn-i ṭıpta Yehūdī Mişon ḳadar dānā

S.75

27 Ne şīr-i der-geh-i Ḫüsrev ne mār-i Daḥḥākam
Ne mūr-i bezm-i Süleymān ne ^{c}aḳreb-i mīnā

28 Ne girye-i peder-i Bū Herīre-i merḥūm
Ne kelb-i kehf-i Kefeştāṭayūş u Yemlīhā

29 Ne gāv-ı zīr-i zemīnem ne s̱evr-i gerdūnam
Ne ^{c}icl-i Sāmiriyānem ne ḥayye-i Mūsā

30 Ne hüdhüdem ne serā^{c}ir-şinās-ı Belḳısam
Ne Āṣafam ne Ḥıżır ne de Dīv-i efsūn-ẕā

31 Ne şevketem ne celālem ne şāhiyem ne veḳār
Ne muḫteşem ne humāyūn ne Ḫüsrevem ne hümā

---

174 26a avuḳat: avukab İ2

175 30b Ne Āṣafam ne ne Ḥıżır ne dīv-i efsūn-ẕā İ2

32 Ne müstaḥaḳ-i nişānam ne lāyıḳ-i rütbe
Ne müsta^{c}id-i teraḳḳī ne ḳābil-i a^{c}lā

33 Ḫudā-yı ^{c}azze vü cell itmemiş beni şān kim
Daḫīl-i cemm-i ġafīr-i maẓāhir-i esmā

34 Cevāb virdi baña ol ḫıdīv-i kişver-i nāz
Ki ey tamām-ı vücūduñ kemāl-i fażl ü dehā

35 Senüñ ḫarāc-güẕār-i melīk-i ṭab^{c}uñdur
Bütün mülūk-i ^{c}ażūż-i memālik-i ma^{c}nā

36 Nedür bu vesvese zīr-i diṣār-i ḥayrette
Nedür fażīlet-i taḥdīṣden bu rütbe abā

37 Niçün ḫamūşsun ey ^{c}andelīb-i bāġ-i beyān
Ṭabī^{c}atüñde bu dem-bestelik nedendür yā

38 Didüm nedür bu sitem لااله الاالله
Kifāyet itmedi mi güft-gū-yı nā-ber-cā

39 Ḳaṣīde ^{c}arż idecek bir kerīm-i dil göster
Ġazel-pesend olacaḳ bir güzel mi var ^{c}acabā

40 Tenezzül eylemeyüp hicve ḫüsrev-i ṭab^{c}um
Sezā-yı hicv ise de bildigüm ricāl ü nisā

41 Cevāp virdi ki bu i^{c}tiḳād-ı bāṭıldur
Cihānda ḳalmadı mı bir sezā-yı medh ü ṣenā

42 Be-ḥaḳḳ-i فاستقم iġrā ḳadar mübālaġadur
Degül ḳarīn-i ḥaḳīḳat şu itdigüm da^{c}vā

---

176 42a "Emrolunduğun gibi doğru ol" Hud:11/112

43 Süḫanda geçmiş iken ḫod reşīd ü ṭūṭī
Mis̱āl-i şeb-pere olma ᶜadem-pesend-i ẕekā

44 Niçün sitāyişine ḥaṣr-i himmet itmezsin
O dāverüñ ki mis̱ālin yaratmadı Mevlā

45 O nām-ver ki getürmekde mis̱lini dehre
ᶜAḳīm ḳaldı çehār-ümmehāt ü çār ābā

46 Didüm ᶜaceb kim ola ol vücūd-ı feyż-ās̱ār
Ki eyledüñ anı ṣınf-ı beşerden istiġnā

47 Didi o ẕāt-ı mükerrem Münīr Paşadur
Ki nūr-i ᶜizzet anuñ cebhesindedür peydā

48 Debīr-i ᶜaḳl bu ᶜunvānı itdi zīb-i süṭūr
Çekince ṣafḥa-i menşūr-i ḳadrine ṭuġrā

49 Ḳażā-tüvān ü ḳadr ḳudret ü ṭabiᶜat-ı feyż
Melek-i ḫıṣāl ü felek-i bār-gāh ü mihr-liḳā

50 Velī şuᶜūr-i Peyem-ber-şiᶜār ü Yezdān-ḫūy
Sürūş-i ᶜiṣmet ü cān luṭf ü ᶜaḳl-i küll-yārā

51 O mihr-i ᶜaḳl ki yek-dūze ḳıldı berḳ ursa
Gelir ẓuhūra bütūn-ı ḥaḳāʾyiḳ-i eşyā

52 Vücūd-ı pāki içün lā-nazīre leh dir isem
Gelür cihāt-ı cihāndan ṣadā-yı āmennā

53 Baḳılsa küngüre-i ḳubbenüñ neşībinden
Zemīn gibi görinür cirm-i künbed-i ḥaḍrā

S.76

54 Güneş gezinmededür ḥāle-kāḫ-i ḳadrinde
Hezār tār-i şuᶜā içre ᶜankebūt-āsā

55 Sitāde-i keremi necm-i baḫt-ı esᶜadıdur
Dü-çeşm şāhid-i iḳbāl-i lā-yenām ammā

56 Zihī kerīm ᶜÖmer-i maᶜdelet ki ᶜahdümize
Biri teseᵓül iderse ol eyler istiḥyā

57 Vücūdıdur felek-i ḳadre mihr-i ᶜālem-tāb
Nümūdı nāṣiye-i ᶜaṣra ġurre-i ġarrā

58 Kerem-verā beni ᶜafv eyle çoḳ ḳuṣūr ettüm
Degüldi vaṣf-ı celīlüñde bu ḳaṣīde sezā

59 Ṭabīb-i dehre yazıḳlar ki ḫastelik derdi
Ḳuluñda ḳoymadı bir muḳtezā-yı resm-i edā

60 Ne iḳtidār-i sükūt u ne ṭāḳat ü ḥareket
Ne ḫūrd ü ḫᵛāb ne rāḥat ne leẕẕet-i rüᵓyā

61 Ne tāb-ı celb-i eṭibbā ne zūr-i defᶜ-i maraż
Ne bir teneffüse ḳudret ne medd-i āha ṣadā

62 Bu iḳtidārlaruñ bende hīç biri yoġ iken
Dil-i żaᶜīfde bir ḥāl var maḥall-i ṣafā

63 O ḥāl-i dil daḫı ümmīd-i iltifātuñdur
Ki oldı nefḫ-i Mesīḥā-mis̱āl derde devā

64 Cihān sütūn-ı ümīd üzre dāᵓim olduḳça
Semāya ṭoġrı açılduḳça kef-i dest-i duᶜā

65 Duᶜālaruñ der-i ᶜizzetde müstecāb olsun
Ola ümīdlerüñ hem-nüfūẕ-ı ḥükm-i ḳażā

---

177 60a sükūt u ne ṭaḳat-ı ḥareket: sükūt u ṭaḳat u ḥareket İ2

S.76

35

BERĀY-I NECĪP PAŞA*

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḥayret-ender-ḥayret olmış ḥikmet-i kevn ü mekān
Budur ancaḳ maʿnī-i ḥall-i muʿammā-yı cihān

2 Sāde bir devr ü teselsülden ʿibāretdür ʿumūr
Rūz ü şeb bir reft ü āmedden kināyetdür zamān

3 Ki seḥābı āb ider gāhī ider ābı seḥāb
İnḳılāb-engīz-ḥāl-i mā-ḫalaḳdur vaḳt ü ān

4 ʿĀlem-i rayb-i menūndur ʿālem-i kevn ü fesād
Ḥayret-ābād-ı fenādur kār-gāh-ı kün fe-kān

5 Birbirin tażyīḳdendür seyr-i ecsām-ı vücūd
Yoḫsa bir şeydür vücūd-ı kāʾināt bī-girān

6 Ḳaʿrı nā-peydā bu deryānuñ kenārı nā-be-dīd
Anda olmış ṣad hezārān keştī-i gerdūn revān

7 İzdiḥam öyle müsāfir-ḫāne-i ʿālemde kim
Birbirinden farḳ olınmaz mīhmān ü mīzbān

8 Ḥāmil ü maḥmūl-i mużṭardur ḫalāyıḳ ser-te-ser
Ākil ü meʾkūl-i yek-dīgerdür eşyā ān-be-ān

9 Cism ü cān beyninde mübrem ittiṣāl ü infiṣāl
Aḫterān içre żarūrī iftirāḳ u iḳtirān

---

* s. 68; başlıksız İ2

10 Lā-cerem bir ḳuvve-i cebriyyedür tahrīk iden
Yoḫsa devr itmezdi bu gerdūne her dem devān

11 Menzil-i dehr-i denīde bār-i ġam ber-bār-i ġam
Āmed ü reft-i havādiṡ kār-vān-ber-kār-vān

12 Seng-bār-i derddür bu mancınīḳ-i dūd-renk
Gerd-i ẕulmet-fām-ı miḥnet ḳayravān-tā-ḳayravān

13 Fehm ü idrāk eksilir noḳṣān-peẕīr olduḳça ᶜömr
Kār yoḳ bu sūḳda illā ziyān-ender-ziyān

14 Münderic her ḫande-i şādīde bir sırr-i bükā
Mündemic āvāze-i ḍaḥk içre bāng-i el-emān

15 Ārzū eylerdi ādem mergi yüz biñ cān ile
Mümkin olsaydı bu ᶜālemde ḥayāt-ı cāvidān

S.77

16 Kār-i ᶜālem böyledür ammā belānuñ ṭurfası
Nevᶜ-i insānuñ eşirrāsiyle olmış tev'emān

17 Ḳoymamış bālāsına cemmāze-i dehrüñ ḳażā
Pāy-ı ᶜudvān-ı benī Ādem gibi bār-i girān

18 Bī-sütūn-ı kārda Ferhādlar Şīrīn-mīzāc
Şīve vü eṭvārda Vāmıḳlar ᶜAzrā-dāstān

19 Semm-i esbāb-ı ḥayālde vājgūn olmış niᶜāl
Vādī-i pendāra gelmekdür ẕehāb-ı ᶜāḳılān

20 Ṣadme-i vaḥşetle medhūş-i taḥayyürdür ᶜuḳūl
Fehm-i keyfiyyetde ᶜācizdür füḥūl-i ḫurde-dān

21 ᶜĀrif-i rāz-ı felek nā-būd ḥikmet bī-eṡer
Vāḳıf-ı sırr ḥükm-i ġāʾib-i ḥaḳīḳat bī-nişān

22 ʿAḳl-ı küll mebhūt ḥükkām-ı ṭabīʿat bī-şuʿūr
Maʿrifet meskūt māhiyyāt-ı eşyā bī-zebān

23 ʿİllet-i noḳṣān-ı ḥikmetle eṭibbā derd-mend
Ṭāliʿ-i menḥūsla aḫter-şināsān nā-tüvān

24 Pāy-ı idrāk-i Meşāʾiyyūn bütün laġzīdedür
Ẓulmet-ābād-ı ẓünūndur ḥikmet-i İşrāḳıyān

25 Muʿḍilāt-ı sırr-i ʿālemde ne lāzum ḳīl ü ḳāl
Müşkilāt-ı dehri istikşāfa vācib mi gümān

26 Belki bir gözyaşıdur bārān-ı pür-cūş-ı bahār
Belki bir feryād teʾs̱īriyledür bād-ı vezān

27 Belki bir bī-çārenüñ dūd-ı fiġānıdur seḥāb
Belki bir ber-geşte-ḥālüñ āhıdur berḳ-i cihān

28 Belki bir mecrūḥ-ı ẓulmüñ ḳanıdur renk-i şafaḳ
Belki bir āvārenüñ ḫāk-i rehidür kehkeşān

29 Belki āsīb-i dil-i maẓlūmedendür zelzele
Belki sūz-ı nāledendür iḥtirāḳ-i aḫterān

30 ʿĀrif oldur kim ḫurāfāt-ı ẓünūnı terk idüp
Vaṣf ider bir kāmil-i deryā-dili rūz ü şebān

31 Şimdi ammā nāḳıd-ı kālā-yı vālā-yı süḫan
Yoḳdur illā ḥażret-i düstūr-i ʿālī-ḳadr ü şān

32 Maşrıḳ-i maʿnā Necīb Paşa-yı mihr-ās̱āruñam
Şems-i ṭabʿından gedā-yı nūrdur rūḥāniyān

(nā-tamām)

36

ḲAṢĪDE DER-MEDḤ-İ SA^{c}ĪD PAŞA*

Müfte^{c}ilün Müfte^{c}ilün Fā^{c}ilün

1 Sākin olup kerr ü fer-i rūzgār
Geçdi hirās ü ḫaṭar-i rūzgār

2 Geçdi o demler ki hep ālām idi
Teḥne-i şām ü seḥer-i rūzgār

3 ^{c}Aḳl-ı Felāṭūna cünūn-baḫş idi
Levḥ-i ^{c}acību'ṣ-ṣuver-i rūzgār

4 Laḥẓaca ḳalmışdı ẓuhūr itmege
Fitne-i Deccāl-i ḫar-i rūzgār

5 Yek demi ḳalmışdı helāk olmaġa
Ḫaste-i cān-muḥtażır-i rūzgār

6 Çihre-nümā olmaġa maḳrūn idi
Ḥālet-i yevm-i beter-i rūzgār

7 Eşk-i elem bāde-i bezm-i emel
Laḫt-ı ciger mā-ḥafer-i rūzgār

8 Buldı taġayyür-i sebīlü's-sedād
Devr-i ^{c}acībü'l-^{c}iber-i rūzgār

9 Oldı muvaffaḳ kerem-i Ḥaḳ ile
Pādşeh-i tāc-ver-i rūzgār

S.78

10 Mihr-i humāyūnına virdi şeref
Bir güher-i pāk-ter-i rūzgār

* DT s.78

11 Ol ki anuñ ḫidmet-i der-gāhıdur
Bāʿis̱-i şedd-i güher-i rūzgār

12 Ol ki s̱enā-güster-i evṣāfıdur
Maʿşer-i nevʿ-i beşer-i rūzgār

13 Böyle yazar vaṣf-ı muʿallāsını
Münşī-i ṣāḥib-fiker-i rūzgār

14 Ḫıżr-i muḳaddes-pey ü Mehdī-ẓuhūr
Yūsuf u Ḥaydar-siper-i rūzgār

15 Ṣaf-der-i ʿālī-himem-i bī-ʿadīl
Dāver-i Dārāb-ı der-i rūzgār

16 Faḫr-i vezīrān-ı Süleymān-ı ʿaṣr
Āṣaf-i ḳudsī-güher-i rūzgār

17 Ḥażret-i Paşa-yı saʿādet-nişān
Yaʿni saʿīdü's-siyer-i rūzgār

18 Melceʾ-i ʿālem ki kef-i cūdudur
Tīr-i ḳażāya siper-i rūzgār

19 ʿAhd-i civānīde hemān kendidür
Pīr-i Felāṭūn-naẓar-i rūzgār

20 ʿAḳl ü fütüvvetde ʿAliyyü'z-zamān
ʿAdl ü keremde ʿÖmer-i rūzgār

21 Reʾy-i sedīdi ile tağyīr-pezīr
Ḥükm-i ḳażā vü ḳader-i rūzgār

22 ʿAks-i senā-berḳ-i dil-i pākidür
Şaʿşaʿa-şems ü ḳamer-i rūzgār

23 Naḳş-ı ḫaṭṭ ḫāme-i i^{c}cāzıdur
Āyet-i fetḥ ü żafer-i rūzgār

24 ^{c}Īsā-i mu^{c}ciz-dem-i tedbīridür
Bā^{c}iṣ-i ^{c}ömr-i diger-i rūzgār

25 Münderic-i yek-naẓar-i ḳahrıdur
Mu^{c}cize-i lā-tezer-i rūzgār

26 Nāṭıḳa ü manẓara-i pākidür
Maṭlab-ı sem^c ü baṣar-i rūzgār

27 Kilk-i terinden olamaz tīzter
Ḳuvve-i tīġ u teber-i rūzgār

28 Cevher-i tedbīrine olmaz bahā
Mā-ḥaṣal-i baḥr ü ber-i rūzgār

29 Görmedi iclālde mānendini
Dīde-i Keyvān-ı seher-i rūzgār

30 Ġulġul-i vaṣfıyle ṭanīn-ber-ṭanīn
Sevḳ-i ḥaşr der-ḫaşer-i rūzgār

31 Herkesi evlādı gibi sevmede
Dinse sezā bü'l-beşer-i rūzgār

32 Ḳılsa eger çarḫa nigāh-ı ^{c}itāb
Ḫāver olur bāḫter-i rūzgār

33 Ṣadra şifā virmese Allāh bilür
Ol güher-i tāc ü ser-i rūzgār

34 Zīr ü zeber eyler idi ^{c}ālemi
Vāḳı^{c}a-i muntaẓar-i rūzgār

35 Şöylecedür şiddet-i teʾs̱īri kim
Eylese ḳaṣd-i heder-i rūzgār

36 Munḳarıżü'n-nesl-i mevālīd olur
Çār zen ü heft ner-i rūzgār

37 Ḫaṣmı eger mihr-i münīr olsa da
Lā-büd olur der-be-der-i rūzgār

38 ᶜAṣr-i kemāl itdi bilüp ḳadrini
Pādşeh-i nāmver-i rūzgār

39 Buldı zülāl-i kerīm ile sükūn
Nār-i vuḳūd-ı misᶜar-i rūzgār

40 Āteş-i derd ü ġam olup münṭafī
Ber-ṭaraf oldı saḳar-i rūzgār

41 Maṣḳule-i luṭfı ile oldı pāk
Āyine-i pür–keder-i rūzgār

S.79

42 Çihre-nümā oldı cemāl-i ümīd
Buldı ḳarīn çeşm-i ter-i rūzgār

43 Dād-gerā baḥr-kefā Āṣafā
Ey meh ü ḫurşīd-fer-i rūzgār

44 Ḫāṭır-i pākindedür elbet henüz
Gerçi çoḳ oldı güẕer-i rūzgār

45 ᶜAḳıbetü'l-emr olacaḳsuñ didüm
Ṣadr-i Aristo-hüner-i rūzgār

46 Gāhi muᶜciz-dem olur lā-cerem
Şāᶜir-i ṣādıḳ-ḫaber-i rūzgār

47 Nüh-ṣadef-i çarḫda şimdi benüm
Cevher-i ḫurşīd-es̱er-i rūzgār

48 Ḳıymetümi āṣaf-i devrān bilür
Bilmese de pīle-ver-i rūzgār

49 ᶜIḳd-i leʾāl-i süḫandur benüm
Reşk-i kitāb-ı dürer-i rūzgār

50 Olmada her noḳṭa-i kilk-i terüm
Dāġ-ı derūn u ciger-i rūzgār

51 Seyf-i lisān-ı ḳalemümdür bu gün
Mūcib-i nefᶜ ü żarar-i rūzgār

52 Dād-ı Ḫudādur bu ki insān imiş
Āyine-i ḫayr ü şer-i rūzgār

53 Çoḳ mı bu daᶜvī ki benem ḫāliyā
Nefᶜī-i Cibrīl-per-i rūzgār

54 Böyle iken ḳalmış idüm bir zamān
Çīlle-keş ü muḫtaṣar-i rūzgār

55 Mevsim-i pīride yetīm-i zamān
Bī-peder ü bī-püser-i rūzgār

56 Bī-kes ü bī-ṭāliᶜ ü bī-ḫānmān
Ġam-ḫᵛūr-i āsīme-ser-i rūzgār

57 Olmadı feryād-res-i yek-yetim
Āile-i nüh peder-i rūzgār

58 Ḥāṣılı ḳılmışdı beni bī-ḥużūr
Ġāʾile-i bī-şümer-i rūzgār

59 Virmiş idi bād-ı hevāya beni
Ṣarṣar-i yeᵓs-i -keder-i rūzgār

60 Cins-i tefārīḳ-i kemālüm idi
Emtiᶜa-i kesme-ḫar-i rūzgār

61 Nāḳıd-ı cūduñ yetişüp nā-gehān
Ḳıldı beni behre-ver-i rūzgār

62 Maḥkeme-i ᶜAdlde ḳılduñ beni
Ḥākim-i āsūde-ser-i rūzgār

63 Ḥükmüme rām oldı benüm baḫt-ı dūn
Ḳalmadı cānda ḫaẕer-i rūzgār

64 Şükrini īfā idemem luṭfunuñ
Olsa da naẓmum güher-i rūzgār

65 Vaḳt-i duᶜā geldi yeter ᶜAvniyā
Güft ü şenīd-i ḫaber-i rūzgār

66 Tā ki serā-perde-i nüh ṭāḳda
Bulmaya pāyān seḥer-i rūzgār

67 Ṣadr ü ḳālinde ola dāᵓimā
Muḥterem ü kām-ver-i rūzgār

68 Ḥabl-i verīdi ola bed-ḫᵛāhınuñ
Būsegeh-i nīşter-i rūzgār

69 Olmaya aᶜdāsı ber ü baḥrde
Sührever-i ḫuşk ü ter-i rūzgār

37

S.80; (İ2 S.88)

DER-ḤAḲḲ-I MAḤMŪD NEDĪM PAŞA*

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ḥaḳ isteyince rāḥat-ı evlād-ı Ādemi
Bir dest-i kār-sāza virür kār-i ālemi

2 Ammā irāde eyleye taḫrīb-i ᶜāleme
Eyler vezīr devlete bir şaḫṣ-ı sersemi

3 Gelsün bu iddiᶜāda şuhūd isteyen ḥakīm
Seyr eylesün umūr-i vezīr-i muḳaddemi

4 İḫlāl-i dīn ü devlet içün ālet eyledi
Cāhil kezūp deyü sepīd-i muᶜammemi

5 Yā Rab ne rūzdur ki cenūb ü şimālden
Çekdi ke-mend-i vaᶜd ile dīnār ü dirhemi

6 Ḫayfā birinci tecribede ders almayup
Dehri ḫarāb ḳıldı iki defᶜa maḳdemi

7 Telvīs̱ idüp ḫazīneyi bir ḥāle ḳoydı kim
Añdurdı fażl ü ḫayr ile bevvāl-i zemzemi

8 Raḥmet oḳutdı rūḥına Ḥaccāc-ı ẓālimüñ
Laᶜnetle yād olınsa gerek ẕāt-ı aẕlemi

9 Vaḳt-i ᶜAlīde gelse idi mülk-i ᶜāleme
Ḫāʾin geçerdi fitnede ferzend-i Mülcemi

10 Bir bende kim efendisini ṣayd içün ola
Ḫaṣmuñ medār-i ḥīlesi kelb-i muᶜallemi

* Der-ḥaḳḳ-ı Maḥmūd Nedīm Pāşā: Ḳaṣīde...DT; —İ1, —İ3,

11 Vaż^{c}-ı ġarīb idi var iken āṣaf-ı zamān
Düstūr-i ṣadr-i devlet ola ibn-i ^{c}Alḳamı

12 Minnet Ḫudāya nevbet-i ḫiẕlān tamām olup
Tebdīl-i sūr-i ẕevḳ ü sürūr itdi mātemi

13 Ḥaḳḳuñ gelüp ẓuhūra ^{c}aṭā-yı müşaḫḫaṣı
Gösterdi kāʾināta sürūr-i mücessemi

14 Düstūr-i Keyḳubād ü mehābet ki ẕātıdur
Envā^{c}ı mekremetle vezīrānuñ ekremi

15 Ḥallāl-i müşkilāt ki kilk-i ḥakīmidür
Çerḫüñ medenk-i ḳufl-ı kilīd-i muṭalsamı

16 Pāyında olmasaydı ^{c}imād-ı kifāyeti
Dehrüñ teheddüm eyler idi rükn-i a^{c}ẓamı

17 Eyler fürūġ-ı fikreti ṣūret gibi ^{c}ıyān
Āyīne-i feżāda olan sırr-i mübhemi

18 Ẓulmet-sarāy-ı dehrde berḳ-i serī^{c}-veş
Gösterdi seyfi ḫaṣmına rāh-ı Cehennemi

19 İsterse ḥükm-i kār-geri rūzgārda
Ta^{c}ṭīl ider nüfūẕ-ı ḳażāyā-yı mübremi

20 Ṭayy itdi dest-i himmeti rūz-ı seḫā ile
Ṭūmār-i şān ü debdebe-i mühr ü ḫātemi

21 Reşk-āver-i belāġat-ı Rūḥü'l-emīn ider
Feyż-i ḫiṭābı nāṭıḳa-i şaḫṣ-ı ebkemi

22 Da^{c}vā-yı āb-rū idemez öyle sū-be-sū
Tesnīm-i feyż-i meşrebinüñ olsa maḫremi

23 Luṭfı eger żạ^{c}īflere virse taḳviyet
Ḫurşīde dürr-i efser ider cism-i şeb-nemi

24 Bir çāker-i kemīnesi bir bed-nigāhla
Rüsvā-yı bezm-i ^{c}ālem ider Sām ü Rüstemi

25 Tā nefḫ-i ṣūra vāṣıl olur Cebra$^{\supset}$īl-veş
İnsānı Mesīḥ-i ṣoḥbetinüñ olsa hem-demi

26 Mecrūḥ-ı seyf-i saṭveti olmaz devā-peẕīr
Terkīb-bend-i cevher-i rūḥ olsa merhemi

27 Mīnā-yı rif^{c}atinde ṣanurlar ḥabābdur
Nüh-ḳubbe-i müzerkeş-i fīrūze-ṭāremi

S.81

28 ^{c}Aẓm itse ḳāf-ı ^{c}izzeti keşf içün eger
Bürhān-ı süllemi ile idrāk-i ādemi

29 Saṭḥ-ı neşīb-i dāmenine irmeden daḫı
Ġāyet bulur medāric-i burhān-ı süllemi

30 Kāfir bileydi ma^{c}nī-i levḥ-i żamīrini
Taġyīr iderdi vaṣf-ı Mesīḥ ibn-i Meryemi

31 Ey mefḫar-i ṣadāret-i ^{c}uẓmā bu gün benüm
Sulṭān-ı kişver-i süḫanuñ ṣadr-i a^{c}ẓamı

32 Belki benem şükūh-ı tamām-ı kemāl ile
Dünyā-yı nes̱r ü naẓmuñ emīr-i müsellemi

33 ^{c}İşret-sarāy-ı fikretüm ehl-i ṭabī^{c}ate
Yād itdirür neşāṭ-ı ḫarāb-ḫāne-i hemi

34 Kilk-i terüm mütūn-ı şu$^{\supset}$ūnuñ mütercimi
Levḥ-i dilüm şurūḥ-ı fünūnuñ mütercimi

35 Taḳlīd mümteniʿ baña zīrā ki bir degül
İʿcāz-ı Mūsevī ile tezvīr-i Belʿamī

36 Çekdürmedi faḳīre bu ḥayret-sarāyda
Ḥaḳḳuñ kemāl-i raḥmeti feyż-i dem-ā-demi

37 Ne ḳayd-ı cerr-i dest-i faḳīrān-ı lā-s̱emerī
Ne çīn-i cebhe-i ʿuẓemā-yı mülaḥḥamī

(Nā-tamām)

S.54; (İ2 S.45)

38

DER SİTĀYİŞ-İ DĀRU'L-ESLİḤĀ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Ḥabbeẕā ṭāḳ-i nevīn ṭarz-ı muʿallā-ṭārem
Ki ider vaṣfı lisān-ı fuṣaḥāyı ebkem

2 Ḫalḳ u īcād olalı ḳaṣr-i ser-efrāz-ı felek
Görmedi çeşm-i ḳażā böyle binā-yı aʿẓam

3 Dil-rübā öyle ki itdükçe naẓar heyʾetine
Ḫāṭırından çıḳarur bāġ-ı Bihişti Ādem

4 Dil-güşādur o ḳadar cāẕibe-i dīdārı
Ki ḳomaz āyine-i ḫāṭırada jeng-i elem

5 İrtifāʿı o ḳadar kim iremez ġāyetine
Ḳuvve-i vāhime nüh-çarḫı iderse süllem

6 Semt-i esfelde ḳalur nüh ṭıbaḳ-i āyine-fām
Naẓra bālāsına tedrīc ile basduḳca ḳadem

178 3 —İ2

7 O ḳadar ṣāf ki dīvār-i mücellāsında
Görinür sīne-i dil-berdeki rāz-ı mübhem

8 Ṣānki bir dil-ber-i sengīn-dil-i müstes̱nādur
Ki ider seyr idenüñ ^{c}aḳlını ḥayret der-hem

9 Ḥādis̱ olmaḳla bu nev-dā^{c}ire fayṣal buldı
Cevher-i hestī-i gerdūndaki da^{c}vā-yı ḳıdem

10 O ḳadar cālib-i ervāḥ-ı muḳaddesdür kim
Oğlını bunda bulur gökde ararken Meryem

11 ^{c}Ālem-i şevkete her ḳullesi bir Ḳāf-ı muḥīṭ
Felek-i devlete her küşesi bir burc-ı etem

S.55

12 Saḳf-ı eyvānı ser-i bu^{c}d-ı mücerredle mümās
Temeli pāyuña gāv-ı zemīne munżam

13 Dīn-i Aḥmed gibi tā ḥaşre ḳadar pāyende
Himmet-i şāh-ı cihān gibi bülend ü muḥkem

14 Ṣadme-i dehr ile itmezdi ḳabūl-i zilzāl
Olsa eyvānı sipihrüñ bu ḳadar müstaḥkem

15 Revzeninden görinür Kāşġar ü Çīn ü Ḫuten
Yalñuz Çīn degül belki çemen-zār-i İrem

16 Ṭāḳ-i bābında yazılmış ḳalem-i ḳudret ile
Naṣr-i pey-der-pey ile mevhibe-i dem-ber-dem

17 Vāsi^{c} ol rütbe ki bu dā^{c}ire-i ^{c}ālü'l-^{c}āl
Nisbet olınsa aña pest ü bülend-i ^{c}ālem

18 Bir avuç ṭopraġa teşbīh olınur küre-i ḫāk
Bir içim ṣu gibidür ḳulzüm-i çarḫ-i a^{c}żam

19 Çıḳdı ^{c}ayyūḳa bunuñ ṣaḳf-ı bülendi ammā
Ḥasedinden yere geçdi ẖuṣemā tā perçem

20 Ṭāḳ-ber-ṭāḳ mıdur ṣaẖn-ı mu^{c}allāsında
Çarẖ-ber-çarẖ mıdur āh n'olurdı bilsem

21 Sedd-i İskenderi bir ṭaşına almaz insān
Ṭāḳ-i Kisrāya ġubār-i derin olsun virmem

22 Kūh-ı billūr mıdur yā cebel-i nūr mıdur
Ne bu temkīn ü metānet ne bu şekl-i ẖurrem

23 Ḥāṣılı ḳubbe-i nüh-ṭāḳ-i sipihr altında
Böyle bir dā^{c}ire yapılmadı bundan aḳdem

24 İki yılda bunı inşā idemezdi üstād
Farażā olsa da sa^{c}yinde kerāmet mudġam

25 Himmet-i ^{c}āliye-i şāh-ı cihān yapdurdı
Buña ḳādir olamaz ḳuvve-i ḥükm-i mübrem

26 ^{c}Alima'llāh kerāmet gibi bir ma^{c}nādur
Mülke aḳṣā-yı mühimmāt idi bu emr-i ehem

27 Bunda ārāste esbāb-ı fütūḥāt-ı ^{c}Ömer
Bunda perdāẖte ālāt-ı neberd-i Rüstem

28 Āferīn himmetine pādşeh-i devrānuñ
Bu ḳadar ancaḳ olur mu^{c}cize-i dest-i kerem

29 O şehenşāh ki evṣāfını Cibrīl-i emīn
Kilk-i ilhām ile bu gūne ider levḥa raḳam

30 ^{c}Aḳl-ı küll-mertebe Ḫāḳān-ı Felāṭūn-ferheng
Āsmān-kevkebe şāhenşeh-i seyyāre-ḫadem

31 O cihān-dār ki taḥṣīl-i rıżā-yı Ḥaḳ içün
Ṣırf yek-rūzesidür mā-ḥaṣal-i maʿden ü yem

32 ʿAdl ü tedbīr-i mühimmātda Fārūḳ-i ʿArab
Devlet ü ḥaşmet ü dārātda Dārā-yı ʿAcem

33 Bāb-ı iclāline İskender-i Rūmī çāker
Şāhid-i baḫtı ile Yūsuf-ı Mıṣrī tevʾem

34 Kef-i cūduñda maḳāllīd-i kerem müsteḫir
Bāb-ı luṭfuñda ṣanādīd-i ümem müstaḫdem

35 Ḫāṭırı mehbiṭ-i envār-i füyūż-ı Raḥmān
Ḳalbi āyīne-i tevfīḳ fuʾādı mülhem

36 Ḳubbe-i ʿizzetüñe nüh-felek āveng-i çerāġ
Kaʿbe-i himmetüñe per-i melek ferş-i ḥarem

37 ʿAvn-i ʿadliyle zamān tāze-kün-i ʿahd-i ʿÖmer
Feyż-i luṭfuyla cihān reşk-i ṭarāb-ḫāne-i Cem

38 Hedef-i tīrine kirpās-ı ʿademdür cevşen
Zaḫm-ı şemşīrine elmās-ı eceldür merhem

39 Bulmadı seyfini taʿrīfe edā-yı çesbān
Dest-i vaṣṣāf-ı ḳażāda iki şaḳ oldı ḳalem

S.56

40 Berḳ-i elmās-żamīrinden uçan tīr-i şihāb
Siper-i mihri ider laʿl-i Bedaḫşān-ı ʿadem

41 Ḥaşre dek dürr ü güher yaġdurur ebr-i bārān
Bāġ-ı luṭfuñdan eger olsa havā ber-şeb-nem

42 Dāverā pādşehā Ḫusrev-i encüm-sipehā
Ey Ḫudāvend-i ʿAlī-sīret ü Ṣıddīḳ-şiyem

43 İşte āsār-i selef işte tevārīḫ-i ḳadīm
Gelmedi sencileyin ᶜāleme bir kān-ı himem

44 Devlet ü milleti ᶜĪsā gibi iḥyā itdüñ
Tāzelendi yeñiden kühne binā-yı ᶜālem

45 İşte āsār-i celīlüñ mütevātir şāhid
Lāzum olmaz bize v'allāh bu daᶜvāda ḳasem

46 Pādşāhum saña Ḥaḳ virdi bir aᶜlā mesned
Ki anuñ taḫt-ı nüfūẕuñdadur efrād-ı ümem

47 Saña bir ṭāᵓife rām oldı ki fermān itseñ
Ḳulle-i şāhiḳa-i çarḫa ider rekz-i ᶜalem

48 Ebr-i ḳahruñ yalıñuz ḳıbleden eylerse ẓuhūr
Yağdırur ḳuṭb-ı şimāl üstine berḳ-i mātem

49 Keremüñ bāriḳa-i nār-i cemāl-i raḥmet
Ġażabuñ ṣāᵓiḳa-i ḥükm-i ḳażā-yı mübrem

50 Merkez-i dāᶜire-i devr-i ḫilāfetsin sen
Sensüñ Allāhu Teᶜālāya vekīl-i aᶜẓam

51 Sāḥa-i mülket-i dünyāda senüñdür fermān
Sen Süleymān-ı zamānsın saña muhtaṣ ḫātem

52 Bir senüñ gibi şehenşāh-ı keṡīrü'l-ḫayrāt
Āsmān görmedi Allāhu Teᶜālā aᶜlem

53 ᶜAvniyā ḫayr duᶜā itmege nevbet geldi
Ġayrı taṭvīl-i kelām eyleme ebsem ebsem

54 Ḥaḳ Teᶜālā ide ol Ḫüsrev-i ᶜālī-şānı
ᶜÖmr-i efzūn ile ārāyiş-i bezm-i ᶜālem

55 Ḳıble-i ᶜālem olup bār-geh-i salṭanatı
Ṣāf ola ᶜahd-i dil-ārāsı miṡāl-i zemzem

56 Künbed-i devlet-i aᶜdāsına düşsün her bār
Feyż-i ᶜömr ana bedel ṣāiḳa-i şīven ü ġam

57 Temelinden yıḳılup yerlere geçsin ḫaṣmı
Ola düşmenleri maḫẕūl ü perīşān-dijem

39

NĀ-TAMĀM ḲAṢĪDEDEN*

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Yād idüp rūḥunı ḳurbān idecek yerlerdür
Baña bāb-ı keremüñ Ādeme gül-zār-i Naᶜīm

2 Vaḳt-i Ādemde bir İblīs idi ancaḳ reh-zen
Şimdi şeş cānımı żabt itdi şeyāṭīn-i racīm

3 Bu ḳadar dīv ü şeyāṭīne bir ādem ni'tsün
Meger imdād ide tevfīḳ-i Ḫudāvend-i raḥīm

4 Cennet-i der-gehini yād idüp āh itdükce
Başdıġum yerde ᶜalevlenmededür nār-i caḥīm

5 Bāġ-ı cennet didigüm ẕāt-ı humāyūnuñdur
Neyleyüm Cenneti sensüñ ġaraż ey mihr-i ḳasīm

6 Var ümīdüm ki bu ṭūfān-ı cihān-gīr-i fesād
Çekilüp maḥv ola emvāc-ı belā-yı pür-bīm

7 Böyle ḳalmaz eṡer ü ṣunᶜ u çep-endāz-ı felek
Rām ider ehline bir gün anı Allāh Kerīm

---

* DT'de: Ḳaṣīde-i...

8 Bu felāketleri iẓhāra felek mużṭar idi
Aña da itmeyelüm nāfile tevbīḫ-i elīm

9 Felek-i şuʿbede-bāz oynayamazdı bu ḳadar
Eger üstād-ı ḳażā eylemeseydi taʿlīm

10 Böyledür ḳāʿide-i ʿālem-i yeʾs ü ümmīd
Kiminüñ saʿyı müvellid kiminüñ baḫtı ʿaḳīm

11 Ṭāliʿi yār olanuñ ḫaṣmı ṣarar yarasını
Böyledür ḳuvve-i teʾyīd-i Ḫudāvend-i ḥakīm

12 Baḫtı yār olmayanuñ yār açar yarasını
İtmesün kimseyi Ḥaḳ zaḫm-keş-i baḫt-ı leʾīm

13 Emr ḳıl ṭāliʿ-i mesʿūduña ey reşk-i melek
Baḫt-ı menḥūsuma ber-mesʿadet itsün taʿlīm

14 Saña Ḥaḳ ḳuvve-i heft aḫteri rām itmişdür
Āsmān ḥükmüme fermān gibi eyler taʿẓīm

S.82

15 Gördigüm nūrı senüñ nāṣiye-i pāküñde
Görmedi Ṭūrda Allāh bilür çeşm-i kelīm

16 Cilve-gāh-ı naẓar-i Ḥażret-i Mevlānāsın
Sırr-i Sulṭān Veled ḳalb-i selīmüñde muḳīm

17 Eylemişdür saña ṣad mülk-i Süleymān iḥżār
Sendeki ḳuvve-i ḳudsiyye ile ḳalb-i selīm

18 Saña mīrāṣdur ecdād-ı hümāyūnuñdan
Evvelā ... eyler aña aḳl-ı fehīm

---

179 18: —DT, —İ1; 18b eksik

19 Sen velī-zāde-i ḳudsī-güher-i devletsin
Ey kerīm ibn-i kerīm ibn-i kerīm ibn-i kerīm

40

NĀYĪ AḤMED DEDE

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ḫabbeẕā ṣīt-i dil-āvīz-i Sirāfīl-peyām
Ki ẓuhūrıyle ḳopar velvele-i yevm-i ḳıyām

2 El-emān zemzeme-i muᶜcize-i cān-perver
Hey meded feyż-i revān-baḫş-ı ḥakīm-i ᶜalām

3 Ṣīt-i muḥriḳ-nefes-i aḳdesidür bir ẕātuñ
Ki refīḳ-i demidür Feyżī meşhūr-i be-nām

4 Ḳuṭb-ı nāmī-i zamān Ḥażret-i Aḥmed Dede kim
Virmiş Allāh aña evc-i saᶜādetde maḳām

5 Dise bir kerre eger ᶜaşḳile Allāh Ekber
Eyleye kāfir-i ṣad-sāle ḳabūl-i İslām

6 Vaṣf-ı ṣavt ile o ḫārābī-i muᶜciz-nefesüñ
Ḥaşre dek güm güm ider dāᵓire-i heft ecrām

7 İctimāᶜ eylese āvāzın ᶜafaḳ-i melekūt
İdemez perde-i lāhūtda bir dem ārām

8 Ṭaġa ᶜaks eylese āvāz-ı ḳıyāmet-ḫīzi
Ṭayerān eyliye mānend-i hümā seng-i ruḫām

9 Mālik-i dūzaḫ eger naġmesini gūş itse
Beyt-i nīrāna düşer fāᵓiḳa-i berd ü selām

10 Rūḥ-revādur o ḳadar ġulġuli kim feyżinden
Cān bulur ṣūret-i mevhūme-i tims̱āl-i menām

11 Eṣṣalā-ḫᵛān-ı ṣalāt oldıġı demde ḥużżār
Diyemezler daḫı Fārābi-i meşhūra imām

41

S.88; (İ2 S.57)

ḲAṢÎDE-İ ḪAMRİYYE

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Mey ol zamān ki ḥükm-i seriᶜü'l-beyān ider
Kemter gedāyı pādşeh-i ins ü cān ider

2 Bir feyżi var ki neşᵓe-i ḥālet-fezāsınuñ
Cism-i s̱aḳīl-i vāᶜiẓi rūḥ-ı revān ider

3 Māᶜü'l-ḥayāt-ı rūḥ-fezādur ki cürᶜası
Pīr-i zebūn-ı ḫam-şüdeyi nev-civān ider

4 Mey bir girān-bahā güher-i ṣāfdur anı
Tāc-ı hezār şāha virenler ziyān ider

5 Gāhī ki ḥükm-i neşᵓe-i maḥşer-pesend ile
Tebdīl-i ḥükm-i dāᶜire-i kün fe-kān ider

6 Taḥte's-s̱erāyı fevḳ-i S̱üreyyāya ḳaldırur
Fevka'l-aᶜlāyı mezlaḳa-i ḫāk-dān ider

7 Bir rūḥ var ḳadeḥde ki iᶜcāz-ı neşᵓesi
ᶜÖmr-i ḳaṣīri vāṣıl-ı āḫir zamān ider

8 Māhiyyet-i ḫalāyıḳı taġyīre başlasa
Şīr-i jeyānı seg segi şīr-i jeyān ider

9 Şıddīḳ-i pāk-mezhebi zındīḳ-i tīre-dil
Zındīḳ-i ḫāk-meşrebi şıddīḳ-i şān ider

10 Dār-i Naᶜīmi Hāviye-veş cāy-ı tārmār
Nār-i Caḥīmi reşk-i riyāż-ı Cinān ider

11 Bir feyżi var ki ḳaṭre-i nā-çīzi müflisi
Müstaġnī-i menāfīᶜ-i deryā-yı kān ider

12 Bir iḳtidārı var ki şükūh-ı tamām ile
Sermestī-i pādşāha memālik-sitān ider

13 Bir ḥükmi var ki ḫāk-i reh-i iftiḳārdan
Bām-ı sipihre taᶜbiye-i nerdübān ider

14 Ḳuvvet-dih olsa ger żuᶜefā-yı ḫalāyıḳa
Her bī-vücūd-ı ẕerreyi bir āsmān ider

15 Seng-i hedefde ᶜaks-nümā olsa pertevi
Seng-i hedef ḫadeng-i ḳażāyı kemān ider

16 Ādem odur ki cām-ı revān-baḫş-ı bādeye
ᶜĪsā-yı vaḳt olursa da teslīm-i cān ider

17 Ādem odur ki cevher-i rūḥ-ı revānını
Īs̱ār-i ḫāk-i der-geh-i pīr-i muġān ider

42

(İ2 S.58)

NAẒM-I PERĪŞĀN

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Bir dil ki munṭaẓır-şüde-i ṣubḥ-ı kāmdur
Çeşm-i ümīdi tā-be-ebed lā-yenāmdur

2 Hep tābiᶜüz ẕehābına yoḳ bizde ictihād
Mecnūn bizüm cemāᶜata ᶜāḳıl imāmdur

3 Vāᶜiẓ taṣarruf eylemesün keyfe mā-yeşā
Cūy-ı neşāṭ-ı duḫter-i rez nehr-i ᶜāmdur

4 Ey kīmyā-yı devlete müştāḳ olan faḳīr
Kibrīt-i aḥmer añladıġuñ iltizāmdur

5 Pīr-i şarāba ḥürmet iderlerse çok mıdur
Rindān-ı ᶜaşḳa mey-kede beytü'l-ḥarāmdur

6 Hep devr-i sūznāk-ı Ḥüseynīyi añdırur
ᶜUşşāḳa evc-i ġam ne mübārek maḳāmdur

7 Çeşminde ḫastelik ne ḳadar rūḥ-baḫş ise
Zülfüñde iḫtilāl o ḳadar intiẓāmdur

8 ᶜArᶜarda berg ü sāz ne mümkin ṭūrābsız
Esbāb-ı iḥtişāmı ḫavaṣṣuñ ᶜavāmdur

9 Ḫāl-i siyāh-ı yār gibi bir sevād-ı şer
Ben görmedüm laḳırdısı ḫayrü'l-kelāmdur

10 Başmaz ayağını oraya şeyḫ-i dīv-ḫūy
Mey-ḫāne bāde-keşlere dārü's-selāmdur

11 Gerdūn taḫt-ı menzil-i rāh-ı viṣālde
Yek-dīgeri içinde ḳurulmış ḫıyāmdur

S.89

12 Diḳḳatle baḳsañ ekṡer-i erbāb-ı ṡervete
Dünyāda sūd u şer sebeb-i izdiḥāmdur

13 ᶜĀlem muṣaḫḫar olsa n'ola zen-menişlere
Dest-i ḳażāda tīġ-i zebān der-niyāmdur

14 Emvāc-ı renk-i ^{c}ārıżın elüñde her girih
Ṣayd-ı hümā-yı evc-i tecellāya dāmdur

15 Bu kār-gāh içinde cünūndur kemāl-i ^{c}aḳl
Dīvāneler bütün ^{c}uḳalā-yı kirāmdur

16 Āb-ı ḥayāt-ı la^{c}lüñi şerbet ḳıyās iden
Ḫıżr nebī olursa bile telḫ-kāmdur

17 Bir nābdur ḫalāṣ iden erbāb-ı şöhreti
Maḫlāṣ bu beyt-i kevn ü fesād içre nāmdur

18 Ey māh laḥẓa laḥẓa senüñ'çün fiġānumuz
Āmed-şüd-i sinīn gibi ber-devāmdur

19 Ey kīmyā-yı devlete müştāḳ olan faḳīr
Kibrīt-i aḥmer añladıġuñ iltizāmdur

20 Baḳduḳça ḳadd-i dil-keş-i maḥşer-pesendüñe
Her sā^{c}atum nümūne-i yevmü'l-ḳıyāmdur

21 Sersām-ı ḫayra çeşm iden ehl-i baṣīreti
Devr-i serī^{c} āyine-i ṣubḥ u şāmdur

22 Terk-i ehem-i ^{c}ām ile kesb-i mühim-i ḫāṣ
Aṣḥāb-ı dār ü gīr ehemmü'l-mehāmdur

23 Ser-māye-i ḫazāyin-i imkān yetişmedi
Devlet-sarāy-ı mihr-i vefā nā-tamāmdur

24 Merhem-fürūş olan ḥükemā zaḫm-ı ^{c}āleme
Ben bildigüm gürūh ise bir ḳaç cüẕāmdur

---

180 18: İ2'de 20. beyit

181 19: İ2'de 4.beyit

182 20 İ2'de 18.beyit

183 21b yevmü'l-ḳıyāmdır: ṣubḥ u şāmdır DT

25 Fermān-ı müstaḳil-i şehenşāh-ı ḥüsn ile
Mülk-i cefāda ḳatl-i ġarībān niẓāmdur

26 Cānum fedā o bende-i nā-kāma kim aña
Şāhān-ı pür-ġurūr-i memālik ġulāmdur

27 Bir āftāb içün o da mey-ḫūn nişestedür
Bilmem niçün libās-ı şafaḳ lāle-fāmdur

28 Ṣordum şifā-yı derd-i ġamı bir ḥekīmdür
Şāfī cevāb virdi ki şürb-i müdāmdur

29 Şāhum tiyātro-ḫāne-i ^{c}ālemde ḥālümüz
Īrāṣ-ı ḥayret eyleyecek bir dırāmdur

30 Ḥükm-i viṣāl ü serv-ḳad-i ^{c}anberīn-ḫıṭa
Emr-i muḥāl ü ṭūl-i emel fikr-i ḫāmdur

31 İster inanma ister inan ḳavl-i vā^{c}iẓe
İsnād-ı ṣıdḳ u kizbe maḥal bir peyāmdur

32 Şem^{c}-i dili ṣiyānet içün rūzgārdan
Ṭursun piyāle revzen-i ḫāṭırda cāmdur

33 Taḥḳīr iden bir āfet-i āşūb-cān ise
^{c}Āşıḳlara ḥaḳāret ü cevr iḥtirāmdur

34 Cān-ı ^{c}adū-yı ġālibi almaḳ diler ża^{c}īf
Maḳṣūdı bir alınmayacaḳ intiḳāmdur

35 Ṭa^{c}n itme ^{c}āşıḳāna ki teʾs̱īr-i ḥükm-i ^{c}aşḳ
Eczā-yı kāʾināta medār-i ḳıvāmdur

36 Mecrūḥ-ı ^{c}aşḳa cevher-i cān merhem olsa da
Zaḫm-ı derūnı mümteni^{c}ü'l-iltiyāmdur

37 Bir ẕerre yoḳ ki ḳayd-ı maḥabbette olmaya
^{c}Ālem esīr-i pençe-i ^{c}aşḳ u ġarāmdur

38 Mihr-i merām-ı cevher-i ferd-i ġarām-veş
Bir ẕerredür ki mümteni^{c}ü'l-inḳısāmdur

39 Me^{c}vāsı gāh mey-kededür gāh ḫum-kede
Dehr-i denīde ^{c}ārife rāḥat ḥarāmdur

40 Ma^{c}lūm olur ṣabāḥ-ı ḳıyāmetde vāḳı^{c}a
^{c}Ālem ḫayāl-i ḫ^{v}āb u mis̱āl-i menāmdur

S.90

41 Hep āhuvāne ṣayd oluyor şīr-i nerleri
Yā Rab feżā-yı dil ne ^{c}acāʾib künāmdur

42 Teshīl-i kerr ü ferr-i süvārān-ı mülk içün
Raḫş-ı ḫarūn-ı ^{c}āleme ḳānūn licāmdur

43 Var bir ḥużūr-i ḳalb-i selīm iste kim Ḫudā
Müstaġnī-i rüsūm-ı ḳu^{c}ūd u ḳıyāmdur

44 Her yerde tūde tūde ṣad ālāyiş-i la^{c}īn
Dünyā metā^{c}ı çirk ü muzaḫref ḥıṭāmdur

45 Ḫ^{v}ān-ı keremde ni^{c}met-i ^{c}uẓmā-yı ārzū
Bir loḳmadur ki mümteni^{c}ü'l-iltiḳāmdur

46 Ta^{c}dāda iḥtiyāc mı var istemez ḥisāb
Bir hemze āferīnişe tārīḫ-i tāmdur

47 Bu renk renk ġoncaları bāġ-ı devletüñ
Ḫār-i sitemle ḳuvve-ḫırāş-ı meşāmdur

---

184 46: —İ2, —DT

48 Bālā-yı ḫāk-dān da degül çarḫ-i dūd-renk
Dāmān-ı kūh-ı ġamda ᶜıyān ebr-ġumāmdur

49 ᶜAvnī bu tāze naẓm-ı perīşān-meᵓālümüz
Efkār-i ᶜāşıḳān gibi bī-insicāmdur

S.90

43

(İ2 S.61)

GÜFT-GÜY-I RİNDĀNE

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Tā key cihān-ı dūn içün ey ᶜaḳl-ı bī-mecāl
Ẕüll ü hevān ü meskenet ü ᶜacz ü ibtihāl

2 Birdür yanında rind-i ḫarābāt-ı ḥikmetüñ
Tāc-ı mücevher-i Key ile pāre-i sifāl

3 Ḥammām-ı pür-ḥarāret-i çarḫ-i kebūdda
Bir ṭās-ı ser-nigūn ḳodılar bir de peştemāl

4 Ābisten-i nefāyiḥ-i ḳuds olsa ümmehāt
Ābā-yı çarḫa cevher-i kül ḳılsa intiḳāl

5 Merdüm-keyā ṭoġar yine ümm-i zamāneden
Yā Rab nedür ṭabiᶜat-ı küllīde bu kelāl

6 Laᶜnet ricāl-i ᶜāleme yā eyyüheᶜn-nisā
Nefrīn nisā-yı nā-kese yā eyyüheᶜr-ricāl

7 Ṭoḳmaḳla ṭıḳmasaydı eger pençe-i ḳażā
Bīrūn olurdı ḥavṣaladan zār-i lā-yüḳāl

8 Sāḳī fürūġ-ı cām ile tenvīr-i ᶜālem et
Dünyāyı tār ḳıldı bize ẓulmet-i melāl

9 Ṣun bir şarāb zāhide kim farṭ-ı neşʾeden
İblīse Ḥaḳ āḫireti eylesün ḥalāl

10 Ben ser-ḫoşem diyenlere añlat ne ḥāldür
Keyfiyyet-i ḥaḳīḳat-ı ser-mesti-i kemāl

11 Ser-mest odur ki zūr-i hevā-yı şarābdan
Maġz-ı serinde mevc ura ṭūfān-ı iḫtilāl

12 Ser-mest odur ki olsa daḫı çāk çāk-i ġam
Ẕātında ḥiss olınmaya ās̱ār-i infiʿal

13 Ser-mest odur ki maḥşere varınca söyleye
Siz kimsüñüz bu yer ne maḥaldür nedür bu ḥāl

14 Ser-mest odur ki olmaya yārā-yı naẓrası
ʿArż-ı cemāl ḳıldığı gün Rabb-i ẕüʾl-celāl

15 Ser-mest odur ki ḳalmaya reftāra ḳudreti
Farẓā güşāde olsa der-i Cennet-i viṣāl

16 Ser-mest odur ki ʿAvnī-i mest-i müdām-veş
Hep cāma dāʾir ola zebānında ḳīl u ḳāl

S.90; (İ2 S.62)

44

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Dünyā evi ki ʿīyşgeh-i şeyḫ ü şābdur
Mānende-i ʿimāret-i vīrān-ḫarābdur

2 Bī-perdedür o rütbe ki āyīne-i ḥayā
Īcāb-ı neng ü ʿār idecek bir ḥicābdur

185 14b ḳıldığı: ittigi İ2

3 Dünyā odur ki melᶜabe-i şeyḫ ü şābdur
Yoḳ bir mekīn içinde anuñçün ḫarābdur

S.91

4 Evvel zamānda mesken idi nevᶜ-i Ādeme
Şimdi cihān didükleri dārüʾd-devābdur

5 Seyr it taḳallübātını eṭvār-i ᶜādemüñ
Ḫayr ü edeb günāh ü şerāret s̱evābdur

6 Baḳ pāre pāre olmadadur ḳāle-i suʾāl
Mıḳrāż lā-mübāşir-i ḳaṭᶜ-ı cevābdur

7 Ḫayrüʾl-kelāmı ṭaᶜn olan insān-ı bed-zebān
İnsān degül biᶜaynihi şerrüʾd-devābdur

8 Āheste reh-rev ol ki bu vādīde ḫākler
Dest-i Tehemten ü ser-i Afrāsyābdur

9 Bir ḳuvve-i muḥarrikedür döndüren anı
ᶜĀlem mis̱āl-i dāʾire-i ās-yābdur

10 Nūr-i ḥaḳīḳat itmeg ile kāʾinātı pür
Her z̲erre evc-i ḥikmete bir āftābdur

11 Bu neşʾe-i ḫumāra sebeb bir ḫayāl imiş
Sen ṣanma mest iden bizi cām-ı şarābdur

12 Genc-i ᶜalāya mālik olur ḫāk-i pāy olan
Ey ḫᵛāce kīmyā-yı saᶜādet türābdur

13 Nā-kāmlıġ ile ülfet iden kāmrān olur
Nā-kām odur ki kām-ver ü kām-yābdur

---

186 3: —İ2, —DT
187 5a ādemüñ: ᶜālemüñ DT
188 11a Bu: Bir DT

14 Zīn-i kümeyt-i kāma rikāb olsa māh-ı nev
Ben vaż^c-ı pāya meyl idemem irtikābdur

15 Bir ḳaṭre ṣu bulınmadı dil-teşnegān içün
Deryā-yı pür-telāṭum-ı devlet serābdur

16 Ṣınf-ı gedā-yı bī-ser ü pādan mülūke dek
Muṭlaḳ birer belā ile herkes muṣābdur

17 Ferrāce-i riyā gibi şeyḫ-i keẕūbda
Ruḫsāre-i ^{c}uyūba münāṣib niḳābdur

18 Endīşe-i ṣevāb ḫaṭā-yı ^{c}aẓīm olur
Bir yerde kim ḫaṭā-yı müsellem ṣevābdur

19 Her gerdişinde naḳş-ı diger-gūn nümūn olur
Gerdūn ġarīb-i āyine-i inḳılābdur

20 Ben görmedüm menāfi^{c}ini ḳābiliyyetüñ
Ehliyyet ehl-i himmete ber-intisābdur

21 Bu cīfe-i cihān içün ālūde-rūy olup
Dendān-nümā-yı ġayret olanlar kilābdur

22 Luṭf-ı kibāra ṭālib olan mübtelā-yı ġam
Bir teşnedür ki ^{c}āşıḳ-i taṣvīr-i ābdur

23 Şu āb-gūn ḳabāyı sipihr-i muṭabbaḳuñ
Zehrābe-i melālde bir ḳaç ḥabābdur

24 Ṣaff-ı külüng-i āh-ı felek-gīre ḳıl naẓar
Gūyā ḳaṭār-i ed^{c}iye-i müstecābdur

25 ^{c}Avnī nevāl-i sofra-i erbāb-ı cāh içün
Göz yaşları şarāb cigerler kebābdur

45

GÜFT-GŪ

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Yine enfās-ı nesīm eyleyüp iḥyā-yı çemen
Maḥşer-i feyż-i bahār oldı feżā-yı gül-şen

2 Bir pīl-i būḳlemūn-reng-i muḳavves ḳurılup
Cennet-i gül-şene açıldı her eşkūfe-i şen

3 Rīg-i elmās gibi ᶜaks-i żiyā-yı ḫurşīd
Oldı ḳālīçe-i sebz-i çemene naḳş-efken

S.92

4 Per-i ṭāvūs gibi rūy-ı zemīn reng-ā-reng
Nāf-ı āhū gibi ẕerrāt-ı hevā ġāliye-zen

5 Bikr-i gül-ġonce gibi perde-bīrūn oldı bütün
Nerede var ise bir dil-ber-i gül-pīrāhen

6 Ṭavr-i temkīnüme dehşet-zen-i zilzāl oldı
Şuᶜle-i berḳ-i tecellā gibi ber-vech-i ḥasen

7 Maᶜşer-i ᶜişve yesārında fiten-ḫīz-i ḳażā
Maḥşer-i nāz yemīninde ḳażā-ḫīz-i fiten

8 Ġamzesinden yine bulmazdı amān ṭāʾir-i dil
Sāye-i şeh-ber-i Cibrīlde ṭutsa mesken

9 Nāzik ol mertebe kim ḫār gibi renciş ider
Pāyını öpse leb-i berg-i gül-naḳş-ı peren

10 Maᶜber-i ḳāfile-i maḥşer olur semm-i ḫıyāṭ
Olsa ger şems-i tenādd üzre yüzi pertev-zen

---

189 45: —İ2

11 Çīn-i gīsūsuna ger degse ḫaṭā ile ṣabā
Ser-te-ser müşg-i ^{c}abīr-āgen olur deşt-i Ḫuten

12 Şām-ı ġurbetde o meh-rū ile hem-bezm olana
Şeb-i yeldā gibi muẓlīm görinür ṣubḥ-ı vaṭan

13 Açılup gül gibi bir kūşede ārām itdi
Gül-şene neşr-i şemīm eyledi dāmen dāmen

14 Lāle-zāra şerer-i dāġ-ı taḥassür düşdi
Şu^{c}le-i āteş-i ġayretle ṭutuşdı gül-şen

15 Görüp ol ṣūret-i cān-baḫş perīşān oldum
Ne şu^{c}ūrumda eṡer ḳaldı ne yārā-yı semen

16 Ṣundı bir mey ki eger ḳaṭresini içse ölür
Ḳābil-i cevher-i sırr-i melekūt-ı Ehrimen

17 Çeşme-i āb-ı beḳā çeşme-i ḫurşīde döner
Alsa ḳandīl-i ḳamer cāmlarından revġan

18 Pertev-i dīde-i Ya^{c}ḳūb-dil-i müştāḳān
Hemdem-i Yūsuf-ı cān maḥrem-i her beyt-i ḥazan

19 Güft-gū-āver-i kāşāne-i nev-ṭarz-ı zemīn
Hāy ü hū-güster-i ġam-ḫāne-i gerdūn kühen

20 Ṣaf-der-i ḳal^{c}a-güşāyende-i ıḳlīm-i neşāṭ
Rüstem-i şīr-dil-i ṣaf-şiken-i cünd-i miḥen

21 Taḳviyet-baḫş-ı ḳuvā ya^{c}ni cenāb-ı yāre
Ki odur dā^{ɔ}ire-i kevn ü mekānı çeviren

22 Ḫ^{v}ābda içse eger cür^{c}asını bir ḥamāl
Ma^{c}den-i cevher-i idrāk ola ḫāk-i Ermen

23 Vaḳt-i ālāmda feryād-res-i ġam-ḫvorān
Şeb-i evhāmda muḫtāc-ı çerāġ-ı rūşen

24 Allāh Allāh bu ne esrār ki ser-ḫoşlar nīk
Görinür çeşmine eflāk-i mis̲āl-i Erzen

25 Bulmasaydı ḥükemā sende ʿacāʾib ḥālāt
Ḳurı boş küpde iḳāmet mi iderdi Diyojen

26 Sen eger olmasañ Allāh bilür sulṭānum
ʿĀlemi zīr ü zeber eyler idi derd ü zemen

27 Nice taʿrīf ideyüm ẕātuñı ey māye-i cān
Seni vaṣf itdi kitāb içre ḥekīm-i ẕü'l-men

28 Seni ḥaḳ üzre s̲enā eyleyemem bārī biraz
ʿArż-ı şekvā ideyüm ṭāliʿ-i nā-sāzumdan

29 Ṣūret-i şāhid-i endīşemi ibrāz itsem
İderüm nāṭıḳa-i rūḥ-ı kelīmi elken

30 Buñı teslīm ider inṣāfa gelür ādem olan
Ḳālıb-ı şaḫṣ-ı maʿānīye benem rūḥ viren

31 Nefḫa-rīz olmasa rūḥü'l-ḳudüs-i endīşem
Meryem-i siḥr-i ḥelāl olmaz idi ābisten

32 Baḥr-i eşʿārda ṭūfān-ı ḫalel ḳopduġu an
İtmesem kilk-i teri keştī-i maʿnāya seren

33 Munḳarıż nesl olup ābā-yı semāvāt-ı ḫayāl
Yerde ḳalmazdı mevālīd-i hünerden bir ten

S.93

34 Ḳurı bir sözle tefāḫur mı iderdüm bu ḳadar
Bende ecnās-ı hüner olmasa maḫzen maḫzen

35 Beni ol ḫ^{v}āce-i naḳḳād-ı tefārīḳ-i hüner
Kemterīn mā-melekidür güher-i bār-i suḫan

36 Bir ḫazef-pāre-i nā-çīz ḳadar ḳadrüm yoḳ
Gevher-i naẓmuma reşk eyler iken baḥr-i ^{c}Aden

37 Kāşki ben daḫı bir cāhil olaydum ya^{c}ni
Olmasam ^{c}ārif-i ṣāḥib-dil-i bī-hemtā ben

38 Şu^{c}le-i cevher-i idrāk ile yanmaḳdan ise
Rāḥat-ı leyle-i ẓalmā-yı cehālet ehven

39 Rācil-i sāha-i miżmār-i kemāl olsa idüm
Gösterürdi baña da baḫt-ı siyeh bir tevsen

S.94; (İ2 S.130)

46

İBN-İ HİND*

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 İbn-i Hind ol ki naḳd-i īmānı
Ṣad-nifāḳ ile pür-saḳāmetdür

2 İtdigi irtikābdan nāşi^{c}
Şi^{c}a ^{c}indinde şerr-i ümmetdür

3 İddi^{c}ā itdi ba^{c}żı ehl-i ġaraż
O da ^{c}uḳbāda ehl-i Cennetdür

4 Didiler kim ṣaḥābi olmaḳla
Aña sebb eylemek ḳabāḥatdur

5 Çünki aṣḥāba ṭa^{c}n-güy olmaḳ
Mūcib-i küfr olur fezāḥatdur

* Mu^{c}āviye ve Yezīd İ2

S.95

6 Bu ʿamelden Ebū Yezīd daḫı
Vāye-dār-i hezār-töhmetdür

7 Ḥaydara laʿnet itdi minberde
Müttefaḳdür bu emr-i müs̱betdür

8 Ehl-i beyt-i Resūle laʿnet iden
Lāyıḳ-i ṣad hezār laʿnetdür

9 Anlaruñ laʿnı ʿafv olursa eger
Bizüm ʿafv olmamaḳ ne ḥikmetdür

10 Ḥaşra gelmez o ẓālimüñ ġadri
Ẕikri müstelzem-i küdūretdür

11 O zamānda olan cerūb ü ḳıtāl
Bunlaruñ ekdigi reẕāletdür

12 Bozdı aḫlāḳını bütün ʿArabuñ
Ne ʿArab belki cümle ümmetdür

13 Kendidür mebdeʾ-i fesād fesād
Ḳaldı andan şenīʿ sünnetdür

14 Devlet ü dīni maḥv idenlere hep
Ḥaşre dek ḥiṣṣedār-i şirketdür

15 Pederi māderi özi oğlı
Ḫaṣm-ı dīrīn-i cāhiliyyetdür

16 İbtidā ḳırdılar o dendānı
Ki der-i ḳülzüm-i risāletdür

---

190 9: —DT, —İ1
191 13: —DT

17 Ciger-i ^{c}amm-i Ḥażreti yediler
Bu köpekler mi ehl-i Cennetdür

18 Aldılar ḥaḳḳ-i Şāh-ı Merdānı
Dīne dehşetli bir ḥaḳāretdür

19 İbn-i Şıddīḳı yaḳmaḳ āteşde
Āl-i Süfyāna eski ^{c}ādetdür

20 Ḥasanü'l-müctebāyā semm virmek
Özge küfrān-ı nān ü ni^{c}metdür

21 Pādşāh eylemek Yezīd-i bedi
^{c}Afv olınmaz büyük ḫabāṣetdür

22 Kerbelā vaḳ^{c}ası şehādet ider
Ki bu ḳavm ehl-i nār ü la^{c}netdür

23 La^{c}net olsun o ḳavm-i ẓālime kim
Her yeri bir eẕāya āletdür

47

HİCVİYE BERĀY-I ...*

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Aña nisbetle Ḥażret-i İblīs
Nev^{c}-i eşrāruñ ehveni görinür

2 Gerçi kim da^{c}vī-i şecā^{c}atda
Rūzgāruñ Tehemteni görinür

---

192 19a Şıddīḳ: Şıddıḳ İ2
* Hicviye: —İ2

3 Evine gelse dāᵓīn-i ẕātı
Kendi pinhān olur zeni görinür

4 Maᶜnīde mülḥid ü merdūddur
Ṣūretā senā-ı senā görinür

5 Ẕeyl-i destār ü āstīninde
Eṡer-i lekke-i menī görinür

6 Ḫāne-cūyān-ı fısḳ u iḍlāle
İbtidā bāb-ı meskeni görinür

7 Māl ü ḥammāmı var tüvān-gerdür
ᶜAybı oldur ki külheni görinür

8 Bu ḳadar ibtiẕāl ü baḫşişle
Yine ceẕānuñ aḥseni görinür

9 Birini görse dāmeniyle zeni
Yüzine setr ider teni görinür

10 Ḳande bir boḳ bulınsa murdāruñ
Eṡer-i enf-i aᶜnaḳı görinür

48

ẒUREFĀ-YI ZAMĀN AĠZINDAN*

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ere varmaḳ yere varmaḳ gibidür
Çünki ölmek ere varmaḳ gibidür

S.240

---

193 47/10: —İl, —DT

* Bu şiirin vezin ve kafiyesi 1. beyitte farklıdır. 2. ve 3. beyitlerin vezni: Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

2 Ḳanda bir boḳ bulınsa murdāruñ
Es̱er-i enf-i aᶜḳarı görinür

3 Kāḫ-i nāmūsı kūh u ṣaḥrāda
Çār ṭāḳ üzre minneti görinür

49

HEZLİYĀT

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Sākin-i vīrān (....) nigārāndur s...m
Mār-i aᶜẓāmdur ve-lākin şāh-ı mārāndur s...m

2 Görse bir kālāy-ı nev ḳalḳar hemān endāz olur
Çār-sū-yı vuṣlat-ı ḫūbāna mīzāndur s...m

3 Bir ḳızılbaşdur ki dūçār olsa da boḳdan boḳa
Ser-fürū itmez ṣanursın şāh-ı İrāndur s...m

4 Teşne-diller gördigi anda n'ola göt virseler
Lūle-i ser-çeşme-sār-i āb-ı ḥayvāndur s...m

5 Bir ḳarış oğlancığa ḳalḳup ḳıyām itmekdedür
Zāhid-i mağrūra nisbetle Müselmāndur s...m

6 Dil-rübālardan şikāyet eylese nānkör olur
Nāʾil-i luṭf u kerem ḫoşnūd-ı iḥsāndur s...m

---

194 Bu manzumedeki nokta noktalar (...) metnin aslında da aynı şekildedir ve müstensih veya şairin kendisi bizzat bu şekilde yazmıştır.

7 Gül-şen-i vuṣlatda atdurduḳça dest-i nāzın
Gūyiyā şād-revān-ı cevher-efşāndur s...m

50

BÜLBÜL-NĀME*

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Firāz-ı sidreden açsañ dehānuñ ey bülbül
Gülüñ ḳulağına girmez eẕānuñ ey bülbül

2 O rütbe yan ki nüh-inbīḳ-i āsmānīde
Tamām-ı gül-^{c}araḳ olsun deḫānuñ ey bülbül

3 Ne ḥāldür bu ki ḫār-efgen vücūduñ olur
Nihāl-i gülde iken āşyānuñ ey bülbül

4 Açıldı ġonca bilindi serā$^{\circ}$ir-i gül-zār
Senüñ bilinmedi rāz-ı nihānuñ ey bülbül

5 Bulur cezāsını gül rūzgār ^{c}afv itmez
O ḳanlı ḳātili ṭutmazsa ḳanuñ ey bülbül

6 Sebū-keş-i güle ^{c}aynile çeşm-i bülbüldür
Dü-cām-ı cism-i cevāhir-feşānuñ ey bülbül

7 Helāk-ı ḥasret-i gülsüñ kilāb-ı nāb ḳoḳar
Olursa şu^{c}le-niṣār üstüḫ^{v}ānuñ ey bülbül

8 Teyaḳḳun eyledi āṣār-i feyż-i faṣl-ı bahār
Senüñ görinmedi ḥālā nişānuñ ey bülbül

* Bülbül İ2

9 Bu rūzgārdur elbette pāydār olmaz
Senüñle ülfeti bād-ı ṣabānuñ ey bülbül

10 Ḳafesde ḥabs olınan pādşāh-ẕāde gibi
Sarāy-ı ^{c}ālemi ṣarṣar fiġānuñ ey bülbül

11 Ṭarīḳatüñde senüñ Gül-şen(ī) midür pīrüñ
Mürīd-i zārı mısuñ Gül Babanuñ ey bülbül

12 Tamām-ı Gül-şen-i Rāz-ı kemāl iken bu ḳadar
Şebüsterī gibi bir tercemānuñ ey bülbül

13 Nedīm-i bezm-i gülüñ olma ṭā^{c}im-i mezesi
Be-ḥaḳḳ-i ġonca keserler lisānuñ ey bülbül

14 Nedīm-i güle ḳuş-bāşı kebāb olsun
Ser-ā-ser-i beden-i nā-tüvānuñ ey bülbül

15 Münīf-i nādire-gū gül-şen-i ma^{c}ārifde
Ger olmasaydı senüñ ḳadr-dānuñ ey bülbül

16 Terāne-sīḫ-i teġazzül olur mıydı söyle
Ṭebāyi^c-i şu^{c}arā-yı zamānuñ ey bülbül

17 Uçurdular şu^{c}arā tā maḳām-ı evce seni
Ḥafīẓ-i ẕillet iken ḫānmānuñ ey bülbül

18 Feżā-yı cennete döndi ḫazīnetü'l-evrāḳ
Varaḳ-ṭırāz olalı dāstānuñ ey bülbül

19 Kemāl-i manṭıḳ-i ṭab^c-ı Ḥamīde nisbetle
Senüñ bedī^c degüldür beyānuñ ey bülbül

---

[195] 11a: Gül-şen(ī): ī vezin icabı.

20 H̬ulāṣa-i edebiyyāt-ı ᶜaṣr-i ḥāżırdur
Edā-yı vaṣf-ı bahār ü ḫażānuñ ey bülbül

(Nā-tamām ḳalmışdur)

MESNEVÎLER

1

DER-VAṢF-I YEÑİŞEHR-İ FENĀR*

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Şu^{c}arāsı tamām kāmil idi
Her yeri bir ẓahīr ü bī-dīl idi

2 Ferd-i ^{c}asrı Celāl Efendi idi
Şehrüñ üstād-ı ercü-mendi idi

3 Olmış idi o Mevlevī sulṭān
Mülk-i ma^{c}nāda ṣāḥib-i dīvān

4 Çihresi lāle-reng rīşi sefīd
Cāmesi pāk i^{c}tibārı mezīd

5 Meşrebi lā-übālī-i devrān
Ṭab^{c}ı reşk-i mecānī-i devrān

6 Şi^{c}r ü inşāda üstādumdur
Mürşid-i ṭab^{c}-ı ber-murādumdur

7 Oğlı Aḥmed Efendi bir idi
...

8 Nice tilmīẕi var Kemāl gibi
Nice ās̱ārı var Celāl gibi

9 Şehri teşrīf idince māh-ı ṣıyām
Secde eylerdi ḫum-ı bādeye cām

10 Nūr-i şehr-i mübārek Ramażān
Yeñişehri iderdi nūr-efşān

---

* 1. mesnevi: —DT, —İ1
196 7b: yok

11 Vāḳi^c olduḳca resm-i sūr-i ḫitān
Ṭālib-i ^{c}unfuvān olur pīrān

12 Cümle aḥbāb cem^c idüp as̱mār
Muntaẓam ṭablalar ider aḥżār

13 Tuḥfe virmek ^{c}ilāve-i dīndür
Yeñişehr içre resm-i dīrinidür

14 Bir ṭarafdan meşā^{c}il-i tābān
Bir ṭarafdan ḫurūş-ı raḳḳāṣān

15 Bir ṭarafdan ṣadā-yı nāy u rebāb
Bir ṭarafdan ḳalenderān-ı şarāb

16 Hāy u hūlarla memleket pür olur
Çarḫa ser-māye-i taḥassür olur

17 Devr idüp ḫāne ḫāne aḥbābı
...

18 Donatup ṭablalar şekerlemeler
Oḳınur şarḳılar tekerlemeler

19 Ḫāne-i sūra ^{c}avdet iderler
Ḫāżırūna żiyāfet iderler

20 Ṭablalar bir ḳıṭār-i dil-keş olur
Yola gitdükce her yeri beş olur

21 Bezm-i ünsiyyete ḫayāl gelür
Ġulġul-i sāzdan kelāl gelür

197 17b: yok

22 Ḳurılup perde-i raḳīḳ-i ḫayāl
Eyler üstād-ı kār ^{c}arż-ı ẓılāl

23 ^{c}Ādet-i aḥsen idi el-ittiṣāf
Birbirine żiyāfet-i eṣnāf

24 Serpilüp sū-be-sū ḫıyām-ı bülend
Reşk iderdi sipihr-i çādır-bend

25 Pīr ü bernā çıḳup temāşāya
Naẓar eylerdi vaż^{c}-ı Mevlāya

26 Nehr-i Köstemden iyleyince güẕār
Ḫuld iderdi vīrāne-i dīdār

27 Gelicek faṣl-ı cān-fezā-yı bahār
Açılurduḳ riyāża çün ezhār

28 Seyr idüp mevḳi^{c}-i mücellāyı
Yād ider maṭla^{c}-ı tecellāyı

29 Orada bir küçük kilīsā var
Ya^{c}ni bir cilve-gāh-ı tersā var

30 ^{c}Arż-ı dīdār ider o yerde bütān
Lāzum olduḳca ġāret-i īmān

31 Faṣl-ı feryād-ı ^{c}andelīb gelür
Gül-sitāndan hevā-yı ṭayyīb gelür

32 Müjdeler nev-bahārı sünbüller
Açılur semt-i gül-şene güller

33 Sū-be-sū ihvān-ı rūḥ-şikār
^{c}Azm-i ṣaḥrā ider ḳaṭār ḳaṭār

34 Nāzenīni ṣad hezār tāze nihāl
Be-hem-āġūş-ı rūzgār ü sāl

35 Görinür sebze-zār idince ḫamūş
Yemyeşil baḥr-i aḫżar-i pür-cūş

36 Ġonca-leb dil-berān-ı sīm-endām
Gül gibi çāk çāk şevḳ-i ġarām

37 Eli şemsiyyeli püser duḫter
Gūyiyā berg-i gülde ġonca-i ter

38 Bezm-i ḥelvā medār-i ṣoḥbet idi
Yeñişehr içre eski ᶜādet idi

39 Cemᶜ olup māh-pāreler her şeb
Neşr iderdi dehre nūr-i ṭarab

40 Tāzeler birbiriyle şīr ü şekker
Pīrler nāᵓil-i leb-i dil-ber

41 Pīr-i bernā-yı rūzgār tamām
Sükkerīn ḫandelerle şīrīn-kām

42 Leb-i dil-ber hemān bahāne idi
Bāᵓiṣ-i germī-i miyāne idi

S.93; (İ2 S.363)

43 İki Maḥmūd Efendi üstād
Eylemişdi şehri feyż-ābād

44 Biri Yūsuf gibi ḥasīb ü nesīb
Maḫlaṣ-ı pāki ṭabᶜı gibi edīb

45 Birinüñ daḫı maḫlaṣı s̱ānī
ᶜAḳl-ı evvel ḥaṣīṣe s̱ānī

---

198 43: —DT, —İ1
199 44: —DT, —İ1
200 45: —DT, —İ1

46 Naẓm-ı şiᶜre tevaġġul itmezdi
Ṭabᶜ-ı pāki tenezzül itmez idi

47 Yeñişehr-i fenār da ḳoyup ād
Şemᶜ-i fażlı budur iden intiḳād

48 Beride nā-murād ḥulemi zār
H̱ānmān-sūz ᶜāşıḳān-fikār

49 Gelmeden ṣafḥa-i ᶜıẕārına ḫaṭ
Çekdiler levḥa-i mezārına ḫaṭ

50 Genc iken göçdi bāġ-ı ᶜuḳbāya
Mevti ḳundāḳ bıraḳdı dünyāya

51 Firḳatiyle bıraḳdı ol meh-veş
Yeñişehr-i fenāra bir āteş

52 Evvel-i der-i ḳulzüm-i ᶜirfān
H̱āk-i der-gāh-ı Mevlevīde nihān

53 Ṣadme-i dehr ile olınca ḫarāb
İtdi taᶜmīr-i ḳabri īcāb

54 Ḥīn-i taᶜmīrde açıldı mezār
Oldı engüşt ber-dehān züvvār

55 Manẓar-i dīde kebūd-nümā
Göge نغرت nümā idi gūyā

---

[201] 46: —DT, —İ1
[202] 47: —DT, —İ1
[203] 48: —DT, —İ1
[204] 49: —DT, —İ1
[205] 50: —DT, —İ1
[206] 51: —DT, —İ1
[207] 52: —DT, —İ1
[208] 53: —DT, —İ1
[209] 54: —DT, —İ1
[210] 55:—DT, —İ1; 55b: Okunamayan kelime.

56 ᶜĀrif Aġa ẓarīf berber idi
Ṣaḥn-ı dükkānı ṣanki maḥşer idi

57 Mū-be-mū diḳḳat eyleyüp maᶜḳūl
Nā-tırāşānı eylemezdi ḳābūl

2

(İ2 S.132)

NAẒM-I DİL

Faᶜūlün Faᶜūlün Faᶜūlün Faᶜūl

1 Senüñ ey göñül pīç ü tābuñ nedür
ᶜAceb bāᶜiṡ-i ıżṭırābuñ nedür

2 Niçün āh idersüñ nedür ġılletüñ
Bilinmez nedür āh keyfiyyetüñ

3 Neden böyle dāᵓim ḥazīnsüñ göñül
Rehīn ü fiġān ü enīnsüñ göñül

4 Merāmuñ nedür nāle vü āhdan
Nedür maḳṣaduñ derd-i cān-gāhdan

5 Beni yaḳdı efġānuñ āh ey göñül
Nedür sūziş-i gāh gāh ey göñül

6 Ne bir ḥāl ile ḫurrem ü şādsuñ
Ne bir yerde ārāma muᶜtādsuñ

7 Yanar dāġ gibi āteş-efşān göñül
Aḳar ṣu gibi hey ḫurūşān göñül

8 Yamansuñ yamansuñ yamansuñ göñül
Emānü'l-emān bī-emānsuñ göñül

211 56:—DT, —İ1
212 57: —DT, —İ1

9 Niçün böyle lerzān ü pīçīdesüñ
Neden böyle sūzān ü tefsīdesüñ

10 Nedür ḥālden ḥāle bu inḳılāb
Bu ḥayret nedendür nedür bu ḥicāb

11 Nedür aṣlı bilmem bu ḥayrānlıġuñ
Nedür bāʿis̱i bu perīşānlıġuñ

12 ʿAceb nārdan mı ḫamīrüñ senüñ
Ki āteş gibidür żamīrüñ senüñ

13 Seni neşʾe-mend itmedi bu şarāb
Bu meclisde hīç olmaduñ neşʾe-yāb

14 Ẓuhūr itse bir gözde eşk-i melāl
Seni eyler emvāc-ı ġam pāymāl

15 Yıḳılsa biri sen olursuñ ḫarāb
Biri yansa der-ḥāl olursuñ kebāb

16 Fuʾāduñda bilmem bu riḳḳat nedür
Ḳabūl-i hezārān meşaḳḳat nedür

17 Vücūh-ı ġumūm-ı ḳulūb-ı figār
Bütün senden olmaḳdadur āşkār

18 Sen āyīne-i derd-i ʿālem misüñ
Tecellāña naḳş-ı her ġam mısuñ

19 Yiyüp içdigüñ derd ü zehr-ābdur
Eküp biçdigüñ ḥüzn-i aḥbābdur

S.94

20 Cihān ʿīd iderken nedür niyyetüñ
Senüñ sūgvār olmadur ʿādetüñ

21 İder ṣad hezārān-bahārān güẕer
Sen ammā açılmazsuñ ey pür--keder

22 Cihān olsa da reşk-i ḫuld-i berīn
Yine ey dil eylersüñ āh ü enīn

23 Niçün ẓulmet-ābād-ı miḥnetdesüñ
Neden şām-ı deycūr-i ḥayretdesüñ

24 Nedür derdüñ ey derd-mend-i ġarīb
Naṣībüñ bulınmaz mı ey bī-naṣīb

25 ^{c}Aceb derd ki bir devā yoḳ mıdur
Ṭabīb-i devā-āşnā yoḳ mıdur

26 Mu^{c}ālic mi yoḳ derde dermān mı yoḳ
Müdāvāt-ı endūha imkān mı yoḳ

27 Senüñ yarañ ey zaḫm-dār-i ġarām
Degül mi ^{c}aceb ḳābil-i iltiyām

28 Daḫı derd ü ġamdan uṣanmaz mısuñ
Bu zehrāb-ı ālāma ḳanmaz mısuñ

29 Semendersüñ ey Ḳays-ı āteş-perest
Ki nīrān-ı ḥasretde bulduñ nişest

30 Sözüñ ġışş iderken Felāṭunı
Cünūnuñ yamān itdi Mecnūnı

31 Cünūnuñ taḥayyür-res-i her cünūn
Yüzüñ nüsḫa-i el-cünūnu fünūn

32 Cünūn-ı mücessem misüñ ey pādşāh
^{c}Uḳūl-i mücerred saña ḫāk-i rāh

---

213 30: —DT. 30b. vezin bozuk.

33 Sen ol bü'l-ᶜaceb delisüñ göñül
Ki yanuñda dīvānedür ᶜaḳl-ı kül

34 Seni pādşāh-ı cihān itseler
Ṭarīḳuñda īs̱ār-i cān itseler

35 Nedīm-i selīmüñ kelīm olsa da
Maḳāmuñ ḥarīm-i Naᶜīm olsa da

36 Olup ḫāk-i der-gāhuña müşterī
Getürse ṣabā künc-i bād-āveri

37 Züleyḫā gibi ṣad hezārān kenīz
Fidā-yı rehüñ olsa da ey ᶜazīz

38 Yaḫud Ḫıżr ü İlyās yār olsalar
Tesellā-kün-i ġam-güsār olsalar

39 Per-i Cebraʾīl olsa da bisterüñ
Mesīḥā devā-sāz-ı müşfiḳ-terüñ

40 Yerüñ olsa da būstān-zār-i Ṭūr
Ẓuhūr eylemez sende nūr-i sürūr

41 Seni şādmān itmez ey dil-figār
Ne taḫt-ı meserret ne vaṣl-ı nigār

42 Saña nūr-i dīdār-i ẓulmet gelür
Ṣabāḥ-ı vaṭan şām-ı ġurbet gelür

(nā-tamām)

3

(İ2 S.134)

MESNEVĪ*

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 İḥtişām eyleme medyūn olma
Fikr-i vādeyle ciger-ḫūn olma

2 Evvel-i kārda encāmı düşün
Ṣubḥ-ı tedbīrde aḫşāmı düşün

3 Rāzuñı kimseye ifşā itme
Kendüñi göz göre rüsvā itme

4 Herkesi ṣoḥbete lāyıḳ ṣanma
Yaʿni her ḫāʾini ṣādıḳ sanma

5 Aġzuña gelmesün aṣlā düşnām
Dāʾimā luṭfuña ḳıl basṭ-ı kelām

6 Nāṭıḳañda ola dāʾim mücmel
Maʿnī-i nükte-i *mā-ḳalle dell*

7 Dīn ü āyīnüñe taʿẓīm eyle
Anı evlāduña taʿlīm eyle

8 Mültezem olmaya *mā lā-yelzem*
Söze ḳarışmıya *men lā-yefhem*

9 Ḫaṣm-ı bed-ḫ^{v}āhuña kīn gösterme
Göricek çīn-i cebīn gösterme

---

* 3. Mesnevi: —DT, —İ1
214 6b nükte-i mā-ḳalle dell: (Sözün güzeli) az olup çok şeyi ifade edenidir.
215 8a (gereksiz, gerekmeyen şey); 8b (anlamayan, anlayışsız)

10 Mümkin oldukca riᶜāyet eyle
Vech-i ẓāhirde ḥimāyet eyle

11 Yār ü aġyāra müdāvā eyle
Bāṭınen ḫudᶜayı icrā eyle

12 Dāʾimā ṣāḥib-i istiġnā ol
Mübtezel olma ṣakın aᶜlā ol

13 Her cenābetle yatup kirlenme
Öyle murdāra çatup kirlenme

14 Yaᶜni ḥammāmda dellāk olma
Müşterī ṣoymada çālāk olma

15 Ehl-i ᶜırż olsa da farżā dellāk
Cāme-i ᶜırżına dimez yine pāk

16 Sende varken bu güzellik terlik
Saña şāyeste midür berberlik

17 Sende varken o gümüş gibi yilek
Ne revādur ola destüñde bilek

18 Kimseye ṣallama ḳuyruḳ aṣlā
Olma ḳaḳum gibi her şaḫṣa revā

19 Ṣūretā kendüñi mollā göster
Elde tesbīḥ ile taḳvā göster

20 Bir riyā-kāra ināyet eyle
Rūz u şeb ᶜarż-ı ᶜıyādet eyle

21 Bir büyük żāta mühürdār olagör
Nām-ı nīkū ile şöhret bulagör

22 Gencsüñ ḳadrini bil cevhersüñ
Ġayrı gencīneleri neylersüñ

23 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi vechi pür-nūr
Maḳṣad-ı ṣıdḳa sezā pīr-i şekūr

24 Ṭab^{c}-ı rūşen-teri ṣāf-ender-ṣāf
^{c}Ayn-ı tesnīm idi ḥaḳḳü'l-eṣnāf

25 Almamış aġzına aṣlā kiẕbi
İrtikāb eylememiş ol ẕenbi

26 Gelmemiş mis̱li yalan dünyāya
Ḫayli gerçek er imiş pür-māye

27 Sözi cevher gibi maḳbūl-i cihān
Yüzi ḫurşīd gibi pür-leme^{c}ān

28 Dest ü dāmānını taḳbīl itdi
Ḥāl-i nā-çārını tafṣīl itdi

29 Didi ey mu^{c}temed-i cümle milel
Mu^{c}teḳiddür saña eşrāf-ı niḥal

30 Nitekim redd-i belādur ṣadaḳāt
Ṣıdḳa vā-bestedür esbāb-ı necāt

31 Bir iki öldürecek ṣāḥib-i şer
Beni ḳātil diyü ġamz eylediler

32 İlticā itmege geldüm der-gehe
Al beni sāye-i bāl ü pergehe

33 Şerr-i a^{c}dādan emīn eyle beni
Seni de ḥıfż ide Mevlā-yı ġanī

34 Merḥamet çünki teḳāżā itdi
Anı bir gūşede iḫfā itdi

35 Geçmeden bir iki sa^{c}at der-ḥāl
Çıḳa geldi iki ser-mest-i ḍalāl

36 Didiler bilmeyüz ey pīr-i zamān
Buraya geldi mi bir genc oğlan

37 Didi ey gözlerimüñ nūr ü feri
Burada ṣaḳlamışum ol püseri

38 Ṭoğrıluḳ resmini ta^{c}ẓīm itdi
Anı ẓālimlere teslīm itdi

39 O iki ḳatl olıcaḳ aṣılacaḳ
Çekdiler dāra ḥafīdi nā-ḥaḳ

40 Ḳātil ol yerde meger ḥāżır imiş
Ṣūret-i vāḳı^{c}aya nāẓır imiş

41 Merḥamet itdi hemān ol māha
Kendini atdı siyāset-gāha

42 Didi ey dār-i ber-efrāz-ı ḳaṣāṣ
Şaḫṣ-ı maṭlūbı ḫalāṣ it beni as

43 Bu nedāmetle helāk olmaḳdan
Dār-i dünyāda ip olmaḳ ehven

44 Ṣanma tezvīr ü riyādur süḫanum
Çekeyüm kendi elümle resenüm

4

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Sāḳiyā sāġar-i şarāb ḳanı
Vaḳf-ı ẓulmāt-ı āftāb ḳanı

2 Durma Allah içün baña mey ṣuñ
Sāġar-ı bādeyi pey-ā-pey suñ

3 Nuş idüp pīr iken civān olayum
Yine şeydā-yı ^{c}unfuvān olayum

4 Ḳandesin ḳande ey bahār-ı şebāb
Ḳandesin ḳandesin ey āftāb

5 Rāh-ı ḥasretde ḥākisār oldum
Dār-ı ġurbetde iḫtiyār oldum

6 Gözlerümde ḫayāl-i ḫāk-i vaṭan
...

7 Ḫānmānum gelince ḫāṭırıma
Reşk ider ḫuld-i ṭab^{c}-ı fāṭırıma

8 Orada gerçi s̱ervetüm yoġidi
Bāri bu rütbe miḥnetüm yoġidi

9 Kendi ḥālümle şād ü ḫurrem idüm
Güyiyā pādşāh-ı ^{c}ālem idüm

5

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Pāy-ı taḫt-ı mülūk-i ḥüsn ü cemāl
Merkez-i dār ü gīr fażl ü kemāl

2 Bārek'allāh sevād-ı ^{c}aḳl ü edeb
Levḥaşallāh diyār-ı şevḳ ü ṭarab

---

216 6b: —İ2, —DT, —İ1

3 Ḥāṣılāt-ı zirā^{c}et yeksān
Rızḳ-ı dünyāyı eyler istikmāl

4. Anda ber-vaḳf-ı ẓann-ı Yunānī
Nā-büt olmışdı nev^{c}-i insānī

5 Ya^{c}ni kim mermidun didikleri ḳavm
Anda ḫod rūy eyitti dinür el-yevm

6 Gerçi bu söz temām bāṭıldur
Līk medḥ-i türābı şāmildür

7. Ḳoyna der gelme der Müselmānlar
Müselmānlar ol mirānda Yunānlar

8 Ekṣeri nesl-i Aḥmedīdendür
Ṣanma aṣḥāb-ı mühtedīdendür

9 Tā fetiḥden ^{c}ārifler vardur
Ḫānedānlar şerīfler vardur

10 Cümle mażbūṭdur sülāleleri
...

11 Fikr olunduḳca nā ü şān ḳura
Müselmān idi sākinān ḳura

12 Emīn beglerle ḥācı Mūsālar
Güleler çöllerle saḳālar

13 İtdigüm iddi^{c}āya bürhāndur
...

14 Bulunur bī-ḥisāb ḳabristān
Ṭaşlarında nām ü nişān

15 Anda medfūndur erba^{c}īn ricāl
...

16 Ḳaramandan gelüp bir ehl-i kerem
Ḳılmış ol cāyı reşk-i bāġ-ı İrem

---

[217] 10b, 13b, 15b: —İ1, —İ2, —DT

MUSAMMATLAR

1

S.29; (İ2 S.32)

MÜSEDDES DER-İSTİMDĀD EZ-ḤAẒRET-İ PĪR*

Mefᶜūlü Mefāᶜīlün Mefᶜūlü Mefāᶜīlün

1 Dil-mürdeyüm ihyā ḳıl yā Ḥażret-i Mevlānā
Luṭfuñla müdāvā ḳıl yā Ḥażret-i Mevlānā

2 Sen ḫüsrev-i dervīşān ben ḫāk-i dārīşān
Luṭf eyle ḳoma giryān yā Ḥażret-i Mevlānā

3 Dil-mülkine şāhumsın her hāle güvāhumsın
ᶜĀlemde penāhumsın yā Ḥażret-i Mevlānā

4 Ālūde-i ᶜisyānum ammā ki peşīmānum
Ġāyetle perīşānum yā Ḥażret-i Mevlānā

5 Bir nāma sipāhum ben güm-kerde rāhum ben
Yek-pāre günāhum ben yā Ḥażret-i Mevlāna

6 Dil aḳlumı almışdur sevdālara ṣalmışdır
Kārum saña ḳalmışdur yā Ḥażret-i Mevlānā

7 Dil mahşer-i dāġ olsun pür-şuᶜle ocaġ olsun
Sāyende çerāġ olsun yā Ḥażret-i Mevlānā

8 ᶜAvnī gibi tārācum tīr-i ġama āmācum
İḥsānına muḥtācum yā Ḥażret-i Mevlānā

---

* İstimdād ez-Ḥażret-i Pīr İ2

S.29; (İ2 S.33)

2

MÜSEDDES DER-İSTİMDĀD-I ḤAẒRET-İ PĪR-İ DEST-GĪR

I

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Telāṭum-ḫīz olup ṭūfān-ı pür-girdābe-i dünyā
Ṭağıttı rūzgār eczā-yı fülk-i aḳlumı ḥayfā

2 Vücūdum tuḫse-bend-i yeʾs ü ḫırmān oldı ser-tā-pā
Ne sāḥilden eser ẓāhir ne luṭf-ı āşnā peydā

3 Miyān-ı lücce-i ḥasrette ḳaldum bī-kes ü tenhā
Meded yā Ḥażret-i Mollā Celālü'd-dīn Mevlānā

II

1 Senüñ ben bendeñem sen pādşāh-ı bī-naẓīrümsin
İki ʿālemde ümmīdüm penāhumsın ẓahīrümsin

2 Ḳuluñ dervīşinem sen dāhī pīrüm dest-gīrümsin
Elüm ṭut ḳurtar Allāh ʿaşḳına ni'me'n-naṣīrümsin

3 Miyān-ı lücce-i ḥasrette ḳaldum bī-kes ü tenhā
Meded yā Ḥażret-i Mollā Celālü'd-dīn Mevlānā

III

1 Kemend-i yeʾs ile bağlandı dest ü pāy-ı tedbīrüm
Şināh ü küşiş ü iḳdāma ḥālüm yoḳ amān pīrüm

2 Görenler ẓann ider levḥ-i belāda şekl-i taṣvīrüm
Beni iğrāḳa çekdi gerdenümden bār-i zencīrüm

---

219 5b "O ne güzel sahip ne güzel yardımcıdır." Hac, 22/78

220 7b ḥālüm: —İ2

3 Miyān-ı lücce-i ḥasrette ḳaldum bī-kes ü tenhā
Meded yā Ḥażret-i Mollā Celālü'd-dīn Mevlānā

IV

1 Şeb-i yeldā-yı ḥasret tīre vü tār oldı gitdükçe
Fezā-yı ġamda ẓulmetler be-dīdār oldı gitdükçe

2 Nümūd-ı mevc-i ġam kūhsār kūhsār oldı gitdükçe
Bu deryādan ḫalāsum ᶜömr-i düşvār oldı gitdükçe

3 Miyān-ı lücce-i ḥasrette ḳaldum bīkes ü tenhā
Meded yā Ḥażret-i Mollā Celālü'd-dīn Mevlānā

S.96; (İ2 S.124)

3

I

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Dükkān-ı merḥametde ᶜaceb bir devā mı yoḳ
Hep ḫastegān-ı ḥācete var da baña mı yoḳ

2 Bilmem dilümde bir maraż-ı ītilā mı yoḳ
Yoḳsa ṭabīb-i ḥāẕıḳ baᶜżen āşnā mı yoḳ

3 Her kim işitse ḫande ṣanur āh-ı serdümi
Derdüm budur ki añlamıyor kimse derdümi

II

1 Ḫoşnūdum emr-i yeʾsile ben imtizācdan
Kesdüm ümīdi ṣıḥḥat-i ḥāl ü mizācdan

2 Cānum çıḳarsa da maraż-ı iḫtiyācdan
Ben derd-i cān-ḫırāşuma geçdüm ᶜilācdan

3 Her kim işitse ḫande ṣanur āh-ı serdümi
Derdüm budur ki añlamıyor kimse derdümi

III

1 Yaʿḳūba döndüm işte bu çeşm-i ʿalīl ile
Yūsuf ṣanur gören yine biñ ḳāl ü ḳīl ile

2 Gökden edille inse daḫı Cebraʾīl ile
İs̱bāt-ı müddeʿā idemem bir delīl ile

3 Her kim işitse ḫande ṣanur āh-ı serdümi
Derdüm budur ki añlamıyor kimse derdümi

S.98; (İ2 S.123)

4

I

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Yıḳılsun ḳaṣr-i āmālüm ḫarāb-ender-ḫarāb olsun
Ümīdüm ḫāk-i berse meskenüm zīr-i türāb olsun

2 Vücūdum tā-be-maḥşer āteş-i ġamda kebāb olsun
Felek döndükce āteş-gāh-ı sīnem şuʿle-yāb olsun

3 Benüm'çün nā-be-kām olsun denilir kām-yāb olsun
Beni maḥrūm iden tek ol meh-i ʿālī-cenāb olsun

S.99

II

1 İçüp ḫūn-ı derūnum bāde-i gül-fāmdan geçdüm
Ḫumār-i ḥasretiyle neşʾelendüm cāmdan geçdüm

2 Baña nām ü nişān lāzum degüldür nāmdan geçdüm
Bi-ḥamdi'llāh maḳām-ı yeʾse irdüm kāmdan geçdüm

3 Benüm'çün nā-be-kām olsun denilir kām-yāb olsun
Beni maḥrūm iden tek ol meh-i ʿālī-cenāb olsun

III

1 Ümīd-i raḥmet itmem dil-ber-i şīrīn-zebānumdan
Uṣandurdı beni telḫ-āb-ı miḥnet ṭatlı cānumdan

2 Eger rūḥ-ı revānum çıḳsa cism-i nā-tüvānumdan
Ümīd-i kām ile ḫavf u recā çıḳmaz dehānumdan

3 Benüm'çün nā-be-kām olsun denilir kām-yāb olsun
Beni maḥrūm iden tek ol meh-i ᶜālī-cenāb olsun

IV

1 Felekde kevkeb-i iḳbāl ile ünsiyyetüm yoḳdur
O bī-gāne ile çeşm-āşnā-yı ülfetüm yoḳdur

2 Gelelden ᶜālem-i kevn ü fesāda ḥācetüm yoḳdur
Cihānda ḥāṣılı kām-ı merāma raġbetüm yoḳdur

3 Benüm'çün nā-be-kām olsun denilir kām-yāb olsun
Beni maḥrūm iden tek ol meh-i ᶜālī-cenāb olsun

V

1 Baña şerr-i duᶜā ḥaḳḳumda istidᶜā-yı raḥmetdür
Kemāl-i nā-ümīdi gerçi dūzaḫdan ᶜalāmetdür

2 Merām-ı yārı istilzām idince başḳa devletdür
Anuñçün virdüm ey ᶜAvnī bu maṭlaᶜdan ᶜibāretdür

3 Benüm'çün nā-be-kām olsun denilir kām-yāb olsun
Beni maḥrūm iden tek ol meh-i ᶜālī-cenāb olsun

S.29; (İ2 S.105)

5

MERSİYE

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Yine māh-ı Muḥarrem geldi mātem ṭutdı dünyāyı
Demidür dīde rīzān eylesün eşk-i ciger-zāyı

2 Yıḳulsun kār-gāh-ı zer-nigār-i çarḫ-i nīlī-fām
Sevindürsin felek ḳandīl-i mihr-i ᶜālem-ārāyı

3 Ṭutuşsun lāle-zār ḫār-i gül-şen dāġ-ı ḥasretdür
Tef ü tāb-ı ᶜadem tefsīde itsün heft deryāyı

4 Bozup bu encümen-gāh-ı fenāyı sāḳī-i devrān
Nigūn-sār eylesün nüh cām-ı zer-endūd-ı ḫaḍrāyı

S.30

5 Ṣuverden bir ᶜalāmet ḳoymasun ġāret-gir-i āsīb
Perīşān eylesün eczā-yı terkīb-i heyūlāyı

6 Cigerler ḳanı gül-gūn eylesün āyīne-i çarḫı
Belā ṭūfānı ġarḳ-āb eylesün ecrām-ı aᶜlāyı

7 Yanar dāġlar gibi feryādlar āteş-feşān olsun
Aḳan ṣular gibi göz yaşı ṭutsun ferş-i ġabrāyı

8 Melek insün zemīn-i Kerbelāya sūg-vār olsun
Felek bağrında yaḳsun ṣad-hezārān dāġ-ı ḫūn-zāyı

9 Şerār-i hemm irişdi mā-verā-yı perde-i ᶜarşa
Ġubār-i ġamm mükedder ḳıldı mirʾāt-ı tecellāyı

10 ᶜAceb kim yazdı bu fermān-ı ġam-mażmūn-ı ḫūn-rīzi
ᶜAceb kim çekdi bu yarlıġ-ı nā-ber-cāya ṭuġrāyı

11 Niçün ol dem ḳıyāmet ḳopmadı ʿarş ü semā içre
ʿAceb gerdūn daḫı ne günlere ṣaḳlar Mesīḥāyı

12 O gün feryāda çıḳmışken zemīnden āsmān üzre
Ḳażā ol gün niçün indirmedi ġabrāya ʿĪsāyı

13 O gün kim Kerbelā deştinde bārān-ı ʿadüvvu'llāh
Rehīn-i nār-i Nemrūd itdiler Ṭūr-i tecellāyı

14 O gün kim itdiler ḫāk üzre ḫūn-āġūşte-i āzār
Muḳaddes gül-nihāl-i gül-sitān-ı āl-i Zehrāyı

15 Sezādur dem-be-dem ḳan aġlasa Yaʿḳūb-ı dünyā kim
Gözünden ġāʾib itdi Yūsuf-ı Mıṣr-i tesellāyı

16 Bu demde çaġlayan ḳanlar gibi göz yaşları görsün
Temāşā itmiye cūş u ḫurūş-ı ḫūn-ı Yaḥyāyı

17 Bu mātem başḳa mātemdür bu ḥasret başḳa ḥasretdür
Ki aġlatdı Müselmān ü Yehūd Gebr ü Tersāyı

18 Yehūdī Müslimāna itmemişdür hem ḳabūl itmez
Yezīdüñ ehl-i beyte itdigi taḥḳīr ü īẕāyı

19 Velīʿahd oldı bir ġaddāre kim imkānı olsaydı
Ṭutar ḳāhir iderdi sūre-i İnnā fetaḥnāyı

20 Murādı aḫẕ-ı s̱ār itmekdür evlād-ı Muḥammedden
Anuñçün Kerbelāda eyledi icrā veṣāyāyı

21 Dür-i dendānını kesr itdiler Sulṭān-ı kevneynüñ
Baña ṣor dāstān-ı meşher-i Hind-i ciger-ḫāyı

(nā-tamām)

---

221 11'in b'si ile 12'nin a'sı, —İ2; 12b: 11b İ2

222 12: —İ2

223 19b "Doğrusu biz sana apaçık bir fetih açtık." Feth,48/1

S.30; (İ2 S.107)

6

MERSİYE

I

Fe^c^ilâtün Fe^c^ilâtün Fe^c^ilâtün Fe^c^ilün

1 Ağla ey dîde-i ḫûn-girye dem-i mâtemdür
Ki bu demlerde ġamm-ı dîde-i gerdûn-demdür

2 Ḳadd-bâlâ-yı felek bâr-i belâdan ḫamdur
Şafaḳuñ çeşm-i ḫurûşânı yine pür-nemdür

3 Ṭa^c^ne-i nâvek-i ḥasretle ḳażâ mülzemdür
Cûşiş-i eşk-i nedâmetle felekler yemmdür

4 Kâ^ɔ^inât âteş-i mâtemle cehîm-i ġammdur
Âhlar vâṣıl-ı nüh küngüre-i a^c^ẓamdur

5 Ağla ey dîde-i ḫûn-geşte Muḥarrem geldi
^c^Âşıḳânuñ gözi ḳan ağlayacaḳ dem geldi

S.31

II

1 Cem^c^ olup âl-i Yezîd ile hezârân kefere
Virdiler tefriḳa icrâ-yı ḳażâ vü ḳadere

2 Dökdiler âb gibi ḫûn-ı şehîdânı yere
İḥtirâm itmediler Ḥażret-i faḫr-i beşere

3 Baḳ ciger-pâre-i Zehrâya o ^c^âlî-gühere
Dikdiler re^ɔ^s-i humâyûnuñı tîğ u tebere

---

224 I/3: Ṭa^c^ne: Tuğra İ1

4 Ġarḳ olup dīde-i ḥasret gibi ḫūn-ı cigere
Ağladı ins ü melek s̱ālis̱-i is̱nā ^{c}aşere

5 Ağla ey dīde-i ḫūn-geşte Muḥarrem geldi
^{c}Āşıḳānuñ gözi ḳan ağlayacaḳ dem geldi

III

1 Gitdi bu ḳara ḫaber ^{c}ālem-i bālāya ḳadar
Çıḳdı bu dūd-ı siyeh der-geh-i ^{c}ulyāya ḳadar

2 Ẓulmet-i ġam yetişüp Ṭūr-i tecellāya ḳadar
Düşdi zilzāl-i elem ^{c}arş-ı mu^{c}allāya ḳadar

3 Ṣarṣar-i miḥnet-aşūb gül-şen-i Me^{ɔ}vāya ḳadar
Ḳondı bu gerd-i keder dāmen-i ^{c}uḳbāya ḳadar

4 Berḳ-i feryād ṣu^{c}ūd itdi S̱üreyyāya ḳadar
Ağladı nev^{c}-i beşer Ādem ü Ḥavvāya ḳadar

5 Ağla ey dīde-i ḫūn-geşte Muḥarrem geldi
^{c}Āşıḳānuñ gözi ḳan ağlayacaḳ dem geldi

IV

1 Kerbelā günlerini yād ile Rıḍvān ağlar
Ḫuld olur cāy-ı bükā ḥūri vü ġılmān ağlar

2 Derd ile yerde beşer gökde sürūşān ağlar
^{c}Aḳl dīvāne olur ḥasret ile cān ağlar

3 ^{c}Andelīb āh çeker ġonce-i ḫandān ağlar
Dil-i şūrīde yatar dīde-i giryān ağlar

4 Teşnegān-ı ḥarem-i ḥażret-i devrān ağlar
Çeşme-i āb-ı beḳā tā-be-ebed ḳan ağlar

5 Aġla ey dīde-i ḫūn-geşte Muḥarrem geldi
ᶜĀşıḳānuñ gözi ḳan aġlayacaḳ dem geldi

V

1 Çıḳsun ol göz ki bu hicrān ile ḫūn-bār degül
Yansun āteşlere ol dil ki zaḫumdār degül

2 Gün yüzi görmesün ol dīde ki bīdār degül
ᶜĀḳıbet bulmasun ol kimse ki bīmār degül

3 Böyle bir derd ile ölmek bize düşvār degül
Cān fedā itmesi dervīşlerüñ ᶜār degül

4 Bir Müselmān ki bu gün āhı şerer-bār degül
Bende-i bār-geh-i Ahmed-i Muḫtār degül

5 Aġla ey dīde-i ḫūn-geşte Muḥarrem geldi
ᶜĀşıḳānuñ gözi ḳan aġlayacaḳ dem geldi

S.32

VI

1 Niçün ol dem ki ḥazīn eylediler Zehrāyı
Āşkār itmediler ṭāmmetüʿl-kübrāyı

2 Söndürüp şemᶜa-i ḫurşīd-i cihān-ārāyı
Yaḳmayup yıḳmadılar küngüre-i vālāyı

3 Āsmāndan yere indirmediler ᶜĪsāyı
Ḫāk-dāndan göge ḳaldurmadılar Mūsāyı

4 Demidür yād ile ol devr-i felek-fersāyı
Ġarḳ-i ṭūfān-ı sirişk idelüm dünyāyı

5 Aġla ey dīde-i ḫūn-geşte Muḥarrem geldi
ᶜĀşıḳānuñ gözi ḳan aġlayacaḳ dem geldi

VII

1 Dehen-i pākine dil-teşne iken āb-ı ḥayāt
Leb-i şīrīnine raḥm eylemedi āb-ı Fırāt

2 Gül ü şimşādına ol gül-şen-i ḥüsnüñ heyhāt
Āb-ı şemşīr-i dil-āzār ile ṣu virdi ʿuṣāt

3 Şuʿle-i ʿaşḳda pervāne gibi ḳıldı s̱ebāt
Yandı yaḳıldı bu āzārı gören maḫlūḳāt

4 Gerçi şād oldı Yezīdān-ı nikūhīde ṣıfāt
Ehl-i īmāna velī aġlamadur cāy-ı necāt

5 Aġla ey dīde-i ḫūn-geşte Muḥarrem geldi
ʿĀşıḳānuñ gözi ḳan aġlayacaḳ dem geldi

S.32; (İ2 S.138)

7

MERS̱İYE

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Her sene itmek içün resm-i ʿazāyı tecdīd
Mātem-i ḫūn-ı Ḥüseyn ile gelür sāl-i cedīd

2 Böyle bir vaḳʿa-i dil-sūzı ferāmūş idemez
Ne ḳadar māʾil-i ẓulm olsa daḫı çarḫ-i ʿanīd

3 Oñulur yāre ferāmūş olınur ḥāl mıdur
Böyle bir zaḫm-ı ciger-sūz ile bir kerb-i şedīd

4 Āsmān mis̱lini īḳāʿ idemez bu ẓulmüñ
Baḫt-ı ẓālim ne ḳadar itse de ibrām-ı ekīd

225 2a vaḳʿa-i dil-sūzu: derd-i cihān-sūzu İ1; 2b māʾil-i ẓulm: mūlaʿ-i ẓulm DT
226 3a ḥāl: derd İ1; 3b kerb: renc İ1

5 Āsmān itmedi bir böyle belāyı īcād
İdeli ḳāᶜide-i cevr ü cefāyı temhīd

6 Çıḳsın eflāke yine velvele-i vāveylā
Ṭutsun āfāḳı yine ġulġule-i āh-ı medīd

7 Yansun āteşlere cānum gibi dāmān-ı felek
Erisün cevher-i eşküm gibi Māh ü Nāhīd

8 Gelmesün bir yere eczā-yı S̱üreyyā-yı münīr
Olmasun şaᶜşaᶜa-perdāz çerāġ-ı ḫūrşīd

9 ᶜĀlemüñ gözleri hep aḳsa eger yaş yerine
Yine bu māteme nisbetle olurdı taḳlīd

10 Es̱er-i nāḫun-ı ġamdur ruḫ-i ᶜilliyyinde
Ṣanma āyīne-i gerdūnda ḥilāl-i şeb-i ᶜīd

11 Ḳaṭre-rīz olsa bu mevsimde seḥāb-ı nīsyān
Dürc-i eṣdāfda ḫūn-ı dil olur mürvārīd

12 Ḳābil olsaydı eger perdegiyān-ı melekūt
Kerbelāya varup elbette olurlardı şehīd

S.33

13 Bu muṣībetle ḥazīn olmayan ehl-i kīnüñ
Ḫalḳa-i laᶜnet olur gerdenine ḥabl-i verīd

14 Ḥażret-i Fāṭımanuñ sevgili bir dānesini
Allāh Allāh ne cesāretle şehīd itdi Yezīd

15 Bu taᶜaddīyi düşündükçe dimezler mi ᶜaceb
Laᶜana'llāh Yezīden ve ᶜalā āl-i Yezīd

227 5b ġulġule-i āh-medīd: şuᶜle-i feryād-medīd İ1
228 7a gibi: kim İ1; 7b māh: mihr İ1

16 Ne ᶜacib vāḳıᶜa kim ḥikmet-i ġaybiyyesini
İftiġād eylese dīvāne olur ᶜaḳl-ı reşīd

17 Ki ola küşte-i şemşīr o şīr ölmiş iken
Seyf-i cedd ü pederi mehbiṭ-i sevgend-i Ḥamīd

18 O şehenşāh ki evṣāfını eṣnāf-ı melek
Levḥ-i iᶜcāze bu ṣūretle iderler tesvīd

19 Biḍᶜatü'l-kebed-i ciger-pāre-i sulṭān-ı rüsul
Ḳurretü'l-ᶜayn-ı Ḫudāvend-i serīr-i tefrīd

20 Perver-i şiyāfte-i dūş-ı Nebī-i ekmel
Sāye-i endāḫte-i küngüre-i ᶜarş-ı mecīd

21 Şehriyār-i şühedā seyyid-i maẓlūm Ḥüseyn
Ki anuñ ḳanıdur ancaḳ sebeb-i yevm ü ᶜīd

22 O şehenşāh ki ᶜayniyle ḫurūş-ı demidür
Cūşiş-i ḫūn-ı dil-i ḥażret-i Yahyā şehīd

23 O Ḫudāvend-i ḳażā pāyene virmezse cevāz
ᶜĀleme eylemez dest-i ecel ḍarb-ı ḥadīd

24 Eger emr itse idi baṣdıġı ḫāk-i rehden
Cereyān eyler idi āb-ı ḥayāt-ı cāvīd

25 Şāh-ı maẓlūm ki saña segān-serā perde-i ᶜarş
Taᶜziyyet-güsteridür ḥaşre dek Allāh Şehīd

26 O Ḫudāvend-i İlāhī naẓaruñ olsa sezā
Der-geh-i Ḥażretine Ḥażret-i Cibrīl ᶜabīd

27 Ḫaṣmı vāreste-i tedmīr olamaz bulsa bile
Sāḥa-i buᶜd-i mücerred gibi bir semt-i baᶜīd

28 Vechi āyīneye ᶜaks itse o mihr-i ezelüñ
Ḳābil-i ḳısmet olur cevher-i sırr-i tevḥīd

29 Ola Cibrīl gibi ḳābil-i ḳuds-i melekūt
Reh-güẕārında sücūd eylese İblīs-i ṭarīd

30 Lücce-i ẓāhire-i şefḳati baḥr-i raḥmet
Ḳuvve-i ḳāhire-i saṭveti zevi'l-baṭş-ı şedīd

31 Burc-i iᶜzāzda māh-ı Zekeriyyā-ṭalᶜat
Evc-i iᶜcāzda ḫurşīd-i Mesīhā-tecrīd

32 Degse ger dāmen-i temkinüñe berk-i nā-çīz
Tünd-bād-i ḥaşr-engīze olur sedd-ı sedīd

33 Uġrasa berzāh-ı dārına nesīm-i keremi
Cevher-i rūḥ ola ḫāk-i ḳadem-i şaḫṣ-ı ḳadīd

S.34

34 Çeşm-i dil-berde de ḳalmazdı ḫumār-āşūb
İtse ger mey-kede-i dehre nigāh-ı tehdīd

35 Gelmedi gelmiyecekdür ṣadef-i gerdūna
Gevher-i ẕāt-ı humāyūnı gibi dürr-i naẓīd

36 Ey gül-i sürḫ-ḳabā-yı çemen-i āl-i ᶜabā
Ki senüñ reng-i ruḫuñdur şafaḳ-i ṣubh-ı ümīd

37 Bir ġazel ṭarh ideyüm laᶜl-i lebüñ vaṣfında
İdeyüm Kāẓım-ı muᶜciz-demi ben de taḳlīd

38 Leb-i ālüñde o teb-ḫāle niçün oldı be-dīd
Laᶜl ile ḳan mı yalaşdı ᶜacabā mervārīd

39 Görmedüñ reng-i tebessüm leb-i gül-fāmuñda
Bir kez açılmadı ol ġonca-i gül-zār-i ümīd

40 Cām-ı mehcūrī-i laᶜlüñle olup işkeste
Didi من مات من العشق fıḳd-ı māt-ı şehīd

41 Öpmedi ḳana ḳana laᶜl-i revān-baḫşuñı āb
Ḳanlı ṭaşlarla döginsüñ bi-ṭarīḳi't-teᵓyīd

42 Lebüñi öpmege yol bulmadı āb-ı ḥayvān
Ġayra nevbetümi virür cām-ı şarāb-ı tevḥīd

43 Yā Ḥüseyn ibn-i ᶜAlī ᶜafvını ümmīd iderem
Ḫidmetüñde eger itdümse de taḳṣīr-i ᶜadīd

44 Ḳapuña düşse eger maẓhar-i iḥsāndan olur
Degül aṣḥāb-ı dilā belki Yezīd ibn-i Pelīd

45 Çarḫ-i gerdūnla hengāme-i çil-sāledeyem
Ben aña ḫaṣm-ı ḳavī ol baña bed-ḫᵛāh mürīd

46 Ben senüñ ḫāk-i kef-i pāy-ı seg-i der-gehüñem
Ḥāṣa li'llāh ki ḳomazsın beni zār ü nevmīd

47 Getürür bir yere ṣad müşkil-i cān-fersāyı
Rişte-i ᶜömrümi her laḥẓa ki eyler teᶜḳīd

48 Kendümi rāḥata bir ḫaṭve idersem taḳrīb
O beni red ile eyler iki fersaḫ tebᶜīd

49 Yārama rīze-i elmās döker şeb-nem-i gül
Yüzüme rişte-i āzār çeker pençe-i bīd

50 Söz tamām oldı duᶜā mevsimi geldi ᶜAvnī
Tā-be-key şekve-i bī-cā ile bu güft ü şinīd

51 Tā ki sulṭān-ı ḳażā ide muḥarremlerde
Süġvār olmaḳ içün ᶜāleme irsāl-i nüvīd

---

229 40b (Men māte mine'l-ᶜaşḳ fe-ḳad māte şehīd) " Aşktan ölen şehit olarak ölmüştür."

52 Bendegān-ı der-i iclāline yağma olsun
Ṣad-cihān kenz-i füyūż-ı naẓar-i Rabb-i Ḥamīd

53 Ān-be-ān vāṣıl ola cān ü dil düşmenine
Lāyuᶜad ṣāᶜiḳā-i laᶜnet u nefrīn medīd

S.35; (İ2 S.109)

8

MERṢİYE-İ SULṬĀN ᶜABDU'L-ᶜAZĪZ*

I

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Kevn ü fesād ᶜālemidür dehr-i cān-şikār
Ḳalmaz bu kār-gāhda bir kimse pāydār

2 Biñ dürli ḥāl-i buḳlemūn-reng ider ẓuhūr
Devr eyledükçe āyine-i çerḫ-i bī-ḳarār

3 Her ānda bir Ḫalīl düşer nār-i ḥasrete
Durduḳca mancınīḳ-i sipihr-i sitīze-kār

4 Cürʾet-dih-i maᶜārıża olsaydı āsmān
İnsānı itmeseydi o cürʾet günāh-kār

5 Yā Rab nedür bu devr-i taġayyür bu inḳılāb
Yā Rab nedür bu seyr ü taṣārīf-i bī-şumār

6 Ḥayrān ider ᶜuḳūl-i Felāṭūn-feṭāneti
Sırr-i taḳallubāt-ı vuḳuᶜāt-ı rūzgār

---

* Merṣiye der-ḥaḳḳ-ı Sulṭān ᶜAbdulᶜazīz Ḫān İ2
230 I/5a devr: derd İ1

7 Āyīne-i felekde temāsīl-i ye'ʾs ile
Her rūz bir musībet-i dīgerdür āşkār

8 Mümkin degül bu ᶜarsa-i ḫūn-ḫᵛār-i tengde
Pīş-i muṣāf-ı Rüstem-i taḳdīrden firār

9 Dünyā-yı dūnı hīçe ṣatan hūşyārdur
Bu kār-gehde var ise bir merd-i baḫtiyār

10 Perverde-i ᶜināyet-i ḫāṣ olursa da
Bir kimseden ümīd-i vefā itme zīnhār

11 Şemşīrine baş egmiş iken cümle-i cihān
Baḳ kim ne oldı Ḥażret-i ᶜAbdü'l-ᶜazīz ḫān

II

1 Taḫt aġlasun bu gün siper ü efser aġlasun
Giysün siyāhlar ḥaşem ü kişver aġlasun

2 Demdür imām-ı muḫterem-i müʾminīn içün
Miḥrāb çāk-ı mātem olup minber aġlasun

3 Demdür ᶜazā-yı ḫūn-ı şehenşāh-ı dehr ile
Ser-pençe-i ḳażāda ḳalem ḳanlar aġlasun

4 Dārā-yı rūzgārı şehīd itdiler dirīġ
Dār-i beḳāda gūş idüp İskender aġlasun

5 Fārūḳ-i ᶜaṣrı ġarḳa-be-ḫūn itdi eşḳiyā
Āṣḥāb ü āl-i Ḥażret-i Peyġamber aġlasun

6 Oldı şehīd-i sānī-i Osmān-ı bī-günāh
Ṣıddīḳ-i ekber ü Ömer ü Ḥaydar aġlasun

7 Ḳan içre yüzdi taḫt-ı Süleymān-ı rūzgār
İns ü perī vü leşker ü engüşter aġlasun

8 Düşdi zemīne ẓıll-i Ḫudāvend-i ins ü cān
Sükkān-ı ᶜarş tā-be-dem-i maḥşer aġlasun

9 Giysün muḫadderāt-ı cihān cāme-i siyāh
ᶜUḳbāda ḫuldiyān-ı beḳā yer yer aġlasun

10 Ġarḳ olsun eşk-i māteme eczā-yı kāʾināt
Nüh-ṭārem ü se-ḫᵛāher ü heft aḫter aġlasun

11 ᶜAbdü'l-ᶜazīz ḫānı şehīd itdiler dirīġ
Ḫurşīd-i evc-i ᶜizz ü celāl oldı zīr-i mīġ

S.36; (İ2 S.111)

III

1 Ol gün zamān-ı dehr tamām olsa kāşkī
Gün ṭoġmasaydı rūz-ı ḳıyām olsa kāşkī

2 Ṭūfān-ı ḥādiṣāt-ı ḳażā fitne-cūş olup
Reh-bend-i çarḫ-i āyine-fām olsa kāşkī

3 Dest-i ḳażāda kürre-i ġabrā şikāf olup
Yek medfen-i ḫavāṣ ü ᶜavām olsa kāşkī

4 Edvār-i kīne-küster-i ṭūmār-i āsmān
Ol gün rehīn-i ḥadd-i ḫitām olsa kāşkī

5 Dest-i felek girifte-i bend-i sükūn olup
Çeşm-i ḳażā esīr-i menām olsa kāşkī

6 Nā-būd olup memālik-i pehnā-yı ḫākden
Vāreste-i telāş-ı niẓām olsa kāşkī

231 I/9 9/I'in 3. beytiyle aynı

7 Evvel nüzūl iden derekāt-ı Cehenneme
Ol zümre-i nemek be-ḥarām olsa kāşkī

8 Bir āh-ı serd ile ḳoparurdum ḳıyāmeti
Gerdūn benüm irādeme rām olsa kāşkī

9 Ol tīre-rūzı gözlerümüz görmeseydi āh
Kim zā'il oldı gitdi o ḳudretli pādşāh

S.32; (İ2 S.111)

IV

1 Gūyā cihāna virmek içün ḥāl-i intiẓām
Bir ḳaç ḥarāmiyān-ı pelīd itdi izdihām

2 İndirdiler serīr-i sa^cādet-maṣīrden
Bir pādşāhı kim ^cameli ḫayr idi tamām

3 Maḥrūm-ı efser itmek ile ẕāt-ı pākini
Āzāra ḳāni^c olmadı ol zümre-i li'ām

4 Encām-ı kār ḳanına da girdiler dirīġ
El virmemişdi ṣanki o taḥḳīr o ġadr-i tām

5 Cān-ı ^cazīz-i ^cāleme ḳıydı yezīdler
Mel^cūnlara oḳunsa revā la^cn ber-devām

6 Bir pādşāh-ı muḫteremi itdiler telef
Kim ḳudsiyān iderdi ana ^carż-ı iḥtirām

7 Rabbü'l-^cazīz-i müntaḳīmi yāda almayup
Bühtān-ı intihārı nasıl ḳıldılar ^cḳıyām

---

232 III/9b oldı: olup İ2

233 IV/4:—İ2

8 Mel^{c}ūnların netāyic-i şer ü fesādıdur
Eczā-yı memleketdeki ās̱ār-i ınḳısām

9 Ḥayfā kitāb-ı ḥāl-i cihān oldı mużmahil
İḫlāl olındı rişte-i şīrāze-i niẓām

10 Ammā ki iḳtiżā-yı mükāfāt-ı fi^{c}l-i leh
Ḳalmaz niyām-ı nisyede şemşīr-i intiḳām

11 Geldi ẓuhūra ġayret-i Ḳahhār-i Ẕü'l-celāl
Dünyāya ṣaldı velvele-ās̱ār-i infi^{c}āl

V

1 Ḳan aġlasın ḳıyāmete dek efser-i ^{c}Azīz
Geldükce yāda mānī^{c}-i ḫaṭṭ-ı ser-i ^{c}Azīz

2 Ḥayfā ki düşdi ẓulm ile ḫāk-i ḥaḳārete
^{c}Abdül^{c}azīz ḫān gibi bir cevher-i ^{c}azīz

3 Ḫal^{c} ü şehādetiyle cihān oldı pür-fesād
Iṣlāḥ-ı ḥāl-i ^{c}ālem iken mużmer-i ^{c}Azīz

4 Ḳalmaz ḥicāb-ı perde-i ketmānda müstetir
Ḫūn-ı muḳaddes-i ten-i nāzik-ter-i ^{c}Azīz

5 Dil-ḫūn-ı ḥasret itdi gören ḥāżırını hep
Ḳanlar içinde pīrehen-i enver-i ^{c}Azīz

6 Yād eyledükce necl-i Ḥüseyn i^{c}tilāsını
Leb-rīz-i hüzn-i Fāṭımadur ma^{c}der-i ^{c}Azīz

7 Göstermedi kilāb ḳadar ṣūret-i vefā
Perverdigān-ı ni^{c}met ü nān-ı der-i ^{c}Azīz

---

234 V/1b: yāda: yāre-i DT

8 Bir gerçek er bulınmaya mı olmaya mu^{c}īn
Bi'llāh o günde yoḳ mıdı bir yāver-i ^{c}Azīz

S.37

9 Ṣofī günlerinde görmedi bir kimseden vefā
Yā Rab ne tīre ṭāli^c imiş āḫter-i ^{c}Azīz

10 Ḫayfā ki ḫidmetinde o maẓlūm-ı bī-kesüñ
Nā-būd idi Ḥasan gibi bir çāker-i ^{c}Azīz

11 Küffār-i bī-āmān gibi ol ḳavm-i bī-ḥicāb
Ḫūn-i ^{c}Azīz-i ^{c}ālem ile oldı ḳām-yāb

VI

1 Ẕāt-ı bülendi sāye-i perverdigār idi
Der-gāh-ı mültecā-yı sıġār ü kibār idi

2 Āṣār-i ḫayrı var müte^{c}addid ṭaraf ṭaraf
Bir cūdı çoḳ ^{c}ināyeti çoḳ şehriyār idi

3 ^{c}Ālem tamām ġarḳ idi deryā-yı luṭfuña
Raḥm ü seḫāda nādire-i rūzgār idi

4 Ḫandān idi vücūh-ı beşer verd-i ter gibi
^{c}Ahd-i riyāż-ı devlete faṣl-ı bahār idi

5 İzz ü cünūn o şāh-ı Felāṭūn-dirāyete
Mānend-i efk mes^{ɔ}ele-i intihār idi

6 Ġadr-i felekle oldı tezelzül-pezīr-i merg
Mānend-i Ṭūr bir cebel-i tāb-dār idi

7 Elbetde saġ ḳomazlar idi anı ba^{c}de-ḥāl
Mel^{c}ūnlaruñ murādları āşkār idi

8 Yā Rab ẓuhūra gelmez idi bunca ḥādiṣāt
Nā-būd olaydılar o köpekler ne var idi

9 Feryād ki gitdi elden o şāh-bāz-ı salṭanat
Bāzū-yı Cebraʾīlde ʿanḳā-şikār idi

10 Seyf-i ḳażā-pesendini çalmışdı bir laʾīn
Teslīm-i ḫaṣm olınmada bī-iḫtiyār idi

11 Ḳaṣd itdiler şehādet-i cān-ı ʿAzīze ḫayf
Nān-kūrlaruñ yedükleri nān-ı ʿAzīze ḫayf

VII

1 Yaġma idüp sarāy-ı humāyūnı ol kilāb
Ḳaldurdılar ḫaṭār ile emvāl-i bī-ḥisāb

2 Zuʿm-ı niẓām-ı ʿālem iken meslek-i liʾām
Bünyān-ı şerʿ ü memleketi ḳıldılar ḫarāb

3 Her gerdişinde oldı ʿıyān başḳa bir ġarażʼ
Çoḳ mefsedetle döndi bu dôlāb-ı inḳılāb

4 Taʿdāt olınsa mefsedet-i melʿanetleri
ʿArş-ı ʿaẓīme ʿārıż olur ḥāl-i ıżṭırāb

5 İḫlāl-i ḥāl-i dehre sebeb oldı ʿāḳıbet
Ḥāʿinlerüñ başındaki efkār-i irtikāb

6 Yā Rab o ḳavm-i şūma naṣıl ḳıldı iltiḥāḳ
Nūrī-i bī-ḥayā ile Maḥmūd-ı bī-ḥicāb

---

235 VII/3 Çoḳ: Çün DT
236 VII/4a: ıżṭırāb: ıżṭırlāb (اضطرلاب) İ2

7 İtmek gerek midür iki dāmād-ı muḫterem
Rüşdī-i dūna Midḥat-i melʿūna intisāb

8 Yā Müftī-i laʿīn ki yine itmez iktifā
Teʾlif olınsa şerḥ-i feṣāduñda biñ kitāb

9 Bir bī-nevā müʾeẕẕin iken olmış idi ḫayf
Seccāde-i maḳām-ı Meşīhatda behre-yāb

10 Fetvāya iḥtiyāc yoḳ Allāh ʿalīmdür
Ḳatl itmedür o zümreyi tedbīr-i bā-ṣavāb

11 Mervāniyāna laʿnet ü nefrīn ber-devām
Dāreyn içinde görmeyeler anı ve's-selām

S.38

VIII

1 Tervīc içün meṭālib-i menfūr-i Midḥati
Tercīḥ idüp teşekküre küfrān-ı niʿmeti

2 Ḫūn-ı veliyy-i niʿmet ile zāġa çekdiler
Şehzādegān merāmına seyf-i ihāneti

3 Ecdād-ı dehr fetḥ iden evlād-ı ekremin
Çoḳ gördiler elüñde zimām-ı hükūmeti

4 Bu fikr-i nā-ṣevāb ile melʿūn ḫabīṣler
Taʿcīl iderdi vaḳʿa-i rūz-ı ḳıyāmeti

5 Maḳṣadları şehīd idüp evvel birer birer
Aʿżā-yı ḫānedān-ı celīl-i ḫilāfeti

6 Bir bī-emāna virmek imiş ṣoñra cerr içün
Tāc ü nigīn-i salṭanatı taḫt-ı devleti

7 Ammā ki luṭf-ı Rab ile ilhām-ı Ḥaḳ ile
Ḫiss eyledi ḫalīfe-i devrān bu niyyeti

8 Sed çekdi pīş-i maʿşer-i Yeʾcūc-ı fitneye
Tedbīr-i iḥtiyātı kemāl-i feṭāneti

9 Hem aldı intiḳāmını ʿamm-i ʿazīzinüñ
Ḳurtardı hem eʿazze-i beytü'l-emāneti

10 Tāḳ-i sipihre böyle yazılsa maḥallidür
Ünvān-ı ẕāt-ı aḳdesi nām-ı saʿādeti

11 ʿAdil-terīñ-i ʿıtret-i ʿAbdü'l-mecīd Ḫān
Şemsü'l-ḫilāfe Ḥażret-i ʿAbdü'l-ḥamīd Ḫān

IX

1 Ḥayfā ki şehriyār-i felek bār-gāhdur
Rūy-ı zemīnde sāye-i luṭf-ı İlāhdur

2 Endīşesi ʿadālet ü āsāyiş-i ʿibād
Fārūḳ-i dād-ger gibi bir pādşāhdur

3 Ḳānūn-ı şerʿa eyledigi iʿtibār-i tām
İnsāf ü ʿadl ü dāduña Ḥaḳ bir güvāhdur

4 Nisbet olınsa ṣafvet-i levḥ-i żamīrine
Ruḫsār-i āftāb-ı münevver siyāhdur

5 Geldi yetişdi vaḳtile dīn ü devlete
Ẕāt-ı celīli Mehdī-i bī-iştibāhdur

6 Her bir işi muvāfıḳ-i şerʿ-i şerīfdür
İlhām-ı Ḥaḳḳa ḫāṭırası cilve-gāhdur

---

237 IX/1a: Ḥayfā: Ḥaḳḳa İ2

7 Dünyāda ḥürmet eylememek ḫānedānına
Maḥşerde ^{c}afv olınmayacaḳ bir günāhdur

8 Zīrā bu ḫānedān-ı muḳaddes ile'l-ebed
Şer^{c}-i Cenāb-ı Ḥaḳḳa ẓahīr ü penāhdur

9 Bu nesl-i muḫteremde ḫilāfetle salṭanat
Gerdūn-ı ^{c}izz ü cāhda ḫurşīd ü māhdur

10 Dāreyn içinde maẓhar-i ḳahr-i Ḫudā olur
Her kim bu āl-i pür-şerefe kīne-ḫ^{v}āhdur

11 Baḳ i^{c}tidāl-i ṭāb-ı şehenşāh-ı nām-ver
Dīvān-ı ma^{c}deletde ne ṣūretle virdi fer

X

1 Ma^{c}lūm-ı nās idi o gürūhuñ cenābeti
İs̱bāt içün muḥākemenüñ yoḳdı ḥāceti

2 Elbet ḳomaz ḫalīfe-i maḫlū^{c}-ı ber-ḥayāt
Tertīb iden ḳażīye-i ḥāl-i ḫilāfeti

3 Mānend-i āftāb ^{c}ıyāndur bu mes$^{\circ}$ele
Bir dest-i şūmdan idi ḥāl^{c} ü şehādeti

4 Ammā ki şehriyār-i ḥakīm itmedi ḳabūl
Bī-ḥikmet-i muḥākeme ḥükm-i siyāseti

5 Fermān buyurdı maḥkeme-i ^{c}adl ü dāduña
Gösterdi muḳteżā-yı niẓām u şeri^{c}ati

6 Ancaḳ olursa böyle olur ḥükm-i ^{c}adl ü dād
Nūşirevān geleydi göreydi ^{c}adāleti

S.39

238 X/1a: cenābeti: ^{c}ināyeti M

7 Bi'l-cümle itdi ḳavm-i Yezīd i^{c}tirāf-ı cürm
Bir ferdinüñ bulınmadı inkāra ṭāḳati

8 Tertīb idüp cezālarını ḥükm-i şer^{c} ile
Ḳurtardı intiẓār-i ^{c}azābdan ümmeti

9 Āb-ı zülāl-i ^{c}adl ile olduḳca ^{c}ālemin
Teskīn olındı nā^{c}ire-i ḥüzn ü ḥasreti

10 Şimden girü ẓuhūr-i mücāzāt-ı cürm ile
Görsün felek didükleri ḫūn-ḫ^{v}āre ^{c}ibreti

11 ^{c}Abdü'l-ḥamīd Ḫānı Ḫudā dāʾim eylesin
Taḫtuñda tā-be-rūz-ı cezā ḳāʾim eylesin

XI

1 Ey şehriyār-i nām-ver ey Ḥaydar-i zamān
Olsun mu^{c}īn saña kerem-i Rabb-i Müste^{c}ān

2 Sen zīb-i çār-bāliş-i iclāl ü şevket ol
Yatduḳca ḫāk-i pākda ^{c}Abdü'l-^{c}azīz Ḫān

3 Mevlā muvaffaḳ itdi seni bir ġazāya kim
Ḫoşnūduñ oldı cümle şehīdān ü rāstān

4 Bir pādşāh eylemedi böyle bir ġazā
İcrā-yı inḳılāb ideli devr-i āsmān

5 Şād oldı yerde mātemiyān-ı şikeste-dil
Tebrīk ḳıldı birbirini gökde ḳudsiyān

6 Alduñ rıżā-yı Ḥaḳḳı senüñ ġayretüñle hep
Memnūn-ı intiḳām-ı ^{c}Azīz oldı ins ü cān

---

239 XI/2a: ol: —İ2

7 Aṣl-ı diraḫt-i fitne ʿadīm oldı ortadan
Elbette var fürūʿı da ey şāh-ı nükte-dān

8 Bāzū-yı iḳtidārına ḳuvvet virüp Ḫudā
Dünyāda ḳoymasın ebedī fitnede nişān

9 Ḫār ü ḥas-ı feṣād ü fiten-iʿtiyāddan
Bulsun ḫalāṣ gül-şen-i maʿmūre-i cihān

10 İʿlān-ı ʿadl ü dād-ı luṭfuñla sū-be-sū
Tā rūz-ı rest-ā-ḫīz oḳunsun bu dāstān

11 Eflāke çıḳsın ism-i bülend ü muḳaddesüñ
Olsun muḳīm-i taḫt-ı serā ḫaṣm-ı nā-kesüñ

XII

1 Yā Rab Cenāb-ı Şāh-ı cihānı muʿammer it
Tā rūz-ı ḥaşr revnaḳ-i dīhīm ü efser it

2 Şemşīr-i ābdārına baş egsin āsmān
Aʿdā-yı kīne-ḫᵛāhına dāʾim muẓaffer it

3 Evc-i ʿalāda kevkeb-i saʿd-iḳtirānını
Elmās-ı āftāb-ı münevverden enver it

4 Cümle müdebbirātı iṣābet-nisābını
Teʾs̱īr-sāz-ı ḥükm-i ḳażā-yı muḳadder it

5 Mānend-i çeşme-sār-i dil-i pāk-i Muṣṭafa
Aḳsām-ı ḫayr ü ʿizzet ü iclāle maẓhar it

6 Taḫtında müstedām ola manṣūr ü kāmrān
Āmālini be-ḥaḳḳ-i Muḥammed müyesser it

[240] XII/2. beyitte a ve b yer değiştirmiştir.

7 Seyf-i cihān-güşāsına ṣu vir memālikin
Levs̱-i vücūd-ı ehl-i fitenden muṭahhar it

8 Feyyāżī-i pey-ā-pey-i luṭfuñla şād ḳıl
Her nuṣretinde kām-ver-i fetḥ-i dīger it

9 Hem-vāre ḳıl maḳām-ı ḫilāfetde ber-devām
Seccāde-zīb-i şerʿ-i Cenāb-ı Peyem-ber it

10 Dār-i cihānda düşmen-i ḫiẓlān-meʾābını
Ḥasret-keş-i meẕellet-i rüsvā-yı maḥşer it

11 Dāʾim budur duʿā-yı dil-i ʿAvnī-i ḥaḳīr
Manṣūr ḳıl şehenşeh-i İslāmı yā Naṣīr

S.40

9

PLEVNE ḲAHRAMĀNI OS̱MĀN PAŞA*

I

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Ḳan aġlasun ḥüsām u sinān leşker aġlasun
Şemşīr pāre pāre olup ḫançer aġlasun

2 Ġarḳ olsun eşk-i māteme bi'l-cümle kāʾināt
Nüh-ṭārem ü se-ḫ^{v}āher ü heft aḫter aġlasun

3 Giysün muḫadderāt-ı cihān cāme-i siyāh
ʿUḳbāda ḥuldiyān-ı beḳā yer yer aġlasun

4 Rāyāt-ı nüh sipihri ḳażā ser-nigūn idüp
Sükkān-ı ʿarş tā-be-dem-i maḥşer aġlasun

---

[241] XII/7b fiten: fitne İ2

* Der-ḥaḳḳ-ı Ġāzī ʿOs̱mān Pāşā İ2

5 Ḫāk üzre düşdi ḥāfıż-ı dīn-i Muḥammedī
Aṣḥāb ü Ḥażret-i āl-i Peyġamber aġlasun

6 Oldı şehīd Ḥażret-i ᶜOs̱mān-rūzgār
Ṣıddīḳ āh idüp ᶜÖmer ü Ḥaydar aġlasun

7 Aġlar bu mā-cerāya bütün ḳudsiyān-ı ᶜarş
Düşmenler ister aġlamasun ister aġlasun

8 Ḥaḳḳuñ seven cenāb-ı Resūl-i mecīdini
Eşk-i esefle yād ider ᶜOs̱mān şehīdini

II

1 Bir maᶜşer-i ḳalīl ile bī-zād u bī-zevād
Ḳıldı Plevne beldesini merkez-i cihād

2 Eṭrāfını ḳuşatdı sipāh-ı ᶜadüvv-i dīn
Ḳanlarda yüzdi anda sekiz māhdan ziyād

3 İmdād alup ṭavāʾif-i küffārdan ᶜadū
Ḳıldı hücūm o ḥażrete mānende-i cerād

4 Ġāzi fütūr virmeyüp ammā żamīrine
Maḥv-ı cerād-ı küfre tamām itdi ictihād

5 Bir gün ṣufūf-ı düşmen-i dīne hücūm içün
Cūş eyledi Plevnede āvāz-ı her-çi-bād

6 Ṭutdı żimām-ı çarḫı ṣadāyā-yı el-hücūm
ᶜAyyūḳa çıḳdı ġulġul-i yā eyyühe'l-ᶜibād

7 Yek-dīgerine girdi iki cünd-i cān-sipāh
Maḥv oldı anda biñ ḳadar aᶜdā-yı bed-nijād

---

[242]I/7:—DT

8 Ammā dükendi eldeki esbāb-ı kār-zār
Bu rezm-i bī-bedelde o şīr oldı zaḫm-dār

III

1 Ḥaḳḳā dilīr-i ʿaṣr idi ṣāḥib-ḳırān idi
Bir mis̱li yoḳ şecāʿati çoḳ ḳahramān idi

2 Tedbīr-i muʿḍılātda Fārūḳ-i rūzgār
Himmetde maʿdeletde ʿulüvv-i zamān idi

3 Ḳatl itdi bī-şümār ʿadū-yı muʿannidi
Gūyā ki dest-bürdde yedu'llāh-nişān idi

4 Cān virdi rāh-ı Ḥaḳda Ḥüseyn-i şehīd-veş
Faḫru'r-ricāl-i devlet-i ʿOs̱māniyān idi

5 Dünyā-perest olaydı olur mıydı zaḫm-dār
El-ḥaḳ tamām müʾmin idi Müslimān idi

6 Tā cān virince ḥarbe devām itmese eger
B'illāh ḥāl-i devlet ü millet yamān idi

7 Yeʾcūc öñünde sedd-i Sikender-nişān olup
Sedd-i metīn dāhīye-i nā-gehān idi

8 Encām o ẕāt-ı muḥtereme ḳıydı rūzgār
Ḫāk-i siyāhı ḫūn-ı dili ḳıldı lāle-zār

IV

1 Cibrīl ḳoydı başına tāc-ı şehādeti
Firdevse naṣb olındı serīr-i siyādeti

2 Rūḥ-ı revānı oldı revān evc-i ḳurbına
Gerçi zemīne düşdi vücūd-ı saʿādeti

3 Esbāb-ı āferīniş-i ṣad rāġ-ı ḳuds olur
Rūz ü şebān ġazā vü cihād ü ^{c}ibādeti

4 Ṣūretde bir vezīr idi ma^{c}nāda biñ velī
Devletle bir maḥalde ṭutardı reşādeti

5 Yaḳduḳca ḫāk içinde o ġufrān-penāhumuz
Manṣūr ü kāmrān yaşasun pādşāhumuz

S.41

V

1 ^{c}Ālem bu derd-i ḥasret ile zār zār iken
Ḫūn-ı siyāh içinde yüzüp eşk-bār iken

2 Eṭrāfdan ^{c}urūc iden ebr-i siyāh āh
Nüh-ṭārem-i sipihre savā^{c}iḳ-nis̱ār iken

3 Ṣad-bīm-i inḳılāb ile üstād-ı vāhime
Hengāme-i ḳıyāmete sā^{c}at-şümār iken

4 Tābūt-ı āsmān ile sulṭān-ı ^{c}aḳl-ı küll
Āverde-i kenār-i maġāk-i mezār iken

5 Bālā vü zīr-i ^{c}ālem olup nefret ile pür
Yerde beşer felekde melek sūgvār iken

6 Ḫūn-ı ciger dil-efken ü dil ġarḳ-i mevc-i ḫūn
Göz girye-bār girye-i dil dīde-bār iken

7 Kilk-i siyāh-pūş hezārān enīn ile
Vaḳf-ı ^{c}azā-yı āṣaf-ı ^{c}Os̱mān-şi^{c}ār iken

8 Nā-gāh açıldı bāb-ı ḫazān-ḫāne-i faḳīr
Mānend-i māh ^{c}arş-ı cemāl itdi bir beşīr

VI

1 Taḳrīr ḳıldı kim ne ^{c}acib ḥādis̱ātdur
^{c}Ālem ġarīb āyine-i vāḳı^{c}atdur

2 Tebdīl eyle mātemüñi ^{c}īd-i ekbere
Ġāzī-i nāmdār-i cihān ber-ḥayātdur

3 Ehl-i cihād içün bu siyāḳ üzre şāyi^{c}āt
Māl-i ḥelāl fetḥ ü ẓaferden zekātdur

4 Kendi esīr-i ḥarb ise de seyf-i saṭveti
Ṭāḳ-i felekde zühre-güdāz-ı buġātdur

5 Mānende-i esāret-i Yūsuf esāreti
İḫvān-ı dīn bā^{c}is̱-i fevz ü necātdur

6 Bir gün gelür Sitānbula ol Ḥaydar-i zamān
Her Müslimānı şād iden ancaḳ o ẕātdur

7 Yüz sürmedür emellerümüz ḫāk-i pāyine
Her Müselmānı şād iden ancaḳ o ẕātdur

8 Eyyām-ı ^{c}ömrün eylesün Allāh pür-mezīd
Her şāmı Şām-ḳadr ola her rūzı rūz-ı ^{c}īd

---

243 5a: Mānende-i esīr-i ḥarb ise de seyf-i saṭveti İ2 (vezin bozuk)
244 6b: Lāzım gelen bu bābda ṣabr u s̱ebātdır İ2
245 VI/7: —DT

S.41; (İ2 S.141)

10

HEMŞİREM NAẒİFE ḪĀNIMUÑ MAḪDŪMU AḤMED ḪAYRÜ'D-DĪN BEGÜÑ VEFĀTINA SÖYLEDİGÜM MERSİYE

I

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 İnsān cihānda farż idelüm pādşāhdur
Āḫir maḳāmı bister-i ḫāk-i siyāhdur

2 Gerdūna hem-sır olsa da encāmı ādemüñ
Ḫāk-i siyāha düşmesi bī-iştibāhdur

3 Vaḳtiyle ḫāke başmayan aṣḥāb-ı devletin
Şimdi ᶜiẓām-ı dest ü seri ḫāk-i rāhdur

4 Bu bezm-i bī-ḳarār melāl içre gülsün
Encām-ı kārı bir ecel-i nā-be-gāhdur

5 Bārān degül şafaḳ degül ebr-i siyeh degül
Göz yaşıdur ciger ḳanıdur dūd-ı āhdur

6 Baḳ öldi ol vücūd-ı dil-ārā-yı tāzenīn
Pākīze-nūr-i dīde-i aḫyār-i ḫayr-i dīn

S42

II

1 Çıḳsun sipihre ṣāᵓiḳalar āh ü zārlar
Yansun şu nüh-felek didigüñ yādgārlar

2 Gül-zārlar giyüp ḳaralar mātem eylesün
Yansun ṭutuşsın āh gibi lāle-zārlar

3 Ben n'eyleyem bahārı o nāzik nihālsiz
Gelmezse gelmesün gelecek nev-bahārlar

4 Bilmem niçün cihānı ṭutuşdırıyor bütün
Eṭrāf-ı medfeninden esen rūzgārlar

5 Ḫāk-i siyāh içinde ne ḥāletdedür ^{c}aceb
Ol ṣırma ṣaçlar ile o gül-gūn ^{c}iẕārlar

6 Bilmem o nāzenīne naṣıl ḳıyduñ ey felek
Bārī yıḳılsa gitse vücūduñ be hey felek

III

1 Ey māh uyan uyan ki ṭulū^{c} itsün āftāb
Ṭolsun fürūġ-ı rūyuñ ile çarḫ-i nüh ḳıbāb

2 Ey māh uyan ki ḳanlar içinde yatur şafaḳ
Sensiz siyāh giydi felek tā-be-key bu ḫ^{v}āb

3 Sensüz siyāha doġdı bu gün mihr-i āsmān
Ḳalmaz bu gün vuḳū^{c}-ı ḳıyāmetde irtiyāb

4 Ey māh uyan ki ḳaldı reh-i intiẓārda
Dīdār-i bā-kemālüñ içün cümle şeyḫ ü şāb

5 Ey ġonce-leb nedür bu sükūtuñ bu ḥayretüñ
Bī-çāre derd-mend ki virmez misin cevāb

6 Ey meh ṣabāḥ oldı uyanmaz mısın daḫı
Bu ṭatlı ṭatlı uyḳuya ḳanmaz mısın daḫı

S.97; (İ2 S.120)

11

MEVLEVĪLER*

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

I

1 Telāṭum-ḫīz olup envāra āh-ı ṣubḥ-gāhīler
Fürūġ-istān-ı nūr-i Ṭūra döndi ḫānḳāhīler

2 Bi^{c}aynih Ḫıżr olup baḥr-i tecellā içre māhīler
Ġarīḳ-i āb-ı ḥayvān-ı şuhūd oldı siyāhīler

3 Gözüm dūş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
^{c}Aceb şevket ^{c}aceb heybet ^{c}aceb ṭarz-ı ilāhīler

II

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Maḥabbet āteşiyle dāġ yaḳmışlar cigerlerde
Çerāġ-ı mihri bī-nūr eylemişler çarḫ-i aḫḍarda

2 Dönüp pervāne-veş eṭrāf-ı şem^{c}-i ^{c}aşḳ-i Ḥaydarda
Ser-ā-pā şu^{c}le olmışlar tecellī-zār-i dīgerde

3 Gözüm dūş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
^{c}Aceb şevket ^{c}aceb heybet ^{c}aceb ṭarz-ı ilāhīler

III

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Bu ^{c}ālem içre tertīb eylemişler başḳa bir ^{c}ālem
Ki Cibrīl-i emīn ol ^{c}āleme ḥālā degül maḥrem

---

* Başlıksız İ2

2 Lisān-ı neyleri Manṣūr ile dem-sāzdur her dem
Ḫurūş-ı meyleri ṭūfān-nümā-yı neşᵓe-i ḫurrem

3 Gözüm düş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
ᶜAceb şevket ᶜaceb heybet ᶜaceb ṭarz-ı ilāhīler

IV

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Nişīmen-gehleri çarḫ-i bülend-eyvāndan bedter
Kemer-bendān-ı ḫıdmet-encüm-i tābāndan eks̱er

2 Ruḫ-i rūşenleri āyīne-i īmāndan enver
Dil-i ṣāfīleri tesnīm-i feyż-efşāndan iẓhar

3 Gözüm düş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
ᶜAceb şevket ᶜaceb heybet ᶜaceb ṭarz-ı ilāhīler

V

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Egerçi ṣūretā kühne ᶜabā içre gedālardur
Ḥaḳīḳatde cihānı hīçe ṣatmış pādşāhlardur

2 Erenlerdür kerem-verlerdür anlar mültecālardur
O himmetler ki eylerler ᶜacāᵓib kīmyālardur

3 Gözüm düş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
ᶜAceb şevket ᶜaceb heybet ᶜaceb ṭarz-ı ilāhīler

VI

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ser-ā-pā dilleri müstaġraḳ-i nūr-i İlāh olmış
Kimi raḫşında mihr olmış kimi tābende māh olmış

2 Ḥaḳīḳat ᶜāleminde her biri bir pādşāh olmış
Oturmış taḫt-ı istiġnāda hep ṣāḥib-külāh olmış

3 Gözüm düş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
ᶜAceb şevket ᶜaceb heybet ᶜaceb ṭarz-ı ilāhīler

VII

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Olup āsūde ẓıll-ı vāyeye Mollā-yı Rūmīde
Baş egmezler sipihre sāye-i Mollā-yı Rūmīde

2 Durup der-gāh-ı gerdūn-pāye-i Mollā-yı Rūmīde
Yanarlar ᶜaşḳ-i ḳudsī-māye-i Mollā-yı Rūmīde

3 Gözüm düş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
ᶜAceb şevket ᶜaceb heybet ᶜaceb ṭarz-ı ilāhīler

S.98

VIII

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Nice demler olup ḫalvet-sarāy-ı vaḥdete ṭālib
Yaturken künc-i nevmīdīde şöyle ḥāsir ü ḫāᵓib

2 Ḥicāb-endāz olup mirᵓāt-i sırr-i Ḥażret-i Ġālib
Bu maṭlaᶜ oldı ol dem naẓra-i idrākümi cālib

3 Gözüm dūş oldı gördüm bir gürūhı hep külāhīler
^{c}Aceb şevket ^{c}aceb heybet ^{c}aceb ṭarz-ı ilāhīler

S.99; (İ2 S.124)

12

GEDĀ-YI ZAMĀN*

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

I

1 Olmaz ḥarīṣ-i şān-ı ḥükūmet ḥekīm olan
Düşmez o ḳayda ṣāḥib-i ^{c}aḳl-ı selīm olan

2 Girmez esīr ṣınfına merd-i fehīm olan
Ey iḫtirāzkār-i ^{c}azāb-ı elīm olan

3 Me$^{\supset}$mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

II

1 Muḫtāc-ı nān-ı ġayr olan ādem ḫanīs̱dür
Terk eyleyen sa^{c}ādet-i kesbi ḫabīs̱dür

2 Kāsib-i cīb-i Ḥażret-i Rabb-i muġīs̱dür
Pek ṭoġrudur bu ḳavl-i mübārek ḥadīs̱dür

3 Me$^{\supset}$mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

S.100

---

* Me^{c}mūr İ2

III

1 Saᶜy eyle sāl-nāmede nāmuñ oḳunmasun
Evrāḳ-i münteşirde peyāmuñ oḳunmasun

2 Tārīḫ-i naᶜb-ı nā-be-devāmuñ oḳunmasun
Teşhīr-nāmelerde dırāmın oḳunmasun

3 Me᾽mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

IV

1 Tesriᶜ idüp mürūr-i zamān-ı ḥayātuñı
Aylıḳ taṣavvurıyla helāk itme ẕātuñı

2 Tīmārdan çü-fā᾽ide yoḳ āl berātuñı
Pābūşsuz bıraḳma benīn ü benātuñı

3 Me᾽mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

V

1 Olma ümīd-i naṣb ile öyle der-be-der
Düşme mażīḳ-i dār-i belāya ḥaẕer ḥaẕer

2 Semt-i refāhı ister iseñ benden al ḫaber
Diñle naṣīḥat-ı peder-i pīri ey püser

3 Me᾽mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

VI

1 Girdāb-ı fitnedür bu ᶜalef-zār-i ibtilā
Bi'l-cümle müᵓminīni ḫalāṣ eylesün Ḫudā

2 Oğlum gözüm naṣīḥatüm ancaḳ budur saña
Rızḳ-i ḥelāl gibisi içün eyle iᶜtinā

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

VII

1 Farżā vaṭanda kār idemezseñ seyāhat it
Mekṣ itme āftāb gibi ᶜaẓm-i ġurbet it

2 Esbāb-ı iᶜtiyāşa teşebbüsde himmet it
Deryāda berde ṣayd-ı şikār ü zirāᶜet it

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

VIII

1 Nāmūs-ı istiḳāmeti ḫıfẓ eylemek muḥāl
İffetle iḫtilāṭ idemez intiẓām-ı ḥāl

2 Rüşvetle irtikāba lüzūm eyler intifāl
İnfāḳ olınmaz aylıḳ ile evdeki ᶜıyāl

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

IX

1 Rüşvetle irtikābda lāzumdur iḳtidār
Kim evliyā-yı devlete maḫṣūṣdur evkār

2 Elli ḳuruş alursa da bir kātib-i nizār
Mānende-i kibār olamaz ṣāḥib-i ᶜuḳār

3 Me⁾mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

S.101

X

1 Düşme ümīd-i manṣıb ile umma rencine
Dehrüñ ᶜalāḳa itme sarāy-ı sipencine

2 Farż eyle nā⁾il olduñ o ümmīd-i gencine
Me⁾mūr-i muḥteşem ne dimekdür dilenci ne

3 Me⁾mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XI

1 Yāhū ne ᶜabd-i Rūm u ne memlūk-ı Ermen ol
Her şaḫṣa bendeñüz dime zīnhār sen sen ol

2 Ne āmir-i vaḳūr ü ne mīr-i muṭanṭan ol
Heyẕüm-keş ol muḳīm-i zevāyā-yı külḫan ol

3 Me⁾mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XII

1 Tanẓīm iden merātib-i rızḳ-i maᶜīşeti
Hep beyt-i mālden mi ᶜıyān itdi ḳısmeti

2 Meʾkül taṣavvur eyleme īrād-ı devleti
Bir kerre eyle tecrübe semt-i ticāreti

3 Meʾmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XIII

1 Ās̱ār-i intiẓāmına baḳ ecnebīlerüñ
Fehm it ticāretindeki nefʿi bu kişverüñ

2 Kāşānelerde ṣaff-ı niʿāl olmadan yerüñ
Var muḳtefīsi ol o gürūh-ı muvaḳḳaruñ

3 Meʾmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XIV

1 Īrān-zemīnden Avrupadan tā Siyāmdan
İstānbula gelen müteʿaddid ẓalāmdan

2 Bir bī-naṣīb var mı libās u ṭaʿāmdan
Sen daḫı kesbi ögren o ṣınf-ı kirāmdan

3 Meʾmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XV

1 Bir ṣanʿat ittiḫāẕ ile vir ḫālüñe niẓām
Artıḳ ne manṣıb iste ne ḫıdmet ne iḫtişām

2 Olma ecīr-i müşterek-i ḫalḳ-i ḫāṣ u ʿām
Yek başuña efendi aga ol ʿale'd-devām

3 Me'mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

S.102

XVI

1 Ḳılsañ da iştikā sitem-i vezne-dārdan
Çīn-i cebīn te'āḳub ider müsteşārdan

2 Bir vech-i merḥamet göremezsüñ kibārdan
El'ictināb ḫıdmet-i bī-nef' ü kārdan

3 Me'mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XVII

1 Dāyen verā-yı perdeden olduḳca āşkār
Gūyā ki 'Azra'īl ider īmā-yı iḥtiḳār

2 Terk-i ḥayāt vaḳtidür ol vaḳt-i cān-şikār
Virmez saña 'ilāc ne nāẓır ne müsteşār

3 Me'mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XVIII

1 Beş on ġuruş içün ne bu ṣarrāfa ser-fürū
Bāyrām gelince terzīye ḫaffāfa ser-fürū

2 Pā-beste-i su'āl olup eṭrāfa ser-fürū
Ṣubḥ u mesā revā mıdur eṣnāfa ser-fürū

3 Me'mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XIX

1 Yāhū ne kātib ol ne mühendis ne veznedār
Ṣanᶜat ġanīsi ol ne müşīr ol ne müsteşār

2 Ḥammāl hirfetinde de bir ḫoşca ḥāl var
Bār-i girān-ı minneti çekmekdür aṣl-ı ᶜār

3 Me'mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XX

1 Dükkān-ı dest-gāhuña ᶜabd-i mükerrem ol
ᶜAbdü'l-erāẕil olma şehenşāh-ı ᶜālem ol

2 Zīnhār olma dirler ise ṣadr-i aᶜẓam ol
Var bārgīrli gibi yük çek de ādem ol

3 Me'mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXI

1 Varken alış veriş gibi bir mekseb-i celīl
Rū-māl-i ḫāk-i pāy-ı kibār olma ey reẕīl

2 Ḫalḳ-i cihān ᶜıyāl-i Ḫudādur Ḫudā-muᶜīl
Sen kāsib ol da Ḥażret-i Allāhdur kefīl

3 Me'mūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXII

1 Beglikci olma lustrocı bāġcı bekci ol
Surna ḳaval çal ayı oynat elekci ol

2 Bir ḳaç eşek tedārik idüp git eşekci ol
Mümkin degülse bunlar eger var köpekci ol

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXIII

1 İrmezse ᶜaḳluñ ince ṣanāᶜāta ey ġabī
Ṣatmaḳ da mümteniᶜ mi ᶜaceb tāze leblebi

2 Ālūde itme dāmen-i nāmūs mükessibi
Āḳlāmı añma aġzuña alma mürekkebi

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

S.103

XXIV

1 Boḳdan boḳa ḳonup ne geçersüñ sinek gibi
ᶜİndümde devr-i bāb gelür boḳ yemek gibi

2 Meftūn-ı üstüḫᵛān-ı ḫar olma köpek gibi
Memnūn-ı derd-i bār-i girān ol eşek gibi

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXV

1 Faṣl-ı bahār olınca ḳabaḳ enginār ṣat
Yazın ṣoġuḳ ḫüş-āb ile dondurma ḳar ṣat

2 Güz mevsiminde tāze yetişmiş ḫıyār ṣat
Ḳış vaḳti var faṭīr boza saḫleb bahār ṣat

3 Meʾmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXVI

1 Ben saña hey efendi dimem ki şekerci ol
Būmbār-i şīrdān ü paça ṣat cigerci ol

2 Ḥammāl-i bār-keş olamazsañ semerci ol
Peynirci turşucı ḳaṭayıfcı biberci ol

3 Meʾmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXVII

1 Baḳ çekdigüñ meşaḳḳate ḥammāldan utan
Ṣatduḳca şāl ü māluñı dellāldan utan

2 Gör yağlı eski setreñi baḳḳāldan utan
Hey aç eşek loḳantacı Pasḳāldan utan

3 Meʾmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḫtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXVIII

1 Geçmekdedür otuz iki sāl ġamm-ı iştimāl
Ḫıdmetle eylemekdeyüm imrār-i māh ü sāl

2 ᶜAvnī beni bıraḳmadı bir laḥẓa faḳr-i ḥāl
Bir kerre ḥāl-i faḳruma baḳ benden ᶜibret al

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḥtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

XXIX

1 Var olmadan benüm gibi pīr-i güsiste-ṭāb
Mevcūd iken müsāᶜade-i mevsim-i şitāb

2 Ḳıl çār-sū-yı dehrde bir ṣanᶜat iktisāb
Baḳma ḥarāma rızḳ-i ḥelāl eyle iktisāb

3 Meᵓmūr olup gedā-yı zamān olma zīnhār
Muḥtāc-ı nān ider seni dūnān-ı rūzgār

S.95; (İ2 S.70)

13

ḲIṬᶜA DER-TAŻMĪN-İ MIṢRAᶜ-I ŻİYĀ BEG

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 "Cihān nāmında bir dārü'ş-şifā-yı muḫtaṣar gördüm
Ne mecnūnlar ne şeydālar nice dīvāneler gördüm"

2 Bütün aṣḥāb-ı diḳḳat ṣūret-i maᶜkūsa nāẓırmış
Ne bir āyīne-i ṣādıḳ ne bir ṣāḥib-naẓar gördüm

3 Müselsel buldum ās̱ār-i şuᵓūn-ı inḳılābātı
Vuḳūᶜātı sebeb-baḫş-ı vuḳūᶜāt-ı diger gördüm

4 ^{c}Acūz-ı rūzgāruñ berḳ-i şemşīr-i füsūnundan
Nerīmān-ı zamānı ḳāʾil-i eyne'l-mefer gördüm

5 Devā-cūy-ı cünūn olduḳda dāru'ṭ-ṭıbb-ı ḥikmetde
Felāṭūn ṣandıġum ^{c}āḳılları benden beter gördüm

6 Ḫar-i Deccālden ^{c}Īsālıḳ ümmīd eylemem zīrā
Ki ben ^{c}Īsā-yı devrān umduġum eşḫāṣı ḫar gördüm

7 Miyān-ı lücce-i ṭūfānda emniyyet zihī münker
Kimi gördümse seylāb-ı belādan bī-ḫaber gördüm

8 Bu çarḫı döndüren ḫarlarda buldum ni^{c}met-i dehri
Velīkin āsyāb-ı himmeti zīr ü zeber gördüm

S.96

9 Gerek İskender-i devrān gerek dervīş-i bī-hımyān
Cihānı beste-i zencīr-i ḥükm-i sīm ü zer gördüm

10 İşitdüm ṣoñra baḳdum añladum ehl-i dirāyetde
Ġurūr ü kibriyāyı perde-i sem^{c} ü baṣar gördüm

11 Mezār-istānı gezdüm ser-fürū etmiş ḥacerlerde
Meşāhīr-i ṣanādīd-i selefden çoḳ eser gördüm

12 Ġaraż-kārāne kār itdürdi esbāb-ı ziyān ammā
Ben isti^{c}māl-i esbāb-ı menāfi^{c}den żarar gördüm

13 Nümāyān itdigümden ^{c}aksini timsāl-i tezvīrüñ
Ṣafā-yı ṭab^{c}-ı mirʾāt-ı kemālümden -keder gördüm

14 Yeridür ḥakk olınsa levḥa-i seng-i mezārumda
Ki ben ba^{c}de'l-vefāt ārām içün dünyāda yer gördüm

15 Ḫilāf-ı intiẓār-i ārzūdur ṣūret-i imkān
Bu mirʾāt içre hep timsāl-i ġayr-i muntaẓar gördüm

16 Bulınmaz iḫtiyār-i ṣaḥve bir ḳādir bu meclisde
Ser-ā-pā ^{c}ālemi ser-mest-i ṣahbā-yı ḳader gördüm

17 Efendi rütbe-i idrākde sen ḳanda ben ḳanda
Ki sen āb içre seng-i ṣaḫra gördün ben şerer gördüm

18 Benem ol Yūsuf-ı bī-kes ki cunbān olmadan pāyum
Ṭarīḳ-i ^{c}aḳluñ encāmında biñ çāh-ı ḫaṭar gördüm

19 Kimi mecbūl-i terkīb-i şehiyyāt-ı ḥażar buldum
Kimi meşġūl-i tertīb-i mühimmāt-ı sefer gördüm

20 Ṣafāsı ḳalmadı yaġmaya gitdi sevḳ-i ümmīdüñ
Medār-i ṣoḥbeti ḫuẕ mā ṣafā dā^{c} mā keder gördüm

21 Faḳaṭ bir neş$^{\supset}$e ḳaldı görmedik ^{c}Avnī Żiyā-āsā
Bu ^{c}işretgehde ben çoḳ ṭurmadum ammā neler gördüm

S.82; (İ2 S.48)

14

ŞĀ^{c}İR-İ MĀHİR-İ SÜTŪDE MÜTE^{c}EṢṢİR İSMĀ^{c}İL PAŞA-ZĀDE ḤAḲḲI BEG EFENDİNÜÑ DĪVĀNUÑA TAḲRĪŻ

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Söz kālbüd-i ḳadr-i benī Ādeme cāndur
Söz vāsıṭa-i rābıṭa-i ^{c}ālemiyāndur

2 Söz bir nefes-i sāẕec-i bī-rengdür ammā
Berhem-zen-i ṣūret-kede-i kevn ü mekāndur

3 Yā Rab bu ne ḥalet bu ne te$^{\supset}$ṣir ki bir söz
Revnaḳ-şiken-i ma^{c}reke-i seyf ü sināndur

[246] 20b "İyisini al, kötüsünü bırak/ durusunu al, bulanığını bırak"

4 Yā Rab bu ne ḳudret ki ser-ā-pāy-ı memālik
Fermānber-i şemşīr-i cihān-gīr-i zebāndur

5 Bir başḳa güherdür ki ᶜavārıẓla bozılmaz
Söz gerçi mizāc-ı felege bār-i girāndur

6 İnsān aña dirler ki bilür ḳadr-i kelāmı
Ḥayvāndur o kim ṭālib-i māᶜül-ḥayevāndur

7 Maḳṣūd meᶜānī ise güftār ü ṣadādan
Bi'l-cümle lisānlar sebeb-i fażl ü fulāndur

8 Söz yoḳ güher-i elsine-i ᶜāleme ammā
Ey ḫᵛāce lisān-ı şuᶜarā başḳa lisāndur

9 Zīrā şuᶜarā zümresinüñ ṭabᶜ-ı selīmi
Āyīne-i ilhām-ı Ḫudāvend-i cihāndur

10 Biñ safsaṭa bir mıṣraᶜ-ı ber-cesteye degmez
ᶜİndümde esāṭīr-i Felāṭūn-hezeyāndur

S.83

11 Sen şāᶜiri ẓann itme o ādem ki mücerred
Mevḳūf-ı temennā-yı ᶜalef-zār-i cināndur

12 Şāᶜir o hümādur ki iki ᶜāleme pinhān
Bir cevv-i muḳaddeste ḫafīyü'ṭ-ṭayerāndur

13 Ḳadr-i şeref-i şāᶜiri şāᶜir bilür ancaḳ
Rūḥü'l-ḳudüsüñ sırrı Sirāfīle ᶜıyāndur

14 Taḳdīr-i bahā eyleyemez ṣayrafīᶜ-i dehr
Bir cevhere kim ḫāk-i siyāh içre nihāndur

15 Bir kenz-i ḫafīdür ḳalem-i ehl-i süḫan kim
Pīrāye-dih-i debdebe-i ḳayṣer ü ḫāndur

16 Eṭvār-i dilīrāne ile sūḳ-i süḫanda
Āzāde-ser-i dağdağa-i sūd u ziyāndur

17 Bir noḳta ile ᶜarbede-engīz-i ḳıyāmet
Bir nükte-i taḥẕīr ile āşūb-nişāndur

18 Ammā ki bu taᶜrīf olınan şāᶜir-i māhir
Nādir bulınur cevher-i nā-yāb-ı zamāndur

19 Bu rütbeyi iḥrāzda ṣāḥib-i yed-i ṭūlā
Faḫrü'ş-şuᶜarā pādşeh-i nükte-verāndur

20 Üstād-ı süḫan Ḥażret-i Ḥaḳḳı Beg Efendi
Kim ẕātı vücūd-ı hünere rūḥ-ı revāndur

21 Ol maḥşer-i envāᶜ-ı feżāᶜil ki vücūdı
Bādī-i mübāhāt-ı edyān-ı zamāndur

22 Ol dāver-i iᶜcāz ki şemşīr-i zebānı
Ḫāṣiyyet-i elmāsda seng-i fesāndur

23 Berḳ-i ḳalemi āyine-i mihr-i felekden
Bir ẕerre ile jeng-zidāy-ı yereḳāndur

24 Endīşesinüñ sūr-i hümāyūn-ı süḫanda
Her lemᶜası bir zaḫme-i ḫūrşīd-feşāndur

25 Bīm-i ṣademāt ḳalemile dil-i düşmen
Sīm-āb gibi lerz-i ḫurūş-ı ḫalecāndur

26 Bir miṡlini ibrāz idemez bezm-i cihānda
Tedbīr-i felek kim devrān-ber-devrāndur

27 Teşbīh ḫaṭādur sözini cevher-i cāna
Teşbīh ḫaṭādur didigüm sehv-i lisāndur

28 Cān cevheridür kim süḫanı tā-be-ḳıyāmet
Cāvīd-i kevn kevkebe-i nām u nişāndur

29 Āyīne-i taḥḳīḳ ile mirᵓāt-ı żamīri
Yek-dīgere hem āyine hem āyinedāndur

30 Ol mertebe pākīze ki eşᶜār-i selīsi
Firdevs-i ḥaḳīḳatde revān āb-ı revāndur

31 Ol rütbe metīn kim es̱er-i ṭabᶜ-ı laṭīfi
Sedd-i reh-i seyyāre-i ᶜömr-i güẕerāndur

32 Naẓmında bu ḥālet ne ki bir kez oḳuyanlar
Vāreste-i nāz u sitem-i pīr-i muġāndur

33 Taᶜbīr idemem neşᵓe-i güftārını zīrā
Rāz-ı dem-i ᶜĪsā gibi bir sırr-i nihāndur

34 Teşbīhine yol vardı ḥakīm-i cebelīye
Mūsāya eger dense kelīm-i Hemedāndur

35 Sevgend o cihān-dāra ki fermān-ı ᶜaẓīmi
Cemmāze-keş-i çarḫ-i seriᶜü's-seyerāndur

36 Yoḳ ḳuvvet-i maᶜnāda o ᶜĪsā-deme hem-tā
Var ise yine Nefᶜī-i şemşīr-zebāndur

37 İᶜcāzını Allāh bir inkār idemezler
Ol ṭāᵓife kim münkir-i Rabb-i dü-cihāndur

S.84

38 Kemter güher-i naẓmına ṣarrāf-ı zamāne
Īs̱ār-i kün mā-ḥaṣal-ı ḳulzüm ü kāndur

---

[247] 37: —İ2

39 Peymāne-i ḫum-ḫāne-i ᶜirfānına nisbet
Ser-çeşme-i cān kūdek-i nā-şüste-dehāndur

40 Ol Ḫüsrev-i maᶜnā ki feżā-yı dil-i Cibrīl
Gül-gūn süveydāsına cāy-ı cevelāndur

(İ2 S.51)
41 Dīvānını tertīb ile mānende-i Şevket
Ṭabᶜınca da ibrāz-ı şükūh itdigi şāndur

42 Dīvān-ı celīlinde teṣāvīr-i maᶜānī
Ṣaf-beste-i taᶜẓīm ṭurur cünd-i beyāndur

43 Mecmūᶜa degül cāmiᶜ-i esrār-i felekdür
Dīvān degül āyīne-i gül-zār-i cināndur

44 Her beyt-i felek-rifᶜati bir Kaᵓbe-i taḥḳīḳ
Her mıṣraᶜı bir zemzeme cāy-ı cereyāndur

45 Her ṣafḥası bir levḥa-i Mūsāya muḳābil
Her nüktesi bir nefḫa-i ᶜĪsāya żamāndur

46 ᶜAvnī şehida'llāh ki bu daᶜvā-yı Kemāle
Her bir sözi bir şāhid-i bī-rayb ü gümāndur

47 Tā ki o kerem-pīşeyi taᶜrīfde ıṭnāb
Ḫurşīd-i muᶜallā gibi meşhūr-i cihāndur

48 Tā ḥākim-i dīvān-ı ḳażā ḥükm-i ḳalemdür
Tā nāẓım-ı aḥvāl-i cihān nuṭḳ u beyāndur

49 Tā āb-ı ḥayāt-ı kelimāt-ı şuᶜarādan
Firdevs-i maᶜārif ebedīyü'r-reyeᶜāndur

50 Ḥaḳ ẕātını ḥıfẓ eylesin āsīb-i ḳażādan
Zīrā ki vücūdı beden-i maᶜnāya cāndur

51 Şākirdiyüz ol mürşid-i āgāh-ı Kemālin
Da^{c}vātı bize vācibe-i rūz ü şebāndur

S.84; (İ2 S.51)

15

ŻİYĀ BEG EFENDİNÜÑ ṬAB^{c} U NEŞR OLINAN ḪARĀBĀTINA TEBRĪK-NĀMEDÜR

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Görülse ṣafḥa-i Erteng-i çarḫ-i āyine-gūn
Gelir ẓuhūra hezārān-nuḳūş-ı būḳalemūn

2 Medār-i ḥayret olur ^{c}aḳl-ı hūş-mendāna
Teḫālüf-i ṣuver-i ḥādiṣāt-ı ^{c}ucbe-nümūn

3 Nedür ḳavāfil-i seyyāre içre bu ḥareket
Nedür sipāh-ı sevābitde dā^{ɔ}imā bu sükūn

4 Mecāl-i keṣret-i nāsūtda ẓuhūr u bürūz
Cemāl-i vaḥdet-i lāhūtda ḫafā vü büṭūn

5 Bu intişār-i seri^{c}-i cevāhir-i īcād
Bu pür-ḫurūşī-i emvāc-ı baḥr-i kün fe-yekün

6 Ser-i simākda minhāc-ı sīret-i İdrīs
Bün-i biḥārda mevvāc-ı Ḥażret-i Ẕü'n-nūn

7 Kelīm-i müdrikeyi ḫīre-çeşm ider her şām
Naḫīl-i Ṭūr-i felekden bu āteşīn-^{c}urcūn

8 Nedür bu devr-i teselsül bu gerdiş-i eyyām
Bu reft ü āmed-i a^{c}ṣār ü irtibāṭ-ı ḳurūn

---

248 5b 40/Mü'min, 68: "Bir şeyi yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı << Ol>> demekten ibarettir. Hemen oluverir."

9 Bu iḫtilāf-ı ẕehāb u mübāyenāt-ı siyer
Bu infirād-ı ʿuḳūl u muḫālefāt-ı ẓünūn

10 Tebeddülāt-ı ḥavādis̱ taʿaddüdāt-ı umūr
Taḥavvülāt-ı mübāḥis̱ teceddüdāt-ı şuʾūn

11 Kimi maʿārif ü nūr-i şuʿūrdan dil-şād
Kimi zaḫārif-i dārü'l-ġurūrdan memnūn

12 Kimi ṭarīḳ-i saʿādetde tūşe-baḫş-ı kerem
Kimi kemīn-i şeḳāvetde kūşe-gīr-i kemūn

13 Nedür temerrüd-i Nemrūd u şiddet-i Şeddād
Nedür taḥakküm-i Firʿavn u s̱ervet-i Ḳārūn

S.85

14 Şenāʿat-ı ʿamel-i necl-i şāmi-i maṭrūd
Ṣanāʿat-ı ḥiyel-i pīr-i necdi-i melʿūn

15 ʿUḳūl-i ḫalḳa ıḳāl oldı bu ʿacib aḥvāl
Dü-çeşm-i ʿālemi bend itdi bu ġarīb efsūn

16 Mubaṣṣırātı serāsime ḳıldı bu esrār
Cihānı ḫā^{v}bile ġaflet itdi bu maʿcūn

17 Mürūr-i dehr ile ta rūz-ı reste-ḫīze ḳadar
Ḫalel-pezīr degüldür bu muntaẓam ḳānūn

18 Kenār-i ḥaşre ḳadar varṭa-dūş-ı ṭūfāndur
Hevā-yı ʿaşḳla bu fülk-i ḫayr ü şer meşḥūn

19 Vesāʾid-i ġalaṭātdur cibāl-i dāʿire-sāz
Adīm-i ḫā^{v}n-ı hevāndur fasīḥa-i hāmūn

---

[249] 10 —İ2, —DT

20 Bu ejdehā-yı siyeh-mest-i çarḫ-i ġaddāruñ
Ġıdāsı laḫt-ı cigerdür şarāb-ı aḥmeri ḫūn

21 Ḳomaz bu ḫirmen-i īcād içinde bir dāne
Ḫarāb olıncaya dek bu serāb-gūn-ṭāḥūn

22 Henüz olmadı ṣūret-pezīr-i istikşāf
Rumūz-ı mülhime-i cifr-i cāmiᶜ-i gerdūn

23 Ne çāre virmemiş insāna muḳteżā-yı ḥikem
Ne iḳtidār-i teyaḳḳun ne ḳuvvet-i çi vü çūn

(İ2 S.53)

24 Bu yolda eylemedi türk-tāz-ı Baṭlemyūs
Bu rāza olmadı āgāh ᶜaḳl-ı Eflāṭūn

25 Bu muᶜḍilāt-ı ḳażāya ne daḫli var ᶜuḳūluñ
ᶜAle'l-ᶜumūm ḫurāfātdur şurūḥ u mütūn

26 Mezālıḳ-i ẓulumāt ḫaṭāya rāciᶜdür
Nihāyet-i reh-i İşrāḳıyūn u Meşşāiʾyūn

27 Ṣabāḥ-ı maḥşere dek ḫᵛāb-ı ġaflet-efzādur
Sipihrüñ ehl-i ḳıyāsa yedürdigi afyūn

28 Ḫıred süvāri-i nā-āzmūde vehm delil
Kemāl-i menzil-i maḳṣad felek semend ḥarūn

29 Ḫıred kemāl içün olduḳça ṭālib-i esbāb
Zamāneden görinür ḥükm-i yümn-i el-māᶜūn

30 Sipihr-i şuᶜbede-bāz eylemekdedür ḫalḳa
Bir ābgīneden işrāb-ı rāḥ-ı gūn-ā-gūn

---

250 29b 107/Maun, 6-7 "Onlar gösteriş yapanlardır; hayra da mani olurlar"

31 Birer ḫayāl ile her ercü-mend bir meşhūr
Birer melāl ile her hūş-mend bir mecnūn

32 Başıldı mel^{c}abe-i dehr içinde her şaḫṣuñ
Cebīn-i ḥāline tamġā-yı el-cünūnu fünūn

33 Kemiyyet-i vehm ile meydāna geldi rāʾīz-i ^{c}aḳl
Perend-i ^{c}aḳl ile cevlāna çıḳdı şaḫṣ-ı cünūn

34 Bu ṭurfa manẓara dārü'ş-şifā-yı ḥayretde
Cünūn degül mi ümīd-i devā-yı derd-i derūn

35 Degül defīne-i zer zīr-i ḫāk-i ḥasretde
Vücūd-i ehl-i hünerdür ḫazīne-i medfūn

36 Şikāyet eylemez ammā dil-āverān-ı kemāl
Cihānda olsa da dil-ḫaste-i ^{c}aẕābü'l-ḫūn

37 Olur mı lāyıḳ-i enẓārı şīr-merdānuñ
Cihān-ı dūn gibi āşüfte-ḫūy bir ḫātūn

38 Refīḳ-i Ḫıżr-i tecellī olan kelīm-i dile
Düşer mi ḳayd-ı mürā^{c}āt-i liḥye-i Şem^{c}ūn

39 Olur mı alçaġa ^{c}ālī-cenāb olan bende
Penāh-ı ehl-i dile olsun mı āsmān gibi dūn

40 Rufū-yı çāk-i girībān-ı ṣubḥa elvirmez
Şu nüh zirā^{c}-ı muzer-keş ḳumāş-ı suḳlaṭūn

41 Ḳasem be-ḥikmet-i peyvend-i telḫ ber-şīrīn
Yemīn be-āyet-i sevgend-i Tīn ü ve'z-zeytūn

S.86

---

251 32b tamġā-yı el-cünūnu fünūn: "delilik çeşit çeşittir"

252 33b Perend: Libās İ2

253 41b " İncir ve zeytine yemin olsun ki" Tin, 95/1

42 Ki rūzgāra kemāl ehli ser-fürū itmez
Ne rütbe olsa da mecrūḥ-ı tīġ-i baḫt-ı nigūn

43 ^{c}Ale'l-ḫuṣūṣ o şā^{c}ir ki ṭab^{c}-ı ḳudsīsi
Reh-i süḫanda degüldür mütābi^{c}-i ġāvūn

44 Bu tāb-ḫānede insān odur ḥaḳīḳatde
Ne ġam ḳalursa daḫı pençe-i felekde zebūn

45 Dünüvv-i baḫtına nisbetle ḫāk-dān mā-fevḳ
^{c}Ulüvv-i şānına nisbetle āsmān mā-dūn

46 Ṭabī^{c}atiyle olur şā^{c}irān-ı zūr-āver
Ciger-ḫırāş-ı nüh eflāk u ṭāli^{c}-i vārūn

47 Bu mīhmān-kede-i bī-beḳāda ḳalmaz hīç
Ne bu riyā-yı muḥaḳḳar ne aṭlas u āgūn

48 Niẓām ü veznine irmez fesād bir beytüñ
Ḫalel-pezīr-i teṣārif olur ḳılā^{c} vü ḥuṣūn

49 Nümūd-ı heybet-i irḫāṣa ḫāṣdur ancaḳ
Revāḳ-i ġarḳa-i Kisrāda ba^{c}ż ḫışt ü sütūn

50 Hezār ḳaṣr-i Ḫavernaḳden elbet a^{c}lādur
Bu kār-gāhda bir beyt-i kāmilü'l-mażmūn

51 Dü-beyt-i pür-ḫalel-i gevherīye degmez idi
Celāl-ḫāne-i Efrāsyāb u Efrīdūn

52 Yine ḳabūlde ḳā^{c}im-maḳām-ı naẓm olamaz
Kibāra olsa da rāci^{c} kelām-ı nā-mevzūn

53 Baḳuñ kerāmet-i eş^{c}āra kim Ḥicāzda hem
Teşehhür itmedi ^{c}Āşıḳ ^{c}Ömer ḳadar maṭ^{c}ūn

54 Ḫulāṣa cevher-i ^{c}ālem-bahā-yı ma^{c}nādur
Bihīn-metā^{c}-ı girān-ḳadr-i çar-sūy-ı menūn

55 Suḫan kifāyet ider zīb-i tāc-ı şāhāne
Ne iḳtiżā ider elmās u la^{c}l-i āteş-gūn

56 Farīżadur dir idüm ḫüsrevān-ı āfāḳa
Ri^{c}āyet-i şu^{c}arā emri olmasa mesnūn

57 Bu ṣınfa ḥürmet iden maḳbulān-ı ṣāḥib-i nām
Bulur ḳıyāmete dek i^{c}tibār-i ḳadr-i efrūn

58 Metā^{c}-ı naẓma ḫarīdār olan sa^{c}ādet-mend
Bu çār-sūy-ı fenā içre olmamış maġbūn

59 Midād ḫāme-i ḳaṭrānla işti^{c}āl itdi
Selefde meş^{c}ale-i fażl u şöhret-i fażlun

60 Sebeb budur ki selāṭīn-i āl-i ^{c}Os̱mānuñ
Bu ṣınfa raġbeti olmış ḥisābdan bīrūn

61 Kimi dil-āver-i ḳıymet-şinās-ı fażl u kemāl
Kimi süḫan-ver-i ṣāḥib-kemāl-i gūn-ā-gūn

62 Henüz o luṭf ile evṣāf-ı menziletleridür
Ṭırāz-ı nüh-varaḳ-i şāh-nāme-i gerdūn

63 Zamān-ı Ḥażret-i ^{c}Abdü'l-^{c}azīz Ḫānı da
Ki reşk ider aña ^{c}aṣr-i mübārek-i Me^{c}mūn

64 Süḫan medāric-i ^{c}ulyāya çıḳdı ḳalmış iken
Mażīḳ-i sicn-i ^{c}aṭāletde bir zamān mescūn

65 Tekes̱s̱ür eyledi efrād-ı cehbez̠ān-ı süḫan
Ki dense anlara şāyestedür ᶜazīziyyūn

66 O ṣınfa Mīr Żiyā Şāhdur ki fikretidür
Ṣuver-nümā-yı kemālāt-ı Īzed-i bī-çūn

67 O āftāb-ı maᶜānī ki cevher-i dildür
Müdebbirān-ı semāvāt ᶜakla nūr-i ᶜuyūn

68 Edīb-i reᵓyine şākird olurdı ᶜaḳl-ı meᶜāş
Olaydı ḫᵛāce-i ᶜaḳl-ı meᶜādden meᵓẕūn

69 Muḥīṭ-i dāᶜire-i merkez-i kemālinde
Sipihr ḫalḳa-i mīm āftāb noḳta-i nūn

70 Nesīm-i fikri vezān olsa bāġ-ı Rıḍvānı
Şebīh-i pençe-i mercān olur cufūn u ġuṣūn

71 Añulsa deyr-i muġān içre ger münācātı
Gelür sücūda teṣāvīr-i ṣuḥf-ı Engeliyūn

S.87

72 Nuᶜūt-ı aḳdesi olduḳca vāṣıl-ı melekūt
Gelür telāṭuma deryā-yı vecd-i ᶜilliyyūn

73 ᶜUḳūl şīve-i Ṭerkīb-bendine dil-bend
Füḥūl cilve-i Terciᶜ-bendine meftūn

74 Ḳasīm-i ṭabᶜına imdād-ı Muṣṭafā Ḥaydar
Kelīm-i fikrine irşād-ı Murtażā Hārūn

75 Yetişmeseydi o Mehdī-liḳā Mesīḥādan
Cihān-ı naẓmda Deccāl olurdı çihre-nümūn

---

254 65: —DT

255 74: —İ2, —DT

76 ʿAle'l-ḫuṣūṣ Ḫarābātı eyleyüp maʿmūr
Getürdi bir yere rindān-ı ehl-i ḥāli bütün

77 Temāyüz eyledi bu intiḫāb-ı nāfiʿ ile
Zaḫārif-i heẕeyāndur cevāhir-i meknūn

78 Bozıldı ṭılsım-ı müşkil-güşāyiş-i ḥüsrān
Feżā-yı raġbete çıḳdı defāyin-i maḥzūn

79 Bu cilve-gāh-ı ḫarābātiyān-ı maʿnādur
Ki bir şarābına degmez ḥavālī-i meskūn

80 Bunuñ şarābını nūş itse rūḥdur diyerek
Dem-i Mesīḥe hezār ānd içer ḥavāriyyūn

81 Ṣaḳın ṣaḳın bu ḫarābātdan baʿīd olma
Dilerseñ eylesün cünd-i ġam saña şeb-ḫūn

82 Hevāsı nefḫa-i ʿĪsī gibi revān-perver
Esāsı ṣāḥibinüñ himmeti gibi merṣūn

83 Ne çīn-fürūşi-i sāḳī ne nāz-ı pīr-i muġān
Ne bīm-i şaḥne-i bed-ḫū ne iḳtiżā-yı düyūn

84 Dem-i ḳıyāmete dek vāridātı ḫayr duʿā
Hirās-ı zelzeleden tā-be-rest-ḫīz maṣūn

85 Bir iki cām çeküp ṣāḥib-i Ḫarābāta
Duʿā zamānıdur ey ʿAvnī-i şikeste-derūn

86 Ṭırāz-ı Kaʿbe-i mülk-i şehādet oldukça
Muʿallaḳāt-ı güher-bend-i sebʿa-i gerdūn

---

[256] 81a baʿīd: bīrūn İ2

87 Ola cevāhir-i silkü'l-le'āl-i eyyāmı
Çeleng-i ḫāme-i yevmü'l-ḳıyām ile maḳrūn

88 O cür^c a kim ḳala ḫum-ḫāne-i felekde ola
Neşāṭ-ı bezmine cām-ı ebed gibi merhūn

89 Ḫıred kemāl içün esbāb-ı cūy-ı istikmāl
Zamān-ı mülāzım-āyin يمن الماعون

S.87; (İ2 S.56)

16

TAḲRĪẒ-İ MÜL-SİTĀN TERCEME-İ GÜL-SİTĀN

Mef^c ūlü Mefā^c īlü Mefā^c īlü Fe^c ūlün

1 Erbāb-ı ḳalem terbiyet-āmūz-ı ümemdür
Ādāb-ı ümem mā-ḥaṣal-i feyż-i ḳalemdür

2 Ḳadr-i ḳalemi añla ki iclāl-i ^c aẓīmi
Nezdīk-i İlāhīde bile cāy-ı ḳasemdür

3 Hep feyż-i ḳalemdür o fażīlet ki hemīşe
Hem devlete hem millete mes'ūl-i ehemdür

4 Mecrā-yı ḳalemden dökülen mā^c-i ma^c ārif
Bāġ-ı vaṭan u devlete bārān-ı keremdür

5 Ehl-i ḳalemüñ bilmelidür ḳadrini zīrā
Endīşeleri ^c āleme ebvāb-ı ni^c amdur

6 Efrādını tekṡīr ide Allāh o gürūhūn
Kim ẕātları cāmi^c-i envā^c-ı himemdür

257 bkz. K.15/29b

7 Ez-cümle biri işte Saᶜīd-i hüner-āver
Saᶜdī gibi bir fāżıl-ı pākīze-şiyemdür

8 Baḳ tercüme-i metn-i Gül-istānına ᶜAvnī
El-ḥaḳ ne güzel gül-şen-i ādāb u ḥikemdür

9 Her lafẓı pesendīde-i Saḥbān-ı ᶜArabdur
Her nüktesi reşk--āver-i Vaṣṣāf-ı ᶜAcemdür

10 Gül-geşt-i Gül-istān gibi cüllāb-ı meserret
Nūş-ı mey-i gül-fām gibi dāfiᶜ-i ġamdur

11 Her ḥarf-i dil-ārāsı bir eşküfe-i taḥḳīḳ
Her ṣafḥa-i cān-perveri bir bāġ-ı İremdür

12 Ḥaḳ saᶜyini meşkūr ide ol fāżıl-ı dehrin
Zīrā eṣeri maḥkeme-i ᶜaḳla ḥikemdür

17

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Tā-be-key vādī-i evhāmda reh-i peymāyī
Çāh-ı ḫüsrānda ḳalup niceye dek tenhāyī
Ẓulmet-ābād-ı tecerrüdde ḳoyup sevdāyı
Bulmaġa reh-güẕer-i memleket-i maᶜnāyı
Pīş-rev idinelüm himmet-i Mevlānāyı

2 Sīnemüz dāġ-ı maḥabbetle şerer-bār olsun
Dem-be-dem bağrumuzı yara iden yār olsun
Beñzümüz derd ile ṣolsun işümüz zār olsun
Dilümüz nāy-ṣıfat maḫzen-i esrār olsun
Āteş-i āhla pür-sūz idelüm dünyāyı

3 Bağlayup biz kemer-i āhı miyān-ı cāna
Çekelüm cūş-ı tecrīdi ten-i ᶜuryāna

Ser-fürū itmeyelüm pādşeh-i devrāna
Girelüm tīġ-i ḳanā^{c}atla bu dem meydāna
Ser-be-ser fetḥ idelüm kişver-i istiġnāyı

4 Ḫāk-i pāk-i der-i Mollāya sürüp rūy-ı merām
İdelüm rāyiḥa-i ^{c}aşḳ ile ta^{c}tīr-i meşām
Virelüm şīve-i miski ile ammā ki ḫitām
Tārmār eyleyelüm ṭabla-i hestīyi tamām
Rūḥ-ı ^{c}Aṭṭāra yine añdıralum yaġmāyı

5 Gösterüp feyż-i semā^{c} ile uṣūl-i devri
^{c}Avniyā durduralum nüh-felek-i bī-ġavrı
Dilde pür-şu^{c}le idüp dāġ-ı tecellā Ṭūrı
Maṭla^{c}-ı şems-i ḥaḳīḳat olalum ey Cevrī
Ẕerreye ṣaymayalum mihr-i cihān-ārāyı

TARİHLER

1

DEVLETLÜ NECĀBETLÜ MEḤEMMED ŻİYĀʿÜ'D-DĪN EFENDİ ḤAŻRETLERİNÜÑ VİLĀDET-İ BĀ-SAʿĀDETLERİNE TĀRĪḪDÜR*

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Necābet maşrıḳından ḳıldı işrāḳ
Muḳaddes pāk bir mihr-i melek-ḫad

2 Żiyāʾü'd-dīnle ṭoldı mehd-i devlet
Be-dīdār oldı necm-i baḫt-ı esʿad

3 Ṭuluʿ itdi saʿādet āftābı
Felekden zāʾil oldı ṭāliʿ-i bed

4 Gözi rūşen cihān-ı kühne-sāluñ
Yine resm-i sürūr oldı mücessed

5 Ḫudā ẓıll-ı ẓalīl-i vālidinde
Zamān-ı ʿömrin itsün ḥaşre mümted

6 Reşādü'l-mülk vāldeyn şāh-zāde
Muʿaẓẓam dāver-i Ṣıddīḳ-mesned

7 Bihīn şeh-zāde kim ẕātında mevcūd
Kemālāt ü seʿādāt ü eb ü ced

8 Reşād ü rüşd ü irşād ile şimdi
Odur nevʿ-i benī Ādemde erşed

9 Merāmınca döner dūlāb-ı devrān
Sipihre itmeden emr-i müʾekid

---

* 1: sadece T.de var.

10 Kemāl-i ṭāliʿindendür ki olmış
Ṭarīḳ-i fitne-devrānında mesned

11 Żamīri neyyir-i aʿẓāmdan enver
Fuʾād-ı ekremi Ḫātemden ecved

12 Ġulām-ı der-gehi iclāl-i dāʾim
Gedā-yı bābı iḳbāl-i müʾebbed

13 Rimāl-i baḥre birden luṭfı eks̱er
Kef-i yemmden ʿaṭā-yı desti ezyed

14 Fiʿāli tābiʿ-i aḥkām-ı Ḳurʾān
Merāmı iḥtirām-ı şerʿ-i Aḥmed

15 Yanında ʿaḳl-ı küll şākird-i bī-fehm
Ḥużūrunda Felāṭūn ṭıfl-ı ebced

16 Feżā-yı ʿālem-i ʿizz ü celāli
Mis̱āl-i lā-mekān ṣaḥrā-yı becid

17 Felek dārü'l-fünūn-ı rifʿatinde
Ṭoḳuz bir ... bir ... mücelled

18 Kitāb-ı ehl-i beyt-i salṭanatda
Vücūd-ı pāki bir pākīze müfred

19 Nuḫustīn-i şekūb-ı ṭāḳ-i ḳadri
Feżā-yı ʿālem-i buʿd-i mücerred

20 O dādār-i ʿale'l-ʿıṭlāḳ k'olmış
Felek zencīr-i ḥükmiyle muḳayyed

---

[258] 17b: boş bırakılmıştır.

21 Olurdı şarḳı maġrib ġarbı maşrıḳ
Eger gerdūna iderse nice redd

22 Ḫıred neẓẓāre eylerdi Bihişte
Zemīn-i āstānın ḳılsa mirṣad

23 Nesīm-i ḫalḳını yād itse mālik
Olur dārā saḳar ^{c}adn-i muḫalled

24 Kef-i iḥsānına reşk itmedendür
Biḥār içre ḫurūş cezr ile med

25 Anuñ tedbīrine vā-beste ancaḳ
Reh-i Ye$^{\supset}$cūc-ı fısḳı eylemek sed

26 İderdüm vaṣfını ta^{c}dāda iḳdām
Olaydı ḫayl-i encüm ḳābil-i ^{c}ad

27 Civār-i ḥıṣn-ı temkīninde gūyā
Sarāy-ı çarḫ bir ḳaṣr-i müşeyyed

28 Türāb-ı bābına degmezdi olsa
Ḳıbāb-ı lācüverdī pür-zeberced

29 Eger mihr-i kemāle ṭoğmayaydı
Ḳalurdı ḳulzüm-i ma^{c}nā mücemmed

30 Zamānında bulınmaz emr-i müşkil
Meger kim ^{c}uḳde-i zülf-i müca^{c}ad

31 Ser-ā-pā nūr olurdı Mūsā-i ^{c}aḳl
Alaydı pīr-i rüşdünden eger yed

32 Bu ḫāliṣ i^{c}tiḳād-ı ḥaḳ-şināsı
Bu ḥüsn-i niyet bu ḫayr-i maḳṣad

33 Anı her ḥālde eyler muvaffaḳ
Olur her kārda elbet mü'eyyed

34 Hemān virsün o ẕāt-ı pāke Allāh
Kemāl-i ᶜāfiyetle ᶜömr-i sermed

35 Mübārek ide ism-i necl-i necībin
Naṣībi ola sırr-i cedd-i emced

36 Görüp aḥfādını peyrev mükemmel
Ola bünyān-ı iḳbāle Muḥammed

37 Zemīn cevlānuña Şebdīz-i baḫtı
Felekde pāymāli farḳ-i ferḳad

38 Cezā-yı dôstunı ᶜuḳbāda Firdevs
Maḳām-ı düşmeni nār-i muvaḳḳad

39 Yazılsun ᶜAvniyā tārīḫi ᶜarşa
Żiyā'ü'd-dīn Nūru'llāh Meḥemmed 1290-M. 1873
ضيأدين نور الله محمد

S.42; (İ2 S.148)

2

BEŞİKṬAŞ MEVLEVĪ-ḪĀNESİ POST-NİŞĪNİ ḤASAN NAẔĪF DEDE EFENDİNÜÑ VEFĀT TĀRĪḪI*

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḳuṭb-ı ᶜuşşāḳ-i İlāhī āftāb-ı maᶜnevī
Mürşid-i rāh-ı Ḫudā Şeyḫ Naẓīf-i Mevlevī

2 Ol şeh-i mülk-i velāyet kim iderdi iftiḫār
Bendegānuñdan bulınsaydı Emīr Dehlevī

* Ḳā'im-pederim Şeyḫ Naẓīfü'l-Mevlevīnüñ Vefāt Tārīḫi İ2

3 Ẓulmet-i cehl içre ḳalmışken ḳulūb-ı ^{c}āşıḳān
Bir çerāġı yaḳdı kim taḫcīl ider māh-ı nevi

4 İtdi bir der-geh Yeñişehr-i fenār içre binā
Şöyle kim bürhān-ı Mevlānā gibi ġāyet ḳavī

5 Neşr-i envār-i reşādet iderek vaḳt-i medīd
Ṭutdı eṭrāf-ı Yeñişehr-i fenārı pertevī

6 İki yüz yetmişde emr-i Ḥażret-i Mollā ile
Oldı der-gāh-ı Beşikṭaş içre feyżi muḫtevī

7 Ẕātı olmışdı semā^{c} u ^{c}aşḳ ile bi'l-infirād
Āsmān-ı vaḥdetüñ seyyāre-i tenhā-revi

8 ^{c}Ahd-i Mevlānāya beñzerdi zamān-ı aḳdesi
Her kelāmından ṣudūr eylerdi sırr-i Meṣnevī

9 Maẓhar olsa bir nigāh-ı merḥamet-āṣār yine
Yār olurdı Ḫıżr ile üftāde-i nefs-i ġavī

10 ^{c}Āḳıbet dest-i ḫiṭāb-ı irci^{c}ī der-kār olup
Oldı ṭūmār-i ḥayāt-ı ẓāhirīsi munṭavī

11 ^{c}Azm-i ^{c}illiyyīn idüp ma^{c}nāda rūḥ-ı eşrefi
Ṣūretā bu ḫalvet-i ^{c}ālīde oldı münzevī

12 Sırr-i vaḥdetle ẓuhūr itdi bu tārīḫ ^{c}Avniyā
Hū diyüp aḥbābına göçdi Naẓīf-i Mevlevī
هو دييوب احبابينه كوچدي نظيف مولوي

Şevvāl 1278/ M.1861

(يوم الثلاثهء ساعت اربع و نصف)

---

259 10a "Dön Rabbine, sen O'ndan O senden hoşnut olarak" Fecr 89/28

260 Yevmü'ṣ-ṣülāsā sā^{c}at erba^{c}a ve nıṣf: Salı günü saat dört buçuk

S.43

3

PEDERÜM BEKĪR PAŞANUÑ VEFĀT TĀRĪḪĪ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Dirīġā ḥasretā ḫayfā ki bu ġurbet-serā içre
Beni dūr itdi ẓıll-ı vālidimden merg-i bī-pervā

2 Ṣedef-veş maᶜden-i elṭāf idüñ ḳoynuñdan ayrıldum
Aḳarsa dāne-i eşküm n'ola dürr-i yetīm-āsā

3 Otuş beş yıl olup bādī-i cevr-i rūzgār āḫir
Şehīd-i ḥasret-i āzārı oldı ġurbetüñ ḫayfā

4 Olup bir hafta ṣāᵓim māh-ı ṣavmuñ ibtidāsında
Şehādet şerbetiyle eyledüñ ifṭār-i rūḥ-efzā

5 Maḥabbet gül-şeninde şeb-nem-āsā rūḥ olup cismüñ
Seni cezb itdi ᶜilliyyīne şemsü'ş-şaḳḳ-i Mevlānā

6 Saña lāyıḳ degüldi ḫāk-dān-ı Firdevse ᶜaẓm itdüñ
Ciger-păreñ ḳuluñ ᶜAvnīyi yaḳdı ḥasretde ammā

7 Perīşān-ḥāl olup nā-çār yazdum ᶜAvniyā tārīḫ
Bekir Paşayı ṣıddīḳān ile yār eylesün Mevlā
بكر پاشايى صديقان ايله يار ايله سن مولا

8 Ramażān sene1278/ M.1861
يوم الاحد ساعت اربع و نصف

261 Yevmü'l-aḥad sāᶜat erbaᶜ ve nıṣf: Pazar günü saat dört buçuk

S.42

4

(İ2 S.149)

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I ʿAVNĪ PAŞA*

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Fiġān kim dest-i ḫūn-rīz-i ecel dāmānını aldı
ʿÖmer-ṣavlet cenāb-ı ʿAvnī Paşa-yı ʿale'ş-şānuñ

2 Ferīḳ-i ceyş-i ʿOsmānī olup ẓāhirde çoḳ müddet
Sipeh-dārı idi bāṭında müştāḳān-ı Mollānuñ

3 Bu ordu-gāh-ı fānīden idince iḳtifā ricʾat
Saʿādet-gāhına naḳl itdi Firdevs-i muʿallānuñ

4 Çıḳup medd-i enīni söyledi tārīḫini ʿAvnī
Ferīḳ-i cünd-i ervāḥ ola cānı ʿAvnī Paşanuñ
فريق جند ارواح اولا جاني عوني پاشانك

1278/M.1861

S.42; (İ2 S.150)

5

TEPEDELENLİ AḪFĀDINDAN FĀṬIMA ḪĀNIMEFENDİYE

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Duḫter-i pāki Velī Paşa-yı ṣāḥib-şöhretüñ
Maʿden-i cūd u seḫā bānū-yı kerrūbī-ḫaṣāl

2 Seksan altı sāl devlet sürdi ʿömri şān ile
Ḳonmamışdı dāmen-i iḳbāline gerd-i melāl

3 Derdine dermān arardı ḫastegān-ı bī-kesüñ
Lutf iderdi ḳanda görse bir faḳīr-i bī-mecāl

* Ferīḳ-ı ʿAvnī Pāşānuñ Vefāt ṭārīḫi İ2

4 Ẕātına şāyān idi ᶜunvān-ı mümtāzü'n-nisā
Ġıbta eylerdi kef-i iḥsānına ṣınf-ı ricāl

5 Ellerinden aldı ol miżyāfa-i dehri ecel
Vechi var mātem ṭutarsa bī-kesān-ı ḫaste-ḥāl

6 ᶜİffet ü iḥsān ile Ṣıddīḳa-i devrān idi
Ḥażret-i Zehrāya yār itsün Ḫudā-yı lā-yezāl

7 Der-geh-i Mollāda buldı şevher-i merḥūmunu
Yaᶜni ol ẕāt-ı necībü'l-āṣıla buldı ittiṣāl

8 Gerçi kendi ᶜaẓm-i gül-şen-zār-i Firdevs eyledi
Ḳıldı ammā dehr çoḳ bī-çāreye dūzaḫ-meʾāl

9 Cevher-i eşkimle yazdum ᶜAvniyā tārīḫini
Fāṭıma Ḫānım maḳām-ı Cennete göçdi bu sāl
فاطمه خانم مقام جنته كچدي بو سال

1288/M.1871

S.44; (İ2 S.150)

6

TĀRĪḪ-İ ṢADĀRET-İ YŪSUF KĀMİL PAŞA*

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Bi-ḥamdi'llāh bu gün gerdūn-ı ṣadruñ bedri Kāmildür
Kemāl-i ᶜizzet ile pertev aldı mihr-i devletden
كمال عزت ايله پرتو الدي مهر دولتدن

1279/M.1862

262 5/4: —İ2
* Tārīḫ-i Ṣadāret Kāmil Pāşā İ2

S.44

7

(İ2 S.150)

KERĪMEM FĀṬIMĀ MUḤSİNENÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİ*

Müfteᶜilün Fāᶜilün Müfteᶜilün Fāᶜilün

1 Söyledi mīlādına vālidi tārīḫ-i tām
Fāṭıma-i Muḥsinem luṭf-ı Ḫudādur bize
فاطمهء محسنم لطف خدادر بزه

H. Receb 14-1279/M.1862

(ليلةالا احادي سا عت اثنين و نصف)

S.44; (İ2 S.150)

8

TĀRĪḪ-İ ŞEHĀDET-İ ḤÜSEYN PAŞA ŞERĪF-İ MEKKE-İ MÜKERREME

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Yazsalar iṣnā ᶜaşer eşk ile tārīḫ sezā
Seyyidü'd-dünyā Ḥüseynī bir yezīd itdi şehīd
سيدالدنياحسيني بر يزيد ايتدي شهيد

1297/ M.1879

S.44; (İ2 S.143)

9

REFĪḲAM MERḤŪME EMĪNE ḪĀNIMUÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTIDUR*

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Tāzelikde lāle-zār-i Kerbelā itdi beni
Tīġ-i cellād-ı verem āteş bıraḳdı cānuma

* Başlık: Kerīmem Muḥsinenüñ Tārīḫ-i vilādeti İ2
263 (Pazar gecesi saat ikibuçuk)
* Bu manzumede tarih beytine rastlanmamıştır.

2 Zaḫm-ı ḫūn-rīz-i ciger-fersāya merhemdür diyü
Dāġlar yaḳdı ṭabībān sīne-i sūzānuma

3 Günde üç nevbet beni dil-ḫūn idüp dāġ-ı ciger
Bir devā kār itmemişdür derd-i bī-dermānuma

4 ᶜĀḳıbet bir demde ḳan boġdı şehīd itdi beni
Ey dirīġā kendi ḳanum girdi āḫir ḳanuma

5 Ḫāk-i der-gāh-ı Çırāġāndan ḳıyāmet-ḫīz olup
Vālidüm devletle geldi külbe-i āḫzānuma

6 Çıḳdum istiḳbāline tābūt-ı ḫūn-ālūd ile
Cān fedā ḳıldum ḳudūm-i vālid-i ẕī-şānuma

7 Ol hümā-yı himmetüñ girdüm ḳanādı altına
Lāne ṭutdum beççe-i mürġ-i dil-i nālānuma

8 Ḥacle-gāh-ı beyt-i ᶜilliyyīne itdüm intiḳāl
Bu yalān dünyā evi lāyıḳ degüldi şānuma

9 Rıḥletümden elli gün geçdükde bā-emr-i Ḫudā
Özleyüp oġlum Ḥüsāmü'd-dīni aldum yanuma

10 Gül-sitān-ı āl-i Zehrādan ciger-pārem gibi
Nāzenīn bir ġonce taḳdīm eyledüm Yezdānuma

11 Yā İlāhī ehl-i beyt-i Muṣṭafānuñ ᶜaşḳına
Merḥamet ḳıl ḥālüme baḳma benüm noḳṣānuma

S.45; (İ2 S.143)

10

BEŞİKṬAŞ MEVLEVĪ-ḪĀNESİ DEDEGĀNINDAN MIṢIRLI ŞEVḲĪ DEDE TERK-İ ÇİLLE-ḪĀNE İTDİGİNE TĀRĪḪDÜR*

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḫāh dervīş olmış insān ḫᵛāh şāh-ı kāmrān
Kimseye bāḳī degül bu kār-gāh-ı ḫāk-dān

2 Bendegān-ı Ḥażret-i Mollā Celālü'd-dīnden
Merd-i Ḥaḳ Şevḳī Dede dervīş-i kerrūbī-nişān

3 ᶜAşḳ-i Şemsü'd-dīn ile cismi olup miṣl-i hilāl
Feyż-i Mevlānāya maẓhar olmışıdı bī-gümān

4 Nıṣf-ı māh-ı rūzede vaḳt-i ḫusūf-ı māhda
Kevkeb-i ᶜömri seḥāb-ı merge itdi iḳtirān

5 Seccesin der-dest idüp bir kūşede meşġūl iken
Gūşına irdi nidā-yı İrciᶜī göçdi hemān

6 Çille-gāh-ı ᶜālem-i ḫāki ḳoyup ᶜAnḳā gibi
Tā firāz-ı Ḳāf-ı ᶜilliyyīnde ṭutdı āşyān

7 Sofra-i vaḥdetde sāᶜat birde ifṭār eyledi
Göçmeyince bozmadı ṣavmın o sulṭān-ı nihān

8 Maᶜnāda rūḥ-ı revānı vāṣıl-ı Firdevs idi
Pôstīnde ṣūretā ḳalmışdı bir ḳaç üstüḫᵛān

9 Fevtinüñ tārīḫini aḫterle yazsun āftāb
Āy ṭutulmış iken āyy sırr oldı Şevḳī nā-gehān
(اي طو تلمش کن آي سر اولدي شوقي ناگهان)

* çille-ḫāne: çille-ḫāne-i ᶜālem İ2
264 5b 89/Fecr, 28 "Dön Rabbine, sen O'ndan O senden hoşnut olarak"

Sene 1283/ M.1866

S.45; (İ2 S.144)

11

TĀRĪḪ-İ İNTİḲĀL-İ ŞAᶜBĀN DEDE

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Olmadan bu der-geh-i vālā-pezīrāy ḫitām
Bir vücūd-ı muḫterem düşdi dirīġā merḳade

2 Fevtinüñ tārīḫi mātem ayıdur aḥbābına
Ay gitdi gelmeden māh-ı Receb Şaᶜbān Dede
اي كيتدي كلمدن ماه رجب شعبان دده

1289/ M.1872

S.45; (İ2 S.144)

12

TĀRĪḪ-İ RİḤLET-İ ḲAYĠUSUZ MEḤEMMED DEDE

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Çille-gāh-ı ᶜālemi terk itdi Ġayḳusuz Dede
Rūḥı şād olsun ḫıyābān-ı maḳāmı nūr ola

2 Söyledüm tārīḫini menḳūṭla maḫzūn olup
Cānib-i ᶜuḳbāda Ḳayġusuz Dede mesrūr ola
(جانب عقبي ده غيقوسز دده مسرور اوله)

1284/M.1867

S.45; (İ2 S.145)

13

MĀÇḲA MEVLEVĪ-ḪĀNESİNDEN BAHĀRİYYE MEVLEVĪ-ḪĀNESİ ḲABRİSTĀNINA NAḲL OLUNAN ḲUBŪRUÑ ḪĪN-İ KEŞFİNDE MERḤŪM ḲAYĞUSUZ DEDENÜÑ MERḲADİ DAḪI AÇILDUḲDA VÜCŪDUNDAN EṢER BULUNMADIĞINA TĀRĪḪDÜR

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Heşt-sāl ol kerāmet-pīşe Ḳayğusuz Dede
İrtiḥāl itmişdi bu ṣaḥrā-yı nā-maᶜmūrdan

2 Ḫuftegān-ı medfen-i çil-sāle bīdār oldı hep
Ḫānḳāhuñ naḳli dem urduḳda nefḫ-i ṣūrdan

3 Rūḥ-veş sırr oldı ḫāk ü üstüḫᵛān ḳālıbı
Medfenüñde ẕerre meşhūd olmadı mağfūrdan

4 Maẓhar-i sırrı olup sırrī-i ᶜālī-himmetüñ
Geçdi küllīyen ḳuyūd-ı ᶜālem-i menfūrdan

5 Naḳl-i pey-der-peyle ḫāk olmaḳdan evlādur diyüp
Nābe-dīd oldı bu miḥnet-ḫāne-i pür-şūrdan

S.46

6 Maḥv-ı hestī eylemekde ḳıldı iṣbāt-ı vücūd
Gūyiyā bir nūr idi envār-i mihr-i Ṭūrdan

7 Hīç şek yoḳ kim kerāmetdür bu sırr-i bü'l-ᶜaceb
Hem baᶜīd olmaz kerāmet böyle dil-meksūrdan

8 Bendegān-ı Ḥażret-i Mollā Ricālu'llāh olur
Hep kerāmetdür gelen bu zümre-i mestūrdan

---

265 13/8: —DT

9 Ḥikmet-i ḳurb-ı İlāhī başḳadur gelmez dile
Ey ḥakīm evhāma düşme semt-i dūr-ā-dūrdan

10 Terbiyet ḳılmışdı ol ẕātı Naẓīf-i Mevlevī
Ol sebebden dem ururdı naġme-i Manṣūrdan

11 Ān-be-ān vird-i zebānı Ḥażret-i Allāh idi
Farḳ olınmazdı cemāl-i bā-kemāli nūrdan

12 ᶜAvniyā tārīḫ-i ġaybı noḳṭadan maᶜlūm olur
Sırr ü nā-yāb oldı Ḳayġusuz cihān-ı kūrdan
(سرو ناياب اولدي غيقوسز جهان كوردن)

1289/ M. 1872

S.46; (İ2 S.146)

14

ŞUBḤĪ PAŞA ḤAŻRETLERİNÜÑ ḪALĪLELERİ SEḤER ḪĀNIMUÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTI

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Zevci Şubḥī Bege Allāh ᶜömürler virsün
Şeb-i ᶜömri Seḥerüñ irdi ṣabāḥ-ı ecele
شب عمري سحرك ايردي صباح اجله

1275/ M.1858

---

266 13/9: —DT

267 DT s.44'te Tārīḫ-i şehādet-i Ḥüseyn Pāşā Şerīf-i Mekke-i Mükerreme adlı tarihin altına sehven alınan bu beytin 1.mısraı şöyledir: Yazdılar ḫūn-ı şafaḳla felege tārīḫin

S.46; (İ2 S.146)

15

TĀRĪḪ-İ VİLĀDET-İ MĪR ᶜALĪ NİHĀD BİN MEḤEMMED MUḤİBB-İ MEVLEVĪ

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Eyledi nūr-i ᶜalī beyt-i Muḥammedden ṣudūr
(ايلدي نور عالي بيت محمددن صدور)

1280/M.1863

S.46; (İ2 S.146)

16

ṬAŞLIBURUN DERGĀH-I ŞERİFİ POST-NİŞİNİ REŞĀDETLÜ SÜLEYMĀN EFENDİ ḤAŻRETLERİNÜÑ ḤALİLELERİ ḪĀNIMUÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTI

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ey bu meydānı temāşāya gelen iḫvānum
ᶜİbret olsun size ḥāl-i dil-i ser-gerdānum

2 Bende bü'l-Ḳaysı idüm bir ḥarem-i muḥteremüñ
Hep ᶜafāf-ı melekūt idi nigeh-dārānum

3 Ḳadr ü şānum var idi ḳurb-ı Süleymānīde
Elli yıl ᶜizzet ile geçmişidi devrānum

4 ᶜĀḳıbet pāyına celb itdi muḥarremde beni
Aḥmedüm yaᶜni ciger-kūşe-i bī-dermānum

5 ᶜĪd-ı ekber gibi geldi baña māh-ı mātem
Peyrev-i āl-i ᶜabā oldı benüm de cānum

6 Minnet Allāha ki tābūtumı ber-dūş itdi
Maḥremüm şeyḫ-i Süleymān-ı ᶜaẓīmüʾş-şānum

7 Ḥaseneyn ᶜaşḳına hep ᶜafv ider Allāh Kerīm
Ḥadden efzūn ise de maᶜṣiyetüm noḳṣānum

8 Böyle naẓm eyledi tārīḫümi nā-çār ᶜAvnī
Ḥay diyüp göçdi Muḥarremde Rüveyde ḫānım
(حي ديوب گوچدي محرمده رويده خانم)

1296/ M.1878

17

TĀRĪḪ-İ FEVT

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefᶜūlü Fāᶜilün

1 Bir dürre-i nefīse(yi) kevn eyledi telef
(بر دره نفيسه گون ايلدي تلف)

sene: 1257/ M.1841

18

TĀRĪḪ-İ SĀL

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Meserretle bu yıl biñ ikiyüz altmış ṭoḳuz oldı
(مسرتله بو ييل بيك ايكي يوز التمش طقوز اولدي)

1269/ M. 1852

(İ2 S.142)

19

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I MUᶜAMMER PAŞA

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Her biri olsa da Rüstem gibi ṣaf-der paşa
ᶜĀḳıbet zīr-i türāba girecek her paşa

---

268 19/1a biri: yerde İ2

2 Nerede ḳaldı o dārāt ü celādet ü ḥaşem
Ḥamza Paşaya ne oldı ḳanı Ḥaydar Paşa

3 İktifā görmiyecek ḳuvve-i bāzūsında
Merge teslīm-i vücūd itdi Dilāver Paşa

4 Ejdehā-yı ecelüñ aġzına düşdi der-ḥāl
Gerçi kim şīr-i jiyān idi Ġażanfer Paşa

5 Bir zamān Aḳṣuda icrā-yı nüfūẕ eyler idi
Ḳara ṭopraḳda yatur şimdi Sikender Paşa

6 Sū-be-sū keşti-i ^{c}ālemde ḫırām üzre iken
Düşdi deryā-yı ecel ḳa^{c}rına Ca^{c}fer Paşa

7 ^{c}Arṣa-i devlet ü cāh içre iderken cevlān
Çāh-ı medfende ḳarār eyledi ^{c}Aşḳar Paşa

8 Sāz-ı Fārābi-i mevt ile hem-āhenk oldı
Dest-i ġamda dökilüp def gibi Maẓhar Paşa

9 ^{c}Āḳıbet ḳalmıyacaḳ dāʾire-i dünyāda
Ne Cihān-gīr ne Manṣūr u Muẓaffer Paşa

10 ^{c}İbret al ḥāl-i cihāndan oḳuyup tārīḫin
Ḳaldı mı dehrde bir pāk Mu^{c}ammer Paşa
(قالدي مي دهرده بر پاك معمر پاشا)

1292/M.1875

GAZELİYÂT

S.104

ELİF

1

(İ2 S.153)

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Nūr-i vechüñden cihān Ṭūr-i tecellādur baña
Her bün-i mūy-ı tenüm çeşm-i temāşādur baña

2 Lücce-nūş-ı āb-ı ḥayvān eyler āzāruñ beni
Çīn-i ebrū mevc-i enfās-ı Mesīḥādur baña

3 Cevher-i sūz-ı cigerden bir ʿarażdur peykerüm
Ṣūret-i ʿaşḳum lehīb-dil-i heyūlādur baña

4 Çāk çāk-ı dest-i āzār-i sitemdür dāmenüm
Yūsuf-ı Mıṣr-i ġamam dünyā Züleyḫādur baña

5 Bāb-ı luṭf-ı Ḥażret-i Mollāya düşdüm ʿAvniyā
Āstānı çarḫ-i nüh-ṭāremden aʿlādur baña

2

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Daġ acır çeşm-i teʾessüfle nigāh eyler baña
Āh ḳan aġlar ḫurūş-ı girye āh eyler baña

2 Vādī-i ümmīde ʿaẓm itsem felek taʿẓīm içün
Tūde-i berḳ-i belāyı ḫāk-i rāh eyler baña

3 ʿArşa dek çıḳsam daḫı fikr-i zeneḫdānuñ senüñ
Tā firāz-ı Ḳāf-ı ʿilliyyīni çāh eyler baña

4 Benden ümmīd-i ṣalāḥ itmek ki her dem tīġ ile
Ġamze-i ḫūn-rīz teklīf-i günāh eyler baña

5 Ben degişmem ᶜAvniyā bir cāmı biñ mülk-i Ceme
Ḫusrev-i gerdūn-ı nüh ᶜarş-ı ᶜizz ü cāh eyler baña

(İ2 S.156)

3

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Dāġ ü eşküm bezm-i ḥasretde gül ü müldür baña
Ṣavt-ı zencīr-i cünūn feryād-ı bülbüldür baña

2 Birbirin efzūn ider keyfiyyet-i ṣahbā vü ġam
Mā-cerā-yı bezm-i mey devr ü teselsüldür baña

3 Saḳf-ı gerdūndan bīrūndur Ḳāf-ı ᶜAnḳā-yı dilüm
İrtiḳā-yı çarḫ-i nüh ṭārem tenezzüldür baña

4 Laḫte-rīz-i dāġ olup dūşumdaki ḫūnīn-kefen
Rūz-ı pür-havl-i ḳıyāmet mevsim-i güldür baña

5 ᶜAvniyā ben rezm-i ġamda ḫod-serem Ferhād-veş
Ḫusrev-i gerdūndan imdād istemem ẕüldür baña

4

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Senden ayrılmaḳ ne mümkin gelse dünyā bir yaña
Sevdigüm sen bir yaña dünyā vü ᶜuḳbā bir yaña

2 Tiġ-i ġamzeñ nāgehān itdükde ḥükm-i iftirāḳ
Düşdi Mecnūn bir yaña bī-çāre Leylā bir yaña

3 Cüst ü cūy-ı gül-şenüñ'çün bāġ-ı Cennetden çıḳup
Bir yaña Ādem şitābān oldı Ḥavvā bir yaña

4 Pertev-i şem^{c}-i tecellā ẓulmet-i efsūs olur
Ḳonsa ol meh bir yaña şem^{c}-i tecellā bir yaña

5 ^{c}Avniyā der-kār olaldan tīġ-i ḥükm-i dāveri
Gelmemişdür ^{c}adl u istibdād ḥālā bir yaña

5

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.159)

1 Ey ki ṣun^{c}uñ ḥikmetüñdendür saḳīm olmaḳ baña
Vācib oldı maẓhar-i feyż-i ḥakīm olmaḳ baña

2 Böyle ^{c}aks-endāz olursa ṣūretüñ āyīneye
Seyf-i ġayretle muḳarrerdür dü-nīm olmaḳ baña

3 Cism ü cānum cümleten bir āha ḳıldı inḳılāb
Gül-şen-i dīdāra lāyıḳdur nesīm olmaḳ baña

4 Sen tecellī eylemezsin perdeden ben var iken
Şarṭ-ı iẓhār-i vücūduñdur ^{c}adīm olmaḳ baña

S.105

5 ^{c}Āşıḳam göñlüm tecellī-zār-i ^{c}aşḳ-i yārdur
Çoḳ mı cāy-ı ġıbṭa-i ^{c}arş-ı ^{c}aẓīm olmaḳ baña

6 Mest-i ^{c}aşḳ itdüñ beni küstāḫ-i ma^{c}nā eyledüñ
Ṭūr-i vaṣluñda münāsibdür kelīm olmaḳ baña

7 ^{c}Avniyā cebr-i ṭabī^{c}atden degüldür Ḥaḳ bilür
Dād-ı Ḥaḳdur peyrev-ī ṭab^{c}-ı Fehīm olmaḳ baña

6

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

(İ2 S.160)

1 Baḫt bir āb-ı ḥayāt içün ne nāz eyler baña
Ḫıżr-i āteş-nūşam İskender niyāz eyler baña

2 Dīde-i ḥaḳ-bīn ile baḳduḳça rūy-ı pāküñe
Vech-i mirʾāt-ı tecellī keşf-i rāz eyler baña

3 Bir nesīm-i āh kim bāġ-ı ḫayālüñden geçer
Perde-i ḫalvetgeh-i lāhūtı bāz eyler baña

4 Zülf-i yāre iltimās-i dest-rest itdükce ben
Baḫt-ı vārūn şekve-i ṭūl ü dırāz eyler baña

5 Mest ü medḫūş oldıġumdan pür-ḥicābum yoḫsa yār
Günde yüz biñ cilve-i ḫāṭır-nevāz eyler baña

6 Ben ki mecnūn-ı ġam-miḥrāb-ı ebrūyum henüz
Zāhid-i nā-dān ne teklīf-i namāz eyler baña

7 Reşk ider ḳurbāniyān ʿAvnī o dem kim ol melek
Çeşm-i naḫvetle nigāh-ı cān-güẕār eyler baña

7

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Küşe-i mey-ḫāne mülk-i pādşāhīdür baña
Cāmlar peymāneler cünd ü sipāhīdür baña

2 Ben senüñ āyīne-i dīdāruñam ey āftāb
Müddeʿā-yı hestī-i mevhūm vāhīdür baña

S.106

9

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Cevher-i cānsın leṭāfet maʿden olmışdur saña
Naḳd-i ʿömrümsün ki sīnem maḫzen olmışdur saña

2 Gün gibi tenvīr ider bu nükteyi şems-i ruḫuñ
Maṭlaʿ-ı mihr-i ḳıyāmet revzen olmışdur saña

3 Tār ü pūd-ı pertevinden āftāb-ı ʿiffetüñ
Bir perend īcād olınmış dāmen olmışdur saña

4 Ḥaḳ seni iẓhār içün bir rūḥ tasvīr eylemiş
Ṣonra gül-berg-i ḥayā pīrāhen olmışdur saña

5 Reng-i gül būy-ı semen rūḥ-ı revān nūr-i baṣar
Birbiriyle itmiş āmīzeş ten olmışdur saña

6 Ferve-i semmūrda mirʾāt-ı cismüñdür ʿıyān
Āb-ı ḥayvānsın ki ẓulmet mesken olmışdur saña

7 Nūr-i ṣubḥ-ı gül-şen-i Cennet beyāż-ı çeşm-i ḥūr
Şīr ü şekkerle ḳarışmış gerden olmışdur saña

8 Nūrdan bir gülsün ey ser-mest-i āteş-rūy kim
ʿAvnī-i zāruñ ḫayāli gül-şen olmışdur saña

10

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Mevc-i ṭūfān-ı ḳıyāmet çīn-i ebrūdur saña
Dūd-ı fermān-ı dil-i Cibrīl gīsūdur saña

3 Süllemī bürhān yetişmez menzil-i maḳṣūduma
^{c}Aşḳ-i rūz-efzūn ^{c}urūc-ı bī-tenāhīdür baña

4 Mā-cerā-yı ḥālümi bir Ḫıżr-i ^{c}aşḳ añlar faḳaṭ
Āb-ı ḥayvān-ı dilem dünyā siyāhīdür baña

5 ^{c}Aḳl-ı kāfirden ḫalāṣ itdi beni dīvānelik
^{c}Avniyā feyż-i cünūn ^{c}avnü't-tehīdür baña

8

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Dehrüñ esbāb-ı sürūrı bā$^{\circ}$iṡ-i ġamdur baña
Sūr-gāh-ı bezm-i fānī cāy-ı mātemdür baña

2 Yār rūz-i ḥaşre ta^{c}līḳ itdiginden vaṣlını
Cennetü'l-a^{c}lā iken dünyā cehennemdür baña

3 Zaḫm-dār-i bī-^{c}ilāc-ı Ẕü'l-feḳār-i ġamzeyem
Cevher-i elmās-ı tīġ-i merg merhemdür baña

(İ2 S.161)

4 Ben ki leb-tefsīde-i sūz-ı firāḳ-i la^{c}lüñem
Çeşme-sār-i āb-ı ḥayvān menba^c-ı semdür baña

5 Mümteni^{c}dür ^{c}Avniyā a^{c}rāż o mihr-i nāzdan
Sāye-i cism-i nizārum sedd-i muḥkemdür baña

6 Ṭurfe sīdem Ka^{c}be-i maḳṣūd-ı reh-zendür baña
Fevc-i mevc-i āb-ı ḥayvān sedd-i āhendür baña

7 Ḥasret-i şemşīr-i āẕāruñ şehīd itdi beni
Ger cūy-i ^{c}aşḳ içinde āb düşmendür baña

---

269 8/3: 2. beyit, DT, İ2
270 8/6: —İ2
271 8/7: —İ2

2 Sende bu sūziş ki (āh) ey ejdehā-yı nār-i ^{c}aşḳ
Baḥr-i oḳyānūs-ı maḥşer bir içim ṣudur saña

3 Eyleseñ de ṣad-şikār ey bāz-ı maġrūr-i nigāh
Şāh-bāz-ı gül-şen-i der-gāh pertevdür saña

4 Bir gühersin ey ḫayāl-i ḥüsn-i Yūsuf-sūz kim
Māh-ı Ken^{c}ānuñ iki çeşmi terāzūdur saña

5 ^{c}Avniyā bed-ḫū güzellerden vefā gelmezse de
Dā$^{\circ}$imā ma^{c}şūḳ olan bir şūḫ-i bed-ḫūdur saña

11

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Şīve-i Rūḥü'l-ḳudüs pīrāhen-i tendür saña
Mevc-i enfās-ı Mesīḥa çīn-i dā-mendür saña

2 Ol ḳadar ^{c}ālī-bahādur cevher-i ḫāk-i rehüñ
Cānını ḳurbān iden billāh düş-mendür saña

3 Öyle nāziksüñ ki ḳaṣd itseñ ḫırām u ^{c}işveye
Sāye-i ḫār-i gül-i Firdevs reh-zendür saña

4 Ey ḫayāl-i rūy-ı cānān bir gül-i zeynebdesüñ
Kim ḳażā-yı dīde-i Cibrīl gül-şendür saña

5 Āftāb-ı maḥşer-i eṭvār-i şehd-āşūbsuñ
Maṭla^{c}ü'l-fecr-i ḳıyāmet çāk-ı revzendür saña

6 Genc-i ^{c}ömr-i cāvidānsuñ naḳd-i cānsuñ rūḥsuñ
Sīne-i vīrāne-i ^{c}Avnī nişī-mendür saña

---

[272] 10/2a āh: —İ2
[273] 11. gazel: —İ2

12

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.162)

1 O kār-gehde ki bir mey-fürūş olur peydā
Hezār şirzime-i bāde-nūş olur peydā

2 Ḫayāl-i laᶜlüñ ile rūḥ virse bir ᶜāşıḳ
Türāb-ı kālbüdünden sürūş olur peydā

3 Bütün sirāyet-i iksīr-i ᶜaşḳdandur kim
Ḥacer şecerde dil ü çeşm ü gūş olur peydā

4 Fürūġ-ı şemᶜ-i ḫayāl-i ruḫuñla sulṭānum
Ḥicāb-ı dilde hezārān nüḳūş olur peydā

5 Peyām-ı cāme-i gül-naḳş-ı yār içün ᶜAvnī
Diraḫt-i gül gibi Ṭūbāda gūş olur peydā

S.107

13

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ḫayālüñle fürūġ-ı Ṭūr olur enẓārdan peydā
Lebüñ yādiyle Rūḥıᵓl-ḳudüs olur güftārdan peydā

2 Ne burcuñ mihrisin ey āftāb-ı ᶜālem-ārā kim
Olur mihr-i ruḫuñ her ḫāver-i pendārdan peydā

(İ2 S.157)

3 Ḫayāl-i zülf ü rūyuñla girerse deyre bir ᶜāşıḳ
Olur bir Kaᶜbe her bir rişte-i zünnārdan peydā

4 Hezārān ṣūret-i uᶜcūbe var kim olmadı ḥālā
Verā-yı perde-i nüh-ḳubbe-i devvārdan peydā

5 Naẓar ḳıl ^{c}Avniyā çeşmümde ki eşk-i ciger-sūza
Kemāl-i ṣun^{c}-ı ḥasret āb idermiş nārdan peydā

14

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Lebümden vaṣf-ı güftāruñıla rūḥ olur peydā
Dilümden yād-ı rūyuñla tecellī-gāh olur peydā

2 Göñül bir āftāb-ı āsmān-ārā-yı dīgerdür
Ki her bir ẕerresinden ṣad-hezārān māh olur peydā

3 Mesīḥ-āsā sipihre çıḳsa farżā Yūsuf-i maṭlab
Yine iḫvān elinden mesleginde çāh olur peydā

4 Ben ol āteş-i dem kim ḥaşre dek berḳ-i fiġānumdan
Ġarībān-ı beyābān-zār-i ^{c}aşḳa rāh olur peydā

5 Sen ey ^{c}Avnī müheyyā eyle bir çeşm-i ḥaḳīḳat-bīn
Cemāl-i şāhid-i bezm-i emel nā-gāh olur peydā

15

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Yem-i vāḥidde tā olduḳca emvāc-ı ^{c}aded peydā
Olur her mevc-i i^{c}dād içre bir baḥr-i Eḥad peydā

2 Zihī mir$^{\supset}$āt-ı pinhān kim anuñ ḥāşiyyetindedür
Dem-ā-dem olmaḳ āṡār-i şu$^{\supset}$ūn-ı nīk u bed peydā

---

[274] 14. gazel: —İ2; 14/1a: Eksik
[275] 15. gazel: —İ2

3 Bilenler el çeker taᶜrīżden bu levḥ-i gerdūnda
Kimüñ ṣunᶜ-ı bedendendür nuḳūş-ı nīk ü bed peydā

4 Mücerred ḳabż u basṭ ḳuvve-i ḥükm-i ḳażādandur
Yem-i imkān ki eyler gāhī cezr ü gāh med peydā

5 Cesed mirʾāt-ı cāndur rū-nümā-yı ṣūret olmışken
İlāhī bu ne server rūḥ-ı pinhān ḳālbed peydā

6 Fuʾād-ı ᶜārif ol āyīnedür kim anda olmışdur
Mezāyā-yı ezel ẓāhir ḫafāyā-yı ebed peydā

7 Kimüñ kim gerdeni zencīr-i ᶜaşḳuñla degül beste
Olur ḥablü'l-verīdi üzre ḥabl-i mey-mesed peydā

8 Kesād irmek gerek dād ü sitād-ı maḥv ü īcāda
Bu bāzār-i fenāda olmasun dirseñ cesed peydā

9 Vücūd-ı necm-i baḫt-ı ᶜārifi iṣbāt içün ᶜAvnī
Daha hurdyetde īcād olmamışdur bir raṣad peydā

10 Olursañ rāz-ı Mevlānāya maḥrem minhac-ı dilden
Olur ḳalbinde sırr-i Ḥażret-i Sulṭān Veled peydā

16

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.156)

1 Firāz-ı Ṭūr-i keṣretde degüldür nūr nā-peydā
Olur diḳḳatle baḳsañ nūr peydā Ṭūr nā-peydā

2 ᶜAcāʾib maḳtel-i bī-reng-i heycā-yı maḥabbet kim
Hezārān güştegān ġaltīde-ser sāṭūr nā-peydā

3 Olur bu dār-i vaḥdet-sāz u keṣret-sūzda dāʾim
Ṣad-āyāt-ı eneʾl-ḥaḳ rū-nümā Manṣūr nā-peydā

S.108

4 Zihī dārüʾş-şifā-yı ḥayret-ābād-ı maḥabbet kim
Ṭabīb āmāde-i luṭf-ı devā rencūr nā-peydā

5 Feżā-yı ʿaşḳda ʿAvnī ne mümkin ḫod-nümā olmaḳ
O vādīde Süleymān bī-nişāndur mūr nā-peydā

6 Vücūd-ı ʿaşḳla yek-reng olup fānī olur ʿaşḳ
Olup pür-mey olınca sāġar-ı billūr nā-peydā

17

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Fürūġ-ı ḥüsni ʿālem-sūz iken ol māh nā-peydā
Cihān āteş-perest-i ʿişve āteş-gāh nā-peydā

2 Seni görmezsem ey rāz-ı ḳıyāmet dūd-ı āhumdan
Olur ḫūrşīd-i maḥşer gāh peydā gāh nā-peydā

3 Ne burcuñ mihrisin kim şuʿle-i ḥüsn-i dil-efrūzuñ
Olur cān-sūz-ı ʿālem ḫ^{v}āh peydā ḫ^{v}āh nā-peydā

4 Göñül bir bezmde maʿnā-şinās-ı güft-gūdur kim
Süḫan nā-güfte yārān bī-nişān efvāh nā-peydā

5 Ḥased ol reng-i bend-i ʿaşḳa kim nā-būd olup ʿAvnī
Olur levḥ-i dilinde naḳş-ı ġayru'llāh nā-peydā

18

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Degül ḳulḳul ḫurūş-ı ʿaşḳla feryād ider mīnā
Zamān-ı devlet-i Cemşīdi her dem yād ider mīnā

---

276 16/6: —İ1

2 İdüp işrāb-ı sırr-i neşʾeyi ṭarz-ı raḥīḳinden
Nice güm-kerde rāh-ı vaḥdeti irşād ider mīnā

3 Füyūż-ı bāde-i nāb u ʿaraḳdan cūşa geldükçe
Ḫarābāt-ı ḫarāb-ı dehri rūḥ-ābād ider mīnā

4 Meyi ḳalmazsa da rindānı ser-mest itmeden ḳalmaz
Ḫumār-i dīde-i sāḳīden istimdād ider mīnā

5 Ne ḥāletdür bu kim bir cürʿa-i cān-baḫş ile ʿAvnī
Bizi tā ḥaşre dek ser-mest-i ḫaṭır-şād ider mīnā

19

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Gelince ṣaḥva baḥr-i meyde istiġrāḳdan mīnā
Neler işrāb idermiş enfes ü āfāḳdan mīnā

2 Bu şeb tā-ṣubḥa dek devr eyleyüp meşāʾiyyūn-āsā
Dem ursun mā-cerā-yı ḥikmetüʾl-işrāḳdan mīnā

3 Degül āvāz-ı ḳulḳul vecde gelmiş hāy u hū eyler
Ṣafā-yı sāʿid-i sāḳī-i sīmīn-sāḳdan mīnā

4 Olur keyfüm dü-bālā kesb-i feyz-i ṣafvet itdükçe
Mey-i berrāḳ-mīnādan mey-i berraḳdan mīnā

(İ2 S.158)

5 Baña evlā gelür mey-ḫāne-i ʿālemde ey ʿAvnī
Aḥibbā-yı münāfıḳ meşreb-i zerrāḳdan mīnā

20

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 ^{c}Ārıżuñdan bir ḫaberdür nār-i vaḳḳād-ı ḳażā
Ḳaşlaruñdan bir eserdür tīġ-i pūlād-ı ḳażā

2 Sīne-i pür-āteşüm sindān idi ol demde kim
Ḳaysa zencīr-i cünūn işlerdi ḥaddād-ı ḳażā

3 Ṣūret-i iḥsānda bir āşūb taṣvīr eyleyüp
Rūḥ virdi ḳālıb-ı i^{c}cāza Bihzād-ı ḳażā

4 Ṭurre-i ṭarrāruña dūçār idi şehbāz-ı dil
Dām-perdāz olmadan ^{c}ālemde ṣayyād-ı ḳażā

5 Tīġ-i ġamzeñ ṣad hezārān-cānlar itmişdi şehīd
Teşne-i ḫūn olmadan şemşīr-i cellād-ı ḳażā

6 ^{c}Avniyā yārüñ dehānından nişān bulmaz yine
Cevher-i ferdi dü-nim eylerse üstād-ı ḳażā

S.109

21

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Serāb-ı vehm içinde cevher-i nā-yābdur dünyā
Mücerred bir nümāyiş bir ḫayāl-i ḫ^{v}ābdur dünyā

2 Hezārān fülk-i Nūḥı ġarḳ-i ṭūfān-ı belā etmiş
Kenār-i ^{c}afiyet şeklinde bir girdābdur dünyā

3 Nice āhen-dil-i pür-zūrı maḥv etmiş eritmişdür
Degül cāy-ı selāmet pūte-i pür-tābdur dünyā

---

[277] 20/2: —İ1

4 İder her gerdişinde bir ^{c}acāʾib mā-cerā peydā
Esāsı ṣuya bağlanmış ^{c}acīb dôlābdur dünyā

5 Müselmāna cehennem kāfire Firdevs-i a^{c}lādur
Ġarīb āyīnedür ḥayretde elbābdur dünyā

6 Nüfūs-ı ^{c}ālemi i^{c}dāma besler güsfend-āsā
Velī-ni^{c}metdür ammā ma^{c}nevī ḳaṣṣābdur dünyā

7 Raḥīḳ-i kām ile nā-dānı şīrīn-kām ider ammā
Meẕāḳ-i ^{c}ārifāna ^{c}Avniyā zehr-ābdur dünyā

(İ2 S.154)

22

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 ^{c}Arż-ı dīdār itmege itdükde dil-dār ibtidā
Çeşm-i ḥüsni ḳıldı ḥayret-pūş-ı dīdār ibtidā

2 Ey büt-i īmān-şiken zülfüñ ki küfr-āmūz olur
Bāyezīdi der-miyān eyler o zünnār ibtidā

3 Nār-i ġam kim āsmān-ı ^{c}aşḳdan ḳıldı nüzūl
Ḳalb-i sūzānumda olmışdı şerer-bār ibtidā

4 Ḥaḳ bilür kim küfr ise dil-beste olmaḳ zülfüñe
Ben olurdum da^{c}vī-i ^{c}aşḳuñla ber-dār ibtidā

5 Cām-ı ^{c}aşḳ oldukda bezm-efrūz-ı sulṭān-ı Elest
^{c}Avnī-i şūrīdeden ḳıldı ḳadeḥ-kār ibtidā

23

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Benüm ṭıfl-ı dilüm izn almış idi pīr-i ṣahbādan
Daha cemʿ olmamışken ders-ḫ^{v}ān-ı mekteb-i mīnā

2 Olur yek-reng ü yek-dil gördigi hem-demle meclisde
Ḳabūl-i ṣūret-i ġayriyyet itmez meşreb-i mīnā

(İ2 S.155)

3 Ḳızılbaşlar gibi alur boşar duḫt-ı rezi her dem
ʿAcāʾib mā-cerādur añlaşılmaz mezheb-i mīnā

4 Hezārān siḥr-i rengīn gösterür cādū-yı endīşe
Meh-i bādeyle pür olduḳca çāh-ı naḫşeb-i mīnā

5 ʿUmūmen hū çeker sāġar-keşān-ı bezm-i ʿilliyyīn
Ḫurūş itdükce ʿAvnī bāng-i yāri yā Rab-i mīnā

BĀ

24

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 O şūḫ-i cüst-cū muḫtāc-ı reftār olmasun yā Rab
Ten-i bī-tābuma cān ü dilüm yār olmasun yā Rab

2 Olup bir şūḫa māʾil reşkden yārāna ḫaṣm oldum
Bu müşkil derde bir kimse giriftār olmasun yā Rab

3 O ḫūnī ḳatl-i dilden ġayrī bī-zār olmışam dirmiş
S̱ebāt itsün o keyfiyyetde bī-zār olmasun yā Rab

4 İki ebrūsına nā-çār dil dīvāne olmışdı
Ẓuhūr-i ḫaṭṭ ile tekrār dūçār olmasun yā Rab

---

[278] 23. gazel: —İ2

S.110

5 Ḫaberdār itmek istermiş beni rāz-ı mīyānından
Bu ḳīl ü ḳālden düşmen ḫaberdār olmasun yā Rab

6 İşitdüm bir perī aġyāra yār olmış baña raġmen
Beni maḥrūm-ı bezm-i vaṣl iden yār olmasun yā Rab

7 Dimiş Manṣūr ene'l-ḥaḳ-gūy olup bālā-yı dār üzre
Kişi nā-ḥaḳ yere ᶜālemde ber-dār olmasun yā Rab

8 Dilümden yār eliyle ḫār-i ᶜaşḳı çekmek isterem
Çıḳan cān olsun ammā ḫār-i āzār olmasun yā Rab

9 Şikest-i tevbeye āmādedür yār itse bir ibrām
Dil-i ᶜAvnī gibi kimse günehkār olmasun yā Rab

25

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ey çeşm-i mest-i ᶜişveger-i mübtelā-firīb
Bī-gāne āşnā-nigehüñ āşnā-firīb

2 Laᶜlüñ Mesīḥ sūz-ı kelāmuñ kelīm-bend
Ġamzeñ ḳader-pesend füsūnuñ ḳażā-firīb

3 Zülfinde ḳaldı göñli sürūş-ı muᶜaẓẓamın
ᶜAnḳā şikār-i dildür o dām-ı hümā-firīb

4 Biñ fülki bir nefesde ider rūzgār ġarḳ
Eylerse bir müsāᶜade-i nā-Ḫudā-firīb

5 Baḫş-ı ümmīd-i vaṣl ile çoḳ şeyḫi ᶜAvniyā
Aldatdı gitdi ol ṣanem-i pārsā-firīb

26

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Mey virmeden o mest-i şeker-ḫᵛābe āb ü tāb
Gelmez ruḫ-i secencel-i mehtāba āb ü tāb

2 Eşk-i revān-ı ḫūn-ı cigerden mi virdiler
Gül-naḫl-ı kām-ı ᶜāşıḳ-i bī-tāba āb ü tāb

3 Ḫūy-kerde rūy-ı enverüñüñ ᶜaksidür viren
Ḳandīl-i āftāb-ı cihān-tāba āb ü tāb

4 Germī-i şevḳ-i laᶜl-i lebüñle gelür müdām
Yāḳūt-ı şuᶜle-reng-i mey-i nāba āb ü tāb

5 Elmās-ı şuᶜle-ḫīz-i ḳażā baḥr-i ḫūn olur
Ġamzeñ virince tīġ-i şafaḳ-tāba āb ü tāb

6 Sırr-i nigāh şaᶜşaᶜa-i deyrden degül
Virmez fürūġ-ı āyine sīm-āba āb ü tāb

7 ᶜAvnī füyūż-ı maşrıḳ-i Tebrīzden gelür
Kān-ı keremde cevher-i esbāba āb ü tāb

8 Mirᵓāt-i şiᶜr-i terde bu mihr-i żiyā libās
Şāyeste virse dīde-i aḥbāba āb ü tāb

---

279 26/6: —İ2
280 26/7: —DT

27

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Ṭoldur ḳadeḥ-i vāᶜiẓi sāḳī bu ne meşreb
Şeyṭān tükürür üstine olmazsa leb-ā-leb

2 Yoḳ pīr-i muġān gibi ṣafā-yı dil ü rūḥı
Şeyḫüñ ten-i bī-tābına baḳ bir ḳurı ḳālıb

(İ2 S.164)

3 Ṭāḳat ḳomamış mīşe vücūdında liyāḳat
Zāhid reh-i ṭāᶜat(in)de āster gibi merkeb

4 Bintü'l-ᶜinebi ṭurma hemān ḳullanıyorlar
Rindān-ı ḫarābātda yoḳ millet ü meẕheb

5 Ḫāl-i siyehi mihr-i cihān-tāba muᶜarıż
Yā Rab nereden ṭoġdı nedür āh bu kevkeb

6 Baḫt-ı siyehüm ḫūn-ı dilüm çihre-i zerdüm
Keyfiyyetümi yazmaġa üç dürli mürekkeb

7 Envāᶜ-ı perī żabṭ ider eṭrāfını her gün
Dīvāne-ser olmaz da n'olur ḫᵛāce-i mekteb

8 Defᶜ-i maraż-ı ᶜaḳla bu bīmār-serāda
Yoḳ bāde-i gül-gūn gibi dārū-yı mücerreb

S.111

9 ᶜAvnī kime lāzum hünerüñ kār ü ziyānı
Olduḳca kitābet gibi rāḥatlıca mekseb

---

281 27/3b in:—

28

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

1 Bizi ḫākister-i idbār iden nūr-i hünerdür hep
Beden sūz-ı semendür cünbiş-i şehbāl ü perdür hep

(İ2 S.165)

2 Tecellī-zār-i dīdāruñda istīlā-yı ḥayretden
Ser-ā-pāy-ı vücūdum ġarḳ-i ṭūfān-ı naẓardur hep

3 Dehān ālāy-ı şekvā olma kim bu dār-i miḥnetde
Senüñ ḫoşnūd ẓannetdüklerüñ senden beterdür hep

4 Efendi pek de maġrūr olma keyf-i bezm-i iḳbāle
Bu cām-ı neş'e-rīzüñ intihāsı derd-i serdür hep

5 Müsāfir-ḫāne-i dünyāda bir mū ḳalmaz ey ^c^Avnī
Bu mātem-ḫānenüñ sākinleri pāder-i seferdür hep

29

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

1 Cihān kim beste-i zencīr-i aḥkām-ı diremdür hep
Esāsı ceng ü ṣulḥı ḳayd-ı pür-pīç-i şikemdür hep

2 Eger sen ḳābil-i irşād iseñ ey ṭālib-i ma^c^nā
Saña ẕerrāt-ı ^c^ālem mürşid-i ṣāḥib-keremdür hep

(İ2 S.163)

3 Bu ^c^işret-gāh-ı istiġnāda her bir rind bir Cemdür
Sifālīn-pāreler revnaḳ-şikest-i Cām-ı Cemdür hep

4 Bu bezm-i dehrde bir muḳteżā-yı meşreb-i gerdūn
Kemāl erbābınuñ nūş itdigi zehrāb-ı ġamdur hep

5 Göñüller naḳş-bend-i ḥubb-ı lāt-ı devlet olduḳça
Bu kişverde ʿibādet-ḫāneler beytü'ṣ-ṣanemdür hep

6 Ne ḥikmetdür ki bu mevhūm dīrine revāḳ üzre
Kibār-i müttehem mānend-i ʿĪsā muḫteremdür hep

TĀ'

30

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

(İ2 S.166)

1 Perde çekdi baṣar-i rüʾyete berḳ-i ḥayret
Ṣaña imkān-ı nigāh olmadı ḥasret hasret

2 Sen semāʿ eyler iken cāẕibe-i ḥüsnüñle
Kürre-i şems-i felek raḳṣa gelür ẕerre-ṣıfat

3 ʿUḳde-bend olmadadur riştе-i enfāsumuz
Ḥālet-i nezʾe getürdi bizi āh ol lüknet

4 Ḥūr ü ġılmānı saña benzer ise Rıḍvānuñ
Ḳorḳarum bulmaya Cennetde de ādem rāḥat

5 Bir ġarībüñ ki refīḳi sen olursañ ey māh
Ṣubḥ-ı nev-rūz-ı vaṭandur aña şām-ı ġurbet

6 Göremezsin dehen-i tengin o mihr-i ḥüsnüñ
Şemʿ-i ḫūrşīd-i cihān-tāba itseñ diḳḳat

7 Herkesüñ bāṭın-ı ḥālinde birer Şeyṭān var
ʿAvniyā ḳalmadı āfāḳda insāniyyet

---

[282] 30/5: —İ2, —DT
[283] 30/6: —İ2: —DT

31

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḥüsnüñe mecbūrdur hem Müselmān hem büt-perest
Ey ṣanem sen pāk bir büt ḫalḳ-i ʿālem büt-perest

2 Zāhidā Allāh içün sen söyle gördüñse eger
ʿĀşıḳ-i şeydā gibi īmānı muḥkem büt-perest

3 Ol büt-i cān-perveri gördükde deyr-i nāzda
Cānı var olsun ferzend-i Meryem büt-perest

4 Allāh Allāh bir büt-i zībā-yı şehr-āşūb içün
Müslimānlar oldı hep ebnā-yı Ādem büt-perest

5 Küfr ü īmāndan geçen ʿāşık demiş ki ʿAvniyā
Biz muʾaḫḫar Müselmān idük muḳaddem büt-perest

S.112

32

Faʿilātün Faʿilātün Faʿilātün Faʿilün

1 Yār mest-i nāz ü naḫvet ʿāşıḳ-i nā-çār mest
Bu ne ḥāletdür efendi mest ḫidmetkār mest

2 Bir ayağın şarḳa başdı bir ayağın mağribe
Eyleyince cüst-cūy-ı yār içün reftār mest

3 Ey ḫôş ol bezm-i niyāz ü nāz kim anda olur
ʿĀşıḳ-i şūrīde mest ü bī-ḫaber dīldār mest

---

284 31/4 —İ1
285 31/5. —İ1
286 32: —İ1
287 32/2a şarḳa: şar İ2

4 Lāle-i bāġ-ı tecellī ḫūn ile lebrīz olur
Germī-i ṣahbādan oldukça o gül-ruḫsār mest

(İ2 S.167)

5 ^{c}Avniyā dil kimden istimdād-ı raḥmet eylesün
Ġamze-i cellād ḫūnī dīde-i bīmār mest

33

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Bir pula degmez benüm ^{c}indümde sevḳ-i kāʾināt
^{c}Ālemi ben hīçe ṣatdum bir sebīl-i bey^{c}-i bāt

2 Cān-fidā-yı la^{c}liyem bir dil-ber-i cān-perverüñ
İstemem ben Ḫıżruñ olsun çeşme-i āb-ı ḥayāt

3 Öyle ḫoşnūdam ġam-ı bīmārī-i ^{c}aşḳuñla kim
Gelse istifsāruma ^{c}Īsāya itmem iltifāt

4 Āteş-i hecrüñle yaḳmaḳdansa bārī cānum al
Sensüz ey ^{c}ömrüm baña yegdür ḥayātumdan memāt

5 ^{c}Avnīnüñ ḥaṭṭ-ı dili miḥnetle āh itmekdedür
Bir belādur ^{c}aşḳ kim cān istemez andan necāt

CİM

34

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Metā^{c}-ı cān yine sūḳ-i ġamuñda buldı revāc
Hezār rūḥ-ı revān bir pūla ḫarāc ḫarāc

[288] 33:—İ1

2 Sezādur olsa eger ey nigāh-ı merdüm-küş
Şehīdüñüñ ser-i ḳabrinde āftāb sirāc

3 Mey olmasaydı eger bizde s̱ābit olmazdı
Ne intiẓām-ı ṭabi^{c}at ne i^{c}tidāl-i mizāc

4 Olur bu mezbelede ḫayl-i mākīyān üzre
Ḫurūş-ı tīr-i nigeh pādşāh-ı la^{c}līn tāc

5 Biz ol marīż-i ġamuz kim ṭabīb tīġ çeker
Geçerse fikretümizden taṣavvurāt-ı ^{c}ilāc

6 Göreydi sā^{c}id-i billūr penbe ṭıynetüñi
Olurdı Ḥaḳ bu ki ber-dār-i ḥasretden Ḫallāc

7 Mülūk-ı ^{c}āleme taḳbīl-i dāmen itdürsin
Ī^{c}ānet-i zen-i dünyāya olmayan muḫtāc

8 Göñül emīrdür ey ^{c}Avnī bir diyār içre
Ki ol diyārda yoḳ iḫtiyāc-ı bāc u ḫarāc

35

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Āmāl ne tedbīre ne ehliyyete muḫtāc
İksīr gibi bir naẓar-i himmete muḫtāc

2 İḥyā mı iderler seni dünyāda ekābir
Emvāt gibi kāffesi raḥmete muḫtāc

3 A^{c}żā gibidür ḳālıb-ı ṣalṣal-i fenāda
Ebnā-yı beşer birbirine ḫidmete muḫtāc

---

[289] 35: —İ1

4 Muḫtāc-ı gedā oldıġı erbāb-ı ġınānuñ
İdrāk olınur līk biraz diḳḳate muḫtāc

5 Bir ehl-i ticāret göremem ḫāmeden özge
Ehl-i şikemüñ kāffesi devlete muḫtāc

6 Keçkūl ile taḥṣīl-i maʿāş itmese sāʾil
Elbetde olurdı o da bir niʿmete muḫtāc

S.113 (İ2 S.168)

7 Müstaġnī-i enṣār olamaz kimse ki insān
Peyġamber-i vaḳt olsa daḫı ümmete muḫtāc

8 İnsān yine insān iledür muntaẓamü'l-ḥāl
Ḥayvān bile insān ile ünsiyyete muḫtāc

9 Var söyleyecek bir süḫan-ı nādire ammā
Müşkil bu ki taḥrīk-i leb cürʾete muḫtāc

10 ʿAvnī ne muṣībet ne belā minnet-i ʿālem
Ḥaḳ düşmenümi eylemesün niʿmete muḫtāc

DĀL

36

Mefāʿilün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ne baḫt-ı şūmdan ne düşmen-i bī-bākden feryād
Ḫıredden dād-ı ʿirfāndan fiġān idrākden feryād

2 Senüñ āh ü fiġānuñdan felek feryāda gelmişken
Niçün eylersin ey dil gerdiş-i eflākden feryād

3 Sirişküm öyle bir āteş ki her bir ḳaṭre düşdükçe
Çıḳar gerdūne dek heftüm bisāṭ-ı ḫākden feryād

[290] 36: –İ1

4 Degül āvāz-ı dīnār ü direm ta^{c}dād vaḳtinde
Ġınā gūyā ider ser-dest-i istihlākden feryād

5 Şikāyet eylemek lāzum mı ^{c}Avnī devr-i gerdūndan
Göñülden dād-ı seyf ġamze-i çālākden feryād

37

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Rūḥ-ı cānān cilve-pīrā maşrıḳ-i cān nā-be-dīd
Yūsuf-ı mevdūd peydā deşt-i Ken^{c}ān nā-be-dīd

2 Maḥşer-i zülfinde farṭ-ı izdiḥām-ı fitneden
Kāfir-i güm-rāh nā-peydā Müselmān nā-be-dīd

3 Bezm-i istiġnāda yoḳdur şīve-i nāz ü niyāz
İḥtiyāc-ı merḥamet mefḳūd iḥsān nā-be-dīd

(İ2 S.170)

4 Kem-sürāġuz öyle bir vādīdeyüz kim tā ebed
Menzil-i maḳṣūd nā-meşhūd pāyān nā-be-dīd

5 ^{c}Aşḳ bismil-gāhdur kim anda her dem olmada
Ṣad-hezārān küşte peydā tīġ-i bürrān nā-be-dīd

6 Ey süheyl-i dil nüh-aḫtersin ki yanuñca ḳalur
Māh-ı tābān bī-eşer ḫurşīd-i raḫşān nā-be-dīd

7 ^{c}Avniyā bir başḳa deryādur maḥabbet kim olur
Ḳaṭresinden ṣad hezārān mülk-i imkān nā-be-dīd

---

291 37: —İ1

38

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

1 Taṣvīr idüp ḳażāyı felek yār ḳoymış ad
Berḳ-i belāya şu^c^le-i dīdār ḳoymış ad

2 Ḳad ṣūretinde ẓāhir idüp şūr-i maḥşeri
Enmūẕec-i ḳıyāmete bir reftār ḳoymış ad

3 Mevc-i sevād-ı fitneyi āteşle mezc idüp
Ruḫsārı üzre zülf-i siyeh-kār ḳoymış ad

4 İ^c^cāzı ġonca şeklinde ḳoymış dehen diyüp
Āb-ı ḥayāta şīve-i güftār ḳoymış ad

5 Ḳaysunī virüp vücūd-ı heyūlā-yı rūḥuña
Ṣaḥrā-yı ġamda ^c^Avnī-i nā-çār ḳoymış ad

S.114

RĀ^ɔ^

39

Mef^c^ūlü Mefā^c^īlü Mefā^c^īlü Fe^c^ūlün

1 Maḥşer bizüm āyīne-i keyfiyyetümüzdür
Aḥvāl-i ḳıyāmet ṣuver-i ḥāletümüzdür

2 Sen ḳanumuzı eyleme şemşīrüñe isnād
Ma^c^nāda bizüm ḳātilümüz ġayretümüzdür

3 Bir nār-i mevḳidle ciger-sūḫteyüz kim
Dūzaḫda iḳāmet sebeb-i rāḥatumuzdur

(İ2 S.171)

292 38: —İ1

4 Biz kim bu maḳām içreyüz edvār bozulsa
Tebdīl-i uṣūl eylememek ^{c}ādetümüzdür

5 Ma^{c}nāda bizüz beste-i zencīr-i maḥabbet
Mecnūn-ı felāket-zede-dil ṣūretümüzdür

6 Biz ^{c}āleme tīġ ü teber ^{c}aşḳ ile geldük
Ġavġā-yı maḥabbet sebeb-i ḫilḳatümüzdür

7 ^{c}Avnī o ḫarābātda biz bāde-keşüz kim
Cemşīd-i felek ġıbṭa-keş-i ^{c}işretümüzdür

40

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Cihānda fitne vü cenk ü cidāl sendendür
Ṭaraf ṭaraf görinen iḫtilāl sendendür

2 Miyān ü zülfüñe vā-bestedür süḫan şimdi
Medār-i ṣoḥbet olan ḳīl ü ḳāl sendendür

3 Rüsūm u nāz ü recā şirket-i muḍārebedür
Eger mu^{c}āmele bizdense māl sendendür

4 Sen āftāb-ı ḥaḳīḳīsin ey çerāġ-ı münīr
Ẓilāl-i perde-i vehm ü ḫayāl sendendür

5 Ḥużūr-i āyine-i peykerüñde ṭūṭīdür
Dilinde ^{c}Avnī-i zāruñ maḳāl sendendür

41

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ḫāl ü ḫaṭṭuñ ṣūret-i Lāt u Menāt-ı fitnedür
Ser-te-ser ıḳlīm-i ḥüsnüñ sūmnāt-ı fitnedür

2 ʿĀlemi taḫrībe ḫaṭṭuñ ey şeh-i mülk-i cefā
Ṣūret-i menşūr-āşūb u berāt-ı fitnedür

3 Şūriş-i maḥşer-ṣıfāt cevher-i āşūbīdür
Tīġ-i ḫūn-rīz-i nigāh-ı yār ẕāt-ı fitnedür

4 Bendeyem bir şūḫa kim her bir şikeñc-i ṭurresi
Encümen-gāh hezārān müşkilāt-ı fitnedür

5 Ṣorma mekr ü āl-i laʿl-i yārı ʿAvnī dem-be-dem
Bāde-i gül-gūn gibi māʾül-ḥayāt-ı fitnedür

42

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

(İ2 S.172)

1 Firāḳuñla cihānda rıḥletüm bir āha ḳalmışdur
Gel ey rūḥ-ı revān gel kim işüm Allāha ḳalmışdur

2 Şeh-i ıḳlīm-i faḳr ol kim bu devlet-ḫāne-i zībā
Ne dervīş-i ʿabā-pūşa ne şāhenşāha ḳalmışdur

3 Bozuldı cünd-i ordu-yı ḳulūb-ı zümre-yi uşşāḳ
Veġā-zār-i maḥabbet düşmen-i bed-ḫvāha ḳalmışdur

4 Rehīn-i indirās ol rütbe kim kāşāne-i ʿālem
Ẓuhūr-i yek-hücūm nāle-i cān-gāha ḳalmışdur

5 Nis̱ār-i mā-melek-kārı görüldi ʿAvniyā ḥālā
Fidā-yı cān ü ser bir ġamze-i nā-gāha ḳalmışdur

S.115

43

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

1 ^c^Aşḳuñ ki ders-baḫş-ı hezārān cünūn olur
Tīmār-ḫāne ^c^āşıḳa dārü'l-fünūn olur

2 Ḥāl-i ruḫuñ ki dīde-i giryāna ^c^aks ider
Ḫūrşīd ġarḳ-i lücce-i girdāb-ı ḫūn olur

3 Bir şāh-bāzı ṣayd hevāsındadur göñül
Kim pençesinde ṭā^ɔ^ir-i ḳudsī zebūn olur

4 Göñlümde dāġlar bulınur kim ṭaraf ṭaraf
Ferhād-ı ^c^aşḳa her biri bir Bī-sütūn olur

5 ^c^Avnī o māhı bir gice alsam kenāruma
Gerdūn-ı bī-mürüvvete dāġ-ı derūn olur

44

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

1 Gözlerüñ fitneye bir laḥẓa emān virmezler
Ḳaşların ṣā^c^iḳa-i siḥre zamān virmezler

2 ^c^Ālem-i tehlike-perdāz-ı fenādur dünyā
Kimseye şarṭ-ı selāmetle nişān virmezler

3 Semt-i ta^c^rīżde Rüstem gibi er var ammā
Ruḫṣat-ı cünbiş-i şemşīre zebān virmezler

4 Ḥüsn-i ṣūret virüp ārāyiş iderler ammā
Ḳālıb-ı sāḫte-i himmete cān virmezler

5 ᶜAvniyā çār-sū-yı ᶜālem-i imkān içre
Tācir-i bende-i inṣāfa dükān virmezler

45

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.173)

1 Gözümde ᶜaks ü ḫayālüñ sürūş-ı ṭūfāndur
Gözüm o naḳşla tenevvür-i cūş-ı ṭūfāndur

2 Ne germ-i kevn ü mekān-sūz imiş şu āteş-i aşḳ
Ki her şerāresi bir lücce-nūş-ı ṭūfāndur

3 Zamān zamān bu muᶜallā sefīne-i gerdūn
Kenār-i maḥşere dek varṭa-dūş-ı ṭūfāndur

4 Ḳabāb-ı nüh-felek emvāc-ı eşk-i elemde
Ḥabāb-ı mey gibi keştī-be-dūş-ı ṭūfāndur

5 Olaldan ol mehe ᶜAvnī-i ḫāksār ḳarīb
Ḫurūş-ı eşki bi-ᶜaynihi ḫurūş-ı ṭūfāndur

46

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Mirʾātüñ oldı cān dil-i maḥcūb bī-ḫaber
Yūsufla ṭoldı külbesi Yaᶜḳūb bī-ḫaber

2 Dil maḥv-ı ᶜişve ġamzelerüñ ḳana münhemik
Ḳātil el urdı ḫançere maġżūb bī-ḫaber

3 Lāyıḳ mıdur iḥāṭa-i nār-i maḥabbete
Sūz-i derūndan ola maḥbūb bī-ḫaber

4 Bir yāre aç cigerde ki olsun belāsına
Tedbīr-i ıstıbārdan Eyyūb bī-ḫaber

5 Aḥvāl-i cez̠b-i şems-i tecellāyı kim bilür
Dil nā-be-dīd ᶜAvnī-i meczūb bī-ḫaber

S.116

47

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ġam yemek cāʾiz degül bir gün gelür kim ġam biter
Hem ġam-ı ᶜālem biter ᶜālemde hem ᶜālem biter

2 Öyle bir feyż-nümā var gül-şen-i ᶜaşḳ içre kim
Ḫākine ḫar-mühre eksen ᶜĪsā-i Meryem biter

3 Ḫāṣiyet-sūz ol ḳadar bāġ-ı ḥased kim ḫākine
Tuḫm-ı şeftālū-yı Firdevs ekseler şalġam biter

4 Süllemī bürhānı mirḳāt itse erbāb-ı ᶜuḳūl
Evvelīn gerdūn-ı ᶜışḳa çıḳmadan süllem biter

5 Rūḥ-perver neşʾe-ḫīz ol rütbe kim cām-ı meyüñ
Dökseler bir ḳaṭresin ḫāk-i siyehden Cem biter

(İ2 S.174)

6 Rüʾyet-i dīdār ü vaṣf-ı ḥüsnüñe virseñ cevāz
Āsmāndan göz yaġar der-ḥāl yerden fem biter

7 Zaḫm-ı şemşīr-i zebān itmez ḳabūl-i iltiyām
Ṣaḥn-ı eczā-ḫāne-i gerdūndaki merhem biter

8 Feyż-i Ḥaḳḳuñ öyle bir teʾsīri var kim istese
ᶜAvniyā manṭar gibi yerden Benī Ādem biter

---

293 feyż-nümā: vezin gereği "feyż-i nümā" okunmuş

48

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Günāhum olsa idi çekdigüm ᶜaẕāb ḳadar
Teᵓessüf itmez idüm itdigüm s̱evāb ḳadar

2 Ḫulūṣ-i ḫidmetüme bārī iltifāt itsen
Vuḳūᶜ-ı seyyiᵓede itdigüñ ᶜitāb ḳadar

3 Vücūd-ı bī-es̱erüm dāne-i daḳīḳ gibi
Başumda seng-i sitem seng-i āsyāb ḳadar

4 Şerāb-ı bezm-i tecellādan eyleseñ beni mest
Görünse dīdeme her ẕerre āftāb ḳadar

5 Feżā-yı rūḥda ᶜAvnī hezār ᶜālem var
Bu kār-gāh-ı muᶜallā nüh ḳıbāb ḳadar

49

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Sihām-ı ḥasretüñden dil ki demren demren olmışdur
Bulınmaz cāy-ı sūzen öyle maṭᶜan maṭᶜan olmışdur

2 Zihī feyż-nümā kim tuḫm-ı yek ḫāl-i ᶜiẕāruñla
Zemīn-i dilde dāġ-ı ᶜaşḳ ḫirmen ḫirmen olmışdur

3 Temāşā-yı ḫırām-ı yār içün dāġ-ı taḥassürden
Ser-ā-pāy-ı sarāy-ı sīne revzen revzen olmışdur

4 Bahār reng reng ṣūret-i gül-būseden yer yer
Semen-zār-i ten-i sīmīn gül-şen gül-şen olmışdur

---

294 48. gazel: —İ2

295 49/2a : feyż-nümā: vezin gereği "feyż-i nümā" okunmuştur.

296 49/4a: Bahār- reng reng: vezin gereği "Bahār-ı reng reng-i" okunmuştur.

5 Taṣarruf ber-ṭaraf ḫūn-ı ciger ṣarfınca ey ḫūnī
Bu yıl bāġ-ı derūnda bāde maḫzen maḫzen olmışdur

6 Ḫayāl-i tīr-i müjgānuñla her dem tüylerüm ürper
Ḫıyāṭ-ı pīrehen cismümde sūzen sūzen olmışdur

7 Ḳażā yaġma içün elmās ü dürr-i naẓmumı ^{c}Avnī
Sipihrüñ aṭlas-ı nüh tüyi dāmen dāmen olmışdur

50

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ḥasretüñ kim dīdeden ḫūn-āb-ı hicrān yaġdurur
Sāḥir-i ḫūn-ḫ^{v}ārdur kim dem-be-dem ḳan yaġdurur

2 Cūş ider ṭūfān-ı ḫūn-ı ḥasret ol vādīde kim
Nāvek-endāz-ı nigehüñ tīr-i bārān yaġdurur

3 Āsmān-ı cūddan isterse ebr-i ^{c}avn-i Ḥaḳ
Lāne-i yek-mūra ṣad mülk-i Süleymān yaġdurur

4 Ben ne yapdum çarḫa kim döndükce her dem başuma
Mancınıḳ-i fitneden biñ seng-i ḫüsrān yaġdurur

5 Ḳaḥṭ-ı bārān-ı keremden ^{c}Avniyā olma melūl
Ḥaḳ murād eylerse iḥsān üzre iḥsān yaġdurur

S.117

---

[297] 49/6: —İ2

51

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.175)

1 Zülf-i müşk-āgīn-i ṭarrāruñ ki çīn-der-çīn olur
Her şikenc-i ^{c}anberīni bir sevād-ı Çīn olur

2 Her ne rütbe ṣād ise ser-mest-i cām-ı meskenet
Ser-ḫôş-ı ṣahbā-yı devlet ol-ḳadar ġam-gīn olur

3 İtse nūr-i āftāb-ı ṣubḥ-ı tevfīḳ intişār
Vech-i imkān-ı emānı ḳābil-i ta^{c}yīn olur

4 Yā ser-i zānū yā seng-i āstān-ı yārdur
H^{v}āb-gāh-ı ehl-i dil müstaġnī-i bālīn olur

5 Bizde bir āyīne-i ^{c}ālem-nümā var kim eger
Kūr-i māder-zāde ibrāz eyleseñ ḫod-bīn olur

6 Tār-i eşki baġlayup bir bir kemān-ı ḳaddine
Ḫaste-i tīr-i nigeh mirḳāt-i ^{c}illiyyīn olur

7 Ḥikmetinde ^{c}Avniyā ḥayrān olur maġdūrlar
Zūr--mendān-ı cihānuñ ekṣeri bī-dīn olur

52

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Ādem bu kār-gāha ki zār ü zebūn gelür
Mecbūr ü perde ber-baṣar ü ser-nigūn gelür

2 Bir dem vezīde olmasa bād-ı nesīm-i aşḳ
Ṭūfān-ı āferīnişe ḥāl-i sükūn gelür

---

[298] 51/6a Tār: Nār DT; kemān-ı: kemāl-i İ2

3 Diḳḳat olınsa mertebe-i ḫāliḳiyyete
ʿAfv-i Ḫudā günāh-ı beşerden füzūn gelür

4 Zencīr-bend-i ʿaşḳuñ olur nerre-şīr-i dil
Zülfüñ görince ʿaḳluma feyż-i cünūn gelür

5 Tenhā ḳalur mı ġam--kede-i dīde ʿAvniyā
Her demde ṣad müsāfir-i ḫūn-ı derūn gelür

53

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Senden ey ḫvāce ne defter ne ḥisāb isterler
Beyt-i maʿmūr gibi ḳalb-i ḫarāb isterler

2 İmtiḥān-gāh-ı maḥabbetde belādur maṭlūb
Ne fażīlet ne kitābet ne kitāb isterler

3 ʿĀşıḳān mürşid ü iḫvāna degüldür muḥtāc
Rāh-ı vaḥdetde ne reh-ber ne devāb isterler

4 Āh o mey-ḫāne ki şāhān bile sāḳīsinden
Ṣad hezār efsere bir cürʿa şarāb isterler

5 Bir bütüñ pīş-i celālinde sücūd itdük mi
ʿAvniyā yevm-i suʾāl içre cevāb isterler

54

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Dil-i miḥnet-zede kim zülf-i siyehkārdadur
Beñzer ol mescide kim kişver-i küffārdadur

2 Añlaşılmaz ḥükm-i ġāmıża-i lā-yüsʾel
Ekseṯī tīġ-i irādet yed-i ġaddārdadur

3 Ṭutalum māʾil-i vuṣlatmış o serv-i āzād
Ḥükm-i vicdāna baḳılmaz ṣaded iḳrārdadur

4 Yārsız nūş olınan cāmda ḥālet yoḳdur
Neşʾe ṣahbāda degül çeşm-i ḳadeḥ-kārdadur

5 Kār-i āsāna uzatmaz elini ehl-i meẕāḳ
ʿAvniyā leẕẕet-i ḥall ʿuḳde-i düşvārdadur

S.118

55

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

(İ2 S.176)

1 El-ḥaẕer el-ḥaẕer ey mest-i girān-ḫ^{v}āb-ı ġurūr
Mancınıḳ üzre ṭurur pister-i mehtāb-ı ġurūr

2 Mūcib-i tefriḳa-i kevkebe-i naḫvetdür
Şeb-i iḳbālde cemʿiyyet-i esbāb-ı ġurūr

3 Āsmān olsa bile ḳulzüm-i idbār içre
Ġarḳ ider keştī-i iḳbālüñi girdāb-ı ġurūr

4 Āftāb olsa da vāreste degüldür le-keden
Hep birer ʿayb ile maʿyūbdur aṣḥāb-ı ġurūr

5 Pençe-i ḳahr-i Ferīdūn-ı mücāzāta virüp
Nice Ḍaḥḥāke ḳan aġlatdı bu zehr-āb-ı ġurūr

6 Kesdi atdı nice Dārā gibi dārāt ehlin
Saṭvet-i ḳāhıra-i tīġ-i siyeh-tāb-ı ġurūr

7 Ey nihāl-i çemen-istān-ı taᶜazzum zīnhār
Ḫāk olur berg-i ḫazān-dīde-i esvāb-ı ġurūr

56

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Maḥşer güni kim şaᶜşaᶜalı bir şebümüzdür
Ḫūrşīd-i ḳıyāmet ṭutuşur kevkebümüzdür

2 Biz rāiż-i dīvāne-rū vādī-i ᶜaşḳız
Şebdīz-i girān-cān-ı felek merkebümüzdür

3 Ḫum-ḫāne-i ḫammār-i mükāfātda dāᵓim
Çekdüklerümüz lāzıme-i meşrebümüzdür

4 Ḳānūn-ı maḥabbet oḳıruz pīr-i muġāndan
Eṭfāl-i dilüz dār-i şifā mektebümüzdür

5 Bu ᶜālem-i āmālde nā-kāmī-i ḫāṭır
Maṭlūb-ı ᶜacīb-i dil-i bī-maṭlabumuzdur

6 ᶜAvnī bizüz ol rūḥ-ı diger-gūne-i kem-nām
Cibrīl-i sebük-rūḥ bizüm ḳālıbumuzdur

57

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜīlün

(İ2 S.177)

1 Dil-dārlıḳ meziyyeti ġaddārlıḳdadur
Üftādelik ṣafāsı dil-fikārlıḳdadur

2 Tācīr-i dāmen itmeyicek kām alınmıyor
Bāᵓis ḥuṣūl-i maṭlaba cerrārlıḳdadur

---

299 55/7: —İ2

3 Bār-i vücūddan geçen āsūde-ḥāl olur
Rāḥat bu reh-güẕerde sebük-bārlıḳdadur

4 Ḥikmet nedür ki eks̱eri erbāb-ı ḳuvvetüñ
Teʾs̱īr-i iḳtidārı dil-āzārlıḳdadur

5 Sūḳ-i keremde naḳd-i recā nā-revā degül
Ṣanʿat ḳumāş-ı maṭlabı pāzārlıḳdadur

6 Maḥşerde cilve-sāz olur aʿmāl-i dünyevī
Teʾs̱īr-i ḥükm-i vaḳʿa bī-dārlıḳdadur

7 Derd-i elīm nāz-ı eṭibbāyı çekmededür
Bir derd içün ki çāresi nā-çārlıḳdadur

8 Germī-i ḥırṣ u ḫvāhişe hep nāzdur sebeb
Ẕevḳ-i ḥuṣūl-i emniye düşvārlıḳdadur

9 Töhmet zemīn-i ʿacza sücūd itmemekdedür
ʿAvnī ḳuṣūr ṣanma günehkārlıḳdadur

58

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ārzū-yı vuṣlat itmek terk-i cān itmek midür
Sūḳ-i dilde kārdan maḳṣad ziyān itmek midür

2 Muʿcizāt-ı ʿaşḳile ey Cebraʾīl-i ʿarş-ı dil
Maḳṣad ol kāfir-nijādı Müslimān itmek midür

3 Vażʿ-ı ḳānūn-ı nigāh-ı şefḳati menʿ itmeden
Maṭlabuñ ey ġamze-i ḫūn-rīz ḳan itmek midür

4 Çeşm-i dilden ṭutmadan maḳṣad ḫayāl-i dil-beri
Şāhid-i lāhūta is̱bāt-ı mekān itmek midür

5 ^{c}Avnīyi öldürmemekden bir nigāh-ı nāz ile
Ḳaṣduñ öldürmek mi yāḫud imtiḥān itmek midür

S.119

59

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ṭoldı ^{c}aksüñle vücūdum cān-ı şeydā bī-ḫaber
Yūsuf-istān oldı Mıṣr ammā Züleyḫā bī-ḫaber

2 Ḫaṭṭ-ı rūyuñ maḥşer-engīz oldı ey mest-i ġurūr
Fitne-i āḫir zamān ḳoptı sen ammā bī-ḫaber

3 Rütbe-i mi^{c}rāc-ı ^{c}aşḳı kimden ögrensün göñül
^{c}Aḳl-ı küll medhūş-ı ḥayretdür Mesīḥā bī-ḫaber

(İ2 S.178)

4 Ḳapladı nūr-i tecellā-yı cemālüñ ^{c}ālemi
Ṭūr-i vuṣlatda kelīm-i rūḥ ḥālā bī-ḫaber

5 Ka^{c}be-i dil öyle maḫfīdür ki rāzuñdan degül
Ḳudsiyān ġāfil sürūş-ı ^{c}arş-ı a^{c}lā bī-ḫaber

6 Dārū-yı vuṣlatla da kesb-i ifāḳat itmiyor
Derd-i ^{c}āşıḳdan ḫıred ḥayrān eṭibbā bī-ḫaber

7 ^{c}Avniyā her ẕerre bu mey-ḫāne-i īcādda
Mest-i sırr şūrīde-i vaḥdetdür ammā bī-ḫaber

---

300 59/ 1a: Ṭoldı: Doldı DT, İ2

60

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ḳahramān ṣavlet-nigehler sell-i şemşīr itdiler
Mülk-i nāzı ṭurfetü'l-^{c}ayn içre tesḫīr itdiler

2 Biz ḫarāb olduḳsa da enḳāżumuzdan kār idüp
Kār-gāh-ı köhne-i dünyāyı ta^{c}mīr itdiler

3 Māder-i eyyāmdan merdüm-giyā ṭoġmaḳdadur
Muḳteżā-yı ṭab^{c}-ı nüh ābāyı taġyīr itdiler

4 Bu ḫarāb-ābāduñ imkān olmadı ta^{c}mīrine
Üstādān-ı ḫıred biñ dürli tedbīr itdiler

5 İbtidā telvīs̲ idüp çirk-āb-ı ġamla ba^{c}dehu
Dāmen-i dehri ciger ḳanıyla taṭhīr itdiler

6 Āyet-i maḥzūnī-i Ya^{c}ḳūbı ey Yūsuf-cemāl
^{c}Āşıḳ-i mehcūr nīk-göñlince tefsīr itdiler

7 Öyle ġāfil-i pür-günāhum kim Kirāmen Kātibīn
Defter-i a^{c}mālüme bilmem ne taḥrīr itdiler

8 Ṭarḥ idüp dārü'l-fenā nāmında bir dārü'ş-şifā
Ṭāḳ-i der-gāhında bir dīvāne taṣvīr itdiler

9 ^{c}Avniyā bir naḳş-ı zībā olmuyor ṣūret-nümā
Ġālibā āyīne-i imkānı tekdīr itdiler

---

[301] 60/7: —DT

61

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.179)

1 Āha başlarsam dehānumdan ^{c}alev peydā olur
Aġlasam eşk-i revānumdan ^{c}alev peydā olur

2 Ben ki ^{c}Anḳā-yı semender-meşreb-i Ḳāf-ı dilem
Gāh ü nā-gāh āşyānumdan ^{c}alev peydā olur

3 Sūz-i dilden pāre pāre itseler bulmam ḫalāṣ
Pāre pāre üstüḫ^{v}ānumdan ^{c}alev peydā olur

4 Kār-zār-i ^{c}aşḳa girdükçe mis̱āl-i ṣā^{c}iḳa
Cünbiş-i tīġ-i zebānumdan ^{c}alev peydā olur

5 Eşk-rīz olduḳca çeşmüm ebr-i berḳ-engīz-veş
Gerdiş-i dūd-ı fiġānumdan ^{c}alev peydā olur

6 ^{c}Avniyā taḥrīr idersem sūziş-i dāġ-ı dili
Ḫāme-i muḥriḳ-beyānumdan ^{c}alev peydā olur

S.120

62

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Hemdem-i aḥbābsın aḥbāb senden bī-ḫaber
Ẕerreler ey mihr-i ^{c}ālem-tāb senden bī-ḫaber

2 Pertev-i bīniş sen iken dīde-i bī-ḫ^{v}ābda
Ḥayretinden dīde-i bī-ḫ^{v}āb senden bī-ḫaber

3 Kāʾināt esbāb-ı iẓhār-i cemālüñdür senüñ
Ey sebeb-sāz-ı şuhūd esbāb senden bī-ḫaber

4 Ṭalʿatuñ āyīne-efrūz-ı şeb-i meh-tāb iken
Ey meh-i tābān şeb-i meh-tāb senden bī-ḫaber

5 Gerçi sensüñ ṣūret-i maʿnāda sırr-i āyine
Ey perī āyīne vü sīm-āb senden bī-ḫaber

6 Kaʿbe vü miḥrāb dīdāruñla ḳāʾimken senüñ
Kaʿbe senden bī-nişān miḥrāb senden bī-ḫaber

7 Sen kenār-i ʿAvnī-i bī-tābda ṣūret-nümā
Ḥayretüñden ʿAvnī-i bī-tāb senden bī-ḫaber

63

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Ey dil medār-i ḳurb-ı Ḫudā kim bilür nedür
Ser-māye-i ḥuṣūl-i rıżā kim bilür nedür

2 Seng-i siyāhı zer ider ammā çi-faʾide
Eczā-yı kīmyā-yı vefā kim bilür nedür

3 Yazmaz marīż-i ʿaşḳa şifā bir kitābda
Bu derd-i cān-ḫırāşā devā kim bilür nedür

4 Üftāde olmasan da saña mübtelā gerek
Ey tīġ-i ġamze ḥükm-i ḳażā kim bilür nedür

(İ2 S.180)

5 Kim fehm ider meʾāl-i işārāt-ı ḥayreti
Maḳsūd-i ebkemān-ı fenā kim bilür nedür

6 İḥyā idüp fütādelerin ṣoñra öldürür
Bu raḥmet-i ʿiḳāb-nümā kim bilür nedür

7 ʿAvnī tevaḳḳuf itmedi bir būstānda
Esbāb-ı cüst ü cūy-ı ṣabā kim bilür nedür

64

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Öyle Mecnūnam ki bilmem düşdigüm sevdā nedür
Ben kimem Leylā olan kimdür dil-i şeydā nedür

2 Ġarḳ-i mevc-i ḥayretem ol rütbe kim farḳ eylemem
Keştī-i gerdūn nedür sāḥil nedür deryā nedür

3 Ḳangı maşrıḳdan ṭulū^{c} itdi o mihr-i ser-bülend
Dilde bu ṭūfān-ı bāng-i Rabbiye'l-a^{c}lā nedür

4 Ey çerāġ-ı ^{c}ārıżuñ pervāne-cūy-ı iştiyāḳ
Bu niḳāb-ı Len-terānī reng-i istiġnā nedür

5 Sen bilürdüñ ey göñül yārüñ ne ḫūnī oldıġın
Mübtelā-yı ^{c}aşḳı olduñ şimdi bu şekvā nedür

6 Ḥikmet-i işrāḳdan āfāḳdan baḥs̱ eylemem
^{c}Avniyā ben rind-i ma^{c}nāyum sözüm rindānedür

65

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ḫasta-i ^{c}aşḳuñ ki tīġ-i mergi isti^{c}cāl ider
Gelse istifsāra rūḥü'llāhı istiḳ̱āl ider

2 Mu^{c}ciz-i berḳ-i cemālüñ ṭaġı ṭaşı söyledür
Şu^{c}le-i cān-sūz-ı dīdāruñ kelīmi lāl ider

---

302 64/3a: Ḳangı: Hangi DT
303 64/4b: bk. K.13/2 dipnotu

3 Sensüñ ol maḥbūb-ı can-perver ki ^{c}Īsālar bile
Feyż-i Rūḥü'l-ḳudsa güftāruñla istidlāl ider

4 Ol kemān-ebrū ḫadeng-endāz-ı nāz olduḳça cān
Ḳālıb-ı dāġ-ı dil pür-ḫūndan istiḳbāl ider

5 ^{c}Avniyā bī-çāre ^{c}āşıḳ-i teşne-i zehrāb-ı merg
Tīġ-i cellād-ı nigeh bilmem niçün ihmāl ider

S.121

66

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.181)

1 Ṣanma ehliyyetde yā fażl iktisāb itmekdedür
Ma^{c}rifet bir bāba ancaḳ intisāb itmekdedür

2 Ma^{c}rifetle ḫāki iksīr eylemek ṣan^{c}at degül
Ma^{c}rifet eczā-yı iksīri türāb itmekdedür

3 Zīr-i ebrūsunda seyr eyleñ o kāfir-dīdeyi
Kūşe-i miḥrābda nūş-ı şarāb itmekdedür

4 Kimse men^c itmez göñül maḥbūb sevmekden seni
Söz hemān bir pāk-dāmen intiḫāb itmekdedür

5 Hem dil-i Mūsādan ümmīd-i tecellī itmededür
Hem ḥicāb-ı Le-terānīden ḫiṭāb itmekdedür

6 ^{c}Avniyā üstād-ı himmet kār-gāh-ı ^{c}ālemi
Bir ṭarafdan yapsa biñ yerden ḫarāb itmekdedür

---

[304] 66/5b: bk. K.13/2 dipnotu

67

Mefācīlün Mefācīlün Mefācīlün Mefācīlün

1 Ḫalāyıḳ kim bu ḳurbān-ḫāne-i bī-dāda gelmişdür
Fidā-yı cān içün taḥṣīl-i isticdāda gelmişdür

2 Taḥammül-sūzdur ol rütbe tīġ-i şucle-i hecrüñ
Ki ḍarbuñdan dil ü seng ü şecer feryāda gelmişdür

3 Rüsūm-ı ḫayr ü şerri bunda istiḥṣāl ider ādem
Gelenler dehre naḳş-ı nīk u bedden sāde gelmişdür

4 Senüñ mişlince bir rūḥ-ı mücessem gelmedi dehre
Vücūduñ ṭoġrusı dünyāya fevḳa'l-cade gelmişdür

5 Benüm geşt itdigüm deşt ü Bī-sütūn-ı ġam
Ne Ḳaysuñ caḳlına ne ḫāṭır-i Ferhāda gelmişdür

6 Ṣaḳın cAvnī elinden cānuñı ḳabż eyler ol ḫūnī
Murādı yāre ki merhem degül bī-dāda gelmişdür

7 Cenāb-ı bāḳī-i Fārūḳ-meşreb-i semt-i Mūṣuldan
Macārif Diclesidür cūş idüp Baġdāda gelmişdür

68

Mefācīlün Mefācīlün Mefācīlün Mefācīlün

1 Ne bir berg-i teri ne bir gül-i şād-ābı ḳalmışdur
Gül-istān-ı ṣafānuñ bir ḳuru dūlābı ḳalmışdur

2 Tüketmiş vāridātın şaḫṣ-ı maṭlab sevḳ-i himmetde
Medār-i kār bir ümmīdi bī-esbābı ḳalmışdur

---

[305] 67/6: —DT

3 Ḫayāl-i maḥż imiş şādī vü ḥüzni bezm-i devrānuñ
Ne sūr-i Rüstemi ne mātem-i Sührābı ḳalmışdur

(İ2 S.182)

4 Devām-ı irtifā^c-ı ḳadrini gör ehl-i fażluñ kim
Ebū Ma^{c}şer cihāndan gitmiş usṭurlābı ḳalmışdur

5 Ḳanı ol dem ki āġūşumda mest-i ḫ^{v}āb idi sāḳī
İki çeşmümde şimdi bir ḫayāl-i ḫ^{v}ābı ḳalmışdur

6 Gedā-yı ^{c}āṭıfet maṭrūd-ı ebvāb-ı ekābirdür
Maḥall-i merḥamet ancaḳ bir Allāh bābı ḳalmışdur

7 Ḳażā-yı dilde diller ġarḳ-i ḫūn tīġ-i nigeh meslūl
O bismilgehde ḥālā bir ḳażā ḳaṣṣābı ḳalmışdur

8 Firāḳ-i mihr-i dīdāruñla sīnem dāġ dāġ oldı
Ġurūb itmiş güneş yıldız ḳadar i^{c}ḳābı ḳalmışdur

9 Bozulmış meclis-i ^{c}işret-sarāy-ı ^{c}ālem-i imkān
Hemān nūş idecek bir cām-ı pür-zehr-ābı ḳalmışdur

10 Ḫarāb oldumsa da ḳurtulmadum sevdā-yı ebrūdan
Yıḳılmış cāmi^c-i āmāl bir miḥrābı ḳalmışdur

11 Maḥabbet-pīşegān-ı küşe-i mey-ḫāneden ġayrı
Ne ḳadr-i ẕevḳi añlar var ne ẕevḳ erbābı ḳalmışdur

12 Şeb-i ḫaṭṭ-ı ruḫuñ gelmekle yārān gitdi kūyuñdan
O meydān-ı ġamuñ bir ^{c}Avnī-i bī-tābı ḳalmışdur

S.122

69

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Göñül kim rāz-ı ^{c}aşḳı perde-i Manṣūrdan söyler
Peyām-ı naḫl-i Ṭūrı taḫta-i Senṭūrdan söyler

2 Kesilmez mi lisānı dilberānuñ ḥarf-i naḫvetden
Nigāh-ı cān-sitānuñ tīġden sāṭūrdan söyler

3 Eger ben söylemezsem vaṣf-ı müşk-i zülf-i dil-dārı
Çıḳar ^{c}Aṭṭār-i zīr-i ḫāk-i Nīşābūrdan söyler

4 Sen ey mihr-i tecellī *Len-terānī*den dem urduḳca
Ḫudā gūyā ḥicāb-ı şu^{c}le-reng-i Ṭūrdan söyler

5 Rumūz-ı ^{c}aşḳı Cibrīl-i ḫıred fehm itmez ey ^{c}Avnī
Kelīm-i Ṭūr-i ma^{c}nā semt-i dūr-ā-dūrdan söyler

70

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Bu kühne-menzile min-ba^{c}d mihmān mı döner
Ribāṭ-ı tehlike-perdāza kārbān mı döner

2 Ḳoyup maṭiyye-i nefsi rücū^c ider ervāḥ
Bu kār-gāha süvārī gelen yayan mı döner

(İ2 S.183)

3 Efendi mest-i mey-i nābdan su$^\text{ɔ}$āl eyle
Ki ḫāk-dān mı döner yoḫsa āsmān mı döner

4 Nedür tekerrür-i eyyām ü bāz-keşt-i rüsūm
Bu i^{c}tibār-i muvaḳḳat mıdur zamān mı döner

5 Felek müsā^{c}ede itmez mi bilmem ey ^{c}Avnī
Bu kār-gāh ^{c}acabā böyle hep yaman mı döner

---

306 69/4a bk.K.13/2 dipnotu

71

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Rūyuñda āb u tāb ne artar ne eksilir
Envār-i āftāb ne artar ne eksilir

2 Çeşmümden eşk-i ḥasret aḳar bir ḳarārda
Deryāda çünki āb ne artar ne eksilir

3 Rindān-ı kāʾinātı bütün mest ider yine
Mey-ḫānede şarāb ne artar ne eksilir

4 Ṭūfān-ı feyż-i ᶜālemi ġarḳ-āb ider tamām
Ser-māye-i seḥāb ne artar ne eksilir

5 ᶜAvnī bu çār-sū-yı ᶜanāṣır biżāᶜada
Eşyā-yı bī-ḥisāb ne artar ne eksilir

72

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜilü Fāᶜilātün

1 Yārüñ ki naḫl-i ḳāmeti ṣūret-nümūn olur
Mirʾāt-i nūr Ṭūr-i ḳıyāmet-nümūn olur

2 ᶜAks-i lebüñle Kevs̱er-i bāġ-ı cinān gibi
Āyīne-i mecāz-ı ḥaḳīḳat-nümūn olur

3 Dūzaḫda ansa ᶜārıżuñı bir günāhkār
Her bir şerāre bir gül-i Cennet-nümūn olur

4 Düşdükce ᶜaksi āyine-i nūr-i vechüñe
Ruḫsār-i āftāb kes̱āfet-nümūn olur

5 Pîş-i nigāh-ı rind-i muvaḥḥidde ᶜAvniyā
Her zerre bir secencel-i vaḥdet-nümūn olur

73

Mefāᶜîlün Fāᶜilāṭün Mefāᶜîlün Fāᶜîlün

(İ2 S.185)

1 Degüldür cāmdan bu neşʾe-i mînā-yı digerdendür
Bu ser-gerdānî-i ġam bizde ṣahbā-yı digerdendür

2 Alınmaz sîm u zerle āb u tāb-ı cevher-i iḳbāl
Güherlerden degül bu feyż-i mecrā-yı digerdendür

3 Ḥarîm-i ḥüsnüñe maḥrem degüldür merdüm-i dîde
Temāşā-yı dil ü cān çeşm-i bînā-yı digerdendür

4 Vücūd-ı kām-ı dil ṣūret-pezîr olmaz ki terkîbi
Degül eczā-yı ᶜunṣūrdan heyūlā-yı digerdendür

5 Nüzūl-i rūḥ-ı ḳudsî sāḥā-i maᶜnāya ey ᶜAvnî
Degül ᶜarş-ı felekden ᶜarş-ı aᶜlā-yı digerdendür

S.123

74

Mefāᶜîlün Mefāᶜîlün Mefāᶜîlün Mefāᶜîlün

1 Ḫırāmān ol ki naḫl-i Ṭūr-reftār itdi ṣansunlar
Yine mihr-i tecellî ᶜarż-ı dîdār itdi ṣansunlar

2 Niḳāb-ı ṭurradan bir vech ile ᶜarż-ı cemāl it kim
Ḥicāb-ı *Len-terānî* reşş-i envār itdi ṣansunlar

3 Cemālüñ seyr iden ehl-i tenāsüḥ Mıṣr-i ḥüsn içre
Ẓuhūr-i Yūsufı Allāh tekrār itdi ṣansunlar

---

307 74/2b: bk. K.13/2 dipnotu

4 O gūna ẓāhir ol kim şāhid-i ḫalvetgeh-i lāhūt
Cemālin ṣūret-i insānda iẓhār itdi ṣansunlar

5 Ḳıyāmetler ḳoparsın ṭal^{c}atüñ ey mihr-i istiġna
Ḳażā şems-i ṣabāḥü'l-ḥaşri bī-dār itdi ṣansunlar

6 Tekellüm itsün ey ^{c}Avnī o maḥbūb Mesīḥādan
Görenler Rūḥ-ı ḳudsı meyl-i güftār itdi ṣansunlar

75

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 İtdükce emr-i pīr-i ḫarābāta i^{c}tibār
Rindān ider mi keşf-i kerāmāta i^{c}tibār

(İ2 S.184)
2 Fikr-i dünüvv ü rif^{c}ati terk et de eyleme
Şeyb ü firāz-ı arż-ı semāvāta i^{c}tibār

3 Zāhid nedür bu fikr-i ḳıyām u ḳu^{c}ūd ile
Keyfiyyet-i tekerrür-i evḳāta i^{c}tibār

4 Sen var iken güzellere biz virmeyüz vücūd
Olmaz ḥużūr-i şemsde zerrāta i^{c}tibār

5 Geç cem^{c} ü farḳ-i ^{c}ārıżadan bir maḳāma ir
Yoḳdur ṭarīḳ-i dilde bu ḥālāta i^{c}tibār

6 Sen āftāb-ı evc-i ḥaḳīḳatsin eyleme
Ẓıll-i ḫayāl-i devlet ü dārāta i^{c}tibār

7 Miḳdārı ḥadd-i māl ü menālincedür yine
^{c}Avnī eger olınsa da bir ẕāta i^{c}tibār

76

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Mihr-i ʿālem-sūz-i ḥüsnüñ bī-niḳāb itsün ẓuhūr
Tā ki her bir ẕerreden bir āftāb itsün ẓuhūr

2 Öyle dil-ḫūn ol leb-i dil-dār derdinden ki tā
Her bün-i mūyuñda bir laʿl-i müẕāb itsün ẓuhūr

3 Zühd ü ʿaşḳı öyle yek-renk eyle bezm-i dilde kim
Gerdiş-i tesbīḥden bāng-i rebāb itsün ẓuhūr

4 Bir tecellī eyle kim ey āftāb-ı evc-i nāz
Berḳ-i elmās-i nigāhumdan şihāb itsün ẓuhūr

5 Öyle bir neşʾeyle ḫāk ol vādī-i ḥasretde kim
Meşhedüñden ḥaşre dek būy-ı şarāb itsün ẓuhūr

6 Bir nigāh it ḫāksār-i ʿaşḳa kim Cibrīlden
Ṣubḥa-i يا ليتني كنت تورابا eylesün ẓuhūr

7 ʿAvniyā ister misin tāb-ı temūz-ı yeʾsile
Ḫuld-i istiʿdādda şekl-i serāb itsün ẓuhūr

77

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿīlün Fāʿīlün

1 Kemān-keşān-ı ḫıred vaḳt-i āzmāyişde
Kemān-ı devleti dāʾim kepāde isterler

---

[308] 76/5: —İ2

[309] 76/6b " Çünkü Biz size yakın bir azabı ihtar ettik. O gün kişi ellerinin önceden gönderdiğine bakacak ve kâfir ise: Ah ne olurdu ben bir toprak olsaydım" Nebe, 78/40

2 Ḥużūr-i ḥażret-i vaḥdetde naḳş-ı vuṣlat içün
Żamīr-i dil gibi bir levḥ-i sāde isterler

3 Degül ṣunūf-ı gedā pādşāhlarda bile
ᶜAzāmet-i ezelīden ziyāde isterler

4 Zamān gelür ki bu şaṭranc-gāh-ı ᶜālemde
Süvār-i esb-i şehān bir piyāde isterler

5 Bu dehr-i pür-ẓulümāt içre ᶜAvniyā rindān
Bir āftāb ile bir cām-ı bāde isterler

S.124

78

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Dil-dāre degül bir dil-i şeydā müteḥayyir
Envār-i tecellāsına Mūsā müteḥayyir

2 Görse o büti deyr-i şuhūd içre olurdı
Taṣvīr-i kilīsā gibi ᶜĪsā müteḥayyir

(İ2 S.186)

3 Kimden ṣorayum ḥālet-i dīdārını yārüñ
Dil maḥv naẓar-i çeşm-i temāşā müteḥayyir

4 Bir naḳşa esīrüz ki temāşā-yı ruḫuñdan
Āyīne-i lāhūt ser-ā-pā müteḥayyir

5 Dil ṭālib-i efzūnī-i derd-i ġam-ı cānān
Tertīb-i tedāvīde eṭibbā müteḥayyir

6 Maḥşerde baḳup çeşmine ol mest-i ᶜitābuñ
Ḥāşā ola Allāh Teᶜālā müteḥayyir

---

[310] 78/6: Maḥşerde: —İ2

7 Maḫşerde baḳup bir baña bir ṣūret-i yāre
^{c}Avnī ola Mecnūn ile Leylā müteḥayyir

79

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Añlaşılmaz ma^{c}nā-yı levḥ-i süveydā başḳadur
Fehm olınmaz manṭıḳ-i ^{c}uşşāḳ-i şeydā başḳadur

2 Ẕerresinden ṣad ḥicāb-ı *Len-terānī* çāk olur
Ṭūr-i dilde tābiş-i berḳ-i tecellā başḳadur

3 ^{c}Āşıḳuñ her bir ser-i mūyuñda yüz biñ göz gerek
Bezm-i vaṣl-ı yārda şarṭ-ı temāşā başḳadur

4 Ṭolmayınca ḫūn-ı dilden cāmı almaz destine
Muḳteżā-yı meşreb-i rindān-ı ma^{c}nā başḳadur

5 Zādeka'llāhü'l-belā dinmek büyük ta^{c}ẓīmdür
Mübtelā-yı ^{c}aşḳa āyīn-i tesellā başḳadur

(İ2 S.187)
6 Cevher-i būd ü ne-būdı ḫāk-i rāhı ^{c}aşḳ ider
Başḳadur ḫāṣiyyet-i iksīr-i sevdā başḳadur

7 Ḳalb-i Mecnūnı yararsañ Ḥażret-i Leylā çıḳar
^{c}Avniyā sen ṣanma Mecnūn başḳa Leylā başḳadur

---

311 79/2a bk.K. 13/2 dipnotu

80

Der-ṭarẓ-ı Fużūlī

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

1 Her kimin kim cānı var ^c^ālemde bir cānānı var
Bir kesin cānānı olmazsa dimem kim cānı var

2 Nā-Müselmāndur dimeñ b'illāh o tersā-beççeye
Kāfirüñ her tār-i gīsūsında biñ īmānı var

3 Var mıdur ben tek ^c^aceb bir rind-i ^c^ālī-meşrebi
Bāġ-ı ḫuldüñ kim şarāb u ḥūrı vü ġılmānı var

4 Her şarābı kim içüpdür ol büt-i īmān ḫarāb
Ḥaḳ ṭanıḳdur kim içinde biñ Müselmān ḳanı var

5 Ṣad-hezārān yā Rab ^c^uşşāḳa bir lebbeyki yoḳ
Allāh Allāh ol bütüñ baḳ kim ne ^c^ālī-şānı var

6 Ḳoymıyor ġam oḳlarından sīnemi bir dem tehī
Her zamān yārüñ baña bir luṭfı bir iḥsānı var

7 ^c^Avnī-i bīmāre müşkildür müdāvā ey ḥekīm
Her ser-i mūyuñda yüz biñ derd-i bī-dermānı var

81

Mef^c^ūlü Mefā^c^īlü Mefā^c^īlü Fe^c^ūlün

(İ2 S.188)
1 ^c^Aks-i ṣuverüñ āyine-i pāki ḳadardur
Miḳdār-i ḥüküm herkesüñ idrāki ḳadardur

[312] 81/1a, ḥüküm: ḥükm İ2

2 Her zerre türābı der-i mey-ḫāne-i ᶜaşḳuñ
Bu mülk-i şuhūduñ küre-i ḫāki kadardur

3 Cān almada ḳan dökmede öldürmede ḫalḳı
Şemşīr-i ḳażā ġamze-i bī-bāki ḳadardur

4 Endīşede bir ḳāfile-i ġāᵓile var kim
Ḫargehleri bu ᶜālemüñ eflāki ḳadardur

5 ᶜAvnī küre-i kām ṭurup ḳaldı muᶜallaḳ
Vaᶜd-i keremüñ defᶜi de imsākı ḳadardur

S.125

82

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Añılsun cennet-i kūyuñ ki ḳurbān oldıġum yerdür
Leked-kūb-ı ḳażā-yı bāġ-ı Rıḍvān oldıġum yerdür

2 Añılsun kūşe-i mey-ḫāne ıḳlīm-i melāmetde
Ki biñ miḥnetle yüz biñ kerre mihmān oldıġum yerdür

3 Añılsun reh-güẕāruñ kim ümīd-i pāy-būsuñla
Yüzüm ferş eyleyüp ḫāk ile yeksān oldıġum yerdür

4 Añılsun bezm-i vaṣluñ kim görüp āyīne-i rūyuñ
Miṣāl-i ṣūret-i bī-rūḥ ḥayrān oldıġum yerdür

5 Senüñ ey ḫᵛāce bu büt-ḫāne kāfir oldıġuñ yerse
Benüm bir başḳa ṣūretle Müselmān oldıġum yerdür

6 Añılsun pāymāl olduḳlarum kūy-ı dil-ārāda
Miṣāl-i mūr iken ᶜAvnī Süleymān oldıġum yerdür

83

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Yāre teʾsīr itmedi feryādlarla dādlar
Dād u feryād itse lāyıḳ dādlar feryādlar

2 Bir zamān şemşīr idi zaḥmet-keş-i sefk-i dimāʾ
Şimdi ḫalḳı göz ucıyla öldürür cellādlar

3 Dām-perdāz olma bu vādīde ey ḫod-gām kim
Ḫūn-bahā-yı kemterin naḫçīr olur ṣayyādlar

4 Başına teller ṭaḳınsun ḥacle-gāh-ı dehrde
Nev-ᶜarūs-ı ārzūdan kām alan dāmādlar

5 Gerçi kim pūlāddan āyīne mümkindür velīk
Ḳābiliyet olmayınca n'eylesün üstādlar

6 Veh ki ol sengīn dilüñ eṭvār-i ser-bezm olmazuz
Āb olurken itdigüm feryāddan pūlādlar

7 Perde-i pendārı keşf eylerse luᶜbet-bāz-ı ġayb
İttifāḳ eyler bir istidᶜāda istiᶜdādlar

8 Bī-sütūn-ı ġamda ᶜAvnī tīşe-kūb olmaḳ gerek
Ol leb-i şīrīnden kām isteyen Ferhādlar

84

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Nereye baḳsa gözüm ṣūret-i cānān görinür
Yaᶜnī her ẕerrede ol mihr-i diraḫşān görinür

---

313 83/6: —İ2, —DT

2 Cevr olur ġayra baña merḥamet itse ammā
Baña her cevr-i dil-āzārı bir iḥsān görinür

3 Taḫt-gāh-ı dile sulṭān olan ehl-i naẓara
Lāne-i mūr-i zebūn mülk-i Süleymān görinür

(İ2 S.189)

4 Rūḥ virmek o Mesīḫā-deme ey mürde-dilān
Size düşvārdı ammā baña āsān görinür

5 Ṣāf bir āyinedür cām ki cevlānında
Rāz-ı sır beste-i keyfiyyet-i devrān görinür

6 ^{c}Avnī bir Ka^{c}beye ^{c}azm it ki ser-i rāhında
Evvelīn ḫaṭvede tā ġāyet-i imkān görinür

85

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 İtse kūy-ı yārda bir secde İblīs-i la^{c}īn
Cism-i süflīsinde her bir mūr bir Cibrīl olur

2 Bir Mesīḥā-dem beni cānumla bed-ḫ^{v}āḫ itdi kim
Āsmān mey-ḫāne-i ^{c}aşḳında gök ḳandīl olur

3 Sende bu ḥālet ki var bir an tecellī itmeseñ
Devr-i çarḫ-i kün fe-kānda mūcib-i ṭa^{c}ṭīl olur

4 Ḫaṭṭ-ı rūyuñ olsa çeşmümden eger bir laḥẓa dūr
Dīde-i giryānuma her bir müjem bir mīl olur

5 ^{c}Avniyā ser-mestīyüm bir mahv-ı şek kim tā-ebed
Ḫaṭṭ-ı rūy-ı pākinüñ her ḥarfi bir İncīl olur

S.126

86

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ser-te-ser dünyā şehādet-gāh-ı tīġ-i ^{c}aşḳdur
Ḳande baḳsañ ḳıpḳızıl ḳan içre bir ḳurbān yatur

2 Hey ^{c}acā$^{\circ}$ib mā-cerā kim meclis-i mey-ḫānede
Zevraḳ-i ṣahbā yürür ḫumlar ṭurur yārān yatur

3 Dīde-i ^{c}ibretle bir kez ḫ^{v}āb-gāh-ı ḫāke baḳ
Her gedānuñ cānib-i pāyında bir sulṭān yatur

4 El-ḥaẕer ol ḫufte-i dil-rīşden kim mest olur
Bir ^{c}abā-yı kühne içre tīġ-veş ^{c}uryān yatur

5 Çekdigüm bār-i cefā ḳonsa eger bir yanına
^{c}Avniyā bu keştī-i meşḥūn-ı gerdūn yan yatur

87

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Çeşm-i siḥr-engīz-i dil-dāruñ nükātın kim bilür
Ḥikmetü'l-^{c}ayn-ı ḳażānuñ müşkilātın kim bilür

2 Sırr-i ^{c}aşḳı ṣorma ibrām itdigi āşūbı gör
Ḥayret ef^{c}ālincedür ẕāt ü ṣıfātın kim bilür

3 Ey Muḥammed ümmeti söyleñ dil-i dīvānenüñ
Küfr-i zülf-i yārdan rāh-ı necātın kim bilür

4 Ḫalḳı iḥyā idüp evvel ṣoñra i^{c}dām itmede
Ol şehüñ ḳaṣd-ı nigāh-ı bī-s̱ebātın kim bilür

5 Söz vücūd-ı ᶜāleme cān oldıġın bilmekdedür
Yoḫsa ol rūḥ-ı revānuñ künh-i ẕātın kim bilür

6 Ḫaṭṭuña āyet dimek de ḥürmet-i kāfī degül
Pādşāh-ı ᶜişvenüñ ḳadr-i berātın kim bilür

7 Kār-i ᶜāḳıl ᶜAvniyā taḳdīre teslīm olmada
Rūzgāruñ muḳteżā-yı ḥādiṣātın kim bilür

88

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.190)

1 Felek ehl-i dile n'itdiyse hep yanında ḳalmışdur
Ne ḳanlar dāmen-i şemşīr-i bürrānında ḳalmışdur

2 Yetiş ey kār-bān-sālār-i Leylā-yı maḥabbet kim
Göñül Mecnūn gibi ḥayret beyābānında ḳalmışdur

3 N'ola ḳan aġlasa Yaᶜḳūb-ı cān kim Yūsuf-ı ḳalbüm
Zamāndur bir mehüñ çāh-ı zeneḫdānında ḳalmışdur

4 Sen ey ḫāl-i siyeh dūr olduñ ammā pīş-i ᶜāşıḳdan
Ḫayālüñ merdümek-veş çeşm-i giryānında ḳalmışdur

5 Degül zülf-i siyeh boynında ol şūḫ-ı dil-āzāruñ
Birikmiş āhlardı kim girībānında ḳalmışdur

6 Kimi āzāde-māʾildür kimi mecbūr-i istiġnā
Benüm ᶜAvnī gözüm ḫūbānuñ iḥsānında ḳalmışdur

314 88/5: —DT

89

Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilün

1 Seni Mecnūn-ṣıfatān ᶜārıż-ı Leylāda görür
ᶜĀşıḳ āyīne-i berrāḳ-i süveydāda görür

2 Seni idrāk idemez çeşm-i dil ü cān ancaḳ
ᶜAksüñi āyine-i çeşm-i temāşāda görür

3 Seyr idüp aksüñi cān āyine-i çeşmümde
Gūyiyā Yūsufı āġūş-ı Züleyḫāda görür

(İ2 S.191)
4 Göremez naḫl-i tecellāda bile çeşm-i kelīm
ᶜĀrif ol ḥāleti kim ḳadd-i dil-ārāda görür

5 Ey perī ṣūret-i dīdāruñı setr itseñ de
ᶜAvnī-i zār seni ᶜālem-i maᶜnāda görür

90

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Vech-i insānīde esrār-i kemālu'llāhı gör
Aḥsen-i ṣūretde envār-i cemālu'llāhı gör

2 Baḳ sevād-ı ebruvān-ı yāre hengām-ı ᶜitāb
Ṣūret-i şemşīrde ẓıll-ı celālu'llāhı gör

3 Cüst-cūy-ı ḳısmeti terk eyle teslīm ol yürü
Şeş-cihetde rāzıḳü'l-ḫalḳ-i ᶜıyālu'llāhı gör

4 İnfiṣāl eyle ḳuyūd-ı keṣret-i ecsāmdan
Rūḥ-ı muṭlaḳla kemāl-i ittiṣālu'llāhı gör

---

[315] 89/5: 4. beyit İ2

5 Bir naẓarla şāh iderler bendeyi rindān-ı ^{c}aşḳ
^{c}Avniyā ḫāṣiyyet-i feyż-i ricālu'llāhı gör

S.127

91

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Tāb-tenevvür-i maḥabbet kim dil ü cānumdadur
Cūş-ı ṭūfān-ı ḳıyāmet dest ü dāmānumdadur

2 Göñlümi yıḳduḳca sen elmās-ı eşküm cūş ider
Kenz-i lā-yefnā-yı ḥasret ḳalb-i vīrānumdadur

3 Ḳorḳarum bir gün gelür āḫir ṭutar dāmānuñı
Pençe-i ġamla o eller kim girībānumdadur

4 Ben o Ya^{c}ḳūbum ki Yūsuf cūy iken āfāḳda
Yūsuf-ı Mıṣr-i murādum beyt-i aḥzānumdadur

5 ^{c}Avniyā benden su$^{\circ}$āl it meşrebi ṭab^{c}-ı ġamı
Eski yār ü yāverümdür rūz u şeb yānumdadur

92

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Deşt-i ġamda ḫāk-i rāhumdan şerer peydā olur
Dāmen-i dūzaḫ penāhumdan şerer peydā olur

2 İntiẓārum ol ḳadardur şu^{c}le-i dīdāra kim
Mevce-i nūr-i nigāhumdan şerer peydā olur

(İ2 S.192)

3 Germ-i rūdur ol ḳadar ser-menzīl-i ġufrāne kim
Na^{c}l-i şeb-dīz-i günāhumdan şerer peydā olur

4 Sāḳiyā ol bādelerden ṣun ki nūş itdükçe ben
Çīn-i destār-i külāhumdan şerer peydā olur

5 Ol ḳadar pür-sūzişem kim ḥasretüñle bu^{c}d-i merg
Sebze-i ḫāk-i siyāhumdan şerer peydā olur

6 Yaġdurup tīr-i şihāb evc-i dile ḳavs-i ḳuzeḥ
Dūd-ı reng-āmīz-i āhumdan şerer peydā olur

7 Lücce-nūşam ^{c}Avniyā bir baḥr-i pür-āteşde kim
Cünbiş-i mevc-i şināhumdan şerer peydā olur

93

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Mi^{c}rāc-ı ḥaḳīḳat ne ser ü pā ne per ister
^{c}Īsā-yı reh-i ^{c}aşḳ ne üştür ne ḫar ister

2 Şāyān-ı ḳabūl olmaġa kālā-yı ma^{c}ārif
Taṣdīḳ-i kemāl itdirecek bir hüner ister

3 Bir ḥarf-i elem yazmaḳ içün ḫāme-i ḥasret
Biñ şīşe siyāh-ābe-i ḫūn-ı ciger ister

4 Bir ġamze içün uğradıġum derd ü belāyı
Ben istemem ey ḫ^{v}āce ḳażā vü ḳader ister

5 Ben ḫaste-i ḳāʾil-şüde-i tīr-i nigāhum
Dil dīde-i bī-dāruñı benden beter ister

6 Gūş u dehen ü dīdeye muḥtāc degül dil
Kāşāne-i tevḥīd ne revzen ne der ister

---

316 94/6 —İ2

7 ᶜAvnī zer olur seng-i siyeh saᶜy ile ammā
İksīr gibi bir naẓar-i kār-ger ister

94

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Yā Rab bu gice māh-ı dil-ārām kimüñdür
Gül-zār-i viṣālinde gül-i kām kimüñdür

2 Sen zevraḳ-i ṣahbāyı hemān ḳullana gör kim
Şimden girü Allāh bilür eyyām kimüñdür

3 Bir cürᶜa ile mest-i ḫarāb olmaġa saᶜy et
Sen ṣorma ki mey-ḫāne kimüñ cām kimüñdür

(İ2 S.193)

4 Sükkānı bütün mest-i dehen beste-i medhūş
Dīvān-ı ḫarābātda aḥkām kimüñdür

S.128

95

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Ḫalḳın iki çeşmi reşeḥāt-ı nem içindür
Miḥnet-kede-i kevn ü mekān mātem içündür

2 Çıḳmış kimi eflāke kimi yerlere geçmiş
Arżeyn ü semāvāt benī Ādem içündür

3 Biz cūy-ı ḫurūşān-ı beyābān-ı firāḳuz
Ṭaşlarla dögündüklerümüz bir yem içündür

4 Her dem ki biz Allāh diyüp secde-güẕārız
Dīdāruña maḥrem olıcaḳ bir dem içündür

5 ᶜAvnī baña lāzum mı tesellā-yı zamāne
Zīrā ki dil ü cān ü vücūdum ġam içündür

96

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Cīb-i gül-pīrāhenüñ her dem ki cānā çāk olur
Dest-i Yūsuf çāk dāmān-ı Züleyḫā çāk olur

2 ^{c}Aşḳ bir berḳ-i İlāhīdür ki işrāḳ eylese
Perde-i māhiyyet-i mihr-i tecellā çāk olur

3 Öyle dehr-āşūbsun kim deyre girsen ey ṣanem
Ġulġul-i eṣnāmdan bām-ı kilīsā çāk olur

4 ^{c}Āriż-ı tābānuña vaż^{c}-ı benān itdükde sen
Āftāb-ı şu^{c}le-ver mānend-i Cevzā çāk olur

5 Öyle bir āteşle cān virmekdeyem ki ^{c}Avniyā
Sūz ü tābından leb-i Ḫıżr ü Mesīḥā çāk olur

97

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Öyle bir āh et ki rāz-ı nefḫ-i ṣūr itsün ẓuhūr
^{c}Ālem-i ervāḥda yevmü'n-nüşūr itsün ẓuhūr

2 Öyle ten-ḫūy-kerde etsin germī-i mey yāre kim
Her bün-i mūyuñda bir deryā-yı nūr itsün ẓuhūr

3 Ġarḳ-i envār-i tecellā ol ser-ā-pā şöyle kim
Her ser-i mūyuña bir gül-ẕār-i Ṭūr itsün ẓuhūr

(İ2 S.194)

4 Āftāb-ı rūyuñ ol ṣūretle ḳılsun cilve kim
Mihre yüz vech ile noḳṣān ü ḳuṣūr itsün ẓuhūr

5 Sāḳiyā bir cürᶜa dök cām-ı şarābuñdan ki tā
Taḫt-ı arżu'llāhdan ehl-i ḳubūr itsün ẓuhūr

6 Ey ḥarīṣ-i iᶜtisāf ister misin kim nā-gehān
İntiḳām-ı Ḥażret-i Rabb-i Ġayūr itsün ẓuhūr

7 ᶜAvniyā sen öyle ṣabr it miḥnet-i devrāna kim
Ṭabᶜ-ı gerdūnda ᶜalāmāt-ı fütūr itsün ẓuhūr

98

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Āteş-i āhumla yandı bāġlar gül-zārlar
Gömgök oldı dūd-ı feryādumla sümbül-zārlar

2 Hey ne kāfirsin ki bir mekrüñle nā-būd oldı hep
Tevbeler tesbīḥler ṭāᶜatlar istiġfārlar

3 Öyle bir mecnūn-ı zār ol vādī-i ḥasretde kim
ᶜAks-i bāng-i silsileñle üñlesün kūhsārlar

4 Āblar dūlāblar yek-dīgerinden āh ider
Birbirinden müştekī maġdūrlar ġaddārlar

5 ᶜAvniyā şimdi ḫarāb-ābād-ı ḫāk içre yatur
Kār-gāh-ı dehri taᶜmīr eyleyen miᶜmārlar

S.129

99

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ser-ā-pā fitnesin āşūbsun bī-dādsın kāfir
Freng-istān-ı naḫvetsin ġurūr-ābādsın kāfir

2 Ten-i nāzik-terinüñ berg-i gülden tāzedür ammā
Ḫadeng-i āha ḳarşı ḳal^{c}a-i pūlādsın kāfir

3 Elüñde mūydan bārīkterdür gerden-i ^{c}uşşāḳ
Bu keyfiyyetle sen berber degül cellādsın kāfir

4 Degülsin bildigüm şākird-i fenn-i nāz ü istiġnā
Sen īmān ü dil ü cān almada üstādsın kāfir

100

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.195)

1 Dil ne a^{c}dāsın ṭanur b'illāh ne aḥbābın bilür
Bir büt-i zībā ile bir bāde-i nābın bilür

2 Beste-i ḳayd-i rüsūm-ı i^{c}tiḳād olmazsa da
Ehl-i dil her bir ṭarīḳuñ resm ü ādābın bilür

3 Merci^{c}i dildür cihān-gerd olsa da o çeşm-i şūḫ
Mestdür ammā nişīmen-gāhınuñ bābın bilür

4 Feylesūf-ı kār-dān kendi işinden bī-ḫaber
İnḳılābātı zamānuñ kimdür esbābın bilür

5 Birbirinden ġāfil olmaz ^{c}Avniyā dīvāneler
Lā-cerem erbāb-ı himmet erbābın bilür

101

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Sükūtı ehl-i ḥālüñ cümle maḥremsizligindendür
Yine dem-bestelik īrāşı hem-demsizligindendür

2 Mekīn elbet şeref-baḫş-ı ᶜimāretdür mekān üzre
Ḫarābī-i binā-yı dehr ādemsizligindendür

3 Zemīn ḫandān olur mı girye-perdāz olmadan eflāk
Ġam-ı ᶜālem kibār-i ᶜālemüñ ġamsızlıġındandur

4 Biraz da eşk lāzum gözde müs̱mir olmaġa tezvīr
Zemīnüñ toḫmı nā-būd itmesi nemsizligindendür

5 Maḳādīr-i refāhuñ iḫtilāf-ı ḥāli ey ᶜAvnī
Terāzū-yı sipihrüñ eski dirhemsizligindendür

102

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Mis̱ḳal-i himmetle kim üstād kendin gösterür
Cevher-i mirʾāt-i istiᶜdād kendin gösterür

2 Zīver-i meşşāṭa-i taᶜrīfden āzādedür
Āb ü tāb-ı ḥüsn-i māder-zād kendin gösterür

3 ᶜĀşıḳı dildür giriftār eyleyen derd-i sere
Ṣorsalar cellādını Ferhād kendin gösterür

4 Ḳaṭre-i ḫūn ṣanma istiḳbāl-i tīr-i ġamzeye
Çāk-i sīnemden dil-i nā-şād kendin gösterür

5 Ḳande ārām eylesün āhū-yı pā-mecrūḥ-ı dil
ᶜAvniyā her yerde bir ṣayyād kendin gösterür

S.130

103

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.196)

1 Taḳarrüb itmedüñ aġyār-i rū-siyāhī ḳadar
O māh-pāre bizi sevmiyor günāhı ḳadar

2 Ḳalur dü-şāḫa-i miḥnetle mübtelā-yı ᶜınā
Ẓuhūr-i merḥamet-i Ḥaḳda iştibāhı ḳadar

3 Kibār-i zümre-i aḳṭābdan olurdı ricāl
Ḫulūṣı olsa idi ḥubb-ı ᶜizz ü cāhı ḳadar

4 Ḫadeng-i şaṣt-ı ḳażā-yı şedīd kār itmez
Şikeste-dillerüñ efġān-ı ṣubḥ-gāhı ḳadar

5 Görür ṣabāḥ-ı ḳıyāmetde ḥaḳḳı dīde-i dil
Bu ḫᵛāb-gāhda fenā içre intibāhı ḳadar

6 Bu rūzgār-i gedā-çeşm ü pādşāh-menişüñ
Gedāsı olmaya maġmūm pādşāhı ḳadar

7 Müʾeṣṣir olmaya ᶜAvnī hezār ehliyyet
Ḳalender-i dilüñ iksīr-i yek-nigāhı ḳadar

104

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ne istiḳlāle ne cemᶜiyyet-i ārāya tābiᶜdür
ᶜAle'l-ᶜıṭlaḳ ahālī devlet-i dünyāya tābiᶜdür

2 Uṣūl-i iᶜtiḳād ü iᶜtibār ü resm ü ᶜādetdür
Bütün ebnā-yı ᶜālem meslek-i ābāya tābiᶜdür

---

[317] 103/1a: itmedüñ: itmeyüñ DT

3 Nuḳūş-ı mümkinātuñ iḫtilāfı ᶜayn-ı vaḥdetdür
Ḥurūf-ı muḫtelif inşāda bir maᶜnāya tābiᶜdür

4 N'ola erbāb-ı ġaflet bizde olsa ḥāᵓiz-i devlet
Ṭarīḳ-i āḫiretde zindeler mevtāya tābiᶜdür

5 ᶜAceb mi bende çeksem dem-be-dem bintü'l-ᶜineb derdin
Cihānda her bir Ādem çünki bir Ḥavvāya tābiᶜdür

6 Mesīḥā cān virürdi dôstumuz cān almaġa teşne
Göñül ol kāfiri ẓann itme kim ᶜĪsāya tābiᶜdür

7 Ḥekīmān rāh-ı Eflāṭūna pūyān oldılar ᶜAvnī
Bizüm efrādumuz Mecnūn-ı bī-pervāya tābiᶜdür

105

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.197)
1 Olaydı zāhidüñ īmānı ḳīl u ḳāli ḳadar
Olurdı nāᵓil-i ḳurbiyyet iştiġāli ḳadar

2 Kişi nuᶜūmet-i tecrīde ittiṣāl bulur
Telezẕüẕāt-ı ᶜalāᵓiḳdan infiṣāli ḳadar

3 Gedāsı olmaz idi zāᵓid aġniyāsından
Niẓām-ı ᶜālem-i kevn olsa iḫtilāli ḳadar

4 Saña bu ṣūreti ibrāza māh āyīnedür
Zevāli s̱ābit olur her şeyᵓüñ kemāli ḳadar

5 Yine bulınmaz idi şāᶜire maḥall-i ḥużūr
Olaydı kevn ü mekān vüsᶜat-i ḫayāli ḳadar

106

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Rūyuñ itdükde pes-i zülf-i semen-sādan ẓuhūr
Ṣanki mihr eyler niḳāb-ı şām-ı belvādan ẓuhūr

2 Ṣūretüñ āteş-zen-i cīb-i kelīm-i cān idi
Etmeden berḳ-i tecellī Ṭūr-i ma^{c}nādan ẓuhūr

3 Öyle bir dīdār-i rūḥ-efrūza ḥayrān ol ki tā
Şems-i lāhūt eylesün çeşm-i temāşādan ẓuhūr

4 Eşk ü āhum virse feyż āb ü ḥevā-yı ḥasrete
Bīd-i Mecnūn-ı dil eyler ḫāk-i Leylādan ẓuhūr

5 Ḳāmetüñ seyr eyleyince gökde ^{c}Īsā yerde Ḫıżr
Ġulġul-i Ṭūbālük eyler zīr ü bālādan ẓuhūr

6 Ḫākisār-i ^{c}aşḳa nefḫ it öyle bir dem kim hemān
Ṣayḥa-i كنت تراب itsün Mesīḥādan ẓuhūr

7 Deyri teşrīfiyle ^{c}arş envār idince ol ṣanem
Bāng āmennā ider naḳş-ı kilīsādan ẓuhūr

8 Çāre yoḳ tanẓīrine şi^{c}r-i cenāb-ı nūrsuñ
^{c}Avniyā naẓm itse de bālā-yı şu^{c}rādan ẓuhūr

S.131

107

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Ey kāfirān ṭarīḳ-i ḫarābāt ḳandedür
Pīr-i muġānı isterem ol ẕāt ḳandedür

[318] 106/6b " Çünkü Biz size yakın bir azabı ihtar ettik. O gün kişi ellerinin önceden gönderdiğine bakacak ve kâfir ise: Ah ne olurdu ben bir toprak olsaydım" Nebe, 78/40

2 Envāʿ-ı müşkilāt ile herkes melālde
Bilsek kilīd-i ḳufl-i mühimmāt ḳandedür

(İ2 S.198)

3 Ben yāre cān virince raḳīb oldı kām-yāb
İnṣāf eyle şimdi mükāfāt ḳandedür

4 Ser-mestem ol ḳadar ki suʾāl itseler baña
V'allāhi bilmem arż ü semāvāt ḳandedür

5 Ġalṭān-ı ḫāk ü ḫūn-ı beyābān-ı ḥayretüm
Ben ḳande ʿAvnī dest-i münācāt ḳandedür

108

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Herkes eger olsaydı günāh itmege ḳādir
Şeyḫ olmaz idi Ḥaḳḳa penāh itmege ḳādir

2 Göñlüm ki felek eyler idi ġulġulesinden
Bī-çāre degül şimdi bir āh itmege ḳādir

3 Ey dürr-i bahā meyl-i kenār eyle degülsem
Deryā-yı viṣālüñde şināh itmege ḳādir

4 Ḥaṭṭ-ı ruḫ-i cānān gibi ḫāṣiyyet-i baḫtum
Āyīne-i ḫūrşīdi siyāh itmege ḳādir

5 Ḳādir degülem baḳmamaġa ʿārıż-ı yāra
Göz gerçi degül şemse nigāh itmege ḳādir

6 ʿAvnī o ḳadar ḳuvveti var kim mey-i nābuñ
Bir cürʿası ṣad müflisi şāh itmege ḳādir

109

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Seni itdükce temāşā dil ü cān başḳalaşur
Ḫalecān vāḳiᶜ olur dilde lisān başḳalaşur

2 Bozmaz eṭvārını her ḥālde zāhid ammā
Seni ey rūḥ-ı revān gördigi an başḳalaşur

3 Ḥarekātuñ o ḳadar sālib-i temkīndür kim
Seyr-i eṭvāruñ ile kevn ü mekān başḳalaşur

4 Dāᵓim icrā-yı tebeddüldedür aḥvāl-i cihān
İnḳılābāt ile aḥkām-ı zamān başḳalaşur

5 Böyle ḳalmaz dil-i maẓlūmda yeᵓs ey ᶜAvnī
Gün olur ḳāᶜide-i bezm-i cihān başḳalaşur

(İ2 S.344)

110

Fāᶜilātün Mefāᶜilün Fāᶜilün

1 Dil ki mirᵓāt-ı āferīnişdür
Levḥ-i āyāt-ı āferīnişdür

2 Ehl-i cūş ü ḫurūş-ı kevn ü fesād
Bu ḫarābāt-ı āferīnişdür

3 ᶜİllet-i iltivā-yı ġayb ü şuhūd
Maḥv ü is̱bāt-ı āferīnişdür

4 Noḳṭa-i merkez-i ṣaḥīfe-i dil
Ṣūret-i ẕāt-ı āferīnişdür

5 Vech-i nevvārı şehryārumuzuñ
Nūr-i mişkāt-ı āferīnişdür

6 Mihr-i ^{c}Avnü'l-Ḥüseyne ṭālib olan
Cümle z̠errāt-ı āferīnişdür

S.132

111

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Yār o dem kim verd-i rūy-ı nev-tırāşın gösterür
Dīde-i ḫūn-bār-i ḥasret ḳanlı başın gösterür

(İ2 S.199)

2 Raġbet-i vāḥidledür efzāyiş-i fażl ü hüner
Müşterī bir olsa da herkes ḳumāşın gösterür

3 Biñ belā īḳāẓ ider yek-laḥẓa ḫ^{v}āb-ı ġafletüñ
Sen yatarsañ ejdehā-yı fitne başın gösterür

4 Heyʾet-i mecmū^{c}a-i efrād-ı mülk ü devletüñ
Efḳaruñ ṣorsan felek ehl-i ma^{c}āşın gösterür

5 Bir ^{c}aceb āyīne-i bī-kīnedür cām-ı şarāb
Hem-demān-ı ṣoḥbetüñ serdin yavaşın gösterür

6 ^{c}Avniyā bir kimsede nām ü nişān ḳoymaz felek
Ba^{c}zı ṣāḥib-devletüñ ḳabrinde ṭaşın gösterür

---

[319] 110/5: —İ2

112

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Berḳ gerdūn-gerd olup nā-gāh kendin gösterür
Pādşāhum yerde ḳalmaz āh kendin gösterür

2 Bir perī-ṣūret beni dīvāne itdi öyle kim
Gāh olur pinhān gözümden gāh kendin gösterür

3 Dil o çāpük-rev-Burāḳ-i Cebraʾīl-üslūbdur
K'evvelīn seyrinde ᶜArşu'llāh kendin gösterür

4 Sālik-i ṣādıḳ degül muḫtāc-ı irşād-ı delīl
Kaᶜbe-cūyān-ı viṣāle rāh kendin gösterür

5 ᶜAvnī cevher-pūş-ı maᶜnā olmaz aᶜrāż-ı ṣuver
Her ne şekle girse şāhenşāh kendin gösterür

113

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Feᶜūlün

1 Göz bezm-i żamīre tercemāndur
Her cünbiş-i naẓra bir lisāndur

2 Heftüm-felege tenezzül itmez
Dil ṭāʾir-i evc-i lā-mekāndur

3 Yaḫşi yaḫşi baḳışlaruñdan
V'allāh b'illāh işüm yamandur

4 Her ġamze-i dīde-i kebūduñ
ᶜAyniyle belā-yı āsmāndur

---

320 113/3a-3b vezin bozuk

5 Ḫaṭṭ-ı ruḫuñuñ esīr-i ḫāṣṣı
Bir ᶜAvnī-i āḫirü'z-zamāndur

114

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Olaydı kārgeh-i ālem intiẓām-peẕīr
Olurdı ḥālet-i insān daḫı niẓām-peẕīr

2 Ḳabūl-i merhem ider zaḫm-ı sīne-i Sührāb
Cerīḥa-i dil-i zār olmaz iltiyām-peẕīr

3 Bulur biżāᶜa-i enfās āfiyet encām
Binā-yı ḳaṣr-i merām olmadan tamām-peẕīr

4 Göñül ki āyine-i bī-naẓīr-i ᶜaşḳuñdur
Miṣāl-i cevher-i ferd olmaz inḳısām-peẕīr

5 Ṣabāḥ-ı rūz-ı ḳıyāmet ẓuhūr ider ᶜAvnī
Olınca dīde-i bīdārumuz menām-peẕīr

115

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Reh-rev-i lebbeyk-ḫᵛānı ṣanma reftārın bilür
Mest-i ḥayretdür ne reftārın ne güftārın bilür

2 Bir nümāyişden ᶜibāretdür taᶜaẓẓümden ġaraż
Yoḳsa vicdānında herkes kendi miḳdārın bilür

3 Ṣanma nā-dān gördigün ḫāmūş-ı mecnūn-ṣūreti
Belki Cibrīl-i emīnüñ künh-i esrārın bilür

4 Merkez-i dilden nigāh-endāz-ı levḥ-i dehr olan
Dest-i taḳdīrüñ medār-i pāy-ı pergārın bilür

5 Ḳāḍī-i dīvān-sarāy-ı ᶜadl ü dād-ı bī-şuhūd
ᶜAvniyā ḫalḳuñ ne maġdūrun ne ġaddārın bilür

S.133

116

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.200)

1 Sipihrüñ bāᶜis̱-i devr-i çep-endāzın bilen yoḳdur
Bu luᶜbet-gāh-ı deyrīn gerdişüñ rāzın bilen yoḳdur

2 Ene'l-Ḥaḳ mevc urur ḥulḳūm-ı ᶜAbdu'llāhdan amma
Ne zīr-i perdedendür sırr-i āvāzın bilen yoḳdur

3 Naẓīri mis̱li var dirlerse Allāh bir ḳabūl itmem
O sulṭān-ı serīr-i ḥüsnüñ enbāzın bilen yoḳdur

4 Ne iksīr-i saᶜādetler türāb olmaḳdadur bunda
Dirīġā kendi ᶜāli-ḳadr-i mümtāzın bilen yoḳdur

5 Süḫan tā çend-i ... ᶜaşḳ-i bī-ser ü bünden
Bu bāzār-i ġamuñ encām u āġāzın bilen yoḳdur

6 İdüp müştāḳı iḥyā soñra maḥv-ı nāz ider ᶜAvnī
O şūḫuñ maḳṣad-ı çeşm-i füsūn-sāzın bilen yoḳdur

117

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.201)

1 Ciger-güdāḫtegānuñ ki nūra baḳmazlar
Fürūġ-ı mihr-i tecellā-yı Ṭūra baḳmazlar

---

[321] 116/5: —İ2; 5a eksik.

2 Sevād-ı naḳş-ı süveydādan almayanlar ḫaṭṭ
Suṭūr-i ṣafḫa-i pāk-ṣudūra baḳmazlar

3 Ḥaḳīḳat-ı cihet-i ḳıble-gāhı bilmezler
Namāza ḥāżır olurlar ḥużūra baḳmazlar

4 Olur mı mā$^{\supset}$il-i ten vāṣılān-ı ^{c}ālem-i cān
Lübāb-ı feyż bulanlar ḳuṣūra baḳmazlar

5 Bu çār-sū-yı ma^{c}ārifde nāḳıdān-ı kemāl
Cünūna raġbet iderler şu^{c}ūra baḳmazlar

6 Gürūh-ı pôst be-dūşān-ı ^{c}ālem-i tecrīd
Ḥiṭām-ı devlet-i dārü'l-ġurūra baḳmazlar

7 ^{c}Aceb niçün bu Süleymān-mehābetān-ı ġurūr
Cerīḥa-i dil-i mecrūḥ-ı mūra baḳmazlar

8 O reh-revān ki olur menzil-i merāma ḥarīṣ
Teḫālüf-i reh-i nezdīk ü dūra baḳmazlar

9 Zemīn ü ḳaṣr-i felek yanlarında siyyāndur
Ḳalenderān-ı maḥabbet ḳuṣūra baḳmazlar

10 Ṣuver-pesend olamaz ma^{c}şer-i me^{c}ānī-cūy
Buṭūna nāẓır olurlar zuhūra baḳmazlar

11 Ḳasem be-ḥaḳḳ-i şarāb aṣdiḳā-yı pīr-i muġān
Nüfūẕ-ı emre baḳarlar umūra baḳmazlar

12 Müderrisān-ı debistān-ı ma^{c}rifet ^{c}Avnī
Ṣudūra nāẓır olurlar süṭūra baḳmazlar

118

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Cilve-engīz olaraḳ çünki o ḳāmet görinür
Maḥşer-i fitneden envā^{c}-ı ^{c}alāmet görinür

2 Biz o bed-baḫt-ı siyeh-ṭāli^{c}-i devrānuz kim
Gözümüz her nereye baḳsa melāmet görinür

3 Sūziş-i āteş-i hicrānuña nisbetle senüñ
Mevc-i ṭūfān-ı sefer-cāy-ı selāmet görinür

4 Ṣāf ol mertebe kim āyine-i cismüñde
Mā-verā-yı cebel-i ḳāf-ı ḳıyāmet görinür

5 ^{c}Avniyā saḳlayamaz āyine-i mihri seḥāb
İḫtifā eylese de ehl-i kerāmet görinür

S.134

119

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Kām-ḫ^{v}āhān-ı fenā kām nedür bilmezler
Nām-cūyān-ı ^{c}adem nām nedür bilmezler

2 Ṭāʾifān-ı ḥarem-i muḥterem-i ḳurb-ı celāl
Ka^{c}be vü Zemzem ü iḥrām nedür bilmezler

3 Gözümüñ yaşları cūyā-yı yem-i vaṣluñdur
Cūy-ı Ceyḥūn gibi ārām nedür bilmezler

4 Dil-berān mülk-i dil-i zārı ḫarāb eylerler
Kāfirān ḳıymet-i İslām nedür bilmezler

5 ʿAvniyā mest doġar mest vefāt eylerler
Neşʾe–mendān-ı cünūn cām nedür bilmezler

120

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

(İ2 S.202)

1 Meded-kārān-ı dehrüñ nāzı istimdādumuzdandur
Tebessüm-kārī-i devlet bizüm feryādumuzdandur

2 Hezārān bülbül-i āteş-nevā-yı ġam-perestüz kim
Sürūr-i bāġ-ı ʿālem āh-ı āteş-zārumuzdandur

3 Bizüm taḫrībümüzdür bādī-i ābādī-i ʿālem
ʿĪlāc-ı dehr-i derd-i ḫāṭır-i nā-şādumuzdandur

4 Bizüm pejmürdegī-i gül-şen-i ümmīdümüz ʿAvnī
Bütün teʾs̠īr-i tāb-ı mihr-i istiʿdādumuzdandur

121

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Maḥşer bizüm āyīne-i keyfiyyetümüzdür
Ġavġā-yı ḳıyāmet ḫaber-i ḥāletümüzdür

2 Ol ʿayn-ı heyūlā-yı cünūnuz ki selefde
Mecnūn-ı belā-dīde bizüm ṣūretümüzdür

3 Ādem o melek-rū bize hīç māʾil olur mu
Şeyṭān bile rem-kerde-i ünsiyyetümüzdür

4 Bir āteş ṣalduñ bize ey māh-liḳā kim
Dūzaḫ es̠er-i nāʾire-i ḥasretümüzdür

5 Yā bār-i belā yā mey-kede-i ġam
^{c}Avnī çekelüm her ne ise ḳısmetümüzdür

122

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

(İ2 S.203)

1 Müslimān mescide küffār kilīsāya gider
Rind-i miḥnet-zede ḫum-ḫāneye ṣaḥbāya gider

2 Böyledür tā-be-ebed āmed ü reft-i ekvān
Biri dünyāya gelürse biri ^{c}uḳbāya gider

3 Gel devā istemem ey māh ki bīmāra ṭabīb
Bir ^{c}ilāc itmege gitmezse tesellāya gider

4 Kiminüñ rızḳı gelür semt-i Buḫārādan tā
Kimisi ḫ^{v}āhiş-i ḳısmetle Buḫārāya gider

5 ^{c}Avniyā çār-sū-yı çār der-i dünyānuñ
Kāle-i kāmuñ a^{c}lāsı dih-i ednāya gider

123

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Ne bāzū-yı ḫıred ne zānū-yı tedbīr ider imdād
Bu yolda dest ü pā muḥtāc-ı dest ü pāy-ı dīgerdür

2 Ġam-ı zülfüñle bir ^{c}ālemdeyem ey mihr-i ṭal^{c}at kim
Şeb-i yeldāları ābisten-i yeldā-yı dīgerdür

---

322 121/5a Yā: Yār İ2

323 123 eksik bir gazeldir.

3 Lebüñ yādıyla bir dārü'ş-şifāda ḫasteyem k'anda
Mesīḥā ṭālib-i feyż-i dem-i ᶜĪsā-yı dīgerdür

S.135

124

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ben ṭarīḳ-i kāma saᶜy itdükce reh-zendür hüner
Dāʾimā erbāb-ı istiᶜdāda düş-mendür hüner

2 Şimdi rācülden füzūnterdür kelāmı Fārsuñ
Gerçi kim ṭayy-ı reh-i ümmīde tevsendür hüner

3 Ṣad-hezārān Yūsuf ehliyyeti Yaᶜḳūb ider
Ẓulmet-ābād-ı cihānda çāh-ı Bījendür hüner

4 Feyż-yāb itmezse de bārī tesellī-yāb ider
ᶜĀrifāna ᶜār-i nā-dānīden ehvendür hüner

5 ᶜAvniyā bir gün gelür kim kār kendin gösterür
Ḳahramān-ı ᶜarṣa-i ümmīde cevşendür hüner

125

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.204)

1 Dil-i sūzānumuñ her dāġ-ı āteş-tābı āteşdür
Bu gül-şen-zār-i derdüñ ġonca-i şādābı āteşdür

2 N'ola āh-ı sirişk-i dīdemüz gül-ḫīz-i dāġ olsa
Bu gül-zāruñ ḥavāsı ḫāki āteş ābı āteşdür

3 Maḥabbet mülkinüñ ᶜābidleri pervānedür ekşer
O ḳavmüñ secdesi seccādesi miḥrābı āteşdür

4 ^{c}Aceb mi sūz-ı dilden nefḫalar hep sūz-nāk olsa
Ki bezm-i cānda ṭanbūr femüñ mıżrābı āteşdür

5 Hezārān dāġ-ı āteş-fāmdur zaḫm-ı taḥassürden
Semender-ṭıynetān-ı ^{c}aşḳuñuñ esvābı āteşdür

6 Şererler şaçılur ser-mestinüñ mevc-i nigāhından
Bu ^{c}işret-ḫānenüñ zīrā şarāb-ı nābı āteşdür

7 N'ola sūzişli olsa ^{c}Avniyā timsāl-i eş^{c}ārum
Benüm āyīne-i endīşemüñ timsāli āteşdür

126

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Bir dür-i yektā içün hīç durmaz aġlar cūy-bār
Cūst-cūy-ı baḥr idüp yollarda çaġlar cūy-bār

2 ^{c}Aşḳuña cūş u ḫurūş itdükce ẓann itme ḥabāb
Sīne-i bī-kīnesin ḥasretle daġlar cūy-bār

3 Nīl-i maḳṣad mümteni^{c}dür dökmeyince āb-rū
Nā$^{\circ}$il-i maḳṣūd olur ammā aşaġlar cūy-bār

4 Ḳāmetüñ derdile bir mecnūn-ı ser-keşdür ki bu
Rişte-i mevc ile pāy-ı mevci baġlar cūy-bār

5 ^{c}Avniyā bir mā-cerāsı olsa idi sū-be-sū
Ser-fürūlar eyleyüp aşmazdı dāġlar cūy-bār

---

324 126/2a ^{c}aşkuña: ^{c}aşḳ ile İ2

127

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

(İ2 S.207)

1 Her çend ki āteş-zen-i dāġ-ı elemümdür
Ey māh teb-i tāb-ı ġamuñ mültezemümdür

2 Ḫaşiyet-i dīdāruña ḳurbān olayum kim
Nā-būd-ı kün-i naḳş-ı vücūd ü ^{c}ademümdür

3 Ben terk idemem ḫāk-i reh-i pīr-i muġānı
Zīrā ki velī-ni^{c}met-i ṣāḥib-keremümdür

4 Gül-geşt-i gül-istān-ı merām itmege māni^{c}
Da^{c}vā-yı ṣadāḳatda s̱ebāt-ı ḳademümdür

5 ^{c}Avnī n'ola gerdūn baña pür-dāġ görinse
Dil-ḫūn-şüde-i tīġ-i zebān-ı ḳalemümdür

S.136

128

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ṭıfldur ol şūḫuñ ejderhā gibi lālāsı var
Gencdür maḥbūblar her gencüñ ejderhāsı var

2 Gerçi tefsīr itmedi bir ḫurde-dān ammā yine
Ḫaṭṭ-ı rūy-ı dil-berüñ elbetde bir ma^{c}nāsı var

3 Kimi māl-i ḫulyā yazmış kimi ḫulyā yazar
Herkesüñ dil-ḫ^{v}āhına maḫṣūṣ bir ḫulyāsı var

4 Men^{c}-i ālāyiş ider kendi ṣaḳınmaz lāfdan
Şeyḫ-i ter-dāmānuñ ancaḳ bir ḳuru ġavġāsı var

(İ2 S.205)

5 Kefş-i ẕillet serde destār-i melāmet pāyda
Rūzgāruñ ḥāṣılı bir važ^c-ı nā-ber-cāsı var

6 Sāḳī-i ḫum-ḫāne-i devrān ne nāz eyler baña
Ser-nigūn olmış felek nāmında bir mīnāsı var

7 Şimdi dehre devlet-i cām-ı ^{c}araḳdur ḥükm iden
^{c}Avniyā her devletüñ bir devr-i istilāsı var

129

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Kimse bilmez çekdigüm derdi dil ü cānum bilür
Ḳuvvet-i bāzū-yı hicrānı girībānum bilür

2 Ḥaḳ bilür fāş itmedüm esrār-i ^{c}aşḳı kimseye
Anı bir ^{c}abd-i ḥaḳīrüñ bir de sulṭānum bilür

3 Ḫūn-ı zaḫm-ı tīġ-i dil-dār üzre gitmez pīrehen
Ḳıymet-i s̱evb-i nefīsi cism-i ^{c}uryānum bilür

4 Mā-cerā-yı ḥasreti aġyāra işrāb itmedüm
Girye-i şeb tā-be-ṣubḥ u çeşm-i giryānum bilür

5 Söylemek lāzum mıdur muḥtāc-ı iḥsān oldıġum
^{c}Avniyā aḥvālümi elbette cānānum bilür

130

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Sāḳiyā bu dökdigüñ ṣahbā mıdur ḳanum mıdur
Ḳırdıġuñ mīnā mıdur yā ḳalb-i virānum mıdur

2 Dūd ü feryādum mıdur boynuñda yā zülf-i siyāh
Ḫaṭṭ mıdur rūyuñda caks-i rişte-i cānum mıdur

3 Cāme-çāk-ı ḥasretem ol rütbe kim farż idemem
Çāk-ı dāmānum mıdur çāk-ı girībānum mıdur

4 Naḳd-i cānı virdüm ammā sen teraḥḥum itmedüñ
Bendeñüz mi durmayan cahdinde sulṭānum mıdur

5 Bī-vücūdam öyle kim farż eylemek düşvārdur
Mużṭarib bir mūmīdür yā cism-i curyānum mıdur

6 Ey gül-i racnā nigāhumdan niçün āzürdesüñ
Ḫāk-i gül-zār-i cemālüñ çeşm-i giryānum mıdur

7 Yārsiz bir dem ḥayāt emr-i muḥāl oldı baña
Ben de bilmem cAvniyā cānum mı cānānum mıdur

131

Mefācīlün Mefācīlün Mefācīlün Mefācīlün

(İ2 S.206)

1 Naẓīrüñ yoḳ vücūduñ ey şeh-i mülk-i bahā birdür
Felekde āftāb-ı cālem ammā muṭlaḳā birdür

2 Dil ü dil-berde olmaz reng-i ünsiyyet-i Allāh bir
Ḳabūl-i ḳısmet itmez cevher-i sırr-i Ḫudā birdür

3 cAbā-pūş olmadan maḳṣad eger ancaḳ tesettürse
Benüm cindümde dībā-yı perend ü būriyā birdür

4 Temāṣīl ṣūret-i ẓāhirde nā-macdūddur ammā
Verā-yı perdede ḫāṣiyyet-i ṣūret-nümā birdür

5 Viṣālüñdür ġaraż ġavġā-yı heftād ü dū devletde
Hezārān olsa da envāc-ı dacvā müddecā birdür

6 Ṭutar dāmānuñı elbetde bir gün ʿAvnī-i nā-kām
O dīvān-ḫāne-i bāḳīde kim şāh ü gedā birdür

S.137

132

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Cām kim dil-dāruñ emr-i dil-nişīninden döner
Zāhid-i ṣad-sāle-i pür-zūr dīninden döner

2 Ḥükm-i maṭlab ṭālib-i taḥvīl-i kām olmazsa da
İstese bir ḫurde-dān-ı reʾy-i rezeninden döner

3 Deşt-i ġamda bād-bān-ı āsyāb-ı āsmān
ʿĀşıḳuñ teʾs̱īr-i enfās-ı ḥazīninden döner

4 Sen ki ibrām idesin ey māh nūş-ı bādeye
ʿĀşıḳ-i tāʾib naṣūḥ olsa yemīninden döner

5 ʿAvniyā ʿaşḳ olsun ol mest-i cihet-nā-fehm kim
Sāġar-i pür-mey yesārından yemīninden döner

133

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Bu inciẕāb u cāẕibe kim bende sende var
İmkān-ı iftirāḳ ne bende ne sende var

2 Naḳdīne-i sirişki nis̱ār itme çoḳ mıdur
Yārüñ ṭarīḳ-i vuṣlatına cān virende var

3 Bāzū-yı ʿālem-efken-i ḥükm-i ḳażāda yoḳ
Ol ḳuvvet-i fiten ki o nāzik bedende var

4 Yoḳdur birinde bendeki ser-māye-i ḫulūṣ
Ḫāk-i derinde gerçi hezārān bende var

5 ^{c}Avnī o mihr-i bī-eṡer-i evc-i behcete
Ẕerrāt-ı āftāb ḳadar dil dehende var

134

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Her ne dem ki dīdeme ol meh-cemāl eyler ẓuhūr
Sīnede biñ ārzū-yı lā-yüḳāl eyler ẓuhūr

2 Ey ṣanem her yerde peydā olma zīrā ḳorḳaram
Kişver-i īmān içinde iḫtilāl eyler ẓuhūr

3 Derd-i çeşmüñle girersem ḳabre ey āhū-yı nāz
Ṭūde-i ḫāk-i siyāhumdan ġazāl eyler ẓuhūr

4 İmtinā^{c}ı olsa da ẓāhir ḥuṣūl-i maṭlabuñ
Mevḳi^c-i ḫulyāda yüz biñ iḥtimāl eyler ẓuhūr

5 Mā-verā-yı perdede bir üstāda dāldur
Dilde kim her laḥẓa bir gūnā ḫayāl eyler ẓuhūr

6 Ṣuḫra-i ṣammāya degse iştiyāḳuñ sūzişi
Ṣuḫra-i ṣammāda feyż-i per ü bāl eyler ẓuhūr

7 Sāḳiyā bir bāde ṣun kim cūş idince cāmdan
^{c}Ālem-i imkānda her emr-i muḥāl eyler ẓuhūr

8 Der-kenār itdükce ol rūḥ-ı revānı ḫāṭıram
Cism ile cān arasında imtiṣāl eyler ẓuhūr

[325] 134/8a rūḥ-ı: —DT

9 Gāh olur kim iḳtiżā-yı kevkeb-i idbār ile
Mülk-i isti^cdādda ḳaht-ı ricāl eyler ẓuhūr

10 Ḥażret-i Nevres gibi üstād-ı kāmil-ma^crifet
^cAvniyā biñ yılda bir ṣāḥib-kemāl eyler ẓuhūr

S.138

135

Mef^cūlü Fā^cilātü Mefā^cīlü Fā^cilün

1 Dil pençe-i ġamuñda zebūn olmaḳ istiyor
Cān lāle-zār-i dāġ-ı derūn olmaḳ istiyor

2 Āhum bu imtidād-ı ḳıyāmet-i ḫūn ile
Ḫar-gāh-ı āsmāna sütūn olmaḳ istiyor

(İ2 S.208)

3 Cānum ṣıḳıldı nāy-ı vücūdumda dem-be-dem
Mānend-i nefḫa perde-bīrūn olmaḳ istiyor

4 Kāfir ḫadeng-i ġamzelerüñ deyr-i sīnede
Āteş-perest-i şu^cle-i ḫūn olmaḳ istiyor

5 Olduḳca cevher-i dil ü cānum güdāḫte
Nīrān-ı iştiyāḳ füzūn olmaḳ istiyor

6 Sevdā-yı zülf-i yār ile ^caḳla vedā^c idüp
^cAvnī düçār-i dām-ı cünūn olmaḳ istiyor

136

Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün

1 Felek kim baḥr-i ġamda maḥv-ı istiġrāḳdur dirler
Ġarīḳ-i eşk-i çeşmümdür disem iġrāḳdur dirler

2 ^cİtāb-ı telḫ-i cān-baḫşuñla şīrīn-kām olan diller
Ḫaṭ-ı sebz-i lebüñ zehr olsa da tiryāḳdur dirler

3 Fürūġ-ı ^{c}āriżuñ kevn ü mekāna rūḥdur dirsem
Ṣüḫan-sencān-ı ma^{c}nā ḥikmetü'l-işrāḳdur dirler

4 Bilürler cürmini ^{c}āşıḳlaruñ her vechle ḫūbān
Günāh-ı ^{c}aşḳ müstaġnī-i istintāḳdur dirler

5 Celāl-i Ḥaḳ ḳudūmiyle bütün meyler ^{c}asel oldı
Ḫarābātı görenler Ka^{c}betü'l-^{c}uşşāḳdur dirler

6 Görenler levḥ-i eṭfāl-i debistān-dilī ^{c}Avnī
Ruḫ-i āyīne-i lāhūt-veş berrāḳdur dirler

137

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Senden firāra çāre mi var cān elüñdedür
Ey pençe-i ġarām girībān elüñdedür

2 Ben kim helāk-ı pençe-i sīmīnüñem senüñ
Cānum elüñde merḥamet iḥsān elüñdedür

3 Feryād elüñden ey büt-i taḳvā-ḫarāb kim
İmān-ı ṣad hezār Müselmān elüñdedür

4 Parmaḳ ḳoyınca la^{c}lüñe ḫāmūş olur cihān
Fermān senüñ ki mühr-i Süleymān elüñdedür

(İ2 S.342)

138

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Hep bāde sebūsı gibi leb-rīz-i günāhuz
Bu serzenişüñ bā^{c}işi kendi elümüzdür

2 Biz fülk-nişīnān-ı yem-aᶜẓām-ı ᶜaşḳuz
Keştī-i girān-seyr-i felek ṣandalumuzdur

3 Gönderdügümüz ādeme bir raṭl-ı girān vir
Boş yollama ey pīr-i muġān mürselümüzdür

4 Biz ᶜālem-i maᶜnāda nihān cevher-i cānuz
Büt-ḫāne-i ṣūretde cesed heykelümüzdür

(İ2 S.344)

139

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 ᶜĀlem tamām zīr-i yed-i ḳudretüñdedür
Rūḥü'l-enām pençe-i ferdiyyetüñdedür

2 Ḥaḳḳuñ veliyy-i ḳāʾimi sensüñ vü ḫānede
Ḥaḳsın ḥaḳīḳat-ı Ṣamedī ḥażretüñdedür

3 Sırr-i Ḫudā bu dāʾire-i şeş cihātda
Bir noḳṭadur ki merkez-i ḳuṭbiyyetüñdedür

4 Dilüm cemāl-i pāküñe müştāḳdur henüz
Nār-i saᶜīr şuᶜle-ver-i ḥasretüñdedür

5 Dīdāra ḳābil it yoġise ḳābiliyyetüm
Īcād-ı her muḥāl yed-i ᶜizzetüñdedür

S.139; (İ2 S.342)

140

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ġam-ı çeşm-i kebūduñ kim nigeh-dār-i dil olmışdur
Meger Cibrīldür kim āsmāndan nāzil olmışdur

---

326 139/2a sensüñ ; sensüñ vü ḫānede

2 Feżā-yı vādī-i ḥayretde reh-peymā-yı idrāke
Verā-yı ^{c}ālem-i endīşe evvel menzil olmışdur

3 Yatur pā-beste yüz biñlerce ferzend-i ḫalīlu'llāh
O bismil-gehde kim ḳurbān-ı ḥasret bismil olmışdur

4 Taḥammül itmemişdür ḳāf-ı imkān şıḳlet-i ^{c}aḳla
O bār-i lā-yuṭāḳ-i derdi insān ḥāmil olmışdur

5 Reh-i bārīk-i ḳāf-ı āsmān-gīr-i maḥabbetde
Nice eşheb-süvār-i ^{c}aḳl-ı evvel rācül olmışdur

6 Kenār-i dāmeninden geçmemişdür şeh-per-i Cibrīl
O ser-keş-naḫl-i tāze kimler vāṣıl olmışdur

7 Hezārān dūzaḫ-i ġam ṣad cihān maḥzūnī-i Ya^{c}ḳūb
İdüp bir noḳta ḫūn içre amīziş-i dil olmışdur

8 Gözüm ḳıymet-şinās-ı la^{c}l-i āteş-pāre-i eşk ol
Ki ol yāḳūt-ı cān ḫūn-ı cigerden ḥāṣıl olmışdur

9 Ḫarī-dār-i ḳażā āfet--sitān-ı fitne olduḳca
Hezārān maḥşer-āşūba ki ḳaddüñ kāfil olmışdur

10 Reh-i Şīrīni ḫūn-ı telḫ-i Ferhād öyle ġarḳ itmiş
Ki pāy-ı tevsen-i gül-gūn-ı Ḫusrev der-gil olmışdur

11 Nigāh-ı himmetüñ bir feyżi var kim yek şümūlinden
Nice nā-müsta^{c}id ^{c}avnü'l-Ḥüseyn ḳābil olmışdur

(İ2 S.343)

---

[327] 140/6b vezin bozuk.
[328] 140/7b vezin bozuk.
[329] 140/11b vezin bozuk

141

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Meh-i şām-ı ezel ṣubḥ-ı ebedde ẓāhir olmışdur
Zihī encām-ı feyż-āġāz k'ol āhir olmışdur

2 Ṣaḳın zünnār-i zülf-i yāre küstāḫāne el ṣunma
Bu sevdānuñ ucından çoḳ Müselmān kāfir olmışdur

3 Marīż-i derd-i ʿaşḳa çāre ḳābil olmadı gerçi
Ṭabībān meşveret-gāhında ʿĪsā ḥāżır olmışdur

4 Küşād-ı daḫme-i deşt-i cünūn düşvār iken ʿAvnī
Bu fetḥ-i bī-mis̱āle ʿabd-i ʿāciz ḳādir olmışdur

(İ2 S.343)

142

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Sulṭān aña dirler ki şehenşāh degüldür
Ol bende gedādur ki fenā-h̲vāh degüldür

2 Vāʿiẓ ne bilür cilve-geh-i rāz-ı celāli
Sırr-i dil-i āgāhdan āgāh degüldür

3 Ey ġāfil olan kendi vücūd-ı ʿademüñden
Allāh senüñ bildigüñ Allāh degüldür

4 Bī-fāṣıladur āmed ü reft-i nefes-āsā
Feryād ü fiġānum geh ü bī-gāh degüldür

5 Tenhā-dih-i rāh-ı ẓulümāt-ı digerem ben
ʿAvnī baña sāyem bile hem-rāh degüldür

---

[330] 142/5a vezin bozuk

(İ2 S.343)

143

Mef^c^ūlü Mefā^c^īlü Mefā^c^īlü Fe^c^ūlün

1 Bu derd-i aşḳ ki nā-mültemisümdür
Hep mā-ḥaṣal-ı ḥāl dil-i bü'l-hevesümdür

2 Ben mürġ-i hevā-ḫ^v^āh-ı çemen-zār-i viṣālüm
Miḫnet-kede-i ^c^ālem-i imkān ḳafesümdür

3 Şemşīr-i nigāhuñla şehīd oldıġum anda
Cibrīl hem-āheng-i dem-i bāz-pesümdür

4 Bir nefḫa ile ḳā^c^ide-i ḳābıż-ı rūḥı
İḥyā iden ol şūḫ-i Mesīḥā-nefesümdür

5 Bu deyr-i fenā içre ki ġāfilleri ^c^Avnī
Āgāh idicek var ise bāng-i ceresümdür

S.140 (İ2 S.353)

144

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

1 Kemān-ebrūlarıñ ol meh bu şeb tā öyle çatmışdur
Ki tīr-i ġamzesin tā ferş-i ^c^illiyyīne atmışdur

2 Ḫumār-ālūde-i idbār olur her kim ki nūş itse
Mey-i iḳbāline sāḳī-i felek bilmem ne ḳatmışdur

3 Zihī dād-veşdür kim tācir-i pāzār-i istibdād
Metā^c^-ı devleti ṣad cāne almış hīçe ṣatmışdur

4 Ḳıyās itmek seni ḳābil degüldür sā^ɔ^ir-i ḫalḳa
Seni ey māh Ḫallāḳ-i cihān ögmiş yaratmışdur

---

331 143/1a vezin bozuk.

5 Reh-i Şīrīni ḫūn-ı çeşm-i Ferhād öyle ġarḳ itmiş
Ki gül-gūn raḫş-ı Ḫusrev tā-be-zānū ḳana batmışdur

(İ2 S.344)

145

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Gül-^{c}ārıżına perde fürūġ-ı baṣarumdur
Ārzūda iden ol güli ḫār-i naẓarumdur

2 Geçmez baña tīr-i elemi ḳavs-i ḳażānuñ
Bir māh-veşüñ sīnesi zīrā siperümdür

3 Benden ṣoruñ aḥvāl-i perīşān-ı cihānı
Bu ^{c}ālem-i endūha ḳaçıncı seferümdür

4 Bir kimseye isnād-ı ḳuṣūr eylemem ^{c}Avnī
Bā^{c}iṣ bu ḳadar miḥnete kendi ḳaderümdür

ZĀʾ

146

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Levḥaşa'llāh zihī ṣūret sūret-i ḫurşīd-güdāz
Ki bulınmaz aña aṣlı gibi aṣlā enbāz

2 Allāh Allāh bu ne ṣūret ki tecellāsında
^{c}Ayn-ı ma^{c}nā-yı ḥaḳīḳat görinür naḳş ü mecāz

3 Allāh Allāh bu ne taṣvīr ki cān virmekde
Eylemiş rütbe-i vālā-yı Mesīḥi iḥrāz

---

332 146 gazel:—DT

4 Allāh Allāh bu ne ṣūret ki temāşāsı olur
ᶜAḳl-ı maᶜṣūma medār-i emel-i ṭūl ü dırāz

5 Sūmnāta ḳosalar secde iderler eṣnām
Bu ḳadar ancaḳ olur şīvede feyż-i iᶜcāz

6 ᶜAks-i nāzik-ter-i cān-perveridür bir ṣanemüñ
Ki perestiş-ger olur ḥaste-ḫubān-ı ṭırāz

7 Ne ṣanem āfet-i ṣad büt-kede-i ġunc u delāl
Ne ṣanem ḳıble-i cān ü dil erbāb-ı niyāz

8 Ne ṣanem ṣad sipeh ü efser ü taḫt-ı Maḥmūd
Ne ṣanemdür şiken-i revnaḳ-i dīdār-i Ayāz

9 Ehl-i maḥşer meded Allāh diyü cūş eyler
Levḥ-i taṣvīri ḳıyāmetde olınsa ibrāz

10 Şāh-ı ḫūbān-ı zamān Yūsuf-ı devrān ki olur
Maḥż-ı iḥsān-ı ḫudāvend-i maḥabbet-perdāz

147

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

(İ2 S.209)

1 Gül-şen ḫarāb-ı naḫvet olup āh ü zārumuz
Bir gün bizüm de yād olınur rūzgārumuz

2 İbrīşim-i taḫayyül-i zülfüñle bestedür
Şīrāze-i ṣaḥāyif-i leyl ü nehārumuz

3 Biz ḳulzüm-i muhīṭ-i ḫurūşende-i dilüz
Dāmān-ı kūhsār-i fenādur kenārumuz

4 Biz mā-verā-yı ᶜālem-i ᶜaḳla seferdeyüz
Mecnūndur bu bādiyede ser-ḳaṭārumuz

5 Şeh-bāz-ı dīgerüz ki bu cism-i nizār ile
ᶜAnḳā-yı kūh-ı Ḳāf-ı ᶜademdür şikārumuz

6 Kim būs iderdi pīr-i muġānuñ ayağını
Olsaydı destümüzde eger iḫtiyārumuz

7 Nā-būd-ı küşte-i der-i yāruz bu feyż ile
Kehlü'l-ᶜuyūn-ı ḫayl-i melekdür ġubārumuz

8 ᶜAvnī o cevherüz ki bu sevḳü'l-ġurūrda
Tā żāyiᶜ olmayınca bilinmez ᶜayārumuz

148

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ruḫsāruñ öpmege ḫaṭ-ı şeb-fām beklerüz
Bāb-rūzedār-i ḥasretüz aḫşām beklerüz

2 Keştī-nişīn-i himmet olup rūzgār içün
Mersā-yı żaᶜf-ı ḥālde eyyām beklerüz

3 Ḥükm-i cünūnı bir daḫı icrāya ḥāżırız
Ḳāḍī'l-ḳużāt-ı ᶜaşḳdan iᶜlām beklerüz

4 Aḥmaḳ degül miyüz ki bu mīhmān-serāyda
Gerdūn gibi kimesneden ikrām beklerüz

5 ᶜAvnī şikest-i tevbeye āmādeyüz bütün
Dildārdan ḫafīf bir ibrām beklerüz

149

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 ᶜÖmr āḫir olur ṣoḥbet-i dil-dāra ṭoyulmaz
Bāzār-i maḥabbet bozulur kāra ṭoyulmaz

---

[333] 148: —DT, —İ2

2 Meşrebce ṣafā sürmege ᶜömr-i ebed ister
Cennet gibidür ḫāne-i ḫammāra ṭoyulmaz

3 Dillerde tef ü tāb-ı maḥabbet o ḳadar kim
Ṭūfān-ı tecellīgeh-i dīdāra ṭoyulmaz

4 Bī-zār olur ervāḥ-ı ḥayāt ebedīden
Ammā dem-i cān-baḫş-ı leb-i yāra ṭoyulmaz

5 Güftār-i şeker-bār-i kerem ber-ṭaraf ey dil
Zehrābe-i cān-perver-i āẕāra ṭoyulmaz

6 ᶜAvnī ṭoyulur bāde-i gül-fāma velīkin
Seyr-i nigeh-i mest-i ḳadeḥ-kāra ṭoyulmaz

150

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 O meh kevn ü mekānuñ cānıdur kevn ü mekān bilmez
Cihānuñ bāᶜiṡ-i ārāmıdur ammā cihān bilmez

(İ2 S.210)

2 Müselmānlar yine bir kāfir-i bed-meste düşdüm kim
Lisān-ı tīġ-i ḫūn-ālūddan ġayrı lisān bilmez

S.141

3 Sever her şūḫ-i ḫaṭṭ-āverdeyi pīrāne ser-vāᶜiẓ
ᶜAceb kim iḥtirāz-ı fitne-i āḫir-zamān bilmez

4 Ne lāzum pīç-tāb iẓhār içün rāz-ı dil-i zārı
O ṭıfl-ı nāz-perver tāzedür ᶜāşıḳ filān bilmez

5 Bizüm yoḳ lāfumuz pīrān-ı deyr ü şeyḫ ile ᶜAvnī
Meᵓāl-i güft ü gūy-ı ᶜaşḳı kāfir Müslimān bilmez

151

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Nigāh-ı şūḫı cān almaḳda ^{c}Azrāʾīlden ḳalmaz
Lebi cān virmede ^{c}Īsā-yı pür-tebcīlden ḳalmaz

2 Senüñ'çün ey fürūġ-ı dīde-i Ya^{c}ḳūb-dil her dem
Ḫurūşān olmada eşk-i revānum Nīlden ḳalmaz

3 Mesīḥ-i la^{c}lüñe ṭapdurmada efrenc efsūnu
Ḫaṭ-ı mensūḫ-i rūyuñ āyet-i İncīlden ḳalmaz

4 Ḥażīż-i bī-ḫodīden ṭāʾir-i dil pür-feşān olsa
^{c}Urūc itmekde evc-i ḳurba Cebrā^{c}īlden ḳalmaz

5 Göñül bir yerde ^{c}Avnī bāde-keşdür kim sebūsından
Ṣadā-yı cūş-ı mey āvāze-i tehlīlden ḳalmaz

152

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Bābil-i fitnede çeşmüñ gibi cādū olmaz
Ki taḥayyür-zede-i siḥrine dārū olmaz

2 Lāle-veş ḳısmetini kendi ayaġında bulur
Meşreb-i rind-i ḥaḳīḳatde tekāpū olmaz

3 Herkese mūcib-i rif^{c}at degül esbāb-ı ^{c}ulüvv
Per ü bāl ile şütür-mürġ piristū olmaz

4 ^{c}Ālem-i naẓrada ṭūfān-ı tecellī ḳopsa
^{c}Āşıḳuñ kūze-i çeşmi yine memlū olmaz

5 Ten-i ḥūy-kerdeñ içün dilde olan tāb u tefe
Baḥr-i mevvāc-i ḳıyāmet bir içim ṣu olmaz

6 Yoḳ mı bir şemme didüm gül-varaḳ-i rūyuñda
Dedi gül-zār-i viṣālümde benüm bū olmaz

7 Ṭab^{c}-ı sālim gerek īcād-ı süḫanda ^{c}Avnī
Kimse icbār-i ṭabī^{c}atle süḫan-gū olmaz

153

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

(İ2 S.211)

1 Ṣadra geçmekle denī āṣaf-i devrān olmaz
Ḫātem-i devlet ile dīv-i Süleymān olmaz

2 ^{c}Adem-i miḥnet-i ^{c}aşḳuñla olur sīne ḫarāb
Bir binā tā ki tehī ḳalmaya vīrān olmaz

3 ^{c}Aḳl terk itdi bizi ^{c}aşḳ musallaṭ olalı
Çünki bir kişver içinde iki sulṭān olmaz

4 Duḫter-i rezle leb-i sāḳīden alanlar behre
Ṭālib-i ḥūr-i cinān māʾil-i vildān olmaz

5 Bu ṭabi^{c}atle bu ḫāṣiyyet ile ṣofī-i ḫar
Dehre biñ kere vürūd itse insān olmaz

6 Seni görmekle ^{c}adū geçmedi ta^{c}yībümden
Kāfir Allāhı bile görse Müselmān olmaz

7 Ḳısmet-i kāle-i āmāl degüldür siyyān
^{c}Avniyā sūḳ-i mükāfātda mīzān olmaz

---

334 153/5 —İ2

154

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḥarīm-i ḥüsnüñe endīşe reh-yāb-ı vuṣūl olmaz
Ḫıred ḫalvetgeh-i lāhūta şāyān-ı duḫūl olmaz

2 Celāl-i ḫusrev-i dil ol ḳadar kim pīş-gāhında
Şehenşāh-ı cihān olsa sezā-vār-i meşūl olmaz

3 Sehīl-i noḳṭa-i maʿnā-yı rūşen levḥ-i gerdūnda
Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek mestūr-i rū-pūş-ı ufūl olmaz

S.142

4 Bilenler mā-cerā-yı meclis-i نحن قسمنا 'yı
Ḫumār-i neşve-i idbārdan aṣlā melūl olmaz

5 Żarūrīdür bütün beyʿ ü şirā-yı kişver-i īcād
Bu bāzār-i fenāda şarṭ-ı īcāb ü ḳabūl olmaz

6 Ṣadāyā-yı emānı gāh bāmdur gāh zīr ancaḳ
Bilürsin şīve-i taḳsīmde ʿAvnī uṣūl olmaz

155

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Çünki aḥkām-ı ḳader ḳābil-i taġyīr olmaz
Ḥükm-i taḳdīre tevekkül gibi tedbīr olmaz

2 Yıḳılur dāʾire-i kevn ü mekān ser-tā-pā
Şāʾirüñ beyti yine lāyıḳ-i taʾmīr olmaz

3 Dām-ı tezvīr ile pür olsa da ṣaḥrā-yı heves
Ṭāʾir-i evc-i emel kimseye naḫcīr olmaz

---

335 154/4a 17/İsrā, 31: "Biz taksīm ettik (biz yemin ettik anlamına da gelir)"

4 Kīmyā-gār-i ṭamaᶜ bī-hude zaḥmet-keşdür
Ḫāk-i vādī-i ḳanaᶜat gibi iksīr olmaz

5 Kimse bīrūn olamaz dāᵓire-i ᶜibretden
Bu şifā-ḫānede ḳānūn gibi zencīr olmaz

6 Sāḳiyā ṣuñ bize ol cām-ı ḥayāt-efzāyı
Ki anuñ cürᶜası cān-baḫş içün pīr olmaz

7 Manṭıḳ-i ḥall ile taᶜlīm-i fünūn eylerler
ᶜAvniyā mekteb-i tevḥīdde taḳrīr olmaz

156

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Dil-ber bulınur ᶜarż-ı merām itmege ammā
Dil vaḳt-i mülāḳātda hüşyār bulınmaz

2 Cūyende-i yār olma birāder ki meseldür
Dünyāda ḳarındaş gibi yār bulınmaz

3 Yūsuf aranub kūçe vü pāzār-i fenāda
Yūsuf bulınur kūçe vü pāzār bulınmaz

4 Aḥkām-ı ḳażā mevḳiᶜ-i taḥḳīḳe gelince
Hīç kimse ḥaḳīḳatda güneh-kār bulınmaz

5 ᶜAvnī bulınur at süricek rāyiż-i taᶜrīż
Iṭlāḳ-i ᶜinān itmege mużmār bulınmaz

---

336 156/4a Kīmyā-gār: Kīmyā-yı kār İ2
337 155/5: —DT, —İ2
338 156: —İ2, —DT

157

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.212)

1 Kebūter-i emelüz dām-ı zülf-i yārdayız
Fiġān ki pençe-i baḫt-i siyāhkārdayız

2 Piyāde-pūy-i sebük-bār-i rāh-ı ümmīdüz
Ne bār-i üştür-i dehrüz ne zīr-i bārdayız

3 N'ola sürūş-ı ḥużūr uġramazsa yanumuza
Hezār kelb-i mülevveṡle bir ḫarārdayız

4 Muḥīṭ-i dāʾire-i ᶜaşḳdan ḫurūc muḥāl
Ne çāre ḳabża-i taḳdīr-i Kirdgārdayız

5 Vücūddan müteᶜarrī tamām-ı nāle olup
Miṡāl-i bāng-i Ceres biz daḫı ḳaṭārdayız

6 Ne ġam tehācüm-i cünd-i ġumūmdan ᶜAvnī
Mūḳīm-i küşe-i mey-ḫāneyüz Ḥiṣārdayız

158

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Namāz-ı ᶜaşḳa ki biz niyyet-i vużū iderüz
Libās-ı tevbeye bādeyle şüst-şū iderüz

2 Ne şehriyāra ne tīġ-i ḳażāya baş egerüz
Görince ġamze-i ġammāzı ser-fürū iderüz

3 Ḳalursa böyle tekālīf-i pādşāh-ı ḫıred
ᶜİlim-firāz olıruz ᶜāḳıbet ġulū iderüz

---

339 158/3b ᶜilim-firāz: vezin icabı ᶜilm-firāz

4 O naḫl-i bāġ-ı hayā āb-ı rūya ṭālib ise
Cihānı ġarḳa-i ṭūfān-ı āb-ı rū iderüz

5 Girince ravża-i Rıḍvāna ^{c}Avniyā evvel
Ṭarīḳ-i ḫāne-i ḫammārı cüst-cū iderüz

159

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Bir kāfirüñ esīr-i Freng-i nigāhıyuz
Zünnār-bend-i şāhid-i şeng-i nigāhıyuz

2 Merhem ne sūd ider bize zīrā bir āfetüñ
Dil-ḫūn-ı zaḫm nevg-i ḫadeng-i nigāhıyuz

3 Sāḳīden iltimās-ı şarāb itmeyüz ki biz
Mest-i müdām-ı cām-ı şereng-i nigāhıyuz

4 Müjgānına o çeşm-i kebūduñ dūçār olup
Müştāḳ-i zaḫm çeleng-i peleng-i nigāhıyuz

5 ^{c}Avnī sihām-ı ḳavs-i ḳażādan o ẓālimüñ
Memnūn-ı tīr-i berḳ-i direng-i nigāhıyuz

S.143

160

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.213)

1 Ṭālib-i ṭūfān-ı derd-i dildür isti^{c}dādumuz
Böyledür hep muḳteżā-yı ṭab^c-ı māder-zādumuz

2 Öldür ey tīġ-i nigāh-ı cān-sitān ma^{c}ẕūrsun
Çünki ölmekdür yoluñda bā^{c}is-i īcādumuz

[340] 159/2: Merhem: Hem DT

3 Ġayra rūḥ-efzā iken la^{c}lüñ helāk itdi bizi
Baḫtı seyr et kim Mesīḥā da bizüm cellādumuz

4 Mā-verā-yı ḫāfiḳayn-i yeʾse dek eyler girīz
Ḥükm-i sulṭān-ı serīr-i kāma eñ münḳādumuz

5 Yitmedi deryā ḳadar ḫūn-ı ciger bir ġamzeye
Rāh-ı ġamda menzil-i evvelde bitdi zādumuz

6 ^{c}Avnī biz cevher-fürūş-ı çār-sū-yı ma^{c}nāyız
Ḥaḳḳī-i mu^{c}ciz-beyāndur pīrümüz üstādumuz

161

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Dil ki itmez ġamze-i īmān-rübādan iḥtirāz
Cānı var itmezse şemşīr-i ḳażādan iḥtirāz

2 Sen vücūduñdan ṣaḳın Allāh ẓulm itmez saña
Var iken nefsüñ ne lāzımdur Ḫudādan iḥtirāz

3 İḥtirāz itsün lüzūm-ı nuṣret-i bī-gāneden
Etmeyin şerr-i nihān-ı āşnādan iḥtirāz

4 Seyf-i bāṭın ḳāṭi^c-ı ḫūn-rīz-i terdür tīġden
Şāhdan ḫavf itme eylerseñ gedādan iḥtirāz

5 ^{c}Avniyā keştī-nişīn ḥubb-i āl-i Ḥaydaram
Eylemem emvāc-ı ṭūfān-ı belādan iḥtirāz

162

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Olmadan tīġ-i ḳażā ḫiddete muᶜtād henüz
Nigehüñ olmış idi fitnede üstād henüz

2 Nev-bahār oldı biz endūhla nā-şād henüz
ᶜĀlem-ābād-ı ṣafā-dil ḫazen-ābād henüz

3 İttifāḳ etmiş idi derd-i ġam-ı yār ile dil
Şūriş-engīz-i ḫilāf olmadan eżdād henüz

4 Ṣadme-i ḥasreti seyr eyle ki ḫār ellerde
Rū-nümādur eṡer-i tīşe-i Ferhād henüz

5 Dökilür dāmen-i şemşīrüñe biñ cevher-i cān
Sell-i seyf itmeden ol ġamze-i cellād henüz

6 Nigehüñ fitne ber-endāz-ı diyār-i dil idi
Olmadan ḥükm-i ḳażā tenhāya muᶜtād henüz

7 Baña hem-bezm olıcaḳ rind-i ḳalender-meşreb
Olmadı vāṣıl-ı mey-ḫāne-i īcād henüz

8 ᶜAvniyā mertebe-i ḥaḳḳumı Cibrīl-deme
İrmedi ᶜālem-i maᶜnāda bir üstād henüz

---

[341] 162/2: —DT, —İ2
[342] 162/4b: Rū-nümādır: Derd-nümādır İ1
[343] 162/6: —DT, —İ2
[344] 162/6a ḳalender-meşreb: müselmān ᶜAvnī DT
[345] 162/7: —DT, —İ2

163

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

1 O ^c^işret-gāhı kim teşrīf idersin cāma yer ḳalmaz
Lebüñ der-kār iken feyż-i mey-i gül-fāma yer ḳalmaz

2 Maḥabbet izdiḥāmından feżā-yı vāsi^c^-i dilde
Bulınmaz küfre cāy-ı ta^c^biyet İslāma yer ḳalmaz

3 Olur şeyḫ ü Berehmen cür^c^a-baḫş-ı yek-diger der-ḥāl
Gelince bezme sāḳī şīve-i ibrāma yer ḳalmaz

4 Düşer ḳaḥṭ-ı nefes sevḳ-i dile berḳ-i cemālüñle
Çıḳar cānum bedenden bir nefes ārāma yer ḳalmaz

5 Ruḫām-ı ^c^aşḳla gāhī olur kim ^c^aḳl olup nā-būd
Sarāy-ı sīnede Cibrīli istiḫdāma yer ḳalmaz

(İ2 S.215)
6 Ḫudāvendān-ı ^c^aṣruñ kes̱ret-i naḳş-ı cebīninden
Der-i devletde pāy-endāzī-i ḫuddāma yer ḳalmaz

7 O ^c^işret-gehde ^c^Avnī mest-i bī-bāk-i tebeh-kārız
Ki pūziş-kārī-i rindān-ı derd-āşāma yer ḳalmaz

S.144

164

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

(İ2 S.214)
1 Göñül tertīb-i āmāl eyler ammā devlet el virmez
Ḥuṣūl-i kāma māl-i ḫulyā-yı himmet el virmez

2 Zihī feyż-i ḳanā^c^at ḥabbez̠ā şeyḫ-i ġanī-meşreb
Hezārān pādşāh eylerse birden bey^c^at el virmez

3 Ḥınā-bendī-i dest-i nāzı müşkildür o ḫūn-rīzüñ
Kef-i gerdūnı gül-gūn itse ḫūn-ı ḥasret el virmez

4 Zimām-ı tevsen-i devlet saña teslīm olınmış ṭut
Merām üzre tek ü tāz-ı nüfūẕa furṣat el virmez

5 O Ken^{c}ānī perīden el çekerdüm ^{c}Avniyā ammā
Ẕüleyḫā-yı dil-i şeydāya insāniyyet el virmez

165

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Sūz-ı dilümi yazsam eger ḫāme ṭayanmaz
Dībāce-i defter ṭutışur nāme ṭayanmaz

2 Ḳırdurdı baña tevbeyi ṣātūr-nigāhuñ
Cibrīl-i emīn olsa bu ibrāma ṭayanmaz

3 Ṭurmaz ḳoparur dāğların nāhen-i ġamla
Mecnūn-ı ziyān-kār-i dile cāme ṭayanmaz

4 Pür-tāb ider eflāke şerer gibi doḳunsa
Sindān bile sīnemdeki ālāma ṭayanmaz

5 Alsam elüme fāş ider esrārumı ^{c}Avnī
Sūz-i dil-i ḥasret-keşüme ḫāme ṭayanmaz

166

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Bāde-i pür-ḫūn-ı Behrām olsa da nūş eylerüz
Sāğarı ḥayretde ṭaşt-ı Siyāvūş eylerüz

2 Öyle mey-ḫvāruz ki tekmīl itmeden peymāneyi
Eyyühe's-sāḳī ider kāsen diyü cūş eylerüz

3 Söyleseñ esbāb-ı ṣamt-ı maḥrem-i bezm-i dili
Ṭūr-i vaḥdetde Kelīmu'llāhı ḫāmūş eylerüz

4 Biz ki pinhān eylerüz cān içre şevḳ-i rūyuñu
Ẕerre-i nā-çīzi mihre cāy-ı rū-pūş eylerüz

5 Söyleseñ zevḳ-i seyāḥat-kārī-i mülk-i dili
Īsā-yı gerdūn-nişīni ḫāne ber-dūş eylerüz

6 Nā-ümīd-i leẕẕet-i kevneyn iken ʿAvnī gibi
Bir ḳadeḥle ye'̓s-i kevneyni ferāmūş eylerüz

167

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Biz ki bu çarḫ-i hezārān-inḳılāb altındayuz
Dāneyüz gūyā ki seng-i āsyāb altındayuz

2 Perde-i ḫākīde rūḥuz her baḳan görmez bizi
Āb u tāb-ı şāhid-i ġayz-ı niḳāb altındayuz

(İ2 S.216)

3 Menfaʿat perdāzī-i nās ile ḫayru'n-nās iken
Sāye-i dümbāle-i şerrü'd-devāb altındayuz

4 ...
Şerm-sār-i ḫidmet-i ʿaşḳuz ḥicāb altındayuz

5 Añlamaz ṣarrāf-ı ʿālem ḳadr-i müsteṣnāmuzı
ʿAvniyā biz kenz-i mektūmuz türāb altındayız

---

[346] 167/4a: —İ1, —İ2, —DT, —M, —İ3

168

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Biz nuḫustīn-lücce-i ġayretle tevʾem gelmişüz
ʿĀlem-i āşūba her şeyden muḳaddem gelmişüz

2 ʿAksümüz ṣūretde āmmā aṣlumuz maʿnādadur
Gūyiyā biz ʿāleme hem gelmemiş hem gelmişüz

S.145

3 Ṣad-felek ġamdur yesārü ṣad-cihān dildür yemīn
Kişver-i īcāda bir bir başḳa ʿālem gelmişüz

4 Cevher-i nā-yābumuzdan geçse āgāh olmadı
Bü'l-ʿaceb gencīne-i ġaybuz muṭalsam gelmişüz

5 ʿĀlemüñ müstaġnī-i tekrīmiyüz ʿAvnü'l-Ḥüseyn
Kār-gāh-ı dehre biz ẕāten mükerrem gelmişüz

169

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Bizümle keş-me-keş-i devr-i āsmān bitmez
Taḳallübāt-ı müselsel-i devr zamān bitmez

2 Muḥīṭ-i ʿālem-i kevni ḫayāl müşkildür
O kār-gāhda kim sāḥa-i mekān bitmez

3 Biri giderse biri daḳ-i bāb-ı ḫilḳat ider
Bu kār-ḫāne-i ḥayretde mīhmān bitmez

4 Daḳīḳa-dān-ı ḥudūs̱ ü ḳadem bilür bunı kim
Beden biter bu taʿayyün-serāda cān bitmez

---

347 168/3a: Ṣad: Ṣadr DT

5 Kemāl-i mümteniᶜ idrāk-i tām nā-ḳābil
Bu tab-ḫāne-i miḥnetde imtiḥān bitmez

6 Bitirdi kiẕb ile dünyāyı vāᶜiẓ ey ᶜAvnī
Ne ḥāldür bu ki dünyā biter yalan bitmez

170

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.217)

1 Perend-i kesme-ḫaruz her nıṣāba ḳatlanıruz
Hezār ᶜārıża-i pīç ü tāba ḳatlanurız

2 Kitāb-ı maᶜrifetüz intiẓām içün bī-bāk
Mażīḳ-i mengene-i ıżṭırāba ḳatlanıruz

3 Ḫamīde-ḳad ile bu reh-güẕār-i miḥnetde
Zebūn isek daḫı bār-i ᶜitāba ḳatlanıruz

4 Kef-i zamānede ṭūmār-nāme-i ᶜaşḳız
Ḫıtām-ı devre ḳadar inḳılāba ḳatlanıruz

5 Reh-i ümīdi bī-tāb olınca ey ᶜAvnī
Türāb olursa daḫı cāme-ḫᵛāba ḳatlanıruz

171

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Çār-sū-yı ᶜaşḳda dāʾim ziyāndur sūdumuz
Ḥāṣılı menfūr-i ᶜālemdür bizüm maḳṣūdumuz

2 Çarḫdan rencīde-ḫāṭır bir ālāy ᶜāşıḳlarız
Cān virür bir laḥẓalıḳ ārāma eñ ḫoşnūdumuz

3 Biz ki çeşm-endāz-ı mirʾāt-ı vücūduz dem-be-dem
Vech-i ᶜālem-gīr-i nā-meşhūddur meşhūdumuz

172

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Bu cūş u ḫurūş nereden āb da bilmez
Bu devr-i ġarībāneyi dôlāb da bilmez

2 Ebrū-yı işāretle bilinmez yola girdük
Bu ḳıble-i mestūreyi miḥrāb da bilmez

3 Ṭanbūr gibi boş yere āh eylerüz ammā
Bu nefḫa nedendür reg ü mıżrāb da bilmez

4 Dil ᶜāciz olur bilmeden esrār-i vücūdı
Bu āyineniñ sırrını sīmā da bilmez

5 Aġyār ne bilsün benüm aḥvālümi ᶜAvnī
Rāz-ı dil-i maḫzūnumı aḥbāb da bilmez

S.146

173

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Zamān gelür ki cihān içre ins ü cān ḳalmaz
Degül degül yaluñuz ins ü cān cihān ḳalmaz

2 ᶜAdem-pez̲īr olur ās̱ār-i naḳşzār-i vücūd
Vücūd-ı ᶜālem-i īcāddan nişān ḳalmaz

3 Bisāṭ-ı ᶜālem-i ḫāk üzre āsmān yıḳılur
Ḫıyām-ı nüh-felek altında ḫāk-dān ḳalmaz

4 Herem-pez̲īr olur ābā-yı ᶜulvī-i gerdūn
Çehār-i māder-i süflīde ḥüsn ü ān ḳalmaz

5 Meġāk-i hāke düşüp üstüḫvān olur ecsām
Mażīḳ-i ḫāk-i siyāh içre üstüḫvān ḳalmaz

6 Degül gedā-yı zebūn şehryār olursa bile
Bu kār-gāhda hīç kimse cāvidān ḳalmaz

7 Gider biżāʿet-i esbāb-ı iġtirār elden
Maḥall-i çīn-i cebīn cāy-ı imtinān ḳalmaz

8 Gelen geçer sefer eyler ḳonan göçer durmaz
Bu kārvān-kede-i ġamda mīhmān ḳalmaz

9 Gelir ẓuhūra mezāyā-yı ḫayr ü şer ʿAvnī
Muġayyebāt-ı büṭūn-ı beşer nihān ḳalmaz

174

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

(İ2 S.218)

1 Merāyā-yı tecellī içre naḳş-ı būd u nā-būduz
Ḫayāl-i mutlaḳ-i ʿaşḳuz ne maʿdūmuz ne mevcūduz

2 Bizüm maʿnāda birdür cevher-i bī-rengümüz ammā
Teḳāżā-yı iżāfāt-ı ṣuverden ġayr-i maʿdūduz

3 Bizüz ol bī-nihāyet ʿālem-i kübrā-yı mutlaḳ kim
Ḥudūd-ı iʿtibārāt-ı ḳıyāsiyyeyle maḥdūduz

4 Biz ol Nīl-i ḫurūşān-mevc-i gül-şen-zār-i ʿaşḳuz kim
Ḫayāl-i sāye-i ḫāşāk-ı pendār ile mesdūduz

5 Ḫarīdār-i tehī dest-i metāʿ hīç olup ʿAvnī
Bu nüh pāzār-gāh-ı hīçden hīç ile ḫoşnūduz

175

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

1 Reh-neverd-i ḥayretüz Mecnūndur yoldaşumuz
Ḫūn-ı dildür ābumuz laḫt-ı cigerdür āşumuz

2 Senden ayrılmaḳ muḥāl ey şehsüvār-i kūy-ı nāz
Beste-i fitrāk-i esb-i vaḥşetüñdür başumuz

3 Dem-be-dem ḳan aġlamaḳdan derd-i la^cl-i yār ile
Menba^c-ı Ceyḥūna döndi dīde-i ḫūn-pāşumuz

4 Ḥasret-i ṣahbā-yı la^clüñle gidersek ḳabre biz
Ḳabrümüzde ḥaşre dek b'illāh ḳan aġlar ṭaşumuz

5 Çeşm-i ^cirfānuz görinmez çihre-i devlet bize
Mihr-i evc-i himmetüz ḫurşīddür ḫuffāşumuz

6 ^cAvniyā Erjeng-i īcād içre itmezdük ẓuhūr
Naḳşumuzdan olmasa ḫoşnūd eger naḳḳāşumuz

176

Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün

(İ2 S.219)

1 Cigerlerden geçer tīġ-i nigeh dilde mekān ṭutmaz
Hezārān ḳan ider ol ḳātil-i çālākı ḳan ṭutmaz

2 Bu rāzı sāġar-i billūr-i pür-ṣahbā ider işrāb
Żamīr-i şīşe dil esrārını bir dem nihān ṭutmaz

3 Elüñde cām ṭutma rūzeyi iḫlāl ider dersüñ
Bu pend-i ḫāmı vā^ciẓ kāfir almaz Müslimān ṭutmaz

4 Gelū-gīr olsa ḫūy-ı yeʾs-i tāb-ı mihr-i miḥnetden
Sezā mıdur ki ḫar-gāh-ı devlet sāye-bān ṭutmaz

5 Ḫayāl-i zülf-i yār itmez tenezzül çeşm-i zühhāda
Hümā-yı lā-mekān her yerde ʿAvnī āşyān ṭutmaz

S.147

177

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Yār bilmez bizi aġyār bilüpdür bilürüz
Bizi aġyār gibi bār bilüpdür bilürüz

2 Yārüñ esrārını aġyār bilür ṣaḳlarmış
Biz daḫı anı ki esrār bilüpdür bilürüz

3 Yār ḳaṣd eylese luṭf eylemege aġyāra
Bize her luṭfı bir āẕār bilüpdür bilürüz

4 Bizüm aġyāra gider rāzını ṣaḳlar bizden
Bizi hep ġaflete düçār bilüpdür bilürüz

5 Yār meyyāl olup aġyāra helāk itdi bizi
Bizi ey ʿAvnī güneh-kār bilüpdür bilürüz

178

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Kām-ḫvāh-ı ʿālem-i ḥayret ki rāzın söylemez
Biñ niyāz eylerse de sırr-i niyāzın söylemez

2 Çīn-fürūşān-ı saʿādet-ḫāne-i ẕevḳ nihān
Rāzını söylerse de esbāb-ı nāzın söylemez

---

[348] 178:—İ2

3 Vāḳıf-ı sırr-i ḳażā ḥall-i rumūz eylerse de
Ehl-i taḥḳīḳüñ nişān-ı imtiyāzın söylemez

4 Āferīn ol şem^{c}-i bezm-i nāza kim pervāneye
Bā^{c}iṡ-i germiyyet-i sūz u güdāzın söylemez

5 Kemterīn Manṣūr-veş ber-dār ider ^{c}avnü'l-Ḥüseyn
Ḥaḳ bilür nām-ı nigār-i ser-firāzın söylemez

(İ2 S.345)

179

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Vücūd-ı lā-yetenāhī kemāl-i lā-yuḥṣā
Feżā-yı ^{c}ālem-i eb^{c}ād-ı ḳayrevān bitmez

2 Ġarīb-i ḳāfile-i reh-güẕār-i kevn ü fesād
Gelür geçer mütemādī bu kārvān bitmez

3 Ṣaḳın ṣaḳın ki ḫıyābān-ı ḳābiliyyetde
Miṡāl-i tuḫme-i incīr ḫāndān bitmez

4 Ḥuṣūl-i vaṣl ile bitmez ḥikāyet-i ġam-ı dil
Ṣabāḥ-ı ḥaşr olur ammā bu dāstān bitmez

5 Ḥużūr-i maḥkeme-i Kirdgāra rāci^{c}dür
Bu kār-gāhda da^{c}vā-yı ins ü cān bitmez

6 Sevāḥil-i ^{c}ademi perver-i vücūd ile
Biżā^{c}a-i yem-i zeḫḫār-i kün fe-kān bitmez

180

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 ^{c}Acabā ḫānemi mescid mi ṣanur kim kāfir
Eylesem ḫāne-i vīrānuma da^{c}vet gelmez

2 Ḫayṣ-ı a^{c}rāż ile endīşesi murdār olana
Günde beş kere vużū^{c} ile ṭahāret gelmez

3 Ḫande-rūyān-ı ḳadeḥ-nūş-ı beşūşü'l-vechüñ
Yüzini dūzaḫa dökerse ^{c}abūset gelmez

4 Cümle nūş itse de ṭūfān-ı viṣāl-i yāri
Yine müstaġnī-i hicrāna ḳanā^{c}at gelmez

5 Bu güni āḫire çekdürmenüñ evżā^{c}ı
Ne ḳadar tünd ü girān olsa da s̱ıḳlet gelmez

6 Günde biñ cān alıyor ġamze-i ḫun-rīz-i nigār
^{c}Avniyā ḫalḳ-i cihāna yine ^{c}ibret gelmez

181

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Mey içdükçe melāl-i bī-ḥisābum artar eksilmez
Olur endūhum efzūn ıżṭırābum artar eksilmez

2 Ṭoyulmaz rūyuña baḳduḳca sulṭānum ne sırdur bu
Seni gördükce şevḳum pīç-tābum artar eksilmez

3 Taḫayyürden olur mā-beyne ḳat ḳat perdeler ^{c}ārıż
Ḳarīb olduḳça dil-dāre ḥicābum artar eksilmez

4 Cehennemi nedür bu külḫan-ı hicrān mı kim bunda
Dem-ā-dem sūzişüm derdüm ġadābum artar eksilmez

5 Ser-ā-pāy-ı ten-i cān-baḫşuña itdükce neẓẓāre
Firişte oldıġuñda irtiyābum artar eksilmez

---

349 180: —DT, —İ2
350 181: —DT, —İ2

6 Sipihrüñ ḳābil-i noḳṣān hemān bir māhı var ʿAvnī
Benüm ammā meh-i ʿālī-cenābum artar eksilmez

182

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Rūzgāruñ biz ne ṣulḥunda ne ġavġāsındayız
Yār ile bir kūşe-i tenhā temennāsındayız

2 Ḫāk ile yeksān isek ġam-ı ḥażīż-i yeʾsde
Ne sipihr-i rifʿatüñ tā evc-i aʿlāsındayız

3 Tīşe vü zencīr ile yoḳdur bizüm bir kārumuz
Biz ne Şīrīnindeyüz dehrüñ ne Leylāsındayız

4 Biz ne Mecnūna ki ḥall-i bend-i zülfi ḳaṣd idüp
ليلةالاسري sevādın keşf-i sevdāsındayız

SİN

183

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Alınca tāb-ı emelden nefes nefes-be-nefes
Ḳabardı mār-i hevā vü heves nefes-be-nefes

2 Gelū-nişīn-i tevaḳḳufdur intiẓāruñ ile
Baḳīye-i nefes-i bāz pes nefes-be-nefes

3 Mażīḳ-i sīnede cān bir dem olmaz āsūde
Ḫayālüñ olmasa feryād-res nefes-be-nefes

---

351 182: —DT, —İ2

352 182/4b: 17/İsra, 1 " Uzaktır bütün noksanlıklardan O ki, kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksā'ya götürdü; ona âyetlerimizden gösterelim diye. Gerçek şu ki, O'dur işiten gören"

4 Hevāya ḳalb oluyor mürġ-i pāy-beste-i rūḥ
Efendi rīşte-i ümmīdi kes nefes-be-nefes

5 Helāk-ı sīlī-i āzār ider hezār dili
Bu penc-i revzene ḫākī ḳafes nefes-be-nefes

6 Maḥall-i ḫ^{v}āb degül ^{c}Avniyā bu rāh-ı fenā
Hep intibāh içün iñler ceres nefes-be-nefes

ŞIN

184

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Cerīḥa-i dil-i meksūra merhem olmaz imiş
Gül-i zebāne-i dūzaḫda şeb-nem olmaz imiş

2 Degül girānī-i mūy-ı vefāya tāb-āver
Binā-yı maṣṭaba-i va^{c}d muḥkem olmaz imiş

3 Hezār māh-ı nev-i ^{c}īd pāye-bend olsa
Firāz-ı küngüre-i kāma süllem olmaz imiş

S.148

4 Felekde küşe-güzīnān-ı bezm-i nā-kāmī
Gedā-yı ^{c}āṭıfet-i şāh-ı ^{c}ālem olmaz imiş

5 Miṣāl-i dīv-i la^{c}īn ḫod-pesend-i naḫvet olan
Meṭā^{c}-ı ^{c}ālem olurmış da ādem olmaz imiş

6 Ḫıred çü Ḥażret-i Cibrīl-emīn olursa daḫı
Ḥarīm-i ḳurb-ı tecellāya maḥrem olmaz imiş

7 Ṭarīḳ-i şādī-i nā-dānı seyr idüp ^{c}Avnī
Dil-āverān-ı hüner şād ü ḫurrem olmaz imiş

185

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Tüketmiş vāridāt-ı feyżi şeyḫ evrāddān ḳalmış
Mürīdāna icāzetler virüp irşāddan ḳalmış

2 Şüyū^{c}-ı mā-cerā-yı ^{c}aşḳ içündür kūh-ı miḥnetde
Eṡerler kim ḫırāş-ı tīşe-i Ferhāddan ḳalmış

3 Helāk itmez bir iki ḍarb-ı ẕikr emmāre-i nefsi
O bir tünd ejdehādur kim nice cellāddan ḳalmış

4 Hezārān tīşe-i māh-ı nev-i şevvāl maḥv olsa
Binā-yı ġam yıḳılmaz gūyiyā Şeddāddan ḳalmış

5 Degüldür ^{c}Avniyā şāyeste-i Mervān-ı istiġnā
^{c}Arūs-ı devlet-i dünyā nice dāmāddan ḳalmış

186

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

(İ2 S.221)

1 Pervāz-ı dil faṣīḥa-i imkāna ṣığmamış
Şeh-bāz-ı lā-mekān o gül-istāna ṣığmamış

2 Seccāde-i riyāyı hep ālūde eylemiş
Ṣahbā-yı ^{c}aşḳ cām-ı dil ü cāna ṣığmamış

3 Yer bul(ma)mış emelde süveydā-yı ḳalbümüz
Bir mūrdur ki mülk-i Süleymāna ṣığmamış

4 Deşt-i cünūnı Ḳaysa mekān eylemiş ḳażā
Dārü'ş-şifā-yı ^{c}aḳla o dīvāne ṣığmamış

---

[353] 186/3a: ma: vezin icabı

5 Mirʾāt-i lā-mekāne dek olmış eşiʿʿa-pāş
ʿAks-i ruḫuñ secencel-i devrāne ṣıġmamış

6 Ḳalmış nühüfte sīne-i nā-güfte rāzda
Peyġām-ı ġam ṣaḥīfe-i iʿlāna ṣıġmamış

7 Yārüñ görince rūyuñı farṭ-ı sürūrdan
Cān teng-nā-yı sīne-i sūzāna ṣıġmamış

8 ʿAvnī hevā-yı kūy-ı dil-ārā-yı yār ile
Ādem ḥarīm-i ravża-i Rıḍvāna ṣıġmamış

187

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Mestān-ı cünūn itse de dünyāyı ferāmūş
İtmez nigeh-i sāḳī-i raʿnāyı ferāmūş

2 Mirʾāt-i cemālüñ iken ey mihr-i ḥaḳīḳat
Efsūs ki itdüñ dil-i şeydāyı ferāmūş

3 Kāfir olayum cez̠b-i tecellā-yı viṣālüñ
İtdürmez ise Meryeme ʿĪsāyı ferāmūş

4 Bir cām ile itdürdi baña sāḳī-i ʿaşḳuñ
Mey-ḫāne-i dünyā ile ʿuḳbāyı ferāmūş

5 Yaʿḳūb senüñ rūyuñı görseydi iderdi
Yūsuf gibi bir māh-ı dil-ārāyı ferāmūş

6 Bir ʿarż-ı cemāl eyle ki Mūsā gibi ʿAvnī
İtsün ḫaber-i bezm-i tecellāyı ferāmūş

188

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Göñül ki maḫrem-i Bezm-i Elest olup ḳalmış
Müdām sāġar-i rindī be-dest olup ḳalmış

2 Düşüp kenāre-i hicrāna mevc-i ġadrüñle
Sefīne-i dil-i şeydā şikest olup ḳalmış

3 Görüp ṭavāfda bir nāzenīn büt-i zībā
Derūn-ı Kaʿbede dil büt-perest olup ḳalmış

4 Hezār vesvese-i şeyṭanetle ṣūfī-i ḫar
Esīr-i daġdaġa-i āb-dest olup ḳalmış

5 Görince ol ṣanem-i mey-fürūşı ʿAvnī-i zār
Sücūd eyleyecek yerde mest olup ḳalmış

S.149

189

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

(İ2 S.222)

1 Meʾāl-i ḥāl-i maḥabbet kelāma ṣıġmaz imiş
O nefḫa-i ġam u ḥasret maḳāma ṣıġmaz imiş

2 ʿAẓīm o mertebe kim ẕāt-ı Kibriyā-yı cünūn
Degül mesācide beytü'l-ḥarāma ṣıġmaz imiş

3 Cünūn-ı ʿaşḳla dil deşt-i iḫtilāldedür
Derūn-ı dāʾire-i intiẓāma ṣıġmaz imiş

---

354 188/2a Düşüp ; Diriġ DT: İ1 kenāre-i hicrāna ; sāḥil-i hicrānda DT

355 188/4a Hezār vesvese-i şeyṭanetle: Olup vesāvis-i dīv-i racīme İ1

4 Senüñ ḥaḳīḳat-i ḥüsnüñ bilinmedi ḥālā
Bu rāz ḥavṣala-i ḫāṣ u ᶜāma ṣığmaz imiş

5 Direng ider mi göñül teng-nā-yı ḳālıbda
O seyf-i maᶜreke-ārā niyāma ṣığmaz imiş

6 Ḫurūşı ᶜālemi ṭūfān-ı sekre ġarḳ itdi
Şarāb-ı mey-kede-i ᶜaşḳ cāma ṣığmaz imiş

7 ᶜAceb mi göklere çıḳsa kelām-ı Ḥaḳ ᶜAvnī
Mesāmiᶜ-i küberā-yı kirāma ṣığmaz imiş

190

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

(İ2 S.220)

1 Yāra āyīnedür ammā dil-i şeydā medhūş
Yūsuf āġūş-ı viṣālinde Züleyḫā medhūş

2 Sırr-i miᶜrāc-ı kemāl-i dili kimden ṣorayum
ᶜAḳl-ı küll mest-i taḥayyür-zede ᶜĪsā medhūş

3 O ṣanem deyre bir iẓhār-i cemāl itsün kim
Ola ṣūret gibi ruḥbān-ı kilīsā medhūş

4 Eylese ᶜālem-i dünyāda tecellī vechüñ
Ṭūr-i ᶜuḳbāda olur Ḥażret-i Mūsā medhūş

5 Ḳaldı nā-güfte mezāyā-yı niyāz ü nāzuñ
Yār ser-mest-i ġurūr ᶜAvnī-i şeydā medhūş

---

356 189/4a ḥālā; ammā İ2

DĀD

191

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dehre gelmekden ne ġavġādur ne daʿvādur ġarāż
Ḥüsn-i rūy-ı yāri her yüzden temāşādur ġarāż

2 Ey ṭabīb-i cān ü dil maḳṣad cemālüñ görse der
Ṣanma derd-i ʿaşḳuma senden müdāvādur ġarāż

3 Ṣūret ü maʿnāyı temyīz itmeyen ādem midür
ʿ*Alleme'l-esmā*dan idrāk-i müsemmādur ġarāż

4 Perçemüñden tār-i perde vü zünnārda
Kaʿbe vü büt-ḫāneden ancaḳ bu sevdādur ġarāż

5 Kūy-ı yāre gitmeden maḳṣūd bir dīdārdur
Cüst-cūy-ı Ṭūrdan nūr-i tecellādur ġarāż

6 Yāre kendin görmege āyīne īcāb eylemiş
Ṣūret-i īcād-ı ʿālemden bu maʿnādur ġarāż

7 ʿAvniyā maʿlūm mıdur erbāb-ı ʿirfānuñ bu rāz
Naʿṭ-ı Mevlānādan ancaḳ dād-ı Mevlādur ġarāż

ṬĀ

192

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Maṭlaʿ-ı ebrūya ol beyti ki tanẓīr itdi ḫaṭ
Ḳıl ḳalemle püşt-i laʿl-i yāre taḥrīr itdi ḫaṭ

---

[357] 191: —DT, —İ2

[358] 191/3b: 2/Bakara, 30 "Ve Ādeme bütün adları öğretti, sonra onları meleklere gösterdi."

[359] 191/4a eksik

[360] 192: —DT, —İ2

2 Ṣafḫa-i ruḫsāruña reng-i sevād-ı āh ile
Fitne-i āḫir zamān-ı ḥüsni taṣvīr itdi ḫaṭ

3 Sūre-i ve'ş-Şemsi ḫatm itdükde cemāl
Āyet-i ve'l-Leyli tevcīh üzre tefsīr itdi ḫaṭ

^{c}AYN

193

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ḫaste-i hicrāna tedbīr-i müdāvā mümteni^{c}
Çāre müşkil ṣabr nā-ḳābil tesellā mümteni^{c}

2 Gitmesem ḥüsnüñ çeker gitsem ġurūruñ def^{c} ider
Der-gehüñde hem teberrā hem tevellā mümteni^{c}

3 Zehri tiryāḳ eyleyüp tiryāḳı zehr eylerdi ḫalḳ
Olmasa taġyīr-i māhiyyāt-ı eşyā mümteni^{c}

4 Külfet-i ḫaṣm-ı ḳavī bir derddür kim çāresi
Yā taḥammül yā sefer itmekdür ammā mümteni^{c}

5 Añlaşılmaz ^{c}Avniyā remz-i ḫurūf-ı kā$^{\circ}$ināt
Nüsḫa-i ^{c}ālemden istiḫrāc-ı ma^{c}nā mümteni^{c}

194

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

(İ2 S.223)

1 Aḫyāra var mı kār gibi sehl-i mümteni^{c}
Çāk-ı ḥicāb-ı ^{c}ār gibi sehl-i mümteni^{c}

2 Terk-i hevā bu kārgeh-i āb ü ḫākde
Iṣlāḥ-ı rūzgār gibi sehl-i mümteni^{c}

---

361 192 3a eksik; Sūre-i ve'ş-Şems, Kuran: 91. sure.

3 Vesmeyle ebruvān-ı nigāra müşābehet
Taḳlīd-i Ẕü'l-feḳār gibi sehl-i mümteni^{c}

4 İcbār-i ḥādis̱āt ile cānāndan iftirāḳ
Olmış viṣāl-i yār gibi sehl-i mümteni^{c}

5 ^{c}Avnī degül mi bu ġazel-i ābdārumuz
Būs-ı leb-i nigār gibi sehl-i mümteni^{c}

195

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Pā be-rāh-ı kūy-ı ^{c}aşḳum ey dil ü cān elvedā^{c}
Elvedā^{c} ey ^{c}aḳl u neng ü ṣabr ü sāmān elvedā^{c}

2 Deyr-i ^{c}aşḳa yol görindi bir büt-i bī-dīn içün
Ey ḫarābāt elvedā^{c} ey bezm-i rindān elvedā^{c}

3 Ben cünūn ṣaḥrāsına yā hū diyüp itdüm sefer
Ey künişt ü ḫānḳāh ey küfr ü īmān elvedā^{c}

4 Āḫiret ḥaḳḳı ḥelāl olsun ben itdüm ^{c}azm-i rāh
Şād olın şād ey kilāb-ı kūy-ı cānān elvedā^{c}

5 ^{c}Avnī-i nā-ber-murāda ben de itdüm iḳtidā^{c}
Elvedā^{c} ey dehr-i dūn ey ġam hezārān elvedā^{c}

S.150

196

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 İtsem de rāh-ı ġamda ser ü cāna elvedā^{c}
B'illāh itmem umduġum iḥsāna elvedā^{c}

2 Cā'iz ki ḫaṭṭ-ı sebz-i lebüñ āşkār olup
İtdürse Ḫıżra çeşme-i ḥayvāna elvedā'

3 Zünnār-bendī-i ġam-ı zülfiyle ol mihrüñ
Çoḳ zāhid itdi meẕheb ü īmāna elvedā'

4 Gül gitdi pāy-ı gül-büni żabṭ itdi zāġlar
Bülbül 'aceb mi itse gül-istāna elvedā'

5 'Avnī o māh-ı bī-bedeli gördigüm gice
H̱ʷāb eylemişdi dīde-i giryāna elvedā'

ĠAYN
197

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1 Bī-vefā derdüñ ile itdigüm efġāna dirīġ
Rāh-ı 'aşḳuñda dirīġ itmedigüm cāna dirīġ

2 Her gün aḫşāma ḳadar nāleme efsūs efsūs
Giceler ṣubḥa degin çāk-ı girībāna dirīġ

198

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1 Ẓuhūr-i ḫaṭṭ ile olmazsa nāzdan fāriġ
Çi vir ... olmam niyāzdan fāriġ

2 Görürse ḳıble-i ebrū-yı yāri kāfir-i 'aşḳ
Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek olmaz namāzdan fāriġ

---

362 197: —DT
363 198: —DT, —İ2
364 198 1bt چه ویرر هزاهرده

3 Dilinde dāġ-ı ṭamaʿ var o sürḫ-i rūyuñ kim
Miṣāl-i lāle degül bir piyāzdan fāriġ

4 N'iderdi feyż-i cemālüñ riyāż-ı cennetde
Eger olaydı ḥaḳīḳat mecāzdan fāriġ

5 Esīrüz ol büte kim ḳudsiyān yanında degül
Ḥuṣūl-i vaṣla recā-yı cevāzdan fāriġ

6 Kişi kemālde mümtāz-ı ferd olur ʿAvnī
Olınca ʿārıża-i imtiyāzdan fāriġ

FĀʾ

199

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Birdür verā-yı perdede üstād-ı muʿtekif
Ṣūretde ẓāhir olsa da eşkāl muḫtelif

2 Yoḳ ʿālemüñ vifāḳ ü nifāḳında ıṭṭırād
Geh müstaḳīm ẓāhir olur gāh münḥarif

3 Ey ṭıfl-ı nāz ḳadüñ içün çāk çāk olup
Oldı ṣaḥīfe-i dil-i zārum elif elif

4 Mihr-i emel bu ʿālem-i ġayb ü şuhūdda
Gāhīce münḫasif görinür gāh münkesif

5 Maʿlūmıdur serāʾir-i ʿuşşāḳ ʿAvniyā
Birdür ḥużūr-i yārda münkirle muʿterif

200

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

(İ2 S.224)

1 Mest-i cām-ı ʿaşḳuñam dünyā vü ʿuḳbā ber-ṭaraf
Sāḳiyā mey ṣuñ baña imrūz u ferdā ber-ṭaraf

2 ᶜAşḳ bir dīvān-ı vaḥdetdür ki anda her zamān
Hem teberrā ber-ṭarafdur hem tevellā ber-ṭaraf

3 Ey ṭabībüm ben helāk-ı ġamze-i ḫūn-rīzüñem
Bir nigāh-ı nāz ile öldür müdāvā ber-ṭaraf

4 ᶜĀrıżuñ bir bezmi kim tenvīr ider der-ḥāl olur
Mihr-i maḥşer bī-żiyā şems-i tecellā ber-ṭaraf

5 ᶜAvniyā rāz-ı dili fāş itmege āmādeyüm
Mest-i sırr germ-i tecellāyum müdārā ber-ṭaraf

201

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Derd-i cānān dilde kim mevcūddur cān ber-ṭaraf
Olmayor cān ber-ṭaraf olmaḳla cānān ber-ṭaraf

2 Ben muḳīm-i küşe-i ᶜişret-sarāy-ı vaḥdetüm
Mülk-i Dārā ber-ṭaraf taḫt-ı Süleymān ber-ṭaraf

3 Küfr ü īmān añlamaz rind-i ḫarābāt-ı fenā
Sāḳiyā bir cām ṭoldur küfr ü īmān ber-ṭaraf

4 Mest-i ṣahbā-yı ᶜitābum ben nigāh-ı yārdan
Ey ḳażā bir cevr ile ḫoşnūdam iḥsān ber-ṭaraf

5 Ben ki tesnīm ü nesīm-i bāġ-ı dil müştāḳıyam
ᶜAvniyā nefḫ-i Mesīḥ ü āb-ı ḥayvān ber-ṭaraf

---

[365] 201: —DT

202

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Mevḳiᶜ-i himmet-i gerdūna düşen ḫācete ḥayf
Ḥaḳḳı iḥḳāḳ emeliyle virülen rişvete ḥayf

2 Emr-i bī-ücrete ibrāz olınan ḫidmete yuf
Şaḫṣ-ı bī-ḫidmete iᶜṭā ḳılınan ücrete ḥayf

3 Bir alāy hīze olan ᶜizzete efsūs efsūs
Bir ṭāḳım ḳaḥbeye taḫṣīṣ olınan ᶜiffete ḥayf

4 Virmedüñ ḥaḳḳını māhiyyenüñ ey ḥayż-ı ricāl
Ayda bir kerre görinmekde olan ᶜādete ḥayf

5 Mālı aᶜdāsına pīrāye viren ḳavme dirīġ
S̱erveti ḫaṣmına ser-māye olan millete ḥayf

6 Himmet-i ṣayrefī-i dehre yazıḳlar ᶜAvnī
Ḫāk-i ḫüsrānda ḳalan cevher-i ehliyyete ḥayf

ḲĀF

203

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.225)

1 Ṭutuşsun ol beden kim sīnesinde dāġ-ı hicrān yoḳ
ᶜAlīl olsun o göz kim giryesinde dem-be-dem ḳan yoḳ

2 Hezārān Müslimānuñ māye-i īmānuñ almışken
Müselmānlar ᶜacebdür kim yine kāfirde īmān yoḳ

3 Medār-i küfr ise zünnār-bend-i zülf-i yār olmaḳ
Muḥammed dīni ḥaḳḳī'çün cihānda bir Müselmān yoḳ

4 Muġaylān-zār-i dünyā içre reşk ol rāh-ı peymāya
Ki cism-i nā-be-dīdārında dāmen yoḳ girībān yoḳ

S.151

5 Senüñ vechüñ ^{c}ıyāndur bizde yoḳdur ṭāḳat-ı dīdār
Ḳabāḥat bizdedür ey māh-pārem sende noḳṣān yoḳ

6 Züleyḫā-yı cihān āşüftedür eṭvārıma ammā
Ne yapsun māni^{c}iyyet bendedür kim bende dāmān yoḳ

7 Meded-res olmadı feryādıma bir kimse vā-ḥayfā kim
Bu miḥnet-ḫāne-i dünyāda gūyā kim bir insān yoḳ

8 Bahār-istān-ı feyż-ā-feyż-i dünyā içre ey ^{c}Avnī
Sezā-vār-i meşāmm-ı ārzū bir verd-i ḫandān yoḳ

204

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Viṣāl-i yāre irmekdür felekden intiḳām almaḳ
Anuñ'çün mümteni^{c}dür aḫẕ-ı ṣār itmekle kām almaḳ

2 Ruṭūbet maḳṣadıyla döndiren dūlāb-ı tezvīri
Uṣūl-i çarḫdandur başdan evvel bir zikām almaḳ

205

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Mecnūn gibi nām istesek efsāne olurduḳ
Ṣaḥrā-yı cünūn olmasa dīvāne olurduḳ

2 Bir medḫalümüz olsa idi ḫilḳatümüzde
^{c}İşret-kede-i ^{c}aşḳuña peymāne olurduḳ

3 Müştāḳ-i meyüz öyle ki bir çāre bulınsa
Maḥşerde bile sākin-i mey-ḫāne olurduḳ

[366] 204: —DT, —İ2

4 Āyīne-i bī-şūret-i şeffāf-ı ᶜademde
Şāyān-ı vücūd olmasaķ āyāne olurduķ

5 Sen ķahr ile ey baḫt idemezsin bizi bende
Biz bende olayduķ eger iḥsāne olurduķ

6 Olsaydı eger Ṭūrda kūyuñdaki ḥālet
Ķandīl-i tecellāsına pervāne olurduķ

7 ᶜAvnī bize hedm-i beden ābādī-i cāndur
Dil-ḫāne ḫarāb olmasa vīrāne olurduķ

206

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Başķadur te'şīr-i ḥükm-i ḥażret-i sulṭān-ı ᶜaşķ
Pādşāhı bende-i nā-çīz ider fermān-ı ᶜaşķ

2 Baḫş iderler devlet-i Cemşīdi bir tek cürᶜaya
Böyledür hep muķteżā-yı meşreb-i rindān-ı ᶜaşķ

(İ2 S.226)
3 Mevc-i ṭūfān-ı tecellā olsa da āfāķumuz
Ķābil-i ıṭfā degüldür meşreb-i rindān-ı ᶜaşķ

4 Lezzet-i seyf-i belā çesbān degüldür herkese
Reşk-i ferzend-i Ḫalīlu'llāhdur ķurbān-ı ᶜaşķ

5 Ṣad-hezārān fülk-i gerdūn bād-bān-ı ᶜizz ü cāh
Oldı ġarķ nā-be-dīd sāḥil-i ᶜummān-ı ᶜaşķ

6 Bir müsellem şeh-süvār-i çābük-i ser-bāz yoķ
Yoḫsa ᶜAvnī herkese meftūḥdur meydān-ı ᶜaşķ

---

367 205/5: —DT

207

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Āsmān-meşreb ü bed-ḫilḳat-ı nā-dān olsaḳ
Biz de aġyār gibi nā$^{\supset}$il-i iḥsān olsaḳ

2 Şeş-cihet ḫār-i muġaylān-ı mevāni^{c}le dolar
Rāh-ı maḳṣūda eger ḳādime-cünbān olsaḳ

3 Bize āyīne-i dīdāruñı ibrāz itseñ
Biz daḫı ṣūret-i bī-cān gibi ḥayrān olsaḳ

4 Yüzüñe böyle nigāh itmez idük hey kāfir
Biz senüñ añladıġuñ gibi Müselmān olsaḳ

5 Dīv-i nefsi yine ḫoşnūd idemezdük ^{c}Avnī
Mālik-i kevkebe-i mühr-i Süleymān olsaḳ

208

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Ey gül saña bir naẓra ile ḫār mı olduḳ
Dīdāruña baḳduḳsa günehkār mı olduḳ

2 Ey çarḫ ne var tā bu ḳadar minneti mūcib
Devrüñde senüñ yoḳsa ḥükümdār mı olduḳ

S.152

3 Ey serv-i revānum ne bu ser-keşlige bā^{c}iṡ
Dāmānuña düşmekle saña bār mı olduḳ

4 Aġyār-i siyeh-kāra nedür ^{c}arż-ı maḥabbet
Bilmem yine şāyeste-i āzār mı olduḳ

5 Bu lerze-i cān-süz nedendür dilümüzde
^{c}Avnī büt-i hicrāna giriftār mı olduḳ

KĀF

209

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

(İ2 S.227)

1 H̬ūn-ı ciger olsaḳ da kef-i cāne dökülsek
Ṣoñra ḳadem-i ḥażret-i cānāne dökülsek

2 Seylābe-i ṭūfān-ı ḳażā vü ḳader olsaḳ
Āteş-kede-i pür tef-i hicrāne dökülsek

3 Āteş kesilür dürr-i s̱emīn cīb-i ṣadefde
Bu tāb-ı ciger-sūzla ᶜummāna dökülsek

4 Ṣahbā-yı h̬urūşān gibi mīnā-yı felekde
Tā h̬āric-i h̬um-h̬āne-i imkāne dökülsek

5 ᶜAvnī bizüz ol şuᶜle-i seyyāle-i dil kim
Volḳāne döner ravża-i Rıḍvāne dökülsek

210

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Mey-h̬āneye biz mest-i şarāb olmaġa geldük
Evvel yıḳılup ṣoñra türāb olmaġa geldük

2 Taᶜmīrine saᶜy eylemeyüz deyr-i fenānuñ
Zīrā bu h̬arābāta h̬arāb olmaġa geldük

3 Ey ġamze senüñ pīşgeh-i luṭfuña b'illāh
Zehr-ābe-i h̬ūr tīġ-i ᶜitāb olmaġa geldük

4 Mihmān-ı ġam-ı ᶜaşḳuña ḥürmet ġarażıyla
Hep sīh̬-i maḥabbetde kebāb olmaġa geldük

5 ᶜAvnī ne günāh itmiş idük ġurbet elinde
Biz kim vaṭana vaḳf-ı ᶜaẕāb olmaġa geldük

211

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Bu ḥüsn ile ey şūḫ ki nāz itmege geldük
ᶜĀşıḳları mecbūr-i niyāz itmege geldük

2 B'illāh ḥaḳīḳatde sen ol nāʾiresin kim
Cibrīli tef-āşām-ı mecāz itmege geldük

3 Ey serv-i revānum yine erbāb-ı hevāyı
Vaḳf-ı emel-i ṭūl u dırāz itmege geldük

4 Tebdīl-i ḳıyāfetle ṣanem-ḫāne-i ḥüsne
Taḥḳīḳ-i mezāyā-yı mecāz itmege geldük

5 Bilmem ne dimekdür bu tesettürdeki ḫālüñ
Sen keşf-serā perde-i rāz itmege geldük

6 ᶜAvnīyi temāşā-yı cemālüñle be-kām it
Mādām ki sen rūyuñı bāz itmege geldük

212

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜīlün

1 Maġz-ı serüñ ġıdā-yı ebābīl-i cevr olur
Rūḥ-ı edā-yı mürda hem-pāy-ı pīl iseñ

2 Maᶜnī-şināslıḳda da ᶜaczüñ o rütbedür
Vāᶜiẓ ne rütbe muḳtedir-i ḳāl ü ḳīl iseñ

3 ....saḳınduramazsın vücūduñu
ᶜĪsā gibi ᶜazīz degül Cebraʾīl iseñ

368 211: —DT, —İ2
369 212: —DT, —İ2
370 212/3a'nın baş tarafı boş bırakılmıştır. (Asıl metinde)

213

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 ^{c}Adüvv-i maḥż-ı vücūduñdur āşnā didigüñ
Cefā defīnesidür ma^{c}den-i vefā didigüñ

2 Faḳīre Ḥaḳ seni ḳahr eylesün dimekdür hep
Raḳībe rāst gelüp yolda merḥabā didigüñ

3 Ḥaḳīḳaten seni ṣūret-perest-i ^{c}aşḳ eyler
Ḫayāl-i yār ile her dem Ḫudā Ḫudā didigüñ

4 Dem-i ^{c}itābda şekl-i mehīb-i tīġe girüp
Geçer mi ġamze-i ḫūnī ḳadar ḳażā didigüñ

5 Esīr-i keş-me-keş-i rūzgārdur ^{c}Avnī
Bu fülk-i bād be-dest içre nā-ḫudā didigüñ

214

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

(İ2 S.228)

1 Dil girse felek şekline māhı sen olurduñ
Cān yek-sere māh olsa gümāhı sen olurduñ

2 Dünyāya eger vaḳt-i cehāletde geleydüñ
Ṭā^{c}at-kede-i ḥüsn-i İlāhī sen olurduñ

3 Āteş gibi ṭütseydi eger nūr-i tecellī
Ey zülf-i siyeh dūd-ı siyāhı sen olurduñ

4 Ey müze-i dil-dār bu pā-būsa ki irdüñ
Ḫurşīd ḳabā giyse külāhı sen olurduñ

5 Ol ḳaşı kemān başlasa ḳan itmege ey dil
Evvel hedef-i tīr-i nigāhı sen olurduñ

6 Sulṭān-ı ḳażā ṭālib-i tīġ ü sipeh olsa
Ey ġamze anuñ tīġ ü sipāhı sen olurduñ

7 ^{c}Ömri ebedī olsa idi ^{c}Avnī-i zāruñ
Ey şūḫ ġam-ı nā-mütenāhī sen olurduñ

S.153

215

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Kimse idrāk itmedi ma^{c}nāsını da^{c}vāmuzuñ
Biz daḫı ḥayrānıyuz da^{c}vā-yı bī-ma^{c}nāmuzuñ

2 ^{c}Ālem-i faḳruz ki eyler çarḫı ġark-āb-ı niyāz
Kemterīn bir mevcesi deryā-yı istiġnāmuzuñ

3 Zülf-i yāra nāz ider zencīr-i leylā-bendümüz
^{c}Aḳl-ı kül ḥayrānıdur ḥāl-i dil-i şeydāmuzuñ

4 Biz o ^{c}ālī-meşrebüz kim ṣaḥn-ı miżmār-i felek
Pāy-māl-i esb-i istiġnāsıdur ednāmuzuñ

5 Pāy-būs-ı yār içün cānlar ḳoduḳ rāh-ı ġama
^{c}Avniyā maḥbūbuyuz evżā^{c}-ı nā-ber-cāmuzuñ

216

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Öldürdi gitdi ^{c}āşıḳ-i bīmārı nāz-ı merg
Mühlik maraż degül mi ṭabībüm niyāz-ı merg

---

[371] 212/5: —İ2

2 Her tār-i zülfi olmada Ḥıżr ü Mesīḥada
Ser-rişte-i meşaḳḳat-i ṭūl ü dırāz-ı merg

3 Mümkin degül şehīd-i nigāh-ı ᶜitābuña
Bīm-i ḳażā hirās-ı ecel iḥtirāz-ı merg

4 Olmaz daḫil-i kūyuñ olan ḳābil-i memāt
Kāşāne-i naᶜīmde yoḳdur cevāz-ı merg

5 Enfās-ı laᶜli muᶜcize-i cān-fezā-yı rūḥ
Tīġ-i nigāhı ṣāᶜiḳa-i cān-güdāz-ı merg

6 Cānlar fedā iderdi kişi merge ᶜAvniyā
Maᶜlūm olaydı ᶜaḳla mezāyā-yı rāz-ı merg

217

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

(İ2 S.229)

1 Sīm-ābdur secencel-i lāhūta ṣafvetüñ
Ḫūrşīd-i tīre ẓıll-miṡāl küdūretüñ

2 Rehn itdi mevt-i aḫżere Ḥıżrı o ḫaṭṭ-ı sebz
Āb-ı ḥayāta ᶜuḳde-i rūḥ oldı lüknetüñ

3 Zencīre çekdi fitneyi rūḥ-ı müselselüñ
Endīşeyi esīr-i cünūn etdi ḥāletüñ

4 Dīdāruñ oldı mihr-i ḳıyāmetle rū-be-rū
Maḥşerle iddiᶜāya ḳıyām itdi ḳāmetüñ

5 Māhiyyetüñ bilinmedi ey māh-rū henüz
Dünyāyı gerçi ġarḳa be-nūr itdi ṭalᶜatuñ

---

372 216/2: —İ2

373 216/6b rāz ; nāz İ2

374 217/2a itdi: idi DT

6 Gökden iner perestiş iderdi sürūş-ı ^{c}arş
Ta^{c}līḳ olınsa deyr-i mecāz içre ṣūretüñ

7 Bir ẕerre-i mücāzla yaḳduñ ḫalāyıḳı
N'itse gerek tecellī-i şems-i ḥaḳīḳatüñ

8 Mir$^{\supset}$āt-i Kibriyāyı taḥayyür-pezīr ider
Ḳurbāniyān-ı berḳ-i tecellāya naḫvetüñ

9 Ḫūn-rīz-i ḥaclet oldıġu dem ol meh ey nigāh
Ebr-i ḥayāta ṣā^{c}iḳadur reng-i vaḥşetüñ

10 Fevḳa'l-^{c}alā-yı ^{c}iṣmet-i Cibrīle dek çıḳar
Tesḫīr-i dilde mertebe-i ḳābiliyyetüñ

11 Bir cān baġışla bir nigeh-i cān--sitān ile
^{c}Avnī-i derd-mendi helāk itdi ḥasretüñ

218

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 ^{c}Āşıḳuñ cānıdur ey şīfte cānān didigüñ
^{c}Aşḳ-i cānān ile īcād olınur cān didigüñ

2 Oradan ḥükm ider ekvāna selāṭīn-i fenā
Küşe-i mey-kededür ṭaḫt-ı Süleymān didigüñ

3 Dehr bir şaḫṣ-ı mu^{c}ayyen gibidür kim anda
Merdüm-i dīde-i lāhūtdur insān didigüñ

S.154

4 Zāhidā yanına gelmez idi Şeyṭān-ı racīm
Kendi nefsüñde nihān olmasa Şeyṭān didigüñ

5 Saña bir pāre müfīd olmadı ^{c}Avnī eyvāh
Der-i dil-dārda Allāh içün iḥsān didigüñ

219

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Olmazdı ḳażā mu^{c}cize-peyġamber-i çeşmüñ
Vaḥy-āver-i nāz olmasa Cibrīl-i nigāhuñ

(İ2 S.230)

2 Mir^{ɔ}āta nedür tā bu ḳadar meyl-i temāşā
Kāfir ḫaṭ-ı rūyuñ mıdur İncīl-i nigāhuñ

3 Ārām-dih-i ṣā^{ɔ}iḳa-i seyf-i ḳażāda
Keyfiyyet-i germiyyet-i taḥvīl-i nigāhuñ

4 Ser-māye-i ṣad-fitnedür üstād-ı ḳażāya
Biñ maḥşer-āşūb ile tebdīl-i nigāhuñ

220

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Cemāl-i muṭlaḳa meclā cemāli insānuñ
Bu yüzle mümteni^{c} oldı miṡāli insānuñ

2 Vücūdı merdümek-i çeşm-i ^{c}ālem olmaġla
Neẓāre-gāh-ı Ḫudādur me^{ɔ}āli insānuñ

3 Ḳıyās u keşf ü ḥulūl u ^{c}uḳūldan ḫāric
Vücūd-ı Ḥaḳ ile var ittiṣāli insānuñ

4 Ḫudā bilür aña Şeyṭān daḫı sücūd eyler
Ta^{c}ayyün eylese sırr-i kemāli insānuñ

5 Geçer sürādıḳ-i eflāki itmeden pervāz
Ḥaḳīḳat-i dilidür perr ü bāli insānuñ

6 Cihān tamām ṣıġarken ḫayāl-i insāna
Feżā-yı ^{c}āleme sıġmaz ḫayāli insānuñ

7 Bu sūḳ-i ḫ^{v}ābda dünyāyı n'eylesün ^{c}Avnī
Olınca düşda bir kühne şālı insānuñ

221

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Bıraḳma āhı lebüñden duḫān çıḳıncaya dek
Gözüñden eşki sükūn virme ḳan çıḳıncaya dek

2 Sihām-ı ġamze ḫadeng-i ^{c}itāb nāvek-i ġam
Neler gider dil-i şeydāya cān çıḳıncaya dek

3 Ne üstüḫ^{v}ān ne gelūlar şikest olur görseñ
Ḳafā-yı ehl-i günehden lisān çıḳıncaya dek

4 Neler çeker fuḳarā dest-i cevr-i sāḳīden
Derūn-ı mey-kededen şādmān çıḳıncaya dek

5 Ṣabāḥ-ı rūz-i ḳıyāmet ẓuhūr ider ^{c}Avnī
Ḥavādiṣ-i dil-i şeydā yalān çıḳıncaya dek

222

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

(İ2 S.231)
1 Olduḳca tāb-ı meyle ^{c}araḳ-pāş gerdenüñ
^{c}Aynü'l-ḥayātdan aḳıdur yaş gerdenüñ

2 Sīneñdeki leṭāfet-i nev-rūz-ı Cenneti
Mānend-i ṣubḥ-ı ṣādıḳ ider fāş gerdenüñ

3 Ẓulmet-sarāy-ı şerm ü ḥayā içre çoḳ mıdur
Eylerse mihr-i maḥşeri ḫuffāş gerdenüñ

4 Olmış kemāl-i ṣafvet-i lāhūt-rengle
Āyīne-i ḳıyāmete sır-dāş gerdenüñ

5 Ṣubḥ-ı ümīde çāk-i girībānlar itdirüp
Gīsūlaruñdan olsa ᶜıyān kāş gerdenüñ

6 Çekmekle bār-i āheni ᶜAvnī-i bī-dilüñ
Bilmem olur mı lāyıḳ-i şābāş gerdenüñ

S.155

223

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḫıżr-i ḫaṭṭ kim mübtelā-yı nev-niyāzuñdur senüñ
Fitne-i āḫir zamān āġāz-ı nāzuñdur senüñ

2 Ey ḳıyāmet-ḳad bu āb ü tāb-ı ᶜālem-sūz ile
Mihr-i maḥşer ṭalᶜat-ı hestī güdāzuñdur senüñ

3 Fıṭratuñda pertev-i ḥüsn-i ḥaḳīḳī başḳadur
Ḥüsn-i Yūsuf ṣūret-i ḥüsn-i mecāzuñdur senüñ

4 Dil nedīm-i meclis-i rūḥānıyān olsa sezā
Maḥrem-i rāz nigāh-i ᶜişve-bāzuñdur senüñ

5 Neyyirāt-ı ḥüsn içinde neyyir-i mümtāzsın
Āftāb-ı ᶜaks-i nişān imtiyāzuñdur senüñ

6 Ey nesīm-i āh şūriş-gāh-ı rest-ā-ḫīzde
Hāy u hūlar muḳteżā-yı ihtizāzuñdur senüñ

7 Bir ġażūbāna nigāh it bārī ᶜAvnī bendeñe
Derd-mend-i ġamze-i düşmen nevāzuñdur senüñ

224

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Zülfüñi açmañ füsūn-ı la^{c}l-i ḫandānuñ görüñ
Şehr-i ḥüsnüñ kāfirüñ ṣormañ Müselmānuñ görüñ

2 Āb-ı elmās ile eyler şüst-şū dāġ-ı dili
Ol kerem gencīnesin ol merḥamet kānuñ görüñ

3 Şekl-i rūḥu ey temāşā itmeyen nev^{c}-i beşer
Ol melek-peyker perīnüñ cism-i ^{c}uryānuñ görüñ

4 Mūmīyān-ı yāri görmekmiş ḫayāli rūz ü şeb
^{c}Āşıḳ-i dil-ḫaste-ḥālüñ derd-i pinhānın görüñ

5 Maṭla^{c}ü'l-fecr-i cemāl-i dil-rübāyı seyr idüñ
Āftāb-ı ^{c}izzetüñ nūr-i dirāḫşānuñ görüñ

(İ2 S.232)
6 Farḳ-i kāma dest-i reddümdür çeleng-i iftiḫār
Rezm-i ^{c}aşḳuñ zūr-i bāzū-yı Nerīmānuñ görüñ

7 Mā-cerā-yı vaḳ^{c}a-i ṭūfānda varsa şübheñüz
^{c}Avnī-i zāruñ sirişk-i çeşm-i giryānuñ görüñ

225

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Ġamla ḫoşnūd olup iḥsān-ı felekden geçdük
Luṭf-ı pür-^{c}izzet-i elṭāf-ı felekden geçdük

2 Añladuḳ dā^{c}ire-i ḳuṭb-ı felāket imiş
Ḥaṣılı çenber-i erkān-ı felekden geçdük

---

[375] 224/4: —DT, —İ2
[376] 225: —DT, —İ2

3 Kimi gördükse giriftār-i felāket gördük
Eşheb-i yeᵓsle meydān-ı felekden geçdük

4 Nāvek-i āh-ı ġarībān gibi pīrāy olaraḳ
Saḳf-ı nüh-ḳubbe-i eyvān-ı felekden geçdük

5 ᶜAvniyā biz o zebūn-ı mūrçe-i ᶜaşḳuz kim
Ḫātem-i cevr-i Süleymān-ı felekden geçdük

226

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Bir hāle olaydum da meh-i rūşenüm olsañ
Her şeb seni āġūşuma çeksem benüm olsañ

2 Üstümden aṭardum seni ey aṭlas-ı gerdūn
Ġavġā-yı ḳıyāmetde bile cevşenüm olsañ

3 Ey ḥulle-i Cennet o ḳadar mużṭaribem kim
Ṣad-pāre iderdüm seni de dāmenüm olsañ

4 Kāfir olayum ḳorḳar isem tīġ-i ecelden
Ey reh-güẕer-i yār benüm medfenüm olsañ

5 Ey ḫᵛāce senüñle gidemem dār-i şifāya
Zencīr-keş-i dāᵓire-i gerdenüm olsañ

6 Dūr olmazam ey mihr-i ḳıyāmet yine senden
Maḥşerde de āteş-zen-i pīrāhenüm olsañ

7 Ey yār-i cefā-cū bu ḳadar cevr idemezdüñ
Aḥvālüme raḥm eyler idüñ düşmenüm olsañ

8 ᶜAvnī gibi dīvāne-ser-i ḫāne-ḫarābum
Ey çarḫ yıḳardum seni de meskenüm olsañ

227

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Ṣanmañ ṭaleb-i devlet ü cāh itmege geldük
Biz ᶜāleme bir yār içün āh itmege geldük

2 Ṣad-ḳāfile şekvā ile āzār-i felekde
Ḫāk-i der-i cānāne penāh itmege geldük

3 Ser tā-be-ḳadem dīde olup dāġ-ı hevesden
Āyīne-i dīdāra nigāh itmege geldük

S.156

4 Ey ḫᵛāce günāh ise naẓar rūy-i bütāna
Biz ᶜālem-i īcāda günāh itmege geldük

5 Ḫār olmasun aᶜdā ki bu gül-zār-i fenāya
Bir gül ḳoparup zīb-i külāh itmege geldük

6 Bu mey-kede-i miḥnete ᶜAvnī gibi biz de
Ḥāl-i dil-i şeydāyı tebāh itmege geldük

228

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ey göñül sırr-i taḳaddes ü teᶜālā sen idüñ
Şāhid-i vaḥdete mirʾāt-i mücellā sen idüñ

(İ2 S.233)

2 Sen idüñ nāẓır ü manẓūr-i ṭarab-gāh-ı şühūd
Ṣūret-i ḥüsn ü bahā çeşm-i temāşā sen idüñ

3 Ḥücub-ı ḫalvet-i lāhūtı idüp ber-çīde
Rāz-ı mestūr-i Elesti iden ifşā sen idüñ

4 Rū-nümā oldı heyūlā-yı vücūduñla ṣuver
ʿİllet-i ġāʾiye-i ḫilḳat-i eşyā sen idüñ

5 Sen idüñ cilve iden āyine-i maʿnāda
Yūsufuñ gördigi rüʾyā-yı dil-ārā sen idüñ

6 Dem-i cān-baḫşuñ ile Ḫıżrı sen iḥyā itdüñ
Nefes-i muʿcize-i rūḥ-ı Mesīḥā sen idüñ

7 Sen idüñ ʿārıż-ı Yūsufda olan ḫāl-i siyāh
Sūziş-i dāġ-ı süveydā-yı Züleyḫā sen idüñ

8 Sen idüñ Ḳaysı çeken silsile-i sevdāya
Ḫalḳa-i zülf-i siyehkāre-i Leylā sen idüñ

9 Telḫ-kām eyleyen āzāruñ idi Ferhādı
Leb-i Şīrīnde olan vaʿde-i ferdā sen idüñ

10 Evvelīn noḳṭası sensüñ ḳalem-i īcāduñ
Sırr-i menşūr-i irādetdeki ṭuġrā sen idüñ

11 Cevherüñdür sebeb-i cūşiş-i deryā-yı ʿadem
Bu ḳadar ʿārızadan maḳṣad-ı aḳṣā sen idüñ

12 *Len-terānī* idi gāhīce sözüñ gāh *erinī*
Çeşm-i Mūsā sen idüñ nūr-i tecellā sen idüñ

13 Yalñuz bir söz imiş cümle ḥurūf-ı ekvān
O sözüñ ʿAvnīye bildürdügi maʿnā sen idüñ

---

[377] 228/12a bk.K.13/2 dipnotu; 2: 7/A'raf, 143" Rabbim bana kendini göster"

229

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Ṣanmañ bizi kim dehre ḳuᶜūd itmege geldük
Biz ṭārem-i maᶜnāya ṣuᶜūd itmege geldük

2 Bir şuᶜle-i dīdāruñ olup ġarḳ-i fürūġu
Pervāne gibi maḥv-ı vücūd itmege geldük

3 Maᶜlūm ola tā ᶜizzet-i lāhūt-ı maḥabbet
Biz bir ṣanem-i ḥüsne sücūd itmege geldük

5 Kāşāne-i ġaybuñ ḥücub-ı ṣāfiyesüñden
Āyīnemizi vaḳf-ı şuhūd itmege geldük

5 ᶜAvnī bu fiġānlarla gül-istān-ı vücūda
Bülbülleri maḥcūb-ı sürūd itmege geldük

230

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

(İ2 S.234)

1 Sevḳ idüp yaġmā-girān-ı nāzı her sū gözlerin
Kişver-i ṣabrı ḫarāb itdi Hülāgū gözlerüñ

2 Bende ḥayrānam ne keyfiyyetle etmiş imtizāc
Şāh-bāz-ı ġamze-i şūḫuñla āhū gözlerüñ

3 Tīġ-i bürrān-ı ḳażā cellād-ı ḫūn-rīz-i ecel
Hep musaḫḫardur saña o ḳaşlaruñ bu gözlerüñ

S.157

4 Hey ᶜaceb bilmem ne siḥr itdüñ ki bir neẓẓārede
Cebraᵓīl-i ᶜaḳlı Hārūt itdi cādū gözlerüñ

---

[378] 230/4a: Hey: Her DT

5 Manṭıḳ-i Mūsāyı lāl eyler cemādı söyledür
Laʿl-i rūḥ-efzā-yı ḫāmūşuñla pür-gū gözlerüñ

6 ʿAvnī-i dil-ḫasteye itdükleri bī-dād içün
Rūy-i ṣıḥḥat görmesün cānā cefā-cū gözlerüñ

231

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Maġz-ı serüñ ġıdā-yı ebābīl-i cevr olur
Rāh-ı eẕā-yı mūrda hem-rāh-ı pīl iseñ

2 Maʿnā-şināslıḳda da ʿaczüñ o rütbedür
Vāʿiẓ ne rütbe muḳtedir-i ḳāl ü ḳīl iseñ

3 Dehlīz-i ḳurba ṣığdıramazsuñ vücūduñu
ʿĪsā gibi ʿazīz degül Cebraʾīl iseñ

4 Der-gāh-ı ʿizzetüñde Ḫudānuñ şerīfisin
Meʾyūs-ı ʿizzet olma ʿazīzüm ẕelīl iseñ

232

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ʿĀlem-i nāz içre ḥüsnüñ Bābil-istāndur senüñ
Her ḫam-ı ẓülfüñde biñ Hārūt pinhāndur senüñ

2 Sen daḫı bir gerden-i billūra mı olduñ esīr
Söyle ey perçem niçün ḥālüñ perīşāndur senüñ

3 Sīnelerde varsın ārām eylesin tīr-i ḳażā
Ey ḫadeng-i ġamze-i cānān yerüñ cāndur senüñ

4 Kendi ḥüsn ü ānuña müştāḳ idersin ^{c}aksüñi
Sırruña āyīne-i lāhūt ḥayrāndur senüñ

5 Ḳırdıġuñ sāġar degül cām u dil-i mecrūḥdur
Bāde-i ḥamrā degüldür dökdigüñ ḳandur senüñ

6 Ey perīler pādşāhı başḳadur ḥayṣiyyetüñ
Ser-fedā-yı ḫātem-i la^{c}lüñ Süleymāndur senüñ

7 İzdiyād-ı derd-i ^{c}aşḳuñla ^{c}ilāc it ey ṭabīb
Derd-i ^{c}aşḳın ^{c}Avnī-i bīmāre dermāndur senüñ

233

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

(İ2 S.235)

1 Bezm-i felekde bir ḳadeḥ-i ḫoş-güvār çek
Envā^{c}-ı imtinān ile biñ yıl ḫumār çek

2 Ey Ḥaydar-i mükerrem-i Düldül-süvār-i nāz
Öldür raḳīb-i kāfiri bir Z̲ü'l-feḳār çek

3 Olmış ẓuhūr-i ḫaṭṭuña vā-beste vaṣl-ı yār
Var ey gözüm ḳıyāmete dek intiẓār çek

4 Evvel naẓarda olmadın ey cān fedā-yı yār
Tā ḥaşr olınca ḫāk-i nedāmetde ^{c}ār çek

5 Biz cām-ı cān-fezā çekerüz sen de ey ḥarīṣ
Ümmīd-i dār ü gīr-i cihān ile bār çek

6 Ben ḳayd-ı ṭurradan geçemem Ḥaḳ güvāhdur
Ey ḳahramānum işte resen işte dār çek

7 ^{c}Avnī çekerseñ ol meh-i āyīne-rū gibi
Āġūş-ı ārzūya sezā bir nigār çek

234

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Kibriyā ᶜaşḳuña ey mūġ-beçegān mey getürüñ
Virmeyüñ fāṣıla bir laḥẓa pey-ā-pey getürüñ

2 Bādesüz bir nefes ārām idemem bāde-i nāb
Olsa da ḫūn-i Siyāvuş u Cem ü Key getürüñ

S.158

3 Ḫaste-i derd-i ġamam baña ᶜilāc itmek içün
Mey dinür nām-ı ṣafā-baḫşına bir şey getürüñ

4 Açmayuñ zāhid-i nā-dāna der-i bezm-i meyi
Varsa destinde eger cām-ı mey ü ney getürüñ

5 Biz de ᶜAvnī gibi hey hey diyü nūş eyleyelüm
Ṭurmayuñ sāġar ü peymāneyi hayhay getürüñ

235

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḫalḳ-i ᶜālem büt-perest-i naḳş-ı ẕātuñdur senüñ
Ey ṣanem dünyā ser-ā-ser sūmnātuñdur senüñ

2 Nūr-i şems-i ẕātuñı mümkin mi ṭāḳat rüᵓyete
Mihr-i maḥşer sāye-i nūr-i ṣıfātuñdur senüñ

3 Cān-fidā-yı zehr-i ḳahrıyum o şūḫuñ kim diye
Cevher-i tīġ-i ġamum āb-ı ḥayātuñdur senüñ

(İ2 S.236)

4 Olma maġrūr-i ṣalāt ey ṣāᵓim-i her rūz kim
Ẕāt-ı Ḥaḳ müstaġnī-i ṣavm ü ṣalātuñdur senüñ

5 ^{c}Avniyā pāmāl-i āzār itme kim düşmenlerüñ
Levḥ-i ^{c}ālemde nuḳūş-ı seyyi$^{\supset}$ātuñdur senüñ

236

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Nūr-i dü-serāsuñ ki meẓāhirde nihānsuñ
Bāṭında ḫafī ṣūret-i ẓāhirde ^{c}ıyānsuñ

2 A^{c}rāż-ı mekān cevher-i ẕātuñla mu^{c}ayyen
Ammā yine müstaġnī-i imkān ü mekānsuñ

3 Zühhāda tesellī viren esrār-i cinānsuñ
^{c}Uşşāḳa tecellī iden envār-i cinānsuñ

4 Zāhidlere ser-māye-i taḳvā vü iṭā^{c}at
^{c}Āşıḳlara pertev-dih-i çeşm-i nigerānsuñ

5 Nūruñla görür iki gözi cān ü cihānuñ
Yā cān-ı cihānsuñ yā cihān-ı dil ü cānsuñ

6 Manẓūra nigāh-efken ü nāẓırlara manẓūr
Hem āyine hem mıṣḳale hem āyinedānsuñ

7 A^{c}dād-keṡīr-i küsūrāt içre dem-ā-dem
Mānend-i eḥad nāşir-i sırr-i sereyānsuñ

8 Bu cāẕibe-i ^{c}aşḳla ey ḳulzüm-i vaḥdet
Enhār-i şu$^{\supset}$ūnāta medār-i cereyānsuñ

237

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Ervāḥdur sipāhları Mevlevīlerüñ
Mollā-yı Rūm şāhları Mevlevīlerüñ

2 Perr-i melek olursa da azdur H̱udā bilür
Çārūb-ı ḫānḳāhları Mevlevīlerüñ

3 İḳbāl-i dehre itmediler ^{c}arż-ı iḥtiyāc
Allāhdur penāhları Mevlevīlerüñ

4 Bir pādşāha itmediler meyl-i ser-fürū
Ancaḳ budur günāhları Mevlevīlerüñ

5 Ṭūfān-ḫurūş ider yem-i zeḫḫār-i vaḥdeti
H̱āṣiyyet-i şināhları Mevlevīlerüñ

6 Her dem semā^{c}-ḫāne-i vaḥdetde devr ider
Nāhid ü mihr ü māhları Mevlevīlerüñ

(İ2 S.237)

7 Bir kühne sikke virmediler tāc-ı H̱usreve
Faḳr oldı faḫr ü cāhları Mevlevīlerüñ

8 A^{c}dāya ḥāl-i ṣā^{c}at-ı mev^{c}ūdı añdırur
Bir ḳahr-i nā-be-gāhları Mevlevīlerüñ

9 Deryā-yı nūr-i mihr-i tecellī ḫurūş ider
Esdükce bād-ı āhları Mevlevīlerüñ

10 Gerdūnda faḫr-i nisbet-i Mollā-yı Rūm ile
Baş üzredür külāhları Mevlevīlerüñ

11 İksīr imiş nigāhları ben de olsam āh
Şāyeste-i nigāhları Mevlevīlerüñ

12 ᶜAvnī bu āstānede iksīr-i cān bulur
Olduḳca ḫāk-i rāhları Mevlevīlerüñ

S.159

238

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Allāhdur ṭarīḳleri Mevlevīlerüñ
Cibrīl olur refīḳleri Mevlevīlerüñ

2 Bezm-i felekde kāse-i zerrīn-i mihr olur
Peymāne-i raḥīḳleri Mevlevīlerüñ

3 Ser-māye-i rüfū-yı libās-ı şümūsdur
Tennūre-i ᶜatīḳleri Mevlevīlerüñ

4 Eyler mi baḥr-i yeʾsde İlyāsa iltifāt
Derd-āşnā ġarīḳleri Mevlevīlerüñ

5 Gerdūn-ı ᶜaşḳa şaᶜşaᶜa-pīrā süheyl olur
Bir cübbe-i ᶜaḳīḳleri Mevlevīlerüñ

6 Olmaz ṣabāḥ-ı maḥşere dek inṭıfā-peẕīr
Dillerdeki ḥarīḳleri Mevlevīlerüñ

7 Ḫᵛān-ı Mesīḥe el mi ṣunar āsmānda
Hem-kāse-i ṣadīḳleri Mevlevīlerüñ

8 Hīç kimse şefḳat eylemesün ᶜAvniyā bize
Allāhdur şefīḳleri Mevlevīlerüñ

---

379 238/1a: Allahdur: Allahda DT

239

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Dā'im güşāde bābları Mevlevīlerüñ
Mebẕūl ḳan u ābları Mevlevīlerüñ

(İ2 S.238)
2 Ervāḥ-ı ḳudsı raḳṣa getirdi keşān keşān
Bāng-i ney ü rebābları Mevlevīlerüñ

3 Bir feyż var ki itmededür Bāyeẕīdi mest
Keyfiyyet-i şarābları Mevlevīlerüñ

4 Tāc-ı Kiyānı itmez idi öyle pāymāl
Olsaydı irtikābları Mevlevīlerüñ

5 Gerdūn-ı ^{c}aşḳı ġarḳa be-nūr-i cemāl ider
Döndükce āftābları Mevlevīlerüñ

6 Faḫr eylemezler öpse felek āstānların
^{c}Ālī olur cenābları Mevlevīlerüñ

7 ^{c}Avnī beni ġarīḳ-i yem-i minnet eyledi
İḥsān-ı bī-ḥisābları Mevlevīlerüñ

240

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Sīnelerde māye-i ārām-ı cāndur lüknetüñ
^{c}Uḳde-bend-i şīve-i rūḥ-ı revāndur lüknetüñ

2 Sözlerüñ rūḥ-ı mükerrerdür vücūd-ı ^{c}āleme
Bā^{c}is̱-i tekrār-i ^{c}ömr-i cāvidāndur lüknetüñ

---

[380] 239/7a: eyledi: eylerdi İ2

3 Sekte-i güftārınuñ maᶜnāsıdur faṣlü'l-ḫiṭāb
Tercemān-ı ᶜişveye ᶜıḳdü'l-lisāndur lüknetüñ

4 Baḳ dehānuñdan sühületle mürūr eyler mi söz
Leẕẕet-i būs-ı lebüñden bir nişāndur lüknetüñ

5 ᶜAvnī-i zārı edā-yı vaᶜd-i vaṣluñ öldürür
Sözlerüñ yaḫşīdür ammā pek yamāndur lüknetüñ

241

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Vifāḳ-i ehl-i maḥabbet ḫilāf olur giderek
O ittifāḳ-i ṭıbāᶜ iḫtilāf olur giderek

2 Yolınca aḳsa mücārī-i intiẓām içre
Miyāh-ı tīre-i maḳṣūd ṣāf olur giderek

3 Mürūr-i vaḳt ile müstekrahāt-ı menfūra
Ġıdā-yı şāmme-i iʾtilāf olur giderek

4 Bu zūd-ḫīzī-i ḫaṭṭuñla mihr-i ruḫsāruñ
Rehīn-i dāʾire-i inkisāf olur giderek

S.160; (İ2 S.239)

5 Lebüñden alsam eger nīm-ḥurūf-ı mihr-i vefā
Düşer lisān-ı raḳībāna lāf olur giderek

6 Kişi bu rāhda Behrām-ı rūzgār olsa
Firāş-ı gūrda ser der-liḥāf olur giderek

7 Nüfūẕ-ı żābıṭa intifāᶜ-ı ẕāt olıcaḳ
Niẓām vāsıṭa-i iᶜtisāf olur giderek

8 Bu gösterişle āyā ḫod-pesend-i naḫvet ü nāz
Senüñle āyineler sīne-ṣāf olur giderek

9 Bu ḫār-i zār-i taᶜalluḳda āh āh ᶜAvnī
Libās-ı himmetümüz pür-şikāf olur giderek

(İ2 S.346)

242

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Ṣalınca velvele آواز الغرام عليك
Gelir şemāġ-ı dile şeş cihātdan lebbeyk

2 Ne māhdur bu ki eşheb-süvār-i nāz olsa
Olur rikāb-ı celīlinde mihr-i maḥşer-i peyk

3 ترحمي نكني لااله الاالله
فكل ما خلق الله مات بين يديك

4 بعزتت كه بهرجاشوم بتو باشم
و كر براتي ان از باب فالر جوع اليك

5 كذر شمس و قمر عونيا درين وادي
قدانطرت طرق عشق فا خلع النعليك

LĀM

243

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Bir cām ile berhem-zen-i nüh-çarḫ-i ᶜanīd ol
Āzāde-ser-i dağdağa-i bīm ü ümīd ol

2 Her fennini kesb ile debistān-ı cünūnuñ
ᶜAllāme-i Mecnūn gibi ᶜaṣruñda ferīd ol

3 Ey cennet-i dīdāra ṭalebkār olan ādem
Vir başuñı şemşīr-i maḥabbetle şehīd ol

4 Düşmėn ḳadar olsun siper it ṣūret-i Ḥaḳḳı
Ey ḫᵛāce Ḥüseyn olmaz iseñ bāri Yezīd ol

5 Maḳṣūduñ eger ḥālet-i irşād ise ᶜAvnī
Bu tekke-i ᶜālemde ne şeyḫ ol ne mürīd ol

244

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Siyeh-kārān-ı bed-fercāma dāʾim rāmdur iḳbāl
ᶜAceb ālūfte-ḫū cādū-yı bed-fercāmdur iḳbāl

2 ᶜAvāmuñ iḥtirāmı muḳbilān-ı dehre muḫtaṣṣdur
Muḥaṣṣal cilve-gāh-ı iᶜtibār-i ᶜāmdur iḳbāl

3 Görince bir siyeh-rū kāfiri ᶜarż-ı cemāl eyler
Bu maṭlab-gāhda gūyā düşmen-i İslāmdur iḳbāl

4 Hemān elden ele düşmekdedür bezm-i ġurūr içre
Nice mīrāṣa girmiş bir vefāsız cāmdur iḳbāl

(İ2 S.240)

5 Eger ben bildigüm iḳbāl ise maᶜnāsı yoḳ ᶜAvnī
Lisān-ı ḫalḳa düşmiş söylenür bir nāmdur iḳbāl

---

381 243/2a fennini: fenni İ2

245

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Mizāc-ı vāᶜiẓ-i keẕẕāb meşrebümce degül
O çeşm-sāre-i telḫ-āb meşrebümce degül

2 Piyāle-nūş-i raḳībān dīv-sīretdür
Dirīġ o mest-i şeker-ḫᵛāb meşrebümce degül

3 Ḥarām olur baña ẕevḳümce olmayan ᶜişret
Şarābı n'eyleyem aḥbāb meşrebümce degül

4 Bizüm imām-ı girān-cāne uymuyor ṭabᶜum
Efendi ṣañma ki miḥrāb meşrebümce degül

5 Bu kār-gāh-ı müzevverde ḥāṣılı ᶜAvnī
Uṣūl-i gerdiş-i dūlāb meşrebümce degül

S.161

246

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Zaḫm-ı āteş-fām-ı dil ḥācet-keş-i merhem degül
Verd-i āl-i şuᶜledür şāyeste-i şeb-nem degül

2 Laᶜl-i yārüñ rūḥ-efzā oldıġın gördüm velīk
Görmedüm Ḥıżrı Mesīḥā gördigüm ādem degül

3 Ġam şehīd-i ᶜaşḳı Rūḥu'llāh gibi iḥyā ider
ᶜĀşıḳ-i dil-ḫasteyi ġam öldürürse ġam degül

4 Başḳadur şimdi ḫarābāt-ı fenā ey rūḥ-ı Cem
Mey o mey sāġar o sāġar ᶜālem ol ᶜālem degül

---

[382] 245/2a: sīretdür: sīretde

5 ʿAvniyā biz reʾyümüzle gitmeyüz mey-ḫāneye
ʿĀleme gelmekde zīrā reʾyümüz munżem degül

247

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Kām-yāb-ı vaṣl-i yār olmaḳla şād olmaz göñül
Maḳṣadı bilmem nedür kim ber-murād olmaz göñül

2 Öyle ʿālī-cāhdur kim eylese meyl-i sükūn
Ḳābil-i kāşāne-i Sebʿün-şidād olmaz göñül

3 Āferīnişler ḳıyāmetler teʿāḳub ḳılsa da
Ḳābil-i keyfiyyet-i kevn ü fesād olmaz göñül

(İ2 S.241)

4 Kesme-ḫardur cevher-i nā-yāb-ı ḳudsī olsa da
Sūḳ-i sulṭānīde şāyān-ı mezād olmaz göñül

5 Ḫūblardan tevbesi muḥkemse de mānend-i Ḳāf
ʿAvniyā zīnhār cāy-ı iʿtimād olmaz göñül

248

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ey ruḫuñ āyīne-i ḥüsn-i dil-efrūz-ı ezel
Tā ebed cānumdadur şevḳüñle ʿaşḳ-i lemyezel

2 Cismimüñ her pāresi bir cevher-i ferd olsa da
Senden ey cān munḳaṭıʿ ḳılmaz beni seyf-i ecel

3 Ḳayd-ı zülfüñden ḫalāṣ itmez beni menşūr-i ḫaṭṭ
Müntehī olmaz ḳıyāmet ḳopsa bu ṭūl-i emel

4 Cüst-cūy-ı Ka^{c}be vü büt-ḫāneden ^{c}āşıḳlaruñ
Ḫaḳ bilür maḳṣūdı ẕātuñdur senüñ ey bī-bedel

5 Cüst-cūy-ı yār ile seyyār-i aḳṭār-i dilüz
Cān be-kef kevn ü mekān der-zīr-i pā ser der-baġal

6 Müselmān olmazsa ey ġaddār bāri kāfir ol
Ḥālüme raḥm eyleyüp kāfir ḳadar īmāna gel

7 ^{c}Avniyā Eyyūb-dil bulmaz bu dārū-ḫānede
Cevher-i tīġ-i nigāh-i yāre beñzer muġtesil

249

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Sa^{c}y-i Ẕülḳarneyn-i ḫulyāya ḳurūn kāfi degül
Sedd-i Ye$^{\supset}$cūc-i ġama gerdūn-ı dūn kāfi degül

2 Dāġdan ġırbāle dönseñ mihribān olmaz yine
Ol mehe yıldız ḳadar dāġ-ı derūn kāfi degül

3 Ol ḳadar dil-teşnedür kim kārzār-i ^{c}işvede
Ġamze-i ġaddāre biñ ṭūfān-ı ḫūn kāfī degül

4 Başḳa bir ^{c}ālem gerek ḥüsnüñ gibi ḥadden füzūn
^{c}Āşıḳ-i şeydāya ṣaḥrā-yı cünūn kāfi degül

5 Ol leb-i Şīrīni ḫoşnūd itmege Ferhād-ı cān
Herc ü merc-i ṣad hezārān Bī-sütūn kāfi degül

6 Meşrebümce ^{c}Avniyā ser-mest-i bī-ḫūş olmaġa
Bāde-i mey-ḫāne-i raybü'l-menūn kāfi degül

S.162

383 248/6: —İ1

250

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

(İ2 S.242)

1 Rūḥü'l-emīn-i ᶜaşḳla bir kerre hem-dem ol
Firdevs-i ünse girmege baḳ sen de ādem ol

2 Baḥr-i maḥabbet olmaġa nā-müstaᶜīd iseñ
Bārī feżā-yı gül-şen-i ᶜaşḳ içre şeb-nem ol

3 Her nefḫa-i ḥayātda bir Cebraᵓīl var
Maᶜnā-şinās-ı mesᵓele-i hūş-ber-i dem ol

4 Taḥṣīl-i ᶜilme ṣarf-ı ḥayāt eylesin ḥekīm
Sen var cünūn-ı ᶜaşḳla herkesden aᶜlem ol

5 Ey ḫᵛāce mūr isek de bu ᶜişret-sarāyda
Gel bir piyāle çek de Süleymān-ı ālem ol

6 Şekl-i bedīᶜ-i ṣūret-i insāna ḳıl naẓar
Esrār-i rāz-nāme-i Raḥmāna maḥrem ol

7 Çıḳdı gözümden eşk-i ḫurūşān bī-es̱er
Ey nār-i āh sen de yanumdan cehennem ol

8 Bir kerre hem-dem ol leb-i dil-dāra ᶜAvniyā
Rāz-āşnā-yı muᶜcize-i ibn-i Meryem ol

251

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Reh-neverd-i kūy-i ᶜaşḳuz cān be-kef ser der-baġal
Sū-be-sū düşmen sinān der-ḳabża şeş-per der-baġal

2 Ẕerreden bī-tāb iken düşdük hevā-yı vuṣlata
Bār-i sad-nīrān be-gerden mihr-i maḥşer der-baġal

3 Ey ḫoş ol mey-ḫāne kim ṣaḥnında farṭ-ı neş$^{\supset}$eden
Ṣad-hezārān pādşeh raḳṣāndur efser der-bağal

4 Mest-i bī-bāküz beyābān-pūy-ı ṣaḥrā-yı dilüz
Seng der-dāmen sebū-yı bāde-i ter der-bağal

5 ^{c}Avniyā eş^{c}āra baḳmazlar o gün kim şeyḫ ü şāb
Cem^{c} olur dīvān-ı rest-ā-ḫīze defter der-bağal

252

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Naḳd-i ^{c}ömr kün fe-kāndur rūḥ-ı ^{c}ālemdür göñül
Nefḫ-i Raḥmānī gibi bir sırr-i mübhemdür göñül

2 Rāz-ı bezm-i sīneyi Cibrīle de fāş eylemez
Ḫalvet-i vaḥdet-sarāy-ı ḳurba maḥremdür göñül

(İ2 S.243)

3 Müntehā-yı ^{c}ālemi lāyıḳ-güẕār itse eger
İbtidā-yı āferīnişden muḳaddemdür göñül

4 Feyż-i Rūḥü'l-ḳudsle iḥyā-yı emvāt itmege
Nefḫa-āmūz-leb-i ferzend-i Meryemdür göñül

5 ^{c}Avniyā her kūşesinde ṣad hezārān Ka^{c}be var
Lā-mekān vus^{c}ınca ^{c}arşu'llāh-ı a^{c}ẓamdur göñül

253

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Elden gidiyor ḫaste-i hicrānuñ amān gel
Nāz eyleme Allāh içün ey rūḥ-ı revān gel

2 Teşrīfüñe endīşe bile olmasın āgāh
Mir᾿āt-i dil-i zāruma geldükce nihān gel

3 Ben ᶜālem-i vuṣlatdayum ey peyk-i ecel git
Bir gün ki ḳıyāmet ḳopacaḳdur o zamān gel

4 Ey nāvek-i ġam şuᶜle-perest-i ciger iseñ
Āteş-kede-i sīne-i pür-sūzda yan gel

5 Mānend-i şafaḳ gözlerümüz ḳana boyandı
Ey mihr-i dil-efrūz ṣabāḥ oldı uyan gel

6 B'illāh yetişir çekdigümüz çille-i ḥasret
Al destüñe şemşīrüñi ey ḳaşı kemān gel

7 ᶜAvnī reh-i tecrīdde iṡbāt-ı vücūd et
ᶜİşret-kede-i vaḥdete bī-nām ü nişān gel

S.163

254

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Bir Müslimān ki secde-güẕār-i bütān degül
Kāfir ḳadar diyāneti yoḳ Müslimān degül

2 Dünyā fidā saña yaluñuz baş u cān degül
Maᶜẕūr ṭut ki ol da bahāda girān degül

3 Beẕl-i vücūda ḳā᾿il idüm vaṣl-ı yār içün
Ammā ki baḫt-ı dūn o ḳadar mihrbān degül

4 Bilmem niçün ḳaçarsuñ ā kāfir faḳīrden
Bī-çāre ᶜāşıḳ añladıġuñ Müslimān degül

---

384 254/2b Maᶜẕūr ṭut: Maᶜẕūr degil DT

5 Kişt-i murād mezraʿ-ı luṭf-ı İlāhda
Muḥtāc-ı iʿtidāl-i zemīn u zamān degül

6 Bir fikr-i ḥaḳ-şināsdur insān ḥaḳīḳaten
Yoḫsa ʿurūḳ u cild ü ten ü üstüḫᵛān degül

(İ2 S.244)
7 Ey pādşāh-ı ḥüsn ü bahā sen ṣafāda ol
ʿĀlem ḫarāb olursa ser-ā-ser ziyān degül

8 Dünyā içün yalān dir ise vāʿiẓ-i keẕūb
Ey ṭālib-i ḥaḳīḳat ʿālem yalan degül

9 İtmez nigīn-i ḫusrev-i iḳbāle ser-fürū
ʿAvnī esīr-i pençe-i nām ü nişān degül

255

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Ṭıbāʿ-ı dūde-i ādem ṭabīʿatümce degül
Tamām-ı meşreb-i ʿālem ṭabīʿatümce degül

2 Benüm ġam-ı leb-i dil-berle derdüm ölmekdür
ʿİlāc-ı ʿĪsā-i Meryem ṭabīʿatümce degül

3 Şu teng-i cāme-i nev-resm-i sāde-i külfet
Hem istegümce degül hem ṭabīʿatümce degül

4 Ġumūm-ı dehr ile meʾlūfdur dilüm ammā
Firāḳa dāʾir olan ġam ṭabīʿatümce degül

5 Fürūġ-güster-i ẓulmet-sarāy-ı düş-mendür
Dirīġ o nūr-i mücessem ṭabīʿatümce degül

---

[385] 254/9b esīr-i ; esīr ü İ2

6 ᶜAceb mi özler isem kār-ḫāne-i ᶜademi
Bu heft gāḫ-i muᶜaẓẓam ṭabīᶜatümce degül

7 Kimüñle söyleşelüm ᶜAvniyā ḫamūş ḫamūş
Felek didükleri sersem ṭabīᶜatümce degül

256

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḳīl ü ḳāl efkārdan efkāra eyler intiḳāl
İḫtilāl eşrārdan eşrāra eyler intiḳāl

2 Ḳayd-ı zülf-i yār ile ber-dār olan maᶜẕūrlar
Gūyiyā bir dārdan bir dāra eyler intiḳāl

3 Āh bilseydük niçün ġaddāre-i ᶜizz ü celāl
Āhumuz kūh-sārdan kūh-sāra eyler intiḳāl

4 Olmadan bir gūş-i iḳbāl içre güncāyiş-peẕīr
Dāʾimā ġaddārdan ġaddāra eyler intiḳāl

5 ᶜAvnī ol mestüz ki rāh-ı ġamda bābü'llāhdañ
Başumuz dīvārdan dīvāra eyler intiḳāl

257

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Mirʾāt-i naḫl-i Ṭūr gibi sādedür göñül
Reng-i taᶜalluḳātdan āzādedür göñül

(İ2 S.245)

---

[386] 255/6b gāḫ: gāh İ2
[387] 256/1a: eyler: eylerdi İ2
[388] 256/4: 3 DT, İ2

2 Ruḫsār āteşīn-i tecellāya ḫāl olup
Bir āftāb-çerdeye üftādedür göñül

3 Gel gel ki tengnā-yı şeb-istān-ı sīneden
Derdüñle rūḥ virmege āmādedür göñül

4 Mest-i müdām o rütbe ki taḥṣīl-i neşᵓede
Vāreste-i muᶜāşeret-i bādedür göñül

S.164

258

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ney o ney hem-dem o hem-dem ṣoḥbet o ṣoḥbet degül
Mey o mey ᶜālem o ᶜālem ᶜişret o ᶜişret degül

2 Dāmen-i raḥmet dinür bir şey silerdi eşkümi
Şey o şey dīdem o dīdem raḥmet o raḥmet degül

3 Dāġ-ı sīnem merhem-i iḥsān ile bih-būd idi
Key o key merhem o merhem ṣıḥḥat o ṣıḥḥat degül

4 Şimdi Ṭay Ḥātemleri sirḳatle olmış nām-dār
Ṭay o Ṭay Ḥātem o Ḥātem himmet ol himmet degül

5 ᶜAvniyā mey-ḫāneye gitdüm bu gün ammā çi-sūd
Mey o mey ᶜālem o ᶜālem ᶜişret o ᶜişret degül

259

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Mānend-i ḫār o gül-ruḫa teᵓs̱īr ider ḫayāl
Mirᵓāt-i reng-i rūyını tekdīr ider ḫayāl

---

[389] 259/1a mānend-i : mānende-i İ2, DT

2 Vīrān-sarāy-ı ḳalbümi yaḳduḳca ḥasretüñ
Ser-māye-i ümīd ile teᶜhīr ider ḫayāl

3 Şevḳ-i ruḫ-i nigār ile inbīḳ-i dīdeden
Ṣad-āftāb-ı maḥşeri taḳṭīr ider ḫayāl

4 Mecnūn-ı mest-dīde-i giryānı żabṭ içün
Mevc-i şarāb-ı eşkümi zencīr ider ḫayāl

5 Rūḥ-ı laṭīf-i vaṣl-ı dil-ārā-yı ᶜAvniyā
Saṭḥ-ı serāb-ı ḫᵛābda taṣvīr ider ḫayāl

260

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

(İ2 S.247)

1 Be-ḥaḳḳ-i nūr-i tecellā sözüm ḫilāf degül
Ki āftāb-ı seng ᶜārıżuñca ṣāf degül

2 Niẓāᶜ-ı mesʾele-i ṭalᶜatindedür yoḳsa
Vücūd-ı mihr-i ezel cāy-ı iḫtilāf degül

3 Şikāf-ı sebzeñe şemşīr-i külfetüñdendür
Rufū-peẕīr-i mükāfāt olur şikāf degül

4 Ruḫ-i münīr ki mirʾāt-ı Ḥaḳ dedümse eger
Sözüm ḫulāṣa-i taḥḳīḳdür güzāf degül

5 Günāh-kār vücūduñ cezāsıdur ġam-ı merg
Firişteler de bu teklīfden muᶜāf degül

6 Ḥased ḥased o girībāna kim bu kişverde
Esīr-i keş-me-keş-i dest-i iᶜtisāf degül

261

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Mecnūn gibi yā ʿāḳil-i ferzāne-mizāc ol
Yā ẕāt-ı Felāṭūn gibi dīvāne-mizāc ol

2 Bülbül gibi her ġoncaya dīvāne-ser olma
Bir şuʿleye cān virmede pervāne-mizāc ol

3 Hem maḥrem-i esrār-i ḥarīm-i dil-i Cibrīl
Hem gamze-i cānān gibi bī-gāne-mizāc ol

4 Mirʾāt-ı nuḳūş-ı ḥikem it cām-ı żamīrüñ
Her rengi ḳabūl itmede peymāne-mizāc ol

5 Bir naḳş ile taṣvīr-i ḫayāl eyleme ʿAvnī
Her ṣūrete baġlanmada büt-ḫāne-mizāc ol

262

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 O perī göstericek zülf-i siyehden bir tel
Der-miyān itdi bütün ʿālemi zünnār-i emel

2 Kaʿbe ḥaḳḳı içün esbāb-ı ṣafādur ʿömre
Dil-i şeydāyı ziyāret buyuruñ Ḥacca bedel

3 Kendi beytinde kişi beytini naḳş itmekdür
Daʿvī-i nükteyi is̱bāt içün irsāl-i mesel

390 261/2a virmede: virmekde İ2

4 Bir gürūhuñ ġamı bir ṭāʾifeye niᶜmetdür
Sebeb-i nefᶜ-i eṭibbā olur ᶜālemde ᶜilel

5 Maᶜneviyyāt-ı cezā fāᶜili mefᶜūl eyler
Cins-i fiᶜlinden olur Zeyde mükāfāt-ı ᶜamel

6 ᶜAvniyā tā-be-ḳıyāmet başumuzdan gitmez
Bizi dīvāne ideñ neşʾe-i ṣahbā-yı ezel

S.165

263

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

(İ2 S.246)

1 ᶜĀrıżuñdur cilve-gāh-ı ārzū-yı ehl-i dil
Hep viṣālüñdür medār-i güft-gū-yı ehl-i dil

2 Cevher-i nāmūs-ı ekber ḫāk-i pāy-ı ᶜaşḳ olur
Kūy-ı dil-dāra dökülse āb-rū-yı ehl-i dil

3 Tār-i berḳ-i āhdan mensūcdur seccādesi
Çeşme-i ḫūn-ı cigerdendür vużū-yı ehl-i dil

4 Mā-verā-yı ᶜālem-i imkāndur evvel menzili
Tek ü tāz itse kümeyt-i cüst-cūy-ı ehl-i dil

5 Geçmez andan loḳma-i minnet nemek-rūḥ olsa da
Tengdür tā o ḳadar rāh-ı gelū-yı ehl-i dil

6 Ḳīl ü ḳāl-i kāẕib-i kürsī-nişīndür ḫūbdur
Ḳulḳul-i mīnā-yı ṣahbā hāy hūy-ı ehl-i dil

7 Ḫāk olur ecrām-ı gerdūn ᶜarş olur ferş-i berīn
ᶜAvniyā ḳābil degül taġyīr-i ḫūy-ı ehl-i dil

---

391 262/4: —İ2
392 262/5: —İ2

264

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Meẕāḳ-i ḫastegān-ı ᶜaşḳa zehr-efşān-ı bī-dād ol
Cihān mātem-sarāy-ı ḥasretüñ olduḳca sen şād ol

2 Nedür meyl-i ṭabābet sende ey ᶜāşıḳ-küş-i ḫūnī
Sen ᶜAzrāʾīlsin ḳuvvet-nümā-yı tīġ-i fūlād ol

3 Ḫayālüñ olmasun nabż-āşnā-yı ḫastegān ammā
Dilerseñ neşter-i müjgān-ı ḫūn-rīzüñle faṣṣād ol

4 Senüñ destüñde cān virmek müdāvātuñdan evlādur
Ṭabīb-i çāre-sāz-ı ᶜālem-āşūb olma cellād ol

5 Żamīr-i ᶜAvnī-i mecrūḥu teşrīḥ eyle ḳādirseñ
Gedā-yı merhem-i iḥsāna luṭf itmekle muᶜtād ol

MİM

265

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ben ki āyīne-i rūşen-güher-i lāhūtum
Mütevārī-i ḥicāb-ı ṣuver-i nāsūtum

2 Benem ol sūḫte ser-mest-i semender-dil kim
Ḫūn-ı germ-i ciger ü bāde-i terdür ḳūtum

3 İns ü cin taḫt-ı Süleymān gibi baş üzre ṭaşur
Cennet-i kūyuña uġrarsa eger tābūtum

(İ2 S.248)

4 Beni bīrūn idemez dāʾire-i ḥayretden
Cebraʾīl olsa meded-kār dil-i mebhūtum

5 Siḥr ü i^{c}câz benüm ṭab^{c}uma muḥtaṣ ancaḳ
^{c}Avniyā Bābil-i ma^{c}nāda bu gün Hārūtum

266

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Sūḳ-i īcādda ḥasret-keş-i ḳadr-i ḫazefüm
Öyle bir dürr-i yetīmem ki felekdür ṣadefüm

2 Āftāb-ı felek-efrūz-ı cihān-ı ^{c}aşḳum
Kūşe-i mey-kededür maşrıḳ-i beytü'ş-şerefüm

3 Feyż-i dīdār ile ṭūfān-ı tecellī ḳopsa
İnṭifā-yāb-ı sükūnet olamaz tāb u tefüm

4 Ne ṭaraf-gīr-i filānum ne ḳafādār-i filān
Ceng-i heftād u dü-milletde bu gün bī-ṭarafum

5 Ṭurmadı gül-şen-i Cennetde iki gün pederüm
Bende bir laḥẓa ḳarār eyler isem nā-ḫalefem

6 Kehl-i çeşm-i dil-i Cibrīl-i emīnem zīrā
^{c}Avniyā ḫāk-i der-i Ḥażret-i şāh-ı Necefem

S.166

267

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Zülf-i cānān resm-i ḫāl-i müstedāmumdur benüm
Kişver-i ^{c}aşḳum perīşānlıḳ niẓāmumdur benüm

2 Dehr bir dīvānedür dārü'ş-şifā-yı ġamda kim
Beste-i zencīr-i āh ber-devāmumdur benüm

3 Rūz-ı ferdā-yı ḳıyāmetdür nuḫustīn ^{c}arbedem
Şūriş-i maḥşer cünūn-ı nā-tamāmumdur benüm

4 Lücce-āşām-ı hezārān fitne-zār-i maḥşerem
Sāġar-i mihr-i ḳıyāmet ^{c}aks-i cāmumdur benüm

5 Ḥürmet eyler meşreb-i rindāneme şeyḫü'l-ḥarem
Ḫāne-i bintü'l-^{c}ineb beytü'l-ḥarāmumdur benüm

6 Ben şehīd-i nā-be-dīd-i kārzār-i ġamzeyem
Künbed-i nüh ṭāḳ bir ṣūrī maḳāmumdur benüm

7 ^{c}Avniyā fikr-i leb ü zülf ü ruḫ-i dil-dārla
Bāde-i gül-gūn naṣīb-i ṣubḥ u şāmumdur benüm

268

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

(İ2 S.249)
1 Ey dāġ dāġ āteş-i hicrānuñ oldıġum
Çoḳ mı gedā-yı merhem-i iḥsānuñ oldıġum

2 Ey mihr-i nāz gün gibi rūşen degül midür
Āteş-perest-i rūy-ı dirāḫşānuñ oldıġum

3 Ben kūyuña emīr-i şehādetle gelmişem
Öldür tekāsül eyleme ḳurbānuñ oldıġum

269

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Ciger-şikāfteyem cūy-ı şīrdür ḫūnum
Ġarīb-i kūh-kenem āb-ı ḫurd-ı gül-gūnem

---

393 268: —DT

2 ^{c}Aceb mi çeşm-i ġazālāna küḥl-i vaḥşet isem
Każā-yı deşt-i maḥabbetde ḫāk-i Mecnūnam

3 Bu cümle-gāh-ı ^{c}anāṣırda bir yetīmem kim
Esīr-i keş-me-keş-i dest-i çār ḫātūnam

4 Rumūz-ı ġāmıż-ı fenn-i cünūnı benden ṣor
Edīb-i mekteb-i rāz-ı dilem Felāṭūnam

5 Hezār dāġ bedel-i vaḳf-ı eşk-i ḫūnīnem
Miyān-ı ḳulzüm-i ḥasretde fülk-i meşḥūnam

6 Gözüm çerāġ-ı şeb-istān-ı yeʾs ü ḥırmāndur
Sitāre-i hünerem dāġ-ı sūz-ı gerdūnam

7 Benem o kūh-ken-i Ḳays-meşreb ey ^{c}Avnī
Ki berḳ-i āh ile āşūb-ı deşt ü hāmūnem

270

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Ḫarāb-ı tīşe-i nīreng-i ġayret-āmīzem
Ġarīb-i kūh-kenem ḫāk-i rāh-ı Şebdīzem

2 İki elüñle ṭut ey mey-fürūş-ı ġuṣṣa beni
Ki cām-ı dil gibi ḫūn-ı cigerle lebrīzem

3 Benem ki bir dil-i bī-tāb-ı cān be-kefle henüz
Sihām-ı cūy-ı hezārān-nigāh-ı ḫūn-rīzem

4 Bu dāġ-dāġī-i ḥasretle bir türābam kim
Bahār-i ḥaşre ḳadar rāh-ı ġamda gül-ḫīzem

---

394 269/3a cümle: ḥacle İ2

5 Ḥaḳīr-i nā-kesem ammā şerār-i āhumla
Külāh-ı küşe-i gerdūna cevher-āvīzem

6 Dôlāb-ı zīb hezārān dükān-ı ḫilḳat iken
Ḳumāş-ı kesme-ḫar-i i^{c}tibār-i nā-çīzem

7 ^{c}Aceb mi ẕerre-ṣıfat nā-be-dīd isem ^{c}Avnī
Fidā-yı cāẕibe-i ^{c}aşḳ-i Şems-i Tebrīzem

271

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

(İ2 S.250)
1 Öpsem semen-i sīneñi pīrāhenüñ olsam
Ey serv-i revān ḳoynuña girsem senüñ olsam

2 Yād itmez idüm çāk-i girībān-ı ṣabāḥı
Ey māh bu şeb hāle-i tāb-efkenüñ olsam

3 Cevr itmez idüñ itmesem iẓhār-i maḥabbet
Aḥvālüme raḥm eyler idüñ düşmenüñ olsam

272

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Dāʾimā bir kāfirüñ destinde dil-āzürdeyem
Müslimānlar raḥm idüñ zīrā ġarīb ellerdeyem

2 Ey seḥāb-ı merḥamet Allāh içün bir ḳaṭre ṣu
Ṭoprağından nār-i ḥasret berḳ urur bir yerdeyem

3 Mihr-i rest-ā-ḫīzden süzendeter bir vech içün
Maṭla^{c}-ı ṣubḥ-ı ḳıyāmetden beter bir derdeyem

S.167

---

395 271: —DT

396 271/2a Yād: Bād İ2

4 Ḳabża-i iḥsān ile Allāh ḳaldursın beni
Ḫod-be-ḫod āyīne-i ümmīdüm üzre perdeyem

5 Vāᶜiẓā hengāme-i maḥşerle ḳorḳutma beni
Fikr-i ḳadd-i yār ile ben her zamān maḥşerdeyem

6 Vaḳf-ı zülfüm ᶜAvniyā mümkin mi cemᶜiyyet baña
Mescid-i vīrān-ı ᶜaşḳam kişver-i kāfirdeyem

273

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Baña aġlañ baña kim ḳābil-i dermān degülem
Bende-i bī-hünerem lāyıḳ-i iḥsān degülem

2 Ben senüñ Āb-ı Ḥayāt-ı lebüñüñ teşnesiyem
Ṭālib-i çeşme-i ḥayvān isem insān degülem

3 Bilmem ey kāfir-i bī-dīn ne ḳaçarsın benden
Ben senüñ añladıġuñ gibi Müselmān degülem

4 Ne hirāsān olayum tīġ-i ecelden ey dil
Zaḫm-ı şemşīr-i nigehden bile tersān degülem

5 Bār-i ᶜaḳlı baña taḥmīl büyük cennetdür
ᶜAvniyā ben bilürem ḥaddümi ḥayvān degülem

274

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Helāk-i dīde-i maḫmūr-i sāḳī rind-i ᶜayyāşum
Ḫarāb-ı neşᵓe-i ṣahbā-yı ᶜaşḳam mest-i ḳallāşum

2 Esīr-i ġamzeyem feryāduma ṭaᶜn itme pek zīrā
Ḳażā cellādınuñ ġaddāresi altındadur başum

3 Varup ünsiyyet etmişdür vuḫūş-i deşt-i cennetle
Baña nisbetle ᶜāḳilmiş meger Mecnūn ḳarındaşum

(İ2 S.251)
4 Żiyā-yı ḳadrümi setr itdi ẓıll-ı dāmen-i devlet
O ḫūrşīdem ki mestūr-i ḥicāb-ı perr-i ḫuffāşum

5 Reh-i dil-dārda bir cürᶜanuñ muḥtācıyum şimdi
Beni gör kim ne yerlerde bıraḳmışdur ayaḳdaşum

6 Görüp laḫt-ı dil-i pür-ḫūnumı germ-iştihā olma
Zehirlidür ṣaḳın ey mīhmān-ı ġam benüm aşum

7 Ḫurūşān cūy-bār-i eşk ṭūfān-mā-cerā üzre
Bi-ᶜaynih iki göz bir cisr-i pür-ḫūndur iki ḳaşum

8 Benüm sīnemde gör naḳş-ı ḫırāş-ı tīşe-i ᶜaşḳı
Ser-i ḳabr-i cenāb-ı kūh-kende ᶜAvniyā ṭaşum

275

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Meclis-i ᶜaşḳa ne kāfir ne Müselmān lāzum
Nükte-i vaḥdeti fehm itmege ᶜirfān lāzum

2 Seyf-i ṣārem gibi bir ḳālıb-ı ᶜuryān lāzum
Ehl-i tecrīde ne dāmen ne girībān lāzum

3 Dāmen-i rūy-ı zemīn öyle mülevveṣdür kim
Şüst-şū itmege seylābe-i ṭūfān lāzum

---

397 274/4a: ḳadrümi: ḳadrimi (قدريمي) İ2

4 Ṣadme-i şeş-per-i hicrānuña ṭāḳat mı gelür
Buña ṣabr itmege pūlād gibi cān lāzum

5 Ḳuldur elbet çeker āzāruñı her gāh ammā
Gāh gāh ᶜAvnī-i bī-çāreye iḥsān lāzum

276

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḫākdān-ı ḥasreti eşkümle ġarḳ-āb eyledüm
Teşnegān-ı Kerbelā-yı ᶜaşḳı sīr-āb eyledüm

2 Yād-ı zülfüñle reg-i cānum ṭanīn-endāz olur
Sāz-ı ᶜaşḳa şeh-per-i Cibrīli mıżrāb eyledüm

S.168
3 Çāh-ı dilden āb-ı ġam çıḳmaḳ müyesser olmadı
ᶜÖmr-i ṣad Ḫıżrı resen eflākı dôlāb eyledüm

4 Seyr iden Allāhu Ekber dir şikāf-ı sīnemi
Maᶜbed-i ervāḥ derde vażᶜ-ı miḥrāb eyledüm

5 Ṣanma ḳat ḳat āsmānlardur şināh itdükde ben
ᶜAvniyā baḥr-i ġamı girdāb girdāb eyledüm

277

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.252)
1 İdüp taḳdīre tefvīż-i umūr esbābdan geçdüm
Ümīdüm ebr-i luṭf-ı Ḥaḳdadur dôlābdan geçdüm

2 Gelince vaḳt-i ḥācet geçmedüm ḫāṭırlarından hīç
Anuñ'çün ben de şimdi ḫāṭır-i aḥbābdan geçdüm

[398] 277/1a İdüp: İder DT

3 Ayağum çekdüm artık meclis-i mey-ḫāneden zāhid
Beni nā-pāk ẓann itme şarāb-ı nābdan geçdüm

4 Civār-i āstānuñda hezārān ejder-i ġam var
Ben ey sulṭān-ı ıḳlīm-i kerem ol bābdan geçdüm

5 Vücūdumdur yine üstümde farżān varsa bir sözün
Ṣoyundum ᶜAvniyā ᶜĪsā gibi es̱vābdan geçdüm

278

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

(İ2 S.323)

1 N'ola bed-nām isem āşūb-geh-i maᶜnāyum
Cūş idersem ne ᶜaceb ḫum-kede-i maᶜnāyum

2 İftiḫār eyler isem ṭaᶜn-ı ᶜadū ile n'ola
Ki lisān ẕemmidecek mertebeden ednāyum

3 Dostuñ rāh-güẕārında maḥaḳḳar mūrum
Düşmen-i kīne-verüñ çeşmine ejderhāyum

4 Ey şehenşāh-ı felek ᶜarż-ı celāl itme baña
Ben de bir pādşeh-i kişver-i istiġnāyum

5 Ne ḳadar kemter isem ḳadrümi Cibrīl bilür
ᶜAvniyā ḫāk-i der-i Ḥażret-i Mevlānāyum

279

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Gül gibi kāffeten çāk-i girībān olalum
Rāh-ı yāre dökilüp ḫāk ile yeksān olalum

---

399 278/1 maᶜnāyum; sevdāyum İ2; 278/1 ve 5. beyit İ2'de Kıtᶜa başlığı altında ele alınmıştır.
400 278/5a: ḳadrümi Cibrīl bilür: çarḫ bilür ḳıymetümi İ2

2 Elleri gözleri baġlu bir ālāy müştāḳız
Sürümüzle varup ol āfete ḳurbān olalum

3 Girye-bār olmada cūlar gibi cūş eyleyelüm
Cüst-cū itmede cūlar gibi giryān olalum

4 Dūd-ı feryādla i^{c}lām-ı siyeh-fām açalum
Cünd-i ervāḥ-ı şehīdān gibi pūyān olalum

5 Virelüm cānumuzı yār eger eylerse ḳabūl
Kerbelā-yı ġama dek ḳādime-cünbān olalum

6 Āteş-efşān-ı żamīr olmaġa dāmen dāmen
Cebel-i Ṭūr-i dil-i zārda volḳān olalum

7 Ḳabża-i Ḥaydar-i ^{c}aşḳ ile girüp meydāna
Seyf-i meslūl-i ḥaḳīḳat gibi ^{c}uryān olalum

8 Ser-fürū itmeyelüm ḫusrev-i çarḫa ^{c}Avnī
Ḳoyalum dehri fenā mülkine sulṭān olalum

280

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Görince rūyuñı ey māh çeşm-i giryānum
Ṭutuşdı āteş-i ^{c}aşḳuñla ṣabr ü sāmānum

2 Reh-i melāmete tedbīr var mı gitmemege
Ne çāre pençe-i ḥükmündedür girībānum

3 Niṡār-i rāh-ı ḫayālüñ cevāhir-i eşküm
Fidā-yı deyr-i ġamuñ naḳd-i dīn ü īmānum

S.169; (İ2 S.253)

4 Ġurūr-i ^{c}aşḳla dīdār-cūy-ı cānānum
Ġarīb-i pādşehem kim gedā-yı iḥsānum

5 Çıḳar semāya ḥarāretle pāre pāre olup
Degerse ṭaşa eger sūz-ı dāġ-ı pinhānum

6 Helāk-i pençe-i sīmīnüñem ölümde ne var
Be-ḥaḳḳ-i ḳabża-i ḳudret elüñdedür cānum

7 Yoluñda cān viren āşüfte şehryār ise de
İḥāle-i naẓar-i şefḳat itme sulṭānum

8 Ne ḫoş dimişdi çeküp cāmı sāḳī-i kāfir
Şarāba tevbe idersem eger Müselmānum

9 Bu gösterişle melāᵓik-pesend olup ᶜAvnī
Ḫudā bilür eger insān olursa ḥayvānum

281

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ey ḫoş ol dem ki o meh-pāre ile hem-dem idüm
Sāġar-i mey gibi leb-ber-leb ü dem-ber-dem idüm

2 Baña reşk eyler idi perde-giyān-ı melekūt
Ḥarem-i vaṣlına Cibrīl gibi maḥrem idüm

3 Baḫt-ı deryūze ger der-geh-i iclālüm idi
Devlet-i vaṣluñ ile pādşeh-i ᶜālem idüm

4 Ṣafvet-i meşrebüme ġıbṭa iderdi ḫūrşīd
Bezm-i iḳbālde ben cām çekerdüm Cem idüm

5 Böyle aḥḳar mı idüm hāviye-i firḳatde
Cennet-i ḳurbda ḳadrüm bilinir Ādem idüm

6 Şimdi deryā gibi pür-cūş ü ḫurūşam ᶜAvnī
Bir zamān gül-şen-i vuṣlatda yatur şeb-nem idüm

282

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

1 Cehlümi bilmeyecek mertebe cāhil degülem
Bilürem rütbe-i noḳṣānumı kāmil degülem

2 Terk-i esbāb-ı ṣalāḥ itdigüme ṭa^c^n itme
Bendeyem kesb-i salāḥ itmege ḳābil degülem

3 Farṭ-ı żaᶜf ile o bī-ṭāḳat-ı kem-nāmam kim
İttiḥād-ı nefes ü rūḥa da ḥā'il degülem

4 Öyle bī-dār-i ġamam kim elem-i ḥasretden
Ser be-ḫᵛāb-ı ecel olsam daḫı ġāfil degülem

5 ᶜAlima'llāh ġarażum bir yola ḥāk olmaḳdur
ᶜĀlemüñ devlet ü iḳbāline mā'il degülem

6 Bilürem ᶜilmini taḥṣīl-i merāmuñ ammā
ᶜAvniyā sevmedigüm ᶜilm ile ᶜāmil degülem (tażmīn-i mıṣrā)
(Cenāb-ı Nevres Efendi)

283

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilātün

(İ2 S.254)

1 Öpeydüm ağzını peymāne-i şarābuñ olaydum
Miṣāl-i bāde şekker-ḫā-yı laᶜl-i nābuñ olaydum

2 Hezār cāna deger būs-ı rūḥ-pāre-i pāyuñ
Aṣılmadan mı ḳaçardum eger rikābuñ olaydum

---

401 282/3: —DT, —İ2

3 Degül selām u teveccüh ʿitāba ḳāʾil idüm ben
Felekde ben daḫı tek nāʾil-i ḫiṭābuñ olaydum

4 Ṣafā-yı bāl ile devlet sürer bir ādem olurdum
Derūñde dāḫil-i cemʿiyyet-i kilābuñ olaydum

284

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Ḫalḳ-i beriyye mużṭar ü mecbūr imiş tamām
Bir ḫod-şiʿār fāʿil-i muḫtār bulmadum

2 Gezdüm tamām mülk-i ṭıbāʿ-ı ḫalāyıḳı
Bir ḥaḳ-şinās merd-i vefā-dār bulmadum

3 Sevgend-i ẕāt-ı Ḥaḳḳa ki bu deyr-i şūmda
Şāyān-ı secde bir büt-i ʿayyār bulmadum

4 B'illāh bu deşt-i cān-ver-engīz-i dehrde
İnsān-ı bī-vefā gibi ġaddār bulmadum

5 Sūḳ-i bahāda Yūsuf-ı vaḳtam diyen gibi
Bir ḫod-fürūş şāhid-i bāzār bulmadum

6 ʿAvnī bu çār-sū-yı cünūn iştiġālde
Şāyān-ı iʾtilāf olacaḳ kār bulmadum

S.170

---

[402] 284: —DT

285

Mefā^c^ilün Fe^c^ilātün Mefā^c^ilün Fe^c^ilün

1 Dirīġ o serv-i dil-ārāyı böyle bilmezdüm
Belā-yı ^c^ālem-i bālāyı böyle bilmezdüm

2 Dem-i viṣālde maḥcūb-ı nāz ḳıldı beni
Ṭabī^c^at-ı dil-i şeydāyı böyle bilmezdüm

3 Dü-dest ü ser be-zemīn olmamaḳ naḳīże imiş
Efendi resm-i temennāyı böyle bilmezdüm

4 Leb-i nigār beni telḫ-kām-ı merg itdi
Kerāmet-i dem-i ^c^Īsāyı böyle bilmezdüm

5 Mücerribān-ı umuruñ kelāmı gerçek imiş
Yalan didükleri dünyāyı böyle bilmezdüm

6 Tamām nā^ɔ^ire-i ^c^aşḳ imiş cihān ^c^Avnī
Muḥīṭ-i berḳ-i tecellāyı böyle bilmezdüm

286

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

1 ^c^Ālem tamām maḥşer-i kām olsa istemem
Her ẕerre bir cemāl-i merām olsa istemem

2 Bir yerde püşt ü pā zen-i dehrem ki ye^ɔ^sile
Gerdūn baña güzīde maḳām olsa istemem

(İ2 S.255)

3 Müstaġnīyüm o rütbe ki ṣad Yūsuf-ı zamān
Der-gāh-ı ^c^uzletümde ġulām olsa istemem

4 Nā-kāmī-i tamām ile ḫoşnūd-ı ḥasretem
Baḫt-ı saʿīd-i emrüme rām olsa istemem

5 ʿAvnī felekde neşʾe ümīd itmedüm henüz
Mihr-i münīri bezmüme cām olsa istemem

287

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Emüp laʿlüñ ḫayāl-i ḫaṭṭ-ı şeb-fām itmeden geçdüm
Sebīl-i çeşme-i ḥayvānda aḫşām itmeden geçdüm

2 Nesīm-i āh öñünde ebr-i deryā-bār-i yeʾs oldum
Buḫār-i cūddan ceẕb-i nem-i kām itmeden geçdüm

3 Düşüp ḫāşāk-ı cismüm cūy-ı eşk içre revān olsa
Ben ey naḫl-i kerem sāyeñde ārām itmeden geçdüm

4 Baña vāfir göreñ çekdürdi devr-i rūzgār āḫir
Bu baḥr-i ġamda istidʿā-yı eyyām itmeden geçdüm

5 Beni dīnden geçirmek fikr-i bīcāsından el çeksün
O kāfir-gīşe ben teklīf-i İslām itmeden geçdüm

6 Geçirmişsüñ raḳībi tīġ-i ġamdan ʿīd-i vaṣluñda
Bu ḥayṣiyetle ben ʿömrümde bayrām itmeden geçdüm

7 Aḥibbā cām arar kendilerinden geçmege ʿAvnī
Ben ammā ārzū-yı gerdiş-i cām itmeden geçdüm

---

[403] 286/4: —Īl

288

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Nār-i ḥasretle dāġ dāġ dilüm
Ṣūret-i gül-nihāl bāġ dilüm

2 Ḥüsn-i Yūsuf olursa şemm itmem
O ḳadar mest-i bī-dimāġ dilüm

3 Ṭutuşup her nefes yanar tüterüm
Āteş-i ^{c}aşḳla ocaġ dilüm

4 Dāġ-ı ^{c}aşḳuñla lāle-pūş-ı ġam
Şu^{c}lesi āl bir çerāġ dilüm

5 Yolumuz dā$^{\supset}$im-i belāya çıḳar
N'eyleyem peyrev-i sürāġ dilüm

6 ^{c}Avniyā dünyāya ser-fürū itmem
Mālik-i devlet-i ferāġ dilüm

S.171

289

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Küşte-i şemşīr-i hicrān oldıġum demdür bu dem
Ḫūn-ı ḥasret ile ġaltān oldıġum demdür bu dem

2 Allar giydüm ser-ā-pā ^{c}īd-i ekberdür bu gün
Ḫāk-i pāy-ı yāre ḳurbān oldıġum demdür bu dem

3 Şādmān olsun ^{c}adū ^{c}īd eylesün baḫt-ı siyāh
Mātem-i firḳatle giryān oldıġum demdür bu dem

4 İşti^{c}ālümden ṣaḳunsun kār-gāh-ı nüh ṭıbāḳ
Āteş-i hicrem fürūzān oldıġum demdür bu dem

5 ^{c}Avniyā çeşmüm gibi ḳan aġlasun ṣubḥ u ṭañ
Reh-rev-i şām-ı ġarībān oldıġum demdür bu dem

290

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Ṭarīḳ-i şekvenüñ bir kere mesdūd oldıġın bilmem
Efendi kimsenüñ ^{c}ālemde ḫoşnūd oldıġın bilmem

2 ^{c}Acāʾib ẓıll-i ^{c}ālem-gīrdür ebr-i siyāh-ı ġam
Ki teʾs̱īrātınuñ bir yerde nā-būd oldıġın bilmem

3 Meserret-nām bir şūḫ-i dil-ārā var imiş dirler
Ben ol āvārenüñ dünyāda mevcūd oldıġın bilmem

4 Efendi Zeyd ü ^{c}Amrüñ lāfına ṣarf-ı ḥayāt itme
Bu jengārī bināda bāb-ı maḳṣūd oldıġın bilmem

5 Lisān-ı ḫalḳa düşmiş dāstāndur ol perī ammā
Temāşā-gāh-ı ^{c}uşşāḳ içre meşhūd oldıġın bilmem

6 Ben ey naḫl-i kerem farḳ-i gedāyān-ı viṣāl üzre
Ẓilāl-i luṭfuñuñ bir kerre memdūd oldıġın bilmem

7 Ümīd-i menfa^{c}atden geç eger kār itmek isterseñ
Bu sūḳ-i pür-ziyāndan ^{c}Avniyā sūd oldıġın bilmem

291

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.257)

1 Ḥüsni insān ṣūretinde gösterüp ṣun^{c}-ı ḳadīm
Ḥayretinden oldı dū-çār-i cünūn ^{c}aḳl-ı selīm

2 Düşse eşküm dūẕaḫa ^{c}aks itse āhum Cennete
Nār olur gül-nār-i Firdevs āb olur nār-i Cehīm

3 Görmedi çār ümmehāt-ı ḫāk-dān eşküm gibi
Genc-i nüh eṣdāf-ı gerdūn içre bir dürr-i yetīm

4 Ṭıfl-ı maḳṣūd olmadı gehvāre-pīrāy-ı vücūd
Şūy-ı isti^{c}dād ^{c}anīn māder-i himmet ^{c}aḳīm

5 ^{c}Avniyā la^{c}lüm sorarsañ bir ḳadeḥ mey iç dimiş
Pek büyük sevgend-i teklīf itdi v'allāhü'l-^{c}aẓīm

292

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Da^{c}vī-i ^{c}aşḳa ne i^{c}lām u ne ḥüccet lāzum
Yaluñız beẕl-i vücūd itmege himmet lāzum

2 Levh-i dilde ẓuhūr itmege naḳş-ı dīdār
Reng-i āyīne-i vaḥdet gibi ṣafvet lāzum

3 Dil-i maḫzūnı ḳoyup der-be-der olma ey ġam
Pādşehsüñ saña temkīn ü mehābet lāzum

4 Bezm-i ^{c}irfānumuza bī-edeb olma dāḫil
Şā^{c}ire ḥüsn-i naẓar bādeye ḥürmet lāzum

5 Avniyā terbiyet-i nefsüñ içündür ṭāᶜat
Yoḳsa Allāha ne ṭāᶜat ne ᶜibādet lāzum

S.172

293

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Sāḳī şarāb ṣun ki ḫarāb olmaḳ isterem
Tā ḫāk olınca mest-i şarāb olmaḳ isterem

2 Ey ġamze ey kirişme vü nāz ey nigāh-ı mest
Geldüm şehīd-i tīġ-i ᶜitāb olmaḳ isterem

3 Ey rūzgār devlet-i pā-būsa irmege
Luṭf it ki rāh-ı yāra türāb olmaḳ isterem

4 Maḥşerde götürüp seni ey āftāb-ı nāz
Ḥāżır-cevāb-ı rūz-ı ḥisāb olmaḳ isterem

5 Düşdüm çerāġ-ı ᶜaşḳuña pervāneler gibi
Bu sūz u tāb içinde kebāb olmaḳ isterem

6 Āyīne-i taṣavvur-i dil-dāre girmege
ᶜAvnī ḫayāl-i perde-i ḫᵛāb olmaḳ isterem

294

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

(İ2 S.258)

1 Genc-i dilümi mülk-i Süleymāna degişmem
Vīrānemi maᶜmūr-i Rıḍvāna degişmem

2 Bir sāġara almam şu doḳuz cām-ı sipihri
Ben gerdiş-i peymāneyi devrāna degişmem

3 Bir kerre o cÎsā-dem ile hem-dem olaydum
Yek-laḥẓa mülāḳātumı biñ cāna degişmem

4 Ol şūḫ-i şeng ṣunduġı zehr-āb-ı citābuñ
Bir ḳaṭresini çeşme-i ḥayvāna degişmem

5 cAvnī benem ol Enverī-i Rūm ki ḥālā
Bir beytümi biñ kişver-i Īrāna degişmem

(İ2 S.349)

295

Mefcūlü Fācilātü Mefācīlü Fācilün

1 Nā-maḥrem-i Berehmen ü şeyḫ-i mücāvirem
Ṣānkim cihānda ben ne Müselmān ne kāfirem

2 Bir yerde kim revān alınur anda cān-fürūş
Bir yerde kim belā virilür anda ḥāżırum

3 Hīç itmedüm ḫalāyıḳ-i cālemle imtizāc
Gūyā ki başḳa yerden alınmış canāṣırum

4 Dünyādan inṣırāf-ı nigāhum cabeṣ degül
Ben kā'ināta dīde-i dīgerle nāẓırum

5 Tensīḳāne cālem-i caşḳ oldıġum zamān
Mollā-yı kār-dān cünūndur müşāvirüm

(İ2 S.349)

296

Mefācilün Fecilātün Mefācilün Fecilün

1 cArūs-ı dehr ile b'illāh izdivāc idemem
Ben ol cacūz-ı mucizle imtizāc idemem

404 295/2a: Bir yerde: Öyle bir yerde DT

2 Melāẕ-ı ᶜālem iken bāb-ı ḳāḍī'ü'l-ḥācāt
Felekde kimseye iẓhār-i iḥtiyāc idemem

3 Metāᶜ-ı kāsid-i iḫlāṣ bir zamān aranur
Telāş-ı bī-maḥal-i ḫᵛāhiş-i revāc idemem

4 Bu derd-i ᶜaşḳla bī-tāb olup helāk olurum
Dil-i nizārumı minnet-keş-i ᶜilāc idemem

5 Ġarīb-i dürr-i yetīmem yem-i ġamam ᶜAvnī
Ki derc-i aᶜẓam-i gerdūna indirāc idemem

S.173; (İ2 S.350)

297

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Vech-i dīdāruñı ṣūret-dih-i imkān ṣandum
Ey melek-çihre perī-ḫū seni insān ṣandum

2 Cism-i nā-būdumı ber-bād idicek ṣarṣar-i āh
Kendümi taḫt-ı revān üzre Süleymān ṣandum

3 İᶜtiḳāduñ yoġimiş maġfiret-i tevvāba
ᶜAfv idersin seni ey ḫᵛāce Müselmān ṣandum

4 Çāk idüp sīnemi bir göstere yazdum b'illāh
Cism-i ᶜuryānını gördüm o mehi cān ṣandum

5 ᶜAvniyā cürm ü günāhum bu ki bāb-ı Ḥaḳda
Şīve-i ṭāᶜati ser-māye-i ġufrān ṣandum

NŪN

298

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Yanarken āteş-i ḥasretle yanduḳ yeʾs berdinden
Ḫaberdār olmaduḳ dehrüñ ne germinden ne serdinden

2 ʿAceb ṣaḥrā-yı āteş-ḫākdur deşt-i maḥabbet kim
Şihāb-ı şuʿle ḳalḳar ḫāk-i pāy-ı reh-neverdinden

3 Yeter duḫt-i rez ü sāḳī saña bu bezm-i devrānuñ
Ne nisvānından istidʿā-yı imdād it ne merdinden

4 Girāndur ol ḳadar kim ḫāk-i pāk-i meşhed-i ʿāşıḳ
Döner ḳāf-ı felek ṣaḥrāya ḥaml-i ẕerre gerdinden

5 Çekil bir küşe-i tenhāya rāḥat bulmaḳ isterseñ
Cihānuñ fāriġ ol ṣulḥ u ṣalāḥından neberdinden

6 Gel ey sāḳī ki sensüz ḫūn ile ṭolmış yatur ḫumlar
Şarāb-ı erġuvānī zaʿferān-reng oldı derdinden

7 Ġam-ı çeşm-i kebūd ü ḥasret-i zülf-i siyāhuñla
Sirişk-i al aḳar ʿAvnī-i zāruñ rūy-ı zerdinden

299

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Naḳş-ı ḫaṭuñ mecālī-i evhāma düşmesün
Ẓulmāt-ı fitne kişver-i İslāma düşmesün

2 Pür-dāmdur fezā-yı çerā-gāh-ı kāʾināt
Ḥıfẓ it ḥamāme-i dili bir dāma düşmesün

---

[405] 299: —DT, —İ2

3 Keşti̇̄-i vaᶜdi ḳullarına gör rūzgārda
Girdābe-i teᶜāḳub-i eyyāma düşmesün

4 Dīvān-ı maᶜdeletde girībānı kimsenüñ
Ser-pençe-i ḫaşiyyet-i ḥükkāma düşmesün

300

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Çıḳsam bu tengnā-yı sipihr-i mażīḳden
Cānum ṣıḳıldı ġayrı bu zindān-ı żīḳden

2 Gelmez kenār-i ṣaḥve giriftār-i ᶜaşḳ olan
Mümkin degül ḫalāṣ bu baḥr-i ᶜamīḳden

3 Nār-i maḥabbetüñle yanan mübtelā-yı ġam
Ḫoşnūd olur belā-yı ᶜaẕābü'l-ḥarīḳden

4 Ṭaᶜn itme ıżṭırābuma ben ᶜaşḳ esīriyem
Tedbīr-i ᶜāfiyet mi umarsuñ ġarīḳden

5 Her laḥẓa bir Ḫalīli atar nār-i ḥasrete
Bir farḳı var mıdur felegüñ mancınīḳden

6 Gör vech-i pāk-i dil-beri gūyā ki ẕü'l-celāl
ᶜArż-ı cemāl ḳıldı ḥicāb-ı raḳīḳden

(İ2 S.259)

7 Tā ḥaşre dek mezārum olur reşk-i bāġ-ı ḳuds
Bir sāye düşse tā ki o serv-i reşīḳden

8 ᶜAvnī ki Kaᶜbe-cūy-ı viṣālüñdür ey ṣanem
Yüz biñ ḳażāya uġrasa çıḳmaz ṭarīḳden

---

406 300/5: 6 DT, İ2
407 300/6: —İ1

9 Ma^{c}nā bu heşt beyt-i cedīdi ṭavāf idüp
Rūḥ-ı kül āferīn dedi Beytü'l-^{c}atīḳden

301

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Şūriş-i eşküm ki mevc-engīz olur zencīrden
Lücce-i ḥasret cünūn-āmīz olur zencīrden

2 Ehl-i dil ḥükm-i cünūn-ı ^{c}aşḳ-i māder-zād ile
Ṭıfl iken müştāḳ-i dest-āvīz olur zencīrden

3 Ḳılsa mecnūnān-ı ^{c}aşḳ-i yār is̱bāt-ı vücūd
Ṣaḥn-ı dünyā deşt-i rest-ā-ḫīz olur zencīrden

4 İmtidād-ı iştiyāḳ-i Ḳaysı seyr it kim henüz
Bāng-i yā Leylī ḳıyāmet-ḫīz olur zencīrden

5 ^{c}Avniyā teʾs̱īr-i tāb-ı āteşīn-elfāẓ ile
Ḫāme-i ḥikmet cevāhir-rīz olur zencīrden

S.174

302

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Görinürsün de nigāh eylemesünler dirsin
Öldürürsün bizi āh eylemesünler dirsin

2 Batmamaḳ şarṭı ile baḥra dökersin ḫalḳı
Yine icrā-yı şināh eylemesünler dirsin

3 Dār-i iḥsānuña Şeyṭān gibi derbānlar alup
Kimseler ġayre penāh eylemesünler dirsin

4 Fitneler ẓāhir idersin ser-i zülfüñde yine
Ḥāl-i ^{c}Avnīyi tebāh eylemesünler dirsin

303

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Olup ḫūy-kerde-ten ol nev-ḫaṭ-ı maġrūr şerminden
Serāb-ı ġayret olsun çeşme-i kāfūr şerminden

2 Havā-yı serd imiş tāb-ı naẓar bāġ-ı cemālinde
Açılmaz kimseye ol gül-nihāl-i nūr şerminden

3 Görürse mihr-i maḥşer-i şems-i rūyuñ zīr-i zülfüñde
Olur ẕeyl-i pür-Cibrīl ile mestūr şerminden

4 Lisān-ı dilde bir daᶜvā-yı Ḥaḳ var kim ẓuhūr itse
Eneʻl-bāṭıl diyüp ber-dār olur Manṣūr şerminden

(İ2 S.260)

5 Tecellā-yı cemālüñ perde-sūz-ı istitār olsa
Geçer taḥteʻṡ-ṡerāya āftāb-ı Ṭūr şerminden

6 Fürūġ-ı ᶜārıżuñla ḫāk-dān-ı ḫuldı pür-nūr it
Disün يا ليتني كنت ترابا ḥūr şerminden

7 Cenāb-ı Ḥaḳḳınuñ āṡārını gördükce ey ᶜAvnī
Helāk-ı neng olur çoḳ şāᶜir-i meşhūr şerminden

304

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Gel ser-i ḳabrümde ṭur bir laḥẓa ey sīmīn-beden
Nūrdan bir serv dikmişler ḳıyās itsün gören

408 303/3: —İl

409 303/6b 78/Nebe, 40" Çünkü Biz size yakın bir azabı ihtar ettik. O gün kişi ellerinin önceden gönderdiğine bakacak ve kâfir ise: Ah ne olurdu ben bir toprak olsaydım"

2 Maᶜnevī emvātdur dünyāda cümle zindegān
Herkesüñ dūşunda iç gözden kefendür pīrehen

3 Cāme giydürmeñ baña dībā-yı Firdevs olsa da
Ben şehīd-i tīġ-i ᶜaşḳam iḳtiżā itmez kefen

4 Ṣanma evlād-ı zinādur hep mevālīd-i s̱elās̱
Meẕheb-i gerdūnda cā'iz heft merd ü çār zen

5 Naḳş-ı nā-būdum ki mir'āt-i vücūduñdur senüñ
Cilve-güster bende sen maᶜdūm-ı muṭlaḳ sende ben

6 Yārsiz ᶜAvnī baña mey-ḫāne dūzāḫ-zār olur
Yārden mehcūr olan ᶜuşşāḳa ġurbetdür vaṭan

305

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Nāya döndi cism-i zārum āh ü efġān itmeden
Baḳ beni ᶜaşḳuñ neye döndürdi nālān itmeden

2 Ḳorḳarum ey Müslimānlar ol beni kāfir ḳılur
Yoḳsa ben ol kāfiri geçdüm Müselmān itmeden

3 Mū-miyān-ı yāri zāhid bī-vücūd eyler ḳıyās
Müslimān olsun mı kāfir ġayba īmān itmeden

4 Burc-i āġūşumda pertev-pāş idi ol mihr-i nāz
Ṣubḥ-ı nev-rūz-ı ezel çāk-ı girībān itmeden

5 ᶜAvnī tīr-i ġamze deldi sīnemi āzārdan
Olmayor bī-zār o kāfir mā-cerā-ḳan itmeden

S.175

306

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

1 Gehī zünnār-i zülfüñ gāh ruḫsāruñ ^c^ıyān olsun
Müselmān kāfir-i güm-rāh kāfir Müslimān olsun

2 Sirişk-i terleri ḥālā revāndur fī-sebīli'llāh
Şehīdān-ı ġamuñ rūḥ-ı revānı şādmān olsun

(İ2 S.261)

3 Göñül ister misin kim meyl-i güftār eyleyüp ol māh
Kelīm-i bezm-gāh-ı lā-mekānı bī-zebān olsun

4 Ḫudā luṭf itmeden olmaz hedef-res nāvek-i tedbīr
Dilerse ser-te-ser dünyā vü mā-fīhā nişān olsun

5 Esīr-i pençe-i ḥükm-i ḳaderdür herkes ey ^c^Avnī
Gerek dervīş-i bī-sāmān gerek şāh-ı cihān olsun

307

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

1 Mūsā-yı vaḳt olursa daḫı bī-zebān olur
Ḫalvet-sarāy-ı bezm-i dile tercemān olan

2 Nisbet olınsa luṭfuña miḳdār-i ārzū
Nā-kāmdur be-ḥaḳḳ-i Ḫudā kāmrān olan

3 Rāh-ı belāda ṣūret-i seng-i mezār olur
Dehr-i denīde ṭālib-i nām ü nişān olan

410 307/1: İ2'de 3. beyit
411 307/2: 1. beyit İ2'de

4 Virmez vücūd-ı naḳş-ı ḥurūf-ı ḫalāyıḳa
Maᶜnī-şinās-ı nüsḫa-i kevn ü mekān olan

5 Āgāh olursa meẕheb-i sāġar-fürūşdan
Añlar ne kāfir oldıġunı Müslimān olan

6 Bulmaz ḫalāṣ zaḫme-i tīġ-i memātdan
Mihmān-sarāy-ı dehre ḳonup mīhmān olan

7 Yek cürᶜa cām-ı luṭfına cānlar fedā ider
Ḫᵛāhiş-ger-i şefāᶜat-i peyġāmberān olan

8 Geçmek gerek libās-ı vücūduñdan ibtidā
ᶜAvnī-i cān-sipār gibi pehlevān olan

308

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Yāre fāş et rāzuñı ammā zebānuñ ṭuymasun
Güft-gū-yı vuṣlatı rūḥ-ı revānuñ ṭuymasun

2 Şöyle bī-hūş ol kemāl-i mestī-i vuṣlatda kim
Yār āġūşuñda yatsun cism ü cānuñ ṭuymasun

3 Öyle mest ol yād-ı yār ile dem-i āḫirde kim
Ḍarb-ı tīġ-i mergi cism-i nā-tüvānuñ ṭuymasun

4 Geşte-i ᶜaşḳ ol velīkin öyle bī-rūḥ olma kim
Ẕevḳ-i pā-būs-ı nigārı üstüḫᵛānuñ ṭuymasun

5 Reng ü būdan telḫ ü şīrīnden olup āsūde ḥis
ᶜAvniyā bir bāde nūş it kim dehānuñ ṭuymasun

---

412 307/8: —İ2

309

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

(İ2 S.262)

1 Ġamze gelsün tīġ-i ḫūn-pālāya ḥācet ḳalmasun
Devlet öldürsün bizi a^cdāya ḥācet ḳalmasun

2 Rūḥ vir āb-ı ḥayāt-ı la^cl-i nābuñla bize
Ḫıżra minnet düşmesün ^cĪsāya ḥācet ḳalmasun

3 Ben ḥelāl itdüm saña ey çeşm-i ḫūnī ḳanumı
Şer^c-i istiġnādan istiftāya ḥācet ḳalmasun

4 Zīr-i zülfüñden çıḳar göster iki ruḫsāruñı
Rūz ü şeb mihr ü meh-i ġarrāya ḥācet ḳalmasun

5 Bāġ-ı ḥüsnüñden bu gün ^cAvnīye vir bir berg-i sebz
Ṣad-hezārān gül-şen-i ferdāya ḥācet ḳalmasun

310

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

1 La^cl olur ḫāk-i Badeḫşān āb ü tāb-ı bādeden
Cān bulur seng-i Yemen feyż-i niṣāb-ı bādeden

2 Ḫırḳa-i şeyḫü'l-ḥarem dāmān-ı Yūsuf-ṭal^catān
Çākdur ser-pençe-i taḳvā ḫarāb-ı bādeden

S.176

3 Āḫiret ḥaḳḳın ḥelāl itsün bize pīr-i muġān
Ṣormasunlar rūz-ı maḥşerde ḥisāb-ı bādeden

4 Āsmān-ı neş^ɔedür mey-ḫāne anda māhlar
İḳtibās-ı nūr iderler āftāb-ı bādeden

---

413 310/5: —İ2; 4a-5b İ2'de 4.beyit; 4b-5a: —İ2

414 310/1b niṣāb: ḥicāb İ2

5 Geçmeyüz ^{c}işret-sarāy-ı sīnede ḳan olsa da
La^{c}l-i nāb-ı yārdan yāḳūt-ı nāb-ı bādeden

6 Mā-verā-yı nüh ṭıbāḳ-i ^{c}aḳla mümkindür nigāh
Çeşm-i dil feyż-i naẓar bulsa ḥabāb-ı bādeden

7 ^{c}Avniyā gül-gūn-ı devlet ^{c}arṣa-i iḳbālde
Tīz-terdür neşʾe-i pā der-rikāb bādeden

311

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Bir sūzla āh eyle ki eflāk ṭutuşsun
Āb āteşe dönsün küre-i ḫāk ṭutuşsun

2 Bir ^{c}arż-ı cemāl eyle ki tā bāriḳa senden
Āyīne-i ḫāṣiyyet-i idrāk ṭutuşsun

3 Bir mey içürüñ zāhide kim tāb u tefinden
Destār-i şerīfindeki misvāk ṭutuşsun

4 Ney-zen es̱er-i sūz-i dil-i zārumı añsun
Ney perde-i āhengi idüp çāk ṭutuşsun

5 ^{c}Avnī baḳalum kim yanacaḳ kim yaḳacaḳdur
Āteşler ile āh-ı şerernāk ṭutuşsun

312

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.263)

1 Berḳ-i pinhān-dilem teʾs̱īr-i nārumdan ṣaḳın
Nār-i ^{c}aşḳam şu^{c}le-i nā-āşkārumdan ṣaḳın

2 Bir perī żabṭ eylemişdür çeşm-sār-i dīdemi
Ey beyābān-pūy-ı ḥasret çeşmsārumdan ṣakın

3 Ey selāmet-cūy-ı cān ġafletle gelme yanuma
Ḳulzüm-i bī-ḳaᶜr-i āşūbam kenārumdan ṣakın

4 Bār olur şāyed türāb-ı pāy-ı maḥşer-ḫīzüñe
Serv-i nāzum sāye-i seng-i mezārumdan ṣakın

5 Ḳırma bu cām-ı dil-i ᶜAvnīyi seng-i cevrle
Zīnhār ey ṭıfl-ı nāzum inkisārumdan ṣakın

313

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Bir āteş ol ki nūr ü duḫānuñ görinmesün
Dāġ-ı derūn gibi lemeᶜānuñ görinmesün

2 Mirᵓāt-ı kāᵓināt-nümā-yı ḥaḳīḳat ol
Ammā nişān-ı āyine-dānuñ görinmesün

3 Bir ṣafvet iktisābına saᶜy et ki rūḥ-veş
Cism-i cihān içinde mekānuñ görinmesün

4 Öyle nühüfte ol ki mis̱āl-i dehān-ı yār
Rāzuñ degül vücūd-ı ᶜiyānuñ görinmesün

5 Peyk-i nesīm-i müjde-i vaṣl-ı nigār-veş
ᶜĀlemde ṣūret-i cevelānuñ görinmesün

6 Āyīne-i sipihri siyāh eylesün tamām
Ey nār-i sīne dūd-ı fiġānuñ görinmesün

7 Ey māh nūr-i ᶜārıżuñ olduḳça āşkār
Mümkin midür ki tār-i miyānuñ görinmesün

8 Dünyāda öyle maḥv-ı vücūd eyle kim göñül
Maḥşer güninde nām u nişānuñ görinmesün

9 Dikdür efendi çāk-ı libās-ı ^{c}aşḳuñı
Cem^{c}iyyet-i edebde fülānuñ görinmesün

10 Bir kāra i^{ɔ}tilāf ile dem sür ki ^{c}Avniyā
Sūḳ-i fenāda sūd u ziyānuñ görinmesün

S.177

314

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Kebūdī cāmeler giyseñ felekde āya beñzersin
Tecerrüd eyleseñ mihr-i cihān-ārāya beñzersin

(İ2 S.264)

2 Yeşil ferrāce giyseñ ġoncasın ey lāle-rū ammā
Gülüp açıldıġın demler gül-i zībāya beñzersin

3 Ṣarı dībā giyüp ḳızduḳça rūyuñ tāb-ı ṣahbādan
Gözüm nergislik içre lāle-i ḥamrāya beñzersin

4 Siyeh-pūş oldıġınca ey tenüñ āb-ı ḥayāt-ı ḥüsn
Sevād-ı mıṣra^{c}-ı mevzūndaki ma^{c}nāya beñzersin

5 Giyüp al gülli dībā reng reng olduḳça ruḫsāruñ
Gül-istān-ı ḫayāl-i ^{c}Avnī-i şeydāya beñzersin

315

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Ṣorarsañ mihr-i maḥşerle medār-i iltibāsumdan
Anı tenvīr ider her lem^{c}a kim ḳalḳar libāsumdan

---

[415] 313/9: —DT, —İ2

2 Uşandum Ka[c]be-i züvvār-i ālām olmadan ġayrı
Yıkılsam bārī ḳaṣr-i himmet-āsā tā esāsumdan

3 Ben ol bī-ṭāli[c]üm kim vāye-cūy-ı nūr-i kām olmam
Eger mihr-i ḳıyāmet ṭoġsa cīb-i iltimāsumdan

4 Ḫayālümden olurken lāle-ḫīz ol gül-şen-i [c]iffet
Gül-i vaṣlı [c]aceb ṣolmaz mı germī-i temāsumdan

5 Henüz ol şu[c]le-pūş [c]ālem-i envār-i faḳrum kim
Güneş bir rīzedür fersūde-eczā-yı pelāsumdan

6 Feżā-yı dilde bir vīrān-sarāy-ı ser-i [c]aşḳum kim
Ḳażā gencīne-cūy-ı [c]āfiyetdür indirāsumdan

7 Ser-ā-pāy-ı vücūdum ol ḳadar müstaġraḳ-i dīdār
Ki hep nūr-i baṣar peydā olur [c]Avnī ḥavāsumdan

316

Fā[c]ilātün Fā[c]ilātün Fā[c]ilātün Fā[c]ilün

1 Geçmeyince izdiḥām perde-i te[ɔ]vīlden
Vech-i ma[c]nā keşf olınmaz ṣūret-i temşīlden

2 Yād-ı la[c]lüñle ben āh itdükçe dāmānumda eşk
Āb-ı ḥayvāndur ki cūş eyler dem-i Cibrīlden

3 Ḫ[v]ābdan bīdār idermiş ey ḳıyāmet-ḳadd seni
Āh-ı [c]āşıḳ farḳ olınmaz ṣūr-i İsrāfīlden

4 Lā-cerem ṣūret-pezīr-i intiẓām olmaz kemāl
Def[c]alarla geçmeyince ḥadde-i tebdīlden

---

416 315/6: —İ2

5 Āferīn şemʿüñ kemāl-i himmet-i vālāsına
Geçdi başından velīkin geçmedi iklīlden

6 ʿAvniyā maʿnā-şinās-ı āyet-i tevḥīd olan
Ḳulḳul-i mīnāyı tefrīḳ eylemez tehlīlden

317

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

(İ2 S.265)
1 Mīhmān-ı ġamı kim lāyıḳ-i ḳūt eylersin
Aña maġz-ı ser-i ʿuşşāḳuñı Lūt eylersin

2 Bu tecellī ile isterseñ eger Ehrimeni
Ḳābil-i cevher-i sırr-i melekūt eylersin

3 Perde-i ṭurreden eylerseñ eger ʿarż-ı cemāl
Mülk-i nāsūtı ser-ā-ser ceberūt eylersin

4 Şemʿ-i maḥşer der-i iclālüñe ḳandīl olsa
İnṭıfā-yāfte-i bād-ı bürūt eylersin

5 Vaḳt-i hicrānda şikāyetler idersin ʿAvnī
Ṣoñra ol ẓālimi gördükde sükūt eylersin

S.178

318

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Berḳ urur şuʿle-i ġam sīne-i sūzānumdan
İstiʿāẕeyle geçer bād-ı ṣabā yanumdan

2 Benem ol germ-i rū-bādīye-i himmet kim
Şemʿ-i ḫūrşīd söner cünbiş-i dāmānumdan

3 Nice ḳan aġlamıyam kim gözümüñ yaşı siler
Tīġüñüñ dökdigi ḳanı ten-i ʿuryānumdan

4 Dāġ-ı ḥasretle o fānūs-ı ḫayālem ben kim
Al güller ṣaçılur yerlere devrānumdan

5 Teb-i hicrüñle ser-ā-pā bedenüm āteşdür
Tīġüñ āteş kesilür geçse eger ḳanumdan

6 Nūḥ-ı ᶜaşḳum ki benüm fülk-i dilümden ġayrı
Kimse bir ḳaṭre żarar görmedi ṭūfānumdan

7 Ölürüm sūzen-i müjgān-ı Mesīḥ olsa bile
Ḫār-i āzār-i nigārı çıḳaran cānumdan

8 Ṣadr-i pür-ḫūn-ı şafaḳda gül-i ḫurşīd gibi
Bellüdür dāġ-ı dilüm çāk-ı girībānumdan

9 ᶜAvniyā cevher-i cāndur ki müẕāb olmışdur
Ṣanma ḳanlar dökilür dīde-i giryānumdan

319

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 İşte āteşlere düşdüm ruḫ-i pür-nūruñ içün
Eridüm mūm gibi gerden-i kāfūruñ içün

(İ2 S.266)

2 Ḫūn-ı dil nūş iderem ġamzelerüñ yādı ile
Mest-i bī-tāb-ı ġamam dīde-i maḫmūruñ içün

3 Elde bir şīşe-i nāmūs idi mevcūd ḳalan
Ṭaşa çaldum anı da sīne-i billūruñ içün

4 Sāḳiyā duḫter-i rezden bizi maḥrūm itme
Rūḥ-ı pāk-i peder ü māder-i maġfūruñ içün

5 Bende ᶜAvnī gibi ᶜayyāş-ı ciger-ḫūn oldum
Nigeh-i mest-i ḳażā meşreb-i maġrūrun içün

320

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Bir kimsenüñ ġamuñla işi müşkil olmasun
Ey māh düşmenüm de saña māʾil olmasun

2 Öldür saña ʿalāḳa iden ehl-i dilleri
ʿĀlemde kimse vuṣlatuña nāʾil olmasun

3 Yaḳ nār-i ġayretüñle libās-ı vücūdumu
Vuṣlat deminde beynümüze ḥāʾil olmasun

4 İster misin maḳāline biñ cān fedā olup
Ol āftāb-ı nāz yine ḳāʾil olmasun

5 ʿAvnī görince ṭurra-i şeb-fām-ı dil-beri
Ḳābil midür ki mihr-i ḫıred zāʾil olmasun

321

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Dāʾim o bütüñ ġamzesi pür-şūr görinsün
Cellād-ı ḳażā dest-i be-sāṭūr görinsün

2 İster misüñ ey dil açılup perde-i pendār
Kāfir bile hem-naġme-i Manṣūr görinsün

3 Mey-ḫāne-i vaḥdetde o ser-mest-i mey ol kim
Ḫūrşīd ü ḳamer çeşmüñe pür-nūr görinsün

4 Şeh-bāz-ı nigeh evc-i ḳażādan süzilince
ʿAnḳā daḫı hem-ḥālet-i ʿuṣfūr görinsün

5 Mirᵓāt-i felek ᶜaks-i tecellā-yı ruḫuñla
Ṭūfān-ı ḳıyāmet gibi pür-şūr görinsün

6 Bu mey-kede-i ᶜaşḳa gelen rind-i melāmet
Maᶜnāda Süleymān ise de mūr görinsün

7 ᶜAvnī yine ṭoġsun o ḳamer-rūy-ı tecellī
Nūruyla cihān āyine-i Ṭūr görinsün

S.179

322

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

(İ2 S.267)

1 Küfr-i zülfüñ ebruvānuñ ᶜarż-ı āşūb eylesün
Şeyḫi deyre kāfiri miḥrāba mensūb eylesün

2 Nūr-i rūy-ı yārdan bir ẕerre alsun āftāb
Vām-ı çendīn sāle-i mehtāba maḥsūb eylesün

3 Ey fürūġ-ı nār-i ᶜaşḳ ister misin ḫāṣiyyetüñ
Dāġ dāġ derd idüp ᶜĪsāyı Eyyūb eylesün

4 Öyle bir āteşle yan kim gelmeden yevmü't-tenād
İḥtirāḳın mihr-i rest-ā-ḫīzi maḥcūb eylesün

5 Sevdigüm ister misin kim āb ü tāb-ı peykerüñ
Yūsufı çāh-ı zenāḫdānuñda Yaᶜḳūb eylesün

6 Kaᶜbe-i ᶜaşḳı süpürmekse merām-ı ḳudsiyān
ᶜAvniyā ol per-i Cebraᵓīli çārūb eylesün

323

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Dīde-i ġammāzuña enfās-ı ᶜĪsā degmesün
Bād-ı serd ol nā-tüvān-ı bīmāra aṣlā degmesün

2 Cevher-i mihr-i münīri ḳulzüm-i sīm-āb ider
Ṭūr-i dilden çarḫa bir berḳ-i tecellā degmesün

3 İstitār eyler perend-i nūr-i mihre Ṭūr ile
Tā ḥarīm-i ḥüsnine çeşm-i temāşā degmesün

4 Öyle dāmen-çīn-i nāz olma ki āster üstine
Çeşm-i Yūsuf baḳmasun dest-i Ẕüleyḫā degmesün

5 Ey nihāl-i bāġ-ı ᶜiffet per-i Cibrīl olsa da
Dāmen-i iḥsānuña dest-i temennā degmesün

6 Çeşme-i ḫūn-ı cigerden āb-dest alsa bile
Muṣḥaf-ı ruḫsār-i yāra ᶜayn-ı ḥūra degmesün

7 Pāk-bāz olmaḳ gerek ᶜAvnī nedīm-i bezm-i ᶜaşḳ
Ḥüsn-i ser-tā-pāy-ı yāre baḳsun ammā degmesün

324

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Göster yüzüñi bī-ḫaberān bā-ḫaber olsun
Āyīne-i dünyā ḥaşir-ender-ḥaşir olsun

2 İster misin ol tīr-i nigeh ḳavṣ-i ḳażādan
Tā sīne-i Cibrīle ḳadar kār-ger olsun

[417] 3241b ḥaşir: ḥaşr

(İ2 S.268)

3 Olmazsa eger būs-i leb-i pākūñe ruḫṣat
Hep ḳā'ilüz ey nūr-i başar bir naẓar olsun

4 Pek ḫaste-dil itdi beni ol çeşm-i cefā-cū
Yā Rab dilerem ol daḫı benden beter olsun

5 Bir ᶜarż-ı cemāl eyle ki ey reşk-i melā'ik
Dīvār ü der-i büt-kede zīr ü zeber olsun

6 Öyle lemeᶜān eyle ki ey şuᶜle-i feryād
Pīrāmen-i fānūs-ı felek pür-şerer olsun

7 Sensüz ruḫ-i mir'āt-ı tecellāya baḳarsam
Her mūy-ı tenüm cismüme bir nīşter olsun

8 Olmaz diyü bār-i şecer-i Ṭūr-i viṣālüñ
ᶜAvnī-i güneh-kārı çoḳ üzdüñ yeter olsun

325

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ey baña yār olmaġa biñ ᶜahd ü peymān eyleyen
Ṣoñra ᶜahdinden dönüp ᶜöẕr-i firāvān eyleyen

2 Dām-ı zülfüñ ġālibā bir dil şikār itmiş yine
Bilseñ ey cellād-ı ḫūnī kimdür efġān eyleyen

3 Cāma ḥürmet eyleyenler Müslimān olmaz demiş
Zāhidüñ bu ḳavline kāfirdür īmān eyleyen

S.180

4 Ey Ẕüleyḫā sūz-ı dünyā geçdi ᶜahdi Yūsufuñ
Şimdi sensüñ Mıṣr-i istiġnāya fermān eyleyen

5 Ey ṣanem zāhid gibi bir Müslimānı kāfir it
Ġıbṭa itsün günde biñ kāfir Müselmān eyleyen

6 Şāhdan dervīşe dek ḫalḳı esīr itdi saña
Taḫt-ı ḥüsne sen şeh-i ḫūbānı sulṭān eyleyen

7 Ol benem kim geçmedüm bu şehr-i pür-āşūbdan
^{c}Avniyā Mecnūn degül ^{c}azm-i beyābān eyleyen

326

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Ruṭūbet oldıından maḳṣadı dôlāb-ı ^{c}irfāndan
Mürīdānı ḳuru boş bulsa ışlar şeyḫ-i ter-dāmen

2 Libās-ı mā-sivādan geçdi ammā tār-i zülfüñ'çün
Gözi ardında ḳaldı ^{c}āşıḳuñ mānende-i sūzen

3 İderdüm cūy-ı şīri sīne-i Şīrīnden icrā
Geleydüm Bī-sütūn-ı ^{c}āleme Ferhād-veş irken

(İ2 S.269)

4 Tenū-mend olmaġi'çün ḥīle eylersüñ ża^{c}īfāna
Günāhuñ cümleten ten töhmetüñ ten ey Tehemten-ten

5 Żamīr-i tīre ṭab^{c}ān terbiyetle ṣāf olur elbet
Saña bu ṣūreti ibrāzda āyīnedür āhen

6 Yine fikr-i daḳīḳi bā^{c}iṣ-i dāġ-ı derūn buldu
Bütün gözden geçürdi ^{c}ālemi diḳḳatle pervīzen

7 Cihānı tīşe-i endīşe ile herc ü merc itseñ
Bulınmaz cevher-i āmāle sīm ü zer gibi ma^{c}den

8 Sizüñ mā-beynüñüzde perde yoḳdur söyle ey muṭrib
Uṣūl ile yine Manṣūrı dem-sāz eylesün ney-zen

9 Hücūm-ı bādeden ḳorḳar gider mi düzd-i ġam ^{c}Avnī
Ayaḳ paṭırdısıdur ḳulḳul-ı mīnā-yı şūr-efken

327

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

(İ2 S.278)

1 Olup Firdevs-i rūyuñ lāle-pīrā reng-i ḫacletden
Melā^{ʾ}ik şu^{c}le-pūş-ı ġayret oldı dāġ-ı ḥasretden

2 Diraḫt-i Ṭūr-i sūz-ı ḳāmetüñ ey maḥşer-i ^{c}işve
Münevver bir sütūndur pertev-i ṣubḥ-ı ḳıyāmetden

3 Eger görseydi naḫl-i ḳaddüñi rü^{ʾ}yāda İsrāfīl
Ḳıyāmet ḳopsa açılmazdı çeşmi ḫ^{v}āb-ı ḥayretden

4 Degüldür ḫāl-i rūyuñ naḳş iderken lerze-i ḥayret
Düşürdi rūyuña bir noḳṭa reng-i kilk-i ḳudretden

5 ^{c}Aceb terkīb-i rūḥ-efrūzdur cānānumuz ^{c}Avnī
Görinmez dīde-i Cibrīle de farṭ-ı leṭāfetden

328

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Zühhāda yüzüñ ravża-i Rıḍvānda görinsün
Ammā baña her laḥẓada her ānda görinsün

2 Jeng-i heves-i ġayrı silüp dāmen-i tevfīḳ
Timṣāl-i nigār āyine-i cānda görinsün

3 Dil-dārı ararken o ḳadar ağla ki ey çeşm
Keştī-i felek lücce-i ṭūfānda görinsün

4 Ger ṭālib-i iḥsān iseñ ey dil saña dehrüñ
Her bir sitemi ṣūret-i iḥsānda görinsün

(İ2 S.270)

5 İster misüñ ey ḫᵛāce ki mey içmiyeyüm de
Taġyīr-i ḳażā ḥayyiz-i imkānda görinsün

6 ᶜĀşıḳlara ol gün ki tecellī idecekdür
Dīdār baña ṣūret-i cānānda görinsün

7 Pāmāl-i ġurūr eyleme ᶜAvnī saña ḫaṣmuñ
Mūr olsa bile şekl-i Süleymānda görinsün

S.181

329

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Serüñi reh-güẕer-i yāre bıraḳ seyr itsin
Dil-i şeydā ile atbaşı ber-ā-ber gitsin

2 Mürde-i ᶜaşḳı ziyāret buyur ey gül-ruḫsār
Ḫāk-i ḳabrinde gül-i bāġ-ı tecellī bitsin

3 Ellere virmese de bende-i nā-çīze virür
Cāme-i pākini ṣabr ile biraz eskitsin

4 Dilerüm kim saña da nevbet-i āzār gelüp
Teb-i ḥummā-yı maḥabbet seni de incitsin

5 Saña yār olmayuz ey naḫl-i ḫırāmān-ı cefā
Meyve-i kām bu gül-zārda olsun bitsin

6 İçmesin bāde güzel sevmesin āh eylemesin
N'işlesin ᶜAvnī-i nā-çār ne yapsın n'itsin

330

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Leʾāl-i naẓmı kim hīç ʿadd ider küttāb reşküñden
O müflisdür ki naḳdi itmez istiṣḥāb reşküñden

2 Niḳāb-ı ṭurreden ʿarż-ı cemāl et ey perī-peyker
Seḥāb-ı şerme girsin mihr-i ʿālem-tāb reşküñden

3 Müselmānlar görüñ Allāhu Ekber bu ne ebrūdur
Ki bir īmā idince çāk olur mihrāb reşküñden

4 Bu şeb ben būs iderken sāḳī-i gül-çihrenüñ laʿlin
Ḳızardı āl āl oldı şarāb-ı nāb reşküñden

(İ2 S.271)

5 Baña raḥm it ki senden başḳa yār-i dôst-dārum yoḳ
Raḳīb-āsā baña pür-kīnedür aḥbāb reşküñden

6 Görüp aġyārı iḥyā itdigin ḫūbān-ı maġrūruñ
Helāk olmaz mı ʿAvnī ʿāşıḳ-i bī-tāb reşküñden

331

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Bāzū-yı tedbīrüñe Allāh nīrū virmesün
Ḥaḳ Teʿālā ʿAzreʾīle böyle bāzū virmesün

2 Sen beni bīmār-i yeʾs itdüñ senüñ de derd-i ʿaşḳ
Dīde-i bīmāruña ümmīd-i dārū virmesün

3 Tār ü mār itdüñ beni ẓālim saña hem rūzgār
İntiẓām-ı zülf ile ārām-ı ebrū virmesün

---

418 331/3a: Tār ü mār: tārmār DT

4 Öyle yan kim ey nihāl-i bāb-ı istiġnā saña
Ebr-i ṭūfān-ḫīz-i raḥmet bir içim ṣu virmesün

5 Sen de ber-ḫūrdār-i ^{c}aşḳ olma dil-i ^{c}Avnī gibi
Ġonce-i kām-ı dilüñ açılmasun bū virmesün

332

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Olan ḫil^{c}at be-dūş-ı ārzū aḥbāb ṣırtından
Gözetsün düşmesün ferrāce-i ādāb ṣırtından

2 Çeker mi ġayri bār-i imtinān-ı mīr ü paşayı
Kişi ḥammāl-veş oldukça ni^{c}met-yāb ṣırtından

3 Raḳīb-i kelbe ḳaftān giydirür ol şīr-i ṭannāzum
Ṣoyup cild-i ḳafāyı ^{c}āşıḳ-i bī-tāb ṣırtından

4 Nihāl-i ser-keş-i iḳbālüñ evrāḳ-i ḥazān-āsā
Olur dūçār-i cevr-i rūzgār esvāb ṣırtından

5 Bize sulṭān-ı ^{c}aşḳuñ virdigi kālā-yı istiġnā
Müreccaḥdur yanumda ^{c}Avniyā sincāb ṣırtında

S.182

333

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Çerāġ-ı dāġ-ı ḥasret kim ^{c}ıyāndur çāk-ı sīnemden
Maḥabbet mihridür kim berḳ urur eflāk-ı sīnemden

2 Şerāb-ı eşk-i ṭūfān-ḫīz rīzān ebr-i giryemden
Şihāb-ı āh-ı berḳ-engīz ḫīzān ḫāk-i sīnemden

419 333/2a ebr-i giryemden: ebr-i giryedür DT

(İ2 S.272)

3 Çemen-zār-i feżā-yı Ṭūrda verd-i tecellādur
Göñül kim berḳ urur ḫākister-i ḫāşāk-ı sīnemden

4 Degül ḳan cevher-i cāndur ki sūz-ı nār-i ḥasretle
Ḫurūşān oldı çeşm-i dāġ-ı āteş-nāk-i sīnemden

5 Kitāb-ı cismümi ṣad pāre itse dest-i ġam ^{c}Avnī
Bozulmaz ḳayd-ı perçem defter-i emlāk-ı sīnemden

334

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Ḳażā bed-ḫ^{v}āh tāli^{c} vaj-gūn gerdūn-ı kūn düşmen
N'olurdı dôstum ger olmasayduñ bārī sen düşmen

2 Teb-i tāb-ı firāḳuñla vücūda pīrehen düşmen
Kemāl-i ḥasretüñle cān-ı bī-zāruma ten düşmen

3 Raḳīb aġlar benüm cānān elinden çekdigüm derde
Baña ehven gelür dünyāda şimdi yārdan düşmen

4 Vaṭan ġurbet-nümā ġurbet Cehennemden beter bir yer
Sitem-kārān-ı ġurbet tünd yārān vaṭan düşmen

5 ^{c}Aceb ^{c}Avnī ne dirdi rūy-ı yārı görse bir kerre
Baña terk-i hevā-yı yāri teklīf eyleyen düşmen

335

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Ġarażı ibḳā-yı nām itmekse tertīb-i me$^{\circ}$āṣirden
Nedür farḳı sarāy-ı şehryāruñ beyt-i şā^{c}irden

---

420 334/1b ger: gerek İ2

2 Ne ma^{c}nā fehm ider naḳş-ı rüsūm-ı fitneden ġayrı
Temāşā eyleyenler ḫaṭṭ-ı yāri vech-i ẓāhirden

3 Peẕīrāy-ı ta^{c}addüd olmaz aṣlā şāhid-i vaḥdet
Hezārān kevne tims̱āl-i merāyā-yı meẓāhirden

4 Beyābān-ı hevesde kem-sürāġ-ı ārzū kalma
Ṭarīḳ-āmūz-ı kām ol ṭarz-ı reftār-i ekābirden

5 Vücūd emvācı olmaz ^{c}Avniyā baḥr-i ^{c}ademden dūr
Ne mümkin ṣūret-i a^{c}rāżı a^{c}rāżuñ cevāhirden

336

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Baña aġlan baña kim çıḳsa cānum cism-i zārumdan
Taḥassür āteşi çıḳmaz dil ü cān-figārumdan

2 Olur deşt-i cünūnda bir menār-i āteşīn peydā
Dönerken gird-bād aḫẕ itse bir pāre ġubārumdan

(İ2 S.273)

3 Ḥarīḳ-i nār-i ^{c}aşḳum öyle kim ḥaşr iḳtiżāsınca
Ḳıyāmetde benüm volḳān çıḳar ḫāk-i mezārumdan

4 Benem ol mest-i germ-eṭvārda peymā-yı vaḥşet kim
Şihāb-ı rūḥ-ı ṣad-Mecnūn ḳalḳar reh-güẕārumdan

5 Ḫayālāt-ı dil-i zār ü raḳīb ü yārdan ġayrı
Ḳuş uçmaz ^{c}Avniyā cin ü perī geçmez civārından

337

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Sirişk-i dīde efzūn ten zebūn dil muṭlaḳā mecnūn
Deñiz ṭūfān-nümūn keştī diger-gūn nā-ḫudā mecnūn

2 Vuḥūşu żabṭ içün zencīrlerle çāre bulmazdı
Benüm eṭvāruma itseydi bir gün iḳtidā Mecnūn

3 O gāhī güft-gū-yı Zeyd ü ᶜAmra raġbet eylerdi
Baña nisbetle ᶜāḳilmiş şebīh olmaz baña Mecnūn

4 Mis̱āl-i āh-ı ᶜāşıḳ böyle ṣaḥrālarda esmezdi
Hevā-yı kākülüñle olmasa bād-ı ṣabā mecnūn

S.183

338

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḫaste-i cān ber-leb-i hicrāna cānān n'eylesün
Müstaᶜidd-i merg olan bīmāra Loḳmān n'eylesün

2 Her ṭarafda ṣad perī āmāde-i tesḫīr-i dil
Dehr-i pür-āşūbda dīvāne insān n'eylesün

3 ᶜĀşıḳ-i zülfüñ gibi şemşīre gerden-dādedür
Dest ü pāyı baġludur bī-çāre ḳurbān n'eylesün

4 Rūḥ teslīm oldı āḫir dest-i ceyş-i miḥnete
Ṣad-hezārān düşmen-i bī-bāke bir cān n'eylesün

5 ᶜAvnī-i nā-çāra ṭaᶜn itmeñ muḳīm-i deyr ise
Bir büt-i ġaddāra ᶜāşıḳdur Müselmān n'eylesün

339

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

1 Ref^c-i ser-pūş itseler nā-geh sebū-yı bādeden
Saḳf-ı gerdūn çāk olur te^ɔs̱īr-i būy-ı bādeden

2 Hem cem-āyīn Ḫusrev-i ma^cmūre-i mey-ḫāneyüz
Hem gedā-yı reşḥa-i rūḥuz kedū-yı bādeden

3 Vāṣıl-ı ḫuld-i neşāṭ olmaz kişi Allāh bir
Geçmeyince zevraḳ-i sāġarla cūy-ı bādeden

(İ2 S.274)

4 Ey ḫoş ol dem kim ḳıyāmetler ḳopar mey-ḫānede
Ġulġul-i hay hāy-ı rindāndan ġulüvv-i bādeden

5 Cür^ca nūş olsaydı zehrāb-ı ^citābuñdan eger
Meşreb-i Cem ḳurtulurdı ārzū-yı bādeden

6 Ḫıżr elinden āb-ı ḥayvān içse de geçmez göñül
Ārzū-yı pīr-i meyden cüst-cūy-ı bādeden

7 Pākdur ālāyiş-i çirk-i riyādan göñlümüz
Ḥaḳḳa minnet geçdüñ ^cAvnī şüst-şūy-ı bādeden

340

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

1 Kā^ɔınātı nūr-i ẕāt-ı Kibriyādur gösteren
Levn ü şekl-i naḳş-ı eşyāyı żiyādur gösteren

2 Cānı cānāndur dili dil-dārdur iẓhār iden
Ẕerreyi envār-i mihr-i ḫod-nümādur gösteren

3 Secce vü destār ü misvāk u ᶜaṣāsız hīçdür
Zāhid-i nā-çīzi esbāb-ı riyādur gösteren

4 Rāh-ı ᶜaşḳa girmege mecbūrdur bī-çāreler
Ol yolı ᶜuşşāḳa engüşt-i ḳażādur gösteren

5 ᶜAvniyā taḥsīn o sulṭān-ı serīr-i faḳra kim
Cismini ās̱ār-i naḳş-ı būriyādur gösteren

341

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Olmayor bir luṭfa nāʾil dīnüm īmānum diyen
Gūyiyā dīndār-i kāfirdür Müselmānum diyen

2 Hāy cānuñ çıḳsın illa'llāh ṣadāsın gūş ider
Der-geh-i cānānda bir kez hey meded cānum diyen

3 Ḥaml iderler üstine biñ miḥnet-i mālā-yuṭaḳ
Ḥāṣılı ādem degül ḥayvāndur insānum diyen

4 Kesb ider bir arpalıḳ olsun bu çār āḫūrda
S̱ervet ü sāmān bulur elbette ḥayvānum diyen

5 Ehl-i ᶜirfānuñ görürken çekdigi derd ü ġamı
ᶜAvniyā aḥmaḳ degül mi ehl-i ᶜirfānum diyen

342

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Maġrūr-i devlet olma cihānı bilür misin
Nā-ber-ḳarardur felek anı bilür misin

(İ2 S.275)

2 Bir el-emān hezār cihānı ḫarāb ider
Ey bī-emān ḳo cevri emānı bilür misin

3 Senden ziyāde rūḥ–sitāndur zebān-ı yār
Ey ḫançer-i ḳażā o lisānı bilür misin

S.184

4 Ṭaʿn itme şeyḫ efendiye nūş-ı mey itse de
Ey ḫurde-gīr kimdür o cānı bilür misin

5 Ey sū-i mā-meżā ile ber-küşte-ḥāl olan
Müstaḳbelāt-ı ḥükm-i zamānı bilür misin

343

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dehri ṭutduñ ḫātem-i laʿlüñ nümāyān olmadan
Ḫalḳı tesḫīr eyledi ḥüsnüñ Süleymān olmadan

2 İnḳılāb-ı küfr ü dīne ḳılsa īmā gözlerüñ
Müslimān kāfir olur kāfir Müselmān olmadan

3 Rūḥ-ı ḳuds b'illāh ey büt secde ḳılmışdı saña
Ḳālıb-ı ṣalṣāl-i Ādem mehbiṭ-i cān olmadan

4 Āyet-i ḫaṭṭ-ı ruḫuñ vird-i zebān-ı ʿaşḳ idi
Cebraʾīl İnnā fetaḥnā-ḫᵛān-ı Ḳurʾān olmadan

5 Bü'l-ʿaceb teşrīfüñem ḳonmaz bizüm sulṭānumuz
Ser-te-ser devlet-sarāy-ı sīne vīrān olmadan

6 Dil ʿazīzüm Mıṣr-i ʿaşḳ içre Züleyḫā sūz idi
Yūsuf-ı Kenʿān esīr-i çāh ü zindān olmadan

---

421 343/4b 48/Feth, 1 "Doğrusu Biz sana apaçık bir fetih açtık"

7 Vā^{c}iẓ-i ḥayvān-nijād-ı şehre baḳ kim ^{c}Avniyā
Ṣūret-i Raḥmānı görmek ister insān olmadan

344

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ġāfil oldur kim bilür imrūz u ferdā n'idügin
Ehl-i ^{c}irfān añlamaz dünyā vü ^{c}uḳbā n'idügin

2 Bende deryāyum diyü elbette eylerdi ḫurūş
Ḳaṭre-i nā-çīz eger bilseydi deryā n'idügin

3 Ḥaḳ bilür aṣḥab-ı īmāndur bilenler sırrını
Kāfirān derk itmedi ḥālā Mesīḥā n'idügin

4 Ṭūr-i dilde tābiş-i ^{c}aks-i cemāl-i yāre baḳ
Görmek isterseñ eger nūr-i tecellā n'idügin

5 Āh memnū^c olmasaydı sell-i şemşīr-i zebān
Gösterürdüm çarḫa ^{c}āşıḳlarla ġavġā n'idügin

6 Bir gedānuñ ben ġulām-ı ṭab^{c}ıyum kim ^{c}Avniyā
Bilmeye bāb-ı cenāb-ı mīr ü paşa n'idügin

345

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Kimse i^{c}rāż idemez meşreb-i mu^{c}tādından
İ^{c}tizāl itse daḫı meẕheb-i ecdādından

(İ2 S.276)

2 Ṡerveti mūcib-i ḥayret olan ehl-i māluñ
Ekṡeri zā$^{\circ}$id olur maṣrafı īrādından

3 Erşed-i ^{c}ālem iken ḫalḳ aña mecnūn didiler
Ḥażret-i Ādemüñ eñ ^{c}āḳılı evlādından

4 Vāʿiẓ-i bī-hüde-gū nefsini iʿdām eyler
Bilse maḳṣūd nedür ʿālemüñ īcādından

5 Ḫırmen-i s̱erveti iḳbāle düşen berḳ-i celāl
Bir es̱erdür fuḳarānuñ dil-i nā-şādından

6 Olmasun kimse ciger-sūḫte-i tefte derūn
Cevher-i maʿrifetüñ şuʿle-i veḳḳādından

7 ʿAvniyā tīġden ümmīd-i ḥayāt itmekdür
Şefḳat ummaḳ o şehüñ ġamze-i cellādından

346

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dil ne uṣṭurlābdan añlar ne Oḳlīdīsden
Meste baḥs̱ itmek ʿabes̱ ḳavl-i Arīsṭālīsden

2 Şāʿirüñ beytinde bir sūzen bulınmazdı yine
Olsa da ferş ü der ü dīvārı mıḳnāṭīsden

S.185

3 Ṭutmasaydı dāmen-i dünyāyı ṭūfān-ı riyā
Kāʾināt olsaydı ʿārī şeyḫden ḳıssīsden

4 İntiẓām-ı kār içün düş-menden istifsār-i reʾy
Rāh-ı Firdevs-i berīni ṣormadur İblīsden

5 Kendi fiʿl-i nā-sezāmuzdan bilüp fāl-i bedi
ʿAvniyā Keyvānı temyīz itmeyüz Bircīsden

347

Mefcūlü Fācilātü Mefācīlü Fācilün

1 Bir sūr var mı kim ṣoñı mātem bulınmasun
Bir naġme bul ki ġam aña müdġam bulınmasun

2 Dehr-i denīye yūf ki taḳrīr-i ḥāl içün
Cemciyyet-i beşerde bir ādem bulınmasun

3 Sāġar-şikest-i rind-i ḳadeḥ-nūş olanlaruñ
Yā Rab şikest-i destine merhem bulınmasun

4 Ey mest-mend-i ġam baña bul bir żamīr kim
Levḥinde naḳş-ı cārıża-i ġam bulınmasun

5 Bir kār var mı kāruña ḫayr ü şerde kim
Ḥükm-i ḳażā o kārda munżem bulınmasun

6 Çıḳsun raḳīb Cennet-i bezm-i nigārdan
Firdevs içinde ehl-i Cehennem bulınmasun

(İ2 S.277)

7 Mümkin degül ki vāciẓ olınduḳca cüst-cū
Nıṣf-ı āḫir żıdd-ı muḳaddem bulınmasun

8 cAvnī kemāl-i caḳla nihāyet mi irdi kim
Āġāz-ı āferīniş-i cālem bulınmasun

348

Fācilātün Fācilātün Fācilātün Fācilün

1 Ey meh-i evc-i melāḥat āh-ı vāhumdan ṣaḳın
Pāk bir āyīnesin dūd-ı siyāhumdan ṣaḳın

---

422 347/1a: içün: olsun İ2

2 Ey felek bir anda biñ gerdūn yıḳar efġānlarum
Pādşāh-ı kişver-i ^{c}aşḳum sipāhumdan ṣaḳın

3 Gerdenüñde ḳaldı çeşmüm eyleme nevmīd-kām
Nāzenīnüm s̱ıḳlet-i bār-i günāhumdan ṣaḳın

4 Ḫırmen-i ṣaḥrā-yı ^{c}aşḳum ey sarāy-ı āsmān
İḫtirāḳ-i ḫāṭır-i yek-çūp-gāhumdan ṣaḳın

5 Ben ḫarābāt ehliyem ḫavf itme benden dôstum
Şeyḫ isem seccāde-i vird ü külāhumdan ṣaḳın

349

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Döndükce şu^{c}le-pūş-ı żiyādur semā^{c}-zen
Pervāne-i çerāġ-ı ṣafādur semā^{c}-zen

2 Ṭurduḳca ḳuṭb-ı dā$^{\supset}$ire-i feyżi gösterür
Erbāb-ı ^{c}aşḳa ḳıble-nümādur semā^{c}-zen

3 Tennūre-bend-i hāle-i envār-i ^{c}aşḳ olup
Māh-ı sipihr mihr ü vefādur semā^{c}-zen

4 Devriyle s̱ābit oldı zamān-ı tecelliyāt
Raḳḳāṣ-ı sā^{c}at-ı dü-serādur semā^{c}-zen

5 Sırr-i ^{c}alā olur cevelānında āşkār
Evc-i maḥabbet üzre hümādur semā^{c}-zen

6 Hem āsmān-ı ḳurbete şems-i münīrdür
Hem ^{c}ālem-i viṣāle semādur semā^{c}-zen

7 Mānend-i ẕerre devre ḳıyām eylemekdedür
Mecẕūb-ı şems-i çarḫ-i hüdādur semā^{c}-zen

8 Şeh-bāz-ı ḳudsdür ki açup bāzuvānını
Miᶜrāc-ı ᶜaşḳa bāl-güşādur semāᶜ-zen

9 ᶜAvnī niṣār-i gevher ider sāhil-i dile
Girdāb-ı baḥr-i feyż-i Ḫudādur semāᶜ-zen

S.186; (İ2 S.346)

350

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Başlar nifāḳa mest-i şarāb oldıġum zamān
Maᶜmūr olur raḳīb ḫarāb oldıġum zamān

2 Elmās-ı eşküm ile nemek-rīz olur feżā
Ben sīḫ-i ḥasretüñde kebāb oldıġum zamān

3 İdrāk ider meziyyetümi çeşm-i rūzgār
Der-gāh-ı devletüñde türāb oldıġum zamān

4 Mest-i şarāb-ı ḥayret olur çeşm-i rūḥ-ı Cem
Āyīnedār-i ᶜayn-ı ḥabāb oldıġum zamān

5 Bād-i hevāya baḫş olınur mülk-i ḫāk-dān
Āteş-perest-i ᶜālem-i āb oldıġum zamān

6 Pīr-i muġān ḳadeḥ-dih-i ᶜömr-i civān olur
Tekrār-sāz-ı ᶜahd-ı şebāb oldıġum zamān

7 ᶜÖẕr-āver-i taᶜalluḳ olur ḥüsn-i dil-güdāz
Üftāde-i mażīḳ-i ᶜaẕāb oldıġum zamān

8 Gerdūn günāh-kār olur olmazsa dād-res
Muḫtāc-ı iḳtidār-i ṣevāb oldıġum zamān

9 Bir cevherem ki ḳābil-i her şekl ü ṣūretem
Tāb-ı teb-i ġamuñla müẕāb oldıġum zamān

10 Maʿnāda ṭālib-i vaṭan-ı vaṣl-ı dil-berem
Ġurbet-güzīn-i ʿālem-i ḫvāb oldıġum zamān

11 Bir mücrimem ki āb olur eczāsı dūzaḫuñ
Āteş-nişīn-i şerm ü ḥicāb oldıġum zamān

12 Ṣubḥ-ı ebedle şām-ı ezel hem-ʿinān olur
Rāh-ı emelde germ-i şitāb oldıġum zamān

13 Ḫaṭṭ-ı ruḫuñla muṣḥaf-ı ḥüsnüñ ẓuhūr ider
Gāhī naẓar-güdāz-ı kitāb oldıġum zamān

14 Rūḥü'l-emīn merātib-i şemşīr-i merg olur
Şāyeste-i nigāh-ı ʿitāb oldıġum zamān

(İ2 S.347)

351

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Tefsīr ider ḥadīsümi ʿallāme-i ḳażā
Ḥüsn-i bedīʿ-i yārı beyān itdigüm zamān

2 Her mū tenümde manṭıḳ-i Ḳays-nizār olur
Rāz-ı cünūn-ı ʿaşḳı nihān itdigüm zamān

3 Pinhān olur şuʿā-ı senā-berḳ-i mihr-i Ṭūr
Dāġ-ı dil-i ḥazīni ʿıyān itdigüm zamān

4 Benden cihānda görmedi bir dôst fāʾide
Hep düşmenüm ḳazandı ziyān itdigüm zamān

5 Gökden ṣadā-yı ایدك الله ẓuhūr ider
Taḳbīl-i dest-i pīr-i muġān itdigüm zamān

423 351/5a "Allah kuvvet versin"

6 Her ẕerre mihr ü māh gibi müşterī çıḳar
Bir āftāb-ı ḥüsne ḳırān itdigüm zamān

7 Rūy-ı zemīn cehīm ü zamān mā-meżā olur
Tertīb-i yek-zemīn ü zamān itdigüm zamān

8 Cevzā gibi dü-nīm olur ecrām-ı nüh-felek
Sehv ile sell-i seyf-i zebān itdigüm zamān

9 Uçmaḳ degüldi maḳṣadum ibrām uçurdı hep
Bāġ-ı viṣāldan ṭayerān itdigüm zamān

(S.348)

352

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Gūyā ki pādşāh olurum mülk-i ᶜāleme
Bir şehryār-i ḥüsne ġulām oldıġum zamān

2 Ḳalmaz ḫıredden özge naḳīṣem be-ḥaḳḳ-i mey
Sāḳī iki ḳadeḥle tamām oldıġum zamān

3 Miḥrāb-ı ebruvānuñadur hep teveccühüm
Vaḳf-ı ṭavāf-ı beyt-i ḫırām oldıġum zamān

4 Ṭūfān-ı māniᶜāt ḳopar rūzgārda
Keştī-nişīn-i ḳulzüm-i kām oldıġum zamān

5 Cāyum şükūfezār-i gül-istān-ı nāz idi
Ey puḫtegān-ı ġam ḳatı ḫām oldıġum zamān

S.187

6 Ben yāre zaḫm-ı sīnemi ᶜarż eyler aġlarum
Meşġūl-i şerḥ-i ᶜaşḳ u ġarām oldıġum zamān

7 Her berg-i sebze sīneme bir dest-i berd olur
Gül-çīn-i būstān-ı merām oldıġum zamān

8 ʿAvnī ḥużūr-i yārda biñ secde eylerüm
Meʾẕūn-ı yek ḳuʿūd u ḳıyām oldıġum zamān

(İ2 S.350)

353

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Ey māh ḫāṭıruñda mı āh itdigüm zamān
Āyīne-i sipihri siyāh itdigüm zamān

2 Ṭūfān-ı ġam nümūne-i eşk-i yetīm olur
Deryā-yı ḫūn-ı dilde şināh itdigüm zamān

3 Añlatsa yāra ḳaṣdumı teklīf-i cāmdan
Vāʿiẓ s̱evāb ideydi günāh itdigüm zamān

4 Aldum serīr-i faḳr ü fenā pādşehligin
ʿAvnī fedā-yı manṣıb u cāh itdigüm zamān

354

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Göñlümüz ser-mest sahbā-yı tecellādur bu gün
Ṣanma kim kerem-i iştihā-yı cām-ı fervādur bu gün

2 Naḳş-bend oldı meʿānī ẓāhire çıḳdı büṭūn
Maʿnāda ḥaşr-i yevm-i teberrādur bu gün

3 Müncelī her ẕerrede bir āftāb-ı bī-zevāl
Şeş-cihet mirʾāt-i nūr-i Ḥaḳ Teʿālādur bu gün

4 Ẓulmet-i şām-ı firāḳ envāra ḳıldı inḳılāb
Mihr-i devlet ṭoġdı nev-rūzdur dil-ārādur bugün

5 Cūş idüp baḥr-i kerem gevherle ṭoldı kāʾināt
Feyż-i Ḥaḳdan her ne isterseñ müheyyādur bu gün

424 354: —DT, —İ2
425 354 2b Eksik

6 Ḳatline ḳaṣd eyledi ᶜaşḳ ile ḳurbān oldıġum
Şād oluñ ey cān ü dil kim ᶜīd-i ḳurbāndur bugün

7 ᶜAvnī-i şeydā ki rūy-maᶜṣūm dāmen-pākdur
ᶜAşḳ elinde mest-i sergerdān ü rüsvādur bugün

VĀV

355

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Mū degül sünbül-i gül-zār-i cemāl ancaḳ bu
Ḫaṭ degül dāġ-zen-i nāf-ı ġazāl ancaḳ bu

2 Nev-bahār-i ḫaṭınuñ ṭālib-i yek-nefḫasıdur
Bāġdan ḳaṣdumuz ey tāze nihāl ancaḳ bu

3 Şemm-i gül-berg-i ḫayāl-i ruḫ-i pāküñ kāfi
Kām-ı gül-geşt-i gül-istān-ı viṣāl ancaḳ bu

4 Pür idi şevḳ-i gül-āb ruḫ-i ḫūy-gerdeñle
Ṭabla-i sīne-i ᶜaṭṭārda māl ancaḳ bū

5 Şemm-i gül-būse-i laᶜlüñmiş işitdük añı
Maṭlaᶜ-ı ḫaṭṭ-ı ᶜabīrinde meᵓāl ancaḳ bū

6 Kemer-i yārda bir gül görüp aldum ki baña
ᶜAvniyā tuḫfe-i Firdevs-i ḫayāl ancaḳ bu

---

[426] 355/5: —DT

356

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Ruḫ degül berḳ-i tecellā-yı cemāl ancaḳ bu
Ġamze-i şūḫ degül tīġ-i celāl ancaḳ bu

2 Rūy-ı zībāsına baḳ ʿaks-i dil-ārāsını gör
Aña mirʾāt-i ḥaḳīḳatde mis̱āl ancaḳ bu

3 Duḫter-i rez ḫanı insān ider insānı ḫumār
Vāʿiẓā bildigümüz sihr-i ḥalāl ancaḳ bu

4 Laḫt-ı dil ḫūn-ı ciger eşk-i taḥassür lāzum
Mīhmān-ı nigeh-i yāre nevāl ancaḳ bu

5 Şemʿ-i sūzān gibi ifnā-yı vücūd it ʿAvnī
Dile ser-māye-i taḥṣīl-i kemāl ancaḳ bu

357

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Ḳadd degül ʿālem-i belādur bu
Ḳaş degül ḫançer-i ḳażādur bu

2 ʿAnberīn-gīsūvān-ı ḫoş-būya
Mişg-i Çīndür dime ḫaṭādur bu

3 Olma āsūde-ḥāl-i kühne-ḥaṣīr
Būriyādur babam riyādur bu

4 Bir nigeh ṣad hezār cāna menūṭ
Allāh Allāh ne kibriyādur bu

5 Āşnā-yı ḳadīme bī-gāne
Şūḫ-i bī-gāne-āşnādur bu

6 Bādeden tevbe eylemiş didiler
ʿAvnī-i zāra iftirādur bu

S.188

358

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün

1 Ḫurşīdi nāra yaḳdı yā Rab ne māhdur bu
Cevher-güdāz-ı gerdūn nūr-i İlāhdur bu

2 Mirʾāt-ı ʿārıżuñla bir gün olur muʿārıż
Ey māh yerde ḳalmaz b'illāh āhdur bu

3 Yā Rab naṣıl dayansun bir ṣīne-çāk-ı ʿāşıḳ
Allāhdan ṣaḳınmaz tīġ-i nigāhdur bu

4 Gāhī niyāz ider dil gāhīce nāz u naḫvet
Hem ʿabd-i bī-irādet hem pādşāhdur bu

5 Daʿvā-yı ʿaşḳ idince dil-dārı gösterürsem
Allāh şāhidümdür ber-ḥaḳ güvāhdur bu

6 ʿAvnī bāde-ḫvāruñ ḳırduñ sebū-yı ḳalbin
Sāḳī s̱evāb ṣanduñ b'illāh günāhdur bu

359

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Rūy-ı dil-dārı gör iclā-yı ṣıfāt ancaḳ bu
Bihterīn-ṣūret-i āyīne-i ẕāt ancaḳ bu

(İ2 S.279)

2 Bir şarāb içmege baḳ bir güzelüñ destinden
Naḳd-i ^{c}ömr-i ... dü-cihān ancaḳ bu

3 Rāh-ı cānānda fedā-yı ser ü cān it ^{c}Avnī
^{c}Āşıḳa cādde-i fevz ü necāt ancaḳ bu

HĀ^{ɔ}

360

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

(İ2 S.280)

1 Gel gör dil-i nizārumı zülf-i nigārda
Seyr itmedüñse Ḥażret-i Manṣūrı dārda

2 Dermānı var bulınsa da emrāż
^{c}İlletlerüñ eşeddi ḥaseddür kibārda

3 Taḥcīr-cūy-ı bādiye-i iştiyāḳ iken
Bir şāh-bāz-ı ḥüsne uruldum şikārda

4 Tā çend vaṣf-ı mevkib-i ḥuccāc-ı ṣurre-ḫ^{v}ār
Ey şeyḫ bārī sen de bulınsañ ḳaṭārda

5 Bir muḳteżā-yı sür^{c}at-i dôlāb-ı inḳılāb
Ṭurmaz niẓām-ı bezm-i cihān bir ḳarārda

6 Maḥbūb-ı nev-tırāş uyamaz sāde-rūlara
Evvel bahār ḥāleti yoḳ ṣon bahārda

7 Mesrūr iderdi ḫāṭırumı iştirāk-i ḥüzn
Olsaydı göñlümüñ ġamı bir dil-figārda

---

427 359/2b Eksik

428 360/2a Vezin bozuk

429 360/6: Maḥbūb: Mecnūn DT

361

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Künc-i ḥasretde yaturken yere cānān gelse
Yeñiden seniyye-i mecrūḥumuza cān gelse

2 Yine ol nūr-i baṣar bir nigeh-i luṭf itmez
Mübtelānuñ gözine yaş yerine ḳan gelse

3 Reşk o dīvāneye kim ḫāne-i vīrānesine
Çekmiye pāyını dāmānına sulṭān gelse

4 Cigerüm oḳunı çekmeden öldürse beni
Rūḥ virmek ten-i bī-tābuma āsān gelse

5 Yine sevdā-yı cünūn ile ḳarār itmez idi
^{c}Avniyā başumuza ^{c}aḳl-ı perīşān gelse

362

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Tīġ-i hicrüñle açılmış yāreler var sīnede
Dilden al ḳanlar cigerden pāreler var sīnede

2 Her biri bir ^{c}ālemi seyrān ider sönmez yine
Bilsüñ ey kāfir ne āteş-pāreler var sīnede

3 Ḥasret-i müjgān ü ebrū-yı nigāh-ı yār ile
Tīrler şemşīrler ġaddāreler var sīnede

4 Dil iki dīdeyle ḳāni^{c} olmuyor dīdāruña
Her şikāf-ı dāġdan neẓẓāreler var sīnede

5 ^{c}Avniyā biñ ġamzeye biri yetişmez āh kim
Ḳana ḳanmaz mestler ḫūn-ḫ^{v}āreler var sīnede

---

430 361: —DT, —İ2
431 362: —DT, —İ2

363

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Temāşā-zār-ı ḥüsnüñ pister olsun gül-şen olmazsa
Baña ey gül-beden ruḫsāruñ öpdür dāmen olmazsa

2 O Yūsuf-çihreden Yaʿḳūb-dil bir şemme būy ister
Şemīm-i zülf ile ḫoşnūd olur pīrāhen olmazsa

3 Şu mīnā-yı dili kim yādgār-i bezm-i ḥasretdür
Begüm ḳoynuñda ṣaḳlarsuñ muḥaldür revzen olmazsa

4 Tek öpdürsün baña bir yanını ol şūḫ-i sīmīn-ten
Ḳanaʿat eylerem laʿl-i lebiyle gerden olmazsa

364

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Mürīd-i pīr-i cām ol neşve-i irşād lāzumsa
Ṣadā-yı ḳulḳul-i mīnā yeter evrād lāzumsa

2 Nedür ey ġamze ḳatl-i ʿāma tā bu rütbe iḳdāmuñ
Saña vācib mi olmaḳ ʿāleme cellād lāzumsa

3 İki çeşm-i sirişk-efşān ile bir ḳalb-i vīrān al
Tükenmez ḥaṣra gelmez dāʾimī īrād lāzumsa

4 Żamīr-i āhenīn-i yārdan bir pāre alsunlar
Eger iʿmāl-i tīġ-i merg içün pūlād lāzumsa

5 Sen ey cān çıḳ ben olmam ḳābil-i hicrān efendümden
Baña lāzum degül ḳaṭʿā saña āzād lāzumsa

---

432 363: —DT, —İ2

433 364/1a neşve: neşʾe DT

434 364/ 5: —DT, —İ2

6 Nigāh-ı cān--sitān-ı naẖvet-i cānān yeter ᶜAvnī
Debīr-istān-ı şehr-i nāza bir üstād lāzumsa

365

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ey ḫᵛāce sen bu ṭabᶜ-ı fesād-ı imtizācla
Ünsiyyet umma rind-i muᶜallā-mīzācla

2 Laᶜlüñdür ol ṭabīb-i Mesīḥ-iḳtidār kim
Biñ dürli derde çāre bulur bir ilācla

3 Bir ḫıṭṭadur fasīḥa-i tecrīd kim anı
Sulṭān temellük eyleyemez taḫt u tācla

(İ2 S.281)

4 Teᵓs̱īr-i nāz faḳīri ne añlar tüvāngerān
Tā yanmayınca nāᵓire-i iḥtiyācla

5 ᶜAvnī ḳapandı sūḳ-i mükāfāt biz daḫı
Döndük metāᶜ-ı maᶜrifet-i bī-revācla

S.189

366

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ḳalur mı bir şeb āğūşumda ol meh tām keyfümce
ᶜAceb bir gün döner mi çarḫ-i bed-fercām keyfümce

2 Dirīğā olmadı bir kerre olsun bezm-i ᶜālemde
Eḥibbā meşrebümce bāde-i gül-fām keyfümce

3 Ya sāḳī bī-vefā çıḳdı ya ṣahbā derd-i ser-efzā
Müheyyā olmadı esbāb-ı bezm-i kām keyfümce

4 Bu deyr-i Kaᶜbe-şekl ü Kaᶜbe-i vaḥdet-esās içre
Ne küfr añlañdı dil-ḫᵛāhumca ne İslām keyfümce

5 Bu ᶜişret-gāh-ı dehre geldigüm demden beri ᶜAvnī
Baña bir neşʾe īrāṣ itmemişdür cām keyfümce

367

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Zebān-ı bī-zebānı fehm ider bir hem-zebān olsa
Lisān-ı dilden añlar rind-meşreb bir civān olsa

2 Meʾāl-i güft-gūy-ı ġamzesi olmaz yine maᶜlūm
Kelīm-i ḫalvet-i bezm-i tecellī tercemān olsa

3 Cerāḥāt-ı derūn kim tuḥfe-i tīġ-i zebānuñdur
Rivāyet mümteniᶜ her mūy-ı cismüm bir dehān olsa

4 Cenāb-ı şeyḫe taᶜrīż eyleyüp rindān ne ḫoş dirler
"Bize kāfir diyen bī-dīn bārī Müslimān olsa"

5 Ne mümkindür teşekkür tīġ-i cevr-i yāre ey ᶜAvnī
Dil-i zārumda her bir zaḫm-ı ḫūnīn bir dehān olsa

368

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ḍarāᶜat-nāme-i mihr-i vefā ᶜallāme-i iḫlāṣ
Kühen taḳvīm-veş fersūde olmış minder altında

(İ2 S.282)
2 Civār-i kūy-ı cānān ḫᵛāb-gāh-ı rāhat olduḳca
Melāmet ṭaşı bālīn-i mülūkidür ser altında

3 Be-ḥaḳḳ-i cām-ı ṣahbā kūşe-i mey-ḫāneden ġayrı
Bulınmaz cāy-ı āsāyīş bu nīlī-çāder altında

4 ᶜAceb ṣarrāf-ı bī-insāf imiş Ḳārūn-ı ḥasret kim
Hezārān genc ü defnü żāyīᶜ itmişdür yer altında

5 Zemīn-i ᶜarṣa-i ḫusrānda şimdi ḫāk-ı aḥḳardur
O serler kim cihāna sıġmaz idi efser altında

369

Mefᶜūlü Faᶜilātü Mefāᶜīlü Faᶜilün

1 Bu teng-nāda fażl ü hünerden çi fāᵓide
Zındān-ı zīḳ içinde güherden çi fāᵓide

2 Nūḥ olsa da ḫalāṣ idemez mevc-i fitneden
Şirrīre iᶜtibār-i pederden çi fāᵓide

3 Mādām kim ḳażā vü ḳaderdür yapan bozan
Ümmīd ü bīm-i kār ü żarardan çi fāᵓide

4 Āmīzeşinde ḫayr ile teᵓs̱īr-i şerdedür
Mā-i sümūma ḫalṭ-ı şekerden çi fāᵓide

5 Olmazsa bir neticesi ᶜömr-i beḳā gibi
ᶜAvnī vücūd-ı nevᶜ-i beşerden çi fāᵓide

S.190

370

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Gelmesün kām-ı dilüñ lafẓ-ı temennāya bile
Ṣūret-i lafẓa degül mevrid-i maᶜnāya bile

2 Reşk o ser-germ-i mey mey-kede-i vaḫdete kim
Etmeye ^{c}aṭf-ı naẓar nūr-i tecellāya bile

3 Ḳaṣduñ āzāde-i mekr olmaḳ ise dünyāda
İ^{c}timād eyleme her kārda Mevlāya bile

4 Ḥased ol ḫaste-i müstaġnī-mizāc-ı dile kim
İltifāt itmedi enfās-ı Mesīḥāya bile

5 Nice ta^{c}bīr ideyüm ol mehi kim ruḫṣārı
İn^{c}ikās itmedi āyīne-i rüʾyāya bile

6 Bir mehüñ berḳ-i tecellāsına ṭālibdür dil
Ki ẓuhūr eylemedi dīde-i Mūsāya bile

7 Yüz süren ḫāk-i der-i Ḥażret-i Mevlānāya
Ser-fürū itmeye gerdūn-ı mu^{c}allāya bile

371

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

(İ2 S.283)

1 Dāʾim o gül āġūş-ı nigāhumda bulınsa
Ya kūşe-i destār-i külāhumda bulınsa

2 Ben terk-i ẕehāb eylemem ey Ka^{c}be-i maḳṣūd
Biñ çāh-ı melāmet ser-i rāhumda bulınsa

3 ^{c}İṣyānuma bilmem ne mükāfāt olınurdı
Esbāb-ı mücāzāt günāhumda bulınsa

4 Elbet eṡer eylerdi saña āh ü fiġānum
Teʾṡīr-i nigāhuñ eger āhumda bulınsa

5 ^{c}Avnī baña da ḫ^{v}āb-ı ṣafā ḳısmet olurdu
Bī-dārlıġum baḫt-ı siyāhumda bulınsa

372

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Kūy-ı yāre baḳaram Ṭūr gelür ḫāṭıruma
Rūy-ı dil-dārı görüp nūr gelür ḫāṭıruma

2 Dil-i dīvāneyi gördükçe ser-i zülfüñde
Mevḳıf-ı dārda Manṣūr gelür ḫāṭıruma

3 O ḳadar mest-i serāsīme-i nā-kāmam kim
Ne ḫarābāt ne ma^{c}mūr gelür ḫāṭıruma

4 Meclis-i va^{c}ẓına girdükçe cenāb-ı şeyḫüñ
Miḥnet-i mezlaḳa-i gūr gelür ḫāṭıruma

5 Ṣızladuḳca dil-i mecrūḥda ^{c}Avnī yārem
Bütün ol gerden-i kāfūr gelür ḫāṭıruma

373

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Eşküm ki cūybār-i revāndur bi^{c}aynihī
Göz çeşm-sār-i gül-şen-i cāndur bi^{c}aynihī

2 Mir^{ɔ}āt-i dil ki andadur a^{c}yān-ı s̱ābite
Beytü‘ş-şuhūd-ı ^{c}ayn ^{c}ıyāndur bi^{c}aynihī

3 İdrāk ider bu nükteyi fikr-i daḳīḳ iden
Çarḫ āsyāb-ı pür-deverāndur bi^{c}aynihī

4 Dārü‘ş-şifā-yı dūzeḫ-i hicrān-ı yārde
Zencīr ḥalḳa ḥalḳa duḫāndur bi^{c}aynihī

435 373/3b: pür-deverāndır: ber-devr-i revāndır İ2

5 İnsān olınca merdümek-i dīde-i cihān
Aṣl-i ḥaḳīḳatinde cihāndur bi^{c}aynihī

6 ^{c}Avnī nüḳūş-ı āyine-i dehr-i bī-s̱ebāt
Ḫ^{v}āb-ı ḫayāl-i çeşm-i kemāndur bi^{c}aynihī

S.191

374

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

(İ2 S.284)

1 Mey-ḫāneye gel gör ki ne ḥālet var içinde
Maḥşer gibi yetmiş iki millet var içinde

2 Bir külbe-i aḫzānda ki sen yād olınursun
Zindān-ı Ceḥīm olsa da Cennet var içinde

3 Bir ẕerre-i bī-nām u nişāndur göñül ammā
Ẕerrāt ḳadar mihr-i ḳıyāmet var içinde

4 Büt-ḫāne-i āmāl esīrān-ı hevādur
Baḳ deyr-i fenānuñ nice ṣūret var içinde

5 Uymazsa da ^{c}Avnī es̱er-i kilk-i Nedīme
Eş^{c}ārumuzuñ rūḥ-ı ḥaḳīḳat var içinde

375

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Hestī-ḫayāl sāẕec idi ^{c}ālem olmasa
^{c}Ālemde rūḥ olmaz idi ādem olmasa

2 Çoḳdan helāk iderdi bizi zaḫm-ı tīr-i ġam
Zehr-āb-ı dil-ḫırāş-ı sitem merhem olmasa

3 Ādem ṣafā sürer mi bu miḥnet-sarāyda
Sekr-i şarāb-ı ġaflet ile sersem olmasa

4 Tāb-āver olmaz idi vücūdum bu miḥnete
Mānend-i kār-gāh-ı ᶜadem muḥkem olmasa

5 Ġamdur ḥayāt-baḫş-ı dil-i derd-mend-i ġam
Ġam öldürürdi ᶜāşıḳ-i zārı ġam olmasa

6 Eyyām-ı Ḫıżra irmez idi eyn-i feylaḳos
Āb-ı ḥayāta feyż-i lebüñ munżam olmasa

7 Cemşīd-i cām-ı devlete bulmazdı dest-res
Mey-ḫāne-i melāmede müstaḫdem olmasa

8 Güncāyīş-i ḫayālüñe ḳābil olur muydı
ᶜArş-ı ᶜaẓīmden de göñül aᶜẓam olmasa

9 Fikret çıḳar mı küngüre-i çārḫ-i ḥikmete
ᶜAvnī saṭūr-i naẓm-ı terüm süllem olmasa

376

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Görse ᶜĪsā o büti ṣūret-i ḫāmūşında
Naḳş-ı dīvāra döner Meryemüñ āġūşında

2 Ṭutalum keşf-i niḳāb eylemiş ol mihr-i cemāl
Ṭāḳat-ı naẓra mı var ᶜāşıḳ-i medhūşında

3 Merd-i kān-ı ġamı ᶜĪsā gibi iḥyā eyler
Rūḥ var mey-kedenüñ bāde-i pür-cūşında

4 Ṣubḥ-ı Firdevse bir kevkeb-i dürrī gibidür
Dāne-i ḫāl-i siyeh ṭarf-ı benāgūşında

5 Baş açıḳ yalın ayak kūyuña geldi ^{c}Avnī
Resen ü tiġ iki elüñde kefen düşında

377

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

(İ2 S.285)
1 Şeb-i yeldā-yı ḥasret tīre vü tār oldı gitdükce
Ṭarīḳ-i ġamda ẓulmetler be-dīdār oldı gitdükce

2 Uṣandum ḥāṣılı āmed-şüd-i rāh-ı temennādan
Dil-i bī-tābuma fikr-i emel bār oldı gitdükce

3 Şerer peydā olur miżmār-i ġamda ḍarb-ı na^{c}linden
Yine şeb-dīz-i āhum germ-i reftār oldı gitdükce

S.192
4 Bu deryā-yı belādan bir kenāra vuṣlat olmaz mı
Nümūd-ı mevc-i ġam kūhsār kūhsār oldı gitdükce

5 Te^{c}āḳīb-i hezārān-müşkilāt-ı dehrle ^{c}Avnī
Küşād-ı ^{c}uḳde-i maḳṣūd düşvār oldı gitdükce

378

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Temāşā ḥayret ü ḥayret temāşā oldı gitdükçe
Heyūlā ṣūret ü ṣūret heyūlā oldı gitdükçe

2 Görüp mescidde bir büt-deyri ruhbān secde-gāh itdi
Kilīsā mescid ü mescid kilīsā oldı gitdükçe

3 Raḳībi şād-ı merg itmekle luṭfuñ tāze cān bulduḳ
Müdāvā ^{c}illet ü ^{c}illet müdāvā oldı gitdükçe

---

436 376/5: —İ2

4 Ġurūr-i ^{c}aşḳ olup dest-i niyāz-ı ḥüsne sīlī-zen
Züleyḫā Yūsuf u Yūsuf Züleyḫā oldı gitdükçe

5 Ḥicāb-ı ḫaṭ gelüp setr itdi ^{c}Avnī ^{c}āriż-ı yārı
Hüveydā maḫfī vü maḫfī hüveydā oldı gitdükçe

379

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Merci^{c}-i āh ü vāhdur Allāh
Melce-i dād-ḫ^{v}āhdur Allāh

2 İ^{c}tiḳādāt-ı ḫalḳa nisbetle
Ḫāliḳ-i her ilāhdur Allāh

3 Ḫalḳa menfūr olan ġarīblere
Mültecādur penāhdur Allāh

4 Ne vezīri ne ḥācib-i deri var
Müstaḳil pādşāhdur Allāh

5 ^{c}Avniyā bāṭıl itse de inkār
Ehl-i ḥaḳḳa güvāhdur Allāh

380

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ẓulme üstād eylemez dil yār bī-dād itse de
Naġme-senc-i şükr olur ṣūretde feryād itse de

(İ2 S.286)

2 El virür taḫrībine bir ġamze üstād-ı ḳażā
Kişver-i ^{c}iffetde biñ kāşāne bünyād itse de

---

[437] 380/2a: El virür: El vir DT

3 Bir dil-i āzādeyi ᶜabd it ki reşk itsün saña
Pādşāhān günde yüz biñ bende āzād itse de

4 Ṣadme-i idbār ile ber-bād olur ḫāṭır-şiken
Ḳaṣr-i istibdādını maḥṣūd-ı Şeddād itse de

5 Gün yüzi görmez yine ᶜAvnī bu ẓulmet-gāhda
Āsmān biñ şemᶜ-i mihr-ās̱ār iḳād itse de

381

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Nāzdan geçmez esīr-i ᶜaşḳ u hicrān olsa da
Merḥamet ḳılmaz baña kāfir Müselmān olsa da

2 Ḫaste-i laᶜl-i nigāram ᶜāfiyet bulmam yine
İçdigüm ṣahbā-yı gül-gūn āb-ı ḥayvān olsa da

3 Büt-perest-i ᶜaşḳ-i yār olmazsa kāfirdür yine
Zāhid-i sālūs-meşreb ehl-i īmān olsa da

4 Tek senüñle ittiḥād olsun da ẓālim ġam yemem
Heyᵓet-i mecmūᶜa-i ᶜālem perīşān olsa da

5 Ḳanmıyor ḫūn-ı dile bir dem kilāb-ı kūy-i yār
Günde yüz biñ ᶜāşıḳ-i bī-çāre ḳurbān olsa da

S.193

6 Bir nigāh-ı raḥmet itmez dīde-i ḫūn-pāşuma
Çeşm-i şūḫuñ terk-i ḳānūn eylemez ḳan olsa da

7 Mümteniᶜdür ölmemek gördükçe tīġ-i ġamzeñi
ᶜĀşıḳuñ her bir ser-i mūyuñda biñ cān olsa da

---

[438] 381/7: —DT, —İ2

8 Ey perī seyr eyle nice ḫātem-i la^{c}l-i lebüñ
Ḥayretüñden çarpılur ādem Süleymān olsa da

9 Sönmeyüp yāḳūt iderdi dürr-i nābı şu^{c}lesi
^{c}Avniyā elmās-ı dil ġarḳ-āb-ı ṭūfān olsa da

382

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ṭoymadum gitdi mey ü maḥbūba bu mey-ḫānede
Bir gözüm sāḳīde ḳaldı bir gözüm peymānede

2 Ḫāl-i rūy-ı dil-bere müştaḳ olan Ādem bilür
Yoḳ sekiz Cennetde ol ḥālet ki var bir dānede

3 Çāk çāk-ı ġayret itdi sīnemi minşār-i ġam
Ṭurra-i dil-dārdan bir tār gördüm şānede

4 Müslimānlar kāfirem v'allāh b'illāhü'l-^{c}aẓim
Dīn ü īmān var ise ol ġamze-i mestānede

5 ^{c}Avniyā zencīr-i zülfe düşdigi günden beri
İḥtimāl-i ^{c}āfiyet yoḳdur dil-i dīvānede

383

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Berḳ-i hecr urma dil-i şeydāya Allāh ^{c}aşḳına
Ṣalma āteş Ka^{c}be-i ^{c}ulyāya Allāh ^{c}aşḳına

(İ2 S.287)
2 Sende ey kāfir nedür bu pīrehen ber-pīrehen
Yoḳ mı īmānuñ senüñ ^{c}Īsāya Allāh ^{c}aşḳına

3 Ebruvānuñ çeşm-i maḫmūruñla dem-sāz olmasun
Tīġ virme mest-i bī-pervāya Allāh ^{c}aşḳına

4 Āteş-i seyyāl olup deryā ḫalāyıķ-sūz olur
Girmesün ol sīm-ten deryāya Allāh ᶜaşķına

5 Derd-i hicrānuñla ben ᶜömrüm tamām itdüm bugün
Sen de āġāz itme istiġnāya Allāh ᶜaşķına

6 Fī-sebīli'llāh saña teslīm-i rūḥ itmekdedür
Bir nigāh it ᶜAvnī-i şeydāya Allāh ᶜaşķına

384

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Çār-sū-yı dilde degmez mülk-i imkān bir pula
Genc-i Ķārūn bir pula taḫt-ı Süleymān bir pula

2 Degmedi bāzār-i dīdāruñda hey kāfir henüz
Ṣad-hezārān cevher-i nā-yāb-ı īmān bir pula

3 Kem-bahādur sūķ-i nāzında metāᶜ-ı ḥüsn ü ᶜaşķ
Ḥasret-i Yaᶜķūb kāsid māh-ı Kenᶜān bir pula

4 ᶜAşķ bāzārında maġrūr olma ᶜaķl ü dīne kim
ᶜAķl-ı kāfir bir pula dīn-i Müselmān bir pula

5 Ṣad-hezārān sāldur gerdūn mezād itmekdedür
Çıķmadı yāķūt-ı eşk-i çeşm-i giryān bir pula

6 Kāfir-i ᶜaşķam ḥarām olsun baña ḥaķķ-i şarāb
Aḫẕ iderse devlet-i Cemşīdi rindān bir pula

7 ᶜAvniyā dellāl-i ġam her dem nidā itmekdedür
Var mıdur bir müşterī yüz biñ dil ü cān bir pula

S.195

385

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Vaḳt-i idbārda renciş görür aḥvālinde
Ḫalḳı āzürde iden mevsim-i iḳbālinde

2 Bu çerā-gāhda bed-baḫt o ẓālimdür kim
ᶜAmeliyyāt-ı cezā görmiye ems̱ālinde

3 Nitekim mihr-i felek ẕerreleri cāẕibdür
Aġniyānuñ gözi dāᵓim fuḳarā mālında

4 Kāfirem ben eger ol şūḫ-ı Müselmān-sūzuñ
Var ise ḥarf-i vefā defter-i aᶜmālinde

(İ2 S.288)

5 Ṭāᵓir-i āh o ḳadar ṣāᶜiḳa-rūdur ki yanar
Nāme-i ḥasretümüz zīr-i per ü bālinde

6 Cümle sergeşte-i devrān cünūnuz ᶜAvnī
Felegin dāᵓire-i rūz ü meh ü sālinde

386

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Degüldür bāzī-i şaṭranc-ı devlet bir s̱ebāt üzre
Geçermiş demleri şāhān-ı dehrüñ bir dü-māt üzre

2 Naẓardan düşdigüñ var mı ḥażīż-i yeᵓs ü idbāra
Efendi pek de maġrūr olma evc-i iltifāt üzre

3 Şuᶜā-ı cevher-i elmās ḫātem-dāġ-ı ber-dildür
Ne müşkil nām-ı mercūḥ olmaḳ istiᶜdād-ı ẕāt üzre

---

439 386/4b vefā: recā İ2

4 Ser-engüştünde ḥınnā ṣanma ṣun^{c}-ı çīre-dest-i ḥüsn
Gül iẓhār eylemiş fevvāre-i āb-ı ḥayāt üzre

5 Dil-i ^{c}ummānda mervārīdi la^{c}l eylerdi teʾs̱īri
Eger ḫūn-ı cigerden düşse bir ḳaṭre Fırāt üzre

6 Göreydi ^{c}aks-i la^{c}l-i dil-beri mirʾāt-i Zemzemde
Berehmen Ka^{c}beyi tercīḥ iderdi sumnāt üzre

7 Ḥased ey ^{c}Avnī ol sūdā-girān-ı sevḳ-i tecrīde
Ki dehri hīçe ṣatmışlar ṭarīḳ-i bey^{c}-i bāt üzre

387

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Girelüm bezm-i ḫarābāta Müselmāncasına
Çekelüm sāġarı bir küşede rindāncasına

2 Ḥüsni dünyāyı ḫarāb itmege ḳaṣd eylemesin
Āftāb olsa düşer ṭurrasınuñ ḳancasına

3 Rūz-i maḥşerde ṣorarlarsa nemüz var deyicek
Biz bu dünyāda günāh itmedük insāncasına

4 Şeyḫe peymāne ṣunulduḳca ayaġıyla teper
Ḫar-i bī-terbiyetüñ her işi ḥayvāncasına

5 Yine ^{c}Avnī gibi āh itmeyüm ey rūḥ-ı revān
Çekmedüm sīneme bir laḥẓa seni cāncasına

388

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.300)

1 İderdi her güne bir ṣūret-i ᶜöẕriyye āmāde
Eger dünyāyı ibrāz itseler mirʾāt-i ᶜuḳbāda

2 Kitābü'l-ḥikmet-i ᶜaşḳuñ teṣāvir-i meᶜānīsi
Nümāyāndur bütün āyīne-i fihrist-i sīmāda

3 Ucı bir yerde eyler ictimaᶜ īmān ile küfrüñ
Meger bir rişteden mensūc imiş zünnār ü seccāde

4 Murādum perde-i gerdūnı yırtup ḫāric olmaḳdur
Baña maḫṣūsdur fikr-i muḥāl-i ḫāriḳu'lᶜāde

5 Senüñ ᶜaks-i şuʾūn-ı naḳş-ı ḥüsnüñdür ki olmışdur
Hezārān ṣūret-i ᶜĪsā nümāyān bir kilīsāda

6 Ḫayāl-i verd-i ruḫṣārıyle ol meh-pārenüñ ᶜAvnī
Gül-i bāġ-ı tecellī açılur çeşm-i temāşāda

7 Bu ṣahbādan eger bir ḳatre nūş itseydi Cebrāʾīl
Verā-yı perdede maḫfī ḳalurdı ḥurmet-i bāde

8 Efendi mīr ü paşadan tamġa-yı merām itmem
Velī-niᶜmet efendüm pādşāhumdur aġa-zāde

---

440 388/1a İderdi: Bulurdı DT

441 388/7: —DT

442 388/8: —DT

S.196

389

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Bir veche nāẓır ol ki ḥicābı bulınmaya
Reng-i ḥayādan özge niḳābı bulınmaya

2 Şarṭınca rūzedār derūz ol faḳīre kim
İfṭār sofrasında şarābı bulınmaya

3 Mümkin degül cihāndaki erbāb-ı ni^{c}metüñ
Bāb-ı sa^{c}ādetinde kilābı bulınmaya

4 Sulṭān-ı ġam gelince ser-i ḫ^{v}ān-ı ḥasrete
Laḫt-ı cigerden özge kebābı bulınmaya

5 ^{c}Avnī amān Ḥaḳda olan rind-i müflisüñ
Maḥşerde iḳtiżā-yı ḥisābı bulınmaya

390

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Bulınur ḫayli mürāyī ṣuleḥā beyninde
Merd-i ṣāliḥ göremem ehl-i riyā beyninde

2 Bir ḫaṭa ^{c}add iderek ḫayr ü s̱evbāt içre
Bir s̱evāb it bu ḳadar sehv ü ḫaṭā beyninde

3 Āferīn ey ġam-ı dil-dār bizi yoḳlarsın
Bu ḳadar daġdaġa-i ḳaḥṭ-ı vefā beyninde

4 Yār ile ḥālümüz ol ḥāle müşābihdür kim
Gāh ile vāḳī olur gāh riyā beyninde

(İ2 S.290)

5 Ne ser-āzāde idersin ne helāk eylersin
Ḳaldı bī-çāre göñül ḫavf ü recā beyninde

6 Kefen-i sebz ile peydā olıcaḳ maḥşerde
Küşte-i ḫaṭṭ-ı ᶜiẕāruñ şühedā beyninde

7 Āsmān-ı ehl-i dili bulmasa incitmege rāh
Olsa bir sedd-i metīn arż u semā beyninde

8 Ḥayret-efzā-yı ᶜuḳūl olmaz idi bir mecnūn
İttifāḳ olsa ṣalāḥa ᶜuḳalā beyninde

9 Müsteᶜīrān-ı vücūd añlayamam ey ᶜAvnī
Ne tefāvüt görür aṭlasla ᶜabā beyninde

391

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Ey bād-ı ṣabā ṭurra-i cānāne ṭoḳunma
Ḫᵛābīdedür ol ejder-i pīçāna ṭoḳunma

2 Allāh içün ey nūr-i nigeh vaḳti degüldür
Pek ḫastedür ol dīde-i fettāna ṭoḳunma

3 Ey ṭıfl-ı ziyān-kār elüñi ḳana boyarsın
Āyīne-i ṣad çāk-i dil ü cāna ṭoḳunma

4 Bir ḳılca girān važᶜa degüldür mütehammil
Mīzān-ı ḫazandur dil-i vīrāna ṭoḳunma

5 ᶜAvnī gibi āteşlere düşmek mi murāduñ
Ey dest-i emel dāmen-i iḥsāna ṭoḳunma

392

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Miḥrāba geçmez idi imām ücret olmasa
Zāhid imāma uymaz idi Cennet olmasa

2 Ġaflet ḥicāb-ı ^{c}ibret olup rāḥat eylerüz
Bu ḫ^{v}āb-ı rāḥat olmaz idi ġaflet olmasa

S.197

3 Taḥṣīl-i rızḳ içün der-i luṭf-ı kibārda
Kim yerdi yā bu derd ü ġamı ḳısmet olmasa

4 Tertīb-i kāʾinātda olmazdı intiẓām
Bu iḫtilāf-ı ḥālde bir ḥikmet olmasa

5 ^{c}Ālemde iḥtiyācdur ancaḳ alan viren
Rişvet tedāvül itmez idi ḥācet olmasa

(İ2 S.291)

6 Erbāb-ı nāza kimse niyāz eylemezdi hīç
Ehl-i niyāza nāz ü cefā ^{c}ādet olmasa

7 İnsāna çatlamaḳ ne imiş rūzgārda
Bir dem teneffüs itmesine ruḫṣat olmasa

8 Tebdīl iderdi heyʾete esbāb-ı ḥikmeti
Ḫoşnūdī-i ṭabībe maraż ^{c}illet olmasa

9 ^{c}Avnī kim istemezdi felekden mu^{c}āvenet
Menfūr-i ṭab^{c}-ı pāküm olan minnet olmasa

393

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Ol mihr-i dil-efrūz ile cān bir yere gelse
Āyīne ile āyinedān bir yere gelse

2 Sensüz yine bīmār-i dile çāre bulınmaz
Bi'l-cümle eṭibbā-yı cihān bir yere gelse

3 Baḳmazdı ruḫ-i Yūsufa Ya^{c}ḳūb-ı maḥabbet
Yūsufla o mevdūd-ı zamān bir yere gelse

4 Müstaġraḳ olur ḳubbe-i nüh-çādır-ı gerdūn
Tīġ-i nigehüñ dökdigi ḳan bir yere gelse

5 Yek ẕerre-i envār ki olmaz yine hem-tā
Yek şems-i tecellī leme^{c}ān bir yere gelse

6 Der-ḥāl dil-i Meryem iki pāre olurdu
^{c}Īsā ile ol rūḥ-ı revān bir yere gelse

7 Tefrīḳ idemezler beni ^{c}Avnī o perīden
Aḥbāb degül ^{c}ālemiyān bir yere gelse

394

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Cürmüñ nedür efendi eger Ḥaḳ baṣīr ise
Bu ḥayret-i ḳunūṭ nedendür naṣīr ise

2 Mevlā ḫabīr dir de olursun günāhkār
^{c}İṣyāna inhimāk niçündür ḫabīr ise

---

[443] 393/6: —İ2

3 Bu çihre-i ᶜabūsa nedür vech-i iḳtiżā
Vāᶜiẓ efendi muᶜteḳid-i Ḳamṭarīr ise

4 Firᶜavn-ı rūzgār ki baḥr itdi bir peri
Gelsün miyāna baḥrı bir itsün ḳadīr ise

5 Ḫalvet-nişīn-i ḳurb olamaz bu riyā ile
ᶜİlminde şeyḫ efendi imām ḥaṣīr ise

(İ2 S.292)

6 Gelsün mürīd tāze ise māldār ise
Girmez faḳīr ṣümᶜa-i şeyḫe pīr ise

7 Bir pādşāha müntesib ol kim vezīri yoḳ
Dīvān-ı ᶜadl ü dādda ḫaṣmın vezīr ise

8 Sulṭān-ı ᶜālem olsa da aḥrārdan degül
ᶜAvnī hevā-yı nefsine insān esīr ise

S.198

395

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Bir es̱er var kim hücūm-ı nāle-i şeb-gīrde
Siḥr-i zülf-i dil-beri ibṭāl ider teᵓs̱īrde

2 Gerçi biñ zencīr bir dīvāneyi żabṭ itmedi
Perçemüñ żabṭ itdi biñ mecnūnı bir zincīrde

3 Bende-i müdbir degül sulṭān-ı dehr olsaḳ bile
Hep esīr-i inḳılābuz pençe-i taḳdīrde

4 Kār-zār-ı ġamze-i ḫūnī tamām olmaz yine
Ṣad-hezāran ḫūn-ı dil mevc ursa her bir tīrde

5 Şād-ı merg oldum ṣafā-yı nezᶜ-i rūḥa ṭoymadum
Bir gözüm bāzūda ḳaldı bir gözüm şemşīrde

6 Cān virür müjgān-ı çeşmüñ küştegān-ı ḥasrede
Gerçi yoḳ ser-i dem-i Cibrīl çeng-i şīrde

7 Ḳābil-i dārū degül derd-i cünūn-ı iştiyāḳ
^{c}Aḳl-ı fa^{c}āl olsa da ^{c}āciz ḳalur tedbīrde

8 Gün-be-gün inhā içün dil-dāre ḥāl-i ḥasreti
Ḫāmeden ḫūn-ı siyāh aḳdı dem-i taḥrīrde

9 Esb-i ṭab^c-ı Nevres-i üstāda ancaḳ münḥaṣır
^{c}Avniyā eslāfı geçmek ^{c}arṣa-i tanẓīrde

396

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Nişān-ı ḳaddini resm eyleyince yār dīvāra
Ser-i dīvār çıḳdı farḳ-i heftüm-çarḫ-i devvāre

2 Nice ṣabr eyleyem Allāh içün dāġ-ı dil-i zāre
Ten-i Eyyūbı maḥv eyler benüm göñlümdeki yāre

3 Aḳardı ma^{c}den-i seyyāle-i elmās-veş kūh-sār
Eger berḳ-i żamīrüm şu^{c}le-efşān olsa kūh-sāra

4 Gel ey ser-mest-i nāz Allāh içün terk-i ^{c}itāb itme
Hezārān cān ile āmādeyüm şemşīr-i āzāre

(İ2 S.293)

5 Göreydi āşyān-ı zülf-i yārı ṭāʾir-i ḳudsī
Gezerdi tā ṣabāḥ-ı ḥaşre dek āvāre āvāre

397

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Bir nāra yan ki şuᶜle vü dūdı bulınmaya
Ġarḳ ol bir āb içinde ki rūdı bulınmaya

2 Zehr-āb-ı meskenet gibi bir niᶜmet isterüz
Kim ḫᵛān-ı ārzūda ḥasūdı bulınmaya

3 Aḥsent o rind-i ᶜaşḳa ki ẕevḳ-i şarābdan
Endīşe-i ḳıyām ü ḳuᶜūdı bulınmaya

4 Ṭūfān-ı ġamda fülke-nişīnān-ı ḥayrete
Lāyıḳ mıdur ki dāmen-i cūdı bulınmaya

5 Ben n'eyleyem o Kaᶜbe-i mevhūm-ı kāmı kim
Eṭrāf-ı şeş cihetde vücūdı bulınmaya

6 Ḥayretdeyem o āyine-i ṭabᶜ-ı sāfa kim
Jengār-i fikr-i būd u ne-būdı bulınmaya

7 Tā ki bu teng-nāda fesād-ı Freng-i nefs
Bir semte ᶜāẓim ol ki ḥudūdı bulınmaya

8 Bir müddeᶜīye ḥayf ola kim ḥaḳḳı ġayb olup
İs̱bāt-ı müddeᶜāda şuhūdı bulınmaya

9 Biz rāżıyuz cehenneme ey Rabb-i Müsteġās̱
Ammā anuñ içinde Yehūdī bulınmaya

10 ᶜAvnī o māh-pāresüz evlād-ı Ādemüñ
Cennetde ārzū-yı ḫulūdı bulınmaya

S.199

398

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 İdüp gīsūsın ol şūḫ-i dil-ārā ḫalḳa-ber-ḫalḳa
Be-dīdār eylemiş bir dām-ı sevdā ḫalḳa-ber-ḫalḳa

2 Eger bir mū görinse şekl-i pīç-ā-pīç-i zülfüñden
Olur endām-ı ejderhā-yı Mūsā ḫalḳa-ber-ḫalḳa

3 Degül düşında gīsū gūyiyā āb-ı ḥayāt üzre
Girīh-gīr oldı reng-i şām-ı yeldā ḫalḳa-ber-ḫalḳa

4 Hevā-yı perçemüñe dūd-ı āhum gird-bād-āsā
Ṣuᶜūd itmekdedür ᶜayyūḳa ḥālā ḫalḳa-ber-ḫalḳa

(İ2 S.294)

5 Beni zencīr-i dāġ-ı ᶜaşḳa çeksünler ki cismümde
Görünsün mevc-i enfās-ı Mesīḥā ḫalḳa-ber-ḫalḳa

6 Kemāl-i intiẓār-i maḳdemüñe bāb-ı luṭfuñda
Telāṭum-ḫīzdür çeşm-i temāşā ḫalḳa-ber-ḫalḳa

7 Hezārān şuᶜle-i cevvāle şeklen resm ider ᶜAvnī
Göñülde mevc urur berḳ-i tecellā ḫalḳa-ber-ḫalḳa

399

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Yārsiz ḫunyāgeri gūş itme Dāvūd olsa da
Ġayre baḳma Yūsuf-ı devrān mevdūd olsa da

2 ᶜĀrifüñ ḳadr-i bülendi sāyeden bīrūn ḳalur
Per-i devlet mā-verā-yı çarḫa memdūd olsa da

3 Dest-i ḥürmetle der-āġūş eylerem meşreb bu ya
Cām-ı mey ṣūret-nümā-yı nār-i Nemrūd olsa da

4 Bülbül-i bāġ-ı belāda şād-mend olmaz yine
Ṭāli^{c}inden ^{c}āşıḳ-i nevmīd ḫoşnūd olsa da

5 Olmasan sen çeşm-i giryānum nigāh itmez yine
Her ṭarafda bir tecellī mihri meşhūd olsa da

6 Ma^{c}nāda nā-būdıdur ^{c}Avnī dehān-ı yār-veş
Ehl-i ma^{c}nā ṣūret-i ẓāhirde mevcūd olsa da

400

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ġamdan ölsem āb-ı Ḫıżrı cüst-cū itmem yine
Cān virür dārū-yı ġayrı ārzū itmem yine

2 Bende-i bāb-ı Ḥüseynem Kerbelā olsa cihān
Ḫāk-i tezvīre niṣār-i āb-rū itmem yine

3 Cevher-i rūḥ-ı revānum ṣu gibi olsa revān
Ben şikāf-ı sīne-i zārum rüfū itmem yine

4 Ben ki ser-bāzān-ı rāh-ı ^{c}aşḳa serdārum bu gün
Āsmāndan tīġ yaġsa ser-fürū itmem yine

5 Cism-i zārum ^{c}Avniyā ġırbāle dönse dāġdan
İrtikāb-ı merhem-i luṭf-ı ^{c}adū itmem yine

---

444 399/5: —DT

401

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

(İ2 S.295)

1 Bir mihre ẕerre ol ki mis̱āli bulınmaya
Bir gözde ferr-i naḳş-ı ḫayāli bulınmaya

2 Tīġ-i nigāhuñ eyler ise ḳaṣd-ı ḳatl-i ^{c}ām
İblīse de ḳarār-i mecāli bulınmaya

3 Devlet o bī-kesüñ ki bu ^{c}aṣr-i ġarībde
Dünyā evinde ehl ü ^{c}ıyāli bulınmaya

4 Ġırbālden geçirseler eczā-yı ^{c}ālemi
Bir ḥaḳ-şinās-i ehl-i kemāli bulınmaya

5 Maḥbūb-ı nīk-ḫūyla eks̱er cedeldedür
Ol bed-liḳā ki ḥüsn-i ḫıṣāli bulınmaya

S.200

6 Diḳḳat olınsa kārgeh-i dehr-i pür-ġamuñ
Rāḥatdan özge emr-i muḥāli bulınmaya

7 Hīç bir lisān olur mı ki mihr-i ḥaḳīḳatüñ
Meşġūl-i yād-ı ism-i celāli bulınmaya

8 Şeyḫüñ şu āḫiret ḳızı mānend-i duḫterüz
Taṭbīḳ olınsa şer^{c}a ḥelāli bulınmaya

9 İnsān mıdur o kimse ki ebnā-yı cinsini
Ḥayvān ḳadar ṣeḥābete ḥāli bulınmaya

10 Gez sen de şarḳ u ġarbını aḳṭār-i ^{c}ālemüñ
Şāyeste-i sükūn-ı ḥavālī bulınmaya

11 ^{c}Ādet budur ki rind-i ḫarābāt-ı ma^{c}rifet
Bir cür^{c}a bāde bulsa sifāli bulınmaya

12 Boynuzlar aṣılup der-i cāhilde ᶜārifüñ
Destārı üzre nīm-hilāli bulınmaya

13 Bir gün gelür ki ḳıble-nümā-yı nücūm ile
Bu kürrenüñ cenūb ü şimāli bulınmaya

14 Her bir kemāle lāḥiḳ olur gerçi bir zevāl
Sen bir kemāle ir ki zevāli bulınmaya

15 Reşk olsun ol hümā-yı Mesīḥā-sīre kim
Eflākden geçe per ü bāli bulınmaya

16 Laᶜnet o ḫᵛān-ı raḥmete kim bī-nevālara
H̬ūn-ı cigerden özge nevāli bulınmaya

17 Bir gün gelür ki ḳāᶜidetü'l-mülk-i naḫvetüñ
Cumhūr-i aġniyāda ḳrālı bulınmaya

18 Münkir midür ki merd-i veġā-kār-i ṣavletüñ
Bir pīre-zenle tāb-ı cidāli bulınmaya

19 Bir rūzgār olur ki ḫıyābān-ı ḥaşmetüñ
Dīrīn dıraḫt ü tāze nihāli bulınmaya

(İ2 S.296)
20 Bu iḫtilāf-ı ḥāl ile hīç bir niẓāmda
Esbāb-ı intiẓām-ı ahāli bulınmaya

21 Bir gün gelür ki bāl-i hümā-yı ᶜināyetüñ
Muḥtāc-ı imtidād-ı ẓılāli bulınmaya

22 ᶜAvnī o bī-nevāya dinür H̬usrev-i felek
Kim ḳıl ḳadar ᶜalāḳa vü mālı bulınmaya

445 401 13b kürre: küre

402

Mefā^c^ilün Fe^c^ilātün Mefā^c^ilün Fe^c^ilün

1 Ḫayāl-i Ḳays-ı niẓāram beni beşer ṣanma
Selāsil-i ġamı üstümde eşk-i ter ṣanma

2 Tevāfuḳ eyleseler de merām-ı dīgerden
Kibār-i devleti ḫoşnūd-ı yek-diger ṣanma

3 Çil içre bir nice gül-gūn-ı bād-pā bulınur
Efendi ^c^ālemi ıṣṭabl-i gāv ü ḫar ṣanma

4 Bilür serā^ɔ^ir-i fermānı gelmeden Tātār
Umūr-i ġā^ɔ^ibeden ḫalḳı bī-ḫaber ṣanma

5 Ḫar-i Mesīḥ ḳadar ^c^aḳlı yoḳdur ey ^c^Avnī
O ḫar-meniş ḥumaḳāyı efendi er ṣanma

403

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

1 Ḥuṣūl-i kām içün kāfi degüldür māl bir yerde
Ki ḥāṣıl olmamışdur māldan āmāl bir yerde

2 Bütün ẓann ü gümāndur vehmdür bāṭıldur idrāki
Ḥaḳīḳat görmemişdür çeşm-i istidlāl bir yerde

3 Ṣalāḥ-ı ḥāl içün te^ɔ^mīn-i istiḳbāl vācibdür
Degüldür çünki istiḳrāra ḳābil ḥāl bir yerde

---

446 402/5: —DT, —İ2

4 Aḥibbā şīve-i yaġmada mebhūt eyler aᶜdāyı
Ḫudā göstermesün ās̱ār-i iżmiḥlāl bir yerde

S.201

5 Perīşān eyler elbet pençe-i idbār ile fi'l-ḥāl
Felek ḥüsn itmesün cemᶜiyyet-i iḳbāl bir yerde

6 Bizüm noḳṣanumuz hep ḳābil-i ikmāldür ammā
Bulınmaz n'eyleyem esbāb-ı istikmāl bir yerde

7 Der-i pür-raḥmet-i Yezdān-ı bī-enbāzdan ġayrı
Görilmiş şey degüldür ᶜadl ü istiḳlāl bir yerde

8 Benüm ol kūşe-gīr-i kehf-i istiġnāya reşküm var
Ki aṣlā görmemişdür vech-i istis̱ḳāl bir yerde

9 Kişi ya terk-i ġaflet ya tecennün eyler ey ᶜAvnī
Tefāṣıl-ı şuʾūnı görse bālā-ḥaccāl bir yerde

404

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

(İ2 S.297)

1 Derdini rindān-ı ᶜaşḳ Allāha söyler söylese
Ya nihānī nāle-i cān-gāha söyler söylese

2 Āferīn Leylāya kim Ḳaysuñ peyām-ı ᶜaşḳını
Şemᶜ ü ebrū necm ü mihr ü māha söyler söylese

3 Fikret-i çāh-ı zeneḫdānuñadur āh itse de
Yūsuf-ı dil rāz-ı ᶜaşḳı çāha söyler söylese

4 Seng-diller maḥżarında ehl-i ḥācet derdini
Gūyiyā dīvār-i nā-āgāha söyler söylese

---

447 403/4b: Ḫudā göstermesün: Be-dīdār olmasun M

5 Rāh-ı dilde ʿAvniyā hem-reh de olmaz müʾtemen
Gerçi sālik rāzını hem-rāha söyler söylese

405

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Vāḳıf degül esāsı binā-yı ḥaḳīḳate
ʿĀlemde iʿtirāż iden erkān-ı devlete

2 Ḳalb-i ṭabīb-i vuṣlata gelmezse merḥamet
Allāh raḥmet eyliye bīmār-i ḥasrete

3 Ṣubḥ-ı ezelde ḳāmetüñ ey āftāb-ı nāz
Ḳundāḳ bıraḳdı velvele-gāh-ı ḳıyāmete

4 Deryā-yı ʿaşḳa ṣalma vücūduñ ki tā-ebed
Çıḳmaz bu taḫta-pāre kenār-i selāmete

5 ʿAvnī bizi tamām-ı be-kām itdi pīr-i mey
Allāh zevāl virmesün aṣḥāb-ı himmete

406

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Dilerseñ ḳalmasun kūh-ı emelde ṭaş ṭaş üzre
Baña bir tīşe vir ey şūḫ-i Şīrīn-ḫande baş üzre

2 Ġulām-ı meşreb-i ʿirfānıyum rindüñ ki ʿindinde
Müreccaḥdur cünūn-ı meskenet ʿaḳl-ı maʿāş üzre

3 ʿAlāmet ḳoymuyor muṣḥafda āyāt-ı ḳıyāmetden
Ḫaṭ u ruḫsārını kāfir tırāş eyler tırāş üzre

4 Olur bir ḫār-i maġz-efken baña her mūy-ı jūlīdem
Başum degse gül-i taṣvīr-i bālīn firāş üzre

5 Yine bir Müslimānuñ ḳanına girmişdür ey ᶜAvnī
Degül reng-i ḥınā ol nāḫun-ı īmān-ḫırāş üzre

407

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

(İ2 S.298)
1 Elbet bir iḫtişāş-ı ḫafīnüñ esīridür
Tercīḥ iden esāreti ḥürriyyet üstine

2 Ehl-i Bihişt cennete girmezdi ol perī
Taṣvīr olınsa ṭāḳ-i der-cennet üstine

3 Baḳduḳca inḳılāb-ı serīᶜ-i ḥavādis̱e
Ḥayret medār-i ḥayret olur ḥayret üstine

S.202

408

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Medār-i gerdiş-i eflāk sensüñ yā Resūla'llāh
Ḥıṭāb-ārende-i levlāk sensüñ yā Resūla'llāh

2 Şeh-i mülk-i beḳāsuñ efserüñ tācü'l-ömrüñdür
Serīr-ārā-yı *Erselnāk* sensüñ yā Resūla'llāh

3 Ḥarīm-i ḳurb-ı ev-ednāda mirʾāt-ı ḥaḳīḳatsüñ
Naẓar-gāh-ı Ḫudā-yı pāk sensüñ yā Resūla'llāh

4 Dü-ᶜālemde beni luṭfuñla mesrūrü'l-fuʾād eyle
Melāz-ı ᶜāciz-i ġam-nāk sensüñ yā Resūla'llāh

---

448 407: —DT

449 408/2b: 33/Ahzāb 45: "Ey Peygamber! Biz seni tanık, müjdeci, uyarıcı, Allah'ın isniyle O'na çağıran ve aydınlatan bir ışık olarak gönderdik."

5 Żaʿīfem ʿācizem bār-i belāya ṭāḳatum yoḳdur
Devā-yı sīne-i ṣad-çāk sensüñ yā Resūla'llāh

6 Bu gün bī-çāre ḳaldum senden özge melceʾüm yoḳdur
Emīn-i kenz-i *aʿṭeynāk* sensüñ yā Resūla'llāh

7 Ḳapuñda nāmumı yād itmege yoḳ cürʾetüm aṣlā
Yetiş kim maḳsem-i idrāk sensüñ yā Resūla'llāh

409

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Sāḳiyā ṣuñ bir dolu peymāne Allāh ʿaşḳına
Merḥamet ḳıl teşne-i giryāna Allāh ʿaşḳına

2 Ebruvānuñ çeşm-i fettānuñla hem-rāz olmasun
Tīġ virme mest-i bī-īmāna Allāh ʿaşḳına

3 Eyleme maḥrem raḳībi cennet-i dīdāruña
Yüz virüp raḥm eyleme Şeyṭāna Allāh ʿaşḳına

4 Ḥüsn-i mirʾāt-ı tecellā-yı İlāhīdür gözüm
Rūy-ı yāra baḳma küstāḫāne Allāh ʿaşḳına

5 Zāhidā nefʿ-i şarābı ḫayli inkār eyledüñ
İʿtimāduñ yoḳ mıdur Ḳurʾāna Allāh ʿaşḳına

6 Dār-i dünyāda felek ʿAvnīye rāḥat virmedüñ
Hīç ḥürmet yoḳ mıdur mīhmāna Allāh ʿaşḳına

---

450 408/5 —İ2
451 408/6b: 106/Kevser 1: " Muhakkak, biz sana kevseri verdik"
452 409/6: 5 DT

410

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.299)

1 Tāb-ı rūyuñ ^{c}aks idince zülf-i semmūr üstine
Nūrdur gūyā ki düşmiş şām-ı deycūr üstine

2 Nāṣiyeñde ḳaş degüldür ḫāme-i i^{c}cāz-ı ḥüsn
Medd-i Bismi'llāh çekmiş sūre-i Nūr üstine

3 Peykerüñ cevher-güdāẕ-ı cān idi ey mihr-i nāz
Berḳ-i cān-sūz-ı tecellā düşmeden Ṭūr üstine

4 Rīşelerden başına teller ṭaḳınsun dāğlar
Rīze-i elmās ekerseñ zaḫm-ı nāsūr üstine

5 Zülf-i serv-i ḳāmeti şi^{c}rümde ol meh-pārenüñ
Ẓıll-ı Ṭūbādur ki düşmiş Beyt-i ma^{c}mūr üstine

6 Bār-i ^{c}aşḳa sen taḥammül itdüñ ey dil yoḳsa kim
Ḳāfı taḥmīl eylemek mümkin degül mūr üstine

7 Geçmem ^{c}Avnī fikr-i saṭūr-i nigāh-ı yārdan
Ursalar da başuma sāṭūr ṣāṭūr üstine

S.203

411

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Ma^{c}şūḳları gül gibi ḫandān iden Allāh
^{c}Āşıḳları bülbül gibi nālān iden Allāh

2 Leylāyı idüp bār-geh-ārā-yı melāḥat
Mecnūnı sefer-gerd-i beyābān iden Allāh

---

[453] 410/5: —İ2

3 Āteş-zen olup tāc-ı ser-i şemᶜ-i münīre
Pervāneleri ᶜaşḳla sūzān iden Allāh

4 Ẓulmetde ḳodı çeşm-i cihān-bīn-i ᶜuḳūlı
Āyīne-i ḫurşīdi dıraḫşān iden Allāh

5 Bir bendesinüñ ḥürmetine ḫalḳı yaratdı
Bir ᶜabdi içün ᶜālemi vīrān iden Allāh

6 İsterse Süleymānı ider mūr ile yeksān
Bir mūrı Süleymān ile yeksān iden Allāh

7 İsterse ider ᶜālemi bir laḥẓada maᶜdūm
Yoḳdan bu cihān mülküni iḥsān iden Allāh

8 Bir gün gele ᶜAvnī bize de merḥamet eyler
Bī-çārelerüñ derdine dermān iden Allāh

412

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Reh-rev-i ᶜaşḳum rikāb u tevsenüm ḫurşīd ü māh
Rūz ü şeb rū-māl-i pāyemdür benüm ḫurşīd ü māh

2 Öyle bir bezm-i nihānuñ mestiyem kim āb olur
Olsa ᶜaks-endāz cām-ı revzenüm ḫurşīd ü māh

3 Ben şehīd-i nā-be-dīdem ẕerremi görmez ḳażā
Olsa da ḳandīl-i seng-i medfenüm ḫurşīd ü māh

4 Cevher-i rūşen-żamīr-i Ṭūr-i sūz-ı vaḥdetüm
Ẕerre-i ḫāk-i siyāh-i maᶜdenüm ḫurşīd ü māh

---

[454]411/3b: —İ2

5 Laḫt-ı rīz-i dāġ olup şevḳüñle raḳṣ itdükce ben
Neşr ider eṭrāfa gerd-i dāmenüm ḫurşīd ü māh

6 Berḳ urur ẕerrāt-ı ^{c}ālemden senā-berḳ-i celāl
Olsa reh-yāb-ı ḥarīm-i meskenüm ḫurşīd ü māh

7 Ben çerāġ-ı bezm-i ḥāṣ-ı vaḥdetüm pervāne-veş
Devr iderler rūz u şeb pīrāmenüm ḫurşīd ü māh

8 Reş-i envār-i kemāle hem aṣılum hem vekīl
^{c}Ālem-i rūz u şeb-i ^{c}aşḳa benüm ḫurşīd ü māh

9 Ḳandesüñ ey ^{c}ālem-i bī-mihr ü māh-ı nīstī
Rūz ü şeb pūyān-ı rāhum reh-zenüm ḫurşīd ü māh

10 Nūr-i ṭab^c-ı fāʾiḳü'l-memdūḥa taḳlīd itmege
Cilve-gāhdur bu naẓm-ı rūşenüm ḫurşīd ü māh

11 Dāġdār-i ^{c}aşḳ-i sıbṭeyn-i Resūlem ^{c}Avniyā
Gösterür yer yer ten ü pīrāhenüm ḫurşīd ü māh

413

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

(İ2 S.301)

1 Ḫayāl-i ^{c}āriżuñ ḳundāḳ bıraḳdı küfr ü īmāna
Ḥarīḳ-āteş-i ḥüsnüñ ne mescid ḳor ne mey-ḫāne

2 Efendi ḫānmān-ı nefsüñe hep ḳanca atmaḳdur
Yed-i taḫrīb uzatmaḳ āşyān-ı mürġ-i nālāna

3 ^{c}Aceb terkīb-i nār-i ^{c}aşḳa şekkerler mi ḳoymışlar
Ne ṭatlı ṭatlı cānlar virmede yanduḳca pervāne

4 Ṭaranmaz zülfi ol meh-pārenüñ bezm-i taṣavvurda
Şu^{c}ā^c-ı şu^{c}le-i nūr-i siyehden olmadan şāne

5 Bu yolda beste-çeşm-i şübhe olma ḳaṭ^{c}-ı rāh eyle
Düşersüñ ḫar gibi tā ḥaşre dek dôlāb-ı devrāna

6 ^{c}Acā$^{\circ}$ib kīmyādur ^{c}Avnī ḫāk-ı rāh-ı istiġnā
Bir ednā zerresin baḫş eylemem mülk-i Süleymāna

S.204

414

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Senüñ idbār ẓann itdüklerüñ iḳbāldür bunda
O mālī-ḫulyālar kim iderdüñ māldur bunda

2 Merāmı men^{c} iden esbāb-ı istiḥṣāldur bunda
Hümānuñ māni^{c}-i pervāzı per ü bāldur bunda

3 Ne mümkindür ifāḳat ḫaste-i ^{c}aşḳ-i ciger-sūza
Ki ^{c}Īsālar da bīmār ü perīşān-ḥāldur bunda

4 Baña ^{c}ālem degül bir ^{c}ālemi gezdürdi ^{c}aşḳuñ kim
Hezārān ḳubbe-i fīrūza bir misḳāldur bunda

415

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Baḫt-ı ^{c}ālem-gīrümüz meşhūrdur ammā siyāh
Nāmı ba^{c}żı bendenüñ kāfūrdur ammā siyāh

2 Gerdenüñ ḫurşīd-i ^{c}ālem-sūzdur ammā sefīd
Ṭurra-i gerdūn-fīrūzuñ nūrdur ammā siyāh

3 Ḫāl-i fülfül şekl-i ḫāṭır-sūzuñ ey āteş-^{c}izār
Der-i deryā-yı fürūġ-ı Ṭūrdur ammā siyāh

4 Rūz-ı hicrān berḳ-i āh-ı cān-güdāzumdan benüm
Şu^{c}le-i tābānda mestūrdur ammā siyāh

5 ᶜAvniyā sevdā-peẕīr-i ġayr olan mīnā-yı dil
Cām-ı pür-ḳaṭrān gibi billūrdur ammā siyāh

416

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün

(İ2 S.302)

1 Diger-gūn oldı dünyā Allāh Allāh
Mübeddel oldı eşyā Allāh Allāh

2 Açıldı bāb-ı maᶜnā Allāh Allāh
Göründi vech-i aᶜlā Allāh Allāh

3 Ḳıyāmet ḳopdı maḥşer buldı ġāyet
Felekden indi ᶜĪsā Allāh Allāh

4 Çalındı ᶜāleme ṣūr-i Sirāfīl
Dirildi cümle mevtā Allāh Allāh

417

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Sücūd-ḫᵛāh-ı perestişdür ol ṣanem her gāh
Ne işleyem n'ideyüm لا اله الا الله

2 Senüñle söyleşirüz ey ḫıdīv-i kişver-i nāz
O yār-gühere ki yeksān olur gedā ile şāh

3 Şehīd-i ḫançer-i ġamzeñ düşince ḫāk üzre
Gelir firāz-ı felekden ṣadā-yı ṭāb-ı ṣūrāh

4 Şarāb-ı ᶜaşḳda bir neşᵓe mündericdür kim
Kimine ḳaṭresini içse ṣīr olur rūbāh

---

455 417/1a: 40 Mü'min 62 "İşte Allah'tır Rabbiniz. Ondan başka tanrı yoktur; o halde nasıl çevrilirsiniz"

5 Nihāyet-i ḫaṭarāt-ı ṭarīḳ-i meʾ-mendür
Tevaḳḳuf eyleme ᶜAvnī ᶜaleyke ᶜavnu'llāh

(İ2 S.351)

418

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḫāk-i pāy-ı ehl-i ᶜirfānum ki rest-ā-ḫīze dek
İḳtibās-ı pertev eyler cevherümden mihr ü māh

2 Maḥv olur deryā-yı nūr içre ḥabāb-āsā nücūm
Feyż alurken āb ü tāb-ı ṣāġarumdan mihr ü māh

3 Heykel-i pür-nūr-i ṭāvūs-ı Bihişt-i himmetüm
Cilve eyler cünbiş-i bāl ü perümden mihr ü māh

S.204

4 Berḳ-i dāġum sīnede maşrıḳ-güdāẕ-ı nūrdur
Rūz ü şeb maġrib-gedādur aḫterümden mihr ü māh

5 Şeş-cihet minnet-keş-i ḳalb-i ḫazīnümdür benüm
Rūz u şeb ṣaçılmada eşk-i terümden mihr ü māh

6 Şāh-ı bī-sīm u zer-i faḳram ki ᶜAvnī rūz u şeb
Ṭālib-i iksīrdür ḫāk-i derümden mihr ü māh

(İ2 S.351)

419

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Baña ḫūn-ı ciger besdür şarāb-ı aḥmer olmazsa
Müreccihdür sifālīn-pāre zerrīn-sāġar olmazsa

2 Saña devlet yeter yek başuña Cemşīdī-i devrān
Ne ġam ey rind-i sāġar-keş ser olsun efser olmazsa

3 Dem-i fevtümde āhum ṣuḥre-i ṣammāyı āb eyler
Baña seng-i reh-i dil-dār bālīn-i ser olmazsa

4 Seni maḥşerde görmekdür ümīdüm ey ḳıyāmet-ḳad
Ḳıyāmet-ḫīz olur ṭūfān-ı eşküm maḥşer olmazsa

(İ2 S.351)

420

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Vücūdı ṣāḥibinüñ mūcib-i tefaḫḫurudur
Metā^{c}-ı kesme-ḫar-i ma^{c}rifet ṣatılmasa da

2 Kenār-i gül-şen-i vuṣlatda ey semenberler
Biraz teneffüse ruḫṣat virüñ yatılmasa da

3 Nümāyişi yeter esbāb-ı rezm ü peykāruñ
Tüfenk mūcib-i terhīb olur atılmasa da

4 Meẕāḳ-i ṣāḥib-i nāmūsa zehr-i ḳātildür
Raḳīb ṣundıġı şehd-āba semm ḳatılmasa da

5 Diler hezār ciger-gāhı tīr-i müjgānuñ
Tehevvür ile kemān ḳaşlaruñ çatılmasa da

421

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Başuñdan geç şarāb-ı nābdan peymāneden geçme
Eger dāmān-ı ^{c}aḳluñ pāk ise mey-ḫāneden geçme

2 Yıḳılsın göñlümi bir ḳat ḫarāb itmek mi istersüñ
Perī-zādum ṣaḳın luṭf eyle ol vīrāneden geçme

3 Ser-i kūyuñda bekler bir nigāh-ı iltifātuñ'çün
Aman ey ṭıfl-ı nāzum ^{c}āşıḳ-i dīvāneden geçme

4 Anı ḳat ḳat yaḳar berḳ-i celāl-i ḫānmān-sūzuñ
Gel ey şem^{c}-i fürūzān ḫāṭır-i pervāneden geçme

5 Degül ṣad-ḫirmen-i elmās-ı eşk-i çeşm-i ḥasretden
Meded ey rişte-i ṭūl-i emel bir dāneden geçme

6 Maḳām-ı ẕevḳde ^{c}Avnī ṣafā-yı ḫāṭır isterseñ
Civār-i ḫāne-i ḫammārdan ḫum-ḫāneden geçme

422

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.303)

1 Kelle-kūb olmaḳsa ḳaṣduñ tīşe-i āzār ile
Ey büt-i şīrīn-zebān-^{c}işve-ger baş üstine

2 Ḳırma maġlūbān-ı rezm-i ^{c}aşḳı ey şūḫ-i Frenk
Şapḳa giydürmekse maḳṣūduñ eger baş üstine

3 İstemezdüm sāye-i per-i hümā-yı devleti
Çünki tensīb-i sulṭān-ı ḳadr baş üstine

YĀ$^{\circ}$

423

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Ey āftāb sendeki ḥāl añlaşılmadı
Sırruñ be-ḥaḳ-i nūr-i cemāl añlaşılmadı

2 Bir Ḥaḳ kelāmı ağzına alduḳca ehl-i dil
Esbāb-ı infi^{c}āl-i ricāl añlaşılmadı

---

[456] 422: —DT

[457] 442/3a per-i : (vezin gereği) perr-i

3 İfrāṭ-ı izdiḥām gümān ü ḳıyāsdan
Hengāme-i naṣīr ü celāl añlaşılmadı

4 Herkes birer ḫayāl ile cenk ü cedeldedür
Esbāb-ı iḫtilāf ü cidāl añlaşılmadı

5 ^{c}Avnī bu nüh-ṣaḥīfe kitāb-ı ^{c}atīḳden
Ḥālā ṭabī^{c}atümce meʾāl añlaşılmadı

S.206

424

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Rind-meşreb ṣāf-dil bir pāk hem-dem ḳalmadı
Āh kim mey-ḫāne-i ^{c}ālemde ^{c}ālem ḳalmadı

2 Maḥşer-engīz-i belā bir serv-ḳad gördüm bu gün
Rāst bir şeymiş ḳıyāmet hīç şübhem ḳalmadı

3 Nāzdan ^{c}iffet-fürūş oldı bütün ḫūbān-ı ^{c}aṣr
Nāzenīn-i dil-rübā şūḫ-i müsellem ḳalmadı

4 Bir perī-rūnuñ musaḫḫar oldı ḥükm-i ^{c}aşḳına
Meclis-i ^{c}ālemde yā Rabbüm bir ādem ḳalmadı

5 Dāġ-ı ^{c}ālem itmedi ^{c}Avnī ḳabūl-i iltiyām
Āzmāyiş itmedük tertīb ü merhem ḳalmadı

425

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Ey meh görince āyine-i cāmdan seni
Cān ḳarşılar gelū-yı ġam-āşnāmdan seni

2 Meh-tāb-ı ḳadr iseñ daḫı mekkāre-i felek
ᶜUryān idüp zuḳāḳa atar bāmdan seni

3 Baḳ ādem ol ki ḳurtaramaz bāġbān-ı dehr
Dôlāb-ı deyr-i gerdiş-i eyyāmdan seni

(İ2 S.304)

4 Ey tevbe-i şarāb ᶜaceb var mı çāresi
Taḫlīṣe niyyet eylerem ibrāmdan seni

5 Ey tāc kām almaġa kim ictisār ider
Āġūş-ı şīr-i ṭāliᶜ-i ḫod-gāmdan seni

426

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ey nigeh dil-ḫaste-i āzār iden kimdür seni
Bilsek ey çeşm-i siyeh bīmār iden kimdür seni

2 Mest-i nāzum ḫᵛāb u nāz u ᶜişveye muᶜtād idüñ
Giceler ta ṣubḥa dek bī-dār iden kimdür seni

3 Kimdür ey perçem perīşān eyleyen cemᶜiyyetüñ
Tār-mār-i ḥasret ü efkār iden kimdür seni

4 Ey girībān-ı ṣabāḥü'l-ḫayr-i ᶜiffet āh āh
Çāk çāk pençe-i āzār iden kimdür seni

5 ᶜAvnī-i ser-meste döndüñ sen daḫı ey çeşm-i yār
Mübtelā-yı ḫāne-i ḫammār iden kimdür seni

427

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Düşdük der-i iḥsānuña himmet saña ḳaldı
Ey pīr-i ḫarābāt ᶜināyet saña ḳaldı

2 Mest itdi Sirāfīli temāşā-yı ḫırāmuñ
Ey ḳāmet-i dil-dār ḳıyāmet saña ḳaldı

3 Ḳurtardı ḳudūmuñ o mehi rencüş-i tebden
Ey ḫᵛāce atup ṭutmaġa nevbet saña ḳaldı

4 Teslīm-i revān itmege yoḳ tāb ü tüvānum
Ey tīr-i nigeh gel yine zaḥmet saña ḳaldı

5 Ol şūḫ-i ḫaṭ-āverdeyi terk eyledi aḥbāb
ᶜAvnī yine meydān-ı maḥabbet saña ḳaldı

428

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Bāġ-ı Firdevse bedel bir gül-i ḫandān kāfi
Dilde vildāna maḥal yoḳ ruḫ-i cānān kāfi

2 Yār hicrānuñı çekdürmek ise maḳṣūduñ
Olamaz ᶜāşıḳ-i bīçāreye biñ cān kāfi

3 Ṭabᶜ-ı pākimde ṭamaᶜ yoḳ ne yalan söyleyüm
Ḫūblardan baña v'allāh bir iḥsān kāfi

4 Müddeᶜā-yı dil-i şeydāya güvāh istersen
Rūy-ı zerdümle gözümden dökülen ḳan kāfi

---

458 427/5: —DT

5 Ẓulmet-ābād-ı ḳıyāmetde nümūd-ı rāha
^{c}Avniyā meş^{c}ale-i cevher-i īmān kāfi

S.207

429

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

(İ2 S.305)

1 Ḳuvā-yı ḳālıb-ı dehre ḳıvām gelmez mi
^{c}Aceb bu mülke de bir intiẓām gelmez mi

2 Recā-yı yār viṣāliyle der-kenār itsek
O naḫl-i nāza bu teklīf ḫām gelmez mi

3 Görüp taġallüb-i rāḥat-ḫırāş-ı a^{c}dāyı
Derūna dā^{c}iye-i intiḳām gelmez mi

4 Metā^c-ı vaṣluña ey ḫod-fürūş-ı istiġnā
Hezār cān-ı muḳaddes tamām gelmez mi

5 Niçün mevāḳi^c-i himmet ḫarābe-zār olmış
Bu yerlere küberā-yı kirām gelmez mi

6 O şāh-ı ḥüsne ^{c}aceb ārż-ı ḥāl gitmez mi
Gedā-yı ^{c}aşḳa da bir ḫoş peyām gelmez mi

7 Virüp esārete reng-i tamām-ı ḥürriyet
Efendi nāmına bir ḳaç ġulām gelmez mi

8 Görüp mu^{c}āşeret-i yāri muḥteşemlerle
Faḳīre de heves-i iḥtişām gelmez mi

9 Cebīre-bend olacaḳ bir ṭabīb görmiş mi
^{c}Aceb bu yāreye hīç iltiyām gelmez mi

10 Fesād-ı ḥāl ile her rūz bir ḳıyāmetdür
Henüz nevbet-i yevmü'l-ḳıyām gelmez mi

11 Sarāy-ı dilde nedür izdiḥām-ı ġam ʿAvnī
Hirās-ı zelzele-i inhidām gelmez mi

430

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Yüzünden ol meh-i nāzuñ niḳāb alınmaz mı
Şarāb yoḳ mı o kāfir ḥicāb alınmaz mı

2 Faḳīr-ḫāneme teşrīf eylesem teklīf
Ġurūr-i ḥüsn ile ol āftāb alınmaz mı

3 Ṣorılsa sırr-i dehānı o şükkerīn-lebden
ʿAceb suʾāle muvāfıḳ cevāb alınmaz mı

431

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Ne şeyḫ sübḥa vü keşf ü kefenden el çekdi
Ne rind sāġar ü sīb-i ẕeḳandan el çekdi

(İ2 S.306)

2 Marīż-i ʿaşḳ idigüm bildi nabż-ı ḥālümden
Ṭabīb derdümi fehm itdi benden el çekdi

3 Ḳoyup ümīdi Ẕüleyḫā-yı ḫāṭır-i nā-şād
Tamām o Yūsuf-ı gül-pīrehenden el çekdi

4 Cenāb-ı şaḥne-i sermā ayaġ basdıġı dem
Çenār sāġar-i bezm-i çemenden el çekdi

5 ʿAceb şehādete ehliyyetüñ mi yoḳ ʿAvnī
Niçün o ḳātil-i çālāk senden el çekdi

---

[459] 430: —DT

432

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Pāy-ı pür-ābla reh-i teng-i hevā ẓulmānī
Yetiş ey bedreḳa-i mevhibet-i Rabbānī

2 Oldum ol rütbe ġalāt-bīn-i taḥayyür ki henüz
Çāh-ı Bījen ṣanurum çarḫ-i bülend-eyvānı

3 Ben o Yaʿḳūb-ı taḥayyür-zede-i ʿaşḳam kim
Cīb-i Yūsufda taḥarrī iderem Kenʿānı

4 Vaṣf idüp ḫūbları Yūsuf-ı s̱ānī derler
Saña ammā ki melāḥatda bulınmaz s̱ānī

5 Mevc-i ṭūfān-ı ḫayālāt ile zencīrdeyüm
Beni mecnūn idecek vesvese-i Şeyṭānī

6 Rāyiż-i eşheb-i kām olsam eger gerd-i sitem
Teng ider dāʾire-i vāsiʿa-i imkānı

7 Yārden ġayre nigāh itse eger kāfir olur
ʿĀşıḳuñ nūr-i nigāhında olur īmānı

8 Mehd içinde bebegi ḳābil-i her ṣūret gör
Merdüm-i çeşm-i cihān itdi Ḫudā insānı

9 Bize taḥrīm-i semāʿ eylemesin vāʿiẓ-ı ḫar
Devr-i şerʿī ile icrā iderüz devrānı

10 Böyledür ḳāʿide-i devlet-i ʿaşḳ ey ʿAvnī
Ḳavline bende olur Mıṣr-i dilüñ sulṭānı

S.208

433

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Gerçi bezm-i yārda az dāstān söylenmedi
N'eyleyüm kām-ı dil-i nā-kāmrān söylenmedi

2 Çoḳ ^{c}acā$^{\circ}$ib yazdı seyyāḥīn-i aḳṭār-i ḫıred
Cābülīḳā-yı emelden bir nişān söylenmedi

3 Ẓarf-ı ḥarfa ṣığmadı ḥālā yem-i ma^{c}nā-yı ^{c}aşḳ
Mā-cerā-yı bezm-i dil hīçbir zamān söylenmedi

(İ2 S.307)

4 Sırr-i feyż-i nefḫa-i Cibrīlden dem urdılar
La^{c}l-i cānānumdaki sırr-i nihān söylenmedi

5 Kimse bilmez ḥālet-i çeşm-i kebūd-ı dil-beri
^{c}Avniyā sırr-i ḳażā-yı āsmān söylenmedi

434

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 ^{c}Ālem ol ^{c}ālem idi kim ġam-ı ^{c}ālem yoġ idi
Bezm o bezm idi ki ^{c}ālem yoġidi ġam yoġ idi

2 Olmamışdı güher-āzmāy-ı ṣuver ḫāzin-i ġayb
Genc-i hestīde bu nüh genc-i muṭalsem yoġ idi

3 ^{c}Adem-i ṣırf idi ser-māye-i hengām-ı ezel
Bir zamān var idi kim vaḳt u zamān hem yoġ idi

4 Cümle nā-būd idi āṣār-i cemāl ile celāl
Bāġ-ı Firdevs ile nīrān-ı Cehennem yoġ idi

---

460 433/1b Neyleyüm söylenmedi İ2; Dāstān söylendi ḥāl-i dūstān söylenmedi İ2

5 Yoḳ idi çīn-i cebīn āyine-i ḫāṭırda
Ḳulle-i ^{c}aḳla ṣu^{c}ūd itmege süllem yoġ idi

6 Yoḳ idi nām ü nişān ḥükm-i şehenşāhīden
Dest-i iḳbāl-i Süleymānda ḫātem yoġ idi

7 Çeşm-i idrāka ḥarām idi temāşā-yı cemāl
Ḥarem-i muḥterem-i vuṣlata maḥrem yoġ idi

8 Bir perī ḥüsn-i cihan-ṣūzına yaḳmışdı beni
Ki henüz āyine-i dehrde Ādem yoġ idi

9 Beni öldürmişdi tīġ-i ^{c}itāb-ı nigehi
Leb-i ^{c}Īsāda daḫı mu^{c}cize-i dem yoġ idi

10 ^{c}Āşıḳa ẓāhir idi āyine-i dīdāruñ
Sende bu ṣūret-i a^{c}rāż muḳaddem yoġ idi

11 Levḥ-i maḥfūẓı göñül ez-ber oḳurdı ^{c}Avnī
Ḥikmet-i ġāmıża vü nükte-i mübhem yoġ idi

435

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Görmeyen ṭāḳ-i celāl üzre ecel şemşīrini
Görsün ol ḫūn-rīzüñ ebrū-yı ḳażā te^{ɔ}s̱īrini

2 Zülf-i cānān hem-reg-i ḥabl-i verīdümdür benüm
Çekmesünler gerdenümden ḥalḳa-i zencīrini

3 Bir bütüñ īmān-fidā-yı ^{c}aşḳı oldum kim melek
Secde eyler görse bir kez levḥa-i taṣvīrini

---

461 434/8: —İ1, —İ2, —İ3, —DT

462 434/9a —İ1, —İ2, —İ3, —DT; 9b: DT'de ve İ2'de sehven 7b olarak yazılmış

4 Gāh olur faᶜāl-i lā-yüsʾel bu ḥayret-gāhda
Ṭālibüñ tedbīrine taṭbīḳ ider taḳdīrini

5 Cism-i ḫūy-gerdeñ görinseydi tef-i telḫ-āb-ı ᶜaşḳ
Cān-ı şīrīnüñ serāb eylerdi cūy-ı şīrini

6 Ḥaḳ hezārān şīr-i ṣaḥrā-gīre itmiş ḫᵛāb-gāh
Kehf-i ᶜaşḳuñ sāye-i dümbāle-i Ḳıṭmīrini

7 Ben ġulām-ı luṭfıyam bir münᶜimüñ ki dem-be-dem
Ḫaṣmınuñ ḫūn ile besler şāh-bāz tīrini

8 Naḳd-i naẓm-ı sālim-i üstāda müşkildür naẓīr
ᶜAvniyā tā bulmadan feyż-i ḫayāl iksīrini

S.209

436

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

(İ2 S.308)

1 Esīr-i kāfir-i ᶜaşḳ oldum īmān ḳurtaran yoḳ mı
Amān gitdüm Müselmānlar Müselmān ḳurtaran yoḳ mı

2 Ten-i bī-tābumı seylābe-i ṭūfān-ı eşk aldı
Miyān-ı lücce-i ḥasretdeyüm cān ḳurtaran yoḳ mı

3 Ser-ā-ser çāk çāk-i dest-i āzāruñ mıdur diller
Bu derdüñ pençesinden bir girībān ḳurtaran yoḳ mı

4 Perī-rūlar beni dīvāne-i zencīr-bend itdi
ᶜAceb bu ḳayd ü cān-fersādan insān ḳurtaran yoḳ mı

5 Niçün ᶜAvnī gibi ḳalduñ o şūḫuñ dām-ı zülfinde
Bu sevdādan seni ey çeşm-i giryān ḳurtaran yoḳ mı

437

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Cevlān idince rūy-ı zemīnüñ melekleri
Kerrūbiyān ṭoḳuz ṭolaşurlar felekleri

2 Ṣu sepmeseydi eşk-i nedem nār-i āhuma
Bir gün feleklerüñ ṭutuşurdı etekleri

3 Ṣaḥrāya çıḳdı mevkib-i sulṭān-ı nev-bahār
Geldi ḳuruldı bāġda çādır çiçekleri

4 Ser-ḫoşluġunda ẓāhir olur sırrı ādemüñ
İḳbāldür cevāhir-i ṭabᶜuñ miḥekleri

5 Rezzāḳ rāh-ı rızḳını gösterdi herkese
Zīr-i mażīḳ-i ḥākde gör köstebekleri

6 Fehm eyle seyr ü gürsine-i ḫᵛān-ı ᶜālemi
Ẓarf u birūn-ı şīşede seyr it sinekleri

7 Miḳdār-i vusᶜ-ı ḥāline nisbetledür bütün
Ḫuddāmuñ olsa cāy-ı mükāfāt emekleri

8 ᶜAvnī raḳībler bize taᶜrīże başladı
Pek azdı pādşāhumuzuñ av köpekleri

438

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Nūr eylemeden āyine-i Ṭūra tecellī
İtmişdi cemālüñ dil-i maḥrūra tecellī

2 Ḥuffāş gibi ẓulmet-i pendārda ḳalsun
Ey mihr-i cemāl eyleme her gūra tecellī

3 Meclā-yı ezel ẓann olınur sāġar-i billūr
Rūyuñ idicek sāġar-i billūra tecellī

4 Nūr olmaz idi muḳtedir-i şīve-i tenvīr
Ruḫsāruñ eger eylemese nūra tecellī

(İ2 S.309)

5 Gül-bāġçe-i Ṭūra döner meşhed-i ^{c}Aṭṭār
Eylerse yüzüñ ḫāk-i Nişābūra tecellī

6 Noḳṣān mı gelür nūruña ey vech-i Süleymān
Gāhīce iderseñ naẓar-i mūra tecellī

7 Her tār-i şu^{c}ā^{c}ı resen-i dār idi el-ḥaḳ
Ol bāriḳa kim eyledi Manṣūra tecellī

8 Ey bāriḳa-i ṣubḥ-ı kerem var mı ziyānuñ
Eylerseñ eger ^{c}Avnī-i mehcūra tecellī

439

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 ^{c}Aḳlumı aldı hevā-yı zülf-i yār endīşesi
Ḫāṭırum ḳıldı perīşān rūzgār endīşesi

2 Reşk o ḥaḳ-güyān-ı Manṣūr ic^{c}isār-i ^{c}aşḳa kim
Geçmedi ḫāṭırlarından hīç dār endīşesi

S.210

3 Ben ġanīm-i ^{c}aḳl ile ġavġādayum Allāh içün
Sen de olma derd-i ser ey neng-i ^{c}ār endīşesi

4 Bī-ḫaberdür ^{c}āşıḳuñ āmed-şüd-i evḳātdan
Zülf ü rūyuñla geçer leyl ü nehār endīşesi

5 Bir ḳadeḥle öyle sermest ol ki ^{c}Avnī tā-ebed
Ḫāṭıruñda ḳalmasun def^c-i ḫumār endīşesi

440

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ḥüsn iderken dīde-i Cibrīlden pinhān seni
Ey perī mümkin mi görmek dīde-i insān seni

2 Dāmen-i āfāḳı ṭutmışdur ciger ḳanı henüz
Ḳahramānum sen ne ḳātilsin ki ṭutmaz ḳan seni

3 Kāşki bir gün baḳup taṣvīrüñe ey ḫod-perest
Ṣūret-i esbāb-ı ^{c}aşḳum eylese ḥayrān seni

4 Sende bu sūziş ki var elbet sücūd eyler saña
Görse bir āteş-perest ey ^{c}āriż-ı cānān seni

5 Taḫt-gāh-ı ḥüsni īcād eyleyen Rabb-i ḥakīm
^{c}Avnī-i zārı ġulām itmiş begüm sulṭān seni

441

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

(İ2 S.310)

1 Esīr olduḳ Freng-i hicre yā Rabbī emān yoḳ mı
O kāfirden bizi taḫlīṣ ider bir Müslimān yoḳ mı

2 Söz añlatmaḳ muḥāl ol kāfir-i bī-dīne Allāh bir
Müselmānlar ne yapsam ne'ylesem bir tercemān yoḳ mı

3 Raḳīb-i dūna maḫṣūṣ ol mehüñ şemşīr-i āzārı
Bizi maḥrūm-ı ^{c}īd-i raḥmet itmez bizde cān yoḳ mı

4 Cefā-cūlar elinden ḫānḳāh-ı ġamda pīr oldum
Göñül ḥāli bilür ᶜaşḳ-āşnā bir nev-civān yoḳ mı

5 Niçün dem-bestesin sen nāy-ı bī-hem-dem gibi ᶜAvnī
Meʾāl-i güft-gū-yı ᶜaşḳı añlar hem-zebān yoḳ mı

442

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Rişteye döndürdüñ ey ġam bī-vücūd itdüñ beni
Kāle-i derd ü belāya tār ü pūd itdüñ beni

2 Allāh Allāh ey ṣanem bilmem ne siḥr itdüñ ki sen
Mestī-i ḥayretle mecbūr-i sücūd itdüñ beni

3 İstemem yārümle Cibrīlüñ bile yār oldıġun
Ey göñül farṭ-ı maḥabbetle ḥasūd itdüñ beni

4 Ki tecellī-sāz olursun gāh idersin istiṣār
Ey perī dīvāne-i ġayb u şuhūd itdüñ beni

5 Evc-i istiġnāda ben Cibrīle hem-pervāz idüm
Ḫaṭṭ ü ḫālüñle giriftār-i ḳuyūd itdüñ beni

6 Siḥr-i güftār ü dehān-ı yārla ey ḥayret āh
Ġāfil-i endīşe-i būd ü ne-būd itdüñ beni

7 Perde-i eflākden ᶜAvnī gibi geçdüm velīk
Ey lehīb-i nār-i dil mānend-i dūd itdüñ beni

S.211

443

Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilün

1 Yārdan ġayrı beni her gören insān acıdı
Kāfir aḥvālüme raḥm itdi Müselmān acıdı

2 Küşte-i ḫançer-i hicrānuñ olan maẓlūma
Cebra^ɔīl ağladı ervāḥ-ı şehīdān acıdı

3 Öyle bir nāvek-i tīz atdı nigāhuñ ki baña
Sīne ḫūn oldı ciger yandı dil ü cān acıdı

4 Eşk-i çeşmüm yere geçdi göge çıḳdı āhum
Ḥālüme yerde beşer gökde sürūşān acıdı

5 Tīġ-i ḥasret acısın gördi dil ü cānumda
Ṭurdı ḳan ağladı sīnemdeki peykān acıdı

6 Baḫş-i rūḥ eyler iken ṭuymaz idüm cān acısın
Diselerdi baña ^cAvnī saña cānān acıdı

444

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

(İ2 S.311)

1 Rūyuña ḳılsam naẓar ḥayret helāk eyler beni
Baḳmayum dirsem eger ḥasret helāk eyler beni

2 Bir nefes miḥrāb-ı ebrūdan cüdā olsam eger
Ḫançer-i ġamzeñ bilā-mühlet helāk eyler beni

3 Tīġ-i ḫūn-rīz-i ecelden iḥtirāz itmem faḳaṭ
Ey ṭabībüm itdigüñ minnet helāk eyler beni

4 Defᶜ-i ġam derdiyle dūş oldum belā-yı ᶜişrete
Ġamdan ölmem ḳorḳarum ᶜişret helāk eyler beni

5 Ey teb-i ġam ṭut ki terk itdüñ beni ammā çi-ṣūd
Derd-i firḳat günde biñ nevbet helāk eyler beni

6 Ḫārlarla hem-firāş-ı bezm-i ülfet olma kim
Ey gül-i bāġ-ı cefā ġayret helāk eyler beni

7 Ḫıżr elinden yārsız Cennetde nūş itsem eger
ᶜAvniyā āb-ı ḥayāt elbet helāk eyler beni

445

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ṭoġsa mihr-i felek ol āfet-i meşhūr gibi
Mütezelzil olur ecrām-ı semā Ṭūr gibi

2 Dil-i işkestede bir olsa bile ṣūret-i ġam
Biri biñ gösterür āyīne-i meksūr gibi

3 Baḳmaya ḳullarınuñ ḥāline sulṭānumuz āh
Devlet-i ḳāhire-i ḥüsnüñe maġrūr gibi

4 Rūy-ı mirᵓāta baḳar çāk-i girībān eyler
O perī kendi tecellāsına mecbūr gibi

5 Ḫāk-i ṣaḥrā-yı ġamuñ rīze-i elmās ise de
Dāġ-ı cān üzre ḳorum merhem-i kāfūr gibi

6 Şeb-i ġamda görinür şuᶜle dil-i sīnemde
Ḫāk-i ḳabr-i şühedā üzre düşen nūr gibi

7 ᶜAvniyā ġamze-i cānān yine der-kār oldı
Mülk-i dünyāyı ḫarāb itmege meᵓmūr gibi

446

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

(İ2 S.312)

1 Bir laḥẓa iken şūriş-i hengām-ı direngi
Yaḳdı bizi yārüñ nigeh-i ṣāᶜiḳa-rengi

2 Maḥbūblaruñ ejder-i gīsūsuna nisbet
Biz cāy-ı selāmet bilürüz kām-ı nihengi

S.212

3 Ol sāᶜid-i billūr ile sen cām ṣunarken
Züccāc bile ṭaşa çalar şīşe-i nengi

4 Cemşīd gibi cām ile mīnā ile dem sür
Gūş eyleme efsāne-i Hūşenk ü Peşengi

5 Kāfir ḫaṭ ü ruḫsār ü leb-i çeşm-i kebūduñ
Biñ renge ḳodı ṣūret-i nīreng-i Frengi

6 Dil teşne-i āzār kim ey ġamze-i ḫūnī
Allāhı severseñ baña ṣun cām-ı şirengi

7 Ol ḳaşı kemān ḳurduġu dem ḳavs-i ḳażāyı
Biñ cāna deger her ser-i peykān-ı ḫadengi

8 ᶜAvnī o mehüñ ḫāk-i reh-i ḳāfilesi ol
Kim müḥmel-i iclālde Yūsuf ola dengi

447

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḳayd-ı zülfüñdür dil-i ferzānenüñ eglencesi
Lā-cerem zencīrdür dīvānenüñ eglencesi

2 Tāb-ı rūy-ı yārdan menᶜ itmeñ ey yārān beni
Şuᶜleye düşmekdedür pervānenüñ eglencesi

3 İttifāḳ-i baḫt ile bir gence olsam dest-res
Baḳ ne ᶜālemdür bizüm vīrānenüñ eglencesi

4 Ẕevḳ-i ᶜişret-ḫāne-i Cemşīde teşbīh eylemem
Zāhidā pek başḳadur mey-ḫānenüñ eglencesi

5 Düşmenümde olmasun ᶜAvnī degül yār-i ṣadīḳ
Āşinā işkencesi bī-gānenüñ eglencesi

448

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 O ẓālim bir nigāh-ı iltifāta mülhem olsaydı
Dil-i maḥzūn daḫı ᶜömründe bir kez ḫurrem olsaydı

2 Şehādet-nāmemi taḥrīr iderdüm kendi ḫūnumla
Eger bürhān ile o māh-pārem mülzem olsaydı

3 Eñ evvel ᶜāşıḳuñ cānı çıḳardı farṭ-ı şādīden
Firāz-ı ṭārem-i vaṣla ṣuᶜūda süllem olsaydı

4 Ġam-ı müstaḳbele āgāh olup rāḥat mı eylerdi
Meᶜānī-i kitāb-ı ġaybe ādem maḥrem olsaydı

(İ2 S.313)

5 Görüp Rıḍvān ᶜiẕār-i dil-ber üzre dāne-i ḫāli
Ḥarīm-i bāġ-ı ḫuldı terk iderdi Ādem olsaydı

6 Saña zāhid yıḳıl git dir midi mey-ḫāneden kimse
Esās-ı iᶜtiḳāduñ meşrebümce muḥkem olsaydı

---

463 448/1a: O şāh-ı mülk-i ḥüsn īfā-yı ᶜahde mülhem olsaydı
Gedā-yı dil daḫı ᶜömründe bir kez ḫurrem olsaydı DT, İ2

7 İderdüm ben de senden ārzū-yı himmet ey gerdūn
Eger zaḫm-ı derūna iltifātuñ merhem olsaydı

8 Şifā virmezdi ey ᶜAvnī yine bīmār-i hicrāna
Ger enfās-ı Mesīḥ āb-ı ḥayāta munżam olsaydı

449

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Noḳṭa-i tevḥīdsüñ devrān senüñdür yā ᶜAlī
Şīr-i Yezdānsuñ bu gün meydān senüñdür yā ᶜAlī

2 Evliyā ṣaf-beste-i taᶜẓīmdür der-gāhuña
Taḫt-gāh-ı ᶜaşḳda dīvān senüñdür yā ᶜAlī

3 On sekiz biñ ᶜālemi rām eyledi Mevlā saña
Sen velāyet şāhısuñ fermān senüñdür yā ᶜAlī

S.212
4 Āstān luṭfuña geldüm ümīd-i raḥmla
Merḥamet ḳıl el benüm dāmān senüñdür yā ᶜAlī

5 Bāb-ı iḥsānuñda yoḳdur ᶜarż-ı ḥāle iḥtiyāc
ᶜAvnī-i bī-kes senüñ iḥsān senüñdür yā ᶜAlī

450

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Bāb-ı Firdevs-i nübüvvet عروة الوثقى ᶜAlī
Mehbiṭ-i nūr-i meveddet sırr-i في القربا ᶜAlī

2 هل اتي mesned ḫıdīv-i من انا مولاهو tāc
Cā-nişīn-i Muṣṭafā dāmād-ı müsteṣnā ᶜAlī

3 Şāh-ı merdān şīr-i Yezdān dest-i ḳudret nūr-i Ḥaḳ
Vālī-i velā veliyyü'l-Murtażā mevlā ᶜAlī

---

464 450/1a 2/Bakara, 256 "Kopmayan sağlam bir kulp"
465 450/1b 76/İnsan 1 "kesin şüphesiz geldi"

4 Ḥaydar-i Kerrār şāhenşāh-ı ṣāḥib-Ẕü'l-feḳār
Ṣaf-der-i Düldül süvār-i ʿarṣa-i heycā ʿAlī

(İ2 S.314)

5 Bā-i Bismi'llāh Ḳurʾān-ı şuʿūn-ı ʿāliyāt
Noḳṭa-i vaḥdet medār-i devre-i kübrā ʿAlī

6 Şeb-çerāġ-ı ḫalvet-i ḫāṣ-ı cenāb-ı Muṣṭafā
Vālid-i şeb-rev-i şīr-i maḥrem-i zehrā ʿAlī

7 Tīġ-i şemşīr-i ḳażā لا سيف الا ذو الفقار[466]
Cevher-i deryā-yı لا فتي الا علي

8 Sāḳi-i kevs̱er vaṣī-i küll imāmü'l-müʾminīn
Fātiḥ-i Ḫayber emīr-i Yes̱rib ü Baṭḥā ʿAlī

9 Ḥaḳ bilür farḳ eylemezler rāst-ı bünyān-ı bütūn
Bir ḥaḳīḳatdür Resūlu'llāh Mevlānā ʿAlī

10 Şāh-ı ıḳlīm-i velāyetdür ki mānend-i ḳader
Ḥikmeti aʿlā vü ednāya ider icrā ʿAlī

11 Biñ tecellī berḳ ururdı her giyāh-ı Ṭūrdan
Eylese Mūsāya iẓhār-i yed-i beyżā ʿAlī

12 Merḥamet ḳıl pençe-i āl-i ʿabānuñ ʿaşḳına
ʿAvnī-i şeydā daḫılüñdür senüñdür yā ʿAlī

451

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Seyr it o sīm-tenler o püskürme benleri
Bu gül-şenüñ de bir mi açar yāsemenleri

2 Başumdan aşdı eşk-i terüm yāre vaṣf idüp
Eyyām-ı ḥasretinde başumdan geçenleri

3 Yā kim esīr iderdi bizi ceyş-i miḥnete
Semt-i Ḥiṣāruñ olmasa nāzik-bedenleri

---

466 450/7a,b Aclunî Keşfü'l-Hafâ, c.2, s.488 " Ali'den başka genç, *Zülfikar'dan başka kılıç yoktur*"

4 Bād-ı ṣabāda zülfüñ içün ḫaste-ḥāldür
Gördüñ mi rūzgārda sen ṣaġ esenleri

5 Dīrīne duḫt-i rezde şifā var diyüp babam
Hīç iḫtiyār itme ṣaḳın pīre-zenleri

6 Gülzār ṭomruġında bir işkence var yine
Baḳ āteş oldı lālelerüñ pīrehenleri

7 ᶜAvnī ṭarīḳ-i vaḥdeti bulmaḳ muḥāldür
Bir himmet eylemezse eger ġayb erenleri

452

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

(İ2 S.315)
1 Her ne dem kim eṡer-i feyż ile cūş eyler mey
Levḥ-i endīşeden imḥā-yı nüḳūş eyler mey

2 Der-i mey-ḫānede Cemşīd gibi şāhları
Çāker-i muḫtaṣar-i ḫalḳa be-gūş eyler mey

S.214
3 Öyledür ḥāleti kim ḫalḳa-i tevḥīde çeküp
Dīv-i melᶜūnı hem-āġūş-ı sürūş eyler mey

4 Güft-gū bezm-i maḥabbetde ḥarām olmışdur
Maḥrem-i ᶜaşḳı kelīm olsa ḫamūş eyler mey

5 Ḳahr-i luṭfuñda o teᵓṡīr-i mükemmel var kim
Pireyi şīr-figen gürbeyi mūş eyler mey

6 Tāb-ı ḫurşīd ile mānende-i yāḳūt-revān
ᶜAvniyā tābiş-i fikrümle ḫurūş eyler mey

453

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 ᶜAks-i endāmuñ ki heft evreng ider āyīneyi
Ṣūretüñ āteş-zen-i Erjeng ider āyīneyi

2 Sen ḫırām itdükce ey ṭāvūs-ı Firdevs-i ġurūr
Reşk-i būḳalmūn gibi pür-reng ider āyīneyi

3 Görse ^{c}aks-i rūyuñı ey āftāb-ı Kibriyā
Ṭāḳ-i ^{c}arş üzre ḳażā-āveng ider āyīneyi

4 Vüs^{c}at-ābād-ı ḫayāl iken perī-peykerlere
Ey melek tāb-ı celālüñ teng ider āyīneyi

5 İn^{c}ikās itdükce naḳş-ı ḥüsn-i maḥsūduñ senüñ
Āteş-i ġayret helāk-i neng ider āyīneyi

6 Ḫāl ü ḫaṭṭ ü zülf ü ḫadd ü dīde vü ebrūlaruñ
Ser-te-ser büt-ḫāne-i nīreng ider āyīneyi

7 Nev-hevesler fikrini ṭab^{c}um mu^{c}aṭṭal eyledi
^{c}Avniyā gerd-i ḥased pür-jeng ider āyīneyi

454

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 ^{c}Aks-i ruḫsārı idince şu^{c}lezār āyīneyi
Reşk-i ḫurşīd-i tecellī ḳıldı yār āyīneyi

(İ2 S.316)

2 Şād-ı merg oldum öperken sīneñi ammā dirīġ
İtdi āhum ṣoñ nefesde pür-ġubār āyīneyi

3 Ḫuld içinde cünbiş-i Ṭūbā ḳıyāmet-ḫīz olur
Eyleseñ dil-dāra ferş-i reh-güẕār āyīneyi

4 ^{c}Aksüñi gördükce ey ḥūrī-liḳā yād it beni
Kim bu ümmīd ile ḳıldum yādgār āyīneyi

5 Görmedük sırr-i ṣafā-yı sāġarı āyīnede
Cām-ı meyle rū-be-rū itdük hezār āyīneyi

6 Bir perī özler ki dil şevḳ-i cemāli eylemiş
Tā ḳıyāmet mübtelā-yı intiẓār āyīneyi

---

[467] 454/4a Yūsuf: ḥūrī İ2

7 Ṣūret-i aḫlāḳını seyr itse şeyḫ-i bed-ḫıṣāl
Nefretinden çāk ider bī-iḫtiyār āyīneyi

8 Hep ṣafā-yı gerdenüñdendür ḫayālāt-ı dilüm
Eyleyen sīm-ābdur ṣūret-nigār āyīneyi

9 ^{c}Avniyā timṣāl-i feyżidür bu naẓmum kim dimiş
Vechi var eylerse ṭab^{c}um şermsār āyīneyi

455

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 ^{c}Aks-i endāmuñ ḳıyāmet-ḫīz ider āyīneyi
Ṣūretüñ ma^{c}nā-yı rest-ā-ḫīz ider āyīneyi

2 Āftāb-ı ^{c}ārıżuñ b'illāh Mevlānā senüñ
Şemsdür ^{c}aks eylerse Tebrīz ider āyīneyi

S.215

3 Nev-maḳālāt pīş-i kāmilde helāk-ı neng olur
Ṣanma ^{c}aks-i zişter ü ta^{c}cīz ider āyīneyi

4 Nīstī vü hestī-nümā şeklindeki naḳş-ı ṣuver
Ṣūret-i ġayb-ı şuhūd-āmīz ider āyīneyi

5 Bir perī-rū yaḳdı ṣabr-i ^{c}Avnī-i pür-sūzı kim
Pertev-i dīdārı berḳ-engīz ider āyīneyi

456

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Görince ġamzeñi şemşīr kendüden geçdi
Müjeñden aldı ḫaber tīr kendüden geçdi

2 O şūḫa yazmaḳ iken ser-güẕeştümi emelüm
Elümde ḫāme-i taḥrīr kendüden geçdi

(İ2 S.317)

3 Degül vücūd-ı müselsel ḳarīn-i Ḳays olıcaḳ
Cünūn-ı ^{c}aşḳla zencīr kendüden geçdi

4 Peyem-ber-i nigeh-i yāre zīrrān olıcaḳ
Burāḳ-i fikr-i cihān-gīr kendüden geçdi

5 Görince çāpükī-i raḫş-ı ṭabᶜumı ᶜAvnī
Sevābıḳ-i reh-i tanẓīr kendüden geçdi

457

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Bilmem nedür o rūḥ-ı revān añlaşılmadı
Keyfiyyet-i ḥaḳīḳat-ı cān añlaşılmadı

2 Tā tercemān-ı bāde ayaḳ baṣmadan bu şeb
Bezm-i maḥabbet içre lisān añlaşılmadı

3 Bāzār-gāh-ı ᶜālem-i fānī bozulmadan
Sūḳ-i fenāda kār ü ziyān añlaşılmadı

4 Efkārı añlaşıldı ḥekīmān-ı ᶜālemüñ
Ammā ki rāz-ı kevn ü mekān añlaşılmadı

5 Tā girmeyince dāʾire-i pīre ᶜAvniyā
Sırr-i taḳallübāt-ı zamān añlaşılmadı

(İ2 S.351)

458

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Küşāde-bend-i girībān olaydı müşkil idi
Nemūd-ı sīnesi āsān olaydı müşkil idi

2 Zamān zamān görinür bir perīy-i ẓālimdür
Efendi zādemüz insān olaydı müşkil idi

3 Bize münāvebe düşmezdi nūş-ı ṣaḥbāda
Ḳadeḥ-fürūş Müselmān olaydı müşkil idi

4 Gece ṣatardı kerāmātı şeyḫ-i sumᶜa-fürūş
Mürīdi maẓhar-i īmān olaydı müşkil idi

5 Cihānı dūzaḫ iderdi belā-yı müstaḳbel
Cemāl-i ġayb nümāyān olaydı müşkil idi

(İ2 S.352)

459

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 İstimāʿ eyleyemez safsaṭa-i tencīmi
Añlayan maʿnī-i nüh-taḳvīmi

2 Āferīn ḳaşlarınuñ ḳuvve-i ḳahhāresine
İki şemşīr ile fetḥ eyledi heft ıḳlīmi

3 Bence Nemrūd-meniş nāʾire-sūz-ı ġadrüñ
Mancınīḳ-i ḫaṭarāt üzre ṭurur dīhīmi

4 Sūz-ı ġayrete fiḳdān-ı s̱ebātındandur
Āteşüñ yaḳmadıġı Ḥażret-i İbrāhīmi

5 İʿtiḳād-ı ḥükemā-yı ġaraż-endūza göre
ʿĀlemüñ şīve-i taḫrīb iledür termīmi

S.216; (İ2 S.352)

460

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Bilse Rıḍvān ḥālet-i bāġ-ı Bihişt-i kūyuñı
Terk iderdi bir nigāh-ı Cenneti Ādem gibi

2 Ḳande olsam bir nefes olmaz ḥużūrumdan cüdā
Ḥāṣılı ben görmedüm bir yār-i ṣādıḳ ġam gibi

3 Bir senüñ gibi melek ṭoġurmaz idi ümmehāt
Ḥāmil-i ervāḥ Cibrīl olsa da Meryem gibi

4 Ḳāʾilüm olsun günāh-ı ḫalḳ-i ʿālem boynıma
Bir kez öpsem gerden-i billūruñı perçem gibi

5 Ey perī v'allāh ḳorḳum eyler iseñ biñ cefā
Rīze-i elmās-ı ʿāẕāruñ gelür merhem gibi

---

[468] 459 1b eksik

6 Sīne çāk ol bağruña ṭaş baş ḫamīde-ḳāmet ol
Dest-būy-ı yāre ṭālibseñ eger ḫātem gibi

(İ2 S.352)

461

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Bāġ-ı Cennetden ġamuñ bī-zār iderken Ādemi
Ādeme cāy-ı sürūr eyler mi bāġ-ı ^{c}ālemi

2 Hicr-i nā-hengām-ı vaṣl-ı nā-be-kehle ḫūblar
^{c}Īdi mātem itdirürler ^{c}id iderler mātemi

3 İnfikāk itmezdi bir dem ^{c}ālem-i nāsūtdan
Ġamze-i fettānınuñ Cibrīl olaydı maḥremi

4 Ḳāmet-i dil-dārı terk it ey esīr-i ḳadd-i yār
Ka^{c}be-i ^{c}aşḳuñ ḳıyāmetdür ṭarīḳ-i eslemi

(İ2 S.353)

462

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Ṣorma ey māh baña ḥāl-i dil-i müştāḳı
Ṭoġduġuñ anda helāk oldı be-Rabbü'l-bāḳī

2 N'eylesün ^{c}āşıḳ-i dīvāne-i bī-ṣabr ü mecāl
^{c}Aḳl-ı ḥayret-zede-i ^{c}aşḳ göñül şellāḳı

3 Miḥnet ü rāḥatı yek-dīgere tebdīl iderek
Zehri tiryāḳ iderüz zehr iderüz tiryāḳı

4 Sen ḥarām eylememişken bize la^{c}l-i lebüñi
Ḥaḳ ḥelāl itdi baña ḫūn-ı dil-i ^{c}uşşāḳı

5 Sen kemāl-i keremüñden dili memnūn eyle
Ni^{c}met-i vuṣlatuña yoḳsa da istiḥḳāḳı

6 Geldi bir cām ile cān virdi baña
Yaşasun ḥaşre ḳadar pīr-i mey olsun sāḳī

---

[469] 462/6a vezin bozuk

7 ᶜAvniyā dīde-i miḥmel naẓar-i vaḥdetle
Levḥ-i enfüsde temāşā iderüz āfāḳı

ḲIṬAʿĀT

S.216

1/10

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 İʿtirāż eyleme aḥvāl-i ricāl-i ʿaṣra
Olmaḳ isterseñ eger küşe-i beytüñde muḳīm
2 Seni bir semte sürerler ki görinmez es̱erüñ
Dūr-bīn ile nigāh itse de Şeyṭān-ı racīm

2/15

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Meşrūṭ-ı kemāl olsa idi baḫşiş-i Yezdān
Ḫāk-i siyehi itmez idi āyine-i cān
2 Ḳāʾillere maṭlūbı żarūri ise aʿṭā
Ferdiyyet-i Ḫallāḳa olur mūcib-i noḳṣān

3/6

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Yārdan ġayrıya ʿuşşāḳ güẕer virmezler
Cebraʾīl olsa gelen ḫāṭıraya yer virmezler
2 ʿĀşıḳān baḳmaḳ ile āyine-i ṣūretüñe
Āftābum baña bir güne -keder virmezler

4/8

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 ʿAḳlüñ kemāl-i dānişi bī-hūşluḳdadur
Nuṭḳuñ meʾāl-i ḥikmeti ḫāmūşluḳdadur
2 Ḥayretdedür nicesi idrāk-i ʿārifüñ
Endīşenüñ meẕiyyeti medhūşluḳdadur

5/3

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Olduḳca reh-nümā-yı hidāyet baṣīrleri
Fevḳa'l^{c}alāya pāy başarlar naṣīrleri
2 Ey ḫusrevān-ı taḫt-ı ta^{c}aẓẓum ḥaẕer ḥaẕer
Mevżū^{c}-ı mancınīḳ-i ḳażādur serīrleri

6/7

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.324)
1 Ḫār ü ḫāşāk-ı hevesden pāk deryā-meşrebüz
^{c}Ārīyüz gerd-i ta^{c}alluḳdan muṣaffā-meşrebüz
2 ^{c}Avnī her bir renkle ṣūret-nümā-yı ^{c}ālemüz
Bezm-i nūş-ā-nūş-ı tevḥīd içre menbā-meşrebüz

7/12

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Ṣanmañ bizi kim mu^{c}teḳid-i Lāt-vücūduz
Biz şu^{c}le-zen-i büt-kede-i būd ü ne-būduz
2 Ki berḳ-i tecellā gibi bir laḥẓa içinde
Berhem-zen-i nüh-ṭaḳ-i dā$^{\supset}$ire-i çarḫ-i kebūduz

8/18

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 Da^{c}vā-yı vücūd eyleme bī-nām ü nişān ol
^{c}Īsā gibi ser tā-be-ḳadem rūḥ-ı revān ol
2 Ḳalmaz saña da neş$^{\supset}$e-i peymāne-i iḳbāl
Ey mest-i ġurūr ister iseñ şāh-ı cihān ol

9/5

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Sülūk-ı rāh-ı ʿaşḳı şemm-i vechu'llāhdan ögren
Ṭarīḳ-i vaḥdeti bir mürşid-i āgāhdan ögren
2 Deliden pend alup zencīrden bil ḳayd-ı ıṭlāḳı
Sebīl-i müstaḳīm ʿiffeti güm-rāhdan ögren

10/11

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Faḳīr iʿānede ʿarż-ı hamīyet itmededür
ʿIyāl-i ġam-keşini beslemekde ʿāciz iken
2 Utansun itdigi yardumdan aġniyā-yı zamān
Hezār mertebe iḳtidārı ḥāʾiz iken

11/13

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

(İ2 S.325)
1 Peymān-ı dil-berāna inanmam kefīl ile
Üftādelik umūrı görülmez vekīl ile
2 Bu çenber-i girān-ı ġamı ey raḳīb-i dūn
ʿUşşāḳa beste itme uṣūl-i s̱aḳīl ile

12/17

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Mest-i cünūnam dāʾimā cāy-ı seyāḥatdür baña
Mey-ḫāneden dārü'ş-şifā dārü'ş-şifādan mey-kede
2 *Mey*ler ki feyż-engīz olur *ney*ler ḳıyāmet-ḫīz olur
Hem-ḥāl-i rest-ā-ḫīz olur şāh ü gedādan mey-kede

13/16

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Bu dāġ-ı ^{c}aşḳla nā-būd olursam ḫ^{v}āb-gāhumda
Gül-i ḫurşīd-i maḥşer açulur ḫāk-i siyāhumda
2 Az ol āftāb-ı nāzdan dönsem firār itsem
Olur sedd-i ^{c}azīmet şekl-i sāyem pīş-gāhumda

14

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Fe^{c}ūlün

1 Şehin-şāh-ı cihān sulṭān Murāduñ
Delīl-i ^{c}azmidür şer^{c}-i İlāhī
2 Anuñ'çün birbirinden farḳ olınmaz
Murād-ı Ḥaḳ murād-ı pādşāhī

15/4

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Cānān eliyle çekmez ise ḳayd ü bendümi
Ber-dār olup helāk iderem kendi kendümi
2 Ben mübtelā-yı sūziş-i ^{c}aşḳ olmayum dimem
Yā n'eyleyem ṭabi^{c}at-i ġavġā-pesendümi

16/9

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Türāb-ı pāy-ı Resūle düşince şīr-i Ḫudā
Ölince şevḳle ruḫ-sūde māh-tāb gibi
2 Felek görüp didi kim bu türāb olurdı eger
Cihānda bir güher olsaydı bu türāb gibi

S.225

17/14

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Ġālib olmaz ne ḳadar kesb-i kemāl eylese de
Ḫaṣmuñ eṭvārına taḳlīd iden ef^{c}ālinde
2 Öyle bir rāha sülūk eyle ki mānend-i ^{c}abīd
Peyrev olsun saña ḫaṣmuñ daḫı her ḥālinde

18

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün

1 Sāḳiyā bir ṣāġar-i lebrīz ṣuñ Allāh içün
Tāb gelsün sīne-i bī-tāba medd-i āh içün
2 Āhlardan hāy-ı hūlardan fiġānlardan yine
Ḳubbe-i gerdūn ṭanīn-endāz bir māh içün

19

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Ben naẓīfin severem tāzelerüñ
Gözlerüm ḫaṣm-ı dil ü cān ise de
2 İstemem dāmeni pāk olmayanı
Farżā Yūsuf-ı devrān ise de

20

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

1 İdrākümi muḫtāc-ı miṣāl eyleme yā Rab
Āyīnemi rū-pūş eyleme yā Rab
2 Çeşm ü dil-i nā-şāduma yārā-yı naẓar vir
Maḫrem-i temāşā-yı cemāl eyleme yā Rab

---

470 20/1b vezin bozuk

21

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Bir ġarībüñ ki refīḳi sen olursuñ ey māh
Ṣubḥ u nev-rūz-ı vaṭandur aña şām-ı ġurbet
2 Göremezsin dehen-i tengin o mihr-i ḥüsnüñ
Şemʿ-i ḫurşīd-i cihān-tābla itsen diḳḳat

(İ2 S.168)

22

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Daha bilinmedi būd ü ne-būddan maḳṣad
Nedür bu ʿucbe-nüḳūş-ı vücūddan maḳṣad
2 Sen añladuñ mı Müselmān iseñ nedür vāʿiẓ
Vücūd-ı gebr ü mecūs u cehūddan maḳṣad
3 Meger ki nester-i vech-i ʿarūs-ı ḥikmet imiş
Şu nüh sürādıḳ-i çarḫ-i kebūddan maḳṣad
4 Henüz bilinmedi ādemce zāhid-i murtāż
Nedür rükūʿ u ḳıyām ü sücūddan maḳṣad
5 Kemāl-i yeʾsle cān virmek olmalı ʿAvnī
Bu kār-gāh-ı fenāya vürūddan maḳṣad

S.217

23

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Pīç-tāb-ı leyle-i hicrānı bī-dār ol da gör
İştiyāḳ-i ṣubḥ-ı vaṣlı ʿāşıḳ-i zār ol da gör
2 Ben elüñden gördigüm ġadri ne mümkin söyleyem
Sen daḫı bir dil-ber-i ġaddāra dū-çār ol da gör
3 Ẕevḳden maḥrūmluḳdur vāʿiẓā maʿṣūmluḳ
Lezẕet-i ʿafv-ı İlāhīyi günehkār ol da gör

24

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ol melek kim dāmenin ṭutsa Ẕüleyḫā-yı felek
Şānı istiġnāsını Yūsuf daḫı taḥsīn ider
2 Gül-şen-i dīdārınuñ bir cez̠bi var kim istese
Cebraᵓīli fāriġ-i gül-zār-i ᶜilliyyīn ider

(İ2 S.347)

25

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Cānum istiḳbāl ider ol dem ki cānānum gelür
Ḳandedür ol dem ki cānān çıḳmadan cānum gelür
2 Yol virüñ ey ṣabr ü ṭāḳat dūr olın ey ᶜaḳl ü cān
Serv-i nāzum sevdigüm ᶜömr-i şitābānum gelür

26

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Āteşīn-beytümde kim dīdār-i maᶜnā berḳ urur
Kaᶜbe-i ᶜulyāda nūr-i Ḥaḳ Teᶜālā berḳ urur
2 Dāġ-ı dil kim mehbiṭ-i envār-i ᶜaşḳuñdur senüñ
Ṭūrdur kim anda ās̠ār-i tecellā berḳ urur
3 Mütteḥiddür ol ḳadar ās̠ār-i ḥüsn ü ᶜaşḳ kim
ᶜĀrıż-ı Leylāda sırr-i Ḳays-ı şeydā berḳ urur

27

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 Āyīn-i medār ise müstelzem-i rāḥat
Yā Rab bir alay kelbe müdārāna belādur

2 Ben n'eyleyem ol naṣbı kim feyż-i beḳāsı
Muḥtāc-ı nigāh-ı kerem-i ḫ̮ᵛāce-serādur

3 Tensīḳ-i mühimmāt-ı cihān eyleyen ecyāl
Ancaḳ ʿuḳalā nāmına bir ḳaç budalādur

28

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Cihān kim bü'l-ʿaceb Erjeng-i pür-neng-i ḥayretdür
Nuḳūş-ı nev-buḳūla reng-i perdāz-ı ġarābetdür

2 Gehī tiryāḳı zehr ider gehī zehri ider tiryāḳ
Felāṭūn olsa bilmez ḥāl-i dünyāyı ne ḥāletdür

3 Pey-ā-peydür şuʾūn-ı inḳılābāt-ı ḥażīż-i evc
Ḥuṣūl-i çarḫ-i gerdūn ki tenezzül-gāh-ı rifʿatdür

4 Bir aṣḥāb-ı ḳalemden bü'l-ʿaceb bir sāhir-i vaḳtem
Ki sihr-i kilk-i şūḫum maḥşer-engīz-i kerāmetdür

5 Mey-i kilküm ḳıyāmet-ḫīz-i ṣad maʿmūre-i maʿnā
Mey-i naẓmum neşāṭ-efzā-yı rindān-ı ḥaḳīḳatdür

6 Otuz beş sāldur ḫidmetinde ṣarf-ı ʿömr itdüm
Zamān min-baʿd iḫtiyār-i künc-i ʿuzletdür

7 Teḳāʿuddur murādum ḳayd ü nām ü kāmdan geçdüm
Çerāġ itmek kühen pīrānı zīrā eski ʿādetdür

S.218

29

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 İfrāṭ-ı izdiḥām fesād-ı zamāneden
Terk-i diyār ü kevn ü fesād itmek üzreyüz

2 Düşmen reḳābetiyle o sulṭān-ı ḥüsn ile
Ḳaṭʿ-ı münāsebāt ü dād itmek üzreyüz

3 Cānā suʾāl iderseñ eger āşnālaruñ
Ẕevḳ-i zamān vaṣluñı yād itmek üzreyüz

4 Bir pul viren bulınmadı sevḳ-i ḳabūlde
Ḥālā ḳumāş-ı ʿaḳlı mezād itmek üzreyüz

5 Ey ehl-i ʿaşḳ cānları imdād idüñ biraz
Aġyār-i bed-menişle cihād itmek üzreyüz

(İ2 S.345)

30

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Ẓurūf-ı āb-ı revān mā-cerā nedür bilmez
Ḥurūf-ı tāb-ı zamān mā-ṣadā nedür bilmez

2 Ḥekīm o mertebe ser-mest-i ḥayret olmış kim
Sükūn u gerdiş-i arż ü semā nedür bilmez

3 Ḳasem be-ḥaḳḳ-i maḥabbet yemīn be-ṣıddıḳ-i nefs
Ki rāst-gū-yı maḥabbet riyā nedür bilmez

31

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Ṭaşlarla dögünseñ nola seyl-āb-ı cünūnuz
Deryā ṭaleb-i ʿālem-i nā-yāb-ı cünūnüz

2 Uymaḳ ne revādur bize eṭvār-i imāma
Biz secde-i bir küşe-i miḥrāb-ı cünūnüz

3 Bī-dār idemez dīdemizi ṣūr-i ḳıyāmet
Ol mertebe ser-mest-i girān-ḫvāb-ı cünūnüz

4 Yoḳ zeyd ile dem-i lā-faḫr ammā
Mecnūn degülüz vāḳıf-ı ādāb-ı cünūnüz

---

471 31/4a vezin bozuk.

32

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

1 Böyledür ^{c}ādet-i güster-i iḳbāl-i felek
İştihā virdigi bī-çāreye ni^{c}met virmez

2 Mīhmān-ḫāne-i dünyāda sipihr-i bī-dād
Pādşāh olsa felek kimseye rāḥat virmez

33

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

1 Cihānda yoḳ idi ol ser-fürūlar rūy-mālişler
Bu bid^{c}atler zebūn-gīrān-ı bī-inṣāfdan ḳalmış

2 Kesilmez müdde^{c}ā-yı ma^{c}delet temyīzi müşkildür
Bu da^{c}vā bir nice dīvān-ı istīnāfdan ḳalmış

34

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Esīr-i bādeyüm ifnā-yı ẕāt idinceye dek
Budur medār-i ḥayātum vefāt idinceye dek

S.346

2 Ḳoma piyāleyi bir ẕātuñ āstānında
Ẓuhūr-i ^{c}aşḳla maḥv-ı ṣıfāt idinceye dek

3 Bütān-ı ser-keşi seyr it naṣıl çalışdı ḳażā
Cihānı āyine-i sūmnāt idinceye dek

4 Ḥużūr-i ḳalb ile rind iftitāḥ ider ẕevḳe
Cenāb-ı şeyḫ edā-yı ṣalāt idinceye dek

---

472 32: —DT, —İ1

S.219

35

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

1 Sūḳ-i bahāda Yūsuf-ı vaḳtem diyen gibi
Bir ḫod-fürūş-ı şāhid-i pāzār bulmadum

2 Ḥalḳ-i beriyye mużṭar ü mecbūr imiş tamām
Bir ḫod-şi^c^ār-i fā^c^il-i muḫtār bulmadum

3 Gezdüm tamām-ı mülk-i ṭıba^c^-ı ḫalāyıḳı
Bir ḥaḳ-şinās merd-i vefādār bulmadum

4 Sevgend-i ẕāt-ı Ḥaḳḳa ki bu deyr-i şūmda
Şāyān-ı secde bir büt-i ^c^ayyār bulmadum

5 B'illāh bu deşt-i cān-ver-engīz-i dehrde
İnsān-ı bī-vefā gibi ġaddār bulmadum

6 ^c^Avnī bu çār-sū-yı cünūn-iştiġālde
Şāyān-ı i^ɔ^tilāf olacaḳ kār bulmadum

36

Mef^c^ūlü Mefā^c^īlü Mefā^c^īlü Fe^c^ūlün

(İ2 S.256)

1 Ey ḫ^v^āce ḥaḳāyiḳ-şınev-i ṣoḥbetüñ olmam
Peyġāmber olursañ da senüñ ümmetüñ olmam

2 Farż eyleyelüm Ḥażret-i Rıḍvān daḫi olsañ
Ḫ^v^āhiş-ger-i ḫ^v^ān-ı ni^c^em-i Cennetüñ olmam

3 Nemrūd-ı mu^c^ānnid gibi itseñ de tefer^c^un
Fermān-ber-i şemşīr-i ulūhiyyetüñ olmam

(İ2 S.350)

37

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

1 Ṣuver-engīz olalı ḥükm-i heyūlā-yı ḳadem
Ṣūret-i ḥādis̱edür maẓhar-i ma^c^nā-yı ḳadem

2 Baḥr-i imkān yoġ iken cūşişe geldi ammā
Mevc urur ḳaṭre-i nā-çīzde deryā-yı ḳadem

3 Tā ezelden ebede ^{c}arż-ı kemāl itmekdür
Muḳteżā-yı ḥikem-i ḥādis̱e-fermāy-ı ḳıdem

(İ2 S.346)

38

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Yāduñda mı nigāh-ı ^{c}itāb itdigüñ zamān
Ma^{c}mūre-i şekībi ḫarāb itdigüñ zamān

2 Zīr-i seḥāb-ı şerme gider āftāb ü māh
Ey māh yāre ref^{c}-i niḳāb itdigüñ zamān

3 Mīnā-yı intisāb tecellā sücūd ider
Meyl-i piyāle-i mey ü nāb itdigüñ zamān

39

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ey ṣanem şemşīr-i ḫūn-rīz-i nigāh-ı mestüñi
^{c}Arż-ı ḫūn-ı ṣad Müselmān eylemezseñ işte ben

2 Zāhidā bir kerre görseñ ṣūret-i dīdārını
Ol büt-i mekkāra īmān eylemezseñ işte ben

3 Ey büt-i İslām-düşmen sen bu mekr ü āl ile
Şeyḫi dīninden peşīmān eylemezseñ işte ben

4 Zāhidā bu ^{c}aḳl-ı ḥaḳ nā-fehm-i bī-^{c}ibretle sen
Ḥaḳ sözüñ ma^{c}nāsını iẕ^{c}ān iderseñ işte ben

S.220

40

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

(İ2 S.340)

1 Ṭabībüm benden i^{c}rāż itme kim cān istemem senden
Baña bir zehr-i tertīb eyle dermān istemem senden

2 Yeter ^{c}arż-ı ^{c}arż bir cevher-i pākīze ibrāz it
Ben ^{c}irfān isterem ey ḫ^{v}āce īmān istemem senden

3 Geç ey ebr-i kerem men^{c}-i fürūġ-ı mihr-i faḳr itme
Zevāl-i ẓulmetüñden ġayrı iḥsān istemem senden

4 Degül būs-ı lebüñ zīr-i ^{c}itāb-ı ġamzedür ḳaṣdum
Ben ey Ḥıżr-i kerāmet āb-ı ḥayvān istemem senden

41

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Elbet bir iḫtiṣāṣ-ı ḫafīnüñ esīridür
Tercīḥ iden esāreti ḥürriyyet üstine

2 Ehl-i Bihişt Cennete girmezdi ol perī
Taṣvīr olınsa ṭāḳ-i der-i Cennet üstine

3 Baḳdukca inḳılāb-ı serī^{c}-i ḥavādiṣe
Ḥayret medār-i ḥayret olur ḥayret üstine

S.225

42

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Yā Rab nedür bu germī-i mātem bu ıżṭırāb
Yā Rab nedür cihānda sefālet bu inḳılāb

2 Bā^{c}iṣ nedür ki şīven ile ṭoldı nüh ḳıbāb
Ḥikmet nedür ki tīre-nümūn oldı āftāb

3 Yevmü'l-ḥisābdur birke maḥşer-nümūd olup
Geldi ḫurūşa ḳulzüm-i āşūb bī-ḥisāb

4 Ṣad-ḥayret-i kelāl ile dem-beste merd ü zen
Ṣad-ḥayret ü melāl ile dil-ḫasta şeyḫ ü şāb

5 Gözler müdām eşk-i taḥassürle cūy-ı ḫūn
Diller tamām āteş-i endūhdan kebāb

6 Kerrūbiyān-ı ^{c}arş-ı ḫazīn tā-be-Cebraʾīl
Ṣāḥib-dilān-ı ferş-i ġamīn tā Ebū't-türāb

7 Ḥikmet-suʾāl-i vāḳı^{c}a şūrīde-i melāl
^{c}Allāme-i Fehīm-i ḳażā lāl bī-cevāb

8 Maḥşer midür ḳıyāmet-i kübrā mıdur nedür
Yā mātem-i şehīd-i mu^{c}allā mıdur nedür

(İ2 S.349)

43

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

1 Vaḳt ü zamānı geldi efendüm ẓuhūr ḳıl
Ey āftāb-ı burc-ı ḫafā ṣudūr ḳıl

2 Dehri tamām ḳapladı şūr ü şer
Dünyāyı nūr-i vechüñ ile ġarḳ-i nūr ḳıl

3 Cām-ı cünūn-ı ^{c}aşḳla bir neşʾe baḫş idüp
^{c}Aḳl-ı fehīm-i ḥīle-geri bī-şu^{c}ūr ḳıl

4 Berḳ-i tecelliyāt-ı cemālüñle gāh gāh
Ẓulmet-sarāy-ı cān ü dili reşk-i Ṭūr ḳıl

5 ^{c}Abd-i şekūr-i ni^{c}met-i derd eyleyüp beni
Vāreste-i ^{c}alāʾiḳ-i nefs-i kefūr ḳıl

6 Deyr-i firāḳdan beni taḫlīṣ vaḳtidür
Beytü'l-ḥarām-ı dilde sezā-yı ḥużūr ḳıl

---

473 43/2a vezin bozuk

7 Gūyā-yı vaṣfuñ ile lisān-ı fuʾādumı
Ḥāżır-cevāb-ı meclis-i yevmü'n-nüşūr ḳıl

8 Kehfü'l-emān luṭfuña al kelb-i kūyını
Müstaġnī-i Bihişt ü riyāż ü ḳuṣūr ḳıl

9 Bir cām ṣuñ ki cān ü dil-i bī-nişānumı
Keyfiyyetile bī-ḫaber-i nefḫ-i ṣūr ḳıl

10 Göster cemāl-i pāküñi yā ṣāḥibü'z-zamān
Ṭolsun fürūġ-ı vechüñ ile bezm-i kün fe-kān

S.46; (İ2 S.147)

44

KĀʾİN-PEDERÜM FİRDEVS-ĀŞYĀN NAẒĪF DEDE EFENDİNÜÑ TÜRBE-İ ŞERĪFELERİNE

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Maṭāf-ı ḳudsiyāndur cilve-gāh-ı maᶜnevīdür bu
İçinde şīr-i Rabbānī yatur bir ᶜaşḳ evidür bu

2 Ziyāretse murāduñ ġıl ü ġışdan sīneñi ṣāf it
Muḳaddes merḳad-i şeyḫ-i Naẓīf-i Mevlevīdür bu

S.47; (İ2 S.147 İ2)

45

KİLĪDÜʾL-BAḤRDA SAḲḲĀ BABA ḤAŻRETLERİNE

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Vādī-i ᶜiṣyānda tefsīde-leb dil-sūḫte
Çeşme-sār-i luṭfuña ᶜAvnī-veş itdüm ilticā

2 Merḥamet ḳıl bir içim ṣu vir söyündür āteşüm
Teşnegān-ı Kerbelānuñ ᶜaşḳına Saḳḳā baba

S.47; (İ2 S.148 İ2)

46

ECEᶜĀBĀDDA ELṬUTAN BABA ḤAŻRETLERİNE

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ey dest-gīr-i bī-ser ü pāyān-ı rūzgār
Maḳbūż-ı dest-i ᶜāṭıfetüñdür senüñ ᶜaṭā

2 Üftādegān-ı dehre elüñden kerem gelür
Ser ber-sipihr olur ḳapuña düşse bir gedā

3 ᶜAvnī gibi ḥażīż-i meẕelletde ḳalmışam
Dest-i keremle destümi ṭut Elṭutan baba

S.47; (İ2 S.148 İ2)

47

MAḤALL-İ MEẔKŪRDA AḲBAŞ BABA ḤAŻRETLERİNE

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ey ser-efrāz-ı gürūh-ı ᶜāşıḳān sensüñ bu gün
Ḫayl-i ser-bāzān-ı ᶜaşḳ içre reᵓis-i etḳıyā

2 Baş açıḳ yalın ayaḳ düşdüm der-i iḥsānuña
Himmet it pīrüm ḳarabaş ᶜaşḳına Aḳbaş baba

S.47; (İ2 S.148)

48

GELİBOLU'DA ERYETİŞ ḤAŻRETLERİNE

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Çāresüz ḳaldum reh-i endūhda
Er yetiş imdāduma yā *Eryetiş*

---

474 48. Kıtᶜa: Eksik

RUBĀᶜĪLER

1

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl

(İ2 S.319)

Ser-mest-i müdām oldıġuma ṣubḥ u mesā
Ṭaᶜn eyleme Allāh içün ey ehl-i vefā
Birbirümüzüñ ḳanını nūş itmedeyüz
Ben cāma ḳadīm düşmenem cām baña

2

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefᶜīlün Fāᵓ

Lāyıḳ degül idi gerçi ey mihr-i vürūd
Ferdā-yı ṣabāḥ-ı ḥaşre taᶜlīḳ-i şühūd
Ger anda da vaᶜdüñ eylemezseñ incāz
Seyr eyle nedür ḳıyām-ı yevmü'l-mevᶜūd

3

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Feᶜūl

Ādem eger olmasaydı miḥrāb-ı sücūd
Şeyṭān olamazdı der-i Ḥaḳdan maṭrūd
Bu ᶜālem-i ḫayr ü şerde v'allāh b'illāh
Ādemdür olan reh-zen-i İblīs-i ᶜanūd

S.221

4

Mefᶜūlü Mefāᶜīlün Mefᶜūlün Fāᵓ
Mefūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ

(İ2 S.322)

İnsānlar ile leccāc ḥayvānlıḳdur
Terk eyle tekebbüri ki şeyṭānlıḳdur
H̬āk-i ḳadem ol cümle ᶜibādu'llāha
Ḳulluḳ bu h̬arābātda sulṭānlıḳdur

5

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜīlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ

H̬āl-i siyeh-i ruh̬uñ'çün ey lāle-ᶜıẕār
Cennātı iki dāneye ṣatmış nā-çār
Cennetde muḳaddemā bir Ādem var idi
Şimdi bu cihānda nice ādemler var

6

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ

(İ2 S.320)

Mest olmayıcaḳ terk-i mey ü cām idemem
Bir laḥẓa sükūn-ı ḥāle iḳdām idemem
Deryā-yı muḥīṭ-i iştiyāḳum ᶜAvnī
Ṭaşlarla dögünmeyince ārām idemem

7

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ

Bu deyr-i fenādan ki mükedder gitdüm
Dil-ḫaste vü dil-figār ü muġber gitdüm
Bu āmed ü şüdde iḫtiyārum yoḳdur
Mecbūr gelüp cihāna mużṭar gitdüm

S.222

8

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlün Fāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ

Bu deyr-i ḫarābdan ki ḥayrān gitdüm
Giryān giryān gelüp peşīmān gitdüm
Dünyāda ne işledüm ne yapdum bilmem
Mestāne gelüp mest-i perīşān gitdüm

9

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜilü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜilü Feᶜūl

(İ2 S.321)

Ey meh seni yād idince Allāh direm
Allāh direm āh direm vāh direm
Allāh bilür dil seni telmīḥ eyler
Her gāhda ben şāh direm māh direm

10

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūl
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūl
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūl
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūl

Evżā^c-ı zamānumı rivāyet ideyüm
Ḥāl-i dil-i zārumı ḥikāyet ideyüm
Ey māh unıtduñ beni mānend-i felek
Senden mi felekden mi şikāyet ideyüm

11

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūl
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlün Fāʾ
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūl
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlün Fāʾ

Şevvāl gelüp gitdi mübārek Ramażān
Terk eyledi i^{c}tikāfı şeyḫ ü iḫvān
Hengāme-i vesvāsa zamān geldi yine
Evlādı ile çıḳdı cesedden Şeyṭān

12

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlün Fāʾ
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlün Fāʾ
Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūl
Mef^{c}ūlün Fā^{c}ilün Mefā^{c}īlün Fāʾ

Kāfir büt ü zünnār ile şād ü meftūn
Müʾmin vera^c u ṣüm^{c}asından memnūn

ʿĀşıḳ dil ü dil-dār ile ḫursend-i cünūn
كل حزب بما لديهم فرحون

13

Mefʿūlü Mefʿilün Mefʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefʿīlü Mefʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefāʿilün Mefāʿīlü Feʿūl
Mefʿūlü Mefʿīlü Mefʿīlün Fāʾ

Ey şāh ki şefḳat iddiʿā eylersin
Müştāḳuña biñ cevr ü cefā eylersin
Bu rütbe cefā idince ṣādıḳ ḳuluña
Bed-ḫᵛāhuña bilmem ne cezā eylersin

S.223

14

Mefʿūlü Mefʿīlü Mefʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefʿilün Mefʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefʿīlü Mefʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefʿīlü Mefʿīlün Fāʾ

Ey dār-i cehennem ne ʿaceb miskinsin
Cānsuz u ciger-güdāz bir külḫansın
Çoḳ dil-ber-i tersāyı merāmuñ yaḳmaḳ
Yoḳdur yaḳacaḳ var ise ancaḳ sensüñ

---

475 12/ 2b: 23/Mü'minûn, 53," Derken kumandalarını aralarında kitap kitap parçalaştılar, her grup kendilerininkine güveniyor."; 30/Rum, 32 "Onlardan (olmayın) ki, dinlerini ayırıp öbek öbek olmuşlardır. Her grup kendilerindekine güvenmektedir.

15

Mefᶜūlü Mefᶜilün Mefᶜīlün Fāʾ
Mefᶜūlü Mefᶜilün Mefᶜīlün Fāʾ
Mefᶜūlü Mefᶜilün Mefᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefᶜīlü Mefᶜīlün Fāʾ

Yā Rabbī celāl-i kibriyā ḥaḳḳiçün
Maᶜṣūmī-i şāh-ı enbiyā ḥaḳḳiçün
Āṣār-i ḳadīmi cürm-i müstaḳbelümi
ᶜAfv eyle bütün āl-i ᶜabā ḥaḳḳiçün

16

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāʾ

Pehnā-yı cihān tamām tārīk ü siyāh
Reh-i mū gibi bārīk ü zemīn yer yer çāh
ᶜAḳl-ı ābla pāy u dest-i ḳudret kütāh
لا حول ولا قوة الا با لله

17

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāʾ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāʾ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāʾ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāʾ

Ġam-ḫāneme gelmişdi bir aḫşam ol māh
Bilmem nereden ṭuydı raḳīb-i güm-rāh
Şeyṭān gibi kāfir çıḳa geldi nā-gāh
لا حول ولا قوة الا با لله

---

476 16/2b Aclūnī, Keşfü'l-Hafā, c.2 s. 487 "(Her türlü) kuvvet ve kudret ancak Allah'tandır." veya "Lā-ḥavle velā ḳuvvete illā bi'llāh cennet hazinelerinden bir hazinedir."
477 17/2b: bkz. R.16

18

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Fāᵓ
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün Fāᵓ

Ey ṭālib olan māᵓide-i maᶜnāya
Ādāb ile gel maṭbaḫ-i Mevlānāya
ᶜAvnī gibi ḫām olsa daḫı puḫte olur
Nā-puḫte gelen bu der-geh-i ᶜulyāya

S.224

19

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl

Yā Rabbi nigāh itme günāh ittigüme
Baḳ her gice āh her gün āh ittigüme
Māniᶜ mi olur bār-i girān-ı günehüm
Der-gāhuñı melceᵓ ü penāh ittigüme

20

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl
Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl

Mecnūn ki lāilāhe illā dir idi
Teklīf-i şuᶜūr eyleseler lā dir idi
Ol rütbede meşġūl idi Leylā ile kim
Mevlā diyecek maḥalde Leylā dir idi

21

Mefʿūlü Mefāʿilün Mefāʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefāʿilün Mefāʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefāʿilün Mefāʿīlün Fāʾ
Mefʿūlün Fāʿilün Mefāʿīlün Fāʾ

Mey ṣun ṭuracaḳ zamān degüldür sāḳī
Vaḳt-i ġam ü imtiḥān degüldür sāḳī
Dünyā-yı denīyi kim yalandur dirler
V'allāh b'illāh yalan degüldür sāḳī

22

Mefʿūlü Mefāʿilün Mefāʿīlün Fāʾ
Mefʿūlü Mefāʿilün Mefāʿīlü Feʿūl
Mefʿūlü Fāʿilün Mefāʿīlü Feʿūl
Mefʿūlü Mefāʿilün Mefāʿīlü Feʿūl

Bir sāʾile söylemişdi Sulṭān Sencer
Reşk eyleme ehl-i ʿizz ü cāh oldıġuma
Ben aġlayum senüñ gedā oldıġına
Sen aġla benüm de pādşāh oldıġuma

MÜFREDĀT

1

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

(İ2 S.326)

ʿAyn-ı gerdūn görinür dīdeme her çeşm-i ḥabāb
Ḥabbeyi ḳubbe ider bezme gelince mey-i nāb

[478] 1a çeşm-i ḥabāb: mestāne ḥabāb DT

2

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Bezm-i felekde devr ideli cām-ı āftāb
ʿÖmründe kimse olmadı keyfince neşʾe-yāb

S.226

3

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

ʿİẕārlaruñ ḳırmadıġı desti mi ḳaldı
Ey ḳuṭb-ı felek-dāʾire tā key bu teseyyüb

4

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Ḳayd-ı ḥayāt şarṭı ile bir sebīl-i mülk
Vaḳf oldı Ḥıżra tevliyet-i çeşme-i ḥayāt

5

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Naḳş-bend-i reng-i hestī olma rest-ā-ḫīzde
Sen şehīd-i ġamzesüñ ʿAvnī bu noḳṣāndur saña

6

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Hīç kimse olmasun elem-i ʿaḳla mübtelā
Derd ü belā belā degül idrākdür belā

7

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Giyince ol melek-rū āteş-i kālā-yı nev-peydā
Olur ḫāk-i mezārı māh-ı Kenᶜāndan ᶜulüv-peydā

8

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Ey Ḫusrevān-ı taḫt-ı taᶜẓīm ḥaẕer ḥaẕer
Mevżūᶜ-ı mancınīḳ-i ḳażādur serīrler

9

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Cām-ı mey ṣūret-nümā-yı nār-i Nemrūd olsa da
İki destümle der-āġūş eylerem meşreb bu yā

10

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Nā-dān-ı rūzgārum idersem eger ḳabūl
Virseñ cihānı bād-ı hevā ey felek baña

11

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

İlāhī merḥem-i kāfūrī olsun rīze-i elmās
O derd ü dāġa kim ḫūnında yoḳdur būy-ı istiġnā

12

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Cevher-i tāc-ı ḫıred seng-i melāmetdür baña
Vaḥşet-ābād-ı cünūn semt-i selāmetdür baña

13

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Bilmem nedür bu ṭavr ü edā ey felek baña
Gūyā içirdüñ āb-ı beḳā ey felek baña

14

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Esāsı ṣuya baġlanmış ᶜaceb dôlābdur ᶜālem
İder her gerdişinde bir ᶜacāʾib mā-cerā peydā

15

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Şehr-i dil kim ola çirk-ābe-i aġrāża ḳarīb
Olur elbetde hevāsında veḫāmet peydā

16

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Ḥażret-i Mūsā zamānında ḳopardı reste-ḫīz
Olsa şemşīr-i riyā nāʾib-menāb-ı irtikāb

17

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

Ḳalem-veş çāk çāk-i ġayret olmaḳdan helāk oldum
Bize bir meslek olsa vādī-i küttābdan ḫāric

S.227

18

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

Olmasun Cibrīl-i naḳd-i rūḥ der-kef müşterī
Yūsuf-ı devrānsın aḥrādur ġulām olmaḳ saña

19

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

Biñ göz olaydı kāşki vücūdumda ey melek
Tā her biriyle bir kez ideydüm naẓar saña

20

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

Ṭoḳunma ey nesīm āh-ı dāġ-ı ḳalb-i mecrūḥa
Bu bāġuñ gülleri perverde-i ḫūn-ı cigerdür hep

21

Mefā^c^ilün Fe^c^ilātün Mefā^c^ilün Fe^c^ilün

Serümde daġdaġa-i ḥādiṡāt tā-be-mesā
Dilümde ^c^ārıża-i ıżṭırāb tā-be-ṣabāḥ

22

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

اعرز منك بك serini ḥikāyet ider
Ḥimāyet-i siper ü iḳtiḥām-ı seyf-i ḥadīd

23

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

Sarāy-ı ^{c}ālem-i dil ol ḳadar pehnā vü bī-ḫaddür
Ki evvel āşkūbī ṣafḥa-i bu^{c}d-i mücerreddür

24

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Sende bu ḥālet ki var bir ān tecellī itmeseñ
Devr-i çarḫ-i kün fe-kāna mūcib-i ta^{c}ṭīl olur

25

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

Bu ḫā^{v}hiş-i pālūde-i Firdevsle vā^{c}iẓ
İnsān degülem sen de eger ādem olursañ

26

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Ẓann itme ^{c}āşıḳuñ ser-i ḳabrinde ṭaşıdur
Bī-baḫta seng-i miḥneti baş üzre ṭaşıdur

[479] 22a: okunamayan kelime

27

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Hezār ḳaṣr-i Ḫavernaḳden elbet a^{c}lādur
Bu kār-gāhda bir beyt-i kāmilü'l-mażmūn

28

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

(İ2 S.327)

Naḳşını seyr itmemiş gül-ṣafḥa-i ḥüsnünde dil
Ḫātem-i la^{c}l-i dil-ārānuñ hemān adın bilür

29

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Eblehānı dāme çekmekdür ta^{c}aẓẓumdan ġarāż
Yoḫsa herkes kendi vicdānında miḳdārın bilür

30

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Meslek-i ādābda taṣḥīḥ-i reftār itse de
Mest-i ṣahbā-yı maḥabbet gözlerinden bellüdür

31

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Ne cām-ı baḫt ne teʾs̱īr kevkebümdendür
Bu derd ü ser baña hep kendi meşrebümdendür

32

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

ᶜAvnī nice ibrāz-ı kemāl eylesün ādem
Bir yerde ki ḥaḳ söyleyeni dāre çekerler

33

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

(İ2 S.331)

Öyle bed-baḫtam ki ᶜālem Kerbelā-yı yeᵓs olur
Bir içim ṣu eylese fikr ü ḫayālümden güẕār

34

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Ben ᶜaḳlı fedā itmez isem ẕevḳ-i cünūna
ᶜĀḳıl dimesünler baña dīvāne disünler

35

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Şikest-i dest-i emel çāresizligindendür
Hezār pāreligi pāresizligindendür

36

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Aḫẕ ü aᶜṭasına aḥsent ki peymāne-fürūş
ᶜAḳl-ı maġrūrı alur meşreb-i āgāh virür

S.228

37

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Ṭaş atma merd-i ᶜāḳil iseñ Ḳays-ı bī-kese
Beytü'l-ḥarām ḫāṭır-i Leylā ḫarāb olur

38

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Göz ṣıfātın seyr ider bārīk göñül ẕātın görür
Yaᶜnī dil ᶜaks-i cemālin dīde mirʾātin görür

39

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Benden ṣoruñ aḥvāl-i perīşān-ı cihānın
Bu ᶜālem-i endūha ḳaçıncı seferümdür

40

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Ḫurşīd-i cemālüñ ki be-dīdār degüldür
Allāh gibi ḳābil-i imkān degüldür

41

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Zihī dād u sited kim tācir-i bāzār-i istibdād
Metāᶜ-ı devleti ṣad cāna almış hīçe ṣatmışdur

42

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Ben ġulām-ı ḥüsniyem bir Yūsufuñ kim nāzdan
Rūy-māl-i kūy-ı Cibrīl olsa dāmānın çeker

43

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Nār-i cahīme atma güneh-kār isem beni
Āteş-nişīn-i şerm ü ḥicāb oldıġum yeter

44

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Yeter endūha ciger-gāhda vir cāy-ı ḳarār
Eger مواضيف و لو كانه اشدالكفار

45

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Olur mı Ḥaḳ buña rāżı ki şeyḫden el alup
Bir iki düẓd ü kefen eylesün mi keşf-i ḳubūr

46

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

İkilik yoḳdur miyān-ı ᶜāşıḳ u maᶜşūḳda
Ben bu daᶜvādan teberrā eylemem Allāh bir

---

480 44b Arapça ibare.

47

Mef^c^ūlü Mefā^c^īlü Mefā^c^īlü Fe^c^ūlün

İksīr-i ḫıred ḫāk-i der-i dār-i şifāda
Zencīr-i cünūn ḥabl-i verīd-i ^c^uḳalādur

48

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

Belā-yı tīşeyi Şīrīne ṣorma kūh-kenden ṣor
Dilā ol ser-güzeşt-i ^c^aşḳı başından geçenden ṣor

49

Mefā^c^ilün Fe^c^ilātün Mefā^c^ilün Fe^c^ilün

Ḫayāl-i yār ile meşġūl-i ^c^aşḳ isem ne ^c^aceb
Cihānda herkese bir iştiġāl lāzımdur

50

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

Bir kīmyā mı var ^c^acabā cām-ı bādede
Mey-ḫāneye ḥaḳīr giren mu^c^teber çıḳar

51

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

Nāzdan ḳaṣduñ lisān-ı āhı söyletmek midür
Mā-cerā-yı çeşm-i ṭūfān-gāhı söyletmek midür

52

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Böyle berḳ-endāz-ı ḥüsn olmaḳdan ey meh maṭlabuñ
Ṭūra maḳṣūd-ı kelīmu'llāhı söyletmek midür

S.229

53

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Ṣun^{c}-ı Ḥaḳdan bu ṣuver ṣanma ṭabi^{c}atindür
Ḳuvve-i ^{c}āḳile taḥrīk ider aḳlām yazar

54

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

Emvāc-ı ṣuverle görinür ḳulzüm-i ma^{c}nā
Āyīne-dilān keṣreti vaḥdetde görilür

55

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

^{c}Īd-i vaṣlında hezār aġyārı eylerdüm helāk
Ḳābil-i ḥayṣiyyet-i ḳurbān degül ḫūñ-rīzler

56

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Ey māh ṭoġ ki yaḳdı kül itdi vücūdumı
Tāb u tef-i eşeddi mine'n-nār-i inşiṭār

57

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Olsun mı şütür-mürġ-i ḫıred ḳābil-i pervāz
Bir yerde ki Cibrīl ᶜadīmü'ṭ-ṭayerāndur

58

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Seyr iderken ṣūret-i cān-baḫşuñı Meryem eger
Çalsalar ᶜĪsāyı āġūşundan almazdı ḫaber

59

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Ḳaftān doḳunsa tār-i per-i Cebraʾīlden
Yārüñ vücūd-ı nāzına nisbet ḳabā gelür

60

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Dil-i dīvāneyi żabṭ itme dime āsāndur
Dilberüñ ᶜāşıḳa her şīvesi bir Şeyṭāndur

61

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Sūziş-i dāġ-ı dil-i zārum ki merhem-sūzdur
Nār-i ᶜaşḳ-i cān-güdāẕum ibn-i Meryem-sūzdur

62

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Seḥāb-ı terbiyet bir ḳaṭre ṣu virmez merām üzre
Bu gül-zār-i cihānda naḫl-i ᶜirfān cümle ḫod-rūdur

63

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Yā Rab sözüme şiddet-i teᵓs̱īr-i beyān vir
Elṭāfuñı vaṣf itmege bir başḳa lisān vir

64

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Sūz-ı dilden pāre pāre itseler bulmam ḫalāṣ
Pāre pāre üstüḫᵛānumdan şerer peydā olur

65

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Baña aḥbāb degül düşmen-i bī-bāk aġlar
Görse aḥvāl-i perīşānumı Ḍaḥḥāk aġlar

S.230

66

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

ᶜAceb mi dāᵓimā bülbül gibi nālān isem ᶜAvnī
Yanumda gül gibi ḫandān olur bir ġonca-fem yoḳdur

67

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Devlet-i Yūsuf-fürūş-ı dehre itdükce naẓar
^{c}Ālem-i ḥürriyyet-i ḥayvāna insān reşk ider

68

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

^{c}Arṣa-i faḳr içre ḫāk olduḳca cism-i ehl-i dil
Z̲erresinden ṣad hezārān pādşāh eyler ẓuhūr

69

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Girye ṭūfān-ḫīz olurken ^{c}aşḳ Yā Rab dir dimez
Kāfir ammā Nūḥ dir bir kerre peyġamber dimez

70

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

Fürūġ-ı keşf-i ḳalbi nūr-i istidlāle rācıḥdür
Hezārān çeşm-i bīnā bir dil-i đānā yerin ṭutmaz

71

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Gitdi raḳīb-i dūn ile rūḥ-ı revānumuz
Def^c-i maraż idinceye dek çıḳdı cānumuz

72

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Aḥkām-ı ḳażā mevḳiᶜ-i taḥḳīḳe gelince
Hīç kimse ḥaḳīḳatde günehkār bulınmaz

73

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Ḳan gelmededür yaş yerine dīde-i terden
Elbet bu ḳadar maṣrafa īrād yetişmez

74

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Sipihrüñ ḳābil-i noḳṣān hemān bir māhı var ᶜAvnī
Benüm ammā meh-i ᶜālī-cenābum artar eksilmez

75

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Taḥayyürden olur mā-beyne ḳat ḳat perdeler peydā
Ḳarīb olduḳça dil-dāra ḥicābum artar eksilmez

76

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Ne rūzgār ne baḫt-ı siyāhdan bilürüz
Ḥavādiṡ-i ġamı dest-i günāhdan bilürüz

77

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Ḫudā Ḫudā diyerek ṭālib-i ḥaḳīḳat olan
Be-ḥaḳḳ-i Ḥażret-i Allāh Ḫudā nedür bilmez

78

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Dünyā vü āḫiretde budur naḳd-i kār-sāz
Maḫlūḳ içün müdāhene Ḫallāḳ içün namāz

79

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Ḫayṣ-ı a^{c}rāż ile endīşesi murdār olan
Günde beş kerre vużū^{c} ile ṭahāret gelmez

80

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Cihān-ı ^{c}ömr ü beḳā teng ü tārdur sensiz
Baña Bihişt müʾebbed mezārdur sensiz

81

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Bulmaduḳ derd-i cünūn-ı ^{c}aşḳa tedbīr-i devā
Mā-verā-yı ^{c}aḳl-ı Eflāṭūna gitmiş gelmişüz

---

481 180. gazelin 2. beytinin tekrarı.

S.231

82

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Mis̱āl-i ẕerre gelüp raḳṣa cümle eczāmuz
Ḥużūr-i şems-i tecellā-yı yāre dek giderüz

83

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

Çoḳ yer bulınur ṣarf-ı nüḳūd itmege ammā
Gencīne-i endīşede īrād bulınmaz

84

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Bizde bir āyīne-i ^{c}ālem-nümā var kim eger
Gösterürsek kūr-i māder-zādı ḫod-bīn eylerüz

85

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Vāḳıf-ı sırr-i ḳażā ḥall-i rumūz eylerse de
Ehl-i taḥḳīḳüñ nişān-ı imtiyāzın söylerüz

86

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

Āsāyiş içün dāʾire-i şer^{c} ü edebde
Vācib gibidür herkesüñ efkārına ḫidmet

87

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Verā-yı perdede zāhid neler çeker görseñ
Hevā-yı ejder-i nefsi yatışdurıncaya dek

88

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

(İ2 S.328)

Yaḳdı yandurdı bizi bir nigeh-i ṣā^{c}iḳa-reng
Ki virür şa^{c}şa^{c}ası berḳ-i tecellāya direng

89

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

Bu ḫ^{v}āhiş-i pālūde-i Firdevsle vā^{c}iẓ
İnsān degülem sen de eger ādem olursañ

90

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

Hevā-yı nev-be-nev ḥükmiyle ol meh-pāreden ṣoñra
Müyesser olmadı bir tāze cānān iḫtiyār itmek

91

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Evrāḳ-i çār ṣafḥa-i ṣūretde her nigāh
Mānende-i ḫayāl-i mücessem ne var ne yoḳ

92

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

N'ola ṭaşdan tırāş eylerse Şīrīn-peykerin Ferhād
Dil-i sengīnini taṣvīre bundan başḳa ṣūret yoḳ

93

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Faṣṣı ḫātemde nuḳūş-ı ḫaṭṭ-ı ma^{c}kūs gibi
Şöhret-i şāyi^{c}ası ^{c}aksinedür nāmlaruñ

94

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Şarāb-ı şāhidi varsa faḳīre kāfīdür
Efendi ḫuld-i berīnüñ ḳalan ḳuṣūrı senüñ

95

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

Ġulām-ı meşreb-i ^{c}irfānıyam ol rind-i Ḥaḳḳuñ kim
Ne ṣunmış destini tesbīḥe ne zünnāra bağlanmış

S.232

96

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Elbette bir ḳıyāmete dek ṣaḳlamaz bizi
Gökden zemīne zenbīl ile nāzil olmaduḳ

97

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Zāhidā ḥüsn-i eṭvārına baḳ ol māhuñ
ʿĀşıḳam ṣunʿına ḳurbān olayum Allāhuñ

98

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Āh ey büt-i tāze-ḳıyāmet bu gidişle
Bilmem kimüñ āğūşuna çesbāñ olacaḳsuñ

99

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Bilmem bu ḫandeler nedür ey muḍḥik-i vaḳūr
Şehzādegān-ı dūde-i Ḍaḥḥākdan mısuñ

100

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

ʿĪsevī Allāha üç söylerse itme iştibāh
Kāfir-i dūzaḫ-maḳardur söyleyen birdür İlāh

101

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Bu ḫāʾhiş-i şuhūd senüñdür benüm degül
Āyīne-i vücūd senüñdür benüm degül

102

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Dirīġā ᶜAvnī-i nā-çāra ᶜibret olmadı gitdi
Saña dū-çār olanlar ᶜAvnī-i nā-çārdan evvel

103

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

ᶜAcabā rūz-ı ḳıyāmetde mi yüz gösterecek
Görmedüm kevkeb-i baḫtum gibi miskīn tenbel

104

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Ḫaṭṭ-ı rūyı ẓāhir olduḳca trāş eyler nigār
لا يزيد الكفرهم الا خصار

105

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Marīż-i derd ü ġamuñ kesb-i ṣıḥḥat itmezmiş
Firāş-ı rāḥata yatmazsa rāḥat itmezmiş

106

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Vāᶜiẓā terbiyet-i nefsüñ içündür ṭāᶜat
Yoḫsa Allāha ne ṭāᶜat ne ᶜibādet lāzum

---

482 104b: 17/İsra, 82: Biz de Kur'ân'dan müminler için bir şifa ve bir rahmet olan âyetleri peyderpey indiririz. Zalimlerin ise ancak zararını artırır."
483 106. müfred, 292. gazelin 5. beytinin bir tekrarıdır.

107

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Ṭıfl-ı ümmīd olmadı gehvāre-pīrāy-ı vücūd
Şūy-i istiᶜdād ᶜınnīn māder-i himmet ᶜaḳīm

108

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Ṣafā ḥarām olur olmazsa zevce ṣāḥib-i māl
Zamānede ne bilā-iktisāb-ı rızḳ-i ḥelāl

109

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Yād eyledükce Gökṣudaki mā-cerāları
Deryā-yı eşk içinde şināh eyler ağlarum

S.233

110

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Hīç itmedüm ḫalāyıḳ-i ᶜālemle imtizāc
Gūyā ki başḳa yerden alınmış ᶜanāṣırum

111

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Dünyādan ᶜinṣırāf-ı nigāhum ᶜabes̱ degül
Ben kāʾināta dīde-i dīgerle nāẓırum

112

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

Derd-i ḳaddüñle şehīd-i ġam olan maẓlūmuñ
Şecer-i Ṭūr biter rīze-i tābūtından

113

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

Öyle bir ^c^arż-ı cemāl eyle ki ey reşk-i melek
Seyr iden ṣūret-i dīdāruñı "Allāh!" disün

114

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

Didüm dām-ı ser-i zülfüñde ḳalsun mürġ-i dil cānā
Didi ey ^c^āşıḳ-i dīvāne göñlüñ ḳalmasun ḳalsun

115

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

Elde bir şīşe-i nāmūs idi mevcūd ḳalan
Ṭaşa çaldum anı da sīne-i billūruñ içün

116

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

(İ2 S.329)

Dīvān-ı ma^c^deletde girībānı kimsenüñ
Ser-pençe-i meşīyyet-i ḥükkāma düşmesün

117

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

(İ2 S.330)

Baḫr-i ṭavīl-i ẕemme sezā-vār-ı ġarḳ olur
Eş^c^ār-i ġayrı sirḳat idenler sefīneden

118

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

Ṣad-hezārān dāneden teşkīl iden bir ḫırmeni
Ṣad-hezārān ḫırmen ilḳā eylemiş bir dāneye

119

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

Dönse de ḳaddüm kemāna çille-i āzārdan
Dönmezem Mollā-yı Rūma didigüm iḳrārdan

120

Mefā^c^ilün Fe^c^ilātün Mefā^c^ilün Fe^c^ilün

Esīr-i bādeyem ifnā-yı ẕāt idinceye dek
Budur medār-i ḥayātum vefāt idinceye dek

121

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

Ser-ā-pāy-ı vücūduñ şu^c^le-i cevvāle olmışken
Yine āh itmedüñ bir kerre ey pervāne ^c^aşḳ olsun

S.234

122

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

Bir kemān-ebrū civāna baġlanup pīrānesi
Çilleden çıḳdı cenāb-ı şeyḫ ba^c^de'l-erba^c^īn

123

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

Zincīrlerle ṣanma ki işkencedür cünūn
Dārü'ş-şifāda ^c^āşıḳa eglencedür cünūn

124

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

Meded ey Hādī-i tevfīḳ ^c^ināyet günidür
Ellerüm baġlu yolum ḳorḳulı yoldaş düşmen

125

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

Şikāyet eylemem keyfiyyet-i baḫt-ı siyāhumdan
Vücūdumdur günāhum tevbe yā Rabbi günāhumdan

126

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

Meyve-i ümmīdi hażm içün miṡāl-i destere
Zāhidā sindān ḳadar dendān gerek pūlāddan

127

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Tāb-ı küfr-āmūz-ı zülf-i yārden ḳurtarmaġa
Dīn gerekdür ṭaşdan īmān gerek pūlāddan

128

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Ḳurtardı nāleden bizi ma^{c}nā-yı ḫaṭṭ-ı yār
Ot ṭıḳdı kār-bān-ı ġamuñ çıñgıraġına

129

Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

Sücūd-ḫ^{v}āh-ı perestişdür ol ṣanem her kār
Ne işleyem n'ideyüm لا اله الا الله

130

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Bir dil-i āzādeyi ^{c}abd it ki reşk itsün saña
Pādşāhān günde yüz biñ bende āzād itse de

131

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Öyle mest it bizi ey sāḳi-i rūḥ-efzā kim
Hūşyār olmayalum ṣubḥ-ı ḳıyāmetde bile

---

484 129: "Allah'tan başka ilah yoktur"

132

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

Dimiş Manṣūr Ene'l-Ḥaḳ-gūy olup bālā-yı dār üzre
Kişi nā-ḥaḳ yere ^{c}ālemde ber-dār olmasun yā Rab

133

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

^{c}Avniyā ^{c}arṣa-i pehnā-ver-i isti^{c}dāduñ
Nice gevherleri var ḫāk-i siyāh altında

134

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Lāyıḳ-i efser-i şāhī nice serler var kim
Urılur seng-i ḥaḳāretle külāh altında

135

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Şimdi gün virmede ḳaldı iḳbāl
O ki geçmekse ġaraż durma dum al

S.235

136

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Öyle vaḥşī o perī-çihre ki imkān olsa
^{c}Āşıḳ-i zāra görinmezdi ḫayālinde bile

137

Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilün

^cAvniyā mihr-i vefā şemmesi yoḳdur ^casruñ
Degül efrād-ı nisāsında ricālinde bile

138

Mef^cūlü Fā^cilātün Mef^cūlü Fā^cilātün

Sī-murġ-ı merḥametden ben görmedüm nişāne
Ey ḫ^vāce sen görürseñ benden selām söyle

139

Mef^cūlü Mefā^cīlü Mefā^cīlü Fe^cūlün

Yerden göge dek minnet ider tā-be-ḳıyāmet
Ol māh baña bir gice rü^ɔyāda görinse

140

Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilün

Ġālib olmaz ne ḳadar kesb-i kemāl eylese de
Ḫaṣmuñ eṭvārını taḳlīd iden ef^cālinde

141

Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilün

Öyle bir rāha sülūk eyle ki mānend-i ^cabīd
Peyrev olsun saña ḫaṣmuñ daḫı her ḥālinde

142

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Genc-i defīn-i ᶜaḳlını is̱yār iderdi hep
Bir çāre olsa ᶜāḳile dīvāne olmaġa

143

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Bir Müslimān ki duḫt-i reze ḥürmet itmeye
Āġūş-ı ḫulletinde ḥelālı ḥarām ola

144

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Ḫıyānet-kār-ı ẕāt ü nefsüm oldum ṣādıḳ oldumsa
Ḥuḳūḳum bāṭıl oldı ḳavl-i Ḥaḳla nāṭıḳ oldumsa

145

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Yaḳduḳca o küllerdi tecellī-es̱er üzre
Güller açılur tār-i şuᶜāᶜ-ı naẓar üzre

146

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Bir yalın yüzlü tüfeng-endāz ṭıfl-ı nev-ẓuhūr
ᶜĀşıḳuñ ḳundaḳ bıraḳdı ḫānmān-ı cānına

147

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Görse ʿĪsā beni evvel ṣanem-i ḫāmūşuñ
Büt-i bī-rūha döner Meryemüñ āġūşunda

148

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Saña devlet yeter öz başuñı Cemşīdī-i devrān
Ne ġam ey rind-i sāġar-keş sen olsan efser olmazsa

S.236

149

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Dem-i fevtümde āhum ṣaḫra-i ṣummāyı āb eyler
Baña seng-i reh-i dil-dār bāliş-i ser olmazsa

150

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Gelse de şevvāl ile māh-ı muḥarrem bir yere
İçtimāʿ itmez yine sūr ile mātem bir yere

151

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Yeksān gelür mizācına rind-i ḥaḳīḳatüñ
Keyfiyyet-i meserret ü ġam bir degülse de

152

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Hestī-nümā bir āyinedür vech-i nīstī
Bir sır imiş vücūd ü ^{c}adem bir degülse de

153

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

^{c}Avnī bu kār-gāh-ı cünūn içre ġālibā
Şāyān-ı tāc-ı ^{c}aḳl olıcaḳ ser bulınmadı

154

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Öyle menfūr-i ḫalāyıḳ oldı kim ma^{c}nā-yı Ḥaḳ
Ṣūret-i ḥaḳdan nümāyān olmuyor bāṭıl daẖı

155

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Kāviş-i tedbīrden üstāddur feyż-i cünūn
^{c}Aḳlı olsa kūh-ken-i zincīr iderdi tīşeyi

156

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Hep şehīd-i ġamze-i cellādı oldı kā$^{\supset}$ināt
Ẓālimüñ āzāde-i şemşīri bir cān ḳalmadı

157

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Nūr-i ^{c}aks-i yār kim pür-tāb ider āyīneyi
Gün gibi müstefriḳ-i meh-tāb ider āyīneyi

158

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Nezr eyledüm ki derd-i ḫıredden ḫalāṣ olup
Dārü'ş-şifāya vaḳf ideyüm ḫānmānumı

159

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün

Ṭutuşmışduḳ velākin ḫavf idüp sūz-ı derūnumdan
Çekildi pehlevān-ı āteş-i ġam benden el çekdi

160

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Ne çekersüñ ġam-ı dünyā-yı cefā-mu^{c}tādı
Sen mi ta^{c}mīr ideceksüñ bu ḫarāb-ābādı

161

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Ey nigāh-ı ^{c}işve bir mehcūra mı düşdi yoluñ
Nā-tüvānsuñ semt-i dūr-ā-dūrdan gelmiş gibi

162

Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilātün Fe^{c}ilün

Geldi bir cām ile cān virdi baña Ḥıżr-āsā
Yaşasın ḥaşre ḳadar pīr-i mey olsun sāḳī

163

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Neyleyem eylerse küḥl-i çeşm-i devlet rūzgār
Ol zamān kim ṣadme-i ḥasret türāb eyler beni

S.237

164

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Ḫ^{v}āb-gāhum olsa da zīr-i cenāḥ-ı Cebraʾīl
Ārzū dū-çār-i dām-ı zülf-i yār eyler beni

165

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Ḥaşr ü neşr ü dūzaḫ ü nīrāna ḳalmazdı lüzūm
^{c}Ālem-i imkān eger olsaydı Şeyṭāndan tehī

166

Mef^{c}ūlü Fā^{c}ilātü Mefā^{c}īlü Fā^{c}ilün

Āl gülli cāmelerde görüñ sīm-tenleri
Güller içinde ṣaḳladılar yāsemenleri

167

Mef^c^ūlü Fā^c^ilātü Mefā^c^īlü Fā^c^ilün

Ḳayd-ı ḥayāt şarṭı ile bir sebīl-i mülk
Ḫıżra virildi çeşme-i ḥayvān vaẓīfesi

168

Mef^c^ūlü Mefā^c^īlü Mefā^c^īlü Fe^c^ūlün

Hīç kimse benüm şerḥ idemez derdümi yāre
Ey zaḫm-ı dil-ḫūn şüde zaḥmet saña ḳaldı

169

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

Gireli dā^ɔ^ire-i kār-i felek pergārı
Ḫaṭṭ-ı tersā gibi hep tersinedür reftārı

170

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

Lücce-i deryā-yı ġamdan ḳurtarur yoḳ mı bizi
Sāḥil-i himmetde evvel āşnālar var idi

171

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

^c^Avniyā gelmiş idi gerçi muḳaddem Nef^c^i
Ba^c^d-ez-īn gelmeyicek Ḥaḳḳī-i üstād gibi

172

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Zaḫm-ı dil bir vechile itmez ḳabūl-i iltiyām
Çāk çāk olduḳda kim taᶜmīr ider āyīneyi

173

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Eleminden yalñız āh ü fiġān eyler dil
Derdini söyleyemez kūdek-i nevzād gibi

174

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Her yeri bir ṣūret-i ḫāṭırla ẓāhirdür veli
Bir ḥaḳīḳatdür Resūlu'llāh Mevlānā ᶜAlī

175

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Ġayra muḫtāc olmadan baḳḳāl olaydum kāşkī
Bār-i minnet çekmeden ḥammāl olaydum kāşkī

176

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün

Ẓahīrüñ Ḥaḳ iken her bir cihetden
Gider bāṭıldan istiẓhār idersüñ

177

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Tecellīzār-i dil-āşūb-gāh-ı *Len-terānī*dür
Bu vādī vādī-i Eymen degüldür Ṭūr yā Mūsā

S.238

178

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Ḥarf-i elemüm zīr-i zebānumda nihānum
Maʿnā-yı dilüm ṣūret-i cānumda nihānum

---

[485] 177a: bk.13/2 dipnotu

BAᶜŻI MIṢRAᶜ VÜ EBYĀT

Mıṣraᶜ

1

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Seni ey māh Ḫallāḳ-i cihān ögmiş yaratmışdur

2

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün feᶜilün

Merām-ı ḫande ider saᶜy-ı eblehānemize

3

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Müşkilāt-ı dehre munżam oldı bir müşkil daḫı

1
Beyt

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Şarāb-efşān olur bāl ü per-i pervāne döndükce
Sükūnet-yāb olur ṭūfān-ı ġam peymāne döndükce

---

486 Başlık: —DT
487 3. mıraᶜ: —İ2

2

Beyt

Mefā^{c}īlün Mefā^{c}īlün Fe^{c}ūlün

Ẓahīrüñ Ḥaḳ iken her bir cihetde
Gider bāṭıldan istiẓhār idersin

3

Beyt

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

Devlet-i Yūsuf-fürūş-i dehre itdikce naẓar
^{c}Ālem-i ḥürriyet-i ḥayvāna insān reşk ider

4

Beyt

Tecellī-zār-ı dil āşūb-gāh-ı Len-terānīdür
Bu vādi vādī-i Eymen degildür Ṭūr yā Mūsā

5

Beyt

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün
^{c}Arsa-i faḳr içre ḫāk olduḳca cism-i ehl-i dil
Ẕerresinden ṣad hezārān pādşāh eyler ẓuhūr

6

Beyt

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fe^{c}ūlün

Ḥarf-i elemim zīr-i zebānumda nihānum
Ma^{c}nā-yı dilüm ṣūret-i cānumda nihānum

---

488 2. beyt: —DT, —İ1
489 3. beyt: —DT, —İ1
490 4: Mfrd. 178 DT'de

MÜSTEZĀD

Mef^{c}ūlü Mefā^{c}īlü Mefā^{c}īlü Fa^{c}ūlün
Mef^{c}ūlü Fa^{c}ūlün

(İ2 S.317)

1 Ey dil ne şeker şerbeti nūş eyle ne āb iç
Her gāh şarāb iç
Zāhid seni men^{c} itse daḫı itme ḥicāb iç
Hīç virme cevāb iç

(İ2 S.318)

2 Bir cām ki destiyle şunar sāḳī-i ra^{c}nā
Ey āşıḳ-i şeydā
Olmış ṭutalum dopdolu zehr-āb-ı ^{c}itāb iç
Öp destini şāb iç

3 Hengām-ı bahār içre şarāb-ı āb-ı beḳādur
Her derde devādur
Ey serv-i revān geçmeden eyyām-ı şebāb iç
Var eyle şitāb iç

4 Maḥşerde ḥisāb isteyecekler ne durursuñ
B'illāh görinürsün
^{c}İşretde ḳuṣūr iyleme ey mest-i ḫarāb iç
Bī-ḥadd ü ḥisāb iç

S.239

5 Yā şu^{c}le-i seyyāle-i yāḳūt revāndur
Yāḳūt revāndur
Cān-perver-i endīşedür ol la^{c}l-i müẕāb iç
Ya^{c}ni mey ü nāb iç

(İ2 S.319)

6 Cānuñ lebüñe gelse de terk itme raḥīḳi
Ey yār-i ḥaḳīḳī
^{c}Uḳbāya ḫırām eyler iken pā be-rikāb iç
Olsañ da türāb iç

7 Teklīf ü tekellüf mi olur bezm-i çe-mende
ᶜAvnī gibi sen de
Dīvāne-i şehr ol ne günāh it ne s̱evāb iç
Her gāh şarāb iç

(İ2 S.357)

BELĠRAD ŞARḲISI

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 ^{c}Askerüz cānlar fedā eyler cihādı isterüz
Kendi mülk ü mālumuzdur Belġırādı isterüz
İzdiyād-i devlet-i Sulṭān Murādı isterüz
Kendi mülk ü mālumuzdur Belġırādı isterüz

2 Belġırāduñ ḫākidür maḳṣūd-ı çeşm-i cānumuz
Anda medfūndur bizüm ecdād-ı ^{c}ālī-şānumuz
Ḫākinüñ her ẕerresinden cūş iderken ḳanumuz
Kendi mülk ü mālumuzdur Belġırādı isterüz

3 Çünki sensin altıyüz yıldan beri dārü'l-cihād
Ḥāżır ol ^{c}Oṣmāniyānuñ gelmede ey Belġırād
Fetḥüñe emr itdi fermān eyledi Sulṭān Murād
Kendi mülk ü mālumuzdur Belġırādı isterüz

4 Nice günler iştiyāḳ-i cengi pinhān eyledük
Sell-i seyf ettik nihāyet ^{c}azm-i meydān eyledük
Biz bu ḥaḳḳ-i vāżıḥı dünyāya i^{c}lān eyledük
Kendi mülk ü mālumuzdur Belġırādı isterüz

---

491 Belgrād Şarkısı: —DT, —İ1, —M

KAYNAKLAR

Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ ve Müzeyyilü'l-ilbâs, Al-resalah Publishing House, Beirut / Lebanon, 1418 (1998)

Akün, Ömer Faruk. Şinasi mad., c. 25, İslam Ansiklopedisi. MEB. yay.

Altınsu, Abdülkadir. Osmanlı Şeyhülislamları, Ayyıldız matb., Ankara, 1972

Ayvazoğlu, Beşir. Geleneğin Direnişi, Ötüken neşriyat, İstanbul, 1996

Çavuşoğlu, Mehmet. Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili, M.E. Basımevi, İstanbul, 1971,

Dedeoğlu, Abdulkadir. Osmanlılar Albümü, Osmanlı yay. İstanbul, 1976

Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi yay. Ankara, 1997 (14. baskı)

Dilçin, Cem. Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu yay. Ankara, 1983

Encümen-i Şuarâ mad., İslam Ans. C.11, İstanbul, 1995

Ergun, Sadeddin Nüzhet. Türk Şairleri, İstanbul, 1935

Gölpınarlı Abdulkadir. "Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik", İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1953

Hisar, Abdulhak Şinasi. Boğaziçi Yalıları, Ötüken neşriyat, İstanbul, 1978

İnal, İbnül Emin Mahmud Kemal. Son Asır Türk Şairleri, İstanbul, 1969

İpekten, Haluk, Fuzuli (Hayatı, Sanatı, Eserleri), Akçağ yay. Ankara, 1991

İpekten, Haluk. Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah yay., İstanbul, 1997

Kırkkılıç, Ahmet. Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf, Timaş. yay., İstanbul, 1996

Kocatürk, Vasfi Mahir. Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat yay. Ankara, 1970

Korlaelçi, Murtaza. Potizivizmin Türkiye'ye Girişi, İnsan yay., İstanbul, 1986

Kurnaz, Cemal. Hayalî Bey Divan'ının Tahlîli, M.E.B yy, İstanbul, 1996

Külekçi, Numan. Edebî Sanatlar, Erzurum, 1985

Levend, Agah Sırrı. Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1973

Levend, Agah. Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984

Mazıoğlu, Hasibe. Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik, Akçağ yay. Ankara, 1992

Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt yay., 1996

Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Meral yay. İstanbul.

Muallim Naci, Avnî Beg, Mecmûa-i Mu'allim, no. 15 (1301)

Muallim Naci, Osmanlı Şairleri, haz. Cemal KURNAZ, M.E.B. yay., İstanbul, 1995,

Onay, Ahmet Talat. Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ankara 1992

Önder Göçgün, Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay. Ankara 1987

Özgül, Metin Kayahan. Hersekli Arif Hikmet, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1987

Özgül, Metin Kayahan. Leskofçalı Galib Kültür ve Turizm Bakakanlığı. yay. Ankara, 1988

Özgül, Metin Kayahan. Yenişehirli Avni, Kültür Bakanlığı yay. Ankara, 1990

Pakalın, Mehmed Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1989

Pala, İskender. Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Bâyezidibistamî md. Akçağ yay. Ankara 1989

Sefercioğlu, M. Nejat. Nev'î Dîvânı'nın Tahlîli, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990

Suhi es-Salih, Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları, Terc: M. Yaşar Kandemir, Gaye matb., Ankara, 1988

Şemseddin Sami, Kamusu'l-A'lâm, (Tıpkıbasım) Kaşgar neşriyat, Ankara, 1996

Şentürk, Ahmet Atillâ. Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair, Enderun yay., İstanbul, 1995

Tanpınar, Ahmet Hamdi. Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergah yay. İstanbul, 1977

Tanpınar, Ahmet Hamdi. XIX. Asır Türt Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1956

Unat, Faik Reşit. Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, T.T.K. yay. Ankara, 1994

Ülken, Hilmi Ziya. Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken yay. İstanbul, 1994

Ünver, İsmail "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" Türkoloji Dergisi, c.XI., Sayı:? Ankara, 1993

Ünver, İsmail. XIX. Yüzyılda Dîvân Şiiri" mad., Büyük Türk Klasikleri, c.8

Yılmaz, Mehmet. Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992

KONU DİZİNİ

A

B

M

O-Ö

Ö

P

R

T

Y

ÖZGEÇMİŞ

LOKMAN TURAN

Lokman Turan 21 Ocak 1970 tarihinde Erzurum Horasan'da doğdu.

İlk ve orta öğrenimini Horasan'da tamamlayan Lokman Turan, 1991 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu.

Lokman Turan, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda 1991 yılında başladığı yüksek lisansını 1994 yılında tamamladı.

1992 yılında Urfa, Akpınar Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yapan Lokman Turan, 1993 yılındandan itibaren Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak iki yıl kaldıktan sonra, 1996 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi oldu.

Halen bu fakültede araştırma görevlisi olan Lokman Turan, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda doktora öğrenimini sürdürmektedir.